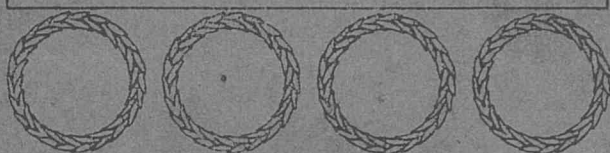

Aug. 1911
LUI
SPIRU C. HARET

ALE TALE
DINTR' ALE TALE

BUCHARESTI

1911

Marut

LUI
SPIRU C. HARET

„ALE TALE DINTRU ALE TALE“

LA
IMPLINIREA CELOR ȘEASEZECI ANI

1911

S'a tipărit în una mie exemplare.

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL”
S-SOR I. ST. RASIDESCU

N° 313

BUCUREȘTI, 1911

*Bârfirea ca monstru-o văzui alergând,
Iar gura ei numai ecouri,
Cu negrul cărării noroiu măritând
Virtutea din cel ce-i virtute cătând,
Dar faima cea putred' a celui flămând
De faimă purtând-o prin nouri.*

*Nici team' ori mânie, ci-uimire mi-a pus
In suflet durerea acestor
Nevrednice 'ntoarceri cu josul în sus :
Căci nu-i apără să nu fie ce nu-s
Nici brațul pe-Ahil și pe Sòcrate voūs,
Nici vârsta cea multă pe Nestor.*

*Cu scut și săgeata vrei lupta? S'o lași,
Copile, căci scut îți e timpul,
Săgeți însă Zeii și dreptii tăi pași.
Privește tăcând viitorii trufași :
Pe-un munte fu munte urcat de-uriași
Și tot nu bătură Olimpul !*

GEORGE COȘBUC.

TOMA A. SĂVESCU, fost institutor și director, actual pensionar în etate de opt decenii trecute, felicitază prin scrisoarea sa prezentă pe fostul său școlar, domnul Spiru C. Haret, fost Ministru al Instrucțiunii publice și Cultelor, fost profesor universitar, actual pensionar, la sărbătorirea a șase decenii din viața sa. Iași, strada Ghica Vodă, 24, anul 1911, luna August.

„*Recunoștință pentru recunoștință!*“

„*Dintru ale tale, ale tale ți se aduc și ți se dau!*“

Un tată sentimental, cunoscând toate faptele fiului său iubit și auzind că pentru meritele sale el e sărbătorit după mulți și rodnici ani de muncă cinstită și neobosită, când se retrage la odihna vieții, aleargă, sau personal sau prin scris, ca să feliciteze și să îmbrățișeze cu toată afecțiunea sufletului pre scumpul său fiu. În așa caz mă găsesc eu, fostul învățător al domnului Spiru C. Haret, despre care doresc a istorisi cât de puțin la această sărbătorire.

Domnul Haret este născut în Iași la 1851; nobilul său părinte, comisul Costache Haret, român-ortodox, ceru, la 28 Aprilie 1860, să-i înscriu copilul în școala de sub direcțiunea mea, în clasa II-a primară. Copilul Sp. Haret, ajuns elev în clasa II-a, semestrul al II-lea, desvăli dela început talent mare și aplicațiune serioasă la învățătura tuturor obiectelor clasei; urmând așa fel în anii viitori (1861 și 1862) până la semestrul al II-lea din clasa IV-a, obținu la toate obiectele examinate și la conduită nota generală de *eminent*.

În ce privește caracterul, copilul eră serios, dar blând

la fire; retras de copiii gâlcevitori și stând la sfat cu cei buni; liniștit și tăcut în bancă; prompt și decisiv, rar și lămurit, da răspunsul, când eră întrebat din obiectele clasei.

Elevul Spiru C. Haret în 1862/3 se duse la București și aci absolvi deplin cursul primar, cursul secundar și, dela Universitate, luă licența în Matematici în chip strălucitor. Mai târziu am aflat că domnul Haret, la 1878, venind dela Paris, unde complectase științele matematice, luând și doctoratul cu uimitoare și strălucite succese, fu numit profesor de Mecanica raționată la Universitatea din București, în urma concursului dat cu cea mai mare laudă.

La 1885 domnul Haret fu numit Secretar general al Ministerului de Instrucțiune publică și de Culte, în care calitate, împreună cu ministrul său, d-l D. A. Sturdza, alcătui un proiect de lege pentru organizarea tuturor speciilor de școale ale Statului cu cele mai utile învățături pentru luminarea și progresul culturii la junimea studiosă. Tot domnul Haret, ajuns Ministru la acelaș departament, stăruî mult pentru clădire de localuri de școale, după modelele cele mai noi, atât pentru tineretul dela orașe, cât și pentru cel dela sate.

În fine, domnul Haret, ca Ministru, a făcut toate îmbunătățirile cerute de progresul literar și științific pentru ridicarea tineretului din școale la adevărata civilizație; în acelaș timp n'a pregetat a lucra la îmbunătățirea soartei sau a stării materiale prin mărire de salarii dela profesorul universitar până la învățătorul dela comuna rurală. Nu mai puțin a lucrat și pentru biserică și personalul ei. Cu un cuvânt, neîntrecut muncitor în copilărie, tot așa luminat și bun lucrător a fost pentru

patrie și neamul românesc, aflându-se profesor universitar și Ministru al Instrucțiunii publice și al Cultelor.

Tot în timpul ministerului domnului Spiru C. Haret s'a săvârșit o faptă, care n'a mai fost cugetată și practică în România până la domnia sa.

E știut că domnul Spiru C. Haret și-a făcut partea cea mai mare din instrucțiunea primară la școala din Sărărie-Iași, de sub-direcțiunea mea, unde am funcționat ca institutor și director aproape 40 de ani, într'o casă mică, situată în vale de biserică «Vulpe», dar lucru mare și de mirat, că dela această școală, dela pensionatele românești, unde propuneam obiecte de învățătură, precum și din școala fiilor de militari, unde propuneam istoria patriei și geografia generală, au ieșit mulți bărbați mari, cu pozițiuni înalte în societate, folositori umanității, școalei, bisericii și Statului, ca clerici, profesori, judecători, militari cu grade superioare și avocați; ba chiar și miniștri, ca răposatul Radu Mihaiu, fost ministru la departamentul războiului și domnul Spiru C. Haret.

Ei bine! Ce văzui ca recunoștință din partea domnului Haret, după 8 ani dela retragerea mea la pensie? Lumea cea bună și înțeleaptă admiră, precum și eu însumi laud fapta morală și de mare considerațiune a unui suflet atât de generos pentru immortalizarea învățătorului său, care la această splendidă sărbătorire cu veselie o istorisește:

În dimineața zilei de 21 Noemvrie 1898 fui avizat de direcțiunea școalei de băieți din Sărărie-Iași, numită «Vasile Alexandri», că, la 8 ore dimineața din aceeași zi, domnul Ministru Haret sosește la școala pomenită, pentru a asista la inaugurarea ei ca școală nouă, ri-

dicată într'un palat mare și frumos lângă biserica Sf. Haralambie, pe un platou foarte încântător al Iașilor. Aci se făcù ceremonialul religios de prea-sfințitul arhiereu Conon Arămescu-Donici. Incepură discursurile și când domnul Ministru Haret vorbi despre meritele mele de vechiu institutor și de purtarea mea omenoasă cu elevii școalei, atunci perdeaua ce acoperià bustul meu se trase; mă privii cu multă admirare și plăcere în acest bust, fixat în păretele cancelariei școalei, unde voiu sta neclintit, cât va durà școala.

Măreață faptă de recunoștință din partea domnului Haret și a colegilor săi de școală, făcută în onoarea mea și a dășcălimii primare din toată Țara Românească: ea caracterizează sufletul nobil, mare și generos al domnului Haret și dovedește că în adevăr domnia-sa a avut dragostea de părinte pentru corpul didactic, ca și pentru elevi.

Pentru astfel de onoare, făcută mie și învățătorilor în genere, mă simt foarte mult recunoscător și chemat de sacra datorie, ca la sărbătoarea prezentă să ridic glasul sufletului meu, mulțumind cu căldură sufletească domnului Haret, căruia îi ofer din inimă curată, omagii sincere și de afecțiune, rugându-l tot odată să primească din parte-mi coroana ideală a recunoștinței mele, țesută din sentimente părintești ale iubirii neperitoare; căci cu dreptate este a i se aduce cele mai mărețe laude pentru munca sa neobosită ce a depus-o pe altarul patriei pentru binele general al neamului și virtuțile patriotice, săvârșite în tot cursul vieței până la fericita dată, când amicii luminați cu razele culturii aduc ovațiuni și dorinți, ca bărbatul sărbătorit să trăească și înainte ani mulți și fericiți.

CUM L-AM CUNOSCUȚ PE D-L HARET.

Eram elev în liceu, când l-am cunoscut pentru întâia oară pe d-l Haret. Intrasem în clasa a șasea sau, mai bine zis, mă strecurasem în această clasă, furișându-mă tiptil pe lângă pustiile de matematici, cari, prin gestul sever și pedant al unui profesor lipsit de metodă, amenințau să-mi închidă trecerea mai departe. După suplicii algebrei și al geometriei în spațiu, așteptam, cu resemnarea martirului pe care nimic nu-l mai înspăimântă, Calvarul de sigur tot așa de dureros al trigonometriei.

Profesorul, care trebuia să mă ajute a purta crucea, era de astă dată un om cu învățătură serioasă, cu o minte limpede și, subt aparențe rigide, cu o inimă caldă și iubitoare de copii. Era regretatul Ștefan Popescu, care, mai târziu, după studii solide în străinătate, avea să ajungă profesor sau agregat de geografie la universitatea din Iași. După recomandăția lui mi-am cumpărat, nu fără oarecare emoție, manualul de trigonometrie al d-lui Haret. L-am privit îndelung, l-am întors pe o parte și pe cealaltă, l-am deschis la întâmplare în douătrei părți și, înfricoșat de prezența formulelor cabalistice, l-am așezat, suspinând, în ghiozdanul în care înghesuiam la olaltă atâta înțelepciune concentrată. Mai trebuie oare să mărturisesc că această primă și fugitivă cunoștință

cu omul, despre care nu știam de e blond sau brun, nu deșteptase în sufletul meu simțăminte de o deosebită simpatie? Eram certați mai înainte de-a ne vorbi. Profesorul Ștefan Popescu își luă însă sarcina să ne împace. Cu o admirabilă metodă și într-o expunere de limpezimea cristalului, el începù să ne introducă în tainele trigonometriei și când apoi, acasă, cu manualul d-lui Haret dinainte, prinsei să-mi amintesc ceeace ascultasem, suspinai din nou, dar de astă dată fu suspinul ușurării și al bucuriei. Ceeace mă izbiă în această carte, cum mă izbise și în explicația lui Ștefan Popescu, eră claritatea și simplitatea cu care eră întocmită. Biata mea minte, pe care o socotisem până atunci atât de proastă, încât să trebuească a sta pururea în fața matematicilor ca înaintea unei scripturi cu șapte pecetei, începea să se îmbărbăteze și să tresară de mândria isprăvilor cu putință. Și astfel m'am împăcat cu d-l Haret, tot așa cum ne certasem, adică fără a ne cunoaște. Odată cu această binecuvântată împăcare, figura d-lui Haret luă, în închipuirea mea copilărească, cu totul alte aspecte. De unde mai înainte, când înmărmuriam îngrozit în fața cărții pe care o socotiam un nou instrument de tortură, autorul ei îmi apărea ca o ființă întunecată, cu fruntea încrețită, cu privirea aspră și cu zâmbetul sarcastic, un fel de geniu al răului, pe care oarbele destine mi-l scoteau înainte, acum, încetul cu încetul, grozava vedenie începea să se schimbe, fruntea se descreția luminându-se, ochii deveniau blajini, zâmbetul sarcastic se prefăcea în surâsul binevoitor și indulgent al omului care iartă toate, fiindcă le înțelege pe toate.

În societatea acestui bun tovarăș, creat de imaginația mea copilărească, am petrecut un an întreg, fără ca cel

mai mic nor de neînțelegere să păteze cerul limpede al prieteniei noastre. Ba am avut, în acest răstimp, și bucurii la care mai 'nainte nici n'aș fi îndrăznit să mă gândesc. Am cunoscut la matematici deliciile nespuse ale unui zece, pe care, desigur, Ștefan Popescu mi-l dăruia mai mult ca încurajare pentru silințele mele vădite.

Dar toate trec pe lumea aceasta, chiar și voluptățile de acest fel. Alte studii, alte preocupări mi-au rupt strânsele legături cu necunoscutul prieten, cu care împărtășisem fericiri atât de neașteptate, lăsându-mi doar în amintire simpatica imagine toarsă din caietul fantaziei mele.

L-am cunoscut pentru a doua oară pe d-l Haret la Brăila. De astă dată însă l-am cunoscut în carne și în oase. Profesor începător, aruncat de întâmplare pe malurile Dunării, aveam toate timiditățile și toate stângăciile debutantului. Venirea unui inspector mi se părea un eveniment; a ministrului, o catastrofă. Când aflai vestea că ministrul a sosit în localitate și când văzui pe colegii mei, mai vechi în ale școalei, unii dintr'înșii oameni albiți în slujba învățământului, preocupați de cum vor ieși cu inspecția cea mare, deodată, ca prin minune, o vedenie uitată prinse să se închege din nou în sufletul meu, imaginea ființei întunecate cu fruntea încrețită, cu privirea aspră și cu zâmbetul sarcastic.

Prefectul județului, om deprins să-i măgulească pe cei mari și, poate, convins că, spre cinstea guvernului și slava partidului, un ministru al țării nu poate apărea locuitorilor decât cu alaiul reglementar, pregătise escorta care să însoțească pe mai marele școalelor în drumul lui prin oraș. D-l Haret opuse însă insistențelor și amabilităților oficiale o împotrivire neînduplecată și astfel sosi

la liceu într'o simplă trăsură de piață, însoțit numai de șeful său de cabinet. Fără nici un fel de trufie și de afectare, în chipul cel mai natural și mai simplu, ministrul ne făcù cunoștința și, lipsit de orice rigiditate oficială, se interesă de mersul școalei, de nevoile ei și de necazurile noastre.

Il ascultam și îl priviam. Mă bucuram, în adâncul sufletului meu, ca la revederea neașteptată a unui vechiu prieten, de care întâmplările și risipa vieții ne-a despărțit o vreme îndelungată. Și, fără să vreau, îmi cântă în amintire primul vers din «Andromaca», închegat în sonoritățile profunde ale lui Mounet-Sully:

„Oui, puisque je retrouve un ami si fidèle“.

Tresării, fără de voie, la înțelesul acestui vers. Un «prieten credincios», de sigur ! Prietenul copilăriei mele, tovarășul necunoscut, care, în monotonia, în amarul și în uritul vieții de scolar, aruncase o rază de speranță și de încredere în eficacitatea efortării. Ce depărtare însă dela mine și până la dânsul ! El, în vârful piramidei; eu, jos, în nisipul ce-o împresoară. Nu știu cum, dar simțiam totuș că între ministrul atotputernic, care eră dânsul, și smeritul dascăl începător, care eram eu, distanța nu eră de nestrăbătut. Mai târziu mi-am dat bine seama de starea mea sufletească de atunci. Mi-am dat seama că taina cea miraculoasă a acestui om într'adevăr mare este de a birui depărtările dintre el și cei mici, întinzând, cu sufletul lui, puntea de trecere, la capătul căreia stă dânsul cu brațele deschise pentru cei cari — oricât de neînsemnați și de umili ar fi — vor și pot să muncească.

Il ascultam vorbind. Nici un ifos deșert, nici o vorbă

meșteșugită, nici o frază căutată; dar, în această lipsă de orice morgă și de orice artificialitate, câtă înțelepciune liniștită și câtă caldă iubire pentru lumină și pentru progres!

Ceeace am simțit atunci, am înțeles deplin mai pe urmă. Am înțeles că puterea simpatică a acestui om stă în *sufletul* lui. Sunt oameni cari te atrag prin înfățișarea lor fizică, precum sunt pământuri cari te chiamă prin verdeța plină și frumoasă ce le acopere. Te apropii cu grabă de ele, dar, când încerci să intri în cuprinsul lor, dai, subț vesmântul ademenitor, de mocirla adâncă și cleioasă ce le formează. De câte ori și printre oameni o față deschisă ascunde un suflet întunecat, o privire dulce tănuște porniri sălbatece, un zâmbet prietenos învăluie ura nepotolită!

D-l Haret nu e din aceștia. Dacă făptura lui fizică n'are asprimea pe care i-o atribuia odinioară imaginația mea de copil, ea nu are însă nici aspectul dulceag al culegătorilor de simpatii ușoare. E înfățișarea bărbatului în plenitudinea vieții intelectuale și în plenitudinea voinții. Subț fruntea massivă și luminoasă ghicești gânduri care se frământă și hotărâri virile care se plămădesc; ochii expresivi și adânci au priviri care aci pătrund tăioase până în colțurile cele mai umbrite ale sufletului, aci par a se pierde în depărtări, pe cari numai ei le întrezăresc; iar buzele, mai mult ascunse sub mustața bogată, aci se strâng, însoțite de o mișcare aproape imperceptibilă a maxilelor—singurul semn exterior al furtunii deslănțuite în adâncimile sufletului,— aci se destind în schițarea unui surâs plin de bunătate și de îngăduință. Iar din toată înfățișarea severă fără de duritate, liniștită fără de apatie, indulgentă fără de nepăsare, rezervată fără de ti-

miditate, se desprinde o mare, o neînfrântă putere de stăpânire, o voință disciplinată și activă, o supunere a tuturor energiilor sufletești la un ideal limpede și primit în deplină libertate; se desprinde, cu un singur cuvânt, *forța*,—forța care crează și organizează, care stăpânește și îndrumază, forța capabilă de opintiri cu atât mai mari, cu cât obstacolele sunt mai uriașe.

În infinita varietate a exemplarelor pe care Natura le-a turnat în tiparele omenești, în această pururea nesfârșită sumă de alcătuiți sufletești e atât de restrâns numărul celor cari, ca d-l Haret, pot, prin fericitul echilibru al facultăților lor psihice, să devină adevărate forțe de acest fel. «Fiecare dintre noi—spunea Platon—e compus dintr'o hidră, un leu și un om: hidra cu o sută de capete e pasiunea; leul, e voința; omul, e inteligența». Și de aceea unii sunt mai mult hidre, alții mai mult lei și alții, în sfârșit, mai mult oameni. Sunt însă și din aceia la cari sensibilitatea, voința și inteligența se mențin într'un echilibru pururea stabil, alcătuiind o adevărată *unitate* morală, nu unitatea care rezultă din predominarea unui instinct ori a unei pasiuni, ci aceea care rezultă din adoptarea unor principii determinate și invariabile.

Caracterul nu consistă, după vorba lui Kant, într'o totalitate de însușiri, ci în unitatea absolută a principiului intern de conduită. La această unitate, prin puterea voinței și prin minunea, dacă se poate spune astfel, a autoeducațiunii, a fost în stare d-l Haret să se înalțe. Realizând în sine — însăși ordinea și unitatea, supunându-se unui principiu conștient și permanent, el a isbutit să devină, precum ziceam, una din acele mari forțe, cărora societățile le datoresc, poate mai mult decât ori-

căror altor cauze, mersul lor ascendent în spre idealuri din ce în ce mai înalte.

Intr'adevăr, cine l-a urmărit pe d-l Haret în felurita și vasta lui activitate, fie ca om de știință și educator al tinerimii, fie ca organizator și îndrumător al învățământului, fie ca observator și îndemnător pe terenul social și economic, și-a putut da seama că dânsul e dintre acei oameni a căror influență magnetică are puterea de-a atrage forțele materiale și primordiale, așa încât — după spusa dreaptă a lui Emerson — e destul ca ei să apară, pentru ca în jurul lor resurse imense să se organizeze.

Cu o minunată intuiție, el a înțeles ce uriașă putere de progres zace în aceste resurse, ce mari virtualități pot fi chemate la activitate și înflorire, și, înțelegând-o, s'a pus pe lucru, fără să se întrebe dacă piedicele vor fi mari ori mici, fără să asculte nici sfaturile celor prea înțelepți, nici ironiile celor prea sceptici, nici clamoarea celor prea orbiți. Ca săgeata care, odată pornită din arcul încordat, își urmează calea, pe care i-a hotărât-o ochiul deprins și mâna dibace a arcașului, fără ca strigătele mulțimii să-i poată schimba mersul ori s'o poată opri din drumul ce trebuie să străbată, tot astfel voința d-lui Haret și-a atins ținta, fără ca mulțimea să-i poată schimba direcțiunea, ori s'o poată pironi mai înainte de a fi ajuns la țel.

C. BANU

Profesor secundar. București.

D-L SPIRU HARET CA OM DE ȘTIINȚĂ

D-l Spiru Haret este primul Român care și-a trecut doctoratul în matematică, la Universitatea din Paris.

Pentru a ne da bine seama de importanța acestui fapt, va fi de ajuns să cercetăm puțin timpurile de pe atunci.

Teza sa a fost susținută în ziua de 18/30 Ianuarie 1878 și atinge una din chestiunile mari din mecanica cerească. Ea are drept titlu: *Sur l'invariabilité des grands axes des orbites planétaires* și poartă numărul 399.. În această lucrare, d-l Spiru Haret, aplicând o metodă a lui Tisserand pentru calculul funcțiunii perturbatrice, a obținut un rezultat senzațional, arătând că, dacă se introduc în calcul puterile de ordinul al treilea ale masei planetelor perturbatoare, expresiunea axei mari a orbitei descrise de planeta principală conține termeni seculari; cu alte cuvinte, stabilitatea sistemului solar nu este așa de sigură, cum o prezentă Poisson.

Tânărul matematician de atunci avea de înfruntat un adevăr admis de toată lumea și verificat parțial de un savant de primul ordin. Iată în ce termeni se exprimă el în introducere, vorbind de rezultatele lui Poisson:

«Mais la démonstration de Poisson n'est pas complète

encore à un autre point de vue: c'est qu'il ne tient pas compte d'une classe de termes d'une forme particulière, qui s'introduisent dans l'expression du demi-grand axe dès la seconde puissance des masses. En comblant cette lacune, je fais voir que les termes séculaires apparaissent dans la valeur du demi-grand axe dès les 3-mes puissances des masses, ce qui est *diamétralement opposé à la conclusion du mémoire de Poisson.*»

Lucrarea a fost primită cu elogii de toată lumea științifică. Jurnalul oficial de recensii din Franța, *Bulletin des sciences mathématiques*(1), publică imediat, peste câteva luni, o dare de seamă desvoltată, din care extrag pasagiul următor:

«M-r. Haretu, dans un intéressant mémoire, présenté comme thèse à la Faculté des Sciences de Paris, étend cette démonstration aux 3-mes puissances des masses. La substitution de Jacobi, utilisée par M-r. Haretu, le dispense en quelque sorte de distinguer la planète troublée de la planète perturbatrice; en suivant une marche indiquée par Tisserand, *il a donc pu faire une étude complète de la question* (2).»

În țară, teza d-lui Haret a fost considerată ca un adevărat eveniment. Toate jurnalele au scris imediat articole elogioase, în care salutau cu căldură succesul obținut, și răsfrângeau asupra întregii țări și asupra învățământului nostru, reușita strălucită a tânărului matematician.

În *Revista științifică* de sub conducerea d-lor P. S. Aurelian și Gr. Ștefănescu, sub titlul de: «Un

(1) Bulletin des Sciences Math. 1878 pag. 215.

(2) Teza d-lui Haret a mai fost apoi republicată peste 7 ani și în Annales de l'Observatoire de Paris (t. 18.1885).

doctor în matematică dela Paris», se publică un articol cu amănunte, conținând, în extenso, referatul elogios al lui Puiseux și începând astfel, cu legitimă mândrie:

«Cu o deosebită satisfacție anunțăm lectorilor noștri, că *un fu al României* a obținut, la începutul lui Ianuarie, anul curent, doctoratul în Matematici la Universitatea Franciei și aceasta numai în 3 ani de zile».

Ziarele politice vorbesc asemenea, și în mai multe rânduri. «Românul» publică în numărul 8 din Februarie 1878, dintr'o corespondență particulară, impresiile unui martor ocular. Iată o parte din nostima povestire a acestuia:

Când a început să susțină teza, sala era plină de Români și Francezi, veniți ca să asculte. Avea 4 profesori: Jussieu era președintele tezei și Briot unul din examinatori. Briot nu putea să urmeze și întrebă mereu: Ce faci, cum faci, de unde deduci cutare formulă?

D-l Haret a scris 30 formule pe tabelă, deducându-le unele din altele, dar fără să mai facă transformări; după ce a terminat de susținut teza, examinatorii au voit să-i dea un repaos. D-l Haret însă l-a refuzat. Atunci Jussieu i-a dat o problemă de calcul diferențial și integral. După 2 minute de gândire și după ce a băut un pahar cu apă, pe care-l ceruse, d-l Haret a început să scrie și a adus problema până la sfârșit, fără nici o ezitare. Văzând aceasta, Jussieu s'a sculat, i-a făcut complimente, i-a zis că vede cu plăcere, că a aprofundat chestiunea și că știința îi este recunoscătoare, pentru noua metodă ce a introdus».

Intr'un număr anterior (1), comentând știrea susți-

(1) Românul, No. 1, Februarie 1878.

nerii tezei, publicată întâiu de «*Dorobanțul*», «*Românul*» adaugă:

«De altfel, ministerul a primit din partea decanului Facultății de științe din Paris o adresă, în care face elogiul tânărului matematic și felicită România că produce și posedă asemenea talente».

Iată în ce mod își făcea debutul în lumea științifică, sub auspicii așa de strălucite, acel care peste puțin trebuia, spre marea lui părere de rău, de atâtea ori exprimată, să-și consacre puternica sa energie într-o direcție cu totul depărtată de regiunile senine ale științei, într-o lume plină de frământări și unde cu toate acestea a încercat cu întreaga forță a caracterului său, să răspândească o parte din ordinea, dreptatea și adevărul cu care se învățase să trăiască !

Profesor de mecanică la Universitatea din București din ziua de 1 Aprilie 1878, profesor de geometrie analitică la Școala de poduri și șosele din Octomvrie 1881, d-l Spiru Haret a început să se orienteze către afacerile școlare administrative aproape numaidecât după întoarcerea în țară, fiindcă în Martie 1882 îl vedem membru în Consiliul permanent al instrucției, după aceea inspector general al școalelor (1883—1885) și apoi secretar general al Ministerului Cultelor dela 6 Februarie 1885 până la 11 Aprilie 1888.

Încă înainte de a pleca în străinătate, imediat după absolvirea Facultății de științe fizico-matematice din București, în anul 1873, pe atunci în etate de 22 ani, d-l Haret publică două cărți, dintre care cunoscutul «*Curs de trigonometrie*», care servește și acum ca manual didactic în învățământul secundar. Cealaltă lucrare este o traducere din A. Quételet, intitulată *Astronomie*, tra-

ducere făcută «cu modificări și adaose»; volumul, puțin cunoscut acum, are 220 pagini în-8° și a fost imprimat la Iași.

Această abundentă producțiune, într'un timp așa de scurt, ne arată lămurit dispozițiile strălucite și baza de educație matematică serioasă pe care le avea d-l Haret. Numai astfel ne putem explica perseverența acestei prime educațiuni în tot decursul activității sale politice și altoiul surprinzător, care ne-a dat de curând volumul «*La mécanique sociale*», lucrare, pe care d-l Haret a ținut cu orice preț să o publice odată cu încheierea activității sale de profesor și cu care a pus în uimire întreaga noastră lume.

Am expus în altă parte, cu toate detaliile, ideile fundamentale ale acestei opere (1). Mă voiu mărgini aci să accentuez încă odată asupra unui punct, care a dat loc la discuții numeroase și care trebuie să domine o analiză a acestei lucrări:

O operă științifică poate avea o valoare imediată, lesne accesibilă chiar marelui public, dar ea are în general o valoare potențială. Ea poate fi uneori asemenea unui steag care arată o direcție, un liman; un popor întreg de cercetători va trebui să-și trăească vieța pe drumul greu care conduce la flamura ce fâlfâie în depărtare.

Analizată din acest punct de vedere, lucrarea d-lui Haret prezintă și un interes imediat, în afară de importanța sa potențială. Fără îndoială, că introducerea *calitativa* a principiilor și invariantilor mecanici într'o știință de evoluție, va îmbogăți această știință cu noțiuni cla-

(1) Convorbiri Literare, Ianuarie 1911.

rificate, pentru și în jurul cărora se spune încă și până astăzi multă vorbă inutilă în Sociologie; legile Mecanicei vor da Sociologiei o armatură științifică care-i va servi de suport rațional pentru cercetările ulterioare. Dar ceea ce este sigur, e că d-l Haret a împlântat în știința Sociologiei, acel stindard către care, mai de vreme sau mai târziu, legiunile de cercetări își vor îndrepta privirile; am adâncă convingere că d-l Spiru Haret va figura odată printre clasicii Sociologiei științifice, în primele rânduri.

Toate revistele importante din țară și străinătate s'au grăbit să recensioneze și să discute lucrarea d-lui Haret. În străinătate, *Revue générale des Sciences* (1), *Revue Scientifique* (2), *Bulletin des Sciences Mathématiques* (3) și altele au publicat, una după alta, dări de seamă elogioase asupra acestei lucrări.

Academia Română a ținut să răsplătească numaidecât pe tânărul savant de pe atunci și chiar în anul 1879 l-a ales ca membru corespondent al secțiunii științifice; iar în anul 1892, Martie 31, d-l Haret a devenit membru al Academiei Române în locul lui Emanuel Bacaloglu. În această calitate, d-sa a scris numeroase rapoarte asupra lucrărilor prezentate Academiei, precum și câteva comunicări originale printre cari voi cită:

Legea ariilor în mișcarea sistemelor materiale (1894)
și *Considerațiuni la studiul experimental al mișcării apei în canalele descoperite și la constituțiunea intimă a fluidelor.*

În comunicarea sa asupra legii ariilor, d-l Haret dă o explicație cinematică interesantă a paradoxului bine

(1) *Revue générale des Sciences* (30 Mars 1911).

(2) *Revue Scientifique* 1911. I-r Semestre.

(3) *Bulletin des Sciences Mathématiques*, Février 1911, pag. 53.

cunoscut pe care Delaunay îl dedusese dintr'un dezacord între teorema ariilor și între fenomenul căderii pisicii care isbutește totdeauna în timpul căderii, să execute o rotație așa încât să cadă totdeauna în picioare. Bazat pe fotografiile instantanee luate de Marey, d-sa explică această rotație printr'o succesiune de două deformări, cari, în concordanță cu legea ariilor, dau acelaș rezultat ca și o rotație în jurul unei axe.

În cealaltă comunicare, d-sa prezintă Academiei niște aparate electrice cu ajutorul cărora s'ar putea face un studiu sistematic al mișcării apei în canalele descoperite. Comunicarea începe cu o foarte interesantă introducere asupra metodei științifice în studiul fenomenelor naturale.

* * *

D-l Spiru Haret poate avea astăzi mulțumirea rară, pe care o dă unui om de muncă și talent, recunoașterea unanimă a meritelor și a valorii sale.

Intr'o țară ca a noastră, unde pasiunea luptei politice nu cunoaște nici un frâu, un om de știință pură, educat pentru o vieță de studii abstracte, a fost prins în vâltoarea luptei politice și cu toate acestea, el a avut tăria să rămână întreg, păstrându-și duritatea morală și intransigența primei sale educațiuni. Se poate un titlu de glorie mai mare, pentru un Român din zilele de azi?

Astfel de oameni sunt necesari vieții noastre publice nu numai pentru acțiunea lor directă, dar și pentru exemplul concret pe care-l reprezintă în fața tinerilor generațiuni, pentru autoritatea isbândeii lor, în numele muncii și patriotismului.

TRAIAN LALESCU
Profesor, București.

D-L SP. HARET LA ACADEMIE

D-l Haret ieșise de pe băncile liceului S-tul Sava înconjurat de o neobișnuită strălucire; arătase aptitudini rare pentru științele matematice; colegii povestiau că mult cunoscutul dascăl bătrân pe acele vremi — Alecu Borănescu — puneă să facă lecții în locu-i pe elevul despre care spunea că știe mai multă matematică decât însuș profesorul; iar elevul a și publicat de pe băncile școlii un tractat de Trigonometrie.

Când s'a întors dela Paris cu diploma de doctor în matematică eră întâiul reprezentant temeinic în țară al științei cifrelor și al formulelor algebrice și trigonometrice. Eră deci natural ca Academia, organizându-se ca Institut Național, cu gândul de a cuprinde în sine toate ramurile activității literare și științifice a întregului nostru neam, să aleagă pe acest singur matematician *membreu correspondant*, ceea ce s'a și făcut chiar în sesiunea de organizare din Iunie 1879.

Indată după această alegere, d-l Haret a început a *corespunde*, făcând o serie de comunicări despre deosebite chestii științifice; a făcut rapoarte despre lucrările altora prezentate Academiei; a prezentat lucrări ale sale originale, dintre cari una a făcut mare impresie, căci eră

o lucrare mare de mecanică cerească și în Academie eră pe atunci unul singur — răposatul Laurian «bătrânul», — care aveă oarecari cunoștințe de astronomie. — Lucrarea tractă despre *Accelerațiunea seculară a mișcării medii a lunii*; la cetirea ei, în Aprilie 1880, firește nimeni nu a înțeles nimic și s'a hotărît să fie publicată în *Anale*.

Socotelile d-lui Haret asupra grăbirii alergării lunii au rămas netipărite până astăzi, pentrucă trebuințe și dureri mari și grabnice ale țerii l-au tras din cer jos pe pământ. A fost numit inspector general al învățământului și starea în care a găsit școlile țerii la 1884 l-a îngrozit atât de mult, încât a scos acel neuitat strigăt de alarmă care a fost celebrul *Raport* publicat la 1884, după întâiul an de inspectorat. De atunci toată viața d-lui Haret, toate puterile sale rare de muncă (și sunt de atunci aproape 30 de ani!) au fost în întregul lor date îndreptării școlii, dezvoltării și însănătoșirii învățământului prin școlile naționale.

Celebrul *Raport* d-lui 1884 a avut răsunet și în Academie. Bărbații de stat, cari erau atunci conducătorii țerii, au fost convinși prin *Raportul* d-lui Haret, că vindecarea învățământului eră o necesitate urgentă de întâiul ordin pentru viața viitoare a Statului înălțat atunci la rangul de regat. Răul eră însă înrădăcinat adânc și trebuia desvelit și tăiat până la fund.

După stăruințele altora, d-l Haret a prezentat *Raportul* său la premiile Academiei din 1885, pentru ca și această Instituție să-și spună cuvântul asupra marei probleme a zilei. Scrierea a fost tractată pe ton glumeț de un bărbat de mult spirit și foarte influent în acele timpuri — și atât! În anul următor însă Secția Științifică a propus pe d-l Haret să fie ales membru activ, dar a fost ales neuitatul

geolog Cobălcescu ; iar d-l Haret a fost ales numai la 1892, după ce trecuse furtuna pe care o provocase în lumea școlară *Raportul* său din 1884 și lucrarea grea de îndreptare, care a fost urmarea acelui raport și pe care a întreprins-o dimpreună cu Ministrul D. Sturdza, în anii dela 1885 până la 1888. S'au pregătit și s'au pus atunci bazele tuturor îndreptărilor făcute în urmă de miniștrii abili și mai norocoși și încoronate prin legea d-lui Haret dela 1898.

Dela 1892 d-l Haret aparține deci Academiei ca membru activ. A anunțat pentru discursul său de recepțiune subiectul: *Despre influența științelor pozitive asupra condițiilor vieții moderne*. Acest discurs nu a fost însă ținut, și subiectul atât de interesant a rămas până acum nedesvoltat; ar fi și acum de actualitate!

De atunci d-l Haret a luat parte la activitatea internă a Academiei, afară firește de anii când eră ocupat cu conducerea Ministerului Instrucției. A cetit în ședințe și a publicat în *Anale* câteva comunicări pline de originalitate, dintre cari cea din urmă chiar în acest an despre *Mecanica Socială*; a făcut parte din multe comisii administrative și de premii; a apretiat toate lucrările din domeniul științelor matematice, cari au fost prezentate acestei Instituții, fie la premii, fie spre a fi publicate în *Anale*. A avut și are pentru această instituție cel mai statornic interes și i-a făcut însemnate servicii, dar s'a ținut totdeauna cam la o parte, foarte rar luând parte la discuții. În timpul celor mai înfierbântate frământări și discursuri (căci sunt și de acestea!) d-l Haret, în cea mai mare liniște, face calcule matematice pe foi de hârtie. Când vine rândul la lucru însă, dă sfat limpede și sigur, pune mâna iute și fără vorbă la treabă. Așezarea

actuală a localului Academiei a fost începută de d-l Teodor Rosetti, continuată de d-l Poni, și desăvârșită de d-l Haret.

În Academie d-l Haret este un tăcut, în care totdeauna — la vreme de trebuință mare sau mică — Instituțiunea aceasta a știut că are, a avut într'adevăr și va avea un puternic și neclintit sprijin.

I. BIANU

Profesor Universitar, Membru al Academiei

DOMNUL SPIRU C. HARET CA PROFESOR

(AMINTIRI)

Inceperea cursurilor universitare ale celui de-al treilea an de studiu 1900—1901 o aşteptam cu o vădită nerăbdare. Socotiam acest lucru ca ceva neobişnuit, ca o sărbătoare. Şi ca mine gândiau toţi colegii mei, — în număr, de altminteri, foarte restrâns. Drept e, că şi cursurile acestui din urmă an de studiu erau de aşă natură, încât trebuiau să ne excite mai mult ca oricari interesul şi curiozitatea. În adevăr, eram chemaţi să abordăm studii ca Mecanica raţională, Teoria funcţiunilor şi Astro-nomia (cu Mecanica cerească), pentru priceperea cărora ne credeam pregătiţi, după ce audiasem în mod serios Calculul infinitesimal.

Interesul nostru creştea cu atât mai mult, cu cât unul din aceste cursuri — Mecanica raţională — avea să ne fie predat de Domnul Spiru C. Haret, a cărui reputaţie de distins profesor şi pedagog era nediscutată.

Să încerc a schiţa pe scurt unele dintre însuşirile didactice ale Domnului Spiru C. Haret, care, după o muncă fertilă şi demnă de toată lauda, şi-a încheiat cariera-i profesorală, spre regretul tuturor, în primăvara acestui an prin trecere la pensie. O redare completă a tuturor calităţilor domniei sale ca profesor, recunosc,

e un lucru greu, însă puținul, ce-l voiu spune — măturisesc — este expresiunea adevărului și a celor mai curate convingeri.

Impaciența cu care, noi studenții de pe vremuri, așteptam ziua de 19 Octomvrie 1900, zi anunțată pentru începerea cursurilor, se mai explică și prin faptul, că aveam de aci înainte să audiem pe un fost ministru, autorul unei legi, sub guvernarea căreia, nădăjduiam să cădem și noi, viitori profesori.

În cursul de Mecanică rațională predat de domnia sa se propun lucruri cu desăvârșire nouă și foarte multe dintre ele destul de gingașe spre a putea fi expuse într'un mod satisfăcător. Aci își găsește o largă aplicare Calculul infinitesimal, a cărui pătrundere deplină este o condiție necesară spre a păși în studiul Mecanicei raționale. Domnul Haret, care pusese primele jaloane ale pedagogiei în învățământul nostru public, consecințe sieși, practică, în prelegerile Domniei-Sale, o metodă desăvârșită de predare, mulțumită căreia ne prezentă, într'o vorbire curgătoare și pe un ton de cele mai multe ori blând, — mai rareori năvalnic, când credeă dânsul, că noi, studenții auditori, nu eram destul de domiriți asupra cutărei chestiuni — noțiunile și ideile cele mai subtile, așa încât mintea cea mai obtusă eră convinsă de adevărul aserțiunilor afirmate. Cât de bine se potriviau versurile lui Horațiu :

Cui lecta potenter erit res, nec facundia deseret, nec lucidus ordo.

Claritatea și ordinea în expunere constituie caracteristica lecțiunilor domniei sale.

Să dam câteva pilde.

Se știe, că în Mecanică, nedeterminările sunt non-

sensuri, sunt paradoxo și, când se întâlnește vreun paradox, apoi cată să i se dea explicațiunea, care să satisfacă complet spiritul. Cu câtă plăcere ne reamintim, când Domnul Haret ne limpeziă fie paradoxul întâlnit la «presiunile exercitate de un solid care se sprijină pe un plan în mai mult de 3 puncte» sau la paradoxul re se ivește atunci când, în teoria poligonului funicular, e realizat «echilibrul unui punct legat cu diverse cordoane, în număr mai mare de trei, asupra cărora lucrează diferite puteri» și a cărei explicare o găsim în incompatibilitatea definițiunii dată firului (cordonului) cu aceea dată puterii.

Claritate și ordine găsim — enunțând câteva din lecțiunile domniei sale — când ni se desfășură :

Chestiunea determinării centrului de gravitate, în care trebuiă ocolită «dificultatea discontinuității materiei corpurilor naturale» pentru a se putea aplică formulele stabilite în teorie, cu aplicațiunea, între altele, a căutării centrului de gravitate al unui arc de cicloidă ;

Cestiunea «volumului unui cilindru mărginit printr'una sau prin amândouă secțiunile oblice» ;

Teoria poligonului funicular și a echilibrului firelor cu aplicațiile sale clasice: găsirea formei de echilibru a unei curbe grele și curba podurilor suspendate ;

Capitolul Atracțiunii universale. Cine, mai înainte de a fi audiat pe vreun iscusit profesor, a citit în Sturm, Appell sau aiurea acest capitol, netăgăduit, c'a trebuit să întâmpine dificultăți mari și mă îndoiesc, dacă le-a putut învinge pe toate. O spun din experiență. Cestiunica: potențialul unui corp, de o formă și de o constituție oacare, atrărgd uienn punc proporțional cu masele și cu o funcțiune de distanță, cu cazul particular

al potențialului newtonian, când atracția se face după legea lui Newton; calculul atracției unui strat elipsoidal omogen asupra unui punct interior (teorema lui Newton); stabilirea ecuației cu derivate parțiale a lui Laplace, care convine cazului, când punctul atras nu face parte din masa atrăgătoare și mai ales ecuația lui Poisson, care convine cazului, când punctul atras face parte din masa atrăgătoare, necesită o așteptabilă doză pedagogică spre a le face să fie înțelese. Cât m'am străduit în cursul de Mecanică al lui Sturm, să pricep ecuația lui Poisson și cum am zâmbit în ziua de 17 Ianuarie 1901, când am primit explicația domnului Haret!

Capitolul «Principiul iuțelilor virtuale», care a servit de bază stabilirii unei metode generale pentru căutarea condițiilor de echilibru ale unui sistem. Cu câtă simplitate ne-a fost prezentat acest capitol, ca și verificările lui începând dela cazurile cele mai simple — cazul unui punct liber, adică fără legături — până la cazul cel mai complicat al unui sistem cu legături complete.

Intrasem în studiul Dinamicei. Ni se stabilise formulele fundamentale ale ei, pe cari le și aplicasem la câteva cazuri simple și spre părerea noastră de rău, pe de o parte, ca și spre legitima noastră mândrie, pe de alta, domnul Haret ne părăsește. Găsesc și acum însemnat în caetul meu de note «18 Februarie 1901, domnul Haret Ministru». Și în adevăr, domnului Spiru C. Haret i se încredință pentru a doua oară sarcina plină de răspundere a departamentului Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor.

Regularitatea și punctualitatea îndeplinirii îndatoririlor sunt pilde de o influență educativă covârșitoare. Și acestea le remarcăm în mod accentuat la domnul

Haret. Până la data, când domnia-sa a fost chemat să conducă Ministerul Instrucțiunii, nu-mi reamintesc nici să fi lipsit, nici măcar să fi întârziat vreodată.

Recunoșteam în felul de a fi al domnului Haret, ca profesor, o adâncă preocupare. Domnia sa nu pierdeă un moment din vedere, că se adresă unor profesori «in spe» și deci, pe lângă cantitatea de cunoștințe indispensabile instrucțiunii noastre, trebuia să ne ofere și acele pilde mai sus enumerate, cari să ne călăuzească în misiunea noastră. Căci doar «exempla trahunt.....»

În vremea aceasta începuse, cu pași timizi, a-și face drum curentul pedagogic cu primele lui manifestațiuni.

Oricâtă îndărătnicie ar fi dominat încă pe vreunii membri ai corpului didactic, nu se putea tăgădui rolul uriaș al pedagogiei moderne, care avea să revoluționeze și învățământul nostru. Doctrinile pedagogice ale diferitelor școli din Germania nu puteau să lase nepăsător pe domnul Spiru Haret, căruia, ca om de Stat, îi incumbă sarcina de a face ca și învățământul nostru public să fie la nivelul celui din Occident. Cu orice jertfe domnia sa avea datoria de a face să se înțeleagă de toată lumea, că trebuie încetat cu acel sistem barbar de predare, din pricina căruia atâtea energii se istovesc înainte de vreme, în special în școala secundară; că aceste energii trebuiesc cruțate spre folosul neamului; că prin urmare e o chestie de adâncă înțelepciune din partea educatorilor neamului de a face, ca școlarii noștri să capete maximum de cunoștințe cu prețul unui minimum de oboseală. Și-mi închipuesc, că nu mici au fost primele străduințe ale domniei sale, când a încercat să pună primele jaloane. Eră vorba să se rupă cu un

sistem, a cărui rutină pusese stăpânire pe mulți și care se cristalizase în mintea lor.

Câtă preocupare avea domnul Haret în privința acesteia, se vede în toate actele domniei sale. Se vede în acțiunea sa ca profesor universitar; se vede în înființarea seminarelor pedagogice din București și Iași; se vede în reforma învățământului secundar și superior, când se pune și obligația imperioasă, ca viitorii profesori să treacă examen oral de pedagogie și să țină lecții practice pedagogice; se vede în ținerea conferințelor didactice; se vede în faptul trimiterii în străinătate a profesorilor de limbi moderne, spre a-și însuși acea ambianță caracteristică fiecărei limbi.

PETRU MARINESCU
Profesor în București.

OMUL ȘCOALEI ROMĂNEȘTI

Din datele și publicațiunile de până acum rezultă că învățământul nostru primar și în special cel rural datează cam de pe la anul 1832.

Legiferarea acestui învățământ s'a făcut după cum se știe în anul 1864, an în care toate legile votate puneau instrucțiunea primară la temelia statului. Cu toate că această lege stabiliă principiul obligativității și gratuității învățământului elementar și cu toate că guvernele ce s'au succedat dela această dată au urmat cu stăruință cât mai mult atingerea scopului ce și-a propus legislația din 1864, totuș rezultatele obținute au fost departe de a atinge ținta dorită.

După legea din 1864, statul eră dator să înființeze nu numai câte o școală cel puțin în fiecare comună și să întreție pe cele deja înființate, dar să subvenționeze și cărțile și rechizitele școlare copiilor lipsiți de mijloace. Această patriotică și frumoasă măsură a rămas însă ca multe altele literă moartă.

Mersul înființării școalelor și deci și al instrucțiunii a fost cât se poate de încet, și pentru a ne face o idee de această încetineală n'avem decât să consultăm statistica învățământului urban și rural din 1885, din care se vede că dela 1863 până la 1885, adică în decurs

de 22 ani, numărul școalelor a sporit cu 760, dintre care 427 subvenționate de stat. Și dacă se ține seamă că mai toate aceste școli s'au înființat în 1885, rezultă că în decurs de 21 ani, cu toată legiferarea învățământului, nu s'a înființat aproape nici o școală rurală.

Acest trist lucru provenia din cauză că deși în fiecare an se prevedea în budget suma necesară înființării și întreținerii de școale, totuș acestei sume, cu foarte mare ușurință, i se da altă destinație.

S'a neglijat deci cu totul principiul sănătos de a pune instrucția la temelia statului și s'a dat preferință altor întreprinderi, în aparență poate de o necesitate mai urgentă, însă șubred și netemeinic alcătuite, lipsindu-le baza necesară solidității și dezvoltării naturale și raționale.

Din intervalul de 22 ani, socotit dela 1863—1885, se vede dar că anul 1885 este singurul an care a umplut într-o câțva regretabilul gol rămas în învățământ. Cauza? S'a modificat oare în acest an legea învățământului? Nu! Eră aceeaș după cum vom vedea; persoanele însă însărcinate a o aplica erau altele (1). Erău din acelea, cari au înțeles că mijlocul cel mai principal pentru adevăratul mers înainte al țării este instrucția și numai instrucția și că multe din celelalte dezvoltări, pentru cari poate până aci s'a cheltuit în detrimentul instrucției, nu sunt decât consecințe ale acesteia.

Incepând dela această dată (1885) apare pe terenul organizării școlare omul născut și crescut pentru școala românească, d-nul *Spiru C. Haret*.

Raportul d-sale dela 1884 (pe atunci inspector gene-

(1) Ministru al școalelor eră în acel an d-l D. A. Sturdza, iar secretar general d-l Sp. C. Haret.

ral al școalelor), prin care arată în mod foarte documentat neajunsurile și aplicarea neregulată a legii, produce un adânc răsunet în cercurile didactice și chiar politice și pregătește cu modul acesta isbutirea modificării vechii legi a învățământului de atâtea ori încercată dar nereușită.

Iată cum se exprimă d-nul Sp. C. Haret în acel raport.

«Deși veche de 20 ani, legea din 1864 este deja așa de decrepită în cât nu e nimeni care să nu zică că are nevoie de o reformă radicală.

«Cauza este că, deși neabolită în mod formal prin nici o lege ulterioară, afară de legea din 1879 care modifică numai câteva articole dintr'însa, în realitate ea a fost desființată în toate modurile: unele părți s'au lăsat pur și simplu neaplicate, ba chiar fără încercare de a se aplica.

Alteori cu ocazia bugetelor, cari, orice s'ar zice, nu sunt o lege, de vreme ce Senatul nu iea nici o parte la confecționarea lor, s'au făcut creațiuni, adause, supresiuni, cari interesau chiar fondul legii; s'au văzut astfel rămânând programele neaplicate, pentru că nu se votau fondurile necesare, sau chiar suprimându-se cate-drele existente.

«Nu a fost numai atât:

«Legea din 1864 ca orice lege aveà nevoie să se completeze prin regulamente pentru fiecare din părțile ei. Cele mai multe din acestea nu au văzut lumina nici până astăzi. Unele din ele s'au făcut însă în flagrantă opozițiune cu legea . . . Cu modul acesta, de multe ori acelaș lucru se vede regulamentat în două sau trei feluri, spre marea bucurie a celor ce au avut

trebuință a-și modifica purtarea după trebuințele momentului.

«Nici atât n'a fost destul. Au venit încă programele cari s'au făcut fără nici o atențiune la lege, spre exemplu, programul gimnaziilor reale. Au venit procedurile neregulate, arbitrar, abuzive ale directorilor sau consiliilor școlare și cari, nefiind reprimare de minister, deși uneori cunoscute de dânsul, astăzi sunt invocate sub numele de tradițiuni contra și a legii și a regulamentului și a bunului simț.

«In acest haos de legi, regulamente, dispozițiuni și tradițiuni, mintea se rătăcește și cei mai cu bune intențiuni sunt expuși să greșească. A lăsa să mai dureze această stare de lucruri, ar însemna a ucide învățământul cu totul. O îndreptare urgentă este indispensabilă».

In urma acestui raport atât de puternic argumentat s'a început un studiu amănunțit al chestiunilor școlare, studiu, care a avut ca rezultat întruparea unui proiect de lege al cărui suflet sigur că nu putea fi decât d-l Sp. C. Haret, pe atunci secretar general, proiect prezentat parlamentului la 1886.

Rezistența însă din partea interesaților și oarecari împrejurări de ordin politic au împiedicat ca acest proiect să capete o formă de lege; totuși discuțiunile, ce au avut loc asupra acestui proiect, au pus în lumină întreaga problemă a instrucțiunii și multe din dispozițiunile prevăzute în acest proiect se introduc de fapt în școalele de diferite grade, înainte chiar de a fi legiferate.

In 1893, Ministru al Instrucțiunii fiind d-l Tache Ionescu, se reușește a se modifica în parte legea din 1864. Spiritul general al nouăi legi eră aproape acelaș ca al

proiectului din 1886, se deosibîă însă de acesta în sinceritatea mijloacelor care conduceau la răspîndirea generală a învățămîntului popular.

«Prin această lege nu se prea tindea în mod sincer a se face să dispară profunda scisiune ce împarte societatea noastră în 2 părți: de o parte o minoritate, ce beneficia de cultură, de altă parte o majoritate, ce înnotă într'o completă ignoranță». Prin această lege, statul trată într'un mod deosebit diferitele comune și mai ales pe cele rurale față de cele urbane, par'că nu toți ar fi avut dreptul la lumină, la vieață și la progres în această țară.

Din fericire n'au trecut decît 3 ani și în 1897 vine ca Ministru al Instrucțiunii d-l Sp. C. Haret.

Dela această dată începe adevărata epocă de regenerare a întregului nostru învățămînt. Legea din 1893 se modifică în 1896, fiind Ministru d-l P. Poni, iar raportor d-l Haret, în punctele în care se deosebîă mai mult de proiectul din 1886, și se ieau o mulțime de dispozițiuni cu privire la bunul mers al învățămîntului primar.

În 1898 se votează legea învățămîntului secundar și superior punând-se cu aceasta capăt anomaliilor datorite legii din 1864 și îndrumându-se întregul învățămînt pe adevărata cale a progresului.

În decursul anilor 1901, 1903, 1904, 1908, 1909, Ministru școalelor fiind tot d-l Haret, se mai aduc acestor legi o mulțime de îmbunătățiri, dându-li-se forma definitivă ce o au azi.

Și acum d-l Haret putea cu drept cuvînt să repete aceea ce a zis în broșura d-sale dela 1889 «Școalele noastre satești»:

«Pregătirile sunt făcute.

.... «Ne este destul să voim cu tot dinadinsul, pentru ca, după o lucrare de câțiva ani, să ajungem a ne putea mândri de învățământul nostru.

«Ceeace ți lipsește e mai ales conducerea conștientă și disciplina severă, iar pe acestea le avem îndată ce recunoaștem importanța învățământului pentru întreaga noastră dezvoltare, și voim cu tot dinadinsul să lucrăm pentru ridicarea nivelului moral și intelectual al maselor mari».

Din această scurtă dare de seamă asupra reformării și organizării învățământului nostru se vede destul de clar că inițiatorul acestor reforme și sufletul organizației întregului nostru învățământ, mai ales a celui primar și secundar, a fost și este d-l Spiru C. Haret.

* * *

Legea instrucției din 1864 a avut pe lângă alte scăzăminte și pe acelea cu privire la recrutarea personalului corpului didactic primar. Nu s'a prevăzut în această lege nimic relativ la înființarea de școli normale pentru învățători. Legiuitorul din 1864 n'a ținut seamă nici măcar de organizarea cât decât mai superioară ce se prevăzuse la crearea puținelor școli din Moldova, înainte de lege, unde candidaților de învățători li se cerea cel puțin 2 ani ai școalei Vasile Lupu.

Erau de ajuns după această lege cele patru clase primare cu puține cunoștințe de veterinărie și agricultură pentru a putea fi numit învățător.

Deci, o simplă școală primară cu câteva noțiuni de veterinărie și agricultură formă o școală normală primară. Absolvenții unei asemenea școli erau numiți învățători

în urma unui examen; iar seminariștii cu 4 clase erau numiți direct. Constatarea neajunsurilor provenite din lipsa școalelor preparatoare pentru învățători, pe deo parte, și experiențele în această privință din alte țeri au făcut ca tot afară de lege această lacună să înceapă a fi îndeplinită, la început din inițiativă privată, mai pe urmă intervenind și statul.

Așa, la 1867, grație unei generoase donații a Suvranului, s'a înființat Școala normală Carol I; iar Societatea pentru învățătura poporului român, atât secția centrală din București cât și secțiunile din provincie, a înființat mai mult școli normale, pe cari statul mai în urmă le-a recunoscut dându-le o bază mai întinsă decât cea prevăzută de lege, căutând a le pune cel puțin la același nivel cu seminariile de pe acele vremuri.

Acestor școli, de și insuficient organizate, se datorește că în 1885—1886, 55, 44% din totalul de 2.326 învățători erau normaliști cu toată starea precară și lipsită de orice atracție a funcțiunii de învățător de pe acele timpuri, căci nu trebuie uitat că retribuția unui învățător eră de 360 până la 600 lei pe an; iar stabilitatea lor eră supusă la arbitrul autorităților, fiind de multe ori mutați în masă dintr'o circumscripție într'alta.

Această stare de lucruri a durat până la 1886. Dela această dată, școalele normale au început a fi organizate cu tendința de a fi adevărate instituții de educație. Se modifică programele, se reglementează cursurile, se organizează școalele de aplicație alipite fiecărei școle normale. Se crează în București școala specială de institutori, organizată după modelul școalelor străine. Se știe de toți sănătoasa mișcare pedagogică ce au dezvoltat absolvenții acestei școli împreună cu profesorii ei,

mişcare, datorită căreia avem astăzi un corp învățătoresc pe care îl putem pune alături cu oricare corp învățătoresc străin.

Și dacă vom consulta colecția de programe, regulamente, decizii și dispozițiuni cu privire la această organizație, vom găsi că în genere sufletul ei este tot d-l Sp. C. Haret.

* * *

Una din piedicele răspândirii instrucției elementare și aplicării stricte a principiului obligativității învățământului eră și lipsa de localuri de școli. Din cauza acestei lipse, a relei distribuții a localurilor ce existau, cu toate bazele solide pe cari începuse a se pune învățământul elementar dela 1893 și mai ales dela 1896, numărul de 1.323 de institutori nu puteau da învățătură în 1896 decât la 60.228 elevi în loc de 105.840; iar cei 3.878 învățători n'aveau decât 198.534 elevi de săteni în loc de 316.240. Și dacă se ține seamă că tot efortului dela 1886—1887 se datorește construirea a 1.850 localuri de școală, se vede cât de puțin s'au îngrijit comunele de a se conforma legii dela 1864, care pune în sarcina lor construirea de localuri și întreținerea materială a școalelor.

Această chestiune atât de importantă pentru progresul învățământului mai ales a celui popular, a fost definitiv rezolvită prin legea Cassei școalelor din 9 Martie 1896 ale cărei fericite rezultate de toți cunoscute nu cred a mai fi nevoie să fie enumerate în mod detaliat.

Mulțumită activității și interesului extraordinar pentru învățământul popular al oamenilor școalei dela 1886

s'au putut avea 1.850 localuri de școală înainte de 1896; mulțumită legii Cassei școalelor s'au construit în urmă 2.088 școale cu 3.721 săli de clase, nemai rămânând fără localuri proprii decât 757 din totalul școalelor. Deschizând la pagina 27 a recensământului general din 1909 dintr'un tablou se constată ușor, că deși această casă a funcționat sub diferiți miniștri, activitatea sa a fost foarte neegală cu privire la construirea de localuri de școale. Se mai constată din acel tablou că numărul localurilor de școală construite în decursul ministeriatului d-lui Sp. C. Haret este incomparabil de mare față de acela al construcțiilor făcute în decursul altor ministeriate. Așa, în decursul anilor 1897, 1898, ministru al Instrucției fiind d-l Sp. C. Haret s'au construit respectiv, 181 și 43 școale. În decursul anilor 1899, 1900, 1901, miniștri fiind d-nii: Tache Ionescu, dr. C. Istrate și C. C. Arion, s'au construit respectiv 3, 14 și 16 școale. În decursul anilor 1902, 1903, 1904, ministru fiind d-l Haret s'au construit respectiv 180, 325, 291 localuri de școală. În decursul anilor 1905, 1906, 1907, ministru fiind d-l M. Vlădescu, s'au construit respectiv, 84, 57, 75 de școale.

În decursul anilor 1907—1908, 1908—1909, 1909—1910, ministru fiind d-nul Haret, s'au construit respectiv 268, 267, 284 localuri de școală.

Iată dar că și în această privință adevăratul întemeietor al școlii populare, cel care a ridicat din punct de vedere material și formal școala la nivelul demn la care trebuie să fie, este tot *d-l Haret*.

Dacă la această activitate școlară, căreia datorăm aproape întreaga organizație a învățământului nostru actual, se mai adaugă accesoriile acestei organizații,

cum sunt: Cantinele școlare și școalele de adulți dela orașe, cercurile culturale, lucrul manual și grădinaritul la sate etc., al căror inițiator a fost tot d-nul Haret, nu se putea ca opinia publică să nu-i atribue cu drept titlul de onoare de «*Omul școalei românești*». Activitatea dezvoltată de acest bărbat, care în larg și-a făcut datoria, fiind pe deplin convins, că numai grație unei munci fără preget se poate spera la un progres spre ținta dorită de a ridica poporul căreia aparținem, pe o treaptă cât mai superioară a terenului cultural și economic; iubirea D-sale de știință, când cu toată complicata preocupare găsește printre puținele momente de odihnă și timp necesar pentru a scoate și *Mecanica Socială*, lucrare în care știința de matematician și lunga sa experiență în guvernământ sunt puse la contribuție; toate aceste superioare calități îi dau dreptul de a face parte din grupul puținilor oameni pe cari opinia publică a țării în care au trăit îi definește, dându-le viața ca exemplu și numele ca epocă.

C. S. POPESCU
Profesor în Ploiești.

PROFESORUL MEU

În volumul ce se tipărește, cu prilejul ieșirii din învățământ a d-lui profesor universitar Spiru C. Haret, m'am hotărât și eu, ca fost elev al d-lui Haret, să contribuie cu câteva rânduri, în cari voi căuta să cuprind, pe cât îmi va fi cu putință, învățămintele pe cari le-am primit eu, — și cred că toți foștii d-sale elevi —, dela acest distins profesor de matematică dela Universitatea din București.

Am ascultat cursul de Mecanică rațională, propus de d-l Haret, în anul școlar 1899—1900, după ce fusese întâia oară ministru al Instrucțiunii, când desăvârșise marea reformă a învățământului. Puțini vor fi profesorii aceia, cari, după 20—25 ani de profesorat și după o muncă așa de intensă, ca cea depusă de d-l Haret în școală și afară de școală, să predea cu aceeași energie și claritate ca și în anii cei dintâi ai profesoratului.

Pildă de exactitate a fost d-l Haret pentru studenții dela matematică, cei mai mulți ajunși profesori și ei.

Nu exagerez, dacă afirm, că în cursul unui an, d-l Haret n'a lipsit odată dela curs și n'a întârziat nici un minut la intrarea sau la ieșirea din clasă. Pare că îl aud pe d-l Haret, odată cu sunarea clopoțelului, zicând:

«vom continua în lecția viitoare». Lucrul acesta a influențat mult pe elevii d-sale și cred că are mare însemnătate la noi, unde e știut, cu câtă lipsă de exactitate se îndeplinesc multe din serviciile publice și spre nenorocirea noastră mai sunt și profesori, cari nu-și fac datoria cu exactitate.

Relativ la modul de predare al d-lui Haret pot afirma, că n'am avut în timp de un an — d-l Haret făcea curs de 4 ori pe săptămână, câte o oră — nici cea mai mică nedumerire asupra vreunei lecțiuni. Claritatea și preciziunea cu care d-sa ne expunea cele mai subtile chestiuni de mecanică, rigurozitatea demonstrațiilor și exactitatea calculelor ne făcea să urmărim lecțiile d-lui Haret cu interesul și plăcerea, pe care o are cineva, când cetește o carte frumoasă.

Niciodată n'am avut nevoie să corectăm notele luate la curs și eră de ajuns ca să le revedem o singură dată, pentru ca să posedăm chestiunea destul de bine. Cu toți admiram răbdarea cu care d-sa refăcea toate calculele în fața clasei, mergând până acolo, încât făcea și reducerile de termeni asemenea. De multe ori în convorbirile cu colegii le spuneam că cineva, care nu eră student la matematică, dacă ar fi asistat la o lecție a d-lui Haret, în afară de calculele speciale, ar fi înțeles multe lucruri.

Deși am avut și alți profesori, dela cari am dobândit îndrumări și cunoștințe serioase, și cari sunt o podoabă a Facultății de științe, nu mă sfiesc să afirm, că mie d-l Haret mi-a lăsat impresiunile cele mai puternice și cele mai frumoase și dacă astăzi — după 12 ani — d-sa ar mai predă odată cursul de mecanică, l-aș ascultă cu aceeași dragoste și cu același interes ca și altădată.

Ca o completare a calităților unui adevărat pedagog, am observat la d-l Haret mult tact în propunerea chestiunilor pentru teze, fie la examenele parțiale, fie la licență. Niciodată problemele propuse nu întreceau puterile studenților buni.

Pe mine — și cred acelaș lucru și despre ceilalți elevi ai d-lui Haret, ajunși profesori — calitățile didactice ale d-sale ne-au influențat în cariera didactică mai mult decât cetirea tratatelor de pedagogie, ceea ce mă face să exprim iubitului și respectatului meu profesor recunoștința și admirațiunea mea.

Cu acest prilej nu mă pot opri ca să afirm că în timp de 9 ani, de când sunt profesor, am observat un mare progres în școală și un mai bun mers, atunci când d-l Haret a fost în fruntea școalei ca ministru al Instrucțiunii — și în acest interval a fost de 2 ori și un pas înapoi în bunul mers al școalei în alt timp.

C. I. COCULESCU

Profesor în Turnu-Severin.

CE CRED EU DESPRE D-^L HARET

D-l Spiru Haret este privit cu drept cuvânt de prietenii învățământului ca un mare sacerdot al neamului românesc, ca un mentor îndreptător și călăuz al tinerimii pe calea culturii naționale. După ce a făcut studii strălucite în țară, s'a reîntors din Paris nu numai cu titlul de doctor, dar și cu un fond științific, a cărui valoare intrinsecă s'a dovedit prin lucrările sale, prin meritul și capacitatea sa ca profesor universitar, apoi ca inspector general al învățământului și după aceea ca ministru al instrucțiunii publice.

D-l Spiru Haret a fost pentru Români ceea ce a fost Guizot, organizatorul învățământului popular în Franța, și Victor Duruy. Ca reformator și reorganizator al școalei, d-l Spiru Haret a lucrat cu o neîntrecută putere de muncă — ce i-o dădea priceperea, devotamentul său plin de zel în serviciul statului și al neamului — la ridicarea nivelului cultural al învățământului românesc de toate gradele. D-sa a contribuit, mai mult decât oricare altul, cu o stăruință mai presus de orice laudă, la împușinarea numărului analfabeților, la pătrunderea unor raze de lumină și de speranțe mângâitoare prin ochiurile întunecoaselor bujdeuce dela țară, cu înființarea de școli sătești și cu deșteptarea la o viață mai omenească a oropsitei noastre populațiuni rurale, poreclite talpa casei. Pentru a înlesni elevilor numeroși ai căror părinți erau lipsiți de mijloace materiale, beneficiul obligativității și al gratuității învățământului primar, d-l Haret și-a pus

umărul la înființarea de cantine școlare; iar pentru remediarea slăbănogirii și a pipernicirii copiilor nevoiași, a stăruit să se trimită la locuri prielnice sănătății, colonii școlare, în timpul vacanței. Pentru ridicarea economică, pentru luminarea țăranimii și a populațiunii sărace, D-l Haret a propagat și răspândit întemeerea de șezători, teatre sătești, școli de adulți. D-sa a muncit fără preget, a dat sprijin, încurajare și avânt unei mișcări economice naționale însemnate în populația rurală, prin înființarea de bănci populare, de cooperative sătești, de grădini școlare și de oarecari începuturi de industrie pe la sate.

D-l Spiru Haret s'a făcut cunoscut de toată suflarea românească ca unul dintre cei mai iluștri fruntași ai elementului liberal, ca un stâlp al democrației românești cu vederi înaintate și, acum retras la pensie, își consacră activitatea sa fecundă și conștientă tot pentru propășirea învățământului și a realizării progresului social, lucrând la întemeerea Universității populare. D-l Haret urmând pe căile deschise de Auguste Comte, a dovedit în voloroasa sa scriere: «*Mécanique sociale*» că, alături cu problemele cele mai complicate de matematică, este preocupat cu introducerea metodei științelor exacte în studiul cestiunilor sociale, pentru cercetarea și cunoașterea legilor cărora sunt supuse fenomenele sociale.

Este o datorie sfântă pentru acei ce se ocupă cu înaintarea și propășirea învățământului nostru, să aducă omagiile bine meritate unui asemenea bărbat vrednic și distins al țerii.

VASILE I. BOTEZ
Profesor, Iași.

DOMNUL SPIRU HARET

ȘI CLASELE POPULARE

E un fapt netăgăduit, că în viața noastră politică e mult neadevăr, că în viața noastră socială multă nedreptate, iar în viața noastră morală mare lipsă de ideal.

Unde este leacul?

Desigur făcând să intre în întreaga organizație a statului nostru seva plină de energie a claselor populare. O organizație politică bazată pe voința luminată a întregului popor va căpăta o realitate, o forță și un avânt, care-i va da posibilitate să realizeze maximul de energie socială. În special noi, Românii, întârziați în dezvoltarea noastră istorică, trebuie să pregătim concentrarea întregii energii naționale pentru a putea realiza până la ultima verigă evoluția noastră istorică. Nici un creier luminat nu poate admite că România noastră de astăzi este ultima verigă a evoluției noastre istorice. Logica existenței și persistenței poporului român pe aceste locuri hotărâște o mai largă dezvoltare a corpului politic, pe care trebuie să-l închege cândva Românii. Statul românesc de astăzi, clasele sociale și sufletul românesc de astăzi, nu vor putea răspunde misiunii noastre istorice.

Pentru acea mare zi trebuie să ne pregătim.

Ne trebuie o voință luminată și serioasă în rosturile politice,—ne trebuie o viață socială împletită pe sentimentul solidarității, a intereselor comune și ne mai trebuie o viață sufletească cu un alt nivel moral și luminată de un ideal superior de iubire de neam.

Colegiile restrânse electorale de astăzi cu adeseori ridicolii și bombasticii electori, generali de vodeviluri, — disproporționata și nesigura stăpânire a pământului, cu cortegiul ei de căderi sufletești, — slăbirea simțului de demnitate și lipsa de caractere în mica oligarhie ce stăpânește astăzi, nu vor putea da mijloacele, și nu vor putea da tăria de sprijin, când ziua mare istorică se va deschide pentru neamul nostru.

Dacă în acea zi mare nu vom fi pregătiți, vom peri ca atâtea neamuri slabe, cari au perit fără urmă în viața istorică a lumii, sau ca atâtea organisme, cari n'au avut norocul sau priceperea să-și pregătească o forță de viață rezistentă.

De vom fi pregătiți, vom învinge. Vom semăna cu adevărat strămoșilor, vom dovedi că am moștenit ceva din geniul Romei, prevăzător, tenace și dominator. O mie de ani, geniul Romei a făcut să se simtă în cele patru părți ale lumii sufletul său organizator, pătrunzător și imperios. Desigur, că urmarea forțarilor eroice ale generațiilor renașterii noastre nu se vor termina în *jonglerile retorice*, ori în *pozele zeflemiste* ori *furi-bunde* ale unor *cavaleri*, ori *condotieri* rătăciți în timpii noștri, cari ar trebui să fie de muncă și dreptate.

Evoluția ultimă a vieții istorice a neamului nostru va fi opera claselor populare. Fără demagogie, dar aceasta e logica istorică. România de astăzi e opera burgheziei și a boerilor cari s'au unit cu burghezia. România de mâine va fi opera poporului, la care se va uni burghezia și descendenții foștilor boeri.

Și după cum conducătorii generațiilor trecute au zăbovit prin curajul și patriotismul lor greutățile ce le ridică veșnicii adversari în luptele sociale, tot așa în timpii

noștri se ivesc luptători, cari pregătesc marile și foloșitoarele transformări sociale. Intre cei mai curagioși, hotărâți și conștienți luptători ai ridicării claselor populare e fără îndoială d-l Spiru Haret. Intreaga d-sale activitate publică a închinat-o acestui ideal. Combătut uneori cu înverșunare și nedreptate, nu a încetat un singur moment să creadă în eficacitatea acestor reforme. Reforma învățământului, în spiritul larg al timpului și al nevoilor neamului, activitatea socială a școalei și a bisericii, crearea și organizarea cooperației la sate, sunt operele pentru realizarea cărora și-a pus toată energia, toată priceperea, toată credința.

Domnul Haret a avut și are încă mult de suferit din cauza atacurilor ce i s'au îndreptat. Erau firești. Ca orice reformator social, a trebuit să vadă uneori îndreptându-se contra d-sale, pe lângă inerția prezentului, coaliția ireductibilă a intereselor de clasă. Oricine cunoaște însă luptele sociale din trecutul nostru sau al altor neamuri va ști, că aceasta e soarta și aci se vede tăria și superioritatea sufletească a tuturor reformatorilor sociali.

Domnul Haret va găsi desigur răsplata muncii sale întâiu în conștiința sa, apoi în iubirea cu care aproape unanimitatea oamenilor luminați îmbrățișează din ce în ce mai mult opera sa.

Dacă nu poate exclamă cu poetul:

exegi monumentum . . . ,

mărturiile contemporanilor săi îi spun însă că opera sa e sămânță plină de rod și rolul său în viața istorică a poporului nostru a fost al unui *semănător*.

C. ARMAȘU

Profesor în Turnu Severin.

PARTIDUL DOMNULUI HARET ?

De o bucată de vreme, o anumită parte a presei române din Regat dă alarma și chiar înfățișează în colorile cele mai mohorâte pericolul ivirii unui nou partid, partidul haretist; o altă parte a presei neagă existența acestui partid; iar mulțimea se 'ntreabă cu nedumerire: «este sau nu este?».

Nu-i așa că-i nevoe de lămurit lucrul?

Să vedem.

Idea de partid politic e nedespărțită de idea de grupare împrejurul unui principiu, a cărui justificare practică e încredințată unui conducător unic, unui șef. Obișnuit, șefii partidelor noi, își îndreptățesc titlurile cu registrele și cu numărul partizanilor lor, fie că se mai preocupă sau nu și de acordul dintre principiile pe cari le reprezintă ei și tendințele practice urmărite de partizanii lor.

Dela început ne izbim, în cazul nostru, de un fapt nespus de ciudat. Pe două căi vine negarea existenței unui partid haretist: Pe calea presei și pe calea declarațiilor din partea chiar a domnului Haret. Am avea deci de a face c'un partid politic, a cărui existență e negată în public și de însuș șeful său! Ce partid și ce șef are acest partid, care-și neagă reciproc existența?!..

Și cu toate acestea o anumită parte a presei române din Regat, ți dă mereu înainte cu «pericolul partidului haretist».

Totuș... trebuie să fie ceva! Ba, iertată să-mi fie comparația, alarma presei adversare domnului Haret se pare că are la bază ceva mult mai real decât spaima pe care și-o fac singuri cail trăsurilor boerești, când ți scoși pentru prima oară la câmp și ieau orice umbră, din marginea drumului, drept niște fiare sălbatice...

Câteva fapte și scene dintr'un număr nepomenit de mare, cunoscute de mine, vor răspunde, nădăjduesc, dacă există sau nu un partid și, în cazul afirmativ, de ce-i învinovățit cu atâta înverșunare domnul Haret, de ce i se atribue d-sale crearea unui partid și încă periculos și în ce anume constă pericolul de care își fac spaimă adversarii.

* * *

Vin 14 ani de-atunci. Eram director la gimnaziul din Vaslui. Vine la mine amicul meu X, institutor tot la Vaslui, și-mi spune vestea, că ministrul Haret ar fi dorind, ba chiar c'ar fi îndemnând dăscălimea să ia inițiativa înființării de cantine școlare, bănci populare, școli de adulți, etc., etc.. Pare că-l văd pe entusiastul meu amic, cum se 'nflăcărează și cum mi se vâă în suflet c'un potop de argumente că «vine și la noi civilizația apuseană», ba că-i vorba că se ivesc și la noi acte de solidaritate socială; ba chiar îmi trânteste pe masă un vraf de cărți informatoare despre mișcarea și despre minunile inițiativei private în chestia răspândirii învățământului în masele populare din Europa și America. Pe atunci se da cifra de 83% analfabeți în țara

noastră. Căpătăm imediat concursul necondiționat al dăscălimii primare și secundare din localitate și-o pornim pe adunat fonduri. Ieau fință, în oraș, un cerc dăscălesc, la care se alipește și o bibliotecă publică. Cercul se lărgește în scurtă vreme și prinde în el toată inteligența și inima târgului. Toți sunt bucuroși că au unde să s'adune, s'asculte, ori să țină conferințe și să se distreze. În formația aceasta, cercul poate lua tot felul de inițiative. Cantinele și conferințele încep să iea fință prin sate. Toate categoriile de funcționari publici se 'ntrec în ajutarea apropierei orașului de sat. — Răposatul Ion Adam, pe atunci învățător în Cursești, ne cheamă la inaugurarea celei dintâi biblioteci populare din județul Vaslui. Plecăm în alaiu la Cursești cu prefect, primar, toți subprefecții, protoereul și fruntașii din oraș. Atunci am văzut în neuitatul Ion Adam ce va să zică suflet de apostol. Ani întregi, sărmanul, adunase pe tăcute, cărticică după cărticică și umpluse două dula-puri, din cari, cum dovedia registrul plin cu iscălituri, se 'nfruptase absolvenții școalei de binefaceri luminii. Amicul meu X nu se poate stăpâni; cu lacrămile 'n ochi, în loc de discurs, s'apropie de Ion Adam, îl sărută și-i șoptește la ureche: «vine și la noi civilizația!».

Pândim două sărbători alături și organizăm la Negrești serbări populare în folosul cantinelor. Se nimerise și zile de iarmaroc. În piața iarmarocului vorbim miilor de țărani adunați. Întâmplarea făcuse ca să se afle în târg și răposatul C. Stoicescu, proprietarul Negreștilor, pe atunci ministru. L-am adus în piață, în mijlocul norodului și ne-a prezidat șezătoarea.

Pare că-l văd pe bietul om, la început jenat, și-i citai pe față oarecare temere nemărturisită. Stă el cât

stă, ca pe ghimpi, ascultă pe unul, ascultă pe altul și bag seamă că, dela o vreme, s'așează pe scaun cum trebue și i se 'nseninează fața. Ii pricepeam și jena și temerea. Când a văzut despre ce-i vorba — că nu-i adică nimic subversiv la mijloc — când a văzut lăcomia cu care sorbiau țăranii spusele vorbitorilor, ne cere voe să vorbească și el... și vorbește, cu cea mai nespusă înflăcărare, vreme de două ceasuri.

Iar când, ca încheiere a serbării din piață, se întonează: «Deșteaptă-te Române», numai ce-l văd pe amicul X, că vine lângă mine, cu bucuria premiantului de cl. I primară, și-mi șoptește: «Ei?... când vezi un ministru vorbind norodului în piață, te mai poți îndoi că vine și la noi civilizația?!!!»

Așa lucră, pe vremea aceea dascălimea și cetățenii luminați din Vaslui!... iar asta numai pentru că ministrul Haret își arătase dorința 'de a vedea înfăptuirea desmorțirii masselor populare. O parte din presa română însă dă alarma: «Directorul gimnaziului din Vaslui și institutorul X, dau foc județului. În toate satele s'au înființat cluburi socialiste. Șefii de garnizoană stau în permanentă peregrinare și ieau instrucții dela acești indivizi — slujbași ai Statului — oamenii d-lui Haret». Adevărul este că nici eu, nici institutorul X, nu cunoșteam până atunci pe domnul Haret, nu promisem dela d-sa nici un fel de instrucție, după cum este adevărat că eu puseseam cea mai puțină muncă, dintre toți dascălii din Vaslui, în mișcarea de-atunci! După cum iarăș este adevărat că suflete mari ca al lui Ion Adam și ale altor dascăli ar fi mucezit acolo, în întunecimea satelor și n'ar fi adus nici un folos neamului nostru, dacă n'ar fi aflat că ministrul Haret rupe cu temerea copilărească

a trecutului și că îmbrățișează cu toată căldura cauza luminării și îndulcirii nevoilor mulțimii.

Dar, tot atunci, ceea ce se petrece la Vaslui, se petrecea în toată țara ; și tot de-atunci presa, acea parte din presă care veghează chipurile la conservarea ordinii sociale, atacă mereu pe d-l Haret că-și face partid și că răstoarnă ordinea socială. — N'ar fi nici o necinste, ci din contră, dacă d-l Haret ar fi căutat să-și facă partid ; dar adversarii nu sunt cinstiți când afirmă lucruri în cari nici ei nu cred.

Cu «ordinea socială» adversarii au ceva dreptate ; nu-i vorba însă de răsturnarea ci de schimbarea ei.

Care eră ordinea socială, până mai acum câțiva ani ? 83% analfabeți ?

De luăm, de pildă, creditul țărănesc : Trei sute la sută !

Vine ministrul Haret și *dă voce* și 'ndeamnă să se înființeze băncile populare, care distrug cămătăria. Inseamnă faptul acesta răsturnarea ordinii sociale ?

Este iarăș adevărat, că adversarii d-lui Haret nu precizează în ce constă răsturnarea ordinii sociale ; însă e ușor de văzut pentru ce : Precizarea li-ar da reaua credință pe față.

* * *

Afirmam mai sus, lucrul știut, că partidele politice își justifică ființa prin principii, șef și registre permanente de partizani. Este drept că pot ființa partide și cu mai puțin de trei din aceste elemente : Poate răsări de pildă, un partid fără principii, numai cu șef și registre ; un altul numai cu șef și cu principii, — registrele ieau ființă numai ocazional, când șeful ieia puterea ; dar, în actuala organizare socială, nu se poate concepe un

partid politic fără șef. Pentru oamenii cinstiți, ar urma deci că un partid politic haretist să nu existe.

— «Stai! — mi-ar zice adversarii—noi combatem partidul haterist, deși nu credem în existența lui, numai ca să speriem lumea, să nu cumva să se 'ngroașe rândurile partidului liberal din care face parte d-l Haret. Toate actele lui Haret sunt făcute cu această intenție. Tu, om al lui Haret, știi bine că, cel puțin în acest punct, avem dreptate !»

Cât îmi vine de ușor să vorbesc, tocmai pentrucă nu sunt «omul lui Haret», după cum n'am fost până în ziua de azi și nu sunt membru al nici unui club politic ! Când m'a chemat d-l Haret în serviciul Statului la direcția învățământului primar, nu știu și nici nu m'a întrebat în ce club politic sunt. Timp de șase ani am fost colaboratorul său ; tot timpul m'am simțit întreg al meu. Am avut peste trei sute de întâlniri cu d-sa în interesul serviciului și nu i-am surprins nici o vorbă, nici o aluzie, nici un gest, nici despre mine și nici despre cei aproape șapte mii de dascăli administrați de mine, în ceeace privește politica. Cutare e bun în școală, cutare e mediocru, cutare e rău . . . ; cel bun trebuie dat ca pildă, cel mediocru îmboldit, cel rău încolțit. Iată preocupările și exclusiv acestea erau preocupările d-lui Haret, ca ministru de instrucție. Timp de șase ani, am avut ocazie să asist la întâlnirile d-sale cu grupuri de dascăli, dela cele mai numeroase, până la întrevăderea cu unul singur și nu l-am simțit că urmărește scopuri politice în școală. Să citeze adversarii un singur dascăl, dintre cei însărcinați de d-l Haret cu funcții administrative și de control, pe care l-ar fi întrebat cândva dacă și ce fel de politică face !

Atunci de ce-i învinuit d-l Haret atribuindu-i că urmăreşte crearea unui partid? Şi pun din nou această întrebare nu pentru că în ochii mei, crearea unui partid ar avea în sine ceva nedemn, dar pentru că sunt în măsură să afirm că lucrul nu-i adevărat.

Iată pentru ce :

Domnul Haret are convingere că în păturile adânci ale poporului nostru, din cauza vitregiei vremurilor, trăeşte încă o rezervă de puteri nepuse în valoare ; că naţia noastră ar putea să fie mai fericită ; că în poporul nostru se găsesc, în orice moment, destule suflete curate, cari aşteaptă doar un semn de siguranţă pentru ca să se arunce în lupta pentru binele şi fericirea obştească ; iar armata acestor suflete cinstitute, în cea mai mare parte preoţi şi învăţători, şi-a găsit un protector în d-l Spiru C. Haret.

Câteva fapte în sprijinul acestei afirmări:

Învăţătorul A. din judeţul X. înfiinţează bancă în satul său. Primarul din localitate, învechit în zile rele, cămătar şi instrument în mâinile celorlalţi tovarăşi de meserie din localitate, îi înscenează învinuiri la care învăţătorul nici nu visase, cum dovedeşte ancheta. Ministerul cere pedepsirea primarului. Vine telegramă că localul şcolai e devastat şi că toate uşile şi ferestrele sunt furate. De rândul acesta, în rezoluţia de intervenire la Interne, ministrul Haret adaugă: «... Cu adresa mă voi duce eu.» Ministerul de Interne suspendă imediat pe primar; dar tot imediat învăţătorul este bătut. Ministrul Haret închide şcoala, până la restabilirea ordinii în sat şi, prin Ministerul de Interne, face răspunzătoare autorităţile administrative din judeţul respectiv. Primarul

este destituit după ancheta nouă. Dreptatea triumfă, școala este deschisă.

Să spue acum adversarii, dacă învățătorul acesta ar putea urî pe domnul Haret și dacă nu s'a întărit în el credința în bine!

.

Intr'o dimineață, la ora șapte și jumătate, găsesc înaintea ușii de intrare a Ministerului, pe trotuar, cu hainele rupte și cu fețele pline de vânătăi, pe soții M. învățători în județul J. Acelaș cântec: În ajun, ziua mare, erau călcați în picioare, de către o bandă de exploatatori din sat, pentru că învățătorii organizase și obștea, legal constituită, luase în arendă moșia, din mâinele bandei, dela proprietarul absenteist. Cum au scăpat din mâinile agresorilor și-au lăsat casa, plină de copii, în paza Celui de sus, au pornit la gară pe jos și-au venit cu trenul toată noaptea.

Eră tocmai ziua mea de lucru cu ministrul. Când lucram, bag de seamă că domnul Haret nu poate scrie rezoluțiile, din pricină că-i tremură mâna. Înțeleg îndată și pricina tulburării sufletești. În antreul casci domniei sale — domnul Haret lucră acasă cu șefii de serviciu — găsisem pe cei doi învățători din județul J, pe care-i văzuse și-i ascultase. Lasă totul la pământ, mă amână cu lucrările... numai un lucru nu-l amână: satisfacția imediată și complectă a învățătorilor soți M.!

Spue acum adversarii, dacă domnul Haret n'a întărit în soții M. și în obștia formată de ei, credința în bine și încrederea în triumful dreptății!!

.

În altă zi mă pomenesc cu învățătorul N. din județul Z, că vine și-mi cere permutarea. «Când mi-am ales

locul, v'am spus, domnule director, c'o să fie greu în satul V.!...» Știam ce-i acolo, în adevăr. Știam dela revizorul școlar, că administratorul moșiei din V. are obiceiul de a stăruî ca postul vacant de învățător să fie mereu suplinît... de fete tinere, pe care le schimbă mereu. Candidatul N., de fel din județul Z. știă de patima administratorului și se temeă că n'o să fie primit în V. Acum, peste o săptămână dela începerea școalei, vine și-mi cere permutarea din V, unde aveă și interese de moștenire. «Nu mă primește nimeni în gazdă, nici crâșmarii, nici țărani. Toți se tem de administrator; nici un pahar cu apă nu găsesc în sat!» — spune el, cu ochii înnotând în lacrimi, — «așa că locul rămâne tot pentru suplinitoare...»

Ii spun s'aștepte acasă, până l-oiu înștiința să se prezinte tot la postul din V. Măsurile luate de domnul Haret — de prisos să le mai arăt — au vindecat pentru totdeauna pe administratorul moșiei de a petrece pe socoteala învățământului; iar învățătorul nu și-a mai cerut permutarea. Întărit-a sau nu domnul Haret credința în bine în sufletul învățătorului și a satului V.?

.

Învățătorul Rușcă, din Vădăstrița, Romanăți, organizează obștie și iea moșia în arendă. Exploatatorii de până atunci ai moșiei pun la cale suprimarea lui Rușcă, care e ucis, prin înjunghiere. — Să mai descriu frământarea domnului Haret, până când Curtea cu jurați — luată cu asalt de avocații cei mai vestiți din Capitală, foști miniștri, cari apărau pe autorii morali ai crimei — a dat în sfârșit verdictul de condamnare la munca silnică a vinovaților materiali și morali și la despăgubiri civile?

Urmărit-a oare domnul Haret — când se adresă advo-

caților, prietenii domniei sale, ca să apere înaintea juraților cauza unui martir — scopul de a-și face partizani din nenorociții de copii rămași pe urma lui Rușcă ?

.

Să mai citez și alte fapte, de domeniul public, cum ar fi de pildă apărarea făcută învățătorilor și preoților după 1907 ?

Deja absurdul e pus în lumină!..

Sunt oare geloși adversarii de munca domnului Haret și se tem de faima operii sale ?

Pue și ei aceeaș muncă și vor căpăta aceeaș faimă... la care domnul Haret n'a avut încă vreme să se gândească!

SP. POPESCU
Profesor în București.

CUVINTE ADEVĂRATE

Acum doi ani, în urma alegerii și investirii mele ca Episcop al Eparhiei Râmnicului-Noul Severin, am văzut pe domnul Spiru C. Haret, Ministru Cultelor și Instrucțiunii, pentru că trebuia să părăsesc Capitala și să mă duc la reședința Eparhiei, spre a fi instalat ca Episcop.

După câteva cuvinte schimbate, domnul Haret m'a fixat cu privirea-i pătrunzătoare și scrutatoare și mi-a spus între altele și următoarele :

«Mi-a plăcut foarte mult, Prea Sfinte, cum ai vorbit înaintea marelui colegiu. Așa cred și eu, că trebuie să se înțeleagă înalta și sfânta chemare a unui Episcop. Să se scoboare în mijlocul păstorilor ; să-i cunoască și să-i îndrumeze pe căile cele bune și folositoare. Să nu rămână sat din cel mai îndepărtat colț al Eparhiei, pe care să nu-l fi vizitat și studiat de aproape. Să colinde Eparhia în lung și în lat, cu timp și fără timp, și să dea hrană duhovnicească, pentru orice împrejurare. Numai așa vom face din biserică cu adevărat cea mai însemnată instituție în serviciul poporului și al țerii ; numai așa vom schimba în bine o stare de lucruri păgubitoare și primejdioasă. Aveți un rol, pe care nu-l poate avea nimeni altul în țară ; aveți sufletele în stăpânire dela naștere până la moarte. Vă urez să înde-

pliniți acest rol mulți și îndelungați ani, călăuziți de cele mai înalte principii creștinești și patriotice».

Și mi-a spus vorbele acestea cu atâta însuflețire, în cât m'au mișcat până în adâncul sufletului. N'am simțit vreo dată o emoțiune mai puternică ca în acele momente. Vedeam înaintea ochilor pe adevăratul bărbat de Țară din epoca eroică, preocupat numai de un singur gând și dor: înălțarea poporului și a țării.

Și de-atunci glasul conștiinței îmi strigă neîncetat : aveți mare rol în țară; gândiți-vă la popor și-l ajutați să se întărească și să se înalțe; fiți miloși și zeloși în serviciul lui . . .

GHENADIE

Episcop al Râmnicului-Noul Severin.

D-L HARET ȘI PRIETENII SĂI POLITICI

Nu odată d-l Haret a fost atacat de către adversarii săi, că face politică în școală.

Urmarea logică e ca prietenii politici să nu fi fost refuzați, când se adresau fostului Ministru al Instrucțiunii, cel puțin atunci când îi cereau lucruri pe cari adversarii le socotesc drepte.

Am onoarea a fi unul dintre cei mai de aproape prieteni ai d-lui Haret; ca deputat, ca prefect, ca secretar general al Ministerului de Interne, nu am lipsit niciodată de a fi la dispoziția fostului ministru, ori de câte ori a fost vorba de o nevoie a școlii.

Cunoscând dragostea ce domnia sa îmi poartă, mi-am permis să-i cer o favoare.

Rugămintea i-am adresat-o prin doi colaboratori ai săi, buni prieteni ai mei, și mărturisesc că eram sigur că ea va fi îndeplinită.

Ceream să se admită unui elev care urmasese regulat o clasă de liceu, să treacă în Septembrie examenul de o altă clasă, ca preparat în particular. Mare mi-a fost mirarea când fostul administrator al Cassei Bisericii, amicul meu Gârboviceanu și fostul secretar general al ministerului, mult regretatul Teodoru, mi-au spus că lucrul nu se poate face.

M'am hotărât atunci să mă duc eu singur, pentru a expune cazul ministrului.

M'am dus în strada Verde, am intrat în cabinetul său de lucru. Ministrul eră cu secretarul general.

Mi-am dat toate silințele pentru a obține ceea ce dori-am. Teodoru a pledat cauza mea cu o căldură, cum numai un suflet de bun prieten poate aveă. Ministrul a rămas însă nestrămutat în hotărîrea sa, dându-mi ca suprem argument regulamentul care opriă unui elev, să treacă două clase în acelaș an.

Am plecat cu durere în suflet căci elevul, pentru care vorbisem, eră..... propriul meu copil.

Mi-am trecut pe dinaintea ochilor tot ce mă legă de d-l Haret, toate dovezile vii, puternice de dragoste și devotament ce-i dasem, și, față de atâta căldură din parte-mi, o așa de mare răceală de matematician, care nu voiă să înțeleagă cât de mult mă dureă refuzul său!

Am înnăbușit însă în mine revolta; am chemat dreapta judecată să hotărească și i-am rămas tot bun și devotat prieten cu aceeaș dragoste, cu acelaș devotament; iar dacă am scris aceste rânduri, am făcut-o pentru ca să dau o pildă de felul cum d-l Haret știă să refuze pe cei mai de aproape ai săi, chiar atunci când eră vorba, nu de a respectă o lege, ci numai un regulament.

N. N. SĂVEANU.

E SECTAR D-L HARET ?

Una dintre cele mai repetate învinuiri, ce se tot aruncă d-lui Haret de către adversarii domniei sale politici, este aceea, cum că d-sa ar fi un sectar în politică, că a lucrat și lucrează așa fel, încât vrea să prefacă în agenți ai politicei liberale pe preoți, pe învățătorii de toate categoriile și pe toți funcționarii ce depind de Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor.

Pe cât am putut cunoaște și eu pe d-l Haret, pot afirma cu cea mai deplină convingere, că o mai nedreaptă învinuire, decât cea, care atât de repetat se aruncă d-lui Haret, nici că poate fi.

Și mă grăbesc să documentez această afirmațiune a mea.

De regulă, eu totdeauna am spus fără perdeă aceea ce am cugetat. Cu ocaziunea discuțiunii prin presă și a votării legii Consistoriului superior bisericesc, în diferite ocaziuni, mi-am arătat și eu părerile mele, fără să le impun nimănui. Am spus, de pildă, că legea aceasta nu-i tocmai potrivită cu obrazul nostru. Aceasta nu din motive dogmatice ori canonice, fiindcă eu am credința că Dumnezeu nu se clatină din înălțimea tronului său și nici pământul nu se sgudue din temeliiile lui, dacă eu aș purta pălărie în locul comănacului lui Mavrogheni,

ori voiu purtă barba, părul și hainele ceva mai scurte decât se purtau acum câteva sute de ani în urmă, sau voiu îndrăzni să merg drept ca oamenii, iar nu târîndu-mă în patru labe ca dobitoacele, înaintea P. P. S. S. Arhierei, Episcopi ori Mitropoliți. Ci cu totul din alte motive. Și anume, pe vremea aceea, eu aveam credința cum că preoțimea noastră încă nu e pregătită prin cultură serioasă, ca să-și poată da seama și să profite în folosul Bisericii de puterile ce-i dau noua lege, fiindcă numărul preoților, cu adevărat luminați și conștii de însemnatul lor rol, este de tot mic, de oarece marea majoritate a licențiaților noștri în teologie, trecând pela teologie, de toate or fi învățat ei acolo, dar numai teologie, dragoste de apostolat și de biserică n'au învățat. Și licențiații în teologie n'au ajuns decât numai acei ce nu s'au înscris la facultatea noastră de teologie, care a ajuns un fel de fabrică de teologi, după cum Diul eră odată fabrică de popi românești. Și-mi dam cu părerea — atunci negreșit — că dându-se unor astfel de puțin pregătiți preoți o astfel de lege, tocmai bine și moale n'o să fie Bisericii noastre. Credeam de pe atunci că o să avem scandal în biserică. Dar e vorba de ce credeam eu atunci.

Și tot atunci oarecine—mi s'a spus de un prieten al meu — și-a alergat gura și ar fi spus d-lui Haret, cum că eu sunt în contra legii Consistoriului și că nu am candidat la acest Consistoriu pentrucă, fiind ucenicul d-lui Iorga, am fost oprit de dânsul să candidez. Aflând aceasta, am scris d-lui Haret, arătându-i vederile mele și motivele ce m'au împiedicat de a candida. Și d. Haret mi-a răspuns, prin scrisoarea olografă din 7, Iulie 1910, dată din Valea Călugărească, textual:

«E adevărat că am fost surprins și mâhnit că S. T. nu ai candidat pentru Consistoriu, pentru că dorința mea eră ca într'însul să intre numai preoții cari s'au distins mai mult în toate direcțiile și e posibil să fi exprimat îndoeala dacă nu cumva această abținere a S. T. nu ar proveni din cauză că ai fi opus din principiu acestei instituții, dar la d-l Iorga nu m'am gândit de loc.

«De altfel chiar dacă S. T. ai fost opus ideii Consistoriului, sau dacă ai urmă vederile d-lui Iorga, te asigur că aceasta nu te-ar micșoră de loc în stima mea, care este întemeiată pe faptele, iar nu pe opiniunile intime ale S. T.».

În fața acestor rânduri, scrise și subscrise de d-l Haret și adresate unui preot de sat, cari cuprind declarația d-sale categorică că nu prețuește și nu stimează pe oameni după opiniunile lor publice, ci după fapte, cred că orice multă vorbă e de prisos, spre a se dovedi că d-l Haret un numai că nu e un sectar politic, ci din contră, un bărbat cu vederile cele mai largi cari pot fi.

Am credința neclintită, că, atunci când ni se va ridica de pe ochi ceața groasă a urilor personale și patimile politice, vom putea vedea clar cât e de măreață și de uriașă opera d-lui Haret și cu câtă dibăcie a lucrat acest ales bărbat de stat al neamului nostru pentru desrobirea economică și luminarea mult oropsitului nostru popor. Se va putea vedea atunci, că, pentru poporul de jos, nimeni înaintea d-sale n'a lucrat și n'a izbutit mai mult decât sectarul acesta, cum i se zice, și mult hulitul și bârfitul acesta, cum i se face. Nici marele Kogălniceanu n'a făcut pentru poporul de jos, cât a făcut sectarul acesta, d-l Haret. Noi o credem pentru că o vedem și

mai târziu o vor crede-o toți, pentrucă o vor vedeă.
Și se vor închină înaintea sectarului, azi atât de hulit.

Iar până atunci să rugăm pe Dumnezeu, ca să ne
mai trimeată cât de mulți sectari ca d-l Haret.

PREOTUL TEODOR BĂLĂȘEL

Comuna Ștefănești, județul Vâlcea.

P R I N O S

Istoria unui popor este istoria oamenilor mari ai aceluia popor. Oamenii mari însă apar cu greu. Unii au de luptat mult, trebuind întâiu să dreagă ce-au stricat alții și numai apoi să continue pe drumul drept destinele poporului lor. Aceștia trebuie să lupte și cu îndărătnicia unora ce țin morțiș la unele stări de lucruri învechite și deci să lupte și cu lipsa de continuitate în acțiune.

În rândul acestora este și d-l Spiru C. Haret. Un adânc cunoscător al poporului românesc și un fanatic apărător și sprijinitor al celor mulți și umili, înzestrat cu o putere de muncă excepțională, d-l Spiru C. Haret și-a făcut un apostolat din demnitățile pe care le-a ilustrat cu prisosință. Datoria se poate face în diferite chipuri. Felul în care și-a făcut-o și și-o face d-l Haret poate servi de pildă tuturor acelor ce se vor perindă pe la departamentul Cultelor.

Toată nădejdea și-a pus-o în învățători. Ieșiți din mijlocul poporului și întorși în mijlocul lor, cunoscând și voea și nevoea fraților lor dela sate, putând să aibă prin felul acțiunii lor o influență covârșitoare în bunul mers al satelor, nici că se putea o mai fericită alegere. Și de unde până mai acum vreo 15 ani cei mai de seamă învățători ai noștri erau arătați ca oameni cu

«idei subversive», ca «stricători ai ordinei publice», ca oameni «cu gânduri viclene», *numai* pentru că nu se găsisse nimeni care să vadă și să priceapă gândurile lor,.. astăzi când s'a dovedit că «ideile lor subversive» nu erau altceva decât încercări izolate de școli de adulți, în care să se tălmăcească viitorului cetățean ce drep-turi și ce datorii are, ori să-l deprindă a cultivă bucata lui de pământ mai omenește, ori să-i vorbească de chipul cum ar scăpa de sărăcie cu puțină efort; când s'a dovedit că «stricători de ordine publică» nu erau alții decât cei ce vedeau în cetățeanul de mâne-pe omul conștiincios, care să nu îngenuche înaintea oricărui strângător de găini de prin sate și că «gându-rile lor viclene» nu erau altele decât aducerea la înde-plinire a maximei «uniți-vă puterile și veți fi tari», astăzi învățătorimea grație sprijinului dat de d-l Haret este un *corp puternic* în această țară, lucru pe care ar trebui să-l înțeleagă și cei cari se fac că nu pricep. Astăzi vieța satelor a apucat pe o cale de schimbare; în multe părți s'a și efectuat această schimbare — ce nu-mai poate fi oprită nici prin ordine, nici prin jandarmi: mișcarea de reînviere eră și este o *necesitate a vremii* —lucru iarăși care ar trebui să se înțeleagă și de cei ce nu cunosc vieța satelor decât din automobil. Astăzi săteanul te măsoară mai sigur, te cântărește cum tre-buește cântărit, după greutatea ta. Săteanul este la a-dăpostul băncii și al școlii. Nu mai poți, — chiar de-ai vrea — să lovești nici în bănci, nici în obștii, pentru că atunci lovești chiar în vieța satelor. Nu vei putea nici să scoți pe învățători din acțiune cu gândul de a lovi în instituție, pentru că în chip indirect *tot* învățătorul le

va conduce. Astăzi conștiința la vieața cetățenească a început a se trezi pe la sate.

Și când starea materială a celor mulți s'a îmbunătățit prin scoaterea lor din ghiarele cămătarilor, și când în mintea sătenilor li s'a sădit și li se sădește scânteia unei vieți mai omenești, mai demne, cărui Român bun nu i se umple inima de bucurie? Și care Român iubitor de rennoirea neamului său nu privește cu dragoste la această prefacere în bine a vieții satelor? Dacă în învâlmășagul luptei de «scoală tu, să șed eu» se vor mai găsi de acei cari să vadă în alungarea întunecului și a mizeriei din vieața satelor, o greutate de a ține încă în frâu «gloata», dacă s'ar mai găsi de cei ce cred că săteanul trebuie să rămână încă un copil orb purtat de mâni, suntem bucuroși că-i contrabalansează cei ce întrezăresc în viitorul acestui neam, țărani luminați, stăpâni pe ei, cari să ajungă să voască, și să știe ce să voască.

Avem datorie de înaltă recunoștință pentru adevărații părinți ai acestui popor. Și suntem măguliți când din vreme în vreme le putem arăta dragostea noastră, poate singura răsplată ce le-o putem da. Il am înaintea ochilor mei pe d-l Spiru. C. Haret: înțelept, cumpănit, cu durere de cei cu palmele bătătorite, muncitor neobosit, drept în cugetul său, hotărît în fapta sa, om care n'a știut ce-i ticna, pentru că a pus grija țerii sale mai presus de orice, hărțuit de adversari—poate cel mai hărțuit dintre toți miniștrii pe care i-a avut Instrucțiunea Publică—tocmai pentru că a ținut din răputeri la crezul său, drept cu cei dreپți, neiertător cătră cei ce umblă cu vicleșug, îndurător cătră cei pocăiți. Domnia sa poate privi în urmă cu seninătate și înainte cu încredere.

Cea mai mare cinste ce mi s'a putut face, mie institutor, este să aduc prin aceste rânduri prinosul meu de recunoștință ilustrului profesor și neobositului bun Român, care a încărunțit muncind o muncă rodnică. Nu pot zice altceva în aceste clipe de înălțare sufletească decât: Dumnezeu să-l înzilească și să-i dea încă puteri de muncă pentru fala poporului românesc.

C. STAN

Institutor în Tg. Neamțu

UN TRANSFORMATOR DE SUFLETE

Eram băețandru pe atunci. În cursul superior al liceului din Iași începusem a prinde legătura dintre viața reală și învățământul ce ni se predă. Un imbold puternic sufletesc ne îndemna să citim mult în toate direcțiile și în afară de programul școlii. Odată cu aceasta un dor neastâmpărat de a propovedui ceea ce știam, turtura. Când de vacanțe mă întorceam acasă în satul nostru, făceam roată sătenii în jurul meu, și cu un băț desemnând pe pământ le arătam forma țărilor și cursul apelor, cu un ghem de cânepă și o luminare le arătam forma și evoluția pământului pentru a produce ziua și noaptea, iar porcul de crăciun era cel mai binevenit element pentru studiul anatomiei și fiziologiei elementare.

Cu toată autoritatea mea de învățat din sat, și cu tot creditul larg ce se da spuselor mele, cu greu intrau aceste noțiuni în mintea auditorului meu. Pricina o înțelegeau ei singuri. Le trebuia lucrare pregătitoare pentru aceasta. Ori ei în loc de școală primară făcuseră «boeresc», pe vremuri. Dar boerescul a trecut, copiii lor nu-l mai făceau, însă școală nu aveau nici în această epocă de civilizație a țării.

Mișcat de nedreptatea ce se făcea satului, m'am hotărât să adun pe toți locuitorii și să-i determin a cere

Ministerului să le facă școală în sat. După ce în cea mai frumoasă caligrafie le-am compus o jalbă în care arătam că, satul e mare și cu mulți copii, că e depărtare întinsă între el și alte sate cu școli, și că e păcat să crească în neștire atâtea rânduri de copii, am trimis hârtia la București și am așteptat. Așteptat a fost încă 20 de ani, și școală tot n'au avut locuitorii din satul nostru.

Mai pe urmă am văzut eu, că boala asta eră pretutindeni, că ceea ce e înai esențial pentru un popor, cultura minței și a sufletului este cu desăvârșire lăsat în părăsire în populația rurală.

Iar când în 1907 întâmplările m'au adus în capul județului Fălciu, mi-am dat de-a binele seamă că peste 40 de sate, adică a 3-a parte din total, n'au nici școală, nici învățător, și că în totului tot în întreg județul, dacă erau 10 localuri de școală cari să merite acest nume.

Sedea copiii în bojdeuce joase și umede, fără ferești și fără uși, învățând câteva slove, dar ruinându-și sigur sănătatea. Nici o mirare dar că așa de puțini copii frecventau școala și că așa de puțini știutori de carte se numărau prin sate.

Cu sprijinul puternic moral al d-lui Haret, și cu înlesnirea materială procurată numai prin existența așezămintelor de d-sa organizate, ca prin farmec s'a schimbat în 2 ani fața județului. S'au înmulțit numărul învățătorilor cu mai bine de 40, s'au clădit localuri de școală mai bine de 30. În fiecare sătișor este câte un reprezentant cât de slab al culturei, în fiecare comună câte o casă albă, mare, frumoasă, cetățuie a luminii, «cunună a satului» cum ziceau înșiși țăranii.

De-ar fi numai atâta, și conștiința m'ar îmboldi ca

în numele miilor de părinți și miilor de copii ai județului să aduc prinosul meu de laudă și de recunoștință omului prin al căruia ajutor s'au făptuit atâtea lucruri.

Dar cu toate că această mișcare de intensificare și de extindere a învățământului rural, a fost generală în toată țara, cu toate miile de localuri igienice clădite, și de posturi noi înființate, sub imboldul d-sale, nu aceasta este meritul cel mare al d-lui Haret, nu aceasta îl va face nemuritor și vrednic de respectul tuturor Românilor.

Căci la urma urmei, cu mai multă tenacitate, cu mai multă bunăvoință și cu ceva pricepere, fiecare din succesivii Miniștri ai Școalelor, ar fi putut săvârși această operă. Nu socot să se mai găsească în timpurile prezente vr'un om de stat la noi, care să tăgăduiască importanța învățământului rural și inferioritatea în care ne aflăm, cum și căile ce trebuie de urmat.

Originalitatea, valoarea operei d-lui Haret stă în aceea că d-sa a dat școalei rurale *suflet*, i-a *dat demnitate, a înălțat-o!* Aici este partea sa pur personală, rezultat din sufletul său sever, demn, moral, profund democratic. Această înviorare atât de necesară școalei și conducătorilor ei, n'o putea s'o deie nimeni altul, ci numai d-sa. Prin aceasta și-a consfințit titlul de glorie nu numai în școala română, ci în viața națională a neamului. Să mă lămuresc:

Cu toată organizarea noastră în formă, liberală și democratică, sufletul organizării, fondul raporturilor dintre om și om, obiceiurile sunt tot primitive, feudale. În locul vechilor boeri, e biurocrația mică și mare de stat, cu toate defectele vechi clase stăpânitoare și fără nici o calitate a aceleia.

În această legătură de raporturi bietul învățător rural, era considerat ceva mai mult ca un vătășel, privit din înălțime disprețuitoare de cei din orașe și de cei din sate. Rău plătit, neluat în seamă, cuvântul lui nu avea autoritate, acțiunea lui n'avea radiere în juru-i. De aici slabul efect și didactic și social al învățătorimii, înainte de apariția d-lui Haret.

Când pe ici pe colo se ridică vreunul independent care caută să valorizeze și să aplice idei noi, îndepărtarea îngăduită de lege îl aruncă în 24 de ore la alt capăt al județului ori al țării. Să se mai încumeteze vreunul să-l urmeze!

Atunci, în mijlocul acestor raporturi feudale dintre oameni, în mijlocul acestei umiliri degradante pentru un întreg corp de educatori ai marilor mase, apare un om, care ca ministru, îi consideră de oameni, de egali, îi respectă, le vorbește ca la semen, îi încurajază și-i îndeamnă în acțiunea lor.

Modestul învățător de sat prăfuit și neluat de nimeni în seamă, stă acum de vorbă și corespunde cu ministrul său, care direct îl sfătuește și-l îndreaptă.

Dela un capăt la altul d-sa cutreeră țara, observă, vede, aude, studiază. Pe toți îi cunoaște și toți îl cunosc acum. Când nu poate merge, scrie direct dascălului de sat și nu unuia, ci la mii și mii. Am fost adânc impresionat când în unul din satele de munte unde eram medic de plasă, învățătorul cu lacrimi în ochi de entuziasm și înălțare, îmi arată scrisoarea dela propriul său Ministru! Câtă putere de muncă, ce curaj în luptă i-au dat acele rânduri din scrisoare, am judecat-o după influența ee eu însu-mi am încercat-o: am plecat la lucru mai cu aprindere, mai cu încredere.

Prin această acțiune intensă și continuă, fiecare dascăl în parte s'a schimbat, a devenit mai *om*, mai demn, iar corporația învățătorilor s'a simțit organizată, cu creier și cu nervi, nu haotică, s'a simțit o forță puternică, ale cărei rezultate au și început a străluci. În mai puțin de 10 ani, răsar ca din pământ băncile populare, obștiile sătești, grădinile de cultură, școlile de adulți, corurile sătești și toată această bogată activitate extra-școlară, întreagă operă a d-lui Haret și pentru care a fost atât de combătut.

Da, acele mii de răvașe, scrise cu propria sa mână, au făcut mai mult decât o lege, mai mult decât o revoluție, ele au deșteptat o conștiință și au luminat un popor prin trezirea sufletelor conducătorilor lui firești.

De acum înainte modestul și timidul învățător de altădată care se uită sfios la ce va zice «cuconul» când va face bancă în sat, va păși îndrăzneț și sigur căci la ureche îi vor răsună cuvintele acestui mare om a cărui imagine o poartă în inimă. Cel care a început să organizeze obști, grădini, coruri, cel care a început să se miște, să agite, să lumineze, din vorbele și scrisele d-lui Haret s'a înfruptat, din sufletul lui a primit împărtășanie.

De acum înainte școala nu va fi numai un necaz pentru copiii mici, ci o probă și un model practic în viața reală. Săteanul va începe a nu se uită numai la cer și la boer, ci, cu mai mult folos a se sprijini pe sine însuși, a privi la puterea ce le dă întovărășirea între ei.

O epocă nouă a început; epoca de consolidare culturală și materială a maselor poporului.

La baza largă a acestui edificiu ce va fi măreț în

viitor, d-l Haret a fost cel mai iscusit maestru, a în-
trebuințat mistria cea mai bună și cel mai bine. Prin
ce taină a putut omul acesta să înfăptuiască această
revoluțiune ?

Prin calitățile sufletului său și prin metoda sa. D-l Haret
este un democrat, un sincer democrat. La d-sa teoria
iubirei poporului merge mână în mână cu imboldul inimii
sale, cu pornirea sufletului său. D-sa știe și simte că pe
cei cari vrei să-i guvernezi, trebuie întâi să-i înțelegi și
să-i iubești.

Metoda sa, e cercetarea la origine, venirea în contact
cât de des și cât mai mult cu poporul pe care îl con-
duc. Datorită acestei metode îl socot pe d-sa ca unul
din cei mai bine documentați oameni politici, asupra
nevoilor reale ale țării.

Contactul său cu învățătorii, cu populația rurală n'a
avut de bun numai ridicarea acelor, ci a mai avut o
parte, aceia de a-l documenta exact pe d-sa.

Să nu fie deci de mirare, că d-l Haret a organizat
și întemeiat unde eră nevoie și școli bune de meserii,
și școli bune de viticultură și de agricultură.

Și iar să nu fie de mirare că, în complicata che-
stiune țărănească d-sa a avut vederi atât de clare și a
preconizat măsuri atât de practice și de utile.

Ca un mare patriot și un adevărat om de stat, d-sa
a îmbrățișat viața poporului în toate direcțiunile, a adus
îmbunătățiri și a dat îndreptări nouă pretutindeni.

Pentru că a văzut exact, pentru că a simțit, și conceput
exact, de aceea a fost totdeauna hotărât și clar.

Și tot pentru aceea a impus, a fost luat drept simbol
și atacat cu ultima energie de către adversari. Atacuri
meritate, pentru că nimeni n'a dus mai cu energie și mai

cu precizie lupta împotriva ignoranții și a sărăciei pe cari adversarii săi o apăra, bine înțeles pentru mase.

Atacuri condamnabile pentru că nimeni mai bine ca d-sa n'a înfățișat în aceste din urmă decenii idealul democratic realizabil, nimeni mai mult ca d-sa n'a împins țărănimea către un grad de mai multă cultură, mai multă chibzuință și bogăție, mai multă conștiință și cunoștință de sine.

Pentru această țărănime mai ales, persoana d-lui Haret trebuie să fie așezată printre cele mai scumpe nume. Și dacă astăzi muncitorul uriaș și tăcut al culturii nu e știut în fiecare colibă țărănească, dacă în această carte nu va figura nici o gândire și simțire de a acelora pentru care a lucrat, mâine, când poporul se va trezi și se va uita înapoi pentru a-și vedea luminătorii cei dintâi, toți din toate părțile se vor descoperi cu respect și admirație înaintea d-lui Haret.

Dr. N. LUPU.

SPIRU HARET, «REVOLUȚIONARUL»

În puținele cuvinte ce-mi pot fi îngăduite aici, nu voi vorbi despre d-l Spiru Haret ca organizator al învățământului și ca om politic. Desigur alții își vor spune cuvântul în această privință cu mai multă competență. Dar numele acesta nu va străluci în istoria vieții noastre publice numai prin opera, dacă pot spune așa, *profesională* a d-lui Spiru Haret.

Acest *profesor* și acest *ministru* are și alte titluri la recunoștința neamului cari, în împrejurările speciale ale țării noastre, au o însemnătate deosebită.

De multe ori s'a făcut istoria adâncilor transformări suferite de țara noastră în ultima jumătate de veac. În adevăr, în locul unor quasi-provincii turcești, «asiatice», s'a ridicat un stat înzestrat cu toate instituțiile apusene, un stat «european».

Dar cele mai mari prefaceri politice și legale rămân în todeauna o aparență înșelătoare, dacă nu sunt însoțite sau urmate de o transformare corespunzătoare a *moravurilor*, a apucătorilor, a însuș felului de gândire.

Nu pot analiza aici condițiunile în cari transformările și revoluțiunile în moravuri pot precede sau determină schimbări în instituțiunile politice și în normele juridice, sau în cari, dinpotrivă, aceste instituțiuni și norme apar

ca un punct de plecare în evoluția moravurilor. Puține chestiuni în sociologie provoacă discuțiuni mai aprinse.

În această privință însă viața noastră publică este dominată de un fapt covârșitor: contrazicerea flagrantă între instituțiunile și moravurile noastre, care contrazicere, la rândul ei, e provocată mai ales de groaznica izolare a satelor.

Dincolo de barierele orașelor noastre greu poate răsbate întreaga atmosferă a vieții publice de stat «european». Mai este nevoie să insist asupra acestui adevăr?... Vieța celor ce vin de pe «cellalt tărâm», din orașe, spre a pune în mișcare în umbra satelor, diferitele ruaje ale statului «european», se prezintă prea adeseori ca o sumbră tragedie; dacă ei, bineînțeles, prin firea lor chiar, nu se simt acolo la largul lor, în sensul în care se ilustrează atâția triști eroi ai politicii coloniale din Africa...

Și din toate elementele, pe cari orașele le aruncă în sate, cel mai numeros și poate cel mai interesant sunt elevii școalelor noastre normale.

Șase ani de zile în mijlocul unui oraș mare, cu toată atmosfera lui europeană; Pestalozzi și Herbart; repetitoare și dormitoare spațioase; lumină electrică, calorifere, băi și lavoare — *le dernier cri* al igienei și esteticei

Și apoi . . . o existență «africană»! Nu vorbesc de condițiunile materiale. Acestea se cunosc: până eri—80 sau chiar 40 lei pe lună, adesea frig și foame, aproape în totdeauna durerea neputinții de a da copiilor o creștere mai bună. Dar bietul ucenic al lui Pestalozzi și Herbart e silit să-și exercite apostolatul, veșnic expus fulgerelor prefectului, subprefectului, primarului, notarului, jandarmului, și chiar ale crășmarului, și, dacă nu

are noroc omul, și înțepăturilor otrăvite ale vreunui prea cuvios părinte, meșter în denunțări calomnioase. Nă mă mai opresc asupra proprietarului sau arendașului vecin, pentru cari, adesea, orice intrus de pe «cellalt tărâm» pe moșia lui apare dela sine, ca un «răzvrătit» și un «socialist»..... Pentru toți aceștia, la țară, constituția însăș e o scriere «subversivă»!

Și acestui *rob*, Spiru Haret a știut să-i vorbească nu ca ministru, «șef al școalelor» ci ca *om*, ca *cetățean*, ca *Român*, și, intrând în relații personale și directe cu el, să trezească în inima lui conștiința demnității omenesti, să-i insuflă mândria înaltei sale misiuni sociale și naționale, chemându-l la munca *comună* pentru cultura și propășirea neamului, și ridicându-se el însuș, ministrul, ca protector și scut împotriva tuturor urgiilor.

Nu am în vedere aici, așa numita «activitate extrașcolară» în sine, cu toată imensa ei însemnătate (despre aceasta sper că vor vorbi alții), ci efectul ce l-a avut ea—mai ales mulțumită metodei întrebuintate — asupra *sufletelor* și asupra *moravurilor*.

Un nenorocit «dascăl», «belfer» de țară, fiu de țăran, «mojic» și el, cu toți cei șase ani trăiți la târg sub egida lui Pestalozzi și Herbart, nu înseamnă nimic în fața Olimpului administrativ dela sate. Dar factorul cel mai de seamă al unei organizațiuni vii, care își afirmă prin sine însă și puterea ei, simbolizată în această formidabilă cifră de 80.000.000 adunate ca prin minune, — al unei organizațiuni, care se întrețese cu toate manifestările vieții economice și culturale ale satelor, care crește dintr'o zi într'alta cu repejune amefitoare, care apare ca o închegare spontanee a lumii sătești însăș: acesta se afirmă ca o *forță* în fața tuturor. Și chiar

în ochii săi proprii el se ridică *deasupra* stăpânilor de eri ai satului...

Astfel se pune *începutul* unei adevărate revoluțiuni, și cu consecințe incalculabile, în însuș felul de a simți și a gândi al unui element însemnat dela țară, începutul unei revoluțiuni *europene* în moravuri.

Cred că «activitatea extrașcolară» a fost atât de mult atacată mai cu seamă în vederea acestui efect revoluționar al ei în viața sufletească a satelor.

Din acest punct de vedere, d-l Spiru Haret nu se va putea apăra de numele de revoluționar.

Dar istoria, poate tocmai pentru această încercare, îndrăzneță în împrejurările actuale, îi va decerne cea mai frumoasă cunună.

C. STERE

Profesor universitar

CE A FĂCUT D-L HARET PENTRU ȘCOALA PRIMARĂ

Dacă numele d-lui Haret va rămâne legat deapaururi de istoria învățământului român în genere, este însă o ramură care-i datorește mai mult decât celelalte: este învățământul primar.

Inceputurile acestui învățământ — ca și ale școalei românești în genere — au fost pline de greutate și cu puține rezultate. Dacă ne vom raporta în special la Moldova, pentru care avem la îndemână mai multe documente, vom vedea că, cu toată lupta lui Asachi, cu toată stăruitoarea conducere a lui A. Treb. Laurian, în anul 1860 bugetul statului prevede întreținerea a *41 de școli sătești* existente și proiecta înființarea a *10 școli nouă*, iar în orașe erau 51 de școli, din cari 31 școli primare de băieți, iar 20 de fete. Nu ni se arată numărul persoanelor cari predau în aceste școli, dar știm dintr'un buget ulterior că în sate «fiecare școală avea un învățător», deci: *51 învățători în Moldova*. Peste doi ani, în 1862, funcționau 64 școli sătești cu 64 de învățători și 62 școli urbane.

După unirea definitivă, bugetul comun pe 1864 ne arată un total de 2.667 de școli sătești, din cari 2.096 funcționau în acel an în Țara Românească, când în

Moldova se numărau numai 71 și se proiecta înființarea chiar atunci a *500 de posturi* de gradul al doilea. Această creștere enormă într'un singur an se explică prin înăpoierea extraordinară în care se află învățământul rural în Moldova față de cel din Țara Românească.

Progresele învățământului rural au fost și sub imperiul legii din 1864, care pusese principiul obligativității, des-
tul de *neînsemnate* față cu progresul general al țerii și cu creșterea populației; căci bugetul pe 1877 ne arată 480 învățători normalişti, 1.300 de inv. nenormalişti și 120 de posturi create din nou, în total 1900 de posturi față de cele 2.667 din 1864 și față de 587 de institutori pentru școalele urbane în acest an. După războiu numărul învățătorilor rurali se ridică — în 1885 — 86 — la 2.082 (dar și 817 institutori pentru orașe).

Pe vremea aceasta venind d-l D. Sturdza ca ministru al instrucției, d-l Haret ocupă funcțiunea de secretar general (1885—1888), după ce fusese inspector general al școalelor, și se silește a cunoaște de aproape nevoile întregului învățământ și deci și ale școlii primare. De acum îmbunătățirile învățământului primar sunt mai mari și mai importante, dar numai dela 1897 se începe era cea nouă a dezvoltării acestei ramuri a învățământului public.

* * *

Negreșit, multe și însemnate reforme se făcuse de unii din miniștrii din trecut; dar greutatea financiară prin cari trecuse țara, nevoile ei de reorganizare în toate direcțiile activității publice și mai ales schimbările dese de miniștri, cari împiedicau pe cei stăruitori de a urmări punerea în practică a unui plan bine studiat, toate

aceste și alte împrejurări făcuse ca învățământul primar să fie într'o stare puțin mulțumitoare.

Noua perioadă care începe cu anul 1897, când d-l Haret devine ministru al Instrucției, este, pentru învățământul primar, o perioadă de mare dezvoltare. Am citit articole și convorbiri ale unor persoane pe cari patima politică le împiedică de a recunoaște adevărul, cari, punând înainte ceea ce este învățământul primar în alte țeri, repetând chiar dezideratele exprimate de d-l Haret de câte ori a vorbit de lipsurile școlii primare, găsesc că nu s'a făcut nimic în această privință. Este o profundă eroare. A judeca opera cea mare a d-lui Haret după ceea ce și-a propus d-sa însuș ca ideal, este a greși cu neștiință sau cu rea credință; ea trebuie judecată *după rezultatele obținute față de trecut*. Și din acest punct de vedere socotesc că oricare va cerceta lucrul cu nepărtinire va recunoaște că rezultatele sunt *strălucite*.

Să se observe următoarele date pe cari ni le oferă statistica școlară:

În 1864 sunt 2.667 de școli rurale; în 1893—94 (când se face o nouă lege a învățământului primar) avem 3.149 de școli; deci *o creștere de 482 de școli în timp de 29 de ani*. În 1896—97, când d-l Haret vine ministru întâia dată, găsește 3.446 de școli și lasă în 1909—1910, când părăsește ministerul, 4.695 de școli, *adică în 12 ani* (din cari 9 ai ministerului său) *o creștere de 1.249 de școli*.

Învățătorii sătești se înmulțesc sub imperiul legii din 1864, în acelaș interval de 29 de ani, dela 2.667 la 3.629, *adică cu 962*, pe când între 1896—97 și 1909—1910 dela 4.085 la 6.460 creșterea este de *2.375 în 12 ani*.

Iar frecventarea școlarilor din sate se urcă dela 129.283 elevi regulați în 1896—97 la 338.211 elevi regulați în 1909—1910, adică trec peste îndoit.

De asemenea tinerii săteni cari absolvă studiile primare ajung dela 6.880 în anul 1896—97 la 26.992 în 1909—1910.

Și rezultatul general e că nivelul cultural al țerii a crescut. Statistica din 1909, cu toate imperfecțiile ei, arată că, dintr'un număr de 5.047.342 persoane în etate de peste 7 ani avem :

Neștiutori de carte	3.060.360 persoane	
Știind citirea și scrisul . . .	964.383	
Urmând școala primară . .	478.564	} 1.986.982
Absolv. de școală primară .	437.322	
Cu școală super. celei primare	106.713	
	<u>5.047.342</u>	

Adică 1.986.982 știutori de carte din 5.047.342 locuitori cercetați prin recensământ. Ce departe suntem de ce ar trebui să avem ! Dar cât avem este în cea mai mare parte opera d-lui Haret. Și dacă comparăm această sumă care ne arată un procent de 39,4 știutori de carte — cu situația din 1899, când serviciul statisticei generale a statului a făcut recensământul și când se constată 22% știutori de carte din populația totală a țerii — **vedem o creștere de 17%**. Iar dacă ne raportăm numai la populația rurală avem o creștere și mai mare : în 1899 se socotiau 15,2% știutori de carte, în 1909 avem 34,7%, adică o **creștere de 19,5%**. Cu alte cuvinte, în acești 10 ani cât a fost d-l Haret ministru mai toată vremea, s'a îndoit numărul sătenilor știutori de carte.

Avem deci dreptul să socotim că suntem cu învățământul primar *în plin progres*.

Acest progres nu se datorește numai mersului natural al lucrurilor, numai creșterii normale a populației și a bugetului ; el se datorește mai ales măsurilor înțelepte pe cari ministrul Haret le-a luat în toate ocaziile, se datorește ochiului neadormit al aceluia care și-a făcut din înaintarea stării culturale a poporului nu numai o doctrină de guvernământ, dar un crez al său personal. Sufletul lui întreg este prins de această preocupare și nenumăratele piedici și motivele de descurajare, pe cari le cunoaștem cei ce am avut onoarea să stăm aproape de dânsul, nu i-au înfrânt niciodată voința care da totul la o parte pentru a izbândi în această luptă pe care a socotit-o drept țința supremă a vieții sale.

* * *

Voiu arăta aci pe scurt cari au fost cele mai de căpetenie din aceste măsuri și ce considerații de principiu, ce idei directive le-au provocat.

D-l Haret a fost totdeauna învinovățit de adversarii săi politici că s'a uitat prea mult la amănunte, că a voit să știe prin sine însuș toate lucrurile și nu s'a mărginit să emită idei generale pe cari — după ce le va fi fost dezvoltat într'un discurs parlamentar ori ocazional — să le lase în seama oamenilor și împrejurărilor. Pentru mine — și pentru mulți — aci stă marele său merit. Metoda aceasta de lucru poate să aibă inconvenientele ei, poate să obosească peste măsură pe cel ce o practică, poate să facă pe unii din colaboratori să vadă o umbră de neîncredere, dar ea are două mari foloase : întâiu, că un spirit superior cunoscând toate detaliile în tot minutul,

poate mai lesne generaliză cu temeiul și cu puțință de izbândă; al doilea, că munca neîntreruptă a șefului este cel mai puternic îndemn pentru toți cei ce stau sub ordinele lui. Oricine a cunoscut mersul treburilor învățământului, va mărturisi că în vremea când d-l Haret a fost ministru, suflă totdeauna un vânt de încordare a silințelor tuturor pentru lucru.

* * *

Odată ce s'a admis într'un stat principiul obligativității învățământului primar, decurge dela sine obligația pentru acel stat de a avea atâtea școale și atâția învățători câți trebuie pentru toți copiii în vârstă de școală. În cele mai multe state europene sarcina învățământului primar o poartă comunele. La noi — pentru cuvinte ce nu e locul a desfășura aci — s'a luat pe seama statului plata corpului didactic, lăsându-se partea materială pe seama comunelor.

Ministrul, prin urmare, nu putea face altceva decât să înmulțească numărul învățătorilor și d-l Haret și-a îndeplinit cu prisosință această datorie, *pe cât au permis limitele bugetului*, dar în orice caz mult mai mult decât alți miniștri. Astfel, în intervalul dintre 1896—97 și 1909—1910, numai anii de criză 1901—1904 îl silesc să se mulțumească cu adause de posturi nouă de 14, 60, 70, iar în ceilalți ani înființează câte 200 de posturi, iar 1908—909 vedem deodată o creștere de 658 de posturi.

Acești institutori trebuiau să instruească pe elevi în localuri de școală. Localurile fiind în seama comunelor, ministrul ar fi trebuit cel mult să se mărginească a le atrage atenția și a aștepta. Pentru d-l Haret această

situație de expectativă nu putea conveni. După ce prin circulara dela 25 August 1898 atrăsese atențiunea primarilor comunelor urbane asupra modului greșit cum aplicase unii îndatorirea pusă de legea din 1864 (căci zidise localuri de școli unde se întâmplase, fără să ție seamă de nevoile populației după cartiere), începe între anii 1901—1904 o adevărată cruciadă pentru construirea de școli primare rurale.

Circulara din 24 Maiu 1901 către prefecți înlătură cerințele prea stricte privitoare la materialul din care aveă să se clădească localuri, lăsând prefectului toată libertatea în această privință, menținând numai dimensiunile sălilor. Indeamnă pe prefecți să facă apel la toți sătenii și oamenii de bine ca să contribuie fiecare cu bani, cu transporturi, cu diferite lucrări, cu material, etc., în vederea interesului obștesc.

Acest apel este auzit și urmat și chiar în 1902 ministrul are prilej să se adreseze iarăș prefecților prin circulara din 2 Aprilie dându-le sfaturi cum să se întrebuințeze mai bine sumele adunate de diferite comune rurale din țară și arătându-le și sprijinul pe care-l dă Cassa Școalelor prin împrumuturi.

Alte circulări lămuresc o sumă de chestii de detaliu.

Cu asemenea mijloace — pe cari le-am putea numi *eroice* — izbutește țara noastră să-și vadă înmulțit numărul localurilor de școli în comunele rurale într'o măsură care miră cu drept cuvânt pe fiecare. Glasul ministrului, care e glasul patriotului cu inima strânsă de durere față de lipsurile și nevoile țerii, este ascultat în toate părțile și o adevărată întrecere se observă nu numai între prefecți, ci și între particulari. Cu tot indiferentismul de care se zice adesea că suferim, ministrul de atunci făcuse să

vibreze coarda patriotică și în sufletele celor bogați și ale celor săraci. Și dacă s'ar fi urmărit lucrarea cu acelaș entuziasm, putem afirma cu siguranță că s'ar fi clădit un număr îndoit de localuri bune în cari să fie îngrijite deopotrivă și sănătatea și mintea copiilor de sateni.

Intre 1897 și 1910 s'au clădit în toată țara 2.243 de localuri de școală, din cari 1980 în timpul când d-l Haret eră ministru și 263 sub alți miniștri.

Mai trebuia mobilier; mai trebuia și material de învățământ. Când Cassa Școalelor a clădit localurile, s'a îngrijit și de bănci. Multe școli însă o duc rău în această privință. Mijloacele de cari dispunea ministrul fiind restrânse, a lăsat chestia băncilor pe al doilea plan și s'a ocupat cu aceea a materialului de învățământ. Continuând măsurile d-lui Poni, d-l Haret din 1899 a urmărit cu stăruință, an cu an, de câte ori a fost ministru, dotarea diferitelor categorii de școale cu indispensabilele auxiliare ale corpului învățătoresc.

În această privință este vrednic de relevat ca operă particulară a d-lui Haret: tablourile istorice. De vreme ce cea mai mare parte din tinerii dintr'o țară își mărginesc învățătura la cele 4 clase primare, este necesar să li se dea în mod cât mai temeinic cunoștințe despre trecutul neamului. «Școala primară are chemarea, are datoria de a forma conștiința națională a poporului—zice d-l Haret—de a-l face să-și cunoască trecutul pentru a-și înțelege rostul său în prezent și chemarea sa în viitor. Școala primară trebuie să creeze simțul de solidaritate națională, fără care un stat nu poate crește, și care dă tărie unei națiuni și încredere în sine». Indemnând de această convingere, d-sa în 1897 institue o comisie de profesori și face apel la pictori pentru a da corp celor mai de

frunte evenimente ale istoriei țerii și se alcătuiesc vre-o 20—30 de tablouri, cari reproduse în mii de bucăți împodobesc azi școalele din cele mai depărtate unghiuri ale țerii și contribuiesc a face învățământul istoriei cât mai plăcut și mai interesant.

Ca să împoporeze aceste școale s'au luat îndată măsuri pentru a se asigura aplicarea obligativității, s'au modificat regulamentele, s'au dat diferite circulări și ordonanțe, s'a cerut chiar Parlamentului să schimbe unele articole din lege pentru ca să poată ajunge mai bine la scop.

Dar oricât de bune ar fi măsurile de constrângere, d-l Haret și-a zis că nu poate fi numai îndărădnicia părinților cauza pentru care nu vin copiii la școală și, ca un bun părinte, a cerut informații de peste tot și a căutat toate mijloacele pentru a înlătura piedicile. Sărăcia și nevoile părinților sunt desigur printre cele mai mari. De aceea, pentru a înlesni părinților să fie băieții pe lângă sine cu prilejul unor anumite munci a căror epocă nu se potrivește cu vacanțele școlare generale, a reglementat vacanțele regionale. A aflat că rechizitele și cărțile costă prea scump și a luat măsuri ca să nu mai fie supuși elevii la cheltueli mari pentru aceasta și astfel a fost condus la idea ieftenirii cărților, căci bugetul statului ca și al comunelor nu permite împărțirea gratuită de cărți, cum se face în alte țări, ca Elveția, Franța, ș. a. În vederea acestui scop a dispus editarea de către minister a cărților esențiale (abecedar și cărți de citire) pentru a le face și mai ieftine și a dobândi și o sumă, care a fost cam de 30.000 lei pe an, cu care să se dea *gratuit* cărți la cei mai săraci din elevi.

Uită-vom că pentru a îndulci întru câtva din sărăcia

copiilor, după îndemnul d-lui Haret s'au înființat în 1898 cele dintâiu cantine școlare, cari au fost de un folos netăgăduit? Entuziasmul cu care toată lumea a primit această idee explică cum unele societăți ale cantinelor au ajuns în câțiva ani să-și asigure fonduri de rezervă de câte 40—50 și chiar 100 de mii de lei!

Toate aceste măsuri au făcut să se umple școlile și chiar să fie mai mulți copii dispuși să vie la școală decât erau locuri din clase. Atunci d-l Haret s'a gândit cum s'ar putea să instruească un număr cât mai mare de copii cu numărul relativ restrâns de învățători ce aveă la dispoziție. Din această nevoie s'a născut ideea grupării elevilor din școalele rurale în divizii, cum și cursurile de o jumătate de zi.

Reușind cu chipul acesta să aducă mulți copii la școală; d-l Haret s'a gândit să facă acest învățământ cât mai folositor pentru ei.

În vederea acestui scop, a *simplificat programul* învățământului primar în 1903, lăsând afară multele abstracțiuni de cari se plângeau adesea părinții micilor elevi și dând importanță chestiilor de interes practic.

Simplificarea aceasta avu de efect nu numai ușurarea adusă copiilor, dar și reducerea numărului de lecțiuni din cursul unui an, rămânând astfel timp liber ca pe lângă educațiunea intelectuală să se îngrijească și cea fizică și să adapteze școala primară cu nevoile locale.

În vederea acestei adaptări, se introduse învățământul agricol în școala rurală și lucrul manual în toate școalele primare.

E adevărat în privința *lucrului manual* s'ar putea spune că ideea nu aparține d-lui Haret, fiindcă o vedem înscrisă în legea din 1893, făcută de alt ministru, dar

— deși am putea întâmpina că proiectul din 1886, la care a colaborat și d-sa prevede acest învățământ, — ne mulțumim a spune că d-sale îi aparține traducerea în fapt a măsurilor înscrise de lege. D-sa se folosește de dispoziția introdusă în 1896 de d-l Poni în legea învățământului primar prin care se acordă sporul de 10% din salariul învățătorilor cari practicau lucrul manual și merge mai departe: numește în 1902 un inspector special pentru aceasta; iar în 1903 institue cursuri de vacanță pentru perfecționarea învățătorilor și institutorilor în predarea lucrului manual.

Învățământul agricol în școala primară se datorește d-lui Haret și ca idee și ca înfăptuire. Aici e de admirat marea stăruință ce a pus pentru a obține bune rezultate. Pentru cine nu cunoaște amănuntele, s'ar părea că e ușor lucru să zici: «dela data cutare în toate școlile se va predă învățământul agricol»; dar aceasta nu e destul, nu e destul în orice caz pentru un om ca d-l Haret. A trebuit privigherea neadormită a d-sale pentru ca să învingă toate greutățile legate de un lucru ce se pare—la prima citire—atât de simplu.

Pentru a înființa învățământul agricol a trebuit să dea școalelor teren: teren lângă școală pentru grădină și teren în țarină pentru o cultură mai întinsă. Unele școli aveau teren, altele nu. O parte îl aveau pe hârtie, dar eră cotropit de unii și de alții. A luat măsuri să pună școalele stăpânire pe terenurile lor proprii și s'a adresat în 1902 către proprietari și arendași, rugându-i să pună la dispoziția școalelor câte o bucată de loc pentru grădină și pentru cultură în țarină. Și... ceea ce mulți n'ar fi crezut... s'a întâmplat ca și cu ches-

tia localurilor că lumea l-a ascultat și s'au dăruit și se dăruiesc încă pământuri de către persoane particulare.

A căutat apoi să dea învățătorului însuși pregătirea agricolă. În acest scop a introdus acest învățământ în școalele normale în 1898 și 1902 a înființat învățătorii agricoli ambulanti.

S'a gândit apoi la școlari. Pe școlari i-a asociat la câștigul material ce va rezulta din cultura pământului școlii. Pentru a face și pe părinți să înțeleagă însemnătatea acestui învățământ, a obligat pe școlari să aibă fiecare în curtea sa o părticică de teren pe care s'o îngrijească singur și învățătorul s'o cerceteze și să-i dea notă. Iar pentru poetizarea lucrului, a instituit Serbarea sădirii pomilor (1902).

Și câte alte măsuri de detalii le uit! Acțiunea d-lui Haret în această privință n'o pot asemăna mai bine decât cu purtarea unui comandant în luptă, care urmărește de aproape și dă ordine pentru a înlătură toate atacurile dușmanului și a da armatei sale victoria.

Pe lângă acestea d-l Haret s'a ocupat și a luat măsuri ca *învățământul desenului* și al *muzicii* să se îmbunătățească. În 1898 s'a făcut prima încercare pentru o îndrumare practică a desenului în cursul primar și în 1910 o nouă schimbare a avut de scop să-l pună în acord cu progresele ce s'au realizat în alte țeri în pedagogia acestei prețioase ramure de învățământ. Iar muzica, putem zice că e toată a d-lui Haret. Grație încurajării sale, corurile școlare au luat o mare desvoltare și nu numai că în orice școală primară vei auzi pe elevi cântând și câte odată destul de bine pentru vârsta și pregătirea lor, dar încă nu este mirare să vezi în sate corul bisericii format din micii elevi ai școlii primare.

Dar s'a îngrijit și de seriozitatea studiilor, înființând examenul de absolvire pe care-l trec elevii după 5 clase (rurale) sau 4 clase (urbane) în fața unei anumite comisiuni, din care face parte și un delegat al ministrului care trebuc să raporteze.

* * *

Școala se compune din trei elemente: elevi—local—institutori. Învățătorul a atras atenția d-lui Haret. Ca să ai buni învățători trebuie să-i pregătești bine și să le asiguri o soartă bună.

S'a ocupat deci de școalele normale reformând programul și punându-l în acord cu nouăle nevoi ale școalei primare. Și poate fi mulțumit de organizarea ce le-a dat, căci un ministru al unei țeri vecine a recunoscut că școalele noastre normale sunt prin cele mai bune din Europa.

În ce privește situația învățătorilor, să nu se uite că d-l Haret a fost raportorul legii din 1896, când s'a înscris principiul stabilității învățătorilor. Ca ministru apoi a prezentat Camerei proiectul pentru înaintarea pe loc a învățătorilor; a modificat legea, asigurând o cercetare cât mai nepărtinitoare a cauzelor disciplinare, a introdus principiul suspendării pedepsei pentru cei ce greșesc pentru prima dată.

Și dacă n'a putut face și ridicarea salariului din pricina situației financiare, a căutat să înalțe moralul învățătorului, să-i ridice și în fața lor și în fața opiniei publice.

Și ei au răspuns cu mulțumire — au lucrat — au înțeles că rolul lor nu se mărginește între cei patru pereți ai școalei, ci s'au apucat de lucru și în afară. Astfel s'a născut — trebuie să fim dreți și s'o mărturisim — grație

îndemnului și stăruinții d-lui Haret, aceea ce s'a numit la noi *activitate extrașcolară* și care în alte țeri se cunoaște sub numele mai general de «educație populară» cu care se mândresc statele cele mai înaintate în cultură și în a căror conducere membrii corpului didactic au totdeauna rol, dacă nu chiar pe cel de frunte.

* * *

Care este justificarea acestei linii de conduită? Și mai ales pentru ce majoritatea măsurilor de cari am vorbit privesc școala rurală?

De când învățământul a început să se desvolte în țara noastră—să zicem dela 1866 încoace—mai toate ramurile învățământului au luat o dezvoltare poate mai mare decât cea necesară, afară de învățământul primar rural și cel profesional.

De aceea d-l Haret s'a ocupat în primul rând cu aceste ramuri și în amândouă a reușit să-și vadă munca încoronată de succes și dacă rezultatele nu sunt așa cum ar cere nevoile țerii, trebuie să fie mulțumit că a constatat și că a putut arăta și publicului că **s'a găsit drumul cel bun.**

Să ne mărginim la învățământul primar care formează subiectul nostru și să precizăm ideile conducătoare.

Învățământul primar este temeiul culturii într-o țară democratică. Dacă universitățile pot da strălucire țerii în afară de hotarele ei, cuceririle științei nu devin patrimoniul comun al națiunii decât dacă sunt răspândite de un învățământ primar bine organizat și bine susținut. Școala primară bine organizată face nu numai pe cetățeanul vrednic al unei democrații, dar înlesnește și dezvoltarea bunei stări a poporației. Pilda cea mai stră-

lucită în această privință este Danemarca, care s'a ridicat dintr'o adevărată decadență și descurajare la situația înfloritoare de azi, numai grație desvoltării învățământului primar rural.

De aceea d-l Haret a urmărit să aducă la școală un număr cât mai mare de copii, să-i așeze în localuri proprii și bine construite, să le pună la îndemână material didactic potrivit, să le dea învățători bine pregătiți și statornici în situația lor. Acești învățători au fost încurajați în toate chipurile posibile, li s'a ridicat moralul și, pe cât a permis bugetul, li s'a îmbunătățit și starea materială.

În al doilea rând s'a preocupat de ce învățătorul trebuie să dea elevilor. Aci a venit chestia cea atât de desbătută la noi—numai la noi—a deosebirii școalei primare de oraș și de sat. În această privință d-l Haret a avut o vedere de o mare claritate: școala primară trebuie să fie una ca fond pentru toți locuitorii țerii, dar pe lângă *fondul comun* de cunoștințe, se vor predă cunoștințe accesorii după nevoile fiecărei localități, fie sat, fie oraș.

Cu acest chip, un copil din școala primară poate cu acelaș succes să rămână în localitatea sa, să se mărginească la școala primară și să se pregătească pentru viață și poate, dacă aptitudinile sale îl îndeamnă, să urmeze studiile mai departe, fără să vadă înainte-i o barieră care să-l oprească de a merge acolo unde pot merge copiii din orașe.

Iată ce zice d-l Haret într'un discurs din 1905.

«Vă închipuiți ce primejdie ar fi dacă s'ar tăia comunicația între pătura de sus și cea de jos, și dacă s'ar face imposibilă premenirea continuă a celei dintâiu?

Ar fi ca și când s'ar tăia circulația sevei într'un arbore.
Ar fi a se tăia însuș izvorul nostru de viață.

«Iacă pentru ce nu putem admite nici într'un chip un învățământ primar deosebit între sate și orașe. În adevăr, învățământul primar este alimentul inițial, care este indispensabil oricărei inteligențe ca să se poată desvoltă pe urmă. A se face deosebiri în distribuirea învățământului primar, însemnează a se cercui chiar dela început desvoltarea inteligențelor, nu după puterea fiecăruia ci după categoriile sociale; însemnează a se suprimă, dintr'odată circulația forțelor noastre naționale. Aceasta nu o voim, și nu o putem admite».

Dar care să fie acest *fond comun*? Aci iarăș d-l Haret are convingerile sale precise și cât a fost ministru le-a aplicat, iar când a fost nevoie le-a spus cu toată hotărîrea.

Sunt unii cari ar voi să reducă acest fond la scriere, citire [și cele 4 operații elementare. Cu asemenea cunoștințe nu se pot formă inteligențe și mai ales nu se poate formă sufletul unui copil care mâine va deveni cetățean a unei patrii libere și democratice.

Voiu reproduce iarăș câteva cuvinte ale d-lui Haret în această privință:

«Vă rog să spuneți, dacă este cineva care să creadă că numai citirea, scrierea și cele patru operații sunt de ajuns pentru formarea intelectuală și morală a unui copil. Dar dacă școala primară nu poate să ducă la acest rezultat, ea nu-și atinge scopul. Cum? Școala românească nu va fi în stare să lămurească pentru copiii de Români ideia de patrie; ea nu va putea să-i facă să înțeleagă ce însemnează a fi Români, nu va putea să-i facă a se deosebi de Unguri sau de Bul-

gari; ea nu-i va putea face să iubească pământul străbun, să simtă românește; și o asemenea școală o vom putea numi școală românească? Și dacă românească nu va fi, ce rost va avea ea? Trebuie-va ca școala primară să-și restrângă aspirațiunile doar în a învăța pe țărani să se ferească de înșelăciunile logofeților boierești? Școala primară trebuie să fie adevărata școală națională sau să nu fie de loc!»

Intr'un cuvânt, d-l Haret a voit ca, prin învățământul primar așezat pe temeiuri naționale și democratice, să reformeze conștiința păturii celei adânci a poporului român și dacă n'a putut ajunge s'o aducă în starea în care trebuie să fie, este afară de orice îndoială că, grație activității sale, această pătură a înaintat așa de mult pe drumul către lumină și către civilizație, încât nici o putere omenească n'o va opri de a merge înainte, spre binele țerii și al neamului.

GHEORGHE ADAMESCU.
Profesor în București.

ȘCOALELE DE COPII MICI

(GRĂDINILE DE COPII)

La banchetul dat de profesorii dela Facultatea de Științe din București și dela școala Națională de Poduri și Șosele, în seara de 18 Maiu, pentru sărbătorirea colegului lor, d-l Spiru Haret, care după o carieră strălucită de 35 ani, se retrage la pensie, d-l doctor C. Istrati, decanul facultății de științe în toastul său, zice către sfârșit:

«A înălță pe săteanul român și a reduce pretențiunile înconștienților, cari ca trântorii mănâncă deagata, «este o lucrare de echilibru social, de profundă moralitate și de încurajare a muncii rodnice».

Și adevărat este. Nimeni în această țară n'a lucrat sincer și n'a fost frământat mai mult, pentru a pune în practică acest măreț ideal: ridicarea săteanului nostru pe terenul cultural și economic, după cum a lucrat d-l Sp. Haret.

D-l Spiru Haret, singurul în această țară, s'a scoborât în mijlocul țărănimii, și acolo la vatra arzătoare a vieții muncitoare: de suferințe, de strădanii și de lupte, a făurit legile, regulamentele și programele școalei rurale menite să ridice pe săteanul nostru. Acesta este caracterul esențial al învățământului dat în școalele pri-

mare, copiilor sătenilor. În acest spirit, domnia-sa a organizat învățământul și în acest spirit a cerut învățătorilor să lucreze.

Și astfel domnia-sa a dat poporului, *școala*, care să fie în putință a-i da o cultură generală potrivită sufletului său, o cultură economică, politică și socială care să corespundă nevoilor acestui popor.

Roadele organizației se văd și se vor vedeă mai clar în viitor. Poporul nostru a început să se emancipeze economicște, a început să aibă conștiință de el însuși și să întrevadă înălțimea rolului pe care este destinat să-l aibă.

*

Școala de copii mici, școala propriu zisă, cursurile complementare, școala de adulți, cercurile culturale, iată cellalt complect al școalei poporului. În semn de închinăciune și ca o profundă recunoștință, către d-nul Sp. Haret, care mi-a dat marea bucurie sufletească de-a contribui și eu cât de puțin la uriașa operă ce-a făcut-o, voi arăta ce a făcut domnia-sa pentru prima treaptă a școalei poporului, pentru grădina de copii.

*

Cea dintâiu grădină de copii, a fost înființată la 1 Decembrie 1897 cu o conducătoare, o pedagoagă și o îngrijitoare plătită de comună — în următoarele împrejurări: În orașul Tulcea funcționa o școală primară și un gimnaziu particular bulgăresc. Aceste școli erau cuibul propagandei bulgărești în Dobrogea. Aici, patrioții bulgari țineau vie facla patriotismului printre conaționaliilor lor de pe întinsul Dobrogei. Comitetul diriguitor ajunsese

de o cutezanță nemai pomenită: în disprețul legilor școlare refuză să trimeată la examen la finele anului școlar, înaintea comisiunii numite, pe elevii din școală, cari nu erau decât Români, în urma reanexării; refuză a predă sistematic limba română în școală; iar la învățământul istoriei și geografiei tratau Dobrogea ca o provincie încorporată Bulgariei. Cutezanța lor ajunse până acolo, să ultragieze pe revizorul școlar, delegat de minister cu stabilirea naționalității elevilor din aceste școli. Această stare dăinuia de multă vreme! La 13 Octombrie 1897, în referatul său către Consiliul de Miniștri, d-l Ministru, Sp. Haret, opinează ca aceste școli să fie închise, măsură care a și urmat în curând.

Atunci se și înființează în orașul Tulcea prima grădina de copii. Astăzi, în întreaga țară, avem 168 școli de copii mici și anume: câte una în județele: Botoșani, Brăila, Dolj, Dorohoiu, Ialomița, Iași, Neamț, Olt, Prahova, și Suceava. Câte două în județele: Dâmbovița, Tecuciu și Vâlcea, trei în județul Teleorman, patru în Vlașca, 12 în Ilfov, 13 în Roman, 20 în Bacău, 49 în Constanța și 51 în județul Tulcea.

Din cele 168 grădini de copii, 13 sunt urbane și anume: una în orașul Constanța, cu trei ajutoare conducătoare. Câte una în orașele Câmpina, Babadag, Isaccea și Sulina. În București avem patru grădini de copii. Tot patru avem și în orașul Tulcea, din care una cu două ajutoare conducătoare.

Pe ani, aceste școli au fost astfel înființate: una în 1897, 4 în 1903, 25 în 1904, 16 în 1905, 24 în 1906, 7 în 1907, 35 în 1908, 29 în 1909 și 27 în 1910; deci în timpul cât Ministerul Instrucțiunii a fost condus de d-l

Sp. Haret au fost înființate 129 școli de copii mici; iar în anii 1905—1906 s'au înființat 39 de astfel de școli.

În satele cu populație de origine străină de țară, școala primară se izbește de un puternic obstacol: necunoașterea limbii noastre. Din această cauză învățământul, mai ales în cei doi ani dela început, merge greu de tot pentru copii; iar învățătorul este pus în imposibilitate a trece în întregime materiile prevăzute de programă. Apoi un rău și mai mare: se ține în loc dezvoltarea copiilor de Români.

De aci și scopul imediat al grădinilor de copii: cunoașterea, în raport cu vârsta lor, a limbii noastre; adică cunoașterea înțelesului cuvintelor, cari reprezintă lucruri din mediul înconjurător.

Urmărind acest scop, școala de copii mici, este un curs pregătitor pentru școala primară.

Cu vremea și în limitele bugetare, grădinile de copii, se vor înființa treptat la orașe și sate, pe lângă toate școalele primare, ca o anexă a acestora. Atunci și scopul lor se va lărgi, astfel ca micii copilași să poată găsi acolo îngrijirile reclamate de dezvoltarea lor fizică, morală și intelectuală.

Personalul didactic al acestor școli se compune din: 156 conducătoare rurale cu titlul provizoriu — suplinitoare n'au mai rămas decât foarte puține — 13 conducătoare urbane și 5 ajutoare.

Aceste conducătoare sunt recrutate în baza unui examen, constând dintr'o probă scrisă, una orală și alta de practică pedagogică. Candidatele cari obțineau media 7 la toate probele, dobândiau un certificat de aptitudine pedagogică pentru grădinile de copii.

Nestabilitatea în învățământ, numirile la orașe, fără

a se ține în seamă meritul, lipsa unei legi, programe și orar, lipsa unui salar uniform—la orașe primiau 130 lei, la sate 70, 80 sau 90 lei după greutățile cari se întâmpinau—făceau ca multe conducătoare să fie descurajate și să nu fie o unitate și un scop bine definit în învățământ.

Această stare de nesiguranță, de bun plac și încercări își ieia sfârșit la 2 Iunie 1909, când s'a promulgat «Legea pentru școalele de copii mici (grădinile de copii)» votată de Adunarea Deputaților în ședința dela 3 Martie 1909 și de Senat la 23 Martie acelaș an.

Prin art. 1 din această lege se precizează scopul școalei de copii mici: «De a sprijini și completa educațiunea familială, de a dezvoltă fizicul și sentimentele copiilor mici și de a-i prepară astfel pentru a putea urmă cu folos învățământul primar».

Art. 2 stabilește obiectele de învățământ: «Întuirea obiectelor și ființelor, exerciții de vorbire, povestiri, cântări, jocuri și mișcări de ordine, lucrări manuale potrivite vârstei».

Art. 5 și 6 stabilesc titlul, înaintarea și numirea conducătoarelor la orașe.

Art. 7 hotărăște drepturile și datoriile și fixează la 90 lei salariul unei conducătoare la școalele rurale, 200 la cele urbane, 65 lei pentru o ajutoare conducătoare rurală și 120 pentru una urbană.

Prin art. 8 se numesc cu titlul provizoriu toate conducătoarele cu certificatul de aptitudine pedagogică, care se găseau în învățământ la promulgarea legii.

Mai funcționau însă vreo 12 conducătoare, fără ca legea să le cuprindă, aduse de fostul Ministru, d-l M. Vlădescu, din Sibiu, cu școala civilă de acolo și numite cu

deciziunea No. 10.863 din 7 Martie 1906 conducătoare, fără să le fi supus la un examen. Aceste conducătoare erau socotite acum ca suplinitoare și amenințate să rămână pe drumuri. Eră o chestiune de dreptate de a li se limpezi situațiunea; și atunci, d-l Sp. Haret, prin deciziunea din 25 Septembrie 1909 le chiamă la un concurs, în urma căruia dobândiră titlul provizoriu.

Mai eră o lacună de împlinit: până aici frecventarea grădinilor de copii eră facultativă, din care cauză mai adeseori, găsi ai în clasă câte 4—5 copilași, astfel că scopul nu putea fi atins. Prin votarea legii din 24 Martie și 11 Decembrie 1909, promulgată la 22 Decembrie 1909, și pusă în aplicare la începutul anului școlar 910/911, se întinde obligativitatea și la copii de 6 ani, dispărând și această lacună.

Astfel se asigură buna frecventare a școalelor de copii mici, și astfel aceste școli devin reale cursuri pregătitoare pentru școala primară.

La 2 Noembrie 1910, prin Decretul Regal No. 3.064 se aprobă «Regulamentul pentru administrația interioară a școalelor de copii mici (grădinile de copii)».

Prin Decretul 564 din Martie 1910 se aprobă și programa și orariul desăvârșindu-se astfel întreaga organizație a grădinilor de copii.

Tot în primăvara anului 1910 se hotărăște a se înzestra grădinile de copii, prin Cassa Școalelor, cu material didactic pentru învățământ și educațiune.

*

Școalele de copii mici sunt astăzi bine organizate și suntem în drept a ne aștepta la rezultatele cele mai *bune* de pe urma lor. Aceste rezultate depind însă și de per-

sonalitatea conducătoare: de iubirea ei de copii și de profesiune.

Pe lângă fiecare școală să se facă cu stăruință un mic muzeu din care nu va lipsi: 1) O colecțiune de jucării pentru clasă (animale de lemn sau cauciuc, păpuși, soldați de lemn sau plumb, obiecte de menaj în miniatură, bucățele de lemn pentru construcțiuni și pentru curte: lopățele, găleți, cărucioare, bile, etc. 2) Nisip pentru exerciții de construcțiuni în curte. 3) Bețișoare, liniuțe, cuburi, etc. 4) Colecțiuni de imagini. 5) Material pentru lucru manual. 6) Colecțiuni de plante, semințe, minerale, etc. (luate din mediul înconjurător). 7) Plăci cadrilate pentru desen. 8) Obiecte uzuale. 9) O colecțiune de cântece, povești jocuri, etc. Li s'a arătat că acest muzeu complectat cu materialul dat de Cassa Școalelor va fi un bogat material pentru învățătura cerută a se predă în grădinile de copii mici.

Față cu organizația dată grădinilor de copii — adăogată la aceasta dragostea de muncă a conducătoarelor dimpreună cu experiența dobândită de ele în acest timp — rezultatele care s'au înregistrat sunt mai mult decât îmbucurătoare.

Școalele de copii mici, intrând acum în rândul instituțiilor obligatorii, au devenit puternice auxiliare ale școalelor mixte. Sunt în puțință acum să ducă cu mai multă ușurință lupta contra ignoranței, iar în satele eterogrote și lupta pentru o mai repede uniformizare a instrucțiunii copiilor.

T. G. GHEORGHIU
Institutor în Tulcea.

NUMĂRUL ȘCOALELOR, AL ÎNVĂȚĂTORILOR ȘI AL ȘCOLARILOR

Destoinicia unui conducător nu se arată numai prin directivele ce știe să dea, ci mai ales după chipul cum știe să utilizeze energiile puse sub cârmuirea sa.

Cercetând mișcarea populațiunii școalei rurale dela 1893, de când datele statistice ne dau științe mai regulate și mai precise, până astăzi, constatăm că în condițiuni egale, ba chiar superioare, nici unul din bărbații cari s'au aflat în acest timp în fruntea învățământului public n'a știut să obțină rezultate, cari să se apropie măcar pe departe de acelea obținute de d-l Haret și n'a contribuit la înaintarea școalei rurale, în măsura în care a contribuit d-sa.

Ca să putem prețui după adevărata sa valoare, activitatea desfășurată de d-l Haret, ca ministru al școalelor, pentru înaintarea culturii la sate, vom arăta progresele realizate în școala rurală începând dela 1893 până la 1910, comparând datele privitoare la numărul școalelor, la numărul învățătorilor și al școlarilor, din anii în cari d-l Haret a condus ministerul instrucțiunii, cu ale anilor în cari acesta s'a găsit sub conducerea altor bărbați. Pentru aceasta vom lăsa cifrele să vorbească în graiul lor convingător.

1.—*Numărul școalelor rurale.* Dela 1893 până la 1901, adică în decurs de 7 ani, numărul școalelor rurale a crescut cu 504, dela 3.149 la 3.653, cu un spor mijlociu de 72 școale pe an. La obținerea acestui spor, d-l Haret a contribuit cu 216 școale, sau 43%, înființate în 1897—98 și 1898—99.

Dela 1901 până la 1904, în timp de patru ani, în cari d-l Haret s'a găsit pentru a doua oară în capul administrațiunii școlare, numărul școalelor rurale s'a ridicat dela 3.653 la 3.895, înmulțindu-se cu 242, sau 60 școale înființate în mijlociu în fiecare an.

În 1905 și 1906, numărul școalelor sporește cu 184 sau 92 anual, atingând numărul de 4.079; iar în anii 1907—1910, prin revenirea d-lui Haret pentru a treia oară la ministerul instrucțiunii, se înființează cele mai multe școale și posturi de învățători. Numărul școalelor ajunge la 4.695 cu un spor de 616 școale sau 154 anual.

2.—*Personalul didactic* a crescut în prima perioadă, dela 1893—1901 cu 964 învățători sau 138 anual, ridicându-se dela 3.629 la 4.593 învățători. În cei doi ani cât a stat în capul administrațiunii școlare, d-l Haret a înființat 344 posturi sau 35% din totalul de sporuri. La început reveniau câte 115 învățători la 100 de școale. Prin urmare mai toate școalele funcționau cu un singur învățător. În 1901 revin 126 învățători la 100 de școale.

În anii școlari 1901—902—903—904, numărul învățătorilor s'a înmulțit cu 292, dela 4.593 la 4.885, cu un spor de 76 posturi înființate în fiecare an. În 1904 revin 125 învățători la 100 de școale. Numărul posturilor în raport cu al școalelor n'a crescut; dar în schimb puterea de muncă a corpului didactic a fost

utilizată mai bine decât oricând; deaceea populația școlară s'a înmulțit într'un chip uimitor, cum vor dovedi-o mai jos datele statistice.

În anii 1905 și 1906, înființările de posturi au fost cu mult mai numeroase. În doi ani, numărul învățătorilor a crescut cu 480. În 1906—1907 revin aproape 132 învățători la 100 de școli. Dar acestei înmulțiri a personalului didactic nu-i corespunde o înmulțire în aceeași proporție a numărului de înscriși, promovoși etc., ci dimpotrivă datele statistice dovedesc că populația școlară a dat îndărăt față de anii dinainte.

În anii școlari 1907—1908—1909—1910 se înființează cele mai multe posturi ce s'au dat școlii rurale, de când există învățământul la sate. În timpul acestor trei ani, d-l Haret sporește numărul învățătorilor cu 1.097 sau cu 388 în mijlociu pe an. Numărul posturilor se ridică la 6.460 pentru 4.695 de școli, adică 138 învățători la 100 de școli.

3. — *Numarul școlarii înscriși.* Înființarea posturilor de învățători a atârnat de resursele bugetare ale țării; deaceea vedem că în anii 1901—1904, cari urmau după anul de mare strâmtorare bănească în care s'a aflat țara, s'au înființat mai puține școli și posturi decât în perioada dela 1893—1901. Însă d-l Haret, prin controlul exercitat la aplicarea obligativității învățământului și prin înlesnirile ce le-a făcut școlarii prin înființarea cantinelor școlare și ajutarea lor cu cărți, a știut să dea învățământului un avânt necunoscut până atunci. Apoi prin introducerea orarului pe jumătăți de zile a știut să utilizeze energia învățătorilor la instruirea unui număr mult mai mare de elevi, decât o îngăduiau localurile de școli și numărul personalului didactic.

Comparând mișcarea populației școlare în cele patru perioade: 1893—901; 1901—904; 1904—907 și 1907—910, constatăm că niciodată școala rurală n'a luat un avânt mai mare și niciodată nu s'au instruit mai mulți școlari, față de numărul învățătorilor, ca în 1901—904 și apoi în 1907—910.

În 1893 am avut 186.403 copii înscriși în școale. După șapte ani, adică în 1901, numărul lor s'a ridicat la 282.225, cu un spor de 95.822 școlari sau 13.689 anual. La obținerea acestui spor, d-l Haret a contribuit numai în doi ani cu 31.763 sau 33%, elevi înscriși.

În 1893 reveniau câte 51,4, iar în 1900—901 câte 61 școlari, de învățător.

În anii școlari 1901—902—903—904, numărul înscrierilor se ridică dela 282.225 la 425.743, cu un spor de 143.518 școlari în patru ani, sau cu 35.879 înscriși în mijlocie mai mult în fiecare an. Într'un singur an, în 1902—903, odată cu punerea în aplicare a orarului pe jumătăți de zi, se obține o creștere de 80.593 a înscrișilor, față de anul școlar 1901—902. În acest an reveniau câte 63 elevi de învățător. În 1904—905 acest număr sporește cu 35%. Fiecărui învățător îi revin câte 87,1 înscriși, întrecând numărul maxim de elevi admiși de lege pentru un învățător.

În anii școlari 1905—906 și 1906—907, numărul învățătorilor s'a înmulțit cu 480. Acestui spor ar fi trebuit să-i corespundă o înmulțire a înscrierilor cu 38.400 de copii mai mare decât în 1904—905. Cu toate acestea numărul înscrierilor abia sporește în doi ani cu 13.066 elevi, sau 6,533 anual spre a se ridică dela 425.743 la 438.809, pe când sporul mijlociu al anilor dinainte eră de aproape 36.000. În toamna anului școlar 1904—905,

când d-l Haret a părăsit ministerul instrucțiunii, sporul înscrierilor față de anul 1903—904 fusese de 24.727 copii; în 1905—906 acest spor abia este de 3144 copii, cum nu se mai întâlnește în nici un an, dela 1893 până astăzi. Numărul copiilor cari revin unui învățător scade dela 87,1 la 81.

În anii școlari 1907—908—909 910, prin impulsunea dată iarăș de d-l Haret, înscrierile se ridică cu repeziciune. Chiar în anul școlar care a urmat după răskoale, ele sunt cu 13.775 mai numeroase decât în 1906—907; iar în 1908—909 întrec cu 28.510 pe acelea din 1907—908.

În acești patru ani din urmă, înscrierile s'au ridicat dela 438.809 la 504.297 cu un spor de 65.488 sau 21.829 anual.

4.—*Frecventarea elevilor.* Avântul, pe care l-a luat școala rurală în timpul cât d-l Haret a condus-o, îl regăsim și la frecventarea elevilor, ca și la promovări și absolvire.

În 1893—94 au urmat regulat la școală 143.570 școlari. În 1900—901, numărul elevilor regulați se ridică la 190.679, cu o creștere de 47.109 în 7 ani sau 6.730 în mijlocie pe an. În timpul celor doi ani de conducere a școalei (1897—99), d-l Haret a reușit să înmulțească numărul elevilor regulați cu 39.134 sau 83%.

În 1901—902, creșterea e numai de 5.782 regulați, în schimb în anii următori, în cari înscrierile au sporit cu 80.593 și 27.447 elevi, frecventarea crește la rândul ei cu 49.646 în 1902—903 și apoi cu 37.529 în 1903—904. Acestea sunt cele mai mari sporuri ce le-am obținut până acum la frecventare. Ele s'au produs tocmai în anii școlari, în cari s'a dat cea mai mare es-

tindere orarelor pe jumătăți de zi. Acest rezultat constituie cel mai elocuent răspuns la criticile ce s'au făcut și se fac acestor orare și îndreptățește pe deplin speranțele, pe care d-l Haret și le exprimă în raportul din 1903 către M. S. Regele, pentru înmulțirea populațiunii școlare prin mijlocirea acestui orar, care prezintă destule înlesniri și pentru învățători și pentru părinții școlarilor (1).

În anii școlari 1901—904, numărul elevilor regulați se ridică dela 190.679 la 283.636, cu o creștere de 92.957 elevi în 3 ani, sau 30.786 în mijlociu pe an.

În acești ani, săteanul prinsese a fi îndreptat bine spre școală. Însă în cei doi ani următori, 1904—905—906, în care d-l Haret nu s'a aflat în capul ministerului instrucțiunii, s'a curmat avântul ce-l luase școala. Frecuentarea se coboară dintr'odată cu 17.969 școlari sub cifra atinsă în 1903—904. Astfel în 1904—905 numărul elevilor regulați e de 275.763, cu o scădere de 7.873 regulați și în 1905—906 numai de 265.667, cu o scădere de alți 10.096 elevi, față de 1903—904.

Niciodată frecuentarea n'a dat mai mult îndărăt ca în acești doi ani. Pricinile s'au arătat încă de mult, chiar prin acte oficiale. Credem că nu e de prisos să reamintim de circulara No. 50.449 din 5 Septemvrie 1907 care arată că în 1905, «unii funcționari au mers până acolo încât au anunțat sătenilor că amenzile școlare s'au desființat cu totul. Rezultatul acestor fapte a fost că numărul școlarilor regulați în școlile rurale a scăzut imediat într'o proporție așa de mare, încât lucrul a devenit îngrozitor. Au fost școli cari au pierdut mai tot efectivul; altele l-au pierdut pe jumătate» (1).

(1) Raport adresat M. S. Regelui, 1903, pag. 90—92.

(2) Colecția de legi, regulamente, etc. privitoare la învățământul primar 1910 pag. 521.

Ca o completare a acestei porniri împotriva răspândirii luminii la sate, s'au închis cantinele școlare și s'au suprimat ajutoarele de cărți date din produsul abecedarului și cărților de cetire tipărite de Cassa Școalelor.

În anul școlar din vremea răscoalelor (1906—907), observăm un spor neînsemnat, dar pe deplin îndreptățit, de 3.429 elevi regulați și în anul următor de 4.340 elevi.

Cu revenirea pentru a treia oară a d-lui Haret la ministerul instrucțiunii, frecventarea și-a reluat în 1908—909—910, avântul din 1901—904, în urma măsurilor luate prin circularile No. 41.368 din 16 Iulie 1907, pentru vestirea părinților prin goarne, tobe, strigări, înștiințări verbale; pentru întrunirea lor în localurile școalelor și ale primăriilor spre a li se ceti și tălmăci legea de obligativitate a învățământului; apoi prin circulara No. 50.312 din 30 August 1907, asupra obligativității la copiii mai mari, și prin circ. No. 50.449 din 5 Septembrie 1907 și No. 54.136 din 25 August 1908 asupra obligativității învățământului și prin neîncetata supraveghere pentru aplicarea obligativității și prin înlesnirile făcute copiilor de a veni la școală, prin reînființarea cantinelor școlare și ajutarea lor cu cărți. În urma acestor măsuri, obținem dintr'odată, în 1908—909, o creștere de 26.840 și în 1909—910 de 37.935 elevi regulați, când numărul acestora se ridică la 338.211.

5. — *Promovarea elevilor.* În 1893—94 am avut 90.686 elevi promovați. În 1900—901, numărul acestora s'a ridicat la 149.580, cu un spor de 58.894, sau 8.413 promovați anual. La obținerea acestui spor, d-l Haret a contribuit în 1897—99 cu 28.477 promovați sau 48%.

În anii școlari 1901—902—903—904, numărul pro-

moveaților se înmulțește cu 64.488 sau 21.496 anual. Sporurile cele mai mari, de 27.015 și 28.037 le-am obținut iarăși în anii școlari 1902—903 și 1903—904, în cari s'a aplicat mai mult orarul pe jumătăți de zi. În 1904, numărul promovaților s'a ridicat la 214.068.

În cei trei ani școlari următori: 1904—905—906—907, sporul mijlociu al promovaților se coboară la 8.262 elevi anual, care e inferior chiar aceleuia din perioada dela 1893—901. În acești ani, numărul promovaților se urcă dela 214.068 la 238.848, cu o descreștere de 3.327 elevi în 1905—906 față de 1904—905. Prin urmare datele statistice ne dovedesc că nici promovările n'au fost scutite de descreștere în 1905—907. Acești ani constituie perioada de dare îndărăt a școalei rurale.

În anii școlari 1907—908—909—910, sporul promovaților revine la mijlocia din 1901—904. Astfel în 1907—910, numărul promovaților se ridică dela 238.848 la 306.123 cu un spor de 67.275 sau 22.425 în mijlociu pe an.

6. *Absolvenții învățământului primar.* Dela 1893 până la 1910, numărul absolvenților învățământului primar dela sate a crescut cu 384%. Sporurile cele mai mari se datoresc tot acțiunii exercitate de d-l Haret asupra mersului învățământului.

În 1893—94, școalele rurale ne dau abia 5.574 absolvenți, adică 1,5 absolvenți de învățător. Prin suprimarea cl. V la școalele cu un singur învățător, în 1895—96, numărul lor se reduce la 4.354. Însă peste doi ani, acest număr se îndoește. În 1897—98—99, când d-l Haret a condus ministerul școalelor, numărul absolvenților ajunge la 9.118 în 1897—98 și la 9.718 în 1898—99. În 1900—901, numărul absolvenților s'a

ridicat la 12.499 sau 2,7 de învățător. În șapte ani am avut un spor de 6.925 absolvenți, sau 989 anual. Din acest spor, 2.918 sau 42% au fost în 1897—99 când d-l Haret se găsea ca ministru al instrucțiunii.

Dela 1901 până la 1904, numărul absolvenților ajunge la 17.176, cu un spor de 4.677 sau 1.559 în mijlociu pe an. De fiecare învățător revin câte 3,6 absolvenți.

În cei doi ani școlari următori: 1904—905—906, numărul absolvenților crește numai cu 604 pe an, ridicându-se la 18.404 absolvenți. În realitate, spor efectiv am avut numai în 1904—905, în care acțiunea exercitată de d-l Haret asupra învățământului a continuat să se resimtă până la sfârșitul anului școlar. În anul școlar următor constatăm o înapoiere a absolvenților cu 286, față de anul 1904—905. Prin urmare nici absolvirea învățământului primar la sate n'a fost scutită de o dare îndărăt în anii școlari 1904—905—906.

Cel mai mare spor de absolvenți îl avem în 1907, în anul școlar din vremea răscoalelor. Numărul absolvenților ajunge la 24.897 cu o creștere bruscă de 6.493, cea mai mare creștere pe care am avut-o până astăzi. Această creștere se poate atribui desființării delegaților ministeriali, cari asistau mai înainte la examenele de absolvire. Examenul s'a ținut numai între învățători. Din numărul elevilor prezenți la examen s'au declarat promovați 93,5%.

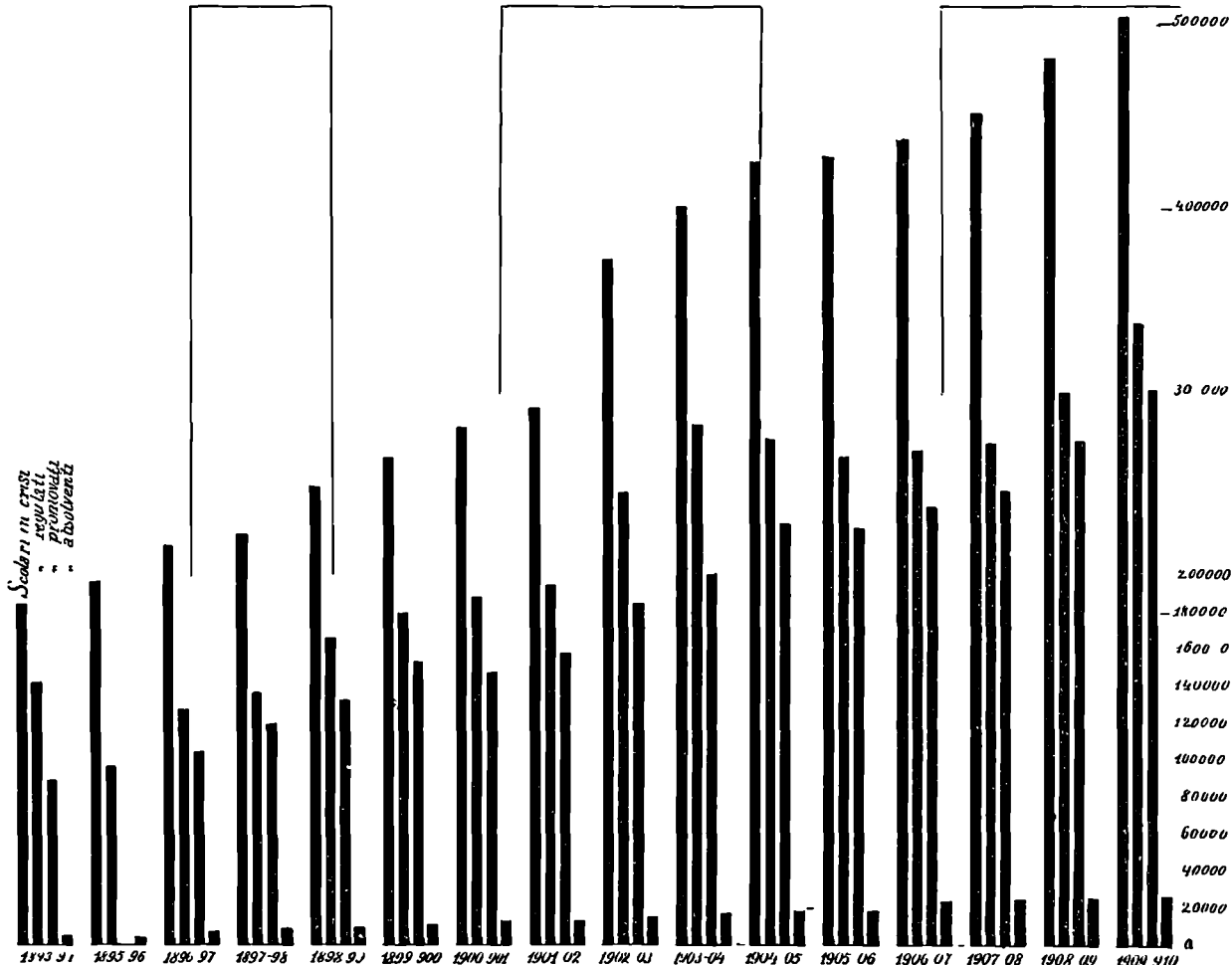
În anii școlari 1907—908—909—910, numărul absolvenților a ajuns la 26.992, înmulțindu-se cu 8.588 sau 2.147 anual.

În tablourile alăturate arătăm mișcarea populațiunii școlare pentru fiecare an în parte, începând dela 1893 până la 1910.

TABLOU DE MIȘCAREA POPULAȚIUNII ȘCOALELOR RURALE DELA 1893—1910

Anii școlari	Numărul școalelor		Numărul învățătorilor		Înscriși		Regulați		Promovați		Absolvenți	
		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit
1893—94	3.149	—	3.629	—	186.403	—	143 570	—	90.686	—	5.574	—
1895—96	3.307	+ 158	3.878	+ 249	198.534	+ 12.131	—	—	97.816	+ 7.130	4.354	— 1.220
1896—97	3.446	+ 297	4.085	+ 207	218.159	+ 19.625	129.283	— 14.287	106.243	+ 8.427	6.880	+ 2.526
1897—98	3.575	+ 129	4.342	+ 257	228.476	+ 10 317	138.604	+ 9.321	121.482	+ 15.239	9.118	+ 2.238
1898—99	3.662	+ 87	4.429	+ 87	249.922	+ 21.446	168.417	+ 29.813	134.720	+ 13.238	9.798	+ 680
1899—900	3.653	— 9	4.432	+ 3	265.048	+ 15.126	180.784	+ 12.367	154.321	+ 19 601	11.564	+ 1.766
1900—901	3.653	—	4.593	+ 161	282.225	+ 17 177	190.679	+ 9.895	149.580	— 4.747	12.499	+ 935
1901—902	3.666	+ 13	4.653	+ 60	292.976	+ 10.751	196.461	+ 5.782	159.016	+ 9.436	12 847	+ 348
1902—903	3.747	+ 81	4.667	+ 14	373.569	+ 80.593	246.107	+ 49.646	186.031	+ 27.015	15.321	+ 2.474
1903—904	3 832	+ 85	4.738	+ 71	401.016	+ 27.447	283.636	+ 37.529	214.068	+ 28.037	17.176	+ 1.755
1904—905	3.895	+ 63	4.885	+ 147	425.743	+ 24.727	275.763	— 7.873	229.756	+ 15.688	18.690	+ 1 514
1905—906	3.980	+ 85	5.018	+ 133	428.887	+ 3.144	265.667	10.096	226.429	— 3.327	18 404	— 286
1906—907	4.079	+ 99	5.365	+ 347	438 809	+ 9.922	269.096	+ 3.429	238.848	+ 12 419	24.897	+ 6.493
1907—908	4.177	+ 98	5.544	+ 179	452.564	+ 13.755	273.436	+ 4.340	247.434	+ 8.586	25.730	+ 833
1908—909	4.521	+ 344	6.286	+ 658	481.074	+ 28.510	300.276	+ 26.840	271.045	+ 23.611	26.096	+ 366
1909—910	4.695	+ 174	6 460	+ 263	504.297	+ 23.223	338.211	+ 37.935	306.123	+ 35.078	26.992	+ 896

Scalari in creșt
regulați
- - -
promovendi
- - -
absolvenți

Recapitulând toate datele de până aci, constatăm că dela 1893 până la 1910, în decurs de 17 ani, numărul posturilor de învățători a crescut cu 2.833 sau 77,5%. Din acestea, 1.736 sau 47,7% au fost înființate de d-l Haret în cei 9 ani, cât s'a găsit în capul ministerului instrucțiunii.

Numărul înscrierilor a sporit cu 317.894 sau 170%. La acest spor, d-l Haret a contribuit cu 240.769 sau 129%.

Regulata frecventare a școalei, atât de greu de obținut în condițiunile de traiu ale săteanului nostru, a fost asigurată prin măsurile luate de d-l Haret. Numărul elevilor regulați a sporit în 17 ani cu 194.641 sau 135% și din acest spor, 201.206 (1) sau 140% elevi regulați o datorăm activității desfășurate de d-l Haret ca ministru al școalelor.

Promovații s'au înmulțit cu 215.437 sau 237%, la cari d-l Haret a contribuit cu 160.240 sau 176,7%.

Numărul absolvenților a crescut cu 21.418 sau 384% și din această creștere 16.183 sau 290% revin iarăș d-lui Haret.

Reducând la un întreg, progresul pe care l-a săvârșit învățământul în școala rurală în decurs de 17 ani, d-lui Haret i se datorește pentru o activitate de 9 ani ca ministru al școalelor: 0,62 la înmulțirea posturilor de învățători; 0,75 la înmulțirea înscrierilor în școale; 1,03 la ridicarea frecventării regulate a școalei; 0,75 la

(1) În anii școlari 1894—95; 1895—96; 1896—97 și 1904—905; 1905—1906, numărul elevilor regulați a scăzut cu 32.256. În ceilalți ani, el a crescut cu 226.897. La această creștere, d-l Haret a contribuit cu 201.206 elevi regulați, iar ceilalți miniștri numai cu 25.691. De aceea sporul real al elevilor regulați dela 1893—1910 este de 194.641.

înmulțirea elevilor promovați și 0,75 la aceea a absolvenților învățământului primar.

Aceste rezultate s'au obținut în timpul în care d-l Haret a dat impulsunea cea mai mare activității extrașcolare a învățătorilor. Ele sdrobesc afirmările fără nici un temei real, ieșite numai din închipuire, a protivnicilor activității extrașcolare și dovedesc că activitatea învățătorului din școală și cu aceea din afară de școală, când au fost bine conduse, au mers paralel, fără ca aceasta să stânjenească pe cea dintâiu.

Reunind într'un singur număr toate numerele care înfățișează rezultatele activității desfășurate de d-l Haret pentru înmulțirea școalelor rurale, a învățătorilor și școlarilor, rezultă că 4/5 sau 80% din progresele, pe care le-a săvârșit învățământul primar la sate în decurs de 17 ani, se datoresc d-lui Haret.

Acest număr înfățișează în toată strălucirea ei opera marea înfăptuită de acest bărbat pentru înaintarea școalei rurale. Dacă ar fi contribuit numai cu atâta la ridicarea stării culturale, morale și economice a sătenilor noștri, tot ar fi îndeajuns pentru ca istoria școalei române să înscrie cea mai frumoasă pagină pentru d-l Haret și să-i asigure dragostea și recunoștința neamului românesc.

N. NICOLAESCU.
Institutor în București.

CUM A PERFECTIONAT

D-^L SPIRU HARET PE ÎNVĂȚĂTORI

În țările mai înaintate rolul învățătorilor este mai restrâns, greutățile cu care ei au să lupte sunt mai neînsemnate decât ale învățătorilor din țările mai înapoiate.

Oamenii mai luminați înțeleg mai bine menirea școlii și rostul învățătorilor; ei își trimesc cu drag copiii să învețe carte și dau tot concursul necesar pentru bunul mers al școlii. Pentru ca să aibă copii în clasă, învățătorul din țările mai înaintate n'are nevoie să meargă în mijlocul părinților să-i sfătuească și să-i lumineze asupra foloaselor învățaturii, de aceea el poate să-și mărginească activitatea numai în clasa de studiu; el poate să rămână numai *învățătorul copiilor*.

Nu tot astfel se întâmplă însă cu învățătorul dintr'o țară cu mai puțină cultură. Într'o astfel de țară învățătorul, chiar dacă ar fi un slujbaș cinstit (fără cultură și fără ideal național) și tot s'ar simți obligat să-și lărgească cercul activității, trecând dincolo de cei patru pereți ai clasei și venind în contact cu părinții elevilor, pe care trebuie să-i sfătuească, să-i învețe, să-i lumineze. Și aceasta se simte obligat s'o facă un astfel de învățător, numai pentru ca să determine pe părinți să-și trimească copiii la școală, numai pentru ca el, învăța-

torul, să aibă pe cine învăța, numai pentru ca să-și poată face, de gura lumii, datoria de *învățător al copiilor*.

Și dacă învățătorul — simplu slujbaș se simte obligat să-și lărgescă singur cercul activității creindu-și noi ocupațiuni, noi greutăți, e ușor de înțeles ce va face, într'o țară mai înapoiată, învățătorul — apostol, învățătorul înflăcărat de idealul național.

Învățătorii din România sunt în situația învățătorilor din țerile mai înapoiate. La noi poporul nu este pătruns de foloasele învățăturii și dacă învățătorii nu s'ar ocupa și cu luminarea oamenilor în vârstă, prin școale de adulți, prin cercuri culturale, conferințe etc., nici munca lor din școala primară n'ar aduce roadele așteptate. Chiar dacă, siliți de legea obligativității, copiii sătenilor ar popula școalele, tot n'ar fi mare câștig, dacă între învățătorul copiilor și săteni n'ar fi nici o legătură. N'ar fi mare câștig, dacă învățătorii nu s'ar ocupa și cu luminarea oamenilor în vârstă, dacă nu și-ar lua singuri și sarcina de luminători ai sătenilor, căci puternica înrăurire a mediului familiar ar reduce aproape la nimic totă influența școalei.

Aceasta au înțeles-o pe deplin învățătorii români. Ei, cari, spre binele neamului nostru, nu sunt numai niște simpli învățători slujbași, și-au înmulțit singuri ocupațiunile, și-au lărgit cercul de muncă atacând din toate părțile ignoranța și răspândind cât mai mult și cât mai departe lumina cea binefăcătoare a culturii.

Dar toată lupta învățătorilor ar fi fost zadarnică, dacă odată cu ei n'ar fi înțeles acest sfânt adevăr și acela care le eră șef, și cel mai bun prieten.

Toată lupta ar fi rămas fără izbândă, dacă alături de

ei n'ar fi fost cel mai mare pedagog al neamului, d-l Sp. Haret, care i-a încurajat și i-a îndemnat la luptă, i-a cultivat și i-a întărit, i-a îndreptat pe calea cea bună, când erau să rătăcească și i-a sprijinit la nevoie venind cu ei pe câmpul de luptă și vârindu-se unde primejdia era mai mare.

Fiind domnia-sa însuș un mare iubitor al poporului, d-l Haret a înțeles câtă iubire de neam este la baza acestei activități a învățătorilor și de atunci cea mai plăcută ocupațiune a d-sale a fost cum să-i cultive și cum să-i perfecționeze pe acești modești, dar harnici luptători.

Domnia-sa a organizat școalele normale în așa fel încât din ele să iasă nu numai buni învățători pentru copii, ci și pricepuți sfătuitori și îndrumători ai sătenilor.

Pentru aceasta a introdus în programa acelor școale studiul contabilității băncilor populare, datoriile învățătorilor, conferințele populare etc., care să pregătească pe învățători și în direcția nouăi activități.

Dar, în dorința de a cultivă și perfecționa cât mai mult pe învățători, d-sa nu s'a mulțumit numai cu organizarea școalelor normale. I s'a părut că atâta ar fi prea puțin. Pentru aceasta a înlesnit cât i-a fost posibil ținerea de congrese pur învățătorești, a organizat conferințele județene și a înființat ședințele intime ale cercurilor culturale.

Nici atâta însă nu i s'a părut deajuns.

Domnia-sa și-a zis:

Pentru ca învățătorul să fie cu adevărat lumina lumii, el trebuie să cunoască bine lumea. Un învățător desăvârșit trebuie să cunoască natura cu toate bogățiile, minunățiile și curiozitățile ei, ca să poată vorbi elevilor

săi încălzit de puterea adevărului văzut, nu din literele cele moarte ale cărților.

Altfel vorbește elevilor săi învățătorul care a citit sau a auzit despre anumite frumuseți sau bogății ale naturii, și altfel le povestește cel care a văzut și admirat acele frumuseți, cel care a observat la fața locului și a studiat de aproape acele bogății.

Altfel predă istoria patriei învățătorul care nu cunoaște adevărul istoric decât din tratatele de istorie, și cu alt avânt și cu altă însuflețire vorbește discipolilor săi, despre marii eroi ai neamului nostru, învățătorul care a vizitat locurile istorice, cel care cunoaște mănăstirele, monumentele și toate dovezile rămase dela strămoși.

Pentru aceasta d-l Haret a înființat *călătoriile de vacanță* trimetând în regat și în celelalte provincii românești, pe cei mai distinși din învățători.

Întorși din călătoriile lor, învățătorii trimiși nu s'au mulțumit să folosească, ceea ce au învățat, numai în clasele lor sau numai în cercurile lor restrânse. Ei au și scris — în cele mai multe cazuri — despre cele ce au văzut și ce au învățat prin călătoriile lor, ca cu chipul acesta pe de o parte cunoștințele lor să se răspândească în cercuri cât mai largi; iar pe de altă parte să se deștepte și în alții învățători gustul de a călători și de a se cultiva atât pentru binele lor, cât și pentru folosul elevilor, cari așteaptă dela ei lumină cât mai multă și cât mai curată.

Trimetând pe învățători prin țară și prin țărilor vecine, d-l Haret n'a pierdut din vedere că ei nu sunt numai învățători ai copiilor; d-sa n'a uitat câtă însemnătate au ei pentru luminarea poporului.

Pentru aceasta și-a zis:

Ca să poată învăța pe săteni, învățătorul trebuie să știe mai întâiu el ceea ce dorește să-i învețe și *trebuie să știe bine*. Il voi perfecționa și pe calea aceasta. Țerile mai înaintate ne pot servi de bune exemple. Acolo să meargă învățătorii noștri, să vadă, să afle și să învețe.

Și d-l Spiru Haret a ales pe cei mai destoinici dintre învățătorii noștri și i-a trimes în țerile, în care se puteau vedea lucruri bune și de folos; i-a trimes în țerile mai înaintate să studieze felul de a trăi al altor neamuri, să culeagă învățături și pilde frumoase ca apoi, întorcându-se în satele noastre, să poată lupta mai cu succes pentru luminarea și desrobirea economică a poporului.

Astfel s'au dus învățătorii români în Danemarca, în Suedia și Norvegia, în Germania, în Olanda și Belgia, în Hertegovina, în Italia, etc. Și s'au dus învățătorii noștri ca albinele cele harnice și culegând miere curată din livezile străinilor s'au întors în țară s'o depună în fagurii noștri, spre folosul neamului și spre bucuria celui care-i trimesese.

Învățătorii trimeși de d-l Haret în țerile străine sau numai ajutați și încurajați de d-sa au ajuns apoi în fruntea mișcărilor noastre economice și culturale.

Așa a înțeles d-l Haret adevărata chemare a învățătorilor într'o țară ca a noastră și așa a știut domnia sa să-i cultive și să-i perfecționeze pentru folosul neamului întreg, rămânând în totdeauna nu numai șeful lor, dar și îndrumătorul și prietenul lor cel mai bun.

FL. CRISTESCU

Institutor în Roșiorii de Vede.

DOMNUL SPIRU HARET, ÎNVĂȚĂTORII, ȘCOALA ȘI ȚĂRÂNIMEA

Dacă învățământul poporului a luat o mare dezvoltare în toate țările civilizate; dacă toți bărbații de stat socotesc problema acestui învățământ ca o chestie vitală dela care atârână îmbunătățirea traiului masselor—temelia oricărei organizații sociale și politice, — și chemarea acestor masse la o viață într'adevăr omenească; dacă toate guvernele statelor democratice au înțeles că numai școala poate ridica clasele nevoiașе și lucrul acesta s'a dovedit în chip evident; apoi eră firesc să se înceapă și la noi o activitate în această direcție. Și s'a început cu multă energie și cu mult avânt.

E hotărît lucru că țăranimea românească a intrat într'o epocă de prefacere îmbucurătoare și că e în drum spornic către o viață nouă: mai luminată, mai morală, mai bogată.

De bună seamă că timpul, nevoile și mediul înconjurător au avut rostul lor în această prefacere, dar priceperea, devotamentul și energia oamenilor de conducere sunt covârșitoare în atari împrejurări. Vremile nouă au nevoie de oameni noi. Și oamenii de valoare pot grăbi trecerea dela vremi grele la vremi bune.

În această prefacere a țăranimii noastre, rolul de căpetenie l-a avut și-l are încă *școala*.

Când am avut o școală bună, bine organizată, bine înzestrată, cu învățători destoinici și cu inima caldă pentru datoria lor de apostoli ai luminării poporului, această școală a dat roade vădite.

Dacă, de pildă, procentul știutorilor de carte la populația rurală, eră, în 1899, de 15.2%, apoi, după 10 ani, în 1909, acest procent a crescut cu 19.5%, adică în total 34.7%, deci a trecut peste îndoit.

Dacă în 1897 numărul absolvenților rurali eră de 6.880, apoi în 1909 trecea peste 30.000.

Această sporire a numărului știutorilor de carte este rezultatul sacrificiilor ce s'au făcut, în acest timp, pentru școala poporului. Și oricât ar tăgădui unii folosul școalei, așa cum este ea astăzi, noi, cei cari trăim în mijlocul țărănimii și avem putința să verificăm rezultatele pe care le dă școala, putem spune, cu bucurie, că dintre gospodarii săteni, cei mai înțelegători ai rostului vremii, cei mai conștienți de drepturile și datoriile lor, cei mai în măsură de a pricepe chestiile care privesc folosul individului în legătură cu cel obștesc, sunt tocmai acei care au trecut prin școală.

Dar activitatea școalei nu s'a mărginit numai asupra copiilor supuși legii obligativității ci s'a îndreptat și în afară: asupra sătenilor.

Învățătorii, întovărășiți de preoți, cu un avânt vrednic de laudă, răspunzând glasului chemării, au făcut minuni și în această direcție. Indemnurile lor către o vieață morală, de ordine, de muncă luminată și de economie au dat, pe cele mai multe locuri, roade care ar putea înșenina și frunțile cele mai pesimiste.

Cele 3.000 de bănci populare cu aproape $\frac{1}{2}$ milion membri și cu un capital circulator de 75.708.924 lei,

care reprezintă cea mai puternică organizație financiară din țară, cele peste 300 obștii, care plătesc o arendă de peste 6 milioane lei și care cultivă 209.646 hectare de pământ, cele 186 magazine cooperative de consum, care au desfăcut mărfuri de peste 4 milioane lei și restul de încă 173 cooperative de exploatare de păduri, lap-tării și brânzării, brutării, grădinării, cumpărări, desfaceri de ouă etc. etc., sunt o dovadă strălucită a fericitei activități extrașcolare.

Sătenii s'au întovărașit, s'au organizat, s'au întărit în așa fel, ca să poată deveni stăpâni în propria lor țară și să poată ținea piept nevoilor de tot felul.

Această asociere și organizare a țăranimii trebuie să bucure pe toți bunii Români, pe toți patrioții adevărați. Nu pot privi cu ochiu dușman această fericită pornire de ridicare a țăranimii, decât acei cari s'au folosit de nepriceperea ei de până acum și au exploatat-o în chip neomenos. Aceștia fiind chemați acum la o viață nouă de cinste și de onoare se jeluesc pe toate glasurile și pe toate cărările și caută să împiedice răsăritul soarelui plin de strălucire, care prevestește o zi frumoasă și plină de nădejdi. În câte feluri nu s'a răstălmăcit această frumoasă activitate extrașcolară, cu gândul răutăcios de a o zădărnici!

Noi iarăși mai știm *precis*, că învățătorii buni s'au învărtit bărbătește și în școală și în afară. Învățătorii cu activitate extrașcolară au dat și cele mai bune rezultate în școală. Căci cine-i om, o dovedește în toate împrejurările. La învățătorii cu slabe rezultate în școală, trebuiesc căutate pricinile cu totul în altă parte, decât în activitatea extrașcolară. De altfel niciodată nu au

fost îndemnați învățătorii să facă mai mult decât pot face *bine*.

Și dacă corpul învățătoresc a dat aceste strălucite dovezi de muncă rodnică, de entuziasm și de jertfe, apoi el o recunoaște că a fost înlesnit, sprijinit, îndemnat și încurajat de Ministrul care a arătat o nețărmuită dragoste învățătorimii, școalei și țărănimii: D-l *Spiru Haret*. Și această dragoste a dovedit-o printr'o muncă pricepută și stăruitoare, printr'un devotament fără pereche.

Corpul învățătoresc a devenit o forță în această țară, o forță peste care nu se poate trece, o forță care este prețuită și chiar cultivată de toate partidele politice. Și e o datorie pentru noi învățătorii să înțelegem că sprijinul cel mai mare care ni s'a dat, pentru a ajunge aici, a venit dela d-l Haret.

Sunt atâtea dovezi despre solitudinea pe care d-l Haret a arătat-o școalei, învățătorilor și țărănimii, acestei treimi care nu se poate despărți.

Dacă am socoti numai faptul că în 14 ani, dela 1897 și până la 1910, din numărul total de 2.243 școli rurale clădite sub 8 miniștri, 1931 s'au clădit sub d-l Haret, încă s'ar vedea interesul pe care d-sa îl poartă școalei poporului.

Avem astăzi, în total, 4.695 școli rurale cu 6.892 învățători. Din 2.253 posturi de învățători înființate dela 1897 și până la 1919, 1401 posturi s'au înființat sub d-l Haret. Numai în 1908 și 1909 s'au înființat 948 posturi.

S'au înființat multe grădini de copii, cantine școlare, s'a înmulțit numărul școalelor normale, creindu-se clase paralele la unele din ele, pentru a completa, cât mai grabnic, numărul de cel puțin 10.000 de învățători, de cari se simte absolută nevoie.

Numărul școalelor de agricultură a sporit în 8 ani, sub d-sa, dela 5 la 78, iar din numărul de 1367 absolvenți ce-i dăduseră până la finele anului 1909, aproape 900 au intrat deadreptul în agricultură, contribuind astfel la răspândirea unei sistematice lucrări a pământului, în pătura țărănească.

S'au făcut școli numeroase de meserii și de gospodărie în toate centrele mai însemnate.

S'a înmulțit numărul școalelor de comerț; 91% din absolvenții acestor școale au intrat în comerț. Numai într'un an și jumătate, 1908—1909, numărul patentarilor români a crescut cu 2.911, iar numărul celor streini a scăzut, în acest timp, cu 3.649 și aceasta mai cu seamă în Moldova.

S'a dat mare imbold cercurilor culturale, școalelor de adulți, șezătorilor sătești, serbărilor școlare și naționale, ridicării monumentelor istorice, portului național, bibliotecilor rurale, corurilor, teatrelor sătești, grădinilor școlare și lucrului manual, acordându-se premii și încurajeri diferite tuturor învățătorilor cari s'au distins.

Prin Cassa Școalelor, a cărei fonduri au fost crescute în chip simțitor de d-l Haret, s'au clădit localuri nouă de școală și s'au înzestrat cele existente cu toate necesarele: biblioteci populare, tablouri istorice, intuitive, hărți și aparate didactice. S'au împrumutat mulți învățători, în condiții lesnicioase, pentru a-și întemeia gospodării model; s'au ajutat autorii de cărți pentru popor; s'au tipărit cu cheltueala Cassei Școalelor cele mai bune cărți de acest soi: s'au pus bazele unei biblioteci pedagogice; s'au dat ajutoare la câte 17 învățători, în fiecare vară, pentru a vizită țara și provinciile locuite

de Români; s'au dat ajutoare copiilor săraci, în cărți și rechizite școlare ș. a.

Casa Bisericii, înființată de d-l Haret, desfășură aceeași activitate fericită pentru bunăstarea și înzestrarea bisericilor cu toate cele trebuitoare.

Prin modificarea legii în sensul ca învățătorii și preoții să aibă dreptul de a cumpăra pământ rural, modificare care se datorește tot d-lui Haret, prin acordarea diferitelor premii învățătorilor cari se disting în vreun soi de activitate; prin sporirea salariilor învățătorilor înaintați (634), a căror număr acum poate fi cât de mare, de oarece, după măsura luată de d-l Haret, s'a suprimat limita de 6% din numărul institutorilor și institutoarelor din țară; prin improprietărirea școalelor cu teren de cultură ș. a., s'a urmărit statornic îmbunătățirea stării materiale a corpului didactic rural, iar prin proiectul de buget pe 1910/911 se prevăzuse chiar o sporire în masă a lefurilor învățătorilor.

Intrucât școla poporului a fost bine și priceput organizată cu legi, regulamente, programe și orarii potrivite nevoei și vremii și condusă cu înțelepciune și dragoste, ea a dat și roadele dorite.

Am avut prilejul să mă încredințez, pe deplin, de entuziasmul cu care lucrau învățătorii în școală și în afară de școală și ce rezultate îmbucurătoare se dobândiau la școalele de adulți, la șezători, la cercurile culturale etc., care erau apreciate, încurajate, răsplătite. Am trăit, laolaltă cu învățătorii și cu sătenii, în muncă plină de însuflețire și de înălțare, clipe care îmi vor fi deapănarea scumpe și care mi-au întărit pe deplin convingerea că cu așa energii, bine conduse și susținute, se poate răsbate la lumină, cu mult mai curând decât ne închipuim.

Ceeace a îndemnat pe învățători la lucru spornic, au fost și stabilitatea și îngrădirile legale, care i-au pus la adăpostul fluctuațiunilor politice și tulburărilor, care i-ar fi hărțuit sufletește și le-ar fi scăzut entuziasmul.

În adevăr, legiurile pentru stabilitate începute de d-l Poni, în 1896, au fost completate și desăvârșite de d-l Haret.

Apoi legătura, în adevăr părintească, pe care d-sa o avea cu învățătorii, sfaturile înțelepte ce le da în scris și prin vorbe: acasă la d-sa, la minister, și oriunde se află în mijlocul lor, interesul și graba cu care rezolvă singur toate cererile drepte ce i se făceau, verbal ca și în scris, încurajă și întărește mult pe învățători.

Faptul că s'au numit organe de control în sânul corpului învățătoresc; că s'au numit învățători în comisiunea de cercetare a cărților didactice; că s'au legiferat parte din dezideratele congreselor învățătoresci; că s'au medaliat învățătorii destoinici cu «Răsplata muncii,» care s'a înființat anume pentru atare scop, arată că acest corp eră prețuit și, mai ales, că se tindea, în chip sistematic, să i se dea puțința de a trăi, cât e posibil, prin propriile lui puteri și energii, lucru care are o însemnătate capitală.

Dreptatea părintească pe care a arătat-o d-l Haret învățătorimii, a fost răstălmăcită cu patimă de mulți; ba i s'au adus acuzațiuni și în parlament pentru acest lucru.

La 3 și 4 Decemvrie, 1909, d-sa răspunde acestor acuzațiuni în chipul următor:

«După concepțiunea unora, d-lor, ar trebui ca ministerul instrucțiunii să fie un «Dhalai Lama» de care să nu se poată apropia nimeni și nimeni dintre dascăli să nu-i poată vedea fața. Concepțiunea mea, d-lor, este

alta: eu cred că ministrul, oricare ministru, este dator să fie în cea mai deaproape atingere cu toți cei pe cari e chemat să-i administreze. Să le dea îndemnuri, să le dea sfaturi, să le dea învățăminte, să-i certe atunci când ei greșesc. Eu așa fac.

«Este o muncă foarte mare pe care mi-o dau pentru aceasta, dar nu-mi pare rău de dânsa. Nu-mi pare rău, pentrucă, cu toate supărările pe care adversarii mei se silesc să mi le producă din cauza aceasta, am avut de altă parte așa de bune și de frumoase rezultate, încât ajung cu prisosință să-mi răsplătescă toate acele neajunsuri».

Un moment din cele mai critice pentru corpul învățătoresc a fost în 1907, când s'a aruncat cunoscuta vină nedreaptă și pătimasă asupra acestui corp, care n'a propovăduit de cât pacea, ordinea și a stămpărat, ori unde s'a putut, spiritele.

După serioase și temeinice cercetări, d-l Haret alcătuiește cunoscutul raport, din 13 August, 1907, către M. S. Regele, raport prin care propune ca 54 învățători și 36 preoți să fie medaliați cu «Răsplata Muncii» cl. I-a, iar 19 învățători și 22 preoți cu «Răsplata Muncii» cl. II-a, pentrucă au lucrat la preîntâmpinarea sau potolirea răscoalelor. (Raportul în întregime se găsește publicat în Buletinul oficial No. 271, pagina 6353).

Iată câteva părți din raport:

«Mă voiui sili să documentez cele ce afirm pentru ca să pot aduce în sufletul M. V. încrederea pe care o am eu, că în opera de regenerare și întărire a Neamului Românesc la care M. V. prezidează cu atâta înțelepciune și cu atâta norocire de 41 ani, Ea se poate sprijini cu încredere pe *spiritul de ordine, pe respectul*

legii și pe devotamentul pentru binele public al corpului didactic rural și al preoțimii dela sate.

.
Înaltul semn de bunăvoință al M. V. va redă întregului corp al preoțimii și dascălimii rurale tot curajul și energia de care are nevoie și-l va arăta drept ceea ce în adevăr este în marea lui majoritate: *harnic, modest, devotat și priceput muncitor* pentru luminarea și îndreptarea spre bine a țărănimii noastre.

.
Scopul propunerilor pe care cu respect le supun la înalta aprobare a M. V. este nu numai de a onora individual pe aceia cari și-au făcut datoria; cât mai cu seamă de *a onora corpul întreg* în persoana câtorva din membrii săi» și raportul este destul de elocvent și n'are nevoie de comentarii.

Apărărilor strălucite pe care le-a făcut d-l Haret învățătorilor, în parlament, la 24 și 25 Ianuarie 1908, împotriva acuzațiunilor ce i s'au adus de doi membri marcanți ai opoziției, dovedesc, odată mai mult, sentimentele de care d-sa e pătruns pentru corpul învățătoresc.

Citez câteva rânduri:

.
«M'am silit ca din învățători și preoți să creez o forță, pe care s'o îndreptez întreagă, contra stării de ignoranță și de decădere a țărănimii sub toate formele ei.

Eu sunt convins că calea ce urmez este cea bună și rezultatele vii, dovedesc că am dreptate.

.
Ce ați fi zis d-voastră dacă față cu situațiunea nenorocită în care eră corpul didactic și corpul preoțesc anul

trecut, aş fi stat nepăsător şi nu le-aş fi luat apărarea.

Eu lucrasem cu oamenii aceştia şase ani de zile, mă urmaseră cu tot devotamentul, îmi dăduseră dovezi de ascultare şi iubire, şi când îi vedeam în nevoe, învinovăţiţi pe nedrept, ar fi fost ceva nedemn din partea mea să stau să mă uit şi să nu fac nimic ca să-i ajut!»

Sunt clipe sfinte în viaţă când patimile trebuie să tacă şi adevărul şi dreptatea trebuie să ne stăpânească sufletele. Şi dacă în viaţa altora clipele acestea pot fi rari şi de scurtă durată, pentru noi învăţătorii, cari avem chemarea de a propăvădui adevărul şi dreptatea, aceste clipe trebuie să fie necurmte.

Îmi aduc aminte cu drag de zilele înălţătoare pe care le-am trăit la congresul din Focşani în 1907. Cei ce-au luat parte atunci la congres vor fi reţinând încă părţi din strălucita cuvântare a d-lui Iorga. Nu vor fi uitat, de bună seamă, nici partea referitoare la d-l Haret:

Acel care a lucrat, zice d-l Iorga, atât de mult şi de bine pentru ridicarea şi întărirea d-voastră, a şcoalei şi a ţărănimii şi căruia îi datorăm, în cea mai mare măsură puterea pe care o reprezentaţi în opera de luminarea poporului, este fosul ministru al şcoalelor *Spiru Haret*. Şi când vă vorbesc despre el, în semn de respect, sculaţi-vă în picioare!»

Noi învăţători ne-am ridicat, pentru că trăisem clipele de care ne vorbea d-l Iorga şi simţiam în sufletele noastre adevărul pe care d-sa ni-l spunea cu atâta măiestrie şi cu atâta căldură; dar, la gestul lui larg, la glasul lui răsunător, sub acea privire care topia tot ce-i putred în suflete, acest adevăr a fost simţit şi de streinii de corpul nostru, cari se aflau atunci în sală şi cari, având

anumite datorii către partidele lor, tăgăduiau adevărul în alte timpuri.

Și . . . s'au ridicat și ei în semn de respect către acela care a întreprins, cu strălucite izbânzi, marea operă socială de luminare a poporului.

Altădată d-l Iorga spunea în scris că la ministerul școalelor ar trebui să rămâie pentru totdeauna d-l Haret.

La sărbătorirea ce s'a făcut d-lui Haret, cu prilejul retragerii sale din învățământ, d-l Dr. C. Istrati, conservator democrat, fost ministru al școalelor, d-l Pangrati, rectorul Universității din București, membru marcant al partidului conservator, și alți oameni distinși, de diferite nuanțe politice, au recunoscut și au lăudat meritele covârșitoare ale ilustrului sărbătorit în munca pricepută și neîntreruptă, ce a săvârșit și săvârșește, pentru luminarea poporului, ca profesor și ca ministru, ca om.

Revistele noastre învățătorești și-au făcut datoria după cuviință, către acela căruia învățătorimea îi datorește nețărmurit respect, iubire și recunoștință.

E o datorie pentru noi învățătorii ca la dragoste, să răspundem cu dragoste.

De aceea, în aceste clipe curate și senine, când înșiși vrăjmașii politici ai d-lui Haret se unesc spre a-l sărbători pentru marea sa vrednicie pe tărâmul binelui obștesc, noi învățătorii, cari nu urmărim și nu dorim decât înălțarea și întărirea școalei și prin ea a poporului, amintindu-ne, cu admirație și cu recunoștință, de toate jertfele, de toată munca grea și obositoare, pe care d-l Haret a închinat-o școalei și poporului românesc, amintindu-ne de tot sprijinul, de toate sfaturile înțelepte, de toate îndemnulurile, de toate încurajările și mai presus de nemăsurata dragoste de părinte pe care ne-a dovedit-o, atât

de strălucit, în timpurile grele, când desnădejdea amenință să ne cuprindă sufletele și când dragostea sa a avut rolul unui balsam răcoritor și întăritor, noi învățătorii, în această împrejurare solemnă, sărbătorim pe marele patriot, sufletul ridicării școalei, a învățătorimii și a poporului românesc, pe d-l *Spiru C. Haret*, cu toată curătenia și căldura inimilor noastre și-i urăm încă mulți ani pentru desăvârșirea binefăcătoarei munci de ridicare sufletească și economică a poporului românesc.

LEON MREJERIU

Învățător în Călugăreni, Neamț.

OFICIALIZAREA CĂRŢILOR DIDACTICE

Cartea e busola şi cronometrul învăţătorului, punctul de sprijin al meseriei lui şi ajutorul cel mai de seamă spre atingerea scopului urmărit: înzestrarea tineretului cu cunoştinţe folositoare şi durabile, înnobilarea sufletului.

Cine cunoaşte bine cărţile noastre didactice şi le compară cu similarele din alte ţeri streine cu şcoală veche de multe veacuri, cu pedagogi vestiţi, cari au făcut epocă prin vederile şi operele lor, cu vastă literatură clasică, cu corp didactic excelent, cu mediu social şi cultural mult superior nouă, cine compară, zic, cărţile noastre de şcoală cu cele similare din streinătate, constată cu o plăcută surprindere, că noi nu stăm nicidecum departe chiar de cele mai bune lucrări streine.

Cu o iuţeală necunoscută aiurea au început să iasă la noi cărţi noi de şcoală, potrivite noilor curente pedagogice, cerinţelor timpului şi trebuinţelor vieţii practice.

Fruntaşi dintre membrii corpului didactic s'au străduit să pună în mâinile şcolarilor cărţi pe înţelesul lor, plăcute, uşoare, atrăgătoare şi instructive.

În timpul d-lui Haret, Ministerul Instrucţiunii a sprijinit acest înbucurător avânt prin diferite decizii, dispoziţii şi încurajări. Din timp în timp s'au instituit con-

cursuri de cărți didactice, la cari participau toți câți credeau că prin felul cum ei înțelegeau că trebuiesc tratate diferitele materii de învățământ, pot contribui întru câtva la ușurarea asimilării cunoștințelor de către școlari și la ușurarea muncii învățătorilor.

Pe nesimțite, vechile metode de învățământ fură înlocuite, cu toată rezistența celor deprinși cu învățământul numai prin pur verbalism. Rolul de căpetenie în această schimbare l-au avut nu atât inspecțiile, conferințele, ordinele și dispozițiile ministeriale relative, ci mai ales manualele didactice din nou alcătuite, pe baze nouă, în conformitate cu nouăle îndrumări ieșite din observațiile și vederile pedagogilor de seamă.

Astfel ca exemple putem cită învățământul aritmeticii și geometriei care eră până mai deunăzi pur verbalism, căci constă mai numai din memorare de reguli și definițiuni, ilustrate din când în când prin câte o problemă, două. Acelaș învățământ s'a așezat acum pe baze practice corespunzând cerințelor vieții reale (socoteli) și scopului formal (gimnastica minții). Tot așa gramatica: dela învățarea pe de rost a regulilor limbii s'a trecut la învățarea limbii vorbite și scrise, analizandu-se vorbirea și scrierea în exemple, în bucăți literare, poezii, etc. La geografie, dela memorarea unui colosal număr de numiri de munți, râuri, orașe, așezate ca într'un catalog neînțeles, s'a ajuns acum la cunoașterea țerii și continentelor, staruindu-se asupra legăturii cauzale dintre om și om, popor și popor, om și natură, dela executarea neînțeleasă a hărților calchiate, la înțelegerea și interpretarea lor, etc.. Și așa, fiecare obiect de învățământ, a cărui materie s'a expus din ce în ce mai clar și mai metodic în manuale nou apărute, a deprins aproape

întreaga dascălime să adopte noi metode de predare, ieșind oarecum din făgașul rutinii.

Se poate ca la baza încercărilor și năzuințelor autorilor de cărți didactice să fi fost și dorința naturală a unui câștig material, răsplată a osternelilor depuse, a cercetărilor lungi și obositoare, a frământărilor de creier, până să alcătuească rând cu rând, frază cu frază, o bucată de cetire, o lecție de gramatică etc. și, după lungi ostenele și chibzuințe, un întreg manual. Fiecare are dreptul să câștige, când muncește.

Se poate însă proba că autorii celor mai bune manuale didactice au fost călăuziți la alcătuirea lor nu de dorința câștigului bănesc, ci de dorința de a vedea școala progresând, tinerimea profitând sufletește, și de a ușura munca colegilor de meserie. Chestia câștigului material rămâne, dacă nu cu totul nebagată în seamă, dar, pe un plan foarte depărtat.

Nu toată lumea însă are mai mare drag de binele și progresul celor mulți, decât de binele și câștigul său personal. S'au găsit oameni cari caută să facă afaceri și din cărțile de școală, exploatând punga părinților, școlarilor, situația lor în învățământ, buna credință a colegilor, meritul muncitorilor similari talentați, dar neinteresați materialicește, deci neîndrăzneți, și, ce e mai păgubitor și chiar ireparabil, educația și instrucția viitoarelor generații, cari se vor resimți la vreme și nu se va ghici de unde vine răul.

Starea aceasta de lucruri ar fi mers mai departe și ar fi avut urmări destul de nenorocite, dacă nu eră ochiul pătrunzător al d-lui Spiru C. Haret. D-sa, cu simțul de observație caracteristic oamenilor mari, a văzut și această bubă de care suferia școala română și i-a aflat

și leacul, pe care l-a și aplicat treptat-trepat, și pe care n'ar fi trebuit să-l părăsească nici o autoritate școlară cu dor și drag de progres.

Dacă ar fi să nu socotim decât felul cum d-l Spiru C. Haret a pătruns și s'a interesat de cestiunea cărților didactice, felul cum a văzut și a expus una din cele mai dăunătoare stări de lucruri pentru învățământ, observațiile d-sale drepte, am vedeà pe omul adânc cunoscător în ale școalei, pe omul care se străduiește să înlătore piedicile ce stăviliau progresul învățământului, pe omul care cearcă să descătușeze pe dascălul primar de sub tirania celor meniți a-i fi îndrumători desinteresați, pe omul care are ca țel: totul pentru școală.

Iată câteva pasagii, în cari d-l Haret zugrăvește neajunsurile de cari suferia învățământul din cauza comerțului de cărți de școală, neajunsuri năbușite prin măsura binevenită a oficializării cărților didactice de curs primar, neajunsuri izbucnite cu mai mare furie îndată după plecarea d-lui Haret dela conducerea învățământului:

«Inscrierea în legea fundamentală a țerii a gratuității învățământului primar a avut de scop să facă ca nici o piedică să nu se afle în calea chiar celui mai sărac copil, pentru a putea căpăta acel învățământ.

Dar această dispozițiune salutară ar fi zădărnicită, dacă nu s'ar înlătură și alte piedici tot așa de grele. Printre acestea, în prima linie este greutatea pentru copiii săraci de a-și procura cărțile și rechizitele necesare.

Este cunoscut că părinții săraci, și mai ales țăranii, când sunt invitați să-și trimită copiii la școală, dau, ca principală scuză pentru nesupunerea lor la lege, lipsa de cărți și de haine. Și în adevăr, este foarte mare numărul acelor copii cari vin la școală fără cărți și cari,

din această cauză, nu fac nimic, sau se silesc să prindă ce pot din auzite sau din cărțile camarazilor lor mai norociți.

Situațiunea este și mai agravată prin faptul că în foarte multe școli, pe lângă cărțile și obiectele strict necesare, se impunea copiilor cumpărarea de cărți și lucruri inutile.

Eră aci un abus din cele mai mari, care se introdusese încet, încet, prin pofta de câștig a autorilor de cărți și caiete de tot felul, prin convenția multor învățători și institutori, și prin toleranța autorităților școlare. Din cauza lor, gratuitatea învățământului primar nu mai există de fapt.

Alegerea cărților, a căror introducere în școli să fie permisă, s'a făcut până acum după mai multe norme dintre cari însă nici una nu s'a găsit scutită de critici fundate.

Modul cel mai obișnuit a fost acela ca autorul să înainteze cartea sau manuscriptul său Ministerului. Acesta-l trimetea în cercetarea Consiliului permanent de instrucțiune. Dar consiliul, care eră totdeauna prea mult ocupat cu lucrările de administrațiune, nu putea cerceta lucrarea el însuș, ci o trimetea și el unei persoane oarecare, competentă sau presupusă competentă în materie.

Foarte rare ori, această persoană prezentă un raport bine studiat; de cele mai multe ori, propunea să se dea aprobarea după o aruncătură de ochi superficială. De aceea s'au văzut aprobate cărți cu totul defectuoase ca metodă, pline de erori de fapte, nepotrivite din toate punctele de vedere.

Aprobările date în modul acesta nu erau supuse la

nici o regulă și la nici o limită. De aceea se vedeau aprobate numeroase manuale pentru aceeaș clasă și pentru aceeaș materie, de merite cu totul inegale.

Rezultă de aci o luptă înverșunată între diverșii autori, căutând fiecare să uzeze de toate mijloacele pentru a introduce cartea sa în cât mai multe școli, cu excluderea cărților rivale; și dacă vreunul se întâmplă să aibă o situațiune oarecum privilegiată față de ceilalți, dacă, spre exemplu, ocupă în învățământ vreun post superior, se întâmplă să se folosească de această împrejurare pentru a suprima orice concurență. S'au văzut astfel unii realizând în scurtă vreme beneficii foarte însemnate, din câte un abecedar, o carte de lectura, sau o colecțiune de probleme, de loc superioare altora, cari au rămas uitate prin rafturile editorilor. În școli, de altă parte, eră o dezordine completă. Învățătorii și institutorii, asediați de stăruințe și presiuni, schimbau cărțile la fiecare an, și, din cauza asta, nici o continuitate nu eră în învățământ. Școlarii repetenți, acei cari treceau dela o școală la alta, erau cu totul dezorientați, pe lângă că erau siliți să facă nouă cheltueli, ca să-și cumpere cărți nouă, cu cari trebuia de multe ori să reia materia dela început.

Căci trebuie încă să amintim că mai totdeauna diversele manuale, aprobate pentru una și aceeaș clasă și materie, nu se potriveau între ele, nici în definițiuni, nici în numiri, nici asupra faptelor însăși. Cuvântul «predicat» însemnă un lucru pentru un autor, și altul pentru un alt autor. După unul, Radu Negru eră «fundatorul principatului României»; după altul, el eră «fratele lui Mircea I.»

.

Aceste considerațiuni au făcut pe d-l Haret, să stabilească un nou regim pentru cărțile didactice de curs primar. A hotărât anume ca, în toate școlile primare din țară, să nu fie admis decât un singur abecedar și o singură carte de lectură. Aceste cărți trebuiau să fie elaborate după niște reguli de mai înainte publicate (1). Cele mai bune din cărțile cercetate și deveniră proprietatea Ministerului, care le imprimă pe socoteala sa și le introduce în școli în mod exclusiv.

Cărțile imprimate astfel de Minister se puseră în vânzare cu prețul costului, plus un adaus de 10 până la 15%, din care s'au adunat fonduri pentru ajutarea copiilor săraci cu cărți și rechizite necesare școalei.

În ultimii ani, Ministerul a realizat de pe urma cărților oficiale sute de mii de lei; toți acei bani au fost distribuiți la mii și zeci de mii de elevi săraci din toate școalele țerii. La începutul anului școlar, toți diriginții și directorii primiau dela Cassa Școalelor bonuri de cărți, în schimbul cărora puteau procura cărți de școală dela orice librărie și toate acele cărți erau distribuite elevilor săraci. Astfel de bunătați revărsă asupra școalelor, înțeleapta măsură dela 1901 a d-lui Haret.

Osebit de asta, cartea fiind una și aceeaș în toată țara, copiii, cari se mutau dela o școală la alta, nu erau nevoiți să facă nouă cheltueli cu cumpărutul altor cărți, cu toate că prețul lor se redusese aproape cu 50—60%. Cărțile oficiale fiind în uz 3—5 ani, elevii aveau posibilitate să învețe mai mulți de pe aceeaș carte și așa părinții erau scutiți de a mai procura cărți nouă repetenților sau copiilor cari urmau în clase consecutive,

1) Buletinul oficial No. 191 din Decembrie 1901.

căci cei mai mici puteau întrebuința cărțile fraților mai mari.

*

Cari sunt vinile aduse oficializării cărților de cetire și abecedare?

a) Că se suprimă orice emulație între autori.

Această acuzare nu-și are rostul, întru cât se publicau concursuri pentru cele mai bune manuale cari erau alese de către o comisie specială compusă din oameni speciali în materie. Osebit de aceasta cu ani înainte se știu când va fi asemenea concurs și cei ce doresc să producă ceva bun au tot timpul necesar să lucreze cât mai bine și mai cu folos pentru școală. Ministerul a avut grijă și de menținerea emulației, căci a fixat câte trei premii de fiecare clasă, în total 12 premii, cari erau atribuite lucrărilor celor mai bune. Cum într'alt fel se poate menține emulația? Cu sistemul liberei tipăririi și cu obiceiurile în uz la noi se poate proba că orice emulație e nimicită, când cei ce voiesc să alcătuească o carte de școală știu prea bine, că nu vor putea s'o introducă în școlile acaparate de tovarășii compuse sau patronate de puternicii zilei, oricâte calități superioare ar avea cartea. Ba încă de multe ori, calitățile și inovațiile ferice ale unei cărți se transformau în defecte după apărarea marelui masă a învățătorimii obișnuite a avea cărți de pe unul și același șablon și orice ieșire din obișnuitele clișee constituiau erezii neiertabile.

Singura emulație nimicită e emulația vânzării; dar în locul ei s'a încurajat emulația intelectuală, după care autorii erau ținuti a-și frământa capul cum să facă cea mai bună carte, nu cea mai bună afacere.

b) Că se nimicește concurența între autori, editori, etc..

Exact. Și aci stă cea mai mare binefacere a oficializării cărților. Ce concurență poate face cineva tovărășiilor organizate anume, ca să suprimе concurența?

c) Se mai obiectează că manualele tipărite de Minister n'ar fi tocmai bune. Se poate, dar comisiile au ales și au tipărit cele mai bune manuale din câte s'au prezentat.

Comisiile au fost însărcinate să aleagă, *nu* să lucreze cărțile. Cei ce nu sunt mulțumiți și doresc perfecția n'au decât să pună mâna la lucru, căci la lucru se vede ce poate omul și «dela vorbă până la fapte e mare deosebire».

Măsura d-lui Spiru C. Haret, privitoare la oficializarea abecedarului și cărților de citire, a fost primită cu multă bucurie aproape de întreaga suflare dăscălească, care se vedeă prin aceasta scăpată de neplăcerile presiunilor de tot felul. Revenindu-se asupra ei, s'au suprimat fondurile cu cari se ajută gloata cea mare a școlărimii sărace, s'au aprins apoi poftelile unor personalități oficiale de-a apărea cu lucrări mediocre și a se deda la reclame, tărăboiu și presiuni jignitoare prestigiului lor și învățământului.

ION CIORANESCU
Învățător în jud. Dâmbovița.

PROBLEMA NAȚIONALĂ ȘI ȘCOALA. ROLUL ISTORIEI NAȚIONALE

Patria nu este numai pământul din care scoatem rente. Patria o face și limba, și istoria, și tradițiile.

Spiru C. Haret.

Condițiunea de viață a unui popor fiind la început pământul, istoria se începe cu lupta pentru păstrarea acestui pământ; iar patriotismul se confundă cu iubirea lui. După vecuire de secole în acelaș mediu, loviți de aceleași restriști, încălziți de aceleași isbânzi, mânați de acelcași idealuri, oamenii au ajuns să rezume în ideea de patrie, pe lângă dragostea de pământul strămoșesc, dragostea de neam, de limbă și de credințe, respectul trecutului și unitatea aspirațiunilor.

Acest simțământ născut dealungul veacurilor din bucuriile și suferințele comune s'a considerat totdeauna ca temelie puternică, pe care popoarele se înalță, prosperează și își păstrează ființa curată a naționalității. Dela vechii Cartaginezi, ale căror femei își jertfiau podoaba părului spre a face odgoane pentru susținerea războiului de salvare a patriei, până la modernii Germani, cari admiră până și barbaria strămoșilor lor și al căror învățământ armează până și pe copii pentru războiul

dintre națiuni și rase, în toate timpurile și pretutindeni popoarele conștiente, punând interesele mari ale viitorului în strânsă legătură cu trezirea și tăria simțămăntelor patriotice ale poporului, au căutat să imprime în educațiune o direcțiune națională.

În multe părți se merge astăzi până la exagerări, până la alterarea adevărului istoric, pentru a se întări credința în puterile națiunii și a deșteptă în popor, simțăminte de adorare către țară și neam. «În Anglia, Germania, Rusia, Italia, Japonia și America», spune d-l Émile Faguet, membru al Academiei franceze, «se exaltează patriotismul până a face poporul să creadă că patria lui este cea mai frumoasă, cea mai bogată, cea mai puternică, care se impune omenirii întregi prin calitățile sale, și omenirea ar proceda înțeleptește supunându-se și chiar încorporându-se acestei patrii. Și Germanul, și Englezul, și Rusul cred, cu puternică convingere, că este patriotic și omenesc ca lumea întreagă să fie robită propriei lor țeri» (1).

Chiar acei, cari s'au ridicat cu putere împotriva tendințelor patriotice în educațiune și au cerut, în numele ideii de înfrățire a noroadelor, dispariția granițelor, pentru ca omenirea s'ajungă o singură și imensă națiune, chiar aceia propovăduiesc neamului lor dragostea de patrie. Deși, de pildă, idealul socialismului este «nimicirea drapelelor naționale în focul fraternizării universale», socialiștii germani se declară patrioți și vorbesc masselor cu venerație despre destinele Germaniei. Insuș Jaurès, șeful socialiștilor francezi, slăvește patria grăind astfel conaționalilor săi: «Sunteți legați de acest pământ prin

(1) Émile Faguet, De la Patrie pag. 16.

tot ce a fost înaintea voastră, prin tot ce va veni după voi, prin aceia cari v'au creat și prin aceia pe cari-i veți creă, prin trecut și prin viitor; sunteți legați prin mormintele strămoșilor și prin leagănele nepoților» (1).

Și fiindcă dintre toate instituțiunile unui stat aceea, în care se gătește mai mult floarea viitorului, e școala, asupra ei cade sarcina covârșitoare de-a deșteptă și întări dragostea de țară și de neam și de-a abate pornirile de pe drumul alunecos și înșelător al umanitarismului.

«Timpul în care trăim», spune domnul Spiru Haret, «formează fără îndoială una din epocile cele mai însemnate din istorie. Niciodată poate în trecut nu s'a văzut ridicate în acelaș chip atâtea chestii fundamentale, de a căror soluție să atârne îndrăunarea viitoare a omenirii. Printre aceste chestii, una din cele mai însemnate este învierea principiului naționalităților, în virtutea căruia fiecare popor caută să-și asigure existența, unind într'un mănunchiu toate elementele naționale, pe baza legăturilor naturale, pe cari le constituie unitatea de limbă, de tradiții, de credință, de aspirațiuni și de nevoi. În lupta aceasta mai mult sau mai puțin pacifică, școala, dacă nu este cel dintâiu, este de sigur printre cele dintâiu și cele mai puternice mijloace de acțiune» (2).

* * *

Printre mijloacele, de cari dispune școala, ca să deștepte iubirea de țară și de neam, respectul și recunoștința către faptele trecutului este *istoria* cartea sfântă în care este închisă gloria străbună. «Ce imensă importanță are istoria țării!» spune d-l Haret, «școala

(1) Émile Faguet op. cit. pag. 15.

(2) «Revista Generală No. 6 din 1 Ianuarie 1907 (pag. 369).

primară are chemarea, are datoria de-a forma conștiința națională a poporului, de a-l face să cunoască trecutul, pentru a-și înțelege rostul său în prezent și chemarea sa în viitor. Școala primară trebuie să creeze simțul de solidaritate națională, fără care un stat nu poate exista, și care dă unei națiuni tărie și încredere în sine. Pentru atingerea acestui scop, trebuie să conlucreze întregul învățământ; dar, în prima linie, studiul istoriei» (1).

Dar pentru ca istoria națională să-și împlinească rolul cel mare de reînviere a trecutului și de povățuitoare a vremilor ce vin, episoadele ei trebuie să umple de emoțiune pe școlari prin frumusețea și căldura cu cari sunt zugrăvite. Un inspector școlar al Parisului întâlnind la poarta unei școale pe o fetiță suspinând o întreabă de ce plânge.—«Au ucis-o, domnule !» — «Pe cine ?» — Pe Ioana d'Arc!» sfârși fetița înecatată de plâns. «Fericit învățătorul care a putut produce astfel de lacrimi!» exclamă un scriitor (2).

Am apucat predarea Istoriei Românilor, adresându-se învățătorul mai mult memoriei și prea puțin rațiunii și inimii; se da prea multă importanță mai mult pomelnicului de nume proprii, anilor de suire și de cădere de pe tron, statisticii îndoeelnice a soldaților de ambele părți căzuți pe câmpul de luptă; se puneă preț pe atâtea lucruri de puțină importanță, a căror memorare obosiă pe copii și-i înstrăină de vieța trăită de străbuni. În acest fel erau întocmite și manualele: o îmbulzeală de fapte mărunte, cu înșirare de nume proprii, de ani și de cifre. Dacă la această stare de lucruri, mai adăugăm lipsa scrierilor populare, menite să aprindă patriotismul

(1) Report către M. S. Regele pag. 14.

(2) Henry Lemonnier, L'enseignement de l'histoire pag. 4.

prin desvăluirea vredniciei trecutului, se poate explica cu prisosință lipsa sentimentului de mândrie națională la poporul nostru, lipsă, manifestată prin petiții adresate de țărani unei împărății vecine pentru obținere de drepturi, prin nepăsarea cu care se priviau zilele mari de sărbătoare națională sau prin groaza, cu care flăcăii noștri așteptau împlinirea datoriei de-a sluji patria ca militari. Eră timpul să se ia grabnice și energice măsuri cari să deștepte în poporul, zătlhnit de atâtea nevoi și decepții, dragostea de neam și de moșie, convingerea că e liber și stăpân pe destinele lui. Românul avea nevoie de îndrumare și îndrumarea trebuia să plece dela școală.

D-l Spiru Haret este cel dintâiu ministru care, renoind toată clădirea învățământului, dă școlii putința de a contribui puternic și efectiv la înălțarea culturală și națională a neamului.

În chiar cea dintâiu lună a primului său ministeriat începe opera mare și neprețuită de a face din școală pavăza naționalismului. Prin circulara No. 3253 din 22 Aprilie 1897, d-l Haret stabilește astfel menirea școlii:

«Cea dintâiu datorie a școlii, care trece înaintea oricărei alteia, este de a forma buni cetățeni, și cea dintâiu condiție pentru a fi cineva bun cetățean este de a-și iubi țara fără rezervă, de-a avea o încredere nemărginită într'însa și în viitorul ei. Toată activitatea, toată îngrijirea celor însărcinați cu educația tinerimii acolo trebuie să tindă».

Și toate aceste aspirațiuni își ieau înfripare sub înțeleapta și patriotica sa conducere. Realizarea lor formează marea operă națională, mereu în prosperare decât ori destinele școlii sunt în mâinile sale.

Prin circularea amintită, d-l Haret hotărăște ziua de 10 Maiu ca serbare școlară și, fiindcă nimic nu scăpă ochiului său cercetător, ca să înlăture neajunsurile ce se observau în predarea istoriei naționale, arată în mod limpede cum trebuie înfățișate evenimentele trecutului, pentru ca să pătrundă și să însuflețească pe școlari. Frumosul pasaj ce urmează, desprins din circulara d-lui Haret este o admirabilă pagină de metodică, care va rămâne în pedagogia română, să lumineze și să însuflețească mereu pe dascăl, în cele mai prețioase ale sale lecțiuni:

«Căutați a face pe copii să prețuească evenimentele mari ale istoriei noastre mai mult decât pe acelea din istoria altor popoare ; să se convingă că strămoșii lor au fost eroi, cari au luptat și și-au vărsat sângele ca să conserve țara ce-i adăpostește astăzi; redeșteptați în inima lor aceeaș aprinsă iubire de țară, pe care și ei trebuie s'o aibă, ca urmași ai acelor mari eroi; silți-vă a-i convinge, că țara lor este cea mai bună țară, că neamul lor este cel mai viteaz, cel mai nobil, cel mai energic dintre toate neamurile. Nu vă temeți că veți cădea în exces pe această cale; oricât de departe veți merge, cu atât mai bine va fi. Căutați încă a face să intre adânc în inima tinerilor, că epoca în care trăim este una din cele mai mari din istoria noastră; că Suveranul nostru este unul din cei mai mari din câți au ocupat până acum tronul țerii; că niciodată poporul român nu a avut mai bine conștiința exactă a valorii sale; că niciodată nu a dat, într'un timp așa de scurt, mai multe și mai mari dovezi de vitalitate și de pricepere; că niciodată nu a avut o poziție mai înaltă între popoarele Europei, decât aceea care și-a câștigat-o în

această din urmă jumătate de secol prin vitejia și înțelepciunea lui.

Luptați pentru a nu lăsa să prindă rădăcină la dânși deprinderea de a găsi rău tot ce văd și tot ce-i înconjoară în țara lor. Combateți din toate puterile tendințele unei școale nenorocite, care lucrează pentru a distruge în sufletele lor orice avânt generos și orice încredere în oameni și în instituțiile țerii, iarbă veninoasă, care paralizează tocmai ceea ce face puterea și bucuria tinereții: credința în bine.» (1)

Dela «Cuvântul introductiv» al lui Mihail Cogălniceanu, rar mai întâlnim în literatura noastră pagini așa de mișcătoare, cari să pună în evidență rolul istoriei în educațiune și preocupările dascălimii pentru a lumina și întări conștiința națională. Și ca să ușureze sarcina învățătorului în orele de istorie națională, și ca să-i dea puțința să facă învățământul cât mai viu și cât mai plastic, d-l Haret ia măsuri din prima lună de ministeriat să se alcătuească tablouri murale istorice, cari să reprezinte episoadele cele mai însemnate din istoria țerii.

* * *

Chemând atențiunea clasei dirigente și a corpului didactic asupra imensei chestiuni a educațiunii poporului, un singur sentiment și o singură gândire par a se desface din sufletul său mare: să lupte necontenit pentru ca lumina și patriotismul să se întindă cât mai mult și cât mai repede în toate colțurile țărișoarei noastre. La guvern sau în opoziție, d-l Haret nu cunoaște odihnă și toată fericirea vieții pare a se rezuma în realizarea și dăinuirea măsurilor ce-i frământase mintea, pentru

(1) «Monitorul Oficial No. 18 (pag. 698) din 1897.

ridicarea culturii și sporirea energiei Românului pe toate căile vieții.

În anul 1900, d-l Haret nu mai era ministru și ia parte fără preget mai la toate ședințele primului congres al corpului didactic primar, care avea să discute *Educațiunea Națională*. În ședințele dela 2 și 3 Iulie, congresul desbate sub președinția sa această mare chestiune și ia o interesantă și sănătoasă rezoluție, în care se resfrâng multe din vederile sale manifestate ca ministru, rezoluție, din care reproduc următorul fragment:

«Cultivarea sentimentului național și religios în nouăle generațiuni ale corpului românesc să fie preocuparea de căpetenie a învățătorilor și preoților, cari trebuie să lucreze uniți pentru realizarea acestui măreț ideal național, sădind în inima săteanului iubirea de D-zeu, iubirea de neam, de moșie și solidaritate morală între individ și națiunea din care face parte.

Pentru realizarea acestei dorințe propunem: Învățătorul și preotul uniți să fie icoana vie a dragostei de țară, de muncă și a datoriei în fața consătenilor lor. Să se utilizeze materialul de istorie și religie de acești doi factori, prin predici naționale ținute în biserică, școală și societate cu ocazia sărbătorilor religioase și a celor naționale...

... Să se înființeze coruri religioase și naționale. Se vor organiza serbări naționale școlare, petreceri duminicale cu caracter național, jocuri și excursiuni la locurile istorice... Să se utilizeze tablourile istorice și scrierile populare cu subiecte din istoria națională prin explicațiuni vii și răspândirea lor prin casele Românilor (1).

(1) Anuarul Congresului corpului didactic din 1903 pag. 67.

În anul 1901 și 1902, d-l Haret, expunând ca ministru, în ședințele celui de al 2-lea și al 3-lea congres rolul mare ce e menit să îndeplinească dascălul în societate, îl îndeamnă să trezească și să întrețină în sufletul poporului conștiința națională.

«Învățătorii sunt datori», spune d-l Haret, «să infiltreze în țărani sentimentul național. Prin aceasta, ei vor săvârși un lucru enorm. Trebuie luminați țăranii, că sunt locuitorii unui stat liber, pentru a nu se mai întâmplă monstruoziități ca cele de acum câțva timp, când cu prilejul unor turburări, se făceau jălbi către o putere străină» (1).

În ziua de 6 Iulie 1904, d-l Haret, deschizând tot ca ministru al cincilea congres didactic, care avea să discute «Scopul istoriei naționale în școala primară», rostește o călduroasă cuvântare, spunând între altele:

«Istoria națională este cea mai însemnată dintre toate învățămintele, căci prin ea vom putea înălța sufletul Românului. Căutați, fie prin conferințe, fie prin întruniri, fie prin orice alt mijloc, a vorbi poporului despre istoria noastră națională, plină de atâtea pagini glorioase!» (2).

Dornic de propășirea țăranimii, al cărei iubitor și apărător sincer este, d-l Haret luptă la guvern și în opoziție cu un devotament și o energie neînvinsă, să înlăture curente ce se formau pentru știrbirea culturii acestei țăranimi. În anul 1905 se agită prefacerea organizației școlii primare. Eră vorba să se mai restrângă învățământul rural, reducându-se la 3 ani obligatorii, în cari să se predea numai citirea, scrierea și

(1) Idem pag. 101 și 137.

(2) Anuarul Congresului corpului didactic primar, din 1904, pag. 30.

cele patru operațiuni. Între altele, istoria națională eră exclusă din școala satului. Domnul Haret nu mai eră ministru. Autoritatea școlară de atunci, care prepară această reformă, ar fi pus mare temei pe concluziunile congresului corpului didactic primar, dacă ele ar fi fost în sprijinul prefacerilor ce se urmăreau. Personalul administrativ școlar, puneă mari insistențe pe lângă congresiști, pentru a votă soluțiuni în sensul ca școala poporului să nu mai fie clădită pe largile temelii ale democrației și cuantumul de cunoștințe să fie redus pentru săteni. Cultura neamului nostru eră într'un moment de grea cumpănă. Atunci, d-l Spiru Haret vine în mijlocul congresului și combate în ședința dela 1 Iulie 1905 în prezența ministrului școalelor și în ovațiile întregii dascălimi primare, nouăle reforme.

Cu credința tare în puterile și însușirile sănătoase ale țărănimii, d-l Haret arată că «tăria cea mai mare a organizației noastre de stat stă tocmai în aceea că pătura conducătoare a țerii are rădăcini adânci și puternice în massa poporului, de unde se alimentează cu elementele cele mai inteligente, cele mai viguroase și cele mai decise», și se ridică cu putere împotriva reducerii învățământului primar, acest învățământ fiind alimentul inițial, indispensabil oricărei inteligențe, ca să se poată desvoltă pe urmă. — În caldă și patriotica cuvântare, ce rostește în acea ședință, dovedește între altele locul însemnat ce ocupă istoria națională în cultura elementară.

«Cum?» — zice d-l Haret — «școala românească nu va fi în stare să lămurească pentru copiii de Români ideea de patrie? Ea nu va putea să-i facă să înțeleagă ce însemnează a fi Român? Nu va putea să-i facă a se deosebi de Unguri sau de Bulgari? Ea nu-i va pu-

teă învăța să iubească pământul străbun, să simtă românește? Și o asemenea școală o vom putea numi *școală românească*.

«Școala primară trebuie să fie adevărată școală națională sau să nu fie de loc . . . În Macedonia întreținem cu însemnate sacrificii un număr mare de școli primare, nu pentru a învăța pe copii citirea, scrierea și cele patru operațiuni, ci pentru scopul bine determinat ca, prin ele, să redeșreptăm și să întreținem sentimentul național românesc de acolo. Pentru ce nu se reduc și acele școli numai la trei clase? Pentru ce învățământul lor nu se reduce tot la scriere, cetire și calcul? Pentrucă este evident că o asemenea școală ciuntită nu va mai fi o școală națională. Apoi atunci ceeace nu se cutează a se face în Macedonia pentru 120 de școli, cum se cugetă a se face educația națională a șapte milioane de Români? Cum, școlile din Macedonia trebuie să fie școli naționale; iar cele din patria românismului, nu?

« . . . În Bulgaria, sentimentul național, care este atât de desvoltat, în școală și-a luat naștere și avânt.

«Ungurii cari, după ce în sute de ani nu au reușit să asigure unitatea etnică a statului lor, recurg astăzi la școala primară ca ultimul mijloc pentru a face ceeace nu au putut face nici prin puterea armelor, nici prin situațiunea lor privilegiată.

«Spre răsărit avem dovada contrară, aceea a unui colos, a cărui putere se părea neînvinsă, pentrucă se sprijiniă pe tunuri și batalioane. Evenimentele au dovedit că puterea școlii japoneze a fost mai mare decât aceea a miilor de tunuri și a milioanele de soldați.

«Și când vecinii noștri pe școală își întemeiază puterea lor, prin școli caută să desvolte și să întărească

principiul naționalității lor, numai noi vom închide ochii la evidență? Numai noi vom întreprinde a dărâma cu mâinile noastre cea mai sigură garanție a viitorului?....

«Ochiilor minții mele, România viitoare nu se prezintă sub figura unui rășboinic, cu coiful pe cap și cu mâna înarmată, ci sub aceea a geniului păcii și a luminii, propagând limba și cultura românească numai prin farmecul inteligenței și geniului nostru național.... Ideala acestă îl va întrupa învățătorul și, pentru aceasta, speranța țerii în el e pusă» (1).

Cuvântul încălzit de focul convingerii și venit din isvoare adânc hrânite de cultură vastă, de patriotism curat, de experiență îndelungată, are asupra congresului puterea de pătrundere și de fascinare, pe care glasul apostolului o are în templele sfinte asupra pelerinilor credincioși. Dăscălimea face zid puternic împrejurul d-lui Haret. Ministrul șovăie în planurile sale și istoria română e păstrată în cadrul învățământului primar cu importanța ce se cădeă s'o aibă, și cultura poporului, căreia d-l Haret i-a închinat muncă uriașă, rămâne neștirbită.

Asigurat că învățătorul, în care își pusese toată nădejdea sufletului, e bine înarmat ca să poată ridică clasa de jos din adâncurile sărăciei și lipsei de lumină și să aprindă în inima ei sentimentul de patrie, și, după ce isbutise să se înlocuească în predarea istoriei naționale, rutina cu vederi sănătoase, d-l Haret își îndreaptă munca spre școala secundară și spre învățământul particular.

În anul 1908, organizează la Galați, în zilele de 18, 19 și 20 Maiu, prima conferință a profesorilor de istorie din toată țara, sub președenția d-lui profesor univer-

(1) Dela Congresul didactic primar din Iulie 1905 pag. 11 — 14 (Tipografia Rasidescu).

sitar Onciul. În această adunare se țin importante disertațiuni asupra procedurilor de preferit și se fac lecțiuni practice, urmate de critică. Ministrul școalelor, d-l Haret, este fără preget la aceste conferințe. Asistă la toate ședințele și, ca pretutindenii, cuvântul său însuflă și lasă urme cu folos; a patra zi pleacă la Iași, spre a vizita expoziția de istorie, ce se organizase în acel oraș.

În ce privește învățământul particular, în cele mai multe institute, în cari se creșteau propriii noștri copii, limba și istoria țării erau reduse la cea mai simplă expresiune, dacă nu erau desprețuite și alungate cu totul. În aceste școli, printr'o neiertată nepăsare a noastră, se înstrăină sufletul copilului de țară, de neamul, de limba și de aspirațiunile noastre. D-l Haret pune capăt acestei primejdioase toleranțe. Mai ales între anii 1908—1910 ia măsuri energice, să pună la locul de cinste în toate școlile particulare limba și cartea românească, isbutind să impună tuturor ore suficiente și personal mai destoinic pentru istoria, geografia și limba română.

Și astfel pe toate treptele învățământului și în toate institutele de cultură se întâlnește acțiunea binefăcătoare a d-lui Haret, pentru a face din școală scutul deștepării naționale.

Și pretutindenii, când e vorba de ridicarea învățământului, se va întâlni gândirea și munca acestei puternice personalități din strădaniile și jertfele căreia a răsărit era nouă în școală și avântul de propășire al neamului. Astăzi, conștiința națională este trezită și, sub pașii nemiloși ai progresului, ignoranța își pleacă neconținut capul. Pragul vieții noi e trainic pregătit și

d-l Haret trăește momentele cele mai înălțătoare ale vieții.

În măreața mișcare culturală făptuită sub îndelungata și înțeleapta epocă a M. S. Regelui Carol I, istoria nepărtinitoare va găsi pretutindeni urmele acestui mare consilier al Tronului, care și-a închinat până și clipele de odihnă operii de înălțare a patriei.

GH. N. COSTESCU

Institutor în București.

PRESTIGIUL ȘI STAREA DE AZI A ÎNVAȚĂTORILOR FAȚĂ CU TRECUTUL

Au fost timpuri, încă cu mult înainte de înființarea școalelor noastre normale, când, învățător sau dascăl de școală, pentru unii din copiii sătenilor fruntași, era cel mai sărman om din sat: dascălul bisericii, ori un nevoiaș pripășit, care se întâmplase să cunoască bucoavna și ceaslovul.

Dacă învățătorul-dascăl era clăcaș localnic, nu avea decât o căsuță neîmprejmuată, în care de obicei predă și lecțiile, elevii ascultând pe dascăl cu mâna pe leagănul copilului său; iar dascălul cârpăcindu-și adesea imineii, în timpul când elevii își prohibitau lecțiile. Învățătorul acesta primiă direct dela săteni, o mare parte din salariul său în produse: grâu, porumb, fasole și chiar lemne.

Această stare de lucruri era, dealtfel, pe atunci aproape identică și în Europa apuseană.

Cu bună seamă că în parte, reminiscența unor asemenea lucruri, despre învățător, a făcut ca prestigiul său să sufere o mare scădere, mai până în zilele noastre, și din această cauză, legiuitorii noștri și mai toți miniștrii școalelor au neglijat cu totul, până la d-l Spiru Haret, să se intereseze mai de aproape și

cu tot dinadinsul, de soarta învățătorului român. Ca în toate lucrurile rele, ideile de conservare devenise prea puternice: eră foarte rău să se rupă cu trecutul, în privința poziției materiale a învățătorilor, cari păreau sorțiți a rămâneă veșnic neglijăți, deși starea lor intelectuală nu mai eră acum aceeaș ca mai 'nainte de înființarea școalelor normale.

I-a fost rezervat d-lui Haret, întreg meritul și toată priceperea, de a găsi un plan întreg și foarte complet, pentru ridicarea atât morală cât și materială a învățătorimii române.

Prin înființarea revizorilor școlari de clasa II a ridicat mult prestigiul acestor harnici muncitori ai școalei rurale.

Dealtfel tot așa a procedat d-l Haret și cu instituții noștri, din cari a făcut inspectori școlari și până și subdirectori de minister, lucruri păstrate și de actualul ministru. Numai revizorii învățătorilor au fost tăiați, cu toate că în statele cu adevărat democratice s'au văzut învățători, cari au ajuns și până la rangul de ministru.

Învățătorii noștri cereau, de ani întregi, îmbunătățirea stării lor materiale. Dat fiind însă prestigiul de care ei se bucurau, această legitimă dorință a lor eră greu de realizat dintr'odată; dar d-l Haret a început atunci printr'o serie de măsuri, a lucra în mod paralel și concomitent: atât pentru îmbunătățirea stării lor morale cât și materiale, prin ajutoare date de Cassa Școalelor, pentru înființarea gospodăriilor învățătorilor; prin înființarea Cassei de credit, economie și ajutor a corpului didactic; prin concursul pentru înaintarea pe loc a învățătorilor; prin subvențiile și premiile pentru coruri, școale de adulți, lucru manual și grădini școlare; prin legea, care asi-

milând pe învățători cu sămănîndu-le învățătorilor dreptul de a cumpără pământ, ca să poată deveni și ei gospodari și fruntași ai satelor, prin legiferarea băncilor populare și a cooperativelor sătęști de tot felul, cari au ridicat mult prestigiul și vaza învățătorului în fața consătenilor săi.

Grație siguranței și creditului, ce legea d-lui Haret a dat băncilor populare, și mulțumită tuturor celorlalte măsuri luate de d-l Haret, pentru binele învățătorilor, de unde mai înainte, învățătorii noștri nu puteau economisi nici un ban, astăzi, învățătorii, pentru a nu rămânea de rușine în fața consătenilor lor și pentru a le servi drept pildă, au trebuit să facă tot posibilul și să adune și ei, ca să depună la banca din sat, câteva sute de lei, ba sunt mulți, care se ridică chiar până la 5.000 de lei, sumă destul de frumoasă pentru ei.

Imi amintesc și astăzi cu mirare și emoție, o întâmplare comică, despre svârcolirile învățătorilor, pentru a scăpa de starea materială, în care zăceau: Învățătorii adunați la congresul organizat de colegii institutori, în București, la 1901, discutau cu aprindere, seara, târziu, în dormitorul școalei de meserii, aproape pe întuneric, la lumina unei mici candelă, cum ar face ei să se poată agonisi un fond al lor, de unde să poată fi ajutați la nevoe. După multă ciorovăcăală, se emite ideea să se ceară d-lui ministru Haret, ca să facă o lege, prin care să se oprească obligator, atîta la sută, din salariul lunar al învățătorilor, pentru formarea acestui fond de ajutor. Unul dintre noi luând candela din păretele școalei, o duse la patul său și îngenunchind, să și apucă să redacteze conceptul petiției către ministru; iar ceilalți de prin paturi, se amestecau să dicteze, căutând care mai de care, cea mai bună formă

de stil. A doua zi, petiția eră scrisă frumos pe curat; dar care nu mi-a fost mirarea, când, umblând după semănături, cum se hotărîse seara, mulți învățători s'au eschivat a o iscăli. Această petiție — document — se află și astăzi, păstrată ca o amintire, printre hârtiile mele. Faptul a fost totuș adus la cunoștința d-lui ministru Haret, pe cale de audiență, de către un grup de învățători, pe cari marele ministru i-a ascultat cu o părintească bunătate.

Ca un adânc cunoscător de lucruri și de suflete d-l Haret a dat expresie acestei dorințe a învățătorilor, înfăptuind legea Cassei de economie, credit și ajutor a corpului didactic, cassă, care a ajuns astăzi la o stare atât de înfloritoare și a servit apoi de pildă pentru multe alte categorii de funcționari.

Datorită lezei Cassei de economie, credit și ajutor a corpului didactic, învățătorii au putut să-și adune pe de o parte, la această cassă, câte un capital de câteva sute și chiar mii de lei; iar pe de altă parte, prin ajutoare și împrumuturi ușor plătibile, au putut să-și căsătorească în mod onorabil ficele, să-și înjghebeze o bună gospodărie, cu casă de locuit, vite și instrumente agricole, să-și întrețină copiii la învățăture mai înalte. Fără a pomeni de celelalte școale, știm că astăzi sunt învățători, cari au copii la Universitate.

Economiile făcute de învățători, grație acestor legiuiri, pe de o parte la Cassa de economie a corpului didactic, iar pe de alta la băncile populare, se ridică dejă la câteva sute de mii. Aceștia erau toți, bani pierduți sau morți, cari nu existau, sau nu produceau nimic în economia generală a țerii, ca și milioanele de lei ale țăranilor, depuse astăzi la băncile populare. Și numărul învățătorilor cari au astăzi o situație materială și o gospo-

dărioară, mulțumitoare, datorită complexului de măsuri luate de d-l Haret pentru binele învățătorilor, nu este deloc mic: n'au rămas nici zece învățători de fiecare județ, cari să nu aibă ceva depuneri la băncile populare și în acelaș timp și la Cassa de economie a corpului didactic.

Mulțumită nouăi legi, care permite și învățătorilor să cumpere pământ rural, unii învățători au și început să cumpere locuri arabile și terenuri din sat pentru a-și clădi locuințe. De astăzi înainte, învățătorii nu vor mai umbla ca Țigani nomazi, din loc în loc, neavând unde să-și odihnească bătrânețele, după ieșirea la pensie.

Învățătorul înjghebându-și gospodărie într'un sat rămâne legat de școala satului, pentru care își va da mai mult interes ca înainte, când se putea transfera mai în fiecare an, dela o școală la alta, și putea scăpa ușor de răspundere, dând în totdeauna vina pe predecesorii săi, de reaua stare a școalei.

Această stare de lucruri va avea în viitor, urmări incalculabil de bune, atât pentru sat și țară, în general, cât și pentru învățători, în special.

Și timpul acela frumos nu este de loc îndepărtat: el a și început pentru noi toți, am început chiar să-l trăim cu toții.

Astăzi, învățătorul este cineva, în țara aceasta: el este un factor cultural și social important. Prestigiul învățătorului a crescut deodată. Și a crescut atât de uimitor, în cât chiar detractorii lui de ieri, astăzi îi întind mâna.

Fie siguri învățătorii, că dacă ei nu s'ar fi bucurat de prestigiul, pe care-l au astăzi, dacă terenul nu ar fi fost așa de bine pregătit pentru ei, de către d-l Haret,

îmbunătățirea recentă de salar, ce li s'a acordat tuturor, îmbunătățire prevăzută de d-l Haret, în bugetul pe 1911—912, ca încoronare a operei sale, această îmbunătățire nu ar fi venit încă.

Rămâne însă acum ca învățătorii să cântărească bine greutatea acestei îmbunătățiri materiale ce au căpătat, față cu scăderea prestigiului moral, ce au pierdut, ca corp, prin desființarea revizorilor școlari de clasa II, recrutați dintre învățători.

Istoria nepărtinitoare își va da verdictul său, la timp. Deocamdată, datoria istoriei este însă, să înregistreze în paginile sale, opera fiecăruia; iar datoria noastră e de a aduce omagiu de recunoștință binefăcătorilor noștri.

G. P. SALVIU

Institutor com. Smulț (Covurluiu).

RĂSPÂNDIREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR ÎN ROMÂNIA

Încep cu anul 1864, an în care s'a făcut prima noastră legislațiune școlară, ministru al instrucției publice fiind Nic. Crețulescu. Situația învățământului nostru primar eră aceasta:

În Principatele-Unite existau 1988 școli rurale, conduse de 1988 de învățători, repartizate astfel: 353 în Moldova și 1.635 în Muntenia. Frecventarea eră: 61.977 elevi din care numai 473 fete. Bugetul cheltuelilor pentru învățământul rural eră de 558.222 lei.

Pentru învățământul urban situația eră: 165 școli, conduse de 516 institutori, frecventate de 23.360 elevi și cheltuindu-se: 1.230.000 lei.

Dela 1864 și până la 1877 au urmat la departamentul instrucțiunii publice 21 de miniștri. Problema învățământului primar n'a fost îmbrățișată de nici unul. Numărul școalelor rurale a variat, crescând până la anul 1875 la 2.330 de școli cu 2.277 de învățători, iar din anul următor 1876 sub ministerul d-lui P. P. Carp, Al. Orăscu și Gh. Chițu, să reducă numărul școalelor cu 448, iar al învățătorilor cu 395, ajungând în anul—1877—la numărul de 1.882 de școli, conduse de 1.882 de învățători.

Învățământul urban a progresat dela 165 școli la 260, iar numărul institutorilor dela 517 la 650.

În lunga perioadă de 22 ani (1864—1886), școalele noastre primare au dus viață de parazit. Nici un progres vădit n'au putut să realizeze. Pe de o parte lipsă completă de un personal didactic bine pregătit, lipsă de localuri, material și cărți didactice, iar pe de alta, indolență culpabilă din partea autorităților respective. Din anul 1886 s'a introdus disciplina și ordinea în corpul didactic. În acest an s'a alcătuit de d-nii: D. A. Sturza, ministru al instrucției publice și Spiru C. Haret secretar general, un proiect de lege de reorganizare a învățământului, care dacă n'a trecut prin corpurile legiuitoare a rămas de bază pentru viitor.

În perioada liberală dela 1877—1888, timp de aproape 12 ani, numărul școalelor rurale se înmulțesc cu 1.030, iar al învățătorilor cu 1.070, ajungând la numărul de 2.912 școli cu 2.952 de învățători. Școalele rurale erau frecventate de 95.187² elevi din care 12.465 fete, având un buget de 2.201.916 lei. În învățământul urban se înființează 28 școli cu 249 de institutori, completându-se școalele cu 3 și 4 institutori. Frecventarea eră de 44.062 elevi și cu un buget de 2.021.960.

Numai activității de aproape 2 ani dela anul 1886 înainte, ca secretar general, a d-lui Spiru C. Haret, îi datorim sporirea numărului școalelor rurale cu 243, a învățătorilor cu 224, a școalelor urbane cu 25 și a institutorilor cu 112.

Constatând cu durere sistemul defectuos de recrutare a membrilor corpului didactic primar, propune și se înființează chiar în anul 1886 prima școală normală de institutori, reorganizând și completând și pe celelalte școli normale de institutoare și de învățători. Avea nevoie de un personal didactic bine pregătit și destoinic

pentru marea luptă ce urmă s'o dea în viitor, pentru ridicarea din ignoranță a celei mai mari și mai curate părți din populația țerii: *Clasa țărănească*.

Dela această dată, școalele sunt puse pe adevărata cale de progres și paralel cu înmulțirea lor, ele încep să dea adevăratele roade, la care trebuia să ne așteptăm.

Urmează perioada de guvernare conservatoare de aproape 8 ani, dela 1888—1895, în care timp numărul școalelor rurale ajunge la 3.307, cu 3.878 învățători, prezentând un spor de 395 școli cu 926 învățători; iar la învățământul primar urban, sporește numărul școalelor cu 57 iar al institutorilor cu 232.

Frecventarea la învățământul rural eră de: 198.534 școlari din care 29.448 fete, cu un buget de 4.625.800 lei; iar frecventarea la învățământul urban eră de: 60.928 școlari din care 22.574 fete, cheltuindu-se 4.234.179 lei. În acest interval de timp, adică în anul 1893 se votează modificarea legii din 1864 numai pentru învățământul primar.

În perioada de 4 ani a guvernării liberale dela (1895—1899) numărul școalelor rurale ajunge la 3.653, al învățătorilor la 4.432, cu un spor de 346 școli și 554 posturi de învățători. Frecventarea elevilor sporește simțitor, ajungând la 249.922 din care 54.782 fete; iar la învățământul urban, numărul școalelor ajunge la 395, cu un spor de 25, al institutorilor la 1.377 cu un spor de 134. Acesta e punctul culminant al învățământului urban. Dela această dată și până în prezent numărul școalelor urbane se reduce, deoarece statistica a dovedit că sunt multe școli de prisos. Bugetul pentru învățământul rural eră de 5.398.284 lei, iar pentru urban de: 4.534.790 lei.

Anul **1897** — binecuvântat să fie în analele învățământului nostru public, apare la orizont, soarele redeșteptării școalelor românești.—D-l **Spiru C. Haret** primește portofoliul Ministerului Instrucțiunii publice. Din acest an începe adevărata epocă de înălțare de reorganizare și de desvoltare a învățământului de toate gradele și în special a celui rural, atât de părăsit și atât de neînsuflețit în cât nu putea să dea roadele de civilizare pentru populația noastră rurală. Nici un ministru, până la domnia-sa, nu s'a apropiat de sufletul răsleț și timid al învățătorului dela sate spre a-l îndemna la muncă. De rezultatul acestei atitudini, cifrele vor vorbi în urmă.

Situația învățământului primar în anul 1897 și 1899 eră:

In învățământul rural :

Anii	No. școalelor	No. învățătorilor	Inscriși	Din care fete:	Bugetul
1897	3.446	4.085	218.159	29.448	5.277.760
1899	3.653	4.432	249.922	54.782	5.398.284
	217	347	—	—	—
<i>In învățământul urban :</i>					
1897	395	1.335	60.928	22.574	4.376.357
1899	395	1.377	69.688	28.540	4.534.790
	—	42	—	—	—

Numai în timp de 2 ani, d-l Șpiru C. Haret înmulțește numărul școalelor rurale cu 217, iar al posturilor de învățător cu 347.

Tot în acest interval de timp, modifică și completează întreaga legislatură a învățământului de toate gradele (legile din 1898 și 1899).

Cu un an mai înainte (1896) se înființase prin lege specială: Cassa Școalelor sub ministerul d-lui P. Poni. Această instituție, avea menirea de a ajuta și supraveghea la zidirea localurilor de școli rurale. D-l Spiru C. Haret în mai puțin de 2 ani, termină clădirea a 210 localuri.

În perioada conservatoare de 2 ani (1899—1901) se constată un spor numai de 13 școli rurale, adăogându-se și 221 de posturi de învățători la școalele existente.

În perioada liberală dela 1901 Februarie până la Decembrie 1904, avem iarăș în capul școalelor ca ministru pe d-l Spiru C. Haret. Consecvent ideilor sale, sporește numărul școalelor rurale cu 229, înființând și 232 posturi de învățători, ridicând unele școli rurale la 2, 3 și 4 învățători, aplicându-le acestor din urmă programul urban. În învățământul primar dela oraș, construindu-se în toate părțile localuri nouă și încăpătoare, statistica a dovedit, că numărul școalelor urbane eră prea mare, față cu recensământul copiilor, și atunci s'a hotărît ca locurile devenite vacante prin deces sau trecere la pensie a institutorilor, să se închidă, iar cu economia realizată, să se înființeze posturi de învățători la sate.

Așa se explică cum de s'a înmulțit numărul școalelor rurale, cu toate că în acest timp am trecut prin teribila criză financiară, care amenință existența statului nostru.

Anul 1902 este începutul activității extrașcolare, când d-l Haret prin sfaturile sale înțelepte și pline de experiență, îndeamnă pe învățători la o muncă rodnică

pentru școală, propovăduind înființarea: Băncilor populare, Obștiilor satești, Societăților cooperative de consum, de temperanță, înființarea cursurilor de adulți, șezătorilor etc... menite a ridica starea materială, morală și culturală a săteanului nostru. Frecventarea regulată a copiilor la școală este în cea mai strânsă legătură cu acest ideal urmărit cu atâta perseverență de d-l Haret.

In învățământul rural :

Anii	No. școalelor	No. învățătorilor	Frecven-tarea	Din care fete:	Bugetul
1901	3.666	4.653	292.976	59.949	5.538.836
1904	3.895	4.885	425.743	132.790	5.682.470
	229	232	—	—	—
<i>In învățământul urban :</i>					
1901	385	1.333	71.078	29.348	4.546.158
1904	369	1.309	74.415	31.577	4.123.471
	—16	—24		—	

În învățământul urban, se reduce numărul școalelor cu 16, iar al înstutitorilor cu 24, rămânând în ființă 369 școli, cu 1.309 instutitori și cu frecventarea de 74.415 elevi; din care 31.577 fete.

În perioada guvernării conservatoare de 2 ani, dela 1905 — 1907 Martie, găsim că numărul școalelor rurale sporesc numai cu 184, iar al învățătorilor cu 480.

La învățământul urban sporește cu 19 numărul școalelor și cu 80 al institutorilor. Frecventarea rurală e foarte slabă.

În fine ultima perioadă liberală de 4 ani de la 1907—1910 Decembrie, timp în care la Departamentul Instrucțiunii publice a fost tot d-l Spiru C. Haret.

Toată această perioadă de timp este consacrată de d-l Haret, numai răspândirii școalelor rurale până în cele mai depărtate unghiuri ale țării. Înființează 2.143 de posturi de învățători, repartizate astfel: școli din nou înființate 616, iar posturi de învățători 1.527. În învățământul urban se reduce cu 10 numărul școalelor și cu 65 al institutorilor. Următorul tablou pune într-o lumină vie, progresul realizat în acești 4 ani.

In învățământul rural :

Anii	No. școalelor	No. învățătorilor	Frecven-tarea	Din care fete	Bugetul
1907	4.079	5.365	438.809	139.840	6.669.740
1919	4.695	6.892	504.297	170.919	8.559.868
	+616	+1.527	—	—	—
<i>In învățământul urban :</i>					
1907	388	1.389	77.325	32.724	4.281.069
1910	378	1.324	88.656	34.380	4.443.794
	-10	-65	—	—	—

Bugetul general al învățământului primar în 1910 a fost de: 13.297.271 lei.

În dorința de a vedea, cât mai curând stărpit alfabetismul la sate, d-l Haret a îndemnat pe învățători a deschide pe lângă fiecare școală primară cursuri de

aduți și adulte, șezători, conferințe populare, biblioteci, acordând învățătorilor meritoși, premii anuale.

Rezultatul ultimului recensământ general al știutorilor de carte, făcut pentru întreaga populație a țerii a dat drept rezultat că:

În anul 1899 știau carte 22‰

» » 1910 » » 39 $\frac{1}{2}$ ‰ aproape 40‰

În 1899 citiau 573.215 locuitori, iar în 1910 citiau:
1.467.365 locuitori.

În 1899 erau 265.048 elevi rurali, iar în 1910 numărul lor a crescut la: 504.297 elevi.

La școalele din oraș acelaș progres realizat:

În 1899 erau 69.688 elevi, iar în 1910 erau: 80.656 elevi.

Dacă facem un rezumat al dezvoltării învățământului primar dela 1864 și până la 1910, constatăm, că la Departamentul Instrucțiunii publice s'au perindat în 46 ani, 50 de miniștri, cari au înființat cu toții: 2.813 școli rurale cu 5.010 posturi de învățători.

*Școli și posturi de învățători înființate
dela an. 1864—1910.*

Guvernul	No. școalelor înființate	No. posturilor înființate	
Liberal.	2.221	3.383	5.604
Conservator . .	592	1.627	2.219
Total . .	2.813	5.010	

D-lui Spiru C. Haret îi revine meritul înființării a 1.305 școli, rămânând pentru ceilalți 49 miniștri înfi-

înțarea numai a 1.508 școli; și când din numărul de 5.010 posturi de învățători, unui singur ministru îi revine meritul înființării a 2.330, iar pentru toți cei 49 de miniștri numai 2.680 posturi; aceste cifre arată destul de elocvent dragostea neșărmurită ce a avut acest bărbat de stat pentru înzestrarea satelor noastre cu cât mai multe școli rurale, care să fie mai la îndămâna tuturor sătenilor.

*Școli și posturi de învățători înființate
dela 1864—1910.*

Miniștrii de instrucț. publice	No. școalelor înființate	No. posturilor înfiițate	Total
Spiru C. Haret .	1.305	2.330	3.635
49 de miniștri .	1.508	2.680	4.188
Total . .	2.813	5.010	

Când din 2.088 de localuri de școli zidite în ultimii 14 ani, numele d-lui Spiru C. Haret a fost scris pe pergament și zidit în temeliile a 1.931 de școli, când prin vorbă și scris a însuflețit învățătorimea rurală, îndrumând-o la o muncă grea, dar salvatoare pentru populația rurală: «Lupta-economico-socială și culturală».

Când un singur bărbat a contribuit la crearea a 2.147 bănci populare din $\frac{2}{5}$ totalul de 2.543 bănci cu capital de: 75.708.924 lei;

Când a contribuit la înființarea a 256 obștii de arendare din totalul de 308 cu capital de: 3.355.760 lei, dând astfel țăranilor 165.523 hectare de pământ din totalul de 209.646 hectare cât le-a trecut în posesie;

Când s'au înființat în urma sfaturilor sale:

154 magazine de consum din totalul de 186 cu un capital de 1.276.169 lei;

69 societăți cooperative de cumpărare cu capital de 545.352 lei;

39 societăți cooperative de exploatare de păduri cu un capital de 954.464 lei;

58 societăți cooperative diverse cu capital de 493.851 lei. Toată această mișcare cooperativă la sate reprezintă un capital rural de: 82.334.520 lei:

D-l Spiru C. Haret acum poate fi mândru, că a îndeplinit o operă atât de măreață, la care a contribuit cu toată extraordinara sa putere de muncă, sacrificându-și o bună parte a vieții sale pentru ridicarea păturii țărănești pe care a iubit-o cu adevărat.

TOMA C. TĂBUȘ

Institutor în Bacău.

INVĂȚĂMÂNTUL PE JUMĂTATE ZI ÎN ȘCOALA RURALĂ

S'a lăsat în umbră, în general, această cestiune care a fost de o mare importanță în ajungerea scopului de a face ca într'un sat să poată căpăta instrucțiune, dacă nu toți copiii cu vârsta de școală dar, {după posibilitate cât mai mulți pentru ca *analfebetismul* să se micșoreze din ce în ce; lumina pătrunzând până în colțurile cele mai depărtate ale scumpei noastre Patrii.

Acest fel de învățământ, la noi, nu se socotește decât ca un corectiv, adică o dispozițiune temporară, înlocuind insuficiențele localurilor și lipsa de învățători, dar mai ales insuficiențele localurilor, căci în foarte multe comune, în 1900, erau localuri de școală foarte neîncăpătoare. Abia de puteau avea loc, elevii din clasele II, III, IV și V; și, cum din clasa a V-a eșiau pe atunci cel mult 2—3 absolvenți la o mică minoritate a școalelor rurale, în clasa I nu puteau să se înscrie decât tot atâți copii, cu toate că numărul copiilor cu etatea de școală creștea mereu în fiecare an. În unele școli nefiind absolvenți, nu se putea înscrie nici un copil în clasa I. Stare îngrijitoare și nici o putere! Bani lipsiau pentru a se ridica săli încăpătoare. Ei bine! acest așaz corectiv a făcut minuni! Acolo unde nu se mai putea

înscrie niciun copil, s'au înscris după local, 35—45—50 etc. Pentru câte o jumătate zi este adevărat; dar s'au înscris.

Și bunii învățători au făcut ca acest corectiv să fie întrebuințat și la lipsa de învățători și l-au aplicat și acolo, unde erau săli încăpătoare și urmau deja 70—80 copii. Acești buni învățători: din Comuna Țigănești, Că-tunul Ciolpani. Județul Ilfov; Bărăștii de Vede, Județul Olt etc. etc. au urmat orarul pe jumătate zi și au avut până la 110 și 130 elevi cu un singur post!

Aci este momentul să aduc prinosul de recunoștiință tuturor apostolilor, *învățători ai neamului*, cum i-a numit d-l Doctor Istrati, fostul Ministru al Instrucțiunii, cari cu sacrificii și morale și materiale au început lupta pentru propășirea satelor. I-am văzut la luptă și însumi m'am îmbărbătat de patriotismul lor și nu grea mi-a fost povara, de a duce bunele exemple dela un capăt la celalt al județului ce conduceam pentru a sfătui, a îndemna și cu toții împreună să ne facem datoria până la capăt.

Dacă au fost mulți cari s'au ridicat în contra acestui corectiv, căci nici sub acest nume nu-i iertau existența, apoi mulți, foarte mulți l-au susținut și întrebuințat și chiar cei de-l combăteau cu înverșunare îl aplicau, căci îi vedeau foloasele. Și nu din cauza muncii ce depuneau îl criticau—nu se lepădă nici unul de muncă—; cauza principală mai ales eră că micii copilași din cătune mai depărtate venind singuri, fără a fi însoțiți și de copii mai mari, erau expuși a fi atacați de câini. Aceasta s'a spus de către unii domni învățători în una din ședințele conferințelor generele din 1903, în județul Olt.

Cu mijlocul acesta aveam și mulți copii la școală și

se putea înființa temeinic al II-lea și al III-lea post, când localul permitea. Mi s'a întâmplat să văd școale rurale unde s'a înființat al II-lea post forțat, — localul avea numai o sală de clasă și a trebuit să se închirieze în sat o a doua sală —, că doi și trei ani dearându-l școalele acestea cu 2 învățători, n'au avut decât câte 50, 60 și cu mică excepție 70 elevi regulați.

N'a fost învățătorul care să facă întâiu deprinderea sătenilor să-și trimeată copiii la școală și în urmă să se înființeze posturile necesare.

A trânti deadreptul în sate populate, școli cu câte 2 și 3 învățători nu este un caculul bun. Școala trebuie să intre treptat în deprinderile satului și toți învățătorii harnici au priceput câtă dreptate am avut.

La început când s'a introdus acest învățământ pe jumătate zi nu a fost privit tocmai ca corectiv. A fost chiar un mod de instrucțiune luat după practica din alte țeri. Mi-aduc aminte, fiind revizor școlar la Râmnicul Sărat, când am cerut să aplic învățământul pe jumătate zi, cu câtă teamă am făcut-o pentru a nu cădea în păcatul de a surmena copiii. În județul Râmnicul Sărat fiind medic primar d-l doctor Valerian Negrescu, un distins doctor și un iubitor al propagării luminii la sate, ne-am putut înțelege și inventa, așa credem noi, învățământul pe jumătate zi în scopul de a aduce cât mai mulți copii la școalele sătești.

Doctorul, consecvent regulilor sale de igienă, scria în condicile de inspecție sanitară de pe la multe școli rurale, să se dea afară din elevii priimiți, neavând locuri comode în bănci și mai ales neavând sala de clasă a localului cubajul necesar. Eu, în toate inspecțiile, povățuiam pe d-nii învățători să înscrie copii cât mai mulți

în dorința de a se putea împărtăși instrucțiunea la cât mai mulți copii cu etatea de școală. În Râmnicul Vâlcea, când am învățat eu carte, mulți elevi în clasa I-a primară stăteau în picioare și cu rândul ne așezam în bănci, pentru ca apoi să stăm iar în picioare. Și mai târziu încoace pe la 1890, chiar în București la școla No. 19 de băieți, au fost înscriși în clasa I-a, 160 copii. Jumătate din ei ședeau pe afară și apoi când se recreau cei din clasă, intrau ei să apuce câte ceva din explicările învățătorului. Ce chin pe bietul dascăl! Și aceasta, atunci, s'a întâmplat în București la mai multe școli. Onoratul Minister a deslegat problema tot cu ajutorul învățământului pe jumătate zi. Fiind Secretar general regretatul Ștefan Mihăilescu, pedagog și născut și făcut a dat ordin de s'a introdus pentru clasa I-a învățământul pe jumătate zi la școlile urbane. Copiii începători veniau numai după amiază și formau secția A, iar cei mai înaintați veniau numai în orele a. m. și formau seria B, de unde treceau în clasa II-a. Dacă în timpul anului din seria A erau copii care puteau să satisfacă cerințele programei pentru clasa I-a, atunci erau și ei trecuți în clasa II-a.

A fost o situație vremelnică, dar a putut face față cererilor de înscriere numeroase cari erau pe atunci. La orașe, lucrul s'a cam îndreptat; rămâne de făcut la sate.

D-nii învățători din județul Râmnicul Sărat sigur că mă ascultau pe mine și aveau mare bucluc cu d-l Doctor Valerian Negrescu. La o școală din comuna Mândrești, în 1901, unde învățătorul fusese prea zelos față de îndemnurile mele și chemase peste 80 copii într'un local neîncăpător și scund din cale afară, Doctorul n'a mai

stat la îndoeală și singur își execută ordonanța, dând afară peste 40 copii. Venind la reședință îmi face o adresă cam energică atrăgându-mi atențiunea asupra acestui fapt. D-l Invățător de asemenea vine îngrijat la Râmnic și mă roagă să-l sfătuesc, ce să facă el ca să-și restabilească prestigiul în sat.

Bucurându-mă de prietenia d-lui Doctor Valerian Negrescu, căci în relațiile sociale eră un om foarte cum se cade, blând și afabil, am căutat să-l întâlnesc ca să rezolvăm chestiunea întâiu pe cale amicală și apoi oficial.

Întâlnindu-l și discutând amândoi, îmi propune, spre a împacă și *capra și varza*, să se facă școală dimineața numai cu o serie de copii și în orele p. m. cu cealaltă serie.

Am rugat pe doctor să mai facă revizoratului o adresă ca urmare a celei precedente, să propună acest mijloc pentru instrucțiunea copiilor în satele unde sunt localuri de școli neîncăpătoare și să o motiveze din punctul de vedere al surmenajului, căci, acum, copiii într'o jumătate zi trebuiau să învețe cât într'o zi. Primesc această adresă nouă și însoțind-o de câteva date și observațiuni personale, o trimit Inspectoratului general primar-normal. Răspunsul dela Inspectoratul general mi-a venit repede aprobându-mi-se propunerea și dându-mi-se latitudinea de a o generaliza la școalele ce se vor afla în condițiunile celei din Mândrești. În ordin mi se comunică chiar expresiunea germană: «Halbtags Unterricht».

Se vede că paralel cu intervenirea noastră din Râmnicul Sărat s'a făcut o alta direct din inițiativa chiar a unui domn învățător din Moldova, Darie; sau poate mai înainte decât noi. D-l Darie aveă poate chiar aprobarea, când noi interveniam; căci în parlament

venind vorba incidental despre acest fel de învățământ, d-l Spiru Haret a dat tot meritul introducerii lui, d-lui Darie. Aceasta a făcut pe d-l Doctor Valerian Negrescu să încunoștiințeze pe d-l Ministru și despre acțiunea d-sale în introducerea acestui învățământ față de necesitățile inexorabile ale județului Râmnicul Sărat.

Generalizându-se peste toată țara acest învățământ, mulți au adus argumente în favoarea lui încât nu s'a privit numai ca corectiv al lipsei de localuri, dar chiar ca indispensabil la sate.

Mai întâiu că săteanului nu i se ia copilul decât o jumătate zi, așa că în cealaltă jumătate poate să-l întrebuințeze la muncă. Este știut de toți că țăranul, în general își privește copilul ca un capital. Al doilea, Învățătorul, la o școală cu un singur post, cel puțin o jumătate din fiecare zi, adică în orele de după amiază, are ocaziunea a fi institutor urban, conducând numai o clasă, clasa I-a. El trebuie să vorbească mult la această clasă direct elevilor și să converseze cu fiecare în parte, negreșit păstrând simultaneitatea învățământului. Și aceasta, după părerea mea, la școalele cu un singur învățător este absolut indispensabil. Mai înainte, în general, se lăsau copiii de clasa I-a într'o bancă, 8 sau 10 mult 15, și rar de tot dacă se făceau lecții directe cu această clasă. Din această cauză, copiii nedeprinși cu conversarea, neavând deprinderi de auz și vorbire, la întrebarea lor de către un străin—și răul se întinde până prin clasele III și IV—în loc de răspunsuri, dau numai din cap.

Mi-aduc aminte, că la *Mierlești* din județul Olt, am văzut multă satisfacție la un inimos învățător, Ion Popescu, azi înaintat institutor pe loc, când la inspec-

țiune, în orele p. m. a condus numai clasa I, unde acum aveă aproape 40 elevi în loc de 10 ca mai înainte, când trebuia să vină la școală toate clasele și dimineața și după prânz.

Diviziile nu sunt un corectiv la lipsa de învățători? Și eu cred că tot mai în spirit pedagogic este învățământul pe jumătate zi, decât diviziile. Odată și odată diviziile cred că vor dispărea, dar orarul pe jumătate zi este mult binefăcător. La noi, prin unele locuri dela munte și regiunea deluroasă s'ar completa cu învățământul ambulant, pentru ca să nu mai existe copil cu etatea de școală fără carte. Aceasta este necesar chiar în starea ideală, când am aveă 9 sau 10 mii de învățători rurali.

O inovațiune în școală care nu greșește nici din punct de vedere național, nici din punct de vedere pedagogic, trebuie să aibă ființă și chiar atunci când banii ne-ar scoate afară din casă; căci și risipa nu este bună tocmai la școală. Și dacă bani ar fi, s'ar mai îmbunătăți soarta dascălilor existenți. Este absolut imposibil ca la țară să se ajungă ca fiecare dascăl să aibă clasa lui. Este o utopie !

Statistica numărului trebuitor de învățători să se facă pe baza acestui ajutor-corectiv.

Dacă sunt unii cari îl combat cu înverșunare, este din cauza mai ales că copiii din clasa I vin la școală în orele p. m. numai de 4 ori pe săptămână, când se aplică învățământul pe jumătate zi. S'a întins coarda prea mult și negreșit numai în atâta scurt timp, copiii începători nu pot face într'un an față materiilor ce li se cer a le trece. Este neapărată necesitate ca să se separe în predare clasa I-a de celelalte clase. Altă

energie, altă putere de muncă, altă spontaneitate îi trebuie învățătorului pentru conducerea clasei I-a, decât pentru conducerea celorlalte clase. Pentru clasa I trebuie să fie liniștit, absolut liniștit și spiritul concentrat la micii săi elevi. Când în aceeaș sală vor fi și alte clase s'a dărâmat totul. O întrerupere, un sgomot din altă parte și totul se încurcă. Vorbesc din experiența ce am făcut-o timp de aproape treisprezece ani ca revizor școlar.

Intr'o conferință de revizori școlari s'a discutat prin 1908 dacă este bine a se mai menține acest învățământ și între alții cari l-au apărut, d-l D. Sachelarescu fostul inspector școlar primar al circumscripției I, l-a susținut așa de argumentat că s'a decis menținerea acestui sistem de învățământ mai departe, tot numai ca corectiv.

Că mai avem mult de făcut pentru ca învățământul rural să fie introdus efectiv în fiecare cătunaș, o fi! Dar desperarea să nu coprindă pe nimeni, când se va ști de unde am plecat abia acum vreo 17 ani!

La Băbana în județul Argeș, eră o sală de clasă mică, cu tavanul jos, cu podeala de lut lipit și cu două ochiuri de geam. Ca mobilier aveă pentru catedră patru pari bătuți în pământ, având deasupra așezate scânduri cari formau o masă; iar pentru bănci erau alți pari bătuți în pământ, tot câte 4 de fiecare bancă dar 2 mai înalți pe care eră așezată o blană formând masa băncii și alți 2 mai scurți pe cari iarăși era așezată o altă scândură formând scaunul băncii. Vreo două bănci, cărora se vede li se rupsese scândura dintâiu, reparându-se, aveau acum drept scândură un lemn lung cioplit puțin spre a-l face lat de 12—15 centimetri și pe care copii ședeau. Să faci exerciții de scriere și lucrări indirecte pe un astfel de mobilier! Și ca la Băbana, în câte părți un eră?

La Mehedinți am văzut săli de clasă cu tavanul așa de jos, că stând în picioare, trebuia să te apleci. Și ca la Mehedinți, pe atunci în câte părți nu era? Și erau pe atunci și învățători cu 4 clase primare; dar câtă demnitatea aveau unii din ei. D-l Glaviciu dela Erghevița județul Mehedinți deși avea 4 clase primare, l-am găsit citind și comentând psihologia de d-l Găvănescu. Un suflu de regenerare a trebuit și corpul didactic dela țară și-a făcut datoria. Inimă, prea multă inimă și patriotism au avut colegii noștri dela sate, nu stomacuri după cum se pretinde de unii.

Și astăzi unde am ajuns? Se pot număra lipsurile și cu o sfortare bugetară ceva mai forțată ca în 1908, când s'au creat 1.000 de posturi rurale, s'ar avea și localuri încăpătoare și învățători. Nu că am stat nepăsători; nu! Trebuințele se înmulțesc ca și numărul elevilor cu etate de școală! Ieau de exemplu grădinile de copii. Alte localuri, alt personal! Când mai terminăm? Și ce nu s'ar fi putut face în acești 17 ani, dacă ar fi fost continuitate! Numărul absolvenților cât s'a mărit? Pentru aceasta statisticile stau de față. Și nu puțin, dar foarte mult a influențat învățământul pe jumătate zi la sporirea numărului absolvenților. De aceea încheiu cu convingerea că cel puțin pentru trecut acest învățământ va avea părticica sa de glorie, alături de celelalte îmbunătățiri ce s'au făcut la sate sub conducerea școalelor de către d-l Spiru Haret pentru distrugerea besnei analfabetismului și se va întregi măcar cu o petricică granitul, pe care se va așeza bronzul, vestind generațiilor viitoare lauda *Acestui* sincer iubitor al poporului.

G. DIANU

Institutor și director în București

ORARUL DE VARĂ ÎN ȘCOALA PRIMARĂ URBANĂ

Orarul după care se conduceau școalele primare urbane până la 1900 dată dela 1893.

Până atunci fiecare școală primară își avea orarul ei. Acest lucru aducea un mare neajuns atât învățământului cât și controlului ce trebuia să exercite Ministerul asupra școalelor prin revizorii și inspectorii școlari.

Școala rurală a suferit multe schimbări de orar, căci s'a ținut seamă și de interesele agricole ale săteanului.

Școala rurală dacă are azi un orar potrivit nevoilor de mai sus o datorește d-lui Haret.

Dar nu numai de orarul școalelor rurale s'a ocupat d-l Haret în timpul activității sale ca ministru, ci și de orariul școalelor urbane pe care l-a despărțit în 2 : orariul de iarnă și orariul de vară. De acest din urmă mă voi ocupa în cele ce urmează. Încă din anul 1900 membrii corpului didactic primar întruniți în primul congres ținut în București și-au exprimat dorința ca orariul dela 1 Sept. — 1 Aprilie să fie după programul actual adică 8—11 sau 9—12 și 2—4; iar vara dela 1 Aprilie la 15 Iunie numai dela 8—12.

D-l Haret venind Ministru al Instrucțiunii pentru a doua oară în anul 1901 a ținut seamă de dezideratul corpului didactic exprimat în acest congres căutând ca să adopte un nou orar pentru lunile de vară la școalele

urbane. «În școalele urbane» zice d-l Haret în circulara dată către 1evizorii școlari și publicată în Buletinul Oficial din 1 Maiu 1901 — «pentru a nu se ține copiii în clasă în orele cele mai călduroase ale zilei, orarul va suferi modificarea aceasta: dela vacanța Paștilor până la finele anului școlar, dimineața dela 7¹/₂—până la 10¹/₂ și după amiază dela 3 până la 5 ore. În restul anului va rămâne orarul actual. Măsura ce expunem prin această circulară ne propunem să o luăm înainte de finele curentului an școlar pentru ca să intre în vigoare dela 1 Septemvrie viitor. Până atunci vă rog să dați acestei circuliări cea mai întinsa publicitate printre institutorii și învățătorii din circ. d-v. Observațiile pe cari le-ar inspira împrejurările locale, uneori nepotrivite cu punerea în practică a dispozițiilor de mai sus să se adreseze până la 3 Maiu d-lui inspector general al învățământului primar».

D-l Haret a propus acest orar mai mult cu tendința de a fi experimentat, iar congresul corpului didactic primar ținut în 1903, adunând paralel cu Ministerul date privitoare la acest orar a exprimat din nou un alt deziderat în următoarele cuvinte: «În școalele primare urbane elevii să lucreze patru ore pe zi în cl. III, IV și a V și trei ore în cl. I și a II-a. Școlarii vor fi chemați o singură dată pe zi. Cursul studiilor va dura 5 ani. Ultimele 2 clase vor fi puse sub conducerea unui singur institutor».

Din coprinsul acestor deziderate se vede că institutorii căutau modalitatea unui orar formulat în așa fel ca să nu stingherească mersul bun al învățământului și de aceea propuneau înființarea cl. V la școalele urbane. Fiindcă congresul exprimase dorința de a se înființa cl. V pentru a se putea adopta un orar potrivit ne-

voilor școlare, iar d-l Haret aflându-se însă în imposibilitate din lipsă de fonduri de a înființa această clasă, prin circulara No. 13.827 din 15 Iunie 1904 către directorii școalelor primare urbane din țară, revine la vechiul orar adică 8—12 și 2—4 până ce chestiunea se va putea studia în mod serios. Au trecut la mijloc aproape 4 ani în care timp instutitorii, fie prin conferințele lunare, fie prin reviste, ziare etc. persistau mereu pentru adoptarea unui orar de vară ca să înlătore unele lucruri ce se opuneau progresului școalei și între care se citau: moleșeala, curgeri de sânge din nas, unii copii dormiau pe bănci iar alți leșinau, încât deveniau neapți de a-și putea concentra atențiunea la explicările cari se făceau în orele după amiază; zic, trecuseră aproape 4 ani și orarul încă nu-și găsisese soluția.

În 1908 d-l Haret, fiind Ministru al Instrucțiunii pentru a treia oară, a luat în cercetare și această chestie în următoarele împrejurări: În luna Maiu a acestui an d-sa învitase acasă, ca de obicei, pe mai mulți membri din corpul didactic de toate gradele pentru a discuta chestiuni privitoare la bunul mers al școalei. Intre altele a venit vorba și de modificarea orariului la școalelor urbane și după chibzueala ce făcusem cu colegii mei prezenți s'a propus d-lui Haret ca să adoptăm un orar de vară dela $7\frac{1}{2}$ — $12\frac{1}{2}$ ore. D-sa prevăzător ca în totdeauna a admis ca părerea noastră să se experimenteze deocamdată la școale de fete No. 7 și 12 și la băieți la școalele No. 9 și 16. Tot cu această ocaziune d-l Haret ne-a și dat îndrumările bazate pe experiența din trecut de a face ca elevii și elevele să nu sufere de foame din cauza timpului îndelungat.

În urma rapoartelor favorabile acestui orar, făcute de-

institutorii și institutoarele care l-au experimentat d-l. Haret dă la 24 Martie 1909 decizia cu No. 19.946 din care extragem următoarele: «Având în vedere rezultatele bune date la școalele primare urbane de băieți și de fete din București, la cari s'au experimentat orare cu lecțiuni numai în orele de dimineață după vacanța Paștilor și până la finele anului școlar 1907 — 1908;

«Având în vedere că în timpul zilelor călduroase se țin cu greutate lecțiuni după amiazi, că învățământul și disciplina suferă și că prin aglomerarea în sălile de clasă, li se aduc copiilor turburări în dezvoltarea sănătoasă a fragedului lor organism.

«Având în vedere în sfârșit necesitatea ce se simte ca după vacanța Paștilor lecțiunile în școalele primare să se țină numai în orele antemeridiane.

Decidem:

Art 1. După vacanța Paștilor, cu începere dela Duminica Tomei și până la finele anului școlar, lecțiile în școalele primare urbane se vor ține numai dimineața dela orele 7¹/₈ până la 12¹/₈, conform orarelor alcătuite de d-nii Inspectori generali ai învățământului primar și normal primar».

Pentru anul următor școlar prescripțiile deciziei au fost aplicate școalelor urbane din țară și timp de 3 ani suntem sub imperiul acestui orar de vară care împacă interesele școlii din toate punctele de vedere.

Orarul de vară e o îmbunătățire însemnată adusă școlii primare urbane și institutorimea e adânc recunoscătoare d-lui Haret.

ANA MANOIL

Institutoare și Directoare în București.

ORARIILE ȘCOALELOR PRIMARE.

Printre multele și grelele piedici cari stau și vor mai sta încă îndelungată vreme în calea unei mai rezezi propășiri a învățământului primar și în special a celui rural, sunt lipsa de localuri de școală și lipsa de învățători. Aceste lipsuri vor stânjeni încă multă vreme răspândirea culturii elementare în massa cea mare a poporului, căci și construcția localurilor de școală, și sporirea numărului învățătorilor sunt probleme anevoioase de rezolvat. Înălăturarea și a uneia și a alteia nu atârână numai de bunăvoința și energia unui singur om, a ministrului, ci și de o mulțime de alți factori.

Trecerea d-lui Sp. Haret pe la Ministerul Instrucțiunii Publice, în căteștrele rândurile, a însemnat însă pentru școală un progres mare și vădit, pe care nu-l poate nimeni tăgădui, căci în căteștrele rândurile preocuparea sa cea mai de seamă, preocuparea sa de toate zilele nu a fost alta decât înălăturarea cât mai grăbnică a piedicilor ce stau în calea învățământului primar, prin numeroasele construcții de localuri de școală și prin înmulțirea învățătorilor. Totuș, progresele făcute nu-l satisfăceau, căci numărul cel mare de copii, cari nu puteau fi înscriși la școală din lipsă de locuri, eră încă îngrozitor de mare. După statistica din 1900, numărul ace-

stora se ridică la 438.991, dintr'un total de 704.039 copii cu etatea de școală, ceea ce reprezintă 62,35 %.

Trebuia să se găsească fără întârziere un mijloc, spre a face ca, având acelaș număr de învățători, să se poată înscrie la școală un număr mai mare de copii și așa să se micșoreze numărul acelora cari nu puteau avea parte să se bucure de luminile instrucțiunii. Cum să se ajungă însă la aceasta, când numărul învățătorilor nu putea fi mărit dintr'odată și nici numărul localurilor de școală nu putea fi sporit imediat? Grea problemă, dar pe care totuș o minte luminată ca a d-lui Sp. Haret și un dor nemărginit ca al său de binele școlai și de propășirea neamului au putut-o rezolvi, dacă nu în întregime, cel puțin în parte.

Cele mai multe din școlăle rurale cu câte un singur învățător, și acestea sunt în număr mai mare (în 1900 erau 2.998 dintr'un total de 3.653), nu aveau, cum nu au încă toate nici până astăzi, săli încăpătoare, ci câte o sală în care abia puteau intra 40—50 de elevi. În multe părți, învățătorii nu aveau puțința să înscrie nici măcar pe copiii cari veniau de bunăvoie. De vreo aplicare a dispozițiunilor din lege, relative la obligativitate, nici nu mai încăpea vorbă. Pentru a se putea înlătura măcar în parte acest mare neajuns, cu începutul anului școlar 1902/903 s'a luat hotărîrea ca în aceste școlăle să se aplice un nou orar, după care elevii să vină la școală în două serii: cei din diviziile II și III să vină numai în orele de dimineață, iar cei din divizia I să vină numai în orele de după prânz. Cu chipul acesta, o școală, care până acum nu putea să primească decât 40—50 de copii, putea să fie frecventată de aici în colo de un număr îndoit de mare. Tot atunci s'a

mai luat hotărîrea de a se desființa unul din posturile dela școalele cu doi învățători, cari nu aveau o populație prea mare și o frecventare destul de regulată. Li s'a aplicat și acestora orarul cu învățământul pe jumătăți de zile; iar cu posturile rămase disponibile s'au putut înființa noi școale, acolo unde nevoia eră mai mare și trebuința mai simțită.

În vederea dispozițiunii luate, inspectoratul învățământului primar a alcătuit orarele tip B¹ și B², cari s'au pus în aplicare la 1 Septembrie 1902. Adoptându-se ca normă ca în orele de dimineață să nu se treacă peste 3¹/₂ ore de lecțiuni, s'a reușit a se păstra la diviziile II și III neștirbit numărul de ore prevăzut de programă pentru fiecare materie în parte, fără a se sacrifica nici una din lecțiile directe. La divizia I, care după acest orar vine la școală numai în orele de după prânz, toate lecțiunile sunt directe.

Urmările bune ale acestor orare, mai ales în ceea ce privește sporirea populației școlare, s'au simțit numai-decât.

Tabloul de mai jos, alcătuit după datele statisticilor oficiale din anii școlari 1901/902 și 1902/903, ne poate da cele mai bune lămuriri.

Anii școlari	Numărul școalelor	Sporul	Numărul învățătorilor	Sporul	No. copiilor înscrși la școală	Sporul	No. elevilor cari au urmat regulat	Sporul	No. elevilor promovați	Sporul	No. absolven- ților	Sporul
1901/902	3.666		4.653		292.976		196.461		159.016		12.847	
1902/903	3.747	81	4.667	14	373.569	80.593	246.107	49.646	186.031	27.015	15.321	2.474
		sau		sau		sau		sau		sau		sau
		2,31%		0,30%		27,51		25,27%		16,99%		19,26%

Din examinarea lui se poate vedea mai întâiu cum numărul școalelor sporește cu 81, ridicându-se dela 3.666, câte erau în anul școlar 1901/902, la 3.747, cu toate că numărul învățătorilor nu crește decât numai cu 14. Avem deci un spor de 67 de școli cari nu-și datoresc ființa lor vreunei creșteri a bugetului statului, ci numai desființării câte unui post dela unele școli cu două posturi și aplicării noului orar.

Se mai poate vedea iarăș cum numărul copiilor înscrise la școală sporește cu 80.593 sau cu 27,51%, ridicându-se dela 292.976, la 373.569, și cum crește cam tot în aceeaș proporție și frecventarea regulată, ridicându-se dela 196.461, la 246.107, dând un spor deci de 49.646 sau 25,27%. Promovarea elevilor dintr'o clasă într'alta crește cu 27.015 sau 16,99%, iar numărul absolvenților se mărește cu 2.474 sau 19,26%.

Au fost județe unde dela un an la altul frecventarea elevilor a crescut cu 50% și chiar mai mult.

Noul orar a mai avut însă și alte urmări bune. Între altele, el a venit și în avantajul sătenilor, dându-le putința să-și aibă copiii pe lângă dâșii câte o jumătate de zi și să se folosească de ei la împlinirea diferitelor lor trebuințe.

Intemeiat pe bunele rezultate date de aceste orare, sistemul învățământului pe jumătăți de zile s'a generalizat în urmă, sub altă formă, și la școlile cu mai mulți învățători.

Cu prilejul modificărilor aduse în anul 1905 programelor de studii, făcându-se schimbări și la numărul de ore hotărît pentru fiecare materie, s'a născut nevoia de a se face o premenire a tuturor orarelor. Până atunci, unele categorii de școli, cum erau cele cătunale și cele

urbane cari aveau câte două clase unite, nici nu aveau un orar al lor propriu, oficial. Cele cătunale se conduceau după orarul școalelor mixte cu câte un singur învățător, deși ele nu au divizia a III; iar la cele urbane cu clase unite, se dăduse învoire direcțiilor de școale să-și alcătuească singure orarul. Cu ocazia aceasta s'a făcut o serie de 20 tipuri de orare, dintre cari 12 pentru școalele rurale și 8 pentru cele urbane. Prin ele s'a căutat să se dea satisfacere tuturor nevoilor locale.

Dintre orarele rurale, șapte au în vedere învățământul pe jumătăți de zile. Unele din ele urmăresc puțința înscrierii la școală a unui număr mai mare de copii, acolo unde localul nu este încăpător, chemându-i la școală în două serii; iar prin altele se urmărește o mai potrivită împărțire a elevilor între învățătorii dela aceeaș școală și deci puțința asigurării unor mai bune rezultate.

Orarele acestea se găsesc și astăzi în ființă și numai mulțumită lor s'a putut ajunge ca porțile școalei să fie deschise unui mai mare număr de copii, cari altminteri ar fi fost osândiți să rămână în cea mai desăvârșită ignoranță și să sporească numărul analfabeților.

G. STOINESCU
Institutor în București.

CONGRESELE DIDACTICE PRIMARE

Încă de prin anul 1885, membrii corpului didactic de toate gradele simțiră nevoia de a se aduna cu toții la o laltă în așa numite congrese generale și a discuta unele cestiuni, cari, de multe ori, nu priviau direct pe toți congresiștii, căci aci se adunau la o laltă dela profesorul universitar și până la umilul învățător sătesc. Exceptând congresul jubilar ținut în anul 1906 la București, cel din urmă congres în genul acesta a fost ținut la Piatra Neamț în anul 1897).

Fiindcă aceste congrese erau convocate mai mult pentru ca dezideratele lor să constitue un fel de protestare în contra vreunui ministru, care se cercă să legifereze ceva, ce nu eră privit bine de lumea didactică, aceste congrese mai niciodată nu erau bine privite de autoritățile școlare și dezideratele ce se luau în ele, constituind un fel de sperietoare pentru miniștri, nu erau luate de nimeni în seamă.

Învățătorii, fiind pe atunci singurii dintre toate gradele de învățământ, obligați de lege a se aduna în conferințe generale anuale (15—30 August), încep din timp să agite ideea ținerii unui congres exclusiv în vătătoresc. Ei doriau să fie la largul lor, la ei acasă, unde să poată, în plină libertate și neinfluențați de

nimeni, să discute cestiuni ce-i privesc numai pe ei, numai școala rurală cu tot complexul ei. După multe frământări, după mari sforțări materiale și morale, în conferințele generale din anul 1898 se hotărăște ținerea unui astfel de congres la Ploești, în ultimele zile ale lunii lui Decemvrie acel an.

Autoritatea școlară superioară, pe atunci eră ministru d-l Sp. C. Haret, fiind neliniștită de ținerea acestui prim congres învățătoresc, a luat măsuri de privighere, cari au părut aspre unora dintre învățători.

Dezideratele votate în acel congres coprind, între altele, unificarea școalelor normale încât absolvenții lor să fie deopotrivă apți pentru aceeaș menire; înființare de grădini de copii, școale complementare regionale, cursuri de adulți, cantine și biblioteci școlare.

D-l Spiru C. Haret, ca un al doilea Apostol Pavel care din persecutorul cel mai vajnic al creștinismului, când s'a convins de binefacerile acestei credințe nouă, devine deodată cel mai fervent apărător al învățăturilor Mântuitorului, căci eră și cel mai cult dintre Apostoli, d-l Haret, zic, tot așa, când vede și se convinge ce lucruri urmăresc învățătorii prin congresul lor, cu perspicacitatea cu care natura darnică l-a hărăzit pentru fericirea acestei țeri și a neamului românesc, pleacă urechea la toate doleanțele exprimate prin deziderate, și adună materialul trebuincios pentru o mare reformă. Astfel în ultimul deceniu se confundă aproape cu desăvârșire numele de Haret cu cel de «școală» și numele de «școală» cu cel de Haret. Nu se mai poate pronunța un nume fără celălalt. În multe din discursurile sale, d-l Haret spune că nimic nu se poate face astăzi temeinic

în această țară pentru rădicarea satelor fără concursul modestului și umilului învățător.

Societatea institutorilor din București, văzând că învățătorii în 1899 nu-și mai pot ține congresul lor, convoacă în anul 1900 un alt congres în București format din institutori și învățători, în care se discută *Educația națională*, privită din acel punct de vedere, care să contribue la adevărata propășire a neamului nostru. În congresul din 1901, ținut tot în București, se discută: *Organizarea învățământului profesional* potrivit cu nevoile orășenilor și sătenilor români. În cel din anul 1902 se discută între altele înființarea unui *învățământ, practic agricol*; în 1903, *gramatica limbii* române în școala primară etc.; iar în congresul dela 1904 s'a discutat *Istoria națională* în școala primară. Dela toate aceste congrese ținute în București, d-l Haret a fost nelipsit. «Viu alături de d-v.», zice dânsul la deschiderea celui de al 5-lea congres al Societății institutorilor, «considerându-mă ca un simplu colaborator al lucrărilor corpului didactic primar. Eu privesc pe toți acei, cari fac parte din acest corp, ca pe niște bărbați meniți a aduce la îndeplinire o mare operă. Intr'adevăr, corpul didactic, care în trecut își limită toată activitatea în treburile pur școlare, azi se manifestă în mod foarte larg, luând o parte însemnată în evoluția activității noastre sociale. Vă rămâne să mențineți locul înalt pe care vi l-ați câștigat singuri în fața lumii. Să conservați neclintită situația de azi și s'o înălțați încă și mai mult. Vă mulțumesc din suflet pentru concursul ce mi l-ați dat prin activitatea și zelul d-v. și vă urez să mergeți și mai departe» (1).

(1) Anuarul corpului didactic primar din 1904 pag. 29.

În anul 1905, învățătorii iarăș se separă de instituitori și-și țin congresul lor la Galați; apoi rând pe rând la Focșani, Craiova, Iași, Constanța și anul acesta la Târgoviște; iar institutorii țin pe ale lor la București și la Ploești.

Dela toate aceste congrese, d-l Haret a cules note de cari a ținut socoteală în fecundele legi și regulamente școlare din timpul cât a fost ministru, în anii 1901—1904 și 1907—1910. Mulțumită bunei voințe cu care d-sa totdeauna a primit diferitele delegațiuni ale acestor congrese cu dezideratele lor, se înfăptuește modificarea legii și regulamentelor învățământului primar; contribue la înființarea Cassei Centrale a Băncilor Populare, apoi modifică programe, orarii; se înființează desființatul orfelinat dela Bistrița, Cassa de credit a corpului didactic, cantinele școlare, dotarea școalei rurale cu 3 $\frac{1}{2}$ ha pământ, etc., etc. Și acum, în urmă, una din cele mai mari opere la activul d-lui Haret, e legiferarea dreptului învățătorilor și al preoților de a-și putea cumpăra în sat pământ rural, după dezideratul luat în congresul dela Iași.

Congresele didactice, puternic susținute de D-l Haret, sunt astăzi o binefacere pentru școală și pentru progresul ei. De unde, acum 15—20 de ani, miniștrii de Instrucțiune aveau teamă de ele, astăzi așteaptă cu drag rezoluțiunile votate și părerile emise, ba chiar găsesc de a lor datorie să asiste la desbaterile lor.

PR. N. GR. ARAMA.

Învățător în Târgoviște.

CONFERINȚELE GENERALE PE JUDEȚE

Instituția conferințelor generale este la noi aproape tot așa de veche ca și prima lege școlară a învățământului primar. În adevăr în legea Instrucțiunii dela 1864 găsim la articolul 346: «Odată pe an și anume în cea dintâiu săptămână după Paști, fiecare revizor va adună în conferință la orașul central al circumscripțiunii sale pe toți subrevizorii acelei circumscripțiuni» (care cuprindea 2—3 județe). Iar la articolul 349: «De două ori pe an și anume la începutul lui Iunie și la începutul lui Septemvrie, subrevizorul va adună în conferință la o școală comunală cea mai centrală pe toți învățătorii sătești din circ. sa». Art. 350: «Subrevizorul va ține în aceste conferințe lecțiuni repetitive și dezvoltătoare asupra învățăturilor ce se propun în școalele rurale. El va ține încă un mic curs de pedagogie și didactică».

În primele trei decenii (1864—1893), conferințele generale erau o adevărată școală preparatoare a învățătorilor și institutorilor; după 1893, fiindcă școalele normale se reorganizaseră și acum majoritatea titularilor erau mult mai bine pregătiți, conferințele generale aveau de scop numai perfecționarea învățătorilor în arta de a predă, îmbunătățirea metoadelor și numai pentru cei

ce-și pierdeau din capitalul de cunoștințe se instituesc cursurile de repetiție.

D-l Haret, în calitatea sa de secretar general la Ministerul Instrucțiunii, a avut ocazie să constate ranele tuturor gradelor de învățământ.

Adânc cercetător al chestiunilor de școală — fără a fi mai puțin cercetător și cunoscător al chestiunilor sociale,—e numit Ministru de Instrucție la 31 Martie 1897, portofoliu pe care cu mici întreruperi îl ocupă aproape 9 ani. Se identificase persoana d-lui Haret cu acest departament și munca necurmată depusă în acest domeniu i-au atras din partea mării mulțimi a dascălimii numele neperitor de «*omul școalei*».

Una dintre ramurile de învățământ, pe care a găsit-o mai decăzută și în plină fază de tranziție, eră învățământul primar. Și precum un părinte își concentrează toată 'grija mai ales în jurul copilului celui mai plăpând — mai slăbuț — așa și d-l Haret a căutat să dea o deosebită sollicitudine școlii săteanului.

Nu-i locul să se arate aci opera d-lui Haret în totul ei, și de aceea mă limitez numai a arăta modul cum s'au reorganizat conferințele generale pe județe sub d-l Haret:

Ca Ministru al Instrucției și-a pus încrederea în mo-deștii învățători sătești. Organizează cercurile culturale, dă circulări instructive și înălțătoare relativ la înființarea și conducerea diverselor asociații (în special bănci populare) angajează la luptă și pe preoți obligându-i să iea parte la ședințele cercurilor culturale; *iar conferințele generale* devin prin înțeleptele d-sale măsuri, întruniri în cari, pe lângă alte lucrări, se desbat și se coordonează și rezultatele activității extrașcolare, pe care fie-

care învățător și le-a cules din propria-i muncă, fie în comuna sa, fie la cercurile culturale.

Necesitatea acestor dispozițiuni se impunea: căci în operă de ridicare a satelor câte pedici nu întâmpinau atât președinții de cercuri cât și toți ceilalți membri? În afară de pedici comune ca ignoranța și neîncrederea sătenilor, la început, ferocitatea cămătarilor atinși în interesele lor vitale etc., mai erau o sumedenie de obstacole variate dela un sat la altul. Sfătuindu-se cu ocazia conferințelor generale ei între ei și ajutați de vedetile și sfaturile revizorilor, multe lucruri s'au lămurit. Greutățile întâmpinate au putut fi aduse la cunoștința celor de sus, cari, potivit pedicilor și împrejurărilor, căutau remediile de aplicat în consecință. Și așa pe de o parte, punând pe învățători în situație de a putea spune neajunsurile cu cari au de luptat, pe de altă parte dându-le neconținut instrucțiuni și încurajându-i la luptă, s'a reușit ca, într'un scurt interval, să avem o mișcare sătească cooperatistă, care nu poate fi trecută cu vederea nici de cei mai puțin încrezători în forțele acestei țeri și la o mișcare culturală, care, dacă nu-i ajunsă la ideal, reprezintă totuș un mare progres față cu trecutul.

„Una din zilele conferințelor generale“, zice d-l Haret prin decizia No. 10.825 din 21 Februarie 1902, „va fi consacrată consfătuirilor asupra cercurilor. In aceea zi se va ține sub președinția revizorului ședință numai cu președinții cercurilor în orele antemeridiane și cu toți membrii din județ în orele postmeridiane“.

Și mai departe, prin decizia publicată în «Monitorul Oficial» No. 284 din 27 Martie 1902, d-l Haret zice:

«Cu ocazia conferințelor generale din Aprilie viitor,

fiecare învățător să dea revizorului școlar respectiv pe câte o foaie de hârtie științele următoare:

a) Pentru cantine: numele școlii care a avut cantină și a învățătorului care a condus-o; numărul școlii care s'au folosit de ea, câte zile a funcționat, cât a costat în total și la cât a revenit hrana unui copil pe zi, dacă copiii au plătit ceva sau au adus lucruri în natură; dacă înființarea cantinei a mărit frecventarea și cu cât anume;

b) Pentru grădini: întinderea grădinii cultivate, felul culturilor, folosul bănesc neted, adică după scăderea cheltuielilor, cel puțin aproximativ care ar fi fost dacă produsele grădinii s'ar fi vândut cu prețurile din localitate, câți școlari au participat la cultura grădinii; dacă sătenii urmează într-o câtva exemplul de a se ocupa de grădini;

c) Pentru școlile de adulți: cât timp au lucrat, câți auditori au urmat, cam de ce vârstă, ce cursuri s'au făcut, numele învățătorului care le-a făcut, dacă comuna sau județul a dat vreo subvenție pentru ele.

d) Pentru cercurile culturale: câte întruniri au fost dela 1 Septembrie 1901 până astăzi, ce învățători au luat parte la fiecare, în ce sate s'au ținut, ce subiecte s'au tratat, dacă sătenii le urmează cu plăcere și folos sau se dezinteresează și dacă preotul participă.

e) Pentru băncile populare: Științele ce se află în anuarul publicat de Cassa Școlii.

Dar cu toată strădania aceasta pe câmpul larg al «ridicării neamului sub toate raporturile», nici scopul pur didactic al școlii primare rurale nu a fost dat uitării, căci d-l Haret a căutat să facă din conferințe și un instrument de perfecționare a învățătorilor și institutorilor.

Ca orice lucru care se repetă, conferințele au putut să devie câte odată mai puțin interesante. Măsurile luate însă de d-l Haret, chestiunile ce cu avizul directorilor și inspectorilor le puneă în discuție și în fine dorința ce a avut, de a face din conferințe un stimulent mai mult la muncă rațională și la cultură proprie, toate acestea au făcut ca mereu conferințele generale să fie întruniri plăcute, folositoare și înălțătoare.

Cadrul capitolului de față nu-mi permite decât să spicuesc câte ceva mai caracteristic din aceste dispoziții.

Așa de ex., în 1903 atrage atenția revizorilor școlari să supravegheze de aproape lucrările conferințelor, pentru ca să-i poată da relații despre învățătorii cei mai activi din conferințele generale. Fiecare revizor a înaintat cu raport Ministerului câte un tablou de numele învățătorilor, cari s'au distins în conferințele generale, și aceste tablouri s'au publicat în «Buletinul Oficial» No. 221 din 1904.

Măsura aceasta a fost destul de nimerită, pentru a atâta ambiția de muncă a fiecăruia, pentru a se arăta că dorința membrilor conferințelor de a-și asimila cât mai multe cunoștințe și de a-și perfecționa metodele de predare este apreciată de șefii imediat superiori și cunoscută chiar și de șeful suprem al școalelor.

Căci.... fără ca să urmărim scopul de a desvoltă gustul muncii numai pentru laude și glorie — ceeace ar fi partea rea —, *voința omului*, găsește totuș, un mare stimulent în opinia publică. E prea lesne dealtfel de înțeles, că dacă nimeni nu s'ar interesă de conferințele generale și dacă: ori ai dormi pe bănci toată vremea, ori ai studia serios toate chestiunile... tot una ar fi, atunci negreșit, că gradul de activitate ar merge spre de-

clin.... și «rostul» acestor întruniri învățătorești nu ar fi ajuns.

Să nu ni se spue, că aceasta denotă că învățătorii nu-s maturi, nu-s formați: «Advocatul, magistratul, medicul, profesorul, spune Jules Payot trăesc (ca inteligență.... adică) dintr'un fond câștigat mai înainte și care nu se mărește decât foarte încet și foarte rar. Sforțarea descrește din an în an; din an în an se răresc ocaziile de a pune în joc facultățile superioare ale spiritului. Făgașul de acum e săpat, inteligența se tocește din cauza lipsei de exercițiu și împreună cu ea atențiunea, vigoarea raționamentului și a reflexiunii. Dacă nu-ți crezi în afară de carieră alte preocupățiuni intelectuale, nu poți scăpa de această toropire gradată a energiei».

Cum vedem, legile «voinții» nu vor să știe de ceea ce dorim noi (că suntem culți și că ne cultivăm destul) și împrejurările, cari predispun pe orice intelectual la rutină, mai ales pentru învățătorii răspândiți prin satele izolate pe tot întinsul țerii, sunt așa de numeroase și mai ales așa de fatale, încât orice măsură care combate căderea în rutină, este binevenită; și publicarea prin Buletin, a celor se s'au distins în conferințele generale din 1903, este printre acestea. Eră bine să se continue în toți anii.

Varietatea subiectelor de tratat, alegerea lor în așa fel, ca să prezinte un deosebit interes de actualitate, încă sunt mijloace de a face ca întrunirile în conferințe generale să fie ferite de monotonie și să producă acea mișcare intelectuală, care formează scopul lor. D-l Haret, în curent cu toate nevoile învățământului, a știut și din acest punct de vedere să facă din conferințe adevărate

ocaziuni de întărire a învățătorilor atât în vederea ocupației din clasă, cât și în vederea ocupației extrașcolare.

De exemplu în 1904, conferințele au durat 7 zile și au avut de obiect discutarea metodelor de predare a scris-cititului, limbii române și geografiei. Tot atunci s'au dat într'una din zile (ziua întreagă) numai instrucțiuni relativ la contabilitatea băncilor populare și în mai toate zilele (orele ultime) s'au repetat și învățat cântece patriotice și rugăciuni, în scopul uniformizării la toate școlile a unor anumite cântece (spre ex. Imnul Național). Invederat, că, atunci când capitalul Băncilor populare dela 2 milioane din 1902 crescuse cu 4 milioane în 1904, eră neapărată nevoie de cunoașterea contabilității și cum oameni speciali pentru ținerea registrelor nu erau, învățătorilor le-au prins foarte bine instrucțiunile căpătate în acest sens cu ocazia conferințelor generale.

În 1908, fiindcă se schimbase metoda predării abecedarului, adoptându-se în locul scriptologiei metoda cuvintelor normale, s'au discutat în cele 5 zile ale conferinței generale mai mult despre metodele scris-cititului; asemenea felul de predare al lucrului manual la băieți și fete.

S'au mai făcut și exerciții pentru învățarea cântărilor liturgice. În Maiu 1908, d-l I. Popescu-Pasăre profesor de muzică al seminariilor din București, alcătuește liturgia după muzica bisericească tradițională și e însărcinat de d-l Haret cu răspândirea ei prin toate părțile țării; această măsură a fost de mare folos pentru popularea bisericilor cu credincioși, cari erau atrași de frumoasele cântări. Numai în Ilfov s'au înființat aproape 50 coruri. Dar pentru a se răspândi în toată țara, trebuie ca mai

întâiu învățătorii să cunoască această liturghie și cea mai bună împrejurare fură conferințele generale din 1908.

Învățătorii au devenit din ce în ce mai bine pregătiți pentru misiunea lor și deci durata conferinței generale urmă să fie mai scurtă; dar în acelaș timp, marea lipsă de titulari a silit autoritatea școlară să primească în corpul didactic și mulți ajutori-învățători și suplinitori, pentru cari conferințele generale sunt singurul mijloc de constatare mai serioasă a cunoștințelor ce posed și a felului lor de predare. De aceea în 1909, conferințele generale au ținut pentru titulari numai 3 zile, iar pentru ajutori-învățători și suplinitori 10 zile. S'a discutat tot metoda cuvintelor normale și s'au făcut lecții practice cu critice.

Pentru că practica, cei mai mulți o aveau, cei noi din școlile normale, cei vechi asistase la destule lecții model — și tot ce-i prea mult nu-i bun — s'au lăsat mai puține lecții în programa conferințelor. În schimb însă d-l Haret a delegat anumite persoane competente să țină membrilor corpului didactic câte o conferință de psihologie sau pedagogie. În 1909 s'au ținut următoarele interesante subiecte: 1) procesul psihic în câștigarea noțiunilor și 2) aplicarea principiilor psihologice în predarea diferitelor obiecte de învățământ.

Dacă o bună metodă de predare a lecțiilor este una din însușirile unui învățător și profesor bun, netăgăduit că nici partea teoretică nu trebuie neglijată. Numai bazată pe un fond intelectual și pe o cultură cât mai profundă, practica poate fi rațională. Și subiectele acestea psihologice și pedagogice, tratate de oameni competenți au de scop de a forma un model pentru participanții la conferințele generale, de cum trebuiesc studiate chestiunile teoretice. . . și de cum trebuie să le aplice practica de toate zilele.

În 1910 conferințele generale au ținut 4 zile și au fost de asemenea foarte interesante. S'a discutat despre metodică aritmetică (în special calculul oral), metodică desemnului, obiect a cărui însemnătate s'a arătat a fi din ce în ce mai mare; s'au făcut și discutat o serie de experiențe pentru predarea științelor naturale și (fizico-naturale), atât în scopul unei mai bune înțelegeri a fenomenelor naturii, cât și în vederea practicii raționale și științifice a lucrărilor agricole.

În fine două conferințe de psihologie și pedagogie, a căror singure numai titlurile ne vor arăta importanța lor.

I. Greșeli de învățământ și de educație observate în practica personală a membrilor corpului didactic.

II. Memoria: rolul ei în educația intelectuală.

Revizorii și inspectorii iar au avut instrucții să supravegheze de aproape toate lucrările secțiunilor, pentru a notă Ministerului pe toți cei ce s'au distins în lucrările conferințelor. Și din aceleași motive, pe cari le-am văzut la conf. din 1903, celor ce s'au distins în tratarea subiectelor din conferințe, în loc să li se publice numele prin Buletin ca în 1903 li s'au expediat prin revizorii școlari mulțumiri și li s'au dat îndemnuri, să lucreze și pe viitor cu aceeași dragoste și temeinicie spre a bine-merita laudele și recompensele autorităților superioare.

După cum vedem, din cele ce preced, d-l Sp. Haret, ca și pentru tot ce privește învățământul de toate gradele, a avut și pentru *conferințele generale* o solitudine deosebită, reușind să le facă pentru corpul didactic primar *un adevărat prilej de înălțare intelectuală și de însuflețire morală pentru îndeplinirea din ce în ce mai cu succes a misiunii.*

CONSTANTIN DIACONESCU

Învățător, Ilfov

AJUTORII-ÎNVĂȚĂTORI ȘI CURSURILE PREPARATOARE PENTRU EI

Ajutorul învățător după cum arată și titlul ce-l poartă nu este decât un auxiliar, menit să îndeplinească numai o parte din atribuțiunile, ce incumbă unui învățător normalist, care conduce o școală rurală.

În adevăr, cercetând după diferitele legiuri, care este pregătirea didactică, atribuțiunile și rolul ce-l are în învățământul rural ajutorul învățătorilor constatăm următoarele:

Pentru prima dată ajutorul învățător apare în legea instrucțiunii din anul 1893.

După această lege se prevede: «În cătunele depărtate mai mult de trei km. de școala unei comune și unde nu se găsesc un număr suficient de copii, pentru a se putea înființa o școală primară inferioară se va înființa o școală de cătun. În aceste școli, cursurile se vor predă fie în unele zile ale săptămânii de către învățătorii școalelor celor mai apropiate fie de către un *ajutor* numit de ministerul instrucțiunii publice, dintre absolvenții școalei primare superioare.»

Probabil că numărul acestor ajutori învățători cari au funcționat după această lege, a fost foarte mic, din cauză că erau foarte puține școli cătunale și chiar acolo unde ei au funcționat erau aleși mai mult dintre preoții cari aveau dreptul după lege și cari bine înțeles aveau și o pregătire mai bună.

Necesitatea funcționării ajutorilor învățători a fost însă din ce în ce mai simțită, cu cât numărul școalelor se înmulțea pe zi ce trecea; iar absolvenții școalelor normale nu puteau ocupa nici toate locurile vacante la școalele comunale complete așa că, în anul 1896 când legea Învățământului primar este modificată, învățătorii ajutori nu numai că nu sunt înlăturați, dar încă prin regulamentul de aplicare a acestei legi se dă o deosebită atențiune atât în ce privește recrutarea cât și pregătirea lor.

După această lege, ajutorii învățători cari vor predă cursurile în școalele cătunale vor fi luați de preferință:

1. Dintre absolvenții normaliști cari n'au reușit la examenul de diplomă;
2. Dintre preoții de cătun, dacă vor avea cel puțin cursul seminarului inferior;
3. Dintre absolvenții a patru clase seminariale, care nu s'au hirotonit;
4. Dintre absolvenții a patru clase gimnaziale;
5. Dintre absolventele a cel puțin patru clase secundare;
6. Dintre normaliștii cari n'au terminat cursul complet al școlii normale, în caz când n'au fost excluși din școală pentru rea conduită.

De această situațiune și pregătire se bucură și prin modificarea legii învățământului primar în 1901.

Învățătorul-ajutor, după cum se vede din toate aceste legi eră un element necesar temporar numit să umple un gol, ce nu se putea înlătura pe de o parte din cauză că nu se puteau crea școalele complete; iar pe de altă parte din cauză că școalele normale dădeau prea

puțini absolvenți deși în timpurile din urmă crescuse numărul școalelor normale.

Se mai observă încă, că deși ajutorul învățător era un factor trebuitor învățământului rural, totuș nu se bucură de nici o stabilitate, așa că cei mai mulți dintre ei, cari îmbrățișau această ocupațiune, o făceau mai mult din lipsa momentană a alteia și de aceea de câte ori li se prezentă o altă ocupațiune mai sigură și mai rentabilă o părăsiau pe aceea de ajutor-învățător.

Două mari cauze au contribuit, ca și ajutorului-învățător să i se creeze o situațiune sigură:

1. În perioadele anilor 1901—1904 și 1907—1910 d-l Spiru Haret, ca ministru al instrucțiunii publice dând o largă dezvoltare învățământului primar a înființat un foarte mare număr de școli rurale care necesitau și un mare număr de învățători.

2. Desființarea școalelor normale în anii 1905—1906 de fostul ministru de pe acele vremuri, fiindcă numărul învățătorilor devenind foarte restrâns față de numărul locurilor vacante din învățământul rural, ministerul era silit să le ocupe cu o mulțime de suplinitori fără nici o pregătire pentru învățământ.

S'a observat un lucru, că din acești suplinitori, unii prin vocațiunea lor, alții prin ocupația și dragostea ce o arătau, erau niște elemente foarte prețioase pentru învățământ și cari față cu lipsa enormă de învățători nu trebuiau să fie pierduți ci întrebuințați în bine.

D-l Spiru Haret în anul 1904, ca în toate cestiunile mari a învățământului nostru a dat și acestei cestiuni o soluțiune bună, spre folosul învățământului primar rural.

Prin modificarea unor articole din legea învățământului primar a prevăzut pentru ajutorii-învățători următoarele:

«Dacă ajutorul-învățător al unei școale de cătun posedă certificatul de absolvire a cel puțin patru clase secundare ale unei școale normale primare, el va putea fi numit cu titlu provizoriu de către minister după trei ani de suplinire și în urma unui examen special. El va putea fi numit cu titlul definitiv după ce va trece examenul prevăzut de art. 55 și 56 din lege.»

Tot odată i se mai îmbunătățește și soarta materială.

În urma acestei modificări un număr însemnat din cei mai buni ajutoari-învățători suplinitori în baza examenului ce au depus, au fost numiți cu titlul provizoriu și astăzi sunt elemente destul de bune, care să facă față lipsei celei mari de învățători pregătiți în chip special în școlile normale.

Am văzut mai sus, că ajutorul învățător eră menit să predea copiilor cursul inferior, adică activitatea lui se mărginea la învățătura scrierei, citirii, socotelei și religiei; iar școala condusă de un asemenea ajutor-învățător nu avea decât două clase la început sau două divizii mai târziu.

Trebuința învățătorei de carte pătrunzând din ce în ce mai mult între săteni, și nu se mai mulțumeau numai cu școala cătunală incompletă și cereau stăruitor să fie transformată în școală completă.

De altă parte clădindu-se multe localuri proprii pentru școale și legea obligativității putându-se obliga mai riguros; încetul cu încetul mai toate școlile cătunale s'au completat cu cinci clase sau trei divizii așa că acum, atribuțiunile și rolul ajutorului-învățător sunt întocmai cași ale unui învățător normalist.

De sigur că în noua situație, în care să găsește acum ajutorul-învățător, deși examenul pentru provi-

zorată și definitivată îl silesc să se pregătească pentru cunoștințele necesare carierei lui, totuși el neavând o școală specială de pedagogie, unde să fi căpătat îndrumări sigure asupra materiei ce va predă, mulți din ei cu toată bunăvoință ce o arătau nu puteau fi în deajuns lămuriiți.

Pentru înlăturarea acestui neajuns D-l Spiru Haret în 1909 hotărăște ținerea unor cursuri preparatoare pentru ajutorii-învățători titulari.

Aceste cursuri de vacanță se hotărâsc a se ține în chipul următor:

«Cursurile vor dura dela 1 Iulie până la 14 August. Ele se vor ține la școlile normale de învățători: «M. Sturza» din Iași și «Carol I» din Câmpulung.

În cazul când la aceasta din urmă școală se vor face cursuri de lucru manual se va înlocui cu Școala Normală din Galați.

În fiecare centru se vor admite câte 50 ajutoari învățători și anume: bărbații la Câmpulung sau Galați, iar fetele la Iași. Celor înscriși și admiși la aceste cursuri li se va da gratuit transportul și întreținerea în școală».

Față cu această publicațiune aceste cursuri s'au ținut în vara anului 1909 cu începere dela 1 Iulie la 14 August la Școala Normală din Galați. Ele au fost frecventate de 40 ajutoari învățători din diferite părți ale țării.

Cu conducerea acestor cursuri au fost delegați revizorul școlar din Covurlui și un domn institutor.

La aceste cursuri s'a repetat întreaga materie prevăzută în programa analitică a școalelor primare cu lămuririle metodice necesare, apoi li s'a mai tratat noțiunile cele mai însemnate din didactică și metodică precum și câteva cestiuni de psihologie indispensabile unui dascăl.

Afară de aceasta li s'au făcut lecțiuni practice din toate obiectele de învățământ și fiecare ajutor-învățător a fost obligat să țină cel puțin două lecțiuni practice.

Aceste cursuri au fost controlate de inspectorul general și de cel de circumscripție.

Tuturor ajutorilor-învățători cari au frecventat aceste cursuri li s'a eliberat de către Minister un certificat doveditor că au urmat cursurile de vară.

Folosul acestor cursuri este de netăgăduit și prima încercare ce s'a făcut, datorită d-lui Spiru Haret, dând rezultate satisfăcătoare, ele vor trebui generalizate și făcute obligatorii pentru toți ajutorii învățători, chiar și pentru acei suplinitori, cari doresc a îmbrățișa cariera de ajutor-învățător; precum și pentru învățătorii slabi cari au pierdut cunoștințele necesare misiunii lor.

Prin aceasta s'ar pregăti în mod mai temeinic toți ajutorii învățători, fiind puși în situațiune să-și îndeplinească pe deplin atribuțiunea ce și-au dobândit în învățământ; iar pe de altă parte aceste cursuri preparatoare ar înlocui și cursurile de repetiție a acelor învățători slabi — cursuri pe care cei mai mulți dintre acești învățători le primesc ca o grea pedeapsă ce le cade peste cap.

Timpul nu a permis, ca acest început făcut cu atâta chihzueală de d-l Spiru Haret să fie desăvârșit.

Să 'nădăjduim că după cum toate nevoile mari ale învățământului nostru au fost studiate și îndreptate prin legiferările și măsurile înțelepte ale d-lui Spiru Haret și această nevoie a învățământului va fi deslegată pe deplin în viitor, după cum a și fost începută.

ION PRALEA
Institutator Galați.

DOMNUL HARET ȘI IMBUNĂTĂȚIREA STĂRII MATERIALE A ÎNVĂȚĂTORILOR

În anul 1898 am fost numit revizor școlar. Această nouă ocupațiune mi-a dat privilegiul să cunosc mai bine pe învățători și toate neajunsurile școalei rurale. Văzusem cum lucrau învățătorii înainte de venirea d-lui Spiru C. Haret în capul învățământului. I-am văzut însă și sub d-sa. Ce deosebire enormă!

Înainte învățătorul, afară de mici excepții, dacă intră și ieșă din școală la ora reglementară, zicea că și-a făcut datoria; restul timpului sta închis în casă între patru pereți, nu cunoștea pe nimeni și nu vorbea cu nimeni. Erau învățători, cari nu vorbiseră cu 4 sau 5 oameni din satul lor. Mai mult chiar, nici nu era permis a face ceva pentru popor!. Cine îndrăzniă să se prezinte în fața sătenilor să le vorbească ceva, grea pedeapsă îl aștepta și nu de puține ori învățătorul devenia o simplă jucărie în mâinile administrațiunii politice. Din norocire, vine ca ministru al școalelor d-l Spiru C. Haret hotărât a schimba această stare de lucruri. Cu alte concepții pentru săteni și învățători, d-sa se uită la nevoile multiple ce apasă asupra neamului românesc, se uită în special la țăranul român, amărît și copleșit de atâtea mizerii; se uită însă și la învățătorul nostru și-l vede plin de

vieață, plin de energie și cu o dorință nesfârșită de a lucra pentru binele românesc. De aceea în el d-l Haret își pune toată nădejdea pentru o îndreptare de lucruri, pentru ridicarea stării morale și materiale a satelor și de aci înainte învățământul la sate devine pentru d-sa o preocupare de ordinul cel mai înalt. Ca un adânc cugător și sincer iubitor de neam, d-l Haret cel dintâiu a văzut că multe din complexul de probleme care constituie chestiunea țărănească, se pot deslegă cu ajutorul școalei. Contrariu obiceiului de până atunci, când mai toți fugiau de învățători și îi priviau cu neîncredere, d-l Haret cu inima sinceră și plină de speranță în ei, le zice: «în timpul liber ieșiți din casele voastre, mergeți în mijlocul sătenilor și învățați-i cu timp și fără de timp tot ce le este de folos, căci voi sunteți lumina lumii și sarea pământului, voi sunteți facla de lumină și căldură, care trebuie să lumineze și să încălzească sufletele pline de amărăciune!» D-sa a zis, învățătorii s'au pus pe muncă și astăzi grație acestui avânt puternic țăranul nostru se află îndrumat către o vieață nouă.

În aceste câteva rânduri nu mă gândesc să descriu activitatea d-lui Haret ca ministru al școalelor. Acesta e rolul altcuiva, este rolul istoriei drepte și nepărtinitoare. Desigur că atunci când se va scrie istoria culturii românești se va vedeă cu prisosință rolul important pe care d-sa l-a avut în dezvoltarea noastră culturală și socială. De rândul acesta eu vreau să arăt în treacăt numai câteva din operele d-sale pentru ca să se poată înțelege mai bine aceea ce va urmă:

a) Înființarea cantinelor școlare, azi așa de bine cunoscute în toată țara și atât de folositoare școalei și populațiunii nevoiașе, se datoresc d-lui Haret.

b) Băncile populare, o întreagă sursă de propășire economică în toată țara, au primit vieața dela d-l Haret. D-sa a fost unul dintre cei mai puternici îndemnători și susținători ai acestei instituțiuni. Serviciile imense, pe care le aduc băncile populare astăzi, sunt de obște cunoscut.

c) Asociațiunile țărănești pentru arendări și cumpărări de moșii este iarăș una din cele mai importante dintre operele d-lui Haret. Aceste asociațiuni sunt menite a deslegă o mare chestiune socială, de care stă strâns legat viitorul acestei țeri.

Aceste opere, ca și multe altele pe cari nu le mai menționez, s'au zidit temeinic și au prins rădăcini adânci pentru că ele au fost concepute dintr'un isvor limpede de gândire, dintr'o inimă curată, dintr'o voință hotărâtă și adânc pătrunsă de bine. Adevărul este că la aceste opere au contribuit și alte persoane, dar este incontestabil că aproape pretutindeni învățătorii și preoții sunt aceia cari au avut un rol preponderant în această mișcare de regenerare a poporului românesc.

Este tot așa de adevărat, că dacă acești apostoli și luminători ai satelor au primit această însărcinare și cu toții au pus umărul pentru urnirea la o stare mai bună, apoi aceștia au făcut-o fiindcă ei au avut ca șef și conducător al lor pe d-l Spiru C. Haret. Cum? Explicațiunea este ușoară. Intr'adevăr, când este vorba a lucra cu mulțimea, nu este destul ca cineva să vrea a face ceva pentru ca lucrul să fie făcut. Nu. În asemenna împrejurări pe lângă pricepere și bunăvoință se mai cere ceva. Se mai cere să aibă acea putere de convingere, pe care a avut-o d-l Haret, când a făcut operele de care am vorbit mai sus. Dela d-sa nu porniau or-

dine, ci simple dorințe, simple sfaturi; dar aceste dorințe, aceste sfaturi, erau așa de bine studiate, instrucțiunile cari le însoțiau lămuriau lucrul așa de bine și convingerea sa eră așa de puternică, încât cei cari le primiau nu mai stau un moment pe gând, dacă aplicarea lor va aduce servicii reale.

Mă găsiam în administrație când d-l Haret își arată dorința pentru înființarea cantinelor școlare. Deși până atunci nu se vorbise niciodată de asemenea cantine, cu toate acestea a fost destul ca d-sa să-și arate această dorință, pentruca într'un avânt de nedescris, revizorii școlari, institutorii, învățătorii și în fine toți cei cari aveau un rol oarecare în învățământ, ca prim farmec să se adune, să discute, să se înțeleagă asupra mijloacelor mai potrivite și să se pună la lucru pe întrecere; așa că într'o jumătate de an, cantinele școlare erau înființate aproape mai în toate unghiurile țerii, unele din ele chiar cu fonduri însemnate. Cu o așa iubire, se adresa d-l Haret pentru copiii satelor, încât nimeni nu mai putea ezita în a se face apostolul cauzei ce urmăria.

D-l Haret a înțeles în special rolul covârșitor pe care îl are învățătorul la regenerarea satelor noastre și pentru aceasta lui i-a dat cea mai mare atențiune, lui, care cunoșteă mai bine decât oricine altul și firea și nevoile sătenilor.

Pentru aceasta, zice d-l Haret, învățătorul trebuie să stea bine atât din punct de vedere intelectual și moral cât și din punct de vedere material și de aceea în toată activitatea d-sale se vede o preocupare continuă pentru a ridică pe învățător din acest întreit punct de vedere. Însă partea din urmă, îmbunătățirea stării ma-

teriale a învățătorului, eră cea mai grea din cauză că ea mai atârna și de alții, și de alte împrejurări: învățători mulți și bani puțini. De aceea a trebuit multă dibăcie, mult calcul și multă prevedere.

Cum a lucrat d-l Haret pentru ca să se poată ajunge azi și la oarecare îmbunătățire a stării materiale a învățătorului? D-sa și-a zis «să răușesc mai întâiu cu cele dintâiu două puncte și atunci al treilea va veni dela sine. Atunci s'a adresat învățătorilor și i-a îndemnat la muncă, i-a îndemnat așa pentru ca să vadă lumea cine sunt, ce pot, ce servicii sunt capabili a aduce țerii și neamului și atunci, odată formată o opiniune publică favorabilă, îmbunătățirea stării lor materiale nu va fi decât un simplu corolariu, care vrând nevrând, va trebui să se realizeze dela sine; atunci orice împotrivire va rămâne absolut neputincioasă.

Învățătorii l-au ascultat, s'au pus pe lucru, au făcut minuni; iar toată lumea i-a văzut și i-a aprețiat. Acestei împrejurări se datorește faptul că îndată ce s'a găsit un prisos în lada statului, întâiu la ei a trebuit să se gândească. Însă trebuie să se noteze bine și învățătorii s'o înțeleagă că acest spor de leafă nu este un dar ce li se dă, ci este un drept a lor, cucerit de ei prin muncă, drept calculat și preparat cu mult mai înainte, de acela care a lucrat atât de mult și a pus atâta inimă pentru ridicarea învățătorilor.

Se plângeau unii dintre învățători că muncesc prea mult, că leafa e mică și nevoile mari; șeful lor iubit îi înțelegea foarte bine, vedeă că au dreptate, dar ce eră de făcut dacă asta eră singura cale temeinică ca să se poată ajunge la o îmbunătățire materială, cale cam lungă, dar sigură și demnă de apostolii neamului.

Să nu uite învățătorul că pe măsură ce el devine un factor mai însemnat, un factor de căpetenie pentru luminarea și ridicarea stării morale și materiale a satelor, pe aceeaș măsură el dobândește o situațiune mai însemnată în statul nostru și toate dorințele lui se vor putea realiza mai cu ușurință.

Să sperăm dar că activitatea învățătorilor va fi din ce în ce mai rodnică pentrucă pe aceeaș măsură și recunoștința țerii să fie din ce în ce mai mare. D-l Haret le-a arătat calea, care duce în mod sigur la isbândă.

Incheiu aceste rânduri spunând că d-l Haret a dat învățătorului o situațiune pe care nu o avea mai înainte și că preocuparea cea mai de căpetenie a d-sale a fost învățătorul și săteanul; de aceea numele d-lui Haret va rămâne strâns legat de școala rurală și de toate operele făcute prin școala rurală.

RADU DOBRESU
Profesor în București

IMPROPRIETĂRIEA ÎNVĂȚĂTORILOR ȘI PREOȚILOR

Dintre toți slujbașii satelor — exceptând pe primari — învățătorii și preoții prin însăși misiunea lor, sunt singurii cari se lipsesc de satul și de consătenii lor. Preoții au fost în totdeauna inamovibili; iar învățătorii mai de la o vreme, adică de când s'a recunoscut că nu este în interesul progresului ca ei să poată fi mutați cu ușurință din loc în loc. Ei nu sunt numai învățători de copii ci și de oameni mari. Ei au, în sate, rolul de a fi organul de civilizare integrală, rol, pe care pentru încă multă vreme îl îndeplinește învățătorul singur sau în tovarăsie cu preotul.

Așa numita activitate extrașcolară nu este o creație artificială, ci face parte din însăși misiunea învățătorului. Așa se și explică avântul și temeinicia acestei activități precum și *recunoașterea unanimă* a necesității ei, chiar când în hatârul *doctrinei* se mai fac oarecari rezerve.

Dar, ca să ducă la bun capăt opera de propășire a satelor, pe lângă munca extrașcolară în folosul obștesc, învățătorii trebuesc să dea pildă prin însăși gospodăria lor și felul lor de traiu, ca să aibă sătenii după ce se luă, căci numai cu vorba nu pot fi convinși. Aceasta au recunoscut-o învățătorii de mult și, când au putut,

și-au întemeiat și gospodării mai mult sau mai puțin «de model». Greutatea însă era în trecut, că nu puteau să-și cumpere pământ de casă și de muncă. Deși în cea mai mare parte feciori de țărani, ei totuș erau socotiți ca funcționari și nu li se autentificau actele de cumpărătoare de pământul rural, sau, dacă li se autentificau de unele tribunale, erau infirmate de ulterioarele jurisprudențe ale Curții de Casație. Și tot așa se petreceau lucrurile și cu preoții.

Se găseau deci într'o situație anormală și păgubitoare și lor și misiunii lor. Trăiau o viață întreagă într'o localitate în care propagau numai cu vorba, cum trebuie să trăiască și muncească plugarul; iar el sta în casă cu chirie și adesea n'avea puțința să ție măcar o vacă de lapte și câteva oăănii, căci ori n'avea unde le ține ori n'avea cu ce, neavând pământ de muncă.

Și mai rău era încă dacă apucase să cumpere pământ și să-și întemeieze gospodărie, căci erau mereu cu teama să nu fie deposezați și să li se prăpădească toată agoniseala muncii lor trudite. Se pomeniau astfel ajunși la bătrânețe, nu numai fără să fi avut mulțumirea sufletească de a fi contribuit real la propășirea gospodărească a satelor, dar și fără să aibă măcar oleabul lor propriu cu care să-și sfârșească în liniște zilele, și pe care apoi să-l lase moștenire copiilor cu toate îmbunătățirile ce i le-ar fi adus prin muncă și pricepere. Erau astfel mereu streini de satul în care-și petrecuseră o viață de muncă, de învățături și de îndemnuri pentru alții, căci numai proprietatea — cât de mică — statornicește definitivă legătura cu o localitate. Cât pentru urmașii lor, nici vorbă să se mai socotească de fi ai satelor în cari s'au născut și au crescut, de cari,

după moartea părinților, nu-i mai legau decât tristele amintiri ce sunt partea tuturor desmoșteniților.

Starea aceasta de lucruri trebuia deci să iea sfârșit. Învățătorii, îndată ce au început a se simți «un corp» de când aveau asociația și congresele lor, au pus în direcție și dreptul lor de a cumpără pământul rural; iar la congresul dela Iași (1909), în unanimitate au dat însărcinare comitetului central, să stăruască pentru recunoașterea legală a acestui drept. Ministru al școalelor eră atunci d-l Spiru C. Haret căruia comitetul, prezentându-i dezideratele congresului, i-au adus la cunoștință și această arzătoare dorință a învățătorilor, cu rugăciunea de a-i satisface. N'a fost nevoie de multă stăruință de convingere, căci d-l Haret—ministrul care cunoștea mai bine ca oricine toate păsurile învățătorilor — eră dejă în curent cu chestia aceasta și chiar se gândise la o modificare în acest sens a legii dela 1864.

Ne-a ascultat cu nedesmințita sa bunăvoință sinceră și ne-a încredințat că chiar în viitoarea sesiune a corpurilor legiuitoare cererea aceasta dreaptă a învățătorilor va fi împlinită.

Și a fost.

La 30 Martie 1910, la Senat, și la 2 Aprilie 1910, la Cameră, s'a votat legea următoare:

«*Art. unic.* La art. 1 din legea dela 13 Fevruarie «1879 se adaugă următorul aliniat.

«Prin cuvântul «sătean» prevăzut la art. 7 din legea «dela 1864 și «cultivatori săteni» dela alin. II de mai «sus, se înțeleg și învățătorii, preoții și servitorii bisericestii din comunele rurale, precum și femeile sătence. Toate însărcinările ce se vor fi făcut în favoarea acestora sunt și rămân valabile».

Și astfel s'a pus capăt nesiguranței celor în pericol să fie deposezați de pământurile deja cumpărate și pe cari își clădise case și dependențe și făcuseră plantațiuni, și s'a dat puțință și altora să-și întemeieze doritele gospodării. Iar odată cu noi au dobândit acest drept și alte categorii de locuitori săteni, pe cari un ministru «om de stat» nu putea să-i treacă cu vederea și avem și mulțumirea că noi, învățătorii, chiar când urmărim un bine personal, avem norocul să-l împărțim și cu alții și să le fim astfel mereu numai spre folos.

Cu cât mai mare trebuie să fie însă mulțumirea aceluia prin care a venit acest bine, că nu-i mai mare mulțumire sufletească pe lumea asta, decât aceea de a fi putut aduce mângâere și ușurare de necazuri la cât mai multă suflare omenească!

Și mulțumiri de felul acesta are multe d-l Haret care, toată viața,—în orice situațiune s'a aflat—și-a închinat-o numai binelui obștesc.

Iar eu am scris aceste rânduri — de altfel atât de palid — *numai* pentru a fixa aci unul din momentele de seamă ale unei vieți incomparabil de bine întrebuințate a aceluia care, prin ce-a făcut și va mai face pentru binele țerii și neamului românesc, va face epocă în viața lor. Slăvit va fi deapururi numele de *Spiru C. Haret*.

V. PĂUNESCU

Învățător în comuna Militari (Ilfov).

CORPUL ÎNVĂȚĂTORESC IN TRECUT ȘI ÎN PREZENT

Precum în orice organism viu, fiecare membru își are menirea sa și lipsa unuia ar reduce cu mult valoarea întregului corp, iar în unele cazuri l-ar face impropriu pentru a mai trăi, tot așa și în organismul unui stat, fiecare instituție e un membru important și necesar pentru existența și progresul său.

Școala este, poate, cea mai înaltă instituție de stat, fiindcă ea dă directiva acțiunii unui popor și fiindcă prin ea, mai mult decât prin orice mijloc, se menține și progresează omenirea.

Istoria omenirii ne dă pilde de națiuni mari, cari au mers progresând, făcând cuceriri însemnate, și înspăimântând lumea cu izbânzile lor rășboinice, dar după un curs de veacuri s'au prăbușit, din cauză că instrucția nu pătrunsese în masa poporului. Deci, ca un popor să poată merge neconținut pe calea progresului și să nu piară, e neapărat necesar ca învățământul elementar să pătrundă până în cele mai adânci pături ale lui.

Instruirea și cultivarea generală a masselor trebuie să fie prima grijă a oamenilor cari conduc destinele națiunilor.

Fără școală nu se poate concepe progres și civilizație.

Primul și cel mai însemnat factor pentru răspândirea instrucției în masele poporului este *învățătorul*.

Dela gradul de cultură intelectuală a acestuia, dela pozițiunea sa socială în mediul unde trăește, dela conștiințiositatea cu care își face datoria, dela zelul activității sale în școală și în afară de școală, depinde cultivarea și înălțarea masei poporului.

* * *

Dela 1864, începutul redeșteptării și închegării noastre ca stat, organizat pe baze constituționale, până pe la 1896, învățământul nostru primar, căci de aceasta e vorba, s'a mișcat într'un fel de nebuloasă, lipsit fiind de o organizație temeinică. Până la acest moment s'au făcut mai mult studii și proiecte, mai cu seamă în 1866 sub deaproapea priveghere a d-lui S. Haret, atunci Secretar General la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii.

Pe baza acestor studii se dau mai în urmă învățământului primar legi și regulamente conforme cu cerințele populației noastre, deși cu oarecari lipsări, din cauza frământărilor politice.

De unde până pe la 1901, învățătorul era privit în sat ca un mic funcționar, la bunul plac al tuturor politicianilor, sgduit și amenințat la fiecare moment de cel din urmă scriitor dela primărie, expus la transferare oricând, cu legea din 1896 și îmbunătățirile ei ulterioare din 1901 și 1904, când se stabilește o unitate de plan în tot învățământul, corpul învățătoresc intră într'o nouă eră prin stabilitatea, ce i se dă și prin situația socială la care este ridicat de însuși ministrul

școalelor de atunci, *d-l Spiru Haret*, care văzu în învățător pe întâiul factor bun de a răspândi în *țărănime* nu numai cultura intelectuală, ci și îndemnul la ridicarea ei economică și socială.

Sub impulsul celei mai superioare autorități școlare, a *Ministrului până ieri*, *d-l Spiru Haret*, se pune la încercare puterea de muncă, energia și forța intelectuală a învățătorului, pe care îl interesează acum tot atât de mult școala economico-socială a țărânimii, ca și școala propriu zisă.

* * *

Învățătorul își lărgeste cercul de activitate. Școala îi este templul unde pregătește pe viitorii săteni, iar *satul* îi este câmpul întins de acțiune, unde seamănă ideile economico-sociale.

Până ieri, învățătorul eră închis între cei patru pereți ai școalei; azi, învățătorul are puțința de a împărtăși avutul său intelectual și în afară de școală mulțimii lipsite și doritoare de învățăminte folositoare.

Până pe la 1901, învățătorul eră privit, de cei mai mulți, ca un răsvrătitor periculos ordinei statului, când îndrăzneia să-și dea în public părerea asupra diferitelor interese comune consătenilor săi.

Azi, învățătorul *e dator* să vorbească țărânimii la cercurile culturale despre toate chestiunile referitoare la nevoile ei.

În acești din urmă 10—12 ani corpul învățătoresc și-a câștigat în țară un loc de mare cinste prin inițiativa și conlucrarea la înființarea de *bănci populare* și *obștii satești*, în a căror conducere ei au avut și au primul rol.

Pe terenul activității *extrașcolare* a învățătorului se asociază în scurt și celelalte elemente culte din sat, dar mai ales țărănimea conștientă, care vede în bănci și obștii salvarea sa din ghiarele cămătarilor și a înșelătorilor.

«Astfel acțiunea școalei, *după înseși înțeleptele cuvinte ale d-lui Spiru Haret*, întinzându-se și în afară de cuprinsul ei, se adeverește principiul stabilit, că școala este unul din instrumentele de acțiune socială cele mai puternice, prin faptul că efectele ei se simt în toate părțile țerii și în toate straturile societății».

* * *

Aproape 40 de ani, corpul învățătoresc n'a însemnat mai nimic; acțiunea sa era redusă numai la îndeplinirea cerințelor literei regulamentelor școlare.

Azi, corpul învățătoresc are o cale bine definită pe care trebuie să meargă și să lucreze fără șovăire pentru înfăptuirea ultimului scop: *ridicarea culturală, economică, morală și socială a păturii țărănești*.

Acesta este idealul către care trebuie să tindă învățătorimea, căci pe această cale este îndrumată de d-l *S. Haret*, care a pătruns atât de adânc nevoile populației muncitoare, menirea școalei și datoria învățătorului.

* * *

Corpul învățătoresc, ridicat atât de sus, înălțat la cel mai înalt rol social posibil până acum, de către d-l *S. Haret*, și așezat de dânsul între primii factori civilizatori ai satelor, e dator să muncească cu toată inima, ca să-și păstreze rangul și aureola, care a început să-i împodobească fruntea, spre a nu recădea în

starea dinainte, căci după zisa unui mare învățat: « *Nu este greu să te urci, ci greu este, după ce te-ai suit, să nu te amețești* (1) ».

Opera de mare reformă în învățământul primar, realizată de d-l S. Haret, va rămâne neperitoare. Corpul învățătoresc e dator cu o înaltă și dreaptă recunoștință către cel ce l-a ridicat unde este, ca să poată folosi țerii cu mai mult spor ca până acuma.

Cel mai valoros omagiu pe care corpul învățătoresc îl poate aduce, împreună cu noi, înaintea d-lui Spiru C. Haret, care și-a întrebuințat fiecare clipă a carierei sale de profesor și mare om de stat pentru ridicarea școalei, pentru introducerea culturii binefăcătoare și în poporul de jos, într'un cuvânt pentru propășirea țerii și a neamului românesc, este, ca întreg acest corp să se facă și în viitor demn de situația, ce i s'a dat de d-l Haret, *pe care țara îl sărbătorește*, ca astfel, prin felul său de-a fi în societate, prin munca ce va depune în școală și afară de ea pentru progresul neamului, să procure bucurie și mulțumire sufletească autorului celor mai însemnate și salutare legi școlare, d-lui S. Haret, al cărui gând și acțiune au fost îndreptate totdeauna numai spre binele națiunii.

I. N. CIOCAN

Institutor în Roman.

(1) Michelet.

INAINTAREA PE LOC A INVĂȚĂTORILOR

Situația corpului învățătoresc rural a fost până în ultimele decenii cu totul neglijată și deprețiată. 1

Deși prin unele județe învățătorii făceau eforturi, relativ mari, spre a atrage atențiunea lumii și în special a autorităților școlare asupra lor, totul însă a fost în zadar. Ca moral și intelectual nimic nu se făcea pentru învățători; iar cât privește partea materială, deși pe ici pe colo li se dau oarecari ajutoare sub formă de subvențiuni, din cassa comunelor ori județelor, totuși aceasta nu izvoră din convingerea că învățătorul rural merită o soartă mai bună, ci dintr'un sentiment convențional că așa trebuie să fie și nu altfel și să nu se zică că învățătorul n'a fost și el poftit la masa cea grasă a comunei ori județului său; și apoi acest ajutor eră pus în circulațiune și speculat ca o condescendență—ca să nu zic milă sau hatîr a lui X. Y. Z, oameni mi-loși și cu bune intențiuni electorale. Când eră vorba de învățători ca corp de sine stătător, ei erau supuși la cele mai severe critici, atribuindu-li-se cele mai anar-hice idei. Nimeni nu credea corpul didactic rural ca-pabil de ceva bun.

Această rea stare de lucruri, se atribue unui întreit număr de cauze: 1) Corpul învățătoresc eră un conglo-

merat de diferite elemente, cu diferite studii și diferite apucături: 2) Ca și aiurea, așa și la noi, întreaga noastră viață publică și intelectuală s'a dezvoltat de sus în jos: 3) Și cea mai principală este că ne-au lipsit cu desăvârșire oamenii politici—oamenii de bine cu vederi largi, cu sentimente înalte, cari să se coboare în pătura de jos a poporului și să îmbrățișeze cu toată priceperea, cu toată căldura și tot devotamentul lor, cauza celor mulți și slabi.

Timpul însă, desăvârșitorul tuturor, a trebuit să aducă schimbări—ba schimbări la cari nimeni nu se aștepta și aci. Pentru prima oară, prin legea învățământului primar din 1893, s'a dat puțină atențiune învățătorilor, căci, în art. 63, se prevede că învățătorii, după un stagiul de 10 ani de definitivat, vor putea fi trecuți la școalele urbane, dacă vor fi recomandați de inspectorul de circ. și dacă vor putea trece un examen echivalent cu examenul de institutor urban, însă numai pentru $\frac{1}{6}$ din locurile vacante. În baza acestei prevederi legale, s'a ținut în 1894, primul examen, la care s'au prezentat 120 învățători, din cari au reușit 33, fiind toți trecuți în învățământul urban.

Dacă analizăm dispozițiunile din ambele legi, vedem că această importantă și vitală chestiune eră ceva problematic nu numai pentru învățători, dar chiar pentru legiuitor; și ca pildă este faptul că, afară de anul 1894, examen pentru trecerea învățătorilor în cursul urban, nu s'a mai ținut. După legea din 1893, $\frac{1}{6}$ locuri eră prea puțin pentru învățători, așa că ei își pierdeau orice iluzie despre o eventuală înaintare; iar după legea din 1896, examenul deveniă o primejdie pentru absolvenți școlii normale de institutori, căci, reușind mulți învă-

țători cu media 8, normaliștii institutori, ar fi fost puși în întârziere cu numirea la catedră. Unde mai punem faptul că multor învățători destoinici, legați de satele lor prin căsătorie, prin gospodărie, ori prin alte mijloace, le-ar fi venit greu a se prezenta la examen și—reușind—să treacă la oraș. Trebuia deci găsită calea cea mai potrivită. Și norocul a fost mare pentru învățători, căci omul lor cel mult așteptat a venit și a luat în cercetare cu toată seriozitatea ce merită această chestiune. Acesta este d-l Spiru C. Haret, cel mai priceput, cel mai patriot și cel mai popular ministru, pe care l-a avut școala română dela 1862 și până astăzi.

D-sa, voind să dea o deplină satisfacțiune morală și materială învățătorilor și spre a-i emula la lucru, propune în 1899, în calitate de ministru, un proiect de lege pentru înaintarea pe loc a învățătorilor.

D-l P. Garboviceanu, raportorul legii, după ce analizează situațiunea creată învățătorilor prin legile din 1893 și 1896, spune în expunerea de motive, că d-l Ministru al Cultelor, care a luat atâtea dispozițiuni salutare pentru propășirea învățământului rural, n'a voit să renunțe la dispozițiunile art. 61 din legea din 1896. Prin acest proiect de lege—proiectul înaintării—d-sa revine asupra ei și-i dă o altă formă, pentru ca ea să se poată aplica ori și când, fără să mai fie atârânătoare de vacanțele ce se vor ivi în învățământul urban. D-sa — d-l Haret—propune ca învățătorii, ce vor reuși la examen, pe lângă titlul de institutor, vor primi salariul de 150 lei lunar. Înaintarea aceasta se va face însă pe loc. Numărul locurilor va fi de cel puțin 10 și cel mult 20 anual. Învățătorii reușiți vor urmă să funcționeze încă 5 ani în învățământul rural.

Imprejurările politice însă făcând ca la finele lui Martie 1899, liberalii să se retragă dela putere, această fericită măsură n'a putut fi pusă în aplicare decât mai târziu și tot de d-l Haret. Totuș ea a fost coprinsă în legea din 1900, în care lege s'a prevăzut — în principiu — și desființarea școalelor normale de institutori. În 1901, revenind iarăș partidul liberal la cârma statului, d-l Haret reiea departamentul școalelor. Modificându-se din nou legea învățământului primar, d-sa introduce în mod definitiv desființarea școalelor normale de institutori și prevede înaintarea pe loc a învățătorilor ca bază a recrutării corpului didactic primar urban, prevăzându-se examen din 3 în 3 ani, cu salariul de 130 lei lunar, pentru reușiți.

În baza acestei legi, s'a întocmit primul regulament, pentru înaintarea pe loc a învățătorilor. Materia și ordinea, în care urmă să se țină acest examen — după regulament — eră următoarea:

1) O compunere cu subiect pedagogic, scrisă în limba literară.

2) O conferință cu caracter popular.

3) O convorbire de cel mult 20 minute asupra unor anumite opere didactice, istorice ori literare.

4) O probă de practică pedagogică.

Cum vedem, acest examen diferă cu totul de examenul prevăzut în legile din 1893 și 1896.

Pe baza acestui regulament, primul examen de înaintare s'a ținut în București și Iași, la 1 Fevruarie 1903, la care s'au prezentat un mic număr de învățători.

Rezultatele examenului — constatat după rapoartele comisiunilor examinatoare — au fost din cele mai satis-

făcătoare. Președintele comisiunii din București spune: «În teză generală, am constatat cu mulțumire că membrii corpului primar rural, cari s'au prezentat la acest examen, au dovedit că sunt un element conștient de înalta și marea chemare, ce au de îndeplinit în mijlocul populației rurale. și că numărul locurilor de avansare să fie sporit, cel puțin la 20 de fiecare circ.» ; iar d-l C. Meissner, președintele comisiei dela Iași, spune : «Dacă art. 57 din legea învățământului primar. are în prima linie menirea de a îndemna la muncă rodnică pe toți învățătorii capabili din țară în vederea îmbunătățirii lor materiale și de a da prin aceasta un nou avânt învățăm. nostru rural, acest scop este cu siguranță atins».

Față de așa măgulitoare rezultate, d-l Haret, ținând seamă și de propunerile comisiunilor examinatoare, a înaintat la gradul de institutor nu numai pe cei 20 din fruntea listei, ci pe toți cei declarați reușiți, dând astfel o pildă de dreptate și încurajare la muncă corpului didactic.

Pentru a veni și mai mult în ajutorul învățătorimii, d-l Haret a propus corpurilor legiuitoare, în ședința dela 10 Martie 1904, modificarea art. 57 din lege, în sensul ca examenul de înaintare să se țină din 2 în 2 ani, iar numărul locurilor să fie minimum 20 și maximum 6% din numărul institutorilor din țară.

Acesta este un câștig enorm pentru învățători. Tot odată s'a modificat ordinea examinării, rămânând proba scrisă la urmă și ținându-se numai cu cei reușiți la oral.

La 1904, luna Decembrie, din cauze politice, d-l Haret părăsește ministerul; iar examenul de înaintare rămâne în suspensie. Abia la sfârșitul lui 1905 se anunță

examen pentru 1 Februarie 1907, care s'a și început și ținut cu mai mult de jumătate candidați înscriși; până la 13—14 Martie, acel an, când din cauza gravelor mișcări țărănești, examenul s'a suspendat.

Acest examen, la care se admiseseră o mulțime de candidați, constatându-se oarecari neregularități, s'a casat.

Se anunță un nou examen; cu nou program și noi comisiumi pentru 1 Februarie 1908. Candidații fiind prea numeroși, comisiunile au fost dublate, atât la București, cât și la Iași. După felul cum au fost alcătuite acele comisiuni se vede destul de limpede că în toate acțiunile sale d-l Haret n'a fost călăuzit decât de interesele cele mari ale școlii. Rezultatele și acestui de al doilea examen au fost tot așa de îmbucurătoare ca și la cel dintâiu.

Rezultatul practic pentru învățători, în urma acestui examen, a fost mai mult decât satisfăcător, căci s'au înaintat un număr triplu de învățători: 2 serii pe ziua de 1 Octomvrie 1908 și o serie pe ziua de 1 Octomvrie 1910.

După cum am mai amintit mai sus, partea caracteristică a acestor examene este eșirea din cadrul îngust al unor examene pur școlare; d-l Haret; în vasta d-sale concepțiune, le-a dat un caracter general, social, național. Prin ele s'a urmărit nu numai învățătorul și școala, ci și ridicarea țăranului; de aceea, în totdeauna s'a avut în vedere—cu ocazia acestor examene—întreaga activitate a învățătorului; iar cu ocaziunea modificării regulamentului pentru înaintarea pe loc—în Septemvrie 1908—la art. 9 se spune, că la inspecția specială se va avea în vedere întreaga activitate a învățătorului, atât în școală, cât și afară din școală. Această activi-

tate va fi aprețiată printr'o notă, ce va intra în calcularea mediei de clasificare. În condițiunile acestea s'a ținut examenul din 1910, fără însă ca la inspecțiunile speciale să se ceară lucruri extraordinare, ci s'a ținut socoteală de înțeleapta recomandare a d-lui Haret *ca fiecare să facă ce poate și din ce se poate face în cercul lui de activitate.*

La acest examen s'au prezentat 472 învățători, repartizați la cele 4 comisiuni din București și Iași. Reușii au fost toți înaintați. Unii pe 1 Octomvrie 1910, iar alții pe 1 Ianuarie 1911. În ajutorul acestora din urmă, a venit faptul că d-l Haret, ca ministru, a propus, iar corpurile legiuitoare au adus—în ședințele dela 18 și 20 Decemvrie 1910— modificarea art. 57 din legea învăț. primar, în sensul că se suprimă minimum de 20 locuri și maximum de 6% din numărul institutorilor, rămânând ca să fie atâți învățători (din cei reușiți la examen) înaintați la gradul de institutor, câți va permite budgetul. Fie chiar toți. Faptul acesta a făcut pe înalta autoritate școlară să se gândească cât mai mult la îngrădirea examenului de înaintare cu cele mai serioase garanții de justă selecționare. De aceea în 1910, s'a adus o radicală modificare regulamentului de înaintare, în părțile lui cele mai esențiale.

Aceste modificări sunt:

1. Examenul se va ține la 1 Noemvrie.
2. Toate pedepsele să fie prescrise până în ziua începerii examenului.
3. Atât la inspecția specială, cât și la clasificare se cere media 7.50.
4. Examenul va avea 2 probe scrise. Una cu caracter literar ori pedagogic; iar alta științifică, luată dintr'o listă

de 20 subiecte, alese de comisiune din diferite materii ale programului școalelor normale.

5. Tezele lucrate la București se vor cerceta de comisia din Iași și invers.

6. O convorbire de cel mult 30 minute — în loc de 20 — asupra operelor anunțate.

7. O lecție practică de $\frac{1}{2}$ oră cu cl. III—IV unite, din orice obiect de învățământ.

Deși unii dascăli s'au formalizat de această modificare, părându-li-se prea împovărătoare, totuș, având în vedere modificarea art. 57, cum și că de aci înainte la examenele de înaintare se vor prezenta învățători din ce în ce mai tineri, măsura este dreaptă și pedagogică. Dela ușor la greu. După cum după legea din 1893 și 1896, învățătorii vechi obțineau titlul definitiv numai în urma unui examen de practică pedagogică, iar cei noi în urma unui examen asupra unor anumite materii din programul școalelor normale, asemenea și cu examenul de înaintare.

Examenul amintit pentru 1 Noemvrie 1912, se va ține după acest nou regulament.

Ori câte critici s'ar aduce examenelor de înaintare pe loc, ele nu pot știrbi întru nimic importanta și valoarea acestor examene, rămânând pentru totdeauna cel mai excelent mijloc de emulațiune pentru învățători; iar ele — examenele — fac parte integrală din rodnică activitate a d-lui Haret, care timp de 11 ani a condus școala română în calitate de ministru, dând pilda celui mai inimos român și înflăcărat patriot, cum rar se găsesc asemenea oameni; iar învățătorii își vor aduce cu drag aminte în totdeauna, de interesul ce d-sa le-a purtat.

D-l C. Meissner, actualul secretar general al Ministerului Instrucțiunii, într'un raport al său, caracterizează foarte bine atențiunea dată învățătorilor, prin examenele de înaintare. După ce face mai multe constatări despre trista situație, în care se găseau învățătorii rurali, zice:

«Această situațiune eră să mai dăinuească multă vreme, ba chiar să se înrăutățească, dacă nu s'ar fi căutat pe toate căile să se scoată învățătorii din izolarea în care zăceau și să-i apropie de toți aceea, cari voesc bine populațiunii rurale.

„Bărbatul care a contribuit mai mult decât fiecare la această apropiere, sunteți d-v d-l Ministru. Ați arătat învățătorilor încredere și le-ați ridicat moralul; iar urmarea a fost că primejdioșii, răsvrățitorii, criminalii de eri, sunt astăzi cei mai folositori, pricepuți și zeloși factori pentru ridicarea morală și materială a țăranului român“.

Și câte nu s'au făcut dela 1903, până astăzi, sub înțeleapta conducere a d-lui Haret?!

B. C. PASCU
Institutor în Ilfov.

REVIZORII ȘCOLARI DE CLASA II-A

Școala este altarul civilizațiunii, căci ea deșteaptă pe om, de aceea cu drept cuvânt a zis un învățat din trecut. «Dați-mi școalele pe mână și în scurtă vreme voi schimba fața lumii». Poporul, care are mai multe școale și mai bine conduse, este mai puternic.

Înainte științei, se închină puterea. Națiunile cele mai civilizate, mai avute, mai puternice și cari stăpânesc pe celelalte sunt acelea, care au cele mai multe școale și mai bine conduse.

Școala este pârghia puternică și binefăcătoare în serviciul țării și al neamului românesc, de aceea se și pune așa mare preț pe educația îngrijită a viitorilor cetățeni. În ea se altoește sufletul tineretului cu tot ce este bun, frumos și folositor.

O importanță așa de însemnată într'un stat cu tendințe mari, a făcut pe bărbații, care au în mână conducerea țării, să-și îndrepte atențiunea asupra școalelor dându-le poporului, ca astfel să scape pe cetățeni de dușmanul cel mare al omenirii, ignoranța.

Evenimentele petrecute în țara noastră în 1907, ne formează dovada cea mai puternică de influența binefăcătoare a școalei asupra unui popor.

În timpul din urmă numărul școalelor și al învățătorilor a sporit mult. Și cu cât acestea vor fi mai multe, iar învățătorii mai conștiincioși în împlinirea datoriilor lor, cu atât vom păși mai repede înainte și vom asigura viitorul țării.

Pătruns de acest adevăr, marele om de Stat și patriot adevărat, d-l Spiru C. Haret, fostul ministru al Instrucțiunii a dat neamului românesc o nouă vieță, din care cauză numele îi este scump în mintea și inima poporului.

A sporit foarte mult numărul școalelor și al învățătorilor, a înființat grădini de copii prin satele cu populațiune străină, școale elementare și inferioare de meserii, școale de gospodărie, a dat un imbold mare școalelor de adulți, șezătorilor sătești, cercurilor culturale, cantinelor școlare, casselor de economie, corurilor școlare, băncilor populare, obștiilor sătești, a reînființat școalele normale din Galați și Buzău și a creat clase paralele sporind astfel numărul elevilor normalști, viitorii buni învățători, cari să umple golurile ce sunt în învățământ, a înmulțit localurile de școală etc.

Grație preocupărilor democratice ale d-sale, învățătorii și preoții dela sate s'au transformat în adevărate instrumente de educație națională și economică a păturii țărănești.

Toate cele arătate au prins rădăcină așa de puternice încât nu vor putea fi desrădăcinate. Astfel, d-sa a scris cea mai frumoasă pagină în istoria neamului românesc.

Nu este destul să avem local, învățător, elevi și material didactic, ci trebuie personal, care să vadă de aproape, dacă rezultatul corespunde sacrificiilor făcute de țară.

Lucrul acesta se are în vedere în toate ramurile de

activitate omenească și cu atât mai mult se cere în școală, unde o greșeală făcută în creșterea fiilor poporului este cea mai rea faptă, fiindcă se pierde o generațiune și se dă înapoi țara cu zeci de ani.

Mersul bun al unui vapor pe mare depinde de îndemânarea și priceperea căpitanului său. — Asemenea stă lucrul și cu învățământul, căci dacă avem conducători buni, muncitori și devotați misiunii lor, atunci rezultatul este satisfăcător.

Avem în țară azi 4.700 școale rurale, la care funcționează 6.740 învățători.

În anul 1909 — 1910 erau 810.222 copii în vârstă de școală. Din aceștia s'au înscris numai 504.297 copii.

După recensământul din 1910 — 1911 sunt 837.239 copii cu etate de școală și din cari s'au înscris 516.653 copii în școală.

Din aceste cifre se vede că nevoia de școale nouă și de învățători este cerută mereu. — Poporul dorește lumină și trebuie să i se dea.

Față cu numărul școalelor și al învățătorilor eră nevoie să se sporească și personalul de control al învățământului.

Cu 25 ani în urmă eră un revizor școlar pentru două județe. — Se făceau inspecții de formă și chiar sărbătoare. Atunci s'au găsit școale neinspectate 4 — 5 ani.

Starea aceasta de lucruri eră prea învechită și trebuia schimbată, de aceea s'a ajuns a se numi câte un revizor școlar peste un județ.

Eră un progres acesta, însă eră departe de a fi aceea ce trebuie să fie pentru școală, dacă ținem să se facă un control serios.

Ce poate face un revizor școlar ori câtă bunăvoință.

ar avea într'un județ ca Dolj, cu 213 școale și 363 învățători, Prahova cu 233 școale și 313 învățătorii, Mehedinți 232 școale și 305 învățători, Ialomița cu 167 școale și 270 învățători, etc.

După regulament este ținut să facă 10 zile de inspecție pe lună, iar restul la cancelarie, unde sunt foarte multe lucrări. Intr'o zi nu poate să inspecteze decât cel mult două școale cu câte un post ori una cu 2—3—4 posturi.

Să presupunem că în cinci zile din lună inspectează școalele cu un post sau 10 școale cu 10 învățători și în alte 5 zile inspectează alte 5 școale cu mai multe posturi, ori cel mult 15 învățători. — În total ar inspecta 15 școale și ar vedea în clasă la lecții 25 învățători într'o lună.

Intr'un an (9 luni de școală) poate să inspecteze 135 școale și să vază la lucru 225 învățători. Restul de școală ar rămâne neinspectate. Se știe însă, că, în fiecare lună, se întrebuițează mai multe zile pentru anchete în diferite părți ale județului.

Restul de școale rămân astfel să fie inspectate în anul viitor, când poate împrejurările adesea fac să tot fie amânate din lună în lună și astfel rămân cu anii neinspectate.

Răul se răsfrânge asupra școalei și deci asupra viitorilor cetățeni. Ce trebuie să facă un învățător, când vede că munca lui nu este văzută de nimeni, nu este încurajată în ceeace se căsnește să facă și, când n'are pe cine să întrebe, dacă lucrează bine ori nu în școală?

Lipsa de control este una din cele mai însemnate cauze, cari a stânjinit mersul învățământului primar rural, fiindcă din cauza lui, nu toată lumea și-a făcut datoria întreagă; iar pe de altă parte multe elemente bune sau

cari ar fi putut să devie bune, — s'au pierdut pentru școală.

Inmulțindu-se numărul școalelor și al învățătorilor, eră de neapărată trebuință să se sporească și personalul de control al învățământului primar rural, ca astfel autoritatea școlară să fie pusă în curent în tot momentul de tot ce se face în școală și să ia măsuri de îndreptare, unde răul va fi observat.

D-l Haret, care cunoaște bine școala rurală și pe învățătorul ei, nu a lăsat să treacă nici o ocaziune, să nu meargă în sate, să observe de aproape, să asculte pe învățător despre nevoile școalei, simțindu-se atunci în momentele cele mai fericite, și să ia măsuri de îndreptare.

D-sa cu începerea anului școlar 1908—1909 a sporit și personalul de control al învățământului primar, nevoie simțită de mult și dela care atârnă bunul mers al școalei

A creat 52 posturi de revizori școlari de clasa II-a, numind pe ziua de 1 Septemvrie 1908, 52 învățători înaintați.

În învățământul rural se găsesc învățători foarte buni, cari s'au cultivat neconținut după ieșirea din școală, lucrează sistematic, au fost puși la încercare și au dat dovadă de pricepere și muncă dezinteresată.

Din aceștia s'a gândit «Omul școalei» să-i ia și să-i întrebuințeze pentru controlul învățământului primar rurali

Eră o încurajare pentru unii, — imbold pentru alți de a se ridica ca și colegii lor, — realizându-se astfel și dorința întregii învățătorimi, exprimată în congresul din 1906, ca controlul învățământului primar rural să se facă prin învățători, după cum cel urban se face prin

institutori. Acesta ar fi idealul de control ca fiecare grad de învățământ să-și aibă pe membrii săi destoinici în serviciul de control.

Alegerea acestor revizori s'a făcut de d-l Haret fără nici un amestec al persoanelor influente, ci numai după munca desfășurată de fiecare în cercul său, după moralitate, după pricepere în ale școalei etc., căci trebuie să fie pildă vie înaintea colegilor lui.

Nimeni nu cunoaște mai bine școala rurală și pe învățători, decât aceștia cari își petrec viața în ea și având aceleași idealuri.

Misiunea acestor revizori nu eră așa ușoară, precum se pare la prima vedere, căci erau chemați la o grea încercare. Trebuia să corespundă așteptărilor ministrului, care avusese încredere în ei și să arate starea învățământului rural așa cum este în realitate; de alta, să dea dovadă că controlul învățământului rural se poate face prin învățători, căci altfel cauza este compromisă dela început.

Ei trebuiau să fie apostoli neobosiți ai progresului, să împartă învățătura bogată la fiecare școală, arătând bunele metode și îndemnând pe învățători să-și lărgească cercul de cunoștințe, căci alt mijloc mai bun și mai grabnic pentru îndreptarea învățământului primar nu este decât revizorul școlar. El să fie educatorul educatorilor. O funcțiune cu o răspundere așa de mare față de națiune, nu mai putea fi încredințată oricui sau persoanelor cari nici nu fac parte din corpul didactic.

Revizorii școlari dintr'un județ s'au întrunit la reședința revizoratului, sub președinția inspectorului școlar respectiv, și au împărțit școalele județului în 2—3 părți aproape egale după numărul revizorilor județului.

Noua organizare reducând numărul școalelor, pe cari fiecare revizor le avea în seama sa, îi da putința să se ocupe de aproape de dânsule, să le inspecteze des și să cunoască în mod serios pe fiecare învățător, constatând nu numai starea de lucruri ci luând măsuri pentru îndreptare. Numai inspecțiunile făcute cu răgaz, cu atenție încordată și cu note amănunțite despre tot ce s'a inspectat, vor fi de folos școalei.

Trebuiă să înceteze inspecțiile de 10—15 minute la o școală și al proceselor cu coprinsul următor: „*Mersul învățământului se urmează după prescrierea programei*“, ori: «In urma examinării din toate diviziile, am obținut rezultat mulțumitor».

D-nul Haret, odată cu numirea revizorilor școlari de clasa doua, a dat și o circulară prin care s'a pronunțat foarte lămurit asupra felului de inspecțiuni de aci înainte. Cel puțin o jumătate de zi la o școală cu un învățător; iar la nevoie și o zi întreagă, — ca astfel să aibă timpul necesar, ca să observe de aproape tot, — metoda de predare al învățătorului, mijloacele de care se servește, forma de învățământ, temeinicia cunoștințelor elevilor, lucrările scrise, obligativitatea, arhiva, materialul didactic, igiena școalei, învățătorul, gospodăria lui, cursurile complementare, de adulți, lucru manual, cercuri culturale, etc.

S'au găsit școale, unde lucrările scrise nici nu erau cunoscute; iar altele unde totul se reducea la copierea din carte a câtorva probleme, începute cu creionul, scrise cu cerneală violetă și terminate cu neagră.

Obligativitatea nu se aplică după prescrierile din lege. In clasa I-a se înscriau câte 80—90 elevi și în ultima clasă ajungeau 3—4 ori nici unul.

A fost destul să se schimbe câțiva învățători la o școală, ca să dispară cea mai mare parte din zestrea, școalei și chiar cea dată de Cassa școalelor, apoi liberări de certificate fără să se fi ținut seamă de lege, promoții fără îndeplinirea condițiilor cerute de regulament, etc.

Lucrul de mână pentru fete eră un mijloc de a trăi cineva, fără să muncească. S'au găsit maestre cari nu dedeau cu luna pe la școală și învățătorul nu numai că nu le notă ca absente, ci le și semnă ca prezente în registru. S'au găsit maestre pentru 4—5 eleve, când la aceeaș școală erau învățătoare titulare. Oare nu eră cheltueală zadarnică aceasta, când școala nu aveă bănci, tablă, etc.?

Îndată ce autoritatea superioară școlară a fost pusă în cunoștință despre acestea, a luat măsuri și a dat ordin să se respecte legea și regulamentul școlar.

Cercurile culturale au început a fi frecventate de toți când s'a văzut că la ele ieau parte și revizorii școlari. Și, în timpul din urmă, zilele de conferință ale cercului, ajunseseră zile mari pentru satul, unde aveau loc. Sătenii veniau la școală cu mic cu mare, ca să asculte învățăturile folositoare. Și nu numai că nu li se ură, ci la sfârșit întrebau, când se mai ține conferință în satul lor.

În urma unei inspecțiuni de clasă, revizorul eră ținut a merge în cancelarie, unde își arată părerile asupra celor observate, recomandând tot ce credeă nemerit și bun pentru progresul școalei. Recomandă în acelaș timp unele cărți de citit ori reviste școlare pentru sporirea capitalului intelectual.

Numai în urmă, cu note de tot ce a observat și ce a recomandat, pornește la altă școală. Unde interesul

școalei a cerut, *a făcut o lecțiune ori două model spre a vedea învățătorul cum să procedeze și mai ales pentru suplinitori. Munca a fost încununată de succes, căci din aceștia cei mai mulți, cari s'au prezentat la examenul de ajutor de învățător, au reușit; iar din ceilalți mai toți, cari s'au prezentat la examenul de înaintare, au reușit a fi numiți institutori.*

Revizorii școlari, odată pe lună, de regulă în primele 2—3 zile, se întruniau la cancelaria revizoratului sub președinția inspectorului școlar respectiv. Aci fiecare își expunea tot ce a constatat la școalele inspectate din circumscripția sa și măsurile propuse. Inspectorul își arăta părerile și apoi puneă în cunoștință autoritatea școlară superioară. Numai inspecțiunilor dese și amănunțite se datorește sporirea populațiunii școlare la sate.

Când s'a făcut inspecția specială, învățătorului Cr . . . R . . . , dela școala din satul C . . . , jud. Ialomița, de către inspectorul școlar respectiv și când, în cancelarie, îi s'a arătat neajunsurile observate, a spus: «Vă mărturisesc adevărul, nu sunt inspectat de mult, n'a venit nimeni să mă vadă ce fac și cum fac și să mă îndrepteze dacă fac rău. Eu am crezut că e bine așa cum fac eu».

Starea școalelor rurale s'a îmbunătățit mult în timpul cât au funcționat acești revizori școlari de cl. II-a. Numărul școlarilor a crescut dela 17.087 câți erau în 1904—1905 la 21.567 în 1908—1909, în județul Ialomița.

În toată țara a crescut dela 133.120 din 1907—1908 la peste 516.653 elevi.

Numărul absolvenților în Ialomița a ajuns la 1.078, în 1908—1909, față de 727 câți erau în 1904—1905.

În toată țara a crescut dela 25.587 la 26.615 în 1909—1910.

Inspecțiunile, făcute așa precum s'a arătat mai sus, au crescut mult. În județul Ialomița s'au făcut 359 inspecțiuni în anul 1908—1909, față de 87 din 1905—1906, ori 51 din 1904—1905.

În toată țara în anii 1906—1907 și 1907—1908, deci înaintea înființării revizorilor școlari de cl. II-a, se făcuseră 6.491 inspecții.

Dela 1 Septembrie 1908, data numirii revizorilor școlari de clasa II, până la 1 Februarie 1910 s'au făcut 16.992 inspecții.

Iată o dovadă destul de puternică de însemnătatea controlului adevărat în școală.

Revizorii școlari, cari n'au corespuns chemării lor, au fost chemați la catedră de d-l Haret, care-i numise.

În zilele de 15, 16 și 17 Octombrie 1909, revizorii școlari au fost întruniți în București, unde s'au discutat următoarele chestiuni de școală:

- a) Felul inspecțiilor școlare,
- b) Orarul,
- c) Relațiunile dintre revizorii școlari de cl. I-a și a II-a.
- d) Activitatea intelectuală și revistele pedagogice.

D-l Haret a cerut revizorilor școlari ca, la sate, orarul pe jumătăți de zi adoptat de nevoie, să fie înlocuit cu cel pe zile întregi, unde este posibil.

În privința activității extrașcolare a cerut ca învățătorul *sa se ocupe în primul rând de școală și în colo să facă ce poate și ce se pricepe, nimeni nu-i impune să facă ce nu se pricepe.*

Învățătorul, care este bun în școală, este bun și în

afară de școală și care muncă îi înalță prestigiul în fața sătenilor. Acela, care în școală nu este destoinic, nici în afară nu face nimic, ci numai încurcă lucrul spre peirea lui și răul școalei. A opri pe cel bun să se manifesteze, însemnează a-l opri să-și pună în practică talentele și energia cu care natura l-a înzestrat.

De aceea să se lase bunele voințe să se manifesteze și chiar să se provoace entuziasmul printre învățători, spre a lupta voluntar cât mai mulți pentru ridicarea clasei țărănești.

Pe ziua de 1 Aprilie 1911, revizorii școlari de clasa a doua au fost desființați și astfel școalele au rămas tot cu vechiul sistem de control, un revizor școlar pentru un județ.

Numărul școalelor și al învățătorilor a sporit foarte mult în timpul din urmă și deci și sacrificiile statului. Ori câtă bunăvoință ar avea un singur revizor nu va putea să supravegheze de aproape școalele unui județ. Va face ceea ce face un învățător în clasă cu peste o sută de elevi.

Dacă pentru un județ cu 100 — 110 comune este de neapărată trebuință un număr de 7—8 administratori de plasă, atunci pentru acelaș județ cu 170—180 școale și aproape 300 învățători este suficient un revizor școlar, care singur trebuie să-și ție și cancelaria cea mult împovărată de lucrări și să observe de aproape pregătirea minții viitorilor vulturi ai României ?

Numai câteva luni sunt dela desființarea acestor revizori și în prezent se găsesc o mulțime de școale rurale neinspectate în 1911.

Revizorii școlari de cl. II-a vedeau școalele la începutul anului, la mijloc și la sfârșitul lui și nu numai pentru

învățătură ci și pentru lucru manual, curățenie, grădină școlară, activitate în afară de școală, cassă de economie etc. Ei poate sunt singurii, cari au mers iarna, noaptea, din sat în sat să asiste la cursurile de adulți.

Toate acestea le-au făcut cu multă oboseală și cu mari sacrificii materiale din parte-le, căci micul salariu, pe care-l primiau după ce li se făceau toate reducerile, nu le eră suficient nici pentru cheltuelile de drum.

Și nimeni nu poate să lucreze mai bine pentru ridicarea stării săteanului decât aceia cari i-o cunosc, o simt și în cari el are încredere mai multă.

Mintea și inima acestora ca și a tuturor învățătorilor a fost deschisă și înălțată de Marele om al școalei, care în nemărginita d-sale iubire de neam, a arătat calea de urmat, a îmbărbătat la muncă pe toți și a aprețiat meritele fiecăruia, arătând lumii cine este și ce voiește învățătorul.

Dacă pe ici pe colea s'au ivit oarecari nemulțumiri contra revizorilor școlari de clasa doua, apoi sunt tocmai din partea acelora, cari nu voiesc să fie văzuți des, spre a putea face ceeace voiesc. Autoritățile școlare superioare trebuia ținute în curent despre școala unde elevii stau singuri și se bat, iar învățătorul lipsește cu zilele; despre cel care pune elevii să măture, iar salariul servitorului nu se înapoiază cel puțin Cassei Școalelor; despre cel care trimete elevii prin sat să bea apă dela puț; despre cel care îi ține iarna în frig sub zero grade; — despre cel care nu are materialul didactic dat de Cassa Școalelor, despre acela care lasă grădina școalei ca loc de pășune pentru vitele satului și nu voiește să respecte legea și regulamentele școlare etc. Aceștia sunt cei nemulțumiți, dar, din fericire pentru școală, nu sunt tocmai mulți.

Revizorii școlari de clasa doua au dovedit ministrului și lumii școlare, că controlul învățământului rural se poate face destul de bine prin învățători meritoși. Au corespuns dorințelor aceleia care i-a numit, făcând ca școalele să fie populate fără să se recurgă la asprimea legii, numărul absolvenților a sporit mult; fiecare și-a îndeplinit datoria sa arătând starea școlii rurale așa precum este.

Suntem datori să aducem omagiu de recunoștință d-lui Spiru C. Haret, reformatorul școlii românești, pentru marile servicii aduse țerii, căci numai mulțumită activității neobosite și energice a d-sale, învățământul a făcut progrese uimitoare, numărul școalelor s'a înmulțit într'un mod surprinzător, procentul de analfabetși a scăzut, iar activitatea extrașcolară a înbrățișat cele mai diverse forme spre a determina o temeinică deșteptare a țaranului român.

Numele d-sale va rămâne pentru totdeauna scris adânc în mintea și inima generațiunii de azi și de mâne.

ȘT. POPESCU

Învățător, Jalomîța

CONTROLUL IN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Controlul acestui învățământ, așa cum a fost statornicit prin vechile legiuiri școlare, n'a putut da foloasele ce se așteptau dela el.

Mai întâiu, revizorii școlari n'au putut fi nici măcar câte unul de fiecare județ, ci o bună parte dintre ei au avut câte 2 județe de inspectat până în anul 1891.

Oricât de redus a fost până în acel an numărul învățătorilor, chiar jumătate din numărul actual dacă au fost, tot veniau câte 180—200 și în unele circumscripții și mai mulți învățători de fiecare revizor; și cum dela o margine la alta a circumscripției erau câte 150—200 kilometri, înțelege oricine cu câtă greutate și mai ales *la cât timp* puteau fi inspectate școalele unei circumscripții.

Mai trebuie de considerat apoi și cine erau revizorii școlari pe vremurile acelea. Erau licențiați în drept, în științe, în litere, toți oameni cu un nivel cultural ridicat în adevăr, dar lipsiți de cunoștințele speciale misiunii de învățător primar.

Copilul, între 7 și 14 ani, are, precum se știe, o psihologie a lui, psihologie pe care mulți dintre vechii revizori școlari nici n'o bănuiau, și cum ei erau cu totul streini și de munca de toate zilele a învățătorului, n'aveau

de unde-i cunoaște greutățile și de aceea nici n'o puteau apreția just.

Atunci, ca și azi de altfel, erau învățători și instituitori buni și pricepuți, dar erau mulți și de acei cari predau lecțiile ca vai de lume; și cine dintre noi nu cunoaște cât îngreuează progresul o rea metodă în predarea lecțiilor? Rezultatele nemulțumitoare, produs al relelor metode, le vedeau, desigur, și revizorii de pe atunci. Numai că, ei le aruncau pur și simplu în sarcina învățătorului și treceau mai departe, iar învățătorul rămâneă, după inspecție tot așa de priceput asupra cazurilor neprogresului din clasa sa, ca și mai înainte de ea.

Că vor fi fost și excepțiuni, că chiar unii dintre acei revizori nu treceau fără să dea oarecare povețe pentru îndreptarea relelor constatate, nu o poate nimeni contesta. Altceva este însă a da povețe cum trebuie să se facă o lecție bună și altceva este s'o faci însuși, conformându-te acelor povețe. Este ca și cum ai vrea să formezi buni cismari din niște ucenici numai după regulile și fără să lucrezi în fața lor nici o pereche de cisme. Și după cât știu eu, căci eram institutor și pe vremea aceea, vechii revizori școlari nu s'au suit pe catedrele învățătorilor, spre a le face modele de lecțiuni.

Dar să trec mai departe, căci ceeace am arătat mai sus se pătorează odată.

Primul pas spre o stare mai bună de lucruri s'a făcut în 1891. Atunci s'a dat fiecărui județ câte un revizor școlar. I s'a dat prin urmare revizorului școlar putința de a inspecta mai des școalele, nu odată la 5—6 ani, ca mai înainte.

Alt pas însemnat făcut în spre mai bine a fost recrutarea revizorilor școlari dintre institutori. Învățător pri-

mar el însuși, institutorul revizor școlar cunoaște toate greutățile acestei catedre și este în măsură să aprețieze mai just munca colegilor săi.

Dar, de chestiunea controlului în învățământul primar s'a ocupat mai de aproape d-l Spiru C. Haret.

Ingrijorat de ignoranța și mai ales de robirea economică a masselor populare, d-sa își puse, la venirea din 1901 la Ministerul Instrucțiunii, toată nădejdea în învățătorime și prin ea a început în acel an, precum se știe, marea operă de salvare națională, care va rămâne coroana activității sale ca om de stat.

Pentru conducerea acestei patriotice lucrări, era nevoie însă ca și organele de control să fie la înălțimea chemării. Prima sa grijă, când veni atunci la minister, a fost deci de a-și pregăti un bun corp inspectorat.

Am avut deosebita cinste de a fi printre revizorii școlari numiți de d-sa atunci. Știu deci prin mine însumi câtă solitudine a pus întru a ne povăui, cum să stimulăm și cum să conducem atât noua activitate — activitatea extrașcolară — la care chemase pe învățătorii satelor mai întâiu și pe cei ai orașelor mai pe urmă, cât și pe cea școlară, mult slăbită din cauza lipsei de control din trecut. Și n'am să uit niciodată entuziasmul cu care s'a lucrat atunci, atât în școală cât și afară din școală. Era cuvântul cald al marelui amic al poporului, care ne însufleția pe toți: pe noi revizorii și pe învățători. Învățătorii mai ales, au dat dovezi de o energie de necrezut în dubla activitate ce li s'a cerut, energie pe care d-l Spiru C. Haret are marele merit, de a o fi descoperit și utilizat cu atâta folos pentru popor.

Veni însă schimbarea de guvern din 1904, care întrerupse rodnică activitate a d-lui Haret până în 1907,

când d-se se reîntoarce în capul ministerului de instrucție. Atunci activitatea extrașcolară, un moment stânjenită, reîncepe cu o și mai mare putere. Numărul învățătorilor începe a crește și el din nou. Numai în 1908 s'au creat 750 posturi de învățători, afară de un număr destul de însemnat de grădini de copii. 750 de posturi noi și cu cele 5.029 vechi fac 5.779 posturi de învățători. Astfel, 5.779 învățători, repartizați pe 32 revizori școlari, veniau câte 180 învățători de fiecare revizor.

Unele județe aveau însă cu mult mai mulți învățători. Astfel era Doljul cu 363, Prahova cu 313, Mehedinți cu 305, Dâmbovița cu 270, Buzăul cu 264, etc.

Dacă regulamentul și deciziile ministeriale cer, precum se știe, ca fiecare revizor școlar să facă cel puțin 10 zile de inspecție pe lună, celelalte 20 fiindu-i rezervate pentru lucrările de cancelarie, și dacă pentru fiecare învățător el trebuia să întrebuițeze cel puțin o zi, ca să-și poată da seama în mod complet de întreaga lui activitate, este văzut că nu putea inspecta decât 10 învățători pe lună sau 90 pe an, socotit a nouă luni de lucru. Ce puteau face deci revizorii, cari aveau câte 360, 300, sau chiar numai 180 de învățători în circumscripțiile lor?

Și 2 învățători, dacă s'ar fi inspectat pe zi, tot nu se puteau cerceta toți într'un an, decât în cele câteva județe, cari n'aveau peste 180 învățători.

Sunt însă învățători cari, pentru a fi îndreptați, trebuie văzuți de 2—3 ori pe an, iar la alții inspecția trebuie să dureze și câte 2 zile la olaltă, pentrucă nu știu să predea o lecție cum se cade și revizorul trebuie să se sue pe catedră, să le facă lecții model și să-i pună

să le facă și ei în fața sa; nu știu cum să țină cancelaria și el trebuie să-i învețe; unii au școale de adulți și trebuie cercetate; fac lucru manual și trebuie să fie inspectat; mulți cultivă grădinile școlare și revizorul trebuie să le viziteze și să vadă și pe copii lucrând în ele.

Diversele cercetări apoi, precum și alegerea terenurilor școlare dau mult de lucru revizorilor școlari și-i obligă să cutreere județele dela o margine la alta, iar în 2—3 Dumineci din lună trebuie să mai asiste și la ședințele cercurilor culturale.

Dar cancelaria revizoratului! cancelarie în care, în cele mai multe cazuri nu e decât un copist plătit cu 40 de lei lunar!

Și iată cu ce trebuie să se ocupe revizorii școlari, când intră în cancelarie: Sunt rapoartele lunare și cele trimestriale cerute de regulament dela diriginții și directorii școalelor primare, precum și dela președinții cercurilor culturale, diversele cereri de concedii și motivări de absențe ale învățătorilor și institutorilor, feluritele reclamații ce se nasc din cauza aplicării măsurilor relative la obligativitate, comunicările diriginților și ale directorilor de școale relative la diversele nevoi ale școalelor, feluritele tablouri și statistici despre mișcarea populației școlare, centralizarea lucrărilor recensământului școlar, statele de salar ale învățătorilor și cele pentru plata cheltuelilor materiale ale școalelor rurale, precum și adunarea actelor justificative ale acestor cheltueli, adunare, care reclamă o interminabilă corespondență cu diriginții de școale; apoi contractele de încheiere pentru școalele cari n'au localuri proprii și o mulțime de alte lucrări, cari toate trebuie să fie rezolvate și făcute de revizorii școlari.

Cancelaria aceasta, atât de încărcată în lucrări și, cum am arătat, absolut săracă în personal, reține pe revizorii școlari la reședință, în mod constant, 20 de zile din lună și iată de ce, înainte de 1908, cu toate silințele puse, ei nu puteau face mai mult de 10 zile de inspecție pe lună.

Dar aceasta aducea atât de mari pagube învățământului popular, încât d-l Spiru C. Haret s'a văzut nevoit să sporească, în acel an cu încă 52 numărul revizorilor școlari, numindu-i pe aceștia revizori școlari de clasa II-a și punându-i sub controlul revizorilor școlari de județe, al căror număr l-a ridicat la 33, dându-le numele de revizori școlari de casa I-a. Și pentru a da învățătorilor niște povățuitori cât mai apropiați sufletește de ei și a le deschide totdeodată încă un mijloc de înaintare, d-sa a hotărât ca acești 52 de revizori școlari să fie recrutați dintre frunțașii lor și anume dintre cei înaintați pe loc ca institutori.

Avem în corpul didactic rural peste 600 de învățători înaintați pe loc și mulți dintre ei sunt foarte inteligenți și citiți. Cunosc în perfecție nouăle metode de predare și lucrează în școală cu multă pricepere și tragere de inimă. Dintre aceștia, în August 1908, într-o consfătuire ce a avut loc la minister și la care au luat parte: secretarul general, directorul și subdirectorul învățământului primar, cei 2 inspectori generali și revizorii școlari de clasa I-a, d-l ministru Spiru C. Haret a ales pe cei 52 revizori școlari de clasa II-a și pe 1 Septembrie acel an i-a și numit în funcțiune.

Indată după numire, acești revizori au fost convocați la minister împreună cu cei de clasa I-a și cu inspectorii școlari și în conferințele ce s'au ținut acolo,

d-l Spiru C. Haret le-a dat sfaturi asupra modului cum trebuie să-și împlinească îndatoririle serviciului ce li s'a. încredințat. „*Aleși fiind din mijlocul tovarășilor de muncă*“ — le zicea d-l Haret — „*d-v. aveți datoria de a vă purta prietenește cu ei, a-i povățui cu bunăvoință, când îi veți găsi greșind, a face înșivă bine în fața lor ceea ce veți vedea că fac rău, și nu odata ci de doua și chiar de trei ori. Și numai când veți constata îndărătnicie și rea voință, să vă adresați autorităților superioare*“.

Chemând pe acești harnici muncitori în corpul inspectorat, d-l Haret a adus mari servicii învățământului, care, de aci înainte, a putut fi și mai de aproape și în mod serios controlat.

Mai întâiu, ridicarea numărului revizorilor școlari dela 32 la 85 a scoborât mult — cam la 70—80 — numărul învățătorilor ce trebuiau inspectați de un revizor școlar, dându-se prin aceasta revizorilor puțința, de a inspecta, cel puțin odată în an, pe toți învățătorii din circumscripțiile lor și pe unii și de mai multe ori.

Și apoi, odată cu sporirea numărului revizorilor, d-l Haret a mai creat și 7 posturi de inspectori școlari de circumscripție, căroră, printre alte atribuțiuni, ca controlarea activității revizorilor, etc., le-a mai dat și pe aceea de a inspecta școalele urbane, tot pentru a lăsa destul timp revizorilor, ca să se ocupe cu cele rurale.

În acelaș scop, și pentru a asigura totodată un control mai eficace al învățământului primar particular, d-l Haret mai înființă în fine și 3 posturi de inspectori speciali pentru acest învățământ.

Atât inspectorii învățământului primar public, cât și

cei ai învățământului primar particular fură recrutați de d-sa dintre cei mai distinși revizori școlari.

Iată acum și în ce chip au fost fixate cele 7 circumscripțiuni ale inspectoratelor învățământului primar public:

Circumscripția I, cu reședința în Iași, cuprinde județele: Iași, Dorohoiu, Botoșani, Vaslui, Roman și Suceava.

Circumscripția II, cu reședința în Focșani, cuprinde județele: Putna, Fălciu, Tutova, Tecuciu, Bacău și Neamț.

Circumscripția III, cu reședința la Galați, cuprinde județele: Covurlui, Brăila, Tulcea și Constanța.

Circumscripția IV, cu reședința în Ploești, cuprinde județele: Prahova, Râmnicul Sărat, Buzău și Ialomița.

Circumscripția V, cu reședința în București, cuprinde județele: Ilfov și Vlașca.

Circumscripția VI, cu reședința în Pitești, cuprinde județele: Argeș, Muscel, Dâmbovița, Olt și Teleorman. În fine,

Circumscripția VII, cu reședința în Craiova, cuprinde județele: Dolj, Mehedinți, Gorj, Vâlcea și Romanați.

Cele 3 circumscripțiuni ale inspectoratelor învățământului primar particular au fost fixate în chipul următor:

Circumscripția I, cu reședința în Iași, cuprinde județele: Dorohoiu, Botoșani, Iași, Vaslui, Fălciu, Tutova, Tecuciu, Covurlui, Putna, Bacău, Neamț, Suceava, Roman, Tulcea și Constanța.

Circumscripția II, cu reședința în București, cuprinde județele: Brăila, Râmnicul Sărat, Ialomița, Vlașca, Teleorman, Olt, Argeș, Muscel, Dâmbovița, Prahova, Buzău, Romanați, Dolj, Mehedinți, Gorj și Vâlcea.

Circumscripția III, cu reședința tot în București, cuprinde județul Ilfov și orașul București.

Tot personalul de control mai sus arătat a fost pus sub conducerea celor doi inspectori generali, cari au reședința: unul în Iași și altul în București.

Rezultatele obținute de pe urma activității acestui personal de control au fost dintre cele mai strălucite, căci pe lângă că școalele urbane publice și cele particulare au fost mai riguros controlate, dar și numărul inspecțiilor făcute de revizorii școlari în intervalul dela 1 Septembrie 1908, când au intrat în funcție cei 52 de revizori școlari de clasa II, și până la 1 Februarie acest an, adică în 2 ani și 5 luni, s'a ridicat la 16.992, pe când în spațiul aproape egal dinainte de 1 Septembrie 1908, cei 32 revizori de clasa I n'au putut face decât 6.491 de inspecții.

Dacă mai ținem seamă apoi și de modul statornicit, precum am arătat mai sus, de d-l Spiru C. Haret, pentru facerea inspecțiilor, putem judecă ce mari foloase a tras învățământul primar rural din plusul de 10.051 inspecții, câștigat prin crearea celor 52 revizori școlari de cl. II. Pe lângă frecventarea mai regulată a învățătorilor și îmbunătățirea metodelor de învățământ, mai e și un spor de 83.533 de copii adaus la populația școlară a satelor în cei 2 ani ce au urmat după 1908, spor care trebuie, în mare parte, atribuit tot înmulțirii personalului de control.

Un personal de control cu atâta îngrijire format și care a dat dovezi de pricepere, cinste și mult devotament în serviciu, nu putea fi lăsat la voia întâmplărilor. De aceea, prin modificările aduse în 1910 legii de organizare a Ministerului de instrucție, d-l Haret a

asigurat acestui personal stabilitate în funcțiune, făcând totodată imposibilă recrutarea lui din elemente nepregătite.

Dar o nouă schimbare de guvern, schimbarea dela începutul acestui an, a adus mai întâiu, înlocuirea inspectorilor și a revizorilor școlari de cl. I prin oameni noi, și apoi, pe 1 Aprilie, desființarea posturilor celor 52 revizori școlari de cl. II. Așa că azi nu mai avem pentru controlul învățământului primar decât inspectorii școlari, ale căror posturi au fost păstrate, precum și cei 33 de revizori școlari de clasa I; și cum numărul învățătorilor s'a ridicat astăzi la aproape 7.000, vor fi din nou peste 200 de învățători de fiecare revizor școlar și deci din nou școale inspectate la 2—3 ani odată și din nou sus arătatele scăderi în mersul învățământului primar.

Să nădăjduim însă, că lucrurile nu vor dăinui mult așa și că o foarte scurtă experiență va impune să se înmulțească din nou personalul de control.

C. V. FIȘINESCU

Institutor Botoșani.

PROCENTUL ANALFABEȚILOR DIN ROMÂNIA

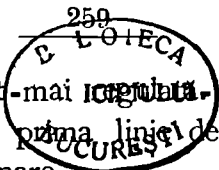
Noi Românii, deși ca stat avem o existență de mai bine de 600 de ani, totuși n'am avut parte de o cultură mai răspândită, din cauza împrejurărilor istorice, care după cum se știe, de cele mai multe ori ne-au fost neprielnice.

Această tristă stare de lucruri, a durat aproape până în zilele noastre și au trebuit eforturi supraomenești și oameni luminați și cu dor de țară, cari printr'o muncă inteligentă, devotată și continuă, să isbutească acum în urmă, ca să îndrepte lucrurile pe o cale mai bună.

Voiu căută să arăt pe scurt, care eră starea de lucruri până la norocoasa ivire a d-lui Spiru C. Haret și ce a făcut d-sa, pentru luminarea masselor.

Pentru ca școala primară să poată contribui la scăderea numărului de analfabeți, are absolută nevoie de următoarele lucruri:

- 1) Un număr de școli, proporțional cu numărul populației;
- 2) Localuri suficiente, încăpătoare și igienice;
- 3) Învățători luminați, cu dragoste de meserie și cu sufletul disciplinat și

4) O frecvență cât-mai ~~regulată~~.

Ne vom ocupa în ~~prima linie~~ de numărul și organizarea școalelor primare.

Din cele mai vechi timpuri și până la finele secolului al XVI-lea, toată învățătura dela noi se mărginea la câteva școli slavonești, în care se învăța rânduiala bisericii, dela călugării slavoni, fugiți din Bulgaria de frica Turcilor.

În secolul al XVII-lea se ivesc pe ici pe colo, câteva școli românești, din care ieșiau preoții de țară; iar în secolul al XVIII-lea, pe timpul Fanarioșilor, școlile românești încep să dispară rând pe rând din fața celor grecești, care se înmulțesc și se dezvoltă, în paguba celor românești.

Astfel în anul 1775, pe vremea lui Alexandru Ipsilante, se găseau în Muntenia 21 de școli primare românești cu câte un dascăl, în orașele mai însemnate ale țării. Statul cheltuia pentru întreținerea acestor școli, câte 636 de lei vechi pe an. (Istoria școalelor de V. A. Ureche).

Prima școală rurală se înființează la anul 1783, în comuna *Preajba* din județul Dolj, de către Hagi Stan Jianu.

La anul 1785, se mai înființează încă două școli rurale: una la *Hagiști* în Ilfov și alta la *Cornești* în Dâmbovița.

La 1838 s'a luat prima măsură oficială pentru întocmirea școlilor satești.

Vornicia ordonă: «Să se înființeze prin toate satele școale, urmând a lor învățatură numai în vreme de iarnă, adică dela 1 Noemvrie până la finitul lui Martie; ca în lunile celelalte să se îndeletnicească pentru ajutorarea părinților, la lucrarea pământului».

Această măsură s'a aplicat numai în 29 de sate.

Dela 1838 până la 1864, s'au mai înființat încă 249 de școli primare rurale.

În timpul revoluției dela 1848, toate școlile rurale au fost închise din porunca guvernului, pe motiv că *învățătorii ar fi instigatori*.

În Moldova, se înființează la 1832, conform regulamentului organic «școli începătoare de județe» și la 1838 în aceste școli, urmau 1.078 de elevi. La 1859, în toată Moldova erau 25 de școli rurale și 30 de școli urbane.

La 1864, Moldova avea 100 de școli primare și curând după această dată, numărul lor se ridică la 353.

În acest an se găseau 353 de școli rurale în Moldova și 1.635 de școli rurale în Muntenia.

De aci înainte, numărul școlilor rurale merge crescând, până ce în anul școlar 1909—1910, atinge cifra de 4.695. Sporul acesta de școli rurale, a contribuit foarte mult la împuținarea analfabeților.

D-l Spiru C. Haret, în calitate de Ministru al Instrucțiunii publice, a înființat 1.065 de școli rurale.

Una mie șasezeci și cinci de sate, au scăpat cu ajutorul d-sale de urgia întunericului, pentru a păși cu energie, spre binefacerile luminii.

Tot d-l Haret a stăruit ca aceste școli să aibă cât mai repede localuri proprii și cu ajutorul Cassei Școalelor, al comunelor și al inițiativei particulare, s'au zidit în timpul d-sale 1.931 de localuri tip.

Multe din aceste localuri, au fost înzestrate cu mobilierul necesar, din fondurile pe care comunele le aveau consemnate pentru cumpărarea pușcilor necesare micilor dorobanți. D-l Haret schimbând destinația acestor fonduri, a contribuit cu mult la răspândirea lesnicioasă a învățământului primar.

Pentru întreținerea nouălor localuri, d-l Haret a stăruit ca legea comunală din 1907, să prevadă ca 17% din venitul comunelor, să fie afectat pentru școală și biserică.

Numărul școlilor rurale crescând, fatal a trebuit să crească și numărul învățătorilor. În timpul d-lui Spiru C. Haret, s'au înființat 2.639 de posturi de învățători și astfel procentul analfabeților, după cum vom vedea a trebuit să scadă treptat, față de numărul crescând al învățătorilor.

În privința frecuentării, d-l Spiru C. Haret, a luat o mulțime de dispozițiuni și în cele din urmă a modificat și legea învățământului primar, cu scop ca aplicarea obligativității să devină realitate.

A înființat monopolul abecedarului și al cărților de citire și astfel, pe de o parte a eftenit aceste cărți, iar pe de altă parte, din câștigul realizat de Cassa Școalelor, s'au dat 220.000 de lei, pentru ajutorarea cu cărți, a elevilor săraci dela țară.

A stăruit să se înființeze cât mai multe cantine școlare și mai presus de toate, a stăruit din toate pîterile, ca învățătorii să-și facă datoria în școală căutând a instrui numărul legal de elevi. Grație măsurilor luate cu școlile, cu învățătorii și cu elevii, numărul acestora merge crescând, *în orașe*: dela 69.688 din 110.497 adică 63% înscriși, în 1900—901 la 80.856 din 105.349 în vîrstă de școală adică 76,56% în 1909—1910. *În sate*: dela 218.159 din 643.795 în vîrstă de școală adică 33,88% în 1896—97 la 504.297 din 725.540 în vîrstă de școală adică 69,50% în 1909—1910.

Pentru că știința de carte nu se poate căpăta numai în școală, d-l Sp. C. Haret a luat măsuri pentru înființarea școalelor de adulți și a bibliotecilor școlare.

Rezultatul acestor sforțări, se poate vedeă din recensământul știutorilor de carte făcut de învățători în August 1909 și prevăzut în tablourile următoare:

*Numărul total al locuitorilor mai mari de 7 ani,
recenzați în August 1909.*

Locuitori	U R B A N I			R U R A L I			T O T A L		
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total
Români	319.132	292.551	611.683	2.167.953	1.984.063	4.152.016	2.487.085	2.276.614	4.763.699
Străini	100.491	103.725	204.216	43.590	35.837	79.427	144.081	139.562	283.643
Total .	419.623	396.276	815.899	2.211.543	2.019.900	4.231.443	2.631.166	2.416.176	5.047.342

În 1909, populația totală a țerii a fost de 6.771.772 de locuitori, deci în August, s'au recenzat de către învățători 74,5% din întreaga populație a țerii.

Iată acum și modul de răspândire al culturii la populația mai mare de 7 ani.

I. Populație orășenească.

Locuitori	Ș T I U C A R T E						N U Ș T I U C A R T E					
	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%
Români	234.122	73.4	150.767	51.6	384.889	62.9	85.010	26.6	141.784	48.4	226.794	37.1
Streini	73.023	72.7	31.785	59.5	134.728	65.3	27.468	27.3	42.020	40.5	69.488	34.7
Total	307.145	73.2	212.472	53.9	519.617	73.7	112.478	26.8	183.804	46.1	297.282	36.3

II. Populație rurală.

Locuitori	Ș T I U C A R T E						N U Ș T I U C A R T E					
	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%
Români	1.091.126	50.4	333.346	16.9	1.424.549	34.4	1.076.757	49.6	1.650.717	83.1	2.727.474	6.56
Streini	26.653	—	16.170	—	42.823	—	16.937	—	19.667	—	36.604	—
Total	1.117.849	51	349.516	17.4	1.467.365	34.7	1.093.694	49	1.670.384	82.6	2.764.078	65.3

III. Intreaga populație a țerii.

Locuitori	Ș T I U C A R T E						N U Ș T I U C A R T E					
	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%
Români	1.325.318	—	484.113	—	1.809.431	—	1.161.767	—	1.792.501	—	2.954.268	62
Streini	99.676	—	77.875	—	177.557	—	44.405	—	61.687	—	106.092	—
Total	1.424.994	54.2	561.988	23.3	1.986.982	39.4	1.206.172	45.8	1.854.188	76.7	3.060.360	60.6

Din examinarea acestor trei tablouri, se vede că la 1909, procentul știutorilor de carte, dela noi, față de neștiutori, eră astfel repartizat:

	<u>Știu carte</u>	Nu știu carte
La oraș	73,7%	36,3%
La sat	34,7%	65,3%
In total	39,4%	60,6%

Iată acum și rezultatele date de recensământul general, făcut de Ministerul de Domenii, în Decembrie 1899:

Anul	Populație totală	Mai mari de 7 ani	%	Știu carte				Nu știu carte	
				Bărbați	Femei	TOTAL	%		%
1899	5.956.626	4.694.288	781	785.120	294.477	1.034.597	22.2	3.659.691	77.8

Comparând rezultatele acestor două recensemente vedem că în 1899 erau 22.2% de știutori de carte ; iar în 1909, erau 39,4%. În interval de 10 ani, numărul știutorilor de carte, a crescut cu 17.2%.

Acestea sunt rezultatele statisticii, rezultate datorite în cea mai mare parte, devotamentului și înțelepciunii cu care a lucrat d-l Spiru C. Haret, pentru luminarea poporului și pentru ridicarea lui pe o treaptă cât mai apropiată de a popoarelor culte din Occident.

PETRE I. RADULESCU

Institutor în București

EXAMENELE DE ABSOLVIREA CURSULUI PRIMAR

Decretate din 1899, ele au avut loc, numai pentru cursul rural, pentru prima oară în Iunie 1899, iar dela 1904 'și la cursul urban. Intre motivele cari au dictat această măsură citim:

«În prima linie a fost trebuință de a se adăuga un nou mijloc de control serios și regulat asupra învățământului primar. Cu un singur revizor școlar pe județ, e imposibil să se creadă că un asemenea control există. Revizorul școlar are prea multe însărcinări și numărul școalelor a crescut prea mult, pentru ca fiecare din ele să poată fi inspectate cum trebuie mai mult de odată pe an, ceea ce e evident că nu ajunge. Examenul de absolvire însă arată rezultatele obținute în fiecare școală; și după numărul și calitatea absolvenților pe cari îi dă fiecare învățător, se judecă mai bine munca lui decât prin orice alt mijloc...» (1).

De aci, baza ce s'a pus pe numărul absolvenților la concursurile de înaintare pe loc;

2) E unul din mijloacele cele mai eficace de a stimula pe dascăli, provocând emulația între școli și învățători. Ca dovadă, numărul absolvenților, într'o serie de

(1) Sp. Haret. Raport adresat M. S. R., pag. 96.

3 ani numai, a trecut dela 9.798, câți erau în 1899, când pentru prima oară au fost examene, la 12.499, adică o creștere de 25%; în 1902;

3) Se îmbunătățesc procedeele; și

4) E unul din mijloacele cele mai eficace pentru autoritatea școlară, spre a-și da seamă de organizarea învățământului, de lipsurile observate în programe, orarii, metode, local, material și deci de măsurile de îndreptare ce trebuesc luate.

* * *

Prima lor organizare s'a făcut prin regulamentul din 26 Fevr./99. Școalele din acelaș județ se împart în mai multe cercuri, fiecare coprinzând mai multe școli, așa că distanța între ele să fie mai lesne de parcurs. Examinarea se face la școala din centrul cercului, de revizor sau un delegat al Ministrului. Notele se dau de delegat, avându-se în vedere și rezultatele de peste an ale elevilor. Acestea singure se trec în certificatul de absolvire.

Această reformă a fost primită de corpul dascălesc primar cu o vădită ostilitate. Între motivele care-i făceau pe învățători și institutori să ceară desființarea ei au fost: *a)* că delegatul n'are timp suficient să examineze serios pe absolvenți și deci să aprefieze cum trebuie munca învățătorului. Examinarea, din lipsă de timp, se face superficial; *b)* că delegatul n'are competența de a examina, examinarea reducându-se numai la constatarea dacă elevul are o fidelă memorie și deci, un alt neajuns, îndeamnă și pe învățător să lucreze tot în acest sens, neglijând partea educativă; *c)* că învățătorii și institutorii sunt destul de bine pregătiți și deci n'au nevoie de un

asemenea control insuficient, ei fiind cei mai în măsură să examineze pe elevi din toate punctele de vedere; *d*) că învățătorii, în vederea examenelor, vor neglija clasele inferioare și se vor ocupa numai de cei ce se prezintă la examen; și în fine *e*) că e o măsură oarecum jignitoare, care dovedește lipsă de încredere în munca învățătorului.

Afară de acestea, mai erau și alte considerațiuni de ordin bugetar, mai puțin importante, pe cari le trecem cu vederea.

Eră firesc să se întâmpine cu ostilitate o măsură foarte salutară, menită să cântărească cât mai bine munca dascălească. Negreșit că unele obiecțiuni au fost în parte întemeiate. Autoritatea școlară, și aci e meritul cel mare al d-lui Spiru Haret, a ținut seamă de arătările dascălimii și prin nouăle regulamente, decizii și legiuiri a căutat să completeze o reformă de cel mai mare folos învățământului.

S'au modificat art. 86 și 87 din regulamentul de administrație al școalelor primare, revenindu-se asupra delegaților, cari se numesc dintre învățătorii cercurilor—(Monit. Oficial No. 41, din 23 Maiu 1907). S'au adăogat între probe și lucrările scrise din limba română și aritmetică. Măsura s'a experimentat în 1907. S'a făcut constatarea că măsura nu e din cele mai bune, că lucrurile se petrec în familie, făcându-se menajamente reciproce între învățători, din care cauză au fost unanimități la promovări, iar notele din cataloage cât se poate de umflate.

Regulamentul se modifică din nou în 1908 (Monit. Of. No. 53), revenindu-se asupra delegaților. Cercurile se micșorează, fixându-se la cel mult 4 școale, alese așa ca distanța între ele să fie cât mai mică.

O comisie compusă din: 2 diriginți ai școalei cercului, învățătorul ultimei clase și revizorul școlar sau delegatul ministerului examinează pe elevi oral și scris. Examinarea orală se lasă să se facă de astădată de învățătorul clasei respective, ca și la școalele urbane. Se stabilește ordinea examinării. Prin diferite circulări se fixează la maximum 20 elevi pe zi de examinat și se atrage atenția revizorilor școlari, ca să se aibă în vedere mai mult judecata elevilor, gradul de asimilare al cunoștințelor și întrucât acestea le pot folosi în viață.

Treptat, treptat se fac noi îmbunătățiri prin modificările ce se fac din nou art. 86, 87 și 88. din Reg. de administrație interioară. Așa, se specifică ca distanța dela fiecă școală la școala aleasă ca centru să nu fie mai mare de 6 km. Se dă o mai largă interpretare alegerii membrilor comisiei, putând face parte din comisiune toți învățătorii cercului, cari prezintă elevi, fie ei și suplinitori. Se stabilește ca la darea notelor, în caz de neînțelegere, să decidă delegatul și se hotărăște ca rezultatul examinării să se consemneze prin proces-verbal în registrul de inspecție, pentru ca fiecă școală să ia cunoștință de felul cum s'a prezentat și de îndreptările ce va trebui să facă pe viitor.

Prin ordine circulare se atrage atenția revizorilor școlari ca să se dea mai multă importanță compunerilor și lucrărilor scrise; asemenea să se aibă o deosebită atenție asupra caetelor de lucrări ale elevilor.

Învățătorilor harnici li se acordă recompense, și li se aduc laude bine meritate.

Din toate acestea se vede grija neadormită a fostului ministru, Spiru C. Haret, ca absolvenții cursului primar să fie cât mai bine pregătiți, pentruca să se zică cu

drept cuvânt, că școala primară și-a îndeplinit menirea ei.

E o muncă condusă sistematic, cu pricepere și energie, ca tot ce a pus d-sa la cale.

N'a uitat ca să mărească și numărul absolvenților, pe lângă calitatea lor. Spre a împiedică pe o bună parte din elevi să părăsească școala înainte de a termina cursul primar, lucru pretutindeni observat prin micul număr de înscrieri și prezenți la examen în ultimul an de școală, a luat măsuri excepționale, dar foarte salutarii, modificând legea cu privire la recensământ, la accelerarea procedurii pentru încassarea amenzilor și stabilind ca elevii ultimei clase, cari au absentat nemotivat dela examen, să fie supuși la o amendă de 15 lei.

E de sine înțeles cât de salutară a fost această măsură. Statistica făcută a arătat în deajuns acest lucru. Astăzi această reformă, așa de combătută la început, a trecut în moravuri. Dascălimea primară nu se mai înspăimântă de examene, nici de delegații ei, ci conștientă de menirea ei, plămădește cu încredere în viitorul neamului aluatul ce părinții le încredințează, făcându-l tot mai bun și mai perfect.

* * *

Negreșit, sunt încă oarecari completări de făcut, pentru ca reforma să se zică că e deplin organizată.

Așa, pentru ca să nu se pară că examinarea se adresează numai memoriei, prin urmare să se poată cântări cât mai conștiincios valoarea atât a absolventului, cât și a muncii dascălești, ar fi necesar ca examinarea orală să se mărginească la anumite obiecte principale: aritmetică, l. română, istorie, geografie și șt.

naturale. La aritmetică, insistându-se asupra problemelor practice și calculului oral, iar la l. română numai asupra citirii, ortografiei și punctuației, întrucât compunerile se pot judeca după tema scrisă.

Lucrările scrise, tezele, să fie eliminatorii, pentru ca să se pună mai multă muncă și temeiu pe ele încă din școală.

Absolvenților să li se dea oarecari avantaje: Scurtarea termenului de instrucție militară, măsură care ar tinde ca elevul intrat în școală primară să n'o părăsească înainte de a o termina.

Totuș, așa cum se prezintă lucrurile, e un pas înainte făcut în scara progresului cultural, de a cărui desăvârșire un om ca d-l Sp. Haret, care a muncit fără preget în acest scop, trebuie să se simtă gelos.

VASILE NICULESCU

Institutator și Director în București.

SUPRIMAREA EXAMENELOR LA ȘCOALELE PRIMARE

«Lasă că te-oiu da eu la școală, ți vedeà tu atunci».

Aceasta-i sperietoarea care încă a mai rămas în unele case pentru a mai potoli neastâmpăratul *firesc* al drăcușorilor de copii.

Ca ilustrație pentru această amenințare, se pot cită scene cu aducerea la școală a copiilor în primele zile: strigăt, bocet, femei cu copii pe care-i aduc la școală, târîș ca pe căței, copii ce se acață de poalele rochiilor și țipă că nu vor să rămâie fără mama lor la școală.

Indată însă ce Domnul ori Doamna începe a se da pe lângă ei, a-i întrebă, a le vorbi poate mai frumos decât cei cari îngroziau cu școala — copiii văd că școala nu numai că nu-i o gogoriță dar că școala este un loc de mulțumire pentru ei; acolo ei aud povestiri frumoase care-i atrag și-i fac să vie cu plăcere la școală.

Va să zică spaima a fost trecătoare și de scurtă durată.

Nu tot așa însă este cu examenul!

După ce copiii au căpătat dragostea și interesul de școală, încep mai cu seamă părinții a le da în grijă că trebue a se gândi la examen, că la examen trebue să știe foarte bine, că la examen se hotărește cine trece clasa și cine nu, că la examen vine și..... vine și.....

Când începe a se apropiă epoca examenelor, copiii se simt apăsați de o grijă ce nu o pot îndepărtă cu

nici un chip. În nevinovatele lor jocuri și în culmea veseliei în care s'ar afla, e deajuns să le arunce cineva vorba «examen» și-i va vedeă îndată schimbați și cuprinși de grijă. Ei nu văd în examen prilejul de a-și arată destoinicia lor ci ei privesc examenul ca o împrejurare în care norocul joacă rolul principal. Ei n'au început încă a-și da socoteală de valoarea lor, n'au încredere în puterile lor. De au răspuns bine, ei spun că au avut noroc. Frica aceasta de *Necunoscut* îi copleșește așa de mult în cât la examen, în locul copiilor svelți și voioși din timpul anului, se văd niște fricoși cu fețele îngrijate de teama unor închipuite întrebări *grele* la cari ei se așteaptă că nu vor putea răspunde sau că vor răspunde slab. Grija aceasta, și emoțiunile prin care trec ei în timpul examenului, le amărăsc copilăria și-i ștânjenește în desvoltarea lor.

Va să zică e rău! Ei! Dar poate că e un rău trebuincios fără care nu se poate. Multe lucruri sunt rele și neplăcute dar fără cari nu putem ajunge la cele bune. Așa și examenul, poate că e unul din acele lucruri neplăcute dar neapărat trebuincioase.

Să vedem însă care e scopul și folosul examenului. Examenul are de scop controlul spre a se asigura dacă școala corespunde sacrificiilor făcute de Stat.

Acest control se face: 1) din partea dascălului asupra copiilor, 2) din partea autorității școlare asupra dascălului.

Controlul din partea dascălului asupra copiilor la examen este zadarnic. Despre acest control s'a spus și s'a scris cu atâta temeinicie încât nu mai încape discuțiune.

Reproducein aci motivele invocate în astă privință pentru a se vedeă cum se spulberă orice urmă de în-doeală asupra zădărniciiei acestor examene:

„Este știut că un institutor sau învățător asculta zilnic și cercetează întreaga clasă și pe fiecare școlar, și nu numai la un singur obiect de învățământ, dar la tot ce se învață. El are pe școlarul sau neîncetat sub deapăroape priveghere, dela intrare în școală și până la terminarea ei. Il cercetează, îl obsearvă și-l studiază în toate ale lui, în cât în orice moment institutorul poate să-și dea seama, de aptitudinile, de temeinicia cunoștințelor și de lipsurile ficcăruia dintre școlarii săi.

Notele ce se dau unui elev în tot cursul anului, atât la purtare cât și la învățătură, sunt exact cântărite. Rezultă dar în mod indiscutabil că examenele ce se fac la școalele primare sunt absolut inutile. Este o pierdere de timp pentru institutor și un supliciu pentru școlari. Orice învățător conștiincios nu poate da școlarilor săi alte note la examen decât acelea pe cari i le-a dat în ultimul trimestru. Ori-cari ar fi răspunsurile școlarului, ele nu-i pot schimba convingerea ce și-a făcut despre calitățile lui în tot cursul anului.

Pentru aceste considerente suprimarea examenelor la școalele primare urbane în clasele I, II și III și la școalele rurale în diviziunile I, II și anul întâiu din divizia III se impune. Promovarea școlarilor din aceste clase se poate face după notele obținute în cele trei trimestre din anul școlar. La absolvirea școlii primare însă, școlarii să fie îndatoriți a trece un examen pentru a se vedea temeinicia cunoștințelor dobândite în cei patru ani de învățătură, cum și le-au asimilat, ce grad de dezvoltare au, cum își pot expune gândurile lor etc. I se eliberează școlarului

un certificat de absolvirea ciclului de cunoștințe absolut necesare oricărui cetățean. Certificatul fără îndoială acordă și oarecari drepturi în viața socială, trebuie deci să facă dovadă acestor cunoștințe“.

Așa dar, afară de examenul de absolvire, la celelalte clase examenul este fără nici un folos.

Dar poate că examenul este trebuincios din punctul de vedere al controlului din partea autorității școlare asupra dascălului.

Și din acest punct de vedere controlul prin examen este zadarnic. Revizorii și inspectorii, în tot cursul anului, prin inspecțiunile ce fac, au prilejul de a cunoaște relele, bunele și sârguința fiecărui dascăl în parte. Așa că până la examen și-au format convingerea despre corpul didactic din circumscripția lor. La examen nu mai au ceva nou de cercetat.

Prin urmare, controlul și într'un caz și în altul fiind zadarnic, examenele la școalele primare trebuiesc desființate ca nefolositoare și dăunătoare copiilor în prima lor dezvoltare.

Iată deci chestiunea desființării examenelor la școalele primare ajunsă în rândul chestiunilor cari cer a fi luate în desbaterea oficialității spre a hotărî.

Și în adevăr în Iunie 1907 în urma argumentelor aduse, d-l Spiru Haret, fiind ministru, a desființat examenele la școalele primare rămânând numai examenul pentru certificatul de absolvire.

Cu chipul acesta s'au ușurat copiii de o grijă nefolositoare lăsându-le astfel veselia copilărească întreagă care este atât de trebuincioasă în timpul primei lor dezvoltări.

C. C. VALEANU
Institutor în București.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR PARTICULAR

E necontestat că școala este factorul cultural cel mai însemnat dintr'o țară. Ea este temelia pe care se reazimă toate clasele sociale.

Ministerul instrucțiunii a căutat în ultimele timpuri să ridice prin legi, regulamente, programe, diferite dispozițiuni și printr'un serios control, toate felurile de instituțiuni de învățământ public.

Singur învățământul particular rămăsese în urmă, pe această cale, deși acest învățământ a avut și are o deosebită însemnătate în mersul general al instrucțiunii și a întregii mișcări culturale a țerii noastre.

Intr'adevăr, cu toate că învățământul particular a mers și merge progresând din an în an — numărând peste 382 școli, cu peste 2.289 profesori și 35.503 elevi — el se ocârmuește tot sub imperiul legii învățământului din 1864, care, prin cele 12 articole dela urmă, enumără câteva dispozițiuni cu totul vagi, ce nu mai corespund cerințelor și timpului în care trăim.

Faptul că «școala este o instituțiune organică, care are un singur și unic fundament — Statul —, un singur și unic scop — întărirea lui în viitor», cum și considerațiunea că «Statul are dreptul și datoria să privegheze de aproape instrucțiunea privată și să dirijeze, în

acelaş timp, educaţiunea ce se dă la un aşà mare număr de elevi ce trec prin asemenea şcoli, au îndreptăţit pe d-l *Spiru C. Haret*, ca, în 1904, să prezinte Corpurilor legiuitoare un proiect de lege şi apoi în 1910 să elaboreze un anteproiect de lege al acestui învăţământ, prin care se propun măsuri generale de natură organică, pentru bunul mers şi pentru asigurarea şi mai mult a netăgăduitelor foloase ce trebuie să aducă ţerii, acest învăţământ.

Prin acest anteproiect de lege, trimis tuturor şcoalelor, cu circulara No. 89.332/910, ca să-l studieze şi să facă observaţiunile ce s'ar găsi cu cale, se lasă iniţiativei private toată libertatea de a înfiinţa asemenea şcoli. Mai mult chiar decât atât, Statul se şi obligă a le încuraja sub condiţiuni însă, ca instrucţiunea şi educaţiunea elevilor să fie cât mai temeinice, ca internatele şi hrana copiilor să fie în bune condiţiuni igienice, ca programele legile şi regulamentele să se aplice, ca învăţământul să nu conţină nimic contrar ordinii publice, bunelor moravuri, legilor şi instituţiunilor Ţerii, în fine ca şcoalele acestea să fie adevărate focare culturale şi naţionale.

Cu toate că aceste dispoziţiuni n'au putut avea încă putere de lege, totuşi, în timpul ministeriatului d-l *Spiru C. Haret*, s'au luat măsuri şi s'a lucrat în aceste vederi.

Să vedem acum ce s'a făcut, mai însemnat, pentru învăţământul particular primar, mai ales, în timpul din urmă.

1. Până mai în anii din urmă, numărul şcoalelor private nu erà bine ştiut. Ele se deschideau, unele cu autorizaţiunea Ministerului, altele fără nici o autorizaţiune,

și, apoi se închideau când conducătorii lor credeau de cuviință, fără a mai comunica aceasta și autorităților școlare.

De multe ori se proceda la închiderea vreunei școli, din pricina abaterilor dela regulamentele școlare sau din alte pricini și mai grave, pentru ca apoi aceeaș școală să continue a funcționa în mod clandestin, mutându-se în altă parte a orașului.

În zadar se luau măsuri pentru aprobare de orarii, programe și alte dispozițiuni bune de Minister, căci lipsia *controlul*. Revizoratul școlar al Capitalei printr'un raport asupra mersului învățământului public și privat, publicat în Monitorul Oficial No. 207 din 1908, arătând Ministerului starea în care se găsea învățământul particular, a hotărât pe d-l Haret să *creeze un serviciu inspectorat de control*, pe ziua de 1 Decembrie 1908.

Avem credința că astăzi nu se mai găsește nici o școală, care să funcționeze fără autorizațiune și să nu fie raportată imediat Ministerului, dacă s'ar abate dela regulamentele școlare.

2. Direcțiunea învățământului particular din Minister, lucrând cu cea mai mare atențiune, pricepere și muncă, — inspirate de d-l Haret — a format registre, matricule, pentru deschiderea și închiderea școalelor, — catalogarea acestora, — registre pentru autorizarea și funcționarea personalului didactic, cum și registre pentru trecerea conținutului celor mai însemnate rapoarte ale organelor de control cu apostilele Ministrului și a măsurilor generale de organizare, pentru bunul mers al învățământului particular.

3. Fiindcă regulamentul școalelor particulare din 4 Iulie 1896 are multe lacune în privința administra-

țiunii acestor școale, s'au făcut instrucțiuni generale, prin circulările No. 44.064 și 50.459/910, privitoare la o bună și regulată funcționare a școalelor de toate gradele, cum și a azilurilor confesionale și a școalelor de copii mici. Prin aceste instrucțiuni se lămurește în mod amănunțit administrațiunea interioară a școalelor private.

4. Unele localuri de școli lăsau mult de dorit sub raportul igienic. Multe erau prea puțin încăpătoare, dacă nu în stare de ruină și rău făcute în distribuția sălilor de clase, a dormitoarelor etc. Unele aveau saloane de primire destul de luxoase, pe când camerele de clase, așa de strâmte, că abia puteau permite ca trei eleve să stea în lățimea unei clase. Prin circulările No. 22.039/909 și No. 56.556/910 s'au numit comisiuni speciale — din inspectori și medici școlari — cari au vizitat din nou aproape toate localurile de școli, stabilind cubajul școlilor, destinația camerelor și numărul elevilor ce pot cuprinde clasele și dormitoarele, în raport cu volumul ce-l aveau și după felul și categoria fiecărei școli.

5. Una din constatările de căpetenie, ale inspectorilor, a fost că s'au găsit înscrieri de elevi cu nume schimbate, la unele școli străine. Pentru a se opri acest abuz s'a dat Circulara cu No. 70.586/909 ca «înscrierea elevilor în școli, să se facă după naționalitatea ce se va constată cu acte oficiale emenate dela autoritățile țerii de origină, căci simplele buletine de naștere nu sunt în genere nici destul de clare, nici destul de sigure. Copiii înscriși fără nici un act trebuie considerați ca Români, până la proba contrară. Copiii, cari au fost înscriși cu nume schimbate, dacă sunt

supuși români, trebuie să se înscrie cu numele lor cel adevărat românesc».

Apoi pentru controlarea acestor măsuri luate, Ministerul a dat deciziunea cu No. 22.192/909 prin care toate școlile sunt obligate ca să păstreze la cancelarie, actele de botez ale tuturor copiilor înscriși, precum și pașapoartele părinților, sau în lipsa acestora, alte acte oficiale, cari să le țină la dispozițiunea inspectorilor spre verificare, în scop de a face constatarea naționalității elevilor de curs primar.

6. Eră un obicei înrădăcinat în unele școli particulare, ca în clasa I-a să se înscrie elevi cu vârsta chiar sub 6 ani. Nu e nevoie să se evidențieze răul acesta din punct de vedere al dezvoltării puterilor sufletești ale copilului. Prin circulara, însă, sub No. 48.667/910 s'a interzis înscrierea copiilor în această clasă, cari la 1 Septembrie n'au vârsta de 6 ani și 3 luni. Aceasta conform art. 2, din regulamentul pentru examinarea elevilor de curs primar, pregătiți în particular, care hotărăște să fie admiși a da examen de clasa I-a numai acei elevi cari la 1 Iunie împlinesc 7 ani. Copii, însă, sub vârsta de mai sus, pot să urmeze lecțiunile în «Grădinile de copii».

7. Se știe că de obicei cursurile la unele școli încep cu mult mai târziu decât cele ale statului, că timpul de lucru este scurtat prin vacanțe și sărbători neprevăzute de nici un regulament. Pentru înlăturarea acestora, s'a dat circulară prin care s'a oprit suspendarea cursurilor în alte zile, decât sărbătorile prevăzute pentru școlile statului, exceptându-se școlile comunităților streine, pentru zilele de sărbători principale ale confesiunii elevilor respectivi.

8. Erau școli, în interiorul cărora prin nimic nu se amintea țara noastră. Directorii, profesorii, cellalt personal didactic, nimeni nu știa românește,afără de institutorii pentru limba română. Prin ordinele cu No. 75.445/909 și No. 2.983/910 s'a hotărât ca toți directorii și directoarele de școli particulare să știe limba țerii noastre. Acei, cari s'au găsit funcționând autorizați ca atare, au fost obligați să învețe românește și să depună un examen sumar asupra vorbirii și înțelegerii limbii române, înaintea inspectorului circumscripției respective. Măsura a dat rezultate bune.

Dacă această obligație s'a luat pentru școlile primare, apoi măsura s'a hotărât să se aplice cu toate strictețea pentru conducătoarele «Grădinilor de copii», cu avertizarea prin circulara cu No. 6.382/910 că se vor elimina din asemenea școli, toți copii de cetățeni români, dacă conducătoarele nu înțeleg și nu știu românește.

9. Prin unele școli s'au găsit utilizându-se cărți și hărți neaprobrate de Minister. Pentru ca această stare de lucruri să nu sdruncine iubirea și respectul ce dătoează orice locuitor către țara în care s'a născut și trăiește, prin circulările cu No. 52.713/909 și No. 11.039 din Martie 1910, s'a cerut a nu se mai introduce în școli decât cărți și hărți autorizate. Limba română, istoria țerii noastre, geografia și religia ortodoxă atât în cursul primar cât și cel secundar să se predea copiilor de cetățeni români numai după cărți românești, aprobate de Minister. Pentru celelalte cursuri se pot predă și după cărți streine, dar să fie autorizate. Pentru aceasta, toate școlile au înaintat Ministerului cărțile străine ce le-au introdus, spre a fi cercetate. Dintre cele aprobate, două exemplare din fiecare s'au vizat de Mi-

nister. Un exemplar s'a înapoiat școalei respective, iar al doilea s'a păstrat în biblioteca specială a cărților străine din Minster, înființată pentru a fi la îndemâna organelor de control.

S'a cerut de asemenea școlilor să aibă portretele Suveranilor noștri și predarea Istoriei naționale să se facă după tablouri istorice.

10. O altă chestiune importantă, care a preocupat Ministerul, a fost *autorizarea personalului didactic*. Se știe că recrutarea membrilor corpului didactic se făcea numai pe baza unor studii deseori neterminate ale școalelor secundare, studii făcute în țară sau în străinătate. Pentru a se da mai multă garanție în autorizarea membrilor corpului didactic, s'a hotărât: *a)* pentru grădini de copii, numai persoane care se posedă asemenea diplome de capacitate pentru conducerea unor asemenea școli; *b)* pentru cursul primar, postulanții să aibă calificăția suficientă, cel puțin absolvirea cursului secundar, și în caz când certificatul de studii are o vechime mai mult de cinci ani, înainte de data cererii de autorizare, postulantul e obligat mai întâiu să dea un examen sumar de materiile ultimei clase, într'o sesiune împreună cu examenele elevilor preparați în particular, conform circulației No. 50.901/910. Pentru personalul didactic străin, potrivit ord. No. 12.811/910, postulantul trebuie să dovedească că are dreptul și calificațiunea că poate funcționa ca institutor în țara lui de origină. Apoi toate actele de studii să fie vizate de Ministerul nostru de externe și echivalate de Consiliul permanent, conform ord. No. 69.208/910.

Pentru personalul didactic, care predă limba ebraică atât în școlile primare cât și în azile confesionale, postu-

lanții trebuie să dea un examen, după o programă specială, înaintea unei comisiuni, formată din rabini și un inspector școlar. Asemenea examene s'au și ținut în două sesiuni, în București. Prin aceasta s'a pus stavilă evreilor emigranți de prin Rusia, Galiția, Bulgaria și alte țeri, cari nu știau nici o vorbă românească.

11. Ministerul, în dorința de a ameliora metodele de predare a obiectelor de limba română, istoria și geografia țerii, în școalele particulare, a hotărît cu ord. No. 15.223/909 *sa se țină conferințe* cu institutorii și institutoarele acestor școli, mai întâiu în Capitală, în 1908. Aceste conferințe s'au ținut și în anul următor 1910, în București, numai cu membrii corpului didactic privat; iar pentru institutorii din restul țerii, cu circulara No. 727/910 au fost obligați să participe la conferințele generale ale corpului didactic public. Conferințele acestea din Capitală au fost vizitate în anul 1909 de 150 institutori, iar în 1910 de peste 250 de participanți. Ele s'au ținut pentru prima oară în țara noastră.

12. Învățământul limbii române se făcea mai înainte insuficient, ca să nu zic mai mult, istoria și geografia țerii erau neglijate și religiunea ortodoxă predată cu o culpabilă nepăsare.

Cu toate circulările repetate ce se dedeau, rezultatele nu erau mai îmbucurătoare.

Această stare de lucruri se datoră, în primul rând, numărului prea mic de ore ce se consacrau în predarea acestor obiecte. Și eră natural să fie așa, când s'au găsit școli cu 2 ore de lecțiuni propuse în limba română, pentru toate obiectele, afară de dexterități.

A trebuit multă muncă și energie, pentru ca Ministerul să poată impune și școalele private, mai ales cele

străine, să primească un număr de ore mai mare de lecțiuni, propuse în limba română, pentru clasele chiar cu copii de Români.

S'a reușit, nu fără greutate, să se întocmească tipuri de orarii, după cari și astăzi cred că urmează școlile particulare, cu următorul număr de ore de propunere în *limba română* :

Tip. A, pentru școalele de băieți români: clasa I 17 ore; clasa II $21\frac{1}{2}$; și câte 24 ore în clasele III și IV.

Tip. B, pentru școalele de fete românce: 20 în clasa I, $23\frac{1}{4}$ în clasa II și câte $24\frac{1}{2}$ în clasele III și IV.

Tip. C, pentru școlile israelite de băieți: 16 în clasa I; 17 în cl. II; $17\frac{1}{2}$ în clasa III și $18\frac{1}{2}$ în clasa IV.

Tip. D, pentru școlile israelite de fete: 20 ore în clasa I; $20\frac{1}{2}$ în clasa II-a, și câte $21\frac{1}{2}$ în clasele III și IV.

Tip. E, pentru școlile ungare calvine și catolice, *fără copii de Români* sau supuși români: 3 ore în clasa I, 3 în clasa II-a, 3 în clasa III-a, 4 în clasa IV-a și 4 în clasele V și VI unite.

Tip. F, pentru școlile catolice cu copii de Români: 8 în clasa I-a, 10 în clasa II-a și câte 12 în clasele III și IV plus câte 2 ore de fiecare clasă pentru religiunea ortodoxă, cum și câte 2 ore pentru aritmetică; apoi câte o oră pentru șt. naturale în clasele III și IV.

Tip. G, pentru școlile catolice, *fără copii de Români* sau supuși români: 5 ore în clasa I-a, 6 în clasa II-a și câte 5 în clasele III și IV.

Tip. H, pentru școlile anglicane: 9 ore în clasa I-a, 11 în clasa II-a, și câte 13 în clasele III și IV-a, plus câte 2 ore de religiune ortodoxă, pentru fiecare clasă.

Tip. I, pentru școalele luterane de băieți cu copii

de Români: 11 ore în clasa I-a, 11 ore în clasa II-a, 13 ore în clasa III-a și tot 13 în clasa IV.

Tip. J, pentru școalele luterane de băieți, *fără copii de Români* sau supuși Români câte 6 ore de fiecare clasă.

Tip. K, pentru școlile evanghelice de fete: 8 $\frac{1}{2}$ în clasa I-a, 9 în clasa II-a, 9 $\frac{1}{2}$ în clasa III-a, 9 ore în clasa IV-a, numai ca experimentare pentru anul școlar 1910/911.

Tip. L, pentru școlile catolice de fete: câte 13 ore în clasele I și a II-a și câte 15 în clasele III și IV.

Pentru alte școli de alte confesiuni și naționalități străine, s'au făcut orarii separate, prin analogie cu aceste tipuri.

Tip. M, pentru grădinile de copii ale comunităților străine, cu câte 12 $\frac{1}{2}$ ore de propunere în limba română, cu copii de cetățeni sau supuși români.

Tip. N, pentru azile confesionale, câte 18 ore de propunere în limba română pe săptămână.

Pe baza acestor tipuri generale, s'au făcut și orarii cu anume distribuire de obiecte și s'au trimis școlilor ca să le aibă în vedere în privința aranjării, după greutatea și importanța obiectelor de învățământ.

Față de trecut s'a făcut un pas mare înainte. Dela 2 și 3 ore pe săptămână de lecțiuni propuse de limba română, s'a ajuns la orariile arătate mai sus. Astăzi, în orice școală, cu asemenea orarii, rezultatul învățământului limbii române poate fi mulțumitor, dacă personalul didactic respectiv ar lucra metodic și și-ar face datoria în conștiință.

13. Fiindcă în unele școli ale comunităților străine frecventate chiar de copii Români, educațiunea națională eră neglijată, că nu se da cântecelor românești absolut

nici o atențiune, că imnul regal erà nesocotit, că sărbătorile naționale nu erau respectate, Ministerul prin circulara No. 30.543/910 a pus în vedere tuturor școlilor străine, care găsesc pe pământul țerii noastre o așa de largă ospitalitate, să cânte melodiile românești, introducând în orar cel puțin $1\frac{1}{2}$ oră de cântare pe săptămână, pentru fiecare clasă. Apoi, să se serbeze sărbătorile naționale și să se cânte imnul național.

14. Cu ocaziunea examenelor de fine de an, înaintea comisiunilor de Stat, s'a constatat că majoritatea elevelor n'aveau o preparațiune suficientă pentru *lucru de mână*. Pentru aceasta, s'a pus în vedere școalelor, prin circulara No. 56.369/910, ca să se dea mai multă atențiune acestui învățământ, spre a nu se uză de rigoarea ca, pe viitor, asemenea eleve să rămână repetente.

15. Unele școli nu se conformau obligațiunii legii învățământului primar de a trimite la examenul de fine de an toți copiii de Români. Ba s'a dovedit chiar, fără putință de a se mai tăgădui, că, unele școli tindeau să lipsească pe copiii de Români de învățământul real și serios al limbii lor materne și să-i substragă dela obligația legală a învățământului primar. Pentru aceasta, s'a dat circulara cu No. 17.243/910 prin care se hotărăște că în afară de pedepsele prevăzute de lege, toți copiii cari se vor găsi la inspecțiuni, în asemenea categorii, să fie înscriși din oficiu, în școlile publice, cu începerea viitorului an școlar.

16. În privința învățământului religiunii ortodoxe s'a constatat pe alocurea mai multe abateri. De aceea s'a obligat ca școlile care primesc copii ortodoksi de supuși

români să nu mai silească pe aceştia să ia parte la lecţiunile de religiune de altă confesiune. Prin diferite ordine cu No. 63.419/910, No. 67.162/910 şi altele, s'a pus în vedere direcţiunilor şcolilor confesionale «că nu le este permis să abuzeze de încrederea părinţilor, pentru a abate pe copii dela datoriile religiei lor părinteşti şi că nu este permis nimănui a se atinge de religia ţerii care-i dă ospitalitatea. Asemenea abateri constituie o ofensă pentru religia dominantă a ţerii, pe lângă încălcarea drepturilor părinţilor, şi, că Ministerul va lua măsură ca să înscrie din oficiu în şcoalele primare publice, pe toţi copiii ortodoxi, ce s'ar găsi în asemenea şcoli.

Pe de altă parte, prin circulara No. 1.811/910 s'au obligat toate şcolile confesionale să trimită toţi copiii interni ortodoxi supuşi români, în fiecare Duminecă la biserică ortodoxă din apropiere, sub conducerea unei persoane mai în măsură a îndeplini această însărcinare.

17. Pentru a se putea exercita un control serios asupra purtării elevilor şcoalelor particulare, în afară de şcoală, prin circulara No. 82.629/910, Ministerul a cerut tuturor directorilor şcolilor particulare să stabilească uniforma, culorile distinctive cu numărul de ordine al fiecărui elev, ce trebuie să se poarte, pentru fiecare şcoală în parte.

Toate aceste măsuri, controlate de aproape de inspectorii respectivi, ca şi altele ce nu le-am mai amintit aici, desigur că contribuiesc şi asigură învăţământului privat o dezvoltare rodnică, până la votarea unei legi speciale, prin care se vor organiza şi stabili regulile menite să ridice acest învăţământ la înălţimea ce i se cuvine şi a dobândi o însemnătate şi mai mare.

Legiferarea învățământului particular va completa o lipsă simțită, va armoniza învățământul privat cu cel public, putându-se lucra și mai cu spor și folos pentru țara noastră și în această direcțiune.

G. SIMIONESCU
Institutor în București.

MUZICA ȘI DESEMNUL

Școala primară are ca țintă, să pregătească cât mai bine pe copiii de astăzi, cetățenii de mâine ai țării, pentru nevoile vieții sociale.

Mult timp, școala primară s'a învârtit în sfera ei de memorizare și abstracțiune. Dela un timp însă, ea, grație solitudinii conducătorilor ei, a trebuit să părăsească tradiția scolastică și să se apropie de domeniul realității, pregătind pe elevi pentru viața reală.

Numai când sacrificiul de timp și energie, făcute de individ în epoca școlarității își găsește echivalent în viața practică, numai atunci se poate zice că școala și-a făcut datoria.

Între obiectele din programa școlii primare, cari ajută la educația tinerimii și au o mare aplicație în viața practică, sunt *muzica* și *desemnul*.

Muzica. În școala primară, prin muzică se înțelege cântatul cu vocea, după auz, prin imitație.

Copilului dela 7—10 ani îi place foarte mult să cânte. Primul lui maestru de muzică a fost mama. Școala primară are să plece dela această predispoziție naturală a sufletului copilului. Cine poate contesta importanța muzicii și puterea ei educatoare?

În școală, muzica, pe lângă că formează gustul es-

tetic, sentimentul și voința, dar ea influențează direct asupra inimii. Fiecare din noi e convins de aceasta.

Rar să auzi o «bătută» sau o «horă» și să nu te mișce oricât de bătrân ai fi! Ori să auzi imnul «Trăească Regele» cântat de un cor bun și să nu ai senzație de respect, slavă, adorare pentru persoana Regelui. Ori să auzi un cor bun, armonios, la o biserică și să nu te transporte în sferile cerești, uitând pentru moment toate deșertăciunile vieții.

Muzica este și un puternic mijloc de educațiune națională. De câte ori efectul ei n'a fost hotărît în lupte smulgând victorii, fără să țină socoteală de număr?

Muzica descopere simțimintele cele mai ascunse, produce veselie într-o casă și dă un farmec deosebit celui ce știe să cânte.

Tot această artă stabilește fraternitate între oameni.

O cântare din frunză, din tilincă, din cimpoi, fluer sau bucium din depărtare, de către un simplu muritor care în tăcere și singurătate își exprimă simțirea sufletului așa duios, nu-ți face o plăcere?

În sfârșit să nu uităm că muzica este un element, prin care se recunoaște gradul de cultură generală a unui popor și prin ea se păstrează urmașilor lui toate notele triste sau vesele, după cum i-a fost și trecutul.

S'a zis cu drept cuvânt că muzica nobilează pe om și înalță popoarele.

De aceea e o datorie să folosim în școalele primare cântarea, desvoltând fără note, urechea și simțirea prin cuvinte alese pentru vârsta elevilor, dând preferință cântecelor naționale și bisericești, ca astfel tineretul crescând sub influența muzicii noastre, mai târziu să nu desprăvească, cântecele naționale și tot ce e românesc.

În programa școalelor primare din 1864, muzica nu figură ca obiect aparent. Totuș se cântă prin școli, după auz și numai în acele școli, unde dascălul avea voce și cunoștea această dexteritate. Ea nu era obligatorie.

În programa analitică a școalelor primare din 2 Octombrie 1893, muzica figură ca obiect, însă se predau numai cunoștințe teoretice: citirea notelor, valoarea lor, măsura etc, și mici exerciții ușoare de intonație pe note, în limitele cunoștințelor teoretice. Prin urmare, după cum vedem, ea figură numai în programă, fără să dea roadele cerute, și fără a avea o influență educatoare asupra elevilor.

Această stare de lucruri a durat până la 1898, când se reformează programa analitică, Ministrul Instrucțiunii fiind d-l Spiru C. Haret.

În această programă, muzica ocupă locul și rolul ce se cuvenia să aibă în cursul primar, scoțându-se partea teoretică așa de nepotrivită cu vârsta și inteligența micilor școlari și obligându-se a se face în fiecare clasă, anual, câte 10 cântece ușoare, naționale și bisericesti, cari se pot învăța cu înlesnire după auz.

Cu modul acesta, muzica, în școalele primare, și-a luat avânt, a făcut progrese. Astăzi se cântă prin școli. Se găsesc la numeroase școli coruri pe mai multe voci; coruri religioase, compuse din elevi, cari dau răspunsurile la sf. leturghie. Asemenea prin multe sate și orașe s'au organizat societăți corale și instrumentale pentru dezvoltarea gustului muzical și pentru cunoașterea și răspândirea ariilor noastre populare.

Pentru înlesnirea corpului didactic în predarea muzicii, Cassa Școalelor a imprimat, din inițiativa d-lui

Ministru Spiru C. Haret, două colecții de cântece: Una de d-l Gh. Kiriac în 1905 și alta de d-nii: N. Bărbulescu și N. Lascu în 1909.

Muzica, făcând un mare progres prin școli, astăzi simți o adevărată plăcere, asistând la un cerc cultural sau la orice serbare școlară, unde poeziile, dialogurile și piesele teatrale, alternează cu cântecele naționale pe mai multe voci, bine conduse, bine înjghebate.

Desemnul. Desemnul are o mare aplicațiune în viața practică. În adevăr, el își găsește aplicațiuni mai în toate carierele, începând dela țăranul și muncitorul cel mai umil și până la oamenii cari ocupă cele mai înalte pozițiuni sociale.

Desemnul este prima condiție a progresului în diversele ramuri ale industriei unei națiuni. El însușește valoarea materiilor brute, cari toate trebuiesc operate după principiul desenului.

Numai grație desenului, industria germană și a Statelor Unite și-a luat avântul său ca industrie întemeiată pe valoarea muncii, bazată pe dexteritate la prelucrarea materiilor brute și la fasonarea lor.

Prin urmare, desenul fiind un excelent mijloc, atât pentru educația generală școlară, cât și de educație profesională, trebuie să stea în fruntea tuturor dexterităților și să i-se dea atențiunea cuvenită în școala primară, mai cu seamă, când știu că majoritatea copiilor noștri rămân numai cu ce învață aci.

Din cauza deselor aplicațiuni și a marei importanțe, ce are desenul în viața practică, s'au încercat diferite sisteme în predarea lui, până ce s'a ajuns în fine să fie pus pe o cale naturală, rațională.

Așa, la început, desenul în școala primară se măr-

giniă numai la desemnul geometric. Se memorizau niște definițiuni de diferite feluri de linii și figuri, fără să se insiste la desemnarea lor. Acest nenorocit sistem a fost practicat în școalele noastre primare dela 1864 până la anul 1893 când, odată cu ivirea programei din acel an, a suferit și desemnul o schimbare, apărând desemnul după *caietele punctate* cari deși erau întru câtva superioare celui anterior, totuș în privința predării, și a folosului practic, erau la fel. «Predarea după caietele punctate eră un mijloc minunat pentru a împiedică pe copil de a cugetă, pentru a-i nimici spiritul de observație și pentru a împiedică dezvoltarea unui talent născând». (Hegel).

Această stare de lucruri, în care desemnul nu a făcut nici un progres și elevii absolvind cursul primar erau de cele mai multe ori perfecți copietori, însă rămăneau împetriți în fața celui mai simplu obiect de desemnat după natură, a durat pânăla 22 Ianuarie 1898, când, fiind Ministru al școalelor D-l Spiru C. Haret, s'a dat și desemnului atențiunea, ce se cuvine, părăsindu-se metoda punctată și înlocuind-o cu desemnul după natură.

Și fiindcă membrii corpului didactic erau nepregătiți pentru predarea acestui obiect după cerințele nouă ale programei, d-l Ministru Haret, în solitudinea sa pentru bunul mers al școalei, a instituit în București, în luna Februarie 1898 un curs liber de desemn după natură, sub conducerea d-lui profesor Hegel, care dă la lumină și o călăuză pentru predarea desemnului. Și cu ocazia conferențelor generale din August 1898, s'a trimes în fiecare capitală de județ, câte un institutor pregătit la cursurile d-lui Hegel, spre a arăta și iniția și pe colegii săi din țară în ceea ce a văzut și învățat dela maestrul său.

Însă, deși programa din Ianuarie 1898, cu modificările aduse în 1903 și 1908, prevedeă predarea desenului după natură, pentru care s'a și publicat în *Buletinul Oficial* No. 201 din 1 August 1902, «Instrucțiuni pentru predarea desenului după natură în conformitate cu programa de studii a școalelor primare», de fapt în școală, desenul se făcea tot după caiete de desen cu modele tipărite, cari în ultimul timp apăruse o sumedenie de asemenea caiete de desen, zise desen după natură, deși erau departe de a corespunde acestui fel de desen.

Halul, în care ajunsese predarea desenului în școalele primare, pe baza modelelor din caiete, nu putea să mai continue.

Pentru înlăturarea acestui rău, d-l ministru Haret, încă din 1909 însărcinează pe inspectorul primar, unit cu cel special de desen, să studieze chestia și să propună soluțiunile pentru îndrumarea desenului în școala primară pe adevărata cale, spre a da rezultate practice corespunzătoare timpului. Și cu schimbarea programei cursului primar din 1910, cea mai radicală modificare a suferit desenul.

În acest scop, d-l ministru Haret, repetă ceea ce a făcut în 1898, instituind în București, dela 5 Noembrie 1909 până la 4 Februarie 1910, un curs de desen ținut de d-l profesor și inspector de desen, I. Strâmbulescu, cu membrii corpului didactic primar, spre a se perfecționa în noua metodă a predării desenului, distribuindu-se pe la școli și un povățuitor cu explicațiuni amănunțite.

Asemenea, în conferințele generale din Aprilie 1910, între alte chestiuni ce s'au fixat de discutat, primul loc

l-a ocupat desemnul, făcându-se și lecțiuni practice cu elevii.

Și astfel, după multe rătăcirii, s'a ajuns în fine în anul 1910, grație Omului școalei, Spiru C. Haret, ca desenului în școala primară, să i se dea calea cuvenită, corespunzând îndrumărilor date acestui obiect în țerile înaintate în industrie ca Germania și Statele-Unite.

De azi înainte, școlarii vor câștiga, prin noua îndrumare a desenului, atât din punct de vedere intelectual cât și material.

GHEORGHE I. POPOVICI.
Institutor în Tecuci.

VALOAREA DOCUMENTARĂ A RECENSĂMÂNTULUI ȘTIUTORILOR DE CARTE DIN 1909

O statistică de dimensiunile «recensământului știutorilor și neștiutorilor de carte din 1909», care a înregistrat și clasificat 5.047.342 locuitori, pentru cei ce nu cunosc condițiunile în care s'a executat lucrarea, și mai ales pentru acei cari nu cunosc mijloacele de control, poate permite insinuațiuni tendențioase și de rea credință cari reușesc uneori să strecoare îndoeală asupra valorii documentare a acestui recensământ.

De aceea e nevoie de un examen obiectiv al greutateii cifrelor acestei statistice, care să dovedească gradul lor de precizie și să convingă că nici o preferință de actualitate n'a căutat să influențeze determinarea lor.

Statistica în general, ar pierde caracterul de metodă științifică dacă n'ar exista mijloace, pe de o parte de a preveni și înlătura, prin organizarea, lucrărilor cauzele de imperfecțiune. În culegerea și elaborarea cifrelor, iar pe de alta, de a verifica și controla rezultatele prin concordanța necesară, care trebuie să apară din confruntarea lor cu alte documente în relațiune necesară cu ele.

De aceea, și la recensământul din 1909 se pot găsi considerațiuni de critică obiectivă și metodică specială,

pentru a determina probabilitatea cu care se prezintă diferitele lui categorii de cifre, față de realitatea existentă.

În primul loc, sunt de observat condițiunile deosebit de favorabile, în care s'a făcut numărătoarea populațiunii care ne interesă. Ministerul de instrucțiune dispune de un numeros corp de institutori și învățători, răspândiți în mod stabil în toate comunele și cătunele țării și care, pe de o parte, e mai omogen, mai cult, mai disciplinat și decât oricare alt corp de agenți statistici, iar pedealtă parte are o îndemânare deosebită pentru astfel de lucrări, căpătată prin exercițiul anual al lucrărilor similare dela recensământul copiilor în vârstă de școală.

Ocupația profesională zilnică, dă o competență deosebită acestui corp, tocmai pentru clasificarea după cultură, a locuitorilor, pe cari, mai ales în circumscripțiile mici, agentul respectiv prin însăș stabilitatea funcției sale, putea să-i cunoască personal în mare parte.

Constatările în această privință sunt neîndoios mai exacte decât acela al oricărui alt corp de agenți statistici, aleși din profesii deosebite, variate și fără legătură cu ocupația școlară.

Aceste constatări erau făcute pe liste nominative pe care învățătorul le completa el însuș, mergând din casă în casă, unde, odată cu înregistrarea fiecărui locuitor, el făcea clasificarea lui în diferite rubrici. Aceasta permitea o mai mare precizie decât s'ar fi putut aștepta dela sistemul buletinelor individuale, în care fiecare locuitor e dator să se clasifice singur sau cu ajutorul vreunui vecin, accidental mai cărturar, și adesea ezitând asupra categoriei sale proprii. Apoi, despuiarea buletinelor individuale, făcută departe și de persoane străine loca-

lității, mai permite să se strecoare neobservate multe din erorile de origină, dacă nu introduce ea însăși altele nouă.

Imparțialitatea operațiunii găsiă garanții în faptul că ea nu aveă nici o latură care să deștepte motive interesate, nici la locuitor pentru a face declarațiuni false, nici la recensor pentru înregistrarea lor.

Această numărătoare nu puteă naște nici câștig nici pagubă, nu puteă deci comportă erori sistematice relative la imparțialitatea datelor.

Sinceritatea lucrării eră apoi sub garanțiile obișnuite în corpurile organizate ierarhic. Fie la revizorat, fie la minister puteau apare neglijențele și anomaliiile sistematice. Anume categorii de recensat, puteau fi confruntate cu constatări înregistrate pe alte căi, cum de exemplu, numărul copiilor recenzați ca urmând la școală, trebuia să se juxtapună acelaia înregistrat în statistica anuală curentă. Apoi, măsuri disciplinare, exemplul pedepselor aplicate în cursul operațiunii celor evident neglijenți sau de rea credință, refacerea lucrărilor acolo unde ele au fost trimise înapoi după constatarea imperfecțiunilor lor vizibile, erau, toate, o strajă pentru sinceritatea înregistrărilor, pentru care de altfel nu există interes de falsificare din sistemă.

În deosebit de competența, imparțialitatea și sinceritatea pe care astfel le garantau aceste condiții favorabile, în care s'a cules materialul, se poate adăuga obiectivitatea cu care rezultatele au fost publicate. În notele analitice ale recensământului, se găsește discuția probabilității generale a acestei operațiuni, și rezervele raționale cari trebuiau făcute asupra unor rubrici din tablourile ei. Între altele vom cită din pag. XLIX următoarele:

«Dacă luăm ca bază de comparațiune, Recensământul general al populațiunii, din 1899, ajungem la următoarele indicațiuni, cari să ne dea o idee de aproximația întru câtvă probabilă a acestor numere».

«În 1899 s'au recensat în total 4.694.288 persoane mai mari de 7 ani, dintr'o populație totală numărată de 5.956.696, adică din populația toată 78.1% erau în etate mai mare de 7 ani.

«Dacă raportăm numărul recensat de noi în 1909 de 5.047.342 persoane mai mari de 7 ani, la populațiunea totală de 6.771.722 a țerii dată la începutul anului 1909, ea însăș numai ca probabilă în «Mișcarea populațiunii României» publicată tot de Ministerul Agriculturii și Domenilor, găsim că s'au recensat 74.5% din populația totală, adică un procent mai mic cu 3.6% decât cel găsit în 1899.

«Această mică diferență poate fi atribuită, parțial, unei numerotări făcute în minus la operațiunea noastră, cu deficit mai ales la populația urbană și în special la străini, *de care ne dăm seama, dar cari se poate neglija cu totul la aflarea numerelor relative, cari ne interesează mai mult.* Ea mai poate proveni, parțial, din o schimbare reală a raporturilor numerice dintre populația totală și cea mai mare de 7 ani, săvârșită în interval de 10 ani. În fine o putem atribui în parte, chiar numai probabilității însăș a numerelor cari ne-au servit să o stabilim.

«Am putea diviza discuțiunea acestei aproximații, după diferite categorii de persoane recensate: bărbați, femei, urbani, rurali, Români, străini. Expunera însă a acestei discuții ar fi prea fastidioasă și folosul ei prea mic aici, mai cu seamă că am ajunge să stabilim în

cifre precise numai probabilități bazate pe numere care ele însăși sunt numai probabile.

«Totuși trebuie să reținem după astfel de calcule, că recensământul dă rezultate foarte apropiate de realitatea numărul populației rurale, în special la Români și dintre aceștia bărbații au probabilitatea cea mai mare, putem zice corespunzătoare cu realitatea și femeile depărtându-se cu foarte puțin.

«În populația urbană depărtarea e ceva mai accentuată dar nu devine sensibilă decât mai cu seamă la străini. Dificultățile inerente operațiunii în orașe, unde concursul autorităților comunale e mai necesar dar în realitate e mai greu de obținut și mai puțin consecvent, sunt agravate prin mobilitatea cea mare a populației cu deosebire în timpul verii, când s'a făcut recensământul. La această mobilitate, care e considerabilă pentru străini, mai ales bărbați, în porturi și aglomerații mari, se adaugă, în special pentru aceste din urmă categorii, lipsa lor de obișnuință cu recensămintele școlare și neîncrederea lor mai mare, în general la noi, pentru astfel de operațiuni. De aceea numerele în valoare absolută, privitoare la străinii recensați trebuiesc considerate ca mai mici decât realitatea».

Apare, sper, din aceste rânduri, un sentiment de scrupulozitate, cu care se previne cititorul, că deși s'au luat garanțiile de competență, de imparțialitate și sinceritate în culegerea datelor, acestea nu pot fi decât probabile în limita unei aproximații care se putea calcula.

În aceste calcule, ca și în exemplul pentru determinarea aproximației generale s'a luat ca bază «Recensământul general al populației» făcut de Ministerul de Agricultură și Domenii în 1899, după regulile obișnuite

ale statistice, așa cum se fac aceste operațiuni pre-tutindeni. Această serioasă lucrare statistică dela noi, nu poate, în nici un caz fi bănuită de vreo preferință pre-concepută în determinarea cifrei analfabeților.

Făcută cu 10 ani înainte de lucrarea noastră, prin personal și operații independente de acelea întrebuințate de noi, ea este indicată pentru a servi la confruntarea rezultatelor obținute. Concordanțele raționale ce constatăm între ele nu pot fi accidentale; ele confirmă exactitatea rezultatelor ambelor lucrări.

Recensământul din 1899 constatase un procent general de analfabeți de 78%, iar la populația rurală, acest procent se ridică până la 84.8%.

Aceste procente erau de natură a consternă oamenii preocupați serios de dezvoltarea mentalității generale a națiunii. El arătau cât de puțin se realizase răspândirea culturii în masele populare și cât de mari efortări trebuiau făcute pentru ridicarea nivelului lor.

Și efortări puternice au fost făcute de administrațiunea instrucțiunii publice, prin aplicarea efectivă a organizării actuale a învățământului primar. Dimensiunile acestor efortări și datele lor principale reies din notele și tablourile cari însoțesc recensământul știutorilor de carte din 1909 și explică progresul pe care îl constatăm din rezultatele lui.

Descrășterea pe județe în interval de 10 ani a procentului de analfabeți e dată sumar în tabloul dela pag. XLVI. În populația totală (urbană și rurală la un loc) această descrăștere e de 17.4% și variază dela 12.1% în Ilfov (apoi 14.3% Dolj, 15.1% Suceava, 15.2% Dorohoi), până la 23.7% în Constanța, (22.6% Covurluiu, 12.5% R.-Sărat și 22% Vâlcea).

Iar în populația rurală singură, descreșterea mijlocie (pe țara întreagă) e de 19.5% variind dela 16.2% și Suceava (16.5% Dorohoiu, 16.6% Vlașca, 16.8% Gorj) până la 30.2% Covurlui, 28.8% Constanța, 25.5% Brăila, 23.6% R.-Sărat).

Tabloul grafic No. 4 reprezintă acelaș progres prin creșterile corespondente pe județe ale procentelor știutorilor de carte și care merg dela 22% în 1899 până la 39.8% în 1909 pentru populația totală a întregii țeri.

Aceste progrese, fără îndoială simțitoare pentru intervalul de 10 ani, apar pentru spiritele imparțiale și fără considerații preconcepute, ca rezultate firești ale înmulțirii școlilor și învățătorilor, ale creșterilor bugetare corespondente și ale unei mai bune și mai supravegiate organizațiuni școlare.

Datele asupra acestor elemente sunt extrase din documente multiple și controlabile reciproc, cum sunt bugetele, statele de lefuri plătite, fondurile și conpturile de cheltueli ale construcțiilor, după cari vin anuarele personalului, statisticele anuale și statele personale ale corpului didactic.

Un observator obișnuit cu cercetările statistice ar fi găsit garanții că progresele constatate prin recensământ sunt reale, chiar numai după un examen atent al cifrelor acestui recensământ. La un atare examen, imperfecțiunile și datele de rea credință apar fie prin o regularitate excesivă, fie din anumite neregularități caracteristice rezultând din mersul și confruntarea diferitelor șiruri de cifre ale diferitelor subdiviziuni din lucrare. Defectele sistematice ale acesteia ar fi putut fi constatate și prin anumite dezacorduri evidente cu șiruri analoage de cifre din alte lucrări statistice, cu cari ar fi fost confruntate.

Nici o critică obiectivă, cu caracter tehnic, care să discute recensământul, n'a apărut la lumină.

În schimb insinuațiuni tendențioase au căutat să-i micșoreze valoarea prin afirmări vagi și nejustificate, apărute în notițele unor reviste sau prin convorbiri în cercuri școlare la adăpost de vreo discuție competentă.

Neputând ataca documentele cari dovediau îmbunătățirile reale ale instrumentației noastre școlare, aceste insinuațiuni, în vederi preconcepute, găseau mai comod a surpinde oameni nepreveniți în materie de metodă și probabilitate statistică, contestând fără vreo rațiune logică, cifrele recensământului. Acestea, neapărat n'ar fi putut fi dovedite ca reale, pe vreo cale directă de control, decât poate cel mult în ipoteza, prealabil imposibilă, a reluării lui în condiții identice.

Considerațiunile insinuante aveau ca bază cel mult niscaiva observații sau chiar numai vagi bănuieli a unor imperfecții sporadice în operațiile locale, în cazuri izolate de neglijență sau chiar de rea credință.

Specialiștii își dau seama că acest fel de imperfecțiuni sunt inevitabile. Statisticianii, din ori ce țară nu le consideră ca neexistente în lucrările lor de acest fel. Garanțiile cari se ieau pretutindeni nu pot fi decât în competența, sinceritatea și imparțialitatea corpului numeros de agenți, considerat în masa lui cea mare, exercitarea în lucrări și în dezinteresarea scopului în care se face statistica, și apoi posibilitatea unui control rațional și ulterior al rezultatelor.

Neglijențele, reaua credință, fantazia chiar, în culegerea datelor nu pot fi — dacă garanțiile de mai sus sunt luate — decât o minimă parte; rezultatele lor dacă nu se compensează în total, în orice caz devin neglijabile, se

pierd în masa enormă a datelor culese conștiincios și cu exactitate.

Toate statisticele din lume sunt sub aceste rezerve, mai ales în materie de recensemente prin numerotarea directă a masselor. Bănuelile tendențioase ce s'au exprimat ici și colo, nu pot avea prin urmare rațiune de a prejudeca asupra rezultatelor recensământului știutorilor de carte.

Aceste rezultate erau departe de a surprinde prin vreo exagerare a situațiunii actuale a instrucțiunii în popor.

În Bulgaria, de exemplu, recensământul încă din 1905 dă 49.87 % ca procent al analfabeților raportat la populația totală, iar descreșterea numai în cinci ani a acestui procent eră de 14.74 % față cu recensământul din 1900 când erau 64.61 % analfabeți în populația totală a regatului vecin.

Sunt numeroase rațiuni a crede că cifrele recensământului nostru se apropie foarte mult de realitate, iar progresele cari rezultă din ele, nu pot fi considerate în nici un caz exagerate.

Și pentru a înlătura discuțiuni vagi, vom completa această analiză cu câteva considerațiuni de critică obiectivă.

Câteva elemente sunt indicate chiar în notele și graficele cari însoțesc publicațiunea.

Tabloul grafic No. 4 care reprezintă pe județe procentele știutorilor de carte în 1899 și în 1909, arată un izbitor paralelism între cele două linii; numerele cele mai mari ca și cele mai mici sunt constatate la aceleași județe, iar cele intermediare păstrează aproape aceleași raporturi. Intervalul de 10 ani n'a schimbat — cum eră de așteptat — cu tot progresul realizat, condițiile specifice, administrative și locale ale diferitelor județe.

Correspondența constatată în amândouă recensămintele, independente unul de altul, la interval de 10 ani, nu poate fi accidentală. Ea dă o confirmare reciprocă a celor două lucrări și nu poate fi interpretată decât că amândouă represintau de] aproape realitatea. În operații de dimensiunile acestora, imperfecțiunile subiective și sporadice ale înregistrărilor, se pierd în aprecierile totale. Ele incorporează cea mai mare parte din obiectivitate, grație masei celei mari ale operațiunilor executate normal.

Pentru a preciza mai bine metoda concordanțelor între serii similare de cifre luate din documente statistice de origini independente, voi da elemente noi de comparațiune, cu dezvoltări suficiente ca să arăt cum o statistică poate confirma pe alta și cum se pot găsi limite de probabilitate.

«Mișcarea populațiunii României» publică între altele în fiecare an populația totală probabilă a județelor. În ipoteza că raporturile dintre grupele mari de vârste variază prea puțin și cum în publicațiune nu găsim cifrele precise ale populației mai mari de 7 ani, vom deduce această populațiune, admițând procentul general de 78.1 % care e constatat în Recensământul general al Populațiunii din 1889, publicat de tot Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Și fiindcă datele publicate se referă la 1 Ianuarie, pe când recensământul știutorilor de carte s'a executat cam cu o jumătate de an mai târziu, vom majora procentul de mai sus cu 0.9 %, admițând deci că populația dela 7 ani în sus ar reprezenta 79 % din populația totală din citata broșură statistică.

Tabloul următor va arăta rezultatul confruntării ci-

frelor astfel obținute pentru fiecare județ cu acelea obținute în recensământul nostru pentru populația respectivă, dela 7 ani în sus. (Vezi tabloul alăturat).

Percurgând acest tablou, vedem cum am putea determina aproximativ cu ce probabilitate numărătoarea s'a efectuat în diferitele județe. Județele Iași și Covurluiu ne dau rezultatele cele mai depărtate, iar celelalte toate arată că numărătoarea s'a depărtat cu mai puțin de 10%, iar în 13 din ele cu mai puțin de 5% de cifra probabilă dată la mișcarea populațiunii.

Un tablou grafic al celor două coloane ale populațiunii mai mari de șapte ani, ni le-ar reprezenta prin linii foarte apropiate și de aceeași formă.

Concordanța aceasta nu poate fi un accident fără legătură apropiată cu realitatea obiectivă.

În lucrarea noastră, preciziunea însăși a numerelor absolute nu interesează în primul rând, ci mai ales exactitatea numerelor relative, deoarece această lucrare nu eră decât o explorare pe scara cea mai întinsă a procentelor diferitelor grade de cultură în populațiune. De aceea e interesant să arătăm cât de puțin pot fi modificate aceste procente prin diferențele mici de numere, indicat în tabloul precedent.

Să examinăm spre pildă, cazul special când numărătoarea s'ar fi făcut numai la 90% din populațiunea reală. Pentru simplificare vom raționa asupra 1000 locuitori. Fiind vorba de procente, cari sunt numere relative, raționamentul se poate generaliza la orice număr de locuitori. Forma raționamentului se poate întinde și la procente diferite de 90%.

Când din 1000 de locuitori s'au recensat numai 900 și între aceștia s'au găsit, de exemplu, 423 analfabeți

No. curent	JUDEȚELE	Populația totală probabilă la 1 Ianuarie	Populația probabilă mai mare de 7 ani dedusă (79% ₀ din precedentă	Populația recensată in August 1909	Procentul populației re- censate față de populația probabilă dedusă
1	Argeș . . .	232.110	183.688	175.773	96.2
2	Bacău . . .	219.081	173.074	168.776	97.1
3	Botoșani . .	193.823	154.121	133.518	89.7
4	Brăila . . .	169.617	134.003	127.094	94.8
5	Buzău . . .	256.469	203.612	189.307	92.6
6	Constanța .	169.360	133.795	135.566	102.0
7	Covurluiu .	160.999	127.190	110.127	86.4
8	Dâmbovița .	244.661	193.282	183.799	94.0
9	Dolj	411.992	325.474	307.260	94.5
10	Dorohoiu . .	182.291	144.010	134.857	94.4
11	Fălciu . . .	105.726	83.524	78.423	93.1
12	Gorj	192.429	152.020	144.416	96.0
13	Ialomița . .	223 502	176.567	171.574	97.2
14	Iași	209.772	165.720	144.741	87.3
15	Ilfov	599.302	473.449	430.669	91.9
16	Mehedinți .	281.395	222.302	212.489	96.0
17	Muscel . . .	131.262	103.697	101.041	97.1
18	Neamț . . .	167.927	132.663	130.036	97.0
19	Olt	161.448	127.545	125.433	98 4
20	Prahova . .	355.210	280.616	258.236	92.2
21	Putna . . .	169.088	133.662	128.798	96.3
22	R.-Sărat . .	158.669	125.359	116.852	94.4
23	Roman . . .	124.060	98.007	88.787	90.8
24	Romanați .	232.899	183.991	170.806	92.9
25	Suceava . .	148.042	116.954	110.967	94.9
26	Tecuci . . .	137.241	108.469	100.860	93.5
27	Teleorman .	274.782	217.078	216.800	99,9
28	Tulcea . . .	155.089	122.562	118.077	96.0
29	Tutova . . .	127.107	100.415	94.907	94.9
30	Vasluiu . .	125.015	100 762	92.359	92.3
31	Vâlcea . . .	215.809	170.490	167.868	98.9
32	Vlașca . . .	235.545	186.081	174.884	93.6

adică 47%, noi admitând acest procent pentru toți, îl inferăm și asupra sutei care nu s'a numărat. În general această inferență nu poate să se depărteze mult de realitate și ea e justificată. Să presupunem însă că în această sută procentul real diferă de al celorlalte nouă sute din aceeaș mie cu 5 unități, e ușor să vedem că această diferență evident exagerată, va influența foarte puțin asupra procentului de 47% găsit.

În adevăr, la cei 423 alfabeți sau 47% constatați în 900 locuitori numărați, va trebui să adăugăm și cei $47 + 5 = 52$, cari există în suta nenumărată, așa că vor fi total 475 analfabeți la mia întreagă sau 47.5%. Astfel în ipoteza noastră procentul real nu diferă decât cu 0.5% de cel înregistrat.

Raționamentul poate fi făcut și pentru diferența în minus; el e general pentru procente de orice categorie. În tot cazul el ne arată, față cu tabloul de mai sus, că în nici un județ, procente nu pot prezenta erori cari să întrecă sensibil 0.5%.

Putem aplica un raționament analog la diferitele categorii de locuitori recensați.

S'a recensat din populația mai mare de 7 ani un număr de 5.047.342 locuitori față de un număr probabil de 5.336.118, adică 94.1%.

În populația rurală s'a recensat 4.231.443 față de cifra probabilă de 4.348.823 adică 97.5%.

În populația urbană s'au recensat 815.899 față de cifra probabilă de 984.588 adică 82.9%. Aci eroarea ar atinge poate trei sferturi de unitate la sută.

Și așa mai departe s'ar găsi dimensiunile erorilor la celelalte categorii, Români, străini, bărbați, femei.

Eră nevoe de acest joc arid de calcule, desigur ba-

zate numai pe probabilități raționale, deoarece ele ne pot demonstra în ce limite restrânse procentele găsite în diferite categorii sau județe se pot depărta de realitate.

Și pentru a răspunde mai ales la insinuările cu tendințele cele mai caracterisate, voi adăuga după ultimele concluziuni ale raționamentului de mai sus, că dacă în orașe (și mai ales pentru străini) procentele ar fi evaluate cu oarecare eroare ceva mai sensibilă, apoi la țară această eroare nu ajunge la 0.2%.

Constatările rurale au fost cele mai precise.

Creșterea știutorilor de carte la țară și anume dela 15.2% cât erau în 1899 până la 34.7% cât se constată în 1909, adică în zece ani cu mult mai mult de îndoit decât se realizase dela începutul școalelor noastre până la această dată, măsoară dezvoltarea repede progresivă a culturii populare.

Și acest rezultat considerabil și încurajator în ridicarea mentalității țăranilor, desigur nu poate fi atribuit decât activității pe cari învățătorii rurali au dezvoltat-o numai în incinta Școalei. Când activitatea aceasta pur școlară a fost așa de rodnică, celelalte activități extrașcolare ale învățătorilor nu mai pot fi înscrinate de nimeni, și trebuie să-și urmeze cursul tot înainte.

G. ARGHIRESCU

Profesor secundar în București.

DIRECȚIA GENERALĂ A ȘCOLILOR NORMALE. PROGRAME. EXAMENE DE CAPACITATE. CONCLUZII

„Labor improbus omnia vincit”

Când d-l Sp. C. Haret ocupă demnitatea de secretar general al ministerului instrucției și cultelor, în Februarie 1885, starea învățământului normal lăsa mult, foarte mult de dorit, din toate punctele de vedere.

Fără localuri; — nu ruinele dela Treisfetitele, sau casele închiriate în alte părți, mici, neigienice, pot purta acest nume; — fără programe conștient alcătuite, în vederea unei ținte bine definite; fără organizare generală, ca și fără elevi recrutați în condițiuni potrivite unor școli speciale; cu un număr prea redus de ani de studiu și cu un corp didactic care, atât ca recrutare, cât și ca retribuire, era cu mult inferior celui al liceelor și gimnaziilor; într'un cuvânt, lipsite de principalele elemente cari dau ființa reală, viabilă unei școli. Cam astfel se înfățișau preparandiile înainte de 1885.

Școala normală dela Iași fusese, e drept, organizată pe temeiuri pedagogice încă dela 1864, de către d-l T. L. Maiorescu, ca director și profesor de pedagogie. De fapt însă, după atât de rodnică trecere a d-lui Maiorescu la școala vasiliană, abstracție făcând de încercările sin-

guratice ale unor elemente dascălești alese de a-l însufleți, învățământul normal lănceziă.

Și eră natural. Intreaga preocupare a cercurilor școlare conducătoare eră îndreptată în alte direcțiuni și mai ales asupra gimnaziilor și liceelor, considerate ca temelia învățământului. Școlile normale, fie ca organizare și personal didactic; fie ca însemnătate în cadrul general al învățământului; fie ca retribuire sau chiar condiții de recrutare a dascălilor lor, rămăseseră cu totul pe al doilea plan.

Dacă în această epocă, nu tocmai favorabilă școlilor normale, nu s'ar fi găsit oameni de elită, devotați până la sacrificiu ca dascăli și conducători la aceste școli, nu știm ce rezultate ar fi putut ele să dea. E de prisos să cităm pilde. E de ajuns să ne uităm la rezultate. Acestor dascăli, fără diplome multe și dela școli înalte; fără numeroase examene de capacitate și diferite specialități, însă cu o nemărginită dragoste de misiunea lor, cu un devotament care nu precupețea orele și minutele de lucru, lor se datorește prestigiul și buna reputație a celor dintâiu școli normale al enoastre. Cu lefi mari sau mici,—mai mult mici decât mari;—amenințați la fiecare moment de noi reduceri,—acești înaintași ne pot sluji de pilde înălțătoare, nouă celor cari primim plata muncii noastre, fie că ne-am obosit numai făcând greul drum de acasă până la școală.

Nu prea aveau acești minunați apostoli ideie de Montaigne sau Franke, nici măcar de Pestalozzi sau Rousseau și nici chiar,—horribile dictu!—de Herbart sau Diesterweg. În realitate însă, fiecare din ei eră un Pestalozzi ori Rousseau în mic, căci aveă focul sfânt al misiunii. Fiecare lucră mai mult cu inima, cu iubirea

de școală, de școlari, de misiune, prea puțin interesându-l ce a zis cutare mare pedagog de peste mări și țeri asupra cutărei sau cutărei cestiuni de școală și dascălie. Și totuș, școala și dascălii nu s'au prea resimțit. Dovada o avem în faptul că o bună parte din distinșii noștrii actuali dascăli rurali în acea epocă s'au format.

Cu trecerea vremii însă problema școlară, în chip firesc și odată cu propășirea obștească a țerii, devenia tot mai complexă, iar școala normală a epocii dela 1864—1886, nu mai corespunde nevoilor nouă și aspirațiilor tot mai mari ale neamului către lumină cât mai puternică și cât mai răspândită. Când alte preocupări, cari priviau însăș existența țerii sau chiar a neamului, au trecut în al doilea rând, a fost cu neputință ca școlile normale să nu atragă băgarea de seamă a cercurilor conducătoare școlărești și problema organizării lor să nu fie pusă în toată întregimea.

În adevăr. Sub ministerul d-lui D. Sturdza,—1885—1888,—când, cu prețioasa colaborare a d-lui Haret, ca secretar general, s'a studiat, pentru întâia oară la noi, problema școlară în toată complexitatea ei; când autoritatea superioară a căutat ca, pe temeiul unor întinse cercetări, să-și dea seama de starea învățământului, negreșit că o verigă importantă din lanțul acestor preocupări, a fost și școala normală.

D-nii Sturdza și Haret au ajuns la ideia că școlile normale nu trebuie să fie așezate prin orașe, ci să se facă *la câmp*, clădindu-se localuri gospodărești, mari, încăpătoare și înzestrându-se cu pământuri bune de cultură, pe cari normaliștii să facă lucrări practice de agricultură și grădinărie.

Ca urmare acestei idei, la 1886 s'a cumpărat grădina

Pester dela Copou pentru școala normală dela Iași. Tot atunci s'a ales, pentru școala normală «Carol I» din București, un loc mare pe coasta dealului pe care e așezată biserica Flămânda de lângă Câmpulung. Tot în acel an s'au deschis creditele trebuitoare pentru clădirea localurilor acestor două școli.

Ideia așezării școlilor normale afară de orașe, — la câmp, — isvorăște din convingerea adâncă a promotorilor ei că, pentru a avea buni învățători, nu-i îndestulător să dăm normaliştilor anumite cunoștințe teoretice și practice, pentru cultura lor generală și specială, ci e nevoie de ceva mai important și anume:

a) Ca normalistul să nu fie înstrăinat de mediul în care a trăit ca copil și în care va fi chemat mai pe urmă să lucreze ca educator ;

b) Ca elevul școlii normale să fie deprins, din școală, cu principalele lucrări practice de gospodărie; cu agricultura, grădinăria, pomicultura, etc., spre a putea fi un adevărat îndrumător al sătenilor noștri; un educator, nu numai un belfer oarecare; nu numai un factor dintre cei mai însemnați care să lucreze pentru creșterea, instruirea și educarea generațiilor de copii ce-i vor fi încredințate, deschizându-le mintea, dar în acelaș timp să fie un organ puternic de muncă și pentru ridicarea economică a păturii țărănești; un om convins că și el învățătorul, trebuie să lucreze cu inimă și devotament pentru desrobirea țăranului de ignoranță, rutină, prejudecăți, indolență, fatalism oriental, etc.

* * *

Tot din această epocă datează și preocuparea de a pregăti, pentru școlile noastre normale, un personal des-

toinic, cu serioase cunoștințe pedagogice, spre a-l întrebuința, fie la catedrele de pedagogie, fie ca conducători al școlilor. Vom da numai o pildă. D-l C. Meissner, profesorul de pedagogie dela Iași, fost multă vreme director al școlii «V. Lupu», iar mai apoi prețios colaborator al d-lui Haret în organizarea învățământului primar și normal, ca inspector general, atunci a avut prilejul să facă studii în străinătate asupra organizării școlare. Mai apoi întors în țară, a pus în aplicare ideile câștigate, înființând școala primară de aplicație, cum și frământând, într'o serie de discuțiuni însemnate, cestiunea organizării învățământului normal. Aceste discuțiuni între dascălii dela «V. Lupu», au fost temelia reformei învățământului normal dela 1893.

Imprejurările n'au îngăduit d-lui Haret să traducă grabnic în fapte, ideile a căror realizare începuse a o urmări dela 1886.

Importanta reformă dela 1893 n'a putut pune problema organizării școlilor normale în toată lărgimea ei, din pricina complexității acelei probleme. Acea reformă a fixat cadrele acestui învățământ ; i-a dat programe bine definite și o organizare unitară, a precizat condițiile de recrutare și funcționare a corpului didactic normal, asimilându-l cu cel al liceelor și gimnaziilor, a dat puțință elevilor de a deveni buni învățători, prin înființarea școlilor de aplicație, cari nu funcționau la toate școlile; a păstrat școalele normale de institutori, cu organizarea dată celei înființate, în București, la 1886. N'a făcut însă nici un pas hotărîtor în îndreptarea învățământului normal către *partea practica*, către realizarea țintei întrezărite la 1886.

* * *

Eră deci firesc ca, îndată ce a ocupat pentru întâia oară scaunul ministerial, în 1897, d-l Haret să fie preocupat de ideia organizării școlilor normale, dând acestei organizări o direcție practică, potrivită nevoilor noastre de Stat și naționale.

Planul d-sale e foarte simplu în concepția lui, dar din cele mai bogate în rezultate. Iată în ce constă : «Simplificarea programelor de învățământ în partea lor teoretică ; introducerea, pe o scară cât mai largă, a îndeletnicirilor de natură practică : lucrări agricole, horticoale, de pomicultură, lucru manual, etc.

Ținta fundamentală pe care a urmărit-o d-l Haret, prin realizarea acestui plan de organizare, a fost aceea de a face din învățător cel dintâiu gospodar din comuna lui ; de a-i da atâtea cunoștințe, teoretice și practice, câte îi sunt trebuitoare pentru a sluji de călăuză școlarilor săi și chiar sătenilor, către propășirea dorită în toate ramurile de activitate.

D-sa însă mai aveă în vedere și altceva : de a nu înstrăina pe tânărul normalist de mediul din care el este luat și a nu face din el un mic ciocoiu al satului fără legături cu locuitorii : el, mândru și arogant, față cu cei din cari se trage ; aceia, invidioși și plini de neîncredere, față cu acest coconaș parvenit.

Această concepție e exprimată, în chip lapidar, de d-l Haret, printr'o celebră rezoluție din 1897 ; «învățătorul e un străin între consătenii lui și un declasat» Ea arată pe omul care cunoșteă adânc raporturile dintre săteni și învățători și care-și dădea seama de prăpastia ce există între aceste două elemente. În acea epocă un director de școală normală, oricare nu îndrăzniă să pună pe școlari la muncă în grădină decât cu multă timiditate,

îndcă această muncă se consideră ca nepotrivită cu calitatea de normalist. Mănuțele normalistului, pe atunci, își perdeau cu desăvârșire bătăturile căpătate la lucrul câmpului, cu tata și cu mama, pe vremea când nu eră decât copilaș în școala primară. În acea epocă normalistul ce mergea vacanța la părinți, se uită cu curiozitate la fețele palide și arse de soare ale fraților și surorilor lui; i se părea foarte aspră mâna muncită a tatălui său. Delicatul nostru, ziua întreagă, vacanța, stătea la umbra răcoroasă a vreunui pom din grădină, sau se plimbă; ba încă, buna lui mamă, trebuia să-i gătească mâncare specială «spre a nu i se strică stomacul». Câte odată delicateța mergea și mai departe la tânărul nostru. Deși tot timpul nu văzuse doctor; cu toate că eră sănătos, cu mult mai sănătos decât la intrarea în școală, totuș aveă, neconținut nevoie să meargă la vizita medicală, îl durea un deget, aveă o pată pe nas, are greutate la stomac, n'a prea avut poftă de mâncare! Trebuia ca doctorul să se supere și să ceară pedepsirea unor astfel de delicați, pentru a scăpa de vizitele lor mai totdeauna fără pricină binecuvântată.

Față de această stare de lucruri și plecând dela concepția arătată mai sus, d-l Haret a studiat mai întâiu cestiunea introducerii lucrărilor practice agricole la școlile normale.

«În prima linie se impune, zice d-sa, ca *învățătorul să fie sătean el înșuș* și prin urmare să păstreze *iubirea pământului și deprinderea de a-l lucra*, ceea ce reclamă dezvoltarea lucrărilor practice de agricultură, horticultură și celelalte accesorii, în școlile noastre de învățători « . . . ». Prin cestiunea dacă numărul de 5 clase pentru școlile normale de învățători este su-

ficient și dacă, cu dezvoltarea ce se cere pentru lucrările agricole, n'ar fi necesar a se mări acest număr până la 6 Și mai departe: «Azi normalişti sunt lipsiți de perioada de tranziție, în care să se exercite a fi învățători. Cât sunt în școală, sunt numai școlari deprinși a urmări o carte, un curs sau consiliile profesorilor, dar n'au timp să fie puși a lucra ei înșiși dela sine, a analiza o carte de pedagogie, a face o compunere mai însemnată, etc.. (Buletinul oficial al ministerului instrucției No. 101 din 15 Octomvrie 1897»).

Cel dintâiu rezultat practic al acestor preocupări și studii a fost introducerea agronomilor pe lângă școlile normale, în toamna anului 1897. Fiecare agronom era însărcinat a se ocupa, împreună cu normalişti, numai cu lucrările practice de agricultură, fără a face vre-un curs. În 1901 s'au acordat școlilor normale sumele trebuitoare, fie pentru procurare de unelte și vite, fie pentru plantații, fie pentru ambele.

* * *

Legea dela 1903, promulgată la 25 Aprilie, a adus o schimbare foarte importantă în organizarea școlilor normale. Prin acea lege numărul anilor de studiu s'a ridicat dela 5 la 6 și s'a provocat, prin aceasta, schimbarea programelor. Nouăle programe au fost promulgate la 2 Iunie 1903.

Aceste programe înseamnă un pas hotărîtor în realizarea idealului, scump d-lui Haret: «învățământ practic, pentru viață, potrivit nevoilor noastre social-economice, cum și aspirațiilor noastre naționale».

Din această pricină, cu tot adausul de un an, nouăle programe prevăd, în partea teoretică, simplificări și

foarte importante reduceri de materii, față cu programele vechi. În special a fost cu mult ușurată programa de matematică; s'a simplificat cea de istorie, cea de științe și în genere multe cestiuni, găsite nefolositoare, au fost suprimate la aproape toate obiectele de învățământ. Studiul limbilor a fost cu totul suprimat. Eră și firesc. Școala normală, din pricini pe cari nu-i locul a le expune și analiza, nu isbutise a face ca normaliștii să poată citi și a se folosi în mod curent de scrierile pedagogice, fie germane, fie franceze. Timpul consacrat deci acestor obiecte de învățământ se putea întrebuința mai bine. Suprimarea studiului limbilor nu s'a făcut însă în chip brutal, fără a se țineă seamă de nevoia imperioasă ca învățătorii să poată cunoaște lucrările marilor pedagogi. D-l Haret a luat măsura minunată de a se alcătui o bibliotecă pedagogică în limba română, de cele mai bune scrieri străine, tradusă din orice limbă a popoarelor culturale. Biblioteca pedagogică se tipărește de Cassa Școalelor, care a isbutit să dea la lumină câteva traduceri, cuprinzând opere de adevărată valoare. Aceste traduceri, înlocuiesc deocamdată foarte avantajos, citirea în limbi străine.

Mulțumită acestor suprimări și reduceri s'a câștigat destul timp spre a se da mai mult loc unor cestiuni și materii de învățământ cari erau îngrămădite într'un spațiu prea restrâns, față de importanța lor. Intre altele, s'a alcătuit un program analitic mai rațional și ceva mai dezvoltat pentru științele pedagogice. S'a dat o dezvoltare mult mai mare *lucrului manual*, tinzându-se a se face, din această dexteritate, o îndeletnicire cu menire atât educativă, cât și practică, spre a sluji în viață. S'a introdus definitiv în program *practica*

agricolă. S'a adaos un curs anume de *datoriile învățătorului*, făcut în chip cu totul practic, prin împreună—lucrarea profesorului și a școlarilor, pe temeiul propriilor observațiuni ale elevilor, cum și un curs de *comptabilitate practică*.

În chipul acesta învățământul va putea fi în sat, cum zice d-l Haret, elementul de progres și înălțare ce dorim să fie, punându-l în pozițiune de a fundă și conduce băncile populare, de a face să progreseze cercurile culturale și de a fi într'un cuvânt sfătuitoarul ascultat și respectat al sătenilor în toate ocaziunile (vezi raportul adresat M. S. Regelui de Sp. C. Haret, București, 1903)».

În sfârșit, în al treilea ministeriat al său, d-l Haret a complectat organizarea școlilor normale de băieți, prin legea introducerii instrucțiunii militare obligatorii în aceste școli și a făcut o nouă remaniere a programelor de studiu, după aceleași principii ca și cea din 1903.

Organizarea militară este în parte revenirea la cea din 1896 în aceeaș cestiune, însă pe temelii mult mai serioase, mulțumită experienței ce se făcuse cu aplicarea primei legi.

D-l Haret a făcut tot ce i-a stat prin putință pentru a înfăptui acest ideal: normalistul cu diplomă de capacitate pentru învățător să poată fi trimis deadreptul ca dascăl de sat, fără a mai fi nevoie să facă la corp vreun stagiul militar. Negreșit că aceasta nu se putea face substrăgându-se absolvenții școlilor normale dela îndeplinirea unei obligațiuni sfinte, aceea a serviciului datorit Patriei. Cum însă serviciul la cazarmă prezintă multe și serioase inconveniente și cum unul dintre cele mai grave este acela că serviciul permanent lipsește

școala rurală câte un an de zile de atâtea elemente de lumină și propășire, s'a ajuns la deslegarea, ca slujba militărească să se facă, de normaliști, în vremea anilor de studiu, în timpul școlarității.

Astăzi instrucția militară, teoretică și practică, ocupă un loc însemnat în organizarea școlilor noastre normale având acest îndoit avantaj: *a)* Scutirea absolvenților de serviciul militar permanent și *b)* introducerea unui spirit de disciplină dintre cele mai mântuitoare pentru școlile amintite. În epoca noastră, în care tinerimea școlară de toate categoriile, nu-i vreme și loc să le expunem, dar mai cu seamă datorită *admirabilului* mediu social, lasă prea mult de dorit, ca spirit de disciplină, eră firesc să se întărească acest spirit în școlile cari sunt și trebuie să fie model, din acest punct de vedere, tuturor celorlalte.

* * *

Acelaș suflet a călăuzit pe d-l Haret și în modificările introduse în organizarea examenului de capacitate la școlile normale.

Se știe că absolvenții acestor școli sunt supuși unui examen de maturitate, care le dă dreptul la o diplomă pentru învățător. Se mai cunoaște și faptul că examenul de capacitate e alcătuit din probe *scrise, orale și practice*. Probele scrise sunt comune pentru absolvenții tuturor școlilor normale, spre a avea criterii comune de aperețiere. Aceasta în vederea clasificării absolvenților, de care se ține seamă la împărțirea locurilor în învățământ.

Organizarea examenului de capacitate însă, păcătuia prin faptul că se cereau prea multe cunoștințe teoretice uitând a se cercetă dacă absolvenții noștri erau înde-

ajuns pătrunși de însemnătatea misiunii ce o îmbrățișează și mai cu seamă dacă pregătirea lor practică e îndestulătoare.

D-l Haret, păstrând probele scrise și cea de practică pedagogică, cum eră natural, a scos cu desăvârșire dela acest examen probele curat teoretice, cu prilejul cărora nu se făcea altceva decât se constată cantitatea brută de cunoștințe pe cari le posedă candidatul, ca și puterea lui de memorizare. Atât.

În schimb s'au introdus două probe noi hotărâtoare:

a) *O convorbire* asupra unei opere clasice de *pedagogie, istorie* sau *literatură*, spre a se constată și aprecia gradul de maturitate sufletească a aspirantului și,

b) *O dizertație* asupra unui subiect dintre acele cari se tratează la cercurile culturale, spre a se vedea întrucât viitorul dascăl e pregătit a-și întinde activitatea și în afară de pereții școlii.

În ultima sesiune s'a completat examenul de capacitate introducându-se firește proba de militarie, deoarece școlile sunt acum organizate militarește.

* * *

Din foarte scurta și atât de palida expunere de mai sus rezultă următoarele încheeri:

D-l Haret, în îndelungata sa activitate de profesor, secretar general și mai ales de ministru, a dat învățământului normal direcțiunea practică cea mai potrivită vremii noastre, nevoilor noastre naționale, economice și sociale.

D-sa a isbutit să facă din învățători și normaliști tot atâția luptători pentru a se ajunge odată la realizarea acestei veștite ținte: «luarea Plevnei interne».

Propășirea învățământului rural, creșterea atât de importantă a procentului știutorilor de carte; deșteptarea conștiinței naționale, atâta vreme adormită; splendida dezvoltare a băncilor populare și dezvoltarea spiritului de economie în pătura sătească, la un neam ce părea menit a trăi numai să cheltuească; sporirea simțitoare și a școlarilor noștri, ca și a numărului de învățători și în genere sufletul nou care se simte în întreaga vieță românească, sunt tot atâtea rezultate ale imboldurilor, ale directivelor date de d-l Haret.

Negreșit că ceea ce s'a făcut nu e opera unui singur om, nici rezultatul eforturilor unei singure clase de muncitori. Imboldul însă, directiva de aici a pornit întâiu.

Orice energie, orice voință, orice inteligență au fost întrebuințate de d-l Haret. Aici e secretul său cel mare: Accesibil tuturor ideilor bune, de ori unde ar veni și a încuraja pe cel mai umil, când îl vedeă [dornic de muncă.

Pentru d-sa «un cuvânt, o idee personală, o gândire proprie, chiar slabe, chiar necomplete, prețuesc însutit mai mult decât adaptările rău prinse și mai prost executate...» «Cine nu găsește de spus ceva din capul lui, pentru mine n'are nici o valoare», zicea d-sa odată, cu prilejul discuției asupra unor critici neîntemeiate ce se făceau școlilor normale, comparându-le cu altele de peste hotare.

...«Negreșit, nu s'a spus ultimul cuvânt în chestie de organizare a învățământului normal. Mai avem multe de făcut, de adaptat, de schimbat. Totuș, școlile normale sunt din mândriile, din podoabele cele mai strălucitoare cu care mă fălesc».

* * *

Are dreptate. Cu toate scăderile ce vor fi având, ca oricare operă omenească, și cu toate că aceste scăderi vor fi apărând mai mari dacă le examinăm la microscopul sutelor de autori francezi ori nemți cari au scris câte ceva în chestii de pedagogie și învățământ, totuș se poate afirma cu tărie că școlile noastre normale au căpătat, mulțumită d-lui Haret, organizarea cea mai corespunzătoare nevoilor noastre actuale.

Ca popor tânăr; ca țară la începutul dezvoltării sale; isbiți de greutăți fără seamăn în decursul existenței noastre sbuciumate, avem nevoie de încordare uriașă, de punerea în mișcare a tuturor forțelor vii ale neamului, spre a-l ridica alături cu popoarele culte ale apusului.

Aceasta nu se poate face decât prin intensă dezvoltare intelectuală și morală, prin neasemănată propășire materială.

Se poate oare concepe ca, în această întrecere a tuturor bunilor Români, pentru a așeza fiecare o petrică cât de mică la edificiul ridicării noastre morale, intelectuale și materiale, tocmai «luminătorii satelor», — cum îi numim la prilejuri mari, — să fie lăsați la o parte? Ca tocmai lor să li se zică: «Indărăt! Rămâneți numai între pereții școlii?» Aceasta n'ar fi atât o nedreptate ce s'ar face învățătorilor, cât una, mult mai gravă, neamului întreg.

Activitatea extrașcolară este isvorită din preocupările de cari am vorbit mai sus și e atât de firească, atât de corespunzătoare nevoilor noastre de stat și naționale, încât nimeni, în afară de cei absolut miopi intelectualește, de cei în a căror suflet nevoile și durerile neamului, n'am nici un ecou, sau sunt de o rea credință

evidentă, nimeni zic, nu îndrăznește a o ataca în necesitatea ei, ci doar numai în părțile ei slabe: abuzuri, greșeli, etc. Pe aceste temeuri se pot ataca și distruge cele mai bine stabilite reputațiuni, ca și cele mai solide instituțiuni.

Și din acest punct de vedere d-l Haret și-a ridicat «monumentum aere perennius». Monumentul său, e opera sa, care va fi neperitoare.

Când clocotirea patimilor omenеști se va fi potolit, iar istoria nepărtinitoare chemată să-și spună cuvântul hotărîtor; când nu se va judecă și apreția un om și munca lui uriașă cu ajutorul criteriilor contingente și trecătoare, ci la lumina *adevărului* și a *dreptății*, Sp. C. Haret va fi socotit ca ună din gloriile cele mai curate ale pleiadei de luptători pentru ridicarea neamului, *prin școală*.

Vulturii pe cari Zeus, în furia sa neputincioasă, îi pusese ca să roadă și distrugă măruntaele gigantului Prometen înlănțuit, n'au isbutit la nimic, căci ceeace distrugea ziua, peste noapte crește la loc, mai viguros. Nimic și nimeni în lume nu va putea distruge opera d-sale fiindcă ea e clădită pe temelia granitică a nevoilor unui neam. D-l Sp. C. Haret poate spune cu mândrie: «Non omnis moriar».

I. MITRU

Profesor la școala normală din Iași.

PRACTICA AGRICOLĂ IN ȘCOALELE NORMALE

I.

Introducerea practicii agricole în școalele normale de învățători are de scop pe de o parte păstrarea mediului rustic și agricol în care au fost crescuți și vor avea de trăit ca învățători elevii acestor școale, iar pe de altă parte, formarea de buni gospodari, cari să servească de exemplu consătenilor lor. Nu are însă de scop formarea de specialiști în ale agriculturii, — cum au crezut unii, — acesta fiind scopul școalelor de agricultură.

În cea mai mare parte fii de săteni, elevii școalelor normale, deși deprinși cu munca câmpului, odată intrați în școală, sub influența unui traiu mai bun ca cel de acasă și într'un mediu pur orășenesc, își schimbă încetul cu încetul deprinderile căpătate la înapoierea în satul lor, având aspirațiuni pe cari de cele mai multe ori nu și le pot satisface, devin blazați, nemulțumiți de soarta lor și se înstrăinează sufletește din ce în ce mai mult de consăteni, pe cari acum nu-i mai înțeleg.

Rezultă astfel o neîncredere reciprocă între învățător și sătean, fiind în de obște cunoscută neîncrederea acestuia față de tot ce nu-i plugar. De sigur. că viitorul învățător trebuie deprins cu un traiu mai bun decât

acel al săteanului, traiu care în general e mizerabil, însă trebuie să-i amintim mereu că mediul în care va trăi după ieșirea din școală va fi cel sătesc, că el însuș trebuie să fie sătean prin vorbe și fapte și că numai astfel va putea să-și îndeplinească misiunea lui.

În asemenea condițiuni, prin introducerea practicei agricole în școalele normale de învățători și sub un regim cât mai apropiat de cel sătesc, se stabilește pe de o parte legătura sufletească între viața ante și post școlară a elevilor normaliști, iar pe de altă parte se pregătesc aceștia pentru viața practică de mai târziu, învățându-i cum să-și cultive mai cu folos pământul, cum să crească vite frumoase, să aibă pomi cu fructe alese în locul sălciilor și salcânilor ce se găsesc în cel mai bun caz în curțile lor, să-și formeze în locul bălărilor o grădină cu tot felul de legume, dacă terenul și clima permit lucrul acesta, sau să cultive numai pe acelea cari rezistă mai cu succes secetei, să-și facă o grădiniță de flori unde să-și petreacă orele de repaus, cu un cuvânt, să-i deprindă a-și ușura cât mai mult traiul printr'o muncă inteligentă și rodnică.

Dacă dela o vreme modul de cultură s'a îmbunătățit simțitor pe moșia marelui proprietar, pământul săteanului continuă să fie lucrat tot așa de primitiv ca și acum o sută de ani; vitele lui sunt slabe și pipernicite, cu mult mai rele ca cele din trecut; starea higienică mizerabilă; iar starea culturală destul de înapoiată. Toate acestea sunt datorite de sigur și lipsei de mijloace, dar mai cu deosebire rutinei, ignoranței și lipsei unor factori, cari să îndrumeze pe săteni spre o desvotare mai sănătoasă.

S'au făcut școli de agricultură și ferme model, în-

zestrate cu mii de hectare, pentru a servi altora de exemplu, însă rezultatele au fost neînsemnate, dacă nu chiar nule pentru săteni, de oarece lucrurile se fac prea în mare. Nici că se gândește și nici că poate săteanul să-și cultive ogorul și să-și crească vitele ca un mare proprietar sau ca la o fermă model, întrucât nu se află în aceleași condițiuni.

Termenul de comparație către care să se îndrepteze ochii sătenilor și dela care să iea exemplul trebuie să fie învățătorul, cum de altfel e și în Transilvania. Cu toate greutățile politice și economice ce le întâmpină Românii de dincolo de Carpați, situația lor materială e cu mult superioară celei a sătenilor noștri și, cercetând o gospodărie a lor, rămâi uimit de câtă ordine, curățenie și belșug domnește în ea.

Cauzele cari au determinat acolo o stare economică înfloritoare sunt multiple, însă exemplul națiunilor conviețuitoare — în special al Sașilor — și activitatea învățătorilor sunt covârșitoare. Învățătorii sunt obligați prin lege și porniți din obiceiul a cultiva cu mare îngrijire grădina școlii, spre a fi de exemplu sătenilor, și a deprinde pe elevi cu lucrările agricole, dându-le altoi și pomi, ca să-i sădească în grădinile lor.

Atunci când și la noi învățătorul va face să dispară buruienile din curte, când își va îngriji cu pricepere vitele și-și va face o gospodărie: după cele învățate și deprinse din școală, sătenii îl vor putea imita, de oarece condițiunile ca și mijloacele de realizare sunt comune și asemănate pentru amândoi factorii.

Către acest scop tinde legea, făcută de către d-l Spiru Haret în 1908, pentru înzestrarea școalelor rurale cu terenuri de cultură, lege care din nefericire nu s'a

aplicat decât în parte, și legea prin care se acordă învățătorului dreptul de a lua în arendă terenuri rurale.

Acordându-se învățătorilor spre cultură terenul școlii și aplicând cunoștințele teoretice și practice ce vor fi învățat serios în școlile normale și sub un control efectiv, s'ar forma pe de o parte mii de gospodării model, adevărate mici ferme, exemplu viu de ce poate face munca chibzuită, iar pe de altă parte s'ar îmbunătăți simțitor situația materială a învățătorului, singura soluție a acestei arzătoare chestiuni. Venitul a cinci hectare de pământ cultivat rațional face mai mult decât câțiva lei adăugați la salariul obicinuit, ușurare ce nu poate face decât să amâne soluția chestiunii pentru puțină vreme.

Se ridică însă chestiunea dacă se poate ca învățătorul să se ocupe în afară de școală fără a o neglija pe aceasta. Atât timp cât mizeria și ignoranța vor fi stăpâne pe satele noastre, e datoria tuturor elementelor luminate, precum: medicul, preotul, învățătorul etc., ca să lucreze cu tot devotamentul spre a le stârpi.

Se cere pentru aceasta pricepere și abnegație. În acest sens, și pentru a evita greșeli, d-l Spiru Haret spunea prin circulările date că nu trebuie impusă activitatea extrașcolară, ci lăsată la voia acelor cari simt această datorie, aprețind și recompensând pe acei cari s'au distins. Dacă s'ar cerceta statistica celor cari și-au mărit cercul de activitate dincolo de pereții școlii, s'ar vedea că ei sunt și dintre cei mai buni dascăli. Unde este bunăvoință și dragoste, se găsește timp și pentru școală și pentru activitatea economică din afara ei.

Pe lângă foloasele practice ce rezultă din introducerea practicei agricole în școlile normale de învățători, să nu uităm și folosul pur formal ce rezultă din aceasta.

Privit exclusiv sub unghiul profitului material, învățământul agricol ar putea fi luat din sarcina școalei și atribuit unor factori de producțiune pur economică.

Fiecare disciplină didactică are pe de o parte menirea instruirii individului, iar pe de altă parte formarea sufletului lui cu toate facultățile ce-l alcătuiesc. Învățământul agricol practic este un element complementar al învățământului pur teoretic predat la obiectul Științelor Agricole și Naturale. Oricât de intuitiv ar fi acela, intuitiunea se mărginește în multe cazuri la piesele și tablourile biologice din muzeul școalei . . . când ele există. Practica agricolă îl pune pe elev față'n față cu natura. Firește, aceasta nu i se întâmplă pentru întâia oară în viață, din moment ce copilăria și-a petrecut-o la vatra satului, însă cu alți ochi privise lucrurile pe atunci și cu alții acum, când studiul teoretic i-au deșteptat curiozitatea și interesul pentru bogățiile vegetale ale naturii; iar Practica Agricolă i-a condus și disciplinat simțul de observațiune, făcând ca interesul pur teoretic să fie confirmat și adâncit cu cele descoperite din practică.

Dacă practica agricolă poate avea ca urmare întărirea simțului adevărului, ea mai poate contribui și la formarea simțului frumosului. Elevul normalist nu e ținut să cultive numai legume și cereale, fructe și furaje.

În jurul unora din monumentalele clădiri ale școalelor noastre normale s'au făcut începuturi de grădini de flori, a căror îngrijire o face agronomul secundat de elevii săi. Însă din floarea neînsemnată, pe care, când eră copil la sat, o călcă nepăsător sub picior, iar astăzi se învață să o înconjure de griji, ca să o facă să răsară și mai frumoasă; din petalele-i muiate în fel de fel de culori și din gingășia tulpinei mlădioase, începe să înțeleagă cât

de măiastră este arta naturii a tot făcătoare; începe să-și lămurească concepția despre frumosul ce se ascunde în fiecare colț și în fiecare produs al ei; începe să o iubească cu căldură. Și e un mare bine în aceasta, fiindcă, chemat mai târziu să trăească la țară, normalistul își va închipui viața și sub alt colorit decât acel numai al unui apostolat întunecat; va renunța de a-și mai face un ideal din rămânerea cu orice preț la oraș, unde-și închipue până la o vreme că este concentrat exclusiv tot ce este bun și frumos. Să nu uităm între altele și un ultim și însemnat folos al practicei agricole în școalele normale. Fizicul elevilor are mult de profitat de pe urma-i. Ceasuri întregi fiind nevoit să rămână în plin aer și să-și încordeze mușchii la munca câmpului, nu numai că scapă de atmosfera închisă și vițiată de multe ori a salei de clasă, dar fac și o gimnastică minunată, pe care n'ar putea-o egală multe ceasuri de exerciții cu aparate ori de acrobatism.

Din cele arătate mai sus rezultă că, prin introducerea practicei agricole în școalele normale de învățători, se realizează pe de o parte un folos pur educativ, iar pe pe alta unul practic.

II.

Să vedem acum când și în ce mod s'a introdus practica agricolă în școalele normale.

Programa analitică a acestor școli, publicată în Monitorul Oficial cu No 149 din 3 Octomvrie 1893, prevede la obiectul șt. naturale și noțiuni de agricultură în cl. III și IV, cu simpla observație că acolo, unde va fi posibil, lecțiunile vor fi făcute practic în grădina școalei.

În anul 1897, d-l Spiru Haret, pe atunci ministrul instrucțiunii, convins de importanța practicei agricole în școalele normale, însărcinează pe d-l I. Mitru, directorul școlii normale din Iași, să-i înainteze un raport de modul cum s'ar putea organiza lucrările de practică agricolă pe lângă această școală.

Concluziunile acestui raport sunt supuse desbaterilor consiliului general de instrucțiune, propunându-se și mărirea numărului anilor de studiu dela 4 la 5, și se aprobă.

În anul 1898, d-l Spiru Haret însărcinează pe d-l Inspector general al învățământului primar normal să-i înainteze un raport relativ la formarea de pepiniere de pomi pe lângă școalele normale și înființarea de grădini la școalele rurale.

Pe acest raport d-sa pune o foarte importantă rezoluțiune, în care se vede lămurit scopul ce se urmărește, și din care extragem:

«Este indispensabil ca tot ceea ce se învață în școală să se învețe în mod serios, cu gândul de a se utiliza acel învățământ. Învățământul agricol în școalele normale de învățători se pare că nu a fost cuprins până acum în această regulă. Pentru îndreptarea acestui neajuns, cel puțin pe cât se poate, dispunem:

Învățământul agriculturii în școalele normale de învățători se va separa de acela al șt. fizico-naturale.

Învățământul agriculturii și al horticulturii în aceste școli se va face de aci înainte cu deosebire în mod practic.

Pentru aceasta orariul acestor școli se va dispune așa, încât fiecare clasă să aibă pe săptămână câte o jumătate zi consacrată agriculturii și horticulturii, iar nu două clase în aceeași zi. În acele ore, în lunile în care

munca câmpului este suspendată, se vor face cursurile teoretice de agricultură sau excursiuni de erborizare, culegere de insecte ce interesează agricultura etc. În lunile de muncă, școlarii vor fi întrebuințați înșiși a lucra în grădina școalei, pentru a ară, a semăna, a planta arbori etc.

În dispunerea terenului de cultură al școalei, se va avea în vedere a se rezervă o întindere de cel puțin un hectar, destinat pentru plantarea de arbori, mai ales fructiferi.

Normaliștii vor fi exercitați stăruitor la lucrările de horticultură și, la numirea lor ca învățători, vor primi fiecare câte un număr de arbori, cu obligațiunea de a-i planta și îngriji în grădina școalei unde ar fi numiți învățători».

Pe lângă aceste dispozițiuni, rezoluțiunea mai cuprinde și altele, relative la grădinile școalelor primare rurale, în care se vede grija de a face școala cât mai folositoare și mai atrăgătoare pentru săteni.

În anul școlar 1901—1902 se introduce, pentru prima dată în orariul școalelor normale de învățători, lucrările de practică agricolă, prevăzându-li-se câte 4 ore de clasă pe fiecare săptămână.

În anul 1903, cu ocazia măririi numărului anilor de studiu în aceste școli, se revede și programa analitică a șt. agricole și se face un regulament pentru executarea lucrărilor de practica agricolă. În programa din 2 Iunie 1903, s'a prevăzut pentru șt. agricole câte o oră pe săptămână în clasa II și III; iar în clasa IV și V, câte o oră pe săptămână numai în intervalul de timp dela 1 Noemvrie la 15 Martie. Materia prevăzută a se trata este referitoare la următoarele cestiuni: instru-

mentele agricole, noțiuni de economie rurală, noțiuni de zootehnie, pasările domestice, viticultura, sericicultura și noțiuni de agricultură.

În anul 1909, noi modificări aduse programei tind a micșora cât mai mult părțile teoretice (o oră pe săptămână numai în clasa IV și V în semestrul de iarnă și asupra aceluiași materii), lăsând ca elevii să dobândească cunoștințele în mod practic.

Lucrările de practica agricolă sunt puse sub supravegherea unui agronom bun. De oarece în aceste condițiuni cu totul nemulțumitoare, nu s'au găsit agronomi cari să stea mai mult timp pe lângă școalele normale, d-l Spiru Haret, în anul 1910, face să se voteze o lege prin care se asimilă agronomii școalelor normale cu institutorii, acordându-le un salariu de 225 lei lunar. Din nefericire, această lege—deși votată de un an aproape—nu s'a aplicat până în prezent.

Din regulamentul lucrărilor de practica agricolă extragem următoarele dispozițiuni mai importante.

Se prevăd regulile pentru ținerea comptabilității grădinii, hotărîndu-se ca din venituri să se dea: 25% fondului de îmbunătățire pentru grădină, 10% agronomului pentru a-l interesa mai mult în conducerea lucrărilor, 15% să se dea gratificațiuni pentru elevii cari se vor distinge la lucrările agricole, iar 50% să se dea, sub formă de unelte, semințe alese etc., absolvenților școlii la instalarea lor ca învățători.

Produsele grădinii să se întrebuințeze la nutrimantul elevilor pe un preț cu 10% sub prețul pieței. Cum vedem, se crează un stimulent al activității, nu numai din interesul pur moral și teoretic, ci și din cel material și personal al celui ce muncește.

Lucrările la cari se întrebuințează elevii sunt : cultura legumelor, cerealelor, viei, pomilor, florilor, creșterea vitelor și a pasărilor domestice.

În afară de lucrările enumerate mai sus, elevii normaliști sunt pregătiți și pentru alte direcții ale vieții practice. Se cunoaște de toți răul ce decurge pentru populația sătească din cauza întrebuințării aproape exclusive a mămăligii în locul pâinii.

Pentru a se remedia măcar în parte acest rău, s'a căutat a se deprinde viitorii învățători cu fabricarea pâinii, pentru ca dela aceștia să iea exemplu și sătenii.

În anul 1903, d-l Sp. Haret dispune crearea unei brutării pe lângă școala normală din Câmpulung, acordând fondurile necesare și făcând-o cunoscută și celorlalte școli normale.

În prezent funcționează asemenea brutării și pe lângă școalele normale de învățători din Iași și Craiova.

Pentru răspândirea sericiculturii, care altă dată formă una din bogățiile țerii, s'au deprins și elevii școalelor normale cu creșterea viermilor de mătase, cultivând ei singuri un număr de grame de sămânță, potrivit cu duzii de cari dispune fiecare școală. Acelor școli cari nu aveau duzi, li s'au dat în mod gratuit de către Cassa Școalelor, spre a fi plantați în grădină.

Tot Cassa Școalelor a procurat și câte o mașină de filat, pentru a deprinde normaliștii cu filatura.

Pe baza măsurilor și dispozițiunilor de mai sus, să vedem cum sunt organizate două din gospodăriile școalelor normale și anume cea din Bârlad și cea din Galați, singurele dela care am date.

Școala normală din Bârlad.

Grădina propriu zisă, afară de curte, are 105.000 m², din cari se cultivă 84.350 m², restul de 20.650 m² fiind ocupat de curtea fermei, coaste, râpe neproducative, mlaștini, drumuri, etc.

Ca aranjament, un ochiu bun poate vedea ușor că au contribuit mult în timpul scurt cât au stat agronomii la acea școală.

I. *Cultura agricolă*: a) Un asolament de trei ani, înființat în 1910, cu o suprafață de 15.000 m², compus din porumb gunoit, nutrețuri, grâu.

b) Un asolament de patru ani, înființat în 1909—1910, cu suprafața de 66.000 m², compus din sfeclă de nutreț (gunoit), orz de primăvară, mazăre, grâu.

c) Cultură liberă: 38.700 m², pe care se cultivă cartofi, sfeclă, fasole, mazăre, nutrețuri, animale etc.

II. *Grădina de legume*: Supr. 5.000 m², pe care se cultivă plante potajere cari cer mai puțină apă și anume: ceapă, usturoiu, salată, patlagele roșii, sfeclă etc.

III. *Cultura pomilor*: Pepiniera 2.500 m². În 1909 s'a înființat o școală de semințe: gutui, varietăți de meri și peri, migdali, cireși etc. În școala provizorie sunt 600 pomi, diverse specii și plantați în 1909. În școala de altoit, s'au altoit 500 meri, 400 peri cu elevii cl. IV, cu bricege cumpărate de ei.

Plantația definitivă de pomi cumpărați ocupă 8.000 m². Pomii sunt puși fără să se fi ținut seamă de vreo ordine. Mai sunt plantați de veci: meri și peri pe alee, parte în 1908, parte în 1910. E și un mic spalier de peri, cu vreo 8 pomi făcut în 1906—1907.

Plantație de duzi de 1.800 m², făcută în 1909.

Vița de vie. S'a înființat în primăvara acestui an o mică plantație de viță americană pentru port-altoi pe întindere de 700 m². S'a plantat în primăvara anului 1910 viță americană Rip-gloire pe o suprafață de 1.700 m² și s'a altoit această viță în primăvara anului 1911. S'au plantat 2.000 m² cu viță altoită.

Se află asemenea și o plantație de *răchită* făcută în primăvara anului 1910, în întindere de 450 m².

Animale: Doi boi de muncă, un cal și 7 porci.

Albine: 4 stube și 4 stupi sistematici.

Gândaci de mătase, s'au cultivat 25 gr. sămânță.

Mașini și instrumente: O mașină mică de semănat, o treerătoare de mână, o vânturătoare, o mașină de tocat sfecla, o pompă pentru apă, un pulverizator Vermorel, 2 tăvăluge, un plug și diverse unelte de mână.

Școala normală din Galați.

Suprafața totală a terenului este 141.250 m², din care suprafață cultivată 104.226 m², parc și grădină de ornament 5.780 m², clădiri 8.211 m², curți 13.273 m², drumuri și alee 9.760 m².

Culturi agricole urmează un asolament cu o rotație de 4 ani, tratate ca un câmp țărănesc model, pe o suprafață de 2½ ha. după cum urmează: cereale de toamnă, prășitoare, cereale de primăvară, nutrețuri anuale. Restul suprafeței cultivate cu culturi agricole generale e lăsat în rotație liberă, alternând nutrețuri cu prășitoare și ogor gunoit cu semiogor.

În primul rând se vizează producerea de nutrețuri pentru vitele fermei.

Grădina de legume : 4.200 m², pe care s'a cultivat în special ceapă, usturoiu, pătlăgele roșii, bame, fasole, salată și mai ales mazăre.

Cultura pomilor : O livadă de pomi, formată înainte de desființarea școalei și care este aproape distrusă, în întindere de 8.100 m². O grădină fructiferă, începută în toamna anului 1910, în întindere de 10.000 m². Pepiniera de pomi roditori ocupă 2.600 m², având varietăți de meri, peri, caiși și persici, în număr de 2.500.

Vița de vie : Ocupă o suprafață de 3.000 m². E formată din vițe americane altoite și din butași americani cu rădăcină altoiți în verde.

Plantații de protecție. S'au pus în marginea fermei mai multe rânduri de salcâmi și plop pe o lungime de 800 m, pentru a împiedeca praful ce se ridică de pe străzile lăturalnice să se depună peste culturi și în acelaș timp de a servi ca adăpost în contra vânturilor ce suflă în tot timpul anului.

Garduri vii : Li s'a dat o mare dezvoltare, căutându-se a se întrebuința cât mai multe esențe: gladici, lemn câinesc, salcâmi și duzi. Aceste garduri vii se întind pe o lungime de 1.500 m.

Câmpul de experiență : Pe o suprafață de 4.000 m², s'a cultivat o întreagă colecție de plante agricole, avându-se în vedere cunoașterea lor și a culturii lor de către elevi. S'a pus în studiu o mare colecție de fasole și mazăre adusă din Franța, o colecție de 36 grame meu de pășune și fânețe aduse dela Casa Vilmorin din Paris, o colecție de peste 80 varietăți de cereale și alte multe varietăți de plante uleioase și aromatice.

Animale : Doi boi, patru vaci, patru viței, un cal, șapte porci de rasă York și 20 pasări.

Mașini și instrumente: un plug, două grape, o prășitoare mecanică, o semănătoare în rânduri, o semănătoare pentru porumb și alte diverse unelte de mână.

Lăsând la o parte condițiunile de detaliu, pentru izbândă problemei, urmărită astăzi de școalele normale, este neapărată o condițiune de mare însemnătate: continuitatea. Inceputuri pornite dintr'o adâncă solitudine pentru țărânie și urmată cu statornicie o vreme, au fost amenințate la un moment să se nimicească, nemai fiind patronate de cei în drept, dintr'o considerație sau alta. S'a uitat că chestiunea interesează viitorul celei mai mari pături din populația țerii, s'a căutat a se vedea într'însa o inițiativă pornită din spirit de partid sau din ambițiune și atunci s'a aruncat asupra-i nepăsarea. A fost o greșeală păgubitoare.

Ea s'a remediat mulțumită reîntrării în acțiune a aceleiaș sollicitutini din care luase naștere ideia învățământului agricol. Unele consecințe se mai simt și acum. Ele vin, încă odată mai mult, să întărească o veche și adevărată părere: nu legile sunt rele, ci cei cari nu le aplică sau le calcă cu nepăsare.

C. NAZARIE

Profesor la școala normală din Galați.

INSTRUCȚIA MILITARĂ ÎN ȘCOALELE NORMALE

Încă dela începutul organizării noastre școlare, instrucția militară a preocupat cercurile conducătoare ale învățământului, acest studiu fiind socotit necesar pentru educația cetățenească.

În școalele normale, mai mult decât în restul învățământului secundar, instrucția militară a avut totdeauna un loc, începând dela regulamentul din 1874, care prevede pentru prima oară instrucția militară în școalele statului, și până la cea mai recentă organizare, în 1909, care e cea mai chibzuită și care împacă mai bine, atât necesitățile apărării naționale, cât și cerințele pedagogice ale învățământului și nevoile școlii rurale.

În învățământul secundar, până la legea specială din 1906, care organizează instrucția militară în toate școalele țerii, publice și particulare, studiul acesta a fost totdeauna privit ca ceva anex și de paradă; totul fiind menit a conduce la batalioanele școlare, care — după exemplul celor din Franța imperială — trebuiau să defileze la anumite zile mari și să mărească fastul acestora; încolo pierdere de timp și chiar cheltueală mare.

În școalele normale însă, instrucția militară a făcut parte din însăși organizația acestora, așa cum a pre-

văzut-o legea din 1893, cea din 1906 și mai ales cea din 1909, ale cărei dispoziții mă preocupă în special.

Legea din 1909 (1) tinde ca absolvenții școalelor normale să aibă o instrucție de războiu completă și să treacă deadreptul în rezervă, spre a nu se perde un timp prețios, atât de necesar învățământului la sate pe de o parte, iar pe de alta, să fie la înălțimea cerințelor armatei.

Acesta este scopul bine definit, către care tinde direct legiuitorul din 1909, care a voit ca sacrificiile să nu fie zadarnice, iar timpul răpit elevilor normaliști cu instrucția militară în școală, să aducă roade, când vor fi chemați în cercul lor de acțiune, să dea viitorului cetățean, pe lângă cultura generală, și o instrucție militară, care, fără de a ieși din cadrele învățământului și din normele sale pedagogice, să aducă la timp foloasele așteptate. Așadar legiuitorul vede în instrucția militară predată elevilor, un obiect de învățământ, iar nu transformarea întregii școlărimi, de toate gradele și vârstele, într-o vastă cazarmă, unde elevii din prima copilărie erau surmenați fizicește, după ce ocupațiile din clasă surmenaseră intelectul lor restrâns și fraged.

Acî este punctul culminant al deosebirii dintre legiuirea dela 1906 și cea dela 1909, aceasta din urmă salvând principiul școlarității pure, față de cea din 1906, care voise să facă alături de organizarea oștirii, o a doua organizare militară, cu școlărirea țerii.

Evident că organizarea militară generală a școlărimii nu eră să dea un rezultat serios, pe cînd restrîngerea acestei organizări la școalele normale e chemată să dea

(1) *Legea pentru instrucția militară în școli*, din 24 Martie 1909, public. în Monit. Ofic. N-rul 288 din 25 Martie 1909.

învăţământului elemente de instrucţie militară suficient şi superior pregătite pentru şcoala primară, unde trebuia neapărat să înceteze tortura fizică şi tratamentul brutal pe de o parte, iar pe de alta se economisiau ţerii sacrificiile enorme, cerute de legea din 1906, sacrificii absolut incompatibile cu resursele ţerii, care nu are nici mijloacele materiale ale ţerilor coloniale şi nici năzuinţele imperialiste ale acestora.

Legea asupra învăţământului primar şi normal primar din 1893 (1) prevede obiectul de studiu al instrucţiei militare în şcoalele normale, iar programul de studii are oarecare asemănare cu dispoziţiile legii din 1909. Atunci ca şi acum şcoalele normale aveau un comandant militar, care lua titlul de subdirector, pe care conform legii din 1909 nu are drept să-l poarte; elevii treceau şi atunci deadreptul din şcoală în rezervă fără a face serviciul activ.

Programul promitea un regulament special de ordine şi disciplină, *ca în şcoala de ofiţeri*, şi o *deciziune specială* a celor două ministere pentru organizarea tirului.

Totul nu a fost însă decât bune intenţiuni pe hârtie, căci nu s'a reglementat nici organizarea specială, nici tirul; totul reducându-se la lecţiuni teoretice şi câteva marşuri de paradă în costume de uniformă. Nu s'a aplicat nici tirul, nici regimul interior milităresc, care să dea elevilor instrucţiunea militară serioasă, absolut necesară unui oştean trecut în rezervă.

Acest rezultat negativ a îngrijat până într'atât administraţia războiului, încât a cerut, şi a trebuit să i se

(1) Publicată în «Monitorul Oficial» No. 40 din 23 Mai 1893.

acorde însumarea pentru serviciul activ a absolvenților școalelor normale, cari altfel ar fi continuat să treacă în rezervă cu instrucția necompletă și să lipsească armata de unul din cele mai alese elemente ale sale.

Legea specială (1) din 1906 „*pentru introducerea instrucțiunii militare obligatorie în școalele primare, secundare și profesionale de băieți*”, păcătuiește prin extrema contrară și voiește să militarizeze riguros tot ce e suflare școlărească, fără să ție seama nici de etatea elevilor, nici de supraîncărcarea nervilor lor, care mergea la cei mici până la surmenaj.

Pe deasupra acestor jertfe ale școlărimii care trebuia să se militarizeze din clasa III-a primară, prin instrucția militară ce primiau în comunele rurale dela soldații cu schimbul, se mai cereau și Statului jertfe enorme în bani, cum am arătat.

O întreagă ierarhie militară se abătea asupra școalelor: Inspector general militar școlar, șefi de mari regiuni, revizori militari școlari, alături de revizorii școlari civili etc., cu lefi, diurne și indemnizații de 300 mii lei pe an, plus misii, cheltueli de transport ș. a., care toate la un loc se urcau la încă 100 mii lei anual, fără să mai socotim și alte cheltueli suplimentare, cari se făceau odată pentru totdeauna, cum eră cumpărarea de arme dela ministerul de războiu.

Se cereau așadar sacrificii de peste 400 mii lei pe an numai pentru himera militarizării copiilor de școală, pe când în cele mai multe școale, aceiași copii nu aveau nici material didactic, nici local, nici uneori încălzitul cerut; iar adevărații lor educatori, învățătorii cari se pre-

(1) Publicată în «Monitorul Oficial» No. 269 din 7 Martie 1906.

gătiseră pentru profesiunea lor ani mulți și grei în școalele normale, erau remunerați cu o leafă derizorie și erau făcuți prin regulament (art. 90) răspunzători de greșelile soldaților cu schimbul, cari aplicau în lecțiunile lor aceeaș metodă, pe care ei înșiși o suportaseră în timpul serviciului lor militar.

Aceste rezultate erau urmările unei legiuiri lipsite de orientare față de interesele școalei românești.

Legiuitorul din 1909, nu putea lăsa să dureze nici o clipă mai mult, o stare de lucruri păgubitoare și pentru învățământ și pentru resursele Statului; de aceea înlocuește legea din 1906 cu cea din 1909, care scoate instrucția militară din clasele primare, din gimnazii și din cursul inferior al liceelor și pune ca principiu, că instrucția militară să se predea numai elevilor, cari au atins etatea de 15 ani.

Școalele normale sunt din nou și solid organizate militarmente, cu scutirea absolvenților de serviciul activ.

Când e vorba de școalele normale, legea din 1906 trece alături de scop și nu acordă normaliştilor scutirea de serviciul militar activ, în schimbul organizării.

Acest lucru eră rău, fiindcă, chiar din punctul de vedere al tendințelor acestei legi, numai printr'o specială pregătire a normaliştilor, se putea ajunge la predarea metodică a instrucției militare, ca obiect serios de studiu în școalele primare, alături de gimnastică.

* * *

Organizarea militară a școalelor normale după legea din 1909 cuprinde în rezumat următoarele puncte:

Clasele I, II și III formează categoria I, obligată a

urmă programul instrucțiunii soldatului, numit în regulamentele militare și programul instrucțiunii de gradul I.

Clasele IV, V și VI formează categoria II, obligată a urmă programul instrucțiunii de gradul II și III sau al instrucțiunii elevului de caporal și elevului de sergent.

Categoria I e instruită de locotenentul-instructor, care absentează dela corp numai în orele de serviciu la școală și nu e plătit deosebit; iar categoria II e instruită de căpitanul comandant al companiei școalei, care nu are serviciu la corp, și e plătit de Ministerul școalelor.

Elevii poartă uniformă și obțin grade.

Categoria II are arme și e obligată să urmeze instrucția completă a tirului. Toți sunt supuși regimului disciplinei militare; li se acordă recompense și sunt supuși pedepselor prevăzute de regulamentele militare. Legiuitorul nu uită însă și are totdeauna în vedere, că tratează cu elevii și de aceea impune ca *pedepsele categoriei II să se dicteze de căpitan în înțelegere cu directorul școalei.*

La 20 de anii elevii categoriei II sunt înscrși în controalele armatei și depun jurământul militar pe drapel, la regimentul de infanterie din localitatea școalei; iar la urmă sunt repartizați la depozitele de recrutare ale domiciliului părinților lor, de unde urmează a fi chemați; odată cu contingentul lor pentru manevre sau mobilizări.

Cursurile se predau în câte 2 ore pe săptămână în cursul inferior și câte 4 în cursul superior, în care intră și partea practică.

În definitiv legea din 1909 nu înțelege câtuș de puțin a părăsi ideea instrucției militare în școli, care este foarte veche, după cum am văzut: principiul dela care se inspiră este însă cu totul altul.

Pe când legea din 1906 nu vede în instrucția militară, decât o militarizare generală a școalelor, care sunt supuse peste tot disciplinei și rigorilor militare, legea d-lui Haret din 1909 înțelege a face din instrucția militară un obiect de studiu, ca și celelalte, dându-i o reglementare metodică și în concordanță cu cerințele științelor pedagogice din ziua de astăzi.

Instrucția militară, prin locul ce i se dă acum în învățământul secundar și special, este un serios mijloc de educațiune, care e chemat să insufle tineretului adolescent, un simț de bărbăție și de încredere în sine, menit a fi de cel mai mare folos, atât pentru formarea caracterului moral și a personalității fiecăruia, cât și pentru interesul superior al apărării naționale.

D-l Haret a fost condus în elaborarea acestei legi de spiritul adevăratului patriot, care și-a făcut datoria sa întreagă, ținând de o potrivă seamă și de interesele școalei, care ne pregătește viitorul și de interesele apărării țerii, care ni-l asigură.

AUREL MIRCEA

Profesor la școala normală din Craiova.

CE A FĂCUT D-L SPIRU C. HARET PENTRU ȘCOALA NORMALĂ «CAROL I» DIN CÂMPULUNG

A fost un timp când se pretindea că luminarea poporului prin învățarea de carte ar fi o mare nenorocire publică, ar fi un pericol pentru stat. Astăzi numai amăgiții sau amăgitorii ar mai putea susține aceasta. Toți bunii patrioți a căror inimă este încălzită de sentimente sincere sunt convinși că, numai printr'o cultură sufletească temeinică și prin ridicarea economică, poporul poate să devină un organism social sănătos, puternic și capabil a-și asigura suveranitatea ca stat și a dobândi respectul celorlalte națiuni culturale.

Între fruntașii națiunii noastre, între cei cari s'au distins în gradul cel mai mare prin activitatea lor închinată propășirii neamului nostru, locul de frunte îl ocupă d-l Spiru C. Haret.

Dotat cu o inteligență superioară, cu o forță de muncă extraordinară și cu o însuflețire rară pentru înălțarea culturală a poporului nostru prin școală și biserică, d-l Spiru C. Haret a cuprins în cercul activității sale toate problemele dela a căror rezolvire atârână viitorul Statului și al națiunii române. Cu câtă dragoste, cu câtă pricepere și însuflețire și cât de mult a lucrat acest mare

cetățean pentru ridicarea poporului nostru, numai atunci se va vedea limpede când patimile vor încetă, când țara se va reculege în conștiința ei și când adevărul va învinge. Atunci se va vedea valoarea activității d-lui Spiru C. Haret atât ca om de știință cât și ca organizator al învățământului și inițiator de reforme reclamate de trebuințele timpului și de nevoile și aspirațiunile poporului nostru.

Cu prilejul împlinirii a 60 de ani de vârstă a d-lui Spiru C. Haret și a ieșirii sale la pensie, îmi împlinesc o datorie sfântă schițând numai ce s'a făcut la școala normală «Carol I» din Câmpulung, în timpul conducerii și administrațiunii învățământului de către ilusturul sărbătorit, ca Ministru.

Având convingerea că fără învățători nu se poate face nimic temeinic pentru ridicarea poporului de jos, d-l Spiru C. Haret a căutat pe de o parte să facă pe învățători să fie conștienți de înalta și marea chemare ce o au de îndeplinit în mijlocul poporului, iar pe de altă parte a căutat să dea o astfel de organizare școalelor normale ca ele să poată pregăti pe viitorii învățători pentru o nouă viață culturală a satelor noastre. În vederea realizării acestui ideal s'a făcut o schimbare însemnată în organizarea școalelor normale, în anul 1903, modificându-se programele de studii. Atunci s'au făcut 6 clase în loc de 5, s'au simplificat mult cunoștințele teoretice și s'a suprimat limba germană. În schimb însă s'a introdus un curs de datoriile învățătorului afară din școală, un curs de comptabilitate practică, s'a dat mai mult timp lucrului manual și s'a introdus învățământul practic agricol.

In urma acestei organizațiuni s'a completat și siste-

matizat lucrările gospodărești practice ale normaliştilor, lucrări cari fac ca normalişti să nu se desobişnuească de viaţa lor ţărănească şi totdeodată îi înzestrează cu astfel de puteri ca atunci când ajung învăţători, în mijlocul sătenilor pot să arate acestora, în faptă, cum cel priceput şi activ poate să-şi creeze izvoare de bogăţie şi să-şi asigure un traiu mai bun. În urma acestei organizaţiuni s'a stabilit ca elevii şcolii normale «Carol I» din Câmpulung, pe lângă cunoştinţele profesionale teoretice şi practice, arătate de program, să facă la gospodăria şcolii, sub ochii maestrului gospodar, practică de îngrijirea în mod raţional a vitelor domestice şi a pasărilor de curte, creşterea albinelor, cultura zarzavaturilor, legumelor, cerealelor şi plantelor de nutreţ precum şi altoirea şi îngrijirea pomilor roditori.

Tot din dragostea pentru cultura poporului, din dorinţa de a schimba spre bine gospodăria primitivă şi economia casnică a sătenilor noştri, d-l Spiru C. Haret a înfiinţat la această şcoală, în anul 1903, şi o brutărie unde elevii normalişti învaţă a-şi frământa şi coace singuri pâinea lor, hrana cea mai principală a vieţii. Astfel aceşti elevi când se întorc în satele lor ca învăţători pot fi de folos poporului şi în această privinţă. De când s'a înfiinţat această brutărie, în fiecare an elevii clasei a V-a numără cu tragere de inimă, între lucrările lor practice, şi facerea pâinii.

În anul 1907 s'au mai înfiinţat la această şcoală: uscătorie de prune, şuncărie cu toate anexele şi uneltele ei, un staul pentru creşterea şi îngrijirea porcilor, şi o lăptărie sistematică condusă de un maestru special, care zilnic este ajutat în toate lucrările lăptăriei de o parte din elevii clasei a VI-a. Astfel absolvenţii acestei şcole

pe lângă lucrările practice gospodărești arătate mai sus, mai știu și cum să facă pâine bună și gustoasă, să usuce și să conserve fructele, să facă șuncă din carnea porcilor pe cari știu cum să-i aleagă și cum să-i îngrijească, și mai știu să facă unt și tot felul de brânzeturi.

D-l Spiru C. Haret, dorind ca în cel mai scurt timp posibil țara noastră să aibă numărul necesar de învățători pregătiți pentru noua viață culturală, a reînființat, la începutul anului școlar 1908—909 clasa IV-a normală populându-o cu absolvenți de gimnaziu, (1) și la începutul anului școlar 1910—911 a înființat și clasa I-a paralelă, la această școală.

Pentru înmulțirea și clarificarea cunoștințelor elevilor, afară de cărțile și revistele cu cari a dotat biblioteca școalei, afară de tablourile și hărțile geografice, istorice și de șt. naturale, și afară de aparatele pentru șt. matematice și fizico-chimice, cari s'au dat la toate școalele normale, d-l Spiru C. Haret a dispus ca în anul 1908 Cassa Școalelor să procure școalei normale «Carol I» un aparat cinematografic și de proiecțiuni luminoase. S'a dat școalei acest aparat nu numai de a ajuta pe profesori să facă lecțiunile lor cât mai intuitive și mai atrăgătoare, ci și spre a deprinde pe elevii din ultima clasă cu mânăuirea lui.

Pentru completarea cunoștințelor trebuitoare învățătorului spre a face din el sfătuitor ascultat, priceput și respectat al sătenilor în toate ocaziunile, d-l Spiru C. Haret a dispus ca, la cursul de datorile învățătorului, să se citească și să se explice legile și regulamentele

(1) În anul 1908—909 nici una din școalele normale nu putea să aibă clasa a IV-a, de oare ce, după dispozițiunea guvernului, în 1905—906 nu s'a primit nici un elev în clasa I-a normală.

nouă. La acest curs normalişti sunt obligaţi să facă conferinţe populare, obişnuindu-se a vorbi în limba şi pe înţelesul sătenilor.

Dar d-lui Spiru C. Haret nu i-a scăpat nimic din vedere spre a face din absolvenţii normalişti elemente de progres şi înălţare. Cunoscând că muzica are puterea de a desvoltă nu numai sentimentul estetic ci mai mult de a cultivă iubirea de ţară şi de tot ce este al ei, a dispus ca în şcoala normală elevii să cânte şi bucăţi de muzică românească, căci acestea deşteptând duioasele amintiri din trecut ne mişcă sufletul mai mult şi ne leagă de pământul patriei ale cărei dureri şi bucurii le exprimă.

Ca normalişti să poată avea minte sănătoasă în corp sănătos, ca să se poată desvoltă în ei forţa, agilitatea, curajul şi iniţiativa individuală, a impus d-l Spiru C. Haret ca jocul de oină şi concursul general de oină să fie obligatorii şi pentru şcoala normală. Iar în anul 1909 a modificat examenul general de diplomă obligând pe absolvenţi ca, în loc de examenul oral din toate materiile celor 6 ani de studiu, să studieze singuri un autor clasic asupra căruia vor convorbi cu membrii comisiunii examinatoare. În felul acesta candidaţii îşi pot manifesta mai bine individualitatea lor proprie şi termină şcoala având mai multă vigoare decât aveau înainte când îi istovia examenul general.

Acestea sunt în scurt reformele făcute de d-l Spiru C. Haret în organizarea şcoalei normale din Câmpulung. Din acestea se vede clar că idealul său este ca învăţătorul să fie astfel pregătit ca în satul său să poată lumina mintea şi încălzi inima tuturilor, să fie adevărat apostol al înălţării neamului.

Dacă ar fi fost stabilitate sau continuitate în realizarea acestui ideal, ori dacă toți învățătorii l-ar fi înțeles pe d-l Spiru C. Haret și s'ar fi devotat idealului acestuia, ar fi alta fața poporului și a țerii noastre.

Rugăm pe Cel Atotputornic să dăruască acestui mare patriot încă mulți ani fericiți spre a-și desăvârși operele începute pentru îndreptarea poporului român spre munca națională inteligentă și corespunzătoare timpurilor prin care trecem; spre a face ca poporul nostru să fie conștient de toate interesele lui cele mari, căci acesta este idealul căruia d-l Spiru C. Haret și-a închinat viața sa.

ILARIAN VELCULESCU

Profesor la școala normală din Câmpulung.

INVĂȚĂMÂNTUL NOSTRU SECUNDAR 1828—1898

Legea învățământului secundar din 1898 face epocă în istoria educației noastre naționale. Lucrul vrednic de notat: nici un ministru al învățământului n'a fost mai criticat decât autorul acestei legi, d-nul Spiru C. Haret și cu toate acestea opera lui va rămâne, pentru că principiile ei fundamentale sunt rezultatul unei munci pricepute și serioase. Acesta este cel mai frumos omagiu pe care i-l aduc înșiși adversarii. Cu această lege regimul vechiu s'a închis și un nou regim apare.

Origina acestei legi să sue cu 15 ani în urmă, când tot d-l Spiru Haret, pe atunci inspector general al învățământului, a făcut o minuțioasă anchetă, după care a urmat magistralul raport din 1884, adresat d-lui D. A. Sturdza pe atunci ministru al Instrucțiunii, care a deschis ochii tuturor asupra prăpastiei, în care ne aflam.

Evident, că pe zi ce trece, noi probleme didactice ies la lumină: disciplină mintală, didactică generală și specială administrație interioară, etc., cari cer muncă și devotament. Problemele acestea sunt grele și pentru rezolvirea lor să reclameze forțele tuturor. Inceputul s'a făcut și aceasta este hotărîtor.

Numai cine cunoaște greutățile, prin care a trecut

învățământul nostru, poate să-și dea seama de starea actuală și de munca uriașă ce trebuie desfășurată.

Rândurile de mai jos urmăresc acest scop.

Învățământul nostru secundar prinde a lua ființă încă din anul 1828, cu un caracter pronunțat românesc.

Tot cam atunci apare și prima gramatică românească științifică de I. Eliade Rădulescu. Avem deci începuturi serioase de o școală eminamente națională. Cursurile lui Gh. Asaki și Gh. Lazăr aruncase sămânță sănătoasă și deșteptase entuziasmul. Primii profesori și conducători ai școlii noi sunt dintre elevii meritoși ai acestora, între cari notăm pe I. Eliade Rădulescu, părintele literaturii române.

Prin tratatul de la Adrianopol apoi să întregeste teritoriul țerei românești, dându-se punctele strategice din stânga Dunării, unde erau garnizoane turcești: Brăila, Giurgiu, Măgurele, Severinul, împreună cu întinsele domenii ale acestora. Tot prin acest act să declare Dunărea și Marea Neagră liberă pentru comerțul european; începem deci să avem o individualitate politică și economică. Prosperitatea economică va contribui hotărîtor la promovarea culturii noastre.

În timpul ocupației rusești 1828—1834, guvernatorul ambelor țeri, Pavel Kisselef, om cult, adânc pătruns de ideile liberale și filosofice ale timpului, ne-a dat o organizare politică modernă cu concursul Divanurilor, deși a întâmpinat o împotrivire crâncenă din partea multora din oligarhia noastră boerească, leneșă, vicleană și feroce, mai ales în chestiunile sociale și de aservire a țăranilor. Regulamentul organic totuși este prima noastră chartă constituțională.

Din anul 1834 avem deci o largă autonomie internă,

domni pământeni aleși pe viață; toate puterile publice organizate după ideile moderne ale timpului; instituțiuni și așezăminte publice; avem și un așezământ școlar etc.. Desigur, toate acestea vor funcționa potrivit cu mentalitatea oligarhiei noastre boerești și a numeroșilor dregători, magistrați numiți în aceste servicii publice.

Așezământul acesta școlar din Reg. Org., operă excelentă, este lucrat de doi bărbați mari, pricepuți și adânc cunoscători în chestiunile școlare, Barbu Știrbei și Gh. Asaki și merită să fie analizat, pentru că de dânsul a fost inspirat învățământul nostru secundar până la legea din 1864.

Am spus că românismul se afirmă încă din 1828, ținând seamă de împrejurări și prejudecăți; prin Reg. Org., i se dă o consacrare categorică, deși cam timid motivată. «Învățătura publică trebuie să fie obiectul îngrijirii și privigherii stăpânirii; *cursul învățăturilor să se urmeze în limba românească*, nu numai pentru înlesnirea școlarilor și desăvârșirea limbii țerii, și pentru că toate treburile publice trebuie a se tracta în această limbă, care este cea întrebuințată și în toate slujbele sfintei credințe» și mai departe «sfârșitul ce trebuie să-și propue o bună creștere, este a îmbogăți mintea cu științe folositoare, a desvoltă puterile înțeleghătoare și morale, a îndreptă și a întemeia aceste puteri prin deprindere cu bună chibzuire, în scurt, a întări trupul și a desvoltă duhul»; iar mai departe, în ceea ce privește corpul didactic citim că trebuie «a se încredința creșterea tinerimii pe mâini de oameni, ale căror talente și destoinicie să fie cercate sub privigherea stăpânirii și în fine scopul învățaturii este respectul legii și moralei, iubirea de virtute, bunătatea inimii, cucernicia către cele sfinte, respectul către pravile

și către stăpânire, bună rândueală și dragoste de patrie, pentru a fi oameni cinstiți înainte de a fi învățați». Pare că citim un tratat de Pedagogie contemporană.

Tot așa de sugestive sunt instrucțiunile pedagogice pentru fiecare obiect de studiu. Ne oprim un moment asupra importanței ce trebuie să se dea studiului Limbii române și Istoriei Românilor, pentru că aceste obiecte dau nota caracteristică a școalei noastre, notă care a fost pusă într'un frumos relief prin legea dela 1898 a d-lui Spiru Haret, prin programele de studiu și prin instrucțiunile didactice.

Gramatica românească, citim acolo, va fi cel dintâiu obiect de învățătură; limba părintească însă este foarte neregulată și greșită (sic?) de aceea trebuie a se îndrepta în școală; a se curăți, fără a silii duhul ei, întrebuintând cuvintele cele mai obișnuite ale ei; a se recurge la limba franceză și mai cu deosebire la cea latină, mama limbii noastre, pentru îmbogățirea ei cu cuvinte noi, pentru idei noi; regulile gramaticale trebuiesc simțite prin aplicațiuni dese, prin deprinderi și citiri, la care elevii se vor obișnui să dea cuvântul pentru oricare zicere și pentru tot felul de alcătuire; regulile nu trebuie să fie nici prea multe nici prea abstracte; iar Istoria Românilor se va desvoltă cu multă întindere, făcându-se iscodiri, pentru a se găsi în fiecare veac din istoria neamurilor de prinprejur obiceiurile și pravilele cele mai însemnate ale acestei țeri, etc.

Aceste desiderate sunt și vor fi puncte hotărâtoare în metodologia și didactica studiilor respective; potrivit lor, Aron Florian și A. Treb. Laurian au întocmit interesantele lor cursuri de Istoria Românilor.

Tipul, după care sunt organizate primele noastre

trei școli secundare: Colegiul Sf. Sava din București, gimnaziul Vasilian, numit în curând Academia Mihăileană, după numele domnitorului și Gimnaziul din Craiova, este cel german. Autorii așezământului școlar, Barbu Știrbei și Gh. Asaki, cunoșteau perfect de bine cum funcționau astfel de școli în principalele state din Germania, din Franța și Italia.

Toate materiile de studiu, cari de altfel se predau și acuma, erau repartizate în două: primele patru clase purtau numele de «Umanioare» și ultimele de «Cursuri complimentare». În Umanioare avem o enciclopedie secundară completă, iar în cursurile complimentare se observă un început de specializare literară, științifică și juridică. Natural că studiile nu aveau nici întinderea, nici desvoltarea celor de acum. Așa de ex.: Istoria se învăța în trei clase, l. franceză în patru, l. latină în două etc. Eră vorba mai mult de începuturi elementare, poate după maxima: «non multa sed multum».

Primii profesori sunt Români de peste munți, din Ardeal sau Bucovina, sau dintre absolvenții din țară, cari își vor completa ca stipendiști studiile superioare în străinătate. Cursurile sunt complete în anul 1838 în ambele țeri, când se ține și primul examen de bacalaureat.

Totul la începutul merge greu din lipsă de profesori, de manuale didactice, de aparate științifice, lipsă de fonduri și de încurajare.

În ce privește partea administrativă și de control, se instituieră două eforturi, în București și Iași. Primii eforturi Gh. Asaki și Petru Poenaru au fost oameni cu multă tragere de inimă.

Învățământul nu eră gratuit, însă se dădeau stipendii pentru elevii lipsiți de mijloace, dar silitori.

Eră un imbold puternic pentru frecventare perspectivele ce se prezentau pentru absolvenți, căci «cei cu bune atestături se protimisea a intra pe la dregătoriile Divanului, Visteriei și a Cancelariilor pământești, cari le slujia de răsplătire, și altora spre mai mult îndemn». Cu astfel de elemente s'au naționalizat organele administrative, judecătorești și toate dregătoriile ținutuale.

Abiă se completaseră cursurile cu elevi și profesori și deja după primele promoțiuni vedem că apare în ambele țeri un curent ostil învățământului național; chiar domnul Mihail Sturza, care protejă învățământul românesc, este coprins de vâltoarea reacțiunii. Încă din 1840 se instituesc două comisiuni în București și Iași «pentru cercetarea și îmbunătățirea școalelor publice, de care toată lumea să interesă, pentru că o bună chibzuire întru aceasta este pentru toți o datorie cu atât mai sfântă, cu cât coprinde într'nsa pe lângă fericirile particulare și fericirea societăței», citim într'un opis domnesc.

Se desemnau două curente, unul în care intrau fruntașii boierimei noastre reacționare, cari susțineau să ne apropiem așezămintele străine, cu tot aparatul lor, pentru a fi scutiți de încercări; iar altul susținea că trebuie să creăm instituțiuni potrivite cu firea și priceperea noastră să ne formăm pe noi prin noi înșine. Să făcuseră progrese vădite: totuș limba franceză, literatura ei didactică, organizarea liceului francez, fascinau opiniunea publică boierească, excitată și de profesori francezi, abili și interesați. Evident că mulțumire nu putea să fie în toate, ba din potrivă nemulțumirea crește, în proporție cu aspirațiunea spre mai bine, la fruntașii noștri patrioți.

Curentul cel dintâiu, alcătuit din boeri mari, sgomotoși, ia proporțiuni îngrijitoare. Se pune înaintea că «deși

limba românească s'a primit a fi limba fundamentală a învățăturilor academice, dar cercarea a dovedit, că spre a înlesni elevilor folositoare mijloace de îndelung-nicire, neapărat este a se paradosi în toate zilele limba franceză». Se merge chiar mai departe. Obșteasca adunare numește o comisiune din sânul său, care să cerceteze pricinele, ce sunt piedică propășirii învățaturii publice. Comisiunea aceasta vede titlul în negru. Limba românească se spune că nu este cultivată, că lipsesc apoi cărți didactice, că profesorii sunt nepregătiți etc. Nu eră așadar bun învățământul în românește și «pentru că deșteaptă clasa săracă asupra drepturilor ei în stat». Un boer mare, chiar în obșteasca adunare, cerea studii separate pentru fiii din clasa sa, pentru că «dobitoacele nu se hrănesc toate, zicea el, tot cu un fel de nutreț».

Curentul acesta de denigrare este așa de puternic, încât ambii domni, Gh. Bibescu și Mihaiu Sturdza, în 1847 fac să treacă prin divanuri și promulgă legi pentru reorganizarea instrucției publice. Se intenționează, prin aceste legi curioase și absurde, ca întregul nostru învățământ secundar să fie dat în antrepriză, concesionat la străini, cari trebuiau să ne formeze mintea și inima, întreaga noastră viață sufletească, după concepțiunile și ideile lor. La București și la Iași aveau să se creeze licee franceze, după tipul liceului Louis le Grand, cu profesori, programe și manuale didactice franceze, cu disciplina și practicele franceze, cum funcționau la Atena și Constantinopol. Boerii aveau o consolăție și o ușurare că nu-și vor mai trimite de acum înainte copiii la Paris, unde eră și multă depravare pentru dâșii. Frumoasă consolare. Dar eră o piedică fundamentală. Regulamentul

Organic impunea ca toate studiile să se urmeze în limba românească. Acesta era un principiu constituțional, care nu putea să fie înlăturat printr'o lege ordinară. Reacționarii noștri, abili ca în totdeauna, caută pe căi lăaturalnice, să înlătore acest principiu categoric. Să hotărâ adică prin lege, că în primele două clase studiile se vor predă în românește, iar în ultimele șase clase toate se vor predă în franțuzește. Se intrase în tratări apoi cu profesori distinși francezi, cărora li se asigurau salarii mari, numai să vie la noi.

Noroc de anul miraculos 1848, care spulberă această fantasmagorie boerească. Vin însă ocupațiile străine, rusească și turcească, în care timp școlile sunt închise, localurile transformate în cazărmi, mobilierul și aparatele didactice arse, după ordinul stăpânirii, căci n'aveau unde să se păstreze. Sunt trei ani de doliu pentru școala română.

În anul 1851, după retragerea oștilor străine, noi domni, priceputul și gospodarul Barbu Știrbei în Muntenia și idealistul Grigore Ghica în Moldova, se fac noi așezăminte școlare, după principiile Regulamentului Organic, cu toate studiile predate în limba românească. Programele sunt bine combinate pe opt clase, cursurile bine determinate, împărțite în trei categorii, cari trebuiau să se completeze treptat, treptat; vin însă din nou vremuri grele, războiul Crimeei, ocupație rusească și mai pe urmă austriacă, nevoi și griji de tot felul, cari nu îngăduiau nimănui să se mai gândească la învățământ.

Totuș criticele și ponegririle în potriva învățământului național continuă; se exagerează cele mai mici incidente școlare, prezentându-le sub aspecte puțin re-

comandabile; să acuză școala și apoi - că varsă în societate «o tinerime ușoară, strândavă, fără principii, rebelă la toate ideile de muncă și de datorie, pretențioasă și înfumurată, cu un cuvânt periculoasă pentru societate». Să vede cât de colo exagerarea și grija, care cuprinsese pe unele cercuri sociale. Natural că rezultatele nu puteau să fie așa de negru colorate. Știrbei Vodă precizase doară în ofisul de deschiderea cursurilor că «învățătura nu trebuie să fie considerată de tinerime ca scop, ci ca mijloc de a ajunge la un rezultat, ca omul să îndeplinească o funcțiune specială și utilă societății, la care este chemat ca să trăiască, că învățătura caută ca să fie adaptată la trebuințele publice, deci să fie națională și suficientă diferitelor clase».

În perioada aceasta către sfârșit să observăm din partea eforturilor o activitate înălțătoare, al cărei suflet este în Moldova Gh. Săulescu și A. Treb. Laurian; iar în Muntenia Gh. Costaforu ne dau o lucrare complexă asupra chipului cum funcționau liceele în principalele state din Europa.

Evenimentele să precipitează după 1856; toată activitatea fruntașilor noștri este absorbită de marile probleme, cari ne vor îndrumă către viața de stat modernă, iar în privința centrelor de învățământ secundar, după 30 de ani mai vedem creindu-se gimnaziul din Bârlad, din Botoșani, pe lângă o școală reală, care funcționa intermitent în Brăila. Acestea erau centrele de lumină pentru clasa medie, care trebuia să joace un rol însemnat în stat. Mulți își mai făcuse apoi studiile în Seminarii sau la gimnaziile de peste munți în Ardeal și Bucovina.

Așa stau lucrurile către epoca Unirii Principatelor.

Toată domnia lui Cuza este frământată de probleme mari fundamentale, de intrigi și pasiuni violente, cari absorb multe energii. Totuș s'au strecurat în această perioadă mult agitată legi și instituțiuni, cari vor fi temelie României moderne. Legea Instrucțiunii din 1864 face parte din acestea; ea s'a sancționat și promulgat în puterea Statutului din 2 Maiu.

După așezămintele școlare din 1851 se promovase câteva serii de absolvenți și trecerea la legea nouă se face cu multă înlesnire, dispunând de același elemente și mijloace didactice. Totuș până acum nu se formase o tradițiune didactică de muncă serioasă și continuă, deși în ambele capitale am avut câțiva profesori energici, capabili și cu multă bunăvoință; n'avem încă nici chiar un început de literatură didactică secundară, după principii pedagogice; observăm câteva manuale scrise greoiu și pedant; cursurile vor continua și pe viitor să se facă tot după manuscrise, după inspirațiuni individuale, fără orientare pedagogică și cu caracter mai mult de împrumut și fragmentar. Era aceasta să începe deci pentru învățământul nostru sub auspicii nu tocmai favorabile.

Legea ni se prezintă de altfel ca o declarațiune de principii, înlăuntrul cărora se putea mișcă liber orice ministru cu tragere de inimă. Ministrul este autoritatea supremă și de control; Consiliul permanent, cel general și cele școlare sunt factori statornici și hotărâtori în toate chestiunile didactice și de disciplină; se lasă multă libertate profesorilor în întocmirea programelor analitice a cursurilor ce predau, cari trebuia să fie înaintate numai Consiliului permanent. De foarte multe ori aceste programe zise analitice, erau numai pe hârtie și nu co-

respundeau de loc cu ceea ce se făcea în clase. Consiliul general discută în fiecare toamnă chestiuni de principii și de program.

Învățământul secundar se dădea în gimnazii și licee, cu patru și șapte clase, al căror număr se putea înmulți treptat, potrivit cu trebuințele și după stăruințe. Așa se explică numărul desproporționat de astfel de școli secundare, față de școalele cu caracter practic și utilitar. Din această înmulțire fără cumpănăală a decurs o scădere simțitoare în predarea cursurilor; profesorii se recrutau la întâmplare, fără nici o pregătire specială pentru obiectul ce-i cădea prin soartă. Un absolvent de liceu se putea prezenta imediat înaintea foștilor săi profesori pentru o catedră, ce întâmplător era vacantă; profesorii îi făceau un examen general din toate materiile și dacă media generală era suficientă, îl recomandau și era numit profesor, chiar dacă la obiectul ce trebuia să predea ar fi fost slab și fără aptitudini; se mai numiau apoi suplinitori la întâmplare, cari, după un număr de ani de proponimente, intrau în corp.

Astfel merge școala secundară până în anul 1879, când să cer, pentru a intra în corpul didactic secundar, titluri academice de licență sau doctorat și concurs pentru catedra, ce voia să ocupe. Aceasta însemnă un progres simțitor, care a contribuit la ridicarea nivelului învățământului secundar. Se mai observă încă o scădere, care a dăinuit mult timp: n'aveam catedre speciale pentru Limba română, pentru Geografie și Istoria Românilor; erau lăsate în uitare. Aceste omisiuni dădeau școlii românești un caracter foarte ciudat; iar când mai târziu aceste obiecte se vor pune în programe, vom avea profesori nepregătiți, întru cât astfel de studii

nu să făceau nici în licee, nici la Universitate. Nu mai vorbim de limbile moderne, nici de științe demonstrative. Rostimea pe toate le biruiă. Oficialitatea noastră însă ne legănă în iluziuni plăcute de progres și civilizație; așa că *publicarea celebrului raport școlar a d-lui Spiru Haret în 1884, deșteaptă opinia publică dintr-o nepăsare desfătătoare*. Raportul acesta a provocat multă surpriză și a făcut mult sgomot. Un ilustru învățat și academician, răposatul B. P. Hasdeu spunea că ne-am făcut de râs înaintea Ungurilor; raportul acesta totuși a fost premiat de Academie.

Nu ne-am făcut de râs înaintea nimănu, ne-am deșteptat numai din somnolență și factorii responsabili s'au pus pe lucru cu pricepere și seriozitate și în anul 1886 d-l D. A. Sturdza ca ministrul al Instrucțiunii, având ca secretar general pe d-l Spiru C. Haret, prezintă cel mai studiat proiect de lege al întregului învățământ. Proiectul n'a trecut prin parlament; a provocat însă discuțiuni pasionate și exagerate; guvernul liberal eră de 10 ani la putere și opozițiile de tot felul enervate s'au manifestat de astădată cu o violență excepțională. Și cu toate acestea a fost un bine că proiectul nu s'a transformat în lege atunci. Au mai trecut încă 12 ani, în care timp din nou și cu mai multă stăruință s'au făcut studii; s'au șters aspiritățile și astfel în 1898 să prezintă parlamentului, de astădată de d-l Spiru Haret ca ministru al Instrucției, fiind prim ministru d-l D. A. Sturdza, și să votează astfel legea, care cârmuește acum învățământul nostru secundar. Și de astă dată au fost discuții în parlament, dar caracterul lor este mai înălțător și mai academic; chestiunea se prezintă bine studiată și opiniunea publică luminată, căci se ținea seamă pe

de o parte de nevoile noastre imperioase, iar pe de altă parte de concluziunile cugetătorilor și reformatorilor din statele apusene. Astfel această problemă dificilă a fost rezolvită mai întâiu la noi și apoi ceva mai târziu în Franța, Elveția etc.

Ideia mare, piatra unghiulară a întregului edificiu este românismul. Limba română ocupă un loc de onoare dela clasa I—VIII și elevii trebuie să o învețe și să o înțeleagă bine; iar cei buni încep să priceapă capodoperile, în cari s'a cristalizat geniul național; Istoria Românilor apoi se desfășoară așa fel, că un elev bunșor este imposibil să nu-și dea seama de vitalitatea rasei, în toate manifestațiunile ei, pe frumosul și binecuvântatul pământ dela Tisa la Nistru, de pretutindeni, pe unde este patria Românilor.

Din acest punct de vedere *d-l Spiru Haret este un naționalist conștient, care înțelege rolul și misiunea istorică a unui neam.*

Limbile moderne cu vastele lor literaturi, clasicismul modern adică, urmăresc tot întărirea și consolidarea acestei idei mari; Istoria universală, Filozofia, Dreptul constituțional și Economia politică etc, vorbim numai de studiile din cursul comun, înbogățesc mintea, înnobilează inima, deschid orizonturi nouă, contribuiesc la cultura generală, care este prin excelență scopul școalei secundare; studiile de specializare să învață după priceperea și interesul, ce fiecare elev îl are, sau trebuie să-l aibă, pentru formarea carierei.

Avem deci un tot armonic.

Vor mai fi discuțiuni, vor apărea probleme noi, se va agita poate din când în când importanța umanitarismului antic față de clasicismul modern, în educațiunea

secundară; dar cadrul, în care toate vor putea fi cuprinse, va rămâne, căci opera este trainică, fiind cugetată și simțită.

Să nu ne înșelăm. Disciplina lasă mult de dorit. Legea d-lui Haret pentru introducerea exercițiului militar în școalele secundare, de curând pusă în aplicare, urmărește ordinea care este condiție vitală de progres sănătos. *Mens sana in corpore sano*.

Terminând nu trebuie să pierdem din vedere cuvintele marelui om de stat d-l D. A. Sturdza: «Școala este o instituțiune publică, organică, care are un singur și unic fundament, statul; un singur și unic scop, întărirea și asigurarea lui în viitor și că menirea ei este a da tinerimei bazele culturei științifice, morale și materiale, dezvoltându-i mintea și dreapta judecată, întărindu-i simțământul datoriei, înmulțindu-i cunoștințele, sporindu-i puterile sufletești».

În această direcțiune trebuie să muncim.

G. CONSTANTINESCU-RÂMNICIANU

Profesor în Bârlad

DOUĂ EPOCE

Impresiile unui profesor tânăr.

Noi profesorii tineri suntem într-o situație foarte favorabilă pentru a putea să ne dăm seama de superioritatea legii și a stărei actuale a învățământului secundar, față de ce eră în trecut.

Am terminat liceul ca ultimele produse ale legii și împrejurărilor vechi, și am început să profesăm după legea nouă. Avem încă în memorie metodele, profesorii, ideile conducătoare în educarea și instruirea elevilor de atunci, dar nimic afectiv nu ne leagă de această epocă, care nu eră a *noastră*. Un om bătrân, care a fost crescut, care a trăit, care poate a practicat ca profesor sub împrejurările de atunci, va avea pentru ele acea simpatie care ne leagă de lucrurile cu cari suntem prea obișnuți. Noi nu ne găsim în această situație. Ca toți cei cari trăesc în epoce de tranziție, nu putem avea o tradiție.

Toate amintirile de cari vorbeam ne sunt însă necesare, indispensabile chiar, pentru a putea face comparație cu ce este acum. Imprejurarea că aparținem în aceeaș măsură ambelor epoce este o garanție de obiectivitate.

Am scris mai sus cuvântul «superioritate», vorbind

de starea actuală a învățământului secundar (pentru că pe acesta îl cunosc mai bine) față de starea lui din trecut. N'am însă de loc situația să fac un studiu amănunțit pentru ca să demonstrez acest lucru. Din punctul de vedere *teoretic* alții, cu mai multă competență și cu mai multă autoritate, au făcut-o înaintea mea. Ce pot eu să fac este să mă ocup de *rezultatele* celor două legi și împrejurări. În adevăr, pe una au experimentat-o alții pe mine, i-am simțit eu însumi lipsurile, pe cealaltă o experimentez eu pe alții.

De sigur, dacă s'ar putea dovedi că elevii, cari ies acum din liceu, sunt superiori prin cultură și prin educație celor cari terminau liceul pe vremea când eră în vigoare legea veche, demonstrația ar fi făcută.

Însă, sincer vorbind, așa ceva nu pot afirma; elevii de acum îmi sunt sensibil altfel de cum erau cei cari ieșiau din licee pe vremea mea. Un lucru este totuși sigur, anume că cei de acum au *posibilitatea* de a fi altfel, și noi n'o aveam. Eram cel mai bun produs al liceelor de atunci, cu metodele lor, cu ideile lor dominante, cu profesorii, cu împrejurările lor, iar cei de acum sunt cel mai rău produs al liceelor de acum. Căci, nu stă în puterea omului de a schimba pe semenii lui decât într'o mică măsură și pe încetul. Ce a fost omeneste posibil s'a făcut, și anume: s'au dat legi și regulamente, s'au luat inițiative, s'a rupt cu trecutul și am ajuns legal să avem o organizație pe care să ne-o învidieze streinii. Rămâne ca împrejurările celelalte, cari toate influențează școala mai mult decât școala le influențează la rândul ei, să se schimbe și ele, să devină mai favorabile, pentru ca școala de acum să poată da tot ce e făcută să dea. Atunci în realitate vom avea

un învățământ, un ideal, căci așa ceva nu există, dar mulțumitor.

Printre îmbunătățirile făcute sunt unele cari se impuneau dela sine, le impunea vremea. Eră *curentul* spre o modificare în mai bine, și oricine ar fi fost în capul instrucției trebuia să țină seamă de *curent*. Dar aceasta este o mică parte din ce s'a făcut pentru învățământ în ultimii 15 ani. Tot restul, cu mult cea mai importantă parte, tot ce este, e opera unui singur om, a d-lui Haret.

Aș vrea să vorbesc de această operă cu multă cum-pătare, să nu mă las dus de admirația ce am pentru acest «om al școalei», cum îl numesc până și adversarii lui politici. Aș vrea ca omagiul pe care i-l aduc în toată sinceritatea convingerii mele să poarte nota obiectivității, căci nu d-l Haret are nevoie de laudele mele.

Numai înșirând tot ce d-sa a făcut pentru școală fără nici un fel de aprețiere, fără nici un epitet, este destul spre a arăta ce drepturi temeinice are la recunoștința noastră a tuturor.

În adevăr, tot ce s'a făcut în școală în ultimii timpi poartă pecetea dorinței lui de mai bine, și dacă legea s'a schimbat, dacă s'au întocmit regulamentele pe cari le avem, dacă trăim sub alte obiceiuri școlare (din nefericire nu în toate părțile), apoi numai d-sale o datorim.

De sigur, în acest interval, au mai fost și alți miniștrii de instrucție, dar ei n'au făcut decât sau să oprească curentul spre bine impus de d-l Haret, sau chiar să caute a ne da înapoi, a ne întoarce la obiceiuri pe cari le credeam pentru totdeauna părăsite. Așa încât o parte a activității sale, și nu cea mai neînsemnată, a avut de scop îndreptarea răului făcut de alții.

Am spus mai sus că sunt progrese care se impun dela sine. Unul din aceste progrese, față de ce eră în trecut, îl găsim în faptul că astăzi profesorii sunt mai știutori de materia pe care trebuie s'o predea, de cum erau pe când eram eu în liceu. Oricine ar fi fost ministru tot aici am fi ajuns.

Fiind mai mulți profesori decât locuri libere în învățământ, fatal trebuia să fie mai buni de cum erau pe vremea mea, când nu rareori majoritatea clasei eră mai «savantă» ca unii dintre profesorii ei. Eu încă am apucat astfel de profesori.

Dar nu este destul numai ca un profesor să cunoască materia pentru a fi un bun profesor. Am avut ocazie să mă conving de aceasta în Franța, unde cu profesori mai talentați, mai cultivați, dar mai sclavi ai finei tradiții de cum suntem noi, se obțin mai rele rezultate decât în clasele noastre. Și la noi, în cel mai bun caz, cu vechile metode am fi ajuns tot aici.

S'au schimbat însă metodele, toți profesorii au fost obligați să facă practică pedagogică într'o anume direcție, s'a dat în mâna lor un instrument mult mai bun de cum eră cel de care se serviau profesorii din trecut. Și aceasta a fost una din cele mai însemnate și mai pline de efecte inovații din legea dela 1898.

Până a nu se impune prin lege felul în care trebuia ca profesorul să-și facă cursul, când nu se cerea dela el decât anume cunoștințe, după cum se prezentau în clase, față de elevi, profesorii puteau fi împărțiți în două categorii.

Unii, având despre ei ideea că locul lor eră la universitate și nu în licee, făceau cursul ca la «facultate». Necăjiți că nu au ajuns acolo, se răsbunau pe elevii lor,

dându-le să înghită cursurile destinate studenților. Cu cât termenii erau mai abstracți, cu cât elevii din primele bănci, — mai aproape de profesor — căscau mai mult gura de uimire, cu atât profesorul eră mai mulțumit de el.

A doua categorie eră formată din profesorii apatici, rutinari, cari aveau un caet de când au început să fie profesori și pe care îl «dictau» până ieșiau la pensie. Singurele deosebiri între caetul din anul întâiu de profesorat și cel din anul al treizecelea (al ieșirii profesorului la pensie) erau de natură ortografică și în legătură cu anume mici modificări de pronunție a cuvintelor. Am avut norocul să am profesori din ambele categorii. Mai ales de un profesor de «matematică rațională» (cum spuneă programul în bătae de joc) îmi aduc aminte. Nici în caet, nici la tablă nu aveam voe să schimbăm nici numerele alese pentru demonstrație. Azi așa ceva este imposibil sau, mai drept, *legal* imposibil, căci, resturi, des épaves, cum ar spune francezii, ale vechilor metode, se mai găsesc încă.

Multă din munca inutilă și chinuitoare pe care o făceam noi ca elevi, nu se mai face acum de elevii noștri. Când mă gândesc în urmă la monotonia cursurilor, la sforțările pe cari le făceam să nu adormim în dupăprânzurile calde, cu aer greu din pricina claselor prea numeroase, cum regret timpul pierdut ! Profesorul moțăia pe catedră, cinci elevi scoși «la tablă» făceau paravan restului clasei mormăind o traducere din Luchian sau Herodot făcută după juxtă, sau chiar dictată de profesor. Am avut unul așa de «bun», încât ne făcea și analiza, iar noi o scriam pe carte : subliniam cu o linie și un punct auristul întâiu, cu o linie

și două puncte pe al doilea, și așa mai departe, Dar transcrierile «pe curat»? Până și la muzică aveam de scris biografiile muzicanților mari.

Elevii de acum au apucat timpuri mai bune. Nu mai suferă, sper, de plictiseala pe care o suferiam noi, nu-și mai pierde timpul, tot timpul în afară de școală cu lucrări inutile făcute în vederea unei note, pot munci mai ușor și mai cu drag.

Nu e vorbă, sunt excесе și de partea asta. N'am auzit odată pe un profesor «übermodern» (deși nu prea tânăr) mergând cu solicitudinea pentru elevi până a nu le prezintă nici o hartă la cursul de geografie?

«Despre partea mea, spune el, hărțile nu s'ar rupe niciodată, căci nici odată nu le întrebuițez».

Acest rău, inevitabil într'o epocă de tranziție, va dispărea.

Muncesc mai puțin pentru școală elevii de acum, și mai cu drag. Le rămâne mult timp pentru cultivarea lor personală, cu toate că nu au prea fost ei deprinși până acuma ce să facă cu acest timp liber. Orice s'ar zice, școala nu este atât dătătoare, cât disciplinatoarea cunoștințelor, pe care niciodată nu le capătă cineva mai temeinic, de cât prin *muncă personală*. Prin școală nu căpătăm și nu se poate să căpătăm atât instrucție, cât mijloacele de a deveni instruiți.

Pe vremea mea domină concepția că nu trebuie ca un elev să învețe, să citească altceva, de cât ce se cere în școală. Lecțiile, în loc să fie mijlocul pregătirii pentru viață, erau scopul vieții însăși. Lozinca eră: «nici o lectură în afară de aceea a manualelor». Dacă citiam, apoi o făceam în ascuns.

Imi aduc aminte și acum de «razziile» pe care pe-

dagogii (am fost elev intern) le făceau în pupitrele noastre. Și nu pentru a căuta tutun sau altceva la fel, ci pentru a confiscă cărțile de literatură, inimicul cel mare. De o astfel de «razzie» îmi aduc aminte mai ales. Eram cu toții în meditație; ne pregătiam lecțiile, când intră pedagogul cu un aer grav. Am îngălbenit toți, căci știam că nu e semn bun acea gravitate. Nu știam anume ce rău ne amenință. Eu aveam în pupitru nuvelele extraordinare ale lui Edgard Poë și un libret, mizerabil tradus, al operei Norma. Mi le-a găsit și mi le-a luat cu un surâs de satisfacție imensă. Bietul Poë, îl regret și astăzi!

Am avut profesori cari ne opriau de a ceti ca de foc și cari spuneau cu satisfacție că până la 25 de ani n'au știut ce e romanul. Poate că nu vor fi știut nici astăzi, căci trăesc încă.

Așa ceva nu mai este posibil. Pe lângă toate liceele sunt biblioteci la dispoziția elevilor, împrumutându-le chiar cărți acasă.

Cum îi învidiez acuma, când nu mai sunt în stare să citesc cu acel entuziasm lipsit de critică, dar bogat în emoții al adolescenței.

Nu știu cum va fi la alte licee (aud cam tot așa), dar eu am găsit la cel din Severin o adevărată organizație a bibliotecii, pentru ca să fie cu adevărat la îndemâna elevilor.

Dar societățile de lectură? Cât de mult le simțiam lipsa pe vremea când eram școlar! Le cream noi, căci unde ne întâlneau (cei mai buni, pentru ca să nu fiu exagerat) povestiam ce am cetit și ne comunicam impresiile. Se încingeau discuții aprinse și interminabile, de

multe ori oțioase, care se terminau cu certe, uneori și mai rău.

Azi comunicarea asta de impresii prin societățile de lectură este organizată așa cum e bine, pentru ca elevii să profite cât mai mult.

Iarăș mă refer mai ales la liceul nostru, căci situația de aci o cunosc mai bine, dar bănuiesc că pretutindeni lucrurile se petrec la fel.

Mulți dintre elevi știu că în fiecare Sâmbătă pot găsi la ședințele societății de lectură și distracție, și posibilitate de a se instrui și mai ales ocazia de a fi mai personali, comunicându-și impresii și cunoștințe noi de cum pot și au dreptul să fie în clase. Se fac dizertații, se citește din prozatori și poeți, se cântă din gură sau din vreun instrument. Nici profesorii nu disprețuesc de a le face, din când în când, conferințe asupra unor subiecte mai greu de tratat pentru un elev.

Apoi excursiile organizate ca un complement al cursurilor de geografie și istorie, ca un mijloc de a ne cunoaște și a ne iubi mai mult țara și neamul, atâtea și atâtea lucruri, cari se doriau pe vremea mea, dar nu se credeau realizabile.

Nu pot termina această comparație între două epoce fără a vorbi și de felul cum se făceau limbile moderne și cum se fac acum.

Am avut ca profesor de franceză pe unul din cei mai cunoscuți și mai buni profesori de atunci cu care nu îndrăznesc să mă compar din nici un punct de vedere. Totuș, nici un elev din clasa noastră nu eră în stare să priceapă o frază ceva mai lungă spusă în franțuzește. Abia de puteam ceti, și aceea cu multă dificultate.

Schimbarea metodelor de predare a limbilor moderne, una din cele mai însemnate părți ale legii și organizării actuale a școlilor secundare, a dat rezultate surprinzătoare. Oricare dintre noi, cât de modești am fi, obținem în clasele noastre cu mult mai mult, decât profesorii cu renume obțineau dela noi. Și să nu se uite că o limbă modernă nu este numai o bogăție de cunoștințe prin literatura ei, dar și un admirabil instrument de cultură. Deci, elevii de acum sunt mult mai bine înarmați de cum eram noi.

Toate aceste lucruri înșirate mai sus, dau apoi elevilor *posibilitatea* de a fi mai buni de cum am fost noi, și toate sunt datorite unui singur om.

Lăudând fără rezervă cc s'a făcut, nu am de loc intenția să spun că nimic nu mai este de adăugat și că am ajuns la o organizare desăvârșită în materie de învățământ. Sunt încă multe lipsuri. Una, dar care se va vindeca dela sine, este existența încă în învățământ a celor dintre profesori, cari prin natura lor sau prin educație, țin așa de mult la vechea stare de lucruri, încât pe colaborarea lor sinceră, în spiritul ideilor noi nu se poate conta.

Dar sunt și alte rele. Programele sunt prea încărcate, mult prea încărcate. Ne trebuie un control al profesorilor, un control eficace, urmat de sancțiuni, pentru binele școalei și prestigiul corpului profesoral; apoi ne mai trebuie un personal administrativ și de control în adevăr stabil, și ales după norme care să-l pună la adăpost de influențele politice; ne mai trebuie material didactic și laboratoare moderne, atâtea și atâtea lucruri de care depinde în mare parte buna creștere a generațiilor viitoare.

De sigur nu este tocmai potrivit, ca într'o încercare făcută ca un *omagi*u al operei cuiva, să vorbești si de lipsurile, cari fatal trebuie să se întâlnească în orice lucrare omenească. Dar la cine altul ne putem adresa, și dela cine putem spera îmbunătățire, decât dela acela, care prin ce a făcut, ne-a dat nouă, profesorilor și convingerea și garanția că este singurul în stare să desăvârșească.

Iată pentru ce aprobăm din toată inima pe cei cari au luat inițiativa acestui «omagi», și ne asociem lor în dorința de a vedea pe d-l Haret cât mai multă vreme, de aici în colo, în capul unui departament, care pe viitor va fi mereu legat de numele lui, pentru cel mai mare bine al țerii.

G. OPRESCU

Profesor secundar în Turnu Severin.

TEMEIUL TRIFURCAȚIEI ÎN LICEU

Reforma adusă învățământului secundar în anul 1898 a despărțit cursul superior al liceelor în trei secțiuni, cari se deosebesc între ele numai prin intensitatea cu care se studiază în fiecare secție câte un obiect-două ce s'au ales ca studii fundamentale. Astfel, în secția clasică se studiază limba latină, în cele 4 clase de liceu, în 28 ore pe săptămână, iar limba grecească în 21 de ciasuri; în secția modernă limba latină are acelaș număr de ore ca în secția clasică, cu deosebirea numai că în locul orelor de grecește s'au pus, mai mult de cât la secția clasică, opt ore de științele fizico-chimice, șapte de științele naturale și două de geografie; în secția reală s'au dat 21 de ore pe săptămână matematicelor și 12 limbii engleze sau italiene.

Cum se vede din această trifurcație, clasicismul se studiază în două secții, dintre cari într'una foarte înțărît prin 21 ciasuri de grecește, iar în cealaltă redus numai la 28 de ore de latinește. Vechiul liceu uniform puneă mai toate studiile principale pe acelaș plan, așa încât tinerimea școlară nu se alegea decât cu o cultură prea vagă și prea superficială. Din această cauză s'au adus atâtea învinuiri învățământului secundar propus sub vechiul regim. Cine nu-și mai aduce aminte

de rapoartele inspectorilor noștri școlari de acum 15—20 de ani, precum și de strigătul de alarmă, dat în ne-numărate rânduri de către profesorii examinatori la bacalaureat, cari se plâneau amarnic că învățământul secundar nu dă roadele dorite!

Între pricinile de scădere ale învățământului se aducea și întocmirea de programe școlare prea uniforme și prea enciclopedice. Absolvenții liceelor se alegeau din toate obiectele cu câte ceva și nimic cu temei; ei puteau să vorbească: «de omni re scibili et de quibusdam aliis». Cu actuala întocmire a liceului se dă însă posibilitatea unui tânăr să se pregătească mult mai temeinic în studiul fundamental al secțiunii ce și-a ales: astfel un absolvent de liceu are prilejul astăzi să devină un eminent clasic cu 49 ore pe săptămână de latinește și grecește în timp de 4 ani, ai cursului superior. Chiar și în secția modernă 28 ore de latinește pe săptămână sunt suficiente spre a familiariza în timp de 4 ani pe un elev cu toate frumusețile armonioase și cu manifestările de gândire ale marilor scriitori latini. Astfel numai, cultura clasică pregătește acele generațiuni de elită, cari sunt podoaba cea mai aleasă a tuturor societăților civilizate. Clasicismul este deci, mult mai bine reprezentat prin reforma dela 1898 decât cum eră mai înainte, în vechia lege care devenise un tipar prea din cale afară cristalizat. De asemenea în secția reală, un absolvent de liceu poate să cunoască mai adânc în 21 ore pe săptămână, în decurs de 4 ani, metodele matematicelor și spiritul ce le însuflețește.

Concentrarea atențiunii tinerimii asupra unui obiect-două de studii fundamentale a dat învățământului nostru secundar o perspectivă mult mai întinsă pe care n'a

putut-o avea în vechea organizare. În programa nouă mai întâiu s'a introdus o erarchie între diferitele studii prin scoaterea în relief a unora anumite obiecte și subordonarea altora. Fantoma unei așa zise culturi generale, fără nici un punct de razim, s'a risipit; iar uniformismul intelectual din învățământul nostru secundar, ce apăsă atât de greu asupra inteligenței școlarilor s'a sfărâmat. Căci, nu e cu puțință ca mintea școlarilor să poată cuprinde deopotrivă toate obiectele de studiu. O alegere se impune dela un timp. Această alegere trebuie făcută potrivit cu aptitudinile școlarilor. Aceste aptitudini se accentuează mai ales în cursul superior de liceu, după cum dovedește psihologul, Alfred Binet, care și-a publicat mai anul trecut cercetările sale, făcute timp de 30 de ani asupra sufletului școlarilor, în scrierea sa ce poartă titlul: „*Les idées modernes sur les enfants*“ . (p. 250—265, 288, 298, 294).

Astfel, Binet susține că «priceperea matematicelor presupune o facultate cu totul specială, (1) care ar fi de o importanță capitală de analizat, căci este poate una din diferențele cele mai accentuate dintre școlari. Toți profesorii de liceu ce s'ar consulta asupra acestui punct ar fi de părerea aceasta. Se poate zice chiar că acest simț al matematicelor este atât de important, încât de el depinde viitorul multor elevi. Astăzi, carierele științifice și industriale fiind mai bănoase atrag pe cei mai mulți elevi. Decât de fapt, mulți dintre ei sunt siliți să le părăsească, după ce au urmat mai mult timp cursurile de știință din pricină că se simt incapabili de a le urmă; alții socotesc chiar inutil de a face această în-

(1) Binet, o. c. p. 265.

cercare, căci ei cunosc dinainte incapacitatea lor în matematică. Respinși dela științe, merg la litere. De aceea rezultă din această stare de lucruri, că auditorul clasei de filosofie se recrutează printre elevii cei mai puțin bine înzestrați pentru științe. Această lipsă de aptitudini pentru matematică și pentru științe în general se observă, chiar și la o vârstă mai înaintată, la multe persoane, chiar culte și cu o inteligență superioară, cari recunosc incapacitatea lor, fără o falsă rușine; câte odată își fac chiar o glorie. De altminteră această incapacitate, luată în oarecare sens este comună tuturor, căci în măsura în care matematicile se înalță, numărul celor cari le înțeleg descrește cu o repeziciune vertiginoasă. În timpul din urmă se observă, cu prilejul celebrării capacității matematice a lui Poincaré, că nu există probabil în lumea întreagă mai mult de 10 persoane, în stare de a-l înțelege. De asemenea Binet, dovedește că e o eroare de a impune studiul l. latine tuturor elevilor, căci și pentru acest studiu se cer aptitudini speciale. Infine, el recunoaște că sunt mai multe feluri de inteligențe, dintre cari două sunt fundamentale: unele obiective și altele subiective; cele dintâi se mai numesc și inteligențe observatoare, iar cele de-al doilea interpretatoare sau imaginative. «Se poate zice de asemenea că cele dintâi sunt realiste, pozitive, iar cele de-al doilea sunt visătoare, contemplative». «Asemenea aptitudini se pot cunoaște foarte lesne în liceu, dacă își dă cineva osteneala să observe și să întrebe pe elevi». «Acela ¹⁾, care nu citește decât cărți de știință, de matematici, nu e de loc un literat. Elevul, care își

(1) Binet, o. c. 288.

petrece duminicile desemnând, de asemenea nu e un literat».

Cultura ce se dă tinerimii în liceu, în cursul superior trebuie prin urmare să țină neapărat seama de aptitudinile școlarilor «căci aptitudinea (1) este un mijloc minunat de a economisi efortarea și e un instrument natural de progres; ea permite de a face mai bine cu puțină muncă». Reforma dela 1898 ține deci, seamă de aptitudinile școlarilor, ce sunt pârghia oricărei instrucțiuni, întrucât le dă prilejul să-și aleagă una sau alta din ramurile arborelui nostru cultural pentru care elevii au mai multă chemare. Ceva mai mult, programa este în fiecare secție, astfel întocmită încât elevii pot dobândi și o cultură generală destul de însemnată grație căreia, un absolvent de liceu se poate interesa de tot și devine capabil de a gusta și înțelege orice. El condensează astfel ceea ce este mai însemnat în civilizația omenirii. Și pe de altă parte poate să-și cultive și vocațiunea specială ce are. Așa încât școala noastră secundară nu mai e astăzi un tipar uniform ce strivește, ci din potrivă ea oferă mai multe cărări prielnice dezvoltării deferitelor aptitudini ale firii școlarilor.

Astfel, în orice secție se va înscrie un elev, el se va alege cu o minte bine formată cu o judecată sigură și cu gustul de a lucra mai departe spre a-și apropria cunoștințe. Filozofia e la toate secțiile; ea le arată locul nostru în lume și permite a judeca valoarea lucrurilor și a oamenilor. Ea dă tinerilor ceea ce numiau cei vechi înțelepciunea. De asemenea istoria e pusă la toate secțiile. Ea reprezintă comoara de experiență a omenirii.

(1) Binet, o. c. 294.

Celelalte studii din fiecare secție sunt astfel combinate încât un elev are prilejul nu numai de a dobândi o sumă de cunoștințe pozitive, dar, ceea ce e mai principal, să facă cea mai folositoare gimnastică intelectuală.

Grație acestei minunate întocmiri, prezidenții comisiunilor dela liceul Lazăr, ca d-nii Pangrati, Onciul și Bogdan, au putut mărturisi în rapoartele înaintate Onor. Minister, că rezultatele examenelor, atât ale elevilor dela secția modernă, cât și a acelor dela secția reală au fost cât se poate de satisfăcătoare. Absolvenții de liceu dovedesc o maturitate intelectuală din cele mai înbucurătoare. Mi se va îngădui să relevez numai câteva rânduri din raportul d-lui Ion Bogdan, decanul facultății de litere din București, care a prezidat comisiunea de absolvire dela liceul Lazăr, secția modernă, în sesiunea de Iunie 1908.

«Rezultatul examenului a fost prin urmare cât se poate de mulțumitor. Acest examen este o adevărată bucurie pentru cei ce urmăresc cu interes progresele învățământului nostru secundar.

Elevii acestui liceu au arătat și cunoștințe suficiente și maturitate de cugetare pentru a începe studii universitare, unii dintre dânsii au dobândit chiar un admirabil talent de expunere la disertația orală.

.
Aceasta e dovadă, că profesorii buni și conștiincioși pot să dea cele mai strălucite rezultate.

.
.

Sunt fericit că am avut ocazia acum să văd, că pro-

gramele și organizarea școlară dela 1898 poate să dea rezultate excelente, când oamenii chemați să le aplice își fac datoria și sunt convins acum că rezultatele dezaastroase pe unde se arată nu sunt efectul unei rele organizări sau unor programe rele, ci al relei aplicări a acestora. Cu buni profesori și buni directori, cu un control inteligent și stăruitor din partea Ministerului se pot obține rezultate deplin mulțumitoare».

De altă parte, însemnătatea reformei dela 1898 constă în a fi presimțit din vreme pulsul timpului și în a-l fi exprimat într'o lege de organizare a învățământului ce însemnează un pas înainte în viața noastră culturală. Intr'adevăr, liceul este barometrul culturii oricărui popor, căci puterea unui stat depinde de cultura pe care o primește tinerimea, mai ales în școala secundară.

Vieța modernă, cu toate manifestările ei variate și complicate, trebuie să găsească un răsunet favorabil în școala secundară, spre a-și da seamă și ea în primul rând de minunatele invențiuni și descoperiri științifice. Ea are chiar menirea de a le provoca prin studii premergătoare. Asemenea preocupări nu existau altădată. Deci se impune ca alături de cultura clasică, ce pregătea aristocrația intelectuală, care se preocupă cu speculațiunile înalte și desinteresate, să se formeze un atelier intelectual, în care să se pregătească cadrele superioare capabile și vrednice de a conduce cu pricepere armata de muncitori pentru dezvoltarea industriei, comerțului și agriculturii. Vorba lui Descartes: «On ne peut sans danger, rester étranger aux choses de son temps», se potrivește de minune în această împrejurare.

Cu alte vorbe, alături de cultura clasică, trebuie să-și facă loc cu drept egal și cea nouă, cum i s'a și făcut

prin reforma dela 1898. O luptă însă s'a încins între reprezentanții culturii vechi și a celei moderne. Lupta aceasta nu s'a potolit nici până astăzi în țara noastră, unde se aude din timp în timp, câte un glas mai mult sau mai puțin puternic. Reprezentanții vechiului regim școlar pretind să uniformizeze din nou programele școlare. Discuția însă a fost mai interesantă și mai aprinsă în străinătate. E de ajuns să amintesc aici câteva rânduri dintr'o scriere a lui Jules Lemaître '(*Opinions à répandre, 1898*), în care zice: «Noi suntem o societate democratică și industrială, amenințată sau mai bine zis pe jumătate ruinată prin concurența națiunilor puternice și copii micii noastre burghezii și mulți alți copii din popor pierd 8—10 ani să învețe foarte rău aceleași lucruri pe care preoții iezuiți le propuneau altădată foarte bine, într'o societate monarhică, fiilor de nobili, de magistrați și ai claselor privilegiate. Nu este oare asta nu anachronism nerușinat? Și credința în folosul actual al acestei educațiuni, nu este oare un prejudiciu extravagant».

Școala secundară franceză și-a primit «Magna charta libertatum», în urma acestor proteste autorizate, în 1902 imitând prin aceasta școala prusiană, care și-o primise deja din anul 1900.

În Prusia mișcarea împotriva monopolului, pe care l-a avut liceul clasic, s'a început sistematic cu vreo 30 de ani mai înainte. Protivnicii acestui monopol susțineau că tinerii cu cultură clasică găsesc mai lesne să o întrebuințeze în viață decât cei cari au numai cultură clasică. Liceul clasic pregătiă de altă parte numai funcționari. Și un stat nu poate fi susținut numai de slujbași. Ei mergeau și mai departe învinovățind liceele

că pregătesc niște gânditori și cercetători, ce e drept independenți, cari se înfundă în chilia lor, fără să mai știe nimic de lumea din împrejurul lor și de părerile ei. Erudiția le împiedică sborul gândirii; ei sunt lipsiți până și de cel mai mic simț practic. De aceea s'a și format proverbul. «Je gelehrter je verkehrter» (cu cât e mai învățat cu atât e mai sucit).

Proțivnicii culturii clasice își împrumutau armele până și din Talmud, unde se spune, că dacă un învățat merge să-și vadă mireasa, să iea cu el pe un alt om ne învățat, căci altfel se păcălește.

Cu toată această luptă înverșunată de condeiu, reforma n'a reușit în Prusia până ce n'a venit în fruntea mișcării însuș Impăratul Wilhem II, care zicea încă din anul 1890, în conferința profesorilor dela 17 Octomvrie următoarele cuvinte importante: «ne găsim (1) într'un nou veac, într'o epocă de tranziție și de progres și a fost totdeauna privilegiul Casei Mele, voiui să zic că întotdeauna strămoșii Mei au dovedit că, simțind pulsul timpului, au prevăzut mai dinainte ceia ce avea să vie. Atunci ei au rămas în capul mișcării pe care se hotărîseră să o conducă și să o îndrepte către nouăle țeluri. Cred, că am aflat de unde și încotro tinde spiritul nou dela sfârșitul acestui veac, de aceea sunt hotărît precum au fost și în privința reformelor sociale, tot așa și în ceea ce privește educația tineretului nostru sunt decis să deschid drumuri nouă, pe care trebuie neapărat să le deschidem, căci altminteri, de n'o vom face, vom fi siliți s'o facem în 20 de ani» Impăratul adaugă

(1) Dr. Adolf Mathias, *Die Soziale und politische Bedeutung der Reform* von Jahre, 1900, Berlin, 1900, p. 28.

mai departe: «Liceului îi lipsește o bază națională». «Trebuie să punem pe planul întâiu în liceu, limba germană. Noi trebuie să creștem tineri Germani, naționali, iar nu tineri Greci și Romani!

Grație acestei intervenții autorizate, toate școalele secundare din Prusia erau de o potrivă de egale între ele, în anul 1900. Monopolul școlii clasice a fost desființat. O luptă de întrecere s'a întezit între diferitele școale secundare. Lupta aceasta a fost cât se poate de favorabilă progresului intelectual.

Dacă privim acum reforma noastră dela 1898 în cadrul reformelor școlare internaționale întocmite mai în urmă constatăm cu o legitimă mândrie, că România este înzestrată cu o lege școlară ce o pune alături cu de țerile cele mai înaintate din Europa. Importanța acestei reforme e cu atât mai mare cu cât problema învățământului secundar e în legătură cu toate problemele însemnate de care depinde dezvoltarea noastră națională.

Pentru aceasta, se cuvine d-lui Spiru C. Haret, a cărui muncă spornică și rodnică pe terenul cultural o glorificăm cu adâncă recunoștință, tot meritul, toată slava și lauda, căci d-sa a isbutit să înzestreze școala noastră secundară cu o reformă cât se poate de prielnică dezvoltării intelectuale a poporului român.

MARIN DIMITRESCU

Profesor secundar în București.

STABILITATEA PROFESORILOR

Una din condițiile esențiale progresării învățământului este *stabilitatea profesorilor*. Atâta timp cât profesorul știe că existența sa nu este asigurată, că poate fi oricând mutat sau lăsat pe din afară, grija sa de căpetenie nu mai este școala, ci căutarea diferitelor mijloace de a intra în grațiile celor puternici. Politicianii lipsiți de scrupule abuzează de puterea lor și profesorul rămâne să aleagă între conștiința sa și existență. Pe de altă parte leafa suplinitorului fiind foarte mică, insuficientă pentru existența sa necum și a unei familii numeroase, obligă pe acesta ori să ducă o viață mizerabilă incompatibilă cu ocupația de profesor, ori să se istovească muncind în afară de școală de multe ori în condiții înjositoare.

Toate aceste considerații au pus pe gânduri pe legiuitorii Țerii încă din primele timpuri ale vieții noastre constituționale. Toți au căutat un mijloc de a da stabilitatea profesorului, așa fel ca să apere în același timp cât mai bine interesele școalei.

Să cercetăm în diferitele epoce care a fost modul de recrutare a profesorilor precum și garanțiile de stabilitate.

Inamovibilitatea nu trebuie înțeleasă ca ceva absolut, oricum ar fi profesorul și orice ar face el. Ea trebuie

să apere interesele profesorului, garantându-i situația, atât însă cât nu suferă interesele școalei; atât cât el este capabil de a munci, cât este exemplu de moralitate și de conștiințiozitate, *căci purtarea rea a unui profesor este crimă*, după cum prea bine a spus d-l D. A. Sturdza, în cuvântarea sa dela 17 Martie 1898, ținută întru apărarea legii instrucției, prezentată de d-l Sp. Haret.

Voiu cercetă stabilitatea profesorilor din următoarele puncte de vedere: Modul de recrutare, împrejurările care ar periclita stabilitatea și pedepsele.

Legea dela 1864, votată sub ministeriatul lui N. Crețulescu, pretinde ca titlu pentru numirea profesorilor definitivii absolvirea unor studii identice cu cele ce au a predă (art. 367).

Numirea provizorie (art. 368) se face după următoarele norme: 1) Proponimintele publice, 2) Publicațiunile de scrieri asupra materiei respective, 3) Examenul, în cazul când numărul candidaților e mai mic decât al locurilor vacante, 4) Concursul în caz contrar.

Cel mai obișnuit eră concursul. Comisiunea de arbitri (art. 369) a examenului se compunea din:

Pentru gimnazii, 3 profesori titulari de curs superior ai liceului cel mai apropiat, 3 delegați ai municipalității și directorul liceului.

Pentru liceu, curs superior: directorul liceului, 2 profesori universitari trași la sorți, 2 sau 3 delegați ai municipalității, sau persoane particulare numite de minister. Cunoștințele cerute la examenul (art. 375) pentru profesorii de gimnaziu erau cele ce se propun în liceu, iar pentru cei de curs superior cunoștințele speciale materiei ce au a predă, dovedind în acelaș timp că au absolvit

învățăturile de liceu, sau în lipsă de aceasta un examen general de acele învățături.

Examenul pentru profesorii de gimnaziu constă dintr'o probă scrisă și o lecțiune publică făcută înaintea comisiei; pentru cei de curs superior din 3 probe scrise și 3 lecțiuni publice.

Pe baza condițiilor de mai sus să făcă numirea provizorie de către ministru. Provizoratul dura 3 ani.

Pedepsele prescrise în acea lege erau: Avertismentul, cenzura, suspendarea și destituirea. Ultimele 3 pedepse se pronunțau de o comisiune compusă din 5 profesori trași la sorți, din corpul profesoral superior celui din care făcă parte acuzatul.

Legea din 1879 Martie 17, fiind ministru G. Cantilli, pretinde titlul de licențiat.

Dacă sunt mai multe catedre scoase la concurs de odată, candidatul va arătă pentru care concurează. Examenul este scris și oral din materia catedrei vacante. Ministrul numește provizoriu pe baza avizului Consiliului permanent, care cercetează probele trimise de comisie.

Legea din 16 Martie 1883, fiind ministru P. S. Aurelian, introduce inovația că profesorul să fie scos la pensie după 25 ani de serviciu, în interesul științei, de către ministru, după ce va fi luat avizul unei comisii de 5 profesori. Această dispoziție este modificată prin *Legea din 28 Maiu 1892* a d-lui Take Ionescu, care prevede că profesorul va fi scos la pensie din oficiu, când va împlini vârsta de 65 ani, iar când interesul școalei va cere, va fi scos la pensie după 30 ani de serviciu cu avizul Consiliului permanent

Legile de mai sus prezintă, în ce privește recrutarea

profesorilor mai multe cusururi: Metoda nenorocită și arbitrară a proponimentelor ocupă un loc de frunte; nu mai puțin defectuos eră sistemul publicațiunii de lucrări, care este atât de elastic.

Concursul de asemenea prezintă neajunsuri grave. Faptul că se scoate fiecare catedră în parte la concurs ține pe drumuri o bună parte a profesorilor titulari superiori, care fac parte din comisie, precum și pe nenorociții de candidați. Munca, știința, nimic nu asigură pe bietul candidat; o sutime de punct mai puțin poate sdrobi un viitor. Hatârul joacă un rol important. Se întâmplau cazuri extraordinar de anormale, așa pentru o catedră un candidat putea obține 9.50 media, iar altul 9.49 și cădea cel din urmă, pe când pentru o altă catedră de aceeaș materie, ce se ținea în acelaș timp, putea reuși unul cu media 7, având norocul să fie clasat 1.

Un caz extraordinar citează d-l Spiru Haret în ședința Camerei dela 19 Martie 1898: La un concurs pentru 3 catedre de l. latină, ținut de aceeaș comisie pentru toate, se prezintă pentru prima catedră doi candidați, dintre cari unul capătă media 7,92 celelalt 7,75; la a II-a catedră se prezintă unul singur, care capătă media 7, pentru a III-a nici unul.

Comisia opinează să fie numit la I-a catedră cel cu media 7,92, la a II-a cel cu media 7,75, la a III-a cel cu media 7. Ministerul însă numește pe cel cu 7,92 la catedra I, pe cel cu 7 la a II-a și la a III-a pe nimeni. Cel cu 7,75 pentru că a candidat la prima catedră, deși cu medie mai mare, rămâne pe din afară.

Cu acest sistem plaga suplinitorilor este în floare; profesorul netitular este tot la discreția politicianilor,

școala suferă, prestigiul dascălului scade. Hatârul și intervențiile domnesc; atunci se naște nenorocita tradiție că nota nu se dă numai pe merit și care nu a ieșit încă din mintea oamenilor nici acum, aducând pe la ușile școalei și ale profesorilor atâția cerșetori de note.

Din fericire în 1897 vine în fruntea ministerului de instrucție d-l Spiru Haret, cu o bogată experiență didactică ca profesor, inspector, secretar general al ministerului de instrucție (1885 — 1888), cu o cultură pedagogică întinsă, dotat cu o memorie prodigioasă, cu o putere de pătrundere și deducție minunată și mai presus de toate cu o putere de muncă neîntrecută. Totul trece la Minister prin mâna sa, pe toți îi ascultă, cercetează, primește scrisori și răspunde, în sfârșit de o energie extraordinară. Știe să-și aleagă subalternii dintre cei mai distinși profesori, fără să iea în seamă presiunile politice.

Grație acestor calități, d-l Haret pătrunde adânc nevoile școalei, lovește cu curaj zidul de piatră al vechilor și învechitelor tradiții școlare, pune piept rezistențelor de tot soiul și în 1898 Fevruarie 4 aduce în desbaterele Camerei proiectul său de lege al învățământului secundar și superior care, după lungi discuțiuni, se sancționează cu decretul regal No. 1.097 din 23 Martie 1898.

D-l Haret revizuește toate legile anterioare care aveau ca fundament legea din 1864, oprește din ele ce e bun și introduce inovații splendide în diferitele faze ale vieții școlare secundare.

În ce privește recrutarea profesorilor, la art. 22 se specifică amănunțit diferitele cursuri, ce vor avea a fi predate în liceu și care sunt în acelaș timp atâtea

specializări pentru profesori. Se desființează definitiv catedra, care eră un izvor de confuzii și nemulțumiri, se suprimă categoriile de profesori de curs inferior și superior.

Art. 23 precizează numeroasele condiții ce trebuie să împlinească candidatul la profesorat: Să fie Român, să fi satisfăcut legea recrutării, să poseadă titlul de licență sau doctorat, să aibă purtare bună, *să fi urmat un curs de pedagogie* la una din Universități; precum și *toate conferințele și lucrările practice ale unui seminar pedagogic*, să fi trecut cu succes un *examen de capacitate*, care să dovedească cunoștințele și aptitudinile sale de a predă cel puțin 2 specialități și cel mult 3, din care una principală.

Comisia de examinare se compune din profesori de Universitate, aleși de ministru și numiți pe o perioadă de 4 ani.

Examenul constă în lucrări scrise și orale, de forța licenței și a studiilor ce candidatul are de predat la liceu, din o probă orală de pedagogie, din 3 lecții practice făcute înaintea comisiunii. Candidatul pentru științe experimentale va face și o preparație experimentală de puterea licenței.

Media minimă la fiecare probă este 7.50. Rezultatul examenului se aprobă de ministru cu avizul consiliului permanent și se înscrie într'un tablou, după care se vor face numirile în ordinea de clasificare. Inscrierea în tablou e valabilă 2 ani, după care termen, dacă candidatul nu a fost numit, trebuie să treacă alt examen.

Art. 31 prevede că dacă un candidat înscris pe tablou, înainte de a fi numit, dă dovadă de imoralitate, poate fi șters din tablou de ministru în urma hotărârii

motivate a consiliului inspectorilor și cu aprobarea Consiliului permanent.

Numirea provizorie se face de ministru; această stare durează 3 ani, în care timp dacă se găsește că profesorul e nevrednic, poate fi destituit de ministru în urma unei hotărâri a consiliului de inspectorii și cu aprobarea consiliului permanent; în caz dacă la inspecții se dovedește capabil se numește *definitiv*, prin decret regal.

Se prevăd apoi în lege diferite ocupațiuni incompatibile cu situațiunea sa, aceasta din mai multe puncte de vedere, dar în special spre a fi ocupat numai cu școala și ca să nu-și speculeze cu nici un chip situația sa de profesor. Nu vom mai vedeà de aci încolo profesorii ocupându-se cu fel de fel de întreprinderi, lipsind cu duiumul dela școală motivat ori mai mult nemotivat, cu sau fără concediu. Absențele vor trebui făcute cu regulă și cu aprobarea ministerului, căci altfel contravenientul dă peste art. 41, care spune că 30 zile pe an de lipsire nemotivată atrage după sine demisionarea profesorului.

În fine art. 43 consfințește clar inamovibilitatea profesorului. Iată conținutul lui:

Profesorii și maieștrii secundari sunt inamovibili.. Ei nu pot fi suspendați, permutați sau excluși decât în conformitate cu prevederile acestei legi.

Urmează apoi specificarea împrejurărilor care pot vătămă inamovibilitatea:

Nu mai pot fi profesori cei condamnați pentru: crimă, fals, furt, înșelăciune, abuz de încredere, calomnie, mărturie mincinoasă, atentat la bunurile moravuri, delapidare de bani publici, mituire, percepere de taxe ilegale, spargere de sigilii, sustragere de acte.

Se cere dar o moralitate perfectă și nepătată.

După 30 ani de serviciu ministerul poate, în interesul școalei, în urma unei hotărâri a consiliului inspectorilor și cu aprobarea consiliului permanent să scoată la pensie pe un profesor; iar în caz de boală incurabilă, constatată de o comisie, din care ar face parte și 2 profesori ai facultății de medicină, profesorul va fi scos la pensie. Dacă boala provine din cauza serviciului, pensia va fi ca pentru 30 ani serviți.

Diferitele obligațiuni și opriri, la care e supus profesorul precum și diferitele condiții de moralitate și conștiințiozitate în caz de neurmărire, sunt supuse la următoarele pedepse:

1. Avertismentul, 2. Amenda (1—15 zile), 3. Cenzura (1—30 zile), 4. Suspendarea pe timp de 2—6 luni, 5. Permutarea, 6. Excluderea pe timp mărginit, maximum 2 ani, 7. Excluderea definitivă.

Pedeapsa 1 se dă de ministru ori inspector, 2 și 3 de ministru cu aprobarea consiliului permanent, 4, 5, 6, și 7 de ministru în urma unei hotărâri a *comisii de judecată*. Ultima se dă prin decret regal.

Comisia de judecată se compune din: 2 supleanți numiți prin decret regal, câte 2 profesori universitari propuși de cele 2 Universități, un profesor numit de ministru. Comisia judecă cu 3 membri.

Profesorul acuzat are dreptul să-și aleagă un apărător membru al corpului didactic și el.

Recurs se poate acorda numai pentru pedeapsa dela No. 7 de către ministru cu avizul consiliului permanent, și atunci se judecă de comisia întreagă, compusă din 5 membrii.

Din cele expuse mai sus se vede că legea dela 1898

crează prin examenele de capacitate un mod admirabil de recrutare a corpului didactic. Se înlătură cu chipul acesta inconvenientele concursului, de a ține vecinic pe drumuri atâția profesori, de a face titulari oameni istoviți de atâtea rânduri de examene și de necazuri, de a da hatârului o putere covârșitoare.

Acum locurile în învățământ vor fi ocupate de titulari cu carte și bune cunoștințe pedagogice, oameni cari să se pună pe treabă cu nădejde fără grijă de ziua de mâine, cari să fie oameni morali și corecți.

Se stabilește o inamovibilitate neatacabilă pentru oamenii fără pată, care degajază independența profesorului de orice amestec din afară și cu chipul acesta prestigiul profesorului se mărește în fața părinților și elevilor. Cea mai mare parte din licee și gimnazii aproape nu mai au suplinitori. Luând ca exemplu liceul din Buzău, de unde în 1898 erau 10 suplinitori din 20 profesori și maștri, în 1911 sunt numai doi suplinitori: profesorul de agricultură pentru care nu s'a ținut încă examen de capacitate și profesorul de religie, care are examen chiar anul acesta, și aceasta din 27 profesori și maștri.

Legii din 1898 i se aduc în 1900 oarecari schimbări prin legea d-lui dr. C. Istrati. În ce privește recrutarea și stabilitatea, avem de remarcat următoarele:

Se vor face la examenul de capacitate 2 lecții în loc de 3. De proba experimentală vor fi scutiți cei ce au luat licența de 5 ani înainte de promulgarea legii; de asemenea de pedagogie cei licențiați înainte de promulgare și în primul an de aplicare. Inscrierile în tablou vor fi valabile 5 ani în loc de 2.

În caz de boală incurabilă din cauza serviciului nu se va mai da pensia ca pentru 30 ani serviți.

Se numesc titulari fără examen cei nelicențiați cu 15 ani de serviciu și cei licențiați cu 10 ani, precum și acei cari în trecut au depus examen pentru vreo catedră și au obținut media 7.50.

În 1901 venind din nou ministru d-l Spiru Haret restabilește legea din 1898 cu oarecari mici modificări. Așa în privința recrutării se menține modificarea din legea d-lui Istrati de a se face 2 lecții practice în loc de 3, se fixează termenul de valabilitate a înscrierii în tablou la 3 ani. Profesorii provizorii vor fi judecați de Consiliul permanent.

Prin legea din 5 Martie 1904 d-l Spiru Haret introduce modificarea ca ședințele comisiei de judecată să fie secrete. Până aci se lăsă la aprecierea comisiei, dacă să fie secrete ori publice. Se introduce un articol nou, *50 bis*, prin care se dă dreptul ministerului de a putea suspenda oarecare din pedepse pe anumite termene: Avertismentul și amenda pe *un an*, cenzura pe *3 ani*, suspendarea, mutarea, excluderea pe *5 ani*. Dacă în acest an profesorul nu are nici o vină nouă, i se va radiă pedeapsa. Dacă însă după radiere va face vreo faptă pedepsită cu mai mult decât avertismentul, i se va aplica pedeapsa radiată.

Dacă pedeapsa s'a aplicat și dacă după un interval arătat mai sus, nu s'a mai făcut vinovat cu fapte mai grave decât cele pedepsite cu avertismentul, i se va radiă definitiv pedeapsa.

Dacă pedeapsa s'a dat de comisia de judecată, se poate aplica suspendarea numai dacă comisia a opinat pentru ea în hotărîrea dată.

Astăzi după o aplicare de 13 ani a acestei legi, când corpul didactic ține fruntea sus, grație inamovibilității

sale, atât de înțelept stabilită de d-l Spiru Haret, mulți nu știu greutățile ce a avut de întâmpinat d-sa până să-și vadă realizată reforma și pe care le-a învins numai grație caracterului său de fier și valorii netăgăduite a marii sale reforme. Este destul să spunem că discuția a durat dela 4 Fevruarie până la 27 Martie și că d-sa a trebuit să țină piept, chiar unora dintre cei mai de seamă ai partidului liberal, cari susțineau vechiul sistem.

Această lege este cel mai strălucitor monument pentru glorificarea calităților și muncii fără preget ce d-l Spiru Haret a depus pentru binele școalei și profesorii ori de câte ori se vor mândri cu situația și independența lor, își vor aminti cu recunoștință de d-l Spiru Haret.

G. V. STANESCU

Profesor la liceul din Buzău,
fost director.

METODE VECHI ȘI METODE NOUĂ IN INVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR

Mi-e vie în memorie figura celui dintâiu profesor al meu de limba latină.

De cum intră în clasă și făcea apelul nominal, se adresa unui elev oarecare cu următoarele vorbe tipice, rostite într'un ton ritmic: «băiete, ia spune tu lecția!» N'apucă bine să traducă elevul un rând sau două și—nici nu știai de unde—îl întrerupea de odată cu vorbele: «à propos de asta». Acestea erau începutul istorisirii unor întregi peripeții—foarte asemenea cu ale lui Télémaque—din viața altora, dar mai ales din viața sa proprie. Cum auzia elevul cuvântul «à propos», par'că i se luă o piatră din spinare, căci prea adesea ori povestirea profesorului dură până la sfârșitul orei, rar era întreruptă de câteva rânduri de traducere pe la mijlocul ei și foarte rar se întâmplă minunea, ca tot timpul să se facă lecție. Când sună de ieșire din clasă, profesorul tresăria, bătea ușor din palme și zicea: «tradu, băiete, mai departe!» În cele 10 minute de recreație — câte odată și peste ele—se traducea toată bucată dată, se dădea alta nouă și plecă profesorul, rămânând ca în răstimp să ne trimită traducerea în românește a bucății date.

Așa am învățat latinește patru ani de zile cu acel profesor. Și ca dânsul mai erau de sigur și mulți alții.

Fiecare din generațiunea actuală de cetățeni trebuie să-și aducă aminte de unii dintre profesorii lor, ce aveau aceeași metodă ca cea de mai sus, sau alta foarte înrudită.

Și nu e vorba numai de limba latină, ci de toate obiectele.

Invățământul limbilor străine se reducea la traducere dată de-a gata de profesor, ori făcută câte odată de elevi singuri acasă, fără nici un ajutor, decât al juxtelor, și fără nici o îndrumare. Profesorul nu lucra cu elevii. Morfologia și Sintaxa se învățau pe de rost, goale, fără nici o intuiție, fără nici o aplicație.

Istoria se învăța pe din afară, fără nici o lumină, fără vieță. Elevul trebuia să învețe bine acasă lecția, ca s'o rostească la școală fără greș, pe nerăsuflăte, mai adesea fără judecată. Cel mai bun profesor era acela care «*explică*», căci mulți nu făceau nici atâta, repetând celc scrise în carte, par'că spre a da îndemnul ca tot atât de bine să învețe elevii lecția, precum o știe el! Unii înflorau povestirea din cartea de curs, cu fapte sau anecdote din alte cărți — mai extinse — și aceștia erau foarte bine văzuți de elevi.

Geografia se învăța din carte, adesea fără atlase, fără desemn, și se reducea mai mult la geografia fizică. Când era vorba de ceeace se referă la viața popoarelor, se puneă puțin preț pe așa ceva. E legendară învățarea «*producțiunilor*». Era un pomelnic de numiri de producțiuni auzite și văzute de elevi în țara lor, care se repetă la fiecare țară cu o variație infinită și foarte neregulată.

Științele naturale se învățau din cărți, câte odată după tablouri, care arătau că au fost cândva colorate și cari aveau pretenția să-ți arate colori distinctive de animale și plante, colori care se băteau adesea cap în cap cu cele scrise în carte.

Ba mai mult, elevii învățau din carte buruienile întâlnite și răsintâlnite prin câmpiile noastre, fără să li se pue măcar una dinainte ochilor, spre a le intui sub controlul profesorului.

Mașinile *de Fizică* ori nu erau, ori — dacă erau — stăteau prăfuite în cabinetul de Fizică, fără să îndrăsnescă cineva să se atingă de dânsule, iar în cazuri extraordinare, de eră câte un profesor mai curajos, rar să întâmplă să nu-i facă mașina pocinogul, căci adesea nu funcționa cum se cade, fiind ruginită, sau lipsindu-i vre-un drac de șurub, cine știe de unde.

N'am făcut niciodată vreo experiență de *chimie* în școala secundară, și cred că puțini dintre contemporanii mei vor fi avut acest noroc.

Până și bieteile *Matematici* se făceau adesea pe de rost, ca la Istorie.

Nu mai vorbesc, că mulți dintre elevi nu îndrăsniau să schimbe literile din carte la o lecție de Geometrie sau Algebră, dar chiar unii dintre dascăli nu făceau gluma asta. Ba unii erau și mai comozi, punând pe frunzașul clasei să explice lecția mai departe. Ce puțin se raționa la Aritmetica raționată! Unde se pomenia la Geometrie de demonstrare prin construcții cu instrumente grafice!

Intr'un cuvânt, metoadele de învățământ erau în țara noastră, până pela 1901, într'o stare foarte rudimentară. S'ar putea zice, că ele nu preocupau mai deloc

lumea dăscălească, nici chiar autoritatea superioară școlară. Străduința tuturor era, ca elevul să știe cât mai multe lucruri, indiferent de modul cum le învăța, indiferent dacă știă să se servească de ele, în lupta vieții, și chiar indiferent, dacă prin astfel de învățare elevul își tociă toată vloga facultăților lui intelectuale, de care are atâta nevoie, după ce iese din școală.

Învățământul din acea epocă era greoiu, fără vieță, fără legătură cu rostul vieții, enciclopedic și *stors* din vitalitatea elevului. Acesta ieșea din școală — ce-i drept — cu cunoștințe mai multe, dar nu bine asimilate, fără să se poată servi de ele în vieță și mai ales ieșea *sleit* de puteri. De aci legenda, care a prins printre elevii de atunci, că premiații și mai ales cel dintâiu iese din școala secundară obosit fără să fie în stare, nu de a-și menține în Universitate rangul de până atunci, dar nici măcar de a egală pe unii elevi mediocri din liceu.

Până la un punct această legendă are un fond de adevăr. Din cauza învățământului enciclopedic și mai ales din cauză că cel mai bun elev însemnă că învăță cel mai mult, fără să-i fie ușurată învățarea de metodel profesorilor, rezultatul putea fi câte odată dezastros pentru puterile intelectuale ale aceluia. Tot astfel se explică faptul, că unii elevi mediocri în liceu, odată intrați în Universitate și apoi în lupta vieții, au ajuns de seamă. Puterile cruțate în școala secundară erau puse la încercare mai pe urmă cu folos.

Dacă constatăm lipsa de metode în învățământ și rezultatele lui adesea funeste sub imperiul legiurilor școlare, de până la 1898, asta nu însemnează că nu erau și profesorii de aceia, care din firea lor erau născuți

cu simțul pedagogic și de metodă bună, știind să predea în mod plăcut și să ușureze învățătura elevilor.

Ceeace însă până atunci eră lucru rar și întâmplător, devine chibzuit, organizat în sistemă prin legiuirea cea nouă a învățământului secundar, făurită de d-l *Spiru Haret* încă dela 1898 și pusă în aplicare mai cu te-meiu dela 1901.

Și — ceeace trebue adăogat — legiuitorul cel nou nu este un simplu ambițios — ca mulți alți miniștri — nepregătit pentru o operă așa de importantă.

D-l Haret a lucrat pentru școală neîntre-rup-t de pe la 1884, a auzit și a văzut atâtea neajunsuri ale școalelor, cu privire fie la organizarea lor, fie la lipsurile și păcatele corpului didactic, încât legea cea nouă eră întruparea unei reforme pornită din întreaga sa ființă și gândire. Așa se explică soliditatea reformei cum și străduința cu care d-sa a luptat și luptă pentru desă-vârșita ei aplicare. Mai este încă ceva. O parte din lumea dascălească începuse să reacționeze în contra metodelor legate de legiuirea veche.

O pleiadă de tineri profesori, formați la școala metodologică franceză și mai ales germană, au fost firește sprijinatorii legii nouă. Cele două seminarii pedagogice șubrede încă pe la 1898, încep să dea serii de profesori pregătiți din ce în ce mai bine pentru cariera didactică.

Metodele nouă de predare încep să se aplice cu entuziasm din ce în ce crescând. Numărul adeptilor vechiului sistem se micșorează treptat. Prin reviste și chiar jurnale, prin întruniri și congrese pe specialități.

Ministrul și ajutoarele sale caută să convingă, să instruească și să perfecționeze pe toți dascălii școalelor

secundare, în ce privește metoda de predare. Programele analitice — inovațiune tot a d-lui Spiru Haret — dau instrucțiuni generale în această privință.

Limbile străine nu se mai învață deductiv: dela regule la exemple, ci inductiv, dela exemple la regule. Ba, la limbile moderne se adoptă metoda direct: dela vorbire la scriere și apoi la gramatică. Aceasta din urmă numai e un scop, ca altă dată, ci un mijloc. Limbile însăși sunt un mijloc de a cunoaște lucruri, evenimente și idei.

La *Istorie*, *Geografie*, etc., se apelează și la judecată, nu numai la memorie, iar aceasta se sprijină cât mai mult pe hărți, deseme, stampe etc.

Matematicile se bazează pe aplicațiuni practice prin exerciții și probleme cât mai multe.

Științele Fizico-naturale pornesc dela experiențe și observații la regule.

Desemnului i se dă importanța practică, deprinzându-se elevii a observa bine și a schița corect cele văzute.

Muzica devine un obiect de veselie și recreație, încetând de a fi ocazie de plictiseală și comicării.

În fine *Gimnastica* nu mai e un obiect de tortură și salturi mortale, ci servește la întreținerea și dezvoltarea sănătății.

Cu alte cuvinte, după legiuirea din 1898 și cu ajutorul metodelor nouă de predare, învățământul secundar nu-și pierde niciodată din vedere adevăratul său scop, de a fi un *învățământ real*, de lucruri, evenimente și idei care pregătesc pentru rostul vieții, metodele fiind numai niște căi de procedare, și ca atare trebuind să înlesnească elevului cât mai mult perceperea acelorora.

Pentru aceasta se apelează nu numai la memorie, ca altă dată, ci la cât mai multe simțuri. Intuiția este baza cunoștințelor. Metodul inductiv este aplicat ori unde se poate. Inițiativa elevilor este îmboldită. Profesorul este nu atât un examinator, pe cât un îndrumător și ajutor al acelora. Lecțiile se vor face, pe cât cu puțință, împreună.

Se înțelege că, pentru a putea preda orice lecție în chipul arătat mai sus, se cere din partea profesorului nu numai dragostea de carieră, dar și o activitate neobosită. Cu atât mai greu eră lucrul pentru acei dintre dascălii, care nu puteau mânui cu destulă ușurință metodele nouă. De aceea d-l Sp. Haret, ca ministru, a întocmit o „Comisiune zisă *pedagogică*“, aleasă dintre profesorii cei mai inițiați în pedagogia modernă și mai pătrunși de spiritul legii sale. Pe aceștia i-a împuternicit să se ducă pe la școalele secundare din țară ca să inițieze și să îndrumeze, în metodele de predare, pe acei dascăli cari ar avea nevoie.

Grație acestei comisiuni pedagogice și a tuturor măsurilor luate prin străduința d-lui Haret și a colaboratorilor săi se poate zice, că s'a creat o atmosferă pedagogică printre toți profesorii școalelor secundare și că sămânța cea bună a căzut pe pământ bun, urmând a-și da roadele mai încet, dar sigur. Când ne aducem aminte de învățământul secundar de acum 10 ani și privim și la cel de acum, suntem siguri că generațiunile actuale și viitoare vor binecuvânta numele celui ce a făurit legea școlară dela 1898.

GEORGE D. NEȘTIAN.

Profesor, Bârlad.

O PAGINĂ DIN ISTORIA DESVOLTĂRII INVĂȚĂMÂNTULUI ȘTIINȚIFIC ÎN ROMÂNIA

Eră după războiul, în care botezul de sânge al vi-tejilor noștri ne redase Independența și după actul me-morabil al proclamării țerii noastre ca «*Regat*», luând astfel loc între țerile constituite, de sine stătătoare și culte ale Europei. Se zisese de un mare om de stat român, că venise momentul să ne gândim mai de aproape, să ne concentrăm toată activitatea la cucerirea *Plevnei Interne*, la ridicarea noastră culturală și economică, spre afirmarea noastră și pe acest teren, față de locul ce-l ocupăm în concertul european.

Firește că pentru acest scop, în primul rând, eră chemată școala să dea puternicul ei concurs; iar pentru aceasta eră nevoie de un implus bazat pe măsuri de reforme și îmbunătățiri urgente și realizabile, menite să împartă la câți mai mulți cunoștințe folositoare desvol-tării în sensul cerințelor timpului.

Până atunci școala noastră secundară, eră așa orga-nizată că într'însa se da mai multă atențiune și desvol-tare cunoștințelor literare și istorico-filosofice.

Nu am nimic de zis învinuitor acestui fapt, fiindcă, pe deoparte, acesta eră tipul școalelor din apus, pe de altă parte (lucru mai capital), pentru cuvântul că așa

alcătuită școala noastră secundară, adusesse marele folos de a da generațiilor cari au trecut printr'însa însuflețirea unor personalități inspirate de cultul binelui și adevărului, de sentimentul datoriei și cinstei, de iubirea familiei și patriei și mai presus de toate, având ca țință idealul național.

Dar filosofia vieții începe să se schimbe, domnia cugetării trebuie să cedeze din puterile ei tot mai mult pe terenul cercetărilor științelor exacte și experimentale, în scopul de a procura vieții mulțumirea satisfacerii cât mai lesnicioase a necesităților de traiu, fie ca individ, fie ca familie, fie ca colectivitate social-națională.

Cercetările științifice, rezultatele lor, ca și multiplele lor aplicații în viața zilnică, pun lupta pentru traiu, pe un alt teren și ne chiamă să ne înarmăm cu noi puteri intelectuale, culturale ca și materiale, bazate pe cunoștințele științelor exacte, scrutatoare ale naturii și cari ne dau cheia, mijlocul, posibilitatea de a uză de agenții ei, de puterile văzute și nevăzute ale firii, pe cari Dumnezeu ni le-a pus la dispoziție dela creațiune.

Școala dar, menită să aducă această schimbare în modul pregătirii tinerelor generații, trebuie și ea reformată, adaptată acestui scop. Cu cât se realizează această reformă mai curând în școală, cu atât ne găsim mai repede, mai aproape de posibilitatea de a susține lupta de existență și propășire, spre a ajunge la nivelul statelor în concertul cărora intraserăm.

Toți câți au fost școlari pe timpul meu știu în ce mod au învățat științele exacte: La liceul Sf. Sava eră pentru aceste studii, ca material didactic, o mașină pneumatică și una electrică, plus o mică colecție de minerale și câteva animale, cari însă stau închise într'o

cameră și cu perdelele trase, spre a nu se altera de lumină!

La Mateiu Basarab, chiar mai târziu când eu venisem ca profesor (1875), pe lângă tipica colecție de minerale și mașina pneumatică, am găsit și un aparat telegrafic Morse (sistem foarte simplu) și Bregnet, cu o baterie de peste 50 elemente, cu care predecesorul meu demonstră elevilor cum se poate depeșa dela o masă la alta, cum se desfășură ruleta de hârtie și cum se imprimau pe dânsa semnele; experiență care rămăsese memorabilă și tradițională printre elevi, cari vedeau concentrată într'însa toată chintesența cursului de fizică!

Cu mare durere în suflet urcam treptele catedrei, când mă vedeam nevoit să fac cursul fizică și chimie, curs eminamente experimental, mărgininu-mă numai la o simplă expunere verbală și câteva desemnuri și formule trase cu creta pe tablă. Câtă sforțare, câtă muncă și intelectuală și morală chiar pentru dascăl, spre a convinge pe elev de adevărurile științifice ca și de diferitele fenomene ale naturii, pentru a căror verificare trebuia să faci apel la încrederea *în vorbele magistrului* și *în creta lui magică*. Trist, penibil și deprimant pentru dascălul conștient al misiunii lui, și mai trist, mai deprimant, omoritor chiar pentru cel mai inteligent și mai avid de lumină elev! Și câte generații nu trecuseră și nu mai aveau să treacă prin sanctuarul așa zis împărțitor de lumină și să iasă din el numai cu credința adevăratei luminări, dar în realitate aproape oarbe, și ca atare neputându-se îndruma și lucra tocmai în direcția în care cerințele vieții reclamau a fi îndreptate energiile factorilor sociali.

A mai dăinuî în această stare școala, ar fi fost poate

chiar o crimă pentru viitorul țerii, care-și puneă toată încrederea tocmai în această instituțiune.

Incumbă dar, celor chemați să conducă departamentul învățământului, ca să vadă această dăunătoare stare, care submină, pot zice, vieța culturală și social-economică a statului, și să caute a o remedia cât mai urgent.

În aceste momente de criză prin care trece evoluția învățământului nostru, câțiva miniștri căutaseră să remedieze unele lipsuri, dar se părea că nu au pus mâna pe întreaga rană, și umblau numai cu paliative formulând proiecte mai mult de domeniul teretic-literar-administrativ, menite să îmbogățească colecția de legi și regulamente ce adeseori rămân literă moartă, nefiind aplicate, cum rămăseseră o mulțime de dispoziții foarte bune și salutare ale legii dela 1864.

Au venit însă în capul învățământului doi bărbați cari pe lângă pricepere, bunăvoință, focul sacru de a lucra pentru binele țerii și neamului, au avut și spiritul de inițiativă și darul de a căuta *să înfăptuească, să realizeze de fapt îmbunătățiri*, fără să mai aștepte ca proiectele lor de legiferare să fie prefăcute în legi. Observând dar adevărata sau cea mai mare lacună, au căutat ca să o remedieze cu un moment mai înainte și astfel au conceput planul *de a realiza de fapt împlinirea tuturor lipsurilor din învățământul științific secundar și superior, spre a-l pune în pozițiune de a face față tuturor cerințelor unui învățământ demonstrativ experimental ca și posibilității executării cercetărilor științifice invocate de progresele timpului*.

Și pentru a realiza punerea în aplicare a acesui plan de îndrumare și întărire a culturii adevăratei științe dăunătoare de vieță, au cutezat să ceară și au obținut cre-

ditele necesarii; zic au cutezat; căci atunci lumea politică eră preocupată mai mult de întărirea armatei, fortificarea punctelor strategice, cari cereau sacrificiul unui miliard până la a lor realizare. Ei au cutezat pentru că erau convinși că prin creditele cerute de ei se va realiza fortificarea celei de a doua puteri armate în stat, școala, menită să pregătească luptători pentru independența internă socială-economică națională.

Și au început executarea planului cu reorganizarea celor două licee din București, Sf. Sava și Mateiu Basarab, instalându-le în locale proprii, prevăzute, pe lângă sălile de clasă și de administrație, și cu anumite săli speciale: de desen, de gimnastică, pentru colecțiuni fizico-chimice, muzeu pentru Șt. naturale, amfiteatru pentru ținerea cursurilor experimentale, ca și pentru diverse conferințe, toate amenajate scopului lor și dotate cu tot mobilierul, toate ustensilele, aparatele, preparatele chimice, toate colecțiunile zoologice, botanice, minerale, ca și hărți, tablouri geografice și istorice, globuri, instrumente geometrice, până la cele mai mici detalii, astfel ca să poată în adevăr servi la realizarea unor lecțiuni bazate pe intuirea directă a obiectelor, aparatelor, ca și pe demonstrarea de fapt a diverselor fenomene și legi. Partea dexterităților ca și a artelor nu eră uitată, dar nici partea pur literară, căci se adusesese zeci de volume, cari urmau a forma începutul unor biblioteci școlare pe lângă fiecare liceu, toate așezate în dulapuri anume întocmite și înordinea specialităților.

A realiza un asemenea liceu și aceasta în mai puțin de 6 luni, și nu unul ci două (Sf. Sava și Mateiu Basarab), a face acest *salt salutar*, a trece dela un liceu instalat în 7 săli foarte chilii sau grajduri (unele), de

pe a căror ziduri puteai rade *silitra*, și ale cărui mijloace de studii experimentale și exacte, ca și istorico-geografice, erau *vorbele profesorului, creta și tabla*, a trece zic ca prin minune la un altul instalat și dotat cum amarătat mai sus, eră în adevăr un *act eroic*, acum un sfert de veac; mai mult, denotă pe lângă o concepțiune clară despre școală și menirea ei, bazată pe satisfacerea necesităților unei adevărate culturi la nivelul progreselor științifice, denotă zic și o pricepere la alegerea planului de remediere, ca și o voință hotărâtă și sinceră de a lucra cât de urgent pentru a lui realizare, căci de s'ar fi mărginit numai la înfăptuirea reorganizării celor două licee, tot ar fi fost, dacă nu destul, dar de sigur foarte mult.

Proverbul zice: „*începutul e jumătatea totului*” și începutul eră greu, dar se făcuse. Cele două licee puteau servi *ca tip, ceeace se concepuse pentru totul*, creditele de câteva milioane se votaseră pentru înfăptuirea întregului plan, restul eră deci ușor de realizat chiar de către cei ce urmau în capul conducerii învățământului.

Și cât a folosit acest început. Ce transformare se făcuse în mine care luasem parte la alcătuirea celor două licee ca muncitor, și fusesem chemat la conducerea ca director a unuia din ele, și în care am avut fericirea să-mi petrec viața de profesor timp de 36 ani. Mi aduc aminte cu câtă mulțumire și înălțare sufletească urcam acum treptele catedrei, cu ce râvnă și nesațiu stam ore și chiar zile întregi, confundat în mijlocul materialului și aparatelor spre a le aranja, a le compune, a le pregăti pentru demonstrațiile experimentale, cari acum erau menite să dea viață lecțiunilor

facându-le să fie ascultate, urmărite cu o plăcere, un interes și un nesațiu de nedescris! Pedagogia pedagogiilor și n'ar fi putut obține această subită și reală schimbare în bine la dascăl ca și la elevi.

Puteai, cum pot și azi, să ții elevii peste sunarea clopotului de ieșire și chiar nemâncăți ei stau bucuroși numai să le arăți, să le explici, să-i introduci în misterele frumoasei naturi.

Organizasem pe atunci și cursuri experimentale publice în zilele de Duminică și sărbători, la cari asistau pe lângă elevii liceului și elevele diferitelor școli secundare din București, cari erau lipsite de instalații și materialul necesar experimental, ba uneori nici nu mai încăpeau și trebuia să vină cu rândul — și veniau însoțiți de profesorii și profesorele lor; iar uneori chiar profesorii respectivi cereau permisiunea de a veni ei să facă cursuri pentru elevii lor. Am și astăzi un registru istoric, în care sunt însemnate toate aceste cursuri, cari au durat zeci de ani și au adus astfel folos real și necontestat. Și câte generații nu s'au bucurat de binefacerea acestui fel de învățământ și câți nu au prins chiar gustul devotându-se carierelor bazate pe cunoștințele fizico-naturale?!

Aș putea citi zeci, dacă nu sute de elevi din cari unii ocupă chiar azi pozițiuni importante în stat și cari le datoresc numai impulsului dobândit, fizicieni și chimiști, unii ajunși chiar profesori universitari, farmaciști, medici, ingineri, geologi și mineralogi, agronomi; nu mai vorbesc de profesori, cari se disting în carierele lor, precum s'au distins și în decursul studiilor universitare fie în țară fie la facultățile europene, unde cele văzute și învățate la noi îi ajutau enorm și îi scoteau în relief

față de alți studenți străini!! Mulți din cei ce trăesc mi-au mărturisit cu mare entusiasm aceasta și o pot mărturisi oricând. Mi aduc aminte de un inspector școlar, care venise ca să asiste la cursurile mele acum câțiva ani și care după finitul lecției îmi spunea că acum înțelege în adevăr declarația unor profesori din provincie, la cari asistând și văzându-le metoda expunerii ca și îndemnarea în manipularea și executarea experiențelor, și întrebându-i unde au învățat și văzut acestea, ei declaraseră că le-au văzut și învățat la liceul Mateiu Basarab.

Nu eră dar puțin ce se făcuse, nici de puțină însemnătate și folos!... Și eră numai începutul realizării unui plan întreg care aveă să completeze o operă de adevărată reformă în faptă, nu în literă de lege!!

Dar dacă învățământului secundar i s'a dat un puternic impuls spre o nouă viață reală, nu s'a uitat nici cel universitar. Ca o continuare și o completare a primului, urmă să se facă și al doilea pas, realizându-se un învățământ superior științific în așa fel ca să fie în adevăr capabil de a verifica adevărurile științifice și de a face cercetări nouă în domeniul atât de vast al secretelor naturii, secrete a căror descoperire oferă omenirii, de cele mai multe ori, mijloace pentru satisfacerea mai lesne și mai bine a necesităților vieții.

Și în adevăr atunci s'au creat aproape toate institutele de cultură științifică de pe lângă universitate și anume: *Institutul de Bacteriologie* unit cu Patologia, în capul căruia s'a adus savantul Profesor dr. Babeș de renume european.

Institutul de fiziologie, condus de regretatul profesor dr. Vitzu.

Institutul de Botanică, condus de Savantul cu renume european Dr. Brândză.

Institutul de Chirurgie, pus sub direcțiunea distinsului Profesor Dr. Asachi, adus din Franța unde era deja profesor.

Institutul de Chimie, condus de cunoscutul savant, modestul muncitor Dr. Bernard Lendway.

Și acestea nu numai pe hârtie, ci de fapt, cu localuri proprii, anume amenajate, instalate și dotate cu toate ustensilele, aparatele, materialul și personalul necesar, așa ca să funcționeze imediat în toată latitudinea ce reclamă natura și scopul lucrărilor fiecăruia. Și s'au prevăzut și sumele necesare pentru întreținere, consumațiuni în lucrările curente de cursuri experimentate și demonstrative cu studenți ca și *pentru cercetări științifice* din inițiativa proprie a profesorului respectiv!

Această înfăptuire nu mai este un mic și neînsemnat lucru, un moment ce poate fi trecut cu vederea, cum se pare că a fost; acest *act constituie și concentrează într'insul o întreagă epocă de regenerare a învățământului nostru științific*.

Și dacă m'aș mărgini a arăta unele din foloasele și rezultatele date numai de unul din aceste Institute, *Institutul de chimie* de sub direcția d-rului Bernard, în care institut am lucrat aproape 20 de ani, ar fi să se întrevadă mai bine însemnătatea actelor ce m'am decis a le înregistra în această scurtă dare de seamă.

În adevăr în acel Institut pe lângă cursurile și lucrările cu caracter pur didactic s'au inaugurat efectuarea a unei serii de lucrări de cercetări științifice și mai ales de natura chimiei analitice aplicate la necesitățile vieții noastre zilnice. Aci s'au analizat toate apele potabile

ale Capitalei, ca și ale diferitelor orașe din țară ce au avut nevoie de a se aprovizionă cu o bună apă.

Acî s'au analizat toate apele minerale ale țerii din localitățile cari astăzi constituiesc stațiunile noastre balneare.

Acî s'au analizat toate produsele tehnice ca și toate articolele alimentare și băuturile, fie introduse din străinătate, fie fabricate în țară și puse în consumație.

Acî s'au analizat diversele minerale ale țerii, ca cărbuni de pământ, pietre de construcțiuni, pământuri de exploatat, tehnic și agricol, și în prima linie petrolul, ale cărui calități și derivate au fost chiar expuse sub formă de studii tehnice chimice la Expoziția din 1900 Paris, unde străinii au luat cunoștința în deaproape de bogăția minerală ce este la noi și au venit ca societăți de exploatare, dând astfel avântul, ce merge crescând, acestei ramure de industrie națională.

Din acest Institut au luat naștere alte laboratorii ca laboratorul Chimico-Igienic al Primăriei, laboratorul de constatări vamale al articolelor de aliage metalifere ca și alte laboratorii de *ordin pur didactic* precum :

Laboratorul de Chimie analitică al facultății de medicină și școalei de Farmacie condus de Dr. Minovici, laboratorul de chimie medicală alipit pe lângă catedra cu acelaș nume, condus de Dr. Athanasescu, laboratorul de chimie organică condus de Dr. Istrati, laboratorul catedrei de chimie alimentară condus de Dr. Poltzer.

Am trăit în acest institut, am văzut cum au luat naștere aceste laboratorii, cum s'au dezvoltat și cum s'au desprins de Instituția mamă, funcționând de sine ca tot atâtea focare de lumină. Mi-aduc aminte cum bărbați adăpați la luminile apusului ca : Dr. Istrati, Dr. Athanasescu, Dr. Minovici, Dr. Radian, Dr. Poltzer,

Dr. Cerkez, Dr. Georgescu, Dr. Angelescu, Dr. Bogdan, Dr. A. Babeș, Dr. Rădulescu, Dr. Edeleanu (toți chimiști), veniți în țară au găsit în acest Institut, deja alcătuit, bine instalat și bine organizat, loc unde să-și plaseze capitalul lor științific și să-l utilizeze lucrând, fie pentru continuarea mai departe a cercetărilor de pură știință, fie pentru viitoarele ramuri de activitate spre care doriau să se îndrepte, putând astfel realiza înfăptuirea tuturor catedrelor și laboratoarelor ce mai târziu s'au despărțit după cum am arătat mai sus.

Ca unul ce am asistat la realizarea tutulor celor mai sus arătate, ba chiar am fost pus să muncesc la executarea unei minime părți din această mare operă la instalarea liceelor Mateiu Basarab și Sf. Sava, precum și la aceea a Institutului Chimic, m'am crezut dator oferindu-mi-se ocazia să înregistrez într'o pagină din Istoria învățământului nostru, înfăptuirea acestui *mic*, în aparență, dar *mare*, *gigantic* chiar, în realitate, *pas* spre adevăratul progres științifico-cultural, menit să rezolve multiplele probleme social-economico-naționale.

Alături însă de acest mare act, în aceeaș pagină a Istoriei suntem datori să înscriem cu litere de aur, numele celor doi bărbați, *Dimitrie A. Sturdza* și *Spiru C. Haret*, cari l-au conceput și realizat în acele timpuri de criză, prin care acum un sfert de veac, treceă învățământul nostru.

Aceste două nume vor trebuienerate, ca ale unor mari luptători pentru mărirea și înălțarea noastră culturală, după cum venerăm pe cei ce au luptat pentru înălțarea noastră politico-națională.

Și încheind această pagină, nu o pot termina mai bine decât cu cuvintele venerabilului om de stat Dim.

A. Sturdza, care cu ocaziunea unei solemne sărbătoriri a d-lui Haret, declară : «În acele momente de grea criză pentru învățământ, când se perindaseră mai mulți miniștri la departamentul Instrucției, fără să poată învinge dificultățile și a găsi remediile, și când cei ce mai erau chemați refuzau acest minister, fiind și eu chemat, nu m'am decis a-l primi, decât după ce mi s'a dat asigurarea că mi se vor pune la dispoziție mijloacele ce voiu cere și în prima linie dacă mi se va da ca *colaborator* pe Spiru C. Haret, cu care apoi am dus toată munca și căruia se datorește opera de îndreptare întru toate !!

C. I. ȘONȚU

Profesor de șt. fizico-chimice în București.

LIMBILE CLASICE IN URMA REFORMEI DELA 1898

Orice lege concretizează o evoluție de idei. Când evoluția s'a produs, când adică opiniunea publică a devenit favorabilă și și-a însușit ideile dominante dintr'o anumită epocă, iea ființă și se înfăptuește legea. Când însă o lege nu ține seama de evoluția de idei și de gradul lor de răspândire în public, ea rămâne șubredă și fără putere de viață.

Importanța unei legi, a unei legi organice în special, nu stă atât în această concretizare de idei, cât mai mult în îndrumările ce ea poate să dea, în îndemnurile, ce ea e în stare să producă pentru noi evoluții în viitor.

Reforma învățământului secundar și superior, dela 1898, a fost o legiure care a concretizat și a dat putere de viață tuturor ideilor ce au început să mișune și să-și facă drum, cam de pe la 1880 încoace, și prin înfăptuirea acestei reforme s'au dat atâtea îndemnuri pentru viitor că s'a refăcut întreaga noastră viață școlară, a prefăcut chiar întreaga noastră viață socială de mai târziu.

Altul a fost învățământul până la 1898 și altul este el de atunci încoace. Până la organizarea dela 1898 idealul școlii românești eră să încarce memoria elevilor cu tot felul de cunoștințe; adresându-se numai inteligenței; lăsă necultivate toate celelalte puteri sufletești ale școlarilor.

Legea dela 1898 a ascultat, pentru prima oară în țara noastră, de *vocea pedagogiei*. Școala de aci înainte s'a adresat tuturor facultăților sufletești. Ea a îmbrățișat pe copil în totalitatea lui, și i-a dezvoltat deopotrivă inteligența, sensibilitatea și voința. Școala de acum înainte renunță la idealul ei de a formă mici învățați. Ea se mulțamește să desvolte *putințe*, se mulțumește să formeze caractere, își pune ca țință formarea de mici personalități. Școala secundată se preface în învățământ de *cultură generală*.

Dar nu despre învățământ în genere voesc să vorbesc cu prilejul prinosului ce se aduce înfăptuitorului acestei mari reforme școlare și sociale, d-lui Spiru C. Haret.

Voiu mărgini cercetarea mea la studiile clasice, la învățământul latinesc și grecesc în liceele și gimnaziile noastre.

Aceasta o fac cu atât mai vârtos cu cât detractorii reformei dela 1898, mulți încă și astăzi, nu odată au căutat să susție că prin noua legiure s'a dat o lovitură de grație învățământului clasic în țara noastră.

Dacă cercetăm cu deamănuntul evoluțiunea studiilor clasice în învățământul secundar, dela 1864 și până la 1898, într'o durată de timp de 34 ani, constatăm trei faze mai marcante în aceste studii.

Prima dela 1864 până la 1876, în care timp limba latină se studiă împreună cu limba română, sau, mai bine zis, în care timp limba maternă nu se studiă de loc.

A doua dela 1876 până la 1881, o epocă de tranziție lentă și de dibuire nesigură, și

A treia, dela 1881 până la 1898, epoca de desvoltare «științifică» a clasicismului, având limbile clasice în liceu 37 ore, în seminarii 39 ore și în școala normală 5 ore pe săptămână.

Reforma dela 1898 a pus cu totul pe alte baze învățământului clasic la noi. Pedagogia școalei primare care se desvoltase, trebuie să o mărturisim fără încunjur, cu câțiva ani înaintea pedagogiei gimnaziale, făcea imposibil învățământul limbii latine în clasa I-a a gimnaziilor. Baza studiului limbilor streine decretându-se acum limba românească, eră o nepotrivire, ba chiar o flagrantă contrazicere, între învățământul pur gramatical latinesc, ce se învăța exclusiv în gimnaziu la 1898 și între învățământul limbii române din clasele primare, unde gramatica căzuse de mult pe al doilea plan. Limba latină care prin noua reformă aveă să se întemeeze și ea, ca și celelalte limbi moderne, pe cunoștințele de limbă românească, a trebuit să se retragă din clasa I-a în clasa II-a și, în urmă, în clasa III-a și să-și capete numai în liceu extensiunea necesară.

Dar dacă limba latină a fost redusă în gimnaziu, ca număr de ore (dela 14 la 7) și clase (dela 4 la 2) învățământul ei nu s'a restrâns, întrucât prin noua reformă s'a introdus în toate gimnaziile, prin urmare și în cele reale, în cari, până la 1898, nu se propunea nici latinește, nici grecește.

În schimb, în liceu, în secțiunea clasică și modernă, s'a dat limbii latine și eline, toată desvoltarea și toată întinderea. Dela 9 ore, pe săptămână, limba latină s'a ridicat la 28, iar limba elină, — numai în secțiunea clasică, — la 21, având această secțiune în total 56 ore de învățământ clasic. În acelaș timp s'au introdus și în învățământul secundar al fetelor 12 ore, iar în seminarii, ambele limbi având un total de 30 ore.

Prin urmare noua organizare școlară dela 1898 acordă liceelor moderne — împreună cu gimnaziile — 12 ore,

iar liceelor clasice 17 ore, mai mult ca mai înainte. Această sporire de ore a făcut-o d-l Haret în scopul de a întări studiul clasicismului în învățământul nostru secundar, fiindcă «prin studiul clasicismului urmărim, — cum se exprimă d-sa în 1904, cu ocaziunea congresului profesorilor de limbi clasice — *întreținerea propriei noastre vieți naționale* și nimic nu trebuie neglijat, spuneă d-sa, spre a ajunge la acest scop».

Ceeace însă a făcut d-l Haret pentru dezvoltarea studiilor clasice la noi se poate vedeă din *direcțiunea* ce a dat acestui învățământ. Răsfoind programele dela 1864 și până la reformă, am puteă constată următoarele.

1. Învățământul clasic înainte de organizarea dată de d-l Haret eră un învățământ *pur gramatical*. Dacă am spicuî programul dela 1864 am vedeă bunăoară în clasa II-a «Morfologia, — pe atunci se ziceă Etimologia — se vor învăța *formele rare și neregulate*, în clasa III-a „*examinarea riguroasă asupra tuturor regulilor etimologiei*, apoi sintaxa *în toată întinderea ei* etc. Tot astfel se exprimă și programa dela 1876.

Programa dela 1881 merge mai departe în aceeaș direcțiune gramaticală: chiar și autorii sunt citați numai în vederea gramaticii și pentru verificarea regulilor gramaticale. Astfel bunăoară pentru clasa II-a programa prevede: «Etimologia, formele rari și neregulate cu noțiuni speciale asupra părților nedeclinabile. Versiuni și analiză etimologică și sintactică». Pentru clasa V-a: Versiuni și analiză etimologică și sintactică din Cicero, *De amicitia* și Vergilius, *Georgica* etc. Tot astfel pentru clasa VI-a și VII-a. Prin urmare autorii erau citați numai în vederea verificării regulilor gramaticale. De așijderea

programa seminariilor din 1893 ne spune că limbile latină și elină se vor predă după metoda comparativă a lui Curtius cu *neîntreruptă și constantă* aplicare la teme, versiuni, extemporale și traducere din autori cu *neconținute analize etimologice și sintactice*. Această direcțiune gramaticală a dăinuit până la reforma din 1898.

2. Invățământul limbilor clasice, înainte de organizarea lor dată de d-l Haret, eră lipsit de orice metodă și neexistând programe analitice eră lăsat la chibzueala și, de mai multe ori, la bunul plac al profesorului. Acesta dedea de pregătit elevilor un anumit număr de rânduri de proză sau de versuri și în lecțiunea următoare examină lucrarea făcută acasă. Un elev conștiincios niciodată nu putea pridi să-și prepare toate lecțiunile și eră o fericire că la fiecare liceu se găseau câțiva profesori sau câteva materii cari nu contau. De multe ori profesorii, așa numiți profesori buni, dedeau elevilor de făcut acasă cercetări etimologice, ba chiar fișe, ceea ce a justificat nota restrictivă a programei din 1899: «se vor interzice cercetările filologice amănunțite». Școala aceasta s'ar putea numi cu drept cuvânt *școala surmenagiului intelectual*.

Reforma dela 1898, și programele analitice dela 1899, a pus capăt acestui abuz, schimbând cu totul scopul învățământului clasic în școala secundară. În acelaș timp a fixat *metoda* dând normele după cari aveau să se facă lecțiunile.

De aci înainte *lecțiunile de acasă* sunt întocmite cu *lecțiunile din clasă*, profesorul nu mai este un simplu examinator, ci un *învățător* în adevăratul înțeles al cuvântului. Iar, când aceasta nu s'a putut desăvârși, pricina au fost alți factori, nu însăș organizația învățământului.

Scopul limbilor clasice nu mai este acum studiul gramaticii aplicate la autori, ci din contră, avându-se în vedere ideea, s'a căutat să se priceapă *cultura clasică* din lectura autorilor, iar gramatica a rămas numai ca un mijloc pentru cunoașterea limbii. Învățământul gramatical, în urma reformei, a rămas pe al doilea plan, a rămas să se facă incidental și pe nesimțite.

În locul traducerilor de odinioară, acum avem interpretarea, în locul vechilor programe, vagi și neprecise, programe noi, analitice, cu instrucțiuni metodice detaliate.

Iată cum se exprimă d-l Haret în privința acestei stări de lucruri, în *Raportul* adresat în 1903, Maiestății Sale Regelui:

«Ceeace caracterizează noile programe față de cele vechi este că ele nu se mulțumesc a fixa numai materiile pe clase, dar că impun și aplicarea unei metode mai raționale, potrivite fiecăreia din ele. Pretutindenii se cere ca profesorii să nu facă apel la memoria școlărilor, decât atunci când raționamentul nu-i poate ținea locul. Peste tot se impune a se face aplicațiuni și a se desbrăca învățământul, cât mai mult posibil, de caracterul abstract și pur teoretic.

«Dintre toate materiile, acele la cari introducerea noilor metode vor avea efectul cel mai însemnat vor fi limbile, mai ales cele moderne. Se știe că până acum studiul limbilor se reducea la studiul gramaticii, cu toate nenumăratele ei definițiuni, reguli, excepțiuni și subtilități. Limba însăș era cu totul pierdută din vedere în mijlocul acestor abstracțiuni sêci și fastidioase, așa că după șapte ani de studiu, nu erau în stare școlarii nici să vorbească, nici să traducă, nici să scrie limba pe care o învățaseră.

«Noile programe, zice mai departe d-l Haret, proscriu cu desăvârșire aceste metode învechite, resturi din alte vremuri și impun întrebuințarea metodelor moderne, în cari conversațiunea și lucrările practice ocupă locul de frunte, iar regulile gramaticii se deduc din studiul limbii însăș, în loc de a se considera aceasta ca o aplicațiune a gramaticii, ca până acum. Cu modul acesta limba devine ceva viu și animat, care interesează pe școlar, în loc de obiectul neînsuflețit și respingător de mai înainte» (1).

Supt înrâurirea binefăcătoare a pedagogiei gimnaziale, profesorul filolog de astăzi nu are în vedere atât cantitatea materiei, cât mai ales calitatea ei, iar știința lingvistică când o predă elevilor, o predă metodic și la timpul său, nu în clasa întâia gimnazială cum se făcea odinioară și cum ar dori-o încă și astăzi unii profesori (2). Astăzi noțiunile de gramatică, reduse la strictul necesar, se câștigă în mod inductiv, din bucăți întregi, având un cuprins complet, și numai când nu este posibil, se întrebuințează deducțiunea. În orice caz metoda se scoate din natura însăș a obiectului de studiat, iar nu se aplică o anumită metodă acestui obiect.

Față de intelectualismul de mai înainte, reforma d-lui Haret, din 1898, reprezintă curentul cultural istoric. Studiul limbilor clasice pornind dela autori, sau, când aceasta nu se poate face, dela bucăți de citire organice, se deșteaptă interes în sufletul elevilor și acest interes contribuie la apropierea limbii. Se urmărește, cu alte cuvinte, dezvoltarea puterii de a cugetă, de a pricepe și de a judecă.

(1) Spiru C. Haret, *Raport adresat M. S. Regelui* pag. 208.

(2) *Convorb. lit.*, XLV, 8 August 1911.

În acelaș timp se urmărește exemplificarea antichității prin mijloace practice: stampe, fotografii, desemnuri, gipsuri etc., prevăzute astăzi în programă. Cunoscându-se antichitatea chiar din primii ani, se lasă mai târziu profesorului puțină să aprofundeze operele literare și se cruță în urmă multă pierdere de vreme. Tot deodată acest învățământ practic ocazională și procură elemente distractive atât de necesari studiului limbilor vechi. Cultura veche nu mai este azi o *fată morgână*, ci o cultură pe care elevul o trăește și o vede aieva.

Profesorul de limbi clasice astăzi nu se mulțumește cu șapte capitole din Salustius, cu șase capitole din Demostene, cu patru sute de versuri din Vergilius sau Homer. El traduce astăzi lucrări întregi și, e presupția cel puțin, că a studiat în ultima analiză *personalitatea* autorului tradus.

Dar, în acelaș timp, ni se vorbește mereu în public și prin reviste și se scriu articole întregi despre «*decăderea învățământului secundar*». Este lucru netăgăduit, ne spune un critic că în școala noastră secundară se observă de câțva timp, o scădere din toate punctele de vedere: a scăzut și frecventarea elevilor și nivelul bunei cuviințe și mai ales nivelul intelectual.

Și mai departe «Din cele 24 ore de curs pe săptămână opt sunt consacrate limbii latine; de fapt azi se învață tot atâta latinește, cât se învață în trecut cu trei ore, adică mai nimic; obiectul de căpetenie al secției moderne este cu desăvârșire redus în practică; absolvenții sunt incapabili să se regăsească într'un text latin; iar cât despre toată viața și civilizația veche, aproape că nu o cunosc. Secțiunea modernă a pierdut în suprafață, dar n'a câștigat nimic în adâncime. Mințile distinse

și acum, ca și în trecut, își completează singure lipsurile dela școală; dar marea majoritate, adică cei cari se mărginesc numai la cultura din școală, pleacă din ea incuți» (1).

A *decăzut* învățământul secundar? A fost adică odinioară sus și acum, din pricina organizării lui, este jos? Ca să decadă trebuia să fi fost odinioară în strălucire. Aceasta însă nici un cunoscător al școlii nu o poate afirma cu bună credință. Că nu s'au putut realiza mai multe progrese, nimeni nu o tăgăduiește. Și pentru ca totuș să se vadă că nu organizarea școlară dela 1898 este de vină că pe alocurea învățământul clasic n'a dat rezultatele așteptate, și că reforma a îndreptățit speranțele filologilor noștri, n'am decât să citez raportul decanului facultății de litere, adresat Ministerului în urma unui examen de absolvență de liceu.

«Rezultatul examenului a fost prin urmare cât se poate de mulțumitor. În raport cu rezultatul examenului de absolvire din anul trecut, dela liceul examenul din anul acesta dela liceul e o adevărată bucurie pentru cel ce urmărește cu interes progresele învățământului nostru secundar. Elevii acestui liceu au arătat și cunoștințe suficiente și maturitatea de cugetare trebuincioasă pentru a începe studii universitare, unii dintre dânsii chiar remarcabil talent de expunere la disertația orală.

«Se poate ca întâmplarea să fi făcut ca în anul acesta liceul . . . să aibă o serie deosebit de bună de elevi; pregătirea așa de satisfăcătoare a lor trebuie să fie atribuită însă și interesului ce le-au arătat profesorii și di-

(1) *Convorbiri literare*, XLV, 5. 6. Cauzele decăderii învățământului secundar.

rectorul lor, cari se vede că își fac datoria în conștiință. Aceasta trebuie să fie și cauza bunei purtări ce au arătat acești elevi în cursul examenului, o surprindere foarte plăcută pentru mine în urma experienței ce făcusem acum un an la liceul....

«Aceasta e o dovadă că cu elementele ce vin în școalele noastre secundare, profesorii buni și conștiincioși pot să dea cele mai strălucite rezultate.

... Sunt fericit că am avut ocazia să văd că programele și organizarea dela 1898 pot să dea rezultate excelente, când oamenii chemați să le aplice își fac datoria și sunt convins acum că rezultatul dezastruos din anul trecut dela nu e efectul unei rele organizări sau unor programe rele, ci al relei aplicări a acestora. Cu buni profesori și cu buni directori, cu un control inteligent și stăruitor din partea Ministerului, se pot obține rezultate deplin mulțumitoare».

Prin reforma dela 1898 s'a dat limbilor clasice toată dezvoltarea ce ele merită și a justificat în acelaș timp speranțele tuturor acelora cari se interesează de învățământul clasic la noi. Desăvârșirea reformei însă rămâne să o facă conștiințiozitatea profesorului secundar.

G. POPA-LISSEANU

Profesor secundar în București.

LIMBA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALA SECUNDARĂ

Limba română n'a avut totdeauna în învățământ rostul pe care l-a dobândit în timpul din urmă. De multe ori într'o programă de studii, și cu dânsa în întreaga metodică respectivă, valoarea intrinsecă a obiectului de învățământ e întunecată de alte preocupări mai depărtate de disciplina proprie a științei în sine. E natural astfel ca pe lângă multe împrumuturi străine, folositoare în chestii de organizare, să se dea un loc destul de larg și tuturor cerințelor și curentelor proprii mediului care propune și prezidă o reformă oarecare.

Cea mai veche organizare pe temelii sigure a învățământului nostru se știe că datează din 1864. Odată cu legea trebuia să urmeze și programele concepute în spiritul reformatorilor. Curentul literar așa zis latinist, de pe vremea aceea, își câștigase, grație autorității celor mai înflăcărați și mai integri dascăli ai noștri, o preponderanță ce ar fi fost neexplicabilă altfel, ținând seama de reacțiunea ce încă de mult începuse în țară. Dar președintele Consiliului general de instrucțiune era Aug. Treboniu Laurianu, autorul gramaticii latino-române «Tentamen criticum» și unul din făuritorii Dicționarului Academic din 1871. Munca desfășurată de acest bărbat pe terenul literar și didactic era așa de mare, ordonată și bazată

pe îndelungată experiență, încât părerile lui nu mai suferiau discuțiune. Educațiunea tinerimii trebuia să se facă în spiritul timpului. Și aceasta n'a fost o greșeală.

La 1864 limba română nici nu există propriu zis ca materie de învățământ. Programă prevedea numai o catedră de «limba latino-română», în care limba românească servia de auxiliară celei latine. Chiar din clasa I, se predă «Gramatica limbii latine pururea în comparație cu gramatica limbii române». În cursul superior nici vorbă de literatură românească, se studiau numai scriitorii clasici latini.

Cu încetul limba română câștigă teren. În 1874 și următorii se începe îndreptarea radicală a programelor și o îmbunătățire a metodelor. Se despart materiile și se dau limbii latine 6 ore pe săptămână și celei române 3 ore (în clasele I și II). În 1876, în liceul cu opt clase se prevede pentru prima oară studiul literaturii române în liceu (numai în clasa VIII-a).

Ca un rezultat al încercărilor de a da cât mai bună alcătuire programelor, avem pe cea din 1881. Se continuă însă a se corijă pe ici pe colo fără a se întreprinde o reformă radicală. Apoi, în ceea ce privește limba română, programele erau cu totul sărace, nu erau analitice: În 2—3 rânduri se spuneă foarte vag materia de predat într'un an. Ca exemplu tipic cităm din programa școalelor centrale de fete (1864): pentru L. R. în clasa I: «Gramatica limbii române partea etimologică și partea sintactică». Clasa II: «Gramatica limbii române mai pe larg dezvoltată». În clasa III: «Gramatica limbii române aprofundată». Bine înțeles totul rămâne la buna voință și înțelegere a autorilor de cărți, cari singuri împărțiau materialul «dezvoltând sau aprofundând» după a lor chibzueală.

O reacțiune în favoarea unui învățământ rațional și propriu firii și rostului nostru, trebuie să vie. Legea învățământului secundar din 1898 constituie cel mai mare și mai esențial pas în organizarea școalei noastre până în ziua de astăzi. Voiu constată și judecă aci roadele acestei legi numai din punctul de vedere ce ne preocupă.

Pornim dela principiul că noi trebuie să avem o școală națională. Învățământul secundar în special este chemat să formeze o clasă dirigentă după nevoile noastre și pe deplin conștientă de menirea ei. Această clasă ieșită de pe băncile școalei secundare se îmbogățește simțitor din toate elementele poporului nostru, noi neavând școli speciale pentru vreo anumită categorie sau clasă a populației. În cei opt ani de învățământ secundar se ascute mintea elevilor pentru a le ușura lor ieșirea din nevoile vieții, dar tot aici li se plămădește sufletul ca să fie primitor și purtător de idei și simțiminte frumoase, ce-i încălzesc nu atât pentru ei, cât pentru o altă menire mai presus de interesele individuale. Așadar învățământul secundar va da *tot* ceea ce este mai bun pentru crearea de personalități necesare unei clase dirigente; pentru aceea trebuie să și aibă o unitate, să nu dea rezultate disparate. Programele din 1899 ca o urmare necesară a legii învățământului secundar, dau limbii românești un rol de căpetenie în învățământ, ba ceva mai mult, ea formează axa împrejurul căreia se învârteste întreaga economie a programelor: De aici și principiul că l. română e un obiect central de învățământ. Iată că prin aceasta adăogăm și noi însă o considerație ce întărește fondul unitar al liceului nostru.

Să ne lămurim.

Pentru a-și ajunge școala secundară scopul ei, limba

română oferă câmpul cel mai larg de muncă. Înaintașii noștri studiau limba latină în comparație cu cea română pentru a proba și mai mult origina noastră latină. Astăzi această preocupare, destul de legitimă altădată, nu-și mai are rostul, întrucât chestiunea originii noastre e limpede ca lumina zilei, și îi ia locul acum afirmarea noastră ca popor cu viață proprie, cu tradiții și mai ales cu o cultură a lui.

Metodica limbii materne se dezvoltă în legătură cu ținta urmărită în școală; odată cu schimbarea legii a venit și noua orientare în predare. Elevul nu trebuie să imaginezeze teorii searbede și să ia deagata tocmai ceea ce e mai necesar să-și câștige prin el însuși. Acum cetirea intensă e baza cursului de limbă română.

Prin continua citire și analiză a bucăților de cea mai bună literatură românească, elevul ajunge la sfârșitul liceului să-și dea seama destul de bine de valoarea literaturii noastre și ca o urmare a acestui lucru se întărește în el încrederea în puterile neamului nostru. În adevăr nu poți avea o individualitate bine definită, nici curajul necesar în luptele vieții, când n'ai perfectă cunoștință de munca desfășurată pe tărâmul intelectual de către scriitorii nației tale. Și oare nu e acesta unul din cele mai însemnate mijloace de educațiune națională?

«Existența unui popor nu este asigurată decât atâta timp cât toate elementele lui sunt strâns unite, și unire nu poate fi dacă întregul popor nu se crește și nu se întreține în simțiri comune de iubire de țară și de neam» (1) Limba română este pentru școală singurul obiect care consecvent, an cu an, lucrează temeinic

(1) Sp. Haret. Școala Naționalistă. București 1907.

asupra tinerelor generațiuni deșteptând și întreținând mereu aprinsă aducerea aminte că facem parte dintr'un popor pe care trebuie să-l reprezentăm cu demnitate. Și numai în cursul de limbă română se unesc ca «într'un mănuchiș toate elementele naționale, pe baza legăturilor naturale pe cari le constituie unitatea de limbă, de tradiții, de credințe, de aspirațiuni și de nevoi».

Limba română dispune de un material științific bazat pe un sistem sigur de cunoștințe, având la îndemână totdeauna criterii bine fixate în teoriile ce le susține. Prin studiul ei nu se urmărește numai ideea de a se ști ceva, ca la orice știință, ci se are în vedere întreaga cultură sufletească, priceperea artistică, puterea de concepție a elevului. E inutil să pledăm aici pentru studiul literaturii însăși. «În educațiunea tinerimii, spune un scriitor, cel dintâiu loc îl au, sau ar trebui să-l aibă, poezii». De asemenea Gramatica, afară de faptul că aduce disciplină în judecată, ordine și precizie în exprimare poate merge mână în mână cu studiul literaturii, prin felul exemplelor ce fixează anumite reguli. Exemplele pot fi proverbe, sentințe scurte, zicători populare, cugetări sau chiar versuri de ale poezilor noștri. Toate, pe lângă perceperea legăturii dintre idei, dintre judecăți, trebuie să mai deștepte în mintea elevului anumite idei frumoase sau să provoace sentimente proprii pentru a-i deschide sufletul.

Dar studiul limbii române n'ar fi complet fără scrierea limbii, fără compuneri. Nu numai programele, dar chiar și regulamentul școalelor secundare, prevede normele după care să se judece o bună compoziție. Prin câteva circulări Ministerul atrage atenția profesorilor și în genere comisiunilor examinatoare asupra scrierii limbii

române, cerându-se o cât mai mare severitate în notarea erorilor. Regret că n'am la îndemână cuprinsul exact al uneia din circuli, cari s'ar vedea și mai bine cum înțelegea Ministrul de pe atunci să prețuească lucrările din limba maternă. Cu drept cuvânt compunerile rămân singurul rezultat văzut al învățării temeinice, fiind o adevărată oglindă a capacității autorului lor. Compozițiile de o parte, exercițiile de vorbire pe de alta, apoi lectura particulară supravegheată de profesor, completează într'un chip hotărîtor învățămîntul limbii românești, făcând cu putință excursiuni în alte ramuri științifice, aducându-le pe acestea în legătură cu studierea limbii materne, căreia îi măresc astfel domeniul.

Așa trebuie înțeles astăzi învățămîntul limbii române și valoarea lui în educația tineretului. De aceea se impune și de aci înainte multă sollicitudine pentru acest obiect, nu numai în metodică însăși a predării materiei, ci și în economia programelor și a regulamentelor școlare (1).

În lupta popoarelor pentru a-și asigura o viață națională «școala, dacă nu este cel dintâiu, dar este de sigur printre cele dintâiu și cele mai puternice mijloace de acțiune» (2).

Și cu multă dreptate, dacă e vorba să ne afirmăm prin noi înșine, trebuie să recunoaștem cât de mare preț urmează să pună școala pe acest «puternic mijloc de acțiune» care este învățămîntul limbii românești.

ȘT. POP

Profesor secundar în București.

(1) Un bun început s'a făcut și prin introducerea limbii române ca obiect de învățămînt în unele școli speciale, cum de exemplu în școlile militare superioare, deocamdată însă fără a se da însemnătatea cuvenită acestui curs.

(2) Sp. Haret, op. cit.

INVĂȚĂMÂNTUL ȘTIINȚIFIC IN ȘCOALELE SECUNDARE

I.

Științele naturale.

Poate că nu este țară unde să existe o activitate reformistă mai febrilă, ca țara noastră. Reformele se succed cu repeziciune, o stare de lucruri nu s'a experimentat în deajuns și e înlocuită cu alta, care la rândul ei va cădea în curând victima aprigei noastre porniri spre reforme. Din cauza însăși a acestei instabilități a stării legale, starea de fapt e prea puțin atinsă: febrilitatea reformistă pare asemănătoare valurilor ce brăzdează suprafața mării, lăsând nemișcate profunzimile. Singurul lucru ce se clatină, este doar încrederea în eficacitatea, durabilitatea și seriozitatea reformelor. . . . Combinațiunile politice, mai mult decât vreo serioasă pregătire, asigură multor bărbați treceri efemere în capul unor administrații speciale. Printre aceștia, sunt de preferit cei ce se resemnează a se ilustra prin discursuri, celor agitați de ambiția de a trece drept reformatori, chiar când elocuența nu servește celor dintâiu decât ca să acopere contrazicerile dintre cele ce susțineau odinioară și cele ce practică astăzi. . . .

Reforme folositoare, adânci și durabile însă, sunt mai greu de îndeplinit. Ele reclamă pentru realizarea lor nu numai competență și bunăvoință, dar și un element adesea independent de voința reformatului: timp. Timp pentru aplicare, pentru experimentare, pentru completarea, pentru desăvârșirea reformei. Dacă prin trecerea sa pe la Ministerul Instrucțiunii, d-l Spiru Haret a înscris cea mai importantă pagină în istoria învățământului nostru, este nu numai pentru că a venit ca cel mai adânc cunoscător al tuturor problemelor legate de învățământul nostru, nu numai pentru că a știut perfect ce are de făcut, dar și pentru că ocupând departamentul instrucțiunii timp de 10 ani, dintr'o perioadă de 14, a avut răgazul trebuitor să-și înfăptuească metodic și stăruitor ideile, veghiând la aplicarea lor și aducându-le completările și îndreptările pe care experimentarea lor le indică.

Astfel activitatea sa oferă acel caracter unitar, acel aspect de omogeneitate, în care toate reformele, toate măsurile și dispozițiunile, dela cele mai generale până la cele mai de amănunt, nu apar ca întâmplătoare, ca luate sub influența unei incidentale impresii de moment, ci se înlanțuesc armonic, formând elementele unui vast și unitar plan de organizare, ale cărui prime și îndepărtate dar hotărâtoare indicațiuni le găsim în memorabilul raport al Inspectorului general din 1884. Concepția generală despre rostul național al școalei noastre se oglindește în planul de organizare al școalei secundare, iar acest plan fixează rolul fiecărei discipline de studiu, îndrumarea pe care trebuie să o ia.

Pătruns de adevărul că școala trebuie să dea viitorului cetățean pregătirea pentru viața modernă care se rea-

zemă pe ideea muncii productive, care-și făurește din știință armele pentru cucerirea forțelor naturii în vederea asigurării bunului traiu, autorul reformei învățământului a adaptat noua organizare a școlii secundare cerințelor vieții moderne. De aceea, secțiunile de căpetenie ale liceului nou sunt secțiunile *reală* și modernă. Deosebite între ele prin întinderea diferită ce se dă științelor pozitive — matematicile — și disciplinelor humaniste, ele stau laolaltă prin egala importanță ce se dă în amândouă științelor de observație și de experimentare: șt. naturale și fizico-chimice.

În procesul general de prefacere al învățământului secundar științele naturale s'au resimțit adânc, ca și celelalte materii și studiu, de directivele pedagogice care au provocat și însoțit reforma învățământului. Considerate mai 'nainte ca un studiu searbăd de descriere și memorizare, cataloage de nume proprii și de amănunțimi, astăzi nimeni nu le mai contestă importanța deosebită pe care o au în economia generală a învățământului de orice grad. Această importanță ține nu numai de varietatea și utilitatea materialului de cunoștințe ce cuprind, fundament al atâtor îndeletniciri practice, dar de acolo că ele formează o disciplină educativă de mână întâia: nimic mai propriu ca șt. naturale pentru a exercita simțul observației, de a stimula judecata prin continuele comparațiuni, generalizări, pe care le provoacă, de a desvoltă sentimentul de dragoste pentru natură, precum și de a ne face o idee exactă de noi înșine, de propriile noastre puteri, arătându-ne locul pe care îl ocupăm în natură.

Această reabilitare a științelor naturale a fost rezultatul natural al șirului de măsuri legale, regulamentare, a dis-

pozițiilor și sfaturilor, a contactului neîntrerupt pe care autoritatea școlară l-a avut cu școala, în tot timpul de 10 ani, cât d-l Spiru Haret i-a imprimat priceputa și energica sa conducere. Ea s'a operat pe trei căi: prin o pregătire apropiată, o selecțiune îngrijită și o supra-veghere susținută a corpului profesoral însărcinat cu predarea științelor naturale, prin alegerea judicioasă a materialului de cunoștințe de predat și prin îngrijirea specială dată auxiliarilor cursului.

1) Selecțiunea îngrijită a corpului profesorul e rodul unei îndoite pregătiri: științifică și pedagogică. Cea dintâiu e opera timpului; ea s'a îmbunătățit paralel cu îmbunătățirile aduse Facultăților noastre de științe. Cea de-a doua e rezultatul exclusiv al reformei din 1898. Înființarea seminariilor pedagogice constituie una din cele mai importante manifestări practice ale spiritului pedagogic care începe să se infiltreze în corpul nostru profesoral. Examenale de capacitate, create prin aceeaș lege, asigură o selecțiune riguroasă printre tinerii ce și-au dobândit pregătirea științifică în facultăți și pe cea pedagogică în seminarii.

Pentru a întreține printre profesorii aceleiaș specialități interesul pentru problemele pedagogice referitoare la obiectul lor, pentru a unifica metodele de predare, precum și pentru a familiariza cu ele pe profesorii mai vechi, intrați în învățământ înainte de reformă (1), d-l Spiru Haret a înființat conferințele pe specialități prin decisiunea dată în 1899. În acelaș an s'a început seria

(1) În învățământul secundar sunt *astazi* 66 profesori de științe naturale. Dintre aceștia, 23 sunt intrați în învățământ înainte de promulgarea legii din 1908, iar restul de 43 pe baza acestei legi, adică cu examenale de capacitate ținute în 4 sesiuni: 1901, 1903, 1904, 1907.

acestor foarte importante conferințe cu limbile moderne și șt. fizico-chimice. Intrerupte din nefericire în intervalele cât d-l Haret n'a fost ministru și reluate cu revenirea d-sale în fruntea școlilor, rândul științelor naturale a venit în toamna anului 1907. Conferința profesorilor de științe naturale și fizico-chimice ținută dela 1—4 Octomvrie la Iași, la care a asistat și d-l Spiru Haret ca ministru—la două ședințe—a discutat chestiuni de metodică a științelor naturale și în mod teoretic și practic prin ținere de lecțiuni model și discuțiuni asupra lor; s'a mai discutat prelarg modificările de adus programei analitice de științe naturale.

Deoarece mulți profesori de științe naturale au în alcătuirea catedrei lor și ore de șt. fizico-chimice și nu posedă în deajuns practica de laborator necesară pentru facerea lecțiunilor cu caracter experimental, s'a organizat în București în toamna anului 1909 cursuri experimentale de repetiție pentru acești profesori. Dela 5—20 Septemvrie, un număr de 34 profesori de șt. naturale dela școalele secundare din țară s'au exercitat în laboratorul de chimie al Liceului Sf. Sava și în cel de fizică dela Seminarul central, cu mânuirea diferitelor instrumente și aparate, cu preparațiunile și experiențele necesare lecțiunilor.

Importanța acestei prime încercări a făcut ca ea să fie repetată și peste un an, cu ocazia conferinței profesorilor de fizico-chimice, ținută în Ploești dela 1—4 Noemvrie 1910.

Indrumările date în seminariile pedagogice, direcțiunea imprimată discuțiunilor din conferințele didactice, practic urmată în cursurile de repetiție, precum și numeroasele lămuriri și sfaturi date prin circulări ministeriale,

au fost îndreptate toate spre aceeaș țință: de a așeză predarea științelor naturale pe baza lor pedagogică rațională, de a suprimă învățătura papagalicească, exercițiul mnemotehnic care constă în înșirarea pe dinafară a unei mulțimi de nume, date și amănunte de formă, înlocuindu-l prin contactul cu realitatea, cu observarea personală a corpurilor din natură, a caracterelor lor, prin înțelegerea, bazată pe aceste proprii observații, a mecanismului vieții.

Pentru atingerea acestui scop, trebuia dată o deosebită îngrijire programei de studii și materialului didactic.

2) În anul 1898, d-l Spiru Haret, ca ministru al Instrucțiunii publice, a instituit o vastă comisiune, împărțită în subcomisiuni pe specialități, care, lucrând sub prezidenția d-sale, să redacteze cele dintău programe analitice la noi în țară. Programa de științe naturale se arată a fi inspirată de concepția pedagogică modernă a acestui învățământ, arătând lămurit în instrucțiunile ce precedă programa că: «Scopul științelor naturale în «gimnaziu este deșteptarea interesului pentru natură, «perfecționarea simțurilor, exercitarea inteligenței, cultivarea sentimentelor și dobândirea de cunoștințe folositoare despre corpurile cele mai însemnate din natură». Pentru realizarea acestui, scop, «Instrucțiunile» arată metoda de urmat: «Cunoștințele de științe naturale se vor dobândi *in mod intuitiv* aplicându-se «pretutindenea metoda inductivă»... Și mai departe: «Animalul sau planta tip se vor prezintă elevilor *în «natură* (dacă e posibil) sau împăiate, în erbarii, modele ori în tablouri».

Este poate cel mai hotărîtor pas făcut în învățămân-

tul științelor naturale care rupe cu tradiția de până acum, când șt. fizico naturale începeau în clasa I-a cu noțiunile abstracte de atom, moleculă, cohesiune și masă, când cuvântul *intuiție* era necunoscut sau întrebuințat doar spre a batjocori începuturile pedagogice ale școlii primare, când profesorul de științe naturale considera sub demnitatea sa de a ieși cu elevii dintre pereții clasei sau de a aduce în clasă material viu sau chiar piese din colecția școlii și când suprema calitate a profesorului sta în arta cu care știa să deseneze pe tablă animalele, plantele, frunzele, florile, pe care adesea n'avea decât să întinză mână ca să le poată avea aievea!

Aproape zece ani de experimentare a noilor programe arată lipsurile inerente oricărei prime încercări, și în 1908, d-l Spiru Haret, pentru a treia oară șeful administrației școlare, întrunește o nouă vastă comisiune pentru remanierea, îndreptarea și complectarea programei din 1899. Pentru științele naturale, programele din 1908 însemnează pasul îndrăzneț și definitiv făcut în direcția concepției moderne a acestui învățământ. Pentru clasele inferioare programele indică o cale pur biologică: s'a suprimat cu totul clasificarea, ca fiind o sinteză abstractă inutilă și grea pentru mintea elevilor acestor clase, păstrându-se numai la clasele superioare. Baza acestor programe e biologia: *vieața animalelor și plantelor* este ceea ce trebuie să iasă în relief, descrierea organelor slujește numai ca să explice manifestările de viață.

Cărțile de școală, influențate de curentul pedagogic modern, oficial adoptat și încheiat în aceste programe, prezintă un aspect cu totul deosebit de cele vechi. Au dispărut înșirarea amănuntelor de formă inutile precum

dimensiunile animalelor, a membrelor și cozilor lor, formulele dentare, numărul, forma și așezarea sepalelor, petalelor, staminelor, clasificările însoțite de complicata lor terminologie, subdiviziunile și succesiunile claselor, ordinelor, familiilor, genurilor și spețelor. Școlarilor nu li se mai înfățișează cadavre de descris, ci mecanisme vii; aparatul fotografic a făcut loc celui cinematografic. Din prezentarea unui animal sau unei plante, școlarul caută să desprindă și să înțeleagă mecanismul vieții. Pentru acest motiv, grupările sistematice au fost înlocuite cu grupări biologice, după medii de viață, mult mai naturale și mai ușor de priceput, iar animalele și plantele sunt considerate ca individualități biologice, în continuă luptă cu tot felul de dușmani, căutând să se adapteze împrejurărilor în care trăesc.

Programa nouă mai face și o repartizare mai judicioasă a materiei pe clase, în cursul superior; apoi leagă studiul Igienei de acela al Anatomiei și Fiziologiei omenești la cl. IV-a. Prin aceasta se aplică principiul pedagogic că trebuie îngrijită latura practică a cunoștințelor de predat, așa încât cunoștințele practice să apară ca aplicația naturală a celor de ordin general sau teoretic.

În aceeaș ordine de idei trebuie menționată înființarea cursurilor de agricultură pe lângă secțiunile reale ale unora dintre licee. Ca o urmare a concepției sale despre rostul unui învățământ general care trebuie nu numai să dea tinerimii o educațiune națională și să o înzestreze cu cunoștințe generale, dar să o înarmeze pentru lupta vieții, dându-i cunoștințe cât mai depline despre țară și nevoile ei, preocupat pe de altă parte de anomalia că «deși agricultura formează principalul izvor de bogăție a țerii noastre, totuș ea nu formează princi-

«palul obiect de preocupare al claselor diriguitoare, iar «în ceea ce privește tinerimea, pare că într'adins s'a «căutat a se depărta de ochii și de gândul ei tot ce «se atinge de agricultură» (1), d-l Sp. Haret s'a gândit a căuta să familiarizeze pe unii elevi cu această importantă problemă care le interesează țara. Scopul urmărit nu e acela de a face din liceeni agricultori ci «de a-i «face să cunoască starea lucrurilor din țara lor» (2) «de «a-i convinge de rolul cel mare pe care-l joacă agricultura în viața noastră de stat, de a le dovedi cât «de vast câmp de activitate deschide ea oamenilor activi «și inteligenți» (3). Cursul de agronomie, înlocuind l. engleză sau italiană și utilizând cunoștințele paralel câștigate la cursul de șt. naturale, a fost înființat la început la liceele din Buzău și Piatra-N., și mai târziu a fost aplicat și la liceele din Botoșani, Brăila, Turnu Severin și Pitești.

Experiența a prins, demonstrând că reforma eră bine venită. Ea a devenit punctul de plecare pentru o extensiune a îndrumării practice dată învățământului secundar care, fără a pierde tradiționalul său caracter general, poate și chiar trebuie să se adapteze necesităților naționale sau chiar locale, legate de lupta pentru traiu.

6. Auxiliarii cursurilor de științe naturale sunt: natura vie și materialul didactic. Cel de-al doilea nu e decât surogatul celei dintâiu, necesitat de imposibilitatea de a o avea pe aceasta. A face lecțiuni de științe naturale

(1) Ordinul No. 9.016 din 16 August către directorii liceelor din Buzău și Piatra N.

(2) Ibidem.

(3) Sp. C. Haret. Raport adresat M. S. Regelui 1903.

fără a utiliza materialul apropiat, este o absurditate; este ca și cum cineva ar avea pretenția să învețe tirul fără să pue mâna pe pușcă, scrima fără a ține spada în mână, ori danțul stând pe scaun. Toată lumea e de acord că discreditul de care suferiau științele naturale pe timpuri provenia în cea mai mare parte din pricină că lipsa materialului de intuiție și demonstrație le schimbăse caracterul, transformându-le într'un sistem de tortură al memoriei.

Școala în general și profesorii de științe naturale în special vor considera ca unul din cele mai importante momente în istoria dezvoltării acestui învățământ, epoca dintre 1902—1903, când ministrul Haret, utilizând frumoasa instituție a Cassei Școalelor, a pus bazele dotării școalelor secundare cu materialul necesar tuturor obiectelor de studiu. Materialul de științe naturale a fost cel dintâiu procurat; de el se simția în prima linie nevoe. La unele școli, cari aveau câte ceva, s'au completat lipsurile, așa ca orice lecțiune prevăzută de programa analitică să se poată face cu materialul necesar. Școlilor care n'aveau nimic li s'au furnizat colecțiuni complete aranjate după două tipuri: *colecția mică*, pentru gimnazii și *colecția mare* pentru licee. Colecțiunile constau din tablouri murale mari și mici, animale împăiate sau preparate în lichide conservative, colecțiuni de insecte în cutii cu geam, preparate anatomice în alcool, modele plastice în gips și papier-maché, schelete montate, modele plastice de flori și fructe demontabile, herbarii de plante, colecțiuni de minerale, roci și fosile, imitațiuni de secțiuni geologice, etc.

Urmărindu-se an după an cu stăruință dotarea școalelor, după planul și mijloacele puse de ministrul Haret

la dispoziția Cassei Școalelor, se poate spune că astăzi toate școalele sunt prevăzute cu materialul necesar, aproape complet, aranjat în dulapuri speciale, așa că sălile de colecțiuni, pe alocurea adevărate mici muzee, alcătuiesc partea cea mai interesantă și mai plăcută din cuprinsul unei școle.

Pentru a înlesni contactul cu însăși natura vie, d-l Sp. Haret a fost cel mai cald propoveduitor al excursiunilor școlare, excelent mijloc nu numai de recreațiune igienică dar, în special pentru Geografie și Științe naturale—de instrucțiune. Cele două mari excursiuni oficiale de sfârșit de an, ce se fac cu cei mai buni elevi aleși din toate școalele secundare din țară, pe socoteala Cassei Școalelor, arată interesul cu care d-l Haret priviă excursiunile școlare.

Excursiunile neputându-se însă face decât rar și în genere către sau după încheierea cursurilor și simțindu-se necesitatea materialului viu în clasă mai ales pentru botanică și pentru observațiuni cu caracter biologic, d-l Sp. Haret a dat în ultimul timp larg concurs și mijloacele materiale necesare pentru înființarea de mici grădini școlare în care să se cultive plantele necesare studiului botanicei, pentru înființarea de aquarii și terarii pentru observațiuni biologice de făcut asupra animalelor vii. Inițiativa luată ca din îndemnul și cu ajutorul ministerului să se alcătuească călăuze care să înlesnească profesorilor excursiunile școlare, completează măsurile menite a face predarea științelor naturale lesnicioasă, atrăgătoare și instructivă.

Cronicar fidel, am înregistrat în rândurile de mai sus progresele treptat realizate în funcționarea unei celule.

din acest vast organism, care este învățământul nostru.

Dacă din aceasta am reușit să pun în evidență și unul din nenumăratele rezultate frumoase ale prodigioasei activități desfășurate de ministrul Spiru Haret, este slabul prinos care se aduce celui mai de frunte conducător pe care l-a avut școala românească, din partea unuia dintre modeștii ei soldați.

CONST. KIRIȚESCU

Profesor secundar în București.

ȘTIINȚELE EXPERIMENTALE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR

Cât de departe pare astăzi vremea de când se contestă științelor ori ce valoare educativă și cât de scurt au fost timpul de când introduse timid în învățământ, a ajuns să aibă o înrăurire determinantă în sistemul nostru pedagogic modern care caută să desăvârșească dezvoltarea armonică a tuturor facultăților.

Sub imboldul acestui nou factor a luat avânt învățământul realist întrupat în nenumăratele școli reale, moderne, ce se înființează în toată lumea și invederează extensiunea cercului său de influență.

În fruntea acestei mișcări s'au pus țările unde se înrădăcinase mai mult tradițiunea clasicismului antic, nu pentru că acesta n'a dat roade, ci pentru a împlini o lipsă în opera lor educativă.

Acum în multe din liceele lor clasice se cultivă științele cu mai mare intensitate decât în secțiunea noastră modernă. În învățământul realist, născut sub influența noilor principii, domeniul științelor s'a egalat cu al literelor, la noi ca și în occident.

Totalitatea orelor fiind mai mică în liceele noastre decât în școlile similare cu 9 clase din Germania; la 42 de ore consacrate științelor în cursul nostru supe-

rior real corespund 62 după programa aplicată în anul 1907 la liceele reale din Bavaria.

Nu intră în cadrul acestei comparațiuni școlile secundare de specializare de cari s'ar putea apropia secțiunile noastre reale cu modificarea adusă de d-l ministru Spiru Haret prin înlocuirea limbii italiene cu Agromonia sau Tehnologia.

Dacă din comparația brută a numărului de ore nu rezultă o deosebire considerabilă, între școlile noastre și cele mai înaintate din occident, situațiunea se schimbă dacă se ține seamă că la științele experimentale, valoarea reală a cursului depinde în mare parte de mijloacele materiale disponibile cari la noi sub raportul instalațiunilor, aparatelor și a personalului de serviciu sunt în general insuficiente pentru a putea complectă cursul demonstrativ teoretic cu lucrări făcute simultan de toți elevii clasei.

Procurarea acestor mijloace impune cheltueli considerabile, dară indispensabile pentru a nu pierde în mare parte puterea educativă a științelor experimentale și a nu compromite temeinicia direcțiunii noi a învățământului.

Pătrunși de aceste principii, Americanii în special din Statele Unite, nu au pregetat a corespunde în cea mai largă măsură, consacrand în toate clădirile noi, gigantice, camere speciale pentru cursurile experimentale, dimensionate pentru mai multe clase de odată, laborator pentru elevi, laborator pentru profesori, ateliere, camere de colecții înzestrate cu aparate de sute de mii de lei.

În părțile din Europa — mai înaintate de cultură — unde se cam părăsește sistemul economic al instituțiilor uriașe de educație în massă, se cheltuiește răslețit însă în măsura strictului necesar ca să corespundă tuturilor cerințelor noi.

Nu s'a neglijat nici pregătirea corpului profesoral, înființând anumite cursuri pentru didactica științelor experimentale. La Lipsca s'a înființat chiar o catedră pentru didactica chimiei.

Aruncând o privire retrospectivă asupra mersului evolutiv al cursurilor de științe la noi, se constată — că cele mai mari și însemnate progrese se atribuesc activității rodnice ale ministrului d-l Spiru Haret care — profund cunoscător al învățământului a putut remedia multe defecte organice. Cu programele dela 1899 s'a realizat o distribuțiune mai metodică a materiilor pe clase, s'a mărit numărul orelor consacrate științelor, prin înființarea secțiunilor speciale și s'a accentuat caracterul experimental al acestor cursuri; iar prin programele din anul 1908, pe lângă îmbunătățiri în distribuția materiilor, s'a inaugurat o eră nouă cu înființarea cursului de lucrări practice făcute de elevi. Insemnătatea acestei inovațiuni o pune în evidență cât se poate de bine, profesorul *H. Hahn*, în lucrarea sa „*Handbuch für Physikalische Schülerübungen*“ «Cartea se adresează profesorilor de fizică, capabili de a conduce lucrările elevilor. Ea caută cetitori de o deosebită categorie: Profesori cu bogate cunoștințe și energie considerabilă cari au gândul așintit asupra imaginii luminoase a învățământului desăvârșit al fizicei, bărbați de acțiune cari cred cu tărie în ameliorabilitatea metoadei de predare și tind cu voință de fier, prin muncă fără preget, să-și alcătuească învățământul atât de perfect cât le permite puterea lor proprie, rezistențele exterioare și cumințenia contemporanilor. Cartea vrea să ajute pe profesorii de fizică germani, să lucreze în acelaș front, cu colegii americani, englezi

și francezi și să se iea la întrecere în lupta nobilă pentru laurii celui mai bun învățământ».

Din experiența făcută cu acest curs în anul școlar trecut, s'a văzut că elevii îl urmează cu multă plăcere, fiind entuziasmați de această inovațiune.

Corpul profesoral a văzut dela început în ora de lucrări, primul pas spre cea mai bună îndrumare a învățământului științific și să așteaptă să se păsească în curând mai departe spre a ajunge la înălțimea corespunzătoare timpului.

Dar ridicarea învățământului la nivelul actual nu s'ar fi putut obține numai prin decretări de programe, dacă d-l Haret nu ar fi avut discernerea de a înzestră școalele cu materialul didactic necesar. Intr'adevăr, din primele timpuri ale școalelor secundare, înzestrarea lor se făcea după stăruința și mai cu seamă după trecerea de care se bucurau profesorii respectivi pe la autoritățile cu fonduri disponibile. Cum aceste două calități de a fi stăruitor și de a avea trecere se găseau cam rar într-unite în aceeaș persoană, cele mai multe școli au rămas cu totul lipsite de materialul didactic, până ce d-l ministru Sp. Haret a procedat la înzestrarea sistematică a tuturilor. În 1905 d-sa a dispus prin Cassa Școalelor să se înzestreze toate școalele lipsite de materialul chimic — în număr de 46 — cu câte o colecție completă de chimie, care a fost bine întocmită și furnizată în cele mai bune condițiuni pentru suma totală de 25.115 lei.

În anul 1908 revenit la Ministerul Instrucțiunii, d-l Haret a continuat cu înzestrarea, dispunând ca prin Cassa Școalelor să se dea 23 de colecții complete de fizică la școalele cu totul lipsite de aparate și la 31 să

se completeze colecțiunile existente pentru o sumă totală de 125.763 lei.

În anul 1910 d-l ministru Haret a alocat 35.000 lei dintre care o parte pentru racordări electrice și instalațiuni de proiecțiuni spre a utiliza și în învățământul secundar colecțiunile de diapozitive dela Cassa Școalelor, iar cealaltă parte a fost destinată dotării tuturor școalelor cu material special pentru lucrările elevilor.

În vederea acestor lucrări cari urmau să înceapă pentru prima dată în anul școlar 1910—1911 și pentru o alegere mai judicioasă a aparatelor, d-l ministru Haret a dispus ca dela 5—9 Noemvrie 1910 toți profesorii de științe fizico-chimice să se sfătuească la Ploiești asupra chestiunilor în legătura cu acest nou curs, asupra tehnicii experimentale în general și să se aleagă aparatele necesare din colecțiuni aduse pentru acest scop și invederate în mâna elevilor.

În urma acestor conferințe, la care a binevoit să asiste și d-l ministru Spiru Haret, s'au întocmit listele de aparate cari au fost înaintate Cassei Școalelor din ordinul ministerial de a se executa comanda.

Roadele incontestabile ce învățământul științific va da pe terenul experimental vor grăbi extinderea sa pentru a cuprinde toate clasele până acum toate tratate cu teorii demodate dela catedră, și cu înmulțirea mijloacelor și a timpului disponibil, se vor pune clasele în întregime la lucrări experimentale pentru completarea învățământului teoretic, sau în cursul superior, individual ținând seama de înclinațiunile speciale ale elevilor ca la «Sophienreal-gymnasium» din Berlin unde sub conducerea profesorului *P. Iohannesson* elevii au libertatea de a-și alege cercetări experimentale, con-

strucțiuni de aparate sau conferințe experimentale, căci în definitiv: (1).

«La tradition s'establit peu a peu de considerer ces travaux pratiques comme la partie la plus vivante de l'enseignement et pour les eleves, la plus interessante».

Față cu cele ce s'au făcut în occident trebuie să recunoaștem că și noi am căpătat multe îndrumări bune de câțva timp. Tot odată, trebuie să mai recunoaștem că aceste îndrumări se datoresc d-lui Spiru Haret. D-sa și-a dat seamă și de nivelul mijloacelor realizate în occident și de cele ce au fost posibil ca să se introducă la noi pentru a pune pe baze solide această nouă îndrumare ce a dat școalelor. Pentru aceste motive d-l Spiru Haret trebuie să se considere ca întemeietorul învățământului nostru științific în accepțiunea cea mai modernă a cuvântului, și cu aceasta mare operă culturală și a dobândit un titlu de neperitoare recunoștință.

EUGEN LUDWIG

Profesor secundar în Plocești.

(1) Din raportul inspectorului Chassagni către consiliul academic din Paris.

LUCRĂRILE PRACTICE EXECUTATE DE ELEVI IN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR

În organizarea învățământului experimental în școlile noastre secundare se constată că membrii corpului didactic, cari profesează acest învățământ, au avut a se preocupa cu deosebire de adunarea materialului didactic trebuitor atât lecțiilor cât și lucrărilor practice, executate de elevi.

Prima lor grijă a fost să obțină materialul didactic demonstrativ, grijă capitală, căci fără dânsul predarea științelor experimentale devine o imposibilitate. La ajungerea acestui scop au contribuit ministerul, cassa școalelor și uneori comunele; câte odată profesorii organizau serbări școlare, al căror venit era întrebuințat în acelaș scop; prea arareori avem de înregistrat donațiuni particulare. Cred că rezultatul acestor efortări a fost mulțumitor și că acum se găsesc puține școli care să nu dispună de materialul didactic demonstrativ-experimental suficient.

Când prima nevoe a organizării învățământului științific experimental era pe punctul de a fi satisfăcută, o nouă preocupare o întâlnim la profesorii de științe experimentale, anume aceea de a introduce în școlile secundare lucrările experimentale executate de elevi.

Cel dintăiu profesor secundar care, după știința mea, s'a ocupat prin publicitate de această chestiune a fost d-l G. G. Longinescu, actual profesor universitar, iar cel dintăiu care a reușit să realizeze această dorință a fost d-l G. A. Dima. După d-sa lucrări de această natură au fost introduse la liceul din Ploești de d-nii profesori Ludvig, Gheorghiu și Constantinescu. Fiind detașat pentru anii școlari 1909—10 și 1910—11 la clasele V, VI și VII M. a liceului internat din Iași, am căutat să introduc și la acest liceu lucrările practice experimentale și anume în 1909—10 la cl. V M. ca încercare și apoi 1910—11 la clasele V, VI, VII M.

Un început de organizare a acestor lucrări datorit inițiativei Ministerului de Instrucțiune publică e introducerea orei de lucrări la cl. VIII R. M., pe timpul când d-l Haret se găsea în capul acestui Departament, d-sa se gândia să organizeze serios aceste lucrări, în care scop a făgăduit că va pune la dispoziția lucrărilor de științe suma de 35.000 lei. Nu știu dacă s'a acordat această sumă. Pentru moment organizarea lucrărilor practice e lăsată pe seama profesorilor și încă fără nici un ajutor din partea statului. Chestiunea fiind, cum vedem, de actualitate, am crezut că e bine să arăt cum am introdus lucrările practice la liceul internat din Iași și ce învățăminte am scos din aceste încercări.

Dela început e bine să precizez că lucrările acestea nu s'au făcut în ore speciale, ci am utilizat orele de clasă prevăzute în program.

La cl. V-a M. în anul 1909—10 lucrările au fost executate timp de o lună câte 3 ore pe săptămână; ele au constat din prepararea câtorva corpuri anorganice și experiențe cu dănsle. Aceste lucrări de chimie

au consumat mult material didactic, care cu greu a putut fi înlocuit. De aceea pentru anul următor 1910—11 la clasele V, VI, VII M. am lăsat pe planul al doilea lucrările de chimie și am căutat să mă folosesc mai mult de cele din fizică.

Iată lista acestor lucrări pentru anul 1910—11 la fiecare clasă.

Cl. V. — Intervalul 8 Ianuarie — 15 Februarie.

1. Determinarea punctului 0° la un termometru.
2. Determinarea punctului 100° la un termometru.
3. Observații la barometru.
4. Scăderea temperaturii de congelare la soluțiune.
5. Coeficient de dilatațiune la solide.
6. Coeficient de dilatațiune la lichide și densitatea lor.
7. Punctul de fierbere al eterului.
8. Calorimetrul cu gheață.
9. Căldura specifică cu ajutorul calorimetrului cu apă.
10. Căldura de topire a gheței.
11. Determinarea căldurii de evaporare a apei.
12. Higrometrie.
13. Crioforul lui Wollaston.
14. Experiențe de calefacție.
15. Conductibilitatea hidrogenului pentru căldură.
16. Destilarea apei. Incercarea apei destilate și a apei ordinară.
17. Prepararea hidrogenului.
18. Descompunerea apei prin curent electric.
19. Prepararea oxigenului și proprietăți.
20. Ozona.
21. Prepararea acidului clorhidric.
22. Solubilitatea amoniacului.

23. Experiențe cu clorul. Prepararea apei de clor și experinențele cu ea.

24. Neutralizarea bazelor de acizi.

Cl. VI. — In cursul lunii Aprilie.

1. Cristalizarea clorurei de potasiu.
2. Prepararea și cristalizarea azotatului de potasiu.
3. Purificarea clorurei de sodiu.
4. Prepararea clorurei feroase.
5. Decolorarea permanganatului de potasiu prin clorură feroasă.
6. Coloarea flăcării la săruri de R, Na, Ca, Ba, Sr, Spectroscopie.
7. Analiza sărurilor de Ba, Sr, Ca, NH_4 .
8. Perle. Săruri de Ie. Ca, Mn, Cr.
9. Analiza: SO_4 , H_2 , HCl , CO_2 , H_2 .
10. Analiza apei de conductă (analiza calitativă).
11. Preparare de metan.
12. Preparare de acetilen cu carbură de calciu.
13. Fermentațiunea alcolică.
14. Studiul zahărului. Dentreza. Cercetare cu licoava Fehling.
15. Investirea zahărului.
16. Ibdroliza amidonului.
17. Ibdroliza hârtiei.

Cl. VII M. — Ianuarie — 15 Februarie 1911.

1. Montarea unui element Daniell.
2. Măsurarea directă a unei rezistențe.
3. Controlarea unui Ampère-metru cu voltmetru cu gaz.
4. Verificarea legilor lui Faraday

5. Puterea lui *Wheatstone*.
6. Forța electromotrice a elementelor prin compensare (Poggendorff)
7. Magneți. Experiențe de oscilare și deviere.
8. Busola de agrimensură.
9. Pendul
10. Demitați cu balanța, flaconul, vase comunicante aerometre.
11. Înscrierea vibrațiilor unui diapazon.
12. Înălțimea sunetului din distanța a două noduri, din lungimea strunelor.
13. Reflexiunea luminii. Oglinda plană și înscrierea pe planșă.
14. Refracțiunea luminii. Experiențe cu lame cu fețe paralele, prisme și înscriere pe planșă. Indice de refracțiune. Carton în apă. Deviație minimum la prisme.
15. Spectroscopie.
16. Lentile. Distanțe focale.
17. Aparatul «jumătate-cilindru» și indice de refracție la licide.

Lista de lucrări, cum se vede, e destul de bogată. Executarea lor a fost posibilă la liceul internat din Iași, unde dispunem de o bună și relativ bogată, colecție de aparate de demonstrație.

Când elevii intrau în sală, găseau instalate gata aparatele. În aceste condițiuni un elev făcea 2 ori chiar 3 lucrări pe oră. Am căutat pe cât posibil elevii să lucreze individual. Lipsa de aparate sau natura experienței făcea că lucrau uneori și câte 2 ori 3 la un loc. Teoria simplă a experiențelor era sau cunoscută din curs sau dată pe baza cunoștințelor câștigate. Problemele de ultima categorie au fost introduse în urma

discuțiunilor ce au urmat în congresul dela Ploești al profesorilor de științe experimentale.

Rezultate. Orele de lucrări erau așteptate de elevi cu multă nerăbdare și ei au dat dovadă de îndemânare. Nu mi s'a stricat nici un aparat, lucru neașteptat. Noțiunile căpătate erau foarte precise. Încheerile ce le pot scoate din aceste încercări sunt următoarele:

Lucrările practice executate de elevi sânt de o importanță netăgăduită. Ele se pot executa în toate clasele cursului superior al liceului. Pentru aceasta se cere:

a) Sprijin material din partea ministerului. Să se înscrie în buget câte 500 lei anual pentru fiecare liceu, să li se dea colecții de aparate pentru lucrări: să se pună la dispoziția profesorului cel puțin un laborant bine plătit, că să rămână la școală.

b) Să se mai acorde *ore* pentru științele experimentale. În limitele actualului program cu numărul de ore de cari dispunem, o organizare temeinică a lucrărilor e imposibilă. În repetite rânduri profesorii de științe s'au plâns că numărul de ore actual acordat lecțiilor e insuficient cu atât mai multe orele actuale nu vor ajunge când va trebui, pe lângă lecții, să facem și lucrări practice cu elevii.

PETRU BOGDAN.

Profesor, Iași.

INVĂȚĂMÂNTUL CLASICO-FILOLOGIC ȘI INVĂȚĂMÂNTUL REALIST-ȘTIINȚIFIC

Treizeci de ore de clasă pe săptămână cuprindeă orariul școlii secundare pe vremea mea.

Din aceste treizeci de ore, șase erau date limbii latine și patru limbii grecești. Prin urmare $1/3$ din timpul nostru de studiu pentru limbele clasice. Zic o $1/3$. De fapt însă ni se luă mult mai mult. Căci de sigur $2/3$ din timpul de studiu acasă îl consacram memorizării nesfârșitelor reguli gramaticale, ce se desprindeau din limba lui Tit-Liviu; excepțiilor și mai numeroase în cari i s'a năzărit lui Lucrețiu să-și scrie observațiile economice, casnice, agricole etc., apoi învățaturii mecanismului metricei, prosodiei, poeticei lui Virgiliu, Orațiu, Sofocle, Euripid etc; apoi traducerilor, scrierii temelor etc. Nu exagerez, cu siguranță, dacă afirm că, dacă nu $2/3$, cum am zis, dar cel puțin $1/2$ din timpul așa de util, dela vârsta de 11 ani până la acea de 17—18 ani, l-am dat studiului irealităților ce s'au dus spre a nu se mai întoarce niciodată.

Dar dacă ar fi fost numai atât!

Este important, este capital de important, ca niște copii, *pui de neolatin*, cum eram noi, să poată pricepe limba în care adresă Orațiu de pildă, acum mai

mult de două mii de ani, poeticele-i nimicuri către coruptele lui curtezane. Dar ar fi roșit de mânie țărina strămoșilor noștri, dacă noi copiii, Români cu *pieptul de aramă*, n'am fi învățat cum s'a schimbat rostirea articolului în limba română, cel puțin dela descălciătoare și până azi, dacă nu chiar începând din noaptea timpurilor. De aceea se mai da 4 ore pe săptămână din orarul celor 7 ani ai noștri studiului *limbii române*.

Șapte ani! Câte 4 ore pe săptămână! Plus orele ce întrebuițam acasă întru pregătirea temelor și lecțiunilor ce ni se dau la școală! Și această *muncă intelectuală* (!), pentru ce? Incă odată: *pentru a învăța limba românească, pe niște copii de Român în vârsta de 11—18 ani!*

Cred că o asemenea concepție a sistemelor de educație intelectuală a copiilor va constitui peste o sută de ani, când mentalitatea omenească, să sperăm, că va fi alta, cea mai bună dovadă despre inferioritatea creerului omenesc în veacul XIX—XX.

Articol, verb, adverb — în limba lui Niculce etc. — foarte important pentru formarea minții acelor ce erau destinați a fi *viitorul patriei române!* Inșă tot dintre noi erau să se recruteze și oamenii învățați ai viitorului.

S'ar fi putut așa ceva, fără ca să ne învețe măcar limba lui Voltaire și a lui Goethe? Și nu eră vorba să ne *învețe limba*, pentru a putea citi pe acești cugetători. O nu! Asta-i mai puțin important. Și nici măcar să ne învețe măcar cum să cerem în franțuzește și în nemțește un pahar de apă ori o bucată de pâine, când vânturile vieței într'o zi ne-ar arunca pe acele țăr-

muri înstrăinate. Nu. Care bucătar ori rândaș dela Paris ori Berlin nu știe atâta franțuzească ori nemțească?!

Noi, cum zisei, eram doară, *viitorul patriei*. Și pe deasupra trebuia să ne pregătim să fim oameni *de știință* (!). Nouă ne trebuia să știm altceva. Trebuia să știm gramatica. Dar nu numai *gramatica franțuzească actuală* o învățam; ci și cum a fost în cursul secolelor, și filologie franțuzească învățam și istoria filologiei, și istoria istoriei filologiei. În fine, ce să mai spun! Cu cât eră mai pășăresc, mai neînțeles și mai inutil studiul unei limbi străine, cu atât eră mai savant și cu atât mai mult contribuia, după competența părere a pedagogilor severi, știți la ce? Ascultați: *să ne formeze mintea!*

Pentru ca să ne formeze dar astfel mintea, mai trebuiau, în curs de 7 ani, vre-o trei ore pe săptămână pentru studiul limbii franceze. Cel puțin așa se zicea, se vede pentru prescurtare, că învățăm limba franceză. Și apoi, în cursul superior al liceului, încă vreo trei ore pentru a învăța, după aceeași directivă, limba germană.

Să recapitulăm cu cifre, ca să nu fie vorba de exagerare. Șase ore pe săptămână latina, patru ore greaca, trei ori patru româna, trei franceza, trei germana. Va să zică 19 ori 20 ore. Mai rămâneau disponibile, din orarul săptămânal, 10 ori 11 ceasuri. Acestea se distribuiau între disciplinele științifice propriu zis; sau, pentru a vorbi limba unui *pedagog formal*, între disciplinele cari îți procură cunoștințe însă nu formează mintea și inima copilului, și anume: zoologia, biologia animală, botanica descriptivă, biologia vegetală, fizica, chimia, matematica plus istoria. Căci, istoria deși pedagogii se par că o pun în grupul disciplinelor filologico-lingvistice, eu sunt dispus să o privesc ca o știință propriu zis. După mo-

desta mea părere istoria este o parte a antropologiei în sensul cel mai larg luată, care la rândul ei face parte din marea știință despre lucrurile și fenomenele naturii. Dar să nu mă pierd în digresiuni asupra caracterului științei istoriei. Principalul e că n'am exagerat de loc, că *mai mult de $\frac{2}{3}$ din copilăria și adolescența noastră ne-a fost luată, de studiul așa zis, al irealităților clasico-filologice, și numai o mică parte, desigur mai puțin decât $\frac{1}{3}$ din timp am consacrat studiului realităților din natura ce trăește și se mișcă în jurul nostru.*

La preponderența covârșitoare ce se acordă studiilor filologice și clasice asupra celor științifice în distribuția timpului disponibil ce avem, se mai adăugă încă importanța și seriozitatea ce acordam celor dintâi asupra celor de al doilea. Și aceasta, atât noi elevii, cât și profesorii noștri. Și chiar profesorii cari ni propuneau vreuna din disciplinele științifice. Așa mi-aduc aminte, că la finele fiecărei luni profesorul diriginte de clasă ne admonestă, ne sfătuia, ne pedepsiă pe cei cari aveam absențe nemotivate în cursul lunii. Admonestările, pedepsele etc. ale profesorului diriginte erau mai aspre ori mai domoale după cum eră și lecția la care lipsisem. Se consideră ca o greșeală mare de neglijență a datoriilor școlare, dacă „*fugiai*“ dela școală în ora: de latinește ori de grecește. Se mai trecea cu vederea, se admitea ca o copilărie, dacă „*fugiai*“ dela ora de muzică ori de chimie. Și aceasta, chiar când profesorul diriginte de clasă avea ca obiect de propunere matematica ori chiar chimia însăși. Imi mai aduc aminte, că, pe lângă școala secundară unde am învățat, eră un „*cabinet*“, cum îi ziceam noi, adică o colecție de aparate de fi-

zică. Nu eră lucru mare, dar purta unor împrejurări excepționale, „cabinetul” acela era destul de bogat pentru o școală secundară din timpurile acelea. Noi elevii însă, nu știu, dacă intram de cinci ori pe an în acel „cabinet” de fizică. Și nu din cauza insuficienței ori lenei profesorului nostru, cum s’ar putea crede. De loc. Profesorul nostru, Dumnezeu să-i odihnească țerina, nu eră cine știe ce om învățat. Dar eră om care-și cunoștea materia de predat, și, cât privește aparatele din „cabinet”, m’am convins, că știă să ni le demonstreze. Avea, bietul, foarte desvoltat și simțul datoriei și avea și mare dragoste de a ne face să învățăm. Cu toate acestea, făcea, precum am zis, așa de puțin un uz de un așa bun instrument de studiu, ca acel pe care îl avea la îndemână!

Pentru că noi *nu aveam timp de pierdut în cabinetele de fizică*. Pe noi ne așteptau acasă traduceri latinești și grecești, prosodiile, metricele, articolele, conjugările deponente și alte învățături serioase. Nu numai noi elevii nu dădeam importanța, ce merită, unei lecții de fizică făcută într’un „cabinet” de fizică; dar însuș profesorul consideră lecția demonstrativă din „cabinet”, ca o lecție *recreativă*; ca o lecție așa, jumătate lecție jumătate glumă, după o oră foarte serioasă de latinească și înainte de una și mai serioasă de grecească. De aceea și profesorul nostru nu ne făcea decât de câteva ori pe an asemenea lecții-jucărie. Orele de clasă, bietul, foarte reduse, abia îi ajungeau ca să treacă programa și să ne controleze pentru ca să ne dea în catalog nota cerută de reglementele de promoțiune. Iar de ore suplimentare, în afară de orarul școlii, nici vorbă n’ar fi putut fi! Înțeleg pentru una

din disciplinele de studiu serioase! Dar pentru fizică!

Dar bietul profesor de matematici! Când ne dădea ceva probleme de rezolvat acasă, totdeauna căută să nu cumvă să ne stingherească dela traduceri latinești și grecești.

Asta eră mentalitatea. . . . să zic pedagogică? ome-nească pe atunci!

Așă eră concepțiunea aproape universală în ce privește sistemele de educațiune intelectuală ale tinerelor generațiuni. Și deși încep a îmbătrâni, eu nu vorbesc de niscaiva timpuri cine mai știe de când trecute. Ultimii ani ai penultimului deceniu al veacului al XIX m'au găsit în școala secundară. Prin urmare vorbesc despre timpuri și lucruri și idei, pe cari le putem numi din zilele noastre. Și nu este vorba numai de un complex de idei și de tendințe ce ar fi existat numai la noi.

Lucrul, în acest caz ar fi fost mai simplu și mai explicabil. În țările române o întreagă categorie de oameni erau încă robi, pe când în apus erau popoare ce se gândiau la republica socială. Nimic mai frecvent decât faptul ca într'o societate rămasă în urmă de mersul civilizator al celorlalte popoare să se găsească încă forme de gândire, sisteme de organizare barbare. N'ar fi prin urmare de loc de mirare, ca în societatea românească concepția ortodoxă să fi fost, în materie de organizare a învățământului copiilor, accentul principal trebue să stea pe cunoașterea vorbirii și lucrurilor moarte de acum peste 2.000 ani. Dacă o asemenea tendință ne-ar fi aparținut numai nouă, foarte ușor ne-am fi scăpat de ea prin influența civilizatoare a popoarelor din jurul nostru. Ar fi o formidabilă revoltă de conștiințe azi în țara noastră dacă s'ar găsi un ins care să ție pe altul

în robie. Dar acum 60—70 de ani? Lucrul părea foarte natural. Și robii reprezentau o avere. Și totuș s'a topit robia din Țara Românească, mereu dogorită de razele soarelui civilizator din apus. Și dacă am scăpat de robia aceea, n'am fi putut, într'o zi, dintr'o trăsătură de condeiu, să ne scăpăm încă mai ușor de robia minții copiilor noștri, oprimată de niște stăpâni ca clasicismul latinesc și grecesc, gramaticile, filologiile și alte asemenea inutilități? Nenorocirea însă e că nu aveam aface cu un rău special societății românești; ci cu unul cu mult mai general, cu unul universal. În adevăr, popoare care poartă în lume făclia civilizațiunii, popoare dela care cei rămași în urmă, ca noi, fatalmente trebuie să împrumute și de către cari să se lase influențați, chiar aceste popoare, de veacuri îndelungate își fasonează mintea copiilor lor, educându-i în spiritul clasic.

S'au scris multe și bune cărți pentru a justifica încrederea ce trebuie să avem în puterea adevărului.

Ar fi de mare folos ca o minte puternică să-și iea următoarea temă: *tenacitatea cu care ereziile cele mai răufăcătoare continuă să stăpânească popoarele cele mai civilizate.*

S'au ridicat de mai multe ori discuțiuni între părtașii și adversarii studiilor clasice, relativ la oportunitatea și neoportunitatea lor. S'a neglijat însă foarte mult în aceste discuțiuni chestiunea următoare: Cari sunt împrejurările cari au împins societățile în brațele clasicismului? Și, acele condiții mai subsistă ele azi? În adevăr această chestiune îmi pare cu mult mai importantă, pentru rezolvarea procesului, decât chestiunea oțioasă

la urma urmei: ce-i mai bine să facem pe un copil să învețe: declinare latinească ori botanică? Căci după un principiu elementar chiar Romanilor: *sublata causa, tollitur effectus*. Dacă astăzi nu mai există cauza ori cauzele cari au impus omenirii, ca o necesitate, studiul așa de preponderant al antichităților grece și latine, evident că nu mai are rost să mai punem creerul copiilor noștri la tortură. Deci încă odată: *Cine a împins spre cultura clasică în detrimentul, și chiar, dacă se poate cu excluderea cât se poate mai mult a celei științifice? Și de ce?*

După părerea mea, și după cât cunosc eu istoria acestei chestiuni, Biserica catolică dela începutul evului mediului este aceea, care a împins societățile în brațele clasicismului. Și a făcut-o din trebuința ei de dominațiune și oprimare a spiritelor. Biserica nu s'a mulțumit cu dominațiunea spirituală, la care îi dădea dreptul sublimitatea de gândire și simțire a întemeietorului ei. Acest scop idealist a putut satisface țelurile bisericii în timpurile sale eroice, în perioada când ea însăși eră prigonită, când propagandiștii ei trebuiau să-și ducă lupta pe ascuns, adăpostindu-se goi și bătuți și nemâncați în staulele de vite la marginile cele mai depărtate și mai murdare ale orașelor. Când admirabilele lupte ale întemeierii, făcute numai din sacrificii și privațiuni, s'au sfârșit, atunci reprezentanții bisericii s'au gândit să-și iea revanșa. Atunci s'a născut la ei pofta dominațiunii universale temporale, pe lângă cea spirituală.

Dar cum? Lucrul nu eră mai ușor atins decât ceea ce se dobândise dejă. Cetitorii cunosc luptele teribile ce au sfâșiat societățile, tocmai din cauza acestui țel nenorocit ce biserica catolică își propusese să atingă. Dar

mijloacele întrebuințate nu erau practice. La urma urmei societățile nu puteau sta la nesfârșit sub arme. Cei mai evlavioși tot trebuiau să sfârșească prin a se obosi în susținerea pretențiunilor bisericii. Violențele și nelegiuirile administrative și juridice erau periculoase. În fiecare zi nu se puteau ridica ruguri pentru vreun alt Galileu ori Giordano Bruno. Eră teamă, ca pe aceste ruguri, ridicate prea des și în prea multe puncte, să nu se ardă într'o zi până și speranțele ce nutria Biserica, până și actele ei de împămintire. Nu eră prudent, nu eră diplomatic ca să se brutalizeze lucrurile prea mult. Și biserica catolică, numai de lipsă de diplomați abili în politica ei nu se poate plânge. Dacă totuș de multe ori n'a reușit, cauza e că avut pretențiuni din cale afară mari, țeluri nenorocite.

Trebuia numaidecât, în interesul cauzei, inventate alte arme. Stăpânirea spiritelor și consecutiv și a corpurilor, pentru a dobîndi în urmă pe a bunurilor, prin cultură, sau mai exact prin incultură, s'a părut mijloc foarte potrivit pentru scopul urmărit. Și s'a plănuit bine. Eră însă foarte greu de aplicat. Este adevărat că pe cei câțiva *răsturnători* ai ordinii stabilite, prin nebunia lor de a cercetă, Biserica avusese buna prevedere ca să se scape de ei, trimițându-i pe rug. Însă din cenușa lor mai rămăsese ceva, care putea să devie foarte incomod. Anume rămăsese trebuința inteligenței omenești de a fi ocupată cel puțin. Pentru a o satisface, s'a inventat atunci o formă de cultură a minții, care valorează cât și incultura, cel puțin din punctul de vedere pe care îl urmăria biserica: supunere docilă la toate atentale ei asupra inteligenței omenești, spre a-și asigura, prin aceasta dominațiunea nediscutată în toate domeniile.

Această formă de cultură a fost *cultura clasică* în toate formele ei de manifestare: literatură, filologie, artă etc. Mai puțină istorie fiindcă acest studiu e cam șugubăț: se putea întoarce, prin învățămintele lui, contra scolului.

Bisericii îi era cu puțință să-și puie planul în aplicare. În adevăr, la începutul evului mediu suntem în plină barbarie. Toată cultura veche fusese, ca și distrusă. Toate armele de cultură a vechilor societăți căzute în pulbere. Singura Biserică se ridică triumfătoare din aceste ruine fumegânde. Chiliile din jurul mănăstirilor au fost multă vreme singurele focare, unde se făcea știința timpului. Se putea face știința, și numai știința care convenia scopurilor Bisericii. Din aceste chilii mănăstirești, primele școli, au ieșit primele Universități, cari au fost organizate așa cum a convenit Bisericii. Nu poate fi dar de mirare, că multă vreme în Universități singurul învățământ era cel clasic și cel religios. Mai apoi s'a adaus studiul dreptului, care are așa de multe puncte comune cu studiul clasicității, care în orice caz e cu totul inofensiv, care nu putea să jignească scopurile de aservire abjectă a spiritelor urmărită de Biserică. În al doilea loc, din trebuințele vieții de toate zilele, a luat loc în acele Universități studiul Medicinii care și el era inofensiv, câtă vreme s'a mărginit sub forma de atunci, de medicină absolut empirică. De sigur Biserica nu și-a închipuit, că medicina băbească de atunci are să ducă la medicina biologică științifică de mai târziu. Dacă și-ar fi închipuit, că așa ceva e posibil, n'ar fi primit pe *acest* oaspe ingrat în Universitățile ei. Tocmai târziu de tot, după ce Universitățile au scuturat jugul Bisericii, a fost posibil ca să se adăpos-

tească în ele *cercetarea* naturii în diferitele ei forme: *știința cu adevărat*.

Din niște școli, din niște Universități astfel organizate, cu câmpul de activitate astfel circumscris, ce putea să iasă? Se înțelege că niște elemente după chip și asemănare. Dacă se întâmplă ca din această clocitoare să iasă vreun pui monstru, adică dacă se întâmplă, ca totuș să se ivească vreun element discordant, Biserica avea o sută și unul de mijloace pentru a-l anihila.

Așa se face că chiar după ce învățământul și Universitățile s'au laicizat, opinia publică(?!), în marea ei majoritate era formată în sensul dat, sufragiile erau aproape unanime pentru a exalta covârșitoarea valoare educativă ce ar fi având cultul antichității clasice. Și deacum înainte, independent de Biserică, și pentru cu totul alte cuvinte, societatea laică, stăpână de acum pe sine, continuă totuș, de atunci și până în zilele noastre, să se închine culturii clasice și-la tot ce aduce cu ea. Atât de mare e puterea inerției în ordine spirituală!

În adevăr, Biserica pentru a pregăti mințile mai bine pentru aservire, nu putea găsi o armă mai bună decât educarea mintală a tinerimii în cultura clasică.

Sunt patru mari calități, cari dacă există în cel mai mare grad și dacă prin natura exercițiilor minții se dezvoltă, fac din omul care le posedă un om cu totul superior, un om de geniu. Într'un grad oarecare trebuie însă să le poseadă orice om ieșit din faza animalică. Acele calități sunt, după mine: *spiritul de observație, inițiativa în acțiune, originalitatea în executare și avântul în concepție*. La acestea aș mai adăuga pe o

a cincea, care face pe om desăvârșit: *năzuința, că-lăuzită de o convingere puternică, spre mai bine.*

Cred că această însușire singură, ar fi în stare să deosebască pe om de animal, dându-i un ideal. Dacă aceasta e adevărat, s'ar putea da despre om încă o definiție, pe lângă cele de 'până acum. S'ar putea zice: *Omul este un animal idealist.*

Intru cât educația intelectuală bazată pe studiul clasicolinghistic ar fi în stare să desvolte în copil aceste însușiri? Presupunând bine înțeles că dispozitivele naturale există, ce ideal, ce spirit de originalitate, ce inițiativă, ce avânt să provoci în copil prin conjugarea deponentă, ori prin memorizarea catalogului nesfârșit a prepozițiilor cari cer acuzativul și cari ablativul, ori măcar prin citirea și explicarea Eneidei ori a Iliadei.

Spiritul de observație? Care spirit de observație? Acolo e cel mult vorba despre lucruri deja observate de alții. Ce să mai observe copilul? Și observațiile au fost făcute în condițiuni, cari de mult au dispărut. Cum pot pune atunci pe copil, ca cel puțin să verifice observațiile celui de al treilea? A, trebuie să-și procure și toate elementele pentru a putea observa. Trebuie ca singur să-și reconstruească în minte și mediul *de atunci*, în care s'a făcut observația. Asta îmi face aceeaș impresie, ca și când cineva ar voi să demonstreze unui copil cum cad corpurile în vid, însă l-ar lăsa să-și construească în minte cam ce ar fi aceea: un spațiu vid.

În orice caz, în studiul antichităților clasice nu este vorba decât de ceva mort, de ceva sfârșit, de ceva care are numai **ieri**, dar care n'are nici **azi**, nici **mâne**. Asemenea studii nu pot, cu nici un chip, deșteptă în copil, nu pot întreține în tânăr *un ideal de mai bine*,

care, prin esența lui, trebuie căutat în ziua care vine, nu în ceea care a fost. Asemenea studii pot sluji ca să formeze un papagal savant — din punct de vedere intelectual; un nesimțitor — din punct de vedere sufletească. Asemenea studii pot servi scopurile obscurantiste ale unei societăți teocratice ori aristocratice; nu pot însă înaripă țelurile idealiste ale unei societăți democratice.

* * *

Este interesant de știut cum s'au comportat *oamenii mari*, ai științei față de aceste studii. Când zic *oamenii mari*, nu înțeleg orice învățat ajuns la notorietate științifică în țara lui. N'aș înțelege pe oricine ajuns în patria lui profesor de Universitate de pildă. Nu înțeleg nici pe învățații internaționali, dar a căror urmă în știință dispare la 10 ani, cel mai târziu, după dispariția lor. Voiesc să vorbesc despre acei ce lasă în urmă-le dungi cu durată seculară; Voiesc să vorbesc despre *deschizatorii de drumuri nouă*. Înțeleg prin oameni mari ai științei pe un Kepller, pe un Robert Meyer, pe un James Watt. M'aș coborî până la un Louis Pasteur.

Ei bine, spirite umane de acest calibru ce fel de aplecare au avut pentru studiile clasice și pentru studiile linghistico-filologice?

Am parcurs datele biografice ale celor mai mulți dintre acești oameni. Pentru unii dintre ei, pentru cei mai puțini, nu există date privitoare la viața lor școlară. Pentru cei mai mulți dintre ei însă se spune, de către biografi foarte exacti și conștiincioși, că au fost cei mai proști școlari la studiul limbilor și filologuilor. Despre mulți dintre ei se raportează, nu numai că erau școlari detestabili, dar că arătau un fel de spirit de *frondă* numai față de profesorii, cari

încercau să-i plictisească cu gramatica, cu greceasca, cu latineasca etc. Astfel Hermann Helmholtz deslegă, sub bancă, probleme de mecanică; dar făcea și cocoși de hârtie, legă de picioare pe colegii săi, tocmai când ascultau mai atenți explicațiunile latinești și grecești ale tatălui lui Helmholtz, care era profesor în școala secundară dela Potsdam. Nu respectă nici pe propriul său tată, când încercă să atenteze, pe limba lui Homer ori Virgiliu, la inteligența sa și a colegilor săi. În orele de inatematici și științe naturale însă, același Helmholtz era elev model. De asemenea acasă, acest copil bolnăvicios era cel mai bun și blajin copil. Iar la 22 ani a fost profesor la Universitatea din Königsberg; la 24 de ani a întrevăzut, independent de Meyer și de Joules, legea conservării și transformării energiei și la 26 de ani a arătat lumii înmărmurite fundul ochiului, descoperind oftalmoscopul.

Alți oameni mari n'au avut nici un fel de instrucție clasico-filologică. Așa Michel Faraday a fost fiu de potcovar; fratele său era lăcătuș; iar el la vârsta de 10 ani a intrat ucenic la o legătorie de cărți, de unde a trecut direct servitor în laboratorul lui Humphry Davy, unde a rămas până a ajuns marele Faraday. N'a învățat niciodată nici grecește, nici latinește, nici gramatică; iar celelalte limbi europene nu le-a învățat decât târziu, aproape de bătrânețe, în călătoriile sale. În orice caz, când reputația sa în știință era deja veche.

Este o întâmplare că toți acești oameni au manifestat o adevărată aversiune pentru studiile clasice și filologice? De sigur nu. Nu poare fi vorba de o displăcere individuală ori de o incapacitate a acestor spirite pentru acest fel de studii, cum de sigur că se vor grăbi a invoca susținătorii învățământului clasic. Aversiunea a-

cestor oameni pentru studiile clasico-filologice este o *protestare a universalității inteligențelor omenești*. Oricărei inteligențe omenești îi repugnă acest studiu, precum, în ordine animalică, ori cărui stomach omenesc îi repugnă să digereze pentru a doua oară un aliment, care a fost digerat odată. Numai că, inteligența acestor oameni, fiind extraordinară, găsește puterea de a se opune disciplinei școlare, care caută să comită acest atentat inuman, care caută s'o mortifice cu aceste studii; iar inteligența celorlalți, a masei muritorilor, sucombă sub acest atentat. Rezultatul e că inteligențele copiilor noștri, dacă ies din școala secundară zăpăcite prin cunoașterea a o mulțime de lucruri, ies însă în acelaș timp în starea de caricatură a ceea ce ar fi putut fi, dacă s'ar fi dezvoltat în libertate.

Dar să lăsăm exemplul acestor inteligențe strălucite. Să venim la noi, la comunii muritori. Să facă fiecare cetitor încercarea următoare. Cei de vârsta mea și cei mai bătrâni să se întoarcă cu mintea în timpul când erau în școala secundară. Să caute să-și rememoreze foarte bine oamenii și lucrurile, între cari au trăit atunci. Apoi repede să-și arunce privirile asupra prezentului.

Fiecare va rămâne surprins de lipsa de congruență între cele ce permiteau să se întrevadă *copiii de atunci*, și cele ce au realizat *oamenii de azi*. În adevăr numai foarte puțini copii realizează în viață ceea ce promit prin calitățile lor în școala secundară. Numai foarte puțini *șefi de clasă*, ajung oameni de seamă. Cei mai mulți rămân mediocrități onorabile, dacă nu se coboară la rangul de nulități. Și din potrivă, e legiune numărul acelora cărora li eră frică să intre la ora de latinește până când *șeful clasei* nu-i spunea traducerea. Și cu

toate acestea, aceștia conduc azi societatea, pe când *șeful clasei*, nu se mai știe ce a devenit.

Pentru a explica acest fapt vom invoca oare scuza tututor neputincioșilor: „*fortuna audaces juvat*“? Ori că meritul stă totdeauna în umbră? Cred că s'a abuzat de acest adagiu. Cred, că numai de mai puține ori își găsește aplicația. Cred că de cele mai multe ori fiecare are ce merită. Cred, că dacă *șeful de clasă* a ieșit o mediocritate, pricina e alta. Cred, că puterile inteligenței lui au fost istovite de latinească și de grecească. Cred, că avântul pe care l-a avut de acasă a fost ucis prin prea marea lui supunere la disciplina școlară. De aceea a dat pe brânci, tocmai când mai mult a avut nevoie de energie și de independență. Cel care se [tăria din clasă în clasă, din potrivă, a găsit dormitând în sufletul său o energie, salvată dela acțiunea distructivă a dascălului de latinește și de grecește, grație recalcitranței lui de copil. De această energie a făcut uz în momentul critic și a învins. Insușirea lui *de elev prost l-a salvat*.

* * *

Asemenea convingeri asupra valorii studiilor clasice să fi avut d-l Spiru C. Haret, când a întreprins reforma învățământului acum 12 ani? Nu știu. Dar sigur e, că reducând importanța covârșitoare a studiilor clasico-filologice în învățământul secundar și dând locul ce se cuvine studiilor științifice, s'a arătat pedagog priceput și îndrăzneț. Zic îndrăzneț, pentru că a dat puțința celor neîncrezători să se convingă prin experimentare. Pentru asta trebuie o enormă doză de îndrăzneală, când ai de convins tocmai pe cei cu educație mintală clasică. Aceștia nu experimentează niciodată, pentru că

ei sunt deprinși să lucreze numai cu un material care nu comportă experimentare. Mai cu seamă nu experimentează în materie de învățământ. De câte ori n'am auzit pe aceștia, și acum, și înainte de 1898, repetând sfatul așa de prudent: „*Nu vă jucați cu învățământul*“. „*Nu experimentați pe socoteala educării copiilor*“.

Aceștia îmi amintesc următoarea istorioară: Niște copii se jucau să intre mereu într'o apă adâncă. Mai înnotau, mai înghițiau apă. Ca omul care să învețe să înnoate. Un gligan lung prost, care privi la joaca copiilor, nu voiă să intre în apă «*până n'o învătă a înnotă*»... Intr'un târziu gliganul și un copil au plecat spre casă. Trebuiau să treacă pe o punte. Aceasta s'a rupt și cei doi au căzut în apă. Copilul, cu chiu cu vai, a ieșit la mal; iar gliganul s'a înecat. Pentru că a crezut, că poate să învețe a înnotă fără a intra în apă. Gliganul reprezintă pe cei cari nu experimentează cu învățământul.

D-l Spiru C. Haret i-a forțat să experimenteze chiar fără voia lor. Știu că vor fi greu de convinși. Deja tot felul de scăderi și tot felul de lipsuri se semnalează de către cei *înțelepți*, noului sistem de învățământ. Se uită însă de către aceștia dezorientarea ce o asemenea schimbare fatalmente produce în spirite, dezorientare care n'are timpul suficient să se clarifice în relativ scurtul timp de 10 ani. Se uită că profesorul de fizică, de zoologie etc. al noului regim, deși a studiat (?) în universitate fizica ori biologia, este totuș încă un produs al vechiului regim, a fost crescut și i s'a făcut educația mintală în atmosfera seminarială a vechii școli secundare. Unui asemenea element nu i se poate cere să pășească la educația tinerelor generații cu independența de cugetare pe care o cere o educație pur științifică. Se mai uită în fine ceeace mie

mi se pare mai important—se uită că d-l Spiru C. Haret —precum fatal eră—în această operă a avut colaboratori; că acești colaboratori au fost de sigur cu mult mai puțin convinși ca d-sa de inutilitatea studiilor clasico-filologice în formarea tineretului unui popor.

De aceea de sigur a fost împins să țină prea mult seamă de *opinia publică* (? !); și să nu ducă opera sa *de a doua laicizare* a învățământului public până unde ar fi trebuit. Căci de sigur, o desăvârșită *raționalizare* a învățământului cere complectă excludere a clasicismului și studiilor filologice. Timpul consacrat acestor studii trebuie dat studiilor științifice propriu zise — singurele cari pot să formeze și să ascutească cugetarea — și jocurilor fizice. Fatalmente rezultatele trebuie să se resimtă de transformarea oarecum hibridă a vechiului învățământ clasic. Vrajmașii noului regim se vor folosi și se folosesc de aceste slăbiciuni pentru a lovi opera în sine. Dar pe măsură ce elemente cu educație mintală nouă vor ajunge la aplicarea noului sistem, se va invederă mai mult inutilitatea aceea ce a mai rămas din sistemul de educație clasică. Atunci și acest rest va fi lepădat fără a provoca părerile de rău ale nimănui. Toată lumea se va fi convins, că studiul clasicismului trebuie să rămână numai apanagiul câtorva specialiști; că n'are ce căută în educarea intelectuală a copiilor. Li se va părea tuturor un nonsens ultra absurd de a avea pretenția să formezi idealul națiunilor, cari au trecut prin fiorii dați lumii de Revoluția cea mare Franceză, cu elementele culturii de acum 2.000 și mai bine de ani.

Un profesor de latinește găsiă studiului său chiar și o valoare igienică, întru aceea că copilul dă involuntar din mâni când scandează.

Se vor convinge atunci toți, că și corpul și mintea se pot dispensă de valoarea igienică, fizică și spirituală, a exercițiului scandărei. Se vor convinge că avem mijloace și mai expeditivă și mai eficace pentru aceasta. Se vor convinge... că morții cu morții; că cum a zis marele cugetător... „*peste morminte, înainte*“.

Iar d-lui Spîru C. Haret îi va reveni meritul de a fi fost cel d'întăiu, nu numai în România, care a făcut această nobilă sforțare de a restabili inteligența omenească în drepturile ei. Nu va fi aceasta cea mai neînsemnată dintre piesele monumentului, ce-l va nemuri printre Români.

Dr. V. SION
Profesor Universitar.

O RECAPITULARE

Învățământul științelor fizico-chimice în cursul secundar spre a putea corespunde menirii sale avea nevoie de: 1) laborator cu colecții de aparate; 2) profesori bine pregătiți, și 3) o activitate individuală a școlarilor. De câte ori amintirile mele merg spre trecut, de atâtea ori se desprinde ușor tot ce s'a făcut în aceste direcțiuni. Când în 1894 terminam liceul nu văzusem la curs nici o experiență. Învățarea științelor se făcea recitativ, căci: «eră greu de învățat fără experiențe dar încă și cu experiențe». Pentru noi noțiunea de laborator eră o . . . abstracțiune despre care amintiau legendele și anecdotele școlare. În clasa 7-a, nu-mi amintesc prin ce împrejurare, am dat peste o fereastră înălbită prin sgârbițurile căreia am putut privi în laborator; o grămadă neregulată de lemne și metal ruginit, acoperită de praf și amestecată cu bolovani. În lăuntru n'am călcat însă niciodată.

Bacalaureatul îmi dădă ocazia să constat acelaș lucru pentru colegii mei din alte orașe.

De atunci încolo am simțit cum progresul se făcea în toate direcțiile. Școli secundare noi înlocuesc casele închiriate și în clădirile noi se amenajează săli și instalații speciale destinate studiului științelor fizico chimice.

Pretutindeni colecțiile se completează și un întreg material de experimentare stă la dispoziția învățământului. În buget se prevăd subvenții anuale pentru susținerea cheltuelilor. Grijă cu care urmăria complectarea educațiunii științifice a școlarilor, face pe d-l Sp. C. Haret, ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice să hotărască în anul 1907 întrunirea pentru prima oară a profesorilor de științe fizice în conferințe generale la Iași, pentru a le pune în vedere direcția de activitate. În ședințele acestor conferințe, experiența tuturor adunându-se dădea fiecăruia dintre noi chestiuni noi de încercare și perfecționare. Pentru a afla rezultatele are loc o nouă întrunire în conferințele tot dela Iași în anul 1908 și apoi în vederea noilor programe la Ploești în 1910. La fiecare nouă întrunire asistența era mai numeroasă. Și de sigur nu este numai o întâmplare faptul că toate aceste conferințe se țin ministru fiind d-l Sp. C. Haret. În aceste conferințe se semnalase o lacună; predarea științelor fizico-chimice se făcea la cele mai multe gimnazii de profesori licențiați în științele naturale și cari, absorbiți prea mult de ocupațiile specialității lor, în facultate n'au avut destul timp de sacrificat spre a da o destulă atenție și unei pregătiri speciale de laborator în direcția științelor fizice. Pentru înprospătarea și perfecționarea cu manipulațiile de fizică și chimie, d-l Sp. C. Haret, ministrul Instrucției publice, hotărăște deschiderea unor serii de lucrări de laborator pentru profesorii de științele naturale cari predau ore de fizică și chimie. În Septembrie 1909, timp de 15 zile, ele au loc la seminarul Central pentru fizică și la liceul sf. Sava pentru chimie. La ele participă toți profesorii de gimnazii și tineri și bătrâni. Membrul în comisia pedagogică spunea în anul

următor, că: «se simte un real progres în predarea experimentală a științelor fizice în gimnazii».

La masa de experimentare școlarii privesc mereu cu plăcere și atenție — disciplina însăși se resimte. După fiecare încercare reușită se produce în ei instinctiv dorința de a o executa și ei. Profesorul trebuie să o încurajeze înlăturând astfel și o bănuială de prestidigitatie. Coborînd pe școlari în laborator, laboratorul capătă o nouă viață; școlarul capătă încredere în puterile lui și nimic nu învață ce n'a controlat cu simțurile lui. Astfel noua programă din 1908 introduce în mod obligator o oră pe săptămână în clasa 8-a de lucrări practice de laborator făcute de elevi. E puțin, dar e un punct câștigat. În vederea extensiunii acestei măsuri și la alte clase, d-l ministru Sp. C. Haret introduce în buget, ca încercare, la fiecare din liceele din București, un asistent de laborator din absolvenții facultății de științe. Laboratorul stă astfel deschis în mod permanent elevilor doritori de lucrări. Școlarii tuturor claselor, în serii, pot fi aduși în orele ce le rămân libere—și cu orarul antemeridian rămân destule—și acolo să repete și să anticipeze lucrările lecțiilor în curs.

Ceeace școala are în mic, instalațiile industriale au în mare; ducându-i pe școlari și acolo vor putea vedea și aplica învățătura lor. Pentru aceasta d-l ministru Sp. C. Haret hotărăște în anul 1910 să aducă în București, pe cheltueala Casei școalelor, elevi din clasa 6-a și 7-a de pe la diferitele licee din țară spre a vizita instalațiile industriale și asezămintele publice din capitală. Au fost chemate grupe de câte douăzeci—treizeci elevi dela liceele din T.-Severin, Botoșani, Craiova, Tulcea P.-Neamț etc. Conducând pe acești școlari și pe pro-

fesorii lor în aceste vizitări am avut ocazia să observ interesul ce-l puneau să cunoască în amănunțit, sirguința cu care învingeau oboselile drumului, iar din aprecierile lor la plecare rezultă folosul cel mare ce-l căpătaseră în precizarea cunoștințelor, în ușurința interpretării fenomenelor. Suntem dar în plin progres. Toți factorii necesari învățământului științific au fost îngrijiți. Nici nu se poate compara cu 1894 și nu sunt doar nici douăzeci de ani. Azi școlarii învață din experiențe căci fără ele e chiar imposibil.

Martor al acestor îmbunătățiri mi-am dat totdeauna seama că acel care a prezidat la realizarea lor, acel pe care l-am auzit arătând drumul cel nou și ne-a condus cu hotărîre spre el, este d-l Sp. C. Haret. Această recunoaștere o aduc ca omagiu și împreună cu mine vor trebui să o aducă toți acei cari părăsesc băncile școalei cu convingerea că învățământul experimental al științelor fizico-chimice a devenit cum trebuie să fie, adică ușor, plăcut și foarte util.

IOAN I. ROMAN

Profesor secundar în București.

MUZICA IN ȘCOALA SECUNDARĂ

Marele compozitor german Schumann, în foaia sa muzicală din anul 1834, zicea: «Muzica este un fel de limbă poetică deosebită, este limba sufletului, pentru că vorbește dela suflet, către suflet».

În adevăr, un om cu sentimente frumoase nu o poate ignora, pentru că ea a devenit un factor puternic al vieții noastre; în școală, în casă și în biserică, muzica înalță nu numai pe acela ce o execută, dar și pe acela ce o ascultă cu evlavie.

Cântul este cel mai vechiu mijloc de exprimare al sentimentelor, mai vechiu chiar și decât limba și poezia. Cei vechi au cunoscut muzica vocală înainte de a cunoaște instrumentele. În viața sufletească a omenirii de azi, ea e indispensabilă. A nu ne ocupa de studierea ei, a nu o cultiva, înseamnă a ne opune legilor naturii. Rugăciunea, fericirea, patriotismul, prin muzică omul le sărbătorește; în nenorocire, în durere, el se mângâie prin cântec. Mamele își desmeardă și-și adoră copilăși prin cântece. Poporul nostru, în special, e un popor muzical. Țăranul român, când simte o bucurie sau când petrece, cântă; când este persecutat de soartă, el își alină durerile prin cântec. Horile și doinile nu sunt altceva decât exprimarea muzicală a sentimentelor de bucurie ori de durere ale țăranului român.

Influența educativă a muzicii asupra spiritului omenesc e din cele mai însemnate: spiritul liniștit se deșteaptă prin mijlocul muzicii, se nobilează, se înalță; cel supărat se liniștește. Să ne aducem aminte din Sf. Scriptură, că David prin muzică a împlânzit turbarea lui Saul...

Acestei influențe educative a muzicii se datorește introducerea studiului ei în școalele noastre.

Dar să ne întoarcem privirile spre trecutul școlii noastre și să vedem în școala noastră s'a cântat?

Răspunsul este: Nu! De ce? Multe sunt cauzele: lipsă de repertoriu coral, lipsă de disciplină, o totală nepăsare din partea fie a directorilor, fie a maeștrilor etc. Dacă pe ici pe colea răsăriă câte o școală cu ceva coruri, eră un mare eveniment.

Unii maeștri credeau că, pentru a face muzică, e de ajuns a face pe elevi să învețe pe din afară puțină teorie sau solfegiu; alții pur și simplu nu făceau nimic.

Muzica era o *dexteritate*, adică obiect de pierdere de vreme; nici administrația, nici maestrul, nici elevii n'o băgau în seamă.

Pentru a se pune capăt acestei stări de lucruri, d-l Sp. C. Haret reabilitează muzica în școală, dându-i importanța ce trebuia să aibă, stabilește adevăratul ei caracter, acela de a învăța pe elevi *să cânte*, iar nu de a-i învăța teorie; și, pentru a provoca emulația printre maeștrii și printre elevii școalelor secundare, înființează în anul 1902 concursurile corale.

Data aceasta e o zi mare în istoria muzicii. Emulația produsă între elevi îi face să iubească cântul, iar maeștrii să muncească și să desvolte gustul între elevi

pentru executarea pieselor corale, care constituie cea mai importantă aplicare a muzicii vocale în şcoli.

După 1904 se modifică regulamentul din 1902 şi concursurile corale nu se mai țin în public; totuşi maestrii muncesc şi cântul coral se dezvoltă tot mai mult, iar în anul 1907 tot sub d-l Haret ca ministru, concursurile se reînfiinţează şi producţiunile devin publice şi obligatorii, adevărate serbări şcolare.

Rezultatele se pot vedea: de unde până acum muzica corală nu se făcea pe o scară mai întinsă decât în şcoalele normale şi seminarii, vedem astăzi că corurile şcoalelor secundare, dacă nu le-au întrecut ca execuţiune, dar au stat alături de ele cu multă cinste.

Nu e serbare, fie în şcoală sau în afară de şcoală, fără ca elevii să nu execute în cor cântece patriotice şi naţionale.

Cântarea face să se desvolte şi să se întărească în elevi, simţul patriotismului şi al iubirii de tron şi ţară.

În capitală, cum şi în unele oraşe, elevii şi corul şcolii se duc la Biserică, unii ascultând, iar alţii executând cu multă măiestrie imnurile serviciului divin. Aceasta face ca în sufletele lor să se întărească iubirea către aproapele şi credinţa în Dumnezeu.

În anul 1909, d-l Haret ia hotărîrea ca să se țină în Bucureşti conferinţele maestrilor de muzică din întreaga ţară.

Conferinţele se țin în zilele de 18—22 Noemvrie 1909. Aceste conferinţe nu au avut caracterul unor şedinţe de discuţiuni teoretice, ci mai mult acela al unor cursuri cu aplicaţiuni practice a materiei de predat.

Cu această ocaziune s'au organizat audiţiuni şi pro-

ducțiuni muzicale, cari au contribuit foarte mult ca *maeștrii* să-și poată desvoltă și susține gustul artistic.

Pot afirmă că muzica și-a găsit astăzi adevărata ei menire: astăzi în școalele noastre secundare din întreaga țară se cântă, și se cântă mult și bine; maeștrii de muzică muncesc cu pricepere și tragere de inimă.

Am arătat mai sus că una din cauzele principale pentru care nu se puteau face cântece în școale eră și lipsa unui repertoriu coral.

Sub d-l Haret se numește o comisiune și se alcătuește un repertoriu coral pentru școalele primare, și un repertoriu pentru școalele secundare; ele au fost tipărite de Cassa Școalelor și trimise în întreaga țară.

Un corolar al desvoltării muzicale în școală este extensiunea gustului muzical în societate. Școlarul devenit bărbat nu trebuie să uite a cântă, căci omului matur, ca și copilului, tot muzica îi descrețește fruntea, îi provoacă buna dispoziție sufletească, izvor de generozitate și altruism. În străinătate, societățile muzicale sunt un semn al civilizației, iar la noi în țară, în special în capitală, numeroasele societăți corale germane sunt par'că un exemplu viu al inferiorității noastre culturale... Câți din Românii cu tragere de inimă nu s'au simțit rușinați când cu ocazia Expoziției jubilară din 1906, pe scenă se succedau rând pe rând cu zecile, societățile corale ale fraților noștri subjugăți din Ardeal, unde chiar satele își organizează coruri, iar, alături de ele, Capitala Regatului Român n'a putut prezenta decât un singur cor, acela al societății «Carmen».

Pentru a încurajă inițiativa particulară ca să organizeze coruri, d-l Spiru Haret a subvenționat în mod larg societățile corale existente sau înființate în timpul

din urmă. Din această mișcare a rezultat și înființarea unei societăți noi.

În anul 1906, o bună parte din inteligența muzicală a capitalei — profesioniști și diletanți — pătrunși de marele rol educativ al muzicii în societate și cunoscând nevoia unei grupări serioase, care să urmărească de aproape cultura și răspândirea muzicii în popor, precum și încurajarea și susținerea tinerelor talente muzicale, înființează societatea corală — formată numai din bărbați — ce poartă denumirea de «Cercul artistic muzical».

Ca omagiu adus omului care a dat cea mai puternică impulsie învățământului muzical, d-l Sp. C. Haret este aclamat președinte de onoare, demnitate pe care o ocupă și astăzi.

Mulțumită subvențiunii anuale înscrisă de d-l Spiru Haret în buget și muncii stăruitoare a membrilor săi, «Cercul Artistic muzical» a luat o dezvoltare frumoasă. El cultivă deopotrivă muzica clasică, religioasă și populară.

Societatea atinge astăzi însemnatul număr de 100 membri și concertele pe care ea le dă cu regularitate la Ateneu i-au asigurat un loc de onoare printre societățile noastre muzicale.

Mulți, și mai cu seamă străinii, cred că nu avem muzică națională. Cunoscătorii știu însă că muzica noastră populară este din potrivă mult mai bogată și mai frumoasă ca la alte popoare. Muzica noastră populară este dulce, melancolică, gingașă, pasionată și plină de iubire, iar melodiile ei sunt vii, animate și pline de originalitate.

Entusiasmat și plin de dragoste pentru răspândirea muzicii populare, care trebuie să devie adevărata bază de inspirație pentru compozițiile noastre, d-l Sp. C. Haret a delegat în anul 1908 pe d-l B. Anastasescu,

un distins muzicant și compozitor, punându-i la dispoziție mijloacele trebuincioase, să culeagă din întreaga țară melodii și române vechi. În timp de doi ani cât a durat această însărcinare, bătrânul Anastasescu a cules peste 200 cântece românești.

Parte din ele le-a armonizat pentru cor bărbătesc și mixt, iar parte au rămas ca simple române bătrânești. O mulțime din cele armonizate au fost executate cu mare succes de membrii «Cercului Artistic muzical» în concertele ce a dat.

Toate aceste melodii populare se află depuse în Minister și sperăm că ele vor fi tipărite cât de curând de Cassa Școalelor.

Tot d-l Haret acum în urmă luase frumoasa hotărâre ca un număr de membri ai Cercului Artistic muzical împreună cu elevele dela Azil, să dea câteva concerte populare prin sate, ca astfel să poată atrage pe țărani și să-i facă a iubi cântecele bătrânești.

Nu pot termina, fără a nu aduce aci, în numele tuturor ce se interesează de muzică, — profesioniști și amatori, — prinosul nostru de recunoștință acestui mare bărbat al neamului, care, cu pătrunderea și patriotismul său, a îmbrățișat tot ce este folositor, încurajând și ajutând atât cu fapta, cât și cu cuvântul orice avânt artistic în această țară.

MIHAIL TANASESCU

Maestru de Muzică Vocală în București.

DOMNUL SP. C. HARET CA INIȚIATOR ȘI PROPAGATOR AL EDUCAȚIUNII FIZICE LA NOI ÎN ȚARĂ

Educațiunii fizice în țară nu i s'a dat importanța cuvenită dela începutul organizării învățământului nostru în genere. De sigur, acum o jumătate de secol erau atâtea de făcut, atâtea de îndrumat, că marilor bărbați patrioți de pe timpuri nu le-a fost în putință a se gândi, în marea operă de refacere a statului, să se ocupe și de una din cestiunile cele mai de seamă de vitalitate și propășire a rasei: mărirea și întărirea neamului prin o scioasă și îngrijită educație a corpului.

Un scriitor german spune undeva: «Caracterul unei națiuni, ca și starea ei morală și politică nu se oglindește mai bine ca în rostul unui învățământ cu baze solide de organizare, tradiție și continuare».

Astfel se face că la baza învățământului nostru din 1864, grija de o educațiune fizică, care să formeze nu numai corpul și inima, ci și sufletul generațiilor ce aveau să urmeze, a lipsit și cu aceasta a lipsit poate una din pârgurile cele mai de seamă din întreg edificiul ce ne-am clădit.

Istoria ne învață, că națiunile la cari educațiunea corpului a fost bine prețuită au existat și mers înainte și

din contra. Timpul în care trăim e o dovadă mai mult, iar națiuni tinere, dintre cari unele ne sunt vecine chiar, ne spun și mai mult prin fapte decât s'ar scrie prin vorbe.

Sănătatea unui popor este cea mai mare putere a unei națiuni și prin nimic mai mult ca prin exerciții fizice sistematic îndrumate nu se formează corpul și inima celor chemați a-l alcătui.

Dar să viu la fapte concrete.

Modificările întreprinse de fostul ministru al instrucțiunii, G. Kițu, în 1883, n'au fost mai norocoase în a aduce o stare mai bună de lucruri pentru cauza educațiunii fizice în țară. Gimnastica care până aci figură ca *facultativă* numai în câteva gimnazii și licee din țară, din lipsa de personal didactic, cu tot acest neajuns, la această dată e impusă obligatorie sub titlul: *gimnastica și armele în toate clasele*.

Fără programă, fără vre-o îndrumare și, mai cu seamă, fără personal, această ramură a învățământului nostru nu putea să dea readele ce ar fi fost de dorit. Tința la care ea trebuia să ducă putem zice că eră o ficțiune și rezultatele la fel.

Lucrurile însă nu puteau merge mult astfel înainte. Trebuia o epocă de regenerare în învățământul nostru și, mai presus de aceasta, trebuia un om, un suflet născut și crescut în inima școalei românești, pentru ridicarea ei la progresul ce timpul și nevoile impuneau. Trebuia, în sfârșit, un Sp. C. Haret.

Data anului 1898 va rămâne o epocă însemnată pentru învățământul gimnasticii în țara noastră.

În adevăr, ne găsim în primăvara acestui an, cam pe la începutul lunei Aprilie, nu mult timp dela venirea d-lui Sp. C. Haret în fruntea ministerului de instruc-

țiune. Și, într'o zi, ne pomenim cei șapte maieștri de gimnastică din Capitală — în acest număr intră și defunctul G. Moceanu — că suntem invitați în cabinetul d-lui Ministru pentru o consultare a unei lucrări, mai bine zis a unei propagande de întreprins.

După un schimb oarecare de vederi, d-l Haret ne spune: «Nu mai merge. Tinerimea noastră școlară de azi nu mai e acel tineret sglobiu, vioiu, rezistent, de pe când eram eu în liceu. În școalele noastre nu mai văd jucându-se bușita, barul, mingea bătută, mingea la zid și în deosebi unul din jocurile noastre originale cele mai frumoase: *Oina*. Aș dori ca d-voastră — noi maieștrii de gimnastică —, să începeți o campanie în această direcțiune și vă asigur de tot concursul meu. Aș dori ca d-voastră să începeți chiar de pe acum să învățați pe elevi să joace acest joc care pune în mișcare tot corpul și desvoltă atât de mult îndemânarea, vederea, ca și inițiativa proprie, astfel ca, la 10 Maiu să putem organiza în Capitală un concurs între elevii școalelor secundare.»

Se înțelege că maieștrii de gimnastică din Capitală nu așteptau un îndemn mai bun ca acesta. Ne-am pus pe lucru, alcătuind un regulament de ținerea primului concurs de Oină, ale cărui baze au rămas în picioare și azi și concursul se ține, în ziua mai sus arătată, în Cișmegiu.

A descrie aci buna dispoziție și emulațiunea imediată ce a stârnit această inițiativă, între școlărimie, condusă în bună parte de însuși d-l Haret, e inutil. Rezultatele se văd, și apoi cu drept cuvânt putem spune azi că nu este elev, nu este copil, care să nu fi jucat Oina, care să nu cunoască în perfecție regulile ei.

Din acest punct de vedere se poate afirma, fără cea

mai mică exagerare, că d-l Haret a reînviat nu numai practicarea exercițiului corporal la noi dar trebuie considerat în acelaș timp și ca singurul inițiator al practicării unuia din jocurile gimnastice cu adevărat originale și românești.

Ca ori și ce început, în practicarea acestui joc și ținerea concursurilor, cari de aci înainte trebuiau să devie generale, cerea ca el să nu se mărginească numai la aceasta. Și astfel se face că d-l Haret, prin decizia sa din 1898 zice: *«Având în vedere trebuința ce este de a se da în școli o mai mare dezvoltare exercițiilor fizice, fără care educațiunea tinerimei nu poate se fie nici completă, nici armonică.»*

Având în vedere, că pentru a se atinge acest scop, printre alte mijloace, *unul din cele mai eficace este și acela de a se cultiva jocurile, care dezvoltă forța, agilitatea, curajul și inițiativa individuală.*

Decidem:

Se institue concursuri anuale de joc de Oină pentru școlarii școalelor primare și secundare, școalelor normale, primare și seminariilor, etc.»

Iată cum acest apostol al școalei românești privea, sunt acum patrusprezece ani, chestiunea educațiunii fizice la noi și iată care erau mijloacele ce ni se puneau la îndemână pentru educarea tineretului nostru.

D-l Haret însă nu se oprește aci, ci, văzând cât de bine prinde îndemnul dat de d-sa, prin ordinul circular din 4 Iulie 1898, adresat primăriilor, capitalelor de județe, spune:

«În scopul de a lăți cât mai mult deprinderea exercițiilor fizice, prezentându-le sub forma cea mai atrăgătoare și mai potrivită pentru dezvoltarea armonică

a corpului, Ministerul a instituit pentru școale, concursuri de joc de Oină.

Inovațiunea aceasta a fost bine primită și sperăm, și dorim ca Oina să devină sportul nostru național, precum pe aiurea este *Tenisul, Croquetul, Conotajul* și altele.

Pentru a se ajunge însă la acest rezultat, concursul d-voastră ne va fi foarte util. În adevăr, școalele noastre dispun în genere, de prea puțin loc, pentru ca Oina să poată fi practică cum se cade chiar în ele. Ar trebui pentru aceasta un spațiu cam de 100 m. lungime pe 80 m. lățime, dimensiuni cari rareori se pot găsi în curtea unei școale.

Ar fi ușor însă pentru primărie ca să facă a se amenaja, în acest scop, vreo parte din unul din parcurile sau grădinile orașului, care ar fi situat mai la îndemână.

Ar putea servi pentru aceasta o parte restrânsă a parcului sau grădinii, lipsită de arbori și bine netezită.

Locul acesta ar deveni în scurt timp locul de întâlnire al tinerimii orașului, nu numai la cei din școale, ar fi o atracțiune puternică și pentru publicul nostru, care în genere nu uzează în destul parcurile și grădinile sale.

Animățiunea și veselia ce ar domni acî, ar corespunde pe deplin scopului pentru care primăriile își impun sacrificii cu întreținerea parcurilor și grădinilor lor.

E destul să amintesc că în cele mai mari, mai centrale și luxoase grădini din orașele mari și mici din străinătate, nu lipsesc asemenea locuri rezervate pentru jocuri, pentru ca să fie dovedit că se cuvine și noi să facem asemenea.

Sper d-le primar, că și d-voastră veți găsi nemerită această intervențiune a noastră, că veți binevoi a face ce se va putea pentru ca și orașul în capul căruia vă aflați, să realizeze această îmbunătățire pentru care nu se cere decât o cheltuială cu totul neînsemnată».

Intru cât apelul dat de d-l Haret pentru ca și la noi orașele mari și mici să aibă locul lor destinat tinerimii pentru practicarea jocurilor și exercițiilor fizice în aer liber (1), va fi avut sau nu un ecou fericit e greu de precizat.

Pentru București, însă, pot spune că prin Octombrie același an și în urma intervenirii, tot a d-lui Haret, la Ministerul Domeniilor, o comisiune delimită la șosea, la capătul aleii din dreapta, un loc foarte potrivit scopului urmărit de fostul ministru al școalelor. Așa că, la 10 Maiu 1899, pe acest teren, 18 școale din capitală și țara întreagă își disputau lupta și rezultatul primului concurs general de Oină, al cărui premiu, o statuă de bronz, reprezentând un atlet ce ținea o facă în mână, aveă să devină obiectul unor asemenea concursuri generale și anuale.

Elevii de pe vremuri ai liceelor din Brăila și Mihail Viteazul din capitală, ai Seminarului Central, apoi ai Școalei normale din Câmpulung (2), cari mai mulți ani de-a rândul au cucerit acest simbol al puterii și al luminii, își vor reaminti, de sigur, cu drag de acea luptă

(1) Orașelul Charlottenburg (lângă Berlin), anul trecut, pentru a intra în stăpânirea unui joc destinat tinerimii a plătit unui particular trei milioane și jumătate de mărci.

(2) Școala Normală din Câmpulung a câștigat premiul trei ani de a rândul: în 1907 la Ploști; în 1908 la Iași și în 1909 la Galați; care premiu, în vederea acestui frumos succes, a fost oferit de d-l Haret să rămână în posesiunea școalei ca o amintire plăcută în viitor.

pașnică și amicală susținută cu tot atâta bărbăție și dragoste ca și demnitate, pentru ca gloria câștigată să nu fie pierdută.

Anul trecut d-l Sp. C. Haret, aprețiind și mai mult importanța locurilor pentru cexerițiile corporale în aer liber, luase măsuri ca proprietatea Ministerului instrucțiunii publice de pe Bulevardul Dreptului din Capitală să se destine și amenajeze în acest scop.

Ceeace a îndemnat pe d-l Haret la o asemenea rezoluțiune, eră, nu numai o măsură care intră perfect în vederile sale de bun cârmuitor, dar, tot odată, și pentru a înlătură spectacolul urît de azi de a vedeă școlărima cursurilor primare și gimnaziale vagabondând pe maidane și locuri absolut improprii — cum e cel din fața Ministerului de rășboiu — pentru a jucă Oina, devenită atât de populară.

Mai e nevoie să spun că, prin măsurile luate de d-sa la timp, acest joc posedă azi o reglementare care poate rivaliză cu cinste cu cele mai de seamă jocuri sportive streine? Că nu ăa fost concurs parțial în Capitală sau general în provincie, ca să nu fi fost prezidat de d-sa? Și, că, la asemenea ocaziuni, tinerimea școalelor noastre să nu fi auzit cuvinte de laudă și îndemn pentru munca și convingerea ce pune în practica întăririi corpului, a desvoltării curajului și iscusinței, calități fizice și morale atât de necesare viitorului cetățean cașl apărător al patriei?

Opera d-lui Haret, ca inițiator al educațiunii fizice la noi în țară nu s'a mărginit numai la cele expuse cu privire la jocul de Oină.

Reforma învățământului secundar și superior din

1898, întreprinsă și dusă la bun sfârșit de d-sa, e un exemplu mai mult.

În adevăr, d-sa, prin anteproiectul de lege, pe de o parte introduce gimnastica și jocurile școlare în toate școalele secundare acordându-le câte două ore pe săptămână de clasă, iar pe de alta ia măsuri, cu privire la condițiunile de admisibilitate și a concursului de capacitate pentru ocuparea unei catedre de gimnastică, ce până aci nu le aveam.

Și cum grija d-sale de căpetenie eră să așeze învățământul pe baze trainice și serioase, vedem, că, pentru întâiaș dată se dă gimnasticei și jocurilor locul cuvenit între celelalte programe, ca adevărate mijloace de educațiune, prin precizarea materiei și clasificării mijloacelor de instruit.

Dela această dată, gimnastica în școalele noastre secundare capătă un nou impuls. De unde până aci ea eră considerată în învățământul nostru ca un mijloc de divertisment, acum i se consfințește scopul și rolul ei educativ.

În 1902, luna Maiu, asistăm la o nouă manifestare în favoarea exercițiilor corporale. În acest an, d-l Haret dispune ca școalele secundare din Capitală să organizeze în comun o serbare de gimnastică pe locul de jucat dela șoseă. Scopul acestei serbări eră ca, prin exerciții sistematice și raționale, executate cu această împrejurare, să se atragă masa mare a populațiunii Bucureștiului în cercul favorabil cultivării exercițiilor corporale. La această festivitate, corpul didactic, părinții elevilor, autorităților școlare superioare, ca și un delegat al Ministerului de războiu, sunt de față. Serbarea constând din exerciții executate în acelaș timp de toți elevii școa-

lelor participante și producțiuni pe școale, lasă asupra publicului una din impresiunile cele mai plăcute.

Constatând frumoasele rezultate ce dă și această inițiativă, d-l Haret în 1908, introduce, pe lângă partea principală a serbării, ca elevii de curs superior să ieă parte și la un concurs de gimnastică populară compus din sărituri, alergări, ridicare și aruncare de greutăți. Tot la această dată câteva din școlile secundare de fete iau parte cu câte o producțiune la această serbare.

Numărul tot mai mare al elevilor cari participă la acest concurs—în 1908 au luat parte la concurs 94 de elevi, dintre cari 32 au fost premiați,—ca și al publicului care a început să aprețieze valoarea mișcării începută de d-l Haret, ne arată în destul cât se poate face la noi pe tărâmul cultural acolo unde este un impuls viu și susținut. De aceea, numai departe, anul trecut d-sa a și luat măsuri ca aceste serbări și concursuri de gimnastică să se țină în afară de București, și în Craiova, Galați, Ploiești și Iași.

Inițiativa luată de d-l Sp. C. Haret pentru răspândirea și popularizarea educațiunii fizice pînă în școală nu s'a limitat numai la hotarul acestei instituțiuni de Stat. Următoarele două dovezi vor arăta în culori mai vii năzuința mare de care eră însuflețit a contribui prin toate mijloacele la înălțarea neamului.

Așa, în Septembrie 1905, de mai mulți cunoscuți ai mei se ieă inițiativa de a se înființa o societate de gimnastică în Capitală și se propune intrarea d-lui Haret în comitet în calitate de vice-președinte. D-sa primește și nu a ezitat un moment de a luă parte la ședințele de comitet ori de câte ori a fost nevoie de o întrunire a acestuia. Societatea de gimnastică se numește *«Inainte»*

și azi, d-l Haret, face parte din ea în calitate de președinte de onoare.

În sensul mișcării întreprinse de d-l Haret, inițiativa particulară începe să se miște și ea și astfel vedem că, în Octomvrie acelaș an, comitetul societății de gimnastică «Înainte» convoacă societățile colege din București la o consfătuire în vederea organizării tuturor societăților de gimnastică din țară în o *Federațiune*, cu scopul de a răspândi gimnastica educativă în massa poporului.

Inițiativa luată nu dă greș căci, în 28 Noemvrie 1905, se alege un comitet de delegați din toate societățile din Capitală de a concepe statutul federal. Statutul odată terminat se aprobă și un nou comitet, provizoriu, din care făcea parte și d-l Haret, se alege ca să elaboreze diferitele regulamente, iar lucrarea întreagă se termină în Martie 1906.

Memorabile vor rămâne ședințele la cari acest mare patriot a luat parte spre a se dota țara cu una din acele instituțiuni de educațiune națională ce va face fala neamului, după cum memorabil va rămâne și faptul alegerii d-sale ca vice-președinte în Comitetul federal, la început, iar acum doi ani ca *președinte de onoare al Federațiunii societăților române de gimnastică, arme și dare la semn*.

Dar, dacă acestea sunt date de cari numele d-lui Sp. C. Haret e strâns legat, tot așa, cele ce urmează, vor învedera cu prisosință, cum dorința d-sale eră de a susține opera ce a început prin orice mijloace morale și materiale ce-i stă în putință.

Astfel reorganizarea învățământului din 1899 a avut, ca urmare imediată, că materialul didactic trebuia îmbu-

nătătit și complectat. Din această sferă de acțiune a d-lui Haret, instrucțiunea gimnasticeii nu a fost înlăturată.

În 1904, d-sa dispune prin Cassa Școalelor de a se completă materialul de utilizat și în consecință se dă ordin școalei superioare de meserii din Capitală de a se confecționa două modele complete de instrumente și aparate de gimnastică ce trebuiau să servească în urmă ca normă pentru construirea întreg materiulului de folosit.

Evenimentele politice ce au intervenit însă în urmă n'au dus la bun sfârșit această măsură și ea rămâne în suspensiune până în toamna anului 1910, când capătă o rezolvare completă și definitivă în sensul dorinței d-sale din 1904.

Cu ultimile modificări aduse organizării școalelor profesionale de fete în 1909, d-l Haret introduce gimnastica printre obiectele de studiu și în aceste școale.

În 1904, luna Septemvrie, maeștrii de gimnastică sunt întruniți în capitală pentru întâiaș dată, oficial, în conferințe didactice, în vederea *unificării mijloacelor și a metodei de predare*. Trei zile cât au durat aceste consfătuiri colegiale au fost de ajuns spre a se preciza în mod clar unele punțe de orientare ce până atunci erau necunoscute sau păreau neînțelese în predarea învățământului acestei instrucțiuni.

Tot astfel s'a întâmplat și cu conferințele din 1907, cu diferența numai că aceste au durat aproape cinci zile.

Dar, dacă dorința d-lui Haret a fost în permanență ca să ridice cât mai sus nivelul moral al educațiunii fizice la noi în țară, tot astfel d-sa nu pierde din vedere pe maestrul de gimnastică veșnic gata la orice sacrificiu de timp și muncă în folosul școalei. Îmbunătățirea salariului prin bugetul din 1909 dovedește aceasta în deajuns.

Acolo, însă, unde vederile largi de adevărat părinte al educațiunei fizice în țară la noi le găsim la d-l Haret, este în măsura din urmă luată cu privire la ținerea primului curs oficial de gimnastică suedeză. Un curs propriu zis până în 1909 nu a existat și nici s'a ținut vre-o dată la noi. La început el a fost destinat numai pentru profesorii titulari de gimnastică. Dar, aprețind mai de aproape importanța lui, d-l Haret, a dispus ca la el să iea parte și alți membri din învățământ ca și persoane particulare, care ar fi voit să se prepare pentru a îmbrățișa cariera de viitor profesor de gimnastică.

Cursul acesta, considerat mai mult ca un curs de perfecționare eră necesar din multe puncte de vedere și ținerea lui a fost un serviciu adus instrucțiunii ca și cauzei gimnastice.

Dacă în 1904, intențiunea d-lui Haret eră de a vedea unificându-se mijloacele de întrebuințat și metoda de predat în educațiunea fizică din școalele noastre, așa cum există în toate statele moderne azi, în 1909, prin organizarea cursului de gimnastică, dorința d-sale eră de a pune pe profesorii noștri de gimnastică, dornici de a secundă vederile d-lui Haret, în posibilitatea progresului realizat de pedagogie și științele experimentale și în această ramură a învățământului.

Nu voiesc să ating acî chestiuni de teorie pedantistă. E lucru cert însă, că învățământului nostru, în genere, îi lipsește în prezent o adevărată sistemă de educațiune fizică care să formeze complet corpul și să disciplineze sufletul tinerimii noastre școlare, iar măsurile luate de d-l Haret în timpul din urmă, cu organizarea acestui curs, tindeau tocmai către împlinirea acestui fapt.

Cursul acesta de gimnastică a fost frecventat în prima

sesiune din 1909, care a durat dela 1 August până la 15 Septembrie, de 59 persoane, deși se înscriseră 69, repartizate astfel: 18 maiestri titulari; 12 suplinitori și suplinitoare de gimnastică; 8 învățători și învățătoare, iar restul de 21, bărbați și femei în afară de învățământ. În a doua sesiune din 1910, care a durat dela 15 Iunie până la 15 Iulie, numărul înscrișilor a fost de 90, cursul însă nu l-au urmat până la sfârșit decât 58, repartizați astfel: 14 maiestri titulari; 3 maiestri și maiestre suplinitoare de gimnastică; 8 învățători și învățătoare și 33 persoane în afară de învățământ.

Am dat toate aceste date aci pentru a se vedea cât de mult se resimte la noi existența unui curs de gimnastică educativă-pedagogică în înțelesul propriu al cuvântului și în deosebi ce și cât a făcut d-l Sp. Haret pentru cauza educațiunii fizice la noi.

Cu aceasta nu pot încheia mai bine rândurile de față decât spunând, ceea ce am precizat dela început: istoria gimnasticeii, ca și aceea a dezvoltării învățământului la noi, va trebui să înscrie cu litere de aur pe *d-l Sp. C. Haret ca inițiator și propagator al educațiunii fizice la noi în țară.*

D. IONESCU

Maestru de gimnastică în București.

LIMBILE MODERNE IN INVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR

Invățământul nostru secundar din ultimii ani se prezintă sub un aspect cu totul deosebit decât acela dinainte de reforma dela 1898. Până la această dată învățământul secundar unitar așa cum fusese întocmit prin legea dela 1864, eră destinat să prepare pe viitorii candidați la bacalaureat, singura cheie pentru toate funcțiunile statului și studiile superioare. Se învăța un număr mare de cunoștințe din toate materiile, literare și științifice, fără nici o preocupare decât posedarea lor într'un mod cât mai exact.

S'au schimbat însă timpurile și totodată și mijloacele de pregătire pentru ele a viitorilor cetățeni. Nu mai fu vorba ca liceul să prepare cât mai mulți candidați pentru posturile vacante, ci cât mai multe forțe, care să fie întrebuințate cu succes în orice ramură de activitate. Legea dela 1898 împărți liceul vechiu în două cicluri: primul numit și gimnaziu cu 4 clase, care să dea elevilor cunoștințele necesare aproape oricărui cetățean mai luminat, dat fiind progresul ideilor și cunoștințelor moderne și al doilea ciclu, tot cu patru clase împărțit în 3 secțiuni, clasic, modern și real, care să continue cunoștințele din primul ciclu, nu însă în mod uniform, ci după ap-

titudinile elevului, avându-se în vedere nu numai cultura generală a viitorului magistrat, doctor, profesor, avocat etc., ci și o specializare în vederea carierei de mai târziu.

S'a creiat astfel o stare de lucruri care, comparată cu cea din străinătate, ne dă dreptul să ne mândrim de progresele realizate în această direcție. În Franța, cu toată insistența membrilor din comisia de reformă a învățământului secundar dela 1902 de a se desființa baccalaureatul și a se înlocui cu un examen în felul examenului de absolvire dela noi, precum și a se organiza o pregătire pedagogică a viitorilor profesori, totuș și astăzi durează vechea stare de lucruri. Din fericire la noi n'a existat un cult așa de tiranic pentru trecut, cu toate că această lipsă de tradiție în ale învățământului poate fi de multe ori un rău într-un cât ori cine are posibilitatea să schimbe lucrurile cum voiește.

La noua stare de lucruri s'au adus noi îmbunătățiri, cerute de nevoile timpului. În toate aceste îmbunătățiri — programe, metode și regulamente — preocuparea principală a fost și este adoptarea cât mai mare a viitorului cetățean la nevoile vieții moderne. La această unitate însă de direcție nu se putea ajunge decât printr'un om, care în continuu să fi veghiat la realizarea năzuințelor sale, iar omul de numele căruia va rămâne legată istoria contemporană a învățământului secundar, precum și a celorlalte ramuri de învățământ este d-l Sp. Haret, numit pe cel mai mare drept părintele școlii românești, ca unul ce n'a lăsat nici o ramură de activitate școlară, de care să nu se intereseze și să n'o îndrumeze după principiile cele mai nouă.

Eram la congresul de limbi moderne și vechi, ținut la Craiova în 1908. D-l Sp. Haret, pe atunci ministru

al instrucțiunii publice prezidă cu cel mai viu interes desbaterile congresului. Un profesor dela Iași făcù propunerea ca acolo unde sunt doi profesori de limbă moderne să poată merge fiecare în străinătate câte 6 luni, pentru perfecționare, înlocuindu-se la catedră unul pe altul, așa că rămânându-le salariul întreg, să poată face față mai bine cheltuelilor.

D-l Haret primi cu bucurie această propunere, iar la întoarcerea în București, ea și fu transformată într'o dispoziție ministerială, care dădea astfel profesorilor posibilitatea de a-și întregi cunoștințele și de a putea lucra conform cerințelor nouălor programe analitice. Se mai adăugară și înlesnirile materiale pentru drum, precum și puțința de a plecă pentru un timp mai îndelungat decât 6 luni, așa că noua dispoziție dedea profesorului doritor de o cultură mai largă toate mijloacele pentru ajungerea scopului său. S'a realizat astfel un serviciu imens adus limbilor moderne, care nu există în multe alte țeri.

Foloasele acestei dispoziții sunt nemăsurat de mari. Programa analitică din 1908 prevede învățarea limbilor moderne în cursul inferior, nu numai pentru a fi citite în bucăți mai ușoare, dar și pentru a se întreține o conversație în afacerile zilnice, pentru a se putea face scrisori și pentru a se câștiga o seamă de noțiuni despre viața și cultura poporului a cărui limbă se învăță, iar în cursul superior pentru a face pe elevi să citească cu înlesnire scrieri străine literare ori relative la istoria, știința și cultura modernă a poporului german și francez, englez ori italian și să se folosească de limba lui în scris și în conversație.

Pentru a se realiză toate aceste puncte din program,

a trebuit să se înlocuească mai întâiu vechile metode cu altele nouă și în urmă a venit dispoziția d-lui Haret, care pentru a deveni și mai rodnică, din facultativă cum este acum, ar trebui să fie obligatorie pentru toți profesorii de limbi vii.

Oricât de bune studii ar face profesorul în țară, fie în liceu, fie în universitate, aceasta nu e de ajuns; trebuie ca el să vie în contact cu poporul a cărui limbă o va predă, căci numai așa va putea lua o cunoștință vie de limba lui, de viața politică și socială, de obiceiurile și felul lui de a fi. Numai trăind în sânul unei familii streine și asistând la toate manifestările vieții de cetățeni, școală, biserică, debateri politice și judiciare, teatre și tot felul de distracții publice și familiare, numai așa profesorul de limbi vii venind în țară va fi pentru elevii săi o imagine vie a lucrurilor despre care el are să le vorbească; astfel mărginindu-se numai la ceea ce a făcut în țară cartea de franțuzește ori nemțește, va rămâne o literă moartă pentru el ca și cea de greacă și latină.

Această minunată dispozițiune a d-lui Haret se impune cu atât mai mult ca obligatorie pentru toți profesorii de limbi vii, cu cât condițiile de viață modernă schimbându-se, învățământul secundar caută să prepare pe elev pentru aceste nevoi. Cum limbile moderne ocupă o mare parte din programul gimnaziului și liceului, natural este ca și ele să concureze în cea mai mare măsură la îndeplinirea scopului urmărit de învățământul secundar.

Alături de preocupările intelectuale, literare și științifice, comerțul, industria și agricultura, trei ramuri de bogăție națională, au luat acum un avânt care a schimbat aproape cu totul preocupările societății moderne. Pri-

mele două, mai ales, au sporit legăturile dintre țara noastră și celelalte cu cari avem afaceri, și nimic nu poate ușura aceste legături decât cunoștința vie a poporului cu care venim în contact.

Profesorilor plecați până acum în străinătate li s'a dat însărcinarea să studieze în acelaș timp și diferite instituții culturale, făcând la întoarcere raporturi asupra lor, așa că folosul acestei șederi este dublu.

Incoronarea acestei bune dispoziții s'ar face prin trimiterea în străinătate a elevilor celor mai buni la limbile moderne, pe timpul vacanței care precedează intrarea lor în Univeritate. Șederea lor în străinătate timp de 4 luni ar fi de un foarte mare folos pentru însușirea culturii superioare pe care o vor primi în Universitate și în acelaș timp o atracție minunată pentru a merge din nou la terminarea studiilor universitare, spre a le completa. Să sperăm că și această dispoziție va veni într'un timp cât mai apropiat.

DUMITRU BACIU

Profesor secundar în Câmpulung.

EXCURSIUNILE ȘCOLARE

Necesitatea excursiunilor. Excursiunile școlare constituie pentru învățământ mijlocul intuitiv cel mai nemerit pentru asimilarea cunoștințelor teoretice. Instrucțiunea dobândită în școală pe cale auditivă și prin diferite mijloace intuitive ca: tablouri, reliefuri, exerciții de laborator, colecții minerale, proiecții luminoase etc., se completează și desăvârșește prin punerea în contact a elevului cu realitatea din afară de zidurile școlii, cu marele laborator care este natura.

Introdus în acest mediu, elevul dobândește buna deprindere de a observa lucrurile și oamenii, a-și da seama prin propria sa judecată despre raportul de cauzalitate dintre fenomenele cosmice și sociale, prinde gustul de a cerceta și verifică totul prin propriile sale forțe, într'un cuvânt *se dezvoltă în el spiritul de observare și de inițiativă*. — Dacă la toate aceste foloase adăugăm și pe acel al *întremării fizice* prin traiul plin de veselie în aer liber și prin mijloacele de locomoțiune variate, ce se întrebuintează în astfel de ocaziuni, ne putem da pe deplin seama de însemnătatea și necesitatea excursiunilor școlare.

«Excursiunile școlare în timpul vacanțelor sunt, fără îndoială, un excelent mijloc de a dezvoltă spiritul de

inițiativă al tinerimii, pe lângă influența binefăcătoare ce o au din punctul de vedere al igienii și al instrucțiunii. De acea socotesc că aceste excursiuni nu trebuie să rămână în afară de preocupările noastre». Astfel se exprimă serbătoritul nostru, în circulara din 9 Ianuarie 1903, adresată directorilor de licee, seminarii, școli normale și comerciale, pentru organizarea excursiunilor școlare în vacanță.

În «Raportul adresat M. S. Regelui asupra activității ministerului Instrucțiunii publice și al Cultelor» d-l Sp. Haret motivează în chipul următor necesitatea excursiunilor școlare:

«De vreme ce numărul sanatoriilor nu poate fi mărit prea mult, pentru a da cât la mai mulți școlari mijlocul de a profita de aer curat, de a cunoaște țara, de a se deprinde cu osteneala și cu vieața mai aspră, am îndemnat să se organizeze excursiuni de vară cu școlarii, sub conducerea și privegherea profesorilor».

Istoricul. Privite din acest întreit punct de vedere—igienic, educativ și instructiv—excursiile școlare datează de puțin timp la noi. Consacrarea lor oficială o putem fixa la anul 1903, când apare prima circulară ministerială prin care se îndeamnă dăscălimea la organizarea de excursiuni școlare.

Dar și înainte de 1903 se făceau excursii. E adevărat însă că ele se făceau sporadic și la foarte puține școli. Exemplul a venit de sus, dela instituția școlară cea mai superioară dela noi, anume dela universitate. Dela facultatea de științe din București și Iași s'a dat primul îndemn spre astfel de preocupări folositoare; regretații profesorii Cobălcescu și Gr. Ștefănescu obișnuiau să cutreere țara cu studenții lor, spre a-i iniția ast-

fel pe cale practică în domeniul experimental al științelor naturale (geologia), dezvoltându-le în modul acesta spiritul de observațiune atât de necesar unor discipline pur descriptive.

Exemplul dat de aceste facultăți a trecut la altele. Facultatea de litere din București s'a distins în special pe acest teren. Conducătorul și organizatorul excursiilor studențești a rămas până azi regretatul profesor universitar Gr. Tocilescu. Sub conducerea lui multe generații de studenți au vizitat și cercetat localitățile cele mai însemnate din țară din punct de vedere istoric, economic și pitoresc. Profesori mai tineri dela aceeaș facultate și dela altele, continuă frumosul obicei al înaintașilor lor, așa că în ultimii ani numărul excursiunilor universitare a crescut în mod simțitor (1).

Și e natural ca exemplul pornit de sus să aibă răsunet și în celelalte trepte de învățământ. Profesorii secundari, și anume în primul loc cei de istorie, geografie și științe naturale, au căutat să introducă și în învățământul secundar acest minunat mijloc de educațiune și instrucțiune.

Au fost deci excursii școlare și înainte de 1903. Unele licee, școli normale, aveau la această dată la activul lor o serie de excursii (Șc. Normală a Societății: 8). Totuș față de numărul școlilor noastre secundare, excursiile executate erau în prea mic număr. Ceeace și constată în «Raportul său către Rege» d-l Sp. Haret, când se

(1) În decursul ultimilor 9 ani numărul excursiilor universitare a variat astfel:

1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
3	2	1	1	3	5	4	3	14

exprimă: «Asemeni excursiuni se mai făcuseră de câteva ori în mod izolat de câte un profesor cu școlarii săi. Prin circulara noastră din 9 Ianuarie 1903 am căutat să generalizăm această bună deprindere ...».

Excursiile benevole și oficiale. Negreșit această generalizare nu s'a putut face de odată. Ea este încă opera viitorului. Nu lipsește nici bunavoință din partea profesorimii, nici sprijinul moral al autorității centrale. Dascălimea a știut prețui această înaltă preocupare venită dela autoritatea superioară școlară și în consecință a îmbrățișat cu căldură ideea urmărită prin facerea excursiilor școlare. Acestei împrejurări se datorește creșterea cea mare a procentului de excursii anuale, săvârșite dela 1903 încoace, deși caracterul acestora a rămas acelaș ca mai înainte, adică benevol.

N'avem o statistică completă a tuturor excursiilor benevole din învățământul secundar, dar judecând numai după cererile de autorizări venite la minister, cum și după ce de obicei se dau prin ziare odată cu ivirea vacanței de vară — deși trebuie să recunoaștem că cele mai multe excursii se fac fără reclamă și descrieri prin gazete — numărul acestora, față de ce eră înainte de 1903, nu suferă comparație. Nu greșesc dacă afirm că cel puțin $\frac{1}{2}$ din școalele noastre secundare fac regulat pe fiecare an câte o excursiune mai depărtată.

Luna consacrată excursiilor este Iunie, adică luna în care se încheie activitatea școlară anuală la noi. În decursul acestor 30 zile—uneori trecând și în luna Iulie—și valea, și câmpia și muntele răsună de cântecele vesele ale tinerilor excursioniști, cari își găsesc cu acest prilej răsplata bine meritată a străduințelor de peste an la învățătură în aerul cel curat și dătător de viață, în

admirația pozițiunilor pitorești cu care este împodobit pământul țerii noastre, în înmulțirea cunoștiințelor folo-sitoare, în strângerea legăturilor de prietenie și camaraderie dintre colegi etc.

Și nu numai la țara noastră se mărginesc asemenea excursii. Unele sunt făcute pe un picior mai larg, trec hotarele țerii îndreptându-se către statele vecine și chiar mai depărtate. Bine înțeles atari excursii sunt mai rare, ca unele ce necesitează cheltuieli mai mari. Cele mai multe se fac fie la frații noștri din Ardeal și Bucovina fie la Constantinopol, Sofia, Plevna și orașele bulgărești de pe țărmul Dunării. Rare de tot sunt acelea care au ca țintă Smirna, Alexandria, Cairo, Roma.

Organizarea excursiilor școlare în învățământul secundar a primit un nou impuls din partea autorității centrale la 1907. În acest an Ministerul școalelor a luat dispozițiunea de a nu se mai acorda ajutor bănesc echipelor de excursioniști, ci numai sprijinul moral al autorizării și intervenire pe lângă Ministerul Lucrărilor Publice pentru reducerea pe jumătate din costul pe căile ferate. În schimb s'a hotărât ca în fiecare an Cassa Școalelor (Refer. No. 15.999 din 16 Iunie 1907) să organizeze două excursii oficiale (26 Iunie—5 Iulie) la care să participe elevii absolvenți cei mai merițoși și săraci din licee, seminarii și școli normale, aleși de directori în proporție așa în cât să formeze 2 echipe de câte 40 elevi. Suma anuală prevăzută în bugetul ministerului instrucțiunii încă dela 1907 se ridică la suma de 7.000 lei. Până acum s'au făcut 10 excursii oficiale; cele mai multe au fost făcute pe Dunăre cu vaporul și pe Bistrița cu plutele.

Negreșit, excursiile oficiale sunt cele mai bine orga-

nizate, ca unele ce sunt făcute sub auspiciile și cu cheltueala ministerului. Rămâne numai a se lărgi cadrul organizării lor și anume: Să se primească la aceste excursii și un număr echivalent de absolvenți de ai școalelor comerciale superioare, cum și a se acorda pe viitor aceiaș favoare șc. secundare de fete, pentru cari să se organizeze deosebit cu cheltueala statului excursii oficiale.

Dăm aci tabloul complet al excursiilor oficiale dela începutul lor și până azi:

Anul	LOCUL UNDE A FĂCUT EXCURSIA	
	Grupa A.	Grupa B.
1907	Munții Gorjului, Vâlcei și Argeșului	Bucovina, Munții din jud. Suceava și Neamțu.
1908	Dunărea dela Vârciorova la Sulina.	Valea Trotușului și Prahovei cu trecerea prin Transilvania pe valea Oltului.
1909	Idem	Valea Buzăului.
1910	Idem	Bucovina și valea Bistriței în Moldova.
1911	Idem	Bucovina-Crețești valea Bistriței în Moldova.

Fiecare grupă fiind alcătuită din 40 elevi, în total au luat parte la aceste excursii oficiale 400 elevi absolvenți.

Durata lor atârână de regiunea în care se fac. Cele dela munți țin 8—10 zile, cele cu vaporul pe Dunăre 5—6 zile.

Deosebit de aceste excursii oficiale făcute cu absolvenții școalei secundare, în urma intervenirii Cassei Școa-

lelor (Referat No. 4667 din 12 Fevr. 1910) s'a luat dispozițiunea de către Ministerul Instrucției a se aduce în București, în fiecare an și pe cheltueala statului, elevii din cl. VI și VII dela liceele din provincie, spre a vizita insitutele culturale și stabilimentele industriale mai importante din acest oraș. Pentru acest scop s'a înscris încă din 1910 în buget suma de 8000 lei.

Deocamdată au beneficiat de această bună dispozițiune numai trei școli și anume: în 1910 liceul din T.-Severin și Botoșani, în 1911 liceul din Tulcea.

Statistica excursiilor benevole. Din cercetarea mi-găloasă a dosarelor respective din archiva ministerului școalelor rezultă următoarea situație statistică a excursiilor benevole, făcute în cei din urmă 9 ani de către școalele noastre secundare.

Cifrele din acest tablou fac dovada cea mai convingătoare de perfecta dreptate ce o aveă fostul ministru din 1903, când prin circulara sa din acest an relativă la excursiile școlare, a prevăzut «o generalizare a acestei bune deprinderi» în învățământul nostru secundar. De unde înainte de 1903 excursiunile «erau rare și se făceau în mod izolat de câte un profesor cu școlarii săi», la îndemnul ministerului, buna deprindere capătă consistență, iar numărul excursiunilor și excursioniștilor merge crescând, an de an.

Numai 1907, anul de tristă memorie, se abate dela această creștere progresivă. În termen mijlociu la cele 40 escursii anuale, aproape 2000 de elevi și eleve din cursul secundar, conduși de profesorii lor, vizitează diferite regiuni ale țerii, îmbogățindu-și în chipul acesta mintea cu cunoștințe folositoare, dar mai presus de toate învață să-și iubească patria și neamul în care trăesc și

TABLOUL STATISTIC AL EXCURSIILOR BENEVOLE ȘCOLARE

No. curent	NUMELE ȘCOALELOR	1903		1904		1905		1906		1907		1908		1909		1910		1911	
		Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor	Numărul excursiilor	No. excursiștilor
1	Liceul din Craiova.	—	—	1	40	1	112	—	—	1	40	—	—	1	50	2	56	1	15
2	» Buzău	—	—	—	—	—	—	2	67	1	30	3	123	3	60	2	47	4	152
3	» Ploești.	2	70	2	100	—	—	1	180	2	80	1	200	3	470	3	87	1	20
4	» Brăila	—	—	—	—	—	—	1	50	—	—	1	40	4	99	2	55	2	57
5	» Sf. Sava București.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22	—	—	1	30	2	80
6	» Mihailu Viteazul București	2	60	1	48	—	—	—	—	—	—	4	156	3	150	3	150	4	175
7	» Mateiu Basarab »	—	—	—	—	1	50	—	—	2	67	—	—	—	—	—	—	1	25
8	» Lazăr București.	—	—	1	50	—	—	1	50	1	60	2	50	1	70	—	—	—	—
9	» din Pitești	1	40	—	—	—	—	1	50	1	50	1	25	1	20	1	30	1	30
10	» Botoșani.	1	30	—	—	1	30	—	—	—	—	2	43	1	20	2	47	—	—
11	» Piatra-Neamț.	—	—	—	—	2	56	—	—	—	—	2	59	1	15	2	45	1	22
12	» Bacău	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—	1	35	1	30	2	46	1	20
13	» Național Iași.	—	—	—	—	2	90	1	23	—	—	—	—	—	—	2	50	1	60
14	» Internat »	—	—	—	—	3	78	1	30	—	—	1	21	—	—	—	—	—	—
15	» din Tulcea.	—	—	—	—	1	30	1	50	—	—	1	45	—	—	—	—	2	60
16	» Galați	—	—	1	40	1	40	2 a)	72	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40
17	» Focșani	—	—	1	50	1	60	1	30	—	—	3	100	1	30	—	—	3	83
18	» Turnu Severin	—	—	—	—	1	60	1	60	—	—	—	—	1	36	—	—	—	—
19	» Bârlad.	—	—	1	50	—	—	—	—	1	160	—	—	—	—	—	—	—	—
20	» Bașotă din Pomârla.	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40	1	26	1	72	1	30	—	—
21	Gimnaziul din R.-Sărat.	—	—	—	—	1	40	1	40	—	—	—	—	1	67	1	43	1	38
22	» Caracal.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40	4	294	1	25	1	23

a După afirmațiunea d-lui Calmuschi din raportul său către Minister rezultă că excursiunea din 1906 ar fi a IX-a a lic. Alexandri din Galați.

No. curent	NUMELE ȘCOALELOR	1903		1904		1905		1906		1907		1908		1909		1910		1911	
		Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor	Numărul excursiilor	No. excu- sioniștilor
23	Gimnaziul din Huși	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	135	1	57	—	—
24	» » Alexandria	—	—	—	—	—	—	1	130	—	—	—	—	1	35	2	50	1	20
25	» » Călărași	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	33	3	38	1	25
26	» » T.-Măgurele	—	—	—	—	—	—	1	100	—	—	—	—	—	—	1	74	2	80
27	» » Tecuciu	—	—	—	—	1	120	1	74	—	—	2	130	—	—	1	170	—	—
28	» » Slatina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	50	—	—	—	—	1	40
29	» » Constanța	1	25	1	40	1	40	1	50	—	—	—	—	—	—	—	—	1	34
30	» » R.-Vâlcea	—	—	—	—	—	—	1	60	1	25	1	70	1	36	—	—	1	42
31	» » Giurgiu	—	—	—	—	1	40	1	30	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—
32	» » T.-Jiu	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—
33	» » Fălțiceni	3	100	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—	1	70	—	—	—	—
34	» » Câmpulung	—	—	—	—	—	—	2	200	1	40	2	75	—	—	—	—	—	—
35	» » Roman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	60	—	—	—	—	—	—
36	» » Târgoviște	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37	» » Dorohoiu	—	—	—	—	—	—	2	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38	» » Vaslui	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
39	Gimnaziul Șincai București	—	—	1	50	—	—	—	—	—	—	2	340	—	—	—	—	1	10
40	» » Cantemir	—	—	—	—	—	—	—	—	1	50	—	—	—	—	—	—	—	—
41	Seminar pedagog. Universitar București	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40	1	36	1	25
42	» » Iași	—	—	—	—	—	—	1	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
43	Seminar teologic din Galați	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	80	1	30
44	» » Veniamin Iași	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	100	—	—	—	—	1	61
45	Seminar teologic Central București . .	—	—	—	—	1	70	1	118	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40
46	» » musulman Megidie	—	—	—	—	—	—	1	50	1	40	1	40	—	—	1	60	1	67

No. curent	NUMELE ȘCOALELOR	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
		Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor	Numărul excursiilor No. excursi- onistilor
47	Școala Normală a Societății b) . . .	1 70	1 70	1 70	1 70	1 70	1 72	1 60	1 70	1 70
48	» » Craiova	—	—	—	—	—	—	1 25	1 32	—
49	» » Vasile Lupu Iași . . .	1 30	—	—	—	—	—	1 27	2 63	—
50	» » Carol I Câmpulung . . .	—	—	—	—	—	—	1 31	—	1 40
51	» » C. Negri Galați . . .	—	—	—	—	—	—	1 42	1 25	1 40
52	» » Elena Doamna Bucur. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1 30
53	Școala comercială superioară Galați .	—	1 40	1 30	—	—	—	—	1 30	1 30
54	» » Iași . . .	—	1 19	—	1 40	—	1 15	1 20	—	—
55	» » Craiova. . .	—	—	—	—	—	—	2 75	—	—
56	» » Bucur. . .	—	—	—	—	—	—	3 111	1 36	—
57	Școala comercială element. Ploești. .	—	1 30	1 30	1 30	—	1 40	1 34	1 74	—
58	» » T-Severin . . .	—	—	—	—	—	—	1 40	1 40	1 42
59	» » Vaslui . . .	—	—	—	—	—	—	—	1 40	—
60	Școala secund. fete gr. II Int. București	—	—	—	2 120	—	1 100	1 100	1 120	4 200
61	» » » Craiova. . .	—	—	—	—	—	1 30	2 91	—	1 30
62	» » » Ext. No 1 Buc. . .	—	—	1 50	—	—	2 40	2 103	—	—
63	» » » gr. I Ploești . . .	—	—	—	1 50	—	1 50	1 46	1 50	1 30
64	» » » Craiova . . .	—	—	—	1 30	—	1 30	—	1 44	—
65	» » » Oltea D na Iași . . .	—	—	—	—	—	—	—	1 200	—
66	» » » Carmen Sylva Buc. . .	—	—	—	1 70	—	—	1 30	1 75	1 100
Total . . .		12 423	14 627	23 1096	40 2189	15 752	45 2137	56 2727	51 2005	53 1886

b) Școala Normală a Societății pentru învățătura poporului român a început seria excursiilor încă din anul școlar 1895/96. Are la activul său până în prezent 16 excursii, făcute câte una pe fiecare an. E singura, la care, cu drept cuvânt putem spune că această bună deprindere a intrat în moravurile școlii.

din care fac parte. Aceste foloase de înalt ordin moral sunt mai ales constatate și înregistrate mai în toate rapoartele pe cari conducătorii le înaintează Ministerului odată cu sfârșitul excursiunilor. După durată, excursiile din tablou se împart în 2 categorii *a)* excursii mari, a căror durată trece de o zi, putând ajunge până la 15 și 20 zile. (Exc. liceului «Unirea» din Focșani, făcută în Italia anul acesta, a ținut mai bine de 20 zile.) *b)* excursii mici, a căror durată e de o zi. Și unele și altele se fac după un plan întocmit din vreme și comunicat Ministerului spre aprobare.

Cele mai multe sunt făcute în luna Iunie, odată cu închiderea școlilor. Sunt însă și excursii făcute în vacanța de Paști, după cum iarăș se găsesc excursii făcute când școala funcționează. De regulă astfel de excursii se fac în două sărbători consecutive, sau cu o zi de lucru între ele; în cazul din urmă trebuie cerută dela minister autorizarea pentru suspendarea cursurilor în acea zi la clasa care iea parte la excursie. De obicei, această organizare se acordă, dacă întreaga clasă iea parte la excursie, sau cu condițiune ca restul elevilor neparticipanți să facă în acea zi o excursie mai mică prin vecinătatea școlii.

O analiză mai amănunțită a tabloului ne arată că la unele școli excursia face parte nedespărțită de activitatea școlii, care numai atunci se consideră încheiată când are loc sfârșitul excursiei. Pentru asemenea școli timpul va transforma bunul obicei în tradiție.

La alte școli se constată întreruperi mai mari sau mici, mai dese sau mai rare, în șirul anual al excursiilor.

Negreșit, în tabloul de mai sus nu se găsesc înscrise toate școalele secundare. Numărul acestora fiind în toată

țara 83, iar în statistica dată nefigurând decât 61, urmează că sunt și școli cari n'au la activul lor nici o excursiune până în prezent. Dosarele ministerului ne vorbesc însă că unora din ele, deși dornice de a face excursii, nu li s'a putut da autorizația pentru motive bine întemeiate.

Cele mai multe n'au putut face excursii din lipsă de fonduri. Dar, tot atât de adevărat e că se găsesc școli, cari au rămas cu totul în afară de sfera aceasta de preocupare, cari n'au făcut vreodată intervenire de ajutorare sau autorizare. Contingentul cel mai mare în această privință îl dețin școlile comerciale elementare.

În parte, acest fapt își are explicarea prin aceea că mai toți elevii înscriși în aceste școli aparțin clasei proletare.

Alături de școalele de băieți, tabloul ne arată cu un număr destul de respectabil de excursiuni și pe cele de fete. Ar fi un act de dreptate, dacă pe viitor s'ar organiza pentru aceste școli, ca și pentru cele comerciale excursiuni oficiale.

Recordul, în ce privește numărul excursiilor în perioada dela 1903 încoace, îl deține *liceul Mihaiu Viteazul* (17 exc.), iar în ce privește numărul excursioniștilor: *liceul Petru și Paul din Ploești* (1137 excursioniști).

Luând în considerare însă statornicia în timp la facerea excursiunilor, constatăm că în răstimpul amintit numai „*Școala Normală a societății pentru învățătura poporului român*” are la activul său pe fiecare an câte o excursie.

Locurile din țară vizitate de echipele de excursioniști sunt numeroase și fac parte din cele 3 regiuni fizice ale României. Fără a avea pretențiunea de a indica

toate localitățile vizitate de fiecare școală în parte, dăm aci cele mai de seamă ținuturi către care se îndreaptă cele mai multe echipe: Valea Prahovei; Valea Oltului în jud. Vâlcea; Valea Bistriței în jud. Suceava și Neamț; Valea Dunării: Brăila, Galați, Tulcea, Sulina; Porțile de fier, Severin-Giurgiu, etc. Bucureștii cu instituțiunile sale de cultură și instalațiile industriale; Constanța și podul Carol I; Valea Jiului; Curtea de Argeș; Salinele; Iași; fermele statului; Târgoviște; C.-Lung-Rucăr; Domeniile Coroanei; Comana-Călugăreni; Valea Argeșului; Susana-Cheia; Valea Trotușului: T.-Ocna, Slănic-Moldova; Valea Teleajenului; Valea Buzelui-Nehoiși: Mănăstirile din Neamț, etc...

Recordul îl deține valea Prahovei.

Excursiunile făcute peste graniță se îndreaptă mai ales către următoarele locuri: Brașov, Sibiu și alte localități din sudul Transilvaniei; Cernăuți-Mst. Putna-Dorna-Suceava și alte locuri din Bucovina; Nicopoli-Plevna-Sofia; Rusciuc; Orșova-Cazane-Belgrad; Constantinopol; Reni-Ismail-Odessa etc..

Recordul îl deține sudul Transilvaniei și Bucovina.

* * *

Dela anul circulării, adică timp de 9 ani, școlile noastre secundare au făcut 322 excursiuni (309 exc. benevole și 13 oficiale), la cari au luat parte o legiune de 14.244 școlari. Anul cel mai bogat în excursii a fost pentru învățământul secundar 1909 iar pentru cel universitar 1911.

Sumele totale dela sfârșitul coloanelor ne arată o îmbucurătoare creștere a numărului excursiunilor și școlilor participante. De unde în primii 4 ani 85 școlari fac 1 04

excursii, în ultimii 4 ani 125 școli fac 186 excursii. Tot odată numărul excursioniștilor e de două ori mai mare în perioada a doua decât întâia, (9155 față de 4689).

* * *

Dar nu numai școlile secundare și comerciale, cuprinse în circulara din 1903, sunt îndemnate a face excursii în timpul vacanței. Excursiile sunt tot atât de folositoare și celorlalte categorii de școli speciale: profesionale, de agricultură, viticultură și meserii.

O d-nă directoare de șc. profesională cerând mai anii trecuți ministerului încuviințarea facerei unei excursiuni cu elevele școalei, motivează, cu drept cuvânt, această cerere prin acea că excursiile fiind nu numai instructive ci și *recreative*, apoi neapărat că se cade a se da voe elevelor dela profesional să facă o asemenea excursie, ca unele ce duc vieață de școală și atelier tot anul și nu se bucură de vacanța cea lungă a colegelor lor dela șc. secundară.

Iată de ce ministerul a lărgit dreptul de a face excursie și altor școli speciale; iar circulara din 9 Aprilie 1909, pe care o reproducem mai jos, e adresată tutu-
 ror șc. speciale, dependinte de ministerul instrucției. Ca urmare, vedem că și aceste școli speciale organizează pe fiecare an excursii, cari să fie pentru elevi un mijloc practic de îmbogățirea cunoștințelor în domeniul specialității lor și în acelaș timp o recreație binefăcătoare pentru munca grea depusă în cursul anului. Pentru anul 1909 au cerut și obținut autorizația de excursie 17 școli speciale. Notăm câteva: șc. profesională de fete gr. I și II A. Robescu din București, șc. de agricultură

din Roman și Armășești, șc. de viticultură din Odobești, șc. inferioară de meserii din Câmpulung etc.

Ar fi de dorit ca, ceea ce se consideră atât de necesar pentru instrucția și educația complectă a elevilor dela școlile statului, să aibă răsunet și în institutele particulare.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât chiar și în învățământul primar a început a se predă elevilor unele cunoștințe în mod direct prin contactul școlarilor cu natura. Învățătorul ca și institutorul sunt obligați prin program a familiariza pe elevi cu elementele geografice prin mici excursii făcute afară din oraș și sat. Și nu numai la geografie, dar la toate științele de intuiție observarea naturii e lucrul principal. Acest lucru a fost prea bine înțeles de unii membri ai corpului didactic primar, cari au și căutat să-l pună în practică, organizând cu micii lor elevi excursiuni ceva mai depărtate. E adevărat însă, că numărul acestora e foarte mic. E abia un început. Negreșit sunt și greutatea mai mari de învins ca la învățământul secundar. Ministerul, întrucât aceste excursii sunt făcute pe cheltueala proprie, dă sprijinul moral organizatorilor, acordându-le autorizația cerută și reducerea tarifului pe căile ferate. Printre excursiunile de acest ordin cităm câteva: Școala din comuna Comarnic și cătunul Isvor-Sinaia a făcut o excursiune de 3 zile cu 60 elevi la Pitești-Curtea de Argeș în 1909; în acelaș an școala primară No. 2 de băeți din Roman o excursiune la Bacău-Letea; școala primară de băeți No. 1 «Trei Ierarchi» din Iași o excursiune la Vișan în 1910; școala urbană mixtă «Carmen Sylva» din Sinaia o excursiune la Florica și Curtea de Argeș cu 55 școlari; școala primară din R.-Vâlcea o excursiune

cu 30 elevi la Constanța ; școala primară mixtă a C. F. R. din gara Piatra Olt o excursiune cu 20 elevi pe valea Oltului până la Căineni în 1911; școala de adulte de pe lângă școala rurală din Capitală o excursiune la Rusciuc în 1910 etc.

Formalități. Măsuri pentru generalizarea excursiunilor. Rolul directorilor.

Am spus că toate excursiunile școlare se bucură de sprijinul moral al Ministerului Instrucției. Organizatorii acestora sunt îndatorați a împlini mai multe formalități cerute prin circulara No. 21.821 din 9 Aprilie 1909 și adresată tuturor școalelor secundare de băieți și fete, seminariilor, școalelor normale de băieți și fete și *școalelor speciale*.

Iată această circulară:

«În anii trecuți s'au ivit diferite neajunsuri cu ocaziunea alestuirii excursiunilor școlare, din cauză că rapoartele direcțiunilor prin care se cerea autorizare, sau nu conțineau toate datele trebuincioase, ceea ce necesită o corespondență pentru completare, sau sosiau la minister prea târziu. Spre a se înlătura pe viitor asemenea neajunsuri, avem onoare a vă pune în vedere că, în cazul când voiți să organizați o excursiune, să nu faceți și să nu îngăduiți să se facă nici o pregătire de organizare, până ce nu veți cere din timp aprobarea ministerului.

În cererea de aprobare veți indica scopul excursiunii, itinerariul probabil, compunerea trupei excursioniste, numele profesorilor conducători și fondurile cu care are a se face excursia.

În ce privește fondurile, trebuie ca ele să fie suficiente, pentru a se putea face întreaga excursiune au-

torizată, în cât să nu se mai facă apel la primăriile comunelor, pe unde trec excursioniștii.

În ce privește reducerea pe căile ferate, veți observa dispozițiile din circulara noastră No. 44.506 din 2 Iulie 1908.

În timp de o săptămână cel mult după facerea excursiunii, veți înainta ministerului un raport, care să conțină toate amănuntele atât de ordin material (numărul elevilor, clasele, numele conducătorilor, itinerariul, timpul, popasurile, recolta, ținuta) cât și de ordin sufletesc (lucrările făcute în timpul excursiunii, lucrările date pe urmă, spiritul ce animă pe elevi, cunoștințele dobândite, foloase generale etc.).».

Am spus că generalizarea excursiunilor e încă opera viitorului. Statistica ne arată că nu toate școalele secundare și speciale au făcut uz de acest mijloc atât de folositor pentru instrucțiunea, educațiunea și sănătatea tinerelor generații; — iar multe din școlile care l-au introdus în disciplina școlară îl scot la iveală numai din când în când. Puține sunt acele școli la cari să se vadă o stăruință continuă în executarea excursiunilor.

Cauze multiple au contribuit și contribuiesc la menținerea acestei stări de inferioritate. Cea mai de seamă din toate e lipsa de mijloace bănești și greutatea de a procura asemenea mijloace.

Sunt interesante din acest punct de vedere rapoartele directorilor de școale secundare și speciale înaintate ministerului ca răspuns la circulara din 9 Ianuarie 1903, relativ la organizarea excursiilor de vacanță.

Iată ce spune un director de școală comercială din nordul Moldovei: «Excursiunile cu elevii în timpul vacanței, găsesc că sunt în adevăr tot ce poate fi mai

instructiv și mai folositor din toate punctele de vedere. Însă în timp ce în alte țeri asemenea excursii — fiind intrate în moravuri — se fac cu multă înlesnire, de oarece părinții *sunt deprinși la mici sacrificii* și deci le fac cu multă bunăvoință când este vorba de instrucția copiilor lor, — la noi din contră: lumea e deprinsă să vadă dându-se totul dela stat, așa încât chiar părinții cari dispun, foarte cu greu se hotărăsc la a sacrifica ceva, ori refuză cu totul Așa fiind lucrul, cred că deocamdată, în curs de câțiva ani, va trebui să facem școală în această privință, deci să începem cu excursii de încercare *și o deprindere la mici sacrificii* etc...

Școala de mai sus a făcut în decurs de 9 ani, 4 excursii.

Directorul unui liceu, dintr'un mare oraș comercial din Muntenia, răspunde următoarele în aceeaș chestiune: «Excursiunile de care vorbiți în ordinul d-voastre, sunt foarte posibile, cu cheltueli foarte mici chiar, când se găsesc domni profesori cu drag de ele, cu energie și cu oarecare inițiativă pentru procurarea de fonduri. Pe lângă *cotizațiile elevilor*, s'ar putea strânge fonduri, *cu mici serbări date de excursioniști*, fie în orașul de reședință, fie în orașele de trecere . . . »,

Această școală a făcut în curs de 9 ani, 15 excursii.

În ambele aceste răspunsuri se vede că preocuparea de căpetenie în organizarea excursiilor este procurarea mijloacelor materiale, cari, nu cu mare ușurință, se pot strânge.

Dela stat nu trebuie a se cere decât ceea ce poate da. Și apoi nu e bine a deprinde pe elev, de pe băncile școlii chiar, cu ideea că statul trebuie să dea totul. Trebuie a-l obișnui cu ideea sănătoasă a economiei, a

privațiunii dela micile plăceri și a dezvoltării inițiativei personale.

Avea deci mare dreptate serbătorul nostru să pună următoarea rezoluțiune pe cererea de ajutor a unui director de liceu de peste Milcov: »Ministerul nu poate da nimic, decât reducerea de 50% la tren pentru excursii; și chiar dacă ar putea da, nu trebuie să dea, pentru că asemenea excursii nu s'ar face pentru interesul său, ci tot pentru al școlarilor. Observăm că anul trecut școlarii din Focșani au putut face excursiuni la munți și la Iași, fără nici un ajutor de nicăeri».

Am ferma convingere, că acolo unde se găsesc profesori cu tragere de inimă pentru excursii, și mai ales directori cari nu numai să privească cu simpatie idea în sine, dar care și să dea tot sprijinul lor organizării de excursii: fie prima îndemnare elevilor la facerea de societăți de excursie, fie prin darea de serbări școlare pentru mărirea fondului de excursie provenit din cotizații, — acolo fără doar și poate, școala va avea parte de excursii în fiecare an.

Negreșit că acolo unde să găsesc directori cari se mulțumesc a răspunde în chip laconic ministerului că «din lipsă de mijloace excursiuni școlare nu se pot face», sau cari vor să scape prin tangentă dând răspunsuri ca acesta «părerea subsemnatului este că asemenea excursiuni sunt folositoare elevilor, dar că nu pot fi conduse decât de acei d-ni profesori, cari își asumă răspunderea incidentelor și accidentelor ce se pot întâmpla», evident că acele școli vor sta de o parte de această latură a activității școlare.

Cele mai reușite excursiuni se fac de acele școli ai

căror directori sunt pătrunși de însemnătatea chestiunii și veghează continuu la traducerea ei în fapt.

Prin îndemnul și stăruința lor, unite cu ale colegilor, se poate strânge în fiecare an fondul necesar pentru realizarea excursiei; prin direcțiunea școlii se obține autorizarea și celelalte avantagii dela autoritatea centrală, dacă bine înțeles, se îndeplinesc la timp formalitățile cerute mai sus. De aceea e de remarcă faptul, că acele școli au la activul lor mai multe excursiuni ai căror directori sunt în acelaș timp niște entuziaști excursioniști.

G. GORCIU

Profesor secundar în București.

COMISIA PEDAGOGICĂ

Dintre miniștrii cari s'au perindat la departamentul cultelor și instrucțiunii, cel care a lucrat mai mult pentru școală și biserică este fără îndoială d-l Sp. C. Haret, care a avut până acum în trei rânduri conducerea acestui departament. D-sa, cât a fost ministru, s'a arătat așa de vrednic de acest loc, a lucrat cu atâta pricepere, încât cu drept cuvânt i s'a dat supranumele de «omul școalei».

Cu mintea d-sale superioară, cu sufletu-i mare, a tras linii adânci în toate ramurile învățământului, a croit drumuri largi și bine definite în toate direcțiile, a luat atâtea măsuri de îndreptare, încât nu e șurub din această mare mașină care să nu se fi resimțit în bine de conducerea pricepută a d-sale. Și măsuri de acestea mari, unele chiar eroice, nu a luat numai când a fost pentru prima oară ministru. La fiecare dată, cât a fost în fruntea învățământului, d-l Haret și-a legat numele de acte mari, menite a promova și desăvârși educația națională.

Ca să nu amintim decât măsurile luate pentru perfecționarea corpului didactic secundar, d-l Haret este acela care a luat mai întâiu măsuri pentru pregătirea și perfecționarea didactică a profesorilor secundari. Se știe că înainte de 1898 se recrutau printr'un concurs la

care se cereau numai cunoștințe de 7 clase liceale; de pedagogie nici nu se pomenia. D-sa, prin legea din 1898, între altele, a dat ființă seminarului pedagogic universitar, unde viitorii profesori să dobândească cunoștințe profesionale, pe lângă cele de specialitate. Apoi, în locul concursului de odinioară, a introdus examenul de capacitate, la care, pe lângă probe de cunoștința specialității, se cer și probe de pedagogie. Afară de acestea, fiindcă se găsesc în corpul didactic secundar încă mulți fără pregătire pedagogică, d-sa a instituit conferințele didactice pe specialități, la care s'au discutat chestii de metodică și s'au făcut lecții practice, spre a se pune și profesorii vechi în curent cu nouăle metode. Când fu ministru acum în urmă, între altele, d-l Haret a instituit o comisiune, menită de asemenea să contribue la perfecționarea corpului nostru didactic secundar. E vorba de *comisiunea pedagogică*, instituită prin deciziunea No. 71.301 din 13 Noemvrie 1907.

Această comisiune, în care sunt reprezentați profesorii de toate materiile de liceu, este un mijloc foarte nemerit, cred eu, pentru desăvârșirea profesorilor secundari. Ea este în acelaș timp un document prețios, din care se vede, pe de o parte preocuparea continuă a d-lui Haret de a ne perfecționa în meserie, iar pe de alta superioritatea spiritului d-sale, care găsește la fiecare problemă școlară soluții potrivite. Într'adevăr, soluția nemerită pentru îndreptarea unei stări rele sau pentru desăvârșirea uneia bune nu o pot vedea decât mințile superioare.

Am avut onoarea să fac parte din a doua serie de profesori numiți în comisiunea pedagogică, și am avut cu chipul acesta prilejul de a auzi chiar pe d-l Haret explicând rostul acestei comisiuni. Pe cât mă va ajuta memoria,

voiu căută să redau din ideile pe care d-sa ni le-a împărtășit, prin Aprilie 1910, în sala Consiliului permanent, cu privire la rostul comisiei pedagogice.

Intr'o formă simplă, nepretențioasă, absolut naturală, formă din care reieșă numai convingere adâncă și dorința de mai bine, d-sa ne spuneă, în esență, cam următoarele:

Serviciul de control al învățământului e cu totul insuficient și, față cu mijloacele de cari dispune azi statul nostru și, mai ales, față cu alte nevoi mai urgente pe care le are școala—cum sunt, bunăoară, medicii școlari—e peste puțină să i se aducă pentru moment vreo îmbunătățire.

Apoi, inspectorii școlari, după ce sunt foarte puțini, mai tot timpul le este absorbit de felurite anchete, așa că n'au timp să inspecteze nici măcar câte odată pe an pe fiecare profesor, spre a-l vedea cum lucrează, a corijă unde se simte trebuință și a controlă îndreptarea. Afară de aceasta, inspectorii, chiar unde inspectează, nu pot provoca pretutindeni îndreptarea posibilă, din cauza situației lor oficiale. Profesorul știe că inspectorul vine să—controleze cum a lucrat și lucrează. Mai știe că, dacă elevii se vor prezenta slab, va fi notat rău, așa că de mai înainte e pornit contra lui; sfaturile pe care i le dă îl revoltă, știind că vor fi consemnate și în procesul verbal de inspecție. Unii profesori cari fac politică cred că inspectorul a venit să-i persecute și, orice le-ar spune, cred că e pornit din ură politică. Alți profesori mai sunt și foarte încrezători în ei: cred că ei lucrează foarte bine și se supără când se întâmplă ca inspectorul să le atragă atenția asupra greșelilor ce fac. Sunt gata să pornească războiu contra lui și contra Ministrului, care—zic ei—caută să le facă fel de fel de neajunsuri.

În fața acestor constatări, spuneă mai departe d-l Haret, s'a gândit că o mulțime de lipsuri de care suferă azi școala s'ar îndreptă prin *vizite colegiale* pe care și le-ar face profesorii de aceeaș specialitate unii altora. Aceasta l-a determinat la alcătuirea acestei comisii, compusă din profesori de toate specialitățile. Membrii comisiei au să facă vizite colegilor dela celelalte școale, să asiste la lecțiile lor, să stea în urmă de vorbă asupra lecțiilor, să discute cum ar fi mai bine, să încerce împreună și să hotărască cum trebuie să se urmeze mai departe. În chipul acesta, spuneă d-l Haret, crede că se vor obține mult mai multe îmbunătățiri, deoarece profesorul, știind că se află în fața unui coleg care n'a venit să-l noteze rău, ci numai să vadă cum lucrează, nu va avea acea pornire pe care o are față de inspector, va sta de vorbă cu colegul, va ascultă părerea lui și-o va spune pe a sa, vor discuta asupra lor și vor hotărî într'un fel sau altul, fără teama însemnării rele.

D-l Haret spuneă mai departe că și membrii comisiei vor trage foloase mari din vizitarea colegilor, căci vor avea ocaziunea să asiste la lecțiile tuturor și vor învăța foarte multe lucruri, care, poate, d-lor le-au scăpat din vedere. Mai mult încă, d-sa credeă că cei mai folosiți de pe urma acestei comisii vor fi înșiși membrii ei. Așă-i făcut omul: mai curând adoptă ce vede mai bun la altul decât să primească sfaturi dela el. Deaceea d-l Haret ne afirmă că, după ce această comisie va începe să prindă, va căută să primenească din ce în ce mai des membrii ei, așă că într'un interval scurt toți profesorii să treacă prin comisia pedagogică.

Vreo doi din membri, cari făcuseră parte și din comisiunea anterioară, au raportat despre cele ce au întâl-

nit în vizitele pe care le făcuseră; arătările d-lor confirmau și mai mult părerile d-lui Haret și dovediau cu noi argumente necesitatea și foloasele comisiei pedagogice, așa cum o concepute d-sa.

Nu știu ce reflecții își vor fi făcut, în urma acestei cuvântări, ceilalți colegi din comisiune, în ce mă privește, mărturisesc sincer că am fost foarte adânc impresionat, atât de simplitatea și naturalețea vorbirii, cât și, mai ales, de ingeniozitatea mijlocului găsit pentru perfecționarea noastră. După mine, nu găsesc mijloc mai nimerit pentru perfecționarea unui profesor, decât acela de a-i da puțința să asiste la lecțiile tuturor colegilor săi. Prin aceasta el are prilejul să vadă cum lucrează alții, compară cu modul său de a lucra, reține ce i se pare mai bun, iar ce nu i se pare nemerit lasă la o parte. Comisiunea pedagogică este, după părerea mea, un mijloc de perfecționare cu mult superior conferințelor pe specialități, care de multe ori degenerau în discuții oțioase și inutile. Timpul a fost prea scurt pentru ca această comisie să-și fi dat roadele. Cu cât însă timpul va trece și profesorii se vor convinge de utilitatea ei, cu atât și efectele comisiei pedagogice vor fi mai mari și mai bine făcătoare. Convingerea mea intimă și sinceră este, o repet, că această comisie, în forma în care a conceput-o d-l Haret este cel mai bun mijloc găsit până acum pentru corectarea greșelilor și pentru desăvârșirea în metodă a profesorilor secundari. Sunt fericit că am prilejul să aduc pentru aceasta d-lui Haret omagiul meu respectuos și să-i amintesc că tot d-sale îi revine meritul de a fi găsit și instituit, în forma cea mai folositoare, după mine, comisia pedagogică.

G. I. CHELARU

Profesor secundar în București.

TRIMITEREA ÎN STRĂINĂTATE PENTRU PERFECTIONARE

D-l Sp. C. Haret, așternând pe baze nouă și cu totul moderne învățământul secundar din țara noastră, s'a gândit că o organizație, oricât de perfectă ar fi ea, nu va putea da rezultatele dorite, dacă cei chemați să o aplice — corpul profesoral — nu este la înălțimea sa.

«On pourra modifier — zice d-l Gustave le Bon (1) — comme on le fait chaque jour, les programmes, mais comme ces modifications ne touchent pas aux méthodes, les résultats ne pourront changer».

Cursul de pedagogie instituit la Universitate pentru viitorii profesori, seminarul pedagogic și lecțiunile practice, cu o școală secundară alipită pe lângă fiecare Universitate, erau începutul. Dar d-l Sp. C. Haret nu s'a mărginit aci și în anii următori, fiind din nou Ministru al Școalelor, a căutat să ducă mai departe opera începută și susținută cu atâta trudă, față de lipsa de stabilitate, care caracterizează întreaga noastră viață de stat.

Măsura luată în 1908, de a se trimite în fiecare an un număr de profesori în străinătate spre a se perfecționa și a studia în acelaș timp și organizația didactică și administrativă dintr'un centru universitar, cu obliga-

· (1) Psychologie de l'éducation, pag. VI.

ția să înainteze, la înapoiere, Ministerului, un memoriu de cele văzute, face parte tot din acel sistem pedagogic, admirabil de bine chibzuit. De natură pe de o parte a da posibilitatea profesorilor meritoși a-și întregi și completă cunoștințele, iar pe de altă parte, vizitând învățământul de aiurea, cu a lui organizație, programe, metode, corp profesoral, să observe, să judece și să stabilească comparații. Și din amândouă părțile câștigul va fi mare pentru învățământul din țara noastră.

În afară de cunoștințele științifice câștigate ascultând pe marii profesori ai universităților mondiale și menite a deschide orizonturi largi și nouă, vin în al doilea rând alte cunoștințe, pe cari totdeauna ți le dă schimbarea unui mediu social: viața altui popor, cu calitățile și defectele sale, cu progresele pe toate țărmurile și cu felul de a înțelege rostul vieții, e de măsură a da, prin exemple vii, cele mai de seamă învățăminte. Așa subsemnatul a rămas cu totul surprins de calitățile de economie, cumpătare și cuviință ale burghezimei franceze, ale acelei burghezimi, care ar trebui să slujească de pildă și altor popoare și în special nouă, cari ar trebui să înțelegem că singură clasa aceasta mijlocie a fost în toate timpurile păstrătoarea libertății popoarelor. Disparițiunii ei se datorește în primul rând prăbușirea Romei, după cum și astăzi, lipsa aceleiaș clase a făcut și face ca Rusia să vină așa de târziu și să însemneze așa de puțin, pe harta Europei.

Trecând apoi la programele culturale, la cunoașterea deaproape a învățământului unei alte țeri, aci câștigul, din punct de vedere cultural și social, este tot atât de important. Dar a cercetă la fața locului școlile altor popoare, mai înaintate în cultură ca noi, a le vedea tot

mecanismul de funcționare, programe, metode, profesori; a asistă, în clase, la lecții și a vedeà ce fel înțeleg și aplică și alte popoare pedagogia, cum se fac cursurile, cari sunt metodele, ce fel sunt cei chemați să le aplice și rezultatele cari sunt — acesta este câștigul cel mai mare din punctul de vedere strict profesional al profesorului.

E de nediscutat că de valoarea unui învățământ depinde și progresele unei țeri și că fiecare perioadă a istoriei popoarelor cere o educație nouă, deoarece mediul social se schimbă și cu el și nevoi nouă se nasc.

Țara noastră, pentru care împrejurările politice făcură să însemneze ceva târziu pe harta Europei, a fost fatal ca atunci, când veni în atingere cu cultura apuseană, să înceapă prin a împrumută din tot și de toate, cu toptanul și fără nici o alegere, deoarece i se cereau în acelaș timp două munci extrem de grele: pe de o parte pretenția să se țină în curent cu toate ideile și curențele nouă, ce zilnic năvăliau și frământau mințile apusene, iar pe de altă parte nevoia să umple și să completeze toate lipsurile, toate golurile și salturile, pe cari țara noastră nevoită a fost să le facă. Și astăzi, dacă vedem multe lipsuri, dacă adesea șovăim, dacă prea mult forma goală ne stăpânește, aceasta trebuie s'o vedem în primul rând în această luptă grea și în al doilea rând în acea lipsă de pregătire, menită a ne da înțelepciunea în a ști ce să alegem și cum să alegem dela alții.

La prefacerile sociale din o țară școala este cea dintâiu chemată să lucreze și de aceea se cere ca profesorul să poată fi cât mai bine pregătit și această pregătire nimic nu i-o poate da mai bine de cât exemplele bune

și rele — deoarece și ce este rău te poate instrui și feri de greșeli — de aiurea.

O ședere cu folos în străinătate te naște din nou. Multe idei se refac în tine și orizonturi largi și nouă ți se deschid. Toți cei cari s'au întors din alte țeri au scris — și spațiul nu-mi îngăduie să pot arăta ce a scris fiecare — au adus idei nouă — caută să îndrepte multe păreri greșite, răspândesc în jurul lor o atmosferă sănătoasă. O bogată literatură didactică începe să se nască. Și în ziua, când din aceștia vor fi cât mai mulți, e de necontestat câștigul, care va fi pentru învățământ în genere.

Deaceea măsura aceasta de a se trimite, în fiecare an, în străinătate profesori secundari, ca și ideea de a se acorda concedii ex officio și reciproc la profesorii de limbi străine, sunt poate două din cele mai importante fapte, în învățământul secundar, dela 1907 încoace. Se cuvine dar astăzi, mai mult ca oricând, să aducem prinosul de recunoștință aceluia Ministru al Școalelor, care cel dintâiu la noi în țară a înțeles că de personalitatea profesorului depinde valoarea unei școli și progresele unei țeri.

Și nu putem termina mai bine articolul de față, de cât reproducând cuvintele unuia din intemeietorii unor asemenea burse la Universitatea din Paris: «La comparaison des mœurs et des institutions nationales avec les mœurs et les institutions politiques, religieuses, sociales et économiques des pays étrangers était de nature à élargir les esprits, à les élever et à rendre les maîtres et les maîtresses de la jeunesse française plus aptes à remplir leur tâche d'éducation.»

ELIODOR CONSTANTINESCU

Profesor secundar în Râmnicul-Vâlcea.

RECRUTAREA CORPULUI DIDACTIC SECUNDAR

Suntem un popor tânăr care pe teren cultural abia poate numără un veac de când a încercat să facă primii pași spre progres; iar dacă comparăm începutul cu rezultatul la care am ajuns azi, putem fi mândri că într'un așa de scurt timp am ajuns atât de departe. Intr'adevăr, pe când celelalte țeri ale apusului ajunseseră să aibă universități bătrâne de câteva secole, România nu numără decât câteva școli la sate; pe când celelalte țeri dădeau anual un număr însemnat de oameni cuți, România eră lipsită și de micul număr trebuincios pușinelor școli ce le aveă.

Impiedicați în desvoltarea noastră culturală de Rusia și Austria care voiau să înăbușe în' noi orice mișcare spre progres, pentru a putea să ne stăpânească mai ușor, a trebuit entuziasmul și dragostea nemărginită a lui Gh. Lazăr care să aducă toată munca lui neobosită, toată râvna pentru progresul și luminarea țerii de dincoace de Carpați. Greutățile, ce a întâmpinat la împlinirea idealului său, au fost multiple. Școala înființată de el la Sf. Sava n'avea nici local cum trebuie, nici material didactic, nici alți profesori decât pe el. Iarna, în clasele friguroase, cu geamurile sparte și cu zăpada in-

trând înăuntru, în fața unui număr restrâns de școlari, după nopți petrecute în ridijarea cursurilor, cu mâna tremurând de frig, expunea el lecțiunile sale care cuprindeau toate specialitățile: gramatică, aritmetică, geometrie, istorie, etc.

La Iași Asachi însuflețit de aceleași aspirațiuni frumoase, grupă în jurul lui pe tinerii doritori de studii și munci cu aceeaș râvnă pentru înființarea unei școli secundare românești.

Iar dacă aceste cursuri făcute cu atâta trudă nu corespundeau cerințelor pedagogiei moderne, au dat totuș rezultate bune, căci dascălii și discipolii lucrau neobosiți și cu dragoste.

Prin înființarea la București în Ianuarie 1860 a gimnaziului «Lazăr» și în Septemvrie acelaș an a gimnaziului «Mateiu Basarab», se simte nevoia unei orânduiri, a unui program după care să se predea cunoștințele în aceste școli, precum și nevoia de dascăli pregătiți pentru predarea lecțiilor. În 1864 se întocmește prima lege care fixează programa și normele după care sunt recrutați dascălii secundari. Numărul absolvenților gimnaziului Sf. Sava eră restrâns și legiuitorul s'a simțit nevoit să lărgască câmpul, primind să se prezinte la concurs și pe acei cari n'aveau diploma unei școli secundare, cu condiție de a fi supuși unui examen general asupra materiilor ce se învățau în licee. Spre a putea avea însă o idee exactă de controlul ce ar fi făcut acest examen asupra cunoștințelor candidaților, e de ajuns să reamintim faptul că din comisia examinatoare făceau parte doi delegați ai municipalității. Dacă s'au făcut lucruri bune și sub această lege este că s'au găsit și printre acești dascăli cu cunoștințe așa de puține oameni

inimoși, cari au muncit cu drag, iar numărul cel mai mare al profesorilor îl formau Români 'din Transilvania, cari după ce învățaseră în școlile ungurești, sau românești de dincolo de Carpați, au venit în țară și ocupând unele catedre dela gimnazii și-au îndeplinit conștiincios datoria.

Abia prin legea dela 1879 se dă o organizație mai sistematică școalelor și se fixează condițiunile ce trebuie să îndeplinească candidatul la profesorat, precum și normele după care se vor ține concursurile. Profesorii secundari se numesc numai dintre licențiații și doctorii facultăților de litere și științe din țară și străinătate, întru cât diplomele acestora din urmă ar fi fost recunoscute de Universitățile țării. Concursul se ținea pentru fiecare catedră devenită vacantă, în așa fel încât candidatul cu referințe foarte bune reușit al doilea, cu ori cât de mare medie, n'avea dreptul să ocupe o altă catedră, fără un alt concurs.

Această lege nu se ocupă decât a exercita un control asupra cunoștințelor speciale materiei pentru care se prezintă candidatul, fără să aibă în vedere dacă viitorul profesor posedă și cunoștințe pedagogice și aptitudinile necesare carierii de dascăl.

Numai în anul 1898, când în fruntea departamentului Cultelor și Instrucțiunii Publice se găsea un adevărat om al școalei, s'a dat calea cea mai bună de urmat în alegerea profesorilor secundari. Spirit distins, luminat de practica ce însuș o făcea ca profesor, d-l Spiru C. Haret a înființat pe lângă facultatea de litere un curs de practică pedagogică, unde viitorii profesori lucrează sub controlul celor mai distinși pedagogi. Și de unde până aci recrutarea profesorilor se făcea dintre

acei cari au dat dovadă că posed cunoștințele cuprinse în programa liceului, prin legea din 1898 se făcea o mai mare selecție.

Examenul de capacitate are de scop să probeze cunoștințele și aptitudinile necesare pentru a predă cel puțin două și cel mult trei specialități. Examenul constă în probe scrise, care sunt eliminatorii, probe orale și practice. Lucrările scrise și orale au de obiect toate materiile specialității pentru care se prezintă candidatul, cuprinse pentru specialitatea principală în programa de liceu și de licență respectivă și pentru cele secundare în programa de liceu și într-o programă specială. Deosebit candidatul pentru orice specialitate va trebui să fie examinat oral și extemporal din pedagogie. Acest examen are de scop să dovedească întru cât candidatul este familiarizat cu problemele pedagogice mai însemnate, precum și modul cum se orientează în literatura pedagogică. Probleme de practică pedagogică se fac înaintea unei clase după o preparare de 24 ore. Candidatul la o specialitate științifică experimentală este obligat să facă pe lângă aceste probleme și o preparație experimentală de puterea celor ce se dau la licență. Candiții reușiți la concurs se numesc după ordinea clasificăției la orice catedră liberă pe care o cere candidatul. Apoi după o practică de trei ani ca profesor provizoriu, numai acei cari au dat dovezi de aptitudini, moralitate și conștiință în îndeplinirea datoriei vor fi numiți definitiv prin decret regal în urma raportului favorabil al consiliului de inspectori.

Rezultatele date de această lege sunt neasemănător de mari, căci timpul, ce ar fi trebuit pierdut în dibuirea metodelor, este întrebuințat cu folos în predarea siste-

matică a cunoștințelor. Școalele noastre au ajuns pe aceeaș treaptă cu școalele din apus; iar dacă comparăm starea de azi a învățământului cu cea de acum vreo câteva decenii, nu ne putem bucura îndeajuns de progresele ce am realizat.

Să nu uităm însă că toată munca și activitatea pe cale didactică n'ar fi ajuns la rezultate așa de frumoase ca cele ce avem azi, dacă în fruntea departamentului Instrucțiunii Publice n'ar fi fost un om cu atâta pricepere și bunăvoință ca domnul Spiru C. Haret, care a pus în serviciul școlii dinstinsele sale puteri intelectuale, făcând legile cele mai bune, reformând altele și îndrumând în totdeauna școala pe calea practică și națională. Convinși că factorul de primul ordin ce asigură existența unui popor care nu dispune de ceeace ar putea să-i asigure existența independentă, este școala, în oameni ca d-sa să ne punem toate speranțele viitorului, dela ei să așteptăm îndrumarea spre lucrări mari și solide.

Fie ca geniul cel bun al neamului nostru, care ne-a ocrotit în toate timpurile, să dea o vieță cât de lungă marelui nostru apostol, pentru ca să poată îndeplini cu succes toate acțiunile mari de care sunt capabile mintea și spiritul său distins.

I. BANCIU

Profesor secundar în Brăila.

CE A FĂCUT D-L HARET PENTRU ÎNVĂȚĂ- MÂNTUL PARTICULAR

Învățământul particular, precum știut este, constituie un important auxiliar al învățământului public. El adăpostește în școalele sale, în număr de aproape 500, pe lângă covârșitoarea majoritate a fiilor de străini, și o însemnată parte a elevilor români, cari, fie că n'au loc în școalele statului, fie că urmăresc învățarea mai temeinică a limbilor streine.

Neexistând o lege specială pe seama acestui învățământ, el se conduce în baza «Regulamentului pentru școalele private», publicat în Monitorul Oficial No. 74 din 4 Iulie 1896 și în baza unui număr restrâns de deciziuni ministeriale, date la diferite epoce. Pe lângă acestea mai sunt de respectat dispozițiunile legale, privitoare la obligativitatea învățământului primar, și regulamentele pentru ținerea examenelor de curs primar și secundar cu elevii pregătiți în conformitate cu programele statului.

Nu aici e locul să cercetăm mai de aproape cauzele cari au împedecat până în prezent votarea unei legi pentru organizarea și supravegherea învățământului particular, deși d-l ministru Haret încă din anul 1904 prezentase înaltelor corpuri legiuitoare primul său proiect

de lege, alcătuit în acest scop. Vom aminti numai că una din aceste cauze se desprinde cu prisosință din întreaga lucrare de față. Este preocuparea permanentă și cea mai de căpetenie a d-lui Sp. C. Haret de a deslegă în chip cât mai desăvârșit complexa problemă a reformării învățământului public, reformă care a trebuit să înfrunte în mai multe rânduri, cu prilejul schimbărilor de regim, simțitoare zguduiri provocate prin deosebirea în vederi a celor ce urmau la cârma țerii. Ca a doua cauză, aproape tot atât de hotărâtoare, putem menționa împrejurarea că în vremurile grele și uneori chiar extrem de turburi, prin cari a trecut țara noastră în răstimpul ultimilor zece ani, Parlamentul a fost nevoit să dea precădere legilor cu caracter mai general și în mai strânsă legătură cu evenimentele petrecute.

Până în Decembrie 1908 controlul școalelor private eră încredințat unui singur inspector, secundat de revizorii școlari ai județelor, cari și fără de aceasta au fost și sunt destul de împovărați cu multiplele afaceri ale învățământului public. Inspectorul mai având însărcinarea să supravegheze în acelaș timp și școalele profesionale, prea puține din școalele private puteau fi inspectate în mod mai amănunțit și la intervale mai dese. Urmarea a fost că cele mai multe școale de felul acesta, simțindu-se la adăpost de un control suficient și riguros al autorității școlare superioare, au luat cu timpul o dezvoltare mai mult sau mai puțin arbitrară. Unele au depășit încetul cu încetul, în ceea ce privește organizarea lor, limitele prevăzute în autorizațiile de studii aprobate, altele au început să introducă personal didactic neautorizat, iar altele au păcătuit din punct de vedere sanitar și iarăș altele au luat ființă în mod clandestin.

Unele au neglijat tot mai mult învățământul limbii oficiale a statului, iar în altele au prins rădăcini tot mai adânci tendințele de prozelitism confesional. Tot odată constatările făcute cu prilejul examenelor, ce se țineau în fiecare an în fața comisiunilor instituite de Minister, nu erau de loc mulțumitoare; ele serviau ca indiciu că nivelul instrucțiunii și educațiunii primite de elevii școalelor private lasă aproape pretutindeni mult de dorit.

Această stare de lucruri dăunătoare bunului mers al învățământului nu mai putea dăinui. Erau în joc însemnate interese sociale, naționale și confesionale, privitoare la populațiunea țerii noastre. D-l Haret, fără să mai aștepte votarea legii respective, care avea să mai întârzie, și fără să impună vreo nouă sarcină bugetară statului, atacă și această chestiune cu recunoscuta sa competență a încercatului bărbat de stat și cu neobosita sa energie pusă pe dea 'ntregul în serviciul națiunii sale. În 1904 a luat primele măsuri de rigoare pentru înfrânarea propagandei religioase exercitate de conducătoarele câtorva institute confesionale străine asupra elevelor ortodoxe din acele institute.

Observând apoi că chipul defectuos cum se țineau examenele din Iunie și Septemvrie, mai ales la cursul secundar, avea o înrăurire din ce în ce mai nefastă asupra dezvoltării unei anumite ramuri a învățământului particular, în 1908 a introdus pe cale de regulament mai multe îmbunătățiri în practica acelor examene, cari de atunci încoace se desfășură într-o atmosferă mai sănătoasă și mult mai priincioasă întregii lumi școlare.

Adevărata temelie pentru regenerarea treptată a învățământului particular a pus-o însă d-l Haret către sfârșitul anului 1908, când a hotărît înființarea unui ser-

viciu de control mai intensiv și destinat în mod special școalelor private. Pentru nou înființatul inspectorat a adoptat sistemul repartizării inspectorilor pe circumscripții și pe grade de învățământ. Va fi suficientă, credem, o simplă mișcare a lucrărilor executate, pentru a convinge pe oricine de imperioasa necesitate a noiei creațiuni, care, pe lângă altele, mai are și meritul de a nu cădeă în sarcina statului, toată cheltueala fiind acoperită numai cu o parte a taxelor de examen, încassate de Cassa Școalelor dela elevii pregătiți în particular.

Iată lucrările noului inspectorat, efectuate până în Decemvrie 1910, data retragerii d-lui Haret din capul Ministerului.

S'au revizuit autorizațiile tuturor școalelor: grădini de copii, azile confesionale, școale primare, secundare și speciale, fie cu programele statului, fie cu programe proprii. Pretutindenii s'a pus de acord starea de fapt cu textul autorizației de funcționare, iar unde nu s'a putut face aceasta, s'au solicitat dela Consiliul Permanent al Instrucțiunii sentințe pentru închiderea lor. Pentru fiecare școală, în parte, s'au precizat numărul și felul cursurilor admisibile, s'a fixat numărul claselor în fiecare curs și s'au stabilit condițiunile, în cari clasele pot funcționa, mixte sau combinate.

S'a studiat în toate amănuntele organizația școalelor cu programă proprie și s'a pus în aplicare principiul adoptat că din nici o școală și dela nici un curs nu poate să lipsească studiul limbii, istoriei și geografiei române. S'au alcătuit orare tip, prevăzându-se pentru fiecare categorie de școale numărul minimal de ore destinate lecțiunilor predate în românește. Cu acest prilej, pentru înlăturarea surmenajului constatât în anumite școale,

s'au ușurat cât mai mult orarele prea încărcate. Prin inspecțiuni dese s'a controlat, dacă învățământul limbii române face progrese cu adevărat reale.

S'au luat măsuri din cele mai eficace ca nici un elev ortodox să nu fie sustras dela studiul religiei ortodoxe și s'a interzis admiterea elevilor ortodoxi la lecțiunile de religie făcute cu elevii altor confesiuni, tot odată s'a oprit participarea lor la orice manifestare cu caracter confesional strein. S'a dispus ca Dumineca și în sărbători elevii ortodoxi ai tuturor internatelor să fie conduși la serviciul divin ținut în bisericile ortodoxe. Abuzurile constatate s'au pedepsit pe cale disciplinară. S'a înlăturat starea anormală găsită prin câteva școale, unde religia ortodoxă eră predată de institutori de altă confesiune, sub scutul autorizațiunii, obținute pentru predarea limbii române. Pentru predarea religiei ortodoxe în cursurile secundare ale institutelor conduse de streini s'a impus de asemenea angajarea profesorilor licențiați în teologie. Este prevăzut că în urma măsurilor luate mișcarea de prozelitism va pierde tot mai mult terenul.

Printr'un ordin circular trimis tuturor școalelor private s'a luat dispozițiunea ca zilele de 24 Ianuarie și 10 Maiu să fie serbate în mod solemn. În acest scop s'a cerut învățarea din vreme a Imnului regal și a unui număr suficient de cântece românești și alcătuirea de fiecare dată a unui program, care trebuie comunicat și Ministerului.

S'a făcut o revizuire completă a tuturor cărților introduse prin școale, eliminând pe cele neaprobate și pedepsind pe directorii cari au păstrat în școală cărți a căror aprobare fusese respinsă de Minister. De asemenea s'a făcut controlul întregului material didactic.

S'au luat în cercetare arhivele, prescriind anumite norme pentru ținerea matriculelor, cataloagelor și a celorlalte registre, obligând direcțiunile să facă înscrierea elevilor fără nicio alterare a numelor sau a datelor cuprinse în actele de naștere.

În legătură cu prescripțiile legii relative la obligativitatea învățământului primar s'a cerut școalelor primare confesionale să înregistreze într'un registru special pașapoartele sau alte acte doveditoare a cetățeniei, ce trebuiesc prezentate la înscrierea oricărui elev, fiu de strein. Aceste registre au fost apoi minuțios controlate.

S'au cercetat listele corpului didactic, controlând pentru fiecare membru, în mod individual, dacă situația sa actuală în învățământ corespunde cu autorizația obținută. Elementele de tot slabe au fost excluse. Directori, cari n'au putut dovedi că cunosc în măsură suficientă limba română, li s'a acordat câte un termen pentru perfecționare, punându-li-se în vedere că după exprimarea termenului vor fi supuși unui examen. Conducătoarele grădiniilor de copii, înființate pe lângă școalele confesionale, au fost obligate să învețe pe copii și cântece și jocuri românești. S'au ținut concursuri pentru obținerea dreptului de a predă limba ebraică și în legătură cu aceasta s'a schimbat felul cel mai potrivit al funcționării azilelor confesionale mozaice. Spre a înlesni punerea în aplicare a viitoarei legi a învățământului, noile autorizațiuni liberate conțin clauza «până la noi dispozițiuni generale».

S'au vizitat din nou toate localurile de școală și, avându-se în vedere starea igienică și cubajul sălilor de clasă, s'a fixat numărul maxim de elevi ce poate cuprinde fiecare sală. În internate s'a dat o deosebită

atențiune regulamentului de administrație internă, regimului alimentar și sălilor de înîmîerie, și s'a fixat numărul paturilor admisibile în dormitoare. S'a refuzat aprobarea cerută localurilor găsite cu totul improprie, altele au fost aprobate numai după ce au fost convenabil amenajate sau considerabil mărite, după împrejurări.

Paralel cu activitatea inspectorilor s'a desfășurat controlul sanitar, exercitat de medicii comunali și de cei speciali ai școalelor.

În Minister s'au completat și amplificat registrele pentru ținerea în evidență a tuturor chestiunilor privitoare la învățământul de care ne ocupăm.

Nu mai încape nici o îndoială că întreaga activitate expusă a trebuit să provoace o nouă viață, mai poartivă cu adevărata menire a acestor școale.

Mulțumită procedării pline de tact a d-lui Haret, preferențele s'au produs fără sdruncinări demne de remarcate și, în cele din urmă, toate rezistențele au fost înlăturate și toți îndrumați să primească noua stare de lucruri și convinși că nimeni nu se poate sustrage dela satisfacerea noilor cerințe, formulate de către autoritatea școlară superioară.

Călăuzit de vasta sa experiență în această materie și întemeiat pe ultimele constatări, cuprinse în rapoartele inspectorilor săi, a elaborat d-sa al doilea proiect de lege pentru învățământul particular, ce a fost publicat în Noemvrie 1910 și trimis celor interesați în cauză spre a fi discutat. Cu o astfel de procedare metodică a înțeles d-l Haret să netezească terenul pentru proiectata lege, a cărei înfăptuire n'a mai fost posibilă, deo-

camdată, din pricina retragerii d-sale dela cârma țerii, dimpreună cu întregul guvern din care făcea parte.

Vrednic este să fie sărbătorit de întreaga suflare românească ca demn apărător al graiului românesc și a religiei strămoșești și ca neînfrânt luptător pentru închegarea aspirațiunilor naționale.

G. C. IUGA

Profesor secundar în Pitești.

INVĂȚĂMÂNTUL PARTICULAR SECUNDAR

Școalele particulare s'au bucurat până nu de mult de o libertate aproape nelimitată. În dorința noastră de cultură am privit ca o binefacere deschiderea oricărei școale, și mai ales a unei școale, în care se putea învăța o limbă străină, căci consideram cunoașterea limbilor apusene ca o condiție indispensabilă pentru prosperarea culturii noastre. În școale particulare au început să se lumineze bărbații cei mari ai generațiunii, care a pus temelia statului și a culturii noastre; în ele și-au făcut educația femeile din aceeaș generație; și școalele particulare, înaintea școalei publice, au contribuit mult la instrucțiunea femeii române. Dar cu iubirea pentru studiul limbilor străine am mers prea departe și în exagerarea noastră am produs o stare de lucruri, ale cărei urmări le vom simți multă vreme. În alte țeri învață cineva o limbă ca să o înțeleagă, nu ca să treacă drept Francez dacă vorbește franțuzește, sau drept German dacă vorbește nemțește: societatea noastră e mult mai pretențioasă; și, dacă ar ține numai de ea, azi am vorbi fanțuzește sau nemțește, precum odată eră să vorbim grecește și mai înainte slavonește. Și respectul nostru pentru cultura apuseană a degenerat într'o imitațiune cu atât mai îngrijitoare cu cât ne coborâm în clasele

mai profunde ale poporului. Am ajuns toți la credința că nu se poate învăța nimic fără limbă străină: vezi ateliere profesionale, unele create de asistența publică, în care vin elevi rău îmbrăcați și uneori flămânzi, nu atât ca să învețe cum să mănuească acul și foarfecile, ci ca să învețe franțuzește și nemțește; vezi amărăciunea învățătorilor noștri că numai ei, între atâți factori de cultură, nu știu nici o limbă străină. Atât ne-am lăsat a fi copleșiți de cultură străină, în cât, fără limbă străină nu înțelegi nimic, privind cărțile expuse la geamul unei librării, nu înțelegi mare lucru ascultând o conferință publică, înțelegi de tot puțin din citirea unui jurnal sau unei reviste. De aceea cine a trecut prin această stare de suflet și a simțit-o, s'a simțit umilit și s'a silit să ia spoeala culturii.

Astfel se explică îmbulzeala tuturilor la școale cu limbi străine, astfel se explică de ce toate școalele de acest fel din București sunt pline, și, dacă nu s'ar fi pus de autoritatea școlară oarecari condițiuni pentru numărul elevilor în clase, ar fi mai mult decât pline. În Septembrie trecut un părinte s'a îndreptat cu fata lui la mai multe școale, și dela toate a primit acelaș răspuns «n'avem locuri, locurile noastre au fost ocupate dela Iunie». În școalele ungurești, numai în București, sunt peste 1000 de elevi, cari învață în ungurește; în școalele germane peste 2.000 (în 1911 exact 1994) cu limba de predare germană; în cele anglo-germane aproape 1.000; în școalele catolice cu limba de predare germană și franceză aproape 1.000. Încât peste 5.000 de elevi învață școala primară și secundară în altă limbă decât cea românească, numai în București! Și între acei elevi sunt și mulți Români, și acele școale sunt școale confesionale! La

alte popoare se fac răscoale, când vrea statul să constrângă pe copii să urmeze în școale de altă confesiune, iar noi care ținem la națiunea noastră, la religia strămoșilor noștri, ne dăm copilul, mai totdeauna copila, ca să fie crescută de persoane de altă națiune, de altă religie, numai pentru că ne place să-l auzim zicând soarelui *soleil* ori *Sonne*, ca și cum vorba ar importă, nu cunoștințele reale ce se înțeleg sub acea vorbă!

Sunt părinți, cari consideră o școală atunci ca cea mai bună, când în ea nu se aude o vorbă românească, unde numai servitorul vorbește românește. Și sunt în București destule școale de acestea, școale în care te crezi transportat în țară străină, după ce ai trecut pragul porții. E o școală, a cărei directoare stă de 8 ani în mijlocul nostru, știe mai multe limbi apusene, a fost în India și a învățat limba populațiilor de acolo, dar limba noastră nu o cunoaște. Sunt directoare de zeci de ani în țară și nu te poți înțelege cu dânsa în românește. Probabil că mulți părinți cred că aceste directoare sunt cele mai potrivite să dea educație copiilor lor!

Numărul cel mai mare de elevi la aceste școale îl dau compatrioții noștri. Evreii, cari ar trebui, și ei, să simtă românește, căci s'au născut aici, trăesc aici, se îmbogățesc din relațiunile cu noi, în loc de simțire românească copiii lor sunt crescuți în mare înstrăinare și de limba, și de istoria, și de țara noastră. Acum trei ani eram într-o clasă secundară, profesoara cestionă în limba franceză, și care nu mi-a fost spaima, când am auzit următoarea întrebare:

Quel est votre pays natal? ... Dites, donc, Palestine!
Țara sa natală e Palestina!

În alte școale se învață toate poveștile medievale,

toate mărunțișurile cu suveranii statelor apusene, toate răulețele și băltoacele din Franța sau din Germania, aproape nimic despre poporul și țara noastră.

Cu această stare de lucruri ar putea statul să se dezintereseze de școalele particulare?

Mulți cred că statul trebuie să respecte dreptul părinților de a-și crește copiii cum găsesc ei cu cale; că statul trebuie să lase libertatea absolută a învățământului și să pună numai condiții de capacitate oricui ar vrea să profite de pe urma învățaturii sale.

Cei cari judecă astfel trec însă cu vederea că în relațiunea dintre individ și societate *dreptul* e numai un termen al relațiunii. Părinții nu s'au dezvoltat și nu trăesc izolați de popor; nu-și datoresc situația și valoarea lor numai lor înșiși, ci mai mult societății, prin a cărei activitate trăesc și prosperează. Multe alte *drepturi* a pierdut familia și cu toate acele pierderi nici statul nici familia n'au slăbit, ci s'au întărit.

Apoi, dacă statul poate îndeplini mai bine decât familia funcțiunea educațiunii, el este cel indicat să crească tinerimea. Asupra acestei cestiuni însă nu mai încap discuțiune, de aceea chiar statele, cari altădată se dezinteresau de această funcțiune socială (Anglia) au luat-o asupra-le, văzând că prin centralizarea tuturilor eforturilor într'un scop determinat se ajunge la rezultate cu totul superioare.

Guvernele noastre în această cestiune au șovăit mult timp, când voind să lase mai mare libertate, ca în sistemul englez, când căutând să restrângă libertatea, mai ales pentru școalele cu limba de predare românească, din cari se obțineau certificate echivalente cu certificatele școalelor publice.

Controlul asupra școalelor acestora din urmă, a avut de efect împuținarea elevilor din ele în mare grad, în cât nu se pot compara cu școalele în limbă străină. De aceea ele merg foarte greu, între școala publică, susținută de stat, și între școalele celelalte cu subvențiuni multiple, cu îngrămădirea tutulor la ele.

O supraveghere propriu zisă asupra tutulor școalelor particulare nu există decât dela 1908, când d-l ministru Sp. Haret a organizat un întreg organ de control. Mai înainte [era un singur inspector pentru toate școalele publice profesionale și comerciale, cum și peste școalele particulare din toată țara. Se înțelege că inspecțiunile în astfel de condiții nu puteau fi decât rari și grabnice: numai în București sunt aproape 30 de școale particulare, cu atâtea cursuri și cu atâtea cestiuni de rezolvit. Mi-aduc aminte, că fiind profesor particular, a inspectat odată școala o d-nă inspectoare, a trecut prin clasa noastră (ne-am sculat cu toții în picioare), a trecut prin celelalte clase: a inspectat localul.

Nu așa a conceput d-l Haret inspecțiunile. Consiliile ce ne-a dat la 15 Decemvrie 1908 au fost acestea:

Nu știu să vă spun ce anume să faceți, deocamdată să vedem cum lucrează școalele. Și din cele ce veți observa d-voastră într'un an doi, vom vedeà ce se poate face, ce se poate îndreptà, ce direcție se poate lua. Voesc să faceți inspecții de școală nu de poliție, să asistați la cât mai multe lecții și continuu, să dați consilii, să căutați îndreptare cu binele, căci nu voim să suprimăm ci să îndreptăm. Când vor vedeà toți că lucrăm în acelaș fel, că inspecțiunile sunt școala d-voastră, că ele se urmează regulat și azi, și peste câteva zile, și peste alte câteva zile, au să vadă toți că aceasta nu

e ceva trecător și au să facă așa cum vrem noi. În-vățământul particular va fi așa cum trebuie să fie, complement al celui public, și va cruța noi sacrificii statului, care face sacrificii atât de mari cu educația publică.

* * *

Azi avem multe localuri construite după toate cerințele igienei școlare, acolo unde mai înainte se ridicau numai niște surpături. În 1909 s'a luat măsura laudabilă de a cere direcțiunilor să determine fiecărei săli o singură întrebuințare și să o anunțe pe tablă, pusă deasupra ușii, cu indicațiunea volumului și numărul elevilor admis de regulament. S'a ordonat tuturilor școalelor particulare, ca pentru educațiunea fizică să-și procure instrumente și aparate, să-și aranjeze sala de gimnastică și să aducă maestri, căci școalele particulare nu puseseră «niciun interes pe această educațiune» (Circulara 84.554 din Decembrie 1909).

În cât privește studiul limbii românești o circulară recomandă «să prevedeați în programe și orarii acest obiect de studiu pentru toate cursurile și clasele de orice vârstă ar fi elevii frecuentatori și orice diplome ar posedă ei... Vi se face cunoscut că această dispozițiune este esențială pentru funcționarea școalei d-voastră și orice abatere va aduce oprirea școalei de a mai funcționa» (Circulara 39.717 din 17 Iunie 1910). Organele de control au stăruit ca directorii să închidă porțile școalei acelor eleve (fetele se găseau mai des în această situație) ai căror părinți ar pretinde să fie dispensate de limba maternă.

S'a cerut tuturilor școalelor cu 4 clase ca să prevadă Istoria Românilor cum și Geografia României și a țe-

rilor românești ca obiecte deosebite de studiu în câte un an, iar în școalele cu mai puțin de 4 ani s'a pus în program momentele cele mai însemnate istorice și caracteristicele geografiei noastre.

În timpul sărbătorilor și la serbările naționale elevii particulari erau lăsați în voia lor. Într'o Duminică la o școală confesională, am găsit fetele catolice în biserică, pe când cele ortodoxe se jucau și făceau sgomot în sala de meditație. La o serbare națională am găsit cele mai multe școale de limbă străină în vacanță, fără ca ceva să trădeze că se celebrează o zi mare a neamului. Ministerul a trimis școalelor confesionale Circulara No. 1.811 din 1910, prin care ordonă «ca toți copiii interni ortodoksi supuși români să fie trimiși în fiecare Duminică la biserica ortodoxă din apropiere, sub conducerea unei persoane mai în măsură a îndeplini această însărcinare». Apoi în Circulara No. 30.543 din 1910 «impune tuturilor școalelor particulare, ca dela 15 Septembrie viitor să ia următoarele măsuri;

1. Să se introducă în orariul școlii cel puțin $\frac{1}{2}$ oră de cântare pe săptămână, pentru deprinderea melodiilor românești; aceasta pentru fiecare clasă;
2. Să se serbeze serbările noastre naționale și anume...
3. La orice serbare națională, fie română fie străină, e o datorie să se cânte și imnul regal român».

Urmarea acestor bune măsuri a fost că anul acesta am văzut cu câtă plăcere se întreceau elevii în cântece, în recitări de poezii, în cuvântări patriotice, chiar în acele școale, unde li se cerea să spună că *leur pays natal est Palestine!*

Progresele în învățarea limbii noastre și în dezvoltarea sentimentelor patriotice țin însă mai mult de de-

votamentul profesorului, de sufletul lui; și dela acest suflet poate că cerem prea mult în starea de azi, cu recrutarea așa cum se practică în școalele particulare, cu condițiile materiale în care se află și în care se lucrează. Totuș o mică îndreptare nu se poate tăgădui că s'a făcut.

Problema școalelor particulare merită să atragă atențiune tuturilor celor cari pot decide, căci în ele se formează sufletul unei bune părți din populațiunea acestei țeri și nu e de loc indiferent, dacă acest suflet se va formă ca amic sau inimic nouă.

ION S. FLORU

, Profesor secundar în București.

EXAMENELE DE ABSOLVIRE IN INVĂȚĂMANTUL SECUNDAR

Una din inovațiile introduse în organizarea școlară a fost și cea «a examenelor de absolvire» — numite și de «capacitate» — la finele clasei IV și VIII. Inovația venia după dispozițiunea legală care desființâ examenele de clasă la finitul anului. Și cum examenul de bacalaureat eră desființat, mai de mult, pentru mulți—și aceștia aleși din categoria «specialiștilor»,—examele de absolvire au fost ca niște succedanee ale dispărutelor examene de fine de an.

Și aci a fost o mare eroare. Legea nouă, legată de numele d-lui Sp. Haret, nu reduceă din *numărul* examenelor, ci creă *altfel* de probe educative și instructive... Cu terminologia filosofică: Intre examenele de fine de an și examenele de absolvire nu este o diferență *de grad*, ci *de esență*. Unele sunt, ceeace nu sunt celelalte. Și s'ar putea ca examenele de fine de an să fie introduse, fără ca aceasta să aducă, cu necesitate, desființarea examenelor de absolvire, ca superflue.

Pentru a preciză acest punct de organizare școlară, este destul a pune în lumină rolul examenelor vechi. Ele erau un triaj, o selecționare, luându-se ca criterium însușirea unor cunoștințe, pe care o lege, un regula-

ment, sau un program le cerea obligatorii. Se socotea că, pentru a fi vrednic de a trece o clasă, elevul trebuia să știe, cu o aproximație care să nu treacă de un minimum de cunoștințe, o sumă brută de cunoștințe conform unei programe. Examenul este în felul acesta, un *control*. El dă măsura de apăsare a unei munci, făcute cu sistemă și ordine, și creează acele scări de valori individuale cari au ca criterium ultim, puterea de atențiune sau de memorizare.

Rolul examenelor—în înțeles comun—este a da puțința controlului sumar și repede al unei activități intelectuale.

Interpretarea aceasta a examenelor e strâns legată cu o excepțiune unilaterală, care a fost totuș mult timp dominantă în lumea didactică: S'a crezut că valoarea individuală se reduce la o cantitate brută de cunoștințe și s'a simbolizat cultura printr'o bibliotecă ambulantă. Acî a fost o mare eroare pedagogică, căci valoarea sufletească se măsoară după *raporturi* și nu după un *stoc* de cunoștințe disparate ! Ceeace face personalitatea unui om e tocmai puțința de-a *legă* ceeace știe, de-a pune *ordine* în gândire, și de-a lucra ca o forță spontană și creatoare. Cunoștințele memorizate fără reacție sufletească, păstrarea pasivă a celor învățate, sunt mijloace de-a creă inutilități sufletești și personalități șterse în viața socială. Școala nouă trebuie să alunge din idealurile cele vechi, pe acela care urmăreă crearea de tipuri intelectualiste, fără relief și fără viață proprie, fără o caracteristică individuală.

Nu obiecte de fabrică, similare cu bețele de chibrituri într'o cutie, trebuie să fie oamenii creați de școală. Viața sufletului ca și cea fiziologică se reduce în fond

la o *reacție* și un *răspuns*. Cine nu poate da dela el *ceva relativ nou*, este sterp sufletește, după cum tru-pește ar fi mort când celulele nu ar reacționa și nu ar intra în luptă cu forțele din afară.

Dar dacă scopul școlii trebuie să fie crearea individualităților cu reacție vie, cu puțința de a fi «cineva» în monotonia atâtor «oarecare», atunci trebuie ca să se creeze un control nu numai al stoc-ului brut de cunoștințe, dar și asupra rezultatelor *educative* pe cari învățătura le-a produs.

Și acest control a fost tocmai dat ca să-l facă examenele de absolvire. Accentul nu mai eră și numai este de-a controla pe elev în ceea ce a învățat, mai mult sau mai puțin în felul papagalilor, ci de a constata cum *leagă, expune, judecă și utilizează* aceste cunoștințe.

Se vede de aici că examenele de absolvire fac parte, din acel complex de măsuri pe cari o sănătoasă și prevăzătoare reformă și conducere a învățământului a fost introdusă de d-l Haret, în primul rând, în cultura și educația națională. Examenele de absolvire au fost create în cadrul unei noi concepții despre rolul culturii și al școlii.

Dar ca orice inovație legislativă, introducerea examenelor de absolvire s'a izbit și se izbește încă de inerția intelectuală a unora cari nu au putut să-și schimbe obișnuințele, tot așa de repede cum s'au schimbat și lucrurile din afară de ei. Au putut să vorbească chiar în favoarea examenelor de absolvire fără să simtă în ei, adevăratul lor rol, căci nu totdeauna e un raport de egalitate între cuget și graiu.

Și de aceea ne-a fost dat să auzim critice îndreptate contra examenelor de absolvire, critice care plecau

dela o confuzie a acestor examene cu cele vechi, desființate; de aceea am constatat printr'o experiență personală, cum unii profesori secundari *controlau* cunoștințele brute ale elevilor, pe când toată grija lor trebuia să fie ca să aprețieze puterea de a raționa, de a imagina și de a expune, a elevilor.

Ca orice inovație, examenele de absolvire au trecut prin faza aceea în care unele spirite se arată recalctrante. Însă cei cari au găsit în ei puterea de a se adapta sincer la progres, au datoriat să-l apere, până ce va fi înțeles de toți. Examenele de absolvire sunt o manifestare a unui progres pedagogic, strâns legat de numele d-lui Haret, pe care avem datoriat—Progres și Om—să-l apărăm și susținem pentru desăvârșitul bine al educației și culturii naționale.

GR. TAUȘAN.

Profesor secundar în București.

SUPRIMAREA EXAMENILOR ANUALE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR

Dintre oamenii noștri de seamă cari se judecă după faptele lor, iar nu după vorbele lor, în mod obiectiv, este și d-l Spiru C. Haret, care, prin faptul că a avut și a adus la îndeplinire un program complet în ale învățământului și pentru că acolo, unde alții ar fi văzut triumful unei vanități, d-sa a voit să vadă numai o datorie sfântă față de patrie și de neamul românesc, a fost, într'adevăr, un ministru mare și de progres. Promulgarea legii învățământului secundar și superior, în anul 1898, constituie o dată de cea mai mare însemnătate pentru istoria învățământului public român. Toată lumea era de acord să recunoască că trebuia să se introducă reforme profunde în învățământul nostru public, că se simțea o nevoie urgentă să se schimbe un sistem vechiu, ce nu mai corespundea împrejurărilor timpului aceluia, printr'un altul ce era să aibă o influență binefăcătoare asupra instrucțiunii și educațiunii tineretului nostru.

Printre diferitele dispozițiuni luate și multe modificări propuse și discutate, pe când ca ministru al instrucțiunii și al cultelor era d-l Spiru C. Haret, este și chestiunea modificării și chiar a desființării examenului de sfârșit de an, rezultând tot din râvna și grija pe

care le avea d-sa, pentru ca aprețierea situațiunii definitive a elevilor și promovarea lor dintr'o clasă într'alta să se facă după un criteriu mai sigur și o normă mai rațională.

I.

În conformitate cu regulamentele anterioare pentru promoțiunea elevilor se obișnuia să se dea aceeași importanță atât examenului semestrului întâiu, cât și celui de sfârșit de an, ținându-se amândouă cu aceeași solemnitate, cu aceleași preparațiuni, cu aceleași formalități prescrise de regulament și cu aceeași seriozitate; iar ca ușurare pentru elevi, aceștia nu mai erau examinați la sfârșitul anului de materiile făcute în cursul semestrului întâiu. Și când, mai târziu, elevii nu mai erau dispensați de a fi examinați la sfârșitul anului, de materiile primului semestru, cu toate că trecuseră examenul aceluia semestru, acest examen ajunse să fie o simplă formalitate. De aceea, conferința plenară a liceului «Codreanu» din Bârlad a și intervenit prin direcțiunea respectivă pe lângă ministrul instrucțiunii din timpul acela (1) spre a dispune ca examenul semestrului întâiu să conste numai dintr'o probă scrisă. Ministerul însuș, recunoscând zădărnicia acestui examen, deși eră stabilit prin lege, admise propunerea și dispuse ca, chiar din Ianuarie 1889, examenele primului semestru să conste dintr'o probă scrisă, care urma să se dea la fiecare profesor în orele obișnuite de clasă (2). Astfel se des-

(1) Vezi raportul No. 51/5 Decemvrie 1888, înregistr. la No. 37.923/8 Decemvrie 1888.

(2) Vezi rezoluțiunea d-lui ministru Maiorescu pe aviz. C. P. No. 4.846 10 Dec. 1888.

fință examenul primului semestru și bine se făcù, după părerea noastră, pentrucă, urmându-se cu ținerea acestui examen, ca mai înainte, însemnă a se pierde fără nici un folos aproape trei săptămâni cu preparațiunile și cu examinarea elevilor, care timp se putea utiliza cu mult mai bine, făcându-se lecțiuni și elevii trăgeau, firește, foloase mai mari din aceste lecțiuni ținute în regulă.

II.

Nu trecù mult însă după desființarea examenului primului semestru, rămas desființat pentru totdeauna, întrucât nu se mai simți trebuința nici odată, de atunci și până azi de a se reveni, când și încep să se ridice protestări, la început, mai rare, apoi, din ce în ce mai dese, de către persoane pricepute în ale școalei și în potriva examenului general, ce, în ochii acestora și ai altor persoane chiar, nu constituia un criteriu bun și rațional pentru promovarea elevilor dintr'o clasă într'alta, pentru că în câteva minute de examinare, mai ales când clasele erau supra-încărcate, nu eră cu puțință să se facă o aprețiere bună și dreaptă asupra elevilor. Totul deci se bază pe impresiunea din cursul anului, mai cu seamă pentru profesorul care își cunoștea bine elevii; iar pentru aceia cari nu și-i cunoșteau surprizele erau adeseori mari, căci unii elevi mediocri reușiau mai bine, pe când alții buni reușiau mai prost; de altfel, nu erau excluse nici cazurile, când un elev, cu toate că avea note mici și nesuficiente în cursul anului, obțineă la examenul general note mari și chiar foarte mari, ca să poată cu modul acesta, să fie promovat în altă clasă.

Dăm mai jos câteva note din cursul anului și dela

examenul de sfârșit ~~de an~~ ^{obținute} de unii elevi, spre a exemplifica cele spuse de noi.

Lic. M. B. (an. 1884—85).

Elevul X, 5, 5, 5, 4, 4, 3, 6, 6, 5, 3, 4, 3; ex. gen. 8, 1.

» Y, 5, 5, 5, 5, 5, 7, 5, 4, 5, 4, 3, 4; » » 8, 4.

Sem. C. (an. 1902—903).

Elevul X, 5, 5, 5, 4, 6, 3, 4, 4, 3; » » 7

Sem. N. M. (anii 1895—96; 1900—901:

Elevul X, 3, 3, 5, 5, 3, 4, 4, 5, 5; » » 8

» Y, 8, 4, 4, 4, 2, 5, 3, 5, 4; » » 8

Și cu toate măsurile care se luau regulat pentru ca examenul general să nu fie împovărător pentru elevi, numărul celor cari erau pentru desființarea și acestui examen crește și argumentele aduse de dâșii în sprijinul părerilor, așijderea, deveniau din ce în ce mai convingătoare, până când, în cele din urmă, d-l Spiru C. Haret, ca ministru al instrucțiunii publice pentru a doua oară, convoacă în București, în primele zile ale lunii Ianuarie, 1904, pe toți directorii și directoarele școalelor secundare într'o conferință, în care, se ia în discuțiune, pe lângă alte multe puncte, și anume: *lipsa de disciplină în școală, cauzele care o provoacă și mijloacele de a o înlătură, alegerea directorilor și directoarelor, îndreptarea stării materiale a profesurilor, examenul de admitere în clasa I-a, simplificarea lucrărilor de cancelarie*, și importanta chestiune a promovării elevilor dintr'o clasă într'alta.

Părerile erau împărțite: unii, prea puțini la număr, sunt pentru menținerea examenului general, aducând ca argumente, pe de o parte, fastul, solemnitatea de care eră însoțit, pe de alta, teama ca nu cumva elevii, dezobișnuindu-se de examene, să nu mai poată fi în stare

să se prezinte la examenele de admitere în școalele speciale secundare, iar alții, cea mai mare parte, se pronunță pentru modificarea și chiar pentru suprimarea acestui examen. Dar în această chestiune tot d-l Spiru C. Haret, cu vederile-i limpezi și practice, aduce argumentele cele mai puternice și cele mai convigătoare în privința schimbării și a desființării chiar a vechiului sistem de examene anuale, ca unele cari ajunseră inutile și prea împovărătoare pentru elevi.

În adevăr, după ce d-sa arată cum s'au introdus examenele, ce înainte vreme, erau un fel de spectacole, ca să vadă lumea cum învață copiii la școală și ce rezultate dă dânsa, spectacole, la care înșiși domnitorii vechi asistau și, odată cu ei, întreg orașul, vorbește în sensul că, în loc de examen anuale, ar fi cu mult mai folositor să se înființeze un al cincelea bimestru, în care să se repețească întreaga materie învățată în cursul anului, că suprimarea acestor examene ar da prilejul să se lase mai multă libertate programelor, căroră li se aducea învinuirea de a fi prea încărcate, că luna Iunie astfel câștigată ar fi de cea mai mare înlesnire și pentru profesori, că prin examene nu s'ar putea face nici o sintetizare a materiilor, ceeace, bunăoară, s'ar putea obține prea bine prin examenele scriptice, că ar fi mult mai folositor pentru școlari să nu se dea, ca de obicei, la lucrările scrise, bucăți de materie, ci subiecte prin care să se stabilească o legătură permanentă între toate chestiunile unei materii și că, în sfârșit, repetițiunea și sintetizarea adevărată a celor învățate trebuie să se facă de către elevi, în ultimul bimestru, odată cu profesorii lor, pentrucă ei singuri nu sunt în stare să facă decât o simplă memorizare a celor învățate.

Ideea desființării examenului de fine de an în urma argumentelor hotărâtoare, aduse în această conferință, prinde teren din ce în ce mai mult. Chestiunea aceasta de mare importanță continuă să preocupe pe directori și profesori, firește, după rugămintea și sfatul date de d-l Haret, și să se discute cu cel mai mare interes. Și, pe când unii erau de părere că o promoțiune întemeiată cu greu s'ar putea asigura fără examenele anuale, alții, din potrivă, susțineau cu tărie, că ea s'ar putea obține și fără aceste examene, cu condițiune însă ca să se lucreze cu întreaga clasă, să fie examinați elevii cât mai des, să se dea extemporale cât mai multe, să fie serios modul de control, și să se întru-nească, la sfârșitul fiecărui bimestru, conferințele claselor, spre a cerceta situațiunea elevilor, a vedea rezultatul dobândit și spre a se lua măsuri să se facă toate schimbările trebuincioase.

Așadar, terenul pentru desființarea examenelor anuale fusese pregătit treptat; și dacă în această a sa suprimare se vede oarccare șovăeală din partea autorității superioare școlare, motivul eră că examenele erau stabilite de lege. De aceea, în luna Iulie, 1905, se desființează examenul general, dar se lasă un examen la două obiecte numai; iar în Iunie, 1906, se desființează și examenul dela cele două materii, ce, de fapt, nu avuse loc niciodată, printr'o circulară ministerială, în care, între altele se zicea:

«Prin suprimarea examenului de sfârșit de an, elevii școalelor secundare au fost liberați de o muncă nepotrivită, în mai toate privințele, cu scopul ce se urmărește. În special operațiunea de selectare care se avea

mai ales în vedere la sfârșitul anului, nu eră bine asigurată prin ființa examenului »

În Septemvrie, 1907, în urma modificărilor introduse în regulamentul școalelor secundare, se reintroduce examenul la două obiecte, afară de dexterități, alese de minister pentru fiecare școală secundară și pentru fiecare clasă în parte, după avizul inspectorilor învățământului secundar, și comunicate direcțiunilor școalelor, examen ce urmă să se țină în public în prezența profesorilor materiilor respective și încă a unui profesor delegat de director și eventual a delegaților ministerului și pentru seminarii a chiriarhului respectiv; examenul trebuia să fie numai oral; întrebările aveau să fie de natură a face apel mai mult la judecata elevului, decât la memoria sa; iar notele urmau să se dea de fiecare profesor pentru obiectul examinat de dânsul; în sfârșit, în luna Septemvrie, 1908, examenul la cele două obiecte, ce, de fapt, nici nu avuse loc, se suprimă din nou.

III.

Acestea sunt fazele prin care trecu examenul general până să se desființeze cu totul. Este drept, că examenele anuale nu erau numai un fel de control pentru profesori, ci și o solemnitate care se ținea pentru elevii cei buni, și onoarea care rezultă dintr'însa trebuia să le fie cea mai nobilă recompensă, după cum și pentru profesori eră conștiința că ei contribuise prin zelul, prin devotamentul lor și prin exactitatea în îndeplinirea datoriilor lor în cursul anului, la perfecționarea intelectuală, morală și fizică a generațiunilor fragede, și la care părinții veseli și recunoscători aveau cea mai bună oca-

ziune de a împărtăși bucuria copiilor lor; dar, toate aceste considerațiuni cad pe planul al doilea și suntem convinși că luarea ca bază a mediilor din cursul anului, constituie un criteriu mai bun și mai sigur pentru aprecierea situațiunii definitive a elevilor și că promovarea lor se face după o normă mai rațională, decât cum se făcea înainte, sub imperiul examenelor anuale.

De altfel, rezultatele dobândite după suprimarea acestor examene nu sunt nicidecum mai rele, după convingerea ce ne-am format-o, decât cele din timpul când aveau loc examenele anuale. Operațiunea de selectare se poate asigura foarte bine și cu sistemul în vigoare de promovare al elevilor, numai să se țină seamă de anumite condițiuni, arătate mai sus, și mai ales de modul serios de control și de repetițiile cât mai dese și mai complete, care sunt de cel mai mare folos: aceeaș chestiune reluată de mai multe ori și tratată din mai multe puncte de vedere se întipărește mai bine în mintea elevilor și se pricepe mult mai ușor.

Cei care se plâng că rezultatele promoțiunilor dintr'o clasă în alta ar fi slabe din cauza desființării examenelor anuale și că numai prin reintroducerea lor s'ar putea face, zic dâșii, o promoțiune intemeiată, greșesc, credem noi, mai ales când se știe, că examenele își au partea lor de noroc și de neșansă și chiar partea lor hazlie. Și nici nu se poate altfel, când te gândești că ești nevoit să examinezi într'o singură zi, timp de opt ore, între 50—80 elevi, ceea ce ar însemna că pentru examinarea unui elev ai avea abia cinci sau șase minute la dispozițiune. O operațiune de selectare deci, o promoțiune bună, sigură și rațională nu se poate baza pe cele 6 minute de examinare a unui elev, de a căru

situațiune, de a cărei vrednicie, silință și purtare bună din cursul anului nu vrei să ții seamă, căci dacă ai țineă, atunci ce rost mai are un examen, ce este o simplă formalitate, însoțit și de o pompă oarecare, când știi la sfârșitul anului școlar pe cine ai să-l treci și pe cine ai să-l lași să repete clasa.

Prin urmare, nu reintroducerea examenelor anuale va influența în bine promoțiunea elevilor dintr'o clasă într'alta. În Franța, în Germania, și aiurea examenele sunt desființate de mult și nimeni nu se mai gândește să le introducă, cu toate că și pe acolo se plânge lumea dăscălească de elevi, cari, odată cu trecerea lor în clasele lor superioare, nu-și mai dau aceeaș silință, ca în cele inferioare. Cât timp școala noastră în special va mai aveă multe și mari lipsuri și nu va fi ferită de acea buruiană otrăvitoare de care oricine își dă perfect de bine seama și știe ce influență detestabilă are asupra ei; cât timp nu se va introduce și în școală o ierarhie, bazată pe merite, pe vârstă și pe experiență; până când nu va există acea unitate a clasei și acea unitate a școalei, un factor dintre cei mai hotărâtori în bunul mers al ei; până când nu se vor numi pe la diferitele școale directori formați, pricepuți, și cât timp nu se vor da acestor directori, sub propria lor răspundere, o deplină putere și o deplină libertate în conducerea școalei care le este încredințată, școala românească nu va merge bine, și mereu, mereu ne vom plânge că rezultatele promoțiunii elevilor lasă mult de dorit.

I. VALAORI

Conferențiar la Facultatea de litere din București.

SALARIILE ȘI STABILITATEA IN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR

Legea învățământului secundar și superior, promulgată în primăvara anului 1898, pe lângă o mulțime de inovațiuni menite a asigura progresul școalei românești, cuprindea și câteva dispozițiuni foarte importante relative la *salariile* și *stabilitatea* profesorilor secundari.

Din diferite împrejurări nefericite, cestiunea salariilor, care căpătase prin această lege soluțiunea cea mai bună și cea mai prielnică pentru membrii corpului didactic secundar, a fost reluată de legiuitorii următori și rezolvată într'un mod mai puțin favorabil profesorilor, în Aprilie 1900 și în Iulie 1901.

Un scurt istoric al cestiunii salariilor va lămuiri și mai bine importanța dispozițiunilor cuprinse în legea promulgată la 24 Martie 1898.

Cea mai veche lege a învățământului, acea dela 1864, prevede la art. 387 dublarea salariilor după doisprezece ani. Această prescripțiune însă nu s'a putut îndeplini, probabil din cauza dificultăților financiare de pe vremea războiului independenței, cu toate cererile repetate ale profesorilor secundari.

Pentru a da o satisfacțiune acestor demersuri întee-

meiate, parlamentul a votat în 1883 cunoscuta lege a gradațiunii profesorilor, prevăzând o înaintare pe loc a acestora, sub forma sporirii salariului cu 15% după cinci ani de serviciu, 30% după zece ani, 45% după cincisprezece ani și 60% după douăzeci de ani.

Prin această lege, situațiunea materială a profesorilor de licee și gimnazii, cu toate că se îmbunătățise, eră însă inferioară aceleia de sub regimul legii dela 1864, căci după legea dela 1864 salariile se îndoiau după 12 ani, în timp ce, prin legea gradației dela 1883, cel mai mare spor de salar, după 20 de ani de serviciu, eră numai de 60%.

Este drept ca un funcționar care, prin natura postului ce ocupă, nu poate să înainteze ca ceilalți din alte servicii ale Statului, să dobândească o dublare a salariului său după un timp oarecare, când și experiența și aptitudinile acelui funcționar au crescut în mod neîndoios. Care este oare funcționarul distins în magistratură, armată, administrație etc. care, după 20 sau 25 de ani de carieră, să nu-și dubleze și chiar tripleze salarul său, prin avansări?

D-l Spiru Haret, prin legea dela 1898, prevedea pentru profesorii secundari un minimum de salar de 360 lei pe lună pentru cel mult 12 ore de curs pe săptămână, dar le dădea acestora posibilitatea de a ajunge până la un salar *inițial* de 720 lei pe lună, printr'un plus de ore, care, odată acordat, nu se mai putea lua înapoi decât tot cu normele după care se pronunță excluderea din corpul didactic.

Această lege votată acum patrusprezece ani, când erau vacante un mare număr de catedre la licee și gimnazii, se putea foarte bine aplică atunci și ar fi constituit

de sigur o adevărată îmbunătățire a situațiunii materiale pentru profesorii distinși și harnici, oferindu-le salarii inițiale de 480 lei pentru 16 ore de curs de săptămână, 600 lei pentru 20 ore și 720 lei pentru 24 ore de curs.

În proporțiune cu acest salar maxim de 720 lei pe lună pentru profesorii secundari, acelaș legiuitor a prevăzut salariul de 900 lei pentru profesorii dela Universitate, cu condițiunea însă ca și aceștia să facă cel puțin șase ore de muncă pe săptămână.

Din nenorocire, aceste dispozițiuni vrednice de a atrage recunoștința meritată a membrilor corpului didactic n'au fost puse în aplicare, fiind înlăturate prin legea din Aprilie 1900 și Iulie 1901, aceasta din urmă votată sub imperiul cunoscutei crize financiare, în care se găsiă țara noastră.

Tot în legea învățământului secundar și superior din Martie 1898, la art. 43, găsim următoarea dispozițiune, care consfințește pentru prima oară la noi, marele principiu al inamovibilității profesorilor secundari: «Profesorii și maestrii secundari definitivi, de ambele sexe, sunt inamovibili. Ei nu pot fi suspendați, permutați sau excluși din corpul didactic de cât în conformitate cu prescripțiunile acestei legi».

Cât de mare distanță este între dispozițiunea aceasta salutară, care leagă pe profesor de catedra sa și de elevii săi, care-i dă acestuia posibilitatea de a munci liniștit în ogorul sfânt al școalei și-l apără de pasiunile politice, și între legea dela 1864, care prin art. 384 și 385 nu recunoaște ca inamovibili de cât pe profesorii titulari de facultăți și numai pe aceștia îi apără de «strămutare de la un loc la altul fără a lor expresă învoeală»?

Dacă legea de la 1898 n'ar cuprinde de cât inamovibilitatea profesorilor de licee și gimnazii, ea ar constitui totuș un titlu de glorie bine meritat pentru d-l Sp. Haret, al cărui nume va fi în totdeauna pronunțat cu respect și recunoștință de toți acei cari își dau seamă de importanța unei asemenea inovațiuni..

ȘTEFAN C. IOAN

Profesor secundar în București.

CONFERINȚELE PROFESORILOR DE CURS SECUNDAR

În lungul șir de acte, de înaltă înțelepciune și prevedere pentru întemeierea solidă a școalei secundare și desăvârșirea culturii neamului nostru, pe cari d-l Sp. Haret, în neobosită sa activitate, le-a desfășurat, ca ministru, se numără și instituirea „*Conferințelor pe specialități ale corpului profesoral secundar*“.

Ca un adevărat om al școalei, d-l Haret, urmărind direcțiunea cea nouă, ce se dă școalei din țerile apusene, pentru a corespunde cu adevărat menirii și aspirațiunii geniului omenesc, a constatat că, pretutindeni în aceste țeri culte, corpul profesoral eră chemat la anumite epoci, spre a-și spune cuvântul său, relativ la cestiunile puse înainte. Pătruns de realele și imensele foloase ce ar decurge de aci, d-sa hotărăște înființarea și la noi a unor asemenea conferințe, lucru pe care îl și îndeplinește prin deciziunea ministerială din 5 Ianuarie 1899.

Pentru a se vedea ideile care conduceau pe d-l Haret, în stabilirea unor astfel de conferințe, voi cită un pasaj din adresa de convocare, pe care d-sa o adresă profesorilor:

«În toate țerile culte, aceste conferințe au o însem-

«nătate mare. Pretutindeni ele sunt aşteptate şi urmărite
«cu atenţiune de toţi acei cari se interesează de cursul
«învăţământului.

«La noi, ele trebuiesc să aibă o însemnătate încă şi
«mai mare, mai ales, având în vedere lucrările de
«transformare a învăţământului, în mijlocul cărora ne
«aflăm şi cari, nu pot decât să câştige din întrunirea
«şi consfătuirea corpului didactic».

Pentru a se aveă rezultatele cele mai depline, ce se pu-
teau aveă dela nişte astfel de conferinţe, d-l Haret nu
s'a dat înlături, dela toate sacrificiile posibile pentru a
îlesni, *tuturilor profesorilor* participarea la asemenea
întruniri.

În acest scop, d-sa, acordă gratis bilete de liber par-
curs pe liniile C. F. şi găzduire prin internate, în loca-
lităţile unde aceasta eră posibil.

S'au ţinut astfel din anul 1903 şi până în prezent,
serii de conferinţe, referitoare la toate materiile ce se
predau în licee şi gimnazii, şi rezultatele au fost de im-
portanţa cea mai mare pentru învăţământ.

Conferinţe ţinute:

1903	{ Franzeza Germana Italiana }	Iaşi 28 Maiu— 1 Iunie.
1903	{ L. Română, Iaşi 22—26 Maiu. » Engleză, Bucureşti.	
1904	{ Geografia Iaşi. Gimnastica Bucureşti 21—25 Septemvrie. Latina » 22—25 Aprilie. Elina » » » »	
1905	{ Desemn Caligrafie }	Bucureşti 22—25 Aprilie.
1906	Fizico-chimice,	Iaşi 5—11 Aprilie.

1907	{	Fizico-chimice	Iași 14—17 Septemvrie.
	{	Șt. Naturale	
	{	Gimnastica	» 26—1 Decemvrie.
1908	{	Limbile Streine	Craiova 19—23 Decemvrie.
	{	Istoria	Galați 18—31 Mai.
	{	Confer. Directorilor	București 17—20 Aprilie.
1909	{	Muzica	București 18—23 Noemvrie.
	{	Desemn, Caligrafie	» 5—10 Aprilie.
	{	Șt. Naturale	» 5—20 Septemvrie.

Din totalitatea lucrărilor, preocupărilor și ideilor emise în aceste conferințe, se desprind 2 serii de învățăminte; unele referindu-se mai mult la *directiva pe care o vor lua de aci înainte autoritățile școlare*, altele referindu-se la însăș unitatea de vederi, de lucru și aspirații a corpului profesoral.

Profesorii, mai mult ca oricine, în îndeplinirea greilor lor misiuni, au avut ocaziuni a constată lipsurile sau piedicile, cari se pot întâmpina în școală.

Cu ocaziunea acestor conferințe, profesorii, indiferent de materia pe care o predau, au fost unanimi a recunoaște și *propune autorităților școlare*, îndreptarea sau ameliorarea a unor dispozițiuni sau împrejurări cari, nu permiteau funcționarea lesnicioasă și fecundă a școlii.

Așa, profesorii de geografie, în conferința dela Iași din 1904, cer *stabilirea excursiunilor* în diferite puncte ale țerii pentru a se cunoaște «de visu» cele ce s'au învățat în școală.

Profesorii de Fizico-chimice, în conferința din Iași 1906, se exprimă unanim și cer autorităților școlare *modificarea programei*, întrucât așa cum eră n'ar mai corespunde timpului și scopului ce se urmărește în școala noastră secundară.

Această părere, asupra programei, se repetă continuu și la celelalte materii, în diferite conferințe.

Cu ocaziunea conferințelor maeștrilor de muzică și desemn din 1905, s'a emis părerea înființării unor organe de dirigere care să dea o unitate învățământului acestor materii, deziderat care fu curând după aceea satisfăcut.

Din toate conferințele se desprinde glasul unanim că, *Materialul didactic* existent (hărți, mașini, plante și animale etc.) trebuiește premenit sau cel puțin completat, pentru a se ilustra prin demonstrațiuni sau experiențe, expunerile, teoriile și fenomenele ce se predau elevilor.

Cu cea mai deplină sollicitudine d-l Haret, recunoscând dreptatea cererilor și foloaselor ce ar decurge, s'a grăbit a înzestră toate școalele secundare cu materialul didactic necesar și conform cu nouăle programe.

De asemenea în aceste conferințe, s'a văzut unitatea de păreri că, *numărul enorm de elevi*, de până atunci (70, 80 și chiar 90) pune o piedică de neînvins pentru a se avea o disciplină dorită și un control eficace asupra celor propuse.

Acest mare neajuns, d-l Haret, îl înlătură limitând numărul elevilor pe clase.

În fine, ținându-se în seamă opiniunile expuse în aceste conferințe, d-l Haret hotărî suprimarea acelor efortări istovitoare și periculoase la care erau supuși elevii cu ocaziunea examenelor de fine de an.

Iată dar, câteva din marile chestiuni, cari au fost ridicate și discutate în conferințele profesorilor, propunându-se modalități de îndreptare, chestiuni și propuneri, cari analizate și de autoritatea școlară superioară, au fost găsite ca întemeiate și deci li s'au dat de d-l Haret rezolvirea lor, așa după cum dăinuiesc și astăzi, spre progresul școlai.

Vedem dar, că autoritatea școlară, trage frumoase concluzii și capătă o normă, un punct de plecare din cele desbătute în aceste conferințe. Și e natural să fie așa, întru cât, nimeni nu poate vedea mai de aproape și mai imediat, tot ce emană și e legat de școală, ca acei ce zilnic stau în contact cu ea, ca profesorii.

Trecând acum la a II-a parte, și cercetând cari sunt foloasele cari decurg din aceste întruniri profesoriale, *pentru însuș corpul profesoral*, constatăm că, ies la iveală câteva mari linii generale, cari constant au fost remarcate de cei însărcinați cu referirea activității acestor conferințe și anume:

A — E firesc ca acei cari sunt chemați să formeze sufletul și mintea viitoarelor generații, să se țină și ei paralel cu nouăle curenți în literatură și în știință.

Profesorii însă, fiind izolați, trăind cei mai mulți prin orașele lipsite de o adevărată viață literară, artistică și pedagogică, nu pot fi în curent cu nouăle descoperiri, ce se pun la iveală aiurea.

Pentru a nu se immobiliza dar, în ceea ce am apucat la epoca intrării lor în învățământ, immobilizare care ar aduce o stagnare paralelă a școlii în progresul ei, s'a pus la dispoziția corpului didactic mijloace de perfecționare, dintre care, cele mai de căpetenie sunt tocmai aceste conferințe.

În aceste conferințe se face un schimb de vederi de *cunoștințe*, de experiențe dobândite în exercițiul materiei lor.

Pe nesimțite, *cei ce au urmărit* cunoștințele din apus, le răspândesc celor cari au fost mai absorbiți în vârtejul chestiunilor de toate zilele.

B — Un alt mare câștig pentru profesori obținut dela

aceste conferințe sunt *Metodele de predare*, noile procedee, care și-au făcut curs în școlile din occident.

Cu privilegiul acestor conferințe, *se fac lecțiuni model* unde se aplică noile procedee și au loc discuțiuni libere, relativ la eficacitatea măsurilor propuse, la suficiența sau insuccesul lor. Prin această măsură se stabilesc pentru toți profesorii de aceeaș materie, *principiile unității de metodă* cari să ducă la rezultatele cele mai depline și imediate.

Prin aceste lecțiuni și discuțiuni s'au limpezit multe chestiuni de didactică teoretică și practică, care au fost obscure până aci în lumea noastră școlară.

C — Intre altele multe avantaje ale acestor conferințe, nu mă pot oprî de a nu vorbi de chestiunea *raporturilor colegiale*.

Trebue să recunoaștem, că nu puțin au contribuit aceste conferințe spre a apropiă profesorii unii de alții, a se cunoaște, a se stabili legăturile de sentimente între ei.

Ofițerii, magistrații și alte categorii de funcționari prin legile lor de organizare, cunosc un cerc cât mai larg de colegi.

Profesorii, izolați, stabiliți o vieață întreagă în acelaș oraș, n'ar avea prilejul, decât cu ocaziunea acestor conferințe a se revedea sau vedea pentru prima oară și a se formă între ei o unitate sufletească de vederi și aspirațiuni.

Spre a se încoronă activitatea desfășurată cu prilejul acestor conferințe, mai în totdeauna, ele se termină cu vizitarea marilor laboratorii dela Universitățile din Iași și București, unde se fac demonstrațiuni relativ la cele din urmă noi descoperiri, ori se fac excursiuni în localitățile istorice, geografice, industriale sau geologice.

Termin cu aceste generalități și încheiu cu un pasaj interesant din raportul d-lui I. Bianu, profesor universitar, care a prezidat una din aceste conferințe.

«*Comunicările și lecțiunile* enunțate în program, precum și *discuțiunile* asupra lor au fost făcute cu toată competența și seriozitatea la care eră în drept să ne așteptăm dela o adunare de oameni culți.

«Explicările și discuțiunile au fost ascultate cu cel mai mare interes și cu dorința vie, ca fiecare să *profite de cunoștințele și experiența* colegilor săi.

«Profesorii, cari au luat parte la această conferință, *au trăit 5 zile de viață colegială și școlară.*

Și d-sa termină:

«Am închis conferința aceasta, cu adâncă convingere că, corpul didactic este pătruns de marile foloase ale întrunirilor profesionale și că ele pot contribui foarte mult să *dea Coeziunea* care lipsia până acum acestui corp, care are o importanță capitală în dezvoltarea culturii acestei țări».

SCARLAT S. DEMETRESCU

Profesor secundar în Pitești.

SOCIETĂȚILE ȘCOLARE SECUNDARE DE LECTURĂ

Multă vreme școala a avut un singur scop: înmulțirea cunoștințelor. Probă programele analitice foarte încărcate și complicate, atât în cursul primar cât și în cursul secundar. Mai ales în cursul secundar, par'că anume se căută cu orice preț să se scoată din școlari, învățați și se lăsă de o parte tocmai scopul ultim al școlii, care de bună seamă e fundamental: formarea caracterelor. Cunoștințele, înmulțirea lor, instrucția cu alte cuvinte devine un mijloc, nu un scop, cum fusese până mai deunăzi. Oamenii mari ai țerii noastre cei puși să conducă mecanismul vieții noastre, ca stat și națiune, au putut vedeà — de pe înălțimi se vede totdeauna mai bine — că viața noastră publică și socială are o groază de lipsuri. Lipsurile acestea au toate o pricină: lipsa de educație în școală sau acasă, ori o educație greșită în școală sau acasă, sau și în școală și acasă. Educația aceasta trebuie nici vorbă înțeleasă și într'un singur chip: armonizarea tuturor facultăților sufletești ale cuiva în legătură cu legile morale și cu aspirațiile neamului. Educația în felul acesta n'o poate face familia; n'a putut-o face în întregime școala și n'o va puteà face niciodată complet școala cu aju-

torul familiei. Cauzele sunt prea obișnuite, prea sar în ochi ca să nu le vadă oricine. Atunci cine va trebui să facă această educație complet? De bună seamă că tot școala. Inșă cum? Incepe să se vadă cum. Ocu-pându-te tu, educator, de toate facultățile sufletești ale școlarului tău. Până acum ne ocupam numai de capul copilului, îl îngrijam și îl umpleam cu tot ce ne cădea în mână ca să crească cât mai mare și nu observam că sufletul lui a rămas pipernicit, strâmb, sălbatec, că voința lui a rămas instinct, act reflex, pornire. Așa se face că vedem azi oameni inteligenți dar răutăcioși, oameni culți dar imorali, savanți dar necinstiți.

D-l Sp. Haret, cu intuiția caracteristică artiștilor educatori și cu puterea de pătrundere și observare a oamenilor născuți să devie conducători de stat, a observat și priceput răul. Găsindu-i cauzele, a căutat leacurile. Nu mai vorbesc de reforma învățământului nici de spiritul ei, de atâtea legi și regulamente, nici de spiritul lor, de programe analitice și de metode nouă. Nu mai vorbesc de râvna și dragostea pe care a pus-o în opera lui mare. Alții sunt datori și sunt în drept s'o facă. Cei ce-l cunosc de aproape, cei ce l-au văzut muncind pentru țara lui, zile și nopți dearândul fără preget, cei ce s'au împărtășit deadreptul din luminile lui. Eu mă voiu mărgini să arăt o fărâamă din opera lui de îndreptare, fărâamă nebăgată în seamă la început, dar care crește pe măsură ce i se văd roadele.

Articolul 284 din regulamentul școalelor secundare prevede că se vor putea înființa societăți de lectură, puse sub conducerea și privigherea câte unui profesor.

Din spiritul articolului se paré că acesta e numai un îndemn, nu o obligație, cu toate că din rezultatele că-

pătate acolo unde s'a aplicat, se vede că el trebuie să devie obligator. Cu toate că iarăş socot, că dacă ar fi obligator, ar pierde din farmecul acesta de îndemn, care are în el multă libertate de acţiune şi ar deveni ceva silit şi rece, ca orice lucru obligator. E nu îndemn, un îndemn spre bine. Acei cari l-au aplicat îi cunosc foloasele. E nevoie să le mai număr aici?

Societăţile de lectură dela şcoalele secundare sunt întocmai ca seminariile dela universitate. Ceeace nu se poate face în clasă, ceeace nu se înţelege îndeajuns în clasă, ceeace trebuie să se ştie din altă parte decât din clasă, se citeşte, se discută, se spune, se arată în şedinţele societăţii. Ba în plus: se dezvoltă spiritul de camaraderie, de comunitate sufletească, de emulaţie, se dezvoltă aptitudinile, se desvăluie talente, se trezeşte gustul de citit, spiritul de iniţiativă, sociabilitatea, simţul de observare, sinceritatea, curajul. Ca să dau câteva exemple: la câţiva vreme după ce am pus pe cale o societate de lectură, vine acasă la mine un elev din ultima clasă şi mi se plânge că colegii lui îl ocolesc şi că acum *se ieau* cu alţii din alte clase—Ce eră? Se stabilise o altă comunitate sufletească între elevii întregii şcoale. Din numele elevilor între care se stabilise o nouă prietenie, am văzut că eră fatală această apropiere, pe care numai împrejurările de mai înainte nu-i pusese faţă în faţă. Un altul mi-a adus un caiet de impresii, din care am văzut o bună parte din nevoile cu care au de luptat bieţii copii în viaţa lor de şcoală, am văzut acolo un suflet de erou. Un altul la o serbare şcolară, a arătat atâta vervă şi stăpânire de sine de vorbitor, încât şi-a atras simpatia întregului oraş, care l-a ajutat mai pe urmă să-şi urmeze studiile; eră copilul unei sătence vă-

duve. Și câte altele! Cei sfoși capătă încredere, cei îndrăzneți se potolesc, cei înfumurați vin la matcă, mai toți se prefac. Altele li-s gândurile, altele sfaturile lor, altfel glumesc și pe alte teme se ceartă. Cei care urmăresc deaproape pe elevi, le observă jocurile, le surprind discuțiile, le controlează certurile, ar putea face un studiu întreg despre influența societăților de lectură asupra caracterului elevilor.

De importanța și folosul cel mare al acestor societăți s'au pătruns din fericire mulți directori de școală secundară și mulți profesori, în deobște profesorii de limba română, căci le găsim funcționând astăzi, deși cum am văzut articolul din regulament nu e obligator, aproape pe lângă fiecare școală secundară.

Societățile de lectură pe care le cunosc, ca de pildă și ca să nu vorbesc decât de cele bine înjghebate; Societatea de lectură dela liceul din Piatra-N. «Fontanini» dela liceul din Craiova, cea dela liceul din Turnu Severin, dela gimnaziul din Caracal, dela liceul din Bacău, dela gimnaziile din T.-Măgurele, Tg.-Jiu, R.-Vâlcea, Fălticeni, Huși, au toate acelaș sistem de organizare.

Ședințe săptămânale, de obicei Duminică, sub conducerea profesorului, dirigitor, unele publice, în care se fac citiri din autorii români, coruri sau orhestră, recitări, cetiri de compoziții originale, dizertații și câte o cuvântare a unui profesor, care dă în chipul acesta un puternic sprijin moral acestor ședințe. Societățile organizate în chipul acesta sunt astfel adevărate auxiliare ale școlii. Dar ele mai au aproape în toate părțile și alte scopuri: strângerea unui fond pentru bibliotecă, care de sigur peste un timp oarecare va deveni publică, pentru excursii, cel mai puternic mijloc de cultură în-

tuitivă, de ajutoarea colegilor săraci, cum e societatea de ajutor mutual dela liceul din Brăila și de a stabili legături sufletești și intelectuale între fiii aceluiaș neam prin corespondență școlară. Eu am cunoscut toată organizația școalelor române din Macedonia și starea Românilor de acolo, tipuri, porturi, priveliști, nume, dureri și bucurii, din corespondența elevilor mei cu elevii dela liceul din Bitolia. Se statornicise atâta prietenie între acești copii de acelaș sânge din România mare și sora înstrăinată, încât școlarii mei plănuiseră o excursie în Macedonia, care s'ar fi făcut dacă . . . multe piedici de natură materială nu s'ar fi opus.

Cum mai trebuesc organizate aceste societăți, e de prisos să mai arăt. Când tu, crescător și făuritor al sufletului națiunii de mâine, ai dragostea, care dă viață la toate, și o stea care luminează viața ta, care e fărmă din viața patriei tale, nu te îngrijă că nu vei ști cum să-ți chibzuești munca: vorba e să muncești. Când pornești la drum nu te gândești cum vei călca și cât de repede sau de încet vei merge: vorba e să mergi înainte spre ținta de lumină, pe care ți-a arătat-o cel ce poartă făclia.

CONST. AL. HOLBAN.

Profesor secundar în Huși.

DIN CELE VĂZUTE LA NOI ȘI AIUREA

E, pare-se, în firea omului și în deosebi într'a Românului, ca să fie nemulțumit cu ce are, să vadă defecte într'ale sale și să laude luând ca bun ceea ce vede la vecin. Probabil așa se și explică imitația servilă de care am fost călăuziți până la o vreme, cu toate că resursele noastre sufletești ne-ar fi îngăduit să ne dispensăm de ea sub multe raporturi.

O asemenea pornire ne este dat să vedem manifestându-se și în domeniul școalei, unde nu a rareori auzi exclamații de dezamăgire, fie cu privire la rostul ei, fie cu privire la roadele date, fie la cei ce au organizat-o și condus-o sub noua ei înfățișare.

Critica urmează criticii, lipsurile sunt semnalate din belșug, rezultatele sunt cântărite numai în partea lor negativă — iar atunci inevitabil ajungi la ideea «ca la noi, la nimeni» și adâncit în părere de rău, te duci cu gândul într'alte țeri, în Apus, unde tot ți se spune și ție îți vine să crezi, că ar domni perfecțiunea.

Se întâmplă însă că ai norocul să treci odată dincolo de hotare și să privești de aproape acest «Apus» de miragiu. Cu surprindere vezi cum totul ia proporții normale, cum relele semnalate în țara ta se schimbă în bine prin contactul cu alte rele poate și mai mari

întâlnite în țeri cu tradițiuni culturale de secole, cum încrederea în tine și într'ale țerii tale, iea locul dezamăririi ce-ți semănase în suflet vederile cutărui sau cutărui pesimist. E drept dar, și este și o datorie de om cinstit, ca odată reîntors între ai tăi să încerci — fie cu cât de umile puteri — ca să restabilești adevărul.

Un asemenea fapt, privitor la școala noastră secundară, îmi propun să-l semnalez în cele de mai jos. Am avut prilejul să cercetez de aproape organizarea liceului francez; am vizitat în 1910 o bună bucată de vreme liceele Montaigne, Saint Louis și Louis-le-Grand din Paris, asistând la un lung șir de lecțiuni în mai toate clasele; am cunoscut numeroși profesori secundari francezi și mi-am putut procura vederi și date asupra acestui învățământ. Urmarea a fost că, fără să-mi pierd respectul și încrederea în școala unui popor cult ca cel francez dela care am împrumutat multe, multe—ar fi fals și prezumtuos din parte-ne să o tăgăduim—am câștigat însă bucuria că n'avem de ce fi dezamăgiți de ale noastre, ba chiar dimpotrivă.

Am constatat, bunăoară, că în țara cea mai democratică, învățământul numai democrat nu este. Sunt două feluri de școli primare: una a oamenilor de rând și gratuită—școala comunală, alta a burgheziei avute și aristocrației în parte—diviziunea preparatoare și elementară, adică școala primară a liceului, unde se învață și *limbi străine* și unde un elev extern plătește între 150 și 300 franci anual, iar unul intern între 1.000 și 1.100 franci. Am văzut iarăș că învățământul secundar francez nu e liberal, nu e accesibil celor mulți, fiindcă nu e gratuit. Un mic calcul m'a dus la rezultatul că un elev intern *la Paris*, de când intră în clasa I preparatoare

și până când bate la poarta Universității sau unei școli superioare, plătește pentru 12 ani de învățământ între 16.000 și 20.000 franci, iar ca extern, între 4.500 și 6.000 franci. Și comparând cu condițiunile dela noi, am văzut că tot acești 12 ani, pe un fiu de Român îl costă ca extern câteva sute de lei, iar ca intern, câteva mii; am văzut că școala primară este *comună*, gratuită și obligatorie pentru toată lumea și că ea tinde la o nivelare socială, nu la un separatism de clase pe baza averii și a instrucțiunii mai distinse. Am înțeles cât de largi au trebuit să stea deschise pentru toți porțile școlii secundare la noi, dacă s'a simțit nevoia ca prin legea dela 1898 să se impună un examen de admitere în liceu, să se limiteze numărul școlarilor pe clase și să se perceapă oarecare taxe «pentru acoperirea cheltuielilor cu materialul didactic, biblioteca, mobilierul etc.». S'au făcut prin lege apoi școli profesionale în care să-și găsească instrucțiunea cei care nu mai puteau urmă în școala secundară.

Ne amenință suprapopulațiunea în licee și am căutat să o remediem tot cu măsuri liberale: nu s'au desființat școli, s'au creat și mai multe, dar cu o menire nouă, dându-se o direcție sănătoasă unei mulțimi ce voia cu orice preț să învețe carte.

Am mai rămas cu impresia că în Franța este un singur mare centru cultural cu o dezvoltare uriașă și cu o vieată strivitoare față de provincie — Parisul — iar tot ce rămâne în afară se menține cu multă greutate, balânțește chiar. Liceele din Paris ating cifra de 1.500 și 2.000 de elevi, iar altele din orașe însemnate din provincie sunt amenințate de faliment. Dacă acest proces de descentralizare culturală nu s'a putut efectua într'o

țară cu tradiție didactică și universitară. durând de secole și cu numeroase centre foarte populate, nu are de ce să ne mai mire — deși are motiv să ne dea de gândit serios — acelaș proces efectuat într'o țară nouă ca a noastră. Putem fi mulțumiți că chestiuni vitale pentru propășirea unui popor, cum este aceea a învățământului, au fost luate în cercetare la noi și li s'a dat o soluțiune cu un ceas mai de vreme de cât aiurea. Marea reformă a învățământului nostru s'a făcut la 1898, iar în Franța abia cu patru ani mai târziu, la 1902; iar îndrumarea imprimată școalei secundare dela acei dată încoace este de discutat dacă e mai justă în Franța decât la noi. Bunăoară, copiii din școala primară a liceului învață și limbi străine — până la 1880 învățau încă din clasa a doua și limba latină, — cei din școala comunală nu. Totuș în clasa I-a a școlii secundare intră și unii și alții cu egale drepturi, deși pregătirea le este așî de diferită, și sunt supuși la sarcini identice; deși unii au trei ani de studiere a unei limbi stăine, iar alții abia acum dau cu ochii de ea.

Ne plângem la noi că specializarea este prematură în clasa a cincea liceală. În liceul francez ea începe chiar din clasa întâia secundară, gimnaziul având două diviziuni: A), în care se învață latină 6½ ore pe săptămână și greaca în chip facultativ; B), unde se învață în locul lor științe și limbi moderne. Iar când elevul a ajuns la clasa a cincea, atunci soarta lui e și mai complicată; se găsește la o răspântie de unde pornesc patru drumuri deosebite. Cursul superior al liceului francez are patru secțiuni: A) latină-greacă; B) latină-limbi moderne; C) latină-științe; D) limbi moderne-științe. Nu știu dacă elevul român va fi atâta de perplex în fața celor trei

secții dela noi — modern, clasic și real — din care cea clasică e aproape desființată de fapt și înlocuită cu orele de latină dela cursul modern — dar îmi place să cred că un biet copil de 14 ani, fie el Francezul cel mai precoce, va fi tare încurcat când va veni momentul să aleagă între patru secțiuni cu o specializare așa de delicată.

Legea franceză prevede bacalaureatul—și el tot de patru feluri—care se trece jumătate la finele clasei a șasea și jumătate la finele celei de a șaptea. Oricât ar fi el de organizat ca să dovedească maturitatea și mlădierea facultăților elevului, iar nu condiția lui, totuș rămâne ceva factice în acest examen care anticipează dovedirea de mai sus la un moment, când vârsta e prea crudă iar educația și instrucția sunt încă în curs. Nu discutăm dacă examenul nostru de absolvire, așa cum e organizat, ar reprezenta forma cea mai bună, dar constatăm că maturitatea ce vrea să probeze este la timpul ei—după 12 ani de studiu—iar ținta urmărită nu e de a arăta până unde a ajuns elevul cu o specializare ce aproape egalează pe cea dela universitate (în clasele ultime ale liceului francez se fac $8\frac{1}{2}$ ore săptămânale de filosofie, iar elevii comentează pe marii filosofi în original).

Iată aprecieri asupra acestei stări de lucruri făcute de un francez luminat d-l Gabriel Hanotaux :

«Aujourd'hui qu'on a remplacé la simplicité par l'complexité (les quatre baccalauréats !) où et quand voulez-vous que l'esprit soit façonné à ces tours de souplesse et de vigueur ? Il plie sous le fardeau de toutes les sciences humaines, au lieu de marcher, allegrement dans la voie droite, grande ouverte devant lui. Arrivé au but

il trébuche ou succombe . . . D'où la plainte des parents déçus, des maîtres dégoûtés, des enfants surmenés.

Și are dreptate d-l Hanotaux. Programul analitic al școlii franceze este supraîncărcat. Când unui copil de clasa întâia gimnazială îi pui 5 ore săptămânal de limba franceză, 5 ore de limbă modernă, 7 ore limba latină etc., iar alături de curs superior 7 ore de limbi moderne, 8 ore de matematici, 9 ore de filosofie etc., pe săptămână, e lesne de ghicit ce va fi de el la eșirea din liceu.

Ce-a făcut legiuirea românească în această direcție? La 1898 a desființat odiosul și istovitorul bacalaureat, a simplificat programul, iar de atunci această simplificare a mers accentuându-se (latina a fost relegată din clasa I într'a II-a, din a II-a într'a III) până când strigăte de teamă au început să se audă contra acestui curent de exagerată protejare a forțelor copilului (!).

Toată materia excesiv de încărcată a școlii franceze, programul înțelege să i se predea elevului *patru* ore de clasă zilnic și în *șapte* ani de liceu, ceea ce înseamnă imposibilul. Secretul reușitei însă de fapt stă în restul timpului liber al școlarului, timp care în internate reprezintă *cinci* ore de meditație pe zi, iar pentru externi o totală privațiune de repaos. Programul românesc a inaugurat o eră diametral opusă: adevărata și esențiala muncă a elevului este făcută în clasă, iar pentru acasă să nu rămână decât aplicațiuni ale celor *învățate* în clasă și timp de recreație.

Dacă în școala franceză materiile sunt așa de copleșitoare și dacă elevului îi incumbă un supliment serios de muncă acasă, pentru a se duce această sarcină la bun sfârșit, profesorului îi rămâne să facă uz de cele mai bune metode pedagogice, iar elevului să recurgă

acasă la prețiosul ajutor al manualului didactic. Din cele văzute în școala franceză, am rămas cu impresia că profesorul e mai mult erudit decât pedagog, și că în felul acesta și dânsul și elevul așteaptă totul dela manual și dela munca de acasă; iar acest minunat manual în genere e un volum respectabil, destul de abstract tratat, pe baze mai mult deductive decât inductive, plin de reguli și teorii. Ce s'a făcut pe acest tărâm la noi dela 1898 încoace? Legiuirea noastră a ridicat metoda și pedagogia în predare la rangul de dogmă, a introdus garanții severe pentru aplicarea lor în alcătuirea manualului didactic și au făcut din acesta un auxiliar de ordine secundară, rămânând ca rolul de frunte și hotărâtor să-l aibă tot profesorul și tactul lui de pedagog.

Mă reîntorc la afirmațiunea, că profesorul francez nu e în multe cazuri și bun metodist, și o mențin ca fiind întemeiată. Când un profesor, reputat ca bun, dă elevilor din clasa *întâia* gimnazială, după numai *patru luni de învățare a limbii latine*, 17 rânduri de *temă* pentru acasă, cu mulțime de galicisme într'însa și fără să eludeze alte dificultăți în clasă decât câteva cuvinte din vocabalar; când un altul lecția de gramatică o *predă* spunând luați dela pag. . . până la pag. . . unde zice. . . când un al treilea, vrând să deprindă pe școlari să desemneze un cerc, îi învață să-l deducă dintr'un patrat, unind cele patru colțuri prin linii curbe — fără să-și dea seama, bietul om, că a descoperit astfel «quadatura cercului»; când mai toți profesează o ignorare și un dispreț fără rezerve pentru «Herbartianism» și trepte formale, făcându-și toate lecțiile mai mult expositiv, sau reducându-le la simple «causeries» în care

discută cu un singur elev o jumătate de ceas; când profesorii secundari francezi — «agrégés» — pregătiți la Sorbonna sau școala normală superioară, fac mai mult un seminar de studii înalte și capătă o excelentă metodă de a creă știința, dar nu se dedau mai deloc la practica pedagogică ce le-ar da puțința să-și împărtășească știința; când pregătirea lor este par'că în sensul de a deveni profesori universitari sau presuntivi membri ai Academiei, nu profesori secundari — apoi este drept să ajungi la încheierea că școala franceză poate fi mândră de învățații ei, dar nu și de dascălii ei.

Revenind la noi — legea și regulamentul din 1898 au pus *garanții serioase* pentru selecționarea corpului didactic — formula cea mai desăvârșită rămâne viitorului să o dea — și pe baza aceasta s'au completat de atunci încoace cadrele învățământului cu elemente tinere de școală nouă. La pregătirea științifică dată de universitate, s'a adăugat o însemnată parte și pentru teoria și practica pedagogică, căreia i s'a rezervat un mare rol. La examenul de capacitate s'a introdus în comisiune un pedagog, dându-i-se la aprețiere un coeficient însemnat, s'au rânduit probe practice în clasă, discuțiuni principale, etc., care la Francezi aproape nu se cer la examenul de agregatie.

Profesorii noștri secundari s'au lăsat cucerți de spiritul herbartian ce însufleția reforma școalei la 1898, și de atunci, fie mulțumită Universității, fie propriei lor munci pe acest nou tărâm, au ajuns foarte buni metodiști. Lecțiunile lor, deși în condițiuni neprielnice — cu clase suprapopulate — sunt călăuzite de principii bine fixate. S'ar putea impută chiar că s'a căzut pe alocuria

în exces de formalism pedagogic, că s'a pus atîta preț pe această disciplină ca pe o panacee.

Mai bine așa, decât ignorarea și disprețuirea ei!

Ar mai fi multe de spus asupra celor dela noi și de aiurea.

Ni s'ar putea lua însă în nume de rău și am putea fi învinuiți de naivitate ori de rea credință, cumcă am vrea să scoatem școala românească superioară celei franceze. Nu asta ne-a fost ținta. Încă dela început ne așezasem pe alt tărâm decât acela al unui patriotism orb, bun de alte vremi demult apuse.

Tendința noastră a fost nu de a denigra școala franceză, care are destule și prea mari calități ca să poată contrabalanța și unele scăderi (calități de care nu ne-a fost în intenție să ne ocupăm aci); tendința noastră e de a restabili un adevăr intunecat de atâte strigăte ale unor pesimiști.

Școala românească organizată prin marea reformă dela 1898 este o școală luminată și trainică; cei ce tot relevă defecte și reclamă abolirea părților ei fundamentale, nu sunt îndreptățiți: asemenea reforme nu se pot condamna după un deceniu și câțiva ani de aplicare, iar roadele lor nu pot fi apreciate simțitor într'un răstimp atât de meschin și cu o evoluțiune întârziată din timp în timp prin reaua voință a unora.

Școala nouă românească n'are pretenția de a întrupa perfecțiunea, dar e conștientă de puterile ei și de ținta către care tinde; iar *acela* care a înțeles mai mult decât oricare altul, că în ridicarea ei stă ridicarea țerii; care și-a pus în slujba școalei mulți ani din viață, organizând-o din temelie după nouăle trebuințe ale vieții de

azi și conducând-o cu atâta chibzuință încât să fie cinstit de toți cu renumele de «Omul Școalei», — acela, cu toată bună dreptatea este vrednic de omagiul cel mai curat al tuturor oamenilor de bine din țara aceasta.

CONSTANTIN DAMIANOVICI

Profesor secundar în Galați.

DIRECTIVELE GENERALE IN ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA INVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR

I.

Caracteristica lipsei de sistem a legiuirilor școlare, de sub «Regulamentul organic» și dela 1864. Cum se prezintă legislația din 1893—1898 față de ele. — In privința învățământului nostru, secolul XIX-lea se caracterizează prin trei mari legislațiuni:

1. Cea formulată prin «Regulamentul organic», în prima lui jumătate, care din pricina lipsei de organizație de stat a ambelor principate Muntenia și Moldova nu a putut ajunge niciodată la o aplicare decât sporadică a principiilor ei;

2. Cea dela 1864, care stăpâni dezvoltarea intelectuală și educativă a României timp de peste 40 de ani și dădù ca rezultat forțele sociale ale țerii, cărora se datoresc formele de viață publică și particulară, cu toate calitățile și defectele lor, ce caracterizează astăzi societatea românească din regat;

3. Cea din anii 1893—1898, acum în plină aplicare, constituind ca activitate acțiunea educativă a societății românești de mâine, iar ca rezultate începuturile de

ieşire pe tărâmul vieţii publice şi particulare a forţelor sociale ce vor constitui acea societate, forţe a căror rezultată de calităţi şi defecte nu se pot încă cunoaşte decât numai într'atât cât ea iese la iveală prin colaborare cu cele formate în ultimii 20 de ani ai stăpânirii legislaţiunii dela 1864.

Legislaţiunea şcolară de sub «Regulamentul organic» se prezintă ca ceva difuz, nefiind bine determinate nici rolurile, nici scopurile, nici limitele celor trei mari cicluri de învăţământ: primar, mediu şi superior. În principiul educativ al şcolii nu există nici un discernământ în partea lui pur formală şi utilitară. Se găsesc în problemele învăţământului primar deziderate de programe şi scopuri, ce aparţin învăţământului mediu secundar şi profesional, în ale celui mediu părţi de specializare caracteristice învăţământului superior. Poate că difuziunea aceasta să fi contribuit şi ea mult la neaplicarea acestei legislaţiuni.

Legea dela 1864 constituie un mare pas înainte: se face o diferenţiere bine determinată între învăţământul primar, mediu şi superior, dar înăuntrul fiecărui ciclu lipseşte determinarea bine definită a scopului lor educativ, din punctul de vedere al rolului ce vor avea de împlinit în stat viitorii cetăţeni, cari se află ca elevi în acel ciclu. Astfel nu se faceă nici o deosebire: *a)* în învăţământul primar, între şcoala sătască şi cea a orăşeanului; *b)* în învăţământul mediu, între educaţia teoretică şi de cultură generală şi formală a liceanului şi cea practică şi utilitară a viitorului comerciant, meseriaş şi industriaş; *c)* în cel superior între pregătirea şi specializarea de om de ştiinţă şi cea de om de carieră a studentului universitar.

Determinarea aceasta de scop educativ bine hotărât

al fiecărui ciclu în însăși economia sa intimă, s'a realizat în mod definitiv pentru învățământul primar și mediu, și-a făcut pentru învățământul superior primii pași spre realizare, prin legislațiunea dela 1893—1898.

Intru aceasta a fost hotărîtoare influența concepțiilor și acțiunii de punere în practică a principiilor din partea d-lui Spiu Haret pentru învățământul primar și cel superior. Pe tărâmul învățământului mediu totul se datorește numai d-sale.

Legea dela 1864 denumeste acest învățământ cu titlul de «instrucțiune secundară» și însumează în cuprinsul ei liceele, gimnaziile, seminariile, școalele normale, de bele-arte, profesionale și secundare de fete. Când e însă să definească ce este fiecare din aceste categorii de școale, ea tace, se mărginește a le arăta condițiile de funcționare și de alcătuire a programelor prin consiliul general al instrucțiunii. În mod excepțional, definește scopul școalelor reale, indicând că ar fi de «a da învățătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesiuni», și menționând că ele ar fi școlile de agricultură, de industrie și de comerț. Definițiune falsă, ce nu corespunde cu spiritul «instrucțiunii secundare» ci cel mult cu al unui învățământ profesional în care însă este necompletă enumerarea felurilor de școale ce trebuie să compună un asemenea învățământ.

Lipsa aceasta de definițiuni are ca corolare o totală dezorientare în direcția învățământului mediu atât ca învățământ secundar cât și profesional. Corolar ce se manifestează prin aceea, să prin programele ce se alcătuiesc se dau școalelor ce constitue propriu zis învățământul secundar, liceele, gimnazile și școalele secundare de fete, un rol de specializare în scopul de a formă

funcționari de ai statului și membri de ai corpului didactic; iar pe de alta se imprimă celor a căror menire e de a constitui învățământul profesional o tendință pur teoretică, de achiziționare unor cunoștințe nu mult diferite de cele ce se câștigă în licee și gimnazii și lipsite aproape cu totul de specializarea profesională prin exerciții practice. Iar pe deasupra s'a introdus cu începere din 1876 așa numitul «gimnaziu real», o școală secundară menită a sta în opoziție cu liceele și gimnaziile de până acum numite «clasice», prin aceea că el conține în programul său toate materiile liceului afară de limbile clasice greacă și latină.

O școală, caracterizată prin asemenea dezorientare de directivă, nu putea decât să dea rezultate rele de pregătire culturală a tinerelor generațiuni ce o frecventau și nu a întârziat timpul, după începutul aplicării legii dela 1864, de a se ridica plângeri împotriva ei. Un lung șir de ani a lipsit însă adevăratul cap luminat, care să stabilească cu precizie diagnosticul relelor ce se semnalau în mod sporadic, să arate mijloacele de înlăturare, să formuleze principiile de îndreptare și să dea aplicație practică acelor principii. Din fericire pentru învățământul nostru, s'a ivit acel om la timp.

În ședința Camerei dela 4 Fevruarie 1878, ministrul Instrucțiunii Publice pe atunci, George Chițu, eră interelat pe tema că, pentru ocuparea unor catedre vacante la universitatea din București, în loc să transfere profesori dela cea din Iași, numește oameni tineri abia ieșiți din școlile străine. Motivându-și procedarea, interelatul spune la un moment dat:

«Pe toată ziua vin tineri unii mai învățați decât alții. Iată, am aici în portofoliu o notificare a decanului

facultății de științe din Paris, prin care îmi anunță, că tânărul Spiru Haret, după ce a luat licența în științele fizice, licența în științele matematice, la 30 Ianuarie a obținut doctoratul în științele matematice. Este primul străin, zice rectorele, căruia i s'a decernat doctoratul în științele matematice. Imi scrie că a fost un mare entuziasm, că sala era plină și studenții români și profesorii, cari asistau, erau încântați. La noi, în Franția, un asemenea rezultat deschide la moment catedra în universitate...».

Cu începere din anul școlar 1878—1879, d-l Spiru Haret este profesor titular la facultatea de științe din București. Pe timpul acela era obiceiul, ca ministerul să facă control asupra mersului învățământului, trimițând în luna Iunie, cu ocazia examenelor de sfârșit de an, ce pe atunci erau în floare, câte doi profesori universitari cari mergând din oraș în oraș să vadă starea școalelor. În lunile Iunie 1879 și 1880 d-l Spiru Haret primește o asemenea delegație pentru inspectarea școalelor din Moldova. De ambele dați a înaintat ministerului rapoarte amănunțite, (1) al căror rezultat a fost că în anul 1883 s'a întemeiat pentru învățământ un inspectorat general permanent, al cărui titular se numi în persoana d-sale. Fructul fu, că după o muncă model de conștiinciozitate în cercetarea învățământului de toate gradele, d-l Haret depuse în toamna anului 1884 un raport voluminos, prin care arată toate relele de cari suferia pe atunci școala română. Acesta avu ca urmare,

(1) Aceste rapoarte, d-l Spiru Haret le posedă în manuscris. În anul 1906 a binevoit a-mi face cinstea de a mi le încredința autorizându-mă să le utilizez. Am făcut uz de această bunăvoință în „*Organizarea liceului în Germania și la noi*”, ce am publicat în anul 1906.

trecerea autorului lui ca Secretar general al Ministerului instrucțiunii în Ianuarie 1885, în care calitate avu sarcina, ca colaborator al d-lui Dimitrie A. Sturdza, de a alcătui proiectul unei noi organizări a învățământului, ce fu gata la 1886.

Atât raportul dela 1884 cât și în expunerea de motive și justificarea proiectului nouăi legiuri școlare, au ca bază teoretică principiile arătate de d-l Haret în rapoartele d-sale dela 1879 și 1880, cari acum se desvoltă, se amplifică și se ilustrează prin noi dovezi de fapte.

Lucrările acestea sunt temelia legiurii școlare din anii 1893—1898, din care cea mai mare parte se formulează și se aplică de d-l Haret ca ministru al instrucțiunii, găsindu-și apoi o motivare a formulării și a sistemului de aplicare, în «Raportul» adresat în 1903 M. S. Regelui asupra activității Ministerului instrucțiunii.

II.

Cele trei etape în activitatea d-lui Haret pe terenul învățământului.—În orice activitate omenească, se știe că se deosebesc trei etape de acțiune: una de pregătire, a doua de sistemizare, a treia de executare. Privită opera d-lui Haret din acest punct de vedere ar reprezenta: etapa de pregătire, acțiunea ca inspector, reflectată prin rapoartele dela 1879, 1880 și 1884; cea de sistemizare, activitatea ca secretar general și ca ministru, încheiată prin votarea de către parlament a legilor învățământului secundar și superior și a celui profesional în 1898; cea de executare prin redactarea regulamentelor și circulărilor de aplicare a acestor legi, prin organizarea, în ce privește învățământul secundar, a liceelor și gimnaziilor

cum și școalelor secundare de fete în spiritul cel nou, prin alcătuirea de noi programe, prin crearea de noi factori de control al învățământului și de noi îndrumări de pregătiri ale corpului didactic și de metoade de predare, etapă începând în 1898 și continuând în anii ministeriali din 1901—1905 și 1907—1911.

În epoca de pregătire, d-l Haret constată reaua stare a învățământului secundar ca provenind din însăși insuficiențele legii dela 1864, insuficiențe ce se pun în evidență prin lipsă de sistem în organizarea școalelor, lipsă de pricepere în direcția educativă a învățământului, lipsă de ordine și seriozitate în alcătuirea programelor, lipsă de îndrumare a metoadelor de predare și cesticionare a materiilor prin profesori bine pregătiți atât ca cunoștințe cât și ca metodă. În aceste constatări, d-sa arată ce nu e bun și emite păreri și deziderate asupra îmbunătățirilor de introdus; deziderate și păreri cari prin etapa de sistemizare dobândesc formule legale, iar în epoca de aplicare, fință de existență ca instituțiuni.

Învăluite toate trei etapele într'o privire generală, ne prezintă pe d-l Haret ca un mare spirit organizator, ale cărui principii, concepute în vârsta de tinerețe a vieții sale, se continuă, se dezvoltă și se amplifică an cu an, timp de mai bine de treizeci de ani, fără nici o contrazicere în părțile lor fundamentale între cele ce susțineă ca tânăr, și cele ce organiză ca bărbat matur ori puneă în aplicare ca bătrân. Aceasta se dovedește, dacă urmărim constatările, propunerile și exigențele d-lui Haret, așa cum ies ele din diferitele rapoarte, expuneri de motive la proiecte de legi, din circulări și regulamente. Vom privi aceste expuneri din patru puncte de vedere: 1) ca sistem de organizare; 2) ca îndrumări de alcătuii de programe

3) ca deziderate de metode de predare; 4) ca constatare a strânsei legături ce există între condiția de prosperare a școlii și situația materială a corpului didactic.

III.

Directive cu privire la sistemul de organizare a învățământului secundar.—Când în luna Iunie 1879, Ministerul Instrucțiunii delegă pe d-l Haret să inspecteze, în calitate de comisar al guvernului, școlile din Moldova cu ocaziunea examenelor lor de sfârșit de an școlar, o decizie ministerială, publicată în «Monitorul Oficial», dădea comisarilor îndrumările următoare, cu privire la punctul de vedere din care aveă să decurgă inspectarea:

«Actul cel mai important și solemn pentru părinți, corpul învățător în genere și guvern sunt examenele, deoarece prin ele numai ajung de a cunoaște: părinții progresul copiilor lor, învățătorii succesul ostenelilor ce și-au dat în cursul anului, iar guvernul numai cu astă ocazie poate a se încredința, că sacrificiile ce statul face cu răspândirea instrucțiunii nu sunt zadarnice, ci cu folos întrebuințate pentru tânăra generațiune ce se crește și învață în școală».

Autoritatea școlară superioară eră deci de părere, că este o dovadă, că statul și societatea nu au făcut sacrificii în zadar, dacă elevii au la finele unui an școlar înmagazinate în minte toate cunoștințele dictate printr'un anumit fel de școli și de programe. În cercetările sale, d-l Haret nu a întârziat însă de a pune în evidență insuficiența acestui punct de vedere.

«Școala, spune d-sa prin raportul dela 1880, are de scop a desvoltă și a fortifică cugetarea, iar nu de a

da copiilor în mod dogmatic o masă de cunoștințe empirice, căci cunoștințele dobândite în școală oricât de numeroase ar fi, sunt așa de puțin lucru în comparație cu ceea ce trebuie să afle prin ei înșiși în viață, în cât dacă școala nu le-ar da mijlocul a se instrui singuri, ci s'ar mulțumi numai cu ceea ce învață pe bănci, fiecare ar fi în drept a zice că e prea mult a condamna tinerețea să-și sacrifice cei mai frumoși ani de viață pentru un așa de mic rezultat. Așa dar, toate silințele pedagogilor, toate îmbunătățirile aduse programelor și metoadelor, trebuie să concure la această țintă mare: a desvoltă și a perfecționa cugetarea copiilor.

«Sistemul învățământului nostru public actual este ne-complet și neechilibrat. Învățământul secundar clasic este reprezentat printr'un număr destul de considerabil de gimnazii și licee, pe când învățământul tehnic și profesional lipsește mai cu desăvârșire».

Deci, chiar dela începutul pășirii sale ca om 'de școală, d-l Haret relevă insuficiența legii dela 1864 și falsitatea definiției ce ea dă «școlilor reale», ca având de scop să dea învățătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesiuni. Alcătuirea în anul 1898 a unei «legi a învățământului profesional» alături de cea a învățământului secundar și superior sunt un rezultat al discernământului făcut de d-sa încă din anul 1880, că ciclul mediu al învățământului trebuie să aibă o ramură de cultură generală, reprezentată prin licee, gimnazii și școli secundare de fete și una de învățământ special cu caracter tehnic și profesional. Cum s'au întemeiat și desvoltat instituțiunile pendinte de această ramură, și ce directivă li s'a dat, vor arăta articolele următoare acestuia, datorite persoanelor cari au lucrat în dome-

niul lor, ca colaboratori ai d-lui Haret. Noi vom urmări deci expunerile privitoare la «învățământul secundar» propriu zis:

«După idea noastră, zice mai departe raportul dela 1880, încă de când s'a început constituirea învățământului la noi, s'ar fi convenit a se croi un plan general pentru toate creațiunile viitoare, făcut potrivit cu necesitățile țerii și cu mijloacele ei; într'însul să se fi făcut o justă parte atât învățământului clasic cât și celui tehnic și profesional. Cu aceasta s'ar fi evitat această anomalie de o țară, unde industria, comerțul și lucrările de artă mai că nu mai există și unde cu toate acestea pe lângă o mulțime de școli în cari se învață de ani întregi limba latină și elină, nu există mai nici una care să prepare industriași, comercianți și ingineri.

De când s'a început a se vorbi de inconvenientele învățământului liceal, s'a pus înainte idea școlilor reale, cari s'a zis că singure vor putea îndeplini lipsurile lăsate de licee. Ideea aceasta se lăți și astăzi cei mai mulți cred într'însa, deși nu totdeauna în cunoștință de cauză. În realitate, susținătorii școalelor reale au cuvânt ; însă se înșală foarte, când cred că sub numele de școală reală trebuie să se înțeleagă numai un liceu trunchiat prin suprimarea limbii latine și eline.

«Învățământul clasic, așa cum există astăzi la noi, formează un tot complet în acest sens, că un tânăr, care a trecut școala primară, liceul și o facultate, posedă o doză de cunoștințe generale și speciale, cari dau dreptul a se prenumăra printre oamenii instruiți și a pretinde la o situațiune mai ridicată în ierarhia socială în specialitatea sa».

«Prima condițiune de reușită a școlilor reale este de

a face parte dintr'un cadru complet de învățământ, așa că cel care va urmă într'insele, să aibă posibilitatea de a se perfecționa în specialitatea sa. Cum sunt astăzi, școalele reale sunt un impas; ele nici nu dau cuiva elementele necesarii pentru a-și forma o carieră sigură și bine definită, care să difere de cea urmată de bacalaureați, și nici nu sunt completate prin școli superioare precum liceele sunt completate prin universități Noi credem, că școlile reale trebuie organizate pe un plan cu totul altul decât cel actual. Când zicem *plan*, nu înțelegem numai programa de studii, după cum se face prea deseori; ci totalitatea dispozițiilor cari trebuie să tindă a asigura succesul. Va trebui să se precizeze bine scopul care are în vedere, destinațiunea exactă a școlilor ce sunt să se creeze; proporția în care trebuie să se creeze; relațiunile lor cu celelale școli existente, situațiunea ce vor avea în societate școlarii ieșiți dintr'insele. După aceasta va fi lesne a se face programele de studii și a se ști ce școli speciale superioare va trebui să se înființeze, în cari să se perfecționeze inteligențele excepționale, cum se fac în facultăți».

Idea planului, după care trebuie să se întemeieze școlile secundare, o desvoltă și o amplifică apoi d-l Haret prin raportul dela 1884.

«Alcătuirea acestui plan, zice raportul dela 1884, este partea cea mai grea și cea mai delicată în confecțiunea legislațiunii școlare; ea cere, pe lângă altele, o cunoștință aprofundată de trebuințele actuale și viitoare ale țerii, cum și de mijloacele de cari dispune ea și cari sunt de natură foarte diversă și foarte greu de aprețiat.

«Invățământul secundar la noi se împarte în două:
1) școli de învățământ general; 2) școli speciale.

«Ca școli secundare care dau învățământul general sunt liceele și gimnaziile, coprinse sub numele de școli clasice. E întrebarea: Gimnaziile reale sunt ele școli speciale sau de instrucție generală?

«Gimnaziile reale sunt destinate a da instrucțiunea generală, întocmai ca și un liceu clasic. Absolvenții gimnaziilor reale ca și ai liceelor clasice, posed o instrucțiune generală, care e necesară oricărui om cult în societate și care le dă mijlocul a face studii ulterioare, în raport cu cele dejă făcute; specializarea vine tocmai la aceste studii din urmă, nu o face gimnaziul real».

«Se poate pune întrebarea că, dacă liceele și gimnaziile reale trebuie să dea tot învățământul general, ce deosebire este între unele și altele? Pentru a răspunde cu claritate, trebuie să ne aruncăm ochii un moment asupra desvoltării istorice a doctrinelor educațiunii în țările unde originelē acestei desvoltări se urcă la sute de ani înapoi.

«Evul mediu a transmis celor moderni școalele sale în cari obiectul aproape unic al speculațiunilor erau chestiunile teologice. Putea fi altminteri într'un timp când lumea eră îmbibată de principiile teocratice? Acele școli erau la locul lor în timpul când au luat naștere; pe atunci erau de ajuns pentru satisfacerea spiritului omenesc. A venit însă un timp când, prin modificarea ideilor și lărgirea cercului lor, școlile existente nu s'au mai găsit în raport cu trebuințele. De aceea epoca renașterii a fost un timp de reformă radicală în spiritul domnitor în școale. Studiul clasicității antice se substituî în cea mai mare parte studiului teologiei și

al subtilităților dialecticii din evul mediu; ideile cuprinse în scrierile vechi fiind mai potrivite cu atmosfera intelectuală a secolului XVI, limbile elenă și latină deveniră obiectul principal de studiu în școlile cele nouă și chiar în cele vechi cari se conformară mișcării generale.

«Ceeace s'a petrecut în timpul Renașterii se petrece și acum. Dela secolul XVIII încoace, ideile încearcă o nouă evoluțiune, care le întoarce dela speculațiunile curate abstracte, așa de scumpe celor vechi, către cercetări mai concrete. Massa publicului urmează pe acei cari deschid calea în sensul acesta, de departe, cu sfială și cu oarecare părere de rău pentru ideile cari în timp de aproape patru sute de ani au format capitalul său intelectual; cu toate acestea mișcarea se întinde, și oamenii sunt din ce în ce mai cuprinși într'o atmosferă de idei diferite de cele cari până acum aveau aproape singure curs. Starea aceasta de lucruri reclamă dar acum, ca și cu patru secole în urmă, o reformă a învățământului în sensul ideilor celor nouă. Gimnaziile reale au fost create pentru a stisface această trebuință.

«Așa dar, între școalele clasice și cele reale nu este decât o deosebire din punctul de vedere în instrucțiunea ce se dă în fiecare din ele».

Ordinea aceasta de idei este completată prin «expunerea de motive» a proiectului de lege dela 1886, care spune la un moment dat:

«Școlile reale nu dau ele însăși nici o specialitate; ele sunt școli de învățământ general, ca și școlile clasice; însă punctul de vedere, din care privesc ele cultura omenească, este altul. În școlile clasice legăm învățământul nostru de cursul întreg al dezvoltării omenirii, pe când în școlile reale se dă o atențiune cu totul deosebită părții

practice a vieții. Sfera idealului e mai apropiată de cele dintâiu, sfera necesarului de cele din urmă. Amândouă carierile însă sunt utile și onorabile, nici una mai jos decât alta, amândouă trebuitoare pentru dezvoltarea sigură și neîntreruptă a statului»

Așadară, începând încă din anul 1880, d-l Haret relevă caracterul de învățământ general al învățământului real și rolul și puterea lui educativă de egală însemnătate și valoare cu cea a învățământului clasic. Relevare de mare însemnătate, caracteristică pe care pedagogii din țeri cu cultură mult mai înaintată și mult mai veche, ca Germanii și Francezii, o întrevăd abia mai târziu, după anul 1900. Și tot d-sa găsește încă o notă de completare a condițiilor ce trebuie să constituie temelia unui învățământ secundar util, trainic și rațional. D-sa constată și propune prin raportul dela 1884.

«Gimnaziile și liceele sunt școli de aceeaș categorie; nici programele, nici metodele lor nu diferă; școlarii din gimnaziu trec de își urmează cursul înainte la liceu. Liceul este complementul indispensabil al gimnaziului. În principiu, organizațiunea aceasta este rațională, căci șapte ani de studiu sunt indispensabili pentru a se dobândi doza de cunoștințe generale ce se crede necesară unui om de o cultură mai înaintată. Însă astăzi vedem așa de puțini din copii, cari încep studiile clasice secundare, ajungând până la clasa VII. . . . Imi pun întrebarea: oare nu s'ar putea trage nici un folos, cel puțin din o parte din această pierdere? Din mulțimea decलाsaților ce ies pe fiecare an din școalele noastre, și cari reprezintă, nu numai o pierdere de forță pentru țară, dar și o piedică în societate, nu s'ar putea utiliza unii potrivit cu puterile lor? Eu cred că da.

«De vreme ce numărul gimnaziilor este cu mult mai mare decât al liceelor și de oarece și din această cauză un mare număr din absolvenții gimnaziilor nu-și pot termina cursul, este drept a li se recunoaște cel puțin studiile ce au apucat a face, și, ca sancțiune, oarecare drepturi potrivite cu instrucțiunea ce au căpătat... Sunt dar de părere ca școlarii ce termină cele patru clase de gimnaziu să dobândească un certificat, care să le deschidă ușa oarecăror școli unde liceul complet nu este indispensabil... Măsura aceasta nu se va putea lua fără oarecari precauțiuni. Mai întâiu ea reclamă o re-manierare a programei în așa fel, ca studiile făcute în cei patru ani de gimnaziu să coprindă tot ce trebuie unei instrucțiuni generale, mai restrânse decât cea liceală, însă completă în felul ei... Va trebui încă să se institue un fel de examen general de gimnaziu, pentru aceia cari nu ar voi să urmeze liceul.

«La finele cursului liceal, întâlnim astăzi examenul de bacalaureat. El, cel puțin cum se face astăzi, este inutil, nerațional și vătămător pentru învățământ... Propun suprimarea examenului de bacalaureat... și instituirea unui examen de ieșire, care să aibă de scop a arăta, nu știința candidatului, ci până la ce punct instrucțiunea ce a căpătat i-a format spiritul și judecata. Pentru aceasta el nu se va face prin cestiuni asupra detaliilor diverselor obiecte; nu se va cere școlarilor enunțări de reguli, de date, de cifre, din cari din cele mai multe ori nu știu să tragă nici un folos, chiar când le știu; din contră, li se va cere să arate cum știu să facă uz de dânsese... Cerând un examen general de gimnaziu, nu cer de loc înființarea unui nou bacalaureat; cellalt ne-a făcut deja destul rău, ca să nu mai fie nevoie

încă de unul. Înțeleg examen după modelul celui propus ca să înlocuească bacalaureatul actual; un examen care să aibă de scop a arăta, nu știința școlarului ci numai chipul cum și-a asimilat cunoștințele ce a căpătat».

IV.

Sistemul de organizare a școalei secundare după legea dela 1898. — Astfel și-a formulat d-l Haret în anii 1880 și 1884, directivele, pe temeiul cărora aveă să propună mai târziu un nou sistem de învățământ secundar. Bazat pe ele d-sa venind ca ministru al instrucțiunii la 1897 cu proiectul de lege, prin care se tindea la noua organizare, spune în «expunerea de motive» în privința acestui proiect:

«Iata, în scurt, care este economia lui generală: după școala primară, urmează o perioadă de patru ani, care formează gimnaziul sau cursul inferior de liceu. În acest timp, învățământul are un caracter utilitar. Toți școlarii fac studii de limba română, de două limbi streine, franceza și germana, matematici, științele fizico-naturale, istoria și geografia, fără a mai vorbi de altele ceva de mai mică importanță. Aceste studii vor forma un ciclu complet de cunoștințe, așa că școlarii, cari, din diverse împrejurări, nu ar duce mai departe studiile lor, să poată părăsi școala cu o instrucțiune completă, care să-i facă admisibili la unele din carierile și la unele din școalele de aplicațiune, precum ar fi cele militare, de telegrafie, mecanică practică, căile ferate, etc. Negreșit extensiunea dată fiecărui curs va fi în raport cu timpul de patru ani de cari se dispune, și cu desvoltarea obișnuită

a facultăților copiilor între vârsta de 11 ani și cea de 15 ani.

«Cursul superior al liceelor urmează după învățământul precedent. El cuprinde tot patru ani. Aci însă școlarii se despart după aptitudinile sau gusturile lor. Astăzi toți școlarii unui liceu urmează cursuri comune, oricare ar fi natura studiilor superioare ce își propune să întreprindă fiecare, așa că cel ce se destină clasicismului este obligat să facă studii de matematică și de științele fizico-naturale, cari îi vor fi cu totul inutile în urmă, pe când cei ce au să devină matematici sau chimiști trebuie să consacre multe ore studiului limbilor latină și elină, pe cari la finele liceului le vor părăsi pentru totdeauna. În sistemul ce se propune, cursul superior se subdivide în trei secțiuni: secțiunea clasică, unde învățământul limbilor antice se consacră în număr mare de ore; secțiunea matematică, unde locul principal îl ocupă studiu științelor, cu adaosul unei limbi moderne; și secțiunea științelor fizico-naturale, care împrumută principalele sale obiecte de studiu dela cele două secțiuni precedente. Afară de aceasta câte trele secțiunile au, ca obiecte de studiu comune, limbile română, franceză și germană, istoria, noțiuni de filozofie, muzica și gimnastica.

«Avantajele acestui sistem sunt evidente. Pe de o parte, cursul secundar inferior, care azi nu are nici o sancțiune, capătă o existență de sine stătătoare, grație exprimării aproape complete a limbilor antice, ale căror ore de studiu sunt utilizate pentru materiile indispensabile în viața modernă, ca științele și limbile moderne, pe când azi, în cei patru ani de gimnaziu, abia se atinge o mulțime de materii, printre cari și limbile clasice, fără a se putea studia nici una în așa fel, încât studiul e

să poată deveni de o utilitate practică. De altă parte în cursul superior școlarii, cari se destină studiilor literare, pot să capete în cei patru ani cunoștințe de limbile clasice cu mult mai solide decât azi, când o bună parte din timpul lor este luată de studiul științelor, în părțile cari lor nu le vor mai servi în urmă; iar cei cari vor avea a urmă cursurile de științe superioare, nu vor mai fi obligați a consacra o parte din timpul lor cel mai bun limbilor latină și elenă, cari nu le vor servi la nimic mai în urmă. Se vede dar că sistemul ce propunem asigură o utilizare mult mai rațională a timpului și a forțelor tinerimii».

D-l Haret a introdus prin acestea în țara noastră în anul 1898 un nou sistem de învățământ secundar, având la temelie un curs comun de patru ani, de-asupra căruia se ridică un curs superior furcat în trei secțiuni. Cât de mult corespunde acest sistem nevoilor timpului actual, ne dovedește și faptul, că mai târziu, după anul 1900, începură a organiza liceele după sisteme similare, țeri mai mari și cu organizări școlare mult mai vechi decât noi, ca Germania, Franța și Austria.

Școalele secundare de fete le-a făcut de două feluri: de gradul I și de gradul II. Toate au un curs inferior de patru ani, cu aceleași materii și terminându-se printr'un examen de absolvire. După acest examen, urmează la școalele de gradul I un curs complementar de un an, sau comercial de doi ani. La școalele de gradul II, urmează un curs superior de patru ani, făcut în două secțiuni: una clasică cu predarea limbii latine iar alta modernă având în locul latinei ore de limba engleză sau italiană. Deci și aci, acelaș sistem ca la licee: un curs inferior comun, după care urmează un curs complementar sau superior fixat în mai multe secțiuni.

V.

Directive cu privire la programe. Toate cele trei rapoarte din epoca de pregătire a d-lui Haret, din 1879 și 1880 ca și din 1884, constată că școala secundară funcționase atunci în condițiuni rele, din pricina numărului prea mare de obiecte, a încărcării și relei distribuțiuni a programelor cum și a nestabilității lor. Programele se făceau și refăceau aproape în fiecare an de către consiliul general al instrucțiunii. Materiile recomandate spre predare la diferitele obiecte erau niște «enumerațiuni de capitule, distribuite pe clase, neînsoțite de nici un fel de indicațiuni cari să conducă pe profesor, să-l facă să înțeleagă spiritul programei ce e chemat să aplice»; ceva mai mult, lipsia gradarea dintre ele, ba rămâneau nepredate capitole întregi, indispensabile pentru dobândirea cunoștințelor integrale ale unui obiect sau altul de studiu.

«Dacă poate fi ceva mai rău decât o programă prea încărcată și rău echilibrată, spune raportul din 1880, este desigur dispozițiunea sa defectuoasă și din acest punct de vedere cea actuală lasă mult de dorit. Ea ar trebui să fie dispusă în astfel de chip, încât cunoștințele dobândite gradat să fie totdeauna bazate pe cele deja obținute, așa că acește de al doilea să fie singure suficiente pentru a procura pe cele dintâiu. Această condițiune dese ori nu este împlinită de programa actuală; de multe ori am constatat, spre exemplu, că programa cursului secundar nu este racordată cu cea a cursului primar: școlarii din clasa I de gimnaziu li se predau lucruri cari nu pot fi destul de lămurite numai cu cunoștințele ce posedă și din clasele primare».

De aceea raportul din 1884 observă: «O programă, cât de bună ar fi, nu poate da nici un rezultat decât cu condiție de a putea funcționa în pace timp îndelungat».

Ca secretar general în anul 1885—1888, d-l Haret a căutat ca prin dispozițiuni administrative, de circulări, de deciziuni ministeriale și de regulamente, să se ateneze toate relele de felul acesta, ce erau un efect oarecum al însuș spiritului legii dela 1864. Iar când în 1898, ca ministru, are căderea de a indica efectuarea de programe în spiritul imprimat de noua organizațiune, d-sa întrunește o comisiune numeroasă, compusă din profesori de seamă, secundari și universitari, ba chiar din persoane particulare, cărora le încredințează elaborarea lor. Intemeiat pe experiențele ce adunase într'un timp destul de îndelungat, d-sa, prin actul de constituire a comisiunii acesteia, pune în vedere membrilor condițiunile ce trebuie să țină în seamă, ca să poată elaboră niște programe bune, arătând că scopul ei este:

1. «De a da cantitatea de cunoștințe necesare, în limitele legii, dar nimic din ceea ce nu este utilitate netăgăduită, fie pentru înțelegerea lucrurilor ce urmează, fie pentru aplicațiune.

2) «De a evita cu îngrijire părțile științei de un caracter prea teoretic și abstract, pentru a putea fi bine înțelese și asimilate de copii, după vârsta lor, precum și controversele științifice.

3) «De a armoniză diversele părți ale programei, așa ca fiecare să aibă o întindere proporțională cu însemnătatea ei. Se va evita ca aceleași cestiuni să fie tratate de mai multe ori, în programele diverselor materii, precum și greșeala contrarie de a se omite unele cestiuni din programul tuturor materiilor din cauză că din fiecare

se vor fi scos, pentru a se lăsa altei materii. Când aceeaș cestiune se ivește cu mai multe materii ale aceleiaș clase, ea servă de punct de trecere dela o materie la alta și prin aceasta înlesnește legătura șirurilor de idei și pune baza armonizării cunoștințelor. Atunci acea cestiune trebuie tratată cu dezvoltarea *potrivită* clasei în materia unde revine de drept și se face amintire de ea la materiile înrudite.

4) «Se va evita ca cestiuni identice să fie prezentate în moduri diverse sau chiar contradictorii, în programele diverselor materii. Defectul acesta este mai ales simțit la studiul diverselor limbi, unde pentru fiecare limbă în parte se dau definiții și reguli cu totul deosebite. Va trebui, din contră, ca în asemenea cazuri să fie perfectă asemănare între diversele materii, așa ca ele să se ajute unele pe altele, în loc de a se contraria mutual, producând în acelaș timp și confuziune în mintea școlarilor.

5) «Metoda învățării limbilor clasice trebuie unificată și tot așa metodică limbilor moderne. În amândouă direcțiunile baza comună trebuie să fie limba română. Spiritul de care va trebui să fie condusă comisiunea va trebui să fie de a simplifica pe cât posibil.

6) «Întreaga lucrare va trebui să aibă în vedere, în fiecare moment, că ea tinde în primul loc la educație, iar nu numai la instrucția tinerimii.

7) «Programele vor trebui să fie alcătuite în mod analitic, arătând adecă în mod detaliat cestiile cari vor forma fiecare programă, adăogind și toate explicațiile pe care le vor crede necesarii, pentru a se înțelege bine calea ce va trebui să urmeze profesorul, pentru a aplica programa.

8) «După lege, gimnaziul trebuie să fie o școală com-

pletă prin sine însuș. Trebuie dar, ca comisiunea să aibă în deosebită băgare de seamă, ca materiile prevăzute în programa gimnaziului să fie într'o măsură astfel încât să se desăvârșească în patru ani. Vor trebui încă să se țină seamă de vârsta copiilor (11 ani până la 15 ani) și mai ales de împrejurarea că mulți copii, după terminarea gimnaziului, ori vor mai urmă în altă școală, ori vor urmă în școli speciale sau profesionale. Va trebui dar ca învățământul gimnaziului să caute a pregăti pe copii pentru lupta vieții, punându-le la îndemână arme utile pentru aceasta. Nu trebuie de loc ca gimnaziul să fie considerat numai ca o pregătire pentru liceu; din contră, va trebui cu liceul să se aranjeze pentru a-și atinge scopul cu elementele pe cari i le va trimite gimnaziul, dar acesta trebuie organizat în vederea scopului anumit pentru care este creat, acela de a da o instrucțiune completă de o întindere modestă, așa cum se poate face în patru ani, cu copii cari nu au decât învățământul primar, dar care nu ajută în mod eficace pe tineri în viață, în ipoteza că ei nu ar putea sau nu ar mai voi să urmeze învățătura mai departe.

9). «Programa cursului superior de liceu trebuie alcătuită în așa fel, încât să pregătească pe școlari pentru studiile universitare sau pentru școlile speciale superioare; iar aceloră cari nu vor voi sau nu ar putea să urmeze mai departe, să le întărească și să le desvolte cunoștințele ce deja posedă din gimnaziu, și care deja aveau de scop a pregăti pentru lupta vieții».

Lămuririle acestea sunt completate apoi cu indicațiuni speciale pentru fiecare obiect de studiu, atât pentru gimnaziu cât și pentru cursul superior al liceului. Ele fixează definitiv caracterul liceului celui nou, atât

în cursul inferior cât și superior, organizându-l adică și ca programe în scopul de a fi o școală de cultură generală, care să formeze din elevii săi forțe de muncă în orice direcție a luptei pentru existență, încetând astfel de a fi o simplă pregătire de candidați la slujbele statului, cum erau liceul și gimnaziul creat prin legea dela 1864.

Conformându-se acestor instrucțiuni, comisiunea a alcătuit programele în spiritul cel nou, și ele, introduse în școală treptat-treptat cu începere dela 1 Septemvrie 1898, constitue un contract de chibzueală, de ordine și de gradare a materiilor, față de cele ce se făceau și se refăceau neconținut sub imperiul legii celei vechi. Deși cu oarecare greutate, din pricina nestabilității în concepțiuni de organizare de învățământ, ce a caracterizat din când în când pe conducătorii ministerului instrucțiunii după anul 1898, ele s'au bucurat până acum de stabilitatea solicitată de d-l Haret încă din anul 1880. O singură modificare însemnată li s'a făcut în anul 1908, deci după 10 ani de aplicare. Dar aceasta după o serioasă revizuire a lor, materie cu materie, printr'o comisiune de oameni competenți, formată numai din profesori secundari, deci din acei membri ai corpului didactic, cari având rolul de a le aplică erau în măsură mai mult decât oricine de a cunoaște neajunsuri ce în mod inevitabil se strecoară la o lucrare așa de mare. Paralel cu programele pentru licee și gimnazii s'au alcătuit, pe aceleași baze exterioare, și programe speciale pentru școlile secundare de fete, cari au dobândit o formă și mai caracteristică printr'o nouă elaborare a lor în anul 1909.

VI.

Directive cu privire la metodele de predare a lecțiilor.—Organizarea învățământului, alcătuirea de programe, sunt cestiuni ce depind de conducătorii statului și de autoritatea superioară școlară. În funcționarea învățământului sunt însă părți, cari în primul loc atârnă de membrii corpului didactic. Astfel este chestiunea metodelor de predare a lecțiilor. Nu se putea, ca d-l Haret să nu fie dela începutul inspectărilor d-sale școlare impresionat de cele ce se petrec din acest punct de vedere. Și în adevăr, chiar raportul dela 1879 menționează ca un fapt din primele sale constatări, «că profesorii nu-și dau destulă silință, pentru a face pe școlarii lor să se pătrundă de ceea ce învață, se mulțumesc a-i face să reciteze și, după modul cum știu să recite, avem cuvinte de a crede că învățătorul nu și-a dat osteneala de a căuta să elucideze punctele obscure, să compare faptele între ele, să pună în evidență pe cele mai însemnate. Rezultatele cu totul nesatisfăcătoare ce am constatat, (completează după un an raportul din 1880) la unele materii în diversele școli ce am vizitat, nu trebuie imputate exclusiv programei. Din contră, partea cea mai mare a responsabilității cade asupra profesorului. Cu o programă cât de rea, un învățător stăruitor și îndemânat ec găsește totdeauna mijlocul de a dobândi rezultate destul de bune; pe când o programă, fie oricât de bună, îndată ce este rău aplicată, nu mai aduce nici un folos.

«Sunt profesori de matematică, cari nu fac decât să impună școlarilor învățarea de regulă și de demonstrațiuni fără a-i pune măcar odată să aplice acele

regule de probleme și exemple. Ni s'a întâmplat să vedem școli, unde se predă teoria logaritmilor, care are o utilitate practică atât de mare, însă în cari nu se găseă măcar o singură tabelă de logaritmi. Cuvântul ce mi s'a dat, a fost, că programa e prea încărcată și nu e destul timp ca să se facă și calcule logaritmice. Mai grav decât orice este, că ni s'a întâmplat să vedem profesori de matematici în cursul secundar, cari nu făceau deosebire între o demonstrațiune și o verificare Toate, școalele secundare posedă mici colecțiuni de aparate de fizică, de roce, de minerale; în unele locuri sunt și colecțiuni pentru chimie, pentru zoologie, table murale pentru istoria naturală, etc. Afară de câteva excepțiuni, aceste colecțiuni sunt neîntrebuțate Cuvântul ce ne-a dat un profesor de fizică, pe care îl întrebam de ce nu întrebuințează la curs aparatele ce i-au fost trimise de minister, merită să fie raportat. «Școlarii abia învață fără experiențe, dar dacă le-aș mai face și experiențe!» La științele naturale, ni s'a întâmplat să vedem școlari cari descriau foarte bine din gură, cutare organ, însă nu se pricepeau a-i face figura pe tablă. Unul, după ce ne vorbi un cuart de oră despre floare, nu putu să ne arate la o floare cari sunt părțile ei».

Iar raportul din 1884, reluând chestiunea, notează: «Printre profesori sunt oameni, cărora nu le lipsește nici capacitatea nici dorința de a fi buni profesori, și numărul lor e mai mare decât ar crede cineva. E uneori dureros a vedea silințele ce-și dau pentru a lupta contra lipsurilor și obstacolelor de tot felul și cum slăbesc, din ce în ce, până când îi cuprinde și pe ei va-

lul indiferenței celorlalți, mormânt al iluziilor cu cari intraseră în cariera învățământului

«Recrutarea corpului didactic este, în adevăr, de un interes vital pentru învățământ. Cu toate acestea când e vorba de personalul didactic, preocuparea ministerului nu trebuie să se mărginească numai a admite ca profesori pe cei mai capabili; sollicitudinea lui trebuie să-i însoțească și după numire, să susțină, să încurajeze pe cei buni și să le dea mijloacele de a se perfecționa, pe ceilalți să caute a-i îndreptă și, dacă nu se poate, să facă tot ce e prin putință pentru a scăpa școala de dâșșii.

«Indreptarea programelor va fi un mijloc puternic de îmbunătățire a corpului didactic. Inșă pentru a ajunge într'o zi să avem un număr destul de mare de profesori eminenți, cari să facă și educațiunea didactică a celorlalți, trebuie să profităm de experiența țărilor cari au, în învățământ, un trecut ce ne lipsește nouă. Pentru această va trebui să se creeze burse de călătorie pentru profesorii cari se vor distinge mai mult prin știință și aptitudinile lor. De am trimite în fiecare an, în timp de șase luni, câte patru, cu îndatorirea de a străbate școalele din Germania, Belgia, Franța și Elveția, de a observa metodele, de a aduna note și material de tot felul, după cari să prezinte ministerului la întoarcere un memoriu detaliat, am putea în timp de 10 sau 15 ani să formăm un cadru de profesori luminați, indispensabil pentru regenerarea corpului didactic.

«Un foarte grav defect al întregului nostru învățământ, fără excepțiune, este de a nu se ocupa decât de instrucțiune și nici de cum de educațiunea tinerimii. Tot ce se face, tot ce se plănuiește, este numai pentru

programe, material didactic și alte lucruri ce au de gând a introduce în mintea copiilor cea mai mare doză posibilă de cunoștințe. Negreșit o instrucțiune solidă și variată este indispensabilă unui om în indeplinirea datoriilor sale și către sine, și către familia sa, și către patrie; însă ea nu este de ajuns pentru a satisface toate trebuințele vieții complete. Mai trebuie ca omul să aibă conștiința, conveniența intimă și profundă că prin neobservarea și neîndeplinirea lor nu poate fi fericit în viață; trebuie să aibă atât de mult deprinderea de a-și face datoria, încât să și-o facă în mod natural, cu plăcere și fără greutate; să sufere când nu și-ar face-o.

«Școala (completează expunerea de motive din 1886 această ordine de idei) face educațiunea tinerimii prin munca zilnică, ce cere dela școlar, prin disciplina ce el observă cu scrupulozitate, și școlarul învață, supunându-se amândorora, arta de a lucra fără a osteni, știința de a domni prin voință peste simțuri, de a fi modest în dorințe și apucături, de a fi econom cu timpul, de a cerceta cu temeinicie și de a iubi adevărul. Atunci el intră în viață cu acea hotărâtoare energie, care își are sorgintea în cunoștința exactă și precisă a adevărului».

Tuturor acestor deziderate și principii, a căutat d-l Haret să le dea viață și existență, în epoca 1897—1911, când în răstimpuri s'a aflat în fruntea ministerului instrucțiunii. Prin legea învățământului secundar și superior din 1898 a schimbat condițiile de recrutare a profesorilor secundari, înlocuind concursul prin examene de capacitate, cari să pună în evidență nu numai cunoștințele de obiect, ci și pregătirea pedagogică și metoda de predare a candidatului la profesorat. Iar pentru realizarea acestei pregătiri, a pus la dispoziția viitorilor

astfel de candidați câte un seminar pedagogic în București și Iași. Odată ajunși profesori, ei și-au putut verifica metodele prin congresele ținute pe specialități în număr deja așa de mare, prin orașele București, Iași, Craiova și Ploești. Și în fiecare an, numeroși profesori români străbat orașele cu școli cunoscute din Germania, Franța, Italia, Austria și Elveția studiind organizațiile școlare și urmărind evoluția ideilor și practicei pedagogice. În sfârșit, ca un memento, ce să nu-l părăsească niciodată, d-l Haret spune profesorului român prin regulamentul școlilor secundare dela 1898:

«Profesorul este dator să uzeze de metodele cele perfecționate și să caute ca pe fiecare an să-și îmbunătățească metoda, profitând atât de propria sa experiență cât și de consiliile inspectorilor și de scrierile pedagogice din țară sau streinătate.

«Profesorul este dator să se ferească pe cât se poate, de a face apel numai la memoria școlarilor, să nu lase nimic obscur sau rău înțeles pentru dânsii.

«Profesorii de științe experimentale și de observațiune vor fi datori să lumineze lecțiile lor făcând toate experiențele, demonstrațiunile și prezentările de piese, pe cari le permite dotațiunea școalei, ca aparate și colecțiuni».

«În tot timpul cursului, școlarii vor fi interogați cât mai des asupra tuturor obiectelor de studii... Interogațiile vor avea ca scop de a constata nu atâta modul cum școlarul este pregătit asupra porțiunii de materie care a făcut obiectul ultimei sau ultimelor lecțiuni, cât mai cu seamă măsura în care el a știut să profite de întregul curs, dela începutul anului până la zi, pentru a-și înmulți cunoștințele și a-și forma cugetarea».

VII.

Directive cu privire la poziția corpului didactic.—

Dar dacă d-l Haret are atâtea exigențe față de corpul didactic, d-sa are dela început bine fixate și condițiile ce trebuie împlinite din partea statului, pentru ca profesorii să fie puși în situația de a le satisface.

«Un lucru am fi dorit să găsim, și pe care nu l-am văzut mai nicăieri este, spune raportul dela 1879, de a vedea pe profesori iubindu-și profesiunea, preocupându-se într'una de dânsa, cercetând neîncetat a-și îmbunătăți cursul, socotind ca o datorie de onoare de a obține rezultate cât mai bune. Dintre cauzele ce contribuesc pentru această stare de lucruri, cea dintâiu este că profesorii sunt foarte puțin salariați. Ar fi prea mult a cere, ca un om să se mulțumească cu un venit, care abia este suficient ca să nu-l lase să moară de foame, pe dânsul și familia lui, și să nu caute a-și mări acest venit prin mijloacele de cari dispune. Imbunătățirea soartei profesorilor este o chestiune vitală pentru învățământ. Fără dânsa, cei cari funcționează deja vor funcționa rău și cei cari de astăzi înainte vor îmbrățișa această carieră vor fi rareori buni de dânsa». Iar raportul din 1880 completează idea: «Nu ne putem opri de a repetă această axiomă totdeauna adevărată, că pentru a fi cineva bine servit, trebuie să răsplătească bine serviciile ce cere».

Punctul acesta de vedere, nu l-a părăsit d-l Haret niciodată. Și nu mai departe decât în primele luni ale anului 1911, spuneă într'un cerc de intimi: «Ori de câte ori și ori de unde vine o îmbunătățire a situației materiale a dascălimii trebuie să ne bucure, și, dacă străduinți în acest caz nu reușesc, trebuie să ne întristeze».

VIII.

Citațiile din diferitele lucrări ale d-lui Haret le-am adus prin acest articol în prinosul ce-i închinăm la un moment de odihnă în lunga d-sale muncă pe ogorul școalei române, căci ele constituie suflet din sufletul său mare. Ce roade a dat până acum acea muncă, tovarășii, cari ca și mine se închină printr'un șir atât de mare de articole, ce privesc învățământul secundar, și care premerg pe acesta, dovedesc cun că ele trebuie să-i dea un moment de mulțumire, privindu-și printr'insele vieța sa dedicată prosperării în binea poporului român:

Directivele ce a dat d-l Haret învățământului secundar, au fost pentru dăscălimea română buciulul de deșteptare și de chemare la datorie. Puțini sunt cei cari nu au voit să-l audă. Cei mai mulți s'au ridicat însă, au venit la dânsul și s'au simțit fericiți de a se considera și ei ca părtași și colaboratori într'o măsură cât de mică la opera cea mare a *omului școalei*, care este o podoabă a energiei neamului românesc dela sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

CONSTANTIN G. IONESCU

Profesor secundar în București.

DESVOLTAREA INVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR AL FETELOR

Călătorul care urcă dealul, numai uitându-se îndăiat la fiecare popas, își poate da seama de drumul pe care l-a parcurs; tot astfel când voim să judecăm o mișcare culturală, economică sau artistică, ori mersul unei instituții, trebuie să privim îndărăt și să comparăm cu trecutul. Comparația cu trecutul este cel mai bun criteriu de judecată al prezentului.

Pentru a schița aci influența reformei domnului Sp. Haret, fost ministru al Instrucțiunii, asupra școalelor secundare de fete, în intervalul dela 1898—1910, vom aruncă o ochire asupra acestor școli înainte de 1898.

Deși legea Instrucțiunii din 1864 prin articolul 198 decretă că în termen de 6 luni dela promulgarea ei, școlile centrale de fete se vor transforma în școli secundare, școlile secundare propriu zise nu s'au înființat decât la 1880.

Până la această dată cele mai înalte școli de fete erau cele 3 școli centrale din Iași, București și Craiova. Aceste școli, menite să facă serviciul de școli normale, primiau în urma unui concurs un număr limitat de copile, mai toate din clasele mijlocii ale societății; iar imensa majoritate a fetelor neavând la în-

demână nici o școală, n'aveau nici puțința a se ridica deasupra nivelului învățământului elementar.

Vin evenimentele dela 1877, botezul de sânge sau războiul și în urmă Independența. Acest eveniment, atât de mult așteptat și atât de însemnat în istoria noastră națională, deschide orizonturi nouă, deșteaptă nouă aspirațiuni economice și culturale, dă un avânt nou tuturor forțelor noastre, imprimă o direcție nouă așezămintelor noastre vechi, cheamă orașele noastre la o viață nouă și creează nevoi nouă. Una din aceste nevoi a fost și educația fetelor.

În aceste împrejurări la anul 1880, Noemvrie 17, fostul ministru al Instrucțiunii și erudit cu reputație europeană, Vasile Conta, înființează primul externat de fete în Capitală. Înființarea primei școli secundare de fete a fost salutată cu multă bucurie. Sufală pe atunci un vânt democratic în Europa, și Franța sora noastră mai mare votă în acelaș an legea învățământului secundar al fetelor și implicit colegiile de fete și școala normală dela Sèvres.

După înființarea Externatului No. 1 a urmat înființarea externatului Carmen Sylva în Capitală și apoi câte unul în Iași, Botoșani, Galați, Focșani, Brăila, Ploiești, Craiova și Tulcea.

Externatele de fete dela origina lor au avut 5 clase ca și astăzi.

Materiile de studiu erau următoarele:

Religia, Româna, Matematicile, Științele, Istoria, Geografia, Franceza, Italiana (înlocuită în urmă cu germana), Desenul și Caligrafia, Economia domestică și lucrul de mână, Canto.

În clasa a IV-a se mai învăță logica și psihologia;

iar în clasa a V-a pe lângă celelalte materii se mai adăogă: etica, estetica, economia politică și pedagogia.

Programe analitice nu erau. Materia eră la discreția autorilor de cărți și a profesorilor. Cei mai zeloși predau în 5 clase de externat materia celor 7 clase de liceu în doze massive și concentrate. Numărul orelor de lecții pe săptămână eră la început de 36, adică câte 6 ore pe zi dela 8—12 și dela 2—4. În 1892 numărul orelor de lecții s'a redus dela 36—30 adică câte 5 ore pe zi.

Cu un orar așa de încărcat, copilele nu mai aveau nici o minută liberă pe săptămână, pentru că după ce ajungeau acasă prăpădite de oboseală, nu numai că trebuiau să-și învețe lecțiile pe a doua zi, dar nefind cărți imprimate pentru școlile de fete, la o mulțime de materii ca: pedagogia, etica, estetica, literatura franceză și germana etc., se întrebuițau manuscrite și elevele trebuiau să scrie până noaptea târziu.

Cea dintâiu îmbunătățire adusă școalelor secundare de fete a fost aceea dictată prin circulara din Sept. 1898 și anume: să se ia măsurile necesare ca orarul să fie astfel întocmit în cât elevele să aibă numai decît o după amiază liberă, de obicei Sâmbăta.

Pentru prima oară orarul înlesnește copilelor să aibă când face baie, când să-și îngrijească și să-și pună în bună stare hainele și rufe. Această măsură eră de două ori salutară; privia și sănătatea copiilor și bunele deprinderi.

În toamna anului 1898 se aduc deodată două îmbunătățiri: se lucrează programele analitice ale școalelor de fete odată cu cele ale școlilor de băieți și odată cu programele se fac modificări în orar și numărul orelor

de lecții pe săptămână se reduce la 26, adică 2 după amieze libere.

A doua după amiază a fost prin regulament consacrată jocurilor. Cine a auzit și a înțeles glasurile voioase ale copiilor în recreație, își dă bine seama de ce însemnează o asemenea dispozițiune.

Jocurile dispăruseră aproape cu totul din școlile noastre secundare. Educatorii uitaseră că jocul are tot așa de mare valoare educativă ca și un obiect de studiu, că jocul pune în evidență calitățile ca și defectele copilului, că vioiciunea, prezența de spirit, curajul, îndemânarea și spiritul de inițiativă se pot de multe ori vedeă mai bine la joc decât la lecție, că jocul dezvoltă spiritul de solidaritate și că deprinde pe copil să-și cântărească puterile și să-și guverneze pornirile.

Dar legiuitorul din 1898 mai are un drept la recunoștința elevelor din școlile secundare. Introduce în programa de studiu a fetelor și gimnastica care până acum ca obiect de studiu nu există decât în școlile de băieți.

Așadar, micșorarea numărului orelor de lecții, introducerea în orar a unei după amiezi consacrată special jocurilor, introducerea gimnasticei în școlile de fete și interzicerea purtării corsetului în școală, prin circulația din Iunie 1902, iată cum a contribuit d-l Haret la îmbunătățirea sănătății elevelor.

* * *

Dar să trecem mai departe.

Legea din 1898 crează două feluri de școli secundare. Școli secundare de gr. I, echivalente cu gimnaziile băieților și școli secundare de fete gr. II, echivalente cu cursul superior de liceu.

Înființarea școalelor de gr. II-lea eră o nevoie foarte simțită, datorită curentului puternic pentru educația fetelor precum și a marelui număr de candidate la bacalaureat, care erau mai toate eleve de prin școlile particulare.

Școlile particulare aveau licee identice cu ale băieților și mergeau cu anomalia până acolo, încât în cele mai multe nu se învăța lucrul de mână, nici economia domestică pentru bunul motiv că aceste obiecte nu figurau în programa băieților.

Necesitatea unui liceu de fete sau a unei școli secundare de gr. II eră cu atât mai indicată, cu cât până aici monopolul bacalaureatelor și viitoarelor candidate de profesoare eră deținut de pensioane, ceea ce însemnă că numai fetele, cari aveau mijloace să învețe în școli particulare, puteau aspira la profesorat.

Este o anumită perioadă de timp, când candidatele la concursuri pentru catedre erau aproape exclusiv eleve din pensioanele doamnelor Humpel din Iași, Miller, Bolidinteanu și Manliu din București și Olteanu din Craiova.

Școlile secundare înființate prin legea din 1898 nu sunt identice cu cele de băieți, pentru că nici numirea și rolul femeiei în societate și familie nu sunt identice cu ale bărbatului; dar nu sunt nici inferioare, ci aș putea spune că merg paralel. Iată pentru ce programa fetelor diferă într-o câțva de a băieților.

Absolventele școalelor secundare de gr. II se pot înscrie la facultățile de medicină, farmacie, litere etc. și chiar la alte facultăți în urma unui examen de diferență.

Faptul că numărul fetelor, care învață spre a-și face o carieră, este cu mult mai mare decât numărul locurilor din învățământ, acesta a făcut pe legiuitorul din

1898 să gândească a da o nouă îndrumare fetelor, să caute un nou debușeu activității lor și astfel a înființat în 1903 o secție comercială alipită pe lângă școlile secundare de gr. I, în care secție sunt primite elevele cari au terminat cele dintâi 4 clase secundare. Această secție funcționează astăzi cu 2 clase și cu următoarele materii de studii:

Româna, Franceza, Germana, Merceologia, Dreptul comercial, Economia politică, Geografia, Igiena, Contabilitatea, Aritmetica, Stenodactilografia, Caligrafia, Cursul de educație și Biuroul comercial.

Absolventele secției comerciale sunt căutate ca contabile, funcționare în biourile comerciale, bănci etc. Cursurile secției comerciale sunt astfel întocmite încât în anul al II-lea elevele fac practică în case de comerț și nu rare ori se întâmplă ca absolventa să obțină un post tocmai în casa în care a făcut practică.

În fine în 1908 cu ocazia revizuirii programelor, d-^{le} Haret a adus o nouă îmbunătățire școalelor secundare de fete introducând în programa lor menajul și bucătăria ca un studiu efectiv și practic, nu teoretic cum se făcea înainte. Astăzi elevele școlii secundare de ambele grade execută lucrări de menaj în ore prevăzute în orar, după anume program, sub conducerea unei maestre și se îndeletnicesc cu operațiuni culinare în anume ore și într-o sală înadins amenajată ca clasă de bucătărie.

Introducerea în program a menajului și bucătăriei face să dispară prejudiciul foarte răspândit la noi, că preocupările cu menajul sunt mai inferioare decât altele. Vigoarea unei nații și fericirea casnică atârnă mai în

întregime de lucruri prozaice ca hrana, locuința, îmbrăcăminte etc.

Și pentru a încoronă învățământul fetelor și ținând seamă că însușirile morale ale popoarelor se datoresc educației primite în casa părintească și în familie, d-l Haret, tot cu ocazia revizuirii programelor în 1908, a introdus în școlile de fete un curs de educație, sau mai bine zis de conduită în viață. Acest curs este o disciplină a sufletului, un fel de morală aplicată la viața de toate zilele și are de scop a ține în permanență vii în mintea elevelor, însușirile care împreună constituiesc capitalul moral și fac ca omul să se numească bine crescut în adevăratul înțeles al cuvântului.

În acest fel d-l Sp. Haret a făcut ca învățământul secundar al fetelor să corespundă tot mai mult întregului scop al educației și să se desvolte potrivit cu cerințele timpului și nevoile societății noastre.

Și în această zi de sărbătoare când i se aduc omagii din toate unghiurile țării, cred că este cel mai nemerit timp a vorbi despre opera sa și a da Cezarului ce este al Cezarului.

ADELA DR. PROCA

Profesoară secundară în București.

INVĂȚĂMÂNTUL COMERCIAL

Învățământul comercial atât de necesar vieții omenești a deșteptat de timpuriu atenția lumii asupra nevoii lui. În țara noastră predarea lui a fost atribuită fie clasei a IV-a a școlii elementare, fie clasei a IV-a a școlii umanioare. Așa s'a urmat câtă vreme Moldova și Muntenia au fost separate.

I. În *Moldova*. La 1838 se introduse învățături comerciale în clasa IV-a elementară dela Iași, dar predarea lor n'a durat decât până în anul următor.

În 1843 se înființă tot acolo o a IV-a clasă comercială pe lângă trei clase elementare.

În 1850 se prevăzù înființarea unei școli speciale ai cărei primi trei ani să dea cunoștințe umanioare, iar cei din urmă doi să dea cunoștințe de comerț sau agricultură, după alegerea școlarilor.

Această organizație însă nu s'a pus în practică decât la 1857, când se înființară două școli speciale, una la Iași și alta la Galați. Cele două școli înființate vegetară însă și cea din Iași fu desființată în 1860, fiindcă în doi ani nu atrăsese decât 19 elevi.

II. În *Muntenia*. În 1844 la Brăila, portul cel mai însemnat al țerii, se introdusese un început de învățământ comercial în școala elementară.

În 1855 și 1857 se propuse înființarea de școli de comerț, dar proiectul a căzut, tot așa cum a căzut și proiectul înființării unui institut de comerț pe acțiuni deși susținut și de guvern.

În 1859 se introduse în școala elementară din Ploiești cursuri comerciale.

În 1860 guvernul prezintă Adunării legiuitoare un buget pentru crearea școalelor de comerț, dar creditele i se refuză.

Cu toate acestea nevoia școalelor de comerț eră simțită și guvernul pe deoparte (1861) și publicul pe de alta preparau terenul pentru înființarea lor.

III. În *România*. Unirea Moldovei și Muntenii aduse satisfacerea acestei nevoi. În legea din 1864 se prevăzu crearea școalelor de comerț sub numele de învățământ real.

Școlile, înființate pe urma acestei legi, avură cursuri de 4 ani și fură fondate una la București și alta la Galați.

În 1878 cursurile lor fură ridicate la 5 ani și li se dete și programe analitice, grație regretatului ministru de atunci G. Chițu. Această stare fu consacrată prin legea publicată în «Monit. Of.» din 6 Marte 1879, No. 52.

Aceste școale primiau ca elevi pe absolvenții cursului primar, așa că programele lor coprindeau o mare parte de cunoștințe generale, necesare acelor absolvenți pentru a putea câștiga cunoștințele speciale despre comerț.

Numărul școalelor comerciale crescû apoi prin înființarea școlilor din Craiova și Iași.

Dela înființarea lor, școalele de comerț au fost administrate și conduse de Ministerul de Instrucție, dar la 1883 înființându-se Ministerul domeniilor, agriculturii,

industriei și comerțului îi fură date lui și școalele de comerț.

La acest minister, pe când eră titular d-l P. P. Carp se făcù o lege a învățământului profesional, prin care se aduse schimbări în organizația școalelor de comerț. În adevăr, tipul de școli 1864—1878 nu mai corespundea necesităților întreprinderilor comerciale, cari luaseră o mare dezvoltare și cereau tineri mai bine preparați, iar pe de alta o gradare în preparație pentru fiecare categorie mare de întreprinderi comerciale, negoț mare și negoț mic.

Noua organizare stabili două tipuri de școli: școala comercială de gr. I cu curs de trei ani, care-și recrută elevi dintre absolvenții cursului primar, și școala comercială de gr. II, care își recrută elevi dintre absolvenții școalei comerciale de gradul I și dintre absolvenții cursului inferior de liceu. Organizația aceasta se aplică la 1894—95.

În această organizație mai toți absolvenții gr. I treceau în școala de gradul al II, așa că deși funcționau două categorii de școli în definitiv se obțineă după preparație tot numai o categorie de absolvenți, cari intrau în afaceri, ai școalelor comerciale de gr. II.

O lacună a acestei organizații a fost și lipsa dintre studii și a studiului limbii române, și a corespondenței comerciale care avù de rezultat ca absolvenții școalei să iasă lipsiți de aceste cunoștințe absolut necesare profesiunea lor.

La 1899 prin legea publicată în «Monitorul Oficial» No. 287, din 31 Martie 1899, învățământul profesional fu luat de Ministerul de instrucție, care îl reorganiză.

Nota caracteristică a acestei legi este în ce privește

școalele de comerț îndreptarea studiilor predate în ele la aplicațiuni, exercitate astfel cum se făptuesc în practică.

Legea aceasta fu modificată însă prin legea publicată în «Monitorul Oficial» No. 79 din 9 Iulie 1900, prin care se restabili starea anterioară legii din 1899, cu singura deosebire, că școalele comerciale continuară a rămâne la Ministerul de instrucție, pe când celelalte școli de meserii și de agricultură fură redată administrației Ministerului de domenii, și agricultură.

La 1901 Iulie 9 se promulgă o nouă lege a învățământului profesional, care în ce privește învățământul comercial poate fi cu drept cuvânt considerată ca creatoarea lui, iar autorul ei d-l Spiru Haret, ca părinte al acestui învățământ în țara noastră.

Prin noua lege se crează școli, cari să răspundă la toate trebuințele negoțului, astfel: școli elementare de comerț pentru negoțul mic; școli superioare de negoț pentru negoțul mare și însărcinările economice din administrațiile Statului și particularilor; cursuri de seară pentru completarea cunoștințelor comerciale ale absolvenților școalelor elementare și cursului inferior de licee, cari se găsesc funcționând în negoț; cursuri complementare de comerț pe lângă gimnazii și licee, catedră de învățământ comercial la licee (Brăila, Tulcea); cursuri comerciale pentru ucenici, acestea pentru băieți; iar pentru fete școli elementare de comerț și cursuri complementare pe lângă externat.

Pe lângă aceste creațiuni se mai adaugă și creațiunea din dispoziția art. 75 a zisei legi, care sună astfel: «unele școli secundare de băieți se pot transforma treptat în școli cu caracter practic și profesional, potrivit cu trebuințele locale și în vederea unor aplicațiuni determinate».

Insemnatul și cel mai mare progres al organizației actuale, față de organizațiile trecute pe lângă diversitatea categoriilor de școli, este obligația practicei comerciale pentru toate categoriile de școli de comerț.

În adevăr, elevul școalei elementare este obligat ca în clasele II-a și III-a să lucreze toate după prânzurile în negoț, această practică apropie pe elev de negustor, care începe să-l aprențeze, iar elevul să se familiarizeze cu idea și faptul, că el trebuie să se facă negustor, grație acestei măsuri aproape toți absolvenții cursului elementar rămân în negoț și se satisface astfel cel mai scump deziderat al tuturor ca Românul să se dedeă și la cariera negoțului.

Acelaș rezultat, deși în alte condițiuni, s-a obține și cu absolvenții școalelor superioare de comerț, cari trebuie să practice 6 luni în negoț după absolvirea școalei și după ce în anul patrulea, o jumătate din ei lucrează numai în biroul comercial alipit școlii.

Având astfel practica reală a lucrului, absolvenții nu mai sunt timizi și începători în lucrul lor când intră în afaceri, lucrul lor capătă siguranță și munca lor în negoț este aprențiată.

Următoarea statistică (publicată în «Buletinul Oficial» din 15 Ianuarie 1908) a aplicării în negoț a absolvenților acestor două categorii de școli confirmă cele spuse mai sus.

Din 470 absolvenți ai școalelor elementare de comerț au intrat în comerț 425 (90,43%), în administrații publice 34 (7,23%) și în carieri diverse 11 (2,34%).

II. Din 826, absolvenți ai școalelor superioare de comerț, au îmbrățișat cariera comercială 637 (77,12%).

Au intrat în administrații publice 175 (21,19%) și

funcționează în cariere diverse străine comerțului 14 (1.69‰).

Cei cari au intrat în administrații publice sunt: secretari la camerele de comerț, funcționari la domeniul Coroanei, la serviciul maritim, la Cassa de depuneri și consemnații, la ministerul de finanțe, la băncile populare, la Creditele funciare rural și urban, pe la telegraf (Cassa de credit).

Absolvenții cursurilor de seara și de ucenici se găsesc în negoț chiar ca elevi.

Pentru punerea și aplicare a legii din 1901 s'a elaborat:

1. Programe pentru școalele superioare de comerț, publicate în «Monitorul Oficial» No. 27 din 4 Maiu 1904.

2. Programe pentru școalele elementare de comerț, publicate în «Monitorul Oficial» No 44 din 28 Maiu 1904.

3. Programe pentru școalele secundare de fete cl. V, secția comercială publicate în «Monitorul Oficial» No. 113 și 115 din 24 și 27 August 1902.

4. Programe pentru cursurile comerciale de seara și Dumineca, publicate în «Monitorul Oficial» No. 204 din 9 Decemvrie 1904.

5. Programe pentru școalele de adulți publicate în «Monitorul Oficial» No. 203 din 8 Decemvrie 1894.

6. Programe pentru cl. V, VI comerciale complementare de băieți.

7. Programe, spre încercare, pentru științele comerciale predate în licee.

O parte din aceste programe au fost revăzute, precum:

Programa școalelor superioare de comerț, modificându-se, programele contabilității și matematicelor (Vezi «Monit. Of.» din 10 Aug. 1910) și introducându-se o a

doua catedră de limba germană la școalele din București și Iași. Această măsură a rămas să se aplice la Craiova, chiar din anul acesta, căci expiră la 1 Aprilie 1911 contractul profesorului de limba engleză, și la Galați.

Cursurile de seara, avându-se în vedere necesitățile condiției de funcționari comerciali ale frecuentatorilor, s'au organizat pe un nou tip, care a fost aprobat și a cărui programă s'a trimes în studiul consiliului permanent unde se află și acum.

D-l Haret nu numai c'a dat o organizare admirabilă școlii de comerț, organizare ce se prepară vecinii Unguri a introduce și în țara lor, în ce privește învățământul comercial superior, dar a căutat să ia măsuri pentru aplicarea ei.

Astfel a hotărît condițiuni anume, pentru alegerea profesorilor școalelor de comerț, prin legea din 1901 și regulamentul examenelor de capacitate pentru numirea profesorilor la școalele de comerț (Vezi Monit. Of. No. 49 din 4 Iunie 1908).

A luat apoi măsuri pentru perfecționarea mai departe a absolvenților școalelor și pentru aceasta a hotărît, ca una din bursele fondului Niculescu, să fie dată absolvenților școalelor de comerț, și până acum au fost trimiși la Lipsca doi, în urma concursurilor ținute.

A dat din fondul strâns la Cassa Școalelor din taxe plătite de străinii, cari frecventează școlile de comerț, ajutoare pentru practica absolvenților la case de negoț din străinătate. Până acum s'au trimes doi absolvenți, unul al școalei superioare din Iași, iar altul al școalei superioare din București; ei au fost trimiși după ce Ministerul le găsisse locuri de practică.

Ca mijloace didactice s'a dispus a se dotă școalele

de comerț cu material didactic și instalațiuni de laborator; lucrarea de preparare a dotației se află la Cassa Școalelor și cred că va fi executată în curând, spre a se putea da apoi satisfacere altei necesități a școalelor de comerț, elaborarea de manuale didactice.

Cred că munca d-lui Sp. Haret închinată învățământului comercial, îi asigură recunoștința tuturor, cari au în inimă dragoste pentru propășirea țerii noastre.

M. BRĂȚILĂ

Profesor al școalei superioare de Comerț din București.

INVĂȚĂMÂNTUL MESERIILOR

Încă din prima jumătate a secolului trecut, guvernele țărilor române și-au dat seamă de însemnătatea rolului social al diverselor ramuri de industrie și meserii, și de trebuința de a îndrepta, în parte, tinerele generațiuni spre meserii, prin mijlocirea unui învățământ apropiat acestui scop. Această preocupare se constată în mai toate legile și regulamentele școlare din principate (1), elaborate dela 1832 până la Unire, cari cuprindeau unele dispoziții privitoare la studiile pregătitoare pentru meserii.

Greutăți de tot felul trebuiau însă să împiedice întemeierea acestei ramuri speciale de învățământ, greutăți ce se explică prin dezvoltarea cu totul neînsemnată a instrucțiunii elementare, care trebuie să fie baza oricărui învățământ special, prin lipsa personalului de direcțiune și de învățământ posedând calificațiunea cuvenită, prin prejudecățile populației, și, în fine, prin chiar nestabilitatea în guvernarea și în instituțiile țării.

Acțiunea guvernelor cu privire la învățământul industrial, în epoca anterioară anului 1864, este caracterizată, după cum se constată din legile și regulamentele

(1) În Moldova regulamentele din 1835, 1843, 1847 și 1851; în Muntenia regulamentele din 1832 și 1847.

elaborate în acel interval, mai cu osebire prin introducerea în programele școalelor elementare și medii, a unor materii și aplicații speciale, cum și prin creațiunea unor clase sau cursuri, zise speciale ori extraordinare alăturate pe lângă școalele elementare și colegiile din capitale.

Toate aceste dispoziții având drept scop împlântarea învățământului aplicat la meserii, prin mijlocirea școalelor de învățământ general, de diferite grade, nu au dat nici un rezultat (2).

Până după 1864, școalele de arte și meserii din Iași și București, înființate, cea dintâiu în anul 1841, cea de-a doua în anul 1852, au fost singurele instituții școlare cari au exercitat o înrăurire oarecare, în direcția aplicațiunii la meserii. Această înrăurire nu a fost, negreșit, decât restrânsă, cele 2 școale neputând primi decât un număr relativ mic de elevi și cuprinde în programa lor decât un număr limitat de meserii.

Legea asupra instrucțiunii din 5 Decemvrie 1864 urmăriă, înainte de toate, difuziunea învățământului general de toate gradele și nu se ocupă decât în mod subsidiar de învățământul profesional. De altă parte guvernele cari s'au succedat dela Unire până către sfârșitul secolului trecut, aveau a se aplică, în primul loc, la rezolvirea diferitelor probleme privitoare la organizarea politică a țerii, la consolidarea situației ei ca Stat de sine stătător, la formarea cadrelor indispensabile

(2) Experiențele făcute în Germania, Austria, Franța și Belgia cu școalele cari urmăreau în acelaș timp respândirea culturii generale și îndrumarea la meserii au dat peste tot un rezultat negativ. Pretutindenî s'a revenit la sistemul școalelor speciale, de diferite categorii, de zi și de seară, pentru meseriași.

funcționării, potrivit noilor legiuri fundamentale, a diverselor servicii administrative, militare, judecătorești, financiare, tehnice, etc, așa că cestiunea învățământului profesional a rămas mult timp, în afară de preocupările de căpetenie.

Legea din 1864 prevede pe de o parte înființarea de școli reale cari trebuiau să aibă ca scop «de a da învățătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesii», iar de altă parte creațiunea a 7 școli de meserii, în București, Iași, Galați, Brăila, Craiova, Ploiești, și Turnu Severin. Totuș până la finele secolului trecut, în ce privește școlile de meserii, nu au fost înființate de Stat (ministerul domeniilor) decât școala din Valea Boului (Prahova) și secția de meserii dela școala din Armășești (Ialomița), și acestea încă sunt datorite unor donațiuni (V. Paapa și I. Zossima) cari au obligat ministerul domeniilor să proceadă la aceste două creațiuni, de altminterlea de mică importanță.

Dacă Statul timp de 40 ani după Unire, nu a făcut mai nimic cu privire la creațiunea de școli de meserii, nu este mai puțin adevărat că din partea județelor și a comunelor s'a manifestat cu începere dela 1870, un curent însemnat în favoarea înființării de asemenea școli. Cea mai mare parte din ele, — 15 din 20, — au fost însă desființate, după intervale de funcționare relativ scurte. Motivele disparițiunii acestor instituțiuni, au fost: rea organizare, rea administrație, lipsă de personal destoinic. Numirea personalului fiind la dispoziția autorităților județene și comunale respective, se făcea după interesele electorale ori private ale personajelor influente în localitate. Aceasta este cauza de căpetenie a nesuccesului unei mișcări în favoarea răspândirii în-

vățământului meseriilor, care începută cu multă însuflețire, acum 40 de ani, ar fi putut da până astăzi, în alte condiții, cele mai frumoase rezultate.

Dintre cele 5 școli județene sau comunale cari au mai rămas, 3 au fost luate de Stat (ministerul instrucțiunii) și radical transformate și reorganizate ca școli nouă, iar celelalte două vor fi și ele trecute sub autoritatea ministerului instrucțiunii.

* * *

În ultimul deceniu a secolului trecut au intervenit unele măsuri legislative ori administrative, privitoare la învățământul profesional, ce se cuvine să fie citate:

Legea pentru organizarea învățământului profesional din 9 Aprilie 1893 elaborată de d-l P. P. Carp ca ministru al agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor a stabilit pentru prima oară o bază legală de organizare pentru vechile școli de arte și meserii din București și Iași, cari până atunci aveau o bază de existență și de organizare, numai bugetară. Legea din 1893 a constituit o reformă importantă în ce privește cele 2 școli de arte și meserii, reformă care domină în istoria dezvoltării acestor două instituțiuni. Dispozițiile legii din 1893 au fost menținute, cu oarecari mici modificări, și prin legea din 1901 actualmente în vigoare.

Regulamentul din 26 Septembrie, 1893 pentru aplicarea legii asupra învățământului primar și normal primar din 23 Maiu 1893, prevede creațiunea de *cursuri* sau *școli primare complementare*, cu o divizie elementară și o divizie specială împărțită în mai multe secțiuni pentru diferite meserii. Acest regulament a fost

abrogat în 1896 fără să fi fost aplicat în ce privește creațiunea de școli complementare.

Regulamentul din Septembrie 1896 pentru aplicarea legii asupra învățământului primar și normal primar din 30 Aprilie 1896, prevede creațiunea de către Stat, județe, comune sau particulari, când s'ar simți trebuința, de *școli primare superioare* cari «nu vor putea avea altă menire decât aceea de a da cunoștințele uzuale potrivite nevoilor regionale, precum cunoștințe de agricultură, de *diferite meserii*, de contabilitate, ș. a. Nici regulamentul din 1896 nu a fost aplicat în ce privește înființarea de școli primare superioare ca caracter industrial.

Legea din 7 Aprilie 1900 prevede creațiunea de *școli primare superioare* pe lângă cari puteau fi alipite secții (atelieri) profesionale, precum și de *școli profesionale* (învățământ primar profesional) pentru diferite meserii. Această lege a fost abrogată în 1901, fără să fi fost pusă în aplicare.

* * *

După cum am arătat în altă parte, prin legea asupra instrucțiunii din 1864 s'a urmărit răspândirea cât mai în grabă a învățământului general, primar, secundar și superior, după un plan uniform pentru tot teritoriul Statului român, format din uniunea vechilor principate. Această grabă eră motivată nu numai de interesul superior al răspândirii culturii în toate straturile populațiunii, dar și prin acel al pregătirii de elemente indispensabile funcționării diferitelor servicii publice ale Statului nou constituit.

După un interval de 30 ani, acest din urmă scop a

fost atins și chiar depășit. Creațiunea unui mare număr de licee și gimnazii, răspândite peste tot teritoriul țerii, deci foarte la îndemână, ușurința cu care absolvenții acestor școli puteau, până acum câțiva ani, să găsească funcțiuni salariate de Stat, județe, comune și alte autorități publice, și, în fine, lipsa de școli pregătitoare pentru meserii, comerț etc., au determinat un curent exagerat și aproape exclusiv către școlile de învățământ general, în detrimentul aplicării populației la aceste ramuri de activitate productivă, îmbrățișate, în mare parte, de elemente străine.

Această stare de lucruri, incompatibilă cu dezvoltarea normală și armonică a țerii, în toate direcțiunile de activitate, a început să preocupe din ce în ce mai serios, guvernele și opinia publică, de mai bine de 25 ani. Necesitatea de a se da învățământului aplicat la diversele ramuri de activitate productivă, o dezvoltare mai mare, în raport cu trebuințele țerii, și o organizație practică, eră foarte mult simțită. În lipsa, însă, a unei inițiative, în același timp convinsă de importanța acestei reforme, autorizată pentru a-i găsi soluția cea mai nemerită și cu îngrijire studiată în toate amănuntele, potrivit împrejurărilor și trebuințelor țerii, și hotărâtă de a o pune în aplicare cu toată stăruința, nu s'a luat nici o măsură, așa că după 70 de ani dela renașterea culturii românești, învățământul meseriilor se găsea cu totul în urmă, față de alte ramuri ale învățământului public, în paguba îndrumării raționale a populațiunilor muncitoare dela orașe și dela sate, la îndeletnicirile producătoare de bogății.

D-l Spiru Haret, adânc cunoscător al nevoilor neamului nostru, a fost cel dintâiu dintre bărbații de Stat

ai țerii, care a avut convingerea, autoritatea și hotărîrea de a întreprinde această reformă de mult timp așteptată. Prin legea din 9 Iulie 1901 d-sa a așezat temelia dezvoltării învățământului meseriilor în țara noastră. Cu deosebită râvnă a purtat apoi grijă de aplicarea acestei reforme, însoțită de multe greutăți.

Prin legea din 1901, în afară de oarecare îmbunătățiri în organizația vechilor școale de arte și meserii din București și Iași, devenite scoale superioare de meserii, s'a prevăzut înființarea a două categorii nouă de școale de meserii: Școalele inferioare și școalele elementare, și s'au stabilit, în chip lămurit și complet, toate principiile privitoare la scop, înființare, organizație, întreținere etc. .

Școalele elementare de meserii au de scop principal răspândirea industriilor mici și a meseriilor domestice între săteni. În aceste școale, așezate în cea mai mare parte în comunele rurale mai populate, elevii săteni pot să dobândească, fără a fi lipsiți de condițiunile proprii vieții de țară, îndemnarea neccsară pentru a putea folosi mai târziu, timpul liber de care dispun, aplicându-se la diferite meserii în raport cu trebuințele agriculturii și ale vieții dela țară și cu resursele locale, care să-i ajute a-și îmbunătăți starea materială. Aceasta nu împiedică, însă, pe mulți dintre absolvenții săteni, pe cari împrejurările ori aptitudini deosebite pentru meserii îi îndeamnă, să practice în mod permanent meseriile ce au învățat și să-și facă din exercițiul acestor meserii, principala lor îndeletnicire. Astfel de școale sunt potrivite și pentru orașele mici, unde se simte nevoie de meseriași pentru diferite lucrări ce se pot executa în ateliere modeste, ori chiar în casă, și cu un utiliagiu simplu.

Învățământul teoretic, în aceste școale, nu ocupă pe elevi mai mult de 6 ore pe săptămână, iar învățământul meseriilor este exclusiv practic.

Între meseriile ce pot fi predate în școalele elementare de meserii sunt cuprinse și următoarele: lemnăria; rotăria; dogăria; împletiturele de richită, papură și paie; fierăria cu aplicații la reparația uneltelor agricole, la căruțarie și la potcovitul animalelor; croitoria de haine pentru săteni; cismăria groasă pentru săteni; cojocăria; țesutul pânzei și a covoarelor românești; frânghieria; olăria etc.

Elevii participă la beneficiul rezultat din vânzarea lucrărilor executate, beneficiu ce se depune cu librete la Cassa de economie pe numele lor. Cu modul acesta se asigură pentru fiecare din ei, la terminarea studiilor, un capital cu care să-și poată procura cele necesare la exercițiul meseriei.

Școalele elementare de meserii au fost bine primite de populațiile dela țară. Stând la îndemâna sătenilor, ele le sunt lesne accesibile, grație mai ales cantinelor școlare. În aceste școale sătenii, fără a se depărta prea mult de la vetrele lor, și fără a-și schimba mediul și modul de traiu, pot să-și însușească, în scurt timp, cunoștințe îndestulătoare asupra meseriilor celor mai de trebuință, pe cari ei le practică în satele lor, ori ca ambulante, ori încă angajându-se ca lucrători meseriași în diferite ateliere sau pe la proprietarii de moșii.

Școalele inferioare de meserii formează gradul mijlociu al învățământului industrial. Ele sunt destinate în primul loc populațiunilor din orașe și au de scop să pregătească meseriași în diferitele ramuri de industrie de care s'ar simți necesitate în localitățile respective.

Învățământul teoretic în aceste școale este redus la cunoștințele strict indispensabile unui meseriaș. Învățământul practic cuprinde diverse meserii, precum: fierărie și lăcătușeria mecanică și constructivă, tinichigieria, tâmplăria de mobile și clădiri, sculptura în lemn, caretășia, croitoria, cismăria, fabricația pălăriilor de lână, ceramica săpătoria de piatră, curelăria, țesutul covoarelor etc. Școalele inferioare de meserii au fost pretutindeni primite cu multă favoare. Organizate în mod practic, ele răspund unor nevoi adânc simțite de populațiunea nevoiașă din orașe, căreia urmează neapărat a i se pune la îndemână mijloacele de a-și câștiga existența prin muncă, învățând diferite meserii potrivite cu cerințele locale și pregătindu-se astfel a ocupa, cu timpul, și în meserii, toate acele locuri pe cari până acum le-au ocupat mai mult străinii.

Ele mai sunt menite, dimpreună cu școalele superioare din București și Iași, să pregătească elementele necesare dezvoltării industriei în țară, și în acelaș timp să contribue la întărirea burgheziei pământene.

* * *

Astăzi, după 10 ani dela punerea în aplecare a legii din 1901, numărul școalelor de meserii a sporit dela 3 cu 400 elevi, câte erau în 1900, la 60 cu un efectiv de 2.900 elevi, după cum urmează:

2	școale	superioare	de	meserii	.	.	350	elevi
20	»	inferioare	»	»	.	.	1.550	»
38	»	elementare	»	»	.	.	1.000	»

În acest număr nu sunt cuprinse secțiile de meserii dela școalele de agricultură din Nucet, Armășești, Poiana

și Dobrovăț și dela școalele de viticultură din Huși, Valea călugăreacă și Odobești.

18 dintre cele 20 școale inferioare de meserii au produs până acum 900 absolvenți. Celelalte 2 școale fiind de creațiune recentă încă n'au produs absolvenți.

32 dintre cele 38 școale elementare de meserii au produs 1.100 absolvenți. Celelalte 6 școale înființate în timpul din urmă, încă nu au produs absolvenți.

* * *

Înțeleptele îndrumări date de d-l Spiru Haret ca ministru al instrucțiunii au format în jurul școalelor o atmosferă de statornicie, fără care nici un progres nu este cu putință, și, în acelaș timp, au favorizat, în viața lor lăuntrică, o remarcabilă însuflețire la muncă, un real atașament pentru meserii, ceea ce se învederează prin o dare de seamă statistică publicată în 1909, cu prilejul expoziției școalelor de meserii, din acel an, și din care se constată că absolvenții școalelor, în afară de prea puține excepții, s'au aplicat la meserii. Din aceea publicație statistică rezultă că numai 10 din cei 647 absolvenți ai școalelor elementare și numai 24 din cei 592 absolvenți ai școalelor inferioare de meserii, la 1 Aprilie 1909, nu practicau meseriile lor, ocupând diverse mici funcțiuni.

În anul viitor, cu ocazia celei de a 4-a expoziții a școalelor de meserii și de agricultură, ce va avea loc în luna Septemvrie în București, se va publica o nouă dare de seamă amănunțită despre rezultatele obținute până la 1 Aprilie 1912.

* * *

Reforma săvârșită de d-l Spiru Haret constituie una din cele mai însemnate dintre operele care ilustrează activitatea d-sale ca bărbat de stat și ministru al țerii, și îi dă dreptul să fie considerat ca întemeietorul învățământului meseriilor în România.

În măsura în care se va scurge vremea, opera d-lui Spiru Haret va apare din ce în ce mai măreață și mai fecundă în rezultate binefăcătoare pentru progresul țerii.

G. HAZU.

INVĂȚĂMÂNTUL AGRICOL

Preocupat de ridicarea economică a Țării în genere și a populației dela sate în deosebi; inspirat de vederi democratice și călăuzit de o adâncă și curată dragoste pentru țărănime, d-l Haret s'a folosit de toate mijloacele ce îi stăteau la îndemână mai ales ca ministru al Instrucțiunii publice și cultelor, spre a răspândi în popor cunoștințe de agricultură rațională.

Voiu schița aci pe scurt acele mijloace, precum și spiritul în care d-l Haret le-a conceput și aplicat.

Putem distinge trei categorii de mijloace:

1. *Invățământ agricol numai teoretic.*
2. *Invățământ agricol teoretic și practic.*
3. *Invățământ agricol practic.*

I. Invățământul agricol numai teoretic.

Această categorie, deși cea mai restrânsă, este totuș de o însemnătate mare față de înclinarea tineretului nostru către carierele libere. Pentru a combate această înclinare, d-l Haret a înființat mai multe catedre de agronomie la licee, în locul orelor de limba italiană sau engleză. Scopul acestor catedre nu este de a pregăti profesioniști, agronomi, ci de a sădi în tineretul licean, dragostea pentru agricultură și de a creă astfel prima condiție morală pentru propășirea ei.

Aceste catedre sunt o inovație aproape necunoscută în țările mai înaintate, și care s'a relevat în străinătate ca o laudă pentru Țara noastră.

Avem astăzi catedre de agronomie pe lângă următoarele licee: Botoșani, P.-Neamțu, Focșani, Brăila, Buzău, Mateiu Basarab (capitală), Pitești, Craiova și T. Severin. Acest învățământ se predă în cursul superior câte trei ore pe săptămână și cuprinde un tot sistematic și complet pentru scopul educativ mai sus arătat, dar nu fără însemnătate și din punct de vedere practic, căci mulți absolvenți de licee, chiar îmbrățișând alte cariere decât agricultura, au adesea ocazie mai târziu de a o practica, ca proprietari de moșii, vii, etc.

În aceeași ordine de idei, d-l Haret s'a gândit a da absolvenților de gimnazii, o îndrumare practică, prevăzând prin art. 4 al legii asupra învățământului secundar și superior, *secții agricole, comerciale* (1) sau *industriale* pe lângă gimnazii.

D-sa proiectase înființarea clasei V-a ca secție agricolă pe lângă gimnaziile din *Roman, R.-Sărat, Alexandria, Giurgiu, Slatina* și *Craiova*.

Proiectul este încă în studiul Consiliului permanent și nu așteaptă decât mijloacele bugetare spre a fi tradus în fapt.

II. Învățământul agricol teoretic și practic.

În această categorie intră:

1. *Învățământul agricol în școlile normale și seminarii.*

(1) O secție comercială funcționează pe lângă gimnaziul din Constanța.

2. *Învățământul agricol în școli speciale.*

Cel dintâiu s'a bucurat totdeauna de o deosebită grijă din partea d-lui Haret; în special practica agricolă în școlile normale s'a dezvoltat și în unele din ele chiar s'a desăvârșit, grație măsurilor luate de d-sa și a sumelor cu care au fost dotate, din bugetul Cassei Școalelor.

Dar cea mai mare operă a d-lui Haret în direcția învățământului agricol este aceea săvârșită prin aplicarea *legii învățământului profesional* dela 9 Iulie 1901, care are următoarea sorgintă: Potrivit legii asupra învățământului profesional dela 9 Aprilie 1893 (datorită d-lui P. P. Carp), care se mănuiă de ministerul Agriculturii, comerțului, industriei și domeniilor, existau în țara noastră două feluri de școli de agricultură: școala centrală dela Herăstrău și școlile practice dela Strihareț (Slatina), Roman și Armășesti (jud. Ialomița), acestea din urmă destinate micilor cultivatori, destinațiune pe care nu au îndeplinit-o — și nu o puteau îndeplini — decât într'o neînsemnată măsură; căci acele școli, prin organizația lor și prin condițiile agrare speciale țării noastre, au dat și dau mai mult personal subaltern în administrațiile agricole. Lipsiă astfel o școală specială proprie pentru cultivatorul mic. Afară de aceasta se știe, că sub administrația ministerului de Agricultură, școlile speciale nu numai că nu s'au sporit, dar și cele existente, mai sus amintite, au progresează foarte puțin.

D-l Haret are marele merit de a fi recunoscut cel dintâiu, această stare de lucruri și de a se fi gândit a cuprinde și școalele de agricultură, în planul său general de reformă a învățământului.

Sprijinit de șeful guvernului de atunci, d-l *D. A. Sturdza*, d-l Haret a elaborat și trecut prin parlament,

legea învățământului profesional dela 31 Martie 1899, care puneă sub administrația ministerului Instrucțiunii, toate școlile de agricultură, comerț și meserii, dependente până atunci de departamentul Agriculturii.

Dar din acest nou domiciliu școlile de agricultură au fost readuse la ministerul Domeniilor, la 1 Maiu 1900, de către d-l d-r C. I. Istrati, pe atunci ministru al Școalelor. Însă prin legea dela 9 Iulie 1901 — care nu este decât o restabilire a celei dela 31 Martie 1899, d-l Haret revenit în capul departamentului Instrucțiunii, i-a incorporat din nou toate școlile de agricultură, afară de cea dela Herăstrău.

Cu 9 Iulie 1901 începe o adevărată epocă nouă în existența învățământului nostru agricol, pentru că de atunci datează progresul școlilor mai vechi, cari poartă acum numele de *școli inferioare* — și înființarea unei nouă categorii de școli numite *școli elementare de agricultură și ramuri anexe*.

Cu toate greutatea financiare ale Statului în 1901, d-l Haret a reușit să prevadă în bugetul aceluia an suma de 200.000 lei pentru aplicarea legii învățământului profesional.

Chiar în acel an a înființat școala inferioară de agricultură dela Nucet, 6 școli elementare de agricultură: Strehaia (Mehedinți), Poiana-Mare (Dolj), Drăghiceni (Romanai), Belcești (Iași), Braniște (Covurluiu) și Lehliu-Săpunari (Ialomița) și școala elementară de viticultură dela Odobești.

Se cuvine să ne reamintim și cu această ocazie, că la apelul adresat de d-l Haret marilor proprietari spre a-l ajuta la înființarea școlilor elementare, au răspuns d-nii: *I. Marincu*, dăruind terenul și mai în urmă localul

de școală, atelierele și locuința dirigintelui pentru școala dela Poiana; *Sava Șomănescu* cu teren și local pentru școala dela Drăghiceni și cea dela Sopot (1902) și contele *I. Telievici* cu școala dela Gemeni (Mehedinți (1906).

În 1903, se înființează școala inferioară dela Alexandria și cea elementară dela Dobrogostea (Argeș); aceasta din urmă de către județ, astăzi însă stă sub administrația ministerului, dela 1908 încoace.

În 1904 s'a deschis o școală inferioară de agricultură la R.-Sărat, în 907 cea elementară de viticultură dela Valea-Călugărească, în 1908 cele elementare: de agricultură dela Dobrovăț (Vasluiu) și de viticultură dela Huși, în 1909 școlile elem. de agr. dela Ștefănești (Vâlcea) și dela Zădăriciu (Vlașca), în 1910 cea dela Bogdănești (Bacău).

Aceste școli elementare ca și catedrele agronomice dela licee, sunt o creațiune originală a d-lui Haret. Ele nu numai că împlinesc lacuna legiuirilor de mai înainte, în care lipsia o categorie de școli destinate pentru micul cultivator, dar au o organizație particulară în acest scop, prin faptul că învățământul în ele durează doi ani, cel teoretic fiind limitat la 20 lecțiuni de fiecare clasă în timpul iernii, iar cel practic este aproape neîntrerupt în cursul acelor doi ani; pe când de ex. în Germania pentru micul cultivator sunt *școli agricole de iarnă* numai teoretice. Această deosebire este pe deplin justificată în țara noastră, unde fiul de sătean nu are ocazia a practică, la părinți, o agricultură rațională.

O altă fericită inovație datorită d-lui Haret este aceea prevăzută prin art. 7 al legii dela 9 Iulie 1901 privitor la învățământul elementar al fetelor în *școli de gospo-*

darie rurală. Principiul legii a fost deslușit de d-sa prin o înțeleaptă decizie ministerială cu data de 21 Aug. 1904 (No. 46.051), care a servit de bază la înființarea școlilor dela Budișteni (Mușcel), mutată la Teiu (Argeș) în 1910, Barcea (Tecuciu, 1904), Bucecea (Botoșani, 1907), Poiana (Dolj, 1910) și Vădeni (Gorj, 1910). Tot pe principiile aceleiaș decizii se întemeiază regulamentul special pentru acest gen de școli, sancționat cu decretul regal No. 318 din 29 Ian. 1910 și publicat în Mon. Of. No. 249 din 7 Febr. 1910.

Cu școlile elementare de gospodărie rurală, d. Haret nu numai că a pus Țara noastră în curent cu progresul învățământului menajer din alte țeri, dar a corespuns unei nevoi adânc simțite, fiind prea cunoscute imperfecțiunile sătencei române ca gospodină.

În rezumat avem astăzi:

6 școli inferioare de agricultură	cu . . .	378 elevi
1 școală » » viticultură	» . . .	28 »
13 școli elementare » agricultură	» . . .	227 »
2 » » » viticultură	» . . .	32 »

6 » de gospodărie pentru fete (1), din cari trei (Barcea, Teiu și Bucecea) numărau 58 eleve în 1909/10. Pentru celelalte școli numărul elevilor este de asemenea din anul școlar 1909/10.

Până la 1908 școlile de agricultură au dat 1412 absolvenți, din cari 275 cu ocupație necunoscută. Din restul de 1137, sunt ocupați în agricultură 734 inși, adică peste 64%.

Dar d-l Haret a urmărit nu numai scopul de a înființa școli nouă și potrivite diferitelor necesități ale vieții

(1) Aci se socotește și școala dela Cocioc, care dela Județul Ilfov a fost trecută la Minister, în urma deciziunii d-lui Haret.

noastre rurale, ci a avut și statornica grijă de a le înzestră. Astfel pentru cheltuelile curente s'au menținut în bugetul anului 1911/12, după prevederile d-sale următoarele sume în total:

Pentru personal 181.985 lei

» material 186.214 »

Cassa Școalelor a contribuit și ea cu sume considerabile la cantinele școlilor și la înzestrarea lor, tot după indemnul d-lui Haret.

În afară de acestea, d-sa a destinat școlilor de categoriile mai sus arătate, în ultimii trei ani, din excedente, aprox. 265.000 lei, pentru localuri, clădiri agricole și alte îmbunătățiri. Când a părăsit ministerul în Decembrie 1910, a recomandat unui înalt funcționar: *«Să ai grijă de înzestrarea școlilor de agricultură»* — atât de mult eră preocupat d. Haret de completarea acestei înzestrări, în scopul bunei lor funcționări.

În acelaș scop, d-sa a luat în 1908, 1909 și 1910, o serie de măsuri, din cari vom cită numai câteva mai importante din punct de vedere principal și administrativ:

1) Lărgirea programului de studii al școlilor inferioare de agricultură și sporirea personalului lor didactic.

2) Măsura de a se edită de către Cassa Școalelor cărți didactice pentru școlile inferioare de agricultură. Până în prezent s'au tipărit manualele de botanică agricolă, zootehnie, economie rurală și viticultură.

3) Dispoziția ca absolvenții școlilor inferioare de agricultură să poată face stagiul de practică și la ferme particulare.

4) Transformarea școalei elementare de viticultură dela

Odobești în școală inferioară, cu trei ani de cursuri teoretice și practice și un an de practică.

5) Sistematizarea câmpurilor de experiență, întocmirea de planuri pentru organizarea creșterii vitelor la școlile inferioare de agricultură și alte măsuri de ordin tehnic.

6) Dispoziții pentru a stabili un contact mai eficace între școlile de agricultură și populația rurală, în mijlocul căreia se află fiecare, prin aceea că directorii și diriginții lor își au aleși câte trei săteni, de a căroră activitate economică se ocupă mai de aproape, ajutându-i cu semințe alese, pomi roditori, etc.

7) Măsuri pentru sistematizarea și uniformizarea contabilității precum și pentru controlul financiar al școlilor de agricultură.

III. Învățământul agricol practic.

Aci vom considera pe scurt:

1) *Învățământul agricol în școala primară rurală*, care a fost încercat pe la 1883 de către P. S. Aurelian, prin înființare de unele școli rurale cu 6 clase, două din urmă destinate învățământului agricol.

Mai încoace legea învățământului primar (art. 28) și circulara 2984 din 12 Aprilie 901 prevede înființarea *grădinilor școlare*; dar o măsură hotărâtoare a fost aceea luată de d-l Haret, cu circulara din 5 Febr. 1902 către revizorii școlari, pentru organizarea învățământului practic agricol în școlile rurale și instituirea *învățătorilor ambulanți*. Dintre cei cari s'au distins în îngrijirea grădinilor s'au detașat 1—2 pe județ, pentru a îndruma pe colegii lor în practica agricolă. În acest scop, d. Haret a luat și alte măsuri: Autorizația dată

învățătorilor de a suspenda cursurile, în caz de nevoie, pentru ca lucrările agricole cu elevii să se poată face mai cu folos, premiarea învățătorilor distinși în cultura grădinilor, cu ocazia unor expoziții ale produselor acestor grădini (regul. din 12 Aug. 1902), premiarea învățătorilor și preoților pentru încurajarea culturii cartofului.

O adevărată întrecere se născuse printre învățători, în urma acelor măsuri; totuși d-l Haret nu s'a mulțumit cu acest succes, ci le-a încoronat prin legea promulgată cu decretul regal No. 761 din 14 Martie 1908 (Mon. Of. No. 284 din 23 Martie 1908), care dotează școlile rurale cu $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ ha. teren de cultură. Deși aplicarea legii datează de abia 3 ani și prin natura lucrurilor este legată cu dificultăți, totuși până în prezent s'au *impropriat* peste 1000 de școli, cari sunt de acum înainte în măsură de a face o cultură de model pentru săteni. Este de notat că practica agricolă în școala primară e completată de cunoștințele de agricultură, cari se predau în divizia III sub formă de științe naturale.

2) *Revizorii agricoli*. Legea mai sus amintită prevede un organ de îndrumare și control pentru cultura grădinilor și a câmpurilor școlare. Acest organ este dat în *revizorii agricoli*, cari s'au instituit tot de d-l Haret la 1908, după ce specialiștii i-au cerut și așteptat în zadar aproape 30 ani. Astăzi funcționează 10 revizori agricoli, fiecare ocupându-se de aproape în 3 județe de câte 6 școli primare și 6 săteni de județ, împărțindu-le gratuit semințe dela Cassa Școalelor, întocmindu-le planuri de cultură și dându-le toate instrucțiunile necesare, pentru executarea lucrărilor.

Cu tot timpul scurt, rezultatele obținute până acum sunt mulțumitoare, căci între altele s'a răspândit cultura legumelor, a sfeclilor de nutreț, a pomilor roditori, etc.

Aceasta este—în trăsuri repezi—opera d-lui Haret pe terenul învățământului agricol. Isvorită din concepții lămurite, largi și demoratrice; urmărită cu energie și stăruință în atâtea direcții, bogată în roade bune, ea constituie nu numai un merit neperitor pentru înfăptuitorul ei, dar și o bază nestrămutată pentru orice dezvoltare ulterioară.

Dr. N. O. POPOVICI-LUPA

Agronom, profesor la școala de agricultură dela Herăstrău.

INVĂȚĂMANTUL AGRICOL LA ȚARĂ

D-l Spiru Haret de câte ori a fost ca ministru al instrucțiunii și al cultelor, totdeauna și-a dat osteneala, ca învățământul agricol la țară să nu fie o literă moartă sau numai de fantazie, ci un adevărat izvor de bogăție pentru toți sătenii noștri cari se ocupă cu agricultura. Toate circulările d-sale etc., în această privință sunt o adevărată probă despre acest adevăr.

Imi aduc aminte că la primul congres din 1906 al societății agronomilor, la care d-sa a luat parte la toate ședințele, luând cuvântul, când a fost vorba de învățământul agricol la țară zicea: „*In ce privește acest învățământ, eu aș fi foarte mulțumit, să văd că sătenii noștri fac o arătură mai bună, pe lângă toate sacrificiile ce face ministerul instrucțiunii publice cu acest învățământ*”. Mai departe zicea: «ca acest învățământ să prindă mai bune rădăcini la țară, ca ministru am găsit că este bine să înființez pe lângă inspectorii agricoli și revizori agricoli dintre cei mai buni învățători și pricepuți în ale agriculturii. Cu modul acesta învățătorii să-și dea mai multă silință a infiltra în copiii sătenilor datoria de a munci bine pământul părinților lor».

Deci, să nu se uite un lucru, că munca câmpului

pentru un copil este o greutate, și în școală el se gândeste de multe ori ca să scape de ea, prin urmare școala este datoare, a-l descărca de această povară, făcând ca munca câmpului să devie pentru fiecare școlar o plăcere ca și pentru părinții lui.

D-l Spiru Haret s'a gândit și bine s'a gândit, că numai cu chipul acesta învățământul agricol va putea să devie o realitate pentru sate, iar cheltuelile guvernului roditoare la progresul nostru economic. Dacă pe lângă o bună arătură, zicea, la congres d-l Spiru Haret, se va mai adăuga pământului și puținul gunoiu de care dispun, ei vor vedea cum producțiunea agricolă de pe acel pământ se va înmulți din ce în ce mai mult. Când d-l Spiru Haret a susținut acest adevăr la congresul agronomilor cu privire la producțiunea agricolă a sătenilor, a avut în vedere vorba străbunului nostru *Catone*, censor și agronom, care zicea: „*Acela va binemerita dela patrie, care va afla mijlocul cel mai bun de a face să crească două fire de iarbă, acolo unde nu crește mai înainte decât unul*”.

Până când mama noastră „*Roma*” a înțeles cuvintele străbunului nostru *Catone*, n'a avut trebuință de alte mijloace spre a deveni puternică, și niciodată nu s'a gândit ca din stăpână să devie sclavă unor oameni fără căpătâiu, mai cu seamă în epoca de „*aur*”, când numele Romanilor străbatea dela *Tibru până la cedrii Libanului*. Vorba străbunului nostru *Catone*, este plină de adevăr, și pe ea se rezeamă, fericirea și prosperitatea unei țeri, pe cel mai bun drum economic.

Insuș M. S. Regele, în scrisoarea ce a binevoit a o adresa la 1 Ianuarie 1898, d-lui Președinte al consiliului de miniștri, când și-a exprimat înalta sa bunăvoință

de a înființa orfelinatul agricol din domeniul Zorleni (Tutova) zicea: „*Agricultura este singurul izvor, pe care trebuie să se bazeze încă mult timp edificiul nostru economic*“. Deci, numai prin lățirea învățământului agricol la țară din ce în ce mai mult, așa după cum îl dorește fiecă om de bine și după cum l-a dorit totdeauna d-l Spiru Haret, ca persoană oficială și ne-oficială; se va putea combate credința, ca pământurile noastre ar putea să producă bune recolte încă mult timp fără să fie îngrășate cu bălegar etc.. Toți acei agricultori cari cred acest lucru cad în vorba lui Liebüg, care îi socotește de *șarlatani*.

Prin răspândirea învățământului agricol la țară, copiii satelor, vor învăța că: bălegarul, vitele de muncă, pământul de cultură, ca și mâinile agricultorului sunt cei mai buni creditori ai lui la care va trebui să se adreseze totdeauna; fiindcă numai acești creditori îi pot îndeoli capitalul material cu procente sigure.

Prin răspândirea învățământului agricol la țară, căruia d-l Sp. Haret, i-a dat cea mai mare atențiune, comunele rurale cu timpul vor putea deveni niște adevărate grădini de plăcere pentru orice călător străin. Numai pe acest învățământ răspândit la sate, sătenii noștri vor ști să întrebuințeze mai bine produsul bouului ca și a altor animale care pot să aducă fericirea în casa lui. Numai prin acest învățământ săteni noștri vor putea ajunge cu timpul, ca să prețuească și să se folosească în mod mai rațional de cea din urmă părticică de pământ; vor mai putea să înțeleagă, ce va să zică o cultură mai sistematică adoptată în condițiunile cerute de învățământul agricol, care nu este altceva decât un capital depus la o bancă sigură și cu procente sigure.

Cu alte vorbe, capitalul pe care sătenii noștri cu cunoștințe de carte în ale agriculturii, îl vordepune în pământul lor, după cum le va dicta sistemul de cultură adoptat, le va da totdeauna un câștig și niciodată pierdere. Acesta este marele folos ce poate aduce după sine învățământul agricol la sate, fie prin școalele inferioare de agricultură, înființate de d-l Sp. Haret, fie prin învățători și învățătoare și chiar prin introducerea aceluiaș învățământ tot de d-l Sp. Haret prin cele mai multe *licee din țară*.

O agricultură progresivă produce totdeauna mai mult și această producțiune, nu numai că îmbunătățește traiul poporului dela sate și orașe, dar contribuie mai mult decât oricare industrie, la înmulțirea populațiunii dela sate ca și dela orașe.

Din acest punct de vedere: *Regele Frederic cel Mare* ca și agronomul roman *Catone*, unul ca și altul acordau recunoștința patriei, aceloră cari vor descoperi cele mai bune mijloace pentru sporirea producțiunii agricole.

Tot în vederea răspândirii învățământului agricol la țară de către d-l Sp. Haret, un învățat francez zice: «Fără agricultură, comerțul, băncile populare, industria artelor și științelor, sunt trecătoare, nebazându-se nici pe avere, nici pe familia patriarhală, și cu cât mai multe cuiburi omenеști vor fi în proprietatea lor, cu atât mai mult averea își va întinde, protecțiunea, consiliile sale, direcțiunea și activitatea sa asupra familiilor rurale pe care le-a făcut».

Așa dar bine este constatat atât de oamenii științei, ca și de oamenii de stat (d-l Sp. Haret însușind amândouă aceste condiții) că sporirea producțiunii agricole prin orice mijloace posibile ale învățământului agricol

este una și nesfârșită din bazele principale, pe care se reazămă progresul civilizațiunii și înmulțirea familiilor dela sate. Acelaș lucru l-a înțeles și naturalistul francez Buffon, când zicea că *«alătura cu o pâne se naște un om»*.

D-l Sp. Haret ca om de știință și de stat n'a uitat niciodată maxima agronomului *Catone*, care face parte din sufletul agriculturii noastre, de oarece spicele de grâu hrănesc toate popoarele; iar firele de iarbă hrănesc toate animalele domestice, cu care omul prin munca lor și cu al lor băligar întrebuițat la îngrășarea pământului, ajunge la înmulțirea spicelor de grâu care ajută la fericirea și înmulțirea populațiunii unei țeri, pe care politica le ruinează și le aduce la sapă de lemn.

Unul din scopurile învățământului agricol la sate este de a desvoltă la copii spiritul observațiunii; iar noțiunile științifice fundamentale, mai înainte de a fi stabilite prin experiența în școală, de multe ori este destul de a spune copiilor din observațiunea ce ei înșiși au putut să-și facă, și mai pe urmă a le cere socoteala. Astfel de observațiuni se pot face asupra instrumentelor agricole, la lucrurile câmpului, la insectele vătămătoare și folosi-toare agriculturii etc..

La răspândirea învățământului agricol la sate, prin înmulțirea școalelor de agricultură inferioare, ca și în școalele rurale, d-l Sp. Haret a avut în vedere nu numai partea practică a acestui învățământ ci și partea pedagogică. Ca acest învățământ să nu se predea copiilor, ca acel de istorie și catechism, ținând socoteala de memoria copiilor, ci din contră profesorii dela școalele inferioare de agricultură, de viticultură etc., ca și învăță-

torii, vor trebui totdeauna să țină socoteală de inteligența copiilor, cari vor trebui să-și formeze ei singuri o bună judecată și pricepere de tot ce-i în jurul lor, de animale, de plante, de mașini agricole, de locuitorii dela sate etc., de tot ce au văzut ei și cunosc cât de puțin; în cât privește grădina școlară trebuie să fie un adevărat câmp de experiență și de demonstrațiune, nu numai pentru copiii școlari ci și pentru sătenii agricultori. D-l Sp. Haret a crezut, că numai în astfel de grădini se vor putea pune sub ochii copiilor și chiar ai sătenilor, comparațiuni izbitoare, una veche urmată de una perfecționată. Din punct de vedere pedagogic d-l Sp. Haret a căutat ca învățământul agricol în școalele inferioare de agricultură, să fie limitat la noțiuni științifice date mai mult în mod experimental. Ca exemplu la botanică, e destul ca un copil să știe, cum o plantă se hrănește din pământ și aer, cum crește și cum fructifică.

Deci o bună direcțiune la sate prin înființarea de școli inferioare de agricultură, de viticultură și de meserii la care trebuie să mai adăogăm și sărbătoarea sădirii mărilor sau a părului în Luna Martie de către fiecare învățător, la care pe lângă copiii școlari iau parte și sătenii, pe nesimțite aceste măsuri, vor putea ridica agricultura și în acelaș timp progresul moral și economic la sate.

Astfel prin ridicarea agriculturii și a meseriilor la sate, se va putea izbuti ca copiii școlari să-și iubească comuna lor natală și țara.

V. S. MOGA

Agronom și profesor, București.

CONSERVATORIILE DE MUZICĂ ȘI ARTĂ DRAMATICĂ

În lunga și strălucită perioadă în care cultura națională a stat sub rodnică și neobosită cărmuire a d-lui Spiru Haret, artele frumoase s'au resimțit firește și ele în mod fericit de puternicul avânt ce întregul învățământ a luat sub direcțiunea acestui fruntaș bărbat de stat al patriei noastre.

Fără îndoială că ținta de căpătenie a lui și a celor ce au lucrat sub imboldul lui a fost cu deosebire organizarea părții fundamentale a învățământului public. Temelia culturii naționale, școala sătească a trebuit să fie grija cea dintâiu și cea mai importantă.

Țara întreagă știe și vede unde a ajuns astăzi școala primară la sate și ce uimitoare progrese s'au făcut în acești din urmă cincisprezece ani, timp în care d-l Haret a stat în capul școalelor, în trei rânduri, mai bine de zece ani.

Dar, în mijlocul preocupărilor mari, pe când se făuriă și se închea cu atâta limpezime și largime de vederi organizarea nouă a școalei române, pe când învățământul primar, secundar, superior se așezau pe temelii solide și sănătoase, școlile speciale nu erau nici ele uitate.

Învăţământul profesional, comercial şi agricol se îndrumau şi ele pe o cale sănătoasă, menită să îndrepteze tinerimea pe drumuri neumblate încă, dar din ce în ce mai trebuincioase ţerii noastre.

Se organiză pe de altă parte, tot prin activitatea neobosită a d-lui Haret, acea pârghie atât de puternică a ridicării noastre economice, acea admirabilă *activitate extraşcolară* a învăţătorului, ale cărei roade strălucite, date într'un timp atât de scurt, au uimit pe toţi, afară poate de însuşi întemeetorul ei, a cărui neclintită încredere în puterea de viaţă a păturilor de jos ale naţiunii, i-a dat de sigur putinţa să prevadă încă dela început rezultatele uimitoare ale genialei sale concepţiuni.

S'a dezvoltat şi întărit — şi aci a lucrat mintea şi sufletul maestrului — minunata operă a d-lui P. Poni, *Casa Şcoalelor*, s'a înfiinţat *Casa Bisericii*, s'a organizat *Casa de Credit*, s'a zidit *Casei dascălului secundar*, s'a pus temelia *Casei dascălului primar*; s'a introdus munca acolo unde domniă lăncezeala, ordinea acolo unde domniă dezordinea, lumina acolo unde domniă întunericul.

Şi în această operă măreaţă n'au fost uitate Conservatoriile de muzică şi de artă dramatică.

Create încă din primii ani ai redeşteptării noastre, şcolile acestea, dela Bucureşti şi dela Iaşi, au răspuns încă dela început unei nevoi simţite şi s'au populat din vreme cu elevi. După cum eră firesc, conservatorul din Bucureşti şi-a avut cadrele complete încă din primii ani, pe când şcoala din Iaşi se resimte şi astăzi de multe lipsuri în toate privinţele. Ar fi fost poate mai bine să ne mulţumim deocamdată cu un singur conservator, cu o singură şcoală de arte frumoase, până

când mijloacele ne vor fi permis să avem câte două şcoli bune.

Dar nevoile politice au cerut altfel şi lucrurile au mers înainte după cum s'a putut.

Conservatorul de muzică şi artă dramatică din Bucureşti a fost însă reorganizat şi pus pe baze sănătoase de d-l Haret încă de acum 10 ani, şi astăzi el funcţionează şi dă roade bune spre mulţumirea tuturor. Legea învăţământului secundar şi superior a d-lui Haret coprinde şi dispoziţiuni relative la aceste şcoli, pe cari apoi un regulament special le cârmueşte de vreo câţiva ani încoace.

În Bucureşti, d-l Haret a chemat în capul Conservatorului un bărbat care a dat dovezi de pricepere şi activitate. Roadele muncii d-lui Dim. Popovici se lămuresc din ce în ce mai bine pe fiecare an ce trece, astfel că suntem pe cale de a avea încă un focar de cultură sănătos şi folositor în viaţa noastră intelectuală.

Aşa cum funcţionează astăzi conservatorul din Bucureşti — şi cum ar trebui să funcţioneze şi cel din Iaşi, iar acum de curând şi şcoala de muzică din Craiova datorită generozităţii unui om avut — şcoala aceasta corespunde unei necesităţi din ce în ce mai simţite de publicul nostru. Semn îmbucurător al progresului ce a făcut la noi cultura intelectuală, nevoia de muzică şi de teatru se întinde din ce în ce mai mult dela păturile culte la masele populare. Muzica predată în toate şcolile, începând cu cele săteşti, corurile de şcolari cari cântă astăzi şi în biserici la sate, teatrul sătesc, teatrele populare de vară, toate acestea au răspândit în toată ţara gustul muzicei şi al teatrului.

Trebue dar ca din ce în ce mai mult şcolile de mu-

zică și de artă dramatică să corespundă acestei nevoi și să procure ȣerii elementele necesare pentru a o satisface.

De aceea cred că în curând nu se va mai putea zice că trei școli de acestea sunt prea multe și că va trebui să ne îngrijim de localuri încăpătoare și bine chibzuite pentru a adăposti elevii ce se vor grămădi tot mai numeroși în școlile noastre de muzică și artă dramatică.

Să nu fim însă prea nerăbdători și mai cu seamă să pierdem nefasta deprindere ce avem încă — fructul neîncrederii în noi înșine — de a zice: «Ca la noi la nimeni». Nu avem localuri pentru conservatorii, precum nu avem local pentru școlile de arte frumoase, pentru muzee de arheologie, pentru pinacoteci. Dar să nu uităm că în multe alte țeri este tot așa; că Parisul de abia anul acesta are un local cum se cade pentru *Conservatoire de Musique et de déclamation*, că *Sorbonna* a stat aproape șase secole în localuri mici și întunecoase, că numai de câteva zecimi de ani încoace țeri occidentale, cu cultură multiseclară, au început să-și adăpostească instituțiile lor în palate proprii.

Să nu ne mirăm dar că și în această privință vom avea și noi de lucrat câteva decenii încă pentru a ne apropia de țerile din apus.

Deocamdată să căutăm să facem ce se poate; și mult se poate face, și repede, în organizarea conservatoriilor noastre.

ST. SIHLEANU
Profesor Universitar.

CE S'A FĂCUT PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL DESEMNULUI SUB MINISTERUL D-LUI HARET

În timpul cât d-l Haret a fost ministru al instrucțiunii *s'a reorganizat întreg învățământul, dela școala primară până la belearte.*

Dar să arătăm cum eră îndrumat acest învățământ înainte, spre a vedea de ce și cum s'a reorganizat în urmă.

Din școala primară până sus la școalele speciale de arte frumoase, desemnul suferia mai întâiu de acelaș neajuns: nu prea se știa scopul predării lui. Învățătorul primar, ca și maestrul secundar, învăța pe școlari o dexteritate plăcută dar fără vreun folos practic. Utilizarea lui ca instrument educativ pentru dezvoltarea spiritului de observare nu eră cunoscută, nici întrebuințarea lui ca ajutor imediat în studiul științelor și industriei. Chiar în școalele speciale — profesionale și de arte frumoase — nu se cunoștea bine folosul desemnului pentru studierea anumitor profesiuni. Și fiindcă nu se cunoștea, nu se predă din acest punct de vedere, ci din altul cu totul deosebit.

E drept, că nici în străinătate și în special în Franța, de unde ne-am împrumutat felul lui de învățare nu se prea uză de aceste puteri ale desemnului; deabiă acum în urmă a început să se predea și acolo desemnul într'un chip ce se crede astăzi deplin rațional.

Așadar îngustimea de vederi a vechii metode, care

țintă să formeze numai diletanți în desen sau artiști, din elevi de liceu, trebuind să fie înlăturată, a dat naștere nouăi organizări la noi ca și aiurea.

Plecând dela principiul că desenul ca și scris-cititul constituie un mijloc de exprimare, s'a conchis că el trebuie învățat de toată lumea; și nu pentru a fi știut ci pentru a fi utilizat.

Utilizarea lui cea mai de seamă în clasele primare, este de a desvoldă spiritul de observare și puterea imaginativă. Un obiect mai bine va fi observat și ținut minte când va fi și desemnat de copil, decât atunci când este numai privit. Deasemenea mai viu se va înfățișa în inin-tea copilului o scenă pe care își va fi dat osteneala să o și schițeze, decât dacă numai se gândește la ea. Pentru aceste cuvinte exercițiile de desen în clasele primare s'au unificat cu cele de intuiție, urmărind amândouă acelaș rezultat: educațiunea minții copilului.

Punându-se desenul în serviciul educațiunii nu s'a neglijat nici cultivarea ochiului și deprinderea mâinii. Din potrivă, s'au prevăzut anumite exerciții speciale pentru aceasta, prin cari școlarii să poată ajunge să schițeze orice obiect simplu după natură.

În școalele secundare programa cerea pentru toate clasele, dela I până la a VII, desemnare după gips; iar în privința metodei, lucrări sfârșite. Nici o legătură nu eră între elev și natura înconjurătoare, între studiul desenului și materiile celelalte de învățământ; precum nici un raport între forțele elevilor, timpul prevăzut în orariu pentru desen și lucrările pretențioase ce li se cereau.

În modificarea programei urmă deci să se înlătore toate aceste neajunsuri. S'a avut în vedere, mai ales,

folosirea desenului în viața practică a elevului în școală ca și afară din școală. Pentru acest scop s'a modificat metoda, în sensul ca elevii să se deprindă mai mult să schițeze decât să se trudească a executa în mod desăvârșit un desen. În locul gipsurilor, uniforme ca culoare și străine de sufletul elevilor, s'au dat ca modele de desen obiectele uzuale de tot felul, aflătoare în preajma elevilor. Și, ca să se poată folosi toți elevii din liceu de binefacerile desenului liniar, s'a prevăzut acest desen și în cursul inferior — în clasa II și IV. În fine s'au adăugat și câteva cunoștințe privitoare la ornamentică, pe lângă principiile elementare de arhitectură care erau prevăzute și în vechiul program.

În școalele profesionale de fete desenul nu eră pus în legătură cu lucrul de mână, deși doar singura rațiune pentru care se predă desenul aci eră să ajute lucrul de mână.

Spre a se înlătura neajunsul acestei anomalii, nu numai că s'a modificat programa, punând în acord desenul cu lucrul, în fiecare clasă și pentru fiecare specialitate, dar s'a creat și o secție specială de arte decorative pe lângă școala de arte frumoase; secție în care se vor pregăti viitoarele maestre de desen pentru școalele profesionale. Și chiar mai mult decât atât, s'a fondat muzeul de artă națională în care să se poată găsi modelele necesare studiului artelor decorative românești și care să servească de bază unei viitoare industrie naționale.

În școalele normale predarea desenului suferia de aceleași neajunsuri ca și în școalele secundare. Modificându-se și aci programa, s'au introdus anumite cunoștințe profesionale, necesare viitorilor dascăli pentru predarea desenului, precum și câteva învățături cu privire

la desemnul de construcțiuni rurale, clădiri și mobilier țărănesc.

În fine, școalele de arte frumoase au fost supuse unei fundamentale organizări. Sporindu-se numărul anilor școlari, dela 5 la 7, s'au sporit și numărul materiilor; iar în ce privește învățarea desemnului s'a dat latitudinea trebuincioasă elevului de a se putea folosi de orice lucru sau ființă din natură ca model pentru studiul său.

Îmbunătățirile enumerate s'au făcut, modificând pe de o parte programele de desemn și caligrafie în părțile lor defectuoase și alcătuind pe de altă parte instrucțiuni amănunțite asupra modului de predare. Datorită acestei măsuri, pe lângă programe analitice de desemn stabilite pentru fiecare din școalele: primare, normale, secundare de fete și băieți, profesionale și școli de arte frumoase, posedăm încă și următoarele manuale pedagogice: Povățuitorul pentru predarea desemnului în clasele primare; Instrucțiuni pentru predarea scrierii în școalele secundare normale și profesionale; Lămuriri asupra predării desemnului artistic în școalele secundare; Instrucțiuni pentru predarea desemnului liniar în liceele reale și Lămuriri asupra modului de predare a desemnului în școalele profesionale de fete.

Intrucât modul de predare nu poate să fie însă mărginit la un anumit tip, ci trebuie să varieze după măestrîi și elevi, s'a căutat în acelaș timp mijlocul prin care fiecare maestru să-și poată perfecționa metoda sa individuală. În acest scop s'au alcătuit albume școlare cu lucrări de elevi, pe care punându-le să circule între școli dau posibilitatea măestrîlor să vadă în ele rezultatele colegilor lor și astfel pot să împrumute din ele ceea ce li se pare bun ca metodă.

Pe lângă programe, instrucțiuni și albume, ministerul

s'a îngrijit să procure și materialul didactic necesar fiecărei școale. În vederea aceasta și 'n urma avizului unei comisii, s'a înzestrat fiecare școală secundară normală profesională și seminarii cu tot ce-i trebuiește pentru desemn; cheltuindu-se pentru aceasta nu mai puțin de 31 mii lei.

Preocupările d-lui Haret nu s'au mărginit, în direcțiunea artistică, numai la reorganizarea învățământului de desen, grija d-sale s'a întins și mai departe. Osebit de înființarea Muzeului de artă națională și etnografie, în care se găsesc strânse obiecte din tot ce constituie arta veche românească, în special țărănească, d-sa a dispus să se colecționeze și să se înființeze încă și un Muzeu bisericesc, cu modele de icoane, cari să înlesnească viitorilor pictori de biserici studierea vechii picturi religioase.

Instituțiunile superioare de artă, ca expozițiile și pinacotecile, au beneficiat de ajutoare necunoscute până aci la noi în țară. Astfel, pentru expozițiile de artă întocmindu-se un nou regulament, pe lângă faptul că s'au dublat sumele bugetare pentru cumpărările anuale, s'a prevăzut în plus și un fond de 12 mii de lei anual, numai pentru premii între artiști; fără ca statul să-și rezerve vreun drept de posesie asupra lucrărilor premiate.

Intru cât privește pinacotecile este deajuns să amintim cumpărarea întregii colecțiuni a marelui pictor Gri-gorescu pentru suma de 200 mii de lei, spre a se ve-dea deosebita sollicitudine a fostului ministru Haret pen-tru artele frumoase.

IP. STRÂMBULESCU

Profesor la școala de arte frumoase din București.

EDUCAȚIA ESTETICĂ ȘI ARTISTICĂ DIN ULTIMELE DOUĂ DECENII

Organizarea învățământului public la noi cerea, de sigur, o activitate întinsă și necurmată timp destul de îndelungat, dar și un fel anumit de a lucra, pentru a se putea încheia un întreg în starea haotică în care se găsea și a se realiza în același timp progrese parțiale ce nu suferiau nici o întârziere.

Domnul Haret, fără să piardă o clipă din vedere marile directive care-l călăuziau în desfășurarea planului de organizare a întregului învățământ, nu nescotește și nu desprețuește nimic din acele lucruri mici, ce sunt ca roțile în fine dintr'un mecanism complicat dela desăvârșirea cărora atârna mersul regulat, sigur și măreț al întregului.

În această cumpănire și răspândire de o potrivă a eforturilor activității sale în toate ramurile educației publice în genere și asupra tuturor amănunțelor din fiecare ramură în specie, stă taina armoniei operii sale educative și realizarea atâtor progrese ce apar ca adevărate minuni neprevăzute.

Cred însă că în nici o ramură de învățământ nu se simt mai vădit binefacerile acestui fel de a lucra, ca în ramurile relative la educația noastră estetică și ar-

tistică. Nicăeri trecerea între eri și azi nu a fost mai repede, contrastul mai izbitor și nicăeri nu e mai vădită înțelepciunea economiei organizării, care a știut să se folosească de toate împrejurările mici și mari ale vieții din școală și din societate, pentru crearea totalității de influențe educative, căreia se datoresc rezultatele acele cari ne pun în uimire și pe noi cei ce suntem în inima învățământului însuș.

În celelalte ramuri de învățământ, oricât de absurde erau uneori metodele, ce se aplicau cu violarea tuturor legilor naturale ale dezvoltării sufletești, totuș, atât de mare eră dorința de a se instrui în școli, atât entuziasm și îndemn la citit eră printre elevii vechilor generații, încât ca prin minune se câștigau cunoștințele, se lucră câte ceva sau măcar eră iluzia că se lucrează ceva. Dar cine dintre noi, chiar din cei ce n'au părăsit de mult băncile școlii, nu-și amintește ce erau maeștrii de muzică și desemn și specialitățile lor în viața școlară?... Azi acești maeștri sunt factori *reali* în educația integrală și în partea lor efectivă în educația mai largă, în viața de școală care se întinde în afară de orele de clasă este din ce în ce mai însemnată, rolul lor mai important.

Schimbarea s'a făcut pe nesimțite, prin o serie de măsuri ce insistau asupra unor amănunțimi fără însemnătate aparentă, cu prilejul a o mulțime de împrejurări ce nu păreau a fi în legătură directă cu scopul spus, desăvârșirea educației estetice și artistice, pentru că legiuitorul a înțeles că, mai ales în această ramură a educației, mii de influențe mici și variate crează o atmosferă în școală și în jurul școlei fără de care orice legiferare e inutilă.

Numai urmărind cinevã, pas cu pas activitatea domnului Haret, își poate da seama cât de larg a îmbrățșat fiecare chestie, cu câtã pătrundere și prevedere a aruncat asupra întregului învățãmânt rețeaua înjghebãrii principale, în care toate se țin atât de strãns, și cum a desãvârșit apoi fiecare parte a acestei înjghehãri, având grijã ca orice acțiune parțialã sã aibã rãsunet cât mai îndepãrtat și sã dea cu o sfortare rezultate varii și în cât mai multe direcțiuni.

Duminica oricine poate sã asculte azi cu surprindere în biserica din sat coruri de copii, ba chiar de flãcăi și fete din sat, conduse de învățãtor. La conferințele cercului cultural, la șezãtori literare, la orice sãrbãtoare școlară sau culturalã din satele cele mai depãrtate se organizeazã serbãri școlare cu cântãri, danțuri naționale, recitãri sau mici reprezentațiuni școlare, ce pot suferi oricând comparația cu cele dela școlile din oraș. Când și cum s'au pregãtit aceste rezultate, se întrebã cu nedumerire oricine n'a urmãrit în de aproape munca continuã și plinã de migalã a transformãrii învățãmântului nostru.

La școala normalã de învățãtori de mult se cultivã cu cea mai mare îngrijire muzica și învățãtorii ies bine pregãtiți și în aceastã direcție.

D-l Haret a avut de mult grija ca școlile sã aibã la îndemãnã o colecție de cãntece școlare pe muzicã româneascã și cuvinte potrivite sufletului copiilor, cu alcãtuirea cãruia a fost însãrcinat pe omul cel mai potrivit cu aceastã misiune, maestrul Kiriac. Copiii învață cu plãcere`aceastã muzicã pe care o pot înțelege și o pot simți, mai ales cã maestrul Kiriac cu vreo câțiva membri din societatea Carmen s'au strãduit sã ușu-

reze învățarea muzicei, încercând să învețe copiii a cântă după ureche.

Și pentru a creă în școală acea atmosferă necesară culturii estetice și artistice, despre care vorbiam, legiuitorul dă locul ce se cuvine sărbătorilor școlare, care și prin firea lor și mai ales prin felul cum sunt alcătuite, după spiritul însuș al legiuitorului, folosesc pe lângă desăvârșirea educațiunii estetice și artistice și la cultura națională și morală și ca prilej pentru "o apropiere între familie și școală.

C. Wagner, cunoscutul moralist elvețian, zice despre sărbători că ele sunt în viața omului, ca și în viața popoarelor, ceea ce sunt vârfurile înalte și strălucitoare în catenele de munți, ele dau interes și colorit traiului zilnic din școală și lasă în sufletul copilului amintirea unor zile mari în care munca a fost înlocuită prin plăcere, în chiar lăcașul acela obișnuit consacrat muncii, în care simpatia a învăluit o clipă într'o atmosferă caldă, și împăciuitoare pe copii, pe dascăli și pe părinți, iar sufletul s'a înălțat prin artă și frumos, a prins curaj și nădejde și a luat hotărâri bune.

Dar pentru ca legile și dispozițiile ministeriale să dea toate rezultatele a căror posibilitate se află în ele, trebuiau școli care să formeze, nu numai dascăli de muzică și desemn, ci și apostoli ai frumosului și artei, trebuiau și instituții care să întregească educația din școli și să formeze în jurul școlii atmosferă artistică și estetică, fără de care educația din școală este literă moartă, trebuie făcută și educația gustului estetic, cultura artistică a publicului paralel cu școala.

Școli de artă, zice ministrul în raportul adresat M. S. Regelui, în 1903, avem încă din 1864, adică dela

început și încă mai multe decât chiar țerile cu o cultură mai veche. Dar aceste școli au rămas pe loc, în starea lor dela creațiune, și ca organizare și ca număr de personal și ca instalații. Funcționau după regulamente făcute cu 40 de ani în urmă, în grabă și fără pregătire. Nu există nici un serviciu al artelor în minister, muzeele și pinacotecile vegetau îngrămădite în localuri improprii, iar în bugetul artelor erau prevăzuți 7.500 lei pentru înavușirea pinacotecilor! Ori cine poate să-și dea seama ce stare haotică stăpâniă această parte a culturii noastre naționale. D-l Haret adună fără preget material pentru reorganizare, experiențe, memorii, proiecte și în 1897 institue o comisiune pentru elaborarea a trei proiecte, din care a rezultat reorganizarea școlilor și instituțiilor noastre de educație estetică și artistică.

Și aci ca în organizarea tuturor ramurilor de învățământ trebuie să admirăm economia planului de organizare, acea lucrare temeinică cu largă prevedere ce îmbrățișează totul, leagă totul, așa fel în cât să fie un mecanism perfect în care totul să meargă fără piedică, numai din punerea în mișcare a unei singure rotile! O singură măsură ca acea a restrângerii numărului de elevi la conservatorul de muzică prin punerea la taxă a acestor elevi, aduce după sine întreaga reformă a conservatorului de muzică. Căci profesorii sunt opriți în acelaș timp să mai dea lecții particulare elevilor din conservator, numărul orelor lor se ridică la 12 pe săptămână, iar numărul elevilor din conservator se micșorează, făcând astfel posibil în sfârșit învățământul muzicii, care trebuie să fie individual, tocmai elevilor săraci, ce nu se puteau bucura de un asemenea învă-

țământ de oarece în conservator așa ceva nu eră cu puțință, iar lecții particulare nu puteau plăti profesorilor lor.

Școlile noastre de artă sunt în sfârșit azi școli orodate, alcătuite în vederea de a da o bună educațiune pedagogică viitorilor maeștri pentru școli secundare și speciale pe de o parte, iar pe de alta pentru a da o cultură artistică și estetică specială cât se poate de completă și de temeinică celor chemați, artiștilor de talent. Pe lângă tehnica specială artelor respective studenții școalelor noastre de arte capătă și o cultură estetică îngrijită prin învățarea istoriei artei, cunoașterea tuturor capodoperelor din toate vremurile, prin reproduceri fotografice și gravuri, care li sunt puse sub ochi în fiecă clipă, prin dezvoltarea ce se dă din ce în ce mai mult muzeelor și prin acotecilor: D-l Haret a cumpărat casele pictorului Teodor Aman și a așezat acolo un muzeu alcătuit din bogatele colecții ale talentatului artist, domnul Haret a cumpărat colecția lui Grigorescu, acea comoară din care vor avea ce învăța generații după generații și în care se va delecta sufletul poporului nostru, se va forma ochiul și gustul marelui public, atât de lipsit în țara noastră până acum de asemenea maeștri mari. Între școlile de aplicație a artei decorative, ateliere și școlile de meserii este un contact neîntrerupt și o necurmată reciprocitate. Pe lângă școala de bele arte s'a înființat o secție de arhitectură care dă rezultate admirabile în ramura însăși a arhitecturii naționale și apoi fiindcă fiecare student este obligat să copieze măcar un monument vechiu pe an, din lucrările cele mai bune s'a îmbogățit muzeul religios și muzeul de artă națională, scăpându-se astfel din

uitare o mulțime de rămășițe de artă veche ce se irosiau.

Iar pentru ca arta noastră să devie *națională în mod firesc*, domnul Haret găsește mijlocul de a stabili în buget o alocație permanentă pentru restaurarea și întreținerea monumentelor istorice și adunarea obiectelor de artă veche.

La conservator sunt audiții în școală sau în public, cu coruri, orhestiă și bucăți executate de elevi izolați sau în grupuri și în sfârșit orchestra ministerului, care a contribuit și contribuie în așa largă măsură la cultivarea muzicală a publicului și a studenților din conservator. Domnul Haret nu perde niciodată din vedere mijlocul prin care să se pue în legătură artistul cu publicul și nu uită nici o clipă de ce mare importanță este pentru propășirea artelor formarea gustului public. De aceea încă de multă vreme atențiunea și grija sa sunt îndreptate asupra teatrului, această mare școală de artă națională. În adevăr, iată ce scrie în acelaș raport din 1903: «Dintre toate instituțiile ce depind de ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice, cel ce merge mai greu e teatrul!» Urmează apoi o dare de seamă amănunțită din care reese o stare de lucruri ce părea în adevăr desperată. Toate subvențiile enorme ale celor trei teatre, câteva sute de mii de franci pe an și un total de câteva milioane dela înființarea lor, pentru ca să avem un teatru căruia nu i se putea da acest nume și pentru ca să se realizeze difcite enorme în fiecare an. Cauzele acestei stări de lucruri sunt însă atât de limpede văzute și îndreptările propuse atât de juste în limite mari ca și în amănunțimi, încât e de ajuns acest scurt interval de timp relativ din 1903 până azi pentru ca să ne putem mândri că avem, cum zice ministrul în leguirea dela

1902, școli pentru formarea gustului public și încurajarea artei dramatice române și un teatru care dă excedente bugetare, poate suferi cu succes comparația cu teatrele străine și ne e un puternic ajutor în educația artistică a tineretului școlar.

Tot ceea ce s'a făcut durabil și de valoare în răstimpul acestor două decenii din urmă, în planul înjghebat de domnul Haret s'a făcut și tot ce se va face de acum înainte pentru desăvârșirea și propășirea educațiunii noastre publice tot în cadrul și pe bazele acestea se va clădi, pentru că domnul Haret a pus baze largi clădirii sale, baze alcătuite din nevoile reale și multiple ale neamului nostru, iar cadrul său nu e un cadru fix și rigid, ci o armătură mlădiaoasă cu mii de articulații, ușor de pus în mișcare după nevoile timpului și cerințele progresului.

Când privim la drumul lăsat în urmă, la progresele dobândite în toate ramurile, la ordinea și armonia cu care funcționează tot organismul viu ce a devenit învățământul public, când ne gândim apoi la munca fără preget, la socotința și dreapta cumpănire ce ni se învederează în fiecă măsură cât de mică și neînsemnată ar părea, nu se poate să nu purtăm în suflet cu recunoștință și admirație pe omul care și-a cheltuit trup și suflet, o viață întreagă, pentru această operă măreață.

Domnul Haret rămâne, pentru orice om cu dorință cât de mică de a se jertfi binelui public, pentru orice dascăl, pătruns de misiunea sa, ori cât de unul, sau poate cu cât va fi mai umil, o pildă și o încurajare în clipele de îndoială sau de grele încercări.

IZABELA SADOVEANU

Profesoară în București.

CÂTEVA REFLEXIUNI ASUPRA LEGII INVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DELA 1898

Domnilor colegi,

Mi-ați făcut onoarea să mă invitați a colabora împreună cu d-voastră la publicațiunea de omagiu în care doriți să se oglindească, ca ocazia împlinirii a 60 de ani de vârstă, activitatea pe terenul culturii românești a fostului nostru coleg și ministru al instrucțiunii publice, d-l Spiru C. Haret. Mă asociez cu plăcere la frumoasa d-v. inițiativă și, deși ocupat cum sînt acum cu lucrări de altă natură, nu voi putea da o contribuție vrednică de iubilarul pe care împreună îl sărbătorim, voi adăoga la multele studii ce va cuprinde «omagiu» câteva reflexiuni asupra reformei introduse de d-l Spiru C. Haret în învățămîntul nostru superior prin legea dela 1898.

E adevărat că activitatea d-lui Haret, ca ministru al instrucțiunii publice, a fost îndreptată mai mult asupra celorlalte ramuri ale învățămîntului public.

Și cu drept cuvînt, lipsurile cele mari le aveă acum douăzeci și cinci de ani și le are și astăzi învățămîntul secundar și cel primar, mai ales cel sătesc. Eră dar

natural ca asupra acestuia cu deosebire să-și îndrepte ochii omul politic prevăzător, care n'a urmărit, în desfășurarea activității sale ministeriale, satisfacerea unor ambițiuni personale sau a unor interese strimte de partid. ci a avut înaintea ochilor idealul pe care vor trebui să-l aibă încă multă vreme viitorii noștri miniștri ai instrucțiunii publice: acesta e ridicarea nivelului cultural al țărănimii, condiția cea dintâiu și cea mai esențială a progresului economic și a puterii politice la care trebuie să ajungă cât mai de grabă această clasă importantă a populațiunii țerii.

Astfel, în lunga sa activitate de ministru al instrucțiunii, d-l Haret a dat mai puțină atenție învățământului superior, nu fiindcă n'ar fi avut priceperea trebuincioasă pentru nevoile lui, ci fiindcă le-a crezut — și aici i-am dat totdeauna dreptate — mai puțin urgente decât nevoile învățământului primar.

Cu toate acestea, în legea d-sale dela 1898 au intrat unele dispoziții importante privitoare la învățământul superior, dispoziții care, dacă ar fi fost aplicate cu rigurozitatea cu care d-l Haret a vrut să le aplice, ar fi dat roade mai bune decât cele ce le constatăm astăzi după treisprezece ani de funcționare a noiei legi.

Deosebirea cea mai mare între legea dela 1864 și cea dela 1898, în ce privește învățământul superior, consistă în modul de recrutare al corpului profesoral. Abuzurile la care dăduse naștere sistemul concursului arătaseră că acest sistem trebuie părăsit cu totul sau completat printr'un alt sistem, care să garanteze mai bine recrutarea profesorilor universitari. Pentru cei ce făcuseră studii în universitățile germane și erau familiarizați cu cultura germană—în cazul acesta se află co-

laboratorul principal dela 1898 al d-lui Haret, d-l C. Dimitrescu-Iași—sistemul recomandării pe temeiul unei activități științifice îndelungate și al unor lucrări de valoare recunoscută eră natural să se pară cel mai bun. Sistemul acesta avuse rezultate excelente în Germania și în țerile care o imitaseră pe aceasta.

Câțiva profesori ai facultății de filosofie și litere, cari cunoșteam înainte de redactarea definitivă a legii atât intențiunile d-lui Haret cât și ideile colaboratorului său, nădăjduiam că sistemul cel nou de recrutare al profesorilor universitari va contribui într'un mod larg la crearea unei literaturi științifice, a cărei sărăcie, acum cincisprezece sau douăzeci de ani, eră prea descurajatoare.

* * *

Numirile ce s'au făcut pe baza noiei legi au fost în general mai fericite decât cele anterioare.

Astăzi profesorii universitari cari să nu fi scris sau să nu vrea să scrie nimic în specialitatea lor și cari să se mulțamească a reproduce depe catedră numai rezultatele câștigate de alții, fără nici o contribuție personală, sunt puțini; în facultățile de științe și în cele de filosofie și litere știința se cultivă cu mai multă intensitate decât sub imperiul concursului, și acelaș lucru se poate constată, deși în mai mică măsură, la celelalte facultăți. Fără să atribuim acest progres, exclusiv, legii din 1898, nu putem să nu recunoaștem că o parte de merit îi revine și acesteia.

Legea dela 1898 a avut însă și efecte rele, pe care legiutorul și colaboratorii săi nu le-au putut prevedea. Recomandările făcându-se acum nu de un juriu restrâns de specialiști, ci de o adunare destul de numeroasă,

În care intră toți profesorii definitiv ai facultăților și cei unsprezece sau nouă membri ai senatului universitar,—s'a întâmplat de mai multe ori că rezultatul votului a fost determinat nu de cei câțiva competenți, ci de numărul preponderant al voturilor date de hatăr sau din motive politice. Pentru cine este în curent cu viața noastră universitară din ultimii treisprezece ani, nu mai este un secret că în deosebi rivalitatea foarte înverșunată dintre cele două fracțiuni ale partidului conservator s'a răsfrânt într'un mod foarte dăunător asupra recomandărilor universitare.

Nu voesc să intru aici în amănunte și să arăt cum în anumite recomandări s'au făcut campanii ca la alegerile pentru cameră sau senat, cum oamenii politici câte odată au mînat, iar altădată au reținut dela vot pe membrii senatului universitar sau pe profesorii facultăților, cum, cu un cuvînt, s'au făcut la catedre universitare recomandări dictate nu de interesele senine ale științei, ci de interesele meschine ale unei grupări politice sau ale unor persoane influente. Spre norocul universităților puține din aceste campanii au izbutit. Efectul lor a fost însă că pe lângă mulți profesori buni și unii foarte distinși, au intrat în universitățile noastre profesori cărora le lipsește sau pregătirea științifică trebuincioasă sau dragostea pentru știință și devotamentul pentru cariera universitară. Oricât de puțini ar fi aceștia, prezența lor în universități e un rău mare.

Adeseori m'am gândit la mijloacele de îndreptare a acestei stări de lucruri și nu fără oarecare descurajare mărturisesc că ele mi se par foarte greu de găsit. Experiența de treisprezece ani sub imperiul noiei legi și experiența de alți câțiva ani sub imperiul legii vechi

mi-a arătat că este cu neputință a împiedecă, la recomandările de profesori, prin dispoziții legale sau regulamentare, orice amestec al intereselor streine de universitate. Egoismul nostru încă prea sălbatic și patimile politice încă prea violente — fiindcă sunt alimentate de interese materiale — vor isbuti să falsifice și de aci înainte judecata dreaptă într'un mediu în care mințile obiective, cumpătate și dezinteresate sunt așa de rare.

Știu că orice îndreptare în deprinderi se face foarte încet. Trebuie dar să încercăm o îndreptare prin legi, și iată ce aş propune deocamdată.

Întăiu de toate trebuie redus numărul votanților necompetenți, dându-se atribuțiunea de a recomanda numai colegilor de facultate, care sunt compuse din toți profesorii definitivi, nu colegiilor unite cu senatele universitare, cum cere legea actuală. În senate sunt cel puțin șapte, la universitatea din București nouă membri, cari nu pot avea o competență suficientă pentru toate recomandările. Suprimându-se aceste șapte sau nouă voturi, nu se va mai repetă a doua oară cazul recent dela universitatea din Iași, unde din motive curat personale și politice, mai ales însă politice, medicii, juriștii și oamenii de științe exacte au recomandat, în absența sau cu abținerea dela vot a mai multor profesori dela facultatea de filosofie și litere, pentru o catedră de filologie clasică, pe un candidat lipsit de cea mai elementară pregătire pentru cariera de profesor și de învățat. Înăuntrul unui colegiu restrâns de facultate așa ceva e greu de închipuit.

O a doua măsură de îndreptare ar fi ca nimenea să nu mai poată fi recomandat deadreptul profesor definitiv, iar stagiul ce se va cere pentru trecerea dela

numirea provizorie la cea definitivă să fie ceva mai lung decât cel actual, d. p. de cinci ani (1). Profesorul provizoriu sau agregatul — căci agregația de astăzi nu este decât un fel de provizorat — va avea ocazie să-și dovedească mai bine puterea sa de lucru și însușirile sale didactice, ba, dacă a fost prea tânăr la recomandarea provizorie, va avea vreme să se și deprindă cu munca universitară, ceva mai grea și mai ingrată decât carierele lucrative, cărora își consacră o mare parte din activitatea lor unii profesori universitari.

Numirea provizorie însăș va trebui să fie dată nu exclusiv pe baza lucrărilor tipărite — care adeseori s'au arătat a fi simple compilațiuni de puțină valoare sau fără nici o valoare — ci în urma unui examen de felul celui actual de agregatie sau de docență. Un examen de felul acestuia îl dau toți profesorii universităților germane, întrucât toți, înainte de a ajunge profesori, trebuie să fi fost docenți. Cu un astfel de examen, trecut înaintea unui juriu bine compus, nu se va mai întâmpla să fie recomandat pentru o catedră de erudiție a facultății de drept un om lipsit nu numai de știința pe care e chemat s'o propage de pe catedră, ci și de cunoștințele pregătitoare, fără de care nu-și poate însuși acea știință. Cazul s'a întâmplat cu catedra de istoria dreptului vechiu român la universitatea din București.

În sfârșit, spre a reduce încâtva influențele politice, care astăzi se exercită la fiecare numire în amândouă universitățile, recomandarea ar trebui făcută numai de universitatea unde va avea să se facă numirea. Dispoziția actuală a legii a avut însă — trebuie s'o recunoaștem — și

(1) Se înțelege dela sine că această măsură n'ar putea atinge pe profesorii chemați dela alte universități.

un efect bun: de câteva ori recomandările unei universități au servit de corectiv recomandărilor celeilalte universități. Indată ce s'ar constată însă o îndreptare a deprinderilor de astăzi, va fi bine ca fiecare facultate să-și facă singură recomandările la catedrele vacante. Așa se fac recomandările și în alte țeri unde există o autonomie sau un început de autonomie universitară.

Răul cel mai mare de care suferă universitățile noastre, mai ales de zece ani încoace, este amestecul politice de partid în administrația lor. Acest rău nu va dispărea cu totul decât când se va lua universităților dreptul de a trimite reprezentanți în senatul țerii, luându-se astfel fracțiunilor de partide sau partidelor însăși prilejul de a-și da lupte electorale în sanctuarul universităților, spre a-și mări sau micșora majoritățile din senat cu două voturi, care n'au dovedit și nu vor dovedi niciodată superioritatea sau inferioritatea intelectuală, popularitatea sau nepopularitatea unui partid politic față de altul.

Prin campaniile electorale în universități prestigiu acestora mai des s'a înjosit decât s'a înălțat, iar reprezentanții lor din senatul țerii s'au gândit de obicei mai mult la interesele partidului care a isbutit să-i aleagă decât la ale universității pe care au reprezentat-o.

* * *

Am pus pe hârtie reflexiunile de mai sus, fiindcă ele sunt rezultatul unei experiențe destul de îndelungate și fiindcă pot fi de folos sau d-lui Haret, care poate să mai ocupe vreodată fotoliul instrucțiunii, sau actualului ministru, dacă va pregăti și domnia sa o modificare a legii din 1898. Se știe că am fost dela înce-

put un apărător al acestei legi și că am contribuit în bună parte, împreună cu fostul rector al universității din București, d-l C. Dimitrescu-Iași, la aplicarea ei, împotriva chiar a prietenilor politici ai d-lui Haret, din cari mulți ar fi vrut s'o zădărnicească. Iată de ce n'am vorbit nimic de părțile legii despre care cred că nu trebuiesc atinse.

I. BOGDAN.

SEMINARIILE MATEMATICE UNIVERSITARE

Seminariile universitare sunt instituții unde studenții, adunați sub conducerea profesorului, au ocazia să aprofundeze anumite chestiuni științifice speciale prin conferințe, discuțiuni și cercetarea lucrărilor marilor învățați, unde li se înlesnește astfel calea spre cercetări originale.

Anul trecut s'a hotărât înființarea de seminarii matematice și în universitățile noastre. Funcționarea lor normală va însemna de sigur un pas înainte în învățământul nostru științific. Facultățile noastre de științe, cari până acum au avut mai mult o menire pedagogică, de a pregăti pe viitorii profesori secundari, vor putea contribui și la progresul științei; studenții vor găsi îndrumare spre o activitate științifică, profesorii o ocupație ce le-ar întreține interesul pentru știință și i-ar sprijini în lucrările lor personale.

În Germania seminariile matematice au dat rezultate frumoase. Avântul ce știința matematică germană a luat de o jumătate de veac e datorit în bună parte lor. E destul să amintesc seminarul din Berlin a lui Weierstrass, celebra școală unde s'au format mare parte din matematicienii germani contemporani și a cărei idei au cucerit întreaga lume matematică; apoi seminariile

de astăzi ale lui Klein și Hilbert din Göttingen unde sute de tineri matematicieni din Germania și lumea întreagă vin să-și completeze cultura lor matematică ca mai târziu să ajute pe maiștri lor în lupte de cucerire a adevărului.

Succesele seminariilor germane se datoresc în primul rând personalității științifice a conducătorilor lor. Sunt însă și alte împrejurări a căror influență favorabilă nu trebuie trecută cu vederea. Bunăvoința tradițională cu care profesorul se supune la dispoziția studentului în orice chestiune științifică stimulează de sigur foarte mult activitatea seminariilor. Nu fără importanță sunt și mijloacele materiale de cari seminariile dispun acolo: biblioteca cu sala ei de lectură, colecția de modele și aparate matematice, într'un cuvânt laboratorul matematic. În sala de lectură studentul are sub ochi întreaga literatură matematică de care se poate folosi în toată libertatea, acolo studentul lucrează zilnic, își asimilează cunoștințele căpătate la cursuri și și le completează, acolo se plămădesc ideile personale și se scriu lucrările originale.

Chestiunea funcționării seminariilor matematice e mai grea la noi ca în altă parte. În universitățile noastre se găsesc mulți studenți doritori a cerceta mai adânc o problemă științifică, se găsesc desigur și profesori doritori a-i îndruma, dar lipsesc cu desăvârșire mijloacele materiale. Nu e cu puțință o activitate serioasă în seminar fără a avea ajutorul material al Ministerului instrucțiunii pentru formarea laboratorului matematic.

Din fericire s'a lucrat în ultimii ani și în acest sens s'a făcut un început în 1909—1910; îl datorim ministrului de atunci d-l Spiru Haret. Administrator iscusit d-sa

a înțeles, înființând seminariile să le dea în acelaș timp și mijloacele de a lucra. La universitatea din București biblioteca matematică a Facultății de științe trebuia completată; primele fonduri pentru acest scop au fost date în 1909 — 910. Universitatea din Iași a primit și ea în 1910 primul fond pentru o bibliotecă matematică.

Nu trebuie să uităm că ministrul care a înființat și dotat primele noastre seminarii matematice e și acela căruia știința românească îi datorește prima lucrare originală în matematicile superioare e și profesorul distins care a format aproape întreaga noastră generație de matematicieni mai tineri. Create de d-l Sp. Haret, conduse în mare parte de elevii d-sale, seminarele matematice vor avea menirea să continue și să întărească opera începută în 1878 prin teza d-sale de doctorat: înaintarea științei matematice românești.

A. MYLLER

Profesor la universitatea din Iași.

SEMINARIILE PEDAGOGICE UNIVERSITARE

Intre școala de azi și cea de acum câteva decenii e o mare deosebire. Unele îmbunătățiri sunt datorite vremii și experienței; multe altele, și nu cele secundare, sunt datorite conducătorilor departamentului instrucțiunii. Dintre acestea, cele mai multe, neîndoios și fără părtinire, sunt de pus pe seama dragostei de școală ce a condus pe d-l Sp. Haret în activitatea sa îndelungă și în repetate rânduri. Greșelile inerente ori căruia om, trebuie să dispară în fața bunelor acțiuni, căci primele pot fi ușor îndreptate de îndată ce sunt găsite, pe când cele din urmă duc, cu o zi mai înainte, la progresul după care cu toții năzuim. Intre numeroasele îmbunătățiri aduse, învățământului secundar și celui superior în special prin legea din 1898, nu cea mai neînsemnată e și crearea școlilor speciale de pregătire a profesorilor secundari; s'a dat numele, acestor școli, de seminarii pedagogice universitare, probabil numai pentru că articolul prin care se creiază, e cuprins în legea învățământului superior.

Cu aceasta s'a înlăturat una din anomaliiile școlare cele mai neexplicabile, prin a cărei dăinuire școlile secundare nu au putut câștiga. Pe când învățătorul și institutorul, ieșiți din școală, aveau prinse normele de conducere cu elevii lor de mai târziu, profesorul secundar,

cu serioase cunoștințe de specialitate, pășea nesigur în clasă, într-o lume lui străină, căruia nu-i știu nici sufletul, nici obiceiurile, nici puterea de muncă ori de atenție.

Dacă profesorul avea «bunul simț practic» atât de preaslăvit și dragostea de «școală», își croia o cărare a sa proprie, «metoda individuală», care se nimeria uneori a fi cea dreaptă. Când însă profesoratul era luat ca o simplă funcțiune asigurătoare de traiu, atunci în clasă existau două părți vrăjmașe, fără altă punte de legătură decât cea a unei înșelătorii reciproce, de o parte spre a căpăta o notă de trecere, de alta spre a face să fugă minutele mai repede. Școala Normală superioară de pe vre.nuri, o imitare de formă a vestitei școli pariziene, avea întru câțva o parte de menire pregătirea profesorilor, dar niciodată nu a fost condusă serios, devenind în cele din urmă un internat universitar, fără nici un rost practic. Desființarea ei a fost o bună economie.

Eră deci natural ca, odată, să se înlăture anomalia dăunătoare. Indreptarea a venit cam târziu, dar mai bine decât de loc.

Prea târziu, pentru că locurile în învățământul secundar scădeau din an în an; din ce în ce mai puțini studenți se îndreptau către studiile universitare, în vederea profesoratului. Creat în mijlocul indiferenței generale, cât privește metodică și științifică îndrumare și chestiunile pedagogice, Seminariile pedagogice au fost, de odată chiar, înconjurate de o atmosferă dușmănoasă din partea celor cari, prin ele, au simțit că vor fi treziți din plăcuta apatie adusă de împrejurări și vremuri.

Primele congrese didactice au fost ocazia de manifestarea a acestei vrăjmașii neexplicabile. Pe lângă nemulțumirea externă s'a mai adăugat și una, mai slabă e

dreptul, internă din partea practicanților, care vedeau în crearea seminariilor, nu o necesitate trebuitoare lor, ci o creștere a greutăților, îngrădite și altfel, de a ajunge mai repede la asigurarea traiului. Pentru învingerea acestui mediu neprielnic, pe lângă o activitate mai deosebită a directorilor, ajutați de profesori, se cerea însă și un sprijin moral mai străduitor din partea autorității centrale.

Condițiunile neprielnice nu erau numai în Iași. Articolul d-lui *C. Litzica* din «Revista generală a învățământului» (1 Mai 1906) dovedește că aceleași condițiuni erau și în București. Și totuși Seminariile pedagogice universitare, cu organizarea poate defectuoasă (1) ce li s'a dat dela început, în o atmosferă cel puțin indiferentă, neînvăluite de atenția și căldura ce li se cădea, dându-se rostul lor și golul ce aveau de umplut, au produs o licărire de lumină, au dat naștere unei mișcări în sensul dorit. Schițând semnele lor de viață, voiu avea în vedere mai mult școala din Iași, nu numai pentru că fac parte din ea dela înființare, dar și pentru că activitatea ei poate să fie cunoscută și controlată de oricine, existând publicațiuni prin care își manifestă traiul.

În primul rând, ca o consecință a experimentării tihnite asupra minții elevilor ce urmează cursul inferior și a principiilor de metodă rațională, a fost scoaterea de cărți didactice de Geografie, Șt. Naturale, mai târziu Șt. Fizico-chimice, cari au adus o schimbare însemnată în literatura didactică din ultimile vremuri. Eșite din conlucrarea cu elevii, ele se deosebesc de acele ce existau mai înainte prin tratarea materiei potrivit cu mentalitatea

(1) Vezi *G. Bogdan-Duică*, Seminarul pedagogic. Notițe și propuneri. București 1905 (Publicațiunile Revistei Generale a Învățământului).

celor cărora le erau adresate, prin limba descărcată de neologisme și cuvinte neînțelese, prin intercalarea de bucăți de citire ș. a. Primirea ce au găsit aceste cărți la profesorii secundari, arată că influența lor s'a resfrânt și asupra chipului de predare, care trebuia, cât de cât, să fie schimbat. Principiile conducătoare la înjgheizarea tratatelor elementare, luate din discuțiunile lecțiunilor de probă, au fost — pentru unele obiecte — în mare parte publicate, născând astfel, prin imboldul dat și altor experimenter, un început de literatură pedagogică practică, despre care nici nu se pomenia înaintea înființării seminariilor pedagogice.

Grija personalului conducător al seminarului din Iași, nu era numai împlinirea datoriei între zidurile școalei. Ținându-se seamă tocmai de menirea îndrumătoare a instituțiunii, simțindu-se necesitatea de a schimba, cât se poate atmosfera existentă, s'a încercat a se arăta și celor din afară, normele de preocupare într-o școală oricare, bogăția chestiunilor ce trebuesc lămurite, întinderea sferei de influență a personalului educator etc.. S'a publicat un anuar al seminarului și rapoarte asupra problemelor puse în experimentare; discuțiunile lecțiunilor de probă erau publice; s'au ținut la universitate conferințe asupra didacticei speciale a diferitelor obiecte, iar prin publicarea conferințelor s'a pus temeiul unei biblioteci pedagogice.

Avântul cu care s'a început activitatea la seminarii, putea fi de un real folos, dacă măcar autoritatea superioară ar fi dat cea mai slabă atențiune pornirilor ieșite din dragostea de muncă, dacă ar fi întins o mână de ajutor în luptă contra indifferenței generale. Zicând autoritatea superioară, nu-mi trece prin gând a avea

în vedere numai conducătorul departamentului instruc-
 țiunii, care nu poate ști toate, nu poate îndreptă toate
 chiar de ar avea o mare bunăvoință. Intre el și școli,
 se interpune o serie de factori, nestabili, variabili, cu
 lipsă de continuitate în principii, de multe ori nepre-
 gătiți pentru locul ocupat cărora se datorește acea schim-
 bare continuă, dar dăunătoare, de programe, regula-
 mente, personal. Bunul plac înlocuiește principiile, pă-
 rerile personale prevalează asupra celor slăbite prin ex-
 perimentare și studiu. Și astfel seminariile pedagogice,
 nu numai că nu au avut atențiunea ce li-se cuveniă—
 în 'principiu—, dar au fost considerate din acelaș punct
 de vedere ca și de cei, cari nu înțelegeau rostul lor.
 S'au ținut congrese didactice, la care seminariile nu
 au fost invitate oficial, deși normal s'ar fi convenit
 în cazul când înființarea lor corespunde unei nevoi sim-
 țite, ca programele discuțiunilor să fie întocmite după
 experimentarea prealabilă în aceste instituțiuni sau cel
 puțin să li se dea ocazie—oficial, deși cu oarecare au-
 toritate morală cuvenită din cauza împrejurărilor ne-
 prielnice în care trăiau — să supună discuțiunii principiile
 nouă pentru a căror introducere s'au ținut congresele. S'au
 schimbat programe; deși proiectele nouă s'au trimes per-
 sonal tuturor profesorilor la seminarul pedagogic, nu
 s'a primit nici o înștiințare oficială asupra lor, măcar
 că în conferințele săptămânale aplicarea programelor în
 vigoare și eventuala modificare, simțită trebuincioasă,
 formau subiectul multor discuții, bazate pe observațiu-
 nile zilnice.

Personalul ales de director, cum se și cuveniă, nu
 eră stabil, căci școala eră considerată ca oricare gim-
 naziu provincial în formare, unde suplinitorii se schim-

bau după tețele protectorilor politici. Așă fiind, nu e de mirare că la Seminarul pedagogic din București s'a nimerit ca un conferențiar nou numit să cadă la examenul de capacitate; probabil că nu valoarea lui a determinat numirea de colaborator la un institut de pregătire pentru profesori ci, fiindcă cei cari l-au numit au necunoscut rostul seminarului pedagogic ori au căutat anume să-l discrediteze, dovedind inutilitatea lui. Și multe altele, mai mărunte, ori mai importante, s'ar putea destăinui din răsfoirea arhivelor școlii.

Energia inițială, în asemenea împrejurări, a slăbit din ce în ce, iar astăzi seminariile au ajuns în o stare de somnolență, nu departe de încetarea de a trăi, nedeosebindu-se de celălalte școli decât prin îndeplinirea formalității ce-i este dată prin lege. Personalul, în mare parte suplinitori sau suplinitorii suplinitorilor își fac datoria, fără alt imbold decât conștiința datoriei îndeplinite: practicantul se silește să prindă cât mai repede formele cerute sau își amână practica pe vreme când vreo schimbare în personal se întrezărește și totul merge ca o apă lină, într'un șes întins, de te întrebi: oare în realitate e o apă curgătoare sau o șuviță de apă stătătoare?

E scurtă dar semnificativă viața acestor instituțiuni, create de un om de bine pentru înlăturarea unui neajuns, dar care după o scurtă licărire se pierde în obșnuitul care a cuprins-o, asemenea acelor stele căzătoare, cari apar undeva pe cer, lasă o dungă de lumină, spre a se pierde în întunericul haotic. Noroc că nu au numai ele asemenea scurtă activitate, ci viața lor oglindește pe cea a multor instituțiuni și grupe de instituțiuni din țara noastră.

Și totuș seminariile pedagogice pot jucă de acum înainte un rol însemnat în îndrumarea școalelor secundare. Pentru aceasta nu e nevoie a le schimbă alcătuirea ce le-a dat-o legiuitorul. Dacă ținuturile mari, bogate, unde cheltuielile iustrucțiunii nu sunt socotite ca o povară în buget, pot să-și permită înființarea de seminarii liceale, adevărate școli de practică, conforme cu realitatea în care vor lucra profesorii, la noi, după cum însuși *d-l Bogdan-Duică*, dă a înțelege în lucrarea sa de detaliu, asemenea seminarii ar fi greu de realizat. Lăsându-le așa cum sunt, un compromis între ambele tipuri germane, ele ar putea servi totuș ca loc de experimentare și de învățătură. Nu trebuie uitat că chestiunea școlară în țara noastră nu e de mulți studiată serios. Planul școalelor e luat de aiurea, multe din legi sunt inspirate de acele ale ținuturilor mai înainte, metodele, principiile de conducere de asemenea sunt urmate, cum e și firește, a studiilor făcute peste granița apuseană. Rămâne cu toate acestea mult de făcut în ce privește adaptarea lor reală la condițiunile noastre etnice, diferite, la nevoile noastre, în parte felurite de a celorlalte ținuturi. Aceasta ar fi munca noastră originală, închegarea totului din părțile aduse. Experimentarea întinsă e grea, nefiind conducători îndeajuns; țărnițarea ei în locuri restrânse e mai puțin anevoioasă, iar rezultatele căpătate ușor pot fi răspândite, ușor pot prinde rădăcini, având a face cu același mediu — țara noastră mică — cu aceleași elemente. Neîndoios că greutatea de care se izbește profesorul, care are de condus o clasă de 60—70 elevi sunt mai numeroase, decât acelea întâmpinate într-o clasă cu 20—30 elevi. Nu e mai puțin adevărat însă, că soia greutăților, în fond e ace-

laș; cunoscându-le, găsind leacul înlăturărilor în mic, mai ușor se poate ajunge la învingerea lor în mare. Diferințele secundare, regionale, pot da o completare a metoadelor găsite, niciodată nu le pot schimba fundamental. Din acest punct de vedere punându-mă socot că seminariile pedagogice dela noi, trezite din amorțeala în care le-a adus indiferența tuturor, pot avea încă o menire frumoasă și un viitor cu roade folositoare.

Voiu lua numai o pildă, din numeroasele chestiuni școlare. E natura elevilor ce vin în școli. Noi nu-i cunoaștem decât foarte puțin, din scurta vreme cât sunt în clasă. Mediul lor din afară, ocupațiunile lor din ceasurile libere, familia lor de multe ori ostilă școalei, atâția factori cari influențează asupra activităților școlare, cari îi fac din buni, răi, pe cei harnici din fire îi schimbă în indolenți, le slăbește atenția, le tocește spontaneitatea de gândire, de imaginațiune, toate sunt aproape neștiute. La seminarul pedagogic din Iași, se începuse într-o vreme desvăluirea acelu necunoscut din care elevul intră pe poarta școalei. Ancheta întreprinsă de profesori și practicanți, publicată în parte în «Cultura Română» din Maiu 1908, a pus la iveală fapte descurajatoare. Băieți ageri la minte dela natură, veniau la școală buimăciți de nopți nedormite; alții își treceau vremea pregătirii lecțiunilor jucând cărțile, ori cetind romane ca «Sarafoff, Regele Macedoniei»; în altă parte părinții luau asupra-le greșelile mărturisite ale copiilor, încercând să scuzeze purtarea lor ș. a. Deși vorba: «Tot așa a fost decând sunt școlile, dar cei ce aveau să fie buni, buni au rămas, iar stricații tot derbedei vor fi» s'ar putea spune și aici, totuș tot experiențele

au arătat, că rătăcitul dintr'un moment se poate aduce pe calea binelui, iar înrăutățitul din cauza condițiunilor de traiu se poate schimba, înlăturând cauzele. Dela 'seminariile pedagogice, cu elevi puțini, se poate studia răul, se pot indica leacurile după categorii, deci se poate aduce îndreptarea într'o direcțiune de care atârnă viitorul moral și cultural al păturii de unde se recrutează conducătorii mulțimii.

Dar exemplele se pot înmulți. Se știe iarăș că unul din marile neajunsuri ale școalelor noastre secundare e lipsa directorilor, în înțelesul ce se dă în țerile apusene. Nu oricare protejat vremelnic al oricărui partid de guvernământ, poate conduce o școală. Directorul trebuie să fie sufletul școalei; trebuie să fie în sfera lui restrânsă un bun cunoscător al tuturor problemelor de educațiune, să știe conduce înspre o țință anumită, bine stabilită, pe profesori ca și pe elevi. El trebuie să fie anume pregătit pentru acest scop. Activitatea unilaterală a profesorilor de azi la noi, unde vizitele colegiale în clasă nu se obișnuiesc, unde conferințele — ocaziuni de consfătuire și de schimb de păreri — sunt îngrămadite aproape numai către sfârșitul anului, unde există convingerea că prietenia deputatului e mai folositoare decât orice preocupări școlare, nu va duce niciodată la concretizarea comandantului peste sufletele și mințile a sute de copii a împăciuitorului sfătuitor de bine către colegi, a persoanei cu nesilit ascendent față de părinți. Pregătirea personalului menit a conduce se poate capătă însă în seminariile pedagogice; aici zilnic ar fi pus în puțință de a cunoaște natura puținilor elevi, a căpăta spiritul de corelațiune și de armonizare între obiectele diferite, a prinde multilateralitatea problemelor ce se ivesc în școală,

a căpătă indicii pentru deslegarea lor, în sfârșit a se iniția în conducerea grea a unei școli, ar rămâne la puterea de muncă a fiecăruia, la dragostea deșteptată pentru bunul mers al școalei, întărită prin principiile teoretice ce a avut ocazie să și le însușească, pentru ca să schimbe într'un plan desăvârșit și conform nevoilor școalei ce va avea de cârmuit, schița normată de seminariile pedagogice. Pentru aceasta nu e nevoie ca instituțiile să fie complet modificate. Variațiunea problemelor de mai târziu e aceeași în mic și în mai mare. Se cere însă ca seminariile să fie puse sub conducerea unor oameni nu numai pricepuți, dar care să-și dea toată puterea lor de muncă numai instituțiunilor ce pot avea o menire atât de însemnată. Profesorii colaboratori să fie aleși dintre acei pentru care profesoratul e un apostolat și să nu mai fie siliți a-și împărți activitatea în mai multe direcțiuni. Detașarea dela alte școli, plătindu-li-se suplitorul, le-ar da și stabilitate dar și timp îndeajuns spre a-și consacra tot avântul în ajutorarea directorului. Cu chipul acesta s'ar creă două centre active, consacrate numai experimentării și propovăduirii mijloacelor pedagogice, două puncte de unde ar radiă în restul țerii imboldul pentru o mai conștientă cercetare a căilor care ar conduce la noi, spre ținta adevărat educatoare a școalelor. După cum marile întreprinderi industriale se folosesc de migăloasele cercetări din laborator, de unde își procură principiile și schema aplicațiunilor mari din practică, tot așa continua desbatere, controlare, fixare a normelor educative, în sfera mică a seminariilor, ar putea servi și autorității superioare la aplicările lor generale. Aceste instituțiuni nu ar pregăti numai personalul răspândit în toate școlile din cuprinsul țerii, dar ar

putea sluji drept îndrumătoare rațională a schimbărilor logice în programe, regulamente și legi. Nu ar mai doborî bunul plac al individualităților chemate prin înprejurări streine de școală la conducerea ei, ci ar exista o continuitate binefăcătoare în ale școalei; iar dacă s'ar simți nevoie de schimbări, rațiunea lor ar fi reală, fiind ieșite din necesități dovedite și nu numai niște simple făreri venite în mintea aceloră, care nici nu se gândiau mai înainte la ele.

Cel ce a creat seminariile pedagogice, se cuvine la cea dintâiu ocazie, să le dea însă puteri de rezistență, lărgindu-le câmpul de activitate, pentru ca în adevăr să corespundă menirii ce o pot avea în progresul nostru școlar. În orice caz se impune a fi scoase din amorțeala în care împrejurările le-au adus.

I. SIMIONESCU.

Profesor universitar, Iași.

CEVA DIN TRECUTUL BURSIERILOR ROMÂNI IN STREINĂTATE

În țările române în cursul îndelungatei înșiruii a vremurilor, cu privire la diferite învățături, observăm alături de neștiință completă, oameni învățați în toată puterea cuvântului, oameni a căror învățătură iese cu atât mai mult la iveală și luminează cu atât mai strălucitor, cu atât mai adânc este întunerecul ce se întinde asupra contemporanilor lor.

Acești învățați și-au dobândit cultura lor la focarele streinătății, în diferitele Universități pe atunci în floare. Unii dintre acești învățați erau fii de boieri, dar nu sunt rari nici fii de oameni din popor, scăpătați, cari erau trimiși la învățătură în țeri streine, fie pe cheltueala Domnilor de pe vremi, fie a boerilor, fie chiar mai în urmă cu cheltueala Vistieriei Statului.

Bursierii erau aleși după anumite criterii sau din fiii boierilor ocupând dregătoriile Statului, sau mai ales dintre cei ce terminau cu distincțiune învățăturile ce se predau în școlile cele mai înalte ale țerii.

Nu mai este deci îndoială că Românii n'au început din zilele noastre a studia în țeri streine. Astfel în regiunile studenților faimoasei Universități protestante dela

Vittemberg, din timpul lui Luther, se află înscrisi sub numele de Unguri, mai mulți Români, între cari: Costea Grăniceru, Copaciu Ganea, Ceapă, Vulpeanu și un Ion Vodă Basarab. Doamnei Munteniei Petru Cercel și Radu Mihnea poreclit cel Lung, au studiat în Italia. Petru Movilă fiul lui Ieremia Vodă din Moldova și mai în urmă Mitropolit de Kiev în Rusia, au fost dintre elevii Sorbonei. Celebrul Neagoe Basarab trebuie să fi învățat la Constantinopol, judecând după nenumăratele citațiuni grecești ce se găsesc în «Învățăturile sale către fiul său Teodosie». Stolnicul Constantin Cantacuzino, unchiul lui Constantin Brâncoveanu, a învățat Astronomia și Geografia la Roma, Veneția, Viena și Varsovia.

Chrysant Nottara specialist în științele astronomice, a fost bursierul lui Constantin Brâncoveanu, la Paris și elev al marelui astronom italo-francez Giovanni Domenico Cassini.

Logofătul Stroici, părintele ortografiei latino-române moderne, și-a făcut studiile în Germania; chiar femeile nu se temeau a se expune unor asemenea pelerinaje științifice, precum bună oră Domnița Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, luă creștere într'o Mănăstire femeiască din Constantinopol unde se perfecționează în patru limbi.

Doi dintre cronicarii cei mai iluștri ai Românilor, Vornicul Urechiă și Logofătul Miron Costin sunt ieșiți din școlile leșești, a căror influență covârșitoare asupra străbunilor noștri moldoveni, este de netăgăduit.

* * *

Cap al Instituțiunilor scolaristice polone a fost Academia Cracoviană, fondată la 1364 de Cazimir cel Mare și care există și azi sub numele de «Universitatea Iagelonă».

Pe vremea lui Alexandru cel bun (1401) găsim nu câțiva Români izolați, ci o bursă moldovenească; care va fi fost bursierul din acei vreme, nu avem nici o știință. Ceva mai târziu logofătul Tăut marele diplomat al lui Ștefan cel Mare a ieșit tot din această școală. Moldovenii după câte știm frecventau mai cu seamă această Universitate, căci Muntenii din cauza pozițiunii geografice a țerii, preferau ca să studieze în școlile Ungariei.

În afară de copiii de Domn și de boieri mari, cari erau trimiși la învățătură în streinătate, trebuința de învățătură începe a se simți în a 2-a jumătate a secolului al 18-lea și de simpli particulari.

Sub Alexandru Ipsilante, Manase Iliade, Macedonean de origină, este trimis în Italia și Germania pentru ca să se perfecționeze în științele fizico-matematice și să cumpere instrumentele necesare pentru predarea acestei științe.

Până la începutul sec. al 19-lea, nu avem nici o cunoștință de modalitatea intervenirii Statului pentru ajutorarea și trimiterea tinerilor la învățătură în streinătate.

Venirea în țară a marelui dascăl Lazăr, deșteaptă dorința câtorva mari patrioți cari au înțeles că, pentru progresul națiunii, pentru luminarea țerii, este grabnică nevoie de învățătură, de științe. Ei au văzut că Lazăr care a învățat în școlile Occidentului, au adus știința sa câștigată acolo și că, eră ușor a o răspândi în țară prin instruirea tinerilor în limba națională. De aci s'a născut ideia de a se trimete cât mai mulți tineri în școli celebre din Apus, spre a formă din ei învățători luminați pentru tinerime.

Îndată după plecarea lui Lazăr din țară, Mitropolitul

Dionisie stăruie a se trimite câțiva tineri dintre cei mai distinși la învățătură în școlile occidentului. Marele Ban C. Bălăceanu a susținut stăruințele Mitropolitului și Eforia Școalelor a trimis la 1822 patru tineri, cari au fost cei dintâiu bursieri români trimiși de stat la studii în străinătate. Aceștia erau: preotul Eufrosin Poteca, Costache Moroiu, Ion Pandele și Simion Marcovici; toți aceștia au mers mai întâiu la Piza, de unde au trecut apoi la Paris.

În seama lui Poteca, ca unul ce era mai în vârstă (33 ani), erau dati toți ceilalți; toți la o laltă, erau puși sub supravegherea superioară a monseniorului Ignatie, episcop de Florența.

În Moldova încă dela 1819 dintre școlarii Academiei dela Mitropolia din Iași, G. Săulescu a fost trimis să studieze mai departe în școala din Chio; în urma însă a evenimentelor dela 1821, Mitropolitul Veniamin și-a strămutat bursierul său în Austria.

Cei dintâiu feciori de boieri din Moldova au fost conduși la studii în Paris și instalați de profesorul Furnarachi.

* * *

În Moldova câțiva ani mai târziu simțindu-se nevoie de a se forma profesori, Gheorghe Asaki stăruie încă din 1833 ca să se trimită bursieri în străinătate. Prin încheierea Epitropiei din 10 Maiu 1834, se hotărăște trimiterea tinerilor: Th. Stamati, Anton Vellini, Alecu Costinescu, C. Zefirescu, Nastase Fētu și Leon Filipescu la diferite studii în străinătate.

Iată și importantul Jurnal al Epitropiei privitor la aceasta: «Prin a ei osărdie, din August 1833, Epitropia «a orânduit ca, spre împlinirea învățăturilor, să trimeată

«cu cheltueala școlilor pe la Academii streine, pe dum-
 «nealor Teodor Stamate, Anton Vellini, Alecu Costi-
 «nescu, C. Zefirescu, toți patru elevi ai Institutului Na-
 «țional din Iași. Prin aceasta Epitropia dorește a da
 «numiților mijloace, ca înzestrându-i cu noi folositoare
 «științe, să fie în stare de a-i face Patriei slujbe, a fi
 «recunoscători pentru creșterea și luminarea ce au primit
 «prin ea, sporind după a lor înturnare în patrie, învă-
 «țăturile publice prin rîvnitoare lucrări. Luându-se apoi
 «aminte la trebuința de a-se sporî numărul acestor ti-
 «neri, către numiții s'au mai adăugat:

«Năstase Fătul și Leon Filipescu, asemenea elevi ai
 «acestui Institut. Drept aceea în copriinderea hotărîrei
 «de mai sus, Epitropia rînduește a se trimite numiții
 «șase tineri la Universitățile și Așezămînturile de învăța-
 «tură din cuprinsul Austriei, spre a învăța în public și
 «în curs de 4 ani următoarele:

«D. Stamate, un curs de filosofie și în special de
 «matematică, fizică și istorie naturală, cu științele de
 «acestea arătătoare.

«D. Vellini, un curs de filosofie, legile și economia politică.

«D. Costinescu, științele teoretice și practice de in-
 «ginerie civilă și militară, mecanică și idraulică.

«D. Fătul, curs de filosofie, legile și economia politică.

«D. Zefirescu, chimie, tehnica și științele comerciale
 «în curs de 3 ani.

«D. L. Filipescu, economia rurală, botanica și me-
 «canica, asemenea în curs de 3 ani.

«Toate aceste învățături le vor urmă numiții după
 «instrucțiunile generale ce se vor da fie căruia în parte.
 «Mergerea sus numiților va fi mai înainte la Viena, cu
 «scrisoare de recomandație către cînstit d-l Hagi Cons-

«tantin Popp, bărbat învățat și priitor nației noastre și
 «carele după poftirea ce i se va face, se va sfătuî cu
 «Dumnealor Directorii de acolo, a se hotărî pentru fie-
 «care în parte, anume locul unde are să învețe, în pro-
 «vincie sau în Capitală, după cum va cere materia ce
 «s'a pus asupra fiecăruia și slobozind către numitul
 «D. Popp, o poliță pentru cheltueala pe 6 luni, pentru
 «acești 6 tineri, afară de cheltuelile de drum ce se so-
 «cotesc pentru toți de 300 galbeni, pentru care seme-
 «șia școlilor va slobozi îndată suma cuvenită de 430
 «galbeni, din cari o parte să se trimită poliță la d-l
 «Popp, iar partea cheltuelilor drumului să se dea nu-
 «mișilor în numărătoare ce este de 130 galbeni...

ss. *Veniamin Mitropolit.*

Vornic Gheorghe Asaki.

În partea finală a acestui Jurnal, se hotărăște cum
 să fie numiți profesori în locurile rămase vacante, prin
 trimiterea în streinătate a lui Vellini (profesor la Huși)
 și Stamate (profesor la Botoșani).

Înainte plecării au dat declarație asupra condițiilor
 în care primesc a fi trimiși la Viena, «ne îndatorim a
 «ne povățui după sfaturile ce ni se vor da de către d-l
 «Hagi C. Popp către care suntem recomandați. Ne
 «îndatorim a trimete Cinstitei Epitropii raport la toată
 «trimenia despre învățăturile noastre, adevărit de direc-
 «torul școlii și la încheierea învățăturilor a face public
 «examen și a dobândi și atestaturi. La neîmplinirea a-
 «cestor datorii și supunându-ne la ori ce pedepse și
 «despăgubiri către școală, care cu dreptul s'ar hotărî
 «de Cinstita Epitropie».

Acești primi bursieri au dus greu, din cauza nere-

gulatei trimitere a banilor, ba unul chiar, Leon Filipescu, la începutul anului 1839 învățând în Institutul de Agronomie dela Hohenheim, a fost închis pentru datorii.

Doctorul Popp a avut misiunea de a priveghia la Viena pe tinerii bursieri, care făcând examene, au câștigat întru toate mărturii de eminență. La Viena au fost puși în pension.

Se vede dar că încă dela început primii bursieri atât din Moldova cât și din Muntenia, au fost aleși dintre cei mai eminenți elevi ai școlilor naționale și cu caracter moral. Această modalitate s'a urmat pe cât posibil, căci încă depe acele vremuri nu s'a putut înlătura influențe streine pentru obținerea burselor. Așa însuș G. Asaki nu poate împiedica în 1840, acordarea de burse ori ajutoare la tineri feciori de boieri din banii școlilor destinați pentru bursierii ieșiți în regulă dintre absolvenții Academiei Mihăilene.

Doctorul Cihac, care mergea în 1840 la Congresul Naturaliștilor în Germania la Erlangen, împreună cu dr. Mayer tot din Moldova, au fost rugați de Epitropie să cerceteze pe bursierii Moldoveni din streinătate.

Intorcându-se raportează că a cercetat la Viena despre bursierii Fētu și Zefirescu. Fētu se pregătiă de examenul de doctorat în drept; pe Zefirescu nu l-a văzut la Viena, căci se află la Weisemburg în Moravia. Din München aduce vești bune despre Asaki (sublocotenent), Lemeny și Panaiteanu cari învățau pictura.

S'a urmat în chipul acesta an cu an, până în zilele noastre, ținându-se de scurt activitatea tinerilor trimiși la învățătură, încredințându-se la diferite epoce supra-

vegherea stipendiștilor la bărbați, cunoscuți prin valoarea lor culturală.

În această privință merită să fie citată și măsura luată de Eforia Școlilor din Muntenia, relativă la înființarea unui corespondent la Paris (în 1843) pentru a priveghia pe tinerii cari merg acolo să-și facă studiile. Iată și anafora supusă Domnitorului în acest obiect, sub No. 296 din 27 Martie 1843.

Prea înălțate Doamne,

«Școlile Parisului sunt de obște cunoscute de cele
«mai înlesnitoare pentru tot felul de învățături trebuin-
«cioase. Acolo studentul deosebit de înaltele talente în
«feluri de specialități află și în vreme și în mijloacele
«de traiu o mai mare economie decât în oricare altă
«capitală. Varietatea cursurilor ce se fac în felurite științe,
«mulțimea bibliotecilor, bogăția muzeurilor, felurile
«maestrii și așezământuri de intuiție, unde studentul poate
«alătură teoria cu practica, scutirea de a plăti cevași
«pentru a pătrunde prin toate acestea, în sfârșit ilu-
«strația învățaților profesori și a căpeteniilor acestor așe-
«zământuri, sunt puternice îndemnări pentru studentul
«doritor de a săvârși învățăturile, să prefereze Parisul
«ca de singura școală a lumii, unde el poate în mai
«scurtă vreme, cu mai mare economie și în mai multă
«desăvârșire să dobândească cele mai folositoare științe.
«Dar cu cât această capitală a lumii învățate este mai
«bogată în mijloace de desăvârșirea omului în cunoș-
«tințe folositoare societății, cu atâta este bântuită și de
«feluri de stricăciuni, ce totdeauna se introduce în mij-
«locul populațiilor, unde se îmbulzesc tot felul de oameni
«și tânărul student ce s'ar lăsa fără povățuitor în noianul

«acestei capitale, ar fi ca vasul de plutire, ce s'ar a-
 «runcă fără cârmă în valurile mării. Eforia, Prea înăl-
 «țate Doamne, având în vedere aceste împrejurări, su-
 «pune Măriei Voastre, următoarele băgări de seamă și
 «chibzuințe:

«Din părinții ce duc copii în streinătate spre a-și
 «desăvârși învățăturile, unii aleg școlile Parisului și cei
 «mai mulți dintre aceștia își lasă copiii în vârstă prea
 «fragetă, fără nici un povățuitor. Iar alții deși cunosc
 «covârșrea acestor școli peste oricare altele, deși își
 «pregătesc copiii cu întâiele învățatri în limba franceză,
 «dar temându-se de multele ispite, cari în Paris foarte
 «lesne pot rătăci pe un tânăr lipsit de meător, îi tri-
 «met la alte învățături, în a cărei limbă nu le-a dat nici
 «o pregătire. Asemenea sfială a avut și Eforia de a
 «lăsa pensionarii săi să se ducă la Paris, și i-a trimis
 «la Berlin, în vreme ce ei își făcuseră învățăturile pre-
 «gătitoare mai mult în limba franceză. Dintr'această ne-
 «potrivită înstreinare a copiilor urmează, că din cei tri-
 «miși la Paris, aceia cari sunt lăsați de capul lor, ori
 «se rătăcesc în netrebnicii, sau cel puțin își pierd vre-
 «mea la îndeletniciri zadarnice, la învățături nepotrivite
 «cu trebuințele țerii noastre. Iar tinerii trimiși la alte
 «Universități, cei mai mulți își pierd o neprețuită vreme
 «ani întregi, până a învăța limba și apoi când ar pu-
 «teă să învețe și o știință, îi ajunge vârsta și ne mai
 «putând a-se lupta cu strâmtorarea despre mijloacele
 «traului în streinătate, se întorc acasă neîntemeiați în
 «nici o știință. Spre depărtarea acestei stări, Eforia a
 «chibzuit, că este de mare trebuință să aibă în Paris un
 «corespondent, o persoană cu învățătură temeinică și
 «cu caracter cinstit care având o leafă din Casa Școa-

«lelor, să fie însărcinat a priveghia de aproape toate
 «pășurile tinerilor ce se trimit acolo la învățătură, po-
 «vătuindu-i la ale lor îndeletniciri, atât pe acei pe cari
 Eforia îi va încredința lui, cât și pe cei ce îi vor re-
 «comandă părinții lor. Deosebit de aceasta să fie dator
 «a îngriji de orice alte însărcinări, îi va da Eforia
 «în trebuințele învățăturii publice, precum cumpărătoare
 «de cărți și de alte obiecte trebuitoare școlarilor, cer-
 «cetare despre persoane destoinice cari s'ar cere pen-
 «tru profesori la școlile publice sau pentru pedagogi
 «pe la casele particulare.

«Asemenea corespondent cu cerută rîvnă și destoi-
 «nicie, Eforia ar avea în persoana d-lui doctor Picolo,
 «care acum se află așezat în Paris; întinsele cunoștințe
 «ale acestei persoane, a sa iubire de strădanie întru
 «a fi folositor Românilor, precum totdeauna s'a arătat
 «aici în postul ce a ocupat în vreme de câțiva ani,
 «ca inspector al Colegiului Sf. Sava și conducător al
 «Eforiei, cheazășuesc cel mai bun rezultat din îngrijirea
 «ce i se va încredința.

«Pentru această însărcinare Eforia chibzuește că s'ar
 «cuveni a se hotărî numitei persoane din Casa școli-
 «lor o leafă de 200 galbeni pe an.

«Supunând Măriei Voastre această chibzuire, Eforia
 «plecată vă roagă, că de o veți găsi și Măria Voastră
 «cuvinișioasă, să binevoiți a da Inalta deslegare de
 «aducere la îndeplinire.

ss. *A. Filipescu, C. Cantacuzino, P. Poenaru.*

În urma acestui raport, prin Ofisul Domnitorului Bi-
 bescu, din 19 Iulie acelaș an, se aprobă propunerea,

cu modificare că se atribue suma de 250 galbeni, iar «Dumnealui Șeful Departamentului Credinței, va aduce această poruncă la îndeplinire.

ss. *Gheorghe Dumitru Bibescu V. V.*

Șeful Departamentului Credinței.

ss. *Al. Florescu.*

Doctorul Picolo, este menținut în această însărcinare până la 1848 și reintegrat în 1849.

La 1859 în urma înțelegerii dintre Ministerul școlilor din București și Iași, se numește corespondent și îngrijitor al bursierilor, profesorul dela Facultatea de Drept din Paris, Royer Collard fost Decan.

Acesta funcționează până la 1865 când moare. În-sărcinarea este menținută în buget până la 1870, cui însă a fost încredințată, nu am putut afla.

În aceste vremuri bursierii din alte părți erau controlați de agenții diplomatici. Așa la Constantinopol în anul 1849 eră corespondent agentul țerii Aristarchi.

Bursierii din Paris rămânând fără supraveghere dela 1870, dau naștere la o mulțime de nemulțumiri, ceea ce face ca Ministerul din 1882 să plătească o sumă însemnată D-lui Buisson dela Agenția Havas, pentru a publica o corespondență oficioasă cu privire la purtarea bursierilor români din Paris, cu scop de a reabilita puțin renumele serios sdruncinat din cauza unora din ei.

Această stare de lucruri menținându-se, în anul 1886 să iau măsuri ca supravegherea să fie mai apropiată. Membrii Consiliului permanent de instrucțiune în urma călătoriilor ori misiunilor speciale în streinătate, aveau obligațiunea să controleze activitatea unora din bursieri,

după informațiuni culese personal la fața locului și să depună referate speciale. Legațiunea română din Paris, cum și Decanatul Facultății de Științe din Paris, au participat de asemenea la controlul bursierilor.

Iacă și adresa 17.610 din 10. XII. 1886 [al cărui concept este scris de însăși d-l Haret secretar general al ministerului pe aceste vremuri] prin care să intervine către Decanatul facultății de Științe din Paris, ca să ia sub ocrotirea și controlul său, bursierii Statului dela această Facultate.

«Monsieur le Doyen,

«Plusieurs jeunes gens de nos compatriotes suivent
«les cours de la Faculté des Sciences de Paris, étant
«pensionnés soit par le Gouvernement, soit par l'Uni-
«versité de Bucarest. Comme la Gouvernement est em-
«pêché, par la distance, d'exercer sur ces jeunes gens,
«la surveillance nécessaire, je prend la liberté, Monsieur
«le Doyen, de vous prier de les prendre sous votre pro-
«tECTION, en vous enquérant de leur travaux et en ayant
«la bonté de me communiquer, quant cela se pourra,
«si leur assiduité correspond aux sacrifices que leur
«patrie fait pour eux».

«J'ose compter, M-r le Doyen, sur votre bien veillance
«à l'égard de ces jeunes gens, qui auront à contribuer
«un jour, dans une large mesure, à la prospérité d'un
«pays qui de tout temps, à été lié à la France par des
«liens de sympathie réciproque. Voici la liste des étu-
«diants en question.....

«Veuillez agréer, Monsieur le Doyen, l'assurance de
«ma considération très distinguée».

In urma acestei adrese supravegherea s'a menținut

până la 1890, de când totul se reduce la rapoarte trimestriale ori anuale, exigibile bursierilor, sub pedeapsă de a nu li se mai liberă sau menține bursa pe timpul următor, în caz de netrimetere.

* * *

În afară de burse și ajutoare nu s'a neglijat a se da din când în când și *misii* de cercetări în streinătate. Așa Al. Teriachiu, este primul român însărcinat de Domnul Gr. Ghica al Moldovei la Iulie 1851, să meargă în Prusia ca să culeagă notițe asupra școlilor și să prezinte un memoriu asupra sistemului celui mai bun de învățământ.

La 1855 Aga A. T. Laurian din Moldova, este trimis spre a studii organizarea școlilor din Europa.

La 1857 G. Costaforu din Muntenia, este trimis în misie în Europa, ca să studieze organizația gimnaziilor din Belgia, Franța, Italia, Elveția, Prusia, Saxonia, pe vreme de 6 luni și să prezinte un raport.

Aceasta eră starea de lucruri când, printr'un raport prezentat Ministrului de Culte în 1884 d-l Sp. C. Haret, inspector general al școlilor, face un număr de propuneri pentru bunul mers al învățământului. Între acestea, fiind vorba de recrutarea corpului didactic, citim: «când este vorba de recrutarea personalului didactic, «preocuparea Ministerului nu trebuie să se mărginească «numai a admite ca profesori pe cei mai capabili, solici- «tudină de lui trebuie să-i însoțească și după numire; să «susțină, să încurajeze pe cei buni, și să le dea mij- «loace de a se perfecționa; pe ceilalți să caute a-i în- «dreptă și dacă nu poate, să facă tot ce este prin pu- «tință pentru a scăpa școala de dâșii.

«

«Însă pentru a ajunge într'o zi să avem un număr
 «destul de mare de profesori eminenți, care să facă și
 «educațiunea didactică a celorlalți, trebuie să profităm
 «de experiența țărilor cari au în învățământ un trecut
 «ce ne lipsește nouă. Pentru aceasta ar trebui să se
 «creeze *burse de călătorie*, pentru profesorii cari se vor
 «distinge mai mult prin știința și aptitudinea lor. De
 «am trimite pe fiecare an, un timp de 6 luni, câte patru
 «cu îndatorirea de a străbate școlile din Germania, Belgia,
 «Franța și Elveția, de a observa metoadele, de a
 «adună note și material de tot felul, după cari să pre-
 «zinte Ministrului la întoarcere un memoriu detaliat, am
 putea în timp de 10—15 ani să formăm un cadru
 «de profesori luminați, indispensabil pentru regenerarea
 «corpului întreg.

Ceeace doriă la această epocă, i-a fost prilejuit să
 înfăptuească cu puțin mai târziu. În adevăr, în anii
 1885 — 1886, sub imboldul Secretarului general, fostul
 inspector Haret, se trimet în streinătate pentru scopul
 arătat mai sus d-nii I. Bogdan, Virgil Arion, D. A.
 Laurian, V. Mândreanu, G. Lucescu, V. A. Urechie,
 Scurei și C. Meissner.

În primul său ministeriat ca și în următoarele, măsura
 aceasta a fost menținută și permanentizată, prevăzându-se
 în bugetul Cassei Școalelor, sumă fixă pentru trimiterea
 pe câte 6 luni, a câțiva profesori (5—6) în streinătate;
 ceva mai mult încă această măsură a fost întinsă în
 ultimul an al celui de al 3-lea Ministeriat al său și la
 Universitate, trinețându-se câte un profesor dela cele
 2 Universități.

De altă parte din cele aproape 100 burse și misiuni cum
 și circa 900 ajutoare ce s'au servit tinerilor lipsiți de

mijloace pentru studii în streinătate, între anii 1882—1911 menționăm că 65 burse și peste 500 ajutoare au fost date numai în timpul d-lui Haret.

Incurajarea ce s'a dat deci tinerilor lipsiți de mijloace pentru a-și completa și desăvârși studiile în streinătate, devenind astfel factori importanți în progresul învățământului, din această țară, este de netăgăduit și face una din podoabele cele mai frumoase ale fostului bursier Spiru C. Haret.

VICTOR ANASTASIU

Profesor secundar în București.

ADMINISTRAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Și în administrația școalelor d-l Haret a dat directive, a stabilit principii, a pus pecetea superiorității sale intelectuale și morale. Legea de organizare a ministerului, din Maiu 1910, este materializarea gândului său din urmă; din urmă în sensul evolutiv, căci principiile ei fundamentale au fost puse de mult, din 1886; au prins treptat putere de rezistență, au primit forme aplicative și formulele din 1910 au fost ultimele înțelepte în care puteau fi întrupate. O lege de organizare a ministerului nu este rezultatul unui capriciu de ministru, ci rezultanta unei munci și preocupări de ani mulți, întru a potrivi aparatul administrativ trebuințelor permanente ale învățământului; ea nu e nici definitivă, pentru că vremurile aduc cerințe noi, oamenii și învățământul se perfecționează și schimbările lor în bine determină și perfecționarea aparatului administrativ; ea însă poate fi o lege bună dacă, cum este în cazul de față, a ținut seamă de superioritatea momentană a elementelor pe cari le administrează și cu cari administrează. Inovațiile intempestive, chiar când nu isvorăsc dintr'un spirit de ostilitate și de reclamă, au viață efemeră. Uneori înșiși făuritorii lor le formulează în așa fel că fac imposibilă aplicarea lor; ceva turburare la suprafață, care înlesnește călcarea legii, dar temeiul ei rămâne neschimbat.

Sunt de fapt două categorii 'de funcționari administrativi în Ministerul Instrucțiunii: cei din biourourile centrale, și cei de control.

Pentru cei din birourile centrale, preocupăția legiuitorului a fost ca să le asigure stabilitate și înaintare după merit, după ce vor fi fost numiți tot pe temeiul unor calități anume îndeplinite. Principiul numirii și înaintării după merit este de când lumea și, pe hârtie l-au mai pus și alți miniștri; dar numai în 1910 se putea pune cu credință că va fi respectat. În adevăr, pe vremuri, în Ministerul Instrucțiunii se aflau așa de mulți funcționari numiți și înaintați fără acest criteriu că, în sferele profesurimii se zicea: «dacă studiile tale nu-ți dau drept să fii în vreun serviciu al Țării, te poți face funcționar în ministerul nostru». O primă curățire a ministerului de astfel de elemente a făcut-o d-l Haret, ca secretar general în 1885—88; iar ca ministru, în fiecare din cele trei ministere ale d-sale (1897—99, 1901—904 și 1907—10) și cu deosebire în cel din urmă, a avut neplăcerea să repete operația din 1885, între anii 1897 și 911, adică în timp de 14 ani, d-l Haret a condus ministerul instrucțiunii nouă ani și opt luni; acțiunea d-sale a fost astfel aproape continuă, în tot cazul întinsă; funcționarii calificați au rămas, s'au format în spiritul său de muncă și de moralitate. Așa că partea din lege privitoare la funcționarii centrali, venia după o stilizare a lor într'un timp îndelungat, după fixarea fiecăruia în gradul meritat, după o mai pricepută împărțire a îndatoririlor fiecăruia; venia ca o consfințire a eforturilor de până acum și ca o protecție a celor așteptate de viitor.

Controlul învățământului coprinde pe directorii de școale, revizorii de clasa II, revizorii de clasa I, inspec-torii, inspectorii generali. Directorii de școale, membri de control și revizorii școlari de clasa II constituiesc o inno-vațiune de ale cărei rezultate suntem în așteptare. O altă inovațiune cu rezultate reale, practică în anii 1908—911, a fost funcționarea comisiei pedagogice. Doisprezece profesori dintre cei mai răsăriți, aveau misiunea să se răspândească printre colegii lor din Țară, să facă lecțiuni împreună, să discute, să îndrumeze și să se îndrumeze în meșteșugul dascălesc. Aleși din diferite părți ale Țării, duceau spre periferie gândul dela centru și aduceau la centru constatarea lipsurilor de cari sufe-riau școalele, necazurilor înpotriva cărora trebuia susținuți profesorii; — și, mai presus, generalizau binele și unificau metoadele. Cunoscând pe alții se cunoșteau mai bine pe ei înșiși; scop pentru care dispoziția eră ca, în fiecare an școlar, alți doisprezece profesori să iea locul celor din anul precedent. Directorii, elemente de control în margini bine stabilite prin reglement, și comisia peda-gogică element de cercetare, pot fi de mare folos unei bune administrațiuni a învățământului care, din cauza înmulțirii continue a școalelor, mulțimii membrilor cor-pului didactic și a lipsurilor de tot felul în viața școalei, cu greu poate fi condus și susținut numai de elementele de control tradiționale. Iar revizorii de clasa II, luați numai dintre învățătorii înaintați pe loc, răspundeau nu numai unei imperioase trebuințe administrative dar și unei concepții de înalt ordin social: administrarea învă-țământului rural prin elemente extrase și trăitoare în mediul rural.

Personalul căruia d-l Haret îi încredințase controlul

școalelor eră format: *a)* pentru învățământul primar, din șapte inspectori de circumscripție, din doi inspectori generali, din 33 revizori clasa I și din 52 revizori de clasa II; *b)* pentru învățământul secundar, din trei inspectori de discipline severe, 3 de arte și dexterități și din doi inspectori generali; *c)* pentru învățământul profesional, din patru inspectori; *d)* pentru institutelor particulare, din patru inspectori ai învățăturilor secundare și din trei inspectori ai celor primare. În personalul inspectorilor se aflau și trei inspectoare a căror deosebită preocupățiune eră educația și îngrijirea școlăreselor în laturea care fatal scapă posibilității bărbătești de a o priveghia. În total 113 persoane de control, număr foarte mic, dacă ținem seamă de mulțimea școalelor, de resfirarea lor și de cele peste zece mii de membri ai corpului didactic cari trebuiesc priveghiați, îndrumați, conduși, susținuți. Totuș suntem departe dela penuria de acum o pătrime de veac când, pentru toate școalele de atunci, ministrul nu se putea servi decât de doi inspectori și de 16 revizori școlari; și suntem mult mai bine și chiar decât în 1901 — 905 când ministerul se serviă numai de doi inspectori primari, de 33 revizori de județe și de doi inspectori secundari pentru multiplele trebuințe cari atunci nu erau cu mult reduse față de cele de astăzi.

Dar ca să se ajungă la legea de organizare a ministerului, din 1910 și la înfiriparea acestui personal de control relativ numeros, a fost trebuință nu numai de elasticitate bugetară, a fost chiar mai puțină trebuință de aceasta. Alte greutăți au trebuit înfrânate.

Cine voește să le cunoască, trebuie să meargă la origină și origina organizării școlare de azi este proiectul

de lege din 1886—87, întocmit de d-l D. Sturdza ca ministru și de d-l Haret ca secretar general. Bunurile dobândite azi au valoare nu numai în ele înseși, ci mai ales în comparație cu starea lucrurilor de atunci. Între atunci și acum, s'a scurs un restimp de 25 de ani în cari lumea n'a stat pe loc și, dacă vom constată că cele realizate azi erau dorite dar în neputință de împlinit atunci, ne vom convinge că în tot acest timp evoluțiunea lucrurilor nu s'a făcut la întâmplare ci stăpânită de o idee, iar idea apărută de cel care o formulase atunci; mai întâiu apărută prin scrieri și prin înrâurirea naturală a omului superior care fusese pătruns de nevoile reale ale școalei, apoi înfăptuită prin curgerea a celor zece ani de conducere și prefacere radicală a învățământului nostru public.

În expunerea de motive a proiectului de lege din 1886—87, la capitolele referitoare la administrarea și controlul învățământului, se constată: că controlul se face cu persoane luate din afară de învățământ; că pe membrii învățământului ocupațiunea aceasta nu-i ademenește fiindcă este slab plătită «pentru ostenele și neplăcerile ce procură»; că nu se găsesc oameni pregătiți științificește pentru această ocupațiune, de aceea Ministerul este nevoit să se servească chiar și de acele persoane «cu totul străine de ale școalei»; că, pentru a se înlătura acestea, trebuie ca ocupațiunea de control în învățământ să devie o carieră; și că, în această carieră să fie chemați «dintre cei mai distinși membri ai corpului dactilografic». Proiectul din 1886—87 n'a devenit lege, însă principiile lui au inspirat și pe alți miniștri, și au fost formulate complet numai

În legea din 1910. Numai această lege consfințește cele două principii fundamentale ale expunerii de motive din 1886—87: administrarea și controlul învățământului să se facă prin membri ai corpului didactic și ocupația acesta, care este o distincțiune, să devină o carieră. În adevăr, legile de organizare din 1892 și din 1906 dedeau ministerului puțință de a numi în inspecțiune și control persoane cari nu aparțin învățământului, ceea ce s'a și practicat, (vezi art. 51 al legii din 1902 și art. 30 al legii din 1906). Iar în administrația centrală, abia legiuitorul din 1906 s'a gândit să ceară directorilor și subdirectorilor, ca condițiune prefesoratul, dar nu în mod exclusiv. Și în legiuire și în practică, administrarea și controlul învățământului nu erau date numai în seama persoanelor distinse aparținând corpului didactic. Numai legea din 1910 a formulat definitiv acest postulat în art. 21 și 27, după care nu poți fi chemat în administrația centrală sau în serviciul de inspecțiune decât dacă ești membru titular al corpului didactic și practici de cel puțin șapte ani. Astfel s'a realizat dorința din 1886—87. Se zicea atunci: «în starea de azi a lucrurilor situația personalului revizoratului școlar este o adevărată anomalie. Revizorii de diferite grade sunt chemați a controla pe profesori, a le indica metoadele cele mai bune, la nevoie a le arăta cum trebuie să predea; ei se consideră ca ocupând o treaptă erarhică mai înaltă decât profesorii puși sub privigherea, uneori chiar sub ordinele lor. Cu toate acestea, revizorii nu se consideră ca făcând parte din corpul didactic și prin urmare, nu beneficiază de avantajele legate de această calificare. De aceea în loc ca revizorii să se recruteze de regulă dintre cei mai distinși membri ai corpului didactic, după cum ar fi natural să

se facă, ei se ieau din contră de cele mai multe ori dintre persoane cu totul străine de școală. Astfel se întâmplă că, în marea majoritate a cazurilor, revizorii sunt mai străini de ale școlii decât cei pe care sunt chemați a-i controla» (Exp. motive 1886—87, pag. 17 și 18).

Pentru a da ministrului puțința și pentru a-l forța să cheme la aceste funcțiuni, pe membrii cei mai distinși ai corpului didactic, d-l Haret a pus în lege că în aceste servicii nu se poate numi decât prin decret regal (Art. 31);—a înființat statele personale, în 1901 cele pentru școale primare și în 1908, cele pentru învățământ secundar și superior, — și a legiferat listele de prezentare (Art. 28). Aceste acte și dispozițiuni legale sprijinesc și un alt principiu superior. În expunerea din 1886—87 se zicea: «Pentru a face posibilă o bună recrutare a corpului inspectoresc, este indispensabil a pune pe revizorii de diferite grade pe un picior astfel în cât *membrii cei mai distinși* ai corpului profesoral să aibă un avantaj a fi chemați la inspectorat, în loc de a se feri de această distincțiune. *Trebuie ca revizoratul să se facă o carieră în care să se poată fixa cineva.* Numai cu modul acesta vom putea forma funcționari buni și cu experiență, numai astfel revizoratul nu se va mai considera ca astăzi, ca un post de tranziție, în care rareori se găsește câte un funcționar mai vechiu» (Exp. 1887 pag. 17 și 18). Legea d-lui Haret face din inspectorat o carieră, în înțelesul citatului, luând măsuri ca ministrul trecător să nu lase urme de politicianismul său în administrația școlii, să fie chemați la demnități dintre cei mai distinși și, prin fixarea salariilor, (art. 32), prin fixarea îndatoririlor (art. 29), a stabilității, adică a condițiunilor de îndepărtare ori pedepsire pentru gre-

șeli sau incapacitate întâmplătoare (art. 106) și prin putința de a se ridica cineva dela revizor școlar cl. II până la rangul de inspector general (art. 27), este și aci în vederile sănătoase din 1886—87: «... a permite înaintarea în corpul inspectoresc, dela gradul de revizor școlar până la acela de inspector general, neîntrerupt, bine înțeles prin împlinirea oarecăror condițiuni de stagiu și capacitate. Prin aceasta serviciul inspecțiunii devine o carieră încă și mai întinsă și mai atrăgătoare pentru oamenii de merit» (Exp. 1887 pag. 140).

Numai membri ai corpului didactic în administrația superioară și în serviciul de inspecțiune, — serviciul de inspecțiune carieră pentru elementele distinse ale învățământului, — stabilitate, acestea sunt cele trei mari principii ale legi d-lui Haret. Și după cum am văzut, origina lor se află în proiectul de lege din 1886—87. A trecut deci un sfert de secol din momentul formulării acestor idei înalte până la acceptarea lor legală. Negreșit că d-l Haret ar fi putut face să se voteze această lege chiar în 1897 — 99, când a administrat pentru prima oară ca ministru; dar priceperea vremurilor și a posibilităților momentului l-a hotărît să facă întâiu lucrarea grea, lucrarea de pregătire a elementelor și numai la urmă, legea. Experiența din 1886—87 a folosit. Atunci lumea politică chemată să discute și să voteze o astfel de lege nu eră pregătită și nu erau la îndemână nici elementele cu cari ministrul trebuia să facă legea viabilă. De s'ar fi votat, legea ar fi precedat cu atâția ani posibilitatea deplinei ei aplicări; și înlăturarea ei sau schimbările rele ce i-ar fi adus vreun ministru nepătruns de trebuințele școalei, n'ar fi surprins, n'ar fi întâmpinat pro-

testări. De atunci până acum însă vremea și-a făcut opera ei bună așa că legea din 1910 a venit la timp, ca o încheiere firească a unui lung proces de perfecțiune urmărit, ca deosebire dela 1897, foarte de aproape. Și afirm fără teamă că vreun fapt oarecare s'ar putea ridica împotriva afirmării mele că, dacă în ultimii 14 ani, ministerul instrucțiunii n'ar fi fost condus de d-l Haret, legea D-sale din 1910 nici azi n'ar fi fost posibilă. Că și astăzi se mai pot găsi persoane conducătoare care să n'o fi înțeles sau cari, înțelegându-o, să nu fi vrut s'o respecte, aș putea aduce faptul schimbărilor cu înțeles pur politic ce i s'au făcut în 1911; dar preocupăția mea este alta; este să arăt cum a pregătit d-l Haret terenul legii din 1910. Lipsesc zice cugeătorul din 1886 — 87, oameni pregătiți pentru administrația învățământului. Trebuiau deci pregătiți oameni și d-l Haret s'a aplicat zece ani, cu stăruință și încontinuu, să pregătească oameni.

Pregătirea pentru administrația și controlul școalelor prezintă două grupe de calități: posedarea solidă a unei discipline de învățământ cu un echilibru de cunoștințe din celelalte discipline care să te sprijine întru unilateralității, cunoașterea metoadelor speciale și familiarizarea cu chestiunile curente de pedagogie și de administrație școlară,—în al doilea loc, o firească înclinare pentru ocupațiunea aceasta, care trebuie ambiționată numai pentru binele ce-l poți face, pentru progresele ce ești în măsură să le imprimi, pentru izbânda cărora va muncă intensă, multă stăruință și răbdare. Pentru «slujba agitată, pentru neplăcerile și ostenele pe care le procură

dânsa în 1886 nu se prea găseau amatori; în 1912 însă, cel care o ambiționează, trebuie să se simtă că are chemare, adică pricepere, dor de lucru și spirit de abnegație și de sacrificiu.

În ce privește dobândirea primei grupe de calități au servit, pentru învățământul primar, școalele normale de învățători organizate din nou, examenele de înaintare pe loc și școala normală de institutori înființată în 1886; pentru învățământul secundar, examenele de capacitate instituite prin legea dela 1898.

Învățătorii, institutorii și profesorii ieșiți din școalele normale, din examenele de înaintare pe loc și din examenele de capacitate au adus un aer nou în școală și în împrejurimile ei. Mai stăpâni pe cunoștințe științifice, mai îndemânatici în predarea lecțiilor, cunoscători teoretici și a chestiunilor lăaturalnice dar în legătură cu școala, ei nu și-au mărginit activitatea numai încre pereții clasei, ci s'au coborât în curtea școalei, în stradă, în oraș, cercetând, discutând și dând soluții tuturor problemelor de ordin educativ și social care se impun atenției lor și au raport cu ocupațiunea lor firească. S'a născut de aci o întreagă literatură școlară, ai cărei purtători de condeiu se înmulțesc din an în an.

Iată dar că, întru ce privește superioritatea științifică și inventivă, ministerul are de unde alege, mulțumită instituțiilor înființate și organizate tot de d-l Haret. Calitățile celelalte nu se pot dobândi prin învățătură teoretică. Trebuie să ai sufletul sănătos din fire și, în suflet, dispozițiuni de muncă și sacrificiu cari, prin practicare să se desvolte. Pentru acest sfârșit trebuie să fii pus în condițiuni de muncă priitoare și în contact cu oameni cari ei înșiși sunt model de nepregetare la lucru, de

sacrificiu și abnegație. D-l Haret ne-a fost un model clasic și pentru aceasta. Oamenii de care s'a servit în supravegherea și conducerea învățământului, nu numai că au trebuit să se pătrundă de sufletul d-sale, să-i înțeleagă nobleța și adâncimea și să lucreze în consecință, dar din acest contact ei înșiși au eșit mai buni, sentiment pe care un înalt funcționar îl exprimă într'o înprejurare solemnă astfel: «calitățile le avem dela d-l Haret; numai defectele sunt ale noastre». Sentimentul acesta îl împărtășesc chiar și adversarii d-sale politici, membri ai corpului didactic. În cei zece ani de minister, d-l Haret a făcut apel la institutori și profesori fără a deosebi taberile politice; în directoratul școalelor, în revizorat, în inspectorat, în administrația centrală, în consiliul permanent, în comisia pedagogică a utilizat priceperea și calitățile sufletești ale multora cari nu slujesc aceluiaș ideal politic militant. Pentru d-l Haret idealul politic cel mare este renovarea minții și sufletului românesc și la urmărirea acestuia a chemat d-sa pe orice învățător, institutor, profesor pe care l-a văzut, fie că este bun, fie că este în stare de a deveni bun pentru urmărirea acestui ideal.

Listele de prezentare, după care să se recruteze personalul de inspecțiune, din această practică și din această preocupare izvorăseră. Intocmite de un consiliu la care luau parte reprezentanți școlari autorizați prin serviciile aduse școlii, din toate partidele politice, ele trebuia să cuprindă nume de profesori a căror alegere eră determinată numai de valoarea lor profesională, de autoritatea lor morală și de rezistența lor la muncă; și astfel erau întocmite primele liste care au fost înlăturate din practică, în 1911; iar principiul înalt și nobil al ființării lor, scos din lege.

În momentul aplicării legii din 1910, primul loc devenit liber în inspectoratul secundar, d. Haret l-a oferit unui profesor care de mult luase poziție protivnică administrației sale școlare. Și profesorul acela a primit să lucreze sub conducerea și inspirația d-lui Haret, cum mai înainte alți coreligionari politici de ai săi, făcuseră cu mândrie același lucru. Dintre aceștia cei cari s'au depărtat de d. Haret poartă de sigur cu dânsii imaginea Patriei așa cum au învățat s'o cunoască în contact cu d-l Haret, duc cu ei metoda de lucru a acestuia, se simt inferiori că nu pot să ajungă la înălțimea gândurilor d-sale și, într'o lume de politicieni cari nu-i prețuesc indestul pentru că nu-i înțeleg de loc, ei par prin tendințele și aspirațiunile lor, străini, veniți dintr'o altă lume... veniți din lumea gândurilor și sentimentelor d-lui Haret.

Paralel cu pregătirea masselor din care să se poată recruta excelenți funcționari de administrație și control, a urmărit d-l Haret și posibilitatea de a se controla treptele de învățământ prin elemente luate din chiar aceste trepte.

Între diferitele trepte școlare este o legătură de continuitate numai; o treaptă este o lărgire mintală cu rădăcini în treapta imediat inferioară, dar orizontul în care trăește fiecare treaptă este special ei; deci mijloacele de perfecționare pedagogică a fiecăreia sunt diferite și cer pricepere și desfășurare de energie în măsuri diferite. Personalul de control trebuie așadar adaptat anume treptei în care funcționează și firesc este că un învățător va fi mai potrivit element de conducere al învățământului primar rural, decât un institutor, și așa mai departe. Starea de primitivitate când toate rangurile de învățământ erau încredințate unuia și aceluiaș inspector luat dintre profesorii superiori, se aseamnă organismelor

inferioare la care mai multe funcțiuni fiziologice sunt încredințate unui singur organ. Această stare trebuia înălăturată. După o acțiune de zece ani asupra învățătorilor, institutorilor și profesorilor, în timpul căreia s'a dobândit convingerea că în cercul fiecărei trepte s'au format destule elemente capabile, în înțelesul expus, dintre care ministerul să poată în libertate alege câte îi trebuiesc și pe cele mai de seamă, d-l Haret în 1908 a trecut dela tema gândită la practica văzută, creând 52 revizori rurali lângă cei 33 urbani, creând 7 inspectorate primare și încredințând revizoratele rurale, învățătorilor înaintați pe loc; iar revizoratele urbane și inspectoratele primare, institutorilor. În învățământul secundar aplică acest principiu încă din 1907.

Dacă acum desfacem din activitatea atât de complexă și intensă a acestui ministru, normele a căror realizare a urmărit-o în așezământul administrativ și al controlului, patru mai ales isbesc pe cercetătorul pasionat de adevăr: funcțiunile de control, carieră în care să se poată fixa cineva; — întrebuințarea dintre membri distinși ai corpului didactic numai dintre cei cu aptitudini mai pronunțate pentru astfel de muncă; — conducerea și controlarea fiecărui grad de învățământ prin persoane luate din sânul aceluiaș învățământ, «să facă parte ca titular din corpul didactic respectiv»... zice legea din 1910 (art. 27); — înălăturarea preocupării politicii militante dela alegerea funcționarilor superiori ai școalei.

* * *

D-l Haret a stat ministru al școalelor cu începere din 1897, zece ani, în cifră rotundă. Întreg acest timp comp-tează, în istoria desvoltării minții noastre, ca o curmătură de drum. Omul care comandă cale nouă aveă, să

înfrâneze apucăturile rele ale trecutului și nu numai să formuleze idealuri noi pentru viitor, dar să construească întreg aparatul cu care să pună în lucrare și să dea început trainic de înfiripare a acelor idealuri. Într-o țară cu instituțiuni democratice, în 1912 suntem încă departe de idealul ca fiecare individ să fie așa de bine organizat sufletește încât să contribuie în mod conștient la viața, la prosperitatea statului și a națiunii. Acest ideal se poate ajunge prin școală. Până la 1897 puțini miniștri să gâндiseră la aceasta, și mai puțini avuseseră timp să înjghebeze plan de îndrumare a școlii în sensul de a folosi statului și națiunii. Problema nu era prea simplă și cerea, pentru punerea ei în rezolvire, muncă de mulți ani dearândul. Cei patru ani de întrerupere în activitatea de ministru a d-lui Haret au turburat puțin bunul mers al lucrurilor începute, dar nu l-au jicnit adânc; căci cei cinci miniștri intermediari au stat câte puțin în funcțiune, iar încercările unora de a strică n'au izbutit, ci au arătat că soluțiile găsite de d-l Haret erau cele bune, de vreme ce ele rezistau și se impuneau. Odată proba rezistenței făcută, profesori de toate gradele și de toate nuanțele politice cari cugetau și ei la nevoile imperioase ale Statului, s'au apropiat de omul superior a cărei inimoșie, pricepere și muncă dedea siguranță speranțelor în viitor. S'au apropiat de dânsul, l-au secundat când a făcut apel la serviciile lor și, într-o împrejurare grea când un ministru amenința să risipească tot: bani economisiți, instituții dovedite necesare și să ne reîntoarcă la moravurile școlare și administrative mult criticate și dispărute de mult, s'au strâns împrejurul d-lui Haret în falangă de luptă, iar după victorie au rămas alături ca să repare împreună ceea ce trecătoarea dar

împetuoasa furtună stricase. «Revista generală a învățământului» în acel moment și din așa concepție s'a înființat. Se vede de aci aceeaș acțiune puternică asupra profesorimii ca și asupra funcționarilor școlai. Acum de curând s'a făcut din nou proba, la congresul general din Târgoviște al învățătorilor când acestia a opus un «nolli me tangere» ministrului care năzuia să-i îndeparteze dela activitatea extrașcolară.

Merită să fie știut izvorul acestei autorități a d-lui Haret. În primul loc, ea se sprijinește pe serviciile superioare ce d-sa a adus Țerii dela 1882 încoaci, ca profesor, ce funcționar superior, ca ministru; pe conștiința ce toți o au că nu i se poate imputa nici o întu-necime intelectuală, nici o slăbiciune morală; pe marea-i iubire pentru binele public și pe perfecta-i lealitate în raporturile sale cu oamenii; în al doilea loc, pe *metoada* dumisale de a administra și de a numi funcționarii. D-l Haret este convins că ministrul trebuie să administreze nu numai cu personalul bugetar, dar și cu fiecare membru al învățământului. În cercul său orășenesc ori țărănesc, învățătorul public este cel mai nemerit element de pus la cale o reformă școlară ori socială; și, dacă fiecare ar fi pătruns de valoarea operei proiectate și de rostul său în îndeplinirea acesteia, ar rămâne prea puține din greutățile de învins prin personalul de control; de aceea a prins bucuros să stea în raporturi de corespondență cu oricât de depărtat și smerit ar fi fost cel care-i cerea un sfat, o lămurire. Și nu numai cu membrii corpului didactic, dar și cu oricare altă persoană pe care afacerile școlai au interesat-o și s'a arătat doritoare de a pune umărul la propășirea instrucției și educației publice.

În scopul de a pregăti tot mai multe elemente destoinice pentru realizarea idealului nou, d-l Haret ca cetățean a întrebuințat propaganda prin scris; ca ministru, n'a fost om care să fi probat că are anume aptitudini și pe care să nu-l fi ajutat să le perfecționeze; n'a cerut cineva o lămurire, o îndrumare și să nu-i o dea; nu i s'a adus o plângere pe care să n'o cerceteze de aproape; nu i s'a semnalat un rău de care să nu se intereseze imediat ca să dispară; a sprijinit pe cei buni și împilați de oameni și împrejurări, s'a muncit să salveze rătăciții nevinovați, și a fost neîndurat cu îndărătnicii conștiinți, cu acei cari caută în exercițiul neonest al catedrei lor mijloacele de traiu, înjosind și întunecând caracterul profesiei lor nobile. De aci o întinsă corespondență care a reclamat o muncă obositoare dar care l-a pus în măsură să cunoască cum nimeni altul nu cunoaște așa de bine și amănunțit oamenii și lucrurile Țării.

Această cunoaștere i-a dat putința să «vadă sub masca înșelătoare pe omul cel adevărat»; să nu se lase adică să fie influențat nici de simpatiile-i personale nici de agitățile stăruitoare ale politicianilor. Singura simpatie a domniei sale a fost așezământul școlar; unicul criteriu în alegerea oamenilor, în îndemnarea lor la muncă, în răsplătire ori pedepsire a fost valoarea individuală a fiecăruia privită prin prisma nevoilor școalei și a culturii masselor. De aceea, cu drept cuvânt, l-au numit „*omul școalei*”.

Când un ministru nou urcă treptele ministerului instrucțiunii și al cultelor, aceleași scări stau înțesate de solicitori de posturi, institutori și profesori, cari cer răsplata unor servicii cu totul străine de ale școalei. Aceștia se prezintă însoțiți de scrisori și de protectori

În carne și oase și, cum posturile sunt puține și solicitanți mulți, ne-a fost dat să vedem câte doi numiți într'una și aceeaș funcțiune. Luni întregi este forfota în sălile ministerului și, din slăbiciune ori teamă de a nu supăra pe unii satisfacând pe alții, ministrul ține locuri vacante ori le umple cu «însărcinați provizoriu», adică cu persoane pe care legea nu le primește și pe cari nici o calitate superioară nu-i îndreptățește la asemenea ocupațiuni. Nimic așa ceva, când d-l Haret iea conducerea ministerului. Din primul moment, toate locurile vacante sunt *oferite* și ocupate.

Mașina administrativă nu stă locului nici un moment, nici nu e tulburată de incidente neașteptate și nici lucrarea ei nu este vițiată de nerespectarea legii. Aceeaș promptitudine și acelaș sentiment când creează posturi noi, când organizează servicii noi. Nu ține seamă de nici o stăruință din afară, pentru unul sau altul, de nici o considerație de ordin străin școalei. În 1908 când a fost să numească pe revizorii școlari rurali, a chemat într'o zi din August în consiliu pe directorul și sub-directorul învățământului, pe inspectorii și inspectórii generali, pe revizorii urbani și, cu statele personale dinainte, a cercetat, s'a sfătuit și a întocmit în câteva ore lista noilor aleși. Nici unul din aceștia nu știă că ministrul a hotărît să-i pue calitățile lui de învățător la o încercare mai anevoioasă și, când au primit ordinul de numire, în modesta locuință țărănească, îmi spuneau mulți că au simțit că primesc nu o slujbă, ci o *misiune*. Aceeaș metoadă în numirea celorlalți funcționari de administrație și control. Recrutându-i pe toți dintre institutori și profesori, d-l Haret *oferă* funcțiunea aceasta aceluia pe ale cărui aptitudini le crede mai potrivite pentru noua ocupațiune. O scrisoare

ori telegramă prin care îl întreabă dacă primește să-și lepede liniștea catedrei pentru neplăcerile funcțiunii; uneori, când s'a mai servit de om sau crede că devotamentul aceluia pentru școală îl va împiedica de a răspunde negativ, nici atât. De câte ori nu l-am auzit zicând noului numit: «Noi am dispus de d-ta, domnule... fără să te întrebăm». Așa gesturi nu le cunosc decât cei *chemați* de d-l Haret. Ei au simțit în acele împrejurări că, odată cu funcțiunea ce li se încredință, primiau și *demnitatea ei*.

Metoda aceasta de a administra înalță pe oameni și dă valoare activității lor. Acestei metode datorim conștiința ce o are fiecare învățător public că acolo, în colțul lui, nu este un simplu întorcător de foi școlarilor, dar că este un frământător de idei și un puitor în valoare a energiilor naționale; că lucrarea lui este participă dintr'un tot al cărui mers sănătos și desfășurare logică se face sub privegherea unei mari personalități care are grijă să-l proteagă și să-l înalțe.

Despre acțiunea d-lui Haret asupra lumii școlare, un fapt și o vorbă.

Faptul. În ministerul din 1901 — 904, starea precară a finanțelor Statului a necesitat cunoscuta curbă. Profesorimea a fost cea mai lovită din cauză că ea eră și mai înainte destul de modest retribuită față de valoarea muncii ei și de scumpetea vieții. N'a făcut totuș nicio mișcare de protestare, fiecare convins fiind că nu se putea altfel de vreme ce celui mai destoinic apărător al ei nu i-a fost cu puțință să facă altfel. Tot astfel se reduseseră și salariile funcționarilor administrativi și totuși la chemarea d-lui Haret au răspuns destui membri ai corpului didactic cari să împlinescă

serviciile ministerului, neuitându-se la suma bugetară care poate că nici pentru transporturi nu eră îndestulătoare. Și, dacă punem că în această epocă s'au făcut cele mai multe inspecțiuni în învățământul rural și primar urban și cele mai multe construcțiuni de școale și lucrări de îndrumare spre o nouă viață a masselor inculte, ne putem da seama de intensitatea muncii funcționarilor respectivi, de mărimea sacrificiului și de puterea de abnegațiune a lor. Tot cu mijloace mai mult decât modeste, și tot în epoca aceasta, s'a înfăptuit și condus administrațiile Cassei Bisericeilor și Cassei de Economie.

Vorba.— Este a unui profesor Universitar. Acel profesor ocupase în primele două ministere ale d-lui Haret, funcțiunea de inspector general. În Martie 1908, ministrul îl cheamă într'o funcțiune mult mai delicată, în consiliul permanent. Profesorul însă lipsiă din Țară. Când s'a prezentat ministrului, acesta l-a întâmpinat cu «Noi am dispus de d-ta fără să te întrebăm».

— „*Dumneata, d-le Haret, ai dreptul sa dispui de noi ori când vei vrea și ori cum vei găsi de cuviință*“, răspunse profesorul. Frază lapidară care exprimă sentimentul tuturor membrilor cum se cade ai învățământului.

Unei astfel de personalități se datorește legea de organizare a ministerului, din 1910. Formulată după experiență îndelungată și cinstită, ea este clară și sinceră. Trebuie aplicată sincer și fără prejudecăți politice. Nerespectarea ei va avea de efect să încredințeze și pe cei mai îndărătnici despre superioritatea ei; și, când timpul va pune la locul lor ambițiunile deșarte și pretențiunile neîntemeiate, legea va reveni în cinste și splendoare.

A. LUPU ANTONESCU.

Profesor secundar în București.

CASSA BISERICII

CE A FĂCUT D-L HARET PENTRU BISERICA NOASTRĂ NAȚIONALĂ

În 1896, d-l P. Poni, ministrul Cultelor și Instrucțiunii a înființat Cassa Școalelor, o instituție de cea mai mare însemnătate pentru binele învățământului și al culturii naționale. D-l Spiru C. Haret, în trei rânduri cât a fost ministru bisericilor și școalelor, i-a dat însă cea mai mare desvoltare și-a făcut din ea pârghia puternică a Ministerului Instrucțiunii. Nu știu, ce ar fi putut să facă un ministru la acest departament, mai cu seamă în anii de criză financiară de pe la 1901, dacă n'ar fi avut ajutorul acestei instituții!..

*

În 1902, — șase ani după înființarea Cassei școalelor, — d-l Spiru C. Haret înființează și o casă a bisericii noastre naționale. Scopul acestei instituții e în rezumat următorul:

a) Să administreze toate fondurile create prin legea ei de înființare și prin alte legi, în scop de a contribui la înflorirea Bisericii și de a-i asigura bunul mers și întreținerea materială;

b) Să asigure conservarea averii mișcătoare și nemișcătoare a tuturor bisericilor, mănăstirilor și schiturilor astăzi în ființă, precum și a tuturor așezămintelor bisericesti actuale și viitoare;

c) Să controleze administrația averilor bisericilor, mănăstirilor și așezămintelor bisericești, oricare ar fi proveniența acestor averi și ori de cine s'ar administra ele...;

d) Să administreze toate averile bisericești și religioase, care n'ar intra în competența nici unui alt organ de administrație, oricărei instituții religioase ar aparține...;

e) Să administreze conform legilor toate fondurile acordate prin bugetul anual al Statului pentru administrațiunea bisericească și întreținerea cultului creștin ortodox;

f) Să administreze și să dirigă toate afacerile bisericești și religioase referitoare la biserica dominantă în statul român, la mănăstiri, schituri, la numirea personalului bisericesc, fie de mir sau monahal, la înființarea de biserici nouă, oricărui cult ar aparține, la ceremoniile religioase de orice cult, precum și la exercitarea cultelor străine în conformitate cu legile în vigoare, cu ordinea publică și cu bunele moravuri...

*

Prin stabilirea unui asemenea scop, Cassa Bisericii are în atribuțiunile ei, tot ce privește biserica noastră ortodoxă națională, ca parte materială, cât și administrarea tuturilor afacerilor bisericești, hotărâte prin legi, regulamente și canoane. Mai mult: Cassa Bisericii are în administrarea ei și afacerile privitoare la cultele străine întru cât aceasta s'a stabilit prin dispozițiuni regulamentare și uz. Cu alte cuvinte, d-l Sp. C. Haret a întemeiat o instituție, care să se ocupe în special și în deaproape cu toate chestiunile bisericești și religioase, lucrând neîncetat pentru binele și înflorirea bisericii. Ministerul

Cultelor și Instrucțiunii a fost scindat în două: Cultele au trecut la Cassa Bisericii !

D-l Haret a recunoscut totdeauna prin viu graiu și prin scris marile servicii ce a adus țerii și poporului român, biserica noastră ortodoxă națională și a accentuat cu temei, că ea le va aduce imense servicii, fiindcă biserica are la îndemână mijloace morale de care nu dispune nici o altă instituție și nici chiar școala.

*

Să vedem acum ce s'a făcut pentru biserică prin această instituție, în scurtul timp dela Aprilie 1902 încoace.

Prima lucrare importantă a Casei Bisericii a fost inventarierea avutului tuturor bisericilor, fie urbane fie rurale, fie mănăstiri, schiturii, episcopii și mitropolii. Pentru fiecare biserică se găsește un inventar special în arhiva Cassei Bisericii. Inventarul se modifică prin scăderi și adaose.

În legătură cu inventarierea s'a făcut apoi controlul gestiunilor financiare ale bisericilor urbane întreținute de comune și ale celor cu averi proprii, urbane și rurale. Operațiunea aceasta a fost foarte grea și migăloasă. S'au găsit conturi de gestiune neverificate de comune de zeci de ani.

Și când s'au verificat, s'au găsit în unele numeroase și condamnabile neregularități. S'au găsit chiar averi cu totul irosite. Unile din averi rău administrate au fost luate în administrarea proprie a Cassei Bisericii și altele sunt pe cale de a fi luate. Cassa Bisericii a căutat și caută să pună regulă aproape pretutindeni!

Paralel cu controlul și cu urmărirea averilor bisericesti înstreinate sau necunoscute, Cassa Bisericii a întoc-

mit un tablou de toate pământurile date bisericilor rurale prin diferite legi de împrăștiere, cum și de cele donate și l-a publicat spre finele anului 1904 în lucrarea intitulată: «Biserica Ortodoxă și cultele streine din Regatul român». Tabloul acesta se completează neîncetat, fiindcă multe pământuri au fost cotropite sau înstreinate și Cassa Bisericii are zilnic procese de revendicare. Dacă n'ar fi venit controlul Cassei Bisericii cu siguranță, că aproape toate pământurile s'ar fi pierdut, încetul cu încetul pentru biserică.

Și pentru ca să se cunoască situația materială și morală a bisericilor cu averi proprii, în cercuri cât mai largi, Cassa Bisericii a publicat până acum două lucrări, în care se coprink date istorice, actele de fundație, inventarul, bugetul, contul de gestiune și altele.

Una din aceste lucrări e intitulată «Șapte biserici cu averile lor proprii» și e publicată în 1904. Alta e publicată în 1910 și e intitulată «Biserici cu averi proprii», seria II-a. Treptat, treptat, se vor publica și celelalte serii.

*

Nu mult dela secularizarea averilor mănăstirești, superiorii mănăstirilor și schiturilor au început să se plângă de reaua voință și nedreptățile agenților noștri silvici. Se plâneau în deosebi, că an cu an li s'a tot luat din vetrele mănăstirilor și schiturilor, așa că numai e chip să poată trăi. N'au locuri de muncă și pentru pășunatul vitelor. Aproape toți Miniștrii Cultelor și Instrucțiunii au intervenit rând pe rând în favoarea mănăstirilor, însă fără nici un rezultat. D-l Haret, după energice stăruințe, a reușit în 1904, să se numească o comisiune, compusă din administratorul și avocatul

Caslei Bisericii și din directorul domeniilor statului și un avocat și inginer din partea Ministerului de Domenii, cari să meargă și să fixeze la fața locului veștile mănăstirilor și schiturilor, odată pentru totdeauna. Din diferite motive, luarea acesta n'a putut să se desăvârșească aproape, decât în 1910, mulțumită și d-lui Al. Constantinescu, Ministrul Domeniilor.

*

Preoții și învățătorii din comunele cu pământ rural nu puteau să cumpere nici, cel puțin, un loc de casă. Legea de împrumut se opunea la aceasta. De aceea locuiau în case cu chirie și de multe ori în cea mai mare mizerie. S'au plâns și ei, dar plângerea lor n'a fost ascultată. De abia în 1910, s'a votat un proiect de lege, prin care se interpretează art. 7 din legea pentru regularea proprietăților rurale și art. I din legea dela 13 Februarie 1879 pentru menținerea și executarea art. 7 din legea rurală dela 1864, în sensul ca «prin cuvântul *sătean* și *cultivatori săteni*, se înțeleg și învățătorii, preoții și servitorii bisericești din comunele rurale. Toate înstreinările ce se vor fi făcut în favoarea acestora sunt și rămân valabile». Cu chipul acesta s'a dat satisfacție unor vechi plângeri, pe deplin întemeiate.

*

Bisericile din comunele urbane împreună cu personalul lor sunt întreținute de comune, potrivit legii clerului mirean, afară de bisericile monumente istorice și restaurate, care sunt întreținute de Stat (Cassa Bisericii). Bisericile din comunele rurale sunt întreținute de comune, afară de personalul bisericesc (preoți și cântăreți), care e întreținut de Stat. Multe din comunele

urbane nu-și îndeplineau îndatoririle impuse de legi; nu plăteau personalul bisericesc la vreme și nici cu sumele prevăzute în lege. Tot așa și comunele rurale. Multe din ele dădeau numai câte 10 lei anual pentru întreținerea cultului și a bisericii, iar altele nu dădeau nici măcar atât. Cassa Bisericii primiă sute și mii de plângeri, atât din partea epitropiilor bisericesti urbane, cât și rurale, în această privință.

D-l Haret pentru a pune capăt unei asemenea situațiuni, prezintă în 1909 corpurilor legiuitoare o modificare a articolului 50 din legea Clerului. Aliniatul al IV-lea din acest articol a fost înlocuit prin următorul: «Plata (personalului clerical, a întreținerii bisericilor cu cele necesare cultului divin, cum și a întreținerii localului) se va face prin Căssa Bisericii căreia comunele (urbane) vor remite sumele necesare în rate lunare : mandatarea se va face pe numele parohului sau al delegatului epitropiei». Modificarea aceasta a fost votată, și dela 1 Aprilie 1910, sumele ce comunele urbane sunt datorare pentru întreținerea bisericilor și a personalului lor sunt prevăzute în budgetul Cassei Bisericii, care face plățile în mod regulat spre mulțumirea generală a preoțimii urbane.

În acelaș fel s'a procedat și cu comunele rurale. În legea comunală, s'a introdus în 1909 un articol, prin care comunele rurale sunt obligate să verse Cassei Bisericii și Cassei școalelor sumele necesare anume fixate prin legi pentru întreținerea bisericilor și a școalelor. Și dela 1 Aprilie 1909 plata întreținerii bisericilor rurale se face de Cassa Bisericii în spiritul legii și la vreme, dându-se din aceste sume în anii 1909 și 1910 și peste

300.000 lei, ajutoare pentru construcțiuni de biserici și case parohiale și pentru reparațiuni.

*

Pentru a răsplăti și a încuraja pe preoții rurali cari își îndeplinesc în deosebi datoriile pastorale cu cinste și devotament, d-l Haret a introdus în art. 43 din legea clerului un alineat în coprinderea următoare: «Parohii rurale, care au cel puțin o vechime de 15 ani și cari se vor distinge prin activitatea pastorală meritorie și prin îndrumarea parohienilor la o viață culturală și economică, prosperă, vor fi înaintați pe loc. Înaintarea se va face după recomandarea chiriarhului pentru câte un preot la doi ani în fiecare județ și sporul va fi de 25%, asupra lefii ce primește».

Preoții din comunele rurale erau îndatorați să suplinească din oficiu și parohiile vecine vacante, fără să primească în schimb pentru serviciile lor altceva decât venitul epitrahilului. D-l Haret a hotărât ca preoții cari suplinesc asemenea parohii, să primească jumătate din leafa locului supliniit sau leafa întreagă, după depărtarea parohiei suplinite. Și așa, s'a dat satisfacție preoțimii rurale și pe această cale, căci numeroase erau intervenirile și plângerile.

Fondul bugetar anume destinat pentru ajutorarea preoților invalizi, a preoteselor văduve și a orfanilor preoților, fără drept la pensie, a fost ridicat treptat dela 6.000 lei anual la suma de 40,000 lei. Și l-ar fi ridicat d-l Haret și mai mult, dacă mijloacele ar fi permis, fiindcă, suferințele sunt prea mari și o inimă simțitoare nu poate rămâne indiferentă.

•

Mare ajutor a dat Cassa Bisericii pentru construcțiuni de biserici rurale și reparațiuni, pentru cumpărarea de vase sfinte, veșminte și cărți, cum și pentru construcțiuni de case parohiale. S'a dat aproape un milion în acest scop. Și unde lipsa și sărăcia erau mai mari, acolo și ajutorul eră mai bogat. Cassa Bisericii a construit chiar biserici pe propria-i socoteală în satul Traian, Comuna Săboani din județul Roman și în satul Schitul Greci din județul Olt. A cheltuit cu ele aproape 60.000 lei. În Traian a construit și o casă parohială cum și în satul Oiești din județul Argeș. Multe ajutoare a dat și pentru construcțiuni de case parohiale. În anii 1909 și 1910 n'a rămas aproape nici o cerere pentru construcțiuni și reparațiuni de biserici cum și pentru construcțiuni de case parohiale, nesatisfăcută. Mai mult: Cassa Bisericii prin serviciul ei tehnic, a întocmit planuri tip de biserici cu o turlă, 2 și 3 turla și le-a dat gratuit ori unde s'a cerut.

Pentru reparațiuni și îmbunătățiri la mănăstiri, schituri, episcopii, mitropolii, biserici întreținute de stat și moschee, a dat peste 400.000 lei, afară de marile lucrări de la Agapia și Văratec. Tot prin Cassa Bisericii s'a construit catedrala episcopală din Galați și s'a început construirea catedralei din Sulina și a moschee din Constanța. Din propriile venituri și economii, Cassa Bisericii a putut să-și construească un local împreună cu Cassa Școalelor și cu care a cheltuit singură aproape 500.000 lei și a dat și 400.000 lei cu care s'a construit localul Sinodului și al Consistoriului superior bisericesc. A mai dat aproape 200.000 lei și pentru construirea Palatului Mitropolitan din Iași.

*

Ce a făcut d-l Haret prin Cassa Bisericii pentru monumentele noastre istorice religioase se va arăta de altcineva. Amintesc numai, că Comisiunea monumentelor istorice a căpătat vieață odată cu întemeierea Cassei Bisericii. Până atunci de abia i se știă de nume. Acum, prin legea dela înființare și organizare a Cassei Bisericii, ea funcționează pe lângă această Cassă, iar administratorul Cassei Bisericii e reprezentantul Ministerului pe lângă Comisiune și conducătorul direct al serviciului monumentelor istorice. Dela întemeierea Cassei Bisericii s'a dat pentru lucrările de reparări, conservări și restaurări la monumentele noastre istorice aproape 2 milioane, în afară de sumele ce s'au dat de M. S. Regele și de Stat pentru lucrările de sub conducerea serviciului d-lui Lecomte de Noty.

Pe lângă aceste lucrări, Cassa Bisericii a avut grija să alcătuească colecții de studii ale monumentelor și anume: fotografii, planuri, desemnuri, acuarele, copii de picturi, mularje de sculpturi, releveuri și altele, cum și să publice un buletin special pentru lucrările comisiei și diferite monografii ale monumentelor. Dorința a fost și cred că mai este, să nu se găsească monument istoric, care să nu fie studiat din toate punctele de vedere și să nu-și aibă monografia. Tot ce s'a făcut până acum la Cassa Bisericii în această privință stă mărturie de un plan de lucrări bine studiat și chibzuit!

Și ca urmare a unui asemenea plan s'a înființat la Cassa Bisericii și un muzeu de icoane vechi și de alte obiecte bisericești; s'a înființat o bibliotecă cu tipărituri vechi bisericești; s'au trimis în străinătate doi tineri talentați pentru studierea picturii bizantine; s'a înființat pe lângă tipografia cărților bisericești o secție

de iconografie spre a se putea trimite în satele noastre icoane litografiate mai frumos și mai bine lucrate; s'a început publicarea unui album, executat în cele mai artistice condițiuni coprinzând fotografiile neprețuitelor tezaure dela mănăstirile Neamțu și Secu.

*

Cassa Bisericii, după îndemnul și hotărîrea d-lui Haret a urmărit de aproape și cu toată stăruința înălțarea nivelului cultural și moral în biserica noastră națională. Așa, ea a dat ajutoare la unii din cei mai buni licențiați ai facultății noastre de teologie pentru a-și completa și specializa studiile la facultăți streine. A trimis peste hotare, în țerile locuite de Români, teologi și preoți tineri, ca să cunoască starea culturală, morală și economică a fraților noștri și cu îndatorirea de a raporta asupra celor constatate. A trimis în Germania pe timp de un an pe un preot profesor de religie ca să studieze organizația învățământului religios în școalele de toate gradele, cum și activitatea extrabisericească. A întocmit o colecție de predici populare pentru toate sărbătorile și duminicile de peste an. A prevăzut sume necesare pentru începerea retipăririi bibliei în 3 ediții, — o dorință sfântă și veche a bisericii noastre și a bunilor Români. Până acum s'au tipărit 20 coale.

A tipărit importanta și savanta lucrare a d-lui V. Pârvan, profesor la universitatea din București, intitulată «Creștinismul Daco-roman»; a început tipărirea într'o ediție populară a lucrării d-lui D-r I. Lupaș asupra lui «Andrieu Șaguna»; a însărcinat pe d-l profesor N. Dobrescu să publice un studiu asupra unei însemnate părți din trecutul bisericii noastre; a tipărit în 1904 importanta

lucrare în trei volume a lui Teofilact, intitulată «Trimiterele cele patrusprezece ale slăvitului și prea lăudatului apostol Pavel» și traduse în românește de Veniamin Costache, marele mitropolit al Moldovei și Sucevei.

A rugat prin Cassa școalelor pe d-l profesor N. Iorga să întocmească o istorie a bisericii noastre, care s'a și tipărit în două volume.

Eră și în această direcțiune un anume program întocmit, care trebuia urmărit cu toată energia !

*

Înainte de 1893, aproape fiecare biserică urbană și rurală își avea preotul ei. Prin legea clerului mirean, s'a creat însă două categorii de biserici: parohiale și filiale și numai cele dintâi puteau să aibă preoți. Multe din bisericile filiale însă se află în cătune, departe de centrul parohiei cale de 5—15 km., fără nici un ajutor și sprijin religios. De aci numeroase și întemeiate plângeri...

D-l Haret a înlăturat și acest mare neajuns religios pentru populațiunea rurală. Domnia sa a introdus un alineat în legea clerului, în următorul cuprins: «În comunele rurale, în aceleași condițiuni de studii (ce se cer pentru preoții parohi) se pot face hirotonii de preoți ajutători la orice sat sau cătun, care are cel puțin 100 de familii și care are biserică».

Populațiunea rurală se mai plângea încă de un lucru: lipsiau candidații de preoție. Cele două seminarii ale statului și seminarul Nifon Mitropolitul nu puteau să dea atâți absolvenți cu diploma de capacitate, câți trebuiau pentru nevoile bisericii. Pentru a înlătura și această plângere, d-l Haret a înființat prin bugetul anului financiar

1908—1909 încă un seminar la Bistrița, Vâlcea, și altul în Galați, cari au și început să funcționeze cu începutul anului școlar 1908—1909.

*

O deosebită grijă a avut d-l Haret și pentru ridicarea nivelului intelectual și moral al instituțiunilor noastre culturale bisericești. Așa, domnia sa a prevăzut în lege și în urmă a regulamentat amănunțit felul cum au să fie ocupate catedrele de învățământ religios dela seminarii. A urmărit idea, ca la seminarii în deosebi, să fie profesori de religie cele mai capabile și inimoase elemente din clerul nostru.

Tot d-l Haret a întocmit prin anume persoane și a tipărit prin cassa școalelor manuale didactice religioase și profane pentru întregul învățământ seminarial, o lipsă mare, de care se plângeau și profesorii și elevii. A mai luat măsuri să se întocmească și să se publice prin aceeaș cassă, tablouri intuitive religioase.

Pentru facultatea de teologie a adăogat un alineat la articolul 36 din legea clerului mirean, *ca studenții facultății să fie interni: bursieri și solvenți*. Nu cred că e nevoie să insist asupra importanței acestei cestiuni.

La internatul facultății de teologie a construit un local propriu de bibliotecă, cu săli de citire și de conferințe și cu care s'a cheltuit aproape 100.000 lei.

Biblioteca a fost înzestrată cu numeroase și prețioase scrieri religioase cumpărate de cassa școalelor și cu cea mai de seamă parte din biblioteca mitropolitului Partenie, cumpărată de Cassa Bisericii.

Cântarea bisericească e una din podoabele serviciului nostru religios. Din împrejurări, cântarea aceasta a

cam decăzut. D-l Haret n'a pierdut însă din vedere nici această cestiune. Domnia sa a numit prin Cassa Bisericii o comisiune de specialiști, care a întocmit un regulament și o programă analitică pentru școalele noastre de cântăreți. Regulamentul și programa au fost în urmă studiate de aproape și îmbunătățite de Consistoriul superior bisericesc și astăzi sunt sancționate și promulgate.

Tot în această direcțiune a tipărit prin Cassa Bisericii în mii de exemplare «Cântările sf. Leturghii, scrise pentru corurile sătești, după melodiile bisericești tradiționale» de I. Popescu-Pasărea și aprobate de sf. Sinod.

D-l Haret a numit apoi pe d-l Popescu-Pasărea și organizator de coruri sătești bisericești, care a colindat țara și a lucrat prin învățători cu rezultate strălucite.

*

Roforma legii Sinodale prin înființarea Consistoriului superior bisericesc și alte îmbunătățiri e una din cele mai mari lucrări ale d-lui Haret, pe teren bisericesc. S'au vorbit și s'au scris însă atâtea în această privință și se va scrie încă și aici, încât eu anunț numai lucrarea. Adânca mea convingere, întemeiată pe cunoașterea lucrurilor e, că această reformă, cu timpul, va aduce cele mai mari servicii bisericii noastre naționale și țerii.

Instituțiile pier dacă n'au vieață și ideal!

Cea dintâiu și mai însemnată lucrare a Consistoriului superior bisericesc și pe care țin s'o amintesc a fost întocmirea unui regulament pentru ținerea conferințelor pastorale ale preoților și diaconilor din întreaga țară, —

regulament ratificat de Sinod și decretat apoi cu decretul Regal No. 2.075 din 20 Maiu 1910.

Cine nu știe, cât a profitat școala primară și învățătorii din întrunirile lor în cercuri culturale și în conferințe didactice județene? Din discuțiile tovarășilor cu aceeaș chemare în societate iese lumină și se capătă dragostea de muncă și devotament pentru instituția pe care o reprezintă. Numai pe calea aceasta se produce acea puternică solidaritate de care au nevoie oamenii de muncă și de ideal.

De acum înainte vom vedea pe preoții bisericii noastre întrunindu-se în cercuri culturale și în conferințe generale pe județe, sub conducerea chiriarhilor sau a delegaților lor spre a discuta despre tot ce privește viața religioasă a poporului și binele bisericii. Se vor trata în cercuri și în conferințe subiecte de a pregăti pe preoți să fie buni predicatori, sfătuitori, cunoscători ai învățaturii creștine ortodoxe, îndrumători către o viață mai bună și să cunoască toate cestiunile privitoare la activitatea pastorală și a celor sociale și economice cu aplicări luate din doctrina religiunii creștine și din viața de toate zilele a poporului.

Între preoți și între învățători trebuie să fie o deplină armonie, o înțelegere și o conlucrare frățească. Biserica și școala trebuie să fie nedespărțite în acțiunea lor.

Pentru stabilirea în comun a unui plan armonic de lucrări, pentru activitatea extrașcolară a învățătorilor și pentru lărgirea activității pastorale a preoților, ținându-se seamă de nevoile speciale ale localităților, d-l Haret, în urma înțelegerii avute și a votului Sf. Sinod din 21 Octomvrie 1909, a hotărât ca revizorii școlari

să se întrunească cu protoereii sub președinția P. P. S. S. Chiriarhi, la reședința Chiriarhiei, fiind de față și un delegat al Ministerului. Conferințele se vor ține odată pe an între 20 și 30 Maiu. Rezultatul desbatelor se va aduce la cunoștința direcțiunii învățământului primar de către delegatul Ministrului și la cunoștința Cassei Bisericii de către autoritatea bisericească locală.

Iată preocupări și hotărâri pentru binele bisericii și al școalei! Iată prin ce mijloace se poate lucra pentru înălțarea poporului și întărirea țerii!

Preoțimea noastră și în deosebi cea rurală a aprepțiat cu toată seriozitatea preocupările d-lui Haret și l-a urmat la muncă cu mult suflet și devotament.

A intrat în luptă cu toată energia și perzistența oamenilor convinși și insuflețiți de un ideal... Găsim pe preoți pretutindeni în frunte sau alături de învățători la băncile populare, la cercurile culturale, la obștii și cooperative, în fruntea comitetelor pentru construcțiuni de biserici și școli etc., etc.. De cincisprezece ani încoace s'au restaurat și construit prin energia preoților atâtea biserici în sate, câte nu s'au construit de 50 ani în urmă. S'au umplut satele de biserici și de localuri noi de școli! Și d-l Haret i-a încurajat și stimulat, i-a apărat, când nevoia a cerut și i-a înălțat în fața țerii. Și-a pus sufletul pentru ei, ca prin ei să facă numai bine țerii!

*

Din cele spuse până acum în chip sumar rezultă cred, că d-l Haret a lucrat pentru biserica noastră națională, tot cu atâta pricepere, inimă și stăruință ca și pentru școală. El poate fi numit deci cu drept cuvânt nu numai «omul școalei» ci și «al bisericii». Vor veni

zile, când roadele năzuințelor și muncii lui obositoare vor fi apreciate după dreptate de toată suflarea românească la lumina strălucitoare a adevărului obiectiv, întemeiat numai și numai pe preocupări patriotice. Se va vedea luminos atunci, că numai spre ce e bun și folositor în serviciul obștesc și-a pus el toată energia caracterului și puterea superioarelor lui însușiri morale și intelectuale.

PETRU GARBOVICEANU

Profesor secundar în București.

D-L SPIRU C. HARET ȘI BISERICA

Iată un om în toată accepția cuvântului. Iată un Ministru harnic, cinstit și iubitor de neam. L-am cunoscut încă din anul 1884, pe când era Secretar General al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, care era instalat pe acea vreme, în casele d-rului Cheresteni din Calea Victoriei, unde tânărul preot Nicolae Nicolescu, deservent pe atunci la biserica Albă, era deseori chemat, de d-sa, să primească jurământul funcționarilor noi numiți în acel minister.

D-l Spiru C. Haret, domiciliu în acel timp pe strada Modei, și îmi aparținea ca enoriaș. Am avut chiar fericirea să botez ca preot, pe unicul său fiu, care din nenorocire — regret și astăzi — s'a prăpădit așa de timpuriu. Deși lovit de soartă în tot ce avea mai scump, a suferit durerea cu resemnare creștinească și încurajat de tovarășa sa de viață, d-na Ana Spiru Haret l-am văzut pe d-sa atât ca ministru cât și ca profesor, alergând în toate unghiurile țării, pentru a întemeia școli în care să se lumineze fiii poporului și silindu-se a da educațiune și instrucțiune tineretului, întocmai cum s'ar fi îngrijit să dea acestea, mult regretatului și iubitului său copil. Munca și devotamentul ce a depus în lunga și neobosita sa demnitate de Ministru, pentru îndru-

marea învățământului în școale, este mai pre sus de orice laudă. L-am văzut și l-am admirat, rezolvând hârtii chiar în timpul ședințelor Sf. Sinod, când aci nu erau în discuțiune chestiuni mai importante. L-am văzut chiar în tren mergând spre Sinaia, cum lucră cu șefii de serviciu din ministerul său, cu unul până la Ploești, cu altul până la Câmpina și cu altul până la Sinaia, pentru ca să fie la curent cu lucrările departamentului său.

Când nu mai eră ministru, l-am întâlnit și l-am văzut lucrând cu planșeta pe câmp ca inginer, pentru delimitarea unor moșii particulare — cum de pildă este moșia Potlogi din jud. Dâmbovița, și altele, — unde, deși chemat și plătit de proprietari, spre a le delimita moșiile, totuș nu eră lipsit nici aci de simțul de dreptate și imparțialitate, dând fiecăruia partea ce i se cuvine.

Nici la guvern, nici în opoziție nu l-am văzut amestecat în afaceri, ce n'ar fi fost de resortul și competența sa, și cari i-ar fi atins măcar cât de puțin demnitatea de ministru și prestigiul său de om.

Rabdă și tace, deși știe multe. Nu cere certificat de botez politic oamenilor de treabă și cari muncesc cinstit, dar nici nu iartă pe cei cari nu-și văd de treabă și nu muncesc cu cinste și devotament pentru carieră. Iată adevăratul om de stat!

La începutul carierei sale, îmbrățișase cu mai multă căldură școala decât biserica; dar convingându-se, nu după multă vreme, că tinda bisericii noastre a fost prima școală de cultură și de avânt național, și că biserica și școala sunt cele două columnne puternice, pe cari se reazimă edificiul nostru religios, cultural și național, a îmbrățișat cu aceeaș dragoste și căldură și biserica ca și școala. Pe când tipăream în ediții populare: «Viețile

sfinților» și alte cărți religioase morale, folositoare de suflet, l-am văzut nu odată, ci de mai multe ori, ducându-se în persoană la tipografia Gutenberg, spre a se interesă dacă a apărut încă vreo carte, spre a o ceta și pe aceasta, și a sorbi din izvorul curat și limpede al literaturii noastre bisericești, în care s'a păstrat limba curat românească, și din care s'au adăpat strămoșii noștri în cursul veacurilor bătrâne.

Nu pot uita emoțiunea și lacrămile de bucurie ce au podidit pe piosul creștin și inimosul român Iorgu Dumitrescu de lângă Ghergani, când i-am cetit și înmănat, la sfințirea unei biserici din jud. Dâmbovița, scrisoarea autografă a d-lui Spiru C. Haret și i-am atârnat pe piept „*Coroana României*“, oferită acestui pios creștin, care a cheltuit din averea sa peste 300.000 lei cu tipărirea mai multor cărți religioase, și pe cari d-l Haret le-a distribuit gratuit, după dorința acestui creștin, tuturor elevilor din școalele rurale și bibliotecilor școlare din întreaga țară.

L-am văzut acum câțiva ani în urmă, luptând împreună cu mult regretatul și vrednicul său colaborator D. A. Teodoru, apărând religia strămoșească de uneltirile veneticilor cari, după ce prin bunătatea și generozitatea noastră de inimă, le-am oferit adăpost, și le-am dat loc, spre a-și face casă și grădină pe pământul nostru strămoșesc, caută a sări și prăda grădina noastră, și a unelti pe fel de fel de căi, contra celor cari le-au dat ospitalitate.

L-am văzut în primăvara anului 1907 iscăbind, împreună cu Ierarhii Bisericii, manifestul prin care chemă preoțimea a-și împlini o mare și sfântă datorie, de a sfătuî poporul, ca să cruțe țara de acel teribil flagel,

de care bunul Dumnezeu să ocrotească în viitor scumpa noastră patrie.

În sfârșit, l-am văzut luptând pentru a înfrăți clerul superior cu cel inferior și a-l adună la olaltă, spre a conglăsi împreună promovarea intereselor bisericii și neamului nostru, prin înființarea Consistoriului Superior Bisericesc.

În toamna anului 1910, deși suferind, m'a însoțit pe un timp friguros, în primele zile ale lunii Noemvrie la punerea pietrei fundamentale a frumoasei și monumentalei catedrale, ce s'a ridicat la Sulina, în fața mării.

Mergând după aceea la M-reă Celic-Dere din jud. Tulcea, a vizitat școala „*Sf. Ana*“ pentru pictura bisericească, biserica cea nouă, care acum s'a învelit, și școala de adulte din acea mănăstire, care a fost ridicată prin osârdia mea, dar cu ajutorul bănesc ce mi s'a acordat de Ministerul Cultelor. Iar când a auzit pe călugărițe, în mare parte rusoaice, cetind în biserică și cântând leturghia pe 3 voci, în limba românească, fața-i suferindă se înseninase și inima-i tresălta de bucurie de cele ce a auzit și văzut, că se lucrează în scumpa noastră Dobroge, fiica României, rătăcită atâtea veacuri prin neamuri străine; pentru care la plecarea sa din mănăstire, a oferit Maicilor din punga sa suma de 100 lei, după cum le-a oferit în vara aceasta și d-l Ministru Arion, când a vizitat mănăstirea; a cercetat continuarea lucrărilor de acolo și a inaugurat școala „*Regina Elisabeta*“ pentru țesătorie națională, școală ridicată pe jumătate din fondul oferit de d-l Haret, iar restul oferit de d-l Arion.

Plecând de aci la mănăstirea Cocoș și văzând o parte din vechile chilii ruinate, iar pe călugări mâncând în frig, la trapeză, a acordat cu toată bunăvoința suma ne-

cesară, pentru repararea învelitoarei chiliilor și coșurilor și cumpărarea sobelor necesare la trapeză; fapt pentru care întregul sobor la plecarea din mănăstire i-a mulțumit cu lacrimi în ochi, că i-a scăpat de ploi în chilii și de frig în trapeză.

Intorcându-ne la Galați și vizitând școala de cântăreți bisericești, a propus Sf. Sinod reorganizarea acestor școale și trecerea lor în bugetul statului; astfel că regulamentul pentru organizarea școalelor de cântăreți și cel pentru ținerea conferințelor pastorale a preoților din toată țara se datoresc inițiativei și stăruinței acestui distins Ministru de Culte.

Ce voi zice de fondurile acordate pentru pictura și mobilierul frumoasei Catedrale Episcopale din Galați, de solitudinea pentru alegerea terenului, alcătuirea planului și acordarea mijloacelor, pentru începerea monumentalei catedrale dela Sulina?

Ce voi mai zice pentru trecerea în bugetul statului a 60 de călugărițe dela mănăstirea Celic-Dere și 10 călugări dela Schitul Saun cari, până acum doi ani munciau la câmp, spre a-și câștiga hrana prin sudoarea frunții lor?

Ce cuvinte de laudă se cuvin acestui mare Ministru al țerii și ocrotitor al neamului, că pentru luminarea locuitorilor Dobrogeni a oferit mănăstirii Cocoș o tipografie, în care să se tipărească cărți religioase și patriotice, pentru redeșteptarea sentimentului religios și național în această parte a țerii, împetriștată cu neamuri și confesiuni străine?

Iată motivele puternice cari m'au determinat, ca cu prilejul aniversării a 60 de ani de vârstă a d-lui Spiru C. Haret, să scriu și eu, smeritul Episcop al Dunărei de

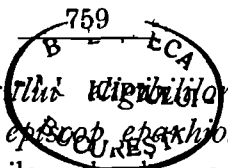
jos, aceste rânduri, în cari pe de o parte să-mi exprim recunoștința și admirația pentru tot ceea ce a gândit și făptuit acest mare Ministru, distins profesor și inimos cetățean român, pentru țara și neamul nostru; iar pe de altă parte să-l dau ca pildă, spre a fi imitat în muncă, cinste și devotament, de toți cei ce aspiră la greaua sarcină de Ministru al țerii.

Rog pe bunul Dumnezeu, care în trecutul nostru vijelios a ocrotit scumpa noastră patrie și a făcut să răsară din mijlocul neamului românesc bărbați geniali și patriotici, să păstreze în deplină sănătate, până la cele mai departe margini ale vieții pământești, pe acest om de seamă, *care a fost și este cineva*, — și să tot ridice din sânul neamului nostru asemenea bărbații cu dor de țară și iubire de neam.

NIFON EPISCOPUL DUNĂREI DE JOS.

MODIFICAREA LEGII SINODALE, FĂCUTĂ DE D^L SPIRU C. HARET

Timp de aproape patru decenii, biserica română s'a aflat sub regimul legii sinodale din 1872, care prescria felul de alegere al ierarhilor și de conducere al bisericii. În acest lung interval de timp nu în totdeauna însă au fost fericite alegerile căpeteniilor noastre bisericești și de multe ori conducerea supremă a bisericii noastre a lăsat de dorit. Deaceea, din diferite părți s'au ridicat, în anii din urmă, glasuri cari susțineau modificarea unora sau altora din dispozițiunile legii sinodale din 1872, ori adaogerea în acea lege de dispozițiuni nouă. Dintre bărbații de stat, cel dintâiu care a îmbrățișat, în toată întinderea ei, care a căutat să rezolve problema, a fost d-l Spiru C. Haret, fost în mai multe rânduri Ministru al cultelor. Pentru bunul mers al lucrurilor în biserică, d-sa a văzut că modificarea legii sinodale din 1872 se impune, și ~cu toate dificultățile ce a întâlnit, prin legea din 1909, d-sa a adus legii din 1872 acele modificări, pe cari le-a crezut necesare pentru buna stare, propășirea din biserică. La două principii mari se reduc, în ultima analiză, modificările pe cari d-sa le-a făcut vechei legi sinodale. Aceste două principii sunt:

1. *Lărgirea cercului eligibililor la demnitățile de mitropolit și de episcop eparhial*, deschizând cale liberă «tuturor membrilor clerului român», lucru care eră oprit de legea din 1872, prin aceea că prevedea ca alegerea mitropoliților să se facă numai din numărul episcopilor eparhioți, iar a episcopilor numai din numărul arhierilor titulari. Evident că restrângerea cercului eligibililor numai la câteva persoane nu ne da posibilitatea de a avea în fruntea bisericii noastre pe cele mai bune elemente, pe cari le-ar fi putut da întregul cler românesc. Această restrângere contravenia apoi și vechei practice din biserică, precum și uzului din trecutul bisericii noastre. De aceea, prin legea din 1909, lărgindu-se cercul eligibililor la toți membrii clerului român, cari, după canoane, pot fi aleși, s'a pus temelia progresului în biserică, s'a înlesnit elementelor de valoare calea de a ajunge în fruntea bisericii, făcându-se, bineînțeles, alegerile, numai pe baza muncii și a meritului.

2. *Preoțimea să-și spună și ea cu temei cuvântul în diferite chestiuni bisericești*. Sub regimul legii din 1872, preoțimea, cu toate că putea să numere, și a și numărat, elemente de valoare, nu eră nici măcar consultată în chestiuni bisericești, nu-și putea spune cuvântul în chestiuni cari o interesă și pe ea de aproape, nu putea să se rostească, printr'un organ al său, în chestiuni cari priviau bunul mers al lucrurilor în biserică. Ierarhii apoi cari au păstorit în cele patru decenii din urmă nu au știut să dea cea mai bună îndrumare lucrurilor; pe lângă acestea, între ei și preoțime începuse să se nască un antagonism, care nu ar fi dat roade bune. De aceea o apropiere trebuia fă-

cută între membrii clerului înalt și între membrii clerului de mir; de aceea o conlucrare a tuturor pentru binele și ridicarea bisericii trebuia să aibă loc. Lucrul acesta s'a realizat de legea din 1909 prin instituirea consistoriului superior bisericesc, alăturat pe lângă sfântul Sinod.

Aceste două principii din legea sinodală din 1909, păstrate și aplicate cu sfințenie, pot, de bună seamă, deschide o eră de propășire în biserica română, iar celui ce le-a înfăptuit într'o lege se cuvine laudă și mulțumire din partea tuturor celor ce țin la binele și ridicarea bisericii noastre.

N. DOBRESU

Profesor la Facultatea de Teologie.

CONSISTORIUL SUPERIOR BISERICESC

În anii din urmă Biserica Română a fost înzestrată cu câteva legi nouă de organizare: *legea clerului mirean, legea Cassei Bisericii și legea pentru înființarea Consistoriului superior bisericesc.*

Fără îndoială, primul pas uriaș pentru rezolvarea stării materiale a clerului din regat, a fost legea clerului. Odată făcut acest pas, clerul român a căpătat ființă legală în stat, a dobândit o nouă viață, a început să se miște treptat într-o altă atmosferă și, în sfârșit, a înțeles că trebuie să lucreze cu puteri nouă atât pentru promovarea intereselor bisericii, cât și pentru dezvoltarea morală și economică a fiilor neamului nostru.

Mișcarea preoților, în bine și cu folos, a deșteptat, fără întârziere, atențiunea tuturor oamenilor de bine și în deosebi a conducătorilor țerii, cari s'au grăbit să le dea și alte legi folositoare.

Între acestea un loc important îl ocupă *legea Consistoriului superior bisericesc.* Prin ea s'a dat posibilitatea preoților să se adune în sfat cu P. P. S. S. Episcopi ai țerii și împreună să se ocupe de nevoile duhovnicești ale bisericii și ale credincioșilor ei.

Nici că se poate o lege mai bună și mai eficace ca aceasta, pentru că preoții cari trăesc la țară și chiar la

oraș, în mijlocul poporului, îi cunosc mai bine, mai temeinic nevoile morale și economice; așa că în sfatul cel mare — Consistoriul superior bisericesc — preoții pot să aducă, în deplină cunoștință de cauză, toate luminile trebuitoare, lumini cari pot să scape din vedere P. P. S. S. Episcopi; pot în sfârșit să aducă foloase reale bisericii și neamului.

Mi se va spune, biserica noastră este episcopală și deci n'au ce căută preoții în sfatul bisericii. Așa este, dar Consistoriul superior bisericesc n'are competența să se ocupe de chestiunile referitoare la credință, ci numai de chestiunile curat duhovnicești. Dar afară de acestea, întrucât ierarhia bisericii creștine ortodoxe este compusă din: episcop, preot și diacon, nu înțeleg de ce n'ar fi chemați toți membrii bisericii, prin delegațiune, să se ocupe de afacerile duhovnicești ale ei.

Nu înțeleg de ce atâta prigonire contra preoților ca să nu se adune în sfatul bisericesc cu P. P. S. S. Episcopi! Oare ei nu fac parte din ierarhia bisericii și nu slujesc aceluiaș Dumnezeu și la acelaș altar? Idealul ar fi atins tocmai prin conlucrarea tuturor la olaltă și călăuziți pururea de duhul dragostei evanghelice.

Se poate ca legea actuală să aibă trebuință de mici modificări, dar principiul ei este *sfânt și folositor*.

În această chestiune s'a scris, pro și contra, atât de mult, încât socotesc de prisos să mai revin asupra lor. Opiniunea publică este destul de edificată.

Țin să declar și să afirm, cu acest prilej plăcut, că instituțiunea botezată: *Consistoriul superior bisericesc*, are să aducă în decursul timpului roade atât de folositoare bisericii, încât nu se pot calcula acum.

Marele bărbat politic, valorosul fiu al neamului nostru,

care a înzestrat biserica română cu legea Consistoriului superior bisericesc, este d-l **Spiru C. Haret**.

Imi plec fruntea cu respect și nețărmită dragoste înaintea Domniei Sale și rog pe milostivul Dumnezeu să-l păstreze deplin sănătos, până la cei mai depărtați ani ai vieții, pentru folosul sfintei noastre biserici și al neamului românesc.

PR. I. CONSTANTINESCU-LUCACI

Profesor secundar în București.

CONSISTORIUL SUPERIOR BISERICESC

După cum celelalte biserici, în lumea ortodoxă, au progresat și progresează din punctul de vedere cultural, estetic și administrativ, nu se cuveniă, se înțelege, ca biserica noastră națională să rămână în urmă. Până la unirea Moldovei cu Valahia, anul 1859, s'au făcut în decursul vremii, și într'un principat și întraltul, pentru sporirea evlaviei și cultivarea a tot ce este frumos și folositor, multe acomodațiuni și împrumutări dela alte biserici ortodoxe, cum e de pildă: în desvoltarea slujbei bisericești; în îmbrăcăminteia preoților; în înveșmântarea pompoasă a Ierarhilor țerii la sfintele slujbe; în pregătirea candidaților de preoție, nu numai cu studii teologice, dar și cu cunoștințe profane, ca dâșii să aibă o cultură generală trebuitoare timpului; în înființare de Consistorii Eparhiale și altele. Iar dela unire încoace, simțindu-se nevoie a se înființa, în anul 1872, Sf. Sinod, neîmulțindu-se, în acest scop, nici Eparhiile țerii și nici știrbindu-se ceva din numărul de membri cerut de Canoane, pentru completare, s'au legiferat Arhieriei titulari; apoi s'a întemeiat Facultatea de Teologie și s'au regulamentat costume clerului mirean, admițându-se pălăria și unele semne de distincțiune; s'a făcut Legea clerului mirean, introducându-se defensorii ecleziastici; și altele. Toate aceste mai de pe urmă, ca și cele mai

de demult, efectuându-se progresiv și în deplină liniște, și cu aprobarea tuturor celor bisericești, ca și a celor politicești.

Și acum, pe urmă, în anul 1909, avându-se în vedere multele nevoi venite cu timpul asupra bisericii noastre românești, găsitu-s'a cu cale a se înființa și Consistoriul superior bisericesc, adică de a fi chemați și reprezentanți de ai preoților de mir, spre a fi consultați asupra acelor nevoi și trebuințe, și a fi deci de ajutor conducătorilor canonici ai bisericii întru vindecarea multor rele ce s'au arătat și se arată, cum și întru înrădăcinarea frumoaselor și mântuitoarelor deprinderi și ocupațiuni în popor.

Cunoscută este în deobște multa silință și strădanie ce și-au dat și-și dau înalții Ierarhi ai țerii în îndeplinirea grelei lor misiuni, dar agrul fiind înțelenit și intemperiiile multe și variate, Țara și Biserica, prin conducătorii și aleșii săi, a chemat și reprezentanți luați din rândurile preoților.

Făcutu-s'a o încercare în anul 1865 de a se chema reprezentanții preoțiinei alături cu Ierahii țerii într'un Sinod General, dar alcătuirea-i fiind considerată ca ne-canonică, n'a putut dură, și s'a înființat Sf. Sinod, în chipul cum am zis.

Totuș, din toate părțile, se auziau cu stăruință susținându-se că, într'o țară constituțională și după pilda altor țeri ortodoxe, e nevoie de a fi chemați și preoții de mir spre a fi consultați. Trebuiă însă bărbatul doririi, omul de stat, care simțind în chip desăvârșit pulsul patriotic al vremii, să caute a urmă indicațiunilor lui. Acesta fu d-l Spiru C. Haret, care a făcut o adevărată epocă la departamentul Instrucțiunii și al Cultelor,

înscriindu-și o pagină de aur în analele dezvoltării culturale și economice a țerii. D-sa care, pe tărâmul culturii intelectuale, dobândise până aci meritatul titlu de om al școalei, și care, în năzuințele de a desrobi economicește populația rurală, fusese ajutat și de preoțime, se gândi acum a deșteptă și în treptele mai de jos ale acesteia un mai mare avânt și o mai simțită emulațiune și pe tărâmul desrobirii morale a poporului, — lucrare se înțelege mult mai grea și mult mai anevoioasă decât cea intelectuală și economică. D-l Haret proiectă deci înființarea Consistorului superior bisericesc și, în acest scop, d-sa, cum este și firesc, solicită și avu și concursul patriotic al Chiriarhilor țerii, afară de unul singur, — din a căruia pricină se născură discuțiuni și se provocară învinuiri în potrivea celor ce-și dăduse adeziunea și îmbrățișase această operă cu căldură evanghelică și românească. Cine nu știe însă cu câtă râvnă și cu câtă tărie n'a lucrat și n'a apărât d-l Ministru Haret Consistoriul superior bisericesc; cine nu știe cum Sf. Sinod, în frunte cu II. PP. SS. Mitropoliți ai țerii, a respins neîncetat învinuirile ce se aduceau înființării acestei instituțiuni bisericești. Dumnezeu deci, prin aleșii săi, a apărât această sfântă instituțiune și o va apăra și întări spre slava numelui său, spre binele bisericii ortodoxe și a neamului nostru românesc, cum și spre lauda Sf. Sinod și cinstea d-lui Haret și a tuturor celor ce l-au ajutat la înfăptuirea acestei salutare opere.

Să trăească d-l Spiru C. Haret !

Economul IOAN ANTONOVICI

Profesor de religie la liceul și școala secundară-profesională
de fete din Bârlad.

DOMNUL HARET ȘI ȘCOALELE CĂLUGĂRIȚELOR CATOLICE

Una dintre numeroasele chestiuni grele și delicate pe cari le-a rezolvit în cel mai mulțumitor chip d-l Spiru Haret, în timpul cât o fost ministru, este și chestiunea școalelor catolice.

Încă din 1867 congregațiunea călugărițelor catolice «Notre Dame de Sion» a înființat în Galați o școală particulară de fete. Acesteia i-a urmat apoi o a doua, în Iași, și o a treia, în București (1896).

Conducătoarele și personalul acestor școale au știut să atragă din ce în ce mai mult și prin tot felul de mijloace un număr considerabil de fete, cari să-și facă educațiunea și instrucțiunea în școalele lor. E de notat și de regretat că marea majoritate a populațiunii școlare a acestor școale a format-o și o formează ficele de Români, nu numai din stratul de sus al societății, ci și din cel mijlociu. S'au găsit chiar preoți, și încă din cei dela țară, cari și-au dat fetele să învețe în aceste institute. Eră, și mai e încă în capul multor naivi, ideia greșită, că acolo se învață mai mult și mai bine ca în școalele statului și ca în pensioanele românești de fete, că se dă educațiune mai aleasă, că școalele călugărițelor papistașe ar fi școale de elită.

Incurajate și ajutate din toate părțile, atât bănește, cât și moralicește, călugărițele s'au pus pe lucru, au pâșit cu hotărâre spre înfăptuirea planului lor, care nu

eră de a da lumină și bună creștere ficelor de Român, ci de a le prinde în mreșile lor viclene, de a le face să părăsească religiunea strămoșească și să îmbrățișeze catolicismul. Fățarnicele maici își îndreptau deosebita lor luare aminte și-și dau toate osteneala ca să convertească mai ales pe fetele de bună familie, cu un nume mare și cu avere cât mai multă. Nu erau neglijate însă nici cele mai sărace, căci și acestea, convertindu-se, și multe din ele călugărindu-se, aduceau însemnate servicii congregațiunii în urmărirea scopului de propagandă. Mijloace din cele mai de osândit, lipsite cu totul de scrupul și pline de rafinerie, au fost întrebuințate, spre a putea influența asupra fragedelor suflete ale tinerelor vlăstare și a le hotărî să urmeze voința perfidelor pescuitoare de suflete și vânătoare de avuții. Câte ființe nevinovate n'au căzut victimă acestor curse! Câte familii românești au fost și sunt încă îndurerate de înstreinarea de ele, de ducerea pentru totdeauna în streinătate, de îmbrăcarea vălului negru al călugăriei, sau de dispariția fără urmă a câte unei tinere fete din sânul lor! Câte milioane, în bani sunători sau în efecte, și câte averi românești n'au trecut în stăpânirea congregațiunii de pe urma tinerelor Românce trecute la papistășism prin ademenirile călugărițelor din congregațiunea Notre Dame de Sion!

Dacă manoperele de convertire nu izbutesc, bunele maici se mulțumesc și numai cu simpatia ce știu să infiltreze în inimile elevelor lor, cari — după ieșirea din școală, căsătorindu-se și devenind mame — vorbesc de bine școalele călugărițelor, își dau fetele și îndeamnă și pe alte mame să-și dea de asemenea fetele *să învețe la călugărițe*.

Succesul pe toată linia obținut de călugărițe timp de mai multe decenii le-a făcut să devină îndrăznețe. Să nu mai țină seamă de datoriile ce au față de țara care le-a oferit o ospitalitate atât de largă, și să nesocotească legile și autoritățile școlare.

Astfel, ele au deschis în institutele lor, fără nici o autorizare, tot felul de școale și chiar un *hotel garni*; și-au făcut programe de studii după bunul plac și potrivite cu scopul lor de prozelitism; au neglijat cu totul învățământul geografiei și istoriei patriei, precum și al religiunii ortodoxe, care în semn de batjocură eră predat de ele însăși; au căutat să atrofieze în sufletele copilelor sentimentul național și să le infiltreze chiar sentimente antinaționale; au mers cu îndrăzneala și nesocotința până să ne insulte și dinastia domnitoare, numind pe Maiestățile Lor Regele și Regina, Monsieur et Madame Charles; au tratat necuviincios pe inspectorii și inspectoarele școlare, cari s'au dus să inspecteze școalele lor; au răspuns obraznic la ordinele ministeriale sau nu le-au dat nici un răspuns, etc. etc.

O astfel de stare de lucruri nu putea și nu trebuia să fie tolerată. Trebuia să se pună cât mai curând capăt acestei îndrăzneli nerușinate și fără pereche în istoria neamului românesc din partea unor streini adăpostiți pe pământul nostru. Trebuia, căci altfel ar fi fost o înjosire și umilire națională. Totuș nici un ministru de Culte și Instrucțiune, până la d-l Haret, nu s'a ocupat serios de această chestiune atât de importantă.

D-l Haret, îndată ce a luat cunoștință de neregulele ce se petreceau în școalele călugărițelor, a trimis conducătoarelor lor (12 Iulie 1904) un ordin sever, prin care le puneă în vedere: să se conformeze în totul regulilor

căroră sunt supuse școalele particulare, în ceea ce privește cursurile, examenele, personalul didactic etc; să predea în limba română cursurile de religie, limbă maternă, istorie și geografie; să însărcineze cu predarea religiei pe un preot ortodox sau pe o altă persoană ortodoxă cu suficientă cultură teologică, și să înceteze cu desăvârșire orice încercare directă sau indirectă de a influența asupra elevelor ortodoxe, pentru a le face să treacă la catolicism.

Pentru îndeplinirea acestei din urmă dispozițiuni s'a impus fiecărui institut ca să angajeze câte un preot ortodox, care să se ocupe de educațiunea religioasă a elevelor române ortodoxe și s'a pus obligațiunea ca aceste eleve să fie duse regulat, Duminica și sărbătoarea, la cea mai apropiată biserică ortodoxă, spre a ascultă sfânta leturghie.

În termen de zece zile conducătoarele institutelor trebuiau să răspundă ce anume măsuri au luat pentru aducerea la îndeplinire a acestui ordin ministerial.

Răspunsul s'a dat la timp, dar n'a fost satisfăcător. Călugărițele, socotind că lucrurile vor merge tot ca până aci, au invocat tot felul de pretexte pentru cari nu se conformaseră în trecut legilor și regulamentelor școlare și au făgăduit că li se vor conforma în viitor.

D-l Ministru Haret nu s'a mulțumit însă cu aceasta, ci într'un alt ordin (No. 42.019 din 2 August acelaș an) le-a explicat cum înțelege d-sa să se aplice dispozițiunile din ordinul său anterior, acordându-le un nou termen de cinci zile, în care să răspundă la al doilea ordin al său.

Nici de data aceasta călugărițele n'au înțeles cu cine aveau a face și—potrivit tacticei lor din trecut—n'au mai răspuns nimic, crezând că ministrul va cedă numeroaselor stăruințe ce se puneau pentru a lăsa în pace pe bieteles maici și a face uitată chestia școalelor lor.

Ministrul însă n'a ținut seamă decât de ceea ce-i dicta luminatul său patriotism și conștiința datoriei ce-i impunea înaltul post ce ocupă în stat, și a trimis în judecata Consiliului permanent al instrucțiunii pe conducătoarele celor trei școli ale călugărițelor catolice.

Procesul a durat mai mult de o săptămână (în prima jumătate a lunii Septembrie, 1904). Răposatul D. A. Teodoru—fost Secretar General al Ministerului Instrucțiunii, iar pe atunci inspector școlar—era însărcinat cu susținerea acuzațiunii, iar cunoscutul istoric și academician, d-l Alex. D. Xenopol, era apărătorul călugărițelor. S'au dat atunci pe față lucruri cari trebuie să umple de indignare și revoltă pe orice bun Român și să ne facă să roșim cu toții de nepăsarea și de prea multa toleranță de cari am dat dovadă dela cei mai de sus și până la cei mai de jos din țara aceasta, față de cele trei focare de propagandă subversivă împotriva neamului nostru și a religiunii strămoșești. S'au petrecut chiar scene sfâșietoare. O doamnă, chemată ca martoră, a povestit cu lacrămile în ochi și cu durerea în suflet, cum unica ei fiică—care fusese dată să învețe în institutul călugărițelor din Galați—a fost răpită de călugărițe, cum a căutat-o la institutul din Iași—travestită în lăptăreasă—și prin țeri streine, dar n'a fost cu puțință să-i dea de urmă.

Consiliul permanent în majoritate (d-nii C. Dimi-trescu-Iași și I. Bianu) a hotărât închiderea institutelor pe cel puțin un an și retragerea autorizării de funcționare.

Hotărârea era absolut dreaptă și pedeapsa propusă de consiliu pe deplin meritată. Totuș d-l ministru Haret, spre a închide gura celor cari îl acuzau că lucrează cu pornire împotriva călugărițelor și spre a le ridică acestora orice motiv de a se plânge că sunt persecutate,

n'a aplicat pedeapsa propusă de Consiliul permanent, ci le-a acordat o nouă păsuire de două luni (10 Octomvrie—10 Decemvrie), pentru ca tustrele institutele să se pună în regulă față de Minister, în ceea ce privește autorizarea de funcționare a întregului personal, programele, orarele, listele complete de cărți și autorizarea de funcționare a fiecăreia în parte, din secțiunile din care se compun aceste școale. Odată cu aceasta se retrase autorizația de funcționare conducătoarei institutului din Galați și a celui din Iași, cum și altor câteva călugărițe profesoare.

Acestor dispozițiuni călugărițele s'au supus fără să mai crâcnească, pentru că abia acum văzură ele că nu se pot jucă cu un ministru ca d-l Haret. De unde altădată răspundeau în scris ministerului *că în veci nu va călca picior de preot ortodox peste pragul școalelor lor*, acum nu numai că primiră ca profesori de religie și educatori în privința religioasă ai elevelor ortodoxe pe preoții designați de minister, ci se conformară tuturor dispozițiunilor de cari mai înainte nu voiau să audă. Cât de înțeleaptă a fost procedarea d-lui ministru Haret și cât de salutare au fost urmările ei se vede cu prisosință din faptul că dela 1904 și până acum școalele catolice n'au mai dat de lucru ministerului.

Meritul d-lui Haret este cu atât mai mare în această chestiune, cu cât domnia sa a avut de luptat cu greutăți mari și de multe feluri și de învins piedici serioase cari i se puneau din diferite părți. Laudă și cinste lui !

I. MIHĂLCESCU

Profesor la facultatea de Teologie.

ROLUL DEFENSORILOR ECLESIASTICI IN TIMPUL CAND D-L SPIRU C. HARET A FOST MINISTRU

Prin legea clerului mirean din 1893, între persoanele de control bisericesc (circa sacra) s'a prevăzut și *Defensorii ecclesiastici*, ca reprezentanți ai Ministrului Cultelor, și cu anumite atribuțiuni, prevăzute în lege, și mai bine definite prin regulamentul de punerea în aplicare a acestei legi.

La înființarea acestor organe de control, legiuitorul din 1893 de sigur că a fost împins de necesitatea, ca Statul, care de aici înainte și-a luat în grija sa întreținerea bisericilor și a personalului respectiv, în special a bisericilor dela parohiile rurale cu personalul deservent, să exercite dreptul său de control și anume: dacă legile și dispozițiunile ministeriale se aduc la îndeplinire de acei ce sunt puși să le execute, nu numai cu privire la partea materială a parohiilor, dar și la partea morală a preoților și celuilalt personal deservent. Atribuțiunile defensorilor ecclesiastici sunt prevăzute în cap. III din legea clerului mirean și în mod amănunțit arătate în art. 67—79 inclusiv din regulamentul de aplicare a legii.

Conservatorii de toate nuanțele, atât prin întruniri

publice cât și prin gazete, au făcut o mare larmă pe chestiunea necanonicității legii Consistoriului superior bisericesc, opera partidului liberal, fără să se poată preciza în mod serios necanonicitatea. D-l Spiru C. Haret, care este un mare și bun român și un bun creștin, dar fără să trâmbițeze, râvnitor de progresul și înălțarea sfintei noastre biserici — pavăza naționalității — a chemat la lucru pe tot clerul mirean, pe cuvioșii monahi prin reprezentanții lor, precum și pe aleșii instituțiilor de cultură bisericească, ca împreună cu Sf. Sinod să realizeze o măreață operă.

Dacă ar trebui să se numească necanonică o lege și cu drept cuvânt, este legea clerului mirean din 1893. Din mulțimea de articole din regulamentul legii și pe care le au la îndemână defensorii eclesiastici, ca reprezentanți ai Ministrului pentru a face întrebuințare ori când, pomenesc numai Art. 79. Prin acest articol se dau defensorilor eclesiastici puteri, care sub raportul canonic, sunt numai de competența șefilor Eparhiei.

„Defensorii vor priveghiă asupra obligațiunii preoților de a îndeplini pe rând oficiile religioase, în „diferitele biserici ale parohiilor“.

Asupra cui deci trebuie îndreptată învinovățirea? Asupra Ministrului și implicit asupra guvernului din 1909, autorul legii consistoriului superior bisericesc, sau asupra celui din 1893, autorul legii clerului mirean? Unde este necanonicitatea? Un amestec și deci o impietare a drepturilor ierarhice, din punct de vedere administrativ bisericesc a unui funcționar laic—ca defensorul eclesiastic — nici că se mai poate. Prin alineatele de sub art. amintit până la 9 inclusiv, defensorilor li se dă dreptul ca ori când, să dea în judecata bisericească pe acei preoți,

cari, nu că nu vor fi la înălțimea misiunii lor preoțești, dar să satisfacă pe cutare personaj politic, fără însă ca chiriarhul respectiv să aibă dreptul de a se opune la aceasta. Aș putea cită chiar persoane, din acele ce ocupă astăzi demnități însemnate, dar mă opresc — cari în dorința de a aveă pe preoții de pe moșii numai pentru interesele lor, acelora ce le stau dimpotrivă — conștienți de însemnătatea misiunii lor, le înjghebau numaidecât un denunț la minister cu învinovățiri, unele mai neîntemeiate decât altele și imediat și un defensor eclesiatic în localitate. Am cercetat multe cazuri de așa natură și niciodată nu m'am-potrivit răutăților, nefiind astfel vederile Ministrului pe care-l reprezentam.

Ori de câte ori partidul Conservator a deținut puterea, legea clerului prin defensorii eclesiastici a fost aplicată ca instrument politic.

Nu odată acești funcționari în loc de a ajuta pe ministrul respectiv în toate cestiunile referitoare la bunul mers al intereselor bisericesti și la îndeplinirea rolului pe care-l are preotul în mijlocul păstoriților săi, au fost transformați în agenți politici. În nenumărate rânduri și mai ales în timpuri de alegeri, am avut nefericirea să-i văd cutreerând orașele și satele pentru a face prozeliți dintre preoți, punându-se la dispozițiunea persoanelor politice și satisfăcându-i, când preotul nu i-a servit interesele.

Unii defensori, pentru interese politice au mers până acolo, că s'au făcut apărătorii unor preoți, dovediți de Serviciul contab. Casei Bisericii și de Inalta Curte de Conturi, că și-au însușit din banii bisericilor unde erau parohi. Deși faptele erau perfect dovedite, înaintea

consistoriului, defensorul a cerut achitarea, contrar părerilor revizorului eparhial, care a cerut pedepsirea. Ce să facă defensorul? avea doi prefecți pe capul său.

D-l Haret a înțeles cu totul altfel rolul defensorilor. În îndeplinirea atribuțiunilor, prestigiul lor, întru nimic să nu fie atins, și în aplicarea legii clerului, autoritatea canonică a P. P. S. S. Episcopi și I. I. P. P. S. S. Mitropoliți să rămână neștirbită.

După cum am amintit mai sus, sub toate ministerele d-lui Haret, neîntrerupt, am avut cinstea să fiu defensor eclesiastic, deci mai bine de 11 ani. Ba în ministerul cel dintâiu din 1897, până la 99, eram singur în toată țara. Niciodată, nici măcar să înțeleg nu mi s'a dat, că în anumite împrejurări trebuie să servesc și partidul, lucru ce mi l-a confirmat și ceilalți colegi. Eram în adevăr organ de controlor al preoților, dar pentru vederile lor politice manifestate chiar și în public contra partidului liberal, nu le-am cauzat nici un neajuns. Așa am înțeles noi rostul nostru, pentru că așa erau și vederile d-lui Haret. Activitatea extra-bisericească eră ținta sa, și la aceasta ne-a cerut foarte mult și sprijinul nostru pe care l-am dat din toată inima. Voiă ca preoții să corespundă sfintei lor chemări de a *fi lumină a lumii și sare a pământului*. Știți că la aceasta nu se poate ajunge decât prin învățături folositoare poporului; prin servicii regulate la biserică; prin credință în tot ceea ce propoveduește; printr'o purtare corectă față de toată lumea cu care ar veni în contact; prin respectul legilor și a autorităților constituite în stat; prin hărnicie, economie și cumpătare, ca astfel să fie pildă vie pentru toți păstoriții săi.

Ori de câte ori am avut ocaziunea să vorbim cu d-l

Haret asupra diferitelor afaceri de serviciu, ne sfătuiă și ne puneă chiar îndatorire, de a nu fi jandarmii preoților, de a nu le aduce nici o jignire și în anchetele pe care le facem să nu punem patimă. Față de înalții ierarhi să avem tot respectul ce li se cuvine și prin felul nostru de a proceda să nu punem în conflict ministerul cu autoritatea bisericească, căci o administrație bună și folositoare pentru țară și biserică, se face numai atunci, când ambele puteri—ale statului și bisericii merg mână în mână, ajutându-se una pe alta și urmărind acelaș țel—*înălțarea bisericii* și prin aceasta binele și fericirea țerii.

Acesta ne-a fost programul în tot timpul defensoratului de sub ministerele d-lui Haret și pe care l-am executat cu dragoste.

Activitatea extra-bisericească a preotului pe tărâmul moral-economic și de luminător al poporului, a fost ținta de căpetenie a d-lui Haret și la realizarea căreia a cerut și sprijinul defensorilor.

D-sa a înțeles, că rolul preotului în parohia sa nu este numai de a face slujba la biserică; de a boteză, cunună și înmormântă etc., ca să tragă beneficii materiale, ci să se întindă mai departe, de a fi un factor însemnat de progres și civilizație în mijlocul parohienilor, atât cu cuvântul cât și cu fapta.

Cu câtă dragoste și mulțumire sufletească nu ne vorbiă de unii preoți cari i-au înțeles gândul și câtă veselie nu-și manifestă, că sămânța aruncată a căzut pe pământ bun, pentru care le-a acordat și diferite distincțiuni. Urmând imboldul său, ne-am pus toate silințele ca preoții să fie cu adevărat părinții duhovnicești ai creștinilor, învățătorii neclintiți ai dreptei credințe; con-

ducători iscusiți de suflete și povățuitorii statornici în mijlocul parohienilor, pentru a putea deșteptă cu mai multă înlesnire și fără întârziere în ei marele sentiment al *iubirii de neam, al dragostei către aproapele, al grijii de familie și al datoriei ce cu toții avem în fața lui Dumnezeu*. De a ne supune cu bunăvoință și credință legilor țerii și a ajuta cu căldură și dreaptă judecată la a lor împlinire. Am stăruit ca preoții să ajungă a fi pildă frumoasă și luminoasă creștinilor încredințați păstoririi lor, după cuvântul Sfintei Evanghelii: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă lucrurile voastre cele bune și să mărească pre Tatăl vostru cel din ceruri» (Math. Cap. V vers. 16).

Prin îndemnul și măsurile luate de d-l Haret, unii preoți înțelegând cursul vremurilor, în unire cu învățătorii s'au pus pe muncă fără preget, care a dat rezultatele cele mai strălucite. Unele sate și-au schimbat cu desăvârșire fața prin înființarea a o mulțime de instituțiuni folosite de țărănimii, *ca bănci populare, cooperative*, diferite societăți, etc., cari au adus o înviorare și o deșteptare a satelor cu privire la credința strămoșească.

D-l Haret și-a arătat toată dragostea, înființând un număr mare de parohii. D-sa a rupt zăgazul care prin legea clerului dela 1893 împiedecă înființarea de parohii, limitându-le la o cifră peste care cu mare greutate se putea trece. O mulțime de sate cu numărul îndestulător de credincioși erau lipsite de preoți. În Dobrogea și mai ales în părțile muntoase ale țerii, unde în timpuri rele comunicațiunea este foarte anevoioasă s'au înființat cele mai multe parohii. Lipsa parohiilor și deci a preoților slăbiă credința, ceea ce eră un pericol mare pentru țară.

La administrația Casei Bisericii se găsesc dosare

întregi cu plângeri sfâșietoare de-ale locuitorilor creștini, că de ani de zile n'au auzit cuvântul lui Dumnezeu în biserică și nici n'au văzut pe preot în satul lor; că mor pruncii nebotezați și cei în vârstă nemărturisii și neîmpărtășiți; că chiar cei morți stau zile întregi neînmormântați, până ce ajung în putrefacție, din cauza lipsei de preot, sau a prea marei îndepărtări și mai ales pe timpuri anevoioase.

Și în această direcțiune concursul defensorilor i-a fost prețios. Toate plângerile locuitorilor au fost cercetate la fața locului comunicând rezultatul prin referate amănunțite cu schițe de plan, cari, în cea mai mare parte au fost aprobate. Să se cerceteze colecțiunea «Monitorului Oficial», de unde se poate vedea numărul parohiilor înființate sub ministerele d-lui Haret.

Pentru a se preîntâmpina lipsa de preoți propovăduitori dreptei credințe a mai înființat 2 seminarii la Galați și Mănăstirea Bistrița din Jud. Vâlcea, (acum strămutat la R.-Vâlcea, reședința Eparhiei Râmnicului Noul-Severin), desființate prin legea din 1893, dimpreună cu alte 4 a căror lipsă este mult simțită. Cu multă dragoste deci a lucrat d-l Haret pentru luminarea țaranului român, prin înființarea a o mulțime de școli rurale și tot aceeaș râvnă a pus și pentru credința strămoșească.

Aceste spuse sunt prisosul de recunoștință datorit d-lui Spiru C. Haret, fost ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice. D-sa a deschis căi largi pentru lucrătorii în via Domnului și pentru luminătorii poporului, ca astfel prin ei Dumnezeu să se preamărească și Țara să înainteze pe calea progresului și a civilizațiunii.

G. VÂNTU

Profesor la Gimnaziul din Huși.

SCURTĂ PRIVIRE
ASUPRA
CESTIUNII CONSERVĂRII ȘI RESTAURĂRII MONUMENTELOR ISTORICE
IN
ROMÂNIA

Ca pretutindene, și la Români, interesul pentru rămășițele istorice și monumentale ale trecutului a trebuit să se nască odată cu organizarea vieții lor publice. El a crescut pe măsură ce această viață s'a dezvoltat și s'a valorat prin răspândirea și propășirea culturii. Relațiunile cronicarilor noștri — ales cei moldoveni — și ale călătorilor străini prin țerile române vădesc în deajuns aceasta. Astfel Urechie Vornicul arată că după «troian» se cunosc semnele puterii marelui Împărat al Râmului. Simeon Dascălul rectifică date din vechile anale cu mărturii scose din pisaniile bisericilor străbune. Miron Costin și, după el, fiul său Nicolae, se străduiește să afle și să arate origina daco-romano-genoveză a vechilor cetăți moldovenesti. Ei citesc și tălmăcesc, pentru lămurirea contemporanilor, inscripțiile de pe monetele și pietrele romane descoperite pe vremea lor în țară. Eru-ditul Principe Dimitrie Cantemir și contemporanul său din Țara Românească, învățatul Stolnic Constantin Cantacuzino, merg și mai departe cu interesul lor pentru

monumentele trecutului. Cel dintâiu întreprinde chiar săpături arheologice, iar cel de al doilea cercetează cu deamăruntul pisaniile și epitafele vechilor biserici și mănăstiri, spre a restabili cronologia țerii. Puind astfel cercetările lor anticvarice în serviciul istoriei, ei pot fi socotiți ca cei dintâiu arheologi români. După dâșii interesul pentru monumentele noastre crește și se răspândește tot mai mult. Dovadă mărturiile vechi, cercetările de mai apoi și studiile din zilele noastre, — aceste din urmă sfârșind cu întreaga pleiadă de cercetători și amatori ce lucrează astăzi pe terenul antichităților românești, — special a celor bisericesti.

Paralel cu acest interes nu s'a dezvoltat însă și sentimentul public pentru speciala îngrijire și conservare a monumentelor noastre. La noi, ca nicăeri. Căci cestiunea aceasta, a îngrijirii și conservării monumentelor istorice, ca preocupare cultural — socială mai înaltă și mai generală, e o cestiune a timpurilor moderne. Odinioară totul în această privință atârna dela măsura sentimentelor de pietate ale urmașilor față de operele înaintașilor. Ștefan cel Mare reface lăcașurile sfinte ale strămoșilor, începând cu acel dela Rădăuți al lui Bogdan Vodă Descălecătorul, Lăpușneanu pe ale lui Alexandru cel Bun și Petru Rareș pe ale marelui Ștefan. Asemenea Mateiu Basarab prefăce bătrânele fundații religioase ale strămoșilor săi Basarabești, iar Constantin Vodă Brâncoveanu pe acele ale lui Mateiu Basarab, și așa mai departe.

Lucrările aceste nu erau însă lucrări de restaurare, așa cum se înțeleg astăzi. Ele păstrau vechiul caracter al monumentelor refăcute sau prefăcute atât cât hotără înțelegerea și sentimentul artistic al meșterilor mai mult

decît al Domnilor. Evident că un Vasile Lupu, bunăoară, dacă ar fi pus la cale vreo refacere de acestea, ar fi recomandat să se respecte elementele trecutului, ca unul ce aveà, pe lângă un sentiment artistic remarcabil, și o deosebită înțelegere pentru ele. Căci dela el ne-a rămas acea scrisoare, unică în felul său, prin care înțerezicea lui Cehan Racoviță Logofătul, ispravnicul său la zidirea bisericii Sf. Gheorghe Zograful de lângă Vaslui, să iea piatră dela curțile domnești ale lui Ștefan cel Mare de acolo, că «acesta lucru nu să cade să facem, că nu iaste cu cinste». Și vor mai fi fost și alții asemenea acestui înțelegător Domnitor, căci altminteri n'ar fi putut ajunge până la noi atât de vechi și de multe monumente străbune.

Epoca prefacerilor nefericite a venit mai târziu, a ținut puțin și n'a fost generală. Ea cade la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea și a pornit dela meșterii arhitecți străini, veniți în țerile noastre după afaceri. Oficios a fost patronată, în Țara Românească, sub Bibescu și Știrbei, în timpul cărora s'au alterat și prefăcut prin reparații multe importante biserici și mănăstiri, între cari Tismena lui Vladislav Vodă și Bistrița fraților Craiovești. Cu toate acestea și atunci eră destulă înțelegere pentru însemnătatea istorică și artistică a vechilor noastre monumente. E suficient să amintesc în această privință rezoluția pusă la 1856 de Caimacamul Alexandru Ghica pe o adresă a Episcopului de Argeș, prin care acesta cerea cuvenita autorizație pentru repararea bisericii sale catedrale. «Se priimește — scria el — din toate cerutele reparații, numai acele ce nu s'ar atinge de părțile atisticelor sculp-

turi și podoabe, și de turnuri, carele toate trebuiesc pipăite cu respect și de artiști superiori».

De preocupări mai serioase, de ordin cultural-social, pentru cunoașterea și studierea monumentelor noastre istorice, în vederea conservării și restaurării lor, nu poate fi vorba decât odată cu organizarea României ca stat modern. Silințele remarcabile ale lui Kogălniceanu, reconstrucțiile cam fantastice ale lui Asaki și descrierile romantice ale lui Alecu Russo și Gr. Alexandrescu, pentru a deșteptă interesul public față de ruinatele cetăți și părăsitele lăcașuri sfinte ale glorioșilor noștri Voivozi, sunt un fel de preludii ale primei preocupări mai serioase pornită dela Stat în această direcție: instituirea în anul 1860 de către Al. G. Golescu, ministrul Cultelor în Țara Românească, a unei comisii de bărbați competenți, care să întreprindă cercetări istorico-arheologice pentru cunoașterea și studierea monumentelor bisericesti ale țării.

Această comisiune se alcătui din Al. Odobescu, Cesar Bolliac, Maiorul Pappazoglu și Al. Pelimon. Cel dintâiu, luându-și partea leului, regiunea cea mai bogată în vechi și prețioase biserici și mănăstiri, Argeșul cu ținuturile de peste Olt, își îndeplini desăvârșit însărcinarea. Cu competența-i cunoscută și cu entuziasmu-i rar pentru studiul antichităților, el ne dă frumoase și valoroase monografii istorice, arheologice și artistice asupra monumentelor ce avu să cerceteze și studieze. Din nefericire lucrarea sa nu ne e cunoscută decât în parte — din ceeace s'a putut istovi de nimicnicire de prin arhivele Ministerului de Culte și publică de Odobescu însuș, de V. A. Urechîa, de Gr. Tocilescu și de subscrisul. De

pe urma acestei lucrări ne-a rămas și artisticul album, lucrat de pictorul elvețian H. Trenk, după indicațiile și instrucțiile eruditului arheolog, cuprinzând 148 planșe cu vederi ale monumentelor, detalii arhitectonice, pisani, epitafe, odoare, odăjdii, etc. — planșe ce se găsesc azi, în cea mai mare parte, prin donațiunea M. S. Regelui, în posesiunea Muzeului de Etnografie și Artă națională și câteva, ca zestre mai veche, la Muzeul național de Antichități.

Dintre ceilalți trei membri ai comisiei, — Cesar Bolliac, reținut de afaceri politice, publică mai târziu, în 1862, în volumul «Mănăstirile închinare», rezultatul cercetărilor sale. Firește, ele nu sunt nici pe departe la nivelul lucrării lui Odobescu. Totuș, cu predilecțiile sale arheologice, Bolliac a izbutit, mai ales prin stilul său clar, bogat și vioiu, să le facă interesante și plăcute. Pappazoglu, un anticvarist și colecționar pasionat, n'a publicat nimic cu acest prilej, în schimb însă a inventariat, a adunat și a păstrat o bogată colecție de antichități românești, mai ales bisericesti, cari deasemenea au ajuns, acum patru ani, în posesiunea numitelor muzee și a Academiei Române. În sfârșit, Pelimon a făcut și el ce a putut, după cum s'a exprimat, vreo doisprezece ani în urmă, un scriitor în Columna răposatului Hasdeu, de unde s'au luat știrile de mai sus.

Cestiunea secularizării averilor mănăstirești a contribuit și ea la cunoașterea și punerea în valoare a vechilor noastre monumente istorice, prin studierea documentelor de proprietate și prin inventarierea obiectelor bisericesti, din cari, atunci, multe s'au înstrăinat prin călugării greci. Bogata literatură la care a dat naș-

tere această cestiune servă și astăzi întrucâtva celor ce se ocupă cu studiul antichităților românești.

Dar numai cu începutul domniei M. S. Regelui Carol se pune pe tapet, în adevăratul înțeles, cestiunea conservării și restaurării monumentelor naționale. Aceasta nu însemnează că îndată s'a și lucrat efectiv în această direcție, căci într-o țară în care erau atâtea de făcut, desigur nu cestiunea aceasta era să fie pusă în primul plan. S'au dat însă îndemnuri și s'au luat inițiative din cari au rezultat mai apoi preocupări serioase și lucrări efective pentru conservarea și restaurarea monumentelor noastre istorice.

În călătoriile făcute prin întreaga țară în primii ani ai domniei, M. S. avu prilejul să cunoască o bună parte din bătrânele fundații religioase ale Voevozilor noștri. Atunci pictorul Carol Száthmáry fixă, în pictură și acuarele, câteva din aceste monumente, în tipul și starea în care se găseau ele pe acea vreme, lăsându-ne astfel nu numai frumoase lucrări artistice, ci și unice documente istorice de acest soi. Dar interesul și îndemnul Suveranului merg și mai departe. În Maiu 1867, cu prilejul unei călătorii la Curtea de Argeș, examinează personal primul proiect de restaurare a bisericii episcopale de acolo, datorit arh. Burelly, proiect ce nu s'a putut pune în executare din cauza sumei mari de bani ce reclamă. În Aprilie 1869, M. S. își rezervă prezența comisiunii instituită atunci pentru restaurarea mănăstirii Neamțu, pe urma focului ce o distrusese câțiva ani mai înainte. Aceasta «spre a urmă de aproape lucrările și a le da o personală impulsie». La 1873 ridică din nou cestiunea Curții de Argeș, unde se în-

cepuseră lucrări mai mici de restaurare, sub direcția arh. Muntureanu. În frumoasa cuvântare adresată noi investiților episcopi de Roman, Râmnic, Buzău și Argeș, la 29 Ianuarie din acel an, arătând cum «conservarea cu sfințenie a mănăstirilor și bisericilor trebuie să fie cea mai scumpă datorie pentru fiecare din noi, căci ele nu numai că sunt sfintele noastre locașuri, ci și monumentele de căpetenie ale istoriei strămoșești», M. S. spune despre biserica mănăstirii de Argeș: «ziua când voi vedea acest monument redus în toată vechea sa splendoare, voi saluta-o cu fericire. . . . » Decât ziua aceasta nu era să vină așa curând. În Maiu, Suveranul, mergând din nou la Argeș, rămase cu totul nemulțumit de lucrările lui Muntureanu. O comisiune de cercetare fu orânduită. Ea ceru desărcinarea arhitectului restaurator și oprirea lucrărilor până la noi dispoziții.

Constanta preocupare pornită dela Capul Statului pentru cestiunea conservării și restaurării monumentelor istorice deșteaptă, se vede, interes mai larg. În anul următor, 1874, Ministrul Cultelor B. Boerescu publică un regulament pentru instituirea unei comisiuni speciale pentru conservarea și restaurarea monumentelor. Prin acest regulament îngrijirea monumentelor e pusă sub privigherea unei comisiuni de bărbați competenți, cari aveau să le cerceteze, să le inventarieze, să le studieze și să avizeze asupra tuturor cestiunilor privitoare la conservarea și restaurarea lor. Regulamentul acesta e bază a legii din 1892, care, nu numai în esență, ci și în modul de redactare, nu este altceva decât o ediție prescurtată, pe alocurea puțin modificată, a lui.

A doua zi după publicarea acestui regulament (7 Apr-

lie), în fruntea Departamentului de Culte veni d-l Titu Maiorescu. D-sa procede la fapte. E cel dintâiu ministru care pune la ordinea zilei, în mod serios, cestiunea restaurării vechilor monumente bisericești, începând cu catedrala episcopiei dela Curtea de Argeș. În acest scop d-sa numește comisiunea de care am amintit, compusă din Al. Odobescu, D. Berindei, Al. Orăscu, Th. Aman și alții, care să studieze cestiunea restaurării începute la strălucita fundație religioasă a lui Neaghe Basarab. Pe baza raportului acestei comisiuni și la recomandarea M. S. Regelui, d-l Maiorescu consultă pe renumitul Viollet le Duc, care deleagă pe colaboratorul său de Baudot să vină în țară, să studieze monumentul și să desemneze lucrările de restaurare. Acesta înaintă un detaliat raport însoțit de un deviz de lucrări, pentru a căror executare Viollet le Duc recomandă pe d-l A. Lecomte du Noüy.

Cu întemeierea serviciului special de restaurări de sub direcția d-lui A. Lecomte, cestiunea restaurării monumentelor noastre bisericești intră în faza cea mai serioasă. La 1875 încep lucrările la Curtea de Argeș și, înainte ca acestea să fie terminate, la 1882 se încep Trei Erarii din Iași, doi ani în urmă Sf. Nicolae Domnesc tot de acolo și fosta Mitropolie din Târgoviște, iar la 1885 biserica Sf. Dumitru din Craiova. Firește, nu e aci locul și nici cel ce scrie aceste pagine în situație să arate fazele prin care a trecut serviciul d-lui A. Lecomte dela 1875 până azi, — timp deci de aproape patru zeci de ani. Sarcina aceasta incumbă unei persoane în măsură a cunoaște lucrurile mai de aproape.

Ceeace trebuie relevat, e faptul că multă vreme lucrările, susținute fiind de interesul călduros și plin de

nălejdii bune al celor chemați a le patrona, moral și material, au mers bine. Mai târziu însă se manifestară nemulțumiri și se iviră critice asupra modului cum înțelegea directorul serviciului să efectueze lucrările de restaurare ce i se încredințase. Și aceste nemulțumiri și critice au mers crescând, așa că Ministerul, care alimentă, în baza unui contract, serviciul d-lui Lecomte, se văzù, la un moment dat, în fața unei adevărate campanii, susținută prin articole de presă, prin broșuri și prin interpelări în Parlament.

În fruntea acestei campanii stăteau câțiva tineri arhitecți, căci istoricii arheologi autorizați, Odobescu și Tocilescu, rămaseră deoparte: cel dintâiu mulțumit de lucrările d-lui Lecomte, iar cel din urmă cufundat în cercetările sale arheologice din Dobrogea, special în săpăturile dela Adamclissi. Campania rămase așadar a fi susținută numai de arhitecți, cari, punând multă pasiune în scrierile lor, făcură din cestiunea restaurării monumentelor istorice o cestiune de interes public, ce și azi, după atâția ani trecuți, poate fi readusă, sub aceeași formă, la ordinea zilei, ceeace, pentru folosul obștesc, e mai bine să se evite, mulțumindu-ne a judecă lucrările d-lui Lecomte după rezultatele ce le avem înaintea: — ca bogate monumente de artă, produse în timpul nostru, prin imitarea celor pe cari le-au înlocuit.

Pentru acest cuvânt, încheiem aci paragraful privitor la serviciul special de restaurări de sub direcția d-lui Lecomte. Înainte însă se cuvine a semnală interesul viu pe care Suveranul țării l-a arătat în permanență acestui serviciu, interes care a mers până a-l subvenționa din casseta regală în curs de opt ani de zile, începând dela marea criză financiară din 1901. Interesul

acesta, purtat monumentelor însăși, a fost pus în evidență, cu diferite prilejuri, de cei ce s'au ocupat, în timpul din urmă, cu cestiunea restaurării monumentelor noastre.

Concentrarea a tot interesului oficialității în jurul lucrărilor d-lui Lecomte, avu, pentru cestiunea ce ne preocupă, un rezultat negativ: celelalte monumente bisericesti ale țerii au fost oare cum date uitării. Pornirea etusiastă de odinioară pentru cercetarea, cunoașterea și studierea lor scăzu mult, întru cât cei autorizați a face astfel de cercetări se îndeletniciau cu mari lucrări științifice personale, din alte domenii: Odobescu cu *Tesaurul dela Pietroasa*, Tocilescu cu *Monumentul dela Adamclissi*. Lucrarea rămase așadar pe seama altora, cu mai puțină autoritate. Intre aceștia sunt de menționat, pentru Moldova, în primul loc Episcopul Melchisedec, apoi N. Beldiceanu și T. Burada.

În mijlocul acestei atmosfere de interes scăzut pentru monumentele noastre, doar un entusiast ca V. A. Urechia de mai încearcă să facă ceva. Obținând la 1881, ca ministru al Cultelor, un credit mai mare pentru lucrări de conservare pe seama bisericilor și mănăstirilor istorice ale țerii, — el numește, pentru cercetări prealabile, o comisiune, care să raporteze despre starea în care se găseau aceste vechi lăcașuri sfinte, indicând lucrările de cari ele aveau nevoie. Comisiunea, compusă din d-nii I. Slavici, Gh. Mandrea și Pantazi Ghica, vizitează în timpul verii cea mai mare parte a monumentelor bisericesti de dincoace și dincolo de Milcov, înaintând Ministerului raporturile cerute, cari s'au publicat atunci în două broșuri sub titlul de «Monumentele Naționali». Broșurile acestea n'au valoarea științifică a lucrărilor

similare anterioare. Simple note de călătorie și de investigații fugitive, ele servesc prea puțin cercetătorilor. Dacă totuși le-am semnalat, e că pornesc din dorința laudabilă de a se face ceva pentru monumentele țerii, într-o vreme când cea mai dăunătoare indiferență domnia pentru ele, și că sunt oglinda vie a stării de decadență în care se găseau bătrânele fundații religioase ale Voievozilor noștri.

Campania de care am vorbit în paragraful penultim a avut unic rezultat pozitiv: ideea instituirii, prin lege, a unei comisii de bărbați competenți, cari să supravegheze și să controleze executarea lucrărilor de restaurare și să aibă sub îngrijirea lor monumentele istorice ale țerii, — idee care se realizează la 1892, sub Ministerul d-lui Take Ionescu, prin votarea și promulgarea legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice.

Legea aceasta e opera lui Tocilescu. Mi-a mărturisit-o de repetite ori. Ea e, cum am spus, o ediție prescurtată, pe alocurea modificată, a regulamentului din 1874. Mai generos cu lucrările altora în tinerețe, Tocilescu devenise către bătrânețe foarte gelos de activitatea și reputația sa. Aceasta îl făcu ca, atât la alcătuirea legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, cât și a legii pentru descoperirea monumentelor și a obiectelor antice, ambele din 1892, să fie condus de anumite preocupări personale, însumându-și atribuțiuni pe cari mai înainte le-ar fi lăsat și pe seama altora. De aci prescurtările și modificările de cari am vorbit.

Legea fu prezentată mai întâiu la Senat, în ziua de 26 Martie. Susținută de raportul lui Tocilescu, atunci senator, fu combătută cu înverșunare de răposatul Mi-

tropolit al Moldovei Iosif Naniescu, care vedeă în ea o nouă încălcare a drepturilor Bisericii de către autoritatea laică a Statului. La protestul Mitropolitului Iosif s'a asociat, afirmativ sau tacit, întreaga bancă a Prelaților. Cu temperamentu-i viu și combativ, cu cunoștințele-i multiple și variate și cu entuziasmul manifestat cu înlesnire, Tocilescu susțină însă cu tărie legea, ripostând, cu mai mult sau mai puțin succes, obiecțiunilor de bun simț, ironiei dureroase și satirei necruțătoare din cuvântarea lui Iosif Naniescu.

Votată în Senat a doua zi, la 27 Martie, legea fu adusă în Camera Deputaților la 27 Maiu. Aci trecu fără nici o obiecțiune, ca orice lege fără importanță. Raportor fu arhitectul Gh. Sterian. Promulgarea se făcu abia la 24 Noemvrie. Atunci legea se puse în aplicare, numindu-se din partea Ministerului, ca membri ai Comisiunii monumentelor istorice, d-nii T. Maiorescu, C. C. Arion și răposatul V. A. Urechia, întâiul și ultimul după recomandarea Academiei Române. Tocilescu, ca director al Muzeului național, eră membru de drept, iar d-l Gh. Sterian fu numit arhitect al nouăi Comisiuni.

Această Comisiune, potrivit dispozițiunilor legii, aveă să întocmească un inventar general al monumentelor, să examineze și să aprobe planuri de restaurări și reparații mai radicale, să avizeze asupra tuturor cestiunilor privitoare la monumente, să înainteze rapoarte anuale despre lucrările ei, arătând starea în care se găsesc monumentele și făcând propuneri pentru conservarea lor, prin inițiere de lucrări noi și cerere de credite necesare, să formeze o bibliotecă de specialitate, să întocmească un arhiv de releveuri, planuri, desemnuri,

fotografii și alte elemente trebuitoare studiului monumentelor, în sfârșit, să deștepte interesul public pentru cunoașterea și conservarea lor prin publicații speciale.

Cea dintâiu lucrare eră așadar inventarierea monumentelor. Ea n'a fost tocmai ușoară, din cauza nepregătirii și nepăsării de care au dat dovadă și s'au făcut vinovați majoritatea celor chemați a sluji cu acest prilej Comisiunii ca organe de informație și mărturie. Într'adevăr, răspunsurile la cestionarele trimise de Comisiune, prin autoritățile administrative, școlare și bisericești, în toate părțile țerii, pe lângă că au fost, în cea mai mare parte, înapoiate cu mare întârziere, mai cuprindeau o sumă de informații nesigure și eronate. A trebuit deci o lucrare de control, care nici ea n'a fost ușoară, căci pe atunci lipsiau mijloacele de verificare, pe cari le avem azi la îndemână. Astfel, afară de monumentele romane, cari au fost inventariate de Gr. Tocilescu, inventarul oficial, de care ne servim și astăzi, se prezintă cu mari lacune în ceea ce privește bisericile și mănăstirile noastre mai puțin cercetate.

Șir de câțiva ani de zile dela înființare, Comisiunea s'a ocupat regulat cu rezolvirea tuturor cestiunilor privitoare la monumentele istorice deferite ei de Minister. Prin faptul însă că n'a avut prilej a se ocupa de lucrări mai de seamă—motiv pentru care nici nu le mai amintesc aci, — ci numai de cestiuni mărunte, de cari, în multe cazuri, nu se ținea seamă nici de ele, Comisiunea n'a găsit ecoul dorit în opiniunea publică, iar interesul membrilor pentru misiunea încredințată lor a scăzut. Unii din ei vin tot mai rar la ședințe sau nu vin de loc. Astfel lucrările, chiar și numai în ceea ce priviă formele, merg greu de tot. Față de această stare de lu-

cruri, d-l Maiorescu se retrage. În locu-i fu recomandat de Academie a se numi B. P. Hasdeu, dela care, cu toată marea-i autoritate istorică, Comisiunea nu câștigă mai mult decât un nume ilustru, știut fiind că la bătrânețe, renumitul învățat nu mai eră om de acțiune și perseverență în îndeletnicirile sale, mai ales cele oficioase.

Firește că în astfel de împrejurări nu putea fi vorba a se mai îndeplini celelalte dispozițiuni ale legii: rapoartele anuale ale Comisiunii, biblioteca, arhivul și publicațiile. Mai mult chiar. Serviciul tehnic al Ministerului, pe lângă care lucră Comisiunea, neavând mijloace de a executa toate lucrările recomandate, o bună parte din încheierile Comisiunii rămaseră înmormântate în procesele ei verbale. Astfel, de sine înțeles, existența Comisiunii se dovedî a fi numai de formă, căci legea pe temeiul căreia fusese întocmită, prin neobservare și neaplicare, căzuse aproape în desuetudine.

Că legea nu se observă și nu se aplică, e faptul că lucrările mai însemnate de restaurare ce s'au pus la cale în acest timp (la Golia în Iași și la cele trei biserici ale lui Ștefan cel Mare din Păpăuți, Hârlău și Dorohoiu), nu se făceau, de fapt, sub privigherea și controlul Comisiunii, ci direct de arhitecții cărora li se încredințaseră. Urmările acestei lipse de interes a celor chemați a se îngriji de conservarea monumentelor istorice ale țerii, fură împreunate cu pierderi ireparabile: autoritățile comunale și epitropiile bisericești, cu dela sine putere, se apucară de renovat și—vorba vine—de restaurat, alterând și nimicind caracterul vechiu al multor însemnate biserici și mănăstiri, sau — unde socotiră că nu mai e nimic de făcut—dărâmând pur și simplu, ca

la Râmnicul Sărat, la Câmpulung, la Târgoviște, la Iași și chiar la București.

Așa steteau lucrurile pe la sfârșitul sec. trecut, când două noi schimbări se petrecură în sânul Comisiunii: în locul d-lui G. Sterian, plecat în străinătate, fu numit, în aceeași calitate de arhitect, la 1898 Decemvrie, d-l N. Gabrielescu, fost multă vreme ajutor al d-lui Lecomte, iar în locul d-lui C. C. Arion, chemat în fruntea Departamentului de Culte, se numi, la 1899, d-l Gr. Cerkez, în persoana căruia Comisiunea câștigă un valoros și prea chibzuit sfetnic.

Regimul economiilor inaugurat la 1900 influență și asupra monumentelor. Toate lucrările de restaurări fură întrerupte, chiar și cele de sub direcția d-lui Lecomte. Cum am văzut, prin munificența regală, aceste din urmă se putură totuși continua. Cele din urmă rămaseră însă întrerupte trei ani de zile. Căci numai la 1903, odată cu înființarea Casei Bisericii, se readuc la ordinea zilei, prin reînceperea de lucrări de conservare pe unde eră trebuința mai mare. Aceasta prin stăruința presonală a întâiului Administrator care a prezidat la înființarea Casei Bisericii — a d-lui P. Gârboviceanu.

Indemnul veniă și din afară — dela interesul public ce începuse a se manifesta din nou pentru monumente, sub înrăurirea cercetărilor istorice și a năzuințelor de aplicare în arhitectură a elementelor vechiului stil românesc. În direcția istorică, activitatea competentă și neobosită a d-lui prof. N. Iorga, care a străbătut țara în lung și în lat, pentru a cercetă și face cunoscut vechile noastre biserici și mănăstiri, deșteptă un larg și serios interes pentru ele, iar în direcția arhitectonică, lucrările

câtorva tineri și entusiaști artiști, dădură îndemn spre noi și mai întinse cercetări. Era natural deci ca în această atmosferă de primenit interes pentru monumentele istorice să se reactiveze și reabiliteze lucrările Comisiunii chemate a îngriji de conservarea și restaurarea lor.

Două împrejurări veniră să dea această viață nouă Comisiunii: înființarea Casei Bisericii, pe lângă care ea-și găsi lăcașul firesc, dat fiindcă aproape totalitatea monumentelor noastre sunt biserici și mănăstiri, și intrarea în sânul Comisiunii a unui bărbat în deobște cunoscut prin preocupările sale artistice și prin statornicia și zelul cu care sprijinește operele culturale de interes național, — a d-lui I. Kalinderu, care veni, recomandat de Academie, să ia locul răposatului V. A. Urechia.

D-sa premerse cu exemplul cel bun. Căci ținerea cu regularitate a ședințelor, desbaterea cu seriozitate a chestiunilor, aducerea la îndeplinire a hotărârilor, urmărirea lucrărilor puse în aplicare, se datoresc, în primul loc, modului serios cum d-l I. Kalinderu a înțeles să-și îndeplinească misiunea ce i s'a încredințat.

Rezultatul acestei activități s'a văzut îndată de cei mai apropiați și a avut curând răsunet și în opinia publică. Căci, afară de lucrările de conservare întreprinse de Administrația Casei Bisericii prin serviciul său tehnic în 1904 la Snagov, la Gura Motrului, la Căluu, la Gova, etc., se începură două lucrări mari: restaurarea bisericii Stavropoleos, care se proiectă de vreo zece ani, și renovarea bisericii Zlătari.

În acelaș timp se înființă în cadrul Administrației Casei Bisericii un biou special pentru lucrările Comisiunii, care, în treacăt fie zis, nu avea atunci nici măcar o masă în jurul căreia să se întrunească, — sub

conducerea unui secretar. Cel ce scrie aceste rânduri fu chemat a îndeplini această funcție, împreună cu atribuțiile de «bibliotecar al Casei Bisericii, cercetător de documente, etc.». Aceasta, desigur, spre a se îndreptăți crearea nouăi funcții, care, dat fiind puținul credit ce aveau atunci lucrările Comisiunii, ar fi putut fi socotită ca o sinecură. Cu înființarea biuroului se puse început unei biblioteci de specialitate și a unui arhiv pentru colecții: planuri, desene, fotografii, copii de picturi, acuarele, etc. O publicație se dădea chiar la iveală, cu prilejul târnosirii bisericilor Trei Erarhi și Sf. Nicolae Domnesc din Iași. În sfârșit era să se tipărească și un raport anual al lucrărilor, — pentru ca Comisiunea să-și fi îndeplinit astfel toate atribuțiunile ce-i prescria legea, — când o schimbare, din care se zicea că va ieși câștigată, aduse o supărătoare stagnare în lucrările ei, cari abia apucaseră a se îndruma pe calea cea bună.

La începutul anului 1905, Comisiunea fu trecută pe lângă direcțiunea din nou înființată în Minister, care, în 1906, deveni Casa Artelor. În noul său lăcaș, ea nu mai găsi interesul și sprijinul pe care-l avusese la Casa Bisericii. Așa se face că în 1905, din toate lucrările de conservare și întreținere, recomandate de Comisiune, nici una nu fu executată de către cei chemați a le duce la îndeplinire. Urmarea fu că campania acestui an se pierdă, iar fondul destinat pentru lucrările Comisiunii rămase aproape neatins. Dar nici anul următor 1906 nu fu mai norocos din acest punct de vedere. E drept însă că de astă dată, pe lângă lipsa de indemn din anul trecut, se mai adăogară cauze neprevăzute și neînălătura-bile: vremea rea, materialul scump și meșterii grei de găsit din cauza lucrărilor întreprinse cu Expoziția ju-

bilară. Astfel din lucrările recomandate și aprobate a se întreprinde în 1906, abia câteva s'au executat, restul rămânând a se face în campania anului viitor.

La 1907, Casa Artelor fiind redusă la ultima expresie biurocratică, Comisiunea fu atașată din nou pe lângă Administrația Casei Bisericii. Reluând firul dela 1905, cu ajutorul material și moral ce i s'a dat de atunci încoace, ea a ajuns, prin activitate continuă, la stadiul mulțumitor de lucrări și organizare în care se găsește astăzi. Aceasta datorită interesului călduros și sprijinului larg ce i s'a arătat și acordat de către fostul Ministru al Cultelor, d-l Sp. C. Haret, și de către reprezentantul său pe lângă Comisiune, d-l P. Garboviceanu.

Mai întâiu s'a numit un arhitect special pentru lucrările Comisiunii. Căci sistemul urmat până aci, de a se execută lucrările prin arhitecții serviciilor tehnice ale Ministerului, s'a dovedit insuficient. Eră necesar un arhitect, care să se ocupe numai cu lucrările Comisiunii și care să poată întocmi, cu timpul, un serviciu tehnic special pe seama monumentelor. Acest arhitect fu d-l N. Ghika-Budești, căruia i se încredințase încă din 1906 lucrările de conservare a mănăstirii Comana și restaurarea bisericii Albe din Baia. Dânsului i s'au dat ca ajutori: în 1908 pe d-l I. D. Trajanescu, în 1911 pe d-l Gh. Lupu, doi zeloși arhitecți din generațiunea tânără a Școalei naționale de arhitectură.

Sub direcția d-lui Ghika s'au efectuat și se efectuează, dela 1907 încoace, toate lucrările de reparațiuni, conservări și restaurări de monumente istorice, recomandate și aprobate de Comisiune, afară bine înțeles de acele de sub direcția d-lui Lecomte și de acele încre-

dințate mai înainte altor arhitecți, — ca biserica Golia din Iași (N. Gabrielescu), biserica Stavropoleos (I. Mincu) și mănăstirea Căldărușani (N. Mihăescu și, acum de curând, A. Popovici). Ar fi prea mult și fără deosebit interes pentru cestiune a se enumără bisericile și mănăstirile monumente istorice, la cari s'au efectuat, în timpul celor cinci ani din urmă, lucrări de reparație și conservare. Pentru acest cuvânt înșirăm aci numai monumentele unde s'au întreprins și se întreprind lucrări mai mari de restaurare, sub conducerea serviciului tehnic de pe lângă Comisiune: biserica Albă din Baia, clopotnița dela Păpăuți, mănăstirea Hurezi, biserica Domnească din Târgoviște, Bucur din București, Sf. Gheorghe din Botoșani, Vădeni de lângă T.-Jiu, Sf. Voivozi din Târgoviște, mănăstirea Cetățuia de lângă Iași, biserica Domnească din Curtea de Argeș (sub direcția d-lui Gr. Cerkez, ca delegat al Comisiunii) și Mitropolia din Târgoviște, trecută Ministerului de către d-l Lecomte, de care s'a reconstruit mai de mult.

Paralel cu această activitate a serviciului arhitectonic al Comisiunii, s'a continuat, mai serios ca până aci, lucrarea de întregire a colecțiilor de planuri, desemnuri, fotografii, acuarele, copii de picturi etc., necesare studiului special al monumentelor. Colecțiile au crescut atât cât s'a simțit, chiar dela început, necesitatea angajării unui funcționar anume pentru orânduirea și păstrarea lor,—a d-lui Virg. Drăghiceanu, tânăr ce se făcuse cunoscut prin îndeletnicirile sale istorico-arheologice.

D-sa orânduie, clasând și catalogând, colecțiile; iar când Administrația Casei Bisericii se mută în noul său palat (1909), unde se puse la dispoziția Comisiunii un local frumos și spațios, secondă pe d-l P. Garboviceanu în opera de

salvare de prin biserici și mănăstiri a vechilor icoane ieșite din uz, expuse deci nimicirii și înstrăinării.

În mai puțin de un an de zile s'a strâns, pe lângă colecțiile amintite mai sus, un foarte bogat și prețios material istorico-artistic de acest soi, care fu aranjat și expus în șase mari săli. Prin această lucrare, al cărei merit revine, în primul loc, trebuie s'o spunem, fostului Administrator al Casei Bisericii, posedăm astăzi o colecție de icoane unică în felul său, unde cercetătorii pot face cu înlesnire studii speciale.

Astfel completate, colecțiile Comisiunii au fost deschise și puse la dispoziția publicului la 23 Noemvrie anul trecut, cu care prilej s'a arătat și s'a recunoscut public marea lor importanță pentru studiul vechii arte românești. Cunoașterea lor în cercuri mai largi va veni în curând dela catalogul pe care îl tipărește d-l V. Drăghiceanu.

În aceste colecții se găsesc și parte din studiile și lucrările făcute la Venezia și Ravenna de cei doi tineri pictori bisericești, d-nii Al. Mihăilescu și D. Noroce, pe cari, la recomandarea Comisiunii, Administrația Casei Bisericii i-a trimis în 1908 cu burse în străinătate, să studieze pictura bizantină, pentru ca la întoarcere să poată fi întrebuințați la opera de restaurare a vechilor noastre picturi bisericești. De asemenea se găsesc aci mulurile după ornamente și sculpturi în lemn și piatră, lucrate de profesorul C. Bălăcescu, înșărcinat în anul trecut a executa atari lucrări pe seama colecțiilor Comisiunii, după un program aprobat de dânsa.

Prin punerea colecțiilor sub îngrijirea unui custode special, secretariatul Comisiunii a rămas a se ocupa numai cu lucrările de cancelarie, din an în an tot mai numeroase, și cu publicațiunile. Ce privește aceste din

urmă, dela 1907 în-oace, s'au înaintat regulat Ministerului rapoarte anuale tipărite despre activitatea Comisiunii, în cari se pot urmări, pe larg și sigur, toate lucrările făcute pentru conservarea și restaurarea vechilor noastre biserici și mănăstiri, iar la 1908 a început a se da la iveală, în fascicule trimestriale, o publicație specială pe seama monumentelor istorice, Buletinul Comisiunii, care a strâns în jurul său mai pe toți cei ce se îndeletnesc azi la noi cu studiul antichităților românești. Pe lângă aceasta s'a tipărit o plachetă istorico-descriptivă asupra monumentelor dela Curtea de Argeș pe seama excursioniștilor francezi veniți în țară în toamna anului 1909. În fine, acum de curând, s'a publicat un frumos și luxos Album «Odoarele dela Neamțu și Secu». Cu aceste publicații, Comisiunea și-a îndeplinit ultima din atribuțiile ce-i prescrie regulamentul de aplicare a legii sale de constituire: publicarea de lucruri speciale asupra monumentelor.

Din cele expuse mai sus, se poate vedeà ce fel sunt organizate și în ce stadiu se găsesc azi—douăzeci de ani aproape dela votarea legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice—lucrările Comisiunii înființate prin această lege. Se va vedeà apoi că progresul realizat se datorește mai ales celor cinci ani din urmă. De aci extensiunea mai deosebită ce am dat în expunerea prezentă lucrărilor din acest timp.

Undeva, în cursul acestei scrieri, am spus că stadiul în care se găsesc azi lucrurile Comisiunii e mulțumitor. Ca unul ce cunosc bine cestiunea conservării și restaurării monumentelor, știind ce erà nu mai departe decât la 1904 și văzând ce este astăzi, aș fi îndreptățit să

spun mai mult. Nu o fac îrsă, pentru că-mi dau perfect de bine seamă cât mai este de lucrat în această direcție. Ceeace s'a făcut până acum e numai temelia operei ce urmează a se continua și desăvârși: — un serviciu independent, bine organizat, care să îndeplinească, cu cea mai mare seriozitate, atât opera de conservare cât și aceea de studiere a monumentelor.

Și am nădejde bună că, cu membrii ce alcătuiesc astăzi Comisiunea--d-nii I. Kalinderu, D. Onciul (ca reprezentant al Academiei, în locul lui B. P. Hasdeu), Gr. Cerkez, E. A. Pangrati (numit de Minister, în locul d-lui N. Gabrielescu) și V. Pârvan (ca director al Muzeului național, în locul lui Gr. Tocilescu)—și cu sprijinul plin de interes ce ni se arată din partea Administrației Casei Bisericii, nu peste mult timp, vom ajunge și la acest stadiu. Pentru aceasta e neapărată nevoie să se modifice și completeze mai întâiu legea pe baza căreia lucrează Comisiunea, ea ne mai corespunzând necesităților de astăzi.

Dar despre aceasta nu mai poate fi vorba aci. — Scopul mi-a fost să dau numai o scurtă privire asupra cestiunii conservării și restaurării monumentelor istorice în România, și cred că am dat-o, cum s'a putut mai sigur și mai lămurit.

ALEX. LĂPÊDATU

Secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice.

COLECȚIUNILE COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

Încă din anul 1893, prin legea de conservare și restaurare a monumentelor publice, se hotărâse «formarea și administrarea unui *Archiv Arheologic*, adică «a unei colecțiuni de planuri, deseneuri, fotografii și alte «opere relative la monumente», sub auspiciile Comisiunii Monumentelor Publice, — aceasta în urma nevoii adânci simțite, impusă de problemele ridicate de marile lucrări de restaurare ce începuseră cu puțini ani mai înainte.

Totuși soarta acesteinevoi adânc simțite, ca și aceea a începerii lucrărilor proiectatei Comisiuni, rămase în stare de simplu deziderat până în anul 1902, când se înființă Casa Bisericii. Spiritul ce-l însuflă făuritorii legii de organizare acestei Case, cum și personalitatea acelorora ce aveau să stea în fruntea administrației ei, făcură din ea nu numai o puternică sprijinitoare a bisericii noastre, dar și o importantă instituție pentru dezvoltarea culturii noastre, conștientă de țelul ce avea de împlinit cum și de mijloacele de care dispunea.

Căci conștientă ca orice instituție culturală, de rolul său în pregătirea sufletului românesc, și în studierea lui, în fazele de dezvoltare al neamului nostru, ea chemă la viață Comisia Monumentelor Istorice, până atunci

existentă numai în scriptele destul de numeroasele noastre legi și regulamente neaplicate: pe de o parte față de greșelile trecute, din restaurările de până atunci, făcute de cei indiferenți de simțimântele neamului nostru, ea naționaliză, prin Comisia Monumentelor, lucrările de restaurare ale monumentelor; pe de altă parte, având în vedere că întreaga concepție filosofică asupra lumii, a societății noastre, până în pragul timpurilor moderne, fu cea religioasă și că această concepție ne impregnă toate manifestările spiritului nostru național, în formele lui superioare, și deci și întreaga noastră artă, care formează țelul ocupațiunilor Comisiunii, — ea înlesni Comisiunii toate mijloacele pentru o științifică înțelegere a rămășițelor acestei arte, convinsă că nici o altă instituție nu ar fi fost mai îndreptățită pentru atingerea acestui scop.

Și în această direcție totul eră de făcut; căci amețiți de stălucirea unei culturi străine sufletului nostru: cea occidentală, amintindu-ne de relele unui regim fanariot nu tocmai îndepărtat, cu cuvinte de blestem, încă pe buze, în contra unui cler imoral și grecizat, ca cel de dinainte de secularizare, și din nefericire cu păcate moștenite și apoi, detestaserăm și aruncaserăm trecutul, confundând ticăloșia unei epoce rele cu însăși ceea ce formează noblețea neamurilor: Trecutul.

Și atunci aruncarăm, pentru modele occidentului, islucul, anteriorul și icoana moștenită, detestărăm toată arta aceasta bisericească și popească, ce ni se părea barbară, părăsirăm casele și palatele cu minunatele lor picturi și sculpturi, pentru a locui donjonuri de castele occidentale, despuiarăm bisericile de tot ceea ce le hărăzise suflete pioase, pentru nimicurile produselor moderne, ne simțirăm jigniți, când ni se mai zicea Valahii dela Du-

năre, și foarte încântați când, în urma parodierii occidentului, devenirăm Belgienii orientului.

Este adevărat că reacțiunea nu întârzie să vie contra acestei stări de lucruri, mai ales în urma greșelilor comise în restaurările făcute până aci, sub imperiul acelei, dispoziții sufletești de care vorbirăm. Se începù atunci, a se privi cu mai mare interes ceeace se desprețuia până atunci; se începù a se prețui ceeace se socotiă de barbar; se repercută astfel și la noi, cu o întârziere de câteva zeci de ani, ceeace se petrecuse în occident, cu reabilitarea *barbarei arte gotice*, — arta națională a occidentului, — prin silințele romantismului triumfător față de partizanii nobleței *artei clasice*.

Totuș o procedare științifică încă lipsiă; se trecea dela un exces la altul; în fața detestatorilor artei trecute, se iviră fetișii pentru această artă. Potopului de exclamații asupra superiorității și originalității ei față de *eternul frumos* ce-i conduce pașii, nu-i putù pune stavilă avalanșa de vorbe critice, — pornite și una și alta dintr'un instinct necălăuzit de judecată.

Trebuie o activitate serioasă, științifică, bine pregătită și continuă, trebuie transpunerea metodelor întrebuițate în celelalte ramuri ale arheologiei, trebuie facilitarea începutului unei *arheologii naționale*, întrevăzute de oameni bine pregătiți ca Odobescu și Tocilescu, — ca să nu vorbin decât de trecut — și a cărei *continuitate* nu putea să i-o asigure decât conlucrarea Cassei Bisericii cu Comisia Monumentelor Istorice.

O condiție esențială de reușită eră și întocmirea proiectului arhiv, *Colecțiunile* de azi, cari își luară ființă prin noua organizare a Ministerului din 1910. Prin planurile și schițele ridicate, prin fotografiile și acuarelele

executate, iar acum în urmă prin admirabilele mulaje după rămășițele artistice ale trecutului nostru, se oferă elemente destule pentru începerea unui studiu de detalii și comparativ.

Totuș o pricepere desăvârșită nu se putea avea, fără strângerea și a acelor obiecte ce formează însuș fondul Colecțiunilor: obiectele de cult din bisericile noastre.

Învederat că încercările în această direcție se făcuseră încă de mai dinainte prin silințele unui Odobescu sau Tocilescu. Totuș secțiunea religioasă a Muzeului de Antichități, destul de prețioasă, nu are unitate și contrastează cu caracterul curat antic ce i l-au imprimat specializarea în această direcție a directorilor ei, stânjind tocmai organizarea în această direcție a acestui Muzeu, care pentru binele chiar al antichității noastre trebuie să rămână numai pentru antichitatea clasică.

Încercări au fost făcute în acest sens și de excelentul Muzeu de Etnografie și Artă Națională, fără succes, într-o cât pe lângă alte inconveniente, nu se putea clasa sub aceeași categorie obiecte așa de disparate, ce reprezentau unele: manifestări artistice primitive, destul de interesante pentru studiul etnografic, al mării mase a poporului nostru; altele manifestările artistice *superioare* ale celor puțini din poporul nostru, ale artiștilor, cari colaborară la înfăptuirea acestei arte bisericești, singura noastră artă până în timpurile cele mai apropiate *tocmai* din cauza acelei concepții filosofice asupra lumii, care stăpâniă societatea timpurilor trecute.

Căci numai cu condițiunea acestei restrângeri a noțiunii de artă, se poate vorbi de o *artă națională* oricât influențele curenților străine vor fi ajutat la formarea ei; căci ceea ce face caracteristica bunurilor superioare

ale civilizații omenești e tocmai această conlucrare a naționalităților la producerea lor, cărora ele le imprimă totuș, pecetia geniului rasei.

Pornită ca și întreagă cultura noastră din leagănul comun al civilizației întregului orient: civilizația bizantină, arta noastră începe să apară la puțină vreme după întemeierea statului nostru, urmând aceleași suișuri sau pogorișuri pe cari apucă statul nostru.

Și dacă reflexele influențelor streine se oglindesc destul de puternic în cursul evoluției sale, ea își păstrează caractere naționale destul de stabilite, neconfundându-se cu nici una din artele popoarelor învecinate, nutrite ca și arta noastră din acelaș izvor comun al bizantinismului. O simplă icoană de pildă, dintr'o anumită epocă, nu va putea fi luată nici de rusească, nici de bulgărească, nici de grecească, pentru cel ce știe să vadă mai mult decât cu ochii profanului.

Se strânse, deocamdată, obiectele de cult dela bisericile ce se dărâmară, și când stocul crescù prin adunarea lucrurilor scoase din uz, sau aruncate, se văzù că din aceste obiecte lipsite de orice înțelegere, se desfăcea o înțelegere deplină, o înviere desăvârșită a acelei manifestări din cultura unui neam care se numește arta; — și mai mult decât atât, ceva din însuș trecutul nostru.

Prin mulțimea icoanelor adunate, cari formează și tezaurul cel mai de preț ale acestor Colecții, se putù înlesni un studiu comparativ asupra picturii noastre; prin adunarea stofelor începù să se clarifice costumele societății trecute; prin sculpturi și orfevrării, diferitele transformări la care piatra, lemnul sau argintul se pretă pentru a corespunde gustului timpurilor.

Se văzù, mai ales, în pictură, care formează și partea cea mai de seamă din tot trecutul nostru artistic, că stereotipicele fraze moștenite dela occidentali cari cei dintâiu—ca Didron—cu ochiul și cu sufletul strein de această artă, începură studiul ei,—se văzù că așa numită înțepenire și lipsă de spontaneitate a întregii aceste arte, dela originile și până la sfârșitul ei, sunt ipoteze greșite.

Nu erà numai șablonul, cum se presupusese până aci, care conducea penelul ucenicului, care cu ochii închiși trăgea contururile și umplea golurile, după canonul sau tipicul moștenit din tată în fiu; cu tot formalismul, cu tot hieratismul, cu toate figurile tradiționale fixate pentru vecie; în expresiunea figurilor, în modul de redare al atitudinelor, se revărsă ceva din însuș sufletul artistului, influențat de curențele artistice ce dominau epoca în care el lucră. Se putù astfel stabili dela un sfert de veac, la cel următor, vădite caracteristice, fie de o mai realistă interpretare a figurii față de un corp încă țeapăn, fie de o tratare mai occidentală a compoziției, străină până aci în epocile precedente.

Se văzù atunci cât de greșite erau părerile cari voiau să facă dintr'un Tătărăscu țapul ispășitor al renunțării la vechea și tradiționala pictură bizantină a bisericilor noastre. Se văzù că curentului de idei ce domină societatea epocii lui Tătărăscu, că decadenței idealului religios care începe odată cu volterianismul sfârșitului veacului al XVIII-lea, se datorește odată cu introducerea picturii în ulei, și zugrăvirea realistă a bisericilor noastre, și că cel mai important factor în crearea acestei ultime manifestări a artei bisericești, al cărui reprezentant de frunte fu și Grigorescu, este curentul de idei ce domină la o anumită epocă societatea noastră.

Dar nu numai pentru înțelegerea acestei evoluțiuni a artei noastre sunt interesante Colecțiunile Comisiunii.

Este destul să spunem că picturile muntelui Athos, acest focar al întregii picturi bizantine, nu sunt mai vechi decât secolul al XIV-lea și că și icoanele, cele sigur datate, nu sunt mai vechi de această dată. Pe de altă parte prin zelul religios, mania de renovare și lipsa de ocupație într'altă direcție, foarte multe din picturile vechi sunt rețușate an cu an. Dacă ne gândim pe de altă parte că icoanele noastre cele mai vechi datează încă dela începutul veacului al XVI-lea, dacă socotim ce puternică școală de pictură a înflorit la noi în legătură cu marile clădiri religioase ce se ridicară în epocile de înflorire ale statului și după ce cucerirea turcească pusese capăt civilizației de peste Dunăre, înțelegem bine de ce mare importanță în studiul artei bizantine în genere, se bucură rămășițele artistice ale țerii noastre, depozitara tradițiunilor de artă bizantină, în mijlocul unor popoare ca Rusia, cu o vădită influență occidentală în întreaga sa artă, sau ca Bulgaria caracterizată prin totală lipsă de gust artistic.

Astfel că nu avem nevoie de mărturiile unui specialist ca Diehl, care a vizitat cu un vădit interes întreaga Colecție, nu avem nevoie nici de aprețierile pictorilor străini, nu avem nevoie decât de conștiința sigură de ce importanță va fi această instituție când întreaga operă se va săvârși; de golul ce-l va umple când știm că nici unul din muzeele streine nu are o secție în sensul acelei înființate la noi ci numai câteva icoane răslețe.

Aceste Colecțiuni vor trebui să devie tezaurul tuturilor acelor obiecte rare din țară cari formează însăși verigile lanțului dezvoltării noastre artistice; sub îngrijirea lor va

trebui neapărat făcută catalogarea și organizarea muzeelor mănăstirești și bisericești, astăzi lăsate la voia întâmplării. Astfel, când lucrarea se va fi îndeplinit, se va fi făcut în acelaș timp un mare pas pentru umplerea vidului sufletesc al poporului nostru și se va fi ridicat cu ceva mai sus acea cheie de boltă a existenței noastre naționale: conștiința națională.

Iară acei cari vor fi pus umărul pentru ridicarea acelei pietre, vor avea, cel puțin, conștiința împăcată a îndeplinirii unei datorii.

VIRG. DRAGHICEANU
Conservatorul Colecțiilor
Comisiunii Monumentelor Istorice

CORURILE BISERICESTI LA SATE

Este în deobște cunoscută înrăurirea binefăcătoare a muzicii atât asupra auditorilor cât și a executanților. Ea contribuie, mai mult decât celelalte arte, la dezvoltarea și înobilarea sentimentelor omului. În special muzica vocală îndeplinește cu prisosință acest rol, căci pe lângă ideile muzicale exprimate prin diferitele combinațiuni ale sunetelor, ea cuprinde și alte idei exprimate în textul muzicii. De aceea toate popoarele și în toate timpurile s'au servit de muzică în armată ca și în biserică, în școală ca și în familie și societate. În armată ea îmbărbătează, în biserică înduioșează, convinge și infiltrează credințele religioase, în școală recrează și instruește, în familie și în societate delectează. În școală multă vreme muzica a fost privită ca *obiect de agrement* (de plăcere — recreere), și rolul său din această cauză eră privit ca facultativ. Astăzi însă grație progresului pedagogiei, muzica este considerată ca mijlocul cel mai propriu pentru educațiunea tinerimii. Cum școala aveă chemarea să facă pe lângă instrucțiune și educațiune, urmează ca o conșe cință firească pentru ea importanța netăgăduită a muzicii. Pătrunși de acest adevăr legiuitorii noștri au introdus muzica ca studiu obligator în școalele secundare și chiar în cele primare. Învățătorii au obli-

gațiunea legală a predă cântul copiilor în școală, și chiar a-i notă după merit și aptitudini. Mai mult încă ei sunt obligați prin regulament a face coruri religioase și a cânta cu copiii la biserică. Dispozițiunea aceasta însă atât de salutară pentru educația moral-religioasă a copiilor, a rămas de cele mai multe ori neaplicată, fie de lipsa unor îndrumări mai temeinice în această privință, fie din lipsa de control.

D-lui *Ministru Haret*, îi revine meritul incontestabil de a fi dat, în această privință, o puternică impulsie propagării muzicii religioase. Cunoscând desigur *de visu* și *de auditu* cum popoarele mai înaintate au ajuns la popularizarea cântărilor religioase și patriotice prin intermediul școlii primare, a căutat să facă același lucru și cu școlile noastre primare. Încercarea s'a făcut mai întâiu în Județul Ilfov. În vara anului 1907, prin stăruința harnicului revizor I. Ghiață am predat învățătorilor de Ilfov *cântările Sf. Leturghii după muzica bisericească străbună*. Învățătorii le-au pus apoi în aplicare cu copiii în școală, și chiar cu adulții, formând coruri și cântând sărbătorile la biserică. Din aceste coruri, cele mai bune, vreo 15 au fost aduse la București în Aprilie 1908 și într'o audițiune corală la Ateneu am arătat ce s'a făcut și ce s'ar putea face în sate pe calea aceasta pentru educațiunea religioasă a poporului.

Rezultatul fiind satisfăcător, d-l Ministru Haret a dispus generalizarea acestei acțiuni în toată țara. Pentru acest scop, pe de o parte a tipărit și distribuit tuturor învățătorilor aceste *cântări ale Sf. Leturghii* după muzica bisericească, ce am scris (armonizate pe 3 voci egale) pentru corurile sătești, iar pe de alta a înființat și mi-a

Încredințat postul de *organizator al corurilor bisericești la sate*.

Fericita dispoziție a d-lui Haret a fost primită și îmbrățișată cu entuziasm în toată țara. Sf. Sinod, suprema autoritate bisericească, a aprobat cu elogii această dispozițiune a d-lui Haret, în care se vede realizându-se cu timpul, atât *popularizarea* cât și *uniformizarea* cântărilor noastre bisericești. Preoții și învățătorii laudă de mulțumită îi aduc, căci *prin organizarea corurilor bisericești la sate, se satisface una din trebuințele cele mai adânci, și li se oferă lor, Apostolilor, luminătorilor neamului, prilejul de a se apropia cât mai mult de dragostea popoarelor*.

Grație acestor măsuri, astăzi după 3 ani de muncă rodnică, în bisericile satelor noastre, învățătorii cântă cu copiii la biserică cântările Sf. Leturghii, iar în popor se vede o puternică atracțiune către Sf. lăcașuri spre slava lui Dumnezeu și mântuirea lor sufletească.

Se cade dar și de data asta să lăudăm și bine sa cuvântăm pe acela ce în aceste timpuri a fost hărăzit de Providență scumpei noastre țeri spre a o ridica prin ea însăși spre progres și mărire! Dare-ar să fie, ca în marea grădină a scumpei noastre patrii, să se sărbătorească într-o zi reînvierea și întronarea melodiei cântecelor noastre bisericești și naționale, iar acel botez să fie dat a se patrona valorosului și iubitului părinte al școalei române d-lui Ministru Haret.

I. POPESCU-PASĂREA

Maestru de muzică bisericească la Seminarile din București.

CASSA ȘCOALELOR ȘI DOMNUL

SP. HARET CA MINISTRU

O instituție căreia d-l Sp. Haret i-a dat mai cu dinadinsul întreaga și neîntrerupta sa atențiune a fost Cassa Școalelor. Având cîntea de a fi fost chemat de d-sa în capul acestei administrații, pe care am condus-o în restimpuri dela 1901—1904 și dela 1907—1911, mi s'a prezentat prilejul să văd ce mare preț puneă pe această instituțiune și cât de încredințat eră de foloasele pe cari ea le-ar putea da învățămîntului și culturii neamului nostru. Și a avut prevederi cari, cu scurgerea vremii, s'au dovedit exacte. Într'adevăr d-sa a văzut limpede și—ținta spre care aveă să tindă această instituțiune, și cărările cari puteau duce mai sigur la țintă. Și a fixat aceste cărări, așa că urmându-le, Cassa Școalelor a făcut atîta progres, și cu atîta siguranță s'a apropiat de scopul ei, încât—deși așa de tânără—ea a devenit una din cele mai însemnate instituțiuni culturale ale statului român. Roadele date au fost din an în an mai numeroase, și lipsurile în învățămînt, constatate de mulți oameni de seamă ai țerii, lipsuri cari împiedicau progresul nostru ca școală și neam, au fost în o mare parte îndreptate. Activitatea Cassei Școalelor a avut, și sigur că va aveă totdeauna, o înrîurire din

cele mai puternice atât asupra culturii, cât și asupra educațiunii noastre naționale.

Cu toate greutățile și ocupațiunile numeroase ce le avea zilnic ca Ministru al unui departament așa de împovărat, n'a pierdut nici o clipă din ochi scopul pentru care Cassa Școalelor fusese creată, a apărat cu energie drepăturile ei, și a căutat ca din venituri să tragă cel mai bogat folos pentru instrucțiunea și educațiunea școlărilor de toate gradele în special, și pentru cultura întregului popor român în general.

I. Cassa Școalelor vine într'ajutorul Comunelor pentru clădiri școlare și dotează școalele cu material didactic.

Intâia chemare a Cassei Școalelor a fost de a îngriji să se clădească cât mai multe *localuri de școală* în comunele rurale. Pornind dela această idee, d-l Sp. Haret a dat toată libertatea comunelor ca în loc de localuri prea scumpe, să construească școale după putere și cu materialul ce s'ar găsi la îndemână, fără ca prin aceasta să reducă dimensiunile sălilor de clasă sau cubajul lor. Această măsură a înlesnit construirea a unui foarte mare număr de localuri de școală și cererile de construcție s'au înmulțit an cu an. Nu mai puțin s'a gândit d-sa și la mijlocul de a împrumuta comunelor sumele de cari mai aveau nevoie pentru construcție, fără ca anuitățile să apese prea mult asupra bugetului lor. În primii ani aceste sume s'au dat din bugetul Cassei Școalelor; crescând însă numărul cererilor, bugetul Cassei Școalelor nu le mai putea satisface. Dar și această piedică a fost învinsă. Mai întâiu Statul

a pus la dispoziție pentru acest scop 700.000 lei din excedent; apoi, prin intervenirea și garanția Cassei Școalelor, s'a luat cu împrumut dela diferite case suma de 3.900.000 lei, care, în întregime, a fost pusă la îndemâna comunelor pentru clădiri școlare. În total, în timpul cât d-l Sp. Haret a fost Ministru, s'a dat cu împrumut pentru localuri de școală suma de aproape 5.000.000, în afară de capitalurile de cari au mai dispus comunele, și în afară de sumele și de materialele donate. Acestor măsuri se datorește faptul, că între anii 1901—1904 și 1907—1911 s'au clădit 1.746 de școli cu 2.666 săli de clasă și 706 locuințe de diriginți. Tot pe timpul d-lui Sp. Haret, 1897—99 s'au continuat și terminat clădirile începute pe vremea d-lui P. Poni, fondatorul acestei instituțiuni. Putem dar afirma că această primă și însemnată chemare a Cassei Școalelor a fost împlinită cu prisosință.

O altă chemare de o egală importanță pentru bunul mers al învățământului și pentru ca programele de studii, să se poată aplica și da foloase, eră *dotarea școalelor* de toate gradele cu material didactic. Multă lipsă au dus generațiile trecute de elevi, cari s'au perindat prin școlile statului, și aceasta o pot spune cei ce mai sunt azi în viață. Dotația școalelor rurale și urbane în mod sistematic o începuse d-l P. Poni ca ministru, și s'a continuat sub ceilalți domni Miniștrii și sub d-l Sp. Haret. D-sa însă a început și a terminat dotația tuturor școalelor secundare—licee, gimnazii, seminarii, școli normale, școli secundare de fete — cu întreg materialul didactic. Nu stăteau cu mult mai bine, în privința materialului didactic, nici chiar institutele noastre cele mai însemnate de cultură — Universitățile — dar și lip-

surile lor ca material didactic au fost în mare parte acoperite, punându-se la dispozițiunea ambelor Universități sume însemnate pentru acest scop.

Astfel cea mai mare parte din soldurile, și în urmă din excedentele Cassei Școalelor, s'au întrebuințat numai pentru ridicarea învățământului și a școalelor noastre secundare și superioare, la nivelul celor din occident. Dacă n'ar fi fost această instituție, și dacă s'ar fi așteptat totul dela Stat, ar fi trebuit să treacă încă multă vreme până când lipsurile din învățământ să fie împlinite. Statul a avut și are în totdeauna multe și grele nevoi de împlinit și târziu și prea cu încetul ar fi venit rândul școalelor.

II. Cassa Școalelor ajută școalele.

Tot d-l Sp. Haret a luat inițiativa înființării de *biblioteci pe lângă școalele rurale*. Aceste biblioteci au fost înzestrate cu scrieri cu conținut ușor, instructiv și corespunzător scopului pentru cari au fost create. La început, în 1898, s'au înființat 320 biblioteci, apoi în decursul vremii, cât d-sa a fost ministru, numărul bibliotecilor înființate de Cassa Școalelor s'a ridicat la cifra de 987. Afară de aceasta un număr de peste 400 biblioteci rurale înființate din inițiativă particulară, au fost ajutate de Cassa Școalelor cu scrieri alese, tot numai în scop de a aduce lumină în popor. Bibliotecile secundare de pe lângă licee, gimnazii, școale normale, seminarii, etc. au fost îmbogățite cu lucrări nouă literare și de știință; iar profesorilor universitari li s'au pus la dispoziție sume însemnate ca să înființeze din nou, sau să completeze bibliotecile ce le aveau.

Foloasele ce se pot trage din biblioteci le poate pricepe orice om luminat, și de aceea nu cred de trebuință a vorbi mai departe.

O altă măsură, fixată chiar prin lege, pentru îmbunătățirea stării materiale a învățătorilor, a fost *înzestrarea școalelor cu teren de cultură*. Legea din Martie 1908 a decis să se dea fiecărei școală între $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ hectare. Cassa Școalelor și-a împlinit cea dintâiu datoria și din toate terenurile sale, cum și din cele ale fundațiilor, ce ea le administrează, a dotat până la 1.500 școale. Ministerul Domeniilor nu mai puțin ne-a dat tot sprijinul și în cea mai mare parte, pe moșiile Statului, școalele din apropiere a fost înzestrate cu terenul de cultură cerut de lege. Prin această măsură s'a ușurat mult situația învățătorului, căci cea mai mare parte dintr'înșii nu aveau o palmă de pământ, și erau nevoiți să cumpere cu banul cele necesare pentru casa lor. Acum, de pe acest teren dobândit, pot avea tot ce le trebuie, cu atât mai mult cu cât sunt obligați să facă o cultură sistematică.

III. Cassa Școalelor ajută învățământul.

În anul 1908 s'a prevăzut prin buget suma necesară pentru *trimeterea în străinătate* a 5—6 profesori secundari, cari să vadă școalele similare din diferitele țeri, să studieze programele și metodele de predare, să audieze unele cursuri la universități, să caute să se perfecționeze în limbi moderne, etc. Această măsură s'a întins mai în urmă și la universități, căci de multe ori s'a observat trebuința, ce o au unii din profesori să înceapă sau să completeze diferite studii în specialitățile

respective, și așa să aibă nevoie de a lucra în bibliotecile mari, sau în laboratoriile și clinicile universităților din marile capitale ale Europei. Memoriile prezentate de diferiți profesori și publicate mai în urmă fie în broșuri separate, fie în buletinul Ministerului, au dovedit folosul acestei măsuri.

Tot pentru acest scop, adică pentru ajutarea învățământului, prin îmbogățirea cunoștințelor corpului nostru didactic, d-l Sp. Haret a dispus traducerea și publicarea a mai multor opere pedagogice din cele mai însemnate. Traducerile au fost făcute de oameni de seamă, cunoscători și ai limbilor străine și ai limbii noastre. Toate aceste scrieri formează *biblioteca pedagogică a Cassei Școalelor*, din care până acum au apărut opt volume. Numele pedagogilor ca Comenius, Locke, Pestalozzi, Matthias, Martig, Ufer, dovedesc câtă importanță are această bibliotecă. Prețul moderat, cu care s'au pus în vânzare, a dat posibilitatea ori cui de a-și le procura.

O măsură tot așa de înțeleaptă a fost și aceea ca să se tipărească de Cassa Școalelor toate *cărțile didactice necesare școalelor speciale*. Nimeni dintre profesori n'ar fi avut curajul să tipărească o lucrare în specialitatea sa, căci știu că se va vinde cu mare greutate, numărul elevilor fiind prea mic. Cassa Școalelor și-a făcut pe deplin datoria și în această privință, ca probă e că avem până acum tipărite mai toate cărțile necesare seminariilor, școalelor normale, școalelor de agricultură, și treptat va veni rândul și celorlalte școale. Prin urmare, toți acei elevi cari până acum învățau după diferite manuale nepotrivite programei, și cari erau nevoiți să completeze lipsurile cu note luate după explicările profesorilor sau din alte cărți, vor întrebuința cu mai mult folos acest timp

pierdut. Dar și pentru profesori folosul nu e mai puțin mare.

Pentru întinderea cât mai mult a cunoștințelor de tot felul printre elevi și în popor, Cassa Școalelor, în urma aprobării d-lui Sp. Haret, a început în acest timp să publice într-o bibliotecă numită *biblioteca pentru popularizarea științelor*, traduceri, prelucrări și lucrări originale privitoare la științele naturale, geografie, geologie, mineralogie, astronomie, fizică etc., toate în stil ușor și potrivit cu mintea fiecăruia. Până acum au apărut două volume, restul va urma.

Odată cu clădirea noului palat, unde se adăpostesc ambele instituții de cultură și progres, s'au înființat de Cassa Școalelor și alte două focare de lumină: *Muzeul și Biblioteca pedagogică*. Primul în scop de a avea adunat la un loc câte o colecție din tot materialul didactic cu care Cassa Școalelor a dotat școalele de orice grad — exceptând universitățile — și a sta la curent cu tot ce se produce însemnat în străinătate, privitor la bunul mers al învățământului. A doua, pentru a pune la îndemâna profesorilor secundari tot ce s'a scris mai însemnat pe terenul pedagogic. Biblioteca aceasta numără acum peste 7.000 volume în limba română, franceză, germană, italiană și engleză, și stă în tot timpul la dispoziția corpului profesoral de orice grad atât din capitală cât și din provincie. Aici se găsesc un număr mare de reviste pedagogice din cele mai însemnate ce se publică în limba română și alte limbi străine.

O anexă a bibliotecii e și micul dar folositorul *serviciu al diapozitivelor* și lanternelor ambulante. Diapozitivele, în număr de peste 6.000, coprinzând vederi istorice, geografice, de științe naturale, astronomie etc., se

dau cu împrumut școalelor urbane, rurale și secundare, cercurilor culturale, cum și oricărui conferențiar care ar dori să facă mai instructiv și atrăgător cursul sau conferința sa. Succesul acestei anexe a fost neașteptat de mare, și de aici se pot deduce și foloasele aduse.

Tot o anexă a bibliotecii și a muzeului e și sala cea mare de conferințe a Cassei Școalelor. Aci s'au ținut și vor ține conferințe din toate ramurile de știință și arte, însoțite de vederi fixe și cinematografice. Aici vor putea și profesorii să facă cu elevii rezumatele cursului lor, punându-li-se la dispoziție obiectele din muzeul pedagogic, aparate de proiecțiuni fixe și cinematografice.

Astfel armele pentru progres sunt puse la îndemâna profesorilor și a elevilor, și de dânsii depinde să le folosească cu succes.

IV. Cassa Școalelor ajută corpul didactic.

D-l Haret s'a gândit să dea posibilitatea ca învățătorii cei mai buni, rând pe rând, pe timp de vacanță, să poată vedea și cunoaște mai bine țara. Pentru acest scop a înființat *excursiunile pe vacanță*. Pe fiecare an, deocamdată la câte un număr de 17 învățători, li se pune la îndemână câte un bilet de liberă călătorie pe timp de trei luni, și câte o sumă de bani. Ei sunt liberi să călătorească unde vor voi în țară. Au numai o singură obligațiune de împlinit, adică de a studia de aproape două din județele țerii, asupra cărora să facă o scurtă dare de seamă, de ceeace au văzut și au observat în călătoria lor. Astfel li se dă putința de a vizita acasă pe colegii lor, de a vedea starea sătenilor și de prin alte părți, de a vedea monumente istorice, de a cunoaște

și alte orașe etc., iar când ating granița, să treacă și să vadă câteva sate românești de dincolo, cu administrația lor, cu școalele și gospodăria lor, cu preoții și învățătorii lor. Dările de seamă ale învățătorilor, cari au luat parte la aceste excursiuni, sunt, cele mai multe, de o netăgăduită valoare, atât ca descriere literară cât și ca observațiuni variate și folositoare. Mai toate s'au publicat prin buletinul activității extrașcolare.

Tot pentru înlesnirea învățătorilor s'a prevăzut în bugetul Cassei Școalelor, cu începere din 1902, câte o sumă destul de însemnată, din care se dă învățătorilor până la 500 lei, ca împrumut fără dobândă pe timp de patru ani, plătibili în rate lunare. Mulți învățători s'au folosit de aceste sume ca să-și întregască gospodăria lor.

Cu clădirea *Cassei profesorilor secundari* d-l Sp. Haret a urmărit tot tendința, de a veni în ajutorul corpului didactic, de a apropiă cât mai mult pe profesorii secundari unii de alții, de a le da posibilitatea ca unele din orele libere să le petreacă împreună în deplină armonie, de a le pune la dispoziție o clădire care să împlinească și utilul prin conferințe, discuțiuni asupra metodelor de învățământ, programelor etc., și frumosul prin serate, concerte de tot felul, baluri etc. Cassa e cu trei etaje și subsol; va fi gata în curând. Ea e clădită cu tot confortul, cu săli de conferință, de biliard, de popice, și un etaj întreg pus, ca dormitor, la dispoziția corpului didactic, adică acelora dintre ei cari, venind din provincie, vor fi nevoiți a rămâne una sau mai multe nopți în capitală.

V. Cassa Școalelor ajută pe elevi.

Cantinele școlare, a-astă operă filantropică și de mare însemnătate pentru ajutoararea elevilor săraci, se

datorează tot d-lui Spiru Haret. Din fondurile Cassei Școalelor s'au întreținut și se întrețin cantinele școalelor de meserii și de agricultură, înființate în comunele rurale, cum și cantinele de pe lângă școalele rurale. Și mulți elevi n'ar putea urma în aceste școale, dacă n'ar avea masa asigurată. Pentru universități s'a făcut tot așa de mult, căci din acest fond, prevăzut în bugetul Cassei Școalelor, se întrețin și cantinele de pe lângă universitățile din Iași și București. Aici, în București, împrejurările au permis să putem clădi și un local propriu, în centru, și la îndemâna studenților de toate categoriile. Acest local, după ce a fost dotat cu toate cele necesare, pentru ca imediat să poată începe a funcționa, s'a pus la dispoziția d-lui Rector al Universității, împreună cu fondurile de întreținere. Neprețuit de mari sunt binefacerile pe cari le dau aceste cantine, și numai sufletul amărît și necăjit al elevilor și studenților săraci le pot spune.

D-l Sp. Haret s'a îngrijit și de *elevii săraci ai școalelor rurale*. Pentru ca fiii țăranilor în cât mai mare număr să poată veni la școală, se cere mai întâiu să avem local spațios și igienic, dar nu mai puțin e necesar ca ei să aibă, cărți, opinci, căciulă și suman. Și sunt mulți țărani săraci, cari nu pot procura fiilor lor nimic din toate acestea. În acest caz obligativitatea rămâne literă moartă, căci nu poți să vinzi săracului ceaunul de făcut mămăligă sau singurul țol de pe pat. La acești copii de țăran săraci s'a gândit d-l Sp. Haret, când a prevăzut în bugetul Cassei Școalelor o sumă însemnată pentru haine și cărți. Suma se împarte prin revizorate învățătorilor, cari cumpără copiilor cele necesare. Cu modul acesta se capătă posibilitatea ca o parte din copiii săracilor să

poată învăța alături de ai celor cu dare de mână, și foarte adese ori s'au văzut talente remarcabile ridicându-se dintre ei.

Dar și munca elevilor secundari silitori e recompensată. În fiecare an, câte trei din cei mai buni absolvenți ai liceelor, școalelor normale, seminariilor, aleși de consiliul școalei, și însoțiți de mai mulți profesori, sunt trimiși în *excursiune pe socoteala Cassei Școalelor*. Aceste excursiuni, cari țin, între 8—10 zile, sunt și recreative și instructive. Elevii sunt împărțiți în două serii: unii merg pe Dunăre, cu vapor special, dela Cazane—mai sus de Orșova—până la Sulina, vizitând porturile de pe dreapta și stânga fluviului; alții prin munți, vizitând sau munții Buzăului cu cei ai Prahovei, sau ai Argeșului cu ai Vâlcei, sau ai Neamțului cu o parte din Bucovina, și venind pe plute dela Dorna la Piatra. Acestea sunt excursiuni cari nu se pot uita în întreaga viață.

N'au fost uitați nici micii elevi, săraci și plăpânzi ai școalelor primare. Aici, în capitală, sunt societăți cari trimet în *colonii pe vară* pe copiii săraci, și în fruntea tuturor stă Primăria, dar în celelalte părți, afară poate de Iași și Craiova, nu există așa ceva. De aceea binefacerea acestei instituții trebuie să se arate și acolo unde se simțea atâta nevoie de ajutor. În fiecare vară se trimet în sanatoriul dela mănăstirea Neamțul, pus nouă la dispoziție prin bunavoința Cassei Bisericii, câte o sută fete și o sută băieți slabi și anemici, pe lunile Iulie și August, ca să-și recapete sănătatea. Aici au la îndemână tot ce le trebuie. Au odăi spațioase, albituri curate, pături bune pentru învelit, mâncare substanțială și suficientă, dușuri cu apă caldă și rece,

pentru curățenie și curte de mai multe hertare pentru jocuri. Afară de conducătorul coloniei și de o maestră dela o grădină de copii, care conduce jocurile, colonia e supravegheată în permanență de un doctor numit de Cassa Școalelor, care își are locuința chiar acolo.

VI. Cassa Școalelor ajută poporul.

a) *Partea culturală — intelectuală.* Acum să ne întoarcem privirile spre alt teren al activității Cassei Școalelor, și anume spre silințele depuse întru luminarea poporului. Pentru școală și chestiunile ce privesc învățământul, din punct de vedere pedagogic și instructiv, s'a făcut mult și în tot timpul, și negreșit că se vor mai face multe, dar pentru educațiunea poporului câmpul eră deschis și aproape neumblat. Despre aceasta multe s'ar putea spune, dar prea aș întrece cadrul articolului, pe care comitetul a binevoit să mi-l ceară, și de aceea voi schița numai în puține linii o parte din activitatea acestei instituții cu privire la luminarea poporului.

În primul rând, ceea ce ne atrage mai mult privirile este înființarea *cercurilor culturale*, cari se țin Duminica la sate(1). D-l Sp. Haret a voit să pue în mai de aproape legătură pe sătean cu învățătorul. Această înaltă chemare de învățător a ținut ca să se împlinească nu numai pe lângă fiii sătenilor, dar mai ales să-i lumineze și pe ei; și mai departe ca absolvenții să nu piardă nici un moment legătura cu școala. D-l Sp. Haret a căutat să dea acestor adunări ale învățătorilor cu sătenii un caracter so-

(1) De dimineață au loc discuțiuni școlare între învățătorii ce ieau parte la cerc, iar după amiază, consfătuire cu sătenii.

lemn, care să impună tuturor. De aceea a numit conferențieri pe lângă cercurile culturale dintre cei mai de seamă scriitori ai noștri, cunoscători ai graiului poporului, și cunoscători ai nevoilor lui. Apoi prin interveniri pe lângă I. P. S. Mitropoliți și P. S. Episcopi, pe lângă miniștri de Interne și Justiție, a arătat scopul urmărit și a cerut mână de ajutor dela toți. Aceasta a făcut ca de multe ori la cercurile culturale să iea parte preotul, judecătorul, administratorul de plasă, doctorul, veterinarul și primarul comunei. Și mulți dintre ei au ridicat glasul alături de al învățătorilor și al conferențierilor noștri, și au dat sfaturi bune și folositoare țăranilor. Din rapoartele prezentate Cassei Școalelor de domnii conferențieri se vede că, în multe părți, entuziasmul deslănțuit printre sătenii auditori a fost foarte mare, și sufletul lor a fost cu totul cuprins și pătruns de cele spuse de vorbitori. În cele mai multe părți, prin cercurile culturale, s'a făcut apropierea între săteni și cei chemați a le veni în ajutor, și acum ei nu se mai sfiesc a arăta nevoile lor doctorului, veterinarului și moașei, și a le cere sprijinul. Cu cât cercurile culturale vor fi mai des vizitate de oamenii trimiși de stat ca să stea la îndemâna săteanului, cu atât multe din nevoile lor vor dispărea, mortalitatea va fi mai mică, vitele lor vor fi mai bine îngrijite, boalele copiilor vor fi preîntâmpinate, judecăți vor fi mai puține, și țăranii nu vor mai privi cu spaimă pe acești funcționari ai statului, ci cu dragoste și încredere, așa cum se cuvine și cum ar trebui. Consfăturile acestea mai sânt înfrumusețate și prin coruri școlare, prin poezii spuse de elevi, și în unele părți, chiar cu mici piese de teatru și proiecțiuni luminoase. Să nădăjduim că asemenea consfătuiri vor prinde rădăcini

din ce în ce mai puternice în popor, și vor da, cu timpul roadele așteptate.

O măsură tot așa de însemnată a fost și aceea de a se tipări într'o limbă curat românească și pe înțelesul tuturor *cărți cu conținut ușor*, instructiv și atrăgător. Am început cu cărțile pe care poporul le cunoșteă și pe cari părinții lor le cetiseră cu drag; toate acestea au fost revăzute și îndreptate de *d-mii* Coșbuc și Sădoveanu (1). Cărțile, fiind foarte ieftine și cu tipar frumos s'au vândut în mii de exemplare, și unele s'au scos în a doua ediție. Răspândirea acestor scrieri la țară prin mijlocirea preoților, învățătorilor, arendașilor, proprietarilor și a vânzătorilor noștri ambulanți, va fi de un incalculabil folos pentru săteni. Pe mulți îndemnul altora îi va face să cetească și, dând de cărți frumoase, să prindă gustul cetitului, iar cei ce doresc să cetească, să simtă mângâiere sufletească că au la îndemână cărți bune și instructive, și așa cu toții se vor folosi, și vor binecuvânta pe cel ce a pus temelie unei astfel de biblioteci. Aceste scrieri au fost mult căutate și de frații noștri de peste hotare, și acolo s'au răspândit în mare număr, aducând între alte foloase și pe acela de a stabili unitatea limbii.

b) *Partea economică, materială*. O altă măsură care a adus și va aduce încă multă vreme mari foloase pentru învățători și săteni sunt *cursurile de lucru de mână*. Se mai făcuseră încercări de acest fel și în trecut, dar în urmă s'au dat uitării. În 1903 d-l Spiru Haret a

(1) Cărțile apărute în această bibliotecă sunt: Alexandria, Arghir și Elena, Isopia, Genoveva de Brabant, Răvașele unui doctor, partea I, II și III, Povestea Vorbei de Anton Pann, Carte despre drepturi și datorii, Povestiri din Halima partea I și II. În total 12 bucăți.

decis a se reîncepe, dar de data aceasta s'au continuat an cu an. Pe lângă cursul care se face cu învățătorii s'au început asemenea cursuri și cu învățătoarele. Pe fiecare an, în luna lui Iulie, vin la aceste cursuri învățătoare din toate părțile țerii, spre a se perfecționa în țesătorie, în creșterea gândacilor de mătase și în celelalte lucrări privitoare în această ramură, în gospodărie, mai ales în pregătirea mâncărilor, aici li se mai predă cântul, li se țin conferințe de igienă și creșterea copiilor, și în fine se caută toate mijloacele posibile ca să plece încărcate cu cât mai multe cunoștințe folositoare. Mai toate școalele, unde funcționează absolvenții și absolvențele acestor cursuri, sunt înzestrate de Cassa Școalelor cu instrumentele necesare pentru practica lucrului de mână și li se dau premii pentru munca lor. Cu multă bucurie vedem cum lucrul de mână prinde în satele noastre, și să sperăm că în curând va veni vremea când sătenii și sătencele, lipsiți de ocupație, pe timpul iernii, vor practica asemenea îndeletniciri, și vor îndulci astfel traiul lor greu, în deobște cunoscut.

S'au mai trimes la sate și maestre ambulante pentru *înființarea de mici ateliere de țesătorie* pe lângă școale cum și pentru a înființa ateliere particulare. Maestrele erau obligate să caute ca prin sfatul lor, și prin toate mijloacele posibile, să îndemne la muncă pe sătence, să le cultive gustul, prin modele frumoase, să le arate câștigul ce l-ar putea dobândi, și să le facă înlesnirea de a vinde repede și cu un preț bun obiectele lucrate. Sfaturile au prins. S'au înființat multe ateliere fără mari pretenții. În cele mai multe părți maestra mergând în casele sătencelor, cari aveau războaie vechi, modele de țesut urite sau streine, le-a convins să-și ia câte un războiu sistematic de-al Cassei Școa-

lelor și să schimbe motivele streine cu cele frumoase ale noastre, și le-a înlesnit vânzarea obiectelor lucrate. Dovadă învederată că și această idee a prins, sunt cele două expoziții ce le-a făcut Cassa Școalelor cu produsele atelierelor și ale sâtenelor, una pe lângă marea expoziție din 1909, și alta în anul acesta, chiar în localul Cassei Școalelor, și la cari s'au vândut aproape toate obiectele expuse. Pentru a reuși și mai mult în această direcțiune Cassa Școalelor a publicat un album de ouă încondeiate, cari să serve de motive pentru cusături, cum și un album de ii, după modelele luate din toate județele. Acestea s'au pus în vânzare pe un preț foarte modest, ca să se răspândească peste tot în țară.

Apoi s'au trimes, tot ca încercare, *maestre ambulante* cari să învețe pe soțiile învățătorilor și pe sâtenice gospodăria, adică curățenia casei, îngrijirea copiilor, pregătirea mâncărilor și în fine tot ce privește casa. Până acum cele două maestre au vizitat mai toate comunele din județele Prahova și Buzău și rapoartele venite din partea învățătorilor și a primarilor ne arată cât de necesare sunt asemenea maestre, și de ce mare folos pot fi pentru *îndrumarea gospodăriei sătenilor*.

Tot pentru luminarea poporului s'a înființat și *Învățământul agricol ambulant*. În acest scop s'au numit zece revizori agricoli, din cari doi plătiți de d-l Barbu Știrbei, iar ceilalți de Cassa Școalelor, și aleși dintre absolvenții școalei superioare dela Herăstrău, cu o practică de mai mulți ani. Fie căruia i s'a dat câte o circumscripție, și i s'a pus obligațiunea ca douăzeci de zile în fiecare lună să le întrebuițeze mergând prin sate, și arătând învățătorilor și sătenilor cum să cultive pământul, cum să aleagă semințele, cum să îngrijească vitele și curtea lor, cum

să altoască pomii, și în fine să le dea toate îndrumările de cari ei au așl mare nevoie. Dela 1908, de când s'au numit acești revizori agricoli, s'au adus mari foloase și școalelor și sătenilor pe unde s'a întins activitatea lor. E de ajuns ca învățătorul și câțiva din săteni să asculte și să pue în aplicare sfaturile date, pentru ca exemplul acestora să serve pentru cea mai mare parte din locuitorii satului. Fiecărui învățător și sătean, care se află sub conducerea și supravegherea revizorilor agricoli, li s'au dat gratuit semințe de tot felul de zarzavaturi, de sfecle de nutreț, de lucernă, și reușita lor a îndemnat și pe alții să-i imiteze. Mai ales sfeclele de nutreț și lucerna au prins printre dâșii, căci au văzut imediatele foloase. O astfel de încercare făcută cu revizorii agricoli, cari să meargă la școală și la casa săteanului, să le dea sfaturi înțelepte, să le dea semințe gratuit, să-i învețe cum să-și îngrijească avutul lor și cum să-l sporească, nu se putea să nu prindă, și să nu dea rezultate așteptate.

Dar nu numai de acest fel de ambulanți s'a servit Cassa Școalelor pentru luminarea și instruirea învățătorilor și a sătenilor. Cu învoirea și îndemnul d-lui Sp. Haret s'au trînis în Bosnia mai mulți învățători sub conducerea d-lui Maximilian Popovici și a fostului inspector agricol N. Popovici-Lupa, cari să învețe *uscatul și împachetatul prunelor cum și clădirea cuptoarelor* simple de uscat, pe cari le întrebuițează sătenii de acolo. Acești învățători au fost numiți meștrii ambulanți și trimeși la sate ca să ducă învățătorilor și sătenilor sfatul și experiența lor. Unul dintre ambulanți a publicat într'o broșură activitatea sa, și de acolo se poate vedeà că în timp de patru ani a ajuns să clădească treizeci și trei

de cuptoare în diferite județe și să învețe pe săteni atât uscarea prunelor cât și clădirea cuptoarelor. Dar cuptoarele acestea au mai servit și la altceva. În părțile deluroase și muntoase porumbul, care adesea ori nu se coace îndeajuns până toamna târziu, pentru a nu mucezi, a fost uscat în coptoarele de cari vorbim, și țăranii au mâncat o mămăligă sănătoasă, și au fost feriți de unele boale.

S'au mai trimes în străinătate și alte serii de învățători, cari să învețe *fabricarea brânzeturilor, a untului, a șuncilor și pregătirea cărnii de porc*, și toți aceștia au fost întrebuințați, ca să dea sfaturi învățătorilor și sătenilor, și să formeze pe elevii ultimelor clase din școalele normale, din școalele practice de agricultură și de gospodărie. Scopul urmărit eră ca aceștia la rândul lor să se ducă la sate, înzestrați cu toate cunoștințele practice.

Altă serie de învățători au fost trimise ca să învețe sistemul *cooperativelor sătești*, căci se simția mare nevoie de a avea oameni pregătiți în această direcțiune. Cunoștințele dobândite de dânsii au folosit poporului, și multe din cooperativele existente și societățile de consum s'au format prin sfaturile lor, sau prin imitarea altor cooperative înființate de ei. Foloasele sunt neprețuit de mari, iar avântul luat, dovedește cât de bine a prins această idee.

De aici se vede că d-l Sp. Haret prin cercurile culturale, prin diferitele biblioteci, prin revizorii agricoli, prin învățătorii ambulanți de tot felul și prin maestrele ambulante, a avut în vedere un sistem complet, de a lumina și scoate pe sătean din starea de indiferentism și de sărăcie în care se află, și de a-l redă țăerii ca nou născut și demn pentru o viață mai bună.

VI. Măsuri luate pentru cultură în general.

D-l Sp. Haret a luat măsuri pentru ca absolvenții liceelor, școalelor normale, școalelor superioare de comerț și de meserii, să cunoască pe deplin *mănuirea armei militare* «Manlicher», și să știe a da sigur în țintă. Arma pentru soldat nu are nici o însemnătate, dacă nu se poate servi de ea. Războiul dintre Buri și Englezi a dovedit de ce mare folos e ca soldatul să aibă încredere în armă, să nu se teamă de a da cu dânsa, și să știe bine să țintească. Burii, un popor mic, fiind bravi țintași, au ținut în loc multă vreme pe puternicii Englezi, și au dovedit cel mai înalt patriotism. Din observațiile ofițerilor, cari au fost pe câmpul de războiu dintre Ruși și Japonezi, se învederează același lucru. Așadar mâine absolvenții școalelor arătate mai sus nădăjduim că vor ieși bine pregătiți, vor servi ca instructori pentru ceilalți soldați, și vor deveni oameni de încredere ai comandanților. Fiecare școală a primit câte un număr de arme de războiu și rând pe rând toți elevii, dela 16 ani, vor da în țintă, mai întâiu cu cartușe reduse și către finele anului, cu cartușe de războiu. Atârnă mult dela instructorii diverselor școale, pentru ca scopul urmărit să se împlinească în întregime.

Tot pentru propagarea cunoștințelor de tot felul, d-l Spiru Haret a dat ocaziune *scriitorilor noștri de seamă* să producă opere de mare valoare. D-l N. Iorga a scris «Istoria bisericii române în două mari volume» G. Țoșbuc: «Războiul pentru neatârnare» și «Coroana de Oțel», A. Vlahuță: «România Pitorească», «Din trecutul neamului nostru», și acum în timpul din urmă Biografia marelui nostru pictor N. Grigorescu, care s'a

publicat într'o prea frumoasă ediție de lux. A. Lăpădatu, continuarea scrierii celebre a lui N. Bălcescu «Românii sub Mihai Viteazul». Scrieri, care vor aduce mari foloase mai sunt: lucrarea d-rei Miller-Verghi, care cuprinde un mare număr de motive românești vechi, adunate de pretutindeni, și cari vor servi ca izvor pentru pictură, sculptură, ceramică, țesături artistice etc., cursul de contabilitate al d-lui G. Dumitrescu-Bumbești, de care s'au servit băncile noastre populare; apoi două colecții de cântece patriotice și coruri adunate și unele chiar compuse de d-nii Kiriac, Bănulescu și Saxu; adunarea în două volume a conferințelor populare sub supravegherea d-lui G. Coșbuc, două lucrări de gimnastică propriu zisă și gimnastica suedeză, alcătuite de d-nii D. Ionescu și I. Bucovineanu și alte lucrări de acest fel. Toate s'au publicat de Cassa Școalelor, și sunt puse în vânzare pe prețul cât au costat. Aceste scrieri, și cele despre cari am vorbit mai sus, s'au răspândit și se răspândesc peste tot la toți Românii, și vor contribui mult la întreținerea unității culturale.

Toate aceste măsuri s'au putut împlini numai cu ajutorul bugetului Cassei Școalelor, care din an în an a fost mai înfloritor. Așa în 1901—1902 am început cu un buget, care avea înscris la *veniturile proprii* suma de 159.000 efecte și 1.511.035,60 numerar, iar la cheltuieli 1.276.610,92. Bugetul însă, cum spuneam, a mers crescând puternic, așa că în 1904—1905 s'a ridicat la 541.500 efecte și 3.490.615 numerar, iar cheltuielile la 3.087.340,40. Tot așa și în perioada dela 1907—1911. În această perioadă excedentul

— sub denumirea de sold — n'a mai figurat între alocațiile bugetare, și de aceea se pare o micșorare a cifrelor bugetare. Totuș, și în acest timp se observă o însemnată urcare a bugetului. În 1907—908 aveam 2.377.515 la veniturile proprii și 2.295.435 la cheltuieli, iar în 1910—1911 s'a ridicat la 3.344.900 la venituri și 3.270.116,20 la cheltuieli. Aceste sume sunt în afară de excedentele bugetare ce s'au cheltuit tot în folosul învățământului.

Numai puțin au mers crescând și fondurile particulare, adică, legatele și donațiile administrate de Cassa Școalelor. Oamenii de bine au avut dela început încredere în această administrație, și au fost convinși că ultima lor voință va fi împlinită, de aceea și-au lăsat avutul lor. Cassa Școalelor în acest timp a primit multe legate mari, pe cari le-a înscris în bugetul său. Unele au fost câștigate înaintea instanțelor judecătorești, dela epitropiile cari se abătuseră dela voința testatorilor ca : fondul Constans Dimonisie, Toma Tâmpeanu, Anastase Bașotă; altele au fost date de bună voe de epitropi așa: fondul Roșca Codreanu și Ștefan Romaneanu (1); iar alte legate au fost lăsate dela început Cassei Școalelor de către diferiți legatari ca: Evloghie Gheorghief, N. I. Gherasy, Vasile Stroescu, fondul Dimitrie Matcas, P. Manoilescu, Costache Morțun, Căpitan Opreșan, Baștea, Pleniceanu, Șerif.

Am ajuns la sfârșitul acestui articol, și cu o deosebită mulțumire sufletească îmi reamintesc progresele, pe cari Cassa Școalelor le-a făcut în acest timp.

(1) Numai unul din epitropi, d-l Sava Șomănescu, a cedat drepturile sale Cassei Școalelor.

Greu și spinos e drumul muncii, dar când lupți pentru împlinirea unui ideal, dai uitării greutatea ce le-ai întâmpinat, și te bucuri din toată inima că ai putut ajunge acolo unde ai dorit.

Cu drept cuvânt dar se poate bucura d-l Sp. Haret văzând cât de departe a ajuns această instituție sub înțeleapta sa conducere și îndrumare, și cât de mult a folosit școalei și în general neamului românesc.

MIHAIL POPESCU

UN ÎNȚELES AL ACTIVITĂȚII EXTRAȘCOLARE A ÎNVĂȚĂTORILOR

Caracteristica organizării învățământului nostru de toate gradele, în ultimii cincisprezece ani, e îndrumarea lui continuă — cu oarecare sincope intermitente — spre satisfacerea nevoilor practice ale vieții noastre naționale.

Aceasta e în general direcția spre care a început să se îndrumeze învățământul din țerile Apusului, începând din întâia jumătate a secolului trecut, — ceeace cu drept cuvânt a adăugat veacului al XIX-lea și denumirea de «secolul educațiunii».

Foarte puține reminiscențe arhaice au mai rămas în organizarea regimului școlar în marile țeri din apusul Europei continentale. Ele abia amintesc timpurile când Biserica, din interese de dominare politică, căută să restrângă sfera învățământului și să-l îndepărteze cât mai mult dela preocupările în atingere cu problemele și cu interesele vieții actuale a societății.

Intervenția statului la noi, ca și în alte țeri, a schimbat cu totul înfățișarea și structura intimă a sistemului de organizare a învățământului, dându-i alte scopuri și lărgindu-i sfera tot mai mult în masele populare... democratizându-l.

În strădănuințele lor de organizare, marile țeri din Apus

au primit de multe ori sugestii îndrumătoare unele dela altele; experiența însă ce aveau în viața lor de stat, prin o veche civilizație, le-a ținut la observarea exactă a împrejurărilor și nevoilor interne și le-a împedecat și în organizarea școlară dela procedeul imitației.

Noi ca «țară tânără» am bătut prea adeseori calea imitațiunii: școlile din Franța întâiu, apoi cele din Germania ne-au fost mai mult decât inspiratoare.

De câte ori organizatorii «României moderne», orbiți de civilizația strălucitoare a Apusului, n'au pierdut din vedere *realitatea faptelor* dela noi! De câte ori compilații stâlcite și imitații servile din Occident n'au trecut granițele în numele adevăratei civilizații, pentru a ne arăta *adevărata* cale a progresului țerii noastre!

Pe de altă parte însă, nu arare ori spiritul reacționar a însuflețit atitudinea seducătoare a acelor apărători ai așezămintelor neamului, cari vor ca drapelul nostru național să fâlfâie pe «ziduri chinezești».

Desigur, că pentru acei care sunt chemați să dea direcții în organizarea vieții noastre publice, pătrunderea spiritului civilizației occidentale e tot atât de necesară ca și cunoașterea exactă a împrejurărilor din țara noastră.

După cum eră ș firească, Statul nostru a căutat, în primul loc, să organizeze școlile în vederea nevoilor ce i le impuneau dezvoltarea și noua lui organizare:—de aici îndreptarea spre funcționarism a produselor școlilor. *Inghițirea* cunoștințelor și căpătarea diplomei pentru a intra într'un serviciu al statului, caracterizau aproape exclusiv organizarea trecută — pe care o putem numi acum veche — a școlilor noastre în general. Cum «modernizarea» țerii a început cu orașele, societatea oră-

șenească a atras dela început toată solitudinea statului și toate sacrificiile bugetului public. Disproporția exagerată din trecut între bugetul învățământului rural față de sumele pe care le absorb școlile orașelor se menține și acum, arătând totdeodată și o dezechilibrare a sistemului nostru școlar, în ramurile lui de învățământ, și o părtinire socială. E o dezechilibrare: pentru că învățământul primar, care în alte țeri absoarbe până la de câteva ori cifra bugetului învățământului secundar și superior (în Anglia proporția e de 9:1), la noi, acestui învățământ, nu i se acordă decât cam 50% din bugetul total al școlilor. E și o nedreptate socială: de oarece pentru învățământul primar al celor 800.000 copii de săteni, bugetul Ministerului de Instrucție nu contribuie decât cam cu 9.000.000 lei, din suma totală în care aproape 5.000.000 lei sunt prevăzuți pentru învățământul primar al celor 100.000 de copii ai orașenilor.

În ultimii cincisprezece ani, după ce nevoile funcționarismului statului fuseseră saturate de școală, o nouă direcție începe să se accentueze în toate ramurile de învățământ, spre o pregătire pentru o viață în afară de mașina statului. Programele și metodele învățământului suferă schimbări adânci; problema educației capătă din ce în ce însemnătate alături de problema instrucției; învățământul profesional se reorganizează pe baze cu totul nouă; școala primară rurală intră într-o nouă fază de dezvoltare.

În curs de treizeci de ani, dela 1864—1894, numărul învățătorilor ajunge la 3.600; dela 1894—1910, adică numai în cincisprezece ani, numărul lor aproape se dublează, ajungând la 6.500. Aceste cifre nu arată decât o direcție, — căci completarea învățământului primar

rural e încă în aşteptare, — dar această direcţie pleacă din o nouă concepţie a reorganizării întregului nostru sistem de învăţământ.

Lărgirea învăţământului primar în masele populare e baza culturii naţionale şi una din năzuinţele Democraţiei în toate ţerile din Europa. Răspândirea acestui învăţământ e un criteriu sigur de apreţiere a civilizaţiei unei ţeri, şi din nefericire, după acest criteriu, ţara noastră nu poate fi clasificată decât printre ţerile cu totul înapoiate.

Deşi avem un învăţământ primar obligator dela 1864, legea nu se poate aplica complet nici azi, din lipsă de şcoli şi de învăţători. Numai faptului, că în capul departamentului Instrucţiunii s'a întâlnit în ultimii ani un om hotărît şi convins de însemnătatea naţională a învăţământului rural, se datoreşte desvoltarea lui înfloritoare în anii din urmă.

Bugetele Ministerului de Instrucţie şi statistica învăţământului rural arată, că sporirea mai mare a şcolilor săteşti şi a învăţătorilor coincide cu prezenţa sărbătoritului de azi în fruntea departamentului Instrucţiei.

De asemenea prestigiul faţă de săteni al şcoalei rurale şi rolul ei efectiv asupra propăşirii satelor a crescut mult în ultimii ani, prin independenţa învăţătorului faţă de administraţie, prin pregătirea specială a corpului învăţătoresc şi prin întreprinderea activităţii sociale a învăţătorilor, în afară de pragul şcolii, — aşă numita şi ponegrita «activitate extraşcolară».

Activitatea extraşcolară a învăţătorilor este una din marile reforme sociale, făcută nu printr'o lege specială ci îndeplinită şi întreţinută prin convingerea adâncă şi hotărîrea bărbătească a unui singur om. Inversunarea

cu care a fost și este încă combătută pe de o parte, și succesul ei neîndoielnic pe de alta, dovedesc că în marile reforme, pe lângă concepție largă, trebuie și curaj de luptă pentru izbânda definitivă.

Din această mult hulită «activitate extrașcolară» au eșit Băncile populare și Cooperativele satești, care înseamnă o nouă eră economică a satelor, o nouă epocă istorică a țerii noastre. Dela ea avem încă de așteptat multă rodnicie pentru ridicarea populației noastre rurale.

Nu vom insista asupra netemeinicieii argumentelor celor care cu atâta înverșunare combat activitatea extrașcolară la sate. Argumentele lor au fost scoase când din domeniul pedagogiei, când din al sociologiei, — întrebuițând și ironia și nedându-se în lături nici dela calomnie: ei au pus pe seama acestei activități a învățătorilor durosul 1907. Dar aceste argumente teoretice, din fericire, n'au convins pe cel ce cu drept poartă numele de «omul școalei», nici n'a slăbit curajul aceluia pentru care banca ministerială se transformase în bancă de acuzație.

Cu toate acestea, cei care strigă «învățătorul numai în școală», în numele principiului specializării, nu admit acelaș principiu în organizarea universitară, unde el s'ar părea nu numai că e mai logic dar e de sigur absolut necesar pentru niște apostoli ai științei.

Aici rolurile sunt intervertite : cel care a propus, prin lege, limitarea unor preocupări ale profesorilor universitari, incompatibile cu spiritul științific, și a susținut specializarea profesorilor la munca strict științifică din sânul universității, a fost combătut de adversarii activității extrașcolare a învățătorilor. Ei admit o anumită activitate extrauniversitară, evident în dauna formării și dezvoltării spiritului știin-

țific la noi, și combat activitatea extrașcolară a învățătorilor, fără îndoială în dauna propășirii satelor noastre.

Ca întotdeauna, principiile nu sunt adevăruri în sine, independent de împrejurările concrete ale vieții. Principiul diviziunii muncii și al specializării, aplicat la organizarea universităților, chiar în înțelesul cel mai strict, nu poate aduce decât folease treptei celei mai înalte a învățământului; acelaș principiu însă nu e indispensabil pentru propășirea întâiului grad de școală; și, aplicat aici cu rigiditate, aduce desigur un mare rău dezvoltării societății noastre rurale.

Școala e un organ al societății, nu o instituție cu scopuri afară de interesele ei. În societățile dezvoltate, instituțiile sunt mai specializate și au în aparență mai multă independență în propria lor viață individuală. Societatea noastră orășanească are atâtea agenți care conlucrează la satisfacerea nevoilor și la propășirea ei. Atâtea instituții cu atribuții multiple și precise funcționează pentru îmbunătățirea vieții orașelor! Evident că într'un asemenea sistem bogat de organizare, specializarea se impune dela sine.

Societatea noastră rurală însă e încă în faza primitivă de nediferențiere a deosebitelor ei funcțiuni. Sunt atât de puțini factorii cari trebuie să răspundă nu numai la nevoile multiple actuale ale satelor, dar și la îndrumarea lor spre o viață mai superioară. Dintre toți agenții de propășire ai societății noastre rurale, fără îndoială, cel mai însemnat e învățătorul. A-l «mărgini numai la școală» înseamnă a lipsi populația noastră sătească de principalul ei luminător. Învățătorul nu poate și nu trebuie să fie numai un dascăl al copiilor, ci *trebuie* să fie și un sfătuitor și îndrumător al părinților lor.

Mult timp încă activitatea extrașcolară trebuie să fie privită de învățător ca o îndatorire profesională, nu ca un spor de muncă peste profesiunea lui. Specializarea reiese din dezvoltarea organică a societății, și ea nu se poate aplica forțat în organizarea încă primitivă a satelor noastre.

Considerațiile *pur* pedagogice, și *pur* sociologice nu pot niciodată fi complete în afară de cadrul concret al împrejurărilor vieții actuale. Cel care e chemat să organizeze învățământul într-o țară, trebuie să fie mai mult decât un profesor stăpân pe pedagogie, ori un cunoscător de principii sociologice, — trebuie să fie un om de stat cu înțelegerea faptelor și pătrundere a viitorului.

Cel care crede atât de adânc în rolul istoric al acestei modeste «activități extrașcolare» a învățătorilor, se dovedește astăzi, că nu s'a înșelat.

I. BOTEZ

Profesor secundar în Iași.

ASOCIAȚIUNEA COMUNELOR PENTRU CLĂDIRI DE ȘCOLI LA SATE

— Ce-o mai fi și asta? Așa mă întrebă într'una din zile, un primar hâtru, care cu nici un chip nu se putea dumiri, ce-i asociația comunelor. Nu-și iertă, cum să dea el bănișorii comunei, altei comune sărace, ca să-și clădească local de școală. Eu tot dam să-i arăt foloasele, iar el nu mai conținea cu vorbele: «Măi! da multe-i mai trec prin cap d-lui Haret»!

— Și adică de ce nu i-ar trece una ca asta, îi răspunsei eu, cam tărișor. Ia să deschidem legea comunală, legea cârciumelor și o să vezi că primarii au îndatorirea să se întovărășească cu toți primarii, de-i nevoie, pentru binele comunelor, ai căroro gospodari sunt.

— Adică cum vine asta?

— Iată cum. Aci, în comună, este școală în local bun, încăpător, cu tot rostul, încă de acum șapte ani. Dar în câte comune se găsesc școli ca asta, unde toți copiii pot învăța carte?

— Păi. . . să-și facă! Nouă nu ne-a dat nimeni, ne-am făcut singuri cu bănuții comunei!

— Cu ce să-și facă, răspunsei eu. N'au de unde și sunt multe comune sărace. Nici împrumut nu pot face, căci n'au de unde-l plăti. Unele comune au venit mic de tot, din pricină că sunt puțini săteni în ele. Acestea nici-

odată nu vor avea școli. Drept e, creștinesc e, unele comune să aibă și altele nu? Unii să se poată lumina, iar alții nu?

— Ba nu, ripostă primarul, care părea a se înduplecă.

— Atunci dar, de ce nu chemi consilierii să faci formele, că uite, mai toți primarii le-au făcut.

— Apoi . . . să le facem și noi, că mă duminii și eu acum.

.

Și după ce s'a stat de vorbă cu toți primarii dintr'un județ oarecare, și după ce s'au duminii cu toții, s'a încheiat în ziua de 26 Aprilie 1909, cea dintâiu asociație a comunelor pentru clădiri de localuri școlare rurale.

Ce entuziasm! Au luat parte toate autoritățile mari și mici, toți primarii din județ și câte doi delegați din fiecare consiliu comunal. Mulțumirea mea covârșia pe a tuturor, căci din întregul buget de 103.000 lei al asociației votate în acea zi, se hărăzise pentru clădiri de școli, locuințe de diriginți etc. suma de 93.000 lei, fără nici o obligație de plată din partea comunelor, unde urmă să se construească localuri nouă.

Dar nu numai faptul acesta îmi umplea sufletul de bucurie. Eră un altul. Se izbândise prin asociație a se realiza o idee mântuitoare a unui guvern iubitor de lumina și adevărata propășire a celor mulți. Îndepliniam eu, un modest colaborator, via dorința a fostului meu ministru, să vadă cât mai iute rezolvată această grea problemă, a clădirii de școli în toate comunele. Pentru aceste motive, în culmea satisfacțiunii mele sufletești, cu raportul No. 1295 din Maiu 1909, la care am anexat și un statut al asociației, comunicam încheierea și scopul ei, spunând între altele:

«Asociația comunelor din Putna este bazată pe principiul de a se ajuta comunele, fără obligația de restituire a sumelor date, adică fără a le constitui datorii, cum s'a făcut în alte părți, transformându-se județul în creditor și însușindu-și rolul Cassei Școalelor».....

«Toate articolele din arătatele legi, ar fi rămas literă moartă, iar fondurile hărăzite s'ar fi cheltuit, cine știe cum, dacă d-l N. N. Săveanu, secretarul general al Ministerului de Interne, nu le-ar fi dat vieață printr'o scrisoare de cabinet, trimisă tuturor prefecților, prin care le atrăgea atenția asupra înființării asociației comunelor».

Personalitatea ministrului școalelor din acel an, a omului școalei, cum cu drept cuvânt i se spune chiar de adversarii săi, apare în toată puterea sa, când cetește raportul. Doritor și gata de a munci fără preget și oricând, mulțumește celor care au înființat asociația și hotărăște să se imprime statutele și să se trimeată de îndată tuturor prefecților, inspectorilor școlari, revizorilor, cu invitațiunea de a-și da toate silințele pentru organizarea peste tot a unor asemenea asociații. Iată-l la lucru! Prin circulara No. 13.853 din Iunie acel an, spune următoarele:

«Prin Art. 172 din legea comunală, Art. 13 din legea cârciumelor și Art. 26 din legea înființării fondului comunal s'a prevăzut printre alte îmbunătățiri și înființarea asociațiunii comunelor rurale, în scopul de a se răspândi cât mai mult învățământul primar, agricol și profesional. Pentru atingerea acestui scop, unele județe au și început să desfășoare o mare activitate, căutând să dea acestei idei o formă cât mai practică și mai lesne de îndeplinit; iar rezultatele au fost din cele mai îmbucurătoare, după cum puteți constata din alăturatul statut, alcătuit de aso-

ciația comunelor din județul Putna. Având în vedere marea importanță ce prezintă întemeierea unor asemenea asociațiuni, avem onoarea a vă ruga, ca după ce veți studia cu luare aminte alăturatul statut, să binevoiți a lua măsurile necesare, ca și în cuprinsul aceluși județ să se alcătuească asociațiuni de acest fel, deoarece este netăgăduit că prin ele se va îndruma pe o cale nouă și puternică, propășirea învățământului nostru primar rural. Veți purta grijă ca toate măsurile ce veți lua să le comunicați și nouă».— Semnat. Haret.

Acest apel a avut un viu răsunet și a fost adus la îndeplinire mai mult decât s'a așteptat. Iată rezultatele:

Jud. Putna. Se comunică cu raportul revizoratului No. 1.295 din 1909, că s'a alocat în bugetul asociației 97.200 lei, pentru ajutorarea a 24 de comune, ca să se clădească: 10 localuri de școli, 5 locuințe de diriginți, 3 împrejmuiri de școli, 3 reparațiuni radicale de școli, facerea unei școli de agricultură etc.

Jud. Tecuciu. Cu raportul prefecturii No. 4.317 din 1909 se comunică înființarea asociației, fiind bine venită pentru județ.

Jud. Argeș. Cu raportul prefecturii No. 509 din 1910 se face cunoscut că se vor face 10 clădiri de școală, prin asociație.

Jud. R. Sărat. Cu raportul No. 440 din 1910 se spune că se va face asociația în curând.

Jud. Dolj. Cu raportul prefecturii No. 1990 din 1910 se înștiințează Cassa Școlilor că se va face asociația pe plăși, înființându-se și comitete de binefacere pentru clădiri de școli rurale.

Jud. Vlașca. Cu raportul prefecturii No. 3154 din

1910 se face cunoscut că s'a înființat asociația pe principiul restituirii sumelor, alocându-se 160.000 lei pentru școli.

Jud. Brăila. Cu raportul prefecturii No. 290 din 1910 se spune că se vor face localuri de școli, mobilier și reparațiuni în 18 comune.

Jud. Romanați. Cu raportul prefecturii No. 1907 din 1910 se arată că se va face asociația comunelor pentru clădiri de școli. Acî s'a și făcut un număr însemnat de școli.

Jud. Iași. Cu raportul prefecturii No. 5091 din 1909 se face cunoscut că s'au asociat 31 de comune pentru construirea a 28 de localuri de școli și 27 locuințe, în 28 de comune.

Jud. Neamțu. Cu raportul prefecturii No. 5.732 din 1909 se comunică alocarea sumei de 69.982,32 pentru construire de localuri de școli rurale.

Jud. Tulcea. Cu raportul prefecturii No. 447 din 1910 se face cunoscut că s'a făcut asociația cu bugetul de 46.000 lei, pentru ajutorarea a 10 comune să facă școli.

Jud. Botoșani. Cu raportul prefecturii No. 680 din 1910 se spune că din fondul asociației înființate, s'a alocat 15.850 lei pentru reparațiunile școalelor.

S'au angajat lucrări pentru 225.000 lei, din cari să se facă 11 școli în 1910 și 14 în 1911.

Județul Ilfov. Face cunoscut că s'au capitalizat toate excedentele comunelor, precum și fondul comunal, ce se dă de către Ministerul de Finanțe din cinci în cinci ani. Suma capitalizată a fost de 188.412, în anul 1909—10. Cu această sumă și altele s'a făcut un mare număr de școli.

Județul Vaslui. Cu raportul No. 3.945 din 1909 se comunică înființarea asociației cu un buget de 61.941,34 lei, pentru clădiri de școli. Cu Decretul Regal No. 1.647 din 1910 se sancționează legea pentru un împrumut al asociației de 520.000 lei, servind 500.000 pentru clădirea a 52 de școli și 20.000 pentru repararea celor 42 existente.

.

Din această scurtă enumerare, se poate vedea cum a prins rădăcini idea asociației comunelor rurale, îmbrățișată cu un interes atât de viu de ministrul școalelor din acel timp, precum și de unii prefecți bine cunoscutori ai nevoilor școlilor rurale. Rezultatele acestea însă nu țin în loc pe neîntrecutul cărmuitor al școalelor, căci din ele își făurește o nouă speranță, un nou avânt de muncă. El trimite prefecților, cari nu răspunsese la primul apel, o nouă circulară sub No. 1.308 din 1910, spunând între altele:

«Pătruși de binefacerile acestei idei, unele prefecturi au și început să desfășoare o activitate deosebită, iar rezultatele au fost din cele mai îmbucurătoare. Cassa Școalelor convinsă că modul de asociație al comunelor rurale este cât se poate de satisfăcător, a trimis o circulară și un statut cu privire la această cestiune. Drept rezultat o bună parte din prefecturi au organizat cu temei, asociațiuni. Unele au început, iar altele vor începe în primăvara anului curent, construcții de localuri școlare din fondurile asociației. Administrația Cassei Școalelor dorind să cunoască, dacă și în județul d-voastră s'au întemeiat asemenea asociațiuni, vă rugăm să binevoiți ca în cazul afirmativ să ne arătați rezultatele obținute și dacă s'au hotărât construcții de localuri din fon-

durile lor. La răspuns veți adăoga numărul localelor, comunele unde se ridică și orice lămuriri în cauză».

Nu cunosc răspunsurile venite din restul județelor, în urma acestei noi circulări, *deoarece s'a schimbat guvernul și oamenii*. Totuș, aruncând privirea asupra sumelor alocate, în aproape jumătate din numărul județelor, unde s'au întemeiat asociații pentru clădiri de școli, se constată că la o bună parte din ele s'a alocat în total 1.197.203 lei pentru clădiri nouă, fără a împrumută nimic dela Cassa Școalelor. Asociațiile de asemenea natură sunt dară binevenite, iar acțiunea lor binefăcătoare e nevoie să continue, deoarece starea actuală de lucruri, sub raportul clădirilor școlare, merită toată atențiunea oamenilor iubitori de lumina poporului. O întrebare se impune. Cum stăm azi cu clădirile? Las loc tabloului de mai jos, în care se arată pe județe, în întreaga țară, numărul școlilor existente, câte localuri bune de școală avem, câte trebuiesc făcute, câte școli au locuință de diriginte și câte trebuie să se mai clădească.

Cifrele au glas. Din acest tablou putem vedea că până la sfârșitul anului 1910 (1), am avut 4.614 școli rurale în toată țara. Din acestea numai 2.243 (2) au localuri tip. Restul de 2.371 trebuiesc construite. Avem 1.018 locuințe bune de diriginți. Ne mai trebuie să construim încă 3.596. Dar de unde bani? Tot dela stat? Pentru clădirile specificate aci, s'au cheltuit 7.351.871 lei de către comunele rurale, 8.831.139 de către Cassa Școalelor, 1.030.562 de județe și 3.160.966 de către particulari. În total 22.646.956 lei. Ce e de făcut? A

(1) 1) Anuarul oficial al Ministerului Instr. din 1910.

(2) 2) Statistica localurilor de școli construite dela 897—1910, făcută de Cassa Școalelor.

împrumută comunele, este a le robi pe zeci de ani. A lăsa neconstruite 2.371 localuri, este a închide uşile şcolii la jumătate din numărul copiilor în etate de şcoală.

NUMELE JUDEŢELOR	Câte şcoli sunt în judeţ	Câte au local model	Câte localuri trebuesc construite	Câţi diriginţi au locuinţă	La câţi tre- bue să se clădească lo- cuinţă.
Argeş	181	136	45	52	129
Bacău	156	74	82	47	109
Botoşani	127	47	80	38	89
Brăila	86	62	24	55	31
Buzău	203	116	87	17	196
Constanţa	148	75	73	68	80
Covurluiu	82	55	27	7	75
Dâmboviţa	183	86	97	12	171
Doij	213	80	133	46	167
Dorohoiu	111	40	71	32	79
Fălciu	95	45	50	16	79
Gorj	155	56	99	51	104
Ialomiţa	156	95	61	23	133
Iaşi	122	50	72	47	75
Ilfov	214	129	185	100	114
Mehedinţi	232	99	133	72	60
Muscel	113	62	51	24	89
Neamţu	132	62	70	37	95
Oltu	125	74	51	2	123
Prahova	233	124	109	15	218
Putna	102	82	20	35	67
R.-Sărat	130	69	61	21	109
Roman	108	25	83	20	88
Romanaţi	147	49	98	25	122
Suceava	120	22	98	18	102
Tecuciu	114	31	83	28	86
Teleorman	148	113	35	21	127
Tulcea	121	51	70	31	90
Tutova	113	56	57	13	100
Vasluiu	119	37	82	31	88
Vâlcea	171	61	110	13	158
Vlaşca	156	80	76	1	155
Total	4.614	2.243	2.371	1.018	3.596

Mântuirea stă în asociaţia comunelor. Cine va desăvârşi acest bun început, cine va da curs acestui izvor de iubire, de ajutor, de bani şi de lumină? Eu cred că tot acela, care a primit cu atât entuziasm idea asociaţiunii comunelor

rurale, luptând pentru răspândirea ei în întreaga țară. Acela, al cărui program de muncă și ideal este: *Dați lumină, dați lumină, dați avântul strămoșesc* și căruia cu prilejul acesta îi urez din tot sufletul meu să trăească încă *mulți ani, pentru înfăptuirea în totul a mărețului său ideal.*

IOAN I. TEODORU

Institutor în București

ASOCIAȚIUNILE INTRE ȘCOLARII DE CURS PRIMAR

Școala primară își are nevoile și aspirațiile sale, ca orice organism social. Energiile cu cari ea are de a face au trebuință să fie dezvoltate și înțelepțește conduse, ca să poată produce cât mai mult și cât mai bine,—atât pentru folosul individual cât și pentru cel colectiv.

Învățătorul conștient de nobila sa chemare — și cu acest cuvânt îmi place să numesc și pe institutor — se poate asemăna cu cărmaciul destoinic, care având ochii vulturești, brațele vânjoase și sufletul tânăr, știe ce voește și în ce chip să-și îndrepteze silințele sale, ca vasul—adesea jucăria valurilor— să ajungă cu bine și la timp țința călătoriei.

Un asemenea învățător știe să transforme școala sa într'un atelier de făurire a sufletelor alese, unde domnește buna rândueală, munca rodnică, ajutorul reciproc, dragostea de aproapele și de tot ce-i vieată, simținântul legăturilor de sânge, numit așa de frumos solidaritate națională; un asemenea învățător mai știe că pe lângă urmărirea scopului obișnuit al educației: cultura individului pentru sine, trebuie să mai țină seamă și de urmărirea scopului social al ei: cultura individului pen-

tru societate, dobândirea binelui comun într'o măsură cât mai largă.

Dacă școala trecutului aveă nevoi imediate de satisfăcut, între cari cea dintâiu eră să dea cunoștințe, cari erau sau nu la nivelul copiilor, școala prezentului își înțelege mai bine chemarea: ea caută să pregătească pe copil mai ales pentru viață, prin mijlocirea unor idei și noțiuni mai apropiate de mintea și de inima lui; ea luptă ca să facă pe copil a înțelege că pe lângă *eul* său, care trebuie luminat și înnobilit, sunt și alte *euri*, la al căror bine trebuie să lucreze și el — în interesul său de Român și de om; ea începe să-și pună probleme de acelea a căror deslegare preocupă și societatea, — probleme de cari școala trecutului nu se ocupă, ba chiar le ignoră aproape cu totul.

În sfârșit, putem spune că dacă în școala trecutului se lucră mai mult pentru prezent, în școala prezentului se lucrează mai mult pentru viitor.

De o bucată de vreme a început și în școala noastră primară o mișcare sănătoasă pentru concretizarea cât mai întinsă a cunoștințelor de predat, pentru înlăturarea pe cât e posibil a verbalismului, pentru punerea în acțiune a moralei, pentru dezvoltarea în mod practic a simțimintelor de milă, de altruism, de solidaritate, prin însăș exercitarea acestor virtuți.

Asistăm la o priveliște interesantă a prefacerii acestei instituțiuni culturale, în sensul ca ea să nu fie numai o școală a comunicării cunoștințelor și ideilor elementare, de înșirare a câtorva reguli de purtare în viață, față de sine și de ceilalți, ci o instituție în care copilul în chip vădit și apropiat de mintea și de inima sa să și aplice regulile morale, să înțeleagă foloasele și rezul-

tatele asociațiunii și să se deprindă cu exercitarea unor forme de întovărășire cari — dezvoltate și întregite mai târziu — vor face tăria poporului care le practică.

Din seria de preocupări ale școalei primare de azi fac parte de sigur — între altele — și asociațiunile între școlari, cu caracter moral, intelectual sau economic, adică o mulțime din așa numitele opere de educație socială.

Între operele de educație socială, organizate în jurul școalei primare dela noi, de către o parte dintre institutori și învățători, împreună cu școlarii sau și cu absolvenții mai de curând, cităm:

1. *Societățile mutuale școlare.* 2. *Societățile cooperative școlare.* 3. *Băncile școlare sau societățile de economie școlară, simple sau combinate cu cele pomenite mai înainte.* 4. *Societățile culturale școlare.* 5. *Societățile de educație națională.* 6. *Asociațiile pentru protecția animalelor și a pasărilor.* 7. *Societățile pentru protejarea pasărilor și stârpirea omizilor.*

Societățile de ajutor mutual, cele cooperative și în general toate genurile de asociații școlare, cari au înscris în statutele lor și o parte filantropică, își au izvorul în nevoile școalei primare de azi.

În această categorie de școale, populația nu este uniformă din punctul de vedere al stării materiale. Aci copiii oamenilor cu dare de mână stau laolaltă cu aceia ai celor nevoiași.

Cum necesitățile vieții școlare sunt numeroase și copiii săraci nu le pot decât în parte satisface, învățătorul caută refugiul la asociațiuni, în care găsește mijloace nemerite pentru ajutorarea elevilor săraci cu cărți, cu rechizite școlare și cu îmbrăcăminte. În acest chip, cunoștințele relative la datorii și la iubirea aproapelui nu

se mai mărginesc numai la slova cărții și-și găsesc o minunată aplicare chiar în momentul când au fost împărțite copiilor.

Absolvenții școlii încă simt rezultatele unor asemenea asociații. La terminarea cursurilor, ei găsesc un mic capital, cu care își satisfac măcar trebuințele momentului, la trecerea în școala secundară, sau când se devotează agriculturii, comerțului ori industriei.

Școala însăș se resimte în bine depe urma acestor feluri de asociații. Mijloacele de învățământ ca: materialul didactic, biblioteca, muzeul, se îmbunătățesc cu înlesnire,

Băncile școlare, și în genere toate asociațiile școlare întemeiate cu scop de a cruța banul copiilor, sunt chemate să pună capăt tendinței de risipă și de cheltueli inutile observate la poporul nostru. Școala caută prin asemenea asociațiuni să facă din elevi și din absolvenți oameni economi și cumpătați, mai cu grijă de ziua de mâine decât părinții lor. Banii adunați dela copii se depun la banca populară, unde produc dobândă, din care o parte constituie fondul de ajutor, fondul de încurajare, alături de alte sume destinate acestor fonduri.

O altă parte tot atât de binefăcătoare a băncilor școlare este că acestea deprind pe copii să înțeleagă menirea băncii populare, așa ca la maturitate să se facă membri din convingere. Ba și deprinderea cu munca nu trece nebagată în seamă la bănci, căci școlarii — ca membri — lucrează pentru întărirea asociației în grădinile de zarzavat, la plivitul holdelor, la cusut, la împletit, etc.

Unele bănci școlare întrunesc în sine în acelaș timp două idei: idea economiei și idea cooperațiunii, și aceasta numai în scopul de a face să crească fondul de ajutor.

Un fond de rezervă asigură banca în caz de pagube.

Se poate zice cu drept cuvânt, că băncile școlare sunt superioare din multe puncte de vedere casselor de economie școlară, pentru că întrunesc mai multe însușiri prețioase: pe lângă economie, mai desvoltă în copii spiritul de întovărășire și pe cel de prevedere. Alături de acestea mai desvoltă și idea solidarității, fără care familia, țara și neamul nu ar putea exista.

Urmărind în afară de economia în folosul său și economia în folosul celorlalți, în afară de simțământul egoist și pe cel altruist, aceste bănci se pot asemăna până la un punct cu mutualitățile școlare franceze, operă din 1881 a lui Cavet.

Băncile școlare sunt superioare casselor de economie școlară, de oarece ele nu urmăresc numai scopul: „*eu pentru mine*“, ci și pe acesta: „*eu pentru mine și pentru semenii mei*“, ceea ce nu este acelaș lucru.

Societățile culturale școlare și cele de educație națională au de scop să mărească orizontul cunoștințelor elevilor și să întărească legăturile între ei, prin: biblioteci, serbări școlare, teatru, jocuri și cântece naționale, prin excursiuni instructive, prin păstrarea datinelor strămoșești, etc.

Asemenea societăți urmăresc ca și cele citate mai nainte și ajutorul copiilor săraci.

Ne-a mai rămas să vorbim despre foloasele societății pentru protecția animalelor și a pasărilor. Scopul lor este cel urmărit și de societatea principală din capitala țării:

Să facă pe copii mai blânzi și mai miloși față de animale, tovarășii de muncă și colaboratorii la înăvușirea omului; să le dea cunoștințe mai întinse asupra foloaselor

animalelor și să-i deprindă ca să le îngrijească mai bine. Cumpănirea în purtarea cu animalele va avea răsunet și în purtarea cu oamenii.

Pe lângă foloasele mai sus arătate ale societăților școlarești, mai găsim și altele, cari le sunt comune multora din ele: Prin ele se stabilesc legături mai strânse între școală și familie; se prelungește și se completează înrăurirea moralizatoare a școalei și în vârsta adolescenței; se strâng și se întăresc legăturile școlarilor față de școală; în sfârșit se deprind școlarii cu idea asociațiilor și cu rezultatele acestora.

*

Înainte de 1907 au existat prea puține asociații între școlarii de curs primar.

Astfel, mi-aduc aminte de o societate pentru ocrotirea pasărilor, întemeiată de învățătorul N. Ghinescu din com. Jugur, jud. Muscel, prin 189.... Altă societate s'a înființat în 1904 în clasa condusă de d-l Șt. Negulescu, institutor la școala No. 12 de băieți din Capitală, și ieșită din nevoia de a se procura în comun material de desen elevilor. Această societate, numită «Bunul Școlar» a adunat în primul an 28185 lei, iar în anii următori și-a întins acțiunea, înscriind și pe părinți în sânul ei. În 1910, veniturile au atins suma de 1.321 lei, din cari s'au făcut îmbunătățiri însemnate la școala menționată.

Tot în 1904 s'a înființat și soc. «Ajutorul» pe lângă școala No. 3 de fete din Botoșani, de către d-nele institute respective. Până în Ianuarie 1909, societatea încasase 1.919,30 lei, din cari aproape 1.000 lei s'au cheltuit pentru elevele sărace, iar restul s'a depus la cassa de economie din Botoșani, spre fructificare.

După 1907, asociațiile încep să se înmulțească, spre

binele școalei românești. Locul de frunte îl ocupă astăzi asociațiile de ajutor mutual, soc. cooperative școlare, mai ales la orașe, și băncile școlare, mai ales la țară.

Numai în București au funcționat în 1907/8 un număr de 18 societăți de ajutor școlar, cari în primul an de funcționare au avut 1.223 membri și un capital de 3.645,68 lei, din care s'au cheltuit atunci 1.441,27 lei; în anul următor erau 17 asociații mutuale școlare; iar în 1909—10 un număr de 16 asemenea tovărășii.

Dintre aceste societăți cităm pe cea de pe lângă școala No. 4 de fete, care în 1909 a îmbrăcat 78 eleve și elevi, cheltuind 1.300 lei.

A mai funcționat în Capitală în 1908—9 un număr de 4 cooperative școlare, simple sau combinate cu societăți de ajutor mutual, iar în 1909—10 numărul lor crescuse la 16.

Între soc. cooperative mai prospere cităm pe cea de pe lângă școala No. 2 de fete din București, înființată la 1 Septembrie 1907. Veniturile sale au fost la Aprilie 1911 de 1.906 lei, iar cheltuielile de 1.215 lei. Cheltuielile au constat în ajutoare elevelor sărace, în haine și cărți, în procurarea de cărți pentru biblioteca copiilor și de aparate pentru muzeul școlar, în punerea de rame la toate tablourile istorice. Societatea a donat primăriei Capitalei 100 lei pentru băile înființate pe lângă școală.

Numărul băncilor școlare în ființă nu-l cunosc, neavând la îndemână datele necesare.

Mișcarea pentru întemeierea asociațiilor între școlarii de curs primar a luat avânt cu deosebire de când d-l Sp. Haret, ca ministru al școalelor, a arătat dascălimii primare necesitatea lor și a ajutării școlarilor nevoiași.

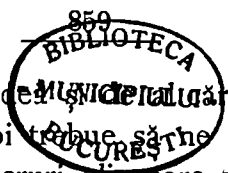
D-sa, între anii 1907—10 cât a fost ministru în timpul din urmă, a dat un puternic sprijin inițiativei pentru întemeierea unor asemenea întovărășiri. Se poate spune că numele său este legat de înființarea a o mulțime de asociațiuni de educație socială, după cum se va vedea îndată.

Care altul ca ministru al instrucțiunii la noi a înțeles mai bine covârșitoarea putere a asociațiilor, pentru mersul înainte al țării și cum se putea ca institutorii și învățătorii, cari au dat probe că nu le lipsește simțul `practic și energia necesară, să nu interprindă asemenea lucrări, când aveau în fruntea învățământului un mare patriot ca d-sa? Care altul a dat alarma cu mai multă tărie decât d-l Spiru Haret despre nevoia de lumină a maseselor și a lucrat mai mult pentru intruparea acestei idei? Care altul, înainte de d-sa, a dat vreodată dascălimii o îndrumare mai sănătoasă pentru întemeierea asociațiilor școlarești și care altul s'a interesat mai mult și mai de aproape de aceste opere salutare?

D-l Spiru Haret a avut o intuiție clară de roadele pe cari le vor da asemenea asociațiuni, în aparență de mică importanță și utilitate.

În ordinul circular din August 1907, adresat dascălimii primare, d-l Spiru Haret — vorbind ca ministru al școalelor de acțiunea întreprinsă de învățători, de preoți și de alți oameni de bine prin băncile populare, tovărășiile satești, școalele de adulți, etc., pentru binele țărănimii, — acțiune întreruptă prin ultimile răskoale satești, — face un apel cu adevărat de mare patriot la dascăli, ca să reieă cu puteri îndoite munca pentru binele public.

«Ca și soldatul care moare ca să asigure o victorie

pe care el n'o va vedea și victoria lui nu se va bucura, tot așa și noi trebuie să ne devotăm pentru a pregăti o stare de lucruri, din care noi nu vom vedea decât începutul; dar care nu se va desăvârși decât încetul cu încetul, pentru urmașii noștri. Noi însă ne vom duce din lumea aceasta cu marea mulțumire de a ne fi făcut datoria și de a fi asistat și participat la lucrarea cea bună.

«Să reluăm dar cu puteri îndoite munca noastră cea bună pentru luminarea poporului și pentru ajutarea lui în lupta pentru existență. Să facem să intre, de s'ar putea, toți țărani în băncile populare, să dezvoltăm cu înțelepciune tovarășiile satești, să stărpim pe sa nsarii și pe cămătarii de prin sate, să umplem bisericile de credincioși, să populăm școalele, să chemăm și pe cei vârstnici la lumină, să ajutăm pe copiii căroră să-răcia le este piedică să vină la școală, să învățăm pe țărani și pe copiii lor să lucreze mai bine pământul, să-i învățăm a se îngrijii mai bine de sănătatea lor trupească și sufletească, să le vindecăm sufletul de otrava urii și a neîncrederii și să le dăm în schimb credința că prin stăruință cumpătată, prin înțelepciune și prin răbdare se ajunge la orice.

«Acțiunea aceasta trebuie să ne unească la un loc pe toți aceia cari într'un fel oarecare suntem chemați a lumina pe oameni. Cele întâmplare trebuie să convingă pe toți cei cari au răspundere de suflete, că nu mai este permis nimănui să stea spectator la munca altora. Să nu lăsăm toată greutatea numai pe unii, ci cu toții, mari și mici dela sate și dela orașe, să ne dăm sprijin unii altora. Ceeace au putut să facă învățătorii dela sate acești ani din urmă arată cât de mult se va putea

face atunci când ei vor fi sprijiniți, sfătuiți, apărați și de învățătorii dela orașe. Este aci în corpul didactic o forță enormă care singură ca și nici una alta poate să risipească întunerecul în care zace atâta lume și să-i creeze o conștiință omenească.

. . . . să ne silim ca în acțiunea noastră să fim mereu în bună înțelegere, disciplinați, uniți în gândul comun de a fi folositori țerii și neamului și de a nu ne da înapoi în fața nici unei greutăți (1)».

Și dacă în această circulară se pune chestiunea în principiu și se schițează un întreg program de muncă, din următoarele rânduri se va vedeă ce gândește d-l Spiru Haret în privința asociațiilor școlarești, mai mult, se va vedeă în ce direcțiune sănătoasă trebuie să se îndrepteze activitatea dascălimii în această privință. E un pasaj dintr'o însuflețitoare cuvântare — una din cele multe — rostită de d-sa în 1908.

«Nu se poate închipui, în împrejurările în care trăim, un institutor harnic închis numai între pereții școalei sale. Nu e suficient ca să facă numai lecții, cu cari să îmbogățească mintea elevilor, ci trebuie să lucreze pentru cultura celor mulți, cari au atâta nevoie de ea.

«Din ce în ce se simte mai mult nevoia cooperățiunii în toate straturile, cu atât mai mult ea se impune în stratul de jos, unde sunt cei nevoiași».

«Societățile cooperative cari se formează cu ajutorul elevilor și al părinților sunt de mare folos și contribuie într'o mare măsură la ameliorarea stării de sărăcie a poporului.

În America de Nord, o institutoare rurală a izbutit

(1) „Monitorul Oficial” No. 118 din 1907.

în 20 de ani să facă lucrări însemnate prin mijlocul unei societăți cooperative. . . ».

Și mai departe:

«Societățile pe care le formează institutorii cu școlari și cu părinții . . . sunt o probă că dăscălimea poate face mult, când voește (1).

La 1 Iunie 1908, d-l Spiru Haret, ca ministru, asistând la ședința cercului cultural al institutorilor din Capitală, adunați la școala No. 27 de băieți, a mulțumit corpului didactic primar despre modul cum înțelege să-și facă datoria nu numai în școală, dar și în munca extrașcolară, și a luat act cum o bună parte dintre ei lucrează pe această cale cu pricepere, pentru a face ca școala să fie cât mai rodnică și mai respectată, dându-se prilej familiei să fie în contact de aproape cu școala.

Cu acest prilej și-a arătat încrederea, că urmărindu-se această muncă mai departe, vom ajunge într'un timp nu tocmai îndepărtat, când școala primară va schimba fața lucrurilor de azi și va da țăerii cetățeni, cum și oameni folositori patriei (2).

În August 1908 se publică un raport prețios al d-lui Sp. Popescu, directorul de atunci al învățământului primar, relativ la necesitatea și modalitatea înființării băncilor școlarești prin sate. Raportul fusese întocmit ca studiu și d-l ministru Sp. Haret a dispus să se publice în buletinul activității sociale a învățătorilor și preoților. Din rezoluția d-sale, pe care ținem s'o dăm, rezultă de ce cugetări eră însuflețit în privința acestui nou gen de activitate socială: «Acest raport, putând servi ca o foarte

(1) Buletinul activității sociale, a preoților și învățătorilor, pag. 107, anul 1908.

(2) Idem.

bună îndrumare pentru învățători, se va publica în buletin, pentru cunoștința acelora din ei care ar voi și ar putea să se folosească de el (1).

Cuvântul autorizat al d-lui Spiru Haret a fost ascultat de mulți învățători, căci ei știau că pornește dintr'o adâncă cunoaștere a lucrurilor și a împrejurărilor și numai din dragostea cea mare de țară. Și la puțină vreme vedem întemeindu-se o mulțime de bănci școlare, după cum rezultă din dările de seamă publicate ulterior în buletinul activității sociale a învățătorilor.

În Septemvrie 1908, d-l Spiru Haret, ministru, încurajează pe institutori în înființarea cooperativelor școlare, dar în acelaș timp le recomandă «unele măsuri de precauțiune, tocmai în interesul bunului mers al acestor societăți, ca și pentru propriul lor interes».

Reîmprospătăm în parte circulara ministerială din 1908, atât pentru curajul ce ea caută să-l dea dăscălimii, oarecum descurajată de criticile nedrepte ce se aduceau atunci cooperativelor înființate de ei, cât și pentru sfaturile directive, pe cari ea le cuprinde:

«În multe părți ale țerii a început să se înființeze soc. cooperative pentru cumpărarea de cărți de către membrii corpului didactic primar dimpreună cu elevii școalei respective.

«Ministerul vede cu ochi buni formarea unor asemenea așezăminte, cari au de scop desvoltarea simțimintelor de solidaritate, cari trebuie să lege pe fiii aceleiaș țeri între dânșii

«E necesar ca societățile să se întemeieze pe baza unor statute în care să se arate modul de organizare și de

(1) Buletinul social pag. 275, anul 1908.

funcționare, și aceste statute să fie aprobate de autoritatea școlară.

«Se vor forma registre din cari să se vadă lămurit ce cărți și rechizite s'au desfăcut, cu ce rabat s'au procurat și ce beneficii s'au realizat.

«La registre se vor anexa actele justificative, privitoare la rabatul acordat de librari, la cărțile primite, precum și la sumele ce se cheltuesc, potrivit prevederilor statutelor. Comitetul va încheia la timp procese verbale »

Circulara mai cere ca elevilor cari au cărți vechi să li se scadă prețul cărților din cel stabilit pentru fiecare clasă; iar suma de depusă să se poată vărsa treptat treptat la cooperativă, după puțința părinților nevoiași.

O ultimă cerință eră ca în asociație să nu intre decât școlarii și părinții cari se învoesc de bună voie (1).

Pe lângă această circulară, care nu puțin a contribuit la dezvoltarea cooperativelor, d-l Spiru Haret a mai trimis corpului didactic încă una, prin revizorii școlari, tocmai în momentul când mulți interesați în comerțul cu cărțile, vedea u în aceste așezăminte niște dușmani periculoși. Ca să dea aparență de dreptate plângerilor lor personale interesate, adăogau că institutorii impun cu dea sila elevilor procurarea de cărți dela școală și că prin acest mijloc se lovește în libertatea negoțului.

Spre a se risipi orice nedumerire, a se înlătură orice bănuială și a nu se zădărnici lucrarea începută, ministerul pune în vedere revizorilor școlari pe de o parte mulțumirea ce o simte pentru inițiativa luată de unii dintr'înșii de a îndemna pe institutori să facă coopera-

(1) Colecția de legi din 1910, pag. 533.

tive școlare «*ca din beneficiile realizate să se ajute elevii săraci*», iar pe de alta le cere să nu impună instituția nici institutorilor, nici școlarilor, și că acolo unde se înființează, elevii să nu fie obligați să-și cumpere cărțile numai dela cooperativă. Numai acei școlari cari de bună voie se asociază pot să-și cumpere cărțile prin mijlocirea ei.

Dar partea luată de d-l Spiru Haret în întemeierea și în directivele date pentru mersul nesdruncinat și pro-pășitor al asociațiilor școlare nu se mărginește numai aci.

Medaliarea institutorilor și a învățătorilor cari s'au deosebit prin vreo formă de activitate în acest sens, povețele date de d-sa ca ministru revizorilor și inspectorilor școlari, cuvântările patriotice ce a rostit ori de câte ori a avut prilejul, în privința organizării asociațiilor de ajutor și de cooperație pentru sprijinirea copiilor nevoiași, participarea d-sale la serbările date fie pentru inaugurarea cooperativelor, fie pentru creșterea fondurilor lor..., toate acestea sunt probe vădite de partea mare, neuitată, prețioasă, ce d-sa a luat în desvoltarea acestor opere de educație socială.

Vederile d-sale în privința necesității acestor opere sunt oglindirea unei stări de lucruri perfect cunoscută și la timp semnalată. Popularea școalelor și ajutarea copiilor săraci sunt două lucruri cari merg mână în mână cu întemeierea acelor asociații. Vederile d-lui Haret mai dovedesc însuflețirea sa înaltă ce-l călăuzește ori de câte ori este vorba de ridicarea păturii de jos a poporului, care trăește în mizerie și în ignoranță. Mai mult decât atât, din acele vederi reese năzuința sa constantă de a desvoltă în copil încă depe băncile școalei acele însușiri mari, prețioase, divine, cari îl fac să se intereseze de

semenul său lipsit de mijloace. D-l Spiru Haret a văzut chestiunea în toată întinderea ei și la semnalul d-sale dăscălimea primară l-a urmat cu încredere, cu curaj, cu stăruință. Aproape toți colegii noștri cari au întemeiat asociațiuni între școlari pot să mărturisească cu ce plăcere au lucrat ei pentru înființarea acestor instituții,—mici prin sfera lor, dar mari prin idealul ce-l urmăresc, și cu câtă hotărîre le-au condus, ferm încredințați că fapta lor adaugă o pietricică la sporirea binelui obștesc, la ridicarea poporului, pentru a cărui cultură și bunăstare d-l Haret și-a făcut ținta întregii sale activități, de ministru—apostol.

Operele, la a căror înfăptuire și ridicare a contribuit d-l Spiru Haret, pentru înlesnirea venirii copiilor la școală, pentru puțința frecventării școalelor primare, pentru exercitarea virtuților sociale în aceste așezăminte și pentru îmbunătățirea stării culturale și economice a poporului, îmi sugerează o comparațiune. Ele se pot asemăna cu o piramidă a cărei bază o formează asociațiile între școlari, fețele laterale asociațiile între adulți, iar vârful îl va forma rezultanta lor: bunăstarea mult încercatului nostru popor. Bunăstarea poporului! Iată și ținta eforturilor uriașe ale marelui patriot și educator, d-l Spiru Haret.

GRIG. TEODOSSIU

Institutor în București.

ȘCOALELE DE ADULȚI

Este lucru în deobște cunoscut, că țara noastră într'un timp relativ scurt, a realizat mult și mari progrese și sub raportul instrucțiunii, organizării și funcționării învățământului de toate gradele.

Instrucțiunea masselor poporului, dela o vreme, a început a fi printre cele mai de căpetenie preocupări ale oamenilor de stat. Dacă înainte vreme se găseau oameni cari să vadă în luminarea minții popoareului, un pericol pentru înfrânarea intereselor lor meschine, în vremile noastre a devenit o trebuință, o pârghie prin cari națiunile 'și asigură preponderanța politică, socială și economică.

Toate popoarele se întrec a spori, cât mai mult bugetul Ministerului de Instrucțiune, socotind că, alături de armată, școala este cea mai importantă instituție națională. Sunt state în cari această năzuință a ajuns ca o doctrină de guvernământ, spunându-se că: «Armată ne trebuie, ca să ne apere; iar școala pentru ca să ne lumineze».

Dar, dacă s'au depus și se depun toate străduințele pentru instrucțiune, totuș o mare parte din tineret n'a avut și nu are norocul de a fi trecut printr'o școală primară, secundară sau specială. Și sunt multe împre-

jurările, cari au contribuit la această stare de lucruri, mai ales la noi, Românii.

Față de scurtul timp, de când învățământului primar i s'a dat o dezvoltare mai mare, n'am putut și nu-i putem pretinde de a fi dat rezultate mai mulțumitoare. După o muncă uriașă am putut deabiă ajunge, a avea peste 40 % știutori de carte.

N'am avut localurile de școli necesare, ca să poată încăpea toți copiii în vrâstă de a frecuenta școala primară și nici învățătorii trebuitori.

Cu actualul număr de învățători rurali și urbani deabiă pot primi instrucțiunea primară 500.000 de copii, iar restul de aproape 400.000 sunt sortiți a fi încă îndepărtați dela binefacerile învățământului.

Afară de acest număr de copii, cari fatal sunt lipsiți de carte, mai avem un mare număr de adulți, cari n'au avut prilejul de a urma cursurile nici unei instituții culturale din țară, s'au n'a putut să termine complet cursul primar, a trebuit deci cu tot dinadinsul să ne gândim la ceea ce este de făcut.

Astfel *școalele de adulți*, s'au impus ca o cerință a vremii, a împrejurărilor culturale, în cari ne găsim.

Dar școalele de adulți răspund și altei nevoi imediate. Ele sunt cheia de legătură între școala primară și viață, — căci trebuie să se întreție încă multă vreme raporturi cu absolventul cursului primar. Absolventul părăsește școala tocmai la acea vrâstă, când voința nu-i încă formată, când caracterul n'a luat forma definitivă, — atunci, când dacă nu este cineva care să-i îndrumeze pașii vieții, poate să apuce drumuri greșite.

În alte țeri, întregi generații, mulți oameni de stat au gândit și făptuit mult pentru cultura poporului.

România a avut însă prea multe de făcut dela 1850 încoace și, după mulți, erau nevoi mai urgente de vindecate, decât o dezvoltare cât mai largă a școalei poporului.

Totuș s'au găsit câțiva bărbați de stat, cari și-au pus toate forțele pentru o cât mai întinsă cultură, în masele poporului nostru.

Printre aceștia răsare, ca un lucefăr strălucitor, *d-l Spîru C. Haret*, care și-a închinat toată activitatea vieții sale, în această direcțiune.

Ca cel mai bun ministru al Instrucțiunii, pe lângă organizarea învățământului de toate gradele, d-sa s'a gândit mai cu seamă la înmulțirea școalelor poporului de jos. A chibzuit ca prin școalele de adulți să dea un sprijin celor slabi, de a lupta și învinge toate greutățile ignoranței.

Din primii ani ai ministerului său, d-l Spîru Haret a căutat să intereseze învățătorii de toate gradele și poporul pentru cursurile cu adulții.

Prin diverse circulări adresate tuturor, deciziuni și regulamente a dat o formă de organizare acestor cursuri, cari să corespundă nevoii simțite, a celor ce trebuia să urmeze aceste cursuri, mai ales în ultimul său minister.

Cu ocazia trecerii cheltuelilor materiale ale școalelor primare rurale dela comune la Cassa Școalelor, a rezervat o sumă de 60.000 lei anual, pe care a distribuit-o ca premii de încurajare învățătorilor, cari s'au distins, prin ținerea de cursuri mai regulate, ședințe mai multe, auditori mai mulți și rezultate mai mulțumitoare. Cu această ocaziune s'a putut constata, că aproape 1.000 școale de adulți funcționau în satele țerii noastre.

La orașe, d-sa a ajutat și contribuit mult la funcționarea școalelor de adulți și adulte, precum și la înființarea *cursurilor de seară*, când ucenicul, întors dela obositoarea muncă a atelierului sau prăvăliei, regăsea prin cele 2—3 ore pe săptămână la aceste cursuri, acea recreație intelectuală, care-i ca un balsam pentru greul drum al vieții, de necazuri și nevoi de tot felul.

Și dacă ar exista continuitate la aceste frumoase începuturi, am putea cu vremea să scoatem din întuneric mulțimea de cetățeni tineri și adulți, cari au și ei dreptul la luminarea minții ca toți ceilalți fii ai țerii.

În ultimul timp, când o delegație de membri ai corpului didactic s'a prezentat d-lui Spiru C. Haret, în cestiile privitoare la învățământul nostru, d-sa a căutat să accentueze, că școalele de adulți ar trebui să fie o instituție culturală de primul ordin, și care ar trebui să intre, cu tot dinadinsul, în obiceiurile poporului nostru. D-sa a afirmat, că studiază această chestiune de mult timp, și într'un viitor cât de apropiat, ~~va~~ căută să-i dea forma definitivă.

D-l Spiru C. Haret din toată a sa activitate, pe acest țărâm, a dovedit cu prisosință, că este cel dintâiu convins, că dacă într'o localitate se deschide o școală de adulți, se face o reparațiune, deși întârziată, dar binevenită, pentru stârpirea tuturor neajunsurilor ce decurg din lipsa totală sau insuficientă de instrucțiune.

Este oarecum chemarea de apoi, a celor cari fatal au fost desmoșteniți de binefacerile învățaturii, căci prin aceste cursuri, pe lângă școala propriu zisă, se răspândește cultură, educație, civilizație în toate straturile societății și printr'insele se prelungește acțiunea școalei primare, forinând o tutelă părintească, care ferește adultul

de viții, îi îmbogățește mintea învățături, și-i înalță sufletul.

Și pentru munca, pe care d-l Spiru C. Haret, ca ministrul instrucțiunii, a depus-o pentru organizarea și răspândirea cursurilor pentru adulți, cei ce știu cu câte greutate se muncește în această direcție, aduc prinosul lor de recunoștință încrezători că va lucra încă, căci aceasta este munca cea sfântă și munca cea mare, ce se depune pentru binele, cultura și propășirea neamului.

D. BUJILĂ-DĂENI

institutor.

CANTINELE ȘCOLARE URBANE

Institutorii își reamintesc cu adâncă mâhnire sufletească, cum mulți dintre elevii lor, mai cu seamă acei de pe la marginele orașului, veniau la școală prăpădiți de oboseală, galbeni și slăbănogi. Cu multă anevoință făceau drumul de acasă, mulți locuind la mari depărtări de școală. Aceștia sunt în deosebi copiii de meseriași și muncitori, oamenii cei mai nevoiași, cari se știe prin ce cartiere locuesc și cari de altfel dau la multe școli, grosul elevilor.

Munca institutorului adeseori eră zadarnică și îi socotiau ca nedestoinici la învățătură. Cât de mult le dădeă de lucru până puteă să-i facă ca să priceapă câte ceva! Când însă unele împrejurări îi siliau ca să cerceteze mai de aproape pe acești slăbănogi, cu groază descoperiau că mulți plecau de acasă cu stomacul gol, fără a fi luat ceva în gură. Cu naivitate istorisiau starea lor din familie, de care institutorul rămâneă îngrozit.

Rebegiți în timpurile friguroase ale iernii, alergau la școală mai mult să se încălzească decât să învețe ; cât despre explicările institutorului, în zadar le auziau. Nimic nu se puteă prinde de mintea lor.

Când unii dintre acești sărmani copilași căpătau câte cinci parale de acasă, în nevinovăția lor și nesfătuiți de

nimeni îi cheltuiau înainte de a ajunge la școală pe rahat, pe un covrig ori o bucată de dovleac sau cine mai știe pe ce; așa că tot flămânzi intrau în clasă și răbdau de foame până seara.

Au fost cazuri și nu puțin numeroase când unii dintre acești elevi cădeau jos de pe bănci, de nemâncare; iar pe alții îi aduceau la școală în spinare părinții muncitori, unde îi lăsau până seara.

Institutorii făceau și ei ce le sta prin putință ca să poată ajuta pe unii cu câte ceva. Dar nimeni însă dintre cei ajunși în capul învățământului, nu s'a gândit măcar să încurajeze și să îndrumeze pe calea cea adevărată eforturile lor ca în deplină unire să se înlesnească drumul învățaturii și acestor desmoșteniți ai soartei. Câți miniștrii n'au trecut pe la departamentul instrucțiunii publice fără să cugete la elevii săraci și la direcțiunea, ce trebuia dată activității institutorilor și în afară de școală!

Un singur ministru al instrucțiunii publice și al cultelor a avut școala română, care să-i vadă ranele și să se pătrundă de adevărata iubire și milă pentru populațiunea nevoiașă a școalelor și care a găsit și leacul, îndrumând dascălii școalelor primare la o activitate folositoare neamului și în afară de cei patru pereți ai școlei.

Legiurile școlare oricâte dispozițiuni ar cuprinde pentru ca să oblige pe toți părinții a-și trimite copiii la școală, rămân adesea neaplicate: din cauza marilor și multor nevoi de care în tot timpul sunt împiedicați mulți dintre cetățenii țerii. Mizeriile populațiunii nevoiașe sunt atât de mari și de grele, în cât mintea omului de multe ori nu și le poate închipui. Trebuie o inteligență pătrunzătoare, o inimă duioasă, un suflet mare, un cugetător

profund, cu o adâncă intuiție și experiență socială ca să poată înțelege și simți marea taină a durerilor celor săraci cari zac în neagra mizerie.

Pentru mândria și binele neamului românesc, școala română a avut fericirea să fie condusă ani îndelungați de un mare ministru al instrucțiunii publice și al cultelor, de un bărbat de Stat cu un ideal democratic și pe care spre binele mulțimii, l-a urmărit neîncetat cu o tenacitate pilduitoare, ori de câte ori a avut privilegiul să conducă destinele învățământului.

Incredințat că toate articolele din legea școlară referitoare la îndatorirea impusă tuturor cetățenilor de a-și trimite copiii la școală, rămân ineficace și cunoscând pricinile, a hotărât și a încurajat numeroase instituțiuni de binefacere cu ajutorul cărora să facă cu puțință venirea la școală și a celui mai desmoștenit orfan.

Pâine înainte de toate; căci mai întâiu stomacul trebuie împăcat pentru ca apoi sufletul să-și poată lua sborul.

Acest mare ministru, om al școalei în adevăratul înțeles al cuvântului, acest mare dascăl al neamului, a fost d-l Spiru C. Haret.

În anul 1898, printr'o deciziune—cu No. 21.827 din 14 Ianuarie—adresată revizorilor școlari, a dispus înființarea Cantinelor școlare cea mai creștinească și patriotică operă de binefacere pentru copii. Citez o parte numai din acea deciziune.

«Frecventarea regulată a școalei din partea elevilor este una din condițiunile esențiale pentru asigurarea mersului normal al lecțiunilor și pentru realizarea rezultatelor, ce suntem în drept a le aștepta dela școala primară, în schimbul sacrificiilor enorme pe care le face statul pentru acest învățământ. E destul

ca în fiecare zi să avem câțiva școlari absenți dintre aceia cari figurează în cataloage ca regulați făcând abstracție de ceia ce lipsesc dela începutul anului pentru ca întregul învățământ să se resimță. Învățătorul e silit să revină neîncetat asupra lecțiilor deja făcute, dacă voește ca materia nouă ce are de tratat să fie înțeleasă și să se poată legă cu cea precedentă. Dispozițiunile din lege privitoare la obligativitate nu sunt de ajuns pentru asigurarea regulatei frecventări. Dacă suntem în drept să aplicăm aceste dispozițiuni pentru a înfrânge ignoranța sau îndărătnicia unor părinți, cari nu înțeleg foloasele învățăturii sau nu vor să le înțeleagă și să-i constrângem a-și trimite copiii la școală, atunci când au școala la îndemână, când cu alte cuvinte, frecventarea ei e posibilă, nu vom putea face uz de aceste dispozițiuni, când împrejurări de forță majoră vor zădărnici buna voință a părinților de a-și trimite copiii la școală și vor face aproape imposibilă frecventarea ei».

Un an numai dela acea deciziune (3 Ianuarie 1899), fericita inspirație a d-lui Haret, de a creă cantinele școlare, a avut o așa de puternică înrâurire asupra corpului didactic primar și-a scormonit atât de adânc generozitatea publică, încât s'a aflat într'o situațiune atât de plăcută că printr'o altă circulară (cu No. 85.561) adresată Prefecților și revizorilor școlari, îi îndatorează să aducă vii mulțumiri numeroaselor persoane, comitetelor ce se formase pentru ca se adune fonduri, în multe orașe și aproape în toate județele. Cităm o parte și din această circulară.

„Cu mulțumire Ministerul vede căldura cu care a fost primită propunerea sa prin circulară cu No.

21.287 din 14 Ianuarie 1898, relativ la înființare de cantine pe lângă școalele primare. În foarte multe părți s'au organizat comitete s'au făcut ofrande însemnate și instituțiunea cantinelor școlare abia după un an, a devenit deja o realitate; în unele părți s'a reușit a se forma câte un capital pentru asigurarea existenței ei în viitor. Binefacerile pe care această instituțiune la va face populațiunii sărace sunt chiar de acum foarte însemnate și aceasta ne face să privim cu bucurie viitorul, când ea va fi așezată pe baze solide și intrată în obiceiuri.

Ministrul se crede dator a exprima prin d-voastră mulțumirile sale, tuturor persoanelor, cari au primit cu favoare propunerea sa și i-au dat atât de mult concurs pentru a-i asigura reușita“.

Astăzi, întemeetorul cantinelor școlare, poate fi mândru că a creat cea mai frumoasă instituțiune de binefacere, care s'a dovedit ca o necesitate socială de primul rang și care a intrat în obiceiurile populațiunii avute ca și în ale celei mai sărace. Viitorul e deplin asigurat, dovadă sunt însemnatele fonduri inalienabile, ce și-au constituit și cari au ajuns la sute de mii de lei, în orașele mari ale țerii.

Institutorii se simt și dânzii fericiți că au putut corespunde așteptării, aceluia, care i-a cunoscut și a avut deplină încredere în destoinicia lor. Sunt mulțumiți că munca și devotamentul lor au contribuit să asigure o mâncare caldă, igienică, dătătoare de viață și o frecvență regulată tuturor elevilor săraci ca și bogați, doritori de a se instrui.

Cu cinci și zece bani, orice școlar găsește la cantine o mâncare hrănitoare și îndestulătoare; iar acele ai

căroră păfinți nu pot plăti nimic, cum și orfanilor, li se dă masă gratuit.

Au fost cazuri dureroase unde câte o biată văduvă nenorocită sau un bătrân muncitor, gârbovit de ani și de neavere să crească câte un orfan pe care voiau și dâșii să-l învețe carte, dar lipsa le eră atât de cumplită, în cât erau zile când nu-i puteau da nici un codru de pâine. Numai cine a venit în contact cu masa săracilor a putut să descopere asemenea stări de înspăimântătoare mizerie.

Comitetele diferitelor instituțiuni ale cantinelor au avut dorința și au încercat ca toți copiii să plătească cu cât de puțin mâncarea ce li se dă, pentru a nu-i obicinui, cu credință că se poate căpăta hrana și fără bani și pentru a nu fi expuși la umilire și izbi în sentimentul demnității pe care trebuie să-l aibă orice om. Insuș întemeetorul Cantinelor, d-l Haret, a fost la început, contra gratuității. Conducătorii cantinelor au întrebuințat diferite mijloace, înlocuind plata în bani prin bonuri, cari se plăteau de unele persoane caritabile, sau prin niște fise plătite din fondurile cantinelor și cari se distribuia elevilor prin părinții lor. Nu s'a putut însă reuși deplin, căci se încarcă prea mult munca institutorilor, cari conduc cantinele.

La ospătăria școlară din Craiova, doamnele din elita societății, cari conduc cantinele având în frunte pe doamna Lucia N. Romanescu, au putut reuși ca prin ajutorul bonurilor, toți copiii să plătească mâncarea. La cantinele conduse numai de institutori și institutoare, este imposibil. Pentru a nu se înlătură dela masă tocmai aceia cari aveau absolută nevoie de hrană și fără de care nu puteau urmă la școală, li se dă acestora

mâncare gratuit. Insuș d-l Haret, în raportul ce a adresat M. S. Regelui asupra ,activității Ministerului instrucțiunii publice, revine și recunoaște nevoia gratuității. «Umanitatea a vorbit mai tare decât rațiunea, glasul li s'a impus». Conducători cantinelor au trebuit deci să admită la masă pe aceia dintre elevi cari dacă ar fi fost respinși, s'ar fi văzut siliți să întrerupă școala.

Cantinele s'au înființat mai ales pe lângă școalele din cartierile mărginașe, unde populațiunea școlară este mult mai numeroasă ca în centru și are mai multă nevoie de ajutor și pe cât a fost posibil pe lângă școalele de fete. În general cantinele sunt conduse de directoarea sau directorul școlii pe lângă care funcționează, ajutați de colegele și colegii lor.

Un comitet central, conducător al instituțiunii din fiecare oraș, se ocupă cu strângerea fondurilor, cu buna lor administrare și înlesnește fiecărei cantine tot necesarul pentru întreținere și regulată funcționare.

La școalele de fete unde există cantină, elevele din clasele III-a și a IV-a, sub conducerea directoarei sau a uneia dintre institutoarele școlii, grupate în echipe, iau parte la prepararea mâncării și la aranjarea mesei.

Cu chipul aceasta se învață copilele a pregăti diferite mâncări pe care multe n'au ocazie să le învețe acasă. Este un admirabil mijloc de a răspândi în masa populațiunei de jos, modul de a prepara mâncare igienică și nevoia de a-se hrăni mai bine.

Sub părinteasca îngrijire a institutoarelor și institutorilor, copiii capătă deci pe lângă învățătură și obiceiuri frumoase. — Sfaturile lor au o puternică influență morală asupra educațiunii tuturor — sunt copii, cari neavând cine să se ocupe de creșterea lor, în casa părintească,

vin la școală cu apucături urâte și sunt atât de neîn-demânatici, încât mulți, nu știu nici să mănânce.

Se așează la masă sfioși și nu îndrăznesc să înceapă a mânca. Obicinuiți a se hrăni prost, fără întrebuintărea cuțitului, a furculiței și a șervetului, privesc timizi la vecinii lor mai vechi, observând cum mănăcă aceștia și numai după ce văd, încep și ei mâncarea.

Cantinele sunt o admirabilă școală socială și din acest punct de vedere. Elevii după povețele institutorilor se deprind după câțva timp să mănânce frumos, perd relele obiceiuri de acasă și se stabilește egalitate și colegialitate între toți elevii și elevele școlii, atât de puternică, că se resimte la mare, în societate.

Deosebirea, ce s'a constatat la elevii cantinieri la începutul venirii lor la cantine și la sfârșit, este încă o probă de marea însemnătate a acestei opere școlare. Pe când la început copiii sunt palizi, timizi, molatici, necurați și cu urâte obiceiuri; după câteva săptămâni, se schimbă cu totul. Devin rumeni la față, vioi și sprinteni în mișcările lor, dispuși la învățătură, curați și cu deprinderi frumoase, în cât e o plăcere să-i ascuți la lecții și să-i privești până și în jocurile lor din timpul recreațiunii.

Au fost cântăriți mai mulți copii în primele zile când au început să iea masa la cantine și la închiderea lor și s'a constatat o mare deosebire în greutate, în comparație cu alți copii de această etate ca dâșșii, dar cari n'au fost hrăniți de cantine.

Aceia, cari n'au avut ocazie să asiste la o cantină a copilașilor din școlile primare, nu-și pot închipui bucuria nespuse ce micuții simt când sunt chemați la masă și cât de sburdalnici și nerăbdători aleargă ca să-și

primească felia de pâine și renumita *ciorbă cantiniera* făcută din carne îndestulătoare și tot felul de legume.

Iată ce spune d-na *Adina Banescu*, secretara cantinelor din Craiova, în darea de seamă dela 10 Ianuarie 1909, asupra mersului societății cu ocaziunea aniversării a zece ani dela înființarea ei.

„Cine n'a văzut o cantină, nu poate să-și dea seama de înfățișarea atîngătoare ce prezintă mulțimea copiilor, în așteptarea mîncării, la orele 12, după trei ore de muncă pe băncele școalei, copiii ieșind pâlcuri, pâlcuri, se îndreaptă, unii mai fericiți spre casele lor în mijlocul familiei, unde mama îi așteaptă spre a le da un prînz bun și îndestulător, iar alții, cei mai mulți și pentru care soarta a fost mai puțin darnică ursindu-i, se îndreptează spre cantine cu bonul cumpărat cu zece bani aduși de acasă sau celor prea săraci, dăruit de vreun suflet milostiv și ajunși acolo, veseli și nepăsători de grija zilei de mâine, își iea fiecare în grabă locul în sala de mîncare, băeții de o parte, fetele de alta, așteptând cu nerăbdare sa li se dea partea fiecăruia și mistuind cu ochii cazanul care fumegă și coșul plin cu pâine; din când în când, ușa se mai deschide și câte un mititel întîrziat prin zăpadă își face loc printre ceilalți. În sfârșit străchinile se umplu, se face tăcere și o voce dintr'un colț, rostește cu glas tare slava acelor suflete nevinovate către cel de sus pentru pâinea cea de toate zilele, câte o doamnă societară umblă printre mese și, cu dragoste de mamă învață pe unul cum să ție lingura, pe altul să nu mănânce prea repede, pe celalt să se ție drept. E atîtu de creștinesc prînzul acesta, atîtu de sfîntă e priveliștea atîtor ființe nevinovate

strânse la un loc, din toate colțurile crașului, atât de mare e liniștea în care nu se aude de cât sgomotul lingurilor mânate de foame, încât fără să vrei îți vine în minte cuvintele Mântuitorului „lăsați copiii sa vina la mine“.

Pentru mulți dintre acești copilași, mâncarea caldă, ce li se dă cu îndestulare la cantine, este poate singura hrană ce o capătă în cursul zilei. Nu puține dintre mamele lor, au destăinuit aceasta la unele dintre conducătoarele cantinelor.

Toți oamenii care se ocupă de aproape de școală și higieniștii recunoscuți, afirmă că prin cantine se înlătură numeroase boale, în special anemia, slăbiciunea, boalele gastro-intestinale și altele, cari se contractează mai ales în epoca copilăriei, din lipsa de hrană și din exces de muncă. Câți copii în anii în cari trebuie să-și facă școala primară nu sunt candidați la tuberculoză! Este timpul dezvoltării lor, când trebuiesc mai mult îngrijiți și mai bine hrăniți. Numai printr'o hrană bună, pot acești elevi ca să-și refacă și susține energia, ce o consumă, în timpul școlii.

În toate statele culte din apusul Europei și din America, cantinele școlare au luat o dezvoltare atât de mare, că în unele orașe aproape nu se mai află școală fără cantină. La Universitatea din Franța s'au prezentat și teze al căror subiect au fost «Cantinele școlare». O remarcabilă teză, care a tratat admirabil acest subiect a fost aceea a Doctorului M. Grosselim și care a fost primită cu elogii. Grosselim spune că *„într'un mod general se poate constata că, cantinele sunt cu atât mai prospere, cu cât acea țară este mai înaintată din punctul de vedere al organizațiunii sociale“*. Enumără

mai multe norme despre organizarea unei bune cantine. Răposatul dr. Felix, care a fost unul dintre cei mai distinși igienişti ai noştri, are cele mai frumoase pasagii despre cantine, într'o comunicare pe care a făcut-o Academiei Române. Doctorii Landuzy şi profesorul Hutinel pe care Grosselim îi citează în teza sa, constată rezultatele excelente ale cantinelor asupra populaţiunii nevoiaşe şi enumără numeroase boale, ce înlătură.

În Anglia în urma unei vii campanii a presei asupra hranei elevilor, opinia publică a fost profund mişcată şi a avut un puternic răsunet până în parlamentul ţerii. Cei mai distinşi membri ai camerei ca Sir John Gorst şi Macnamora au dus o luptă viguroasă asupra neîndestulătoareii nutririi ce se dă elevilor. Impins de curentul public format de aceia pe care îi neliniştiă această stare rea a dezvoltării fizice şi intelectuale a copiilor, prin lipsa unei nutririi substanţiale, d-l Gerald Balfour preşedintele lui Local Gouvernement Board, a instituit un comitet prezidat de sir Villian Anson. În urma raportului prezentat de comisiune asupra situaţiunii nenorocite a elevilor rău hrăniţi, Balfour a dat o energică circulară privitoare la hrana elevilor înfiinţând astfel cantinele şcolare, care erau deja înfiinţate la noi în ţară.

Dar cantinele nu numai că înlătură primejdia a numeroase maladii, ce dobândesc copiii în epoca dezvoltării lor, nu numai că asigură frecventarea regulată a tuturor copiilor înscrişi şi face posibilă venirea la şcoală şi a celor mai nevoiaşi pe cari îi scutesc şi de drumuri lungi şi obositoare, dar întăresc fizicul copilului, îi ajută la dezvoltarea intelectului, e un auxiliar al şcolaei pe care o completează ca cea mai de seamă instituţiune în Stat, pe băncile căreia se făuresc destinele neamului.

Se cresc copiii cu mintea ageră, cu sufletul curat și dă patriei buni cetățeni, curagioși și voinici apărători; iar nu ființe plăpânde și șovăelnice, care o duc la peire.

Când acestea sunt atâtea foloase reale, constatate și recunoscute de întreagă lume cultă, din nenorocire pentru țara noastră prin anii 1899—900 tocmai în timpul când cantinele începuse să se desvolte, s'au găsit funcționari ai statului printre cari unul sau doi prefecți, cari în loc de a le sprijini, le-au desființat. După ce au urzit tot felul de mizerii conducătorilor cantinelor, după ce au suprimat fondurile de ajutor pe care le dădeau comunele sau județele, în răutatea, invidia și îngustimea minții lor și sub ochii ministrului școalelor din acel timp, le-au oprit de a mai funcționa. Acolo unde au întâlnit mai mult rezistență din partea acelora, cari le înființase și cu mult devotament le îngrijau, au mers cu îndrăzneala ca prin forța jandarmilor să distrugă până și uneltele cantinelor, răpind în modul acesta, bucăți de pâine ce se dă unor ființe nevinovate, de oamenii cu milă de acești nenorociți, cu suflet curat și frică de Dumnezeu.

Ideile sănătoase cum se știe, nu pier. Ele prind, se împrăștie și pătrund în masa poporului cu atât mai adânc cu cât sunt împiedicate de a se desvolta. Aceasta s'a adeverit deplin și cu cantinele; căci în anul școlar 1902—903 numărul cantinelor urbane dela 20, câte erau în anul școlar 1899—900 s'au ridicat la 52, mărindu-se însemnat și fondurile de rezervă.

Până și în capitala regatului român, autoritatea comunală de astăzi a redus ajutorul ce comuna da cantinelor dela 4000 lei, la 2000. Cu adâncă mâhnire comitetul a luat cunoștință de această măsură și aceasta cu atât mai simțit cu cât înainte, un fost primar al capitalei, dă-

ruise cantinelor și salariul său pe o lună și a avut atâta sollicitudine pentru aceasta instituțiune, care hrănește pe fiir celor mai nevoiași cetățeni ai capitalei, încât la toate școalele nouă ce s'au construit în timpul său, s'au clădit săli anume pentru mâncarea copiilor și pentru bucătărie.

Dar acestea sunt lucruri dureroase, însă trecătoare și în loc de a descuraja pe aceia cari le-au dat ființă și le îngrijesc cu adevărată iubire părintească, îi fac și mai prevăzători.

Privigherea continuă ce d-l Haret a avut asupra operei sale, căldura cu care au fost primite cantinele de toată lumea cinstită și generoasă, dovadă vie este înființarea societăței «ospătăria școlară» din Craiova condusă numai de către doamne din elita Capitalei Olteniei, devotamentul nestrămutat al institutorilor, cărora li s'a dat cea mai frumoasă ocazie pentru a-și arăta priceperea lor și în afară de școală și marea iubire de elevi și că în adevăr sunt vrednici de înalta lor chemare sacrificând însuș timpul lor liber și chiar banul lor, au făcut din cantinele școlare o operă desăvârșită.

În fruntea tuturor acestor societăți, ce s'au înființat în orașele țerii, stă instituțiunea cantinelor școlare din București. Această instituțiune este așezată pe temelii solide și și-a asigurat un fond inalienabil care a trecut peste o sută mii de lei. Acest fond crește în fiecare an datorit modului înțelept cum sunt conduse și devotamentului institutorilor, cari au răspuns într'un singur glas la chemarea șefului lor.

Cantinele din București au adunat dela înființarea lor din anul 1898 și până astăzi, însemnata *sumă de 242.612,19 lei din care au cheltuit cu întreținerea lor*

ANEXA I.

CONTUL GENERAL DE

Încheiat în seara de

No.	V E N I T U R I L E	Sume	Total
1	Donațiuni	4.000 75	
2	Cotizațiuni	628 —	
3	Venitul efectelor publice	2.234 85	
4	Liste de subscripție	2.831 20	
5	Serbarea din 25 Noembrie 1910	1.101 —	
6	Cantina No. 1 «Spiru C. Haret	1.194 70	
7	3	230 10	
8	» » 4	366 68	
9	5	308 65	
10	6 «Aur. Gr. Alexandrescu».	303 90	
11	7	420 88	
12	» 8	426 55	
13	» 9	734 80	
14	10	385 90	
15	» 11	568 —	
16	» » 12	150 25	
17	» 13	837 45	
18	» 14	421 75	
19	» 15	198 65	
20	16	399 37	
21	» 17	234 88	
		17.978 31	
22	Def. net rez. în cursul an. 1910—1911 .	834 23	18.812 54

BILANȚUL

*Încheiat în seara de**Averea societății**Efecte publice. Funciare urbane**Casa. Numerarul aflat în**Mobilier. Valoarea mobilierului după*

VENITURI ȘI CHELTUELI

31 Octomvrie 1911.

№	CHELTUELILE	Sume	Total
1	Cheletueli generale sold debitor . . .	129 35	
2	Cantina No. 1 «Spiru C. Haret» . . .	1.770 37	
3	» » 3	448 53	
4	» » 4	765 19	
5	» » 5	549 21	
6	» » 6 «Aur. Gr. Alexandrescu.	662 35	
7	» » 7	631 40	
8	» » 8	915 12	
9	» » 9	1.062 20	
10	» » 10	622 37	
11	» » 11	1.039 25	
12	» » 12	387 56	
13	» » 13	1.566 38	
14	» » 14	807 35	
15	» » 15	476 46	
16	» » 16	721 25	
17	» » 17	531 18	
18	Remiza Colectorului	443 70	
19	Pâine	3.849 82	
20	Lemne	61 —	
21	Subvenții Cantină Azil	160	
22	Imprimate	309 50	
23	Mobilier amortisment de 20% . . .	903	
		18.812 54	18.812 54

GENERAL

31 Octomvrie 1911

se compune din :

5% București 86.000 v. n. 81.270,55

casă 4.000 lei la cont . . 7.779,11

amortismentul făcut 3.612,09 92.661,75

Cassier, A. B. Sinișteanu

N.B. 17 stâneni de lemne donați de Minister.

ANEXA II.

SOCIETATEA „OSPATARIA

DEBIT. CONTUL DE «CHELTUELI ȘI VENITURI» PE ANUL

No.	NATURA CHELTUELILOR	SUME		TOTAL	
1	Salarii	2.665	90		
2	Nutrimenț	4.532	85		
3	Luminat și încălzit	654	20		
4	Reparațiuni și instalațiuni	33	—		
5	Material	93	40		
6	Imprimare	60	50		
7	Asigurare	21	25		
8	Impozite	146	73		
9	Remiza incasatorului	75	52		
10	Cheletueli mărunte	107	—		
11	Cheletueli de birou	130	—	8.520	35
12	Excedentul an. 1909—1910			2.038	97
				10.559	32

BILANȚUL INCHEIAT

No.	A C T I V	Sume		Total	
1	Cassa	8.007	47		
2	Efecte publice : Scris. func. urb. 5% Buc. 14100 + 2 urb. 5% Iași 8000 + oblig. credit. jud. & com. 5% 8400 + renta 4% 2000 + acțiuni «Traiul» 2000 + func. urb. 5% Buc. 1000, donat de D-na Maria N. T. Popp = Lei 35500 .	34.584	85		
3	Imobil : Localul sediului 27.303,71 + teren Solomon 1.350	28.653	71		
4	Mobilier	1.000	—		
5	Garanții	100	—		
6	Conturi curente	134	15	72.480	18
				72.480	18

ȘCOLARA — Craiova

1909—1910, ÎNCHEIAT LA 31 AUGUST 1910.

CREDIT.

No.	NATURA VENITURILOR	SUME	TOTAL	
1	Pomul de Crăciun	106 30		
2	Donățiuni pentru clădiri de cantine	700 —		
3	Subvențiuni	2.600 —		
4	Donățiuni	218		
5	Bonuri de masă	1.813 80		
6	Extraordinare	762 30		
7	Dobânzi	134 15		
8	Cupoane	1.717 77		
9	Cotizațiuni	2.507 —	10.559	32
			10.559	32

LA 31 AUGUST 1910

No.	P A S I V	Sume	Total	
1	Capital	70.441 21		
2	Excedent pe anul 1909—1910.	2.038 97	72.480	18
			72.470	18

Cassieră, *Lucia N. Romanescu.*

149.950,24 lei, rămânând deci un fond de 92.661,75 bani. În ultimul an 1910—1911 au funcționat 16 cantine în Capitală deservind elevii și elevele dela 40 școale. S'a dat zilnic hrană la 1.500—2.000 elevi, după cum eră timpul. Acestor elevi li s'au servit în total 103.676 porții de diferite mâncări; 76.989 s'au plătit de elevi cu câte zece bani; 14.591 cu câte cinci bani și 12.096 gratuit. Costul unei porții variază între 18—27 bani, în afară de plata bucătăresei și a lemnului. Venitul cantinelor în acest din urmă an a fost de 25.622,17 lei, iar cheltuelile de 22.412,34 lei.

După cantinele din București urmează cantinele din Craiova, cu un fond înalienabil de 72.000 lei: acelea din Iași cu un fond de 25.000 lei, cele din Galați cu 23.000, cele din Piatra Neamțu cu 15.000 lei. Vin apoi cele din Giurgiu, Tulcea și alte orașe ale țerii unde s'a simțit nevoie de cantine.

Cele două situațiuni de mai sus ale cantinelor din București și Craiova unele conduse numai de institutori și altele numai de doamne din Societate, sunt cea mai convingătoare dovadă că opera marelui Ministru al școalelor române, D-l Spiru C. Haret, a intrat adânc în obiceiurile întregii societăți române, s'a întemeiat puternic prin iubirea și dragostea tuturor și că viitorul ei este în veci asigurat.

A. B. SINIȘTEANU
Institutor în București.

CANTINELE ȘCOLARE RURALE

Prin legea dela 1864 s'a prevăzut ca învățământul primar să fie obligatoriu și gratuit pentru toți copiii cu etatea dela 7—14 ani, iar părinții cari nu se supun acestei legi să fie amendați.— Timp de 34 ani după aplicarea acestei legi, puțini săteni cu copii în vârstă de școală au scăpat de amenda școlară. Cei mai mulți dintre cei amendați erau însă, acei cari cunoșteau foloasele învățaturii și ar fi voit să nu lipsească de ele pe copiii lor, dar împrejurările de forță majoră îi făceau să nu asculte de această rațiune și deci să devină ne-supuși legii. Chiar atunci, când prin forța amenzilor, se reușia ca acești părinți să-și trimită copiii la școală, nu eră nici un câștig pentru învățământ, căci nu se putea face progres cu elevi cari inspirau milă învățământului, văzându-i pe timp de iarnă desculți, cu haine subțiri, obosiți de drumuri lungi și accidentate, cari de multe ori le puneau viața în pericol; lihnii de foame și neavând măcar perspectiva, că la amezi vor găsi acasă de mâncare.

Această stare de lucruri, nestudiată serios timp de 34 de ani, ar fi dăinuit la infinit, dacă în anul 1898, d-l Spiru C. Haret, în calitate de Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice, n'ar fi pornit o acțiune binefăcă-

toare, pentru înființarea de *Cantine* pe lângă școalele rurale, prin ajutorul cărora d-sa prevedeă înlăturarea unei mari piedici din calea progresului învățământului.

«Frecventarea regulată a școlii din partea elevilor» zice d-l Haret în circulara No. 21.287, din 14 Ianuarie 1898 «este una din condițiunile esențiale, pentru asigurarea mersului normal al lecțiunilor și pentru realizarea rezultatelor ce suntem în drept a le aștepta dela școala primară, în schimbul sacrificiilor enorme, pe care le face statul pentru acest învățământ.

E destul ca în fiecare zi să avem câțiva școlari absenți dintre cei cari figurează în cataloage ca regulați — făcând abstracție de cei ce lipsesc dela începutul anului — pentru ca întreg învățământul să se resimtă. . . Cu deosebire în școala rurală, unde învățătorul are mai multe clase, și unde posibilitatea de a reveni asupra lecțiunilor precedente este și mai mică, din cauza lipsei de timp, absențele acestea intermitente au un efect dezastruos asupra învățământului.

Dispozițiunile din lege privitoare la obligativitate nu sunt de ajuns pentru asigurarea regulatei frecvenței. Dacă suntem în drept să aplicăm aceste dispozițiuni, pentru a înfrânge ignoranța sau îndărătnicia unor părinți cari nu înțeleg foloasele învățăturii, sau nu vor să le înțeleagă, și să-i constrângem să-și trimită copiii la școală, atunci când au școală la îndemână; când, cu alte cuvinte frecventarea ei e posibilă, nu vom putea face uz de aceste dispozițiuni, când împrejurări de forță majoră vor zădărnici voința părinților, de a-și trimite copiii la școală și vor face aproape imposibilă frecventarea ei.

O astfel de împrejurare, care constituie caz de forță

majoră, este aşezarea topografică a celor mai multe din comunele noastre rurale».

«Trebue să ne amintim» — zice d-l Haret, în raportul către M. S. Regele «că avem în toată ţara, în cifră rotundă, 3.600 şcoli rurale la o suprafaţă de 132.000 km pătraţi, ceea ce face în mijlociu o şcoală la 37 de kilometri pătraţi. Aceasta însemnează că raza de serviciu a unei şcoli este în mijlociu de mai mult de 3 km în jurul ei. În realitate însă, lucrurile stau mai rău. În părţile unde populaţiunea este rară, raza şcolii este cu mult mai mare; ajunge de multe ori până la 8 km şi mai mult. O singură şcoală trebue de multe ori să facă serviciul pentru mai multe cătune, despărţite unele de altele prin distanţe mari şi prin greutăţi naturale, precum : pâraie, râpi, păduri etc. Pe unde este aşă le trebue copiilor mai mult de o oră, ca să ajungă la şcoală, sau ca să se înapoieze acasă.

Prin urmare, le este imposibil ca în intervalul de 2 sau de 3 ore dintre clasele de dimineaţă şi cele de după amiază, să se poată duce acasă, pentru a dejună. De altfel, în timpul muncii câmpului, chiar dacă s'ar putea duce, n'ar găsi pe nimeni, căci părinţii şi fraţii sunt atunci duşi la lucru.

Copilul este deci silit să rămână la şcoală de dimineaţă până seara, fără să mănânce nimic, sau silit a se mulţumi cu o bucată de mămăligă rece, dată de acasă. Aşadar este nu numai în interesul frecventării regulate a şcolii, dar chiar o chestiune de umanitate, să găsim un mijloc ca copiii, rămânând la şcoală peste zi, să poată avea ceva nutriment la miezul zilei; iar când înapoierea lor acasă ar pune în pericol vieţa sau sănătatea lor, să poată rămâne la şcoală chiar peste noapte».

Și cum d-l Haret e omul care nu se mulțumește a constată numai o stare de lucruri, fără ca să ia măsuri de a se îndreptă un rău constatat, tot așa și în chestia privitoare la frecventarea copiilor din școalele rurale, d-sa nu s'a mulțumit numai a constată o lipsă și a propune înființări de cantine, ci prin idei clare a și jalonat modul lor de funcționare, în așa fel, ca în cel mai scurt timp, toți învățătorii să poată aduce la îndeplinire idea emisă de dânsul.

«În localitățile unde părinții se vor învoi, ca să înființeze cantine școlare» — zice d-l Haret, în prima d-sale circulară privitoare la cantinele școlare — «în care școlarii ar putea căpăta pentru 5—10 bani, o mâncare caldă, sala de mâncare să se aranjeze la școală, dacă localul permite, sau în o casă particulară din apropiere de școală. În vedere că țăranul nostru câștigă cu greu banul, mai bucuros cred că ar da în natură cele trebuincioase pentru mâncare. Cantinieră ar putea fi soția învățătorului sau o femeie din sat angajată în acest scop; sau, în fine, masa comună a elevilor s'ar putea pregăti cu rândul de înseși mamele elevilor».

Pentru școlarii din cătune, care sunt nevoiți să străbată distanțe mari până la școală și prin locuri accidentate, d-l Haret emite două păreri: «sau transportând cu carul pe acești copii în fiecare zi, dimineața și seara, sau înființând un fel de internat — o sală de dormire — dacă e loc, la școală, sau la o casă închiriată în acest scop. Acești școlari transportați Luni dimineața cu carul, aprovizionați fiecare pentru o săptămână cu cele trebuincioase mâncării, care se va prepară la cantină, vor rămâne toată săptămâna în cătunul cu școala și vor fi transportați iar la fel Sâmbătă seara la pă-

rinții lor, spre a fi primeniți și a li se da și alte îngrijiri necesare.

«Nicăiri decât aici» — zice d-l Haret «nu se potrivește mai bine proverbul. «Tot începutul este greu . Am însă convingerea, că dacă acest început se va face cu chibzuință, cestiunea cantinelor școlare va intra în deprinderile sătenilor noștri cu atât mai mult, cu cât foloasele ce vor rezultă vor fi mai evidente».

Și d-l Haret, prezicând prin aceste cuvinte viitorul cantinelor școlare, nu s'a înșelat de loc, căci chiar după un an de zile (Ianuarie 1899) a putut constata cu câtă căldură a fost primită propunerea de toți cei cari au simțit românește.

«Cu multă mulțumire» — zice dânsul prin circulara No. 85.561, din Ianuarie 1899, «Ministerul vede căldura cu care a fost primită propunerea sa relativă la înființarea de cantine pe lângă școalele primare. În foarte multe părți s'au organizat comitete, s'au făcut ofrande însemnate și Instituția Cantinelor școlare, abia după un an, a devenit deja o realitate. În unele părți s'a reușit a se forma câte un capital pentru asigurarea existenței ei în viitor».

În anul 1903, constatarea ce se face asupra mersului Cantinelor școlare din județe e îmbucurătoare din toate punctele de vedere.

«Astăzi» — zice d-l Haret, la 1903, în raportul către M. S. Regele, «Instituția Cantinelor este înfloritoare și merge dezvoltându-se. În anul școlar 1901/902 au funcționat 119 cantine rurale fără dormitor și 61 cu dormitor, la care au luat masa zilnic peste 8.000 copii. Capitalul diferitelor societăți, înființate pentru acest scop, se urcă la suma de 119.219,22 lei».

În anul școlar 1902/903, adoptându-se la o mare parte din școalele primare rurale, orariul pe jumătate de zi, ar fi trebuit ca în multe părți să înceteze funcționarea cantinelor, iar capitalurile diferitelor societăți, înființate mai în fiecare județ pentru acest scop, să ia altă destinație. Și cu această ocazie, spiritul de prevedere al d-lui Haret evită din vreme dizolvarea unor societăți cu scopuri așa de umanitare și prin circulara No. 1.154, din 8 Ianuarie 1903, către revizorii școlari, lărgeste rolul cantinelor de pe lângă școalele primare rurale. — «Prin aplicarea noului orar în școalele primare rurale» — zice d-sa în acea circulară, «în multe părți devin inutile cantinele înființate pe lângă aceste școli. Mă grăbesc însă a vă face cunoscut, că nu trebuie să lăsați a se desorganiza mijloacele care serviau pentru întreținerea acestor cantine, căci ele pot încă aduce mari servicii.»

«Dumneavoastră știți că școalele elementare de meserii și de agricultură înființate anul acesta și anul trecut, au greutate de a fi populate, mai ales din cauza lipsei de mijloace a copiilor cari ar trebui să le frecventeze. Ar fi dar o mare binefacere pentru comunele cari trebuie să se folosească de aceste școale, dacă pe lângă fiecare din ele s'ar înființa o cantină școlară, unde școlarii să găsească nutrimentul și chiar gazda peste nopte, pentru cei care au casa mai depărtată. De aceea, vă rog să continuați a vă interesa de Instituția Cantinelor, făcând să se întrebuințeze o parte din mijloacele de care dispun ele, pentru a se ajuta cantinele dela școalele elementare de meserii și agricultură.»

Aceasta era numai ca o măsură de prevedere, dar care a contribuit foarte mult, ca și corpul didactic

primar rural să ȋea parte activă la ȋnființarea cantinelor de pe lângă școalele de meserii și de agricultură, alături de autoritatea administrativă, către care d-l Haret, cu 5 zile mai ȋnainte (3 Ianuarie 1903), prin circulara No. 527, ȋi spuneă: «ȋnființarea prin sate a școalelor de meserii și de agricultură poate fi unul din cele mai puternice mijloace pentru ȋmbunătățirea stării economice a săteanului. Până ȋnsă să ajungem acolo, sunt ȋncă multe greutăți de ȋnvins și ȋn prima linie este ȋnsăș sărăcia actuală a sătenilor. ȋn adevăr, știut fiind că sătenii se servă ȋn trebile lor de copiii lor, după ce au atins o vârstă ceva mai ȋnaintată, este ușor de ȋnțeles, că nu cu bună voie ȋi vor timete ȋa școală, după ce au terminat clasele primare, fiind ȋngă siliți a le mai purtă și cheltueala ȋntreținerii, când școala de meserii sau de agricultură nu se află chiar ȋn satul lor. Acest mare neajuns se poate lesne ȋnlătură, dacă pe lângă fiecare din aceste școli s'ar ȋnființă câte o cantină școlară. Dumneavoastră știți de ce mare ajutor a fost dejă această ȋnștițuțiune pentru școalele primare rurale, a căror frecuentare a fost mărită ȋntr'o foarte mare proporție, oriunde s'au putut ȋnființă cantine.

ȋndemnat de aceste considerațiuni, am onoarea a vă rugă, să binevoiți a ne da ajutorul d-voastră, pentru a face ca pe lângă fiecare școală elementară de meserii și de agricultură, să se ȋnființeze câte o cantină școlară, etc. . . »

Din acest an deci, cantinele rurale, ȋntinzându-și binefacerile și asupra elevilor care urmau școalele elementare de meserii și de agricultură, au devenit cu mult mai ȋmportante, iar Casa Școalelor, care sub d-l Haret eră gata ȋn orice moment, de a pune cea dintăiu piatră fun-

damentală oricărei instituții de felul acesta, de unde între anii 1898 și 1903 venise în ajutorul cantinelor cu suma de 17.931 lei, în anii următori acest ajutor îl întreiește și chiar îl împătrește. Din cifra bugetară de 58.982,66 lei, prevăzută pentru cantine în anul 1907/908; din cea de 75.409,10 lei, prevăzută în anul 1908/909; și de 106.828,44 lei, prevăzută în anul 1909/910 o bună parte servă ca ajutor cantinelor de pe lângă școalele primare rurale și celor de pe lângă școalele elementare de meserii și de agricultură.

Multe însă din cantine au fost și sunt susținute de societățile înființate cu acest scop mai în fiecare județ, dintre care unele și-au format capitaluri suficiente pentru asigurarea existenței. Astfel de societăți sunt în jud. Neamțu, Dolj, Iași, Ilfov, Dâmbovița, etc.

Societatea «Cantina Școlară» din Iași întreține dela 1899 și până astăzi, în fiecare an, cel puțin 6 cantine fără dormitor și 4 cu dormitor, la care se servesc în termen mediu peste zece mii de porții mâncare în fiecare an. Această societate dispune în prezent de un capital de 25.000 lei depuși spre păstrare la Cassa de Economie.— «Societatea Cantinelor Școlare din județul Ilfov» și-a încheat bilanțul pe anul 1910/911 cu următorul rezultat:

<i>La Activ:</i>	<i>La Pasiv:</i>
1) Sold în casă din anul trecut . . . lei 1.520,74 2) Diferite subven- țiuni » 7.866,25 3) Incassări din cu- poane » 2.869,96 4) Cotizația mem- brilor și benefi- ciile serbărilor . » 632,65	1) Cheltueli pentru întreținerea a 21 cantine rurale, în anul 1910/911 . . lei 7.200,96 2) Numerar cu care s'au cumpărat haine și cărți co- piilor săraci . . » 411,85

<i>La activ :</i>		<i>La Pasiv :</i>	
5) Diferența dintre valoarea reală și cea nominală a efectelor cumpă- rate »	233,15	3) Taxă la Cassa de Depuneri pentru păstrarea efecte- lor »	56,90
6) Incassări din mărci și alte mici veni- turi »	1.171,80	4) Valoarea nomina- lă a efectelor cum- părate în 1910/911 »	6.500,00
7) Incassări în nume- rar dela cantine . »	231,90	5) Numerar în cassă la 31 August 1911 »	487,19
8) Diferența rezul- tată la preschim- barea unui efect ieșit la sorți . . »	130,35	Total . . . »	14.656,80
Total . . . »	14.656,80		

La cele 21 de cantine, care au funcționat pe lângă școalele rurale din jud. Ilfov în cursul anului școlar 1910/911, au luat masa în fiecare zi 713 copii săraci, cărora li s'au servit 45.621 porții de mâncare.

În rezumat, «Societatea Cantinelor Școlare din județul Ilfov» dispunea la 31 August 1911, de următorul capital:

1) Efecte depuse spre păstrare la Cassa de Economie, în valoare nominală de . lei	56.300,—
2) Efecte depuse spre păstrare la Cassa Școalelor în valoare nominală de . . »	5.100,—
3) Numerar aflat în cassa societății . . »	487,19
4) Numerar depus spre păstrare la Cassa de Depuneri »	128,10
5) Valoarea vaselor și obiectelor de bu- cătărie și sufragerie aflate în prezent la cantine »	2.148,45
Total . . . »	64.163,74

Dacă cantinele de pe lângă școalele rurale au fost înființate la început mai mult ca un corolar al legii

obligativității, astăzi însă s'a dovedit că ele mai îndeplinesc un rol educativ foarte mare și răspund în acelaș timp și uneia din cele mai importante chestiuni sociale: Copiii, luând masa în comun și având ocazie să fie supravegheați, se deprind cu ordinea, buna cuviință, ascultarea și curățenia. Sentimentele de colegialitate, de înfrățire și de iubirea aproapelui se întăresc aci mai mult decât pe orice cale, dispărând considerațiunile de pozițiune socială, ce de multe ori se infiltrează în suflete încă din copilărie. Copiii se mai deprind cu recunoștința, care e o podoabă prețioasă a omului. Mâncările substanțiale și bine pregătite la cantine dau copilului tendința de a se hrăni mai bine, mai igienic și deci, pentru apropierea acestui traiu, se va naște în el un imbold la muncă. Fetele mai mari din școală, luând parte la aranjarea mesei și la prepararea bucatelor, capătă deprinderi de bune gospodine. Se știe apoi, că buna stare a populațiunii rurale și sănătatea locuitorilor depinde de mulți factori, dar în primul rând, ea depinde de o nutrițiune normală. O bună dispoziție, o energie la lucru, o pricepere, o atențiune mai concentrată și o accesibilitate la învățătură, etc., nu pot fi decât fructul unui creer și unui corp bine hrănit.

Când de pe urma cantinelor rurale rezultă atâtea foloase, nu mai rămâne astăzi nici cea mai mică îndoeală asupra importanței lor în viitor, chiar de s'ar înlătură greutatea drumului până la școală prin înmulțirea numărului învățătorilor și al clădirilor școlare.

ION GHIAȚA.

Institutor în București.

BIBLIOTECILE POPULARE

Până mai acum câțiva ani, deși aveam un număr însemnat de școli menite a răspândi lumina învățaturii printre săteni, totuș întunerecul neștiinței de carte nu începuse de loc a se micșora prin satele noastre.

O cauză, care făcea ca școala noastră dela țară să nu dea aproape nici un rezultat vizibil, era între altele și lipsa totală de biblioteci pentru popor. Absolvenții după ieșirea lor din școală, neavând de unde să mai citească nimic, uitau până la vârsta de 20 de ani tot ce au învățat și rămâneau, în privința culturii, la fel cu cei netrecuți prin școală.

Astăzi nu se mai poate zice că tinerii ieșiți din școlile noastre sătești n'au de unde să citească scrieri folositoare pentru ei. Am început să avem prin sate, pe lângă școli, și «Biblioteci populare», care desigur că vor fi contribuit și ele nu puțin la micșorarea numărului de analfabeți și la propășirea economică ce se observă acum, în multe părți, printre sătenii noștri. Și bibliotecile acestea, prin comunele unde funcționează, dacă vor fi bine conduse, nu numai că nu vor lăsa de aci înainte pe cei cu școala terminată să uite ce-au învățat, dar îi vor îndemna să-și mai înmulțească și aprofundeze an cu an cunoștințele dobândite în școală.

Cinstea de a fi pus temelia «Bibliotecilor populare» să-
tești în România se datorește aceuia dintre oamenii noștri
de stat, care și-a făcut din munca pentru ridicarea ță-
rănimii un ideal, cel mai înalt ideal al vieții sale, anume
d-lui *Spiru C. Haret*.

D-sa, ca ministru al Instrucțiunii Publice, a înființat cel
dintâiu — pe la 1898 — un număr mai mare de biblio-
teci prin satele noastre, în total vreo 320, (câte 10 de fie-
care județ al țerii) înzestrându-le cu cărți și cu registrele
trebuitoare. Iar în 1903 a mai înființat alte 320 și în
1905 iarăș 250 de biblioteci populare, înzestrându-le
și pe acestea ca și pe cele dintâiu.

Pilda frumoasă a d-lui Haret a fost urmată apoi de
câte preoții și învățătorii mai harnici, cari au înființat
și ei prin comunele lor câte o bibliotecă; astfel că nu-
mărul bibliotecilor populare a mers și merge de atunci
mereu crescând.

Intemetorii bibliotecilor populare se loviau însă la în-
ceput de o mare piedică. Nu găseau cărți alcătuite pe
înțelesul sătenilor, decât foarte puține. Printre cei dintâiu
cari au căutat să înlăture din calea propășirii neamului
nostru și această piedică, a fost tot d-l Spiru Haret.

Spre a putea oferi poporului o lectură pe înțelesul
lui și a răspândi astfel printre orășeni și săteni deo-
potrivă cunoștințe folositoare, d-sa a întemeiat revista
populară «*Albina*», care a intrat acum în al 15-lea an
de viață și a cărei binefăcătoare înrăurire culturală asupra
satelor noastre este bine cunoscută și apreciată azi de
toți Românii știutori de carte.

Tot d-sa, în curând după înființarea «*Albinei*», a
întemeiat și societatea |«*Steaua*» cu scop de a lucra
pentru întinderea învățaturii în popor prin tipărirea și.

răspândirea de scrieri și publicații morale, patriotice și de folos practic, scrise pe înțelesul tuturor. Cu cheltue-lile acestei societăți s'au tipărit până acuma astfel de cărți în număr de 25, care se vând pe un preț mic de tot — numai 15 — 20 de bani cartea — și s'au răs-pândit pe la țară în sute de mii de exemplare.

Tot d-l Haret, ca ministru al Instrucțiunii publice, a pus la cale în anii din urmă, prin mijlocirea «Cassei școalelor» și publicarea «*Bibliotecii pentru popor*» cu cărți menite a deșteptă în săteni și mai mult plăcerea cititului. Printre cărțile apărute până acum în această bibliotecă se pot cită: *Alexandria, Istoria prea fru-mosului Arghir și a prea frumoasei Elena, Esopia, Genoveva, Răvașele unui doctor*, etc. Și acestea se vând pe prețuri din cele mai mici, spre a se răspândi cât mai mult nu numai prin orașe ci și pe la sate.

Se înțelege că numărul de biblioteci populare înfiin-țate până astăzi e departe încă de a fi îndestulător. Acest număr va trebui mărit an cu an și modul de funcționare a bibliotecilor desăvârșit din ce în ce mai mult, pentru ca ele să poată ajuta în adevăr la răs-pândirea luminii prin toate unghiurile țerii.

Dar sămânța aruncată de D-l Haret, prin înființarea acestor biblioteci, a căzut pe un pământ roditor. Pomul răsărit din acea sămânță a crescut repede și crește mereu. El va hrăni veacuri de aci înainte sufletul Po-popului Român cu roade sănătoase și dătătoare de o nouă viață.

Și dacă D-l Haret n'ar fi făcut pentru binele acestei țeri decât atâta, c' a întemeiat «Bibliotecile populare»: totuș numele ar trebui să-i fie rostit cu mare cinste de către generațiile viitoare. Dar fapta aceasta este

doar o simplă verigă dintr'un lanț întreg de făpturi
orânduite și săvârșite toate în vederea idealului măreț,
pe care d-sa îl urmărește cu statornicie de atâția ani,
anume: de a ridica din înjosirea în care zăceă până
azi *talpa țerii*» și prin ea țara și neamul întreg.

P. DULFU
Profesor în București.

ABECEDARE. CĂRȚI DE CETIRE. MONOPOLIZAREA LOR

Învățământul primar a luptat mult timp — și va mai lupta încă — cu mulți dușmani, dușmani puternici, cari au stat de-a curmezișul bunelor rezultate, stăvilind înaintarea curentului de lumină, în ogoarele bântuite de seceta ignoranței.

Lipsei de localuri proprii, de mobilier, de material didactic, de personal suficient și bine pregătit contra cărora învățământul primar avea mult de luptat, venise să i se adauge, în timpul din urmă, încă o piedică, la care nici nu ne așteptam. Literatura didactică luase un mare avânt și — aș putea zice — inundase lumea dăscălească, cu o sumedenie de manuale școlare.

Trecusem dintr'un extrem în altul. Avusesem o sărăcie a literaturii didactice, suferisem în deajuns din pricina aceasta și nici prin minte nu ne-ar fi trecut că am ajunge vreodată, să ne plângem că avem o abundență de literatură didactică. Cu toate acestea așa s'a întâmplat; ne-am plâns de lucrul acesta și cu bun temei.

Lucru curios, bogăția cea mare a acestui fel de literatură ar fi trebuit să ne bucure, căci pe de o parte se da la îndemâna școlarilor, învățătorilor și institutorilor, destule cărți școlarești din cari să aleagă; iar pe de

altă parte ni se satisfacea oarecum vanitatea și ne puteam mândri că dascălii muncesc în câmpul lor de activitate și nu rămân în urmă de carul progresului.

Lucrurile se petreceau însă din contră: în fața noastră se desfășură o problemă de regulă de trei cu rapoarte inyerse.

Trebuia să fie la mijloc o stare rea de lucruri, pentru ca fenomenul să producă efecte contrarii. Și așa eră, căci dacă la început întrecerea între autori eră motivată de necesitatea de a aveà manuale din ce în ce mai bune, conforme programelor în ființă, potrivite cerințelor pedagogice, etc., mai târziu au venit să le ia locul, motive de alt ordin, însă nu de ordin superior.

Două categorii de inși suferiau mai mult: învățătorii și părinții; iar ca urmare naturală însuș învățământul.

Învățătorul eră pus în greu impas. Alegerea cărților, ce aveà să introducă în școala sa, eră încunjurată de atâtea greutăți, încât atunci când reușia, răsufli ușurat, par'că i s'ar fi luat cine știe ce greutate depe suflet. Nu exagerez, aveà bietul de el, să ție seama de atâtea și atâtea considerațiuni, încât la începutul fiecărui an, se gândia cu groază la deslegarea acestei probleme . . .

Criteriul, după care aveà să-și aleagă cărțile de școală, nu mai eră acum superioritatea manualului, nu mai eră concordanța lui cu programa, ori cu puțința de pricepere a copilului; nu se mai gândia nici la greutatea necunoscutului, nici la greutatea procurării de către copii, a cărților alese de el, nici la vorbele rele, ce aveà să audă prin sat, din partea părinților, cari și anul acesta deschideau din nou punga — sărăcăcioasa lor pungă — să scoată, poate ultimii bani, ca să-i dea

copiilor, pentru cumpărarea cărților impuse de domnul învățător.

Nu. Acum trebuia să se ție seama de alte considerante, de alte împrejurări și unele și [alte] păgubitoare învățământului.

Părinții nu mai puțin aveau de pătit. Schimbările acestea de cărți la începutul fiecărui an, îi loviau sistematic și nemilos în pungă.

Abecedarele și cărțile de cetire, «două indispensabile cărți pentru fiecare școlar de cursul primar «ajunseseră articole de farmacie, din pricina scumpetei lor; iar schimbarea în fiecare an a edițiilor, «în care numai paginatura se schimbă», făcea imposibilă multora puțința de α și le procură. Și dacă școlarul se poate lipsi, până la un punct oarecare, de *aritmetică*, *gramatică* și *geografie*, fără ca învățământul să sufere mult, fără *abecedar* și *cartea de cetire* nu se poate concepe învățământ.

Afară de acestea, condițiunile în care se prezentau, tot mai mult, abecedarele și cărțile de cetire, ca fond și formă, eră de așa natură încât o intervenție se impunea.

Trebuia să se zică odată destul! Trebuia să se pună capăt tuturor neajunsurilor create prin această stare de lucruri.

Buletinul Oficial al Ministerului Instrucțiunii, din Iunie 1901, vine să limpezească atmosfera încărcată. Deciziunea No. 27.110/10 curmă în sfârșit, cel puțin, o parte din șirul neajunsurilor.

Monopolizarea pe seama Ministerului a *abecedarelor* și *cărților de cetire* devine un fapt împlinit.

Considerantele avute în vedere la luarea acestei deciziuni, ... «că autorii schimbau prea des edițiunile abe-

«cedarelor și cărților de lectură, schimbare ce se reduce
 «numai la așezarea în altă ordine a bucăților de cetire
 «dar care, pentru înlăturarea dificultăților ce se ivesc
 «din nepotrivirea edițiunilor, este suficient să silească
 «pe instutitori și învățători a impune elevilor totdeauna
 «ultima edițiune.» «..... că, prin trecerea dela o
 «școală la alta, elevii sunt nevoiți mai totdeauna a-și
 «procură alte cărți.»

«..... prețul prea mare al acestor două cărți
 indispensabile pentru elevii de curs primar, ceea ce face
 ca elevii săraci să nu și le poată procura și, deci, să fie
 împiedicați de a mai urmă la școală, veniau să confirme
 prin pana autorizată a Ministrului de pe atunci, d-l Spiru
 Haret, tot ceea ce se zisese pe vremuri despre abundența
 literaturii didactice.

Prin deciziunea aceasta, d-l Spiru Haret a rezolvit
 definitiv chestiunea cărților unice, abecedare, cărți de
 cetire, în cursul primar. Măsura luată, a fost salutăată cu
 bucurie de toată lumea, căci răspunde sentimentului
 tuturor.

Această primă deciziune, prevede următoarele norme
 pentru alcătuirea cărților monopolizate: Art. I, al. 2
 «Cu alcătuirea acestui *abecedar* și acestei *cărți de lectură*,
 «Ministerul va însărcina comisiuni, cari vor lucra după
 «un plan anumit, făcut în vederea programelor în ființă.

«Manuscrisele aprobate vor rămâne proprietatea Mi-
 «nisterului, care va avea dreptul a le imprima și a le
 «vinde atâta timp cât va socoti și în modul cum va
 crede de cuviință».

Prin art. II, rezolvă și mai mult arzătoarea chestiune a
 costului manualelor. «Prețul cu care se vor vinde *abecedarul*
 și «*cartea de lectură* adoptate, se va fixa astfel, încât

«să rezulte numai acoperirea cheltuelilor pentru alcătuirea, imprimarea, cartonarea și desfacerea lor, plus un exces de 10—15%, din care se va forma un fond pentru ajutarea copiilor săraci din învățământul primar, cu cărți și rechizite necesare școalei».

Și în stârșit prin art. ultim al deciziei, ca act de dreptate față de autorii de până atunci, li se acordă un termen de un an prelungire, pentru introducerea abecedarelor și cărților de citire, cari obținuse, până la acea dată, aprobarea Ministerului.

În luna Decembrie, același an, Buletinul Oficial publică concursul și condițiunile în cari se va ține concursul de abecedare și cărți de citire unice, cari aveau să devie proprietatea Ministerului—acesta rescumpărând drepturile autorilor.

Prin această decizie nu se mai institue comisii speciale, cari să lucreze abecedarele și cărțile de lectură, ci se publică concurs pentru premiarea celor mai bune lucrări, cu următoarele premii:

a) Pentru abecedar:

«Premiul I de 1.500 lei, dat la aprobarea cărții și participarea la un beneficiu de 3.000 lei anual, cât timp cartea se va găsi în posesiunea Ministerului. Premiul II de 1.500 lei și premiul III de 1.000 lei, acordat o singură dată la aprobare».

b) Pentru cartea de citire clasa II-a și diviziunea II-a:

«Premiul I de 2.000 lei, dat la aprobare și un beneficiu de 3.500 lei anual. Premiul II de 2.000 și premiul al treilea de 1.500 lei, acordat o singură dată la aprobare.

c) Pentru cartea de citire de clasa III-a și diviziunea III, anul I-ii:

«Premiul I de 2.500 lei, dat la aprobare și un beneficiu de 4.000 lei anual. Premiul al II de 2.500 lei și premiul III de 2.000 lei, acordate o singură dată la aprobare».

d) Pentru cartea de cetire de clasa IV și diviziunea a III anul al doilea:

«Premiul I de 3.000 lei, dat la aprobare și un beneficiu de 4.500 lei anual.

Premiul II de 3.000 lei și premiul III de 2.500 lei acordat o singură dată la aprobare.

«5. Manuscrisele premiate rămân în posesiunea ministerului timp de 3 ani.

«Ministerul imprimă pentru fiecare clasă, pe întâiul premiat, rezervându-și dreptul de a introduce modificările ce va crede necesarii și utilizând material din lucrările cari au obținut premiile al doilea și al treilea». Deciziunea mai cuprindeă condițiuni, după cari vor fi alcătuite abecedarele și cărțile de lectură, așa pentru abecedar: un singur volum, cuprinzând ambele părți. Partea I, autorii aveau latitudinea să o lucreze, fie după metoda scriptoleg, al cuvintelor normale, ori mixt. Se dădeau norme de alegerea cuvintelor, propozițiunilor, rânduirea literelor, alegerea ilustrațiilor, alegerea bucăților de cetire, de intuiție, limba în cari vor fi scrise etc.; iar condițiunile pentru cărțile de cetire erau adevărate povățuitoare, povățuitoare prețioase pentru alcătuirea cărților de lectură.

Eră un pas înainte: 1) pentru că prin condițiunile impuse de concurs se îmbunătățiau în chip simțitor viitoarele manuale, abecedar și cărți de cetire, și al 2-lea, prin modificarea art. I al. 2 din deciziunea din Iunie, nu se pune «nici o stavilă îmbunătățirilor pe cari progre-

sele le vor reclama în materie de metodă sau de fond, de oarece după o serie de câțiva ani, se vor ține din nou concursuri și se vor premia și adopta lucrările ce se vor găsi mai bune»...

Cu anul 1903 se limpezește situațiunea abecedarelor și cărților de lectură. Ministerul premiașe manuscrisele, pe cari comisiunea le recomandase ca ce'e mai bune și, potrivit dispozițiunilor deciziei, trei ani rămân proprietatea Ministerului.

Cărțile monopol se prezentau în condițiuni superioare celor de până atunci și ca fond și ca execuție tipografică. Și cum tendințele noului proprietar nu mai eră în-bogățirea, prețul lor scade și se face deci posibilă intrarea lor până și în cele mai umile colibe.

În 1906 se împliniau 3 ani de drept de proprietate și conform deciziei din 1901, trebuia să aibă loc un nou concurs de abecedare și cărți de cetire. Concursul însă nu are loc și Ministerul motivează prin publicația No. 33.461 din Iunie 1906 — amânarea concursului așa: «Ministerul aduce la cunoștința institutorilor și învățătorilor, că permite întrebuințarea abecedarului și cărților de cetire aprobate și în anul viitor școlar; aceasta în vedere că s'a instituit o comisiune, care să alcătuească o nouă programă pentru școlile primare». «Concursul se va anunța la timp și se va ține în conformitate cu dispozițiunile publicate în «Monitorul Oficial» No. 189 din 25 Noemvrie 1901.

Va să zică, Ministrul din 1906 găsește măsura, luată de d-l Haret, bună și folositoare școalei și, prin menținerea absolut a acelorași norme, dă celor câțiva interesați, cari se ridicaseră contra acestei măsuri, desaprobară cea mai bună.

Concursul nu se publică decât în 1907 prin deciziunea No. 35.515 din Iulie, Ministru al Instrucțiunii și Cultelor fiind d-l Haret.

Deciziunea de publicare a noului concurs cuprindea și următorul aliniat: «Modificările, ce li se vor putea aduce — eră vorba de abecedare și cărți de citire — în limitele acestei metode, vor fi expuse într-o broșură, pe care Ministerul o va publica pe la sfârșitul lui August sau în Septembrie».

În adevăr, în ceea ce privește abecedarele, Ministerul editează și împarte membrilor corpului didactic, broșura d-lui Bogdan-Duică — profesor secundar — intitulată: «Părerii despre abecedar». Conținutul acestei broșuri deși pune pe gânduri pe dascălii primari, dar prin analiza făcută abecedarului unic din 1903 în comparație cu similarele străine și documentată cu pedagogia experimentală, analizează din care reiese că, în privința abecedarelor, nu suntem pe drumul cel bun, — jalonează prin postulatele dela finele broșurii, temeinic, directiva viitoarelor abecedare.

Concurenții din 1908 în lucrarea manuscriselor lor, se conduc exclusiv de postulatele și recomandările broșurii «Părerii despre abecedar».

Concursul din 1908, rezervă lumii dascălești două surprize: divizarea abecedarului unic în rural și urban, și schimbarea metodei scriptoleg în al cuvintelor normale.

Decizia No. 32.845/908 motivând admirabil necesitatea acestei devizări — «una din cerințele pedagogice este ca elevilor din școalele primare dela oraș și dela sat, să li se ofere un material concret din mediul înconjurător și în așa chip ca tot ce ei vor citi să devină icoană reală în mintea lor». «combinarea celor

«două sfere de cunoștințe — a orașului și a satului — în acelaș manual didactic îngreunează problema de a găsi materialul comun și egal de concret pentru elevul dela oraș și pentru cel dela sat» «la școalele sătești timpul de muncă a elevului este în general mai scurt și că un abecedar simplificat în anumite privințe s'ar potrivi mai bine decât altul, care ar cere aceeaș muncă ca la școalele orășenești;» — iată încă o măsură folositoare învățământului.

Apariția nouălor abecedare a făcut o adevărată revoluție în lumea dascălească. Nouăle abecedare întocmite după metoda cuvintelor normale împreună scrierea și citirea, cu exercițiile intuitive și desemnul. Se da astfel locul ce-l meritau exercițiilor de intuiție și desemnului.

Materia cuvintelor normale, dată numai cu litere mici de mână, ușură simțitor greutatea ce se întâmpină la învățarea literei, elevii necunoscând deocamdată, decât un singur fel de litere, literele de mână, scrise. Veniau pe urmă literele mici de tipar date în grupe, apoi alfabetul literilor mari de mână și tipar. Cuvintele normale bine alese și rânduite în lecțiuni, așa ca, dela a șasea lecțiune, se puteau face combinațiuni — cu literele învățate — de cuvinte și propozițiuni cu înțeles real.

Ilustrațiile reprezentând scene bine distincte și în concordanță cu cuprinsul lecțiunii dela cuvântul normal.

Cu un cuvânt, concursul din 1908 înzestrează învățământul primar cu cele mai bune abecedare de până atunci.

Acelaș lucru și cu cărțile de lectură.

Prin măsura monopolizării abecedarelor și cărților de lectură, încă dela al doilea concurs se izbutise a se aduce

în metode, în fond, în formă etc., o îmbunătățire simțitoare.

Incepusem să pășim pe un drum bun și experiența pe de o parte, iar pe de alta dorința oamenilor de bine, veniau să împrăștie ceața în care rătăcisem atâta timp.

D-l Haret nu greșise, când hotărîse monopolul acestor cărți. Secondat de colaboratori pricepuți, realizase, prin cele două concursuri de cărți monopol, o operă utilă școalei.

Viitorul — mai ales acum, când această dispozițiune a fost modificată prin decizia din Martie 1911 — va da, încă odată, dreptate afirmațiunilor că, prin monopol am avut cele mai bune abecedare și cărți de lectură; iar tendința de perfecționare eră mai asigurată prin restricțiunile concursului monopol, decât prin concurența liberă de azi. . . .

IOAN BABOIU
Institutur rural-Călărași.

COLONIILE ȘCOLARE

Una dintre multiplele manifestări ale activității extra-școlare, preconizată încă dela 1897 cu atâta pricepere de nevoile țerii, cu atâta iubire și dragoste de neam de d-l Spiru C. Haret, este fără îndoială și instituția *coloniilor școlare*. Această tânără instituție (1), ca și sora ei mai mare, instituția cantinelor școlare este un auxiliar puternic al școalei, căci vine în ajutorul elevilor săraci, ajutând și promovând dezvoltarea lor fizică și intelectuală, cultivând sentimentul practic și cel religios, dezvoltând sentimentul de solidaritate socială și gustul frumosului.

Intr'adevăr, nu-mi închipui să fie cineva, care să fi deschis vreodată ușa vreunei școli primare publice și să nu fi fost crunt lovit de tristul spectacol ce i se prezintă. Majoritatea elevilor acestor școli, copiii mahalalelor, se prezintă scofâlciți, puțin dezvoltați ca fizic și inteligență, slabi, galbeni, îmbătrâniți înainte de vreme, ofeliți ca florile peste care au dat cumplita brumă a toamnei, adevărați candidați la scrofuloză, oftică etc., Mizeria fiziologică stăpânește aproape totul. Această stare se datorește pe de o parte grelei lupte pentru traiu, în care se svârcolește marea mulțime a părinților elevilor

(1) La noi în țară.

noștri, iar pe de alta, secolului aburului și al electricității, civilizației, care, cu nenumăratele-i fabrici și imensele-i nevoi, a transformat și continuă a transforma orașele în adevărate furnicare omenești, unde copiii mulțimii nevoiașе, marea majoritate a populației școalelor primare, se agită cu o activitate febrilă și tânjesc, lipsiți fiind de o hrană suficientă și substanțială, de aer curat, de lumină și joc, trebuințe indispensabile oricărei vieții.

Și iarăș nu-mi închipui să fie vreunul printre membrii corpului didactic dela orașе, care să nu fi întâmpinat mari greutăți în predarea geografiei și a științelor-naturale, fiindcă copiilor săraci ai orașenilor nu li s'a dat niciodată puțința de a vedeă ce este un isvor, un râu, un fluviu, marea, muntele, câmpul cu nenumăratele-i flori; pentrucă, repet, ei n'au avut puțința a ceti în cartea cea mare a naturii, singura în stare de a-i atrage, captivă, de a le spori bagajul cunoștințelor, de a le arătă bogățiile și frumusețile patriei, de a le cultivă gustul frumosului și al sublimului și de a le înălța sufletul către Atotputernicul Creator.

Ei bine, pentru a tămădul măcar în parte relele semnalate, proprii oricărui oraș unde a pătruns lumina civilizației, s'au născocit *coloniile școlare*, numite și *colonii de vacanță*. Menirea acestora este de a organiza și trimete vara, pe timpul vacanței mari, câți mai mulți copii săraci dela orașе afară la țară, a le da așa puțința să se bucure, în afară de o hrană suficientă și substanțială, de efectele binefăcătoare ale aerului curat și ale luminii și, de a-i pune totodată în contact cu natura.

Pastorul Bion din Elveția are marele merit de a fi

imaginat și organizat în 1876 prima colonie școlară. Cărând după aceasta idea s'a generalizat atât în Elveția, cât și în celelalte state din Europa, mai înaintate în civilizație și mai conștiente de buna creștere a tinerelor lor generații. Viteaza Japonie și statele Americii rivalizează cu Europa în această direcție.

Sacrificiile bănești ce aceste state le fac cu coloniile lor școlare se numără cu sutele de mii și cu milioanele. Cele mai multe din aceste colonii își au și clădirile lor proprii. Trebuie însă să recunoaștem că și în această direcție, în străinătate, inițiativa privată face aproape totul. Autoritățile de toate categoriile, statul o secundază numai și o încurajază.

Rezultatele obținute pretutindenea, unde s'au trimis copii în colonii școlare, sunt concludente. Toți copiii trimiși în colonie, bucurându-se de o hrană aleasă, suficientă și substanțială, respirând în aer curat, făcând băi întăritoare, și excursii în totul educative, se întorc mai întăriți, mai rumeni, mai vioi, deci mai în măsură de a suportă greutățile școlii. Din 83 copii trimiși de societatea «Colonia școlară» din jud. Iași, în vara anului 1910, în colonie de vacanță, 2 au crescut în greutate între 5 și 6 kg., 5 între 3 și 4 kg., 15 între 2 și 3 kg., restul între 1 și 2 kg.

Tot experiența ne arată că efectele binefăcătoare ale coloniilor școlare influențează și intelectul, și sentimentele și voința școlarilor. În adevăr, ei fiind scoși afară în natură și fiind impresionați de nenumăratele-i frumuseți, se vor sili să le cunoască și să le priceapă. Așa se va desvoltă în ei spiritul de observație atât de necesar în educație; așa se vor deprinde a ceti în marea carte a naturii învățătoarea omenirii; așa numai, ori-

zontul cunoștințelor lor se va lărgi. Cunoscând apoi frumusețile și bogățiile patriei, vor începe a o iubi mai mult, privind și admirând podoabele câmpului, frumusețea și parfumul florilor, măreția munților și imensitatea mării se vor pătrunde tot mai mult de geniala lor întocmire și așa mintea și sufletul lor curat se va înălța către bunul D-zeu. Traiul în comun va favoriza și dezvoltarea sentimentelor sociale.

La noi idea coloniilor școlare nu a luat ființă decât în 1901, adică numai după ce d-l Spiru C. Haret, marele bărbat de stat și distinsul om al școalei, și-a desfășurat vastul său program de activitate școlară și extrașcolară, prin care indică tuturor bunilor Români în general și dascălimii, în special, căile de urmat și instituțiile de creat pentru triumful școalei și vindecarea ranelor celor obijduiți.

Idea svârlită a fost prinsă și pusă mai întâiu în practică de societatea feminină «Sprijinul» din București. Ei îi revine meritul de a fi organizat, la noi în țară prima colonie școlară în 1901. De atunci activitatea ei în această direcțiune a mers crescând, așa că până la finele anului 1910 ea trimisese în colonii 841 copii și cheltuisese suma de 31.702,55 lei.

În 1902, Primăria Capitalei trimete o colonie școlară de 70 copii la munte, cheltuind 6.000 lei. Din aceștia 1.000 lei fusese dați de Dr. Ioan Radovici. Mișcarea începută de Primăria Capitalei a mers crescând necontenit în intensitate și a ajuns apogeul în 1910, când prin stăruințe energice și propagandă s'au putut trimete în colonii 1.000 elevi săraci, cu care s'a cheltuit 50.000 lei.

Mijloacele întrebuințate pentru a se adună o mare parte din această sumă au fost conferințe pe la cercurile cul-

turale și Ateneu, liste de subscripții, serbări mărețe în parcul «Carol I» ș. a. Institutoria capitala a avut și ea partea sa de merit în realizarea prea frumosului rezultat la care a ajuns Primăria Capitalei.

În general dela 1902 și până în vara anului 1910 inclusiv, orașul București, a trimis în colonii școlare 2.721 elevi și eleve, pentru cari a cheltuit 141.633 lei.

Societatea de patronaj general și Eforia Spitalelor Civile din București încă trimet copii în colonii de vacanță. Această din urmă instituție trimete în tot anul 3 serii decâte 80—100 copii fiecare, în sumptuosul său sanatoriu dela Tekirghiol.

În anul 1904, tot din inițiativa inspiratorului activității extrașcolare, Cassa Școalelor, trimete câte o colonie de 25—30 eleve fiecare (din orașele Iași și Galați) la mănăstirile Văratec și Agapia. Buna măsură luată de Cassa Școalelor, întreruptă în 1905 și 1906, datorită împrejurărilor cunoscute, este reluată cu mai mult entusiasm în vara anului 1907. În acest an trimete 6 colonii (3 de băeți și trei de fete) de câte 25—30 copii fiecare din orașele: Iași, Galați și Bârlad. Locurile alese au fos mănăstirile citate mai sus. În 1908, trimete 3 colonii de câte 40—50 copii din Iași, Galați și Botoșani la: Brusturoasa și Asău, județul Bacău și la M-tirea Neamțului. În anii următori (1909 și 1910) Cassa Școalelor și-a concentrat toți coloniștii săi (două serii, 100 băeți și 100 fete), luați din orașele: Galați, Bârlad, Tecuciu, Botoșani și Dorohoiu, în localul său propriu dela Mănăstirea Neamț (1).

(1) Clădirea unde fusese spitalul de alienați și care s'a restaurat și amenajat în vederea trebuințelor.

Cheltuelile făcute de Administrația Cassei Școalelor cu coloniile sale au variat între 6.000 și 10.000 lei anual.

Cassa de economie, credit și ajutor corpului didactic, operă tot de a d-lui Haret, a organizat și ea și a trimis în vara anului 1910 o colonie de 50 copii la Tismana. Cu aceasta a cheltuit 6.051,05 lei.

Dar, prin stăruința membrilor corpului didactic primar, idea coloniilor școlare s'a întins și prin alte orașe. Multe persoane caritabile și societăți filantropice și-au însușit idea. Așa, în orașul Ploiești, d-l avocat Al. Radovici, trimete pe a sa cheltueală, în vara anului 1907, în amintirea fratelui său (Dr. Ioan Radovici), mort tot atunci, 20 copii la Slănicul din Prahova și cheltuește cu ei 2.000 lei.

Din vara anului 1908 și până azi, inițiativa trimeterii copiilor în colonie de vacanță, din orașul Ploiești, o are societatea «Umanitatea». Anual societatea trimete la Slănicul-Prahova 100 copii și cheltuește cu ei între 5.000—6.000 lei

Menționez că societatea are și un fond inalienabil de 10.000 lei.

Primăria orașului Galați (în vara anului 1909) a trimis la Brusturoasa (Bacău) o colonie școlară de 40 copii, cu care a cheltuit 1.200 lei. Din aceștia 200 au fost oferiți de societatea «Cantina Școlară» din acel oraș.

În anul 1910, societatea de profilaxia tuberculozei din Galați, subvenționată cu 1.000 lei de primăria respectivă, a trimis o colonie de 50 copii la Babadag.

Harnicii institutori din Călărași, au înființat în 1910 o societate cu menirea de a trimete anual câți mai mulți

copii băltăreți, deci expuși frigurilor palustre, la munte. Societatea, în chiar primul ei an de existență, a adunat 1.260 lei și a trimes 20 copii, pe 27 de zile la Brebu. Aici, pe lângă că au respirat aerul curat al muntelui, au făcut apoi și băi reci de sare. Societatea e în plină activitate.

Iașii, orașul ideilor mari și genereose, nu a putut rămâne mai pre jos. Astfel dăscălimea primară din acest oraș în Martie 1910 a constituit societatea «Colonia Școlară». Aceasta, atrăgând în parte-i pe toți oamenii de bine, a lucrat cu atâta entusiasm, încât numai după 4 luni de existență, a trimes o colonie de 83 copii (băieți și fete), pe timp de o lună, la Drăcenii comuna Găinești, jud. Suceava, cheltuind 4.227,95 l. Tot atunci a consemnat și suma de 4.000 lei ca fond inalienabil al societății.

Colonii școlare au mai organizat și trimes și dăscălimea orașelor Brăila și Tulcea.

Din cele ce preced se învederează că și în aceasă direcție, sămânța svârlită cu atâta entusiasm de d-l Spiru C. Haret, creatorul operelor extrașcolare, a căzut pe pământul bun, că ea a prins, că a încolțit, că s'a dezvoltat și că a început a rodi în mai multe părți. Trebuie însă să se lucreze pentru a se și generaliza. Pentru a se ajunge aici, se impune ca noi, dăscălimea, să venim și să propagăm neîncetat idea și să nu dezarmăm până ce nu vom interesa pe toți oamenii de inimă și bunii Români, până nu vom deșteptă opinia publică, inițiativa privată, singura a face și la noi mult, dacă nu totul în chestia tratată.

Numai lucrând așa vom putea zice că am asigurat în viitor existența coloniilor, numai lucrând așa ne vom

putea numi discipolii părintelui activității extrașcolare și, numai așa vom putea aduce prinosul nostru de recunoștință, înaltă stimă și profund devotament d-lui Spiru C. Haret, marelui om al școalei, aceluia a 'căruia viață a devenit pentru noi un exemplu și al căruia nume, un simbol.

D. SACHELARESCU

Institutor în Iași.

CASSELE DE ECONOMIE ȘCOLARE

În timpul nostru, când se vorbește mai mult de greutățile traiului, de cerințe multe și de venituri puține, este natural să căutăm cauzele acestei stări de lucruri. În trecut, la bătrânii noștri, această plângere nu se auzia, decât rar, foarte rar. Aceasta pentru că la ei *economia* eră stâlpul casei. *Economia* nu înseamnă a ne lipsi de cele trebuincioase vieții, ci să nu aruncăm banul pe ce nu ne e de neapărată trebuință. A fi economi nu înseamnă a fi sgârșiți. Economia e caracteristica omului superior, a omului stăpân pe sine, a omului care stă mai presus de patimile și slăbiciunile sale. Economia cere o *tărie a voinței*, pe când sgârșenia e caracteristica omului fără voință, a omului inferior și pervers.

Printre alte pricini ale stării de lucruri actuale este și educația greșită ce o dăm copiilor noștri, deprinzându-i de mici cu neprevăderea, cu luxul și risipa.

De cu vreme trebuesc deprinși copiii cu cruțarea lucrurilor lor și cu economia.

Din timpurile cele mai vechi, strămoșii noștri, deprindeau pe copii cu economia, cumpărându-le de pe la bălciuri cunoscutele *pușculițe* de pământ ars, din cari nu mai puteau scoate banii puși, decât spărgându-le.

Economia trebuie sădită în inima omului printr'o educație anume. Și cum știut este, că pornirile bune

sau rele ale înșilor, depind mai cu seamă, de chipul cum am știut a le diriguî apucăturile din cea mai fragedă etate, urmează că trebuie să ne ocupăm cu dezvoltarea sentimentului de economie din copilărie, atunci, când suntem stăpâni pe voința copilului.

Din această nevoie au eșit cassele de economie școlară.

Cea dintâiu cassă de economie școlară a fost înființată la *Tottenham* lângă Londra, de o femeie bogată *Priscilla Wakefield* în anul 1798. Parohul *Iosef Smith Wendover* (Englittera) înființă a doua cassă de economie școlară în 1799. În anul 1817 în Englittera se face o lege anume pentru cassele de economie școlară, care fu cea dintâiu lege organică din lume în această privință. În 1818 încep cassele de economie școlare și în Franța. Adevărata funcționare a lor însă în această țară, începe în anul 1834, când maestrul Dulac, dirigintele școalei comunale din *Le Mans*, publică o carte de citire, în care arată modul lor de funcționare. Metoda lui este întrebuințată de mai multe alte școli.

În 1856 la congresul internațional din Bruxelles se trată chestiunea: *Educațiunea economiei*.

Idea fundamentală a casselor de economie școlară eră de toată lumea și de mult știută, dar nu i se cunoșteă în deajuns însemnătatea și rolul ei în educație.

Abia în anul 1874, economistul *A de Malarce*, fiind însărcinat de guvernul francez, vizită diverse țeri din Europa, studiind încercările privitoare la cassele de economie școlară. În baza studiului comparativ al diferitelor sisteme, atunci în uz, D-sa elaboră un nou metod de operațiune, simplu, ușor pentru învățători și eminentement educativ. Acest metod se întrebuințează astăzi în Franța ca și în alte țeri.

La noi cassele de economie școlară au început să funcționeze în anul 1881, odată cu înființarea secțiunii de economie pe lângă cassa de depuneri și consemnațiuni a statului și funcționează după metoda *De Malarce*.

În anul 1902 luna Aprilie, d-l Spiru Haret, fiind ministru al Instrucțiunii și Cultelor, mă însărcină cu inspectarea casselor de economie școlară din țară.

D-sa dându-și socoteală de însemnătatea acestei instituțiuni și foloasele ce poate aduce din punct de vedere educativ și național, este cel dintâiu ministru care se gândește a exercita un control mai de aproape asupra funcționării lor. Cum însă nu voi să împovărez nici bugetul statului, prin ordinul No. 21.059 din 30 Aprilie 1902, mă roagă să primesc această însărcinare *gratuit*, lucru ce am acceptat cu mulțumire. Din primele inspecții ce am făcut, am constatat că cassele de economie școlară funcționau cu mare greutate. La unele școli funcționau din când în când, la altele nu funcționau de loc. Ce eră mai curios însă, eră faptul că chiar la școlile unde ele funcționau, se întrebunțau norme deosebite. Comunicând d-lui Haret această stare de lucruri, d-sa pe de o parte dădă un ordin circular prin care ordonă ca *neapărat* să se înfiinzeze la toate școlile casse de economie școlară, iar pe de alta mă însărcină să dau instrucțiuni pentru funcționarea lor. Instrucțiunile fiind aprobate, s'au și comunicat tuturor școlilor urbane și rurale din țară și amăsurat lor, au funcționat până la 1 Februarie 1909; când fiind din nou Ministru al Instrucțiunii d-l Spiru Haret, și eu având din nou aceeași însărcinare, în urma unui raport ce am avut onoarea a-i adresa, s'a regulamentat, funcționarea casselor de economie școlară, prin-

tr'un regulament promulgat cu Înaltul decret regal No. 324 din 28 Ianuarie 1909 și publicat în «Buletinul Oficial» al Ministerului cu No. 300 din 15 Februarie 1909. Astăzi ele funcționează în conformitate cu acest regulament.

Mulțumită dispozițiilor acestui regulament, casele de economie *sunt obligatorii* pe lângă toate școlile urbane de băieți și fete. În ceea ce privește școlile rurale, ele funcționează acolo unde se poate și în genere sunt în legătură cu băncile populare, unde se depun și economiile copiilor.

Această dispoziție a fost luată, pentru ca încă din școală să se sădească în inima sătenilor dragostea pentru băncile populare.

D-l Spiru Haret a dorit să se înființeze case de economii și pe lângă școlile secundare, cel puțin în cursul inferior, dar din diverse împrejurări, dorința d-sale n'a putut fi adusă la îndeplinire.

Casele de economie școlară nu au menirea numai de a strânge dela copii o sumă oarecare de bani. Ele sunt o instituție care trebuie să facă parte integrantă din exercițiile școlare în învățământul economic și moral, practicat și explicat prin lecții de intuiție de către învățători.

D-l Spiru Haret are meritul că este cel dintâiu Ministru de Instrucție care a înțeles importanța acestei instituțiuni și este cel dintâiu care a luat măsuri pentru bunul ei mers.

CONST. C. POPOVICI-TAȘCA

Institutor, București.

SERBĂRILE ȘCOLARE

În timpul din urmă s'au vorbit multe de o activitate extrașcolară a corpului didactic și părerile asupra acestei activități sunt încă diferite. Tot mai sunt, din nenorocire, persoane cari o condamnă, găsind-o dăunătoare bine-lui public. Aceștia, fie că o fac din nepătrunderea faptelor, din spirit de castă, fie din egoism, lasă că sunt puține la număr, greșesc, greșesc amar și nădăjduiesc că nu va fi departe vremea când vor regreta și se vor încredința că activitatea extrașcolară a contribuit în cea mai mare măsură la ridicarea păturii celei mari a poporului, care a zăcut și zace încă în mizerie.

Ca dascăl mă ridic cu toată puterea, ca să apăr din tot sufletul și cu toată inima această activitate, pornită în mare parte de jos — cu începuturi modeste — și, grație sprijinului — dat cu însuflețire de oamenii cu adevărat mari ai țării, a ajuns să desbrobodească multe minți și să aprindă o leacă de lumină în atâtea suflete, în cari a vecuit întunericul cel mai înfricoșat! Să apăr zic, căci aceasta e o datorie sfântă a oricărui bun Român, care își înțelege rostul său pe lume și este convins că cea mai mare mulțumire sufletească o are atunci când poate fi folositor și altora.

De activitatea extrașcolară țin și serbările școlare.

Acestea au ieșit la început din trebuința de-a încheia cu cinste anul școlar. S'a crezut necesar, cu această ocazie, să se arate celor ce se adunau la ele, câte ceva din cele învățate în cursul anului (cântece, poezii) și pe măsură, ce au fos tot mai mult cercetate și gustate de lume, s'au tot completat cu jocuri, teatru, etc., s'au generalizat prin imitație, s'au înmulțit, dându-se și peste an, la diferite împrejurări — sărbători naționale, inaugurări de localuri, ba și în scopuri materiale și mai apoi s'au și regulamentat cele dela încheierea anului școlar.

O necesitate le-a creat, necesitatea le menține și importanța lor e nu numai de netăgăduit, dar e foarte mare.

Scopul acestor serbări e ca să ridice prestigiul școalei, care, în trecut și din nefericire și chiar azi, nu e în deajuns aprețiată, nu i se cunoaște bine și de toți scopul; să determine poporul ca să o cerceteze cât mai des, să o iubească și să o ajute; dă prilej elevilor ca să capete încredere într'înșii, în cunoștințele însușite și în deosebi dascălului, ca să se apropie mai mult de locuitorii în mijlocul cărora trăește și să poată strecură învățături, sfaturi de folos, sub diferite forme.

La serbarea de finele anului, învățătorul arată însemnătatea școalei, îndeamnă oamenii să-și dea copiii la școală, le dă sfaturi privitoare la creșterea lor, le lămurește rolul lor în educație și față de școală; la cele naționale, ațâță focul sfânt al iubirii de neam; la serbarea sădirii pomilor, va arată folosul grădinariei și va semăna cunoștințe relative la aceasta; va scoate în relief importanța grădinii școlare, care se cunoaște foarte puțin și de foarte puțini; iar la toate celelalte serbări de alt soi pe lângă profitul material realizat în vreun

scop oarecare, se vor putea da sfaturi în toate direcțiunile.

Prin cuvântări se pot da sfaturi, cunoștințe trebuincioase în viață; prin teatru școlar se strecoară pe nesimțite învățăturile, se biciuesc moravurile rele și se distrează sufletul prin cântece și poezii frumoase, se innobilează inima înăcrită de vremurile vitregi.

Cunoștințe folositoare, distracție plăcută și nevinovată. Iată ce urmăresc serbările școlare.

Aceste serbări ieșite din necesitate, n'ar fi putut însă să propășească atât, dacă n'ar fi fost persoane cu situații înalte, cari să le încurajeze, supravegheze și ordoneze. Dintre aceste persoane, locul de onoare îl ocupă, fără discuție, *d-l Spiru Haret*, fostul Ministru al Instrucțiunii, supranumit *omul școalei* și mai pe drept *părintele școalei*.

Intreaga activitate intra și extrașcolară a fost cu deamăruntul cercetată și încurajată de d-sa. Nimic nu i-a scăpat din vedere. Cu o stăruință demnă de admirat a privegheat totul, învăluind școala și pe dascăl cu dragostea sa caldă, care animă, îndemnă la muncă rodnică spre binele neamului. A luat parte la o mulțime de serbări școlare: de fine de an, naționale, pentru inaugurări de localuri, aniversări, etc., peste tot ținând să dea înțelepte povești de părinte cu iubire, calde încurajeri, binevoitoare laude de șef mulțumit de isprava ucenicilor săi!

Așa la Octomvrie 1897, ia parte la inaugurarea punerii pietrii fundamentale a liceului din Pitești și ține o interesantă cuvântare, în care arată importanța serbărilor școlare, îndemnând dascălimea să le facă cât mai interesante și mai plăcute.

La August 1910, prezidează inaugurarea a două localuri de școală (la Ștefănești și Dobrusca) în Argeș și mulțumește învățătorilor pentru silința lor, spunând că se lucrează cu temei și sârguință.

La inaugurarea școlii din Aref-Argeș (5 Noemvrie 1907) a spus între altele: «*Pentru luminarea sățeanului, învățătorii trebuie să muncească cu inimă, ajutați de toți cari doresc propășirea țerii*».

La 4 Octomvrie 1898, la inaugurarea gimnaziului din T.-Jiu, în cuvântarea ținută, arată iar importanța serbărilor școlare, îndemnând dascălimea să le dea toată atenția cuvenită.

La aniversarea gimnaziului Șincai (19 Ianuarie 1898), a declarat că are deplină încredere în corpul didactic și pe concursul lui pune temei, având siguranța că va da roade bune.

La 21 Noemvrie acelaș an, asistă la inaugurarea unor localuri de școli în Iași, cu care ocazie sărbătorește, împreună cu alții, pe Săvescu, fostul lor dascăl primar. În cuvântarea sa a spus că, manifestația călduroasă făcută lui Săvescu, se resfrânge asupra întregului corp didactic primar, arătând cât de mare și nobilă e sarcina pe care este chemat să o îplinească. La fine a ridicat paharul în sănătatea învățătorilor și institutorilor.

Din cuvântarea ținută la inaugurarea Monumentului dela Răsboeni (1902), am reținut: «*Viteja străbună n'a apus niciodată. Datori suntem să întrunim în iubirea noastră pe toți aceia cari au contribuit la ridicarea țerii. Ei sunt mulți. Să luăm cele două capete ale lanțului de eroi, pe Ștefan și Carol!...*»

La serbarea școlară națională dată la Călugăreni în 1903, a participat și a vorbit, îndemnând să se orga-

nizeze asemenea serbări pretutindeni, pentru ca să se infiltreze în tinerele generațiuni iubirea de patrie.

În 1904 a luat parte la inaugurarea unui monument ridicat în amintirea morților din războiu (Vânători-Neamțu) și din cuvântarea ținută, citez următorul înălțător pasaj: *«Luminarea poporului este cea mai înaltă datorie a oamenilor luminați și patrioți. A nu sprijini lupta pentru luminarea poporului, ori a lucra contra existenței țerii, este tot una!»*.

Afară de îndemnurile date cu ocaziunea participării la serbări, a îngrijit de ele prin diferite ordine circulare și deciziuni, recomandându-le și insistând ca să se dea fără baluri. E prea bine cunoscut tuturor desgustul ce simția D-l Haret pentru balurile date în localurile școalelor și cari nu puteau să aducă decât pagubă, atât materială, dar mai ales morală. Nimeni mai mult ca dânsul nu și-a dat seama de răul cel mai mare care-l aduc aceste baluri ce strică moralul și sănătatea sătenilor și-i depărtează de vechile și frumoasele petreceri sub cerul liber !

Vrednică de amintit e circulara No. 75.503 din 907, către toate școalele primare în genere, prin care se interzic nunțile și balurile în școale, sub cuvânt că se păgubesc atât moral cât și material. Circulara sfârșește cu următoarele rânduri privitoare la serbări: *„Fac însa excepție serbările școlare, pe cari le găsim nemerite din toate punctele de vedere. Aceste serbări, care e de dorit să se dea ziua având un program format din cântece de școală, recitări de poezii bine alese, jocuri și exerciții gimnastice, piese de teatru moralizatoare, sunt de un folos real, căci și elevii și auditorul vor câștiga într'adevăr, și în acelaș timp se va realiza*

și un folos material cu puțină cheltueală și fără să se aducă vreun prejudiciu locacului de școală"

Tot în acelaș sens pledează și dicizia No. 66.502, dată în 29 Septemvrie 1910, prin care se interzic burlurile cari nu sunt precedate de serbări școlare și cu condițiune ca să se dea numai atunci, când vor fi în folosul școalei și al bisericii.

În 1909 prin ord. circ., îndeamnă pe tot corpul didactic ca să facă serbarea dela 24 Ianuarie cât mai plăcută și mai folositoare: „*Vă rugăm ca din vreme să vă gândiți, împreună cu consiliul școlar, la ce a-veți de facut pentru ca serbarea viitoare să se țină în mod cât mai deosebit și mai folositor, pentru deș-teptarea simțului patriotic al școlarilor și părinților*”.

Iată activitatea sa privitoare la serbările școlare, activitate pe care nu mi-a fost posibil decât să o schițez în acest articol. Cc-am putut eu să culeg de prin ziare, reviste, etc., decât o minimă parte din ce a fost privitor la activitatea d-lui Haret, în lunga și laborioasa sa carieră de ministru!

Și când și aceasta nu-i decât o parte din marea sa activitate pe tărâmul școlar și extrașcolar, când un vast câmp de muncă cu holde și recolte îmbelșugate se întinde înaintea vederilor noastre, câmp în care și-a desfășurat cu spor munca sa binecuvântată acest mare om de bine al țerii noastre, ne putem face o idee mai deplină de marele folos adus neamului de pe urma muncii sale!

Mari i-au fost silințele și tot așa de mari și rezultatele spre bine. Aprețierile nu sunt ale mele, un umil dascăl sătesc, ci ale altor oameni de seamă ai noștri, ba mulți chiar adversari politici. Iată ce spune d. dr. Istrati, la

serbarea dată în cinstea d-lui Haret, cu ocazia ieșirii sale la pensie: *«S'a vorbit mult de activitatea extrașcolară; părerile pot fi deosebite și personal am și eu pe ale mele; dar unde suntem cu toții la olaltă, unde nimem nu poate să te critice, e atunci când, plecând dela un sentiment înalt omenesc și rațional, ai căutat să ridici pe săteanul nostru, atât pe terenul cultural cât și economic. A înălță pe săteanul român și a reduce pretențiile inconștienților, care ca trântorii mă-năncă degeaba, este o lucrare de echilibru social de profundă moralitate și de încurajare a muncii rodnice!»*.

Munca depusă de d-l Haret ca Ministru și om de școală îl pun în fruntea omenilor mari ai noștri, cari au contribuit la ridicarea neamului românesc. Este o cestiune de înaltă dreptate socială să i se recunoască aceasta și i se recunoaște.

Noi, dascălii, pe cari atâta ne-a iubit și ne-a 'ndemnat la muncă, îi aducem prinosul nostru de iubire și recunoștință!

Aceasta este singura răsplată mai mare pe care putem să i-o aducem și i-o aducem cu prisos.

ILIE LUPU

Institutor rural în Ialomița.

SERBĂRILE NAȚIONALE:

10 MAIU ȘI 24 IANUARIE

Numai cu 14 ani în urmă, memorabilele zile de 10 Maiu și 24 Ianuarie, aceste sfinte zile din istoria neamului nostru, treceau, în deosebi la sate, aproape nebagate în seamă.

D-l Spiru C. Haret, al cărui nume invoacă atâtea mărețe fapte, are fericirea de a fi fost cel dintâiu Ministru al Instrucției și Cultelor, care, preocupat de a însuflă întregului învățământ, spiritul național, «fără care el nu poate da cetățeni buni și devotați, pe cari este dator să-i dea» (1), între alte măsuri, a instituit zilele de 10 Maiu și 24 Ianuarie, ca zile de serbări naționale pentru toate școalele.

Prin o circulară adresată școalelor secundare și speciale (2) statornicește serbarea zilei de 10 Maiu.

Prin circulara aceasta d-l Haret spune: «cea dintâiu datorie a școlii, care trece înaintea oricărei alteia, este de a forma buni cetățeni, și cea dintâiu condiție pentru a fi cineva bun cetățean, este de a-și iubi țara, fără rezervă și de a avea o încredere nemărginită într'însa și în vii-

(1) V. «Raport adresat M. S. Regelui asupra activității Ministerului Instrucției și al Cultelor» de d-l Spiru C. Haret, București, 1903, p. 11.

(2) V. «Buletinul Oficial» No. 93 din 15 Iunie, 1897, pag. 903—905.

torul ei. Toată activitatea, toată îngrijirea celor însărcinați cu educarea tinerimii, acolo trebuie să tindă.

Nu impun, nici nu recomand — zice d-l Haret — nici o programă. Conferințe, cântece patriotice, pelerinaje la locuri istorice, cari ar fi la îndemână, orice mijloc va fi bine venit dacă va contribui la ajungerea țintei noastre».

Curând după circulara menționată mai sus, prin Înalt Decret Regal, ziua de 10 Maiu se institue ca zi de serbare școlară pentru toate școalele din țară (1).

Obiceiul serbărilor patriotice pentru școli a prins rădăcini, chiar dela început.

Cu circulara adresată d-lui Rector al Universității din Iași și către toți Directorii și Directoarele școalelor secundare și primare, cari au organizat serbarea școlară din 10 Maiu (2), d-l Haret își exprimă mulțumirea pentru reușita serbării și constată că ideea venise la timp.

Dărilor de seamă relative la ziua de 10 Maiu s'au înserat prin Buletin (3).

Prin o circulară din anul 1898, Aprilie 14 (4) adresată de astă dată și către Directorii și Directoarele școalelor primare se insistă din nou asupra sărbătoririi zilei de 10 Maiu. În ea se spune: «Serbarea a dat institutorilor și profesorilor o nouă ocazie solemnă de a împlini, față de școlarii lor, cea mai însemnată și mai înaltă parte a datoriei lor, aceea de a le înălța sufletul în iubirea țerii, a neamului și a Regelui. Pentru părinți, ea a fost o zi de bucurie, pentru că apropiă pe toți,

(1) V. «Buletinul Oficial», No. 92 din 1 Iunie, 1897.

(2) Idem, pag. 857—858.

(3) V. «Buletinul Oficial», No. 93 din 15 Iunie, 1897, pag. 906—943.

(4) Idem, No. 114 din 1 Maiu, 1898, pag. 246.

cetățenii, copiii și profesorii, într'o idee care trebuie să ne înfrățească totdeauna, idea de patrie».

«Anul acesta, ca și în toți anii viitori», accentuează circulara, «vom¹continua a serba ziua de 10 Maiu în acelaș spirit și cu toată tragerea de inimă».

Importanța, ce trebuie să se dea serbărilor naționale, a fost o preocupare permanentă a d-lui Haret. Astfel, după ce atrage atenția directorilor de școli (1) că, «la 24 Ianuarie, 1909, se împlinește o jumătate de secol dela săvârșirea unuia din cele mai însemnate acte ale istoriei noastre; că ocazia nu trebuie lăsată să treacă fără ca tinerimea școlară să fie făcută să înțeleagă rostul actual al lucrurilor, în care alegerea dela 1859 a fost un moment hotărîtor», recomandă ca serbarea să se țină în mod mai deosebit și mai folositor pentru deșteptarea simțului patriotic al școlarilor.

Nu vrea să impună programa; cere numai ca membrii corpului didactic să aibă consfătuiri din vreme și să fixeze cel puțin în linii generale programa, ca să fie vreme de pregătire.

Recomandă ca vorbirile, ce se vor țineă publicului, să fie cât se poate de substanțiale, cât se poate de puțin declamatorii și să se întemeeze mult pe fapte. Faptele petrecute în anii aceia și oamenii, cari au luat parte la ele constitue obiectul uneia din cele mai înălțătoare lecții, ce se pot da.

La serbările naționale, veteranii din războiul pentru independență, potrivit dispozițiunilor luate de d-l Haret, sunt chemați și sărbătoriți după cuviință; la serviciul

(1) Idem No. 291 din 1 Oct., 1898.

religios, ce se face, în aceste zile, preoții fac pomenire specială de cei căzuți în războiul din 1877/1878.

Cu un cuvânt s'a făcut din 24 Ianuarie și 10 Maiu adevărate sărbători naționale, căci: «Acestea sunt zilele, pe cari l-a făcut Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într'însele» (1).

În aceste zile sfinte, «nădejdea de a vedea aevea visul poporului român «Dacia lui Decebal», crește văzând cu ochii și oricât ar fi de depărtată acea zi binecuvântată, să trăim numai în așteptarea ei, căci fără imagina ei adânc săpată în gândul și inima noastră, nu avem pentru ce să ne sbuciumăm pe pământ» (2).

Fie ca focul cel sfânt al iubirii de neam, de care e pătruns sufletul d-lui Spiru C. Haret, să se transmită în inimile noastre ale tuturor, spre binele și fericirea nației române! Facă Cerul, ca fiecare să înțelegem și să simțim pe acest suflet mare, care-și închină propășirii neamului, întreaga sa viață.

V. COSTACHESCU.

Invățător înaintat în Pleșești-Suceava.

(1) Din cântările bisericești.

(2) V. «Istoria Românilor din Dacia Traiană», de Al. D. Xenopol, vol. VIII, pag. 177.

RĂSBOIENII ȘI CĂLUGĂRENII

Iată două nume la auzul cărora nu există nici un suflet românesc în această lume, care să nu fie mișcat, reamintindu-și mărețele fapte săvârșite de strămoșii noștri în aceste istorice localități.

La Răsboeni, Marele Ștefan, numai cu o mână de oameni, învins'a cerbicia focosului Mohamet; iar la Călugăreni, viteazul Mihaiu, iarăș numai cu o mână de soldați, oprî din mersul său vijelios și respinse peste Dunăre cu umilință pe neînvinsul Sinan Pașa. Datele de 26 Iulie 1476 și 13 August 1595, în care au avut loc aceste memorabile lupte de înălțare a poporului românesc, trebuiau imortalizate, și acela care s'a gândit la acesta a fost d-l Spiru C. Haret, fostul Ministrú al Instrucțiunii Publice, care prin deciziunea cu No. 68.587/24.857 din 23 Oct. 1897, publicată în Bul. Oficial al Ministerului No. 101 din 15 Octomvrie 1897, hotărăște următoarele:

«Având în vedere că în Răsboeni s'a inaugurat un monument istoric, în memoria luptei din 26 Iulie 1476;

Noi Ministrul Instrucțiunei Publice și al Cultelor:

Decidem:

Art. 1. Toți învățătorii din satele vecine cu Valea Albă și anume, cei din comunele Uscăți, Bălțătești, Bărgăoani, Boziei, Dragomirești, Filioara, Grumăzești,

Păstrăveni, Petricani, Timisești, Talpa, Urecheni din jud. Neamț; Onișcani, Dulcești, Tupilați din jud. Roman și Mirosălăvești din jud. Suceava, sunt însărcinați cu ținerea în bună stare a monumentului.

Art. 2. În fiecare an, la 26 Iulie, ei vor face pelerinaj la monument cu școlarii lor și le vor vorbi asupra marelui eveniment pe care-l perpetuează».

Ministru Cultelor și Instrucțiunii Publice
(ss) *Spiru C. Haret*

Din anul 1898 încoace, ziua de 26 Iulie s'a serbat în totdeauna cu deosebit entusiasm de cei însărcinați cu această onoare și urmărită cu multă dragoste de cel care s'a gândit a o institui.

Mai în urmă, în anul 1902, tot d-l Spiru C. Haret, ca Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice prin deciziunea cu No. 63.702 publicată în Bul. Oficial al Ministerului No 205 din 1 Dec. 1902 a hotărât ca și ziua de 13 August să se sărbătorească la Călugăreni în fiecare an ca și la Răsboeni 26 Iulie, în amintirea isbândeii Românilor asupra Turcilor din 13 August 1595.

Prin faptul hotărârii de a se sărbători aceste 2 însemnate zile din istoria neamului nostru românesc, d-l Haret a arătat o nețărmuită dragoste pentru faptele mari din trecutul nostru și în acelaș timp a dat o vie pildă pentru viitor de a se căuta să se reamintească și preamărească tot ceea ce a fost măreț și sfânt.

GHEORGHE NICOLAESCU
Institutor în Caracal.

CĂLUGĂRENI

Localitate istorică în județul Vlaşca. Împreună cu Răsboenii din jud. Neamț, constituie două icoane vii de virtutea strămoșească. În 1903, au avut loc cele dintâiu serbări școlare în aceste localități, instituindu-se prin diciziune ministerială un anume comitet pentru organizarea acestor serbări. Pentru Călugăreni, comitetul se compune din prefectul județului, directorul Gimnazului, comandantul regimentului de infanterie și revizorul școlar. Introducerea în comitet și a reprezentantului puterii armatei a avut în vedere de bunăseamă și caracterul militar, ce trebuie să se dea acestor serbări.

Și părerea noastră e, că n'ar fi fără interes ca printre celelalte puncte din programul serbării să fie și un simulacru de luptă a forței armate pe valea Neajlovului. Dar pentru aceasta ar trebui din vreme o intervenire a Ministerului Instrucțiunii pe lângă Ministerul de Războiu. Imi reamintesc de prima serbare. Intreaga vale a Neajlovului eră un furnicar de lume; costumele plăeșilor din jud. Neamț eră reprezentat prin o delegație de învățători cu revizorul lor. De față eră d-l Haret Ministrul Instrucțiuni întemeetorul acestor serbări, cu întreg personalul superior al Ministerului și al Casselor pendinte de Minister.

Poate fi oare o lecție mai sublimă de istorie a neamului nostru, decât cuvântările ținute cu acea ocaziune în localitatea martoră vitejei strămoșești?

Unde se pot oare infiltra sentimente mai adânci de iubire de patrie, decât în aceste localități, unde fiecare colț, fiecare piatră, pământul ce-l calci sub picioare, în tot ce vezi în jurul tău, îți spune c'a fost martor la avântul rășboinic al marelui Voevod, la jertfele făcute de strămoșii noștri, pentru a lăsa patria pe care o stăpânim azi? Au ținut cuvântări d-l Spiru Haret Ministru școalelor iar răposatul G. Tocilescu cu această ocaziune, făcând aluzie la lipsa unui monoment în această localitate, spuneă cam așa: «E un monoment mai durabil și decât monumentele de piatră și decât monumentele de bronz, care face tăria unei națiuni; acest monoment e conștiința națională. Nu va pieri niciodată o națiune ce va aveă zidit în inimile tuturor fiilor ei acest prețios monoment.»

Și la ce sunt menite asemenea serbări decât la dezvoltarea și întărirea conștiinței naționale?

Toți educatorii trebuie să lucreze la educarea națională a tinerimii prin orice mijloace.

Serbările acestea prin care se glorifică faptele de vitejie ale neamului contribuesc mult la deșteptarea și întărirea în inima tineretului a patriotismului în cel mai înalt grad. În zilele în care Marii Voevozi ai țerii au dat bătălii, ca aceea dela Călugăreni, se poate vorbi tinerimei cu un neîntrecut folos despre faptele mari ale trecutului și despre destinele strălucite ale neamului românesc.

La acestea s'a gândit marele ministru al școalelor române, patriot înflăcărat, d-l Spiru C. Haret, când a

instituit comemorarea zilelor de glorie a Vitejilor Voi-vozi, asistând în persoană la serbările orânduite pentru a da și mai mult îndemn tinerimii și tuturor acelora, cari vor trebui să continue sărbătorirea în veci a faptelor neperitoare ca acelea dela Călugăreni.

R. GRIGORCEA
Institutor, București.

BORZEȘTII

Cale de o oră dela Tg. Ocna spre Adjud, vin Borzeștii, sat sărăcăcios, alcătuit din o mână de căsuțe, rânduite pe un dâmb, ce se lasă către malul drept al Troțușului.

Aci s'a născut Ștefan cel Mare, domnul Moldovei. Mai demult, în popor, legenda acestui sat își pierduse farmecul și dispăruse.

Singură biserița din vale mai privia cu mândrie, departe spre răsărit, căutând par'că a povestii tuturor despre ziditorul ei. Dar și această biserică, singura martoră a timpurilor trecute, acum câțiva ani, -eră în pericol, căci ploile îi găuriseră acoperământul, iar pereții amenințau să cadă.

Astfel Borzeștii și ca el multe localități istorice, cari în alte țeri sunt oglinda trecutului și ținute în mare cinste, erau lăsate în părăsire.

Domnul Spirul C. Haret, fiind ministru al cultelor în mai multe rânduri s'a devotat cu totul ridicării și chemării la viață a poporului românesc, și n'a neglijat nici redeșteptarea în el a sentimentului național.

Știind că astăzi, nu mai pot subsista decât popoarele, care-și dau seama de origina lor și de faptele mărețe ale strămoșilor, a dat localităților istorice cinstea cu-

venită și le-a făcut să servească ca exemplu de urmat și ca redeșteptătoare în popor a acelei mândrii, infiltrate de măreția trecutului, mândrie, care să-l conducă la demnitatea de sine, la fapte judecate și folositoare lui.

Ca urmare biserica a fost restaurată în anul 1904-1905, iar în Iulie 1904, când pătura cultă a neamului românesc sărbătoria la Putna și la București tot din inițiativa d-lui Haret al 4-lea centenar dela moartea lui Ștefan cel Mare, el strănută și la Borzești această sărbătoare și aci avu un răsunset cu mult mai mare, căci aci se adună să-i comemoreze memoria pătura de jos, acei a căror străbuni ajutară cu piepturile lor pe marele domnitor.

Și veniră în sfânta zi de 4 Iulie, mii și mii de plăieși și de pe Oituz și din Vrancea și din tot ținutul Bacăului și din ținuturile învecinate. Și veniră și învățătorii școalelor cu copiii și veni și însuș ministrul, d-l Spiru C. Haret. Și se auzi bubuitul tunurilor; iar ministrul și poporul îngenucheară acolo, unde a îngenucheat neîntrecutul voevod. Și se auzi vocea ministrului acolo, unde odinioară răsună glasul lui Ștefan. El vorbi lumii adunate despre Ștefan și cu multă căldură o sfătuî să-și iubească neamul și să păstreze nepătată memoria Domnului ei.

Coborîrea aceasta a ministrului în mijlocul masselor ajunse cu prisosință scopul urmărit: Ea arată poporului că sus e iubire și interes pentru el, iar luminătorilor lui ca în viitor să se coboare mult mai mult în popor și să lucreze cu mai multă însuflețire.

Și abia târziu noaptea se împrăștiă lumea adunată. Atâtea auzise și văzuse că nu-i mai venia să se despartă. Și povestii și celor de acasă cele văzute și cele

simțite, încât Borzeștii și numele lui Ștefan răsunară în toate părțile.

Astăzi Borzeștii, cu biserița lui de piatră, ca și Răsbœnii, sunt o localitate istorică însemnată, căci invoacă în mintea Românului, timpurile de glorie și mândrie națională.

Borzeștii sunt o verigă mică din opera de redeșteptare națională, operă datorită în cea mai mare parte d-lui Spiru C. Haret.

GH. N. PARCALABU.

Institutor, București.

SERBAREA DELA PROBOTA

Școala este chemată să formeze în prima linie buni cetățeni, sădind în sufletul tinerimii iubirea nețărmurită de patrie și sentimentul solidarității naționale.

Unul din mijloacele cele mai eficace pentru atingerea acestui scop sunt serbările școlare cu caracter patriotic, menite a comemora trecutul poporului.

Întâiul orânduitor al sărbătoririi cu deosebită solemnitate a stămoșilor noștri glorioși și a vitejilor neamului, este d-l Spiru C. Haret. Sub activitatea sa ministerială, începând dela 1897 încoace, s'a stabilit și la noi obiceiul serbărilor patriotice, pentru cultivarea și înălțarea sufletului românesc. Din inițiativa sa, s'au comemorat cele mai însemnate acte ale istoriei noastre.

Nici o ocaziune n'a fost lăsată să treacă fără ca tinerimea școlară să fie deșteaptă asupra însemnătății actului săvârșit și să fie făcută să înțeleagă rostul lucrurilor.

Așa s'au orânduit în vara anului 1904 marile sărbări într-o pomenire a 400 de ani dela moartea marelui Ștefan, Eroul Moldovei, apărătorul creștinătății și împlinitorul de fapte mari, care ne-a lăsat o bogată și nepieritoare moștenire.

Încă de pe atunci amintirea cucernică a d-lui Haret s'a resfrânt și asupra mamei lui Ștefan cel Mare, asupra

doamnei Oltea, mama providențială, care a sădit în inima neîntrecutului viteaz atâta curaj și care l-a învățat cum trebuie să iubească pe Dumnezeu și cum să-și apere neamul.

În anul, când poporul românesc întreg pomenia într'un cuget și o simțire amintirea prea strălucitului său erou, s'a dat la iveală și vechiul epitaf de pe mormântul mamei eroului moldovean și s'a decis ca acest prețios obiect să fie așezat înăuntrul bisericii dela Probota, lângă mormântul lui Petru Rareș și al soției sale, Elena.

La dorința d-lui Haret, s'au luat măsuri pentru îndeplinirea acestui pios act, ca încheere a marilor serbări orânduite întru pomenirea gloriosului Ștefan Vodă.

Pioasa serbare a avut loc în ziua de 31 August 1908, în prezența d-lui ministru Haret, a autorităților bisericești, școlare și administrative din județul Suceava, a invitaților din Capitală, a tinerimii școlare din părțile mărginașe și a poporului adunat acolo.

Serbarea a fost înălțătoare prin mulțimea norodului, prin rândueala iscusită și prin desfășurarea programei mai dinainte întocmită.

S'au rostit cuvântări însuflețite de cel mai cald patriotism, făcându-se panegiricul Doamnei Oltea și reamintindu-se faptele glorioase ale prea măritului Domn Ștefan cel Mare, cum și neîntrecutele calități de mamă ale Oltei. D-l Ministru Haret a luat cuvântul în trei rânduri, arătând rostul serbării și slăvind pe aceea care a dat neamului nostru pe cel mai mare fiu al său.

Între altele, d-l Spiru C. Haret a zis:

«Pavăza creștinismului la Dunăre, atunci când potopul păgânătății s'a revărsat asupra Europei am fost noi, Românii și vecinii noștri dela miază noapte și apus,

Ungurii și Polonii. Iar în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după moartea lui Ioan Huniade Corvin, adică pe vremea lui Ștefan cel Mare, am fost numai noi. Căci în pieptul oștilor moldovenești s'a frânt puterea lui Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului».

«Astfel, pe când vecinii noștri să mulțumiau să atragă asupra lor gloria pe care Ștefan Vodă, prin biruințe vestite, o adună asupra coroanei sale, noi stăteam păzitori vrednici și statornici împotriva păgânilor la această «Poartă a Creștinătății», cum marele Domn își numia Moldova sa .

«Dar strălucirea coroanelor vecine păli înaintea noastră. Căci pe când una căzù, curând, la Mohaci, iar cealaltă se sfărâmă și nimic în lupte interne, noi am rămas și trecând peste veacuri grele, ne-am ridicat unde ne găsim astăzi: cu coroana glorioasă bătută din oțelul tunurilor dela Plevna. Aceasta datorită în cea mai mare parte, vredniciei, vitejiei și chibzuinței lui Ștefan Vodă cel Mare, ale cărui vestite fapte au trăit totdeauna în amintirea poporului nostru. Și s'a văzut aceasta cu prisos acum patru ani, când, pomenind patru sute de ani dela moartea lui, conștiința luminată a neamului întreg s'a ridicat ca să aducă prinosul laudei și al recunoștinței pe mormântul sfânt al celui ce se odihnește la Putna. Atunci încă amintirea noastră cucernică s'a resfrânt și asupra mamei lui Ștefan cel Mare, asupra doamnei Oltea, al cărei mormânt se dovedise a fi fost în această sfântă mănăstire, unde s'a găsit piatra ce acoperia odinioară mormântul ei».

«Și am socotit ca o datorie de pietate și de cinste să ridicăm această prețioasă piatră, s'o aducem înlăuntru bisericii și s'o așezăm în locașul de odihnă al Domnilor, lângă mormântul lui Petru Vodă Rareș și al Doamnei sale Elena.

«Iată pentru ce dar am venit și v'am poftit astăzi aci: să ne rugăm pentru odihna și mărirea sufletului aceleia, dela care Ștefan Vodă a moștenit virtuțile sale alese și frumoase. Căci dacă istoria nu ne poate spune despre doamna Oltea decât prea puțin, amintirea poporului ne-a păstrat icoana acestui suflet, în legenda pe care o cunoașteți cu toții și care o arată cum Ștefan-Vodă, învins de mulțimea Turcilor, caută mântuire în Cetatea Neamțului, unde eră soția și mama sa; dar cuvintele bărbătești ale acesteia, îl opriră la poartă, îi întăriră sufletul și-l nevoi să meargă din nou împotriva dușmanilor. Și așa, după îndemnul mamei sale, s'a întors Ștefan cel Mare și și-a mântuit țara de robie.»

«Dar ceeace spune legenda e numai o închipuire, căci pe când Ștefan-Vodă luptă cu Turcii la Răsboeni, doamna Oltea de mult odihniă în mormânt. Ceeace e însă cu adevărat și cu înțeles pentru noi, e amintirea sufletului mare și plin de credință al mamei lui Ștefan Vodă, suflet pe care l-a moștenit întreg, împreună cu virtuțile tatălui său, Bogdan Vodă și ale bunicului său Alexandru Vodă.

«Să preamărim deci în fața acestui dumnezeesc altar pe femeia care a dat neamului nostru pe cel mai mare fiu al său și să ne închinăm în fața mormântului ei, acum regăsit și din nou închipuit. Acesta e rostul serbării noastre de azi. Și sunt fericit, că ea se face în apropiere de Baia și de Răsboeni, în mijlocul urmașilor direcți ai acelor ce au câștigat una din cele mai strălucite izbânzi și au pățimit una din cele mai glorioase înfrângeri. Și mă bucur că acest prețios mormânt se găsește aici, unde amintirea faptelor vitejești ale lui Ștefan cel Mare trăește mai mult decât în orice altă parte a

terii, și unde, deci de acum înainte, va trăi tot așa de mult și amintirea scumpă a mamei sale. Păziți-l dar cu credință și dragoste, ca să amintească urmașilor din neam în neam de ceeace a fost Oltea Doamna, mamă a lui Ștefan Vodă cel Mare, cel Bun și Sfânt».

Adresându-se apoi preoților și învățătorilor, d-l Haret le spuse că, sunt datori «să insuflă tinerelor generații credința în Dumnezeu și să întrebuințeze toate mijloacele pentru formarea conștiinței naționale, pentru dezvoltarea sentimentelor de recunoștință și de venerație pentru acei cari ne-au păstrat țara, graiul și legea. Termin făgăduind restaurarea vechii mănăstiri, singura martoră astăzi a nenorocirilor și vitejiilor din vremuri».

Și ca un început al realizării acestei patriotice făgădueli, d-l Haret înscrie în bugetul din 1910 al Casei Bisericii suma de 7.500 lei, cu cari s'a răscumpărat frumoasa livadă a mănăstirii în întindere de 2.800 h., cruțându-se astfel zidurile sfinte ale cetății de ruina la cari erau expuse din partea proprietarului particular, neînțelegător de marea lor însemnătate.

Tot întru perpetuarea amintirii Doamnei Oltea, s'a dat numele ei Școalei secundare de fete gradul II din Iași.

GEORGE T. IONESCU.
Institutator în București.

COMEMORAREA VITEJILOR MORȚI IN RĂSBOIUL PENTRU NEATĂRNARE

(1) «Luminarea poporului e cea mai înaltă datorie a oamenilor luminați și patrioți».

A nu sprijini lupta pentru luminarea poporului, ori a lucra contra existenței țării e tot una».

Sp. Haret.

Călăuzit de aceste frumoase și înalte simțimente, de cari îi este cuprins întreg sufletul, d-l Haret lucrează din toate puterile, pe toate căile, pentru progresul și înălțarea poporului. Nu există operă măreață în această țară pentru binele și ridicarea țărănimii, de care să nu-și fi legat d-sa strâns numele său. Dar mai pre sus de toate d-l Haret este sufletul mișcării pentru reînnoirea conștiinței naționale, pentru desvoltarea iubirii de neam și de țară, fără de cari o națiune, oricât de puternică ar fi, moare.

Aș asigură o educațiune națională temeinică generațiunilor viitoare și a face din fiecare Român un cetățean luminat și conștient de drepturile și datoriile lui, a fost primul său gând.

Acest ideal stabilit, și știind că școala este izvorul

(1) Rev. «Albina», Ianuarie 1908.

rădăcinii simțimintelor naționale, d-sa a căutat a-i pune la îndămână unul din cele mai puternice mijloace pentru acest fel de educațiune. Și care ar fi cel mai puternic mijloc pentru educațiunea națională decât *cultul eroilor* care inobilează sufletul, înalță simțimintele și care va păstră în mintea vitejilor de mâine, în veci neștearsă amintirea eroilor de ieri.

În acest scop d-l Spiru Haret, Ministru al Instrucțiunii Publice, pentru prima oară însărcinează în anul 1897 pe pictorul N. Grimani ca să facă un tablou, în care numele vitejilor morți să fie încadrate în mijlocul unei coroane de laur și stejar, deasupra căreia veghează vulturul falnic cu aripile întinse ținând în ghiare tricolorul României, semn al gloriei de veci nepieritoare. Și pentru ca aceste tablouri să fie exacte și complete d-l Haret prin ordinul seria A No. 80.474 din 19 Decembrie 1897, trimite revizorilor școlari liste cu numele tuturor vitejilor din fiecare comună morți în războiul pentru neatârnare, spre a le trimite diriginților de școli pentru a le verifică, corectă și completă, unde va fi nevoie.

Iată un pasaj din acel ordin:

«Ca un omagiu adus memoriei eroilor căzuți în războiul pentru independența patriei, Ministerul Instrucțiunii Publice a decis să se tipărească numele eroilor din acea comună, așa ca școlarii să citească și să-și întipărească în minte și în inimă, pe acei fii ai patriei, cari au murit pentru dânsa pe câmpul de luptă» etc..

După ce toate aceste liste au fost înapoiate, Ministerul le dete Institutului de arte grafice Carol Göbl ca să reproducă tabloul în mii de exemplare și să tipărească pentru fiecare comună un număr de exemplare, sufi-

cient pentru toate școalele, bisericile și primăriile cu numele vitejilor morți din acea localitate.

În anul următor 1898, Ministerul Instrucțiunii, prin ord. No. 47.852 din August 1898, trimete revizoratelor școlare aceste prea frumoase tablouri, spre a le distribui diriginților, cu următoarea circulară:

«Intocmindu-se tablourile cu numele ostașilor din acel județ, morți în războiul pentru neamul nostru, vi le trimit pe lângă acesta, pentru a le distribui învățătorilor respectivi cu ocaziunea conferințelor generale din acel județ».

«Veți da ordin diriginților de a dispune să așeze câte un tablou în școalele și bisericile din toate cătunele comunei și a lua măsuri, să se facă tot posibilul, ca ele să fie puse în rame cu geamuri, pentru a fi mai bine păstrate . Și mai departe iată cât de frumos și înălțător glăsuiește acest ordin: «Le veți atrage atențiunea diriginților, ca să nu scape nici o ocaziune, ca să înțipărească în inima școlarilor lor, aceste nume sfinte pentru țară, înălțându-le simțimintele patriotice și dragostea de țară, pentru cari vor fi chemați vreodată, să-și dea tributul lor de devotament și de sacrificiu. Să le fie scumpe aceste nume, și să fie mândria comunii lor acești eroi, cari și-au dat viața pentru patria lor»,

«La sărbătorile naționale, să facă totdeauna un mic istoric al războiului de independență, arătând elevilor și punând în evidență vitejia ostașilor români, cari sub conducerea înțeleaptă a *Regelui nostru* au cucerit cu viața lor independența fiilor și urmașilor lor».

În aceste două ordine se oglindește așa de frumos sufletul acestui mare om, care și-a închinat întreaga-i viață pentru binele și progresul națiunii.

Tablourile acestea comemorative sunt un puternic mijloc pentru cultivarea simțimentelor de iubire de țară; pentru formarea minții, inimii, voinții și iubirii de neam și de moșie. Dela ele s'au inspirat acei cari au ridicat cel dintâiu monument comemorativ al eroilor din comuna Buciumeni-Tecuciu, morți în războiul pentru neam.

Desvelirea acestui frumos monument s'a făcut cu o deosebită solemnitate în ziua de 2 Maiu 1904 în prezență d-lui Sp. Haret, Ministrul Instrucțiunii Publice, inițiatorul comemorării vitejilor, față fiind autoritățile locale din județ și peste 15.000 de săteni din împrejurimi, veniți acî ca să-și adape sufletele lor din flacăra patriotismului acelora, ale căror suflete, ca vulturul ce stă acolo, sus, de strajă, pluteau pe deasupra monumentului, în această zi pioasă și de adevărată înălțare sufletească.

După sfințire și după rugăciunile fierbinți de vecinică pomenire, un cortegiu impunător, compus dintr'un regiment de cavalerie, un batalion de infanterie, o baterie de artilerie, veteranii în viață și elevii a 25 de școli rurale, cu muzica în frunte, au defilat prin fața falnicului monument.

A fost o zi de adevărată sărbătoare și o admirabilă lecțiune de educațiune națională pentru locuitorii comunei Buciumeni și pentru toți acei, cari au asistat și au auzit caldele și frumoasele cuvântări rostite de reprezentanții autorităților și în special aceea a d-lui Miniștru Haret, care mișcă asistența până la lacrimi, lăudând chipul cum s'au luptat sătenii noștri totdeauna, când a fost vorba de a-și apăra moșia și neamul; arătând puterea de viață și de sacrificiu a acestui mare neam, din sânul căruia au ieșit viteji ca aceia, cari ne-au redat

libertatea, un rege și regatul, peste care pururea va străluci coroana de oțel, făurită prin sângele vărsat.

În urmă acest frumos gest a fost imitat cu un avânt demn de admirat de toți revizorii școlari și învățătorii, cari au făcut să răsară pe întreg pământul românesc, această frumoasă floare a cultului eroilor, floarea recunoștinței și a venerației acelora, ce și-au dat viața pentru patria lor; astfel la Neamț s'a înălțat câte un frumos monument la Cracaoani, Vânătorii Neamțului, Girov, Bicz, Roznov, Tazlău și Zănești; la Putna s'au ridicat de asemenea câte un falnic monument la Mărășești (1), Adjud, Sascut, Păunești, Suraia, Straoane de sus, și încă în multe alte comune unde fondurile fiind adunate, credem că se vor înălța în curând; la Ialomița, Prahova și Buran Ilfov, și în fine pe întreg pământul țerii. La desvelirea multora a asistat d-l Haret, rostind cuvântări, pline de însuflețire patriotică, laudând și încurajând pe toți acei cari au depus multă râvnă, colaborând cu d-sa spre a îndeplini acel măreț și frumos ideal, medaliind pe mulți revizori și învățători cu «Răsplata Muncii» pentru învățământ.

Înălțătoare de inimi și dătătoare de fiori sunt aceste falnice monumente. Ele vor răscoli în sufletele vitejilor de mâine, cari n'au cunoscut sacrificiile, ci numai gloria trecutului, acelaș gând și acelaș dor, ce s'a aprins în sufletele vitejilor de ieri, când țara i-a chemat la datorie.

Aceste monumente sunt tot atâtea pietre scumpe, ce încunună și întrupează în ele nu numai un trecut de lupte eroice, de nobile simțimite și de frumoase sacrificii, dar în acelaș timp și răsăritul unui strălucit viitor. Ele vor ține veșnic aprinsă flacăra iubirii de neam și

(1) Inaugurat la 17 Mai 1909.

de moșie și vor fi deapănarea o pildă frumoasă de trăinicie a neamului și de mândrie națională.

Ce frumoase și înălțătoare lecțiuni de istorie și educațiune națională fac azi învățătorii, când vin cu elevii în fața acestor frumoase tablouri și mărețe monumente, pentru a aduce prinos de recunoștință și de sfântă venerare eroilor nemuritori! Cum scântează plini de admirație ochii micilor copilași și cum tremură atunci, cuprinsă de fiori întreaga lor făptură, citind în ele trecutul plin de glorie al neamului românesc.

Astfel un adevărat cult și adâncă venerare răsare în sufletele lor pentru acei martiri ai patriei; iar sacra amintire, cu gloria lor în veci nepieritoare, le va fi pildă vie de devotament și sacrificiu, când glasul patriei îi va chema la datorie.

N. STĂNESCU
Institutor în Focșani.

IMNUL REGAL ȘI DRAPELUL NAȚIONAL

Popoarele mari prin fapte, și puternice prin viața lor, admiră cu pasiune virtuțile străbunilor și cresc viitoarele lor generații la lumina aurie a caldului patriotism. Ele fac un simbol din tot ce poate înălța sufletul viitorului erou. Popoarele în decadență și coprinse de oarba desnădejde a vieții se uită și rătăcesc în pustiu negru și rece al necunoscutului, neștiind nici de unde vin, nici unde se duc. Cele dintâi înving, cuceresc și trăesc fericite, pe când celelalte cad, pier, dispărând depe orizontul vieții.

Când mă gândesc la sărmanii pelerini ai templului lui Solomon, cari își sfâșie hainele și plâng de disperare chemând pe Iehova care i-a părăsit, lăsându-i să rătăcească în larga lume străină, întreb pe cosmopoliții fără cămin și patrie fără inimă și suflet, dacă nu i-ar înduioșa această disperare a omului fără ocrotire.

Cine mai poate tăgădui sentimentul acela sfânt de patrie, cine mai poate nesocoti simbolul acesteia, când fi vede sărutând piatra rece și mută a vechiului templu în ruină, care acum 2.000 de ani și mai bine, mărturisiă gloria patriei lor? Lacrimile curg pe obrazul lor palid; iar glasurile lor străbat cerul, cerând o patrie. Acest dureros spectacol ne duce mintea la cât de mare

e gloria acelora cari lucrează pentru întărirea și propășirea patriei.

Noi, Românii, în lungul șir al veacurilor, am iubit căminul și țara noastră, păstrând cu sfințenie credința strămoșească și întreaga literatură populară cântată de barzii noștri populari. Cântecul bătrânești au fost, în timpurile de grea restriște, simbolul nostru național. Eroii baladelor noastre și doinele noastre au încălzit totdeauna sufletele strămoșilor noștri, au dat speranța viitorului și încrederea în puterea lor proprie.

Astăzi, această speranță și această încredere o dau *drapelul* care fâlăie în zilele mărețe de sărbătoare, și *imnul regal*. Drapelul și dinastia simbolizează patria, vrednicia și aspirațiunile noastre naționale.

A fost mult timp când aceste sfinte simboluri treceau nebagate în seamă, deși respectul lor înseamnă respectul datorit țerii, neamului și tronului.

D-l Spiru Haret a găsit timp, cu toată mulțimea ocupațiunilor sale, să îndrepte și această stare de lucruri, ridicând la înălțimea cuvenită respectul drapelului și al imnului regal. Prin dispoziția dela 2 Septemvrie 1902, d-l Haret hotărăște următoarele :

1) Toți școlarii sunt datori ca, atunci când întâlnesc drapelul, să-l salute, fie că s'ar afla în corp, fie c'ar fi izolați.]

2) Toți școlarii sunt datori să asculte imnul regal stând în picioare și cu capul descoperit, în orice loc s'ar afla.

3) Abaterile dela aceste datorii se vor considera ca necuviințe grave și se vor pedepsi ca atare.

4) Această deciziune va fi citită în toate școalele și în fiecare clasă.

Ți se umple inima de bucurie când vezi astăzi, dela copilul claselor primare până la încărunțitul moșneag dând respectul cuvenit și drapelului țerii, și imnului regal.

Văzând, în urmă, că în școalele particulare imnul național eră necunoscut, pe când cântecelele dinastiilor străine erau cântate până și de propriii noștri copii, d-l Haret obligă toate aceste școale să învețe și imnul nostru regal cu care să se înceapă orice solemnitate; să aibă apoi în clase portretele suveranilor și tablourile istorice naționale (1).

Circularile și îndemnurile către învățătorimea de toate gradele de învățământ, date de D-l Haret ca ministru al școalelor sunt un tratat precis de educație patriotică, sunt o școală de patriotism sincer.

«Căutați», zice într'o memorabilă circulară a face să intre adânc în mintea tinerilor că Suveranul nostru e unul din cei mai mari din câți au ocupat până acum tronul țerii».

Grija pentru respectul suveranului, în mâinile căruia stau destinele acestei țeri, se vede mai în toate discursurile adresate de D-l Haret tinerimii și poporului. Și ca să iau un exemplu, cuvântarea dela 29 Iunie 1897, pronunțată cu ocazia solemnității distribuirii premiilor la școalele secundare din București, o încheie astfel:

«În toate actele unde este vorba de ridicarea intelectuală, morală și economică a țerii, guvernul are sprijinul puternic și constant al aceluia al cărui nume se găsește în capul a tot ce s'a întreprins mare în țara aceasta, de o treime de secol încoace. De aceea, se

(1) Circulara No. 7.104 din 8 August 19 8.

cuvine ca lui și la ai săi să adresăm și acum urarea: Trăească M. S. Regele! Trăească M. S. Regina și Familia Regală!»

Cu condeiul, cu vorba și cu fapta, D-l Haret luptă ca respectul față de tron să devină una din cele mai mari datorii ale cetățeanului român.

Astăzi, la toate solemnitățile, în orașe și sate, lumea ascultă în picioare și cu capul descoperit imnul regal și orcine zărește drapelul glorios al țerii noastre îl salută cu respect. Aceasta este una din cele mai strălucite dovezi că măsurile și îndemnurile D-lui Haret au fost ascultate de corpul învățătoresc și au găsit răsunet în inima poporului.

ION C. LUNCANU
Institutor Sinaia.

CANTECELE POPULARE ȘI CUSĂTURILE NAȚIONALE

Sunt acum 59 de ani căci acum un marele poet al țării noastre Vasile Alexandru, dintr'un sentiment de adânc patriotism și înaltă prevedere, a adunat de prin toate unghiurile țării, minunatele noastre balade, doine și hore pe care atât de nemerit le numiă: «Comori neprețuite de simțiri duiosase, de idei înalte, de notițe istorice, de credințe superstițioase, de datine strămoșești și mai cu seamă de frumuseți poetice pline de originalitate și fără seamăn în literaturile străine».

Dintr'un sentiment de adânc patriotism, am zis că a făcut el această colecție, pentru că în viitor toți literații noștri și toți poeții dela această comoară de înalte simțiri să se adape și să ducă mai departe cultura limbii noastre, punând-o pe bazele ei strămoșești.

De-acî se vor inspira și vor cânta ei mai departe dulcile sentimente și aspirațiuni ale neamului.

Dintr'un sentiment de înaltă prevedere, pentru că se gândiă el la acei tineri, cari mergând pe acele vremuri la învățături în țerile apusene și cari trăind acolo vor începe să cugete, să vorbească și să simtă în limba țării unde își făceau studiile. Prevederea i-a fost îndreptățită pentru că acești tineri când s'au întors în țară, s'au

văzut cuprinși de boala scepticismului și a nepăsării, desprețuind tot ce-i românesc, tot ce constituie semnul distinctiv al naționalității.

Pentru dânsii basmele erau povești demne de bunici și de doicile copiilor. Ghicitorile erau nimicuri de-ale sătenilor la șezătoare. Farmecele și descântecele, îndeletnicirea babelor și moașelor de sat. Plugușorul, colindele, sorcova, steaua și vicleimul, petreceri ale copiilor de mahală. Cântecul istoric, baladele, horele, doinele, — meseria țiganilor, lăutari.

Din tendința lor de a nu stimă și a nesocoti tot ce e românesc, au rezultat multe rele, așa: s'a împetrișat limba cu multe străinisme, au început să dispară datinele și obiceiurile strămoșești. Și acest curent a mers din generație în generație.

Astăzi, umblatul cu sorcova, cu plugușorul, cu cântecele, cu steaua, cu vicleimul sunt privite cu răceală și cu puțină dragoste de clasele ridicate. Cu ele se îndeletnicește în sărbători numai populația săracă, copiii mahalalelor și ai sătenilor.

Se observă că atât cântările cât și urările sunt depărtate de cele vechi. Copiii le învață dela unii la alții, schimonosite atât în ce privește cântarea cât și textul.

Dacă privim la lăutarii noștri prin cari în parte ni s'a transmis din generație în generație producerile nesilite ale muzicii noastre populare, vedem că majoritatea din ei, au lăsat cântecele vechi. Nu le mai cântă. Rar unde se mai găsesc din ei cari să se anine de vreun cântec bătrânesc.

Cântecul vechi nici fiilor de lăutari, nici nepoților nu le mai plac să le învețe. Cui să le cânte oare?

Dacă câțiva moșnegi mai ascultă cu drag o legendă,

dacă ele tot se mai cântă pe la nunțile și petrecerile sătenilor, imensa majoritate nu poate suferi «monotonia rimelor populare și aria plângătoare» a doinei.

Sub numele de progres și cultură străinismul se introduce mereu, sub diferite forme, în suflete ca și în inimi, prin urmare în cugetări, în sentimente, în artă.

Altoți astăzi, mâine poate vom trăi o viață cu totul împrumutată.

Și calea către această viață de împrumut este din nefericire urmată și bătută și astăzi de tineretul claselor conducătoare, care își face studiile, fie în țară prin pensioane mai ales, fie în străinătate. Curentul se propagă și în pătura de jos.

Gândind la acest mers al lucrurilor sub vitrega cărmuire a vremurilor trecute și actuale, mult trebuie să fie atinși toți acei cari gândesc și simțesc românește, când văd că în timp se ridică oameni ca D-l Spiru C. Haret, fostul Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice care, pătruns ca și poetul Vasile Alecsandri de cel mai adânc patriotism și de cea mai înaltă prevedere, a profitat cu prisosință de poziția sa de conducător al culturii românești și a adunat din toate unghiurile țerii, pe cât i-a fost posibil, toate produsele geniului nostru popular, pe toate terenurile de cultură.

Voiu arăta pe scurt tot ce a făcut d-sa cu privire la cântecele populare și cusăturile naționale.

I. *Cântecele populare*.— D-l Haret, în timpul cât a stat la departamentul Cultelor, a pus la cale să se adune și să se răspândească în popor toate cântecele vechi populare de diferite genuri, cu adevărata lor melodie și adevăratul lor text.

În acest scop d-sa, prin adresa cu No. 16.607 din

13 Maiu 1910, și cu altă adresă anterioară din 1909, a dat însărcinarea d-lor D. G. Kiriac, profesor de muzică la Conservatorul din București, N. Bănulescu, maestru de muzică în București, G. Cucu, dirigintele Corului Capelei române din Paris, și G. Saxu, absolvent al Școalei normale de institutori și institutor în București, ca să colecționeze, pentru școalele primare și popor, cântecele noastre populare.

Iată ce spun acești delegați prin al 2-lea raport înaintat Ministerului:

«Îndeplinind misiunea, avem onoarea a vă înainta aci alăturat manuscriptul colecțiunii corurilor, pentru voci mixte, 95 pagine destinate elevilor din școalele secundare, cât și societăților corale, cari de câtvă timp se înființează mai în fiecare oraș.

«Ca și în colecțiunea destinată școalelor primare, care a fost tipărită anul trecut, am avut și aci în vedere subiecte privitoare la sentimentul religios (cântece religioase), la patrie și neam (patriotice), iar o parte este consacrată poeziei și frumuseții naturii. Am ales și câteva din corurile cari s'au cântat până acum, am compus și *aranjat cântece pe melodii populare românești și în spiritul acestora*».

Atât colecția de cursul primar, cât și cea pentru cursul secundar, din ordinul d-lui Haret, s'a tipărit de Cassa Școalelor în mai multe mii de exemplare, și parte, s'au distribuit școalelor primare și secundare din țară iar parte s'au pus în vânzare.

Văzând că vechea melodie a cântărilor bisericești — orientale — a început să se altereze, a însărcinat pe d-l I. Popescu-Pasărea, profesor de muzică orientală la Seminarul Central din București, să întocmească o letur-

ghie cu adevărata și veche melodie orientală. Textul s'a tipărit de Cassa Bisericii iarăș în mai multe mii de exemplare și s'a distribuit prin Cassa Școalelor tuturor școalelor rurale și urbane din țară—Cassa Bisericii partea rămasă a distribuit-o parohiilor din țară.

Pentru deprinderea și răspândirea cântărilor colecționate în popor, d-l Haret a înființat posturi de maestri de muzică pe lângă școalele de adulți de pe lângă fabrica de tutun «Belvedere», la școala din fundătura Vaselor, la școala de adulți «Floreasca», Orfelinatul «Radu Vodă», școala de adulți de pe lângă fabrica de chibrituri «Filaret» și atelierele comunale, numind ca maestri pe d-nii absolvenți de conservator: V. Totolici, N. Ghermănescu și G. Puni.

A înființat un post de maestru ambulant de muzică pentru toată țara, în scop de a uniformiza cântările liturgice și cele școlare, de a iniția pe învățători în cunoașterea muzicei naționale și de a priveghia să nu se mai altereze frumusețea cântărilor noastre, după capriciul fiecăruia, ca până acum.

Pentru deprinderea leturghiei s'au convocat în luna Ianuarie 1910 și lunile următoare, câte 3 zile, la reședința județului, învățătorii și institutorii, sub conducerea d-lui I. Popescu-Pasărea și a revizorilor școlari.

Cântăreții dela bisericile din mai multe orașe, ca București, Ploești și altele, s'au constituit în societăți corale, deprinzând împreună cântările bisericesti.

Ei au scos, sub impulsunea dată, și o revistă intitulată «Cultura», revistă a cântăreților bisericesti din România.

Pentru încurajarea aceloră dintre învățători, preoți și particulari, cari vor înființa coruri la biserici, a fixat premii de câte 50—100 lei, ce se servesc anual.

D-l Haret, pe lângă colecțiunile făcute, aveà de gând . ca să trimită 2—3 maestri de muzică, cari să colinde toate satele din țară spre a culege din gura lăutarilor și sătenilor cântecele populare, ce s'ar mai găsi, completându-și cu chipul acesta opera începută.

II. *Cusăturile naționale*.—Prefacerile cu privire la port, la îmbrăcămintea casei și la locuință, au venit, ca și la cântecele populare, de sus în jos . . . D-l Iorga ne spune în scrierea sa «Vieța femeilor în trecutul românesc» : «Portul și clădirea au evoluat, ajungând din vreme în vreme la înfățișeri cu totul deosebite dela acelea dela care plecase, numai în clasele superioare, ca bogăție, ca neam sau ca dregătorie.

«Portul și clădirile au fost supuse la următoarele înrăuriri :

«1. Prima înrăurire a fost cea bizantină, care a durat puțin.

«2. Paralel cu cea dintâi și înlocuind-o în curând cu totul a fost influența apusului, care trece la noi prin Iași și prin Poloni, și întru câtva prin Italieni, mai ales Genovezii, cari făceau negoțul în părțile Mării Negre.

«3. Altă influență este tot cea bizantină, care vine prin Grecii din Constantinopole și din insule.

«4. Și în sfârșit cea din urmă a venit prin Ruși și Austriaci, cari au ocupat de atâteaori Principatele în secolul XVIII și XIX; prin meșteri nemți, negustori brașoveni și lipscani. — Evreii, cari au năpădit în Moldova, consulii călători, profesorii, actorii ambulanti, toți aceștia au impus felul de vieță al apusului, în care trăim astăzi în chipul cel mai complet, cât privește îmbrăcămintea și locuința.

«Negoțul Europei are interesele sale, ca să adoptăm

la vreme toate rafinările sale, adeseaori urite, costisitoare, netrebnice și nesănătoase, ale unei civilizațiuni pripite, sgomotoase, aspre și trufașe».

Față cu această stare de lucruri, d-l Haret a găsit și aci un câmp întins de activitate . . . D-sa, pentru a-și da mai bine seama de cum stăm cu cusăturile naționale la sate, pentru a vedeà dacă pe întinsul țerii se mai găsesc ca Humuleștii lui Creangă, «cu fete mândre, cari știau a învârti și hora, dar și suveica, de vuià satul de vătăle în toate părțile» a înființat pe ziua de 1 Septemvrie anul 1908 un post de maestră ambulantă, în care a numit pe d-ra Zoe Georgescu, bună cunosătoare în arta țesăturilor naționale.

D-sa, prin raportul general cu No. 52 din 11 Noemvrie 1910 spune că dela 1 Septemvrie 1908 până la data raportului a vizitat 95 sate în diferite județe, făcând 350 zile de inspecțiune. Unele sate au fost vizitate de câte 2—3 ori.

Din acest raport general, cât și din rapoartele lunare, se poate vedeà starea în care ne găsim 'cu industria casnică, propunerile de îndreptare și cele ce s'au făcut în această direcțiune.

În urma raportului maestrei, cu No. 1 din 2 Octomvrie 1908, d-l Haret trimite Prefecturii de Ilfov ordinul cu No. 31.202 din 23 Octomvrie acel an, ordin din care se desprinde toată însuflețirea sa, toată aspirațiunile sale pe acest teren de activitate casnică. Găsesc că nu este de prisos a-l trece aci în întregime.

«Țesătoria și cusăturile naționale, practicate cu multă râvnă altădată de către sătencele noastre, au început să fie date uitării pe alocurea și înlocuite cu țesături streine.

«Acest fapt constituie una din cele mai mari lovituri aduse economiei noastre naționale. Trebuie dar ca cu un moment mai înainte să preîntâmpinăm răul și să căutăm a scoate din deprinderile sâtenelor, mai cu seamă ale acelor din jurul orașelor și târgurilor nehibzuitul obicei de a imita pe orășence, în ceea ce privește îmbrăcăminte.

«În acest, scop sunt numite maestre de cusături, broderii și țesut, și învățătoarele, unde sunt, au îndatorirea de a predă lucrul de mână. Multe dintr'însele nu au cunoștințele necesare unei asemenea însărcinări. De aceea am numit o maestră ambulantă, pe d-ra Zoe Georgescu, cu însărcinarea de a controla și îndruma pe o cale bună pe maestrele în funcțiune, cât și pe învățătoare. Dar activitatea nu i-am mărginit-o aci. I-am pus îndatorirea de a se ocupa de aproape de starea generală a țesătoriei la sate, să viziteze pe femeile preoților, ale învățătorilor și pe sâtencele cari se ocupă cu țesătoria, spre a se cunoaște starea de azi a acestei industrii casnice și a se aviza la măsuri de îndreptare și progres.

«Maestra ambulantă și-a început activitatea în jud. Ilfov și în cursul lunii Septemvrie a vizitat un număr de 19 sate în timp de 25 zile și a studiat starea țesătoriei în acele părți.

«După cum rezultă din partea finală a raportului ce ne-a depus, țesătoria și cusăturile sunt încă destul de desvolate. Aceasta însă nu înseamnă ca să lăsăm la voia întâmplării, căci deja în multe părți *cusăturile și-au pierdut caracterul național și cu timpul vor fi înlocuite cu motive streine*. Se cuvine dar să întreținem pe sâtence în gustul țesăturilor vechi, ca să nu aibă ocazia să alerge la orașe; să le procurăm mijlocul de

a-și putea avea modele de acest gen și să fie în curent cu progresele ce se realizează în arta țesătoriei.

«Avem onoarea a vă înainta în copie raportul în chestiune și vă rugăm, d-le Prefect, ca luând cunoștință de constatările d-rei Georgescu, să binevoiți a ne da sprijinul d-voastre, ca să putem realiza unele îmbunătățiri ce sunt de făcut. Iată câteva din măsurile ce ar fi de luat.

«1. În satul Leordeni, unde se cresc mulți viérmi de mătase, nu sunt duzi. Primăria să ne arate numărul de puieți, de cari are nevoie, ca să-i procurăm dela școalele noastre de agricultură. Va avea însă îndatorirea de a avea o deosebită grijă pentru desvoltarea acelor puieți.

«2. În comuna Pârliți să fie numită ca maestră soția preotului, care este o bună țesătoare, să i se dea cel puțin 10 lei lunar, să-i procure comuna și un răsboiu, cu îndatorirea de a învăța și pe fetele mai mari din sat arta țesătoriei și a cusăturilor naționale.

«3. În comuna Vasilați, soția și fata învățătorului sunt deasemenea foarte harnice, pricepute în țesătorie.

«Ar trebui să se dea aci o subvenție, ca să se ocupe cu elevele școalei și cu adultele satului.

«4. În satul Luica deasemenea să se numească maestră de lucru soția învățătorului, cu obligația de a îndruma și pe sătence în arta țesătoriei.

«5. Fiica învățătorului din comuna Curcani, absolventă a unei școale de țesătorie, are 2 răsboaie sistematice și se ocupă mult cu țesutul, ea fiind foarte îndatorată pentru procurarea uneltelor.

«Vă rugăm, d-le Prefect, a face să fie numită o maestră la școală, dându-i-se 20 sau 30 lei lunar, căci va folosi mult satului.

6. În Oltenița rurală, *unde s'au introdus diferite imitațiuni streine*, ca fazani și alte animale, este de dorit ca soția preotului sau una din ficele lui să fie numită maestră cu o mică leafă, ca să depărteze dela sătence modelele streine și să introducă pe cele naționale.

«7. În Radovan, sat destul de mare, comuna ar putea foarte bine să plătească o maestră, căci aci nu este nimeni care să dea îndrumări pe această cale.

«8. Învățătoarei din comuna Hotarele, una din cele mai pricepute în țesătorie, să i se dea o subvenție de 20 30 lei pe lună în calitate de maestră și să i se ceară să se ocupe cu sătencele, formând, dacă va fi posibil o cooperativă de țesătorie.

«În general, d-le Prefect, ar fi bine ca în bugetul comunal, cel puțin acolo unde veniturile sunt mari, să se prevadă un fond, cu care să se procure câte un răsboiu sistematic pentru școală și să se susțină maestre pricepute și harnice, după indicațiunile ce se vor da de maestra noastră ambulantă.»

Prin rapoartele sale, maestra ambulantă mai aduce la cunoștința d-lui Haret următoarele lipsuri la sate cu privire la arta țesătoriei:

I. Lipsa de modele ieftine cu caractere românești, care să fie cumpărate de sătence cu preț convenabil.

Modelele cu motive streine se vând în țară pe prețul de 0,50 lei, motiv pentru care acest soi de modele au năpădit satele.

II. Lipsa unui răsboiu sistematic, care să fie ușor de mănuit de persoane cu mai puțină experiență și ieftin ca preț.

III. Lipsa unui depozit cu accesoriile războiului ca: ițe, spete de oțel, suveici, etc., lucruri ce nu se fac la noi.

IV. Lipsa unui atelier pentru filatul borangicului.

V. Lipsa unui mic stabiliment pentru fabricarea inului și cânepei în diferite calități.

D-l Haret, cum îi s'a adus la cunoștință aceste nevoi, imediat a și luat măsurile necesare pentru realizarea lor.

Așa pentru a pune la îndemâna satelor modele cu motive românești pe prețuri ieftine, a autorizat pe d-nele Maria Panaitescu, Margareta Myller-Verghy și pe d-l I. Luncan, toți bine cunoscători în țesături naționale cu motive românești, să adune în albumuri toate modelele de țesături și scoarțe.

Primul album a fost al d-nei Panaitescu, care s'a tipărit de Cassa Școalelor în 18.000 caiete. Un album complet conține 9 caiete și fiecare caiet 10 foi-model. Un caiet se vinde cu lei 0,40.

Acest album s'a distribuit în mod gratuit școalelor rurale și urbane, unde funcționează o învățătoare tîrîlă sau o maestră, s'a mai dat și tuturor școalelor profesionale din țară, restul s'a pus în vânzare.

Al doilea album de ouă încondeiate cu motive românești a fost tot al d-nei Panaitescu. Acest album s'a tipărit în 3.000 exemplare. Acesta nu s'a distribuit, ci s'a pus în vânzare.

Două sute exemplare din acest album s'au distribuit excursioniștilor francezi, cari ne-au vizitat țara în 1909.

Al III-lea album a fost al d-rei Margareta Myller-Verghy. Acest album s'a tipărit în 2.000 exemplare, din cari 300 s'au tipărit în franțuzește, dându-se 200 excursioniștilor francezi.

D-l Luncan a prezentat trei volume pentru țesături de scoarțe. Aceste volume au rămas să fie tipărite de Ministerul Industriei.

Cu privire la răsboiu, d-l Haret a autorizat pe d-ra Zoe Georgescu, maestră ambulantă, să lucreze un model, tip. Modelul fiind depus, Cassa Școalelor l-a executat la școala de Arte și Meserii, apoi a numit o comisiune spre a-l cerceta, dacă corespunde scopului.

Comisiunea, prin procesul-verbal dela 1 Iunie 1909, iată ce spune:

«Răsboiul prezentat este solid construit, simplu ca tehnică și ușor de manipulat, de dimensiuni destul de reduse, ca să nu ocupe loc mult într'o încăpere dela țară, are 1,50 înălțime, interiorul de 1 m., așa încât poate țese pânză de 0,90 m. lățime».

Mai departe spune: «Dacă un asemenea răsboiu s'ar putea răspândi la țară, atât cât s'a răspândit mașina de cusut la oraș, ar fi o adevărată fericire. Fiecare femeie dela țară, în lunile de iarnă, ar putea avea un supliment destul de simțitor la bugetul ei, chiar dacă n'ar face decât cel puțin 3 m. pânză de rufe pe zi».

În urma acestei constatări, d-l Haret îl aprobă ca model-tip, și intră apoi în înțelegere cu Școala de meserii spre a-l construi în mai multe exemplare. Apoi, prin circulări către prefecți și revizori școlari, cere să se aducă la cunoștința comunelor, cum sătențele și învățătoarele își pot procura acest răsboiu dela Cassa Școalelor.

Accesoriile răsboiului ca spete, ițe, suveici, se comandă de Cassa Școalelor în Bucovina.

Pentru ca la țară să avem cât mai multe conducătoare în arta țesăturilor naționale, d-l Haret a luat dis-

poziția în anul 1908 ca la Azilul Elena Doamna din București, să se țină primul curs de lucru manual cu învățătoarele.

Dela 1903—1907 aceste cursuri s'au ținut numai cu învățătorii. Dela 1908 înapoi, ele s'au ținut și cu învățătorii și cu învățătoarele.

În 1908 s'au predat cursuri de țesătorie la 143 învățătoare, în 1909 la 90 învățătoare, și 7 streine de învățământ, în 1910 la 60 învățătoare și 4 streine.

Li s'au predat: Țesutul, sericicultura, cusături naționale, țesutul covoarelor, bucătăria, muzica, igiena, medicina populară.

Măsurile luate de d-l Haret în această direcțiune au fost încununate de succes, căci din toate părțile țerii s'au semnalat începuturi îmbucurătoare. Voiu menționa câteva din ele. Așa:

Pentru ca lumea să vadă cusăturile naționale, lucrute în diferite colțuri ale țerii, și ca să propage în popor gustul lor, din ordinul d-lui Haret s'a deschis la Cassa Școalelor la 1 Sept. 1909 și 1910 câte o expoziție, unde au fost expuse diferite cusături naționale dela diferitele ateliere, școale și persoane particulare din țară. Ele au fost foarte mult apreciate de vizitatori.

Cadrul acestui articol nepermițându-mi a arăta în amănunțimi tot ce s'a făcut în această direcțiune sub energica și înțeleapta conducere a d-lui Haret, mă voiu opri aci.

Când întreaga noastră viață românească din timpurile cele mai vechi va fi reconstituită, generațiunile viitoare, privind-o cu drag, se vor adăpa dela acest sfânt

izvor de nesecate simțiri și vor pași siguri spre orizonturi nouă de cultură și de progres.

Se cuvine dar să aducem omagii tuturor acelor mari patrioți, cari gândesc la desgroparea și conservarea trecutului nostru românesc, cheazășie a viitorului.

G. TOMESCU

Institutor-director, Ploești.

CERCURILE CULTURALE

I.

Toți acei cari—dintr'o cauză sau din alta—au fost în măsură să cunoască viața reală a masei proporului nostru, au putut constată cu mirare, unii chiar cu durere, câtă neștiință domnește peste această «talpă a Țerii». Și când zic neștiință, nu mă gândesc la lipsa cine știe a căror cunoștințe greu de căpătat, ci la neștiința unora din cele mai elementare și mai indispensabile cunoștințe, de care ori și cine are nevoie, la tot pasul, în viață.

Au scris pagine dureroase acei cari s'au îndeletnicit cu observarea vieții poporului nostru de jos, a sufletului lui, a superstițiilor, a felului cum își îngrijește sănătatea, cum știe că e bine să-și crească copiii, cum știe că e bine să se hrănească, să locuească, să muncească, cum privește Legea și Autoritatea, cât știe despre neamul și țara lui, cum nu știe să-și îmbunătățească starea lui materială.

De altă parte se știe că tăria și valoarea unui popor este în raport direct cu tăria și valoarea masselor lui: cu cât acestea vor fi mai luminate, mai educate, mai pregătite pentru greutățile vieții, cu atât mai mulțumit

și mai vrednic va fi traiul lor și cu atât mai asigurat deci va fi viitorul aceluia popor.

Din acest contrast între ceea ce este la noi în țară și între ceea ce trebuie să fie, răsare limpede datoria celor cari doresc binele poporului și țerii noastre.

Luminarea și educarea poporului, buna lui stare economică, etc., au ajuns și la noi probleme vitale, cari vor trăi și vor avea deslegarea cuvenită. Se înțelege că sunt interese cari se ciocnesc cu acest interes absolut general, sunt oameni cari tăesc foarte bine de pe urma neștiinței poporului. Piedicile, pe cari aceștia le pun, fățiș ori ascuns, luminării poporului sunt prea slabe pentru a ține piept la ceea ce totuși trebuie să se întâmple mai curând sau mai târziu, pentru că așa e firesc și așa s'a petrecut totdeauna.

D-l Spiru Haret a fost cel dintâiu care s'a gândit cu cuget curat la problema luminării și ridicării masselor.

* * *

Se înțelege că primul câmp de activitate, în acest scop, a fost și este *școala*, mai ales școala primară, școala poporului.

De sigur că ea nu poate și nici nu i se poate pretinde să facă totul, dar neîndoios că dânsa trebuie socotită printre cei mai de seamă factori, meniți să aducă o îndreptare realității de azi. Prin faptul că ea are o mare parte în pregătirea minții și sufletului poporului de mâine, dânsa e chemată să previe ori să stârpească în fașe germenul atâtor rele.

Dar pentru că pregătirea pentru viață, pe care o dă ea, se adresează unor minți fragede și prin urmare puțin apte de a înțelege și asimila tot ce socotim noi că tre-

bue să știe, să simtă și să vrea, e o datorie de părinte și o trebuință a sufletului nostru dăscălesc de a nu părăsi pe fiii noștri sufletești tocmai atunci când dânsii, isprăvind școala încă copii, au mai multă nevoie de povățuirea noastră.

Iată dar cum dascălul e scos din școală prin chiar impulsunea dragostei, ce neîndoios o are pentru fostul lor elev. Un motiv real care, unit cu faptul că dascălul vede mai deaproape starea în care se găsește poporul, explică și justifică răspunsul călduros la chemarea ce s'a făcut corpului didactic, de a lucra pentru binele poporului și *în afară de școală*, atât cât permite munca pe care toți trebuie să o depună întâiu în școală, și atât cât îl îndeamnă pe fiecare dragostea creștinească și puterea de devotament către frații lui. Această activitate în afară de școală, atât de chibzuit organizată și atât de călduros recomandată corpului didactic de către d-l Spiru Haret, a îmbrăcat diferite forme, după diferitele nevoi, la cari trebuia să răspundă. Una din aceste forme este și aceea a *Cercurilor culturale*.

II.

Un *cerc cultural* este o grupare de mai mulți învățători vecini—la sate,—mai mulți institutori—la orașe, și care se adună la date și locuri hotărâte, pentru a ține două întruniri: una, *intimă*, numai pentru membrii cercului, în care se discută chestiuni profesionale; alta, *publică*, la care ia parte cât mai mult popor, pentru a ascultă și a primi sfaturi cu privire la felurile și ne-număratele lui nevoi. La aceste ședințe publice iau parte—în timpul din urmă chiar parte activă uneori—preoți, medici, reprezentanți de ai diferitelor autorități etc.

Originea acestor cercuri nu e veche. Până la 1898 nu se găsește vreun act oficial, care să se ocupe de dânsule. În acel an, d-l Spiru Haret — pe atunci Ministru al Instrucțiunii — află că în județul Putna, d-l I. Antonescu, revizorul școlar al acelui județ, înjghebase adunări între învățători, cu scop de a se instrui între dâșii, și — ceeace eră nou — cu scop de a instrui pe sătenii, prin sfaturi și conferințe.

Idea fiind găsită bună, Ministrul a îndemnat pe toți revizorii școlari să o pună în practică. Cu chipul acesta, în multe județe încep a se face astfel de întruniri cu sătenii.

La 1900 acestor cercuri rurale se încearcă a li se da oarecare organizare. Această organizare, fiind găsită «complicată și costisitoare», e modificată în anul școlar 1901—1902 de către d-l Spiru Haret.

Decizia sa din 21 Fevruarie 1902 reglementează în amănunte organizarea și funcționarea acestor cercuri rurale, așa cum este și astăzi.

Iată, în rezumat, această organizare:

1) Toate școalele rurale din județe se împart în grupe de câte cel mult nouă. (Distanța dela cea mai departată școală până la cea din centru să fie cel mult 10 km.) Învățătorii unei grupe compun un cerc cultural, care e condus de un președinte, numit de revizorul școlar al județului.

2) Scopul acestor cercuri este:

a) Perfecționarea membrilor corpului didactic rural, prin lărgirea sferei lor de cunoștințe.

b) Ridicarea stării morale a sătenilor prin cultivarea în ei a sentimentelor frumoase, și a celei materiale prin îmbogățirea minții lor cu cunoștințe practice.

3) Pentru atingerea acestui scop, membrii Cercului cultural merg odată pe lună (dela Septemvrie la Maiu a fiecărui an) la una din școalele cari alcătuiesc Cercul cultural; în altă lună la alta, și tot așa, pe rând, la toate școalele din cerc, pentru a țineă câte două ședințe: una intimă, pentru dascăli, alta publică, pentru popor.

(S'a spus mai sus ce se discută în aceste ședințe).

Ca mijloc de atragere la ședințele publice servesc micile producțiuni școlare: coruri, mișcări gimnastice, jocuri, recitări, piese teatrale moralizatoare, etc.

Prin decizia din 4 Fevruarie 1902, se hotărăște, între altele, ca la fiecare cerc să fie invitați și preoții din circumscripție.

Prin adresa din 20 Fevruarie 1902, Ministerul intervine la P. S. Mitropoliți și Episcopi ca să îndemne pe preoți să se asocieze cu învățătorii la aceste cercuri, pentru luminarea și moralizarea sătenilor.

Autoritățile administrative de asemenea au fost solicitate să se intereseze de bunul mers al acestor cercuri, să le frecventeze, să le sprijine și ajute, să înlesnească transportul gratuit al învățătorilor la cerc.

Prin adresa din 28 Octomvrie 1902, d-nii A. Vlahuță și G. Coșbuc au fost delegați să ia parte la cercurile culturale învățătoresți, pentru a îndrumă pe învățători la ținerea conferințelor populare, cum și de a țineă chiar d-lor acest fel de conferințe, ca unii ce cunosc și prețuesc frumusețile graiului curat românesc.

Mai târziu (cu No. 33.429 din 11 Noemvrie 1908) au mai fost numiți conferențieri pentru cercurile culturale d-nii; M. Sadoveanu, Dr. Andreiu Iliescu, A. Gorovei, St. O. Iosif și I. Ciocârlan.

În Octomvrie 1906, prin ord. No. 57.202, cercurile

culturale, cari până la această dată nu fințau decât la sate, *se organizează la fel și la orașe.*

În fiecare oraș se înființează unul sau mai multe cercuri, după numărul dascălilor. Ședințele se țin pe rând, la fiecare școală din cerc, ori numai la școalele marginase.

În Martie 1907, cu ordinul ministerial No. 10.514, se suspendă, în toată țara, ședințele Cercurilor culturale.

Reîncep, la orașe, în urma ord. No. 17.314 din 30 Oct. 1907, iar la sate în urma ord. No. 27.292 din 15 Oct. 1908.

* * *

Din necompleta înșirare făcută la începutul acestui articol cu privire la nevoile poporului dela sat și oraș, se poate vedea ce câmp larg de activitate au Cercurile culturale și asupra câtor feluri de nevoi trebuie să proiecteze lumina lor binefăcătoare.

Foloasele, pe cari aceste cercuri le-au adus și le aduc, au fost recunoscute de unii, tăgăduite de alții.

Lăsând la o parte ca nescrîoasă—afirmarea că aceste cercuri sunt periculoase, lăsând la o parte alte neînsemnate învinuiri aduse acestor modeste focare de lumină și educație, să vedem dacă e adevărată acuzarea cea mai des aruncată asupra lor, anume că ședințele Cercurilor culturale (de cele *publice* e vorba) sunt numai niște sarbede întruniri, în cari se înșiră vorbe și iar vorbe, fără nici o urmare și folos.

Mai întâiu trebuie ținut seamă că aceste cercuri fac parte dintr'un întreg ciclu de activități diferite, toate însă făcute cu acelaș scop, toate ajutându-se și completându-se între ele. Așa de ex. acțiunea verbală a cercu-

rilor a fost de cele mai multe ori mijlocul de a putea pregăti și porni lumea spre faptă, și oricine cunoaște cât de puțin vieța acestor cercuri, știe că în ele s'au plămădit toate acele alcătuiri menite să îmbunătățească starea economică, culturală, etc., a poporului, cum sunt băncile populare, obștiile, școalele de adulți și întregul șir de instituții, atât de adeseori citate.

Dar chiar când rezultatele bune date de conferințele dela cercuri n'au putut fi așa de văzute ca cele de mai sus, făcând parte din domenii mai puțin controlabile, nu se poate susține că aceste rezultate bune nu s'au produs în cele mai multe cazuri. Altfel ar fi să negăm orice putere cuvântului, sfatului, și asta e contra experienței de toate zilele. Se înțelege că vorba n'are puterea exemplului, a faptului; dar dânsa are mare putere de convingere, când pornește dela inimă, când cel care o spune e vrednic de crezare și respectat, când vorbele nu-i desmint faptele, când știe *cum* să vorbească și *ce* să vorbească. În aceeași ordine de idei trebuie ținut seamă că pentru aceste conferințe se dau mereu sfaturi asupra modului de tratare: *graiul popular, deasă referire la cazuri concrete, multe exemple verbale, etc.*

Cred că atât e de ajuns, pentru a arăta netemeinicia acuzării de mai sus. Cercurile culturale constituie un mediu instructiv, educativ și chiar distractiv pentru popor, care poate găsi în ele nu numai îndrumările cele mai bune pentru a învinge diferitele lui nevoi, nu numai un prilej de a-și mai mări și innobilă avutul sufletesc, nu numai un îndrăzneț pentru a-și clădi cu forțele lui instituțiuni, cari să-i asigure pentru viitor o stare economică mai bună, dar încă un prilej de a trăi în ele câteva momente plăcute, prin micile producțiuni școlare ce se

faç la aceste cercuri, prin proiecțiuni luminoase și alte mijloace, anume alese ca să poată atrage poporul și în acelaș timp să-l poată sustrage dela obișnuitele lui distracții de sărbătoare, cari se știe ce sunt de obicei.

Prin Cercurile culturale, *școala* își câștigă, încetul cu încetul, locul pe care îl merită în sufletul țăranului. Dânsul înțelege că la școală are și el ce căută, că *folosese* ceva, îi *place* să vină la dâns și — fără a mai stăruî în explicații—cred că dragostea poporului pentru școală e cea mai bună garanție pentru viitor.

Pentru *învățător și institutor*, Cercul cultural e mijlocul cel mai nemerit de a veni în contact mai intim și de a cunoaște mai bine poporul, pentru a cărui luminare e chemat să lucreze. În acest popor sunt și părinții elevilor lui, cu cari părinți un dascăl adevărat are totdeauna de vorbit.

Dar majoritatea dascălilor — anume cei dela țară — trăesc izolați în satul lor, de multe ori în mijlocul unei lumi, care nu înțelege și nu apreciază rostul lor. Nu arăderori, din această cauză, dascălul e dușmănit, și cele mai curate ale lui intenții sunt bănuite, cele mai dragi făptuiri ale lui sunt criticate de multe ori cu înverșunare și răutate. Deși tare în convingerea lui, izolarea în care se simte, primirea neprietenoasă ce se face muncii lui, îl fac cu încetul să piardă încrederea într'însul și în forța pe care o reprezintă. E singur, și tovarășii lui, frații lui de muncă sunt departe, fiecare în satul lui, fiecare cu nevoile lui.

E o clipă primejdioasă în viața lui de dascăl, și multe clipe de acestea aduc descurajare, renunțare la luptă.

Ei bine, cercurile culturale, ca și conferințele generale anuale, ca și congresele didactice adună la un loc

frații despărțiți. Aici inimile se oțoresc, voințele se îmbărbătează, căci aici își dă seama fiecare, mai bine ca oricând, că face parte dintr'o mare și puternică familie. Căldura radiației de sufletul acestei adunări frățești se strecoară și în sufletul celui care șovăește și îl îmbărbătează la lupta pe care toți ai lui o duc cu aceleași greutatea, dar tot spre acelaș scop mântuitor, care este spre binele țerii.

Din cele spuse până aci, se vede că Cercurile culturale *au* o acțiune salutară tocmai asupra acelora cari au mai multă nevoie, și deci nu pot fi combătute decât ori de cei cari nu le cunosc, ori de cei care trăesc din ignoranța poporului.

Și fiindcă sunt și de unii și de alții, s'au aruncat multe în spatele acestor cercuri atât de bine intenționate. Nu trebuie însă uitat că ideile rătăcite și agitațiile criminale găsesc teren prielnic de desvoltare numai în sânul unui popor incult.

S'au ridiculizat și învinovățit speranțele ce se pun în aceste cercuri, greșelile ce s'au putut face, lipsa de pregătire a unora din conferențieri, puțină atragere ce exercită aceste cercuri — pe unele locuri — pentru popor.

Mai întâiu nimeni nu zice că îndreptarea stării actuale va veni numai prin Cercurile culturale. Ele sunt numai *unul* din mijloacele întrebuințate în acest scop.

Că se vor fi făcut greșeli, acestea nu pot condamna *idea*, după cum nimeni nu va renunța la călătoria cu vaporul, fiindcă s'a înecat un vapor. Se vor găsi destule mijloace pentru a preveni ori îndrepta greșelile.

Că pe unele locuri Cercurile culturale nu sunt frecventate de popor, asta nu înseamnă că poporul nu

le preţueşte, căci atunci poporul nu s'ar vedea la *niciun* cerc şi demult aceasta instituţie şi-ar fi trăit traiul.

Acolo unde Cercurile culturale sunt formate din dascăli vrednici şi pricepuţi, acolo sălile şcoalelor sunt pline, iar aceste întruniri de dascăli şi popor sunt ceeace trebuie să fie: un excelent mijloc de instruire şi educare a poporului, mijloc vrednic de ținut în seamă şi cu un foarte frumos viitor.

* * *

În şedinţele *intime* ale Cercurilor culturale se țin conferinţe şi se discută chestiuni profesionale ori de cultură generală.

Aceste şedinţe pot fi de mare folos pentru dascăli, când îşi dau osteneala să lucreze serios în ele. Mai ales la sate, dascălii trăesc în cele mai neprielnice condiţiuni pentru o activitate intelectuală, Lipsiţi uneori de cel mai modest mediu cultural, trăind într'o lume cu totul streină de lumea ideilor chiar cât de modeste, dascălii au nevoie de o adevărată tărie de voinţă pentru a nu pierde obişnuinţa de a ceti, pentru a-şi păstra şi îmulţi cunoştinţele profesionale şi generale: ca să fii luminător al poporului, trebuie să fii întâiu tu însuşi luminat.

Aceste conferinţe intime, caşi conferinţele generale anuale, sunt un stimulent binefăcător, care nu lasă pe dascăl să cadă în monotonia unei vieţi vegetative. Activitatea intelectuală cât de modestă, care se desfăşoară în ele, deschide orizonturi nouă gândirii, impune o reacţiune spiritului, deşteaptă dorul de cultivare, luminează sufletele şi întăreşte voinţele.

Se înţelege că toate aceste foloase se capătă numai

când în aceste ședințe se muncește serios și cu tragere de inimă.

III

Pentru a isprăvi, voi adauge câteva observațiuni scoase din experiența Cercurilor culturale.

1. Pentru bunul mers a acestor cercuri și în general a întregii activități extrașcolare, e de nevoie ca sufletul dascălesc să fie neconținut cultivat și încălzit pentru ele.

E drept că d-l Spiru Haret a dat cu mână largă îndemnuri, încurajări, explicări și exemple, toate izvorâte dintr'o adâncă convingere și dintr'o puternică dorință de a porni lumea dascălească într'acolo unde numai o justă cunoaștere a realității și o curată dragoste pentru binele poporului poate să îndemne.

Acest fel de a lucra al d-sale și al celor cari l-au secundat de aproape a izbutit să creeze în corpul didactic o atmosferă foarte prielnică pentru îndemnurile date, cari au fost ascultate și au dat roade frumoase și necontestate.

Această atmosferă trebuie întreținută. Ea trebuie apărută în contra neprietenilor din corpul didactic și din afară de corp.

2. Cu actuala organizare a cercurilor culturale, fiecare sat cu școală are numai *odată* pe an cerc cultural pentru săteni. Atâta e foarte puțin față cu scopul urmărit și deaceia trebuie găsit mijlocul de a le înmulți.

Așa de ex. s'ar putea ca într'un cerc să intre numai 3 — 4 școale; cu chipul acesta ar fi 2 — 3 conferințe pe an, la fiecare școală.

Încă mai bine ar fi dacă, pe lângă Cercul cultural existent (ambulant), s'ar creă, în fiecare sat, un cerc cul-

tural local, din elementele ce s'ar putea găsi. Acest cerc care, în cel mai nefavorabil caz, ar fi format numai din preoții și învățătorii din sat, ar putea înjgheba anual 3—4 conferințe pentru satul în care se găsește. Ședința cercului ambulant ar avea și ea locul.

În practică, această organizare n'ar cere multă osteneală din partea membrilor acestor cercuri (să se vadă și următoarele două puncte). Poate că aceste cercuri locale ar putea înlocui — cu timpul — actualele cercuri ambulante, cari cer mai multe sacrificii din partea dascălilor.

3. Pentru a evita unele critici ce se aduc conferințelor ce se țin la aceste cercuri, critici uneori întemeiate, Ministrul să continue a tipări ciclul de conferințe populare ce trebuie să se țină în fiecare an.

4. Partea distractivă e foarte necesară la cercurile culturale și, când e bine alcătuită, servește și ca mijloc de instruire și educare. Ea constă, de regulă, din mici producțiuni școlarești, proiecțiuni luminoase, etc. Să nu se piardă timp — mai ales timpul de clasă — cu pregătirea acestor producțiuni.

Cu câteva poezii, cântece, lecturi, jocuri, etc., din cele învățate la școală, și la cari, numai la nevoie, se mai poate adăuga ceva nou, se poate alcătui o producțiune școlară destul de mulțumitoare, fără osteneală pentru copii și dascăli.

ALEXANDRU GHEORGHIU

Institutor în Piatra-Neamț.

CERCURILE CULTURALE

Una dintre plăcerile Românilor e să vorbească de rău despre țara și despre poporul lor. Se zice că asta ar fi ceva caracteristic al rasei latine. Se poate. În acest caz obârșia noastră romană se dovedește cu prisosință.

Ori unde se întâlnesc doi oameni, mai ales pentru întâia oară, se grăbesc să lase o bună impresie despre sine unul altuia, și prind a svârli săgeți asupra regelui, asupra oamenilor politici, asupra administrației, asupra armatei, asupra poporului. Bine înțeles că Austria, Serbia, Bulgaria, mai ales Bulgaria, sunt date ca pilde spre dovedirea nemerniciei noastre. Gazetele noastre suferă influența aceluiaș spirit public: combat cu înverșunare, fiecare în felul ei. Cetitorul nepărtinitor și sceptic crede tot, și are bucuria să proorocească putreziciunea noastră desăvârșită de sus și până jos.

După constatarea aceasta, nu vreau să dovedesc că trăim într'un veac de aur. Rănile de cari suferim dor prea mult, și nu le putem ascunde cu mătasa cuvintelor. Vreau să spun numai, că nimeni nu ridică glasul pentru puținul bine care se face și există în țara noastră.

«Se știe» că norodul sârmanei Români trăiește în bordee. De câte ori se vorbește despre această specie

zoologică, se citează vestitul pasaj al lui La Bruyère. Alcoolismul la noi ar fi un flagel înspăimântător. A! dar sărăcia, dar lenea, dar nepăsarea!

Ciudat! Imi cunosc țara destul de bine, cunosc poporul nostru, și nu sunt așa de îngrozit de viitor. Eu n'am văzut numai bordee; am văzut sate, și multe, cu gospodării frumoase. Intr'un trecut, nu depărtat, am cunoscut sate sărace și ignorante, azi le văd bogate, și tineretul tot e luminat. Alcoolismul mă izbește când îl văd întrupat în cei câțiva nenorociți pe cari e firesc să-i întâlnești ori unde; dar mulțimea cea mare a poporului muncește cu râvnă și se ridică încet. Din sărăcia, din lenea și nepăsarea, despre care se vorbește în trenuri și la cafenele, au eșit în câțiva ani numai obștiile de arendări și cele 100 de milioane din băncile populare.

În țara aceasta «nu se face nimic». Administrația noastră de sus până jos a suferit sarcasme cu împrejurarea apariției unui hoț la drumul mare. Cu arătarea însă a unui dușman înspăimântător, a holerei, n'am văzut, un rând într'o gazetă, care să constate munca pentru curățenie pe care aceeaș administrație o desfășură în satele țerii. Despre școlile noastre de agricultură și despre pepiniere, se vorbește totdeauna cu un zâmbet de milă ori de dispreț, ca despre lucrurile de cari Românul are o vagă idee; și n'am văzut un rând, undeva, care să constate că de pildă, în unele sate cu livezi, cum e la Rădășeni în Suceava, s'au întemeiat uscătoare sistematice de fructe, și că primăvara, echipe de pomicultori altoesc zeci de mii de pomi, pregătind pentru viitor bogăția localității.

Și *Cercurile culturale* sunt lucruri despre cari Românii au o vagă idee. Unii au rămas cu credința că în

aceste sfaturi populare s'au plămădit răscoalele. Alții sunt încredințați că se adună trei țărani la școală și ascultă pe opt învățători cari le vorbesc mai mult ori mai puțin pășărește despre Argentina ori Patagonia, Curios e faptul că cei mai mulți dintre proprietari nu vor să cunoască ce se face la cercurile culturale, — și, în neștiința lor, păstrează împotriva adunărilor acestora o atitudine de neîncredere și dușmănie.

Sfaturile populare au fost întemeiate în 1903. D-l Spiru Haret, atunci ministru, a băgat de seamă că în unele județe, ca în Suceva de pildă, învățătorii au început a alcătui cercuri pentru sfat între ei și pentru sfătuirea poporului. A înțeles deodată folosul ce s'ar putea trage de aici pentru luminarea celor neștiutori și pentru împrăștierea sfaturilor bune. Le-a organizat, le-a făcut un program. Astfel făcea ca în aceste adunări să nu se vorbească orice. Controlul era instituit tocmai pentru că Ministrul pricepea că, în vreme, adunările acestea puteau degenera — și folosul lor putea deveni îndoealnic.

Împrejurările au fost astfel, că tocmai în vremea când, din nevoile cele grele și din sfaturile unor învățători harnici porniau băncile, se ridicau și cercurile și prosperau, dând cel mai mare sprijin în opera aceasta economică și socială. Obștiile și băncile în mare parte au pornit prin adunările populare.

La început, fără îndoeală, activitatea lor era dibuitoare. Se vorbea în ele și despre istoria trecutului și despre faptele prezentului, se vorbea despre meserii, despre industria casnică, dar mai ales învățătorii tineri explorau vastul câmp al agriculturii naționale, — și cereau în sfaturile publice țăranilor, să-și cultive pământul după principiile cele mai moderne. Partea aceasta a operei cer-

curilor a fost puțin folositoare, întâiu pentru că țăranul nu înțelege ca un cărturar să vorbească despre plugăria plugarului, și-al doilea pentru că chestia aceasta aducea o discuție: lipsa de pământ, discuție, care aducea tăcere bruscă între învățători sau zâmbet de neîncredere între sătenii adunați.

Idea băncilor, propășirea lor, legătura lor cu obștiile, se impuneau dela sine în sfaturile cercurilor. După 1907, pe lângă feluritele chestii generale de interes local, în adunările satești, se discutau mai ales chestiile acestea economice. În sfârșit, în ele se găsea răspunsul la întrebarea cea mare neobosită și veșnic reînnoită a țăranilor: «ce-i cu pământul? n'avem pământ». — În 1907 și'n anii următori, ministrul a orânduit și conferința în adunările generale ale învățătorilor, în care se dezvoltă și problema aceasta: «cum trebuie pusă chestia pământului în ședințele publice ale cercurilor culturale».

Când, în satele lipsite, sătenii își dădeau la lumină veșnicul lor necaz, învățătorii cei mai destoinici le puteau dovedi că o bancă bună poate sprijini o obștie. Le arată ca pildă multe sate cari au scăpat de nevoie pentru totdeauna prin întovărășire și economie. Se arată că și împroprietărirea mult visată se poate face prin Casa Rurală.

Nu mai vorbesc despre celelalte chestii, care se desbăteau în adunările acestea: explicarea legilor, deci și a dreptului de proprietate; datoriile către stat, către școală, către biserică. Sfaturile economice, potrivite cu locul și cu timpul. Sfaturile igienice, luptă împotriva superstițiilor. Combaterea concubinajului, a alcoolismului, etc., etc.

Și astăzi cercurile culturale așa fel funcționează, încât

ele sunt totdeauna și un *potolitor*. Câte idei nehotărîte și tulburi au risipit, câte îndoeli, câte lucruri rău înțelese.

Numai acei cari au pătruns de multe ori în adunările sătenilor cu învățătorii, își pot da socoteala de folosul cel mare pe care umilii soldați ai învățământului îl aduc statului, ordinei și legalității în această țară!

În cutare sat, un sătean are idea că la 64, «Statul» a făcut o mare nedreptate: boerilor le-a dat moșii de mii de fâlci, pe când țăranilor le-a dat petice de câte 3 și 4 fâlci.

În altă parte, unul se ridică cu putere și arată că dacă el a rămas cu 6 prăjini de pământ, Statul are datoria să-i dea pământ. De unde? Dela cel ce are mult.

Idei de acestea neguroase, neliniștile acestea, ieșiau la lumină în cercurile culturale. Orice învățător inteligent putea dovedi actul dela 64, și chiar mărturiile bătrânilor din adunare; și tot așa putea arăta dreptul de proprietate celui alt, poftind pe cel mai chiabur din sat, cu 8 ori 10 fâlci de pământ, să dea «ceva» celui mai sărac . . . — Sunt lucruri simple, fac însă parte din lupta ce mare pentru adevăr.

De aici se vede de ce mare nevoie sunt cercurile culturale. Menirea lor e să lumineze mințile, să ușureze sufletele de îndoeli, să sgudue conștiințele și să le deschidă perspectiva unor zile mai bune.

Acei dintre Români—foarte muți—cari vorbesc de rău și despre munca aceasta obscură în cercurile culturale, nu știu că în mii de sate ale țerii, în fi care Duminecă, la ceasurile 2, se adună zeci de mii de țărani, ca s'asculte sfaturile cele bune ale celor mai luminați: căci la aceste cercuri vin și preoți, și doctori, și ad-

ministratori de plasă. Nu știu că în ceasul acesta solemn, se pune la cale o parte din viitorul țării. Multe din cele ce se spun rămân zadarnice, dar rămâne și folos mult. Colo un învățător dovedește cu câțiva copii, la tablă, ce avere poate stânge un om sărac capitalizând câte 5 bani pe zi în banca satului; dincolo, altul arată cum se întemeiază obștea; altul în altă parte convinge pe săteni, să se întovărășească pentru arendarea moșiei. Într'un sat se vorbește despre datoriile părinților către copii și către școală. Aiurea despre frumusețea și trăinicia căsniciei rodnice. Un dascăl glumeț spune o poveste împotriva rachiului. Un doctor într'un sat pierdut în munți, năvălit de molimă, dă sfaturi de pază și de vindecare. Preotul, în sfârșit, vorbește poporenilor lui și face întâiul pas pentru stabilirea între el și ei a unei legături care până azi nu eră... Pretutindenî gândul binelui lucrează, obscur ca și floarea de primăvară, care-și face înalt și nebănuit loc în întunerecul frunzelor moarte. Munca aceasta fără răsplată, ca și floarea sfioasă, vestește înflorirea unei primăveri. Să ne descoperim înaintea ei!

MIHAIL SADOVEANU.

CONFERINȚELE POPULARE

I.

Educația poporului înainte de 1897.

Țelul d-lui Haret.

Educația masei poporului, potrivit cerințelor epocii în care trăim, face de câteva decenii obiectul celor mai serioase îngrijiri ale tuturilor oamenilor luminați și buni patrioți din diversele state ale lumii civilizate. În deosebiri, Miniștrii de instrucțiune consideră aceasta ca cea mai însemnată din datoriile lor.

La noi, cel dintâiu și, până astăzi, singurul Ministru de instrucțiune, care s'a ocupat de educarea mulțimii în adevăratul înțeles al cuvântului, a fost d-l Spiru C. Haret.

Până la 1897, când a venit d-sa în fruntea școalelor, nici vorbă nu eră de întrebuițarea acestui mijloc și în țara noastră. Din contră, erau pedepsiți de unii miniștrii Învățătorii, cari pe ici, coala, îndrăzneau să cuvinteze poporului. O seamă de lume a avut și are și azi mare teamă de luminarea păturii de jos a societății.

Singurul mijloc de educare a fiilor tuturilor claselor sociale eră școala cu cele trei grade ale ei: primară, secundară și superioară (cu puținele lor bifurcări profesionale).

Dela acest învățământ, e drept, în mod formal, nimeni nu eră și nu e exclus. De fapt, însă, educația completă

nu și-o puteau face decât fiii celor cu dare de mână. Imensul număr de copii ai sărăcimii, și în deosebi mai toți fiii de țărani, rămâneau și rămân și azi, până la o generală și stabilă întrebuițare a conferințelor populare, numai cu restrânsele și fugitivele cunoștințe ale școalei elementare, pentru că părinții acestora n'au puțința și mijloacele necesare a-i da să învețe mai departe în școalele secundare și superioare; iar mediul și familia, care ar putea fi utilizate ca auxiliare ale școalei, tot pe cei dintâiu îi favorizează, pe când pe ceștialți mai mult îi rătăcesc de pe căile bune, pe cari i-au îndrumat învățătorii, și distrug și ce bruma influență moralizatoare au exercitat aceștia asupra-le, cât i-au avut sub imperiul educațiunii lor copilărești

Afară de acestea, nici așa incomplet nu se putea aduce decât cel mult un sfert din numărul copiilor cu etatea de școală, pentru că:

a) Lipsiau $\frac{9}{10}$ din numărul trebuitor al saelor de clasă, mai ales la țară.

b) Nu eră personal didactic suficient.

c) Nimeni, până la venirea d-lui Haret ca ministru, nu se gândise la găsirea mijloacelor trebuitoare, ca să înlesnească și celor absolut săraci și prea depărtați de școală puțința de a frecventă și ei cursurile învățăm. primar;

d) Lipsa aparatelor didactice și a terenurilor trebuitoare școalelor făcea ca lecțiunile să nu fie destul de atrăgătoare și nici pe deplin convingătoare că corespund nevoilor zilei pentru copiii necărturarilor. De aceea, mulți din părinți nici că voiau să audă de școală (1).

(1) D-l Haret a înlăturat, pe cât i-a stat în putință, toate aceste piedici.

Dar, în fine, chiar dacă ar fi cu putință să urmeze și să termine școala primară toți copiii cu etatea dela 7—13 ani, nu se putea pretinde că, până la această vârstă, poate căpăta copilul o educație atât de solidă, încât să poată rezistă, mai ales în etatea tinereții, la atâtea și atâtea ispite și viții, cari îl solicită cu lăcomie. Cine nu știe că în scurtul timp, cât sunt în școala primară, abia dacă se pot comunica copiilor în etatea lor fragedă ceva începuturi de obișnuințe și aspirațiuni pentru bine? Fundamentul moralității se clădește pe acțiune, prin luptă, și noi să părăsim educațiunea fiilor mulțimii tocmai în timpul, când ei intră în acțiune, în lupta grea a vieții? E bine aceasta? Cari părinți cu avere fac așa? Cum? Fiii celor cu dare de mână să-și continue educația până la completare și de completarea educațiunii imensului număr de copii ai celor din pătura de jos a societății să nu ne îngrijim? Să-i lăsăm pe aceștia să devină pradă răilor străzii, pentru a-i încărcă cu toate vițiile lor?

O asemenea organizație educativă e cum nu se poate mai nedreaptă pentru massa poporului și în acelaș timp foarte periculoasă pentru viitorul țerii. De aceea, foarte bine a făcut d-l Haret de a pus în serviciul acestei cauze naționale toată puterea sa de muncă inteligentă și toată priceperea sa, transformând problema atât de simplă de până aci a învățământului în problemă de educație națională. Cu aceasta, d-sa a dovedit, cât de mare interes poartă—și se cuvine să purtăm cu toții—pentru educarea tuturor stradelor profunde ale societății, ale acelor cari sunt mai în nevoi, cari suferă mai mult, pe cari îi apasă mai greu asprele trebuințe ale vieții, și cu cari la olaltă suntem siliți să facem casă și cauză co-

mună, luptând împreună, pentru a asigura scumpei noastre patrii un viitor cât mai bun.

Cât pentru soluția ce a trebuit să dea acestei gîn-gașe probleme, de sigur că d-sa n'a întâmpinat dificultate, pentrucă formula o poate găsi fiecare în partea lăuntrică a lui, când inima-i e stăpînită de o adevărată iubire de neam. Și această nobilă iubire — știut e — o au toți aceia care au credință în știință și în libertate, cum și în armonia acestora. Și, cine poate contestă d-lui Haret aceste frumoase însușiri? Domniei-sale deci nu i-a trebuit decît o hotărîre fermă de a face să se înceapă și în țara noastră această acțiune binefăcătoare, în specie, pentru massa poporului, și de un incalculabil folos pentru toate clasele sociale.

Greutate a întâmpinat, când a fost vorba de organizarea lucrului, pentrucă, în afară de apostolii școalei, pe cari îi putea transforma și în apostoli ai luminării masselor, cum i-a și transformat, n'avea alte elemente, pe cari să se reazăme. Din contră, a avut să lupte, și vor mai avea încă cei cari vor continua opera sa, cu răutatea desfășurată — spre înjosirea lor — de aceia cari se mai opun și azi la realizarea mărețului ideal urmărit prin asemenea opere de omenirea întreagă, ideal pe care de mai bine de un veac ni-l comunică vîntul democrației și pe care *Didon* l-a formulat în aceste cuvinte:

«Forța evolutivă și cea progresivă ne stimulează și ne silește să împingem, prin educație, omenirea tot către un ideal nou, către un ideal mai bun și mai mareț decît acela ce l-au avut strămoșii noștri, ori cît de sublim ar fi fost el. Acest ideal variază împreună cu problema educației după cerințele epocii în care trăește omenirea. Și, epoca, în care trăim, fiind

o epocă democratică și prin urmare de sfântă libertate și de perfectă justiție, nu mai merge cu educarea unora și needucarea altora, pentru că ori unde ar fi cineva născut, în stratele de sus ca și în cele de jos ale societății, în bogăție ca și în saracie, oricare ar fi poziția lui socială, toți să fim egali ca cetățeni. E în zadar astăzi orice plângere contra acestui drept universal al omului. Cine nu-i mulțumit cu haina democratică, în care s'au îmbracat popoarele, cată să se gândească că e cu neputință a se mai reveni la starea de ieri, căci starea de ieri aparține trecutului și trecutul trebuie lăsat să se odihnească în mormântul lui de veci. Întreaga noastră gândire și acțiune trebuie îndreptată asupra viitorului, pentru că el e brazda, în care are să încolțească sămânța ce va cădea din mâinile, sau mai just, din inima și mintea educatorilor de azi. Și viitorul acesta e un câmp virgin și necultivat, care poate deveni pe atât de fecund, pe cât de mari vor fi și eforturile inteligenței, voinței și virtuților noastre, dascăli ai poporului.»

Cu curajul omului convins de binele ce-l face, d-l Haret a înlăturat și greutatea aceasta și astfel și-a început acțiunea pe o altă cale decât aceea de cum a fost cu puțință să se înceapă în Anglia, Danemarca, Franța, Belgia Acolo acțiunea educării masselor s'a început de oamenii neoficiali, dar îndestul de patrioți și luminați; la noi de însuși Ministerul Instrucțiunii numai cu ajutorul dascălimei.

În acest chip, ia ființă și la noi noua instituție culturală a poporului: „*Conferințele populare*», în anul 1897, luna Noemvrie. Ca dreptar în această grea în-

cercare de a ogori în cel mai înțelenit și vast câmp de activitate culturală, pentru a-l face atât de roditor, pe cât de mare, e și idealul urmărit prin această acțiune extrașcolară; d-sa a dat revizorilor școlari sfatul ca să înceapă ei mai întâiu, cu ajutorul numai al celor mai de seamă dascăli și să lucreze în așa fel, încât treptat, treptat, să se ajungă la rezultatul, ca fiecare cetățean, tânăr și bătrân, sărac și bogat, cărturar ori necărturar, să aibă de aci înainte, pe cât va fi posibil, deviza aceasta în lupta grea a vieții: *„Tot insul e dator să lupte din răspuțeri, ca să poată duce o viață cât mai mulțumită, întrebuințând ca mijloc munca, căpătându-și ca ajutor știința și având ca scop suprem marirea Patriei.”*

II.

Organizarea conferințelor populare ca mijloc pentru completarea educațiunii masselor.

Rezultatele obținute.

Organizarea acestei noi instituții culturale pentru popor a făcut-o d-l Haret cu aceeași pricepere și prudență și cu aceleași garanții de eficacitatea și trăinicia lucrului, cu care se vede că a lucrat în toate actele sale. Spre acest finit a dat tuturor sfatul, ca aceste conferințe să aibă absolut caracterul familiar; dascălii să fraternizeze cu poporul, să-i vorbească în graiul lui și să atingă pe nesimțite acele chestiuni, din cari el să poată simți cât de mari foloase îi aduc asemenea întruniri educative, ca: *Relele ce aduc omului diferite vicii* (beția, furtul, concubinajul, etc.) *și cum poate scăpa*

de ele; Scăparea de boale prin mijlocul curăteniei în casă, în curte, la corp etc.; Creșterea vitelor; Folia-sele lucrării pământului după povețele științei; Re-introducerea stupăritului; Cultivarea inului, a câ-nepei și a viermilor de mătase; Imbrățișarea mește-șugurilor în legătură cu viața agricolă; Înființarea grădinilor de zarzavaturi; Datoriile omului pentru a-și face fericirea lui, a familiei și a Patriei; So-lidaritatea socială; Datoriile către țară și Tron; Cunoașterea acelor cari au lucrat mai mult pentru binele neamului și cultul ce li-l datorăm; Respectul pentru legi și cele sfinte; Imputernicirea celor ne-voiași prin întovărășire la muncă și comerț; Folia-sele omului harnic, cinstit și luminat etc., etc.

Rezultatele obținute în acest an și cel următor sunt cum nu se poate mai îmbucurătoare: Se înființează o mul-țime de cantine școlare, cu ajutorul cărora anul școlar 1898—99 se încheie în multe comune cu un număr în-doit și chiar întreit de populație școlară; se începe înființarea grădinilor de zarzavaturi; se construiesc inulte localuri de școale, la cari contribuiesc acum și proprie-tarii și sătenii; se proiectează înființarea băncilor po-pulare; se înființează coruri bisericesti și prin unele orașe se înființează Atenee populare, unde vin de vor-besc mulțimii bărbați luminați ca: C. Dissescu, V. Ur-șianu, Marin Dimitrescu, Străjanu, Dr. C. Constantinescu, regretații V. A. Urechia, Gr. Tocilescu și alții, etc.

În 1900, văzându-se efectele burte ce au produs a-cesse conferințe, Inspectorul general de sub d-l Haret, care a continuat și sub urmașii d-sale (1), a găsit că e

(1) Dela Aprilie 1899 Februarie, 1901, au fost alți Miniștri. Inspector eră d-l C. Meissner.

bine să se țină asemenea folositoare conferințe și în comunele, unde nu s'au putut ține, într-un cât nu toți învățătorii erau în stare să facă aceasta. Și așa s'a dispus, ca conferințele să se facă pe cercuri: 8—10 școli să formeze un cerc cultural și învățătorii să meargă rând pe rând (Dumineca) de la o comună la alta (a cercului), având câte unul din ei o anumită conferință pregătită, pe care o va ține înaintea poporului, după ce va fi văzută și aprobată de revizorul școlar.

În fiecare adunare a membrilor cercului, s'a regulat a se ține două feluri de conferințe: una intimă, cu caracter didactic, numai între membrii cercului, și alta publică, cu caracter științific și popular.

În 1901, revenind d-l. Haret la Ministerul Instrucțiunii, a menținut această dispozițiune; însă a înmulțit numărul cercurilor, ca să nu fie siliți dascălii să facă prea mari distanțe. Iar pentru orientarea d-lor învățători asupra modului cum e mai bine să se facă aceste conferințe, a numit prin Cassa școlilor câțiva maestri conferențieri, pe cari i-a luat dintre cei mai bine renumiți ca scriitori populari, ca: Sadoveanu, Coșbuc, Dușescu, Vlahuță, Iosif, etc. Osebit de aceasta, a adăos și măsurile acestea:

a) Înainte de începerea ședințelor, membrii cercului, împreună cu autoritățile locale și cu sătenii, să meargă la sfânta biserică locală, ca să asiste la serviciul divin; elevii școlii respective să cânte la leturghie în cor.

b) După terminarea conferinței populare, să se procure sătenilor timp de o oră distracțiuni ca acestea de către elevii școlii, pregătiți anume pentru ziua aceea: cântece naționale, jocuri, gimnastice, recitări de poezii frumoase, reprezentații teatrale alese din repertoriul școlar,

și să se formeze, pe cât va fi posibil, și coruri populare cu flăcăii și fetele satelor, dacă învățătorul e bine priceput la muzică. Pe unde se poate, să se facă și proiecțiuni luminoase, utilizându-se cele mai frumoase tablouri ale școalei și cu osebire vederi plăcute din țară.

Rezultatele din anii școlari 1901—1905 sunt de neînchipuit; parcă sunt date pe seama poveștilor și totuși sunt perfect adevărate: țărănimea îndrăgește școala, așa încât Ministerul e silit să alerge la orariu pe jumătăți de zile, ca să poată instrui pe toți câți cer să se înscrie în școlile rurale, cu toate că se sporise enorm și numărul învățătorilor și al sălilor de clasă (peste în-doit); mii de săli de clasă se fac cu ajutorul sătenilor și al tuturor oamenilor iubitori de propășirea neamului; se înființează școli elementare de agricultură și de meserii, la cari contribuie în bună parte banul public (1); se începe cultivarea și întrebuințarea cartofului pe la sate în urma întinsei propagande ce s'a făcut prin conferințele populare asupra foloaselor lui; grădinile școlare și cele de zarzavaturi se înmulțesc foarte mult; mulți săteni încep cultura rațională a pământului; cultivarea albinelor și a viermilor de mătase se face pe o scară întinsă; adulții se conving și ei de foloasele școalei și se duc să învețe carte la cursurile de seară ale învățătorilor; se înființează peste 1.000 de bănci populare cu capital de peste 20 de milioane, numai bani curat țărănești; se concepe idea formării de obștii, ba încă pe alocurea se și iau moșii în arendă de sătenii asociați, etc., etc.

Între anii 1905—1907, numai pe ici, colea se mai practică acest fel de educație poporană, căci în fruntea

(1) În Vâlcea s'au înființat în 1902 patru școli de acestea numai cu ajutorul public.

școalelor e un alt Ministru, căruia îi lipsește dragostea de luminarea mulțimii, ca să nu zicem mai mult (1).

La 1907, venind iarăș d-l Haret la Ministerul Instrucțiunii, conferințele populare reîncep; ba încă învățătorii și preoții, în cari sătenii se deprinseseră să vadă pe adevărații lor mântuitori, sunt întrebuințați ca potolitori ai răscoalelor în toate comunele, unde s'a simțit nevoie, și în cele mai multe locuri, lor li se datorește liniștea și cumințenia țăranilor.

Acum d-se prevede organizarea conferințelor populare chiar în regulamentul școlar (Art. 205—206); apoi, în unire cu Prea Sfințiii Mitropoliți și Episcopi, cheamă la acest fel de activitate patriotică și pe preoți, mărind astfel numărul membrilor cercurilor culturale și asigurându-le o reușită și mai bine simțită.

Dela 1908 încooace, de când ținerea conferințelor populare s'a reglementat și s'a pus obligație inspectorilor școlari a se ocupa ei înșiși de fixarea subiectelor și mai ales de când Prea Sfințiii Ierarhi (1909) au primit rugăciunea d-lui Haret de a fixa și Prea Sfințiile lor subiectele conferințelor ce vor ține și preoții de a lucra mână în mână cu inspectorii școlari, convocând în acest scop în consfățuiri anuale pe protoierei și pe revizori școlari, de atunci—zic, zilele în cari se țin conferințele prin comune au ajuns să fie considerate de săteni ca adevărate sărbători înălțătoare pentru ei: sute de țărani vin să asculte sfaturile învățătorilor și ale preoților, rugând pe Dumnezeu, în biserică, cu genuchii plecați și cu lacrimi de bucurie în ochi, să dăruască

(1) D-l Mihail Vlădescu.

tot binele aceluia, care s'a gândit să-i lumineze și să-i scoată și pe ei din nevoi.

Încă o măsură bună, pe care a luat-o d-l Haret pentru asigurarea succeselor conferințelor populare și în comunele, unde se duc, dascălii tineri, cărora le lipsește deci experiența socială, e aceea că a prevăzut în programa școalelor normale de învățători deprinderea viitorilor dascăli cu ținerea de asemenea conferințe. Ba încă, prin modificarea art. 122, alin. II, din regulament a decis ca, între probele examenului de capacitate al normaliştilor, să fie și o disertație asupra unui subiect din acelea, cari se tratează la cercurile culturale. ¶ Pregătiți încă din școala normală, ei vor putea începe chiar din primii ani și cu acest gen de activitate.

Fără această pregătire, dascălii abia intrați în învățământ, ar lucra asupra oamenilor în acelaș chip, cum lucrează și cu copiii, și astfel, pe lângă că n'ar reuși de loc în atingerea scopului educativ, apoi ar plictisi și desgustă auditoriul, ori cât de bogate în conștiințe le-ar fi conferințele lor.

Ca completare a măreței opere întreprinse de d-l Haret, d-sa a făcut din acest punct de vedere și ceea ce trebuia pentru desăvârșirea educației tineretului poporan din orașe: Împreună cu d-nii Dr. Cantacuzino, Dr. Istrate, și alți distinși profesori universitari și secundari, a pus bazele primei Universități populare în București.

Rezultatele activității extrașcolare din anii 1907—1911 își poate închipui fiecare unde au putut ajunge, dacă în ceilalți ani lucrurile au mers până la admirațiune: Numărul sălilor de clasă apropie cifra de 4.000; numărul dascălilor sporește încă cu mai bine de 1.000; populația școlară atinge la frecvență cifra de 81—88

și la înscriere 128 pentru un dascăl (datele din Oltenia); numărul celor cari frecventează școalele de adulți numai în Oltenia se ridică la 11.000 în 1908 — 1909 și la 14.000 în 1909—1910; toți elevii săteni din cursul superior au câte o mică grădiniță de zarzavaturi, pomi și flori pe lângă casa părintească; școalele elementare de agricultură și de meserii înființate pe la țară nu mai pot cuprinde mulțimea de copii ce vor să se dedea la agricultură și meserii; în multe comune se înființează cooperativele trebuitoare sătenilor și tot felul de asociații; băncile populare se înmulțesc așa că-și ridică capitalul dela 20 la 60 milioane lei, etc., etc.

Nu-s oare acestea adevărate minuni?

III.

Concluzie.

Ca încheiere, nu pot decât să urez ca și acei cari până aci au citicat, în loc de a ajuta noua instituție de educație ce a înființat-o d-l Haret, să recunoască în definitiv, că au făcut toate criticile lor în absolută necunoștință de binele ce e menită să aducă țerii și de ceeace se petrece în alte părți ale lumii civilizate. Mai mult, împreună cu noi și cu țara întreagă, să mulțumească aceluia, care a prevăzut la timp această trebuință și n'a lăsat să se realizeze — pentru nenorocirea țerii — ceeace prevede Eliot într'o scriere a sa asupra datoriei ce avem de a ne interesa cu toții de educarea masselor:

„Sa nu facem — zice el — ca ciobanul care doarme și el când îi dorm oițele și se deșteaptă tocmai când lupul roade din prada sa. Să ne ocupăm din vreme

de educația poporului, căci va veni o zi când somnul lui, pe care se reazămă unii, să nu ne facă a auzi în jurul nostru ronțaituri mai teribile ca ale lupului. Să procurăm din vreme poporului, care traește în întuneric și mizerie, lampa care-i trebuie pentru luminarea conștiinței lui și să-l facem să guste și el din plăcerile vieții, scoțându-l fără voia lui din întunericul și din mizeria în care zace. Aceasta însă s'o facem până ce nu se deșteaptă așa incult și cu sufletul amărit, cum e acum, căci nu de geaba a zis Rousseau, că omul fără cultură e cu mult mai periculos decât fiarele salbatice".

D. CONSTANTINESCU.

Fost inspector școlar al inv. primar.

ALBINA NEAMULUI

Precum albina, această nobilă și delicată insectă, muncește neîntrerupt și în cea mai desăvârșită ordine și neconținut progresează umplându-și căsuța cu frumoși faguri de ceară și cu mierea cea dulce; precum albina străbate dealuri, văi și câmpii întinse, presărate cu flori, apoi cu o măiestrie nemai pomenită și cu o răbdare uimitoare adună și soarbe din fiecare floare materialul care îi trebuie să-și desăvârșească opera la care s'a dat; precum albina nu lasă necercetată nici cea mai mică floricea și din toate suge nectarul ce-i trebuie, devenind pentru noi cel mai bun model de activitate, de ordine și de muncă spornică și folositoare; tot așa putem zice și despre omul, care întreaga sa viață și-a consacrat-o binelui public și propășirii neamului său, pentru care nu cruță nici timp, nici muncă, nici oboseală. Unui astfel de om, care nu se uită la piedicile ce-i sunt în cale și cu o voință și stăruință izvorită din dorul sfânt, ce-l are în inimă, întrebuințează toate mijloacele putincioase, face apel la toate forțele, la toate inteligențele ce-l înconjoară, ca să realizeze binele, — unui astfel de om cu drept cuvânt i se poate zice că este ca o albină.

Dacă și ne gândim la marea operă de regenerare și

propășire a poporului românesc și mai ales a poporului rural, pe care a întreprins-o și în mare parte a reușit a o realiza d-l Spiru Haret în timpul vieții sale, și mai ales cât a fost ca Ministru al Cultelor și Instrucțiunii; dacă ne gândim la felul, cum Domnia Sa a știut să puie în lucrare marea sa operă, primind orice idee — dacă eră bună — ori dela cine ar fi venit ea; dacă ne amintim cum domnia sa a cules toate părerile, până și dela cel mai umil locuitor al acestei țeri, și nu a stat la îndoială și nici nu a făcut caz de înălțimea situațiunii sale sociale, când eră vorba de binele obștesc, apoi cu drept cuvânt putem numi, din punctul de vedere al propășirii naționale pe terenul cultural, național, industrial și economie, pe d-l Spiru Haret *Albina neamului românesc*.

Ca o albină harnică, d-l Spiru Haret a adunat din toate părțile tot ce a găsit că e bun și de folos. A întrebuințat toate mijloacele ce i-au putut sta la îndemână, pentru ca să facă ca poporul rural să înainteze și să-și îmbunătățească și îndulcească vieța.

Între multele mijloace, pe cari le-a experimentat și pus în practică, este și cultura gândacilor de mătase.

Fiind adânc convins, că această cultură poate fi de mare folos poporului, a lucrat pentru răspândirea ei și lucrul său a fost încoronat de cele mai frumoase rezultate.

Cum a lucrat d-l Spiru Haret, ca să aibă rezultate și trainice și folositoare?

Maiestatea Sa Regina Elisabeta a României, adânc atinsă și mâhnită de suferințele populațiunii rurale din cauza foametei din anul 1903—1904, luând parte împreună cu Maiestatea Sa Regele la durerea poporului

și voind din adâncul sufletului să micșoreze pe cât posibil aceste suferințe, și-a zis: *Să căutăm un mijloc nou, ca plugarul român să dobândească parale, cu cari sa-și ușureze nevoile și să-și îmbunătățească viața.*

Și mijlocul, care s'a găsit a fi cel mai bun, a fost cultura gândacilor de mătase de către populațiunea rurală, și țesăturile de mătase cari altădată făceau bogăția acestei țeri.

În acest scop s'a înființat, cu începerea anului 1905 societatea «Țesătorea».

Între primii lucrători și organizatori ai acestei societăți a avut onoarea să fie prenumărat și subscrisul, care, în decurs de trei ani, a condus partea tehnică și instructivă a societății «Țesătorea», urmărind scopul, ca să se formeze cât mai mulți oameni speciali, cari, la rândul lor, să răspândească în popor cultura rațională a gândacilor de mătase.

În acest scop am făcut creșteri model cu peste 80 de preoți rurali, cu elevii seminariști și normaliști din București. Am ținut conferințe preoților din județele Dolj, Mehedinți, Teleorman, Brăila, Covurlui și Tulcea.

Cevă mai târziu însă s'a întâmplat să se suprimă din programul societății tocmai ceea ce era mai important: partea tehnică și formarea de oameni speciali și s'a revenit la vechiul făgaș de a se distribui sămânță la țărani, și aceștia, cum vor putea, să crească gândaci și să vândă gogoșile, cari le vor dobândi în mod întâmplător.

În felul acesta de a lucra, nu se mai ajungea la marile și frumosul ideal urmărit de Maiestatea Sa Regina.

Dar era un ochiu privighetor, care observă și vede

tot, eră albina neamului, care ştiă că numai prin lumină poporul scapă de multele nevoi ce-l apasă.

Cum văzû că societatea «Țesătoarea» părăsește partea instructivă, își luă domnia sa sarcina ca să pregătească elemente, cari să răspândească prin sate cultura rațională a gândacilor de mătase.

În primăvara anului 1908, d-l Spiru Haret a creat la Cassa Școalelor un serviciu aparte pentru sericultură, pus sub conducerea mea. Puindu-mi-se la îndemână mijloacele necesare, am făcut creșteri model de gândaci de mătase cu elevii din ultima clasă a seminariilor din București și Iași, a școalelor normale de Învățători și Învățătoare din București, precum și cu elevele din ultimul an al școalelor profesionale de fete din 22 orașe ale țerii. Cu modul acesta în anul 1908 au părăsit băncile școalelor peste 1.000 de absolvenți și absolvente, cunoscători ai culturii gândacilor de mătase și ai mijloacelor prin cari gogoșile pot deveni comerciable.

Tot astfel s'a procedat și în anii 1909 și 1910.

Aceasta în ceeace privește formarea de elemente nouă, cari, mergând în mijlocul poporului, să ducă cu ei și aceste cunoștințe. Nu s'au neglijat însă nici aceia cari muncesc demult în mijlocul poporului, și de aceea am ținut conferințe practice, am distribuit sămânță preoților și învățătorilor din județele Ilfov, Vlașca, Prahova, Dâmbovița, Putna.

Am mers în mai multe centre ale județului Ilfov, Vlașca și Prahova, și acolo am adunat femeile din împrejurimi, le-am îndrumat spre o creștere mai sistematică, le-am dat sămânță și rezultatele au fost din cele mai îmbucurătoare. Am ajuns să avem comune cari

au vândut gogoși pentru suma de 6—10 mii de lei pe vară.

Aceste frumoase rezultate bănești, marele număr de cunoscători noi ai culturii gândacilor de mătase, au făcut ca în fiecare primăvară să fie atâtea cereri de sămânță de gândaci, încât nici Ministerul Instrucției și al Domeniilor și nici Țesătoria nu pot să satisfacă toate cererile preoților și învățătorilor, cereri pe cari le fac atât în numele lor, cât și al locuitorilor din comunele lor respective.

Înmulțindu-se numărul cunoscătorilor acestei culturi, pătrunzând în pătura poporului sfaturi practice și foloșitoare, obținând cultivatorii rezultate bune cu creșterile lor, s'a creat un puternic avânt pentru cultura gândacilor de mătase, pentru țesăturile de mătase și pentru vinderea gogoșilor pe bani. Cei cari au contribuit la ajungerea acestui rezultat se pot bucura că au reușit să dea poporului un mijloc nou de câștig. Și unul din acei bărbați este fără îndoială și d-l Spiru Haret.

Și ca să se vadă cât folos aduce unei familii, dacă crește gândaci de mătase, voi arată câteva date:

Dacă o femeie crește 5 grame de sămânță, obține între 10—14 kg. gogoși, cari, vândut ea 2,50 — 3 lei kg., îi produc între 15—30 lei.

Dacă însă trage borangicul depe gogoși dela 10—12 kg. obține 1 kg. de borangic, care, vândut, îi produce 40—60 lei.

Iar, dacă femeia e harnică și transformă cu răsboiul de țesut borangicul în pânză de borangic și o vinde, obține cel puțin 100 lei. Din aceste cifre se vede lămurit, că cu cât o femeie muncește mai mult, cu atât și câștigă mai mult.

Ceva însă și mai mult, creșterea gândacilor se face foarte ușor, într'un timp iarăș foarte scurt, 6 săptămâni și în timpul primăverii, când țăranii nu sunt ocupați cu munca câmpului; iar îngrijirea lor se poate face și de copii ca și de bătrâni.

Iată cum albina neamului nostru și-a cunoscut și și-a îndeplinit foarte bine rolul de culegător a tot ce este bun și folositor pentru popor.

Fie, ca munca, priceperea și dragostea domnului Spiru Haret pentru tot ce a fost spre folosul neamului să găsească mulți imitatori, iar domnia sa să se bucure și să se înveselească de frumoasele roade ale muncii sale neobosite, precum albina se bucură când își vede stupul plin cu miere; iar generațiunile viitoare să iea pildă de muncă dezinteresată, de dragoste de neam și de un nețărmurit patriotism.

Preotul Iconom C. IONESCU.
Profesor secundar în București.

HARET ȘI TEATRUL NAȚIONAL

Sunt oameni cari nu se prăpădesc prea mult după teatru. Au și ei dreptățile lor. Teatrul este un gen literar cu însușirile lui netăgăduite, un gen care—pentru multe cuvinte—va fi totdeauna la modă, ursit, din pricina aceasta, să facă veșnic progrese; un gen binefăcător, dacă vrei, și pentru autor și pentru public, căci silește pe cei dintâi să-și îndrepte privirile în altă parte decât în spre persoana lor și pe public să întregească cu mintea tot ce nu i se poate spune deadreptul în formă dialogală și în răstimpul de câteva ore al spectacolului... Intr'un cuvânt, nu dela mine vă puteți aștepta să auziți osânda celui mai social, celui mai educativ dintre genurile literare, acelaia care s'a declarat, mai ales la noi în țară, dușmanul cel mai neîmpăcat al jocului de cărți, genul cel mai complet, căci în el mai toate puterile sufletești ale omului își găsesc întrebuințare, — artă muzicală și artă plastică totdeodată, plăsmuire minunată a minții, în care și-au dovedit puterile Shakespeare, Molière, Ibsen...

Dar sunt oameni căroră nu le place teatrul. Ei zic :

«Teatrul e o distracție nocturnă și nouă ne place să ne culcăm de vreme. Dacă, cel puțin, am fi în Germania, cortina s'ar ridica la 6¹/₂, la 7 și ne-am putea împrăștiă

pe la 10. La 11 am fi în pat. Nici sănătatea, nici treburile noastre n'ar pătim. Cine pierde seara, pierde și dimineața. Noi Românii luăm masa la 7 $\frac{1}{2}$ trecute. Înainte de 8 $\frac{1}{2}$ nu putem pleca de acasă și încă trebuie să ne grăbim, să înghițim repede, să ne îmbrăcăm și mai repede, să fugim sau să luăm o trăsură... Și încă nu izbutim niciodată să ajungem la vreme. Supărăm pe alții, ori alții ne supără. De aceea ne e mai folositor și mai drag să ne îndreptăm spre altfel de petreceri ale minții. Un volum de versuri sau de povești ne ține mai mult de urât și ne ostenește mai puțin. Il citim întinși, tolăniți, desbrăcați, îl începem când vrem, îl întrerupem când vrem, îl mai luăm și deacapul... În sfârșit se mlădiează după nevoile, după firea, după caprițiile noastre, pe când Teatrul cere să ne mlădiem noi după dânsul... Teatrul e bun din când în când și mai ales pentru cei... fără copii și fără treburi»...

Primum vivere.

Alții sau aceiași adaug:

«... Și nu mai dăm nici leul la trăsură. Cum «leul»? Leul la dus, leul la întors, leul la vestiar, jumătatea de leu, bacșiful vânzătorului de programe... și de multe ori câțiva lei la ieșire, la cofetăria sau la berăria cea mai apropiată. Și uitam tocmai... biletul... biletele, mă rog... suntem trei, suntem patru... nu ne putem duce toată lumea la galerie... suntem cunoscuți, ocupăm o situație în societate, nu ne putem duce nici la stalul al treilea... nici la al doilea... suntem o nație îngâmfată, deșertă... știm bine că trebuiesc îndreptate lucrurile, că au să se îndrepte, dar nu ne veți cere să le îndreptăm noi într'o singură seară... Astă

seară, își vor șopti încet, mâine ne vor arăta cu degetul, se vor obișnui să ne spună: «*calicii*»!.. Va să zică, să socotim: Un leu și cu un leu fac doi, și cu vreo doi fac patru, și cu biletele cincisprezece sau douăzeci... Știți dv. că pe noi bieții funcționari, sau bieții profesori, sau și mai bieții militari, o seară de teatru ne costă întreținerea noastră pe mai multe zile?... Ce ne-am face noi, dacă n'am cunoaște personal pe cutare funcționar al Teatrului ori pe cutare artist?... Trăească biletul de favoare!.. El aduce cea mai multă lume la Teatru și... cele mai multe aplauze artiștilor... — Romanul ori volumul de versuri costă trei lei și cincizeci, cel mult... ba îl putem cumpăra într'o ediție populară — cine ne vede? — și îl avem pentru mai multe seri, ni-l putem trece unii altora... Și nu plătim nici transport, nici vestiar, nici sănătate.

«Teatrul este o instituție pentru cei voinici, pentru cei singuri pe lume, pentru cei cu dare de mână; mare deosebire între el și școala propriu zisă, cu care îi place să se confunde: e școala unei elite...

— «A cui»? Întrebă batjocoritor o a treia categorie. A unei elite? Romanul, mă rog, și nuvela, și colecția de poezii sunt genurile literare ale adevăratei «elite», căci, în singurătatea lecturii cu mintea mea, pot străbate deadreptul în aceea a autorului și îmi pot închipui, în mod desăvârșit, lumea lui ideală. Pe când la teatru, un actor slab îmi strică dintr'o dată cea mai izbutită plăsmuire... Și câți actori minunați avem, mă rog, la teatrul nostru? În afară de X și Y, buni și aceia, câteodată, în unele piese, în anume bucăți, câți se pot lăuda cu darul de a ne face să uităm cu desăvârșire

urita «lume exterioară», pe care am lăsat-o în mâna biletierului de afară? Cei mai mulți sunt par'că plătiți să ne readucă acea lume. Dacă un roman sau un volum de versuri minunate nu produc asupra-ți toată impresia pe care sunt ursite să o producă, e din vina ta; dar dacă un capo d'operă dramatic te lasă rece la scenă e, de cele mai multe ori, din vina altora».

Deci vătămare a sănătății, cheltueală, decepție...

* * *

Nu pentru toate aceste diferite cuvinte, Haret se simte puțin atras spre teatru.

E drept că puțini duc o viață mai igienică decât dânsul. Soarta nu a vrut să-l înzestreze cu o sănătate la înălțimea meritelor lui. Firea lui e plăpândă și are nevoie să fie veșnic supravegheată. Dacă nu o știe toată lumea, e că nimănui nu-i place mai puțin decât lui Haret să se dea în vileag. O răceală căpătată acum treizeci și mai bine de ani, printre străini, și datorită puținelor mijloace de traiu și vegherilor studioase, l-au silit de timpuriu pe Haret, care iubiă teatrul și știă pe dinafară tot textul muzical al operelor italienești de pe acea vreme, să ia măsuri serioase de păstrarea sănătății pentru tot restul zilelor. Primul doctor român în științe, autorul «Mecanicei sociale», împrăștiatorul luminii și al dreptății la sate, a suferit mult în timpul tinerețelor sale. Grăbit să-și termine studiile mai repede decât alții, bucurându-se de mijloace materiale mai restrânse decât alții, silit, ni se spune, să-și retrimită o parte din acele mijloace în țară, Haret n'a șovăit un singur moment să se jertfească... Și de aceea el nu-și poate

îngădui luxul unor vegheri sistematice. Prezența lui la teatru—mai ales în loja ministerială — este, de fiecare dată, câte o jertfă nouă.

«Mai ales în loja ministerială». Dacă sănătatea lui îl povățuește să se culce de vreme, ocupațiile lui îl silesc să se scoale de dimineață... mai ales când e ministru. El e cel dintâiu sculat dintre toți funcționarii săi. Odată, Teatrul Național avea nevoie de verificarea și de aprobarea repede a bugetului său anual, fără de care nu se putea începe, a doua zi, noul său exercițiu. Haret nu e dintre acei cari păstrează săptămâni întregi bugetele unei instituții și le dă îndărăt fără să fi avut vreme să le studieze. El vede tot, supraveghează tot, verifică socotelile până la o centimă. Bugetele i-au fost înaintate astă seară la 9. Ministrul eră ostentiv peste măsură. A doua zi de dimineață, la 8, direcția Toatrelor primiă bugetul său controlat, verificat, însemnat cu roșu. Deopotrivă de harnic și de conștiincios eră cu toate despărțămintele administrației sale. Și de aceea subalternii lui erau harnici și conștiincioși, și de aceea treburile Ministerului nu rămăneau niciodată în întârziere. Haret se sculă la 5 și toată ziua nu eră altceva decât ministru. Va fi pilda lui urmată vreodată de vreun ministru al Instrucțiunii Publice?

Între un ministru care ar veni regulat seara la teatru, dar nu s'ar ocupa de treburile Teatrului și altul care se ocupă de ele până în zori, fără să-și petreacă nopțile la spectacul, pe care l-ați alege dv.?

— Haret nu iubește prea mult teatrul și din altă pricină. Acest om rezervat e un sentimental, acest om de știință e un milos, acest solitar trăiește, în singurătatea lui,

toate suferințele semenilor. Bunătatea sufletului său are un chip anume de a-și înfățișa teatrul. El e supărat pe acest gen din pricina întrebuintării neome-nești pe care-și îngăduie să o facă cu omul. În pictură, elementul material de care se slujește artistul este pânza, desemnul, vâpseaua; în sculptură, piatra; în muzică, sunetul. La teatru, omul însuș, omul întreg, cu sufletul și cu trupul său. Haret nu poate domoli răsvrătirea ce naște în sufletul său bun la priveliștea semenului său coborât în rândul elementelor materiale. Acest semen, care joacă dinaintea noastră, are dânsul tot ce-i trebuie, acasă la el, ca să i se poată pretinde să se învâртеască înprejurul nostru, cu îndatorirea de a ajuta la digestia noastră sau la descrețirea frunților noastre? Starea lui adevărată sufletească se va fi potrivit oare cu aceea pe care i-o impun acum autorul, direcția, publicul?... E destul de răsplătit el cu plata locurilor ori chiar cu aplauzele noastre?... Există vreo răsplată pentru dânsul?... Și nu e lucru împotriva firii și nu e crud să pretinzi dela niște oameni în vârstă să rememoreze, cuvânt cu cuvânt, un text străin, atunci când firea cere să judece cu propriile ei puteri și să-i silim să intre astăzi într'o stare sufletească străină, mâine în altă stare străină, — și cu totul contrarie?

Sunt erori cari fac cinste minții omului. Isus însuș nu vrea să-și dea seamă de frumusețile templului din Ierusalim, când se gândia la mizeriile ce se adăpostesc într'însul. Haret, care nu vrea să fie Isus, asistă totuș cu mâhnire la o piesă de teatru și cu cât piesa e mai veselă, cu atât îl mâhneste mai tare. Bunătatea lui stă deasupra sensibilității lui dramatice. Sub cuvânt că e spectator, el nu se poate hotărî să înceteze de a fi om!...

«Ciudată stare sufletească»! se va zice; și nu se poate mai anti-teatrală, dar din care trebuia să iasă printr'o ascunsă înălțuire a gândurilor tocmai fericirea artiștilor teatrului!...

— În sfârșit, dacă Haret e bun, el are o însușire care depășește bunătatea lui, e seriozitatea gândului. E un om cu inimă, dar înainte de toate un om cu minte, care știe de fiecare dată încotro trebuie să-și îndrepte bunătatea lui, și un iubitor de țară, cum nu sunt mulți în lumea aceasta. El știe că teatrul e o nobilă și instructivă distracție, dar o distracție, că țara noastră e mică, proaspătă, plină de păcate de ale strămoșilor și de ale noastre, și că, înainte de a ne gândi la Teatru, sunt atâtea lucruri bune de făcut în țara Românilor. Acest «cel mai bun ministru de instrucțiune, pe care l-a avut și-l poate avea țara aceasta», cum l-a numit într'unul din rarele sale momente de dreptate un publicist, și-a făurit dela început un ideal care să-l călăuzească în cariera lui de ministru și și-a întocmit un rost pentru înfăptuirea neturburată a idealului. El și-a zis: Pe pământul acesta sunt peste 5 milioane de Români, cari duc greul vieții, cari sunt sprijinul țării acesteia, fără de cari nu se poate închipui țara aceasta, materia primă din care se va zămisi România cuminte de mâine, și cari totuș — firește nu din vina lor — trăesc într'o ticăloșie sufletească și materială așa de mare, încât oricât de repede le-am veni în ajutor, tot nu e prea de vreme și ori cât de numeroși ne-am pune la muncă în folosul lor, tot suntem prea puțini. Acesta e elementul țărănesc, cel mai sănătos și cel mai cumpănit, cel mai răbdător și cel mai

harnic, cel mai numeros și cel mai dat uitării. Nedreptate și primejdie! Să ne ocupăm deci de toate straturile sociale ale acestei țeri, dar înainte de toate, și cu mai multă râvnă și cu mai multe jertfe, de stratul dela țară; să vorbim despre Universitate, despre Atenee, despre Teatre, despre Pinacoteci, despre tot ce vreți, dar să ne îndreptăm mai toate puterile minții noastre și să întrebuițăm mai toate clipele hărniciei noastre spre îmbogățirea, luminarea și ridicarea țăranului. Bănci populare, obștii satești, șezători, cursuri de seară pentru cei în vârstă, grădini școlare, tovărășii agricole între învățători și săteni, luptă anti-alcoolică, biblioteci populare, și înainte de toate școli, tot mai multe școli, tot mai bune, până vom avea toate școlile de cari se simte nevoie, până le vom avea desăvârșite, cu maștri din ce în ce mai pricepuți, dar deocamdată cu maștri și mai puțin pricepuți, căci mai bine să înveți să citești dela un maestru nedesăvârșit, decât să nu înveți dela nimeni,—cu localuri din ce în ce mai potrivite, dar deocamdată și mai cum dă Dumnezeu, căci mai bine să înveți carte sub un acoperământ oarecare decât să nu înveți nicăierea.

În mijlocul acestor îndeletniciri de suflet destoinic și sfânt, în fața unei mentalități așa de conștiente, așa de hotărâte, așa de bine îndrumate, îți e greu, ba îți e cu neputință să vorbești prea mult despre Teatru, să dai Teatrului toată însemnătatea pe care o are în sine, dar pe care nu poate să o aibă deocamdată, cel puțin oficial la noi, în starea de înapoere socială în care suntem. Nu Haret ar fi consimțit să încarce bugetul Statului cu cheltuieli de prisos ale Teatrului Național, să plătească, bunăoară, pe dedesubt—cum spun unele guri rele că

s'ar întâmplă, în momentul de față, într'o anume țară— din fondurile secrete ale Statului, lefurile și polițele trecute ale unor artiști minunați, angajați, așa, pe neașteptate, cam târziu și cam în contra legii, de către o primă scenă subvenționată «Să găsim Teatrului Național alte mijloace» ar fi zis el, Teatrul Național nu se poate bucura, în împrejurările de față ale țerii, de un spor de subvenție. Banul țerii trebuie întrebuințat mai ales în folosul acelor instituții de cari se folosește Țara întreagă . . . Pe urmă să vină rândul acelor instituții de frumoasă distracție, dar distracție, de care se bucură o parte restrânsă a țerii, orașele, și poate chiar o parte cu totul neînsemnată a orașelor.

* * *

Artiștii Teatrului Național și publicul n'au avut a se plânge prea mult de pe urma acestei stări sufletești sănătoase a ministrului . . .

Chestiunea Teatrului Național avea nevoie — și poate are iarăș — la noi în țară, să fie deslegată mai mult negativ. În alte părți, întrebarea e: Ce trebuie să fie teatrul? Noi să ne întrebăm mai întâiu ce nu trebuie să fie. Haret n'a vrut ca teatrul să fie . . . sau să mai fie . . . cum să zic? . . . Bunăoară el n'ar fi îngăduit să se petreacă într'o instituție, și cu un personal și sub o administrație a statului lucruri cari să semene cât de departe cu o necuviință sau cu o necorectitudine. Bunăoară, sub ministerul său, scena Teatrului Național încetase să devină un fel de Piață publică și cabinele artiștilor de amândouă sexele niște simple pretexte de vizite, de întâlniri, de convorbiri prea calde, de felicitări prea sentimentale, de distracție pură sau . . ., impură. El nu s'ar fi învoit

niciodată — în altă ordine de idei ca, pentru considerații politice, sau personale, sau numai din spirit de contrazicere față de un guvern precedent, să lase să funcționeze la Teatrul Național, pe sub mână, un slujbaș, mare sau mic, sub formă de numire oficială sau sub formă de contract, zic, un slujbaș îndepărtat, adică «destituit», sau, și mai limpede, «dat afară», de comitele amândouă ale Teatrului pentru greșeli mărturisite de rea manipulare a banilor Teatrului. Va să zică asemenea lucruri au avut loc după dânsul? . . . Noi zicem azi: Haret *nu* ar fi îngăduit-o. . . Deci *nici un fel de incorectitudine!*

Multe lucruri pot ieși din singura îndepărtare a unor rele. Un dușman a lui Haret scria odată batjocoritor într-o foaie zilnică, în «Dimineața», dacă nu va fi fost în «Adevărul»: «Nu mai avem un Teatru Național, ci un *Seminar* al Teatrului Național». . . Cum, mă rog? Un «Seminar»? Dar trebuie repetit și trebuie înfiat cuvântul. A fost o poreclă?

Noi am schimbat lângă Balcani

Porecla în renume

Cum alții au încăpățânarea și mândria vinei, așa trebuie odată avută încăpățânarea și mândria binelui. Va să zică da, Teatrul Național trebuie să fie un *seminar*. Nu se pretinde că Teatrul Național este o *școală*? . . . un *templu* al artei? . . . Școală dar, templu, adică înlăturare, curățire, măturare din concepție, din procedeele și din personalul Teatrului a tot ce nu aduce a Școală și a Templu . . . «Dar suntem *oameni*», veți scălda-o dv... În afară de teatru, cât vreți, și oameni, și mai jos, . . . dar în teatru suntem educatori și suntem preoți . . . Și prin urmare cel mai mare merit al lui Haret va fi fost de a fi vrut, din capul locului, să împrăștie o anume atmosferă dela Teatru.

De aci, o întreagă nouă concepție a repertoriului . . . Cum trebuie să fie repertoriul? *Cuviincios*, înainte de toate, adică în nici un fel de ceartă, fățișă sau ascunsă, cu regulile bunei cuviințe și ale apucăturilor cinstite; *sănatos artistic* în același timp, adică înălțător, educativ . . .

— Domnule Director, întrebă, anul trecut, un părinte neliniștit, la telefon, ce se joacă diseară la Teatrul dv?!

— Judecătorul din Zalamea, D-le . . .

— Pot să-mi aduc și fata?

— În toate serile, puteți să aduceți pe domnișoara . . .

— Va să zică, s'au schimbat lucrurile la Teatrul Național?

— S'au schimbat . . . nițel, așa . . .

Firește. În toate serile trebuie să poată veni și fetele. Teatrul e o școală, un «seminar» și o biserică. Mai e de întrebat dacă au drept să vie copiii la școală și la biserică? . . . Contrariul nu e permis . . .

Sub ministerul lui Haret s'au jucat la «Teatrul Național»: *Heidelbergul de altă-dată* de Wilhem Meyer-Förster, *Guérin Notarul* de Émile Augier, *Don Carlos* de Schiller, *Un Faliment* de Bjornstjerne-Bjornson, *Regele Lear* de Shakespeare, *Electra* de Sophocle, *Judecătorul din Zalamea* de Calderon dela Barca, *Revizorul* de Gogol, *Corbii* de H. Becque, *Brândușa* de Brieux, *Prostul* de Fulda, *Modelul* de Bataille, *Amorul veghiază* de Cailhavet și De Flers, *Zile de sărbătoare* de Carlo Bartolazzi, *Nepoftitul* de Tristan Bernard, *Portofoliul* de Octave Mirbeau, *Păsări călătoare* de Donnay, *Invingătorii* de Fabre . . .

— Și au avut succes toate piesele acestea? — Ce înțelegeți d-v. prin succes? Dacă a venit lumea la

Teatru ? A venit de sigur. Mult mai mult de cum venia înainte la «Jozeta», atât cât se poate veni azi la noi la Teatru. Dar pentru Teatru, acest succes a fost secundar.

Izbânda lui cea mare a fost că și-a văzut parterul și lojile pline de persoane cuminiți, cari nu vizitau prea mult teatrul în vremuri: profesori, militari, medici, magistrați . . . tot ce dorește să se instruească cel puțin atât cât să petreacă . . . Cassa teatrului nu trebuie judecată în sine; șa e o măsurătoare sau un puls al interesului pe care-l arată publicul pentru mișcarea teatrală.

. . . Dar cine zice că teatrul nostru nu trebuie să fie și *național*? În ce măsură? În cea mai largă măsură, într-un cât e vorba de limba ce se aude de pe scenă, în măsura puterilor noastre dramatice, în ce privește însuș repertoriul. Nu orice piesă românească e și *națională*, adică aparține, prin aceasta chiar, națiunii întregi, face fala națiunii întregi, ci numai o piesă românească bună. Cele rele aparțin numai autorilor. Deci teatrul nostru nu ar fi mai *național* dacă într'însul s'ar jucă numai un șir de piese românești reci, fără intrigă, fără analize sufletești izbutite și scrise într-o limbă imposibilă. Ba chiar s'ar aduce un serviciu rău artei noastre dramatice, într-un cât s'ar deprinde autorii să fie mediocri și s'ar corupe gustul publicului. Menirea Teatrului nu e de a încuraja orice producere indigenă, ci de a pregăti, printr-o alegere din ce în ce mai severă, un repertoriu de seamă care să nu plece fruntea, rușinat, în fața capodoperelor literaturilor dramatice străine. Va să zică literatura dramatică națională e una și deșărtăciunea personală a cutărui autor, deputat, gazetar, profesor, cu totul alta; socotim dar mai *național*, mai *românesc* pe «Regele Lear» al lui Sha-

kespeare, pe «Judecătorul» lui Calderon, pe «Guérin Notarul» al lui Augier, din cari acești minunați autori au înlăturat tot ce aparțineă prea mult timpului și mediului în care au scris, spre a ne redă pe *om*, așa cum l-au cunoscut ei și cum îl întâlnim și noi astăzi, decât cutare producție a unui pământean grăbit și incult, care crede că poate pregăti în câteva săptămâni, cu simpla lui neiscusință, o hrană sufletească îndestulătoare publicului.

Vorbim la largul nostru. Sub ministerul lui Haret s'au jucat piese românești tot mai numeroase și tot mai izbutite. Nu toate câte s'au prezintat Direcției (*inde irae!*), nici toate cele jucate desăvârșite, dar însfârșit cele mai bune din câte s'au înfățișat, — toate cuviincioase, toate frumos scrise, înfățișând fiecare un număr de însușiri și un progres adevărat față de încercările dramatice anterioare. S'au jucat: «Trilogia» lui Barbu Delavrancea, *Apus de Soare, Vișorul, Luceafărul*, — *Chinul* d-lui Al. G. Florescu, — *Jertfa* d-lui Miclescu, — *Înșiră-te Mărgărite* al lui Victor Eftimiu, — *Romeo și Julietta la Mizil* al lui G. Ranetti, precum și primele încercări dramatice ale d-lor M. Sadoveanu, P. Locușteanu, Z. Bârsan, N. Pandelea, C. Rădulescu-Motru, G. Diamandy, de Herz (1). Unele bune, altele mai puțin bune.

Ceeace a fost însă totdeauna la înălțime a fost limba auzită pe scena Teatrului. Meritul ei revine lui Coșbuc, lui Brătescu-Voinești, lui E. Gârleanu, lui B. Hétrat, lui

(1) Barbu Delavrancea, I. Miclescu, G. Ranetti, Al. Florescu... chiar, odată, Mihail Polizu-Micșunești...; iar, în Comitetul de Lectură, numit în puterea nouăi legi a Teatrelor, DD. Duiliu Zamfirescu, Al. Florescu, D. Evolveanu... Nu se poate zice că, sub ministerul lui Haret, s'a făcut politică la Teatrul Național.

Ovid Densușianu, d-rei Miller-Verghy, lui M. Sadoveanu, lui N. Dunăreanu, lui G. Ranetti, tuturor scriitorilor români, buni mănuitori ai condeiului, cărora li s'a încredințat traducerea capo-d'operilor străine. Suntem încântați că, luând modelul celor ce se făptuiau la Teatrul Național din București, sub ministerul lui Haret, actuala Direcție Generală a Teatrelor are de gând să se adreseze mai departe «scriitorilor», că d-nul Emil Gârleanu va urma — firește! — aceeaș sistemă la Craiova, că d-nul Davila el însuș, alături de traducătorii săi clasici, DD. Grant, Vasile Enescu sau Emil D. Fagure, se mai adresează și d-lor St. Iosif, D. Anghel... «Se înțelegea dela sine!».. «Cui trebuiau să se adreseze Direcțiile?».. «Poate cineva mână limba mai bine decât scriitorii cu renume, veșnic deprinși cu dânsa?» «Ce filosofie grozavă dar, că s'au îndepărtat traducătorii nechemați?» «Eră așa de simplu...»

Oul lui Columb!...

* * *

— Directore», scriă într'o zi fostul ministru al Instrucției «am auzit că *Sirena* d-lui Bârsan e o piesă imorală, în care se arată viața unei femei ușoare, cu toate peripețiile ei, — și că în sală erau multe eleve de-ale școalelor noastre secundare. Fii bun de mă lămurește în această privință...»

Căci Haret, care nu se amestecă în numirile slujbașilor Teatrului, nici în măsurile disciplinare ale Direcției și care trimetea, în plic, Direcției, toate reclamațiile cu privire ba la distribuțiile de roluri, ba la cheltuelile de toaletă..., găsiă, dimpotrivă, că eră de datoria lui de ministru de a aplecă urechia oridecâteori i se vor-

biă de prestigiul și de bunacuvință a instituțiilor noastre de cultură.

Piesa d-lui Bârsan păcătuia, ce e dreptul, prin desnodământul ei, și d-na Bârsan, care interpretează primul rol, lăsa să se nască o mică neduinerie în mintea publicului, dar piesa nu se răzvrătia împotriva nici unei reguli a moralei. Fruntea ministrului a putut fi ușor descrețită...

* * *

Haret a dat Teatrului Național nu numai o îndrumare mai cuviincioasă și mai națională, dar și mijloace mai multe de traiu. Aceasta nu dezice cele ce spuneam la început, că preocuparea Teatrului a fost pentru dânsul secundară și că, cu nici un preț, nu s'ar fi învoit la o sporire a subvenției din partea Statului? Dar cine vorbește de subvenție? Neapărat că a te îndrepta pentru toate nevoile la Stat e o teorie ușoară, primejdioasă, învechită. Vorba lui Harpagon, om cuminte în felul lui: «A găti bucate multe cu bani mulți, aceasta o poate face oricine; meritul e a găti mult cu bani puțini...»

Pentru a fericii o instituție nu trebuie bani mulți, ajunge... minte multă. Haret a izbutit, an cu an, din partea modestă ce venia Ministerului său la încheierea anului bugetar, din împărțirea excedentului anual, să acopere vechiul deficit de 72 de mii de lei ce apăsă asupra Teatrului Național, sub forma unui bir apăsător de 4.500 de lei, plata dobânzilor — această sumă a fost trecută apoi la paragraful «montărilor» — și din capitalul sărăcăcios de reparații al Ministerului de instrucții, să refacă scena Teatrului Național, ce sta să cadă, să reînnoiască lemnăria vechii galerii, în primejdie să ardă, să

reimprospăteze mobilierul lojilor de rangul I, gata să ne facă de rușine ; a dat ordin să se repare caloriferele Teatrului Național și să se ia cele mai grabnice măsuri de apărare ale localului Teatrului împotriva focului, prin instalarea unor lămpi de siguranță model, a unor guri de apă și a unor uși de fier, între scenă și sala de spectacol...

— Dar iată cea mai mare binefacere pe care au cunoscut-o, bănește teatrele subvenționate sub ministerul său : Venitul lor a fost sporit deodată cu mai bine de o sută de mii anual, și această sumă nu înfățișează decât un început. Din ce s'a produs acest spor ? Din nimic. Dintr'un mic bir de o jumătate de centimă— (microscopic)—asupra biletului de intrare până la cincizeci de bani, de un leu asupra biletului de intrare de douăzeci de lei... aplicat tuturor vizitatorilor cafenelelor — concertelor, circurilor, panoramelor, cinematografelor, varietăților, reprezentațiilor dramatice și lirice în limbi străine... Cine e așa de sărac, încât să nu-și poată îngădui acest sfânt tribut de o jumătate de centimă?... iar dacă e destul de bogat, încât să-și poată îngădui luxul unui bilet mai scump de douăzeci de lei, îl va apăsa oare prea mult mica taxă suplimentară de 5 %?... Și nu e drept ca toți câți se hrănesc dintr'o artă inferioară și toți câți se hrănesc dintr'o artă străină să-și plătească cel puțin omagiul lor de vasalitate către arta dramatică înălțătoare și românească, dar pe care nu o poate întreține prea mult sudoarea frunții țăranului?...

* * *

În sfârșit, sub ministerul lui Haret, s'a dat o nouă ființă legală teatrului.

S'a vorbit așa de mult împotriva nouăi «Legi de organizare și administrare a Teatrelor din România». Un jurist eminent spunea cu mare talent în Senat, că nicăieri ca în acest proiect nu se vedește mai bine «mentalitatea liberală»!.. «Ei cred că legile pot crea oameni, pe când oamenii trebuie să existe înaintea legilor». Pe când vorbeia, îmi treceam prin minte întrebarea lui Bolintineanu:

Mă înșală auzul, ori eu am un vis?

Cum ? un jurist crede în adevăr că legile trebuie să aștepte mai întâiu nașterea oamenilor perfecți? Dar eu cred tocmai că oamenii desăvârșiți n'ar mai avea nevoie de legi. Poate a vrut să zică venerabilul senator, că legile sunt deșerte, dacă nu se aplică sincer, și atunci e vorba numai de «aplicabilitatea legilor». Ori a vrut să zică poate că «talentele» se nasc în afară de legi ? Dar atunci afle domnul Senator, că dacă anume împrejurări din afară pot cu greu să nască un talent, îl pot cu cea mai mare ușurință distruge, și că, potrivit încurajărilor pe cari le primesc din partea publicului diferitele genuri literare, ele pot hotărî o îndrumare ori alta a talentelor. Bunăoară, noi avem până acum nuveliști și poeți lirici, în mare număr, din pricină că nuvela și poezia lirică erau genurile cele mai răsfățate de public și că numărul mic de reprezentații [al pieselor românești la Teatrul Național îndepărtă pe cât mai mulți scriitori ai noștri de teatru. Dar cu măsurile de îndreptare ce sunt prevăzute în noua lege a Teatrelor, cu îndatorirea pentru Direcțiile Teatrelor Naționale de a jucă piese românești sau într'o limbă românească îngrijită, cu sporirea ușoară a «tantiemei», cu premiile

literare mărunte ce le va împărți «Comitetul de lectură» la fiecare doi ani, și mai ales cu premiul cel mare, pe care-l vor decerne «Comitetele Reunite» la fiecare cinci ani (50 de mii de lei, mă rog ! — nu există instituție literară, care să îmbărbăteze talentele prin asemenea îmbolduri), se va izbuti. . . nu să se creeze talente «în virtutea legii», ci să se abată unele din talentele, cari s'ar fi îndreptat bucuros altă dată în spre poezia lirică sau roman, și în spre teatru, în virtutea. . . da. . . a «îmboldurilor *materiale* ale legii.» . .

Mulțumită aceleiaș legi, scenele subvenționate dela Craiova și dela Iași au fost pentru întâia dată recunoscute ca teatre de stat și au primit o organizare identică cu aceea a întâiei noastre scene;—s'a hotărât că toate aceste teatre sunt instituții de cultură sănătoasă națională; s'au scos din izolarea în care trăiau până acum, departe de orice legătură și de orice povățuire din partea celorlalte instituții de cultură, s'au prins cu legături puternice de Academia Română, pe de o parte, de Facultățile de litere pe de altă parte, cari-și vor trimite de aci înainte solii lor și-și vor spune cuvântul lor ascultat în sfaturile teatrelor naționale;—s'au creat perspective nouă de înaintare și propășire artiștilor dramatici prin întocmirea unor trepte ierarhice numeroase și a unor premii anuale, răsplătitoare a darului și a hărniciei lor; s'a dat artiștilor dreptul de a figura în «Consiliile *lor* de administrație» și în «Comitetele *lor* de lectură»; li s'a dat rangul social al membrilor învățământului, prin dreptul de a putea fi membri ai «Cassei de Credit și Economii a Corpului didactic»; li s'au sporit simțitor salariile*);

*) În 1907, un artist societar de clase I primiă 450 de lei; azi 650, mai mult decât un președinte de tribunal, decât un locotenent-colonel,

li s'au asigurat bătrânețile, acestor temperamente vi-sătoare și puțin chibzuite în ale vieții, — prin nouăle mă-suri privitoare la pensii, cari le prevăd condiții de re-tragere la pensie mai omenеști decât ale tuturor slujba-șilor publici *de pe lume*.

* * *

Aceasta este opera teatrală a celui mai neteatal ministru din câți s'au perindat vreodată la despăr-țemântul Instrucției publice.

Un cuvânt însă pe care-l așteaptă de mult timp cetitorii:

Cari sunt meritele și răspunderile lui Spiru Haret în toată această nouă înjghebare a Teatrului, care e *partea lui*, în noua mișcare întreprinsă? Ați priceput: partea cea bună. El a fost, prin întregul gândirii și activității lui, inspiratorul apropiat sau îndepărtat, povățuitorul și sprijinul de tot minutul al celor făptuite. Mănată de do-rința de a săvârși o lucrare folositoare, luând de pildă figura măreață a ministrului, fosta Direcție n'a avut vis mai frumos decât acela de a săvârși un capitol modest din strălucita operă de reîmprospătare sufletească a po-porului nostru prin adevărata cultură, pe care dânsul o întreprinsese. Aceasta e premisa, din care cea dintâi decurge ca o concluzie ; una e teorema, cealaltă corolarul.

Nu-l întrebați pe Haret. Cu modestia lui obișnuită, el va declină orice colaborare, ori de câte ori veți aduce laude acestei opere ; cu cavalерism, și-o va luă asupra lui, de veți atacă-o.

POMPILIU ELIADE

Profesor Universitar.

decat un profesor universitar titular), plus oarecari despăgubiri de toaletă. Nici un artist, fie cât de începător, nu poate fi retribuit cu mai puțin de 150 de lei lunar la București, cu 100 lei la Iași și la Craiova ; în 1907 pri-miau... câteodată, mai puțin de jumătate.

TEATRUL ȘCOLAR

Intr'o Duminică din Noemvrie a anului trecut, sala Teatrului Național din Craiova gemea de școlărimă de cursul secundar: băieți și fete. Staluri, loji și galerie erau pline numai de copii, în tovărășia profesorilor și profesoarelor lor.

Un neastâmpăr cuviincios frământă pe acești privitori, cari așteptau cu nerăbdare începerea spectacolului și o veselie fără margini strălucia pe fețele lor.

Multă însemnătate își dădeau elevii, chiar și cei mai mici, fiindcă, de data asta, o astfel de sărbătoare fusese pregătită numai în cinstea lor. Fusese prin urmare socotiți drept oameni mari. Individualitatea li se afirmă mai lămurit în fața societății și încrederea în sine le sporiă.

Ședeau unii, nu e vorbă, cam stângaciu prin loji, neștiind tocmai bine ce să facă mâinilor, dar silința la carte și cumințenia, care îi așezase, spre răsplată, în acele locuri, le umplea sufletul de mulțumire și de mândrie.

Părinții și profesorii priviau cu drag și duioșie la tinerele odrasle: speranța neamului.

Eră o lume de fericiți! . . .

* * *

Trei lovituri răspicate se aud pe scenă. Murmurul din sală amuțește. Cortina se ridică.

«A! iacă mintă creață și cimbru și sulcină
 «Și ierburi de câmpie și plante de grădină.

«
 «

prinde să vorbească Geta, sclava lui Scaurus din «Fântâna Blanduziei» a lui Alecsandri.

Cu încordare puternică urmăresc ascultătorii desfășurarea întâmplărilor și ropote de aplauze sguduitoare acoperă frumusețile de gândire ale autorului și talentul artiștilor. Fiorul entuziasmului, stârnit de o pagină din viața străbunilor noștri, în mijlocul căreia strălucește geniul lui Horatius, pătrunde mai repede și mai viu prin acest mediu de tineri cam de aceeaș vârstă și cu aproape aceeaș cultură. La sfârșit, aclamațiile și aplauzele nu mai conțin, răsplătind din belșug autoritatea școlară, care s'a gândit la ei și pe interpreții rolurilor.

Rând pe rând apoi, Teatrul Național a adăpat, în fiecare Duminică și în alte sărbători, cât a ținut stagiunea, la izvorul limpede al frumosului — care înalță și moralizează — pe școlarii de toate gradele, ai Craiovei, cultivându-i și ferindu-i totdeodată de îndeletniciri, poate urite și primejdioase.

În schimbul unei sume foarte mici, unii — fără nici o plată, alții — cei săraci și merituoși — au putut gustă, ei între ei, adevăratele emoții ale artei, ascultând cu nesațiu piese potrivite cu etatea și cu înțelegerea lor.

Între acte și la sfârșit, între mulți se porniau discuții aprinse și interesante asupra faptelor și persoanelor din piesă, — asupra însușirilor ei și asupra modului de interpretare a artiștilor, discuții ce au contribuit să sporească puterea de observare și de discernământ a șco-

larilor; să le înalțe sufletul și inima prin sensibilizarea adevărului și a binelui și să le formeze gustul, căci d-l *Spiru C. Haret*, omul, care fără preget s'a jertfit, dezinteresat, pentru binele neamului, ca să-l lumineze și să-l ridice economiceste, a înfăptuit încă o instituție de temeinică educație națională: *Teatrul școlar*.

ION FLORESCU.

Profesor secundar în Craiova.

TEATRUL SĂTESC

Învățătorii, următori sfaturilor date, au pregătit cu școlarii și mai în urmă, pe unele locuri, chiar și cu adulții, piese teatrale pe cari le-au reprezentat pe mici scene improvizate ca prin minune. Lume multă: tineri și bătrâni, copii și femei, bogați și săraci se adunau, nesiliți de nimeni, și priviau cu multă lăcomie pe micuții copilași, cari și aceștia la rândul lor, prin interpretarea rolurilor din piesele reprezentate, se instruesc și se însuflețesc în diferite acțiuni omenești. Mai în urmă, tot după sfaturile date de neobositul muncitor d-l Spiru C. Haret, s'a arătat sătenilor și vederi din țară și din lumea întreagă, prin mijlocirea aparatelor de proiecțiuni, cum-părate prin cotizațiuni de către spectatori.

La foarte multe serbări date pe la școalele sătești de pe întinsul țerii, d-l Spiru C. Haret a luat personal parte, și după cum am avut însumi fericitul prilej să observ în mai multe locuri, d-sa le urmăria cu mult interes; iar pe fața d-sale vedeam o vie mulțumire sufletească. — Pe dascăli și preoți îi încurajă și îi îndemnă tot mai mult spre muncă spornică și pe mulți din cei mai sânguritori i-a medaliat, dându-le chiar și recompense bănești.

La greutățile ce arătau dascălii că întâmpină cu

reprezentarea pieselor tetrale și la păreri date de unii, că ar trebui ca statul să înzestreze școalele cu săli, scene și costume pentru teatru, d-sa răspunde:— Că dacă țara noastră, n'ar avea multe nevoi de acoperit și dacă bugetul țerii ar permite, ar înființa în orice sat un teatru bun, înzestrat cu de toate. — Și pe la răspântiile drumurilor mari ar semăna câte unul și vreme multă n'ar trece și lucruri minunate s'ar dovedi, căci din aceste nobile școale ale virtuții, ale dezinteresării, ale iubirii de țară și de oameni, ale înălțării sufletești, vor porni pe calea cea bună multe suflete și se vor înturna din calea pierzării mulțime de păcătoși. Totuș, d-sa a zis: că și pentru înflorirea acestei instituții, așteaptă o îmbunătățire prin ajutorul Românilor cu dare de mână și cu dor de ridicarea neamului și către care va apela. În adevăr, n'a trecut vreme multă, și pot zice, că toate școalele de pe Domeniul Coroanei, s'au înzestrat cu săli, scene, costume și aparate de gimnastică, etc..

Cu ocaziunea reprezentării pieselor teatrale învățătorii și preoții, potrivit îndemnurilor date de d-l Spiru C. Haret, care veșnic îi încălziă cu sfaturi, profitând de mulțimea adunată, dădeau povește, arătându-le foloasele învățaturii, ale asociațiilor, relele vițiilor, etc., etc.. Și astfel prin mijlocirea teatrului, școalele, în mare parte din satele noastre, și mai cu deosebire acolo, pe unde s'au dat mai multe reprezentații teatrale, s'au populat cu elevi și frecventarea s'a asigurat și fără legea de obligativitate; apoi, în unele părți, tot prin mijlocirea teatrului, au luat ființă: băncile populare, șezătorile, cursurile de adulți, cooperativele și obștiile, de pe urma cărora sătenii respiră mai liber și sunt acum în măsură de a-și da mai bine seama de cele ce se petrec în jurul lor.

Ba ce e mai mult, tot cu introducerea teatrului la sate, s'a îmbogățit și literatura noastră populară, prin faptul că acum săteanului plăcându-i să asculte cât mai multe și mai variate piese teatrale, la diferite ocaziuni, în care nu vedeă altceva decât tot ce e mai moral, s'au găsit deci mulți cari urmând dorinței poporului, au căutat să-i reprezinte cât mai multe scene de moravuri din viața socială.

Această stare dătătoare de nădejde se datorește numai și numai marelui cetățean, d-lui Ț. Spiru C. Haret, în care sunt întrunite la olaltă: priceperea, puterea de muncă și dorința de a vedeă în tot Românul un gospodar bun și conștient de drepturile și datoriile lui.

V. ALEXA

Institutor, județul Fălciu.

COOPERATISMUL

În măsura civilizării societăților omenești, nevoile de subsistență ale omului (hrană, îmbrăcăminte, locuință), ca și cele sufletești (împodobire, lux, instrucțiune, recreațiune, etc.), au fost în continuă creștere. În consecință, organele și funcțiile economice, de o parte, formele familiare, religioase, juridice, științifice, artistice, politice, de alta, au fost de asemenea în continuă prefacere.

Trecerii, în ordinea politică, dela monarhia despotică la cea constituțională și în urmă la forma de republică, cu tot mai multe libertăți și drepturi pentru individ, îi corespunde, în ordinea economică, trecerea dela producțiunea silită (sclavie) la cea patronală salariată, și în urmă la cea cooperatistă, cu de asemenea tot mai multe drepturi ale clasei muncitoare la produsul muncii, și cu mai mare neatârnamare economică.

Desființarea corporațiilor medievale, a breslelor la noi, în urma marei revoluțiuni franceze; proclamarea libertății de muncă și întreprindere pentru indivizi și clasele sociale, a concurenței libere sub toate formele, a fost salutăată cu entuziasm și înfăptuită cu energie în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în toate țările, a căror organizare politică-economică a fost influențată de principiile acestei revoluțiuni.

Robirea puterilor nesfârșite ale naturii, aplicarea aburului, electricității, căderilor de apă, etc., la producerea bogățiilor; perfecționarea uneltelor și mașinilor, puse în mișcare de aceste puteri; concentrarea întreprinderilor în industria manufactură, de țesătorie, chimică, minieră, metalurgică, agricolă, transport, finanțe, etc., sub îmbolul concurenței libere, au înmulțit, în o proporțiune nevisată de părinții noștri, cantitățile de bogății, aruncate pe piețele naționale și internaționale. Pesimismul economic al lui Malthus, care înfricoșase lumea, că oamenii se înmulțesc în progresie geometrică, pe când mijloacele de traiu numai în progresie aritmetică, a căpătat o brutală desmințire. În adevăr, bogățiile totale (sol amenajat, plantat, irigat, construcțiuni, fabrici, mine, tuneluri, docuri, căi de comunicațiune pe uscat și apă, vehicule, materii prime, mobile, locuințe, alimente, îmbrăcăminte, produse artistice, instalații științifice, numerar, etc.), ale țărilor înaintate în civilizațiune (Franța 235 miliarde, Anglia 360, Statele Unite 500, etc.) se prezintă azi într'o creștere cu mult superioară sporului populațiunilor respective.

Totuș, bunul traiu, confortul sub deosebite aspecte, dezvoltarea sufletească a numărului mare, a claselor muncitoare, care formează majoritatea mare a grupurilor sociale civilizate, n'au crescut în măsura creșterii bogățiilor. În acelaș timp modul de producere și împărțire de bogății, adus de starea de lucruri după marea revoluție franceză, avu urmări de natură a turbura liniștea și armonia, visate de promotorii acelei mari mișcări sociale. În locul armoniei sociale, se văzu antagonism viu între patroni și salariați; luptă între micii și marii producători; concurență, adesea ucigătoare, între marii

producători; antagonism între cei cari dispuneau de capital și cei cari îl împrumutau, cum și între producătorul consumator și mijlocitori, cari îi puneau la îndemână felurite produse și mărfuri.

Reacțiunea contra acestor urmări supărătoare eră fatală. Marii producători, după 1870 încoace, au căutat, să înlătore relele concurenței ucigătoare, înființând carteluri și trusturi în ultimele decenii. Statele chiar au apărut industriile naționale prin tarife vamale protecționiste, pe alocurea chiar prohibitive.

S'a năzuit, pe aceste căi, să se armonizeze producțiunea cu consumațiunea, să se înlătore crizele de supraproducțiune cu suspendarea lucrului în întreprinderi, izgonirea lucrătorilor, ruina fabricanților adesea. Spațiul nu îngăduie să arătăm, mai ales față de generala scumpire a obiectelor prime de hrană, locuință, îmbrăcăminte, în ce proporție au folosit cartelurile și protecționismul vamal întreprinzătorilor, capitaliștilor, rentierilor și în ce măsură salariaților, producătorilor mici autonomi și consumatorilor, cu venituri modeste, în general.

Ne restrângem în a vedea, cum clasele muncitoare, din inițiativa proprie, sau din inițiativa Statelor, au căutat, să se organizeze, spre a înlătura, sau cel puțin mișcoră, urmările supărătoare ale producțiunii patronale și concurenței ucigătoare, între producători între ei, de o parte, între salariați, de alta.

Cooperatismul este anume fenomenul economico-social, care în a doua jumătate a veacului al XIX-lea apare, ca un remediu, față de relele, produse de organizarea economică-politică, înfăptuită după marea revoluție franceză. Cooperatismul, sub întreită formă — de credit, producțiune și consumațiune — apare, în adevăr,

În toate țările, a căror organizare economică-politică a fost înrăuită de revoluțiunea mare franceză.

Vom arăta, în câteva cuvinte, începuturile și starea lui actuală în țările din occident. Voiu semnală, la fine, cui revine meritul introducerii cooperatismului, la noi în țară, sub diversele lui aspecte.

În țările apusene, *cooperatismul de credit* este cel mai vechiu. În Germania (1) prima cooperativă de credit este cea înființată de Raiffeisen, în 1849, pentru ajutorarea micilor producători agricoli. La moartea lui Raiffeisen (1888) erau 862 de asemenea cooperative. Azi există în Germania peste 5.000, cu mai bine de 300.000 de membri. Aceste cooperative s'au înființat, fără ca asociații să verse vro sumă de bani, fără capital social, și deci fără acțiuni și dividende. Asociații găsesc să împrumute, cu dobânzi moderate, capitalurile de cari au nevoie în gospodăriile lor rurale, numai pe baza *răspunderii solidare* cu bunurile particulare, ce fiecare posedă.

Pe baze ceva mai schimbate, în afară de cooperativele Raiffeisen, mai există azi în Germania vreo 10—12.000 de *asociații de credit agricol*, cari împreună cu cooperativele Raiffeisen, pun, sub formă de împrumuturi, la dispozițiunea agriculturii și industriilor derivate, anual, nu mai puțin de 5—6 miliarde de lei. În orașe, cooperative de credit, peste 1.000, există sub forma Schultze-Delitzsche, cu mai bine de 500.000 membri și peste un miliard lei, capital social. Împrumută pe micii producători autonomi, pe meseriașii de

(1) Datele, din acest mic studiu le-am luat din lucrările: *Economie sociale* (1907) și *Cours d'Économie politique* (1909) de Charles Gide.

tot felul, dela orașe și sate, și chiar pe agricultorii mici, anual, cu mai bine de 3 miliarde lei.

În total, în Germania, cooperativele de credit, la sate și orașe, pun la dispozițiunea micilor agricultori și meseriași peste 10 miliarde lei, sub formă de împrumuturi, anual.

Aceasta este principala cauză a înmulțirii micilor gospodării rurale, în ultimele decenii, în Germania și împuținării fermelor agricole mari. Aceasta explică de ce, cu tot avântul considerabil al industriei mari, în ultimii ani, totuș a rezistat acolo și mica industrie; ba chiar s'a înmulțit numărul meseriașilor și atelierelor, cuprinzând dela 3 la 5 muncitori.

În celelalte țeri, deși mai puțin dezvoltate ca în Germania, totuș în Franța, Anglia, Italia, Elveția, Danemarca, se cifrează, în anii din urmă, cu sutele cooperativele de credit; iară sumele, ce împrumută pe asociați, cu sutele de milioane,—fie capitaluri sociale, fie găsite prin creditul asociațiilor.

Cooperativele de producție, punând la dispozițiunea asociațiilor capitalurile sociale în scopul directei lor puneri în valoare, năzuesc, nici mai mult, nici mai puțin, decât ca, încetul cu încetul, să suprimă patronatul și salariatul, să ajungă muncitorii să producă cu instrumentele lor proprii de producțiune. A luat naștere în acelaș timp cu cooperatismul de credit. Combătut de economiștii clasici, fiindcă năzuia la desființarea patronatului și salariatilor, combătut de socialiști, sub imputarea, că sub forma muncitorului proprietar pe instrumentele de producție restaurează capitalismul, cooperatismul de producție, din înboldul propriu al muncitorilor sau cu ajutorul Statelor și municipalităților, a făcut mari progrese în toată Eu-

ropa apusană și centrală. În Franța, prima cooperativă de educație este cea înființată, în 1846, de Godin, cu fabrica sa de aparate de încălzit. Godin convins pe lucrători, cărora le rezervă o parte din beneficiile întreprinderii, să capitalizeze o parte a beneficiilor, în schimbul cărora le dădea din acțiunile, ce reprezentau capitalul de funcțiune al întreprinderii. La moartea sa le lăsa și restul capitalului lucrătorilor, gratuit. Azi această întreprindere, reprezentând peste 16.000.000 capital, este în plin proprietate a lucrătorilor asociați. Există azi în Franța peste 400 cooperative de producție, producând, anual, mărfuri de aproape 100 milioane lei.

În Germania există cam acelaș număr. În Anglia mai puține la număr (150 aproximativ) produc, anual, mărfuri de peste 300 milioane lei. Acî cooperativele de consumație, prin comenzile ce le încredințau, au dat celor de producție un ajutor mai eficace decât subvențiile acordate, în alte țeri, de Stat sau municipalități.

Cea mai mare dezvoltare însă, peste tot în Europa, în o mai mică măsură în America, au luat-o *cooperativele de consumațiune*. În Anglia aproape 2.000; în Franța peste 2.000; în Belgia, Elveția, Danemarca, Italia, Austria, Germania, multe sute.

Cea mai mare dezvoltare a luat-o, în Anglia, cooperatismul de consumațiune european. Inceputurile lui acolo datează dela Owen și dela așa zișii *pioneri de Rochdale* (1844). Peste 2.500.000 englezi sunt azi asociați în cooperativele de consumație. Cu familiile lor ating cifra de 10—12 milioane, adică peste $\frac{1}{4}$ din populațiunea întregii Anglii. Procură și vînd asociaților, anual, mărfuri de peste 2 miliarde lei, distribuindu-le, în mod egal, beneficii, realizate asupra propriilor lor

cumpărări, de aproape 300 milioane lei. Au o direcțiune centrală unică și două mari centrale pentru cumpărarea în comun a mărfurilor ce vând asociațiilor. Dintre centrale, magazinul general [Wholesale] dela Manchester furnizează celor 1.131 societăți aderente, anual, mărfuri și produse de peste 600 milioane lei. Produce, în fabricile sale proprii, articole de peste 140 milioane lei. Are și o flotă de 8 vapoare, cu care cumpără și aduce, pentru asociați, produse și mărfuri din deosebite colțuri ale lumii.

Nu mici sunt foloasele cooperativelor de consumație: furnizează asociațiilor mărfuri cu prețuri mai mici, și de calitate superioară. Tot ce comercianții adaog la prețul de desfacere, pentru acoperirea cheltuelilor de reclamă, personal și chirie, în parte, și pentru profitul lor, asociații economisesc și au mai ieftin. Tributul ce consumatorii de toate categoriile, în Franța de ex. plătesc, anual, comercianților, de peste 7 miliarde lei, adică aproape în doborâtul impozitelor percepute de Stat, comune și departamente, ar fi suprimat și câștigul bun pentru consumatori, dacă cooperativele de consumație ar suprima total pe comercianți. Acest lucru este de pe acum chiar realizat în unele orașe, ca Breslau, Băle, etc., unde mai toți locuitorii locali sunt grupați în cooperative de consumație.

Dacă cooperativele de consumație au și ferme, fabrici proprii, în cari produc lucrători, de asemenea asociați, atunci asupra prețului de cumpărare, asociații economisesc și câștigă și partea din bogățiile produse, pe cari azi o iau, sub formă de rentă, dobândă, profit, proprietarii solului, cei ai capitalului și întreprinzătorii.

Generalizarea cooperativelor de consumație în cooperare cu cele de producție ar duce, în adevăr, la împuținarea și înlocuirea tuturor celor cari ieau azi o parte numai indirectă în producție și circulațiunea bogățiilor — rentieri, întreprinzători, capitaliști, comercianți, — precum și la înlăturarea luptei de clase, armonizarea producției, cu cererea, înlăturarea crizelor economice, etc.

Dacă acest lucru se va realiza, nu se va putea de sigur realiza decât treptat, cu educarea generală și tehnică a clasei muncitoare. Realizarea ar fi negreșit un bine căci ar înlătură relele actualului mod de producțiune a bogățiilor, conservând foloasele, fără sguindirile violente pe cari le reclamă socialismul, fie și sub forma cea mai evoluționistă.

În ce privește țara noastră, deși cu forme politico-economice, pe o treaptă de dezvoltare inferioară țărilor apusene, totuș ca pretutindeni unde popoarele au trecut dela faze sociale inferioare spre forme superioare, formele nouă politico-economice, pe lângă foloase, produc inevitabil și urmările supărătoare, arătate la începutul acestui articol. În atari împrejurări, istoricul cooperatismului în România, va trebui să recunoască un merit special fostului Ministru al Instrucțiunii publice, d-lui Spiru Haret, care printr'o deosebită putere de prevedere socială și la un moment, în care la noi numai se schițau urmările nouă stări de lucruri, acum 10—12 ani în urmă, a căutat să le înlătore sau micșoreaze, prin introducerea cooperatismului, sub deosebitele lui forme.

Cele 2.500 Bănci populare, dela sate, cu aproape 100 milioane lei capital, adunat, prin vărsăminte de către asociați, sunt adevărate cooperative de credit.

Desvoltarea lor, mai ales, în urma înființării Centralei Băncilor populare, prin care își pot reescomptă avantajos portofoliul, a stârpit camăta la sate și a contribuit, într'o largă măsură, la întărirea micilor gospodării rurale. Băncile populare dela orașe, de dată și mai recentă, ajută desvoltarea meseriașilor.

Obștiile țărănești, pentru arendarea de moșii, în număr de peste 200, cu aproape 150.000 hectare sol arendat, plătind anual peste 4.000.000 lei arenze,— obștiile constituite, în vederea cumpărării de moșii, a exploatării de păduri, — grădinile cooperative, lăptăriile, brutăriile, morile, țesătoriile cooperative, sunt incontestabil cooperative de producțiune.

Inceputurile acestor din urmă, deși în număr mai restrâns, legitimează totuș speranțe frumoase.

Cassa Rurală chiar, în o parte, cel puțin a operațiilor sale, poate fi considerată ca institut de credit cooperativ.

Există, de asemenea, în România, peste 200 cooperative de consumațiune, cu un capital de mai bine de 1 milion lei, cari furnizează asociațiilor lor însemnate cantități de mărfuri.

În total, judecând după începuturile actuale, este neîndoios că cooperatismul va avea un rol din ce în ce mai mare în economia noastră națională; iar începuturile lui vor rămâne, pentru totdeauna, legate de numele fostului Ministru al Școalelor, d-l Spiru Haret.

G. C. DRAGU

Profesor secundar în București,

COOPERAȚIA ROMÂNĂ

Cine va scrie istoria cooperației românești, numai peste câteva decenii, va avea mult de lucru, până să deslege o parte a problemei: cui se datorește introducerea cooperației în România? Răspunsul la această întrebare va costa multă osteneală, deoarece numărul competitorilor la această glorie se mărește pe fiecare zi. Iată care este părerea noastră, a celor cari am văzut înfăptuindu-se această mișcare, luând parte activă chiar dela început și continuând și astăzi.

Țăranii gemeau greu sub apăsarea nemiloasă a nevoilor de tot felul, și după izbucnirea dela 1888, văzând că pe cale de legiferare, pe care socotiau că o vor dobândi cu prețul sângelui, nu le vine scăparea, așteptau instinctiv, mântuirea de undevă.

Câțiva iubitori sinceri ai obidiilor au arătat prin publicitate ce face cooperația în țările străine, Anglia, Germania, Franța, etc., unde mișcarea datează de mai bine de un secol și unde tot munca a născut-o. E de mirat cum se face că mulți oameni de valoare din țara noastră și-au făcut studiile la Londra, Berlin ori Paris, de unde au adus în țară multe lucruri, unele bune, altele rele, — cum se face că nu au importat și cooperația.

Eu unul mărturisesc că inspirat de informațiile sporadice, cam printre anii 1895 — 1896, am încercat să fac o bancă populară în satul Dolhasca, din județul Suceava, unde eram învățător, dar n'am reușit, fiindu-mi administrația împotrivă, și abia după vreo cinci ani mi-am putut realiza prima dorință, care acum devenise un ideal, în Pașcani, unde mă mutasem. Nu trecuse nici un an dela înființarea băncii, cămătarii, cari găsisse o coadă de topor, au și făurit o anchetă, în timpul căreia, delegatul Finanțelor mă felicită de modul cum am știut să lucrez, dar aceasta n'a împiedecat pe delegatul Școalelor, un organ de control, în contra băncilor, să ceară Ministerului luarea de măsuri împotriva mea. De nu eră pe atunci Ministru al Școalelor omul care înțelesese rostul cooperației, d-l Spiru C. Haret, mizeriile cari mi se creau, m'ar fi împidicat de a lucra.

Un model de imitat s'a mai găsit și în caselle de economie urbane, dela cari s'au împrumutat tipuri de statute.

Inceputurile au fost peste măsură de grele. Săteanul înșelat de toți, își formase convingerea neștrămutată, că în lume nu se trăește decât înșelând, și când a fost îmbiat să se prindă tovarăș la noua instituție, răspundeă neîncrezător, dând din umeri:— știu eu, dacă nu cumvă și *asta* va fi vreo înșelătorie, să ne punem acolo bănișorii, pe cari să ni-i mănânce alții, sau să ni-i iea statul? Numai datorită faptului că printre cei dintâi cari subscriau erau învățătorii și preoții, și uneori și alte autorități și frunțași ai satului, în cari aveă încredere tot satul, s'au putut hotărî sătenii să intre în bănci.

Inițiatorii cunoscători ai nevoilor sătenești au găsit un minunat mijloc de atragere a săteanului către bănci,

vorbindu-i de multe din nevoile lui, și făgăduindu-i că rînd, pe rînd, speranțele se vor realiza, ceea ce *în bună parte* s'a și întîmplat: banca l-a scăpat de specula cămătarului, obștia i-a dat bucățica de pămînt, pe care o cerea de mult, și-l învață și cum să o cultive rațional; cooperativa de consumație l-a scăpat de mijlocitorul ce-i vindea marfă rea și scumpă și pe datorie, încărcându-l la socoteală, sau pe produse, prețuite derizoriu; cooperativele de păduri, mașini agricole, pășunat, pescuit, desfacerea produselor în comun, etc. l-au scăpat de alți intermediari; iar federala cooperativelor sătești din București, cu toate greutatea ce întîmpină, nădăjduim că va organiza temeinic promoția și distribuția, contribuind și ea la ieftenirea traiului, problemă ce ne frămîntă astăzi atât de mult.

Mișcarea cooperativă română s'a lăsat cu o iuțea simțitoare, deși are unele cusururi cari, cu vremea, se vor înlătura.

Următorul tablou ne arată situația mișcării pe ziua de 31 Decemvrie, 1909.

Felul cooperativelor	No. cooperative	Capital		No. membrilor
		Subscriși	Vărsat	
Bănci populare	2.543	42.775.312	42.034.211	402.938
Magazine de consum . .	186	1.227.899	894.701	7.903
Cumpărări	69	287.177	190.726	2.352
Obștii de păduri	40	487.166	333.191	1.666
Lăptării	8	21.076	10.289	271
Obștii de moșii	308	3.242.803	1.897.660	7.185
Diverse cooperative . .	58	453.673	306.941	2.519
Total . . .	3.212	48.495.106	45.967.719	424.834

Am zis mai sus că începuturile au fost grele și că mulți dintre pionieri, oricât de convinși ar fi fost, cu greu puteau străbate un drum, pe care, la fiecare pas, se întâlnea un dușman. Dar sprijinul vine la timp. Ministrul, de pe atunci, al școalelor și al bisericilor, începând situația la sate, și văzând în mișcarea cooperativă un mijloc pașnic de vindecarea răului, o luă sub ocrotirea sa, și nu numai că a dat voie învățătorilor și preoților de a se pune în fruntea mișcării economice, dar chiar i-a îndemnat și încurajat la această frumoasă și mântuitoare operă. Ministerul a făcut chiar sacrificii materiale, numind ca agent de propagandă și organizare a mișcării pe un inimos învățător.

Când guvernul a văzut că mișcarea crește, a avut dragostea și înțelepciunea să o sprijine, printr'o lege specială, prin care se înființă și o Casă centrală, ca organ de control și organizare, în anul 1903.

Dela prima legiferare și până astăzi, mișcarea s'a întregit și se întregește mereu, iar nevoile ei felurite au determinat mai multe modificări ale primei legi, modificări făcute de toate guvernele, cari s'au perindat la cârma țării, și cari toate au fost silite să recunoască nevoia și utilitatea mișcării, căutând s'o ferească în acele sate de cea mai grea molimă ce ne bântue veșnic țara, de politică.

Mișcarea aceasta eșită din nevoile adânci ale poporului, nu este și nu va fi de aci înainte sub pedeapsa peirei a nici unui partid politic, și nici exclusiv numai a unei singure păтури sociale, ci a întregii nații românești, care cu ea a cucerit o nouă și puternică armă de *unire pentru viață* a națiunii.

Mișcarea va fi recunoscătoare tuturor acelor ce i-au dat sprijinul dezinteresat.

Autorul cooperației în toate țările este anonim, dar sprijinitorii și organizatorii ei, întri cari figurează cu cinste d-l Haret, sunt nume scumpe și strâns legate de ea.

T. C. IONESCU-PAȘCANI

Ipsitutor.

DOMNUL HARET ȘI DESVOLTAREA ECONOMICĂ A SATELOR

Băncile populare.

De un timp încoace mulți oameni de stat și cuge-
tători de-ai noștri și-au dat seamă că progresele făcute
de Țara Românească în ultimii 50 de ani sunt amenin-
țate, dacă nu se va face cât mai curând să participe
la dănsle și majoritatea populației. S'a ajuns acum la
convingerea, că pentru ca un popor să poată rezistă
cu succes în lupta pentru susținerea ființei sale naționale,
e absolut necesară participarea țărănimei la viața pu-
blică, a acestui izvor nesecat de energie, ce singur poate
asigura vitalitatea unui neam.

Ei și-au dat seama că o țară, unde majoritatea populații
zace în întuneric, nu se poate numi cultă; că o țară, unde
aceeaș majoritate sunt săraci, nu se poate numi bogată,
oricât de înfloritor ar fi bilanțul general; că o țară,
unde numai $\frac{1}{10}$ iea parte la viața cetățenească, nu poate
să se bizue pe datoriile locuitorilor ei, din moment ce
nu le este asigurată exercitarea drepturilor lor.

Progresele uimitoare ce s'au făcut în toate direcțiile
de către o pătură prea subțire din masa poporului ro-
mân au adâncit și mai mult prăpastia ce există între

acea pătură și restul țerii. Astfel e mult mai mare depărtare acum între absolvenții universităților și cei 60% analfabeți, de cum eră mai înainte, când cei mai cărturari aveau cel mult cursul primar. Industria, comerțul, agricultura, etc. au înflorit de asemenea, dar n'au avut de efect decât să mărească distanța între noii înstăriți și cei cari au rămas tot la sapă de lemn.

Pe măsură ce această distanță se măria, pe aceeaș măsură se puneă la ordinea zilei și chestia celor mici, astfel că în ultimul timp țara noastră și-a îmbogățit și literatura *chestiei țărănești*.

Cât timp însă această prăpastie nu amenință pe cei de sus, orice îmbunătățire a păturii de jos rămâneă ca un *ideal îndepărtat*, chestiunea țărănească eră obiect de discuțiune sau de programe politice; în colo slabe legiferări și mai slab aplicate. Iși dădea lumea seama că nu se poate merge la infinit, îmbogățindu-se cei puțini din ce în ce mai mult, în dauna celor mulți; vedeau bine că o primejdie îi amenință, dar credeau că acea primejdie e cu mult mai depărtată.

A trebuit un cataclism, ca cel din 1907, pentru ca să-și poată da seama fiecare că acel *ideal îndepărtat* trebuia realizat *imediat*.

La întârzierea rezolvirii chestiunii țărănești a contribuit foarte mult, pe lângă indiferența multora, și necompetența celor ce se ocupau cu ea, necăutând să o rezolve decât cu totul unilateral: O dovadă mai mult de depărtarea ce există între nevoile satelor și pătura de sus. Nu se va miră nimeni dar, văzând că se propun reforme cu totul contradictorii. Unii cer libertate completă de angajamente între săteni și proprietari, alții cer proteguirea sătenilor; unii cer cultură mai în-

tinsă pentru săteni, alții cred că li se dă și acum prea multă; unii cer votul universal, alții cred că sătenii au prea multe drepturi; unii vor reforme silite, impuse; alții așteaptă ca țaranii să fie deajunși de coțți spre a le cere ei însăși.

Puțini sunt acei cari au observat din timp că chestiunea țărănească e foarte complexă, că nevoile săteanului sunt multiple, dar că se influențează reciproc așa că e imposibil să înlături numai pe una. Și mai puțini sunt acei cari, din timp, cu răbdare, și cu toată sinceritatea s'au pus să-și adune material, să-l studieze serios și numai în urmă să propună soluții.

Numai unul cunosc însă care a pus în serviciul acestei chestiuni așa de pozitivă și practică, știința cea mai înaltă și mai desbrăcată de asperitățile lumii reale; numai unul cunosc cari să fi lucrat timp de 30 de ani, în vederea rezolvirii acestei chestiuni, care a știut dela început încotro merge și care fixându-și odată direcția, a lucrat neînterupt, uneori singur, alteori întovărașit de alții pe cari știă să-i emuleze și să-i conducă. Fie că se ocupă cu știința, fie că se ocupă de școală, programe etc., el vedeă și căută în toate acea parte care va folosi mai mult la îmbunătățirea stării poporului.

Acesta e D-I *Spiru C. Haret*.

Punând chiar dela început în practică principiile pe cari le desvoltă așa de clar în *Mecanica Socială*, D-I Haret a lucrat cu deopotrivă râvnă pentru înălțarea morală, intelectuală și materială a poporului român. Țința D-sale a fost ca să determine totdeauna o mișcare de translație a corpului social *întreg* în sensul celor trei coordonate pozitive: (morală, intelectuală,

materială), astfel ca *toți* membrii societății să aibă o parte egală din beneficiile oricărei legi¹⁾.

Știa bine D-l Haret că, lucrând în această direcție, va creia unele nemulțumiri; decât D-sa lucră totdeauna în interesul celor mulți. «Să presupunem că o clasă restrânsă de cetățeni, zice D-l Haret în *Mecanica Socială*, a reușit să-și creieze un privilegiu din cultură, astfel că partea cea mai numeroasă a societății ar fi condamnată la ignoranță. Dat fiind că ignoranța e cel mai mare rău, datoria oricărui legiuitor este să desființeze monopolul clasei privilegiate. Făcând astfel, lucrează în interesul corpului social, căci suma avantajelor ce rezultă pentru dânsul din o astfel de dispoziție este cu mult mai mare decât aceea a avantajelor pierdute de clasa privilegiată.

Ar fi același lucru dacă un individ sau un grup restrâns de indivizi ar reuși să acapareze toate mijloacele de existență ale unei societăți ca: pământ, capital, cereale etc. În asemenea cazuri puterile publice au datoria absolută de a restabili echilibru, mergând chiar până la exproprierea forțată. De sigur că acaparatorii ar strigă, căci ar fi mai puțin bogați. Societatea întreagă ar câștiga însă în forță și bună stare²⁾.

De aceste idei, formulate tocmai acum în urmă, a fost călăuzit în toată activitatea sa, iar propunerile de îmbunătățire pe care le face în broșura „*Chestia țărănească*”³⁾, sunt bazate pe aceleași principii și au fost experimentate aproape toate de D-sa cu mult mai înainte.

Ca o dovadă de temeinicia propunerilor de reformă

¹⁾ Haret. *Mecanica Socială*, pag. 155.

²⁾ *Mecanica Socială*, pag. 158.

³⁾ București, Carol Göbl, 1905.

arătate de D-sa în această broșură, este faptul că mai toate s'au transformat în legi, în timpul guvernării liberale, constituind cea mai frumoasă pagină a legislației trecute.

Convins fiind că una din cele mai principale cauze a relelor de care suferă țăranul român este ignoranța, D-l Haret a contribuit prin înmulțirea școalelor, a învățătorilor, prin control, încurajări, recompense etc., la micșorarea numărului analfabeților dela 80% la 60%.

Pentru un alt Ministru de Instrucțiune publică atâta ar fi fost prea deajuns și ar fi constituit un mare titlu de glorie, iar acel Ministru s'ar fi putut retrage mulțumit că și-a făcut complet datoria.

D-l Haret însă, știa bine că instrucția singură nu-și poate aduce toate roadele sale dacă nu-i întovărășită de buna stare economică, și de aceea a luptat cu aceeași energie și acelaș succes și pentru ridicarea materială a sătenilor.

Eșind din cadrul, ce i se părea prea strînt și ne-complet, al Ministerului său și creind pe deantregul așa numita activitate *extra-școlară*, D-l Haret s'a ocupat cu deschideri de orizonturi noi, potrivite cu mijloacele actuale, pentru țărănime, în *Agricultura*, în *Industria Casnică*, în *comerț*, în găsirea mijloacelor de *credit*, îndrumări ce cădeau mai degrabă în atribuțiile altor Ministere.

Acî stă, în parte explicația frumoaselor rezultate, obținute de D-l Haret în toate direcțiile. D-sa a înțeles dela început cum se influențează în bine, una pe alta, activitatea școlară cu cea extra-școlară.

Cercul vișos: «săteanul nu poate avea cultură pentru că e sărac și e sărac pentru că e incult» care a încurcat

pe mulți, a fost rupt de D-l Haret și transformat, spre fericirea satelor, în următorul:

«Să dăm în acelaș timp săteanului: cultură pentru a se putea înstări, și bună stare pentru a se putea cultiva».

Caracteristica activității D-lui Haret este că: fără a perde din vedere ținta ce urmărește, fără a se abate dela liniile generale trase de mai înainte pentru îndeplinirea operei sale, D-sa știe totdeauna să prețuiască, fărâmitura de muncă a fiecăruia, știe să dea însemnătatea cuvenită unei șezători sătești, unui cerc cultural, unei școli de adulți, etc. La progresul fiecăruia contribuie prin sfaturi, încurajări, prin cuvântul sau prin prezența sa, căci toate prin efectul lor parțial, oricât de mic ar fi, servesc cauza cea mare, înălțarea culturală și economică a poporului român.

Pe lângă aceasta, D-l Haret, lasă totdeauna să se creadă că tot meritul faptelor bune este al celor mici pe cari D-sa îi încurajează mereu și îi dă de exemplu altora. Insuși propunerile ce le face în broșura citată mai sus, poartă această caracteristică. Astfel D-sa cere: «Să se înlesnească țăranilor *putința* de a deveni proprietari, *putința* de a deveni arendași, să fie *puși în poziție* de a scoate un mai mare folos din agricultură» etc., rămânând însă ca fiecare să le obțină prin propria sa muncă.

Astfel se poate explica rodnicia activității D-lui Haret. Dela început D-sa s'a convins că numai reformele ce sunt cucerite de cei de jos, numai acele sunt trainice. Și, pe când în alte direcții se făceau legi cari rămâneau de multeori numai pe hârtie, D-l Haret sileă lumea prin curentul ideilor sale și prin inițiativele pe cari le încurajă, să

simtă nevoia școalelor, a obștiilor, a băncilor, a grădinilor școlare, a cercurilor culturale, etc.; și numai pe urmă, când întreaga țară eră de fapt împânzită cu aceste reforme, numai atunci le legiferă, mai mult ca o consacrare oficială a existenței lor.

Iar dacă astăzi majoritatea lumii noastre politice a ajuns la convingerea că pătura țărănească este în stare să iea o parte mai activă la conducerea țerii, nu trebuie să uităm că acela care a contribuit mai mult la aceasta este tot d-l Spiru C. Haret. D-sa lucrând pe toate căile la ridicarea nivelului cultural și economic al sătenilor i-a făcut să se simtă oameni și să fie mai conștienți de drepturile și datoriile lor.

Răbdarea, energia, intensitatea și consecvența cu cari a lucrat d-l Spiru Haret, multiplele chestiuni pe cari le-a îmbrățișat, rezultatele strălucite la cari a ajuns, sunt arătate în cartea de față care, deși e voluminoasă e totuș departe de a fi completă.

Mă voiu mărgini a ilustra cele de mai sus, arătând numai cum s'a creat pe deantregul, sub îndemnul luminat al d-lui Haret, folositoarea instituție a *Băncilor populare*.

E în adevăr miraculos, plin de învățăminte și de speranțe istoricul *Băncilor populare*. Ce începuturi grele, câte piedici, câte lupte, câți dușmani de învins!

Ar trebui descrise, în parte, monografiile tuturor băncilor, pentru a se vedea prin câte greutatea au trecut multe din ele, pentru a ajunge dela un capital de câțiva lei la sute de mii; cum puțin câte puțin, după ani de luptă, după descurajeri, după retrageri, desființări, încetul cu încetul au ajuns ca astăzi Băncile populare, prin numărul lor, prin mulțimea membrilor, prin capi-

talul lor, prin seriozitatea operațiunilor, să fie considerate ca una din cele mai puternice și mai durabile organizații financiare.

Priina bancă populară a fost înființată în 1891 cu un caracter mai mult comercial. Până la 1898 s'au înființat de abia 24, din cari multe dispăruse în acest interval. Majoritatea lor au fost înființate de învățători, cu mari greutăți, din cauza persecuției cămătarilor, a neîncrederii sătenilor și a dezinteresării celor de sus.

«Fericirea și ridicarea acestor binefăcătoare instituțiuni trebuie să vină dela d-l Spiru Haret, Ministrul Instrucțiunii» *). Aflând de existența Băncii populare din Bezdead (Dâmbovița), înființată de un învățător, d-l Haret însărcinează pe revizorul școlar să vadă cum funcționează acea Bancă și ce servicii aduce. În urma raportului entuziast al Revizorului, d-l Haret cere și obține dela M. S. Regele medalia «Răsplata muncii pentru învățământ», cl. I, pentru învățătorul fondator. Atât raportul către M. S. Regele, cât și scrisoarea d-lui Haret către învățător, au fost publicate atunci în toate ziarele. În acea scrisoare d-l Haret spune, între altele:

«D-voastră ați înțeles adevăratul caracter al misiunii ce aveți. Învățătorul într'un sat nu trebuie să fie numai învățătorul copiilor, el trebuie să fie și sfătuitoarea bun și luminat al sătenilor, pilduitorul lor la cele bune și folositoare pentru dânșii.

«Când învățătorul își înțelege astfel chemarea și rolul său, el este o adevărată binefacere pentru populația, în mijlocul căreia trăește».

Incurajarea dată de Ministru, și publicitatea întinsă,

*) E. Costinescu, Expunere de motive la legea Băncilor populare 1903.

a făcut pe învățători să-și dea seama că astfel de mișcări sunt bine văzute dela centru și încercările timide de până acum se transformă, ca prin minune, în acte sigure și hotărâte.

Le veniă până atunci greu învățătorilor să înființeze asemenea Bănci, căci cei cari încercase au fost loviți de cămătarii satelor, de unii proprietari, și dacă aceștia erau puternicii zilei, învățătorii se vedeau loviți chiar de administrație. Nu erau ei bine dumiriți, dacă fac o faptă bună sau rea, agreată sau nu de stăpânire, când înființau o astfel de Bancă.

Văzând acum că Ministrul lor încurajează și ocrotește asemenea fapte, învățătorii se pun pe lucru, și în curând numărul Băncilor se mărește. Astfel se înființară 15 Bănci în 1899 și 47 de Bănci în 1900, cu toate că în acei ani a bătuit o grea criză și d-l Haret ieșise din Minister în 1899.

Numărul Băncilor populare începe a spori mult mai simțitor cu revenirea la Minister a d-lui Haret în Fevruarie 1901. Imediat d-sa deleagă pe un învățător să umble prin toată țara, să facă propaganda pentru înființarea Băncilor populare, și să dea instrucțiunile necesare pentru bunul mers al lor. Pe de altă parte, prin instrucțiuni, circulări, indemnuri, recompese, însuș Ministrul activează această mișcare.

Și rezultatele nu întârzie a se vedeă. De unde până la 1901 erau numai 80 de bănci, în cursul anului 1901 se înființează 172, iar în 1902 alte 458 de Bănci populare. Astfel că la sfârșitul anului 1902 se aflau în țară peste 700 de Bănci cu un capital de peste 5 milioane lei. Se făcuse în ultimii doi ani mai mult decât

n primii zece. O așa de mare dezvoltare a unei instituțiuni economice nu s'a văzut în multe țeri.

Dar pe măsură ce această instituție progresează, pe aceeași măsură dușmanii o combatteau și cei ce suferiau mai mult erau tot învățătorii. De astă dată ei nu mai erau învinuiți că înființează Bănci, deoarece îi susținea Ministrul. În schimb se țeseau în jurul lor intrigi de tot felul. Erău acuzați că turbură ordinea, că nu-și fac datoria în școală, că sunt vițioși, etc. Plângeri iscălite și neiscălite curgeau la Minister. Se trimetea anchete, cari însă constatau că acei învățători sunt perfect corecți, că-și fac datoria în școală și că prin activitatea lor extrașcolară, contribue la îmbunătățirea stării morale și materiale a sătenilor. Firește că d-l Haret, după ce se convingea că învățătorul își face toată datoria în școală, cu riscul de a creă nemulțumiri, îl susținea și îl îndemna să meargă înainte.

Instituția Băncilor populare eră combătută și pe alte căi. Unele Bănci, din cauza grabei cu care s'au înființat, n'au putut fi bine întocmite, așa că au dat rezultate rele, fie din neștiință, fie din reaua credință a unora din conducători. Puține au fost de acestea, dar dușmanii au profitat de nereușita lor, pentru a generaliză, strigând că la Băncile populare se înșală țărani, li se fură banii, etc.

Pentru a preveni acest rău, d-l Haret trimite o circulară în 17 Iunie 1902, prin care se îndeamnă învățătorii să nu lase ca Băncile populare să facă întreprinderi, cari să le compromită capitalul. Circulara sfârșește astfel:

«Vă invităm dar să vă abțineți cu cea mai mare îngrijire de a îndrumă Banca, din al cărei comitet faceți

parte, pe o asemenea cale greșită și a lumina pe conșătenii d-voastră ca să nu se arunce pe calea aventurilor în care se poate perde avutul lor.

«D-voastră, ca cei mai luminați din sat, aveți, mai mult ca oricare altul, răspunderea răului ce poate naște din neascultarea celor ce vă spunem aci.»

De altfel d-l Haret se interesă personal de mersul multora din băncile populare. D-sa cerea să i se trimită bilanțurile și, de multe ori, întrebă pe revizori despre unele bănci, de care nu mai auzise nimic un timp îndelungat.

De acum numărul băncilor ajunse prea mare, controlul se făcea anevoe, cadrul strâmt al statutelor trebuia lărgit după nouăle cerinți. Copilul acesta, crescut cu atâta îngrijire, ajunsese să se poată conduce singur. D-l Haret nu s'a despărțit însă de dânsul până ce nu i-a asigurat o existență înfloritoare, făcând să se voteze în 1903, un proiect de lege, prin care se consfințește existența acestor bănci, se prescriu condițiile și modul de constituire al lor, se crează o Căssă Centrală care să controleze și să le împrumute la nevoie și se trece întreaga această organizație Ministerului de Finanțe, putând fi controlată și de către agenții Ministerului de Instrucție.

D-l Haret ține să se știe că învățătorilor li se dato-rește mersul progresiv al acestei instituțiuni și prevede prin lege ca din Consiliul Cassei Centrale să facă parte și un învățător, iar controlorii băncilor populare să fie numiți, prin concurs, tot dintre învățători.

Iată o parte din raportul către M. S. Regele prin care d-l Haret cere numirea unui învățător în acest consiliu :

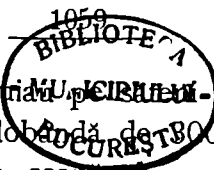
Acei cari au lucrat cu râvnă și cu cel mai deplin succes pentru a realiza această idee, au fost mai cu seamă învățătorii rurali; și este sigur că și în viitor tot ei vor rămâne factorii principali ai instituțiunii, ca unii cari sunt cei mai în măsură de a cunoaște nevoile sătenilor și a ști să le satisfacă, deoarece ei înșiși sunt săteni, trăesc cu sătenii, și au o cultură, care le deschide un orizont de vederi mai larg decât poate fi în genere acela al oricărui alt sătean.

«Și pe urmă este bine și drept, ca învățătorii cari au fost la muncă să se afle și la onoare, și va fi o dreaptă și înaltă recompensă, pentru silințele ce au depus ei în realizarea ideii băncilor populare, ca unul din ei să fie chemat a participa la conducerea instituției supreme a acestor bănci.»

În urma votării legii de mai sus, s'au răspândit printre săteni de către răuvoitori diferite svonuri menite să discrediteze instituția Băncilor populare. Pentru a preîntâmpina efectele rele ce ar fi urmat, d-l Haret trimete în Aprilie 1903 o circulară către învățători prin care-i îndeamnă să lămurească pe săteni asupra adevăratului scop al legii Băncilor populare. Iată o parte din acea circulară:

«Așadar din toate punctele de vedere, legea cea nouă este bună și va ajuta cu plăcere la întărirea Băncilor sătești și la asigurarea banilor lor contra oricărei pagube.

«Cu toate acestea știm că sunt oameni răi și fără rușine cari umblă răspândind printre săteni tot felul de minciuni: că Băncile populare se desființează, că guvernul umblă să le iea banii, și altele ca acestea. Cei cari umblă cu svonuri de acestea sunt numai cămătarii

care până acum despuia pe cineva, până și de cenușa din vatră, luându-le dobandă de 800 la 100 pe an și care acum văd că le scapă din mână chipul de a-și despuia mai departe. Se înțelege: când într'un sat e o Bancă, cămătarii de acolo trebuie să se ducă în lume; și când în toate satele vor fi Bănci bune, țăranii se vor îmbogăți, dar cămătarii se vor stinge de pe lume.

... «D-voastră, învățătorii ați înființat Băncile populare; este datoria tot a d-voastră să nu le lăsați pradă minciunilor.

... «De altfel cum că legătura cu trecutul nu s'a rupt de loc și că guvernul se silește să mențină și să întărească ceea ce s'a făcut așa de bine, dovadă este că el vrea să păstreze pe învățători în capul acestei mișcări. ...

«Din toate punctele de vedere dar viitorul Băncilor populare este asigurat și nu mă îndoiesc că învățătorii vor ști să urmărească și mai departe opera începută așa de bine de dânsii».

Astfel, și după votarea legii, d-l Haret continuă să se intereseze de Băncile populare, să îndrumeze pe învățători, să trimită circulări explicative, să ceară neconținut relații dela Revizori, să dea recompense etc. În fine, D-l Haret a contribuit în mod efectiv și continuu la marea dezvoltare pe care a luat-o această instituție astăzi, când avem în țară peste 3.000 de Bănci, cu peste 500.000 de membri, cu un capital social de peste 50 de milioane și cu un bilanț anual de 100 de milioane.

Aceste date dovedesc cu prisosință că Băncile populare își îndeplinesc cu succes chemarea lor, făcând să dispară camăta dela sate, făcând ca țăranii să-și plătească cu ușurință datoriile, să-și facă case, să-și cumpere vite, pământ, iar ce-i mai rămâne să economisească.

Dar Băncile populare au mai avut asupra sătenilor

și o înrăurire morală: le-au dezvoltat spiritul de prevedere de economie, de tovarășie, iar pe de altă parte au făcut să dispară în multe locuri, alcoolismul, luxul și alte viții.

Această instituție a mai dezvoltat între țărani încrederea în propriile lor forțe, i-au făcut să priceapă că în mâinile lor le stă îmbunătățirea soartei. Dezvoltând în sătean încrederea în sine, încrederea în forțele unite ale mulțimii, tot Băncile populare îl vor face să simtă o solidaritate mai largă, aceea de neam, îl va face să fie mai patriot.

D-l Haret, luându-și colaboratori pe învățători în propagarea acestei idei salvatoare, a contribuit și indirect la câștigarea încrederii sătenilor pentru școală și conducătorii ei. Odată ce sătenii au priceput și au simțit binefacerile Băncilor populare, au văzut că înființarea lor se datorește învățătorilor, ei au început să considere pe acești apostoli ai neamului ca pe binefăcătorii or, deci să le urmeze în totul sfaturile și să le încredințeze cu bună inimă copiii lor. Și astfel se explică cum *Bancile populare* ca și toate celelalte activități *extrașcolare*, departe de a încetini activitatea pur *școlară* (după cum pretind falșii prieteni ai sătenilor), îi măresc considerabil intensitatea. Acolo unde activitatea extrașcolară, sub toate formele ei, înflorește, acolo sătenii se conving «de visu» de foloasele cărții, frecventarea școlarilor e mai regulată, rezultatele mai bune.

Iar învățătorii cari au luptat cu atâta inimă la desrobirea economică a sătenilor lor, sunt tot aceiași cari au dat cele mai frumoase roade și în interiorul școlii.

În fine, faptul că dintre toate reformele făcute la țară, Băncile populare au dat cele mai strălucite roade, dovedește că, pentru aducerea la bun sfârșit a oricărei

îmbunătățiri, trebuie ca cei ce ne conduc să aibă, ca și d-l Haret, o neșărmurită încredere în vitalitatea poporului român, în puterea lui de regenerare.

Disparația cametei la sate, dezvoltarea sentimentului de tovarășie și solidaritate, împuținarea vițiilor și a luxului, încrederea sătenilor în propriile lor forțe, apropierea lor de școală, în fine revelația, pentru noi orășenii, a vitalității poporului român; iată atâtea bunuri, la îndeplinirea cărora a contribuit d-l *Spiru C. Haret*, prin dragostea și interesul ce a pus la înființarea și dezvoltarea instituției *Băncilor populare*.

GH. BEIU PALADI.

Profesor secundar în București.

OBȘTILE SĂTEȘTI

Dintre toate formele pe care cooperația le-a îmbrăcat la noi în țară, obștile sătești sunt organismul cel mai viu, mai complex și cu funcțiuni mai multiple.

Rolul social pe care obștile sătești sunt chemate să-l îndeplinească, atinge în de aproape viața țărănimii, o așează pe alte baze, și dă un început de deslegare celei mai importante și mai arzătoare chestiuni ce s'a pus vreodată la noi: *chestiunea țărănească*.

Acest fapt l-au înțeles, instinctiv, și țăranii, căci din toate felurile de societăți cooperative ce s'au înființat la noi, singură obștea este aceea pentru constituirea căreia ei n'au așteptat îndemnuri dela nimeni.

A fost de ajuns să se audă că țăranii din cutare loc s'au constituit în obște și au luat moșie în arendă, scăpând de apăsarea arendășească, cea mai grea din toate, și toată țărănimea s'a pornit la lucru, ca electrizată.

Însuși băncile populare 'și datoresc prosperitatea lor tot acestui fapt: *posibilitatea pe care țăranii o întrevăd prin ele de a lua moșii în arendă*. Ridicați această posibilitate țăranilor, luați-le această aspirație și băncile populare își vor oprî mersul în loc.

Și nu trebuie să ne mire de loc fenomenul acesta. Baza întregii vieți țărănești fiind plugăria, e natural ca

idealul țărănimii să fie procurarea „*pământului de muncă*” în condițiuni cât mai avantajoase.

Cine nu știe că una din cauzele mizeriei țărănești—și cea mai importantă din toate — este fără îndoială sistemul exploatării moșiilor, fie particulare sau ale statului, prin arendași.

Arendașul—vorbesc de sistem, nu de persoane,—acest intermediar, dintre pământ și muncă, nu are nici un interes să menajeze, nici puterea fertilizatoare a pământului, printr’o cultură mai sistematică, nici puterea brațelor muncitoare, de cari se servește, stabilind condițiuni de învoală mai omenoase; el nu are decât un singur interes și nu urmărește decât un singur scop: *îmbogățirea cu orice preț și cât mai mult, prin orice mijloace.*

Dacă pământul, pe care-l stoarce printr’o cultură din cele mai sălbatice, se va slei într’o zi și nu va mai produce nimic, și dacă brațele muncitoare pe cari le exploatează fără milă vor cădea în sapă de lemn, arendașului intermediar puțin îi pasă, el nu pierde nimic: cu aurul strâns din sudoarea țăranului, ros de mizerie și ignoranță, se va îndreptă către alte locuri și brațe nesleite încă.

Și e și firesc să fie așa. Nelegat cu nimic de pământul și brațele pe care le exploatează, nu are nici un interes să le menajeze, iar obligațiunile de ordin moral sunt nimicuri de care oamenii de afaceri — și arendașii sunt oameni de afaceri—nu trebuie să ție seamă.

A, altceva ar fi când arendașul s’ar simți legat de pământ și de brațe, când ar ști că exploatarea fără sistem a pământului și fără milă a brațelor l-ar duce la ruină, atunci s’ar schimba lucrurile.

Și deși, cum vedem, sistemul exploatării moșiilor prin

arendași e de o potrivă de păgubitor proprietarilor, ca și țăranilor, deși acestui sistem datorim și mizeria țăranilor și sleirea forțelor productive ale pământului, cu toate acestea sunt încă mulți cari nici nu vor să audă de obștile satești, *factorul social menit să disolve sistemul arendării prin particulari, întemeiat pe dijmă și rusfeturi*, și să stabilească raporturi juridice direct între țărani și proprietari.

Mulți proprietari au o inexplicabilă teamă de obști, nutresc o ură înverșunată în potriva lor și le-ar mătură depe fata pământului, dacă ar putea.

Nu punem la îndoeală buna credință a acestor proprietari, ci credem mai de grabă să sunt victime a necunoașterii mecanismului obștilor satești ori, și mai rău, a unei cunoașteri greșite.

Cercetând mai de aproape lucrurile, găsim că țăranii și proprietarii au un interes comun asupra pământului, că acest interes ar putea să lege, într'un tot armonic, cele două straturi sociale ale poporului nostru — proprietari și țărani — și că pe acest acord s'ar putea întemeia, în mod trainic și durabil, „*pacea socială*“ pe care o dorim cu toții și fără de care nu putem privi cu liniște viitorul.

Și unii și alții au interes ca pământul, nu numai să-și păstreze puterea lui fertilizatoare, dar încă să și-o mărească printr'o cultură cât mai rațională: *Țăranii, pentru a obține recolte cât mai bogate, sporindu-și astfel mijloacele de îndestulare, proprietarii, pentru a-și mări valoarea proprietății și deci și renta, izvorul lor de avuție.*

* * *

Ca societăți de producție, având de scop organizarea muncii țărănești pentru a o face mai rodnică, obștile sătești trebuie să se inspire dela cel mai curat democra-tism și să dea acestei munci, factorul de căpetenie în producție, în-tâietatea pe care o merită și care până acum i-a fost nesocotită, îngrădind-o cu toate garanțiile necesare, pentru a o feri de orice exploatare, sub orice formă.

De aici urmează ca în obștile sătești nu pot și nu trebuie să intre decât numai plugari adevărați, cari muncesc pământul cu propriile lor brațe, obștile ne-făcând altceva decât, pe de o parte să procure mem-brilor pământ de muncă în condițiuni avantajoase, iar pe de altă parte, să le asigure folosința întregului rod al muncii lor.

Dacă o excepție s'a făcut și se face și azi în ce privește primirea membrilor prin admiterea învățătorilor și preoților, ea este numai în interesul obștei, pentru o cât mai bună și mai luminoasă conducere.

Cât timp învățătorii și preoții, singurele elemente luminate dela sate, vor da încă dovadă de abnegație și lepădare de sine și-și vor păstra puterea de jertfă, din care s'a născut și se întreține întreaga mișcare coope-rativă, atâta timp urmează să fie primiți, fără nici o restricție alături de țărani, în toate felurile de societăți, când prezența lor ar fi reclamată de necesitate — sin-gurul criteriu de care trebuie să ne călăuzim în apre-țierea noastră.

Nu trebuie să ne facem spaimă singuri și să credem că lăsându-le deplină libertate de a intra în toate fe-lurile de societăți cooperative, învățătorii și preoții ar dobândi o așa de mare preponderanță, că n'ar mai

putea fi scoși din mișcare, în cazul când ar abuză de pozițiunea lor și ar deveni vătămători intereselor masei cooperatoare.

Mișcarea cooperativă e ca și o apă: reține la sine ce-i trebuie și cât îi trebuie, și scoate la mal ce nu-i mai trebuie.

Din moment ce un conducător ar abuză de calitatea lui, în folosul său personal și în dauna instituțiunii, în fruntea căreia se găsește, din acel moment simpatiile de care se bucură și care-i dedeau autoritatea morală, s'ar transforma în putere de repulsiune și l-ar asvârli afară din mișcare.

Din nenorocire, cazuri de asemenea natură s'au petrecut și se petrec încă; ele sunt însă urmarea firească, reacțiunea unui organism plin de vigoare, când pe vreun punct al suprafeței sale se ivesc pete bolnave.

Să iea aminte dar toți aceia ce au o misiune de împlinit în această țară — și învățătorii și preoții sunt cei dintâi care intră în această categorie, că nu trebuie să se lase ispitiți de gânduri amăgitoare, — căci greșelile în care unii s'ar lăsa să cadă, nu s'ar resfrânge numai asupra lor, înfierându-i și scoțându-i din mișcare pentru toată viața, ci ar compromite și cauza în slujba căreia s'au pus — și asta n'au drept s'o facă.

* * *

În orice obște sătească, munca urmând să se desfășoare liberă și neatârnată de nici o altă voință decât de voința celui ce o posedă, se impune ca distribuirea terenului pe care obștea îl deține în baza contractului de arendare, să se facă numai în raport cu nevoia și

puterea de muncă a fiecărui membru, orice alt criteriu trebuie înlăturat, ca fiind contar menirii obștilor.

Membrii trebuie să-și muncească singuri, cu propriile lor brațe, pământul, subarendările, sub orice formă, fiind cu desăvârșire interzise.

Drepturile membrilor asupra pământului ce țin dela obște sunt limitate numai la folosința lor directă, și nu pot fi transmise nimănui.

Loturile, compuse din terenuri de toate calitățile și formând atâtea lanuri, câte feluri de culturi vrem să introducem,— să se distribue prin tragerea la sorți, fără nici o excepție pentru nimeni. Sătenii noștri sunt foarte bănuitori, se tem până și de umbra lor, și au toată dreptatea. Experiența făcută de ei, ca și experiența făcută de părinții lor, i-a dus la convingerea că pentru ei nu există dreptate pe lumea asta, soarta lor fiind numai *să muncească și să sufere din greu*.

Obștile satești, sunt chemate să le schimbe această mentalitate greșită, ce ar putea deveni, dintr'un moment într'altul, un izvor de rătăcirii primejdioase pentru ordinea publică. Dar pentru a reuși s'o facă, conducătorii trebuie să fie nepărtinițori și drepecți în toate actele lor.

Prin uniformizarea culturilor pe lanuri, prin introducerea semințelor de calitate superioară, prin întrebuințarea uneltelor perfecționate, prin stabilirea epocilor și regulilor de muncă, aceleași pentru toți, se face un însemnat pas către progres, se sistematizează cultura.

Toate aceste reguli, stabilite până în cele mai mici amănunte și așezate pentru toată durata periodului de arendare, trebuiesc prevăzute în planul economic de exploatare, lucrare ce trebuie să precedeze începutul oricărei culturi pe moșia intrată în stăpânirea unei obști.

Parcelarea să se execute negresit de un inginer, prin ridicare de plan, și să nu se tolereze, sub nici un cuvânt, ca măsurătoarea și împărțirea locurilor să se facă în fiecare an și de către oameni empirici, cum se procedează în multe părți azi, chiar când aceste lucrări s'ar executa sub supravegherea unui agronom.

A nu parcelă moșia dela început și a nu face așezarea membrilor la locurile lor odată pentru toată durata periodului de arendare, ci a lăsa ca împărțirea și măsurătoarea locurilor să se facă în fiecare an, înseamnă ca să nu fim nici odată gata când vine timpul de muncă, și să întârziem în totdeauna cu lucrările, atrăgând după sine culturi inferioare, și mai înseamnă, că să nu avem nici odată liniște în sânul obștei, ci nemulțumiri veșnice, din cauza abuzurilor la care poate da naștere acest sistem, ceeacei-ar paraliza orice avânt de propășire.

Acolo unde — și așa putea cită localități — nu se mai curmau certurile, din cauza unei asemenea stări de lucruri, și unde reclamațiunile se țineau lant, din moment ce s'a făcut parcelarea definitivă, pe baza principiilor expuse mai sus, din acel moment toate certurile au amuțit și cea mai deplină armonie domnește între membri.

Membrii fiind datori să răspundă în bani, către cassa obștei, arenda locurilor date spre folosință, fără nici un fel de obligație în natură, liberi fiind de a-și ridica recoltele și a dispune de ele după cum vor voi, — se stabilesc în fapt raporturile de drept, se pune în concordanță starea reală cu starea legală.

Tendința obștilor fiind de a emancipa țărănimea de sub orice exploatare, se înțelege dela sine, — și eu nu nai insist —, că sub nici un cuvânt nu se tolerează

la conducerea lor, persoane, care ar avea interese diametral opuse intereselor obștei, nici chiar atunci când lupul s'ar îmbrăca în piele de oaie.

Dacă totuș atari persoane s'or fi strecurat, pe unele locuri, la conducerea vre unei obști, să se știe că aceasta s'a făcut prin contrabandă și că nu este cu asentimentul instituției de control.

* * *

Ca formă juridică, obștile sătești diferă cu totul de celelalte societăți cooperative, guvernate de codul de comerț și de legile lor organice.

Pe când celelalte feluri de societăți se întemeiază pe *capital monetar* și au ca scop câștigul sub formă de dividend, — obștile sătești se întemeiază pe *capitalul muncă* și au de scop, cum au văzut mai sus, organizarea acestei munci, pentru a o face cât mai productivă.

În celelalte societăți, răspunderea membrilor este limitată la suma capitalului subscris, în obștile sătești, răspunderea este solidară și nelimitată.

În ce privește modul de constituire, legea din 8 Februarie 1904, în baza căreia s'au constituit și au funcționat obștile sătești până la 1910, a găsit cea mai ericită formulă: *procura*, întemeiată pe răspunderea solidară și nelimitată a membrilor față de proprietar și creditul ipotecar, fără nici un fel de capital subscris și vărsat.

Și în adevăr, ce formă mai potrivită se putea găsi pentru obști, acest fel de societăți fiind lipsite cu totul de caracter comercial, decât procura, în care nu se trece nici un fel de capital?

Obștile nu sunt societăți, în care X și Y pun capital, ieau cu arendă o moșie, o exploatează ca orice arendaș, sau prin întrebuințare de brațe cu plată, sau prin muncă în dijmă, sau și prin una și prin alta, și câștigul și-l împart între ei, sub formă de dividend.

Membrii nu vin în obște cu gând de câștig, ci ca să găsească locuri unde să-și desfășure, în condițiuni avantajoase, puterea de muncă de care dispun.

Nefiind societăți întemeiate pe baze de câștig, obștile sătești nu sunt supuse la nici un fel de rizic, sunt ferite de orice pierdere. Oricum ar fi anul agricol, abundent sau slab, obștile nu fac decât să încasseze dela membri debitul stabilit pe baza sarcinilor, aceleași pentru toată durata periodului de arendare.

Factorul principal în constituirea obștilor fiind, deci, puterea de muncă, și starea materială a celor ce posedă această putere de muncă fiind din cele mai precare, înțelegem de ce la constituirea lor nu trebuie să cerem capital, ci răspundere solidară și nelimitată.

Ce bine ar fi fost dacă acest principiu s'ar fi așezat și la temelia băncilor populare!

Intr-o țară ca a noastră, unde imensa majoritate a populațiunii se găsește robită și înapoiată economicște și din această pricină căzută în mizerie, cel mai potrivit tip de bănci populare eră cel întemeiat pe răspunderea solidară și nelimitată a membrilor, tip ce le-ar fi permis să-și procure de aiurea și în condițiuni ușoare, capitalul de care aveau nevoie, rămânând ca economiile celor puțini să fie depuse spre fructificare, în mod voluntar și nesilit.

Unei populațiuni sărace, dar care posedă puterea de muncă, factorul determinat în producție, cum e po-

pulațiunea noastră, ca să se poată ridica la nivelul vieții civilizate din occident, îi trebuie credit larg și ieftin, ceeace băncile noastre populare nu-i pot da. Dar despre asta altădată.

* * *

De altă parte, obștile sătești constitue cel mai minunat mijloc de educațiune a masselor, un altul mai bun, mai eficace și cu rezultate mai imediate, nu există, eu unul nu cunosc.

În obști, indivizii nu lucrează izolat, ci îndeplinesc anume funcțiuni, determinate mai dinainte de totul organic — obștea — din care fac parte.

Și precum în organismul animal buna stare generală atârână dela îndeplinirea în mod normal a tuturor funcțiilor de către organele respective, iar neîndeplinirea vreunuia se resimte de întregul organism, care reacționează în potriva răului, tot astfel și în organismul social al obștelor, buna propășire depinde de modul cum fiecare membru își va îndeplini atribuțiile sale, iar în caz când nu le-ar îndeplini cum trebuie și de bună voie, întreaga obște l-ar sili s'o facă.

Chemate prin glasul conducătorilor să explice membrilor rațiunile unei culturi sistematice, obștile vor contribui să le mărească cercul de cunoștințe și să-i deprindă să-și respecte unul altuia avutul și munca, dezvoltându-le astfel simțul de justiție.

Orice îndrumare bună ce s'ar da membrilor unei obști, orice încercare de a le corijă unele defecte, va fi încununată de cel mai deplin succes.

Două resorturi puternice, de ordin moral, stau la îndemâna conducătorilor, în împlinirea acțiunii educative

ce sunt chemați să exercite: *Ascendența*, încrederea de care se vor bucura printre membri, că tot ce fac și tot ce spun e numai spre binele lor, și *teamă* că dacă nu vor ascultă de povețele ce li se dau și se vor abate dela regulele prescrise, vor fi dați afară din obști, pierzând folosința tuturor inlesnirilor pe care le găsiu în sânul obștilor.

Cei buni, firele mai susceptibile,—și aceștia sunt cei mai numeroși,—vor ascultă de primul resort, iar cei recalcitranți, vor ascultă de al doilea resort.

Pentru ca un conducător însă să se poată apropia de țărâtime și să-i cucerească încrederea, ca în urmă să poată exercită asupra ei înrăurirea educativă, trebuie să aibă o mare și adâncă iubire față de ea, trebuie să se încrează și el la rândul lui, în puterea ei de vitalitate, în forțele ei morale și mai trebuie să se identifice cu aspirațiunile ei, în triumful cărora să creadă cu toată convingerea.

Un conducător care ar întruni în cel mai înalt grad aceste însușiri—și toți ar trebui să le întrunească,—ar avea o așa de mare ascendență asupra membrilor obștii, că nimeni nu i-ar ieși din cuvânt, în mâinile lui sufletele lor ar fi ceara căreia i-ar putea da orice formă ar voi.

Țăranul e și el om, și încă vrednic de toată cinstea și ca atare trebuie tratat de conducătorii obștilor, iar nu privit cu dispreț, cum o fac unii azi—și greșesc amar.

Cu cât se va arăta țăranilor mai multă încredere și considerație, cu atât și ei se vor silii mai mult ca să le bine merite.

Dar în sânul obștilor mai găsește o prielnică dezvoltare și un alt sentiment puternic: *sentimentul solidarității sociale*, ce constituie temelia popoarelor.

Membrii obștei înțelegând,—și datoria aceasta incumbă conducătorilor s'o facă,—că nici unul din ei, în mod individual, n'ar fi putut lua moșia în arendă și prin urmare nu s'ar fi putut folosi de avantajele arendării prin obște, vor pricepe și aprețiă foloasele cooperație, arma cea mai puternică din vremurile noastre pentru ridicarea celor împilați.

Acesta este tipul ideal de organizare a obștilor sătești, așa cum pentru prima oară și-a luat ființă la noi în țară, în anul 1904, în com. Arsache — Vlașca.

* * *

În anul 1904, au început să funcționeze pentru prima oară la noi în țară obștile sătești, legal constituite, în sensul adevărat al cuvântului. De încercările făcute mai dinainte și în care folosul îl trăgeau numai câțiva, nu e locul să ne ocupăm aci.

Din tabloul ce dăm mai jos, se poate vedea, an cu an, desvoltarea pe care au luat-o obștile sătești.

Anul	No. obștilor pe an	No. total al obștilor	Suprafața ha.	Arenda anuală	No. membrilor	Capital vărsat
1904	16	16	10.557	256.065 49	—	—
1905	21	37	30.358	626.144 08	—	—
1906	31	68	54.681	1.611.428 34	—	—
1907	35	103	73.344	2.183.822 78	11.118	409.258 51
1908	69	172	133.227	3.628.062 02	23.236	852.163 59
1909	103	265	190.521	5.574.531 26	36.071	1.286.524 21
1910	100	375	279.507	9.089.906 83	61.117	3.981.300 —

În ce privește întinderea terenului arendat, cum și arenda anuală de plată, jud. Vlașca stă în fruntea tuturor județelor.

În raport cu numărul capilor de familie plugari, desvoltarea la care au ajuns obștile satești—375 ca număr, cu 279.507 ha. și 9.089.906,38 lei arendă anuală—nu ni se pare așa de însemnată; și dacă ar trebui să le judecăm numai după aceste date, am ajunge la concluzia că nu se bucură de toată încrederea de care ar merita din partea sătenilor.

Dar faptul nu e așa.

Obștile satești, însemnătatea lor ca factor social, nu trebuie judecate nici după numărul la care au ajuns, nici după întinderea terenului ce țin în arendă și nici după suma pe care o plătesc anual ca arendă, ori numărul membrilor, ci numai după rezultatele ce dau, sub toate raporturile — și aceste rezultate corespund așteptărilor noastre.

Obștile satești se constituie numai în vederea unei arendări de moșii și numai când o asemenea posibilitate se arată.

Dacă proprietarul moșiei dintr'o localitate oarecare, nu e dispus să-și arendeze moșia obștei, în loc de a o da unui particular, zadarnic sătenii acelei localități s'ar constitui în obște, căci neputând obține obiectul care ar da vieață personalității lor juridice, — arendarea moșiei, — obștea lor n'ar putea funcționa.

Cum vedem, împrejurările care favorizează înființarea obștilor, depind mai mult de voința proprietarilor, decât de a sătenilor.

Dacă mâine de pildă, toți proprietarii noștri, într'un avânt de patriotism, s'ar hotărî să-și arendeze moșiile obștilor satești, cum de altminterea au făcut-o mulți, mâine toți țărani de pe moșiile lor s'ar constitui în obști.

Arendarea moșiilor, oricui ar aparține ele, la obștile

sătești, nu este și nu trebuie privită numai ca o simplă chestiune de câștig, ea este și trebuie să rămână: *o mare chestiune națională*.

Fără o îndrumare sănătoasă care să dea țăranimii puțința de a se ridica economicște—și obștile sătești sunt singurul mijloc pentru ajungerea acestui scop—toată civilizația noastră se reduce la o simplă spoeală, expusă să se spulbere la cea mai mică adiere. Câtă vreme mizeria va continua să roadă temeliile națiunii, iar ceața deasă a ignoranței va continua să plutească peste sate învăluindu-le în întuneric, nesiguranța ne va stăpâni la fiecă pas.

Trebue să recunoaștem, și o facem cu toată plăcerea, că proprietatea particulară n'a rămas indiferentă la acest curent de regenerare națională, ci l-a îmbrățișat cu simpatie.

Din cifra totală a arenzii plătite de obști, 44%, prin urmare aproape jumătate, aparține proprietății particulare.

Fie, ca rândurile noastre să aibă darul de a cuceri pentru obști simpatiile tuturor proprietarilor, de a-i face să privească ridicarea țăranimii, ca o chestiune națională, cum e, mai presus de interesele lor personale și de a-i determina să contribuie din toate puterile lor la realizarea ei, considerând-o ca o datorie patriotică.

* * *

Meritul cel mare pe care d. Sp. Haret îl are în mișcarea obștilor sătești este: de îndată ce a aprețiat însemnătatea nouăi forme a cooperației românești pentru țăranime,—și-a aprețiat-o chiar dela, apariția ei,—pe de o parte, a pus în serviciul ei întregul aparat, de care dispunea ca Ministru al Instrucțiunii publice și Cultelor,

iar pe de alta, s'a grăbit să-și arendeze — inițiativa pornind dela d-sa — singura moșie ce are, obștei sătești din com. Lipia Buzău, încă din 1905, fără să pretindă nici o garanție în numerar, dând astfel o frumoasă pildă de perfectă concordanță între vorbă și faptă. Și dacă adaog, că d-sa nu regretă de loc ce-a făcut, iar sătenii, plini de mulțumire și recunoștință, îl înconjură cu simpatiile lor, ca pe un adevărat părinte, acesta e cel mai mare omagiu ce i s'ar fi putut aduce, — și pe care singur și l-a adus.

ST. MORARESCU

Institutor Vlașca.

INCHINARE DIN PARTEA BĂNCII DIN NOVACI (GORJ)

Dela războiul pentru neatârnnare încoace, cea mai de nădejde pildă, pe care poporul român a dat-o de vitalitatea sa e minunata noastră mișcare cooperativă rurală, cu băncile și obștile ei.

De pe când zorile acestei mișcări abiă mijiau și totdeauna statornic, stăruitor și însuflețit, i-a fost sfetnic și ocrotitor sufletul de patriot mare și de democrat cinstit al d-lui Sp. Haret și

Cooperatorii români țin min'e!

DUM. BREZULESCU
Președintele Băncii.

RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI, ÎNVĂȚĂTORII, PREOȚII ȘI D-L SPIRU HARET

În cele mai grele împrejurări, d-l Haret ieșea în Martie 1907 Departamentul Cultelor și Instrucțiunii publice.

Răscoalele țărănești se întindeau cu iuțeală din nord spre sud și, ca cuprinsă de un foc imens, țara clocoția de furia răsculaților. Zăpăceala cea mai mare domnia la centru.

Guvernul conservator, surprins de mișcarea puternică a țărănimii, face loc guvernului liberal, pentru ca prin forțe nouă și mijloacele necesare să redea țării liniștea atât de adânc turburată.

În asemenea împrejurări, când patima deslănțuită amenința să dărâme din temelie clădirea statului, când viitorul apărea ca un punct de întrebare și toți recunoșteau grozăvia momentelor prin cari trecea țara, d-l Haret urcă pentru a treia oară scările Ministerului de Instrucție publică, convins de marea răspundere ce-și luă, dar încrezător în sine, în preoți și învățători, pe cari îi cunoștea oameni de ordine.

Timpul era scurt. Într-o noapte revizorii școlari au fost numiți și a doua zi erau la posturile lor, în mijlocul răsvrățiților, alături de preoți și învățători.

«Mare și grea nenorocire a căzut peste noi, zice d-l Haret în *Chemarea* către toți preoții și învățătorii.

«A vroit Sfântul Dumnezeu să ne încerce, or, să ne pedepsească pentru păcatele noastre, și ne-a dat să vedem ceeace părinții noștri nu văzuse niciodată în țara noastră cea blândă.

«Să ne plecăm capetele și să primim cu supunere voia lui cea înaltă. Dar tot voia lui e ca noi să ne facem datoria noastră de creștini. Și această datorie este de a potoli pe cei turburați, de a împacă pe frați și de a aduce pacea și liniștea printre oameni.

«Datoria aceasta o aveți cu deosebire voi, păstori ai turmei lui Hristos, și voi, învățători ai neamului; căci frații noștri săteni numai dela voi pot auzi cuvântul cel bun, numai dela voi pot primi lumina cea adevărată.

«Faceți să înceteze lupta între frați. Faceți-i să înțeleagă că cu foc și cu arme nu se poate îndreptă țara, ci din contră i se pregătește pieirea. Vrajmașii țerii sunt mulți și puternici, și ei atâta așteaptă, să ne dușmănim noi unii cu alții, pentru ca să ne stăpânească și să ne pună pe grumaz un jug mult mai greu decât al suferințelor noastre de astăzi și pe care nimeni nu-l va mai putea apoi ridica niciodată.

.

«Voi, preoți, trageți clopotele dela biserică, îmbrăcați-vă în sfintele vestminte, luați în mână crucea și Evanghelia, ca să se adune poporul; și vorbiți-i și voi și învățătorii și faceți să intre pacea și dragostea între oameni și să piară duhul cel rău dintre ei. Aceasta este chemarea voastră, și mare răspundere veți avea înaintea lui Dumnezeu și oamenilor, dacă nu o veți îndeplini.»

Apelul acesta înțelept și plin de învățăminte își produce efectul.

Deșteptați la datoria lor, apostolii satelor se pun în calea celor răsculați și prin vorbe pline de pilde, prin sfaturi și stăruințe opresc pe alocurea devastările, împiedică jaful și fărădelegile.

Cât de grea eră munca pentru astâmpărarea spiritelor revoltate se putea ghici din procedarea barbară, lipsită de rațiune a răsculaților și din corespondența zilnică ce primiam ca revizor școlar al județului Dolj, unde răsculații au atins culmea barbariei.

La intervale scurte primiam telegrame, scrisori, ori eram chemat la telefon de d-l Haret, care-mi da instrucțiuni de cum trebuie să procedez.

Învățătorii, șezând zile întregi între turburători, îi împiedică dela jafuri.

Unii au fost bătuți de săteni, alții luați cu sila la devastările conacurilor și al pătulelor, și tocmai ei — cari n'au uitat un singur moment să opună barbariei sfaturile lor înțelepte — au fost aduși legați la reședința județului. Superficialitatea unora și ideile nu destul de obiective ale altora făcuse — cum zice d-l Haret — să se acrediteze multe idei greșite în privința cauzelor răscoalei.

Intr'adevăr, același învățător care, ieri, îndemnând la liniște pe săteni, eră învinuit de aceștia că simpatizează cu cercurile stăpânitoare, astăzi este învinuit că aprinde scânteia de răsvrătire în spiritele țărănești. Acuzați dintr-o parte și din alta, de săteni și de autorități, în locul răsplății binemeritate, preoții și învățătorii îndură amarul nerecunoștinței. Timp de aproape patru luni atârnă deasupra capului lor cele mai grele învinuiri. În mințile

multor profani, numele de *învățător* devenise sinonim cu cel de *instigator*, ca o ironie depusă pe munca lui pentru prevenirea răscloalelor.

Cu toate acestea, atitudinea corpului dăscălesc în acea împrejurare a fost la înălțime; tăcerea cea mai demnă acoperiă din ce în ce glasul clevetitorilor, până când unul din învățătorii fruntași — d-l Mihalache, — socotind că a sosit momentul să răspundă cu fapte acuzărilor pedemne ce se adusesese lui și colegilor, scrie în «Neamul Românesc» un minunat articol, pe care îl reproduc în parte, spre a se vedeà ce fel de «instigatori» sunt învățătorii:

«Dacă a învăța carte, tu unul singur, pe 100—150 copii ai moșicilor, pentru 76 lei pe lună, se cheamă «instigație», atunci noi suntem *instigatori*.

«Dacă jertfindu-ți timpul tău liber, i-ai învățat cum să-și lucreze singuri unele lucruri pe cari le cumpărau dela Evrei, cum să-și îngrijească singuri grădina pe care o făcea Bulgarul, cum să se roage în cor pentru izbăvirea lor și părinților lor și aceasta se cheamă «instigație», noi suntem *instigatori*.

«Dacă ai îndrăznit, tu, săracule, ca fără plată să faci și școală de seară cu oameni vârstnici: să-i înveți să scrie, să cetească, să socotească, pentru ca să micșorezi rușinea țerii adusă de mulțimea analfabeților ei, și asta este altă «instigație», noi suntem *instigatori*.

«Dacă la biserică, la cercurile culturale, la șezători, îi vei fi sfătuit cum se ține o gospodărie, cum se țin vitele, cum se muncește pământul (vei fi îndrăznit poate să le spui să-și facă munca la timp, și întâiu pe a lor!), cum se cresc copiii, cum că este bine a-ți procura în casă — nu dela străini — lucrurile trebuincioase, și câte

altele, și asta se cheamă «instigație», iarăș: noi suntem *instigatori*.

Dacă a le strânge economiile la băncile, la cari ai muncit cu atâta trudă, ca să nu le strângă alții, și ca să aibă de unde lua ei, în ciuda atâtor cămătari, cu dobânzi mici și forme puține, înseamnă «instigație», noi suntem *instigatori*.

«Dacă a le organiză producția, în scop ca din munca ce fac să rămână cât mai mult în punga lor și cât mai puțin în punga altora, prin tovărășiile de arendare — în ciuda cui? — de grădinărit, de brutării, etc., înseamnă «instigație», noi suntem *instigatori*.

«Dacă a le organiză vânzarea mărfii, așa ca prin tovrășii să obțină prețul mai mare, în ciuda misișilor, — și consumația lor, așa ca lucrurile strict trebuncioase să-i coste cât mai puține parale, dacă acestea înseamnă «instigație», — noi suntem *instigatori*».

Așa se apărau învățătorii. La bârfeli răspundeau cu fapte, la insulte cu vorbe blajine. Totuș, pentru a se spulberă cu desăvârșire și în mod oficial acuzațiile ce li se aduceau, d-l Haret întreprinde cunoscuta anchetă prin organele sale de control, spre a dovedi partea corpului didactic și a celui preoțesc în răscoalele de tristă amintire, din 1907.

Rezultatul favorabil în totul învățătorilor și preoților este consfințit în raportul său No. 47.116 din 13 August 1907, adresat M. S. Regelui, cu intenția de a-L edifica asupra sgomotelor false ce încă circulau, și spre a răsplăti în parte și în măsura mijloacelor posibile pe unii din învățătorii și preoții, cari au muncit mai mult la potolirea sau prevenirea răului.

Iată cum vorbește d-l Haret de dâșșii:

. . . . Turburările au pornit cu o furie, al cărei caracter de sălbăticie și neintelență ar fi putut numai decât să arate cât de străine erau ele de mișcarea cu caracter filantropic așa de accentuat, în capul căreia se aflau învățătorii și preoții.

Cu toate acestea, când veni vorba a se găsi instigatori, cei cari fură mai mult designați ca atari fură tocmai învățătorii și preoții, și nu lipsiră nici acei cari să denunțe întreaga lor corporație ca un pericol public, contra căruia trebuia să se ia măsuri extreme. *Este ceva propriu timpurilor turburate, ca oamenii să-și piarda sângele rece și să vadă peste tot pericole închipuite.*

.
«Mulți dintr'înșii (din învățători și preoți) și-au făcut această datorie cu pericolul vieții lor, într'un timp când numai faptul de a rămâneă cineva în mijlocul răsculaților și de a se încercă să-i facă să înțeleagă de cuvânt eră încă un act de mare curaj».

Dar în vreme ce răuvoitorii încercau încă să infiltreze în public idea că învățătorii și preoții sunt elemente primejdioase pentru pacea satelor, instigatori, în aceeaș vreme, o sută cincizeci din aceste elemente — în realitate de cultură și progres, — grație împrejurărilor, favorabile lor de data aceasta, pun pe piept medalia «Răsplata Muncii», care însemnă reabilitarea corpului didactic în fața întregii țeri.

«Acî, dela adăpostul forțelor — spuneă d-l Haret acum trei ani în Senatul țerii, — acî ne este lesne să judecăm pe alții și să facem filozofie asupra cauzelor răscoalelor; dar să te afli izolat, fără ajutor de nicăeri, în mijlocul satelor răsculate, în fața bandelor turbate de furie și să încerci totuș cu pericolul vieții tale, a te împotrivi

vijeliei și a înfrână turbarea; acestea sunt adevărate acte de eroism, tot așa de mari și strălucite ca și acelea de pe câmpul de bătaie. Și acte de acestea au avut multe la activul lor învățătorii și preoții».

Și dacă în capul învățământului nu s'ar fi aflat binevoitorul și ocrotitorul școalei, cine știe dacă, în loc să se întroneze nevinovăția corpului didactic rural și a celui preoțesc — în chestia răscloalelor țărănești, -- nu s'ar fi pus pe fruntea modestului învățător și preot o pată neagră, pata infamiei.

Se cuvine deci în această împrejurare, când se aduce d-lui Haret un omagiu pentru munca ce a desfășurat în diferite direcțiuni, să se amintească această pagină frumoasă din activitatea sa de zece ani ca ministru. Forțările ce le-a făcut, pe de o parte spre a înlătura cu ajutorul învățătorilor barbariile prea mari, către cari erau înclinați răsculații, iar pe de alta, grija ce a avut de a scoate de sub învinuiri nedemne și nedrepte pe aceia la cari recursese în vremuri turburi, ca acelea din Martie 1907; vor rămâne o pildă vie de dragostea sa către țară și oamenii cari l-au servit.

C. ALESSANDRESCU

Fost institutor și inspector școlar.

CASSA DE ECONOMIE, CREDIT ȘI AJUTOR A CORPULUI DIDACTIC

Înainte de anul 1903, *creditul personal* al membrilor corpului didactic era atât de neînsemnat, încât aproape nu există.

La o nevoie neașteptată, la o împrejurare ce necesită o sumă mai mare decât leafa lunară, un membru al corpului didactic nu putea găsi cu împrumut suma dorită, decât în condițiuni oneroase și de multe ori umilitoare.

Famiiliile mai împovărate, cu minuni de echilibru, legau o lună de altă lună, dacă vreo boală sau altă nenorocire nu se abătea asupra-le, în cari cazuri străduința anilor de cumpănire devenia zadarnică.

Plata suplînitorului la catedră, a unui titular, în timpul boalei, nu era decât un deziderat, a cărui realizare nu se prea vedeă dincotrò va veni.

De soarta atâtor orfani, ce pot rămînea de pe urma unui corp ce numără 7.000 membri, nimeni nu se ocupase.

Îndrăzneată ar fi fost idea, că membrii corpului didactic de toate gradele și-ar putea realiza economii însemnate prin depuneri lunare, cari să se fructifice de o administrație oarecare.

Cea mai imposibilă ar fi părut idea, că membrii corpului didactic și-ar putea cumpăra sau construi, pe baza creditului personal, case de locuință.

Toate aceste deziderate ale corpului didactic le-a sintetizat d-l Spiru C. Haret, ca ministru al Instrucțiunii, dându-le ființă prin legea din *4 Februarie 1903*, prin care se întemeia Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic.

D-sale îi datorește corpul didactic această umanitară și binefăcătoare instituțiune, fără pereche în celelalte țeri europene, și de sigur îi este și îi va rămânea în veci recunoscător atât pentru înființarea ei, cât și pentru sprijinul prețios și constant, ce i-a dat în tot timpul.

Scopul Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic este de a primi depunerile membrilor corpului didactic, de a-i împrumută în contul salariului, de a întreține instituții de educație pentru fiii și orfanii membrilor corpului didactic, de a crea un fond, din al căruia venit să se acorde: pensii urmașilor celor fără drept de pensie la stat, ajutoare pentru caz de boală și de alte diferite întâmplări nenorocite (foc, inundație, distrugerea averii, ajutor la înmormântare), plata suplimentului pe 2 luni în timpul concediului din cauza boalei, ajutor la mărișul fetelor membrilor cassei, ajutor membrilor cassei pentru întreținerea copiilor în școalele publice.

Priceperea conducătorilor, părinteasca și deosebita supravăghere a d-lui Haret au îndrumat această Cassă spre o temeinică și binefăcătoare existență, fiind socotită azi ca un punct de reazăm, spre care se pot îndreptă cele mai mari speranțe ale Corpului didactic.

Activitatea Cassei.

Dacă urmărim activitatea acestei Casse, găsim următoarele pagine frumoase în existența ei.

Orfelinatele Corpului didactic.

Cine a cunoscut priveriștea dureroasă, ce se desfășură la moartea capului unei familii de învățător, a rămas adânc impresionat de trista stare a urmașilor săi. Străin de satul în care profesează, înstrăinat de cel din care a plecat, fără casă și pământ de muncă, de multe ori ajuns de moarte în primii ani ai bărbăției, deci și fără drept de pensiuine, învățătorul lasă la moartea sa prematură o generațiune de *paria* ai societății, așa cum nu o poate lăsa nici cel din urmă muncitor agricol.

Această stare de lucruri ce-i eră foarte bine cunoscută, atât din cercetări personale, cât și din dezideratele diferitelor congrese ale Corpului didactic, a hotărât pe d-l Spiru C. Haret ca, odată cu înființarea Cassei, să-i dea și cea mai aleasă însărcinare de a organiza orfelinatul Corpului didactic.

S'au început primele lucrări și după stăruitoare cercetări, s'a întocmit un tablou al orfanilor membrilor Corpului didactic de toate gradele, iar în luna Octomvrie 1903 s'a și deschis la Bistrița (Vâlcea), într'un local spațios, Orfelinatul Corpului didactic, cu 54 orfani strânși din toate unghiurile țerii.

În anul 1904 se deschide și în București, Orfelinatul de fete cu 40 de orfane, iar în toamna anului 1905 este mutat la Dobrovăț (Vasluiu) într'un frumos local, transformat radical, din fostul penitenciar.

Depărtarea prea mare a celor două institute de București, greutatea aprovizionării cu de ale hranei, insuficiența controlului, întreținerea prea costisitoare, care variă între 7 800 lei anul de elev, imposibilitatea de a se da institutelor o dezvoltare mai mare decât a cursului primar, au fost motive cari au condus la desființarea orfelinatelor în 1908.

Sumele ce se cheltuiau cu întreținerea lor s'au răspândit ca ajutoare pe tot întinsul țerii membrilor Cassei, de toate gradele, cari au de întreținut la școalele publice copii mulți. În acest mod, sacrificându-se o idee generoasă, s'a ajutat un mai mare număr de familii, cari în alt mod nu puteau primi dela această Cassă vreun ajutor sub nici o formă.

Pentru orfelinatele dela Bistrița și Dobrovăț, dela 1903—1908, s'au cheltuit 341.315 lei, dintre cari 166.619 lei la Bistrița și 174.695 la Dobrovăț.

Sanatoriul dela Tismana.

Odată cu înființarea Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic i s'a cedat de către Ministerul Instrucțiunii o parte din clădirea Mănăstirii Tismana (jud. Gorj), așezată înrr'una dintre cele mai pitorești și sănătoase pozițiuni din țară, în scopul de a întemeia aci un sanatoriu pentru membrii corpului didactic de toate gradele.

Administrațiunea Cassei, care a lucrat sub îndemnul d-sale, făcuse toate preparațiunile pentru transformarea acestui local într'un sanatoriu permanent pentru îngrijirea convalescenților, a celor bolnavi de nervi, a celor scoși din serviciu din cauză de boală, înainte de termenul complet de pensie.

Depunerile permanente ale membrilor.

Depunerile permanente sunt economiile membrilor, și constau din reținerile ce se fac lunar din leafa fiecărui membru al Cassei.

Inscrierea ca membru este facultativă; totuș aproape toți membrii Corpului didactic s'au grăbit să se înscrie. Unii din aceștia și-au impus sacrificii însemnate și astfel au realizat depuneri importante: sunt învățători cu capitaluri de 3.000—4.000 lei, institutori și profesori cu depuneri dela 5.000—15.000.

În anul 1911 Aprilie 20, chiar întemeietorul Cassei, d-l Spiru C. Haret, a ridicat depunerile d-sale în sumă de 1.920 lei.

La 31 Decembrie 1903 depunerile membrilor Cassei se ridicau la 140.807,39 lei; iar la 31 Martie 1911 depunerile permanente ale membrilor, aflate în păstrarea Cassei, erau de **3.224.927,05** lei.

Dela 1903 până la 31 Martie 1911 s'au restituit din depunerile permanente 101.750,90 lei cari, adăugându-se la cele aflate în Cassă, fac un total de **3.326.677,95** lei, economii ale membrilor Corpului didactic de toate gradele, strânși prin intermediul acestei Casse, dela înființarea ei până la 31 Martie 1911.

Numărul membrilor Cassei la 31 Decembrie 1903 era de 3.097, iar la 31 Martie 1911 de 6.300.

Depunerilor permanente li se dă o dobândă compusă de 3%.

Un capital de 3—4 milioane la îndemâna unei administrațiuni competente este o pârgie puternică, pe care se pot sprijini cele mai îndrăznețe aspirațiuni ale Cor-

pului didactic și totodată și o dovadă de încrederea nemărginită, cu care Corpul didactic l-a urmat pe d-l Hureț, în tot ceea ce d-sa a întemeiat.

Împrumuturile în contul salariilor.

Unul din principalele scopuri ale înființării Cassei au fost împrumuturile în contul salariilor. Privilegiul acordat de legiuitor de a nu se putea urmări lefurile pentru datorii, a făcut ca creditul funcționarilor publici și al membrilor Corpului didactic să fie foarte limitat. Din această cauză la o nevoie urgentă, la o nenorocire ivită în familia unui dascăl, acesta nu putea găsi o sumă oarecare ca împrumut decât în condițiuni grele, ceea ce făcea de multe ori imposibilă plata la timp. Desele reclamațiuni în contra membrilor Corpului didactic pentru datorii contractate în condițiunile de mai sus denotau o stare rea, căreia trebuia să i se pună capăt prin o legiferare înțeleaptă, cum a fost legea pentru înființarea acestei Casse.

Inlesnirea cu care s'au obținut împrumuturile dela această Cassă a făcut ca încrederea tuturor în trăinicia instituțiunii să crească, iar numărul membrilor să sporească pe fiecare zi.

Un învățător tânăr poate avea un împrumut maxim de 440 lei, un institutor 900, un profesor 1.600, un profesor universitar 2.400, iar cei cu gradații un plus de 4 ori gradația fiecăruia. Aceste împrumuturi se rețin în maximum 12 rate anuale, cu dreptul de a se mai face suplamente de împrumuturi la fiecare 4 luni.

Până la anul 1908 se luă la 1.000 lei ca dobândă 70 lei pe un an, împărțindu-se atât capitalul cât și dobânda în 12 rate.

În anul 1908 d-l Spiru C. Haret stabilește o nouă bază pentru calcularea dobânzii, ținându-se socoteală de sumele ce se întorc lunar în casă, dela un împrumut. În urma acestei dispozițiuni dobânda împrumutului de mai sus, de 1.000 lei, devine pentru un an **42** lei. După această normă se calculează dobânda până în prezent, spre deplina ușurare și mulțumire a tuturor celor cari se împrumută dela această casă.

Operațiunile de împrumuturi au mers crescând pe fiecare an. Astfel în 1903 împrumuturile acordate au ajuns la suma de 318.205 lei; în anul 1904 la suma de 666.997,30 lei; iar în anul ultim (1 Aprilie 1910—31 Martie 1911) împrumuturile acordate de Casă au atins suma de **2.156.338,49** lei.

Ajutoarele acordate membrilor.

Preocuparea de căpetenie a întemeietorului Casei a fost de a pune la dispoziția Corpului didactic cât mai multe forme de ajutorare, pentru a mănține neștirbită leafa membrilor Corpului didactic în caz de nenorociri, sau împovărare de greutate familiare. În acest scop găsim în lege și în dispozițiunile luate de această Casă, pe cale bugetară, o mulțime de măsuri menite a duce cea mai mare parte din veniturile ei acolo, unde este o *suferință* sau o *nenorocire de alinat*.

1. *Orfelinatele Corpului didactic*, despre care am vorbit mai sus, au avut până la anul 1908 suma de 341.415 lei, iar dela acea dată în fiecare an s'a alocat pentru întreținerea în familie și școale a foștilor elevi ai orfelinatelor sume variate: 32.454 lei în 1908—909; 13.000 lei în 1909—910; și 9.000 lei în 1910—911.

2. *Sanatoriul dela Tismana* a avut alocat și s'au cheltuit în 1910—911 pentru colonia școlară lei 6.051,05.

3. *Ajutoarele (Bursele) pentru întreținerea în școalele publice a copiilor membrilor Cassei.*

Odată cu desființarea orfelinatelor în 1908 s'au prevăzut de către administrațiunea de atunci lei 40.000, ca ajutoare pe 7 luni (Sept. 1908—Martie 1909). Această sumă s'a distribuit membrilor Cassei, cari au avut cel puțin 2 copii în cursul secundar sau unul în cursul secundar și unul în cursul primar.

În anul bugetar 1909—910 s'au prevăzut și distribuit 64.000 lei, iar în 1910—911 lei 69.000, ajutându-se astfel *anual* aproape 300 membri ai Cassei cu sume ce au variat între 200—480 lei pe an.

4. *Plata suplinitorului la catedră, în timpul boalei.*

Dezideratul, ce s'a exprimat cu mai multă căldură, atât în congresele didactice, cât și prin presă, a fost plata suplinitorului în caz de boală a titularului unei catedre.

Atunci când dascălul trebuie să cheltuească cu medic și doctorii pentru căutarea sănătății sale, este obligat să mai dea 60% din salariul său pentru plata unui suplinitor.

Această stare de lucruri a durat până când Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic a putut înscrie în 1908 în bugetul său suma de 8.000 lei; iar în cei următori câte 10.000, cu cari s'au satisfăcut cererile adresate Cassei pentru plata suplinitorului.

Ajutor pentru măritișul fetelor membrilor Cassei.

Legiuitorul s'a gândit să vie în ajutorul familiilor dascălești, împovărate de copii mulți, și în acest scop a prevăzut ajutoare la măritișul fetelor membrilor Cassei.

În bugetele Cassei s'au înscris și distribuit sume anuale de 4.000—5.000 lei, din cari s'au acordat ajutoare de 200—300 lei de fiecare caz.

Ajutor pentru cazul de înmormântare.

Moartea unui membru al Corpului didactic, fiind precedată de un timp mai mult sau mai puțin îndelungat de boală, găsește familia sleită bănește și de multe ori în imposibilitate de a transporta corpul la locul cel din urmă.

De aceea legiuitorul a pus obligațiune Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic să intervie cu ajutorul său în această tristă împrejurare. S'au acordat ajutoare anuale de 4—5.000 lei, dându-se 200 lei pentru înmormântarea unui profesor, 150 pentru un institutor și 100 pentru un învățător.

Ajutor pentru diverse cazuri nenorocite.

Împrejurările și fatalitatea aduc asupra unora dintre membrii Cassei nenorociri neașteptate, de multe ori năpraznice. În acest scop s'au distribuit ca ajutoare sume anuale de 2—3.000 lei, după gravitatea cazului nenorocit.

Pensiuni lunare.

Legea Cassei pensiunilor Statului fiind întocmită așa, că primul termen de pensiune nu se dă decât după 15 ani, și cum dese cazuri de moarte ale membrilor Corpului didactic se întâmplă până la 15 ani, rămânând atât văduvele, cât și orfanii și mai ales orfanii infirmi, fără nici un ajutor de nicăieri, întemeietorul acestei Casse a suplinit această lacună, pentru membrii Corpului didactic, prin prevederile ce a introdus în legea Cassei, în baza cărora orice membru

al Cassei, decedat înainte primului termen de pensie la Stat, să aibă drept pentru urmașii săi la o pensie de 15% din ultimul salariu.

După cum se poate vedea din cele enumerate până aici, niciodată nevoile și durerile Corpului didactic n'au fost mai bine cunoscute de vreunul dintre conducătorii acestui Departament, și nici unul nu a unit în același proiect de lege, la o altă, *sufărința și balsamul* acestui corp de muncitori intelectuali.

Cumpărare și construire de case.

Desvoltarea luată de Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic a îndreptățit și a îndemnat pe d-l Spiru C. Hareț, ca în 1910 să-și adauge *ultima și cea mai strălucitoare podoabă* introducând în legea ei dispozițiunea de a împrumuta pe membrii corpului didactic cu sumele necesare, pentru a-și putea cumpăra sau construi case.

Prin modificarea adusă legii la 1 Maiu 1910, pune între scopurile Cassei dispozițiunea de a înlesni membrilor să mijloacele de a-și cumpăra case, acordându-le împrumuturi plătibile în rate lunare, în timp de 30 de ani maximum.

Unui învățător sau preot rural i se poate acorda 4.000, unui învățător înaintat 6.000 lei, unui institutor sau preot urban 12.000, unui profesor sau maestru 20.000 lei și unui profesor universitar 40.000. Ratele de amortizare se calculează cu un procent de 6%.

Pentru realizarea împrumutului, membrul trebuie să contracteze o asigurare asupra vieții pentru o sumă egală cu a împrumutului, pentru ca în caz de moarte pre-

matură, Cassa de Credit să fie despăgubită, iar casa să rămâie moștenitorilor liberă de orice sarcină.

În urma scumpirii chiriilor în toate localitățile din țară și în vederea stabilității de care se bucură Corpul didactic, stabilitate consfințită odată mai mult prin această lege, traducerea în fapt a dorințelor exprimate din toate părțile țării a fost încă una din indiscutabilele dovezi de dragoste ce d-l Spiru C. Haret a purtat-o Corpului didactic de toate gradele și de fericirea ce a simțit-o, când a putut să le realizeze *fără întârziere*.

S'au clădit și cumpărat până la 1 Septembrie 1911 în tot întinsul țării 78 case de locuință, pentru cari s'au plătit de Cassa Corpului didactic 674.097,60 lei.

Primele case de învățători, de institutori și de profesori vor fi adevărate temple, în cari numele celui care le-a dat puțința să răsară pe întinsul țării ca prime proprietăți dăscălești va fi pomenit și binecuvântat.

Localul propriu al Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic.

Câmpul de operațiuni al acestei Casse, mărindu-se din ce în ce, personalul s'a înmulțit pe măsura trebuințelor, și din această cauză cu greu se mai puteau găsi case particulare, cari să se poată amenaja pentru a cuprinde toate serviciile ei.

Conduc de aceste considerațiuni, d-l Spiru C. Haret, prin deciziunea sa din 21 Iulie 1910, aprobă cumpărarea terenului din B-dul Elisabeta 34, pentru construirea unui local propriu al Cassei, încăpător pentru trebuințele ei actuale și pentru dezvoltarea ce va mai lua în viitor.

Efecte publice. Imprumutul Cassei Școalelor.

Fondul numerar al Cassei, neputând fi absorbit de operațiunile de împrumut, a fost nevoie să fie făcut productiv, plasându-se în efecte de Stat. Din acest numerar s'au cumpărat efecte p publice, garantate de Stat, a căror valoare nominală eră la 1 Aprilie 1911 de lei 1.129.500.

Chiar Cassa Școalelor a apelat la numerarul disponibil al Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului Didactic, împrumutându-se cu lei 900.000 în anul 1908, cu o dobândă de 5%, îndeplinindu-se astfel un fapt de o rară importanță: *cu economiile membrilor Corpului didactic să se contruească de Stat localuri de școală la sate.*

Momentul este înălțător și trebuie reținut.

Diferitele fonduri ale Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic.

Primii conducători ai Cassei au căutat să întâmpine toate eventualitățile, creând diferite fonduri de rezistență, în cazurile când veniturile Cassei nu s'ar realiză din vreo pricină oarecare. Ei au semănat astfel ideile fericite și conducătoare pentru o serie îndelungată de timp.

1) *Fondul pentru ajutoare* este prevăzut de lege, pentru ca din venitul său să se dea ajutoare.

Fondul pentru ajutoare s'a creat în anul 1904 cu suma de 20.000 lei și a fost mărit mereu, așa că la 31 Decemvrie 1905 eră 40.000 lei; iar la 1 Aprilie 1911 eră de 60.500 lei.

2) *Fondul inalienabil al instituțiunilor* a fost creat

pentru a salvă existența instituțiilor în caz de împrejurări critice.

În 1904 eră 65.000 lei; iar la 1 Aprilie 1911 fondul acesta se ridicase la 82.125 lei.

Fondul Sultana Marsil este o depunere anuală de 880 lei, pe care o face Cassa școalelor, conform legatului defunctei Sultana Marsil, pentru înzestrarea a 11 eleve ale Azilului «Elena Doamna».

La 1 Aprilie 1911 situația acestui fond eră 3.169,33 lei, capital și dobândă.

Fondul de rezervă este fixat de regulament la 25.000 lei și e menit a acoperi pierderile suferite de Cassă din operațiunile de împrumut. Din acest fond, care s'a ridicat până la 1 Aprilie 1911 la 23.339,33 lei s'au acoperit pagubele rezultate până la acea dată dela împrumuturile celor morți, eliminați, demisionați etc., în sumă de 16.633,36; mai rămânând disponibil din el 6.705,97.

Fondul „Societății Corpului Didactic din Babadag” în sumă de 2.870 la 1 Aprilie 1911 a fost donat Cassei corpului didactic fără nici o destinație de către lichidatorii ei în anul 1903.

Dobânda acestui fond se distribuie ca ajutoare.

Fondul „Preotul G. N. Aramă” este produsul loteriei «Domului din Milano», lucrare în traforaj a preotului Gr. N. Aramă. Loteria a produs suma de 2.217,10 lei. Acest fond e destinat să crească până când din venitul lui se va putea întreține un elev orfan.

La 1 Aprilie 1911 situația acestui fond era 2.954,75 lei.

Fondul „Asociațiunii învățătorilor din România” a fost donat de numita asociațiune în Iulie 1904 pentru ca din venitul fondului de 2.000 lei depus la Cassă, să

se cumpere anual cărți de studiu pentru orfanii din institutele Cassei.

Aceste fonduri și mici donațiuni răsărite din diferite puncte ale țerii și dela modești membri ai corpului didactic, formează *partea de prevedere și forța morală* a acestei Casse.

Excedentele Cassei (Profiturile nete).

Administrațiunile, care au îngrijit de veniturile Cassei și au proporționat și chibzuit bine cheltuelile sale, au realizat însemnate excedente sau profituri nete.

Ele au provenit pe de o parte din depășirea veniturilor evaluate, pe de altă parte din economiile făcute asupra cifrelor bugetare înscrise la cheltueli.

Aceste excedente au permis administrațiunilor acestei Casse să realizeze restaurarea localurilor dele Bistrița și Dobrovăț, crearea fondurilor de care s'a vorbit mai înainte, precum și localul propriu al Cassei.

Intre cele mai însemnate excedente sau profituri nete, rezultat al administrațiunii respective, notăm:

La 31 Decemvrie	1903	lei 96.668,87
»	» 1904	» 146.207,58
La 31 Martie	1905	» 76.544,70
»	» 1910	72.281,35
»	» 1911	» 179.972,36

Taxele de 5% și 25%

La întemeierea Cassei s'au prevăzut și mijloacele ei de existență, înscriindu-se ca venituri taxele de 5% și 25%. Fără aceste venituri, existența ei ar fi fost pre-

cară și nici unul din scopurile filantropice nu s'ar fi putut realiza.

Venitul taxei de 5% din prețul de vânzare a cărților aprobate de Minister, a fost găsit de d-l Spiru C. Haret, iar cel de 25% a fost propus de însiși membrii Corpului didactic prin renunțarea lor la partea aceasta din taxele de examen ale elevilor preparați în particular. În acest mod numai cu sacrificii ale membrilor Corpului didactic s'a putut înzeștră cu venituri această Cassă, fără a fi nevoie ca statul să intervină cu vreo subvenție sau vreo sumă oarecare în ajutorul ei, cum s'a făcut în urmă la celelalte Casse similare ale altor corpuri din țară. Chiar în expunerea de motive către Corpurile legiuitoare, în 1903, d-l Haret a accentuat că înființarea Cassei nu constituie *nici o sarcină* pentru stat.

Acei cari l-au imitat însă în urmă și cari i-au generalizat ideia, înființând astfel de Casse de credit la toate corpurile constituite din stat, au fost nevoiți să se închine în fața puterii sale creatoare, ba mai mult încă, să facă ca statul să contribuie cu sume însemnate la înființarea lor.

Enumărăm veniturile Cassei din aceste taxe, pe câțiva ani. *Taxa 5%* în 1903 lei 48.112,60; în 1904 lei 59.070,42; în 1905 lei 50.014,15; iar în 1910 lei 105.975,63.

Taxa 25% în 1903 lei 67.469,32; în 1904 lei 51.763,75; în 1905 lei 68.579,37; în 1910 lei 56.561,98.

Incheere.

Pentru a se vedea progresul făcut de această Cassă nu putem pune în evidență mai bine desvoltarea ei decât publicând bilanțul ei în anul al 8-lea (1910 Aprilie—1911 Martie 31) al existenței sale:

I. Bilanțul general la 31 Martie 1911.

Activ.

	<u>L. B.</u>	
1. Casșa, numerar	176.648,15	
2. Efecte publice v. nom. 1.129.500 . . .	1.045.591,00	
3. Imprumuturi	1.293.363,88	
4. Imprumut Cassa Scoalelor	828.445,88	
5. Garanții	100,00	
6. Imprumuturi pentru construcțiuni de case	238.547,60	
7. Taxe către stat și timbre	118,30	3.582.814,81

Pasiv.

	<u>L. B.</u>	
1. Fondul «Sultana Marsil»	2.700,00	
2. Fond de rezervă	6.705,97	
3. Fondul pentru ajutoare	60.500,00	
4. Fondul inalienabil	82.125,00	
5. Fondul soc. Corpului didactic Babadag	2.870,00	
6. Fondul «Preot. G. N. Aramă»	2.954,75	
7. Fondul asociației învățătorilor din România	2.000,00	
8. Dob. fondului Sultana Marsil	469,33	
9. Depuneri permanente	3.224.927,05	
10. Fond pentru cumpărarea unui local al Cassei	31.240,00	
11. Profit și pierderi pe 1909—1910	69.281,35	
12. Prime de asigurare	69,00	
13. Prof. și pierderi la 31 Martie 1911	96.973,26	3 582.814.81

La 1 Aprilie 1913 Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului Didactic va lichida depunerile permanente cu majoritatea membrilor săi (3.100).

În acel moment înălțător, când se vor revărsa pe întinsul țerii 4 milioane lei, economii dascălești, întocmai ca nămolul Nilului, aceste milioane, rod al prevederilor celui mai înțelept conducător al școalelor, vor duce belșug, mulțumire și speranțe în atâtea gospodării.

FLOREA DUMITRESCU

Institutor, școala No. 15 „Calist Arhiereul”, București.

SPIRU C. HARET

— Influența sa în județele Covurluiu și Tulcea —

Cel mai mare merit, actul cel mai de seamă făcut de d-l Spiru Haret, este fără îndoială acela de a fi câștigat, pus în mișcare și de a fi asociat atât de multă lume în jurul străduinței ca prin cultură să se ridice masele populare.

În îndeplinirea acestei înălțătoare opere pe care a pornit-o, a îndrumat-o și o conduce, — d-l Spiru Haret a știut să încâlzească și să intereseze acel imens număr de oameni care a urmat și urmează pe «Omul școalei».

Și ceea ce face strălucirea acestei mișcări — care a dat în scurt timp rezultate uimitoare — este că ea a fost una, idealistă, curată. Căci nu numai că dânsa n'a adus răsplată, dar membrilor corpului didactic — ca să nu pomenim decât de o singură categorie din cele multe pe care a știut să le înflăcăreze d-l Haret — le-a dat o muncă suplimentară foarte grea, înființarea și funcționarea școlilor de adulți, a șezătorilor, bibliotecilor populare, a băncilor și asociațiilor obștești.

Numai o covârșitoare personalitate, numai o puternică individualitate poate determina mișcări de felul celeia care a folosit atât de mult școalei și populației sătești.

* * *

O personalitate puternică, o individualitate covârșitoare nu poate fi înfățișată prin vorbe.

Și despre d-l Spiru Haret voiu lăsa să vorbească faptele.

Indrumarea nouă a învățământului *în genere*, avântul școalei, foloasele activității extrașcolare *în general*, vor fi desigur arătate pe larg de alții.

Eu mă voiu ocupa — pe scurt — numai de cele ce s'au înfăptuit, grație mișcării d-lui Haret, în două județe pe care le cunosc pentru că am fost, ca prefect, în fruntea lor: *în județele Covurluii și Tulcea*.

În Covurluiu s'au construit, în cinci ani de ministeriat al d-lui Spiru Haret, 28 *localuri școlare* pe când în perioada 1894—1901 s'au ridicat deabiă 10 localuri, iar în anii 1905—1907, când alții au înlocuit pe omul școalei la Ministerul Instrucției, nu s'a înființat nici o școală și nici un post de învățător.

Frecventarea a crescut în acelaș timp la Covurluiu: De unde în 1899/900, înscriși în școli erau 5.917 din 12.288 după recensământ și urmau regulat numai 4.071 elevi, în 1907/908 din 13.585 copii în vârstă de școală, sunt 10.823 înscriși și 6.487 elevi cari urmează regulat cursurile.

Activitatea extrașcolară în Covurluiu, a dat deasemeni rezultate excelente. Astfel, în perioada 1903/904 au început să funcționeze: 51 școli de adulți cu 2.018 elevi cari frecventau regulat cursurile; 29 șezători cu 446 eleve; 21 biblioteci cu 535 cititori și 1852 volume cetite.

În comparație avem anul 1901 902 când au fost 2 școli de adulți și 4 șezători nevizitate; 10 biblioteci la cari nu s'a citit nici un volum.

Rezultatul mișcării d-lui Haret este cum nu se poate

mai îmbucurător. Statistica neștiutorilor de carte, întocmită în 1909, arată că în județul Covurluiu procentul neștiutorilor de carte din populațiunea totală a județului — deci și orașul Galați — este de 43,2% (30,8% bărbați și 56,7% femei).

În Tulcea se construiesc în anii 1908/1911, 34 *localuri de școli*. Aceste localuri reprezintă 59 săli de clasă.

În acelaș timp s'au reparat radical 57 localuri.

Valoarea totală a acestor lucrări, se urcă la suma de 433.572 lei. Dacă adăogăm sumele cheltuite și destinate localurilor școalelor urbane, ne dă cifra de 838.572 lei. (În orașul Tulcea se construiesc 5 localuri de școli cu câte 5 săli de clasă și o sală vastă pentru conferințe).

Ca termen de comparație, notăm că *în epoca 1879 — 1908 nu s'au clădit decât 12 localuri*.

Frecventarea în acest județ a propășit deasemeni: În 1909/910, din 18.840 copii de școală, au fost înscriși 14.248 și au urmat regulat tot anul 5.758 elevi față de 11.425 copii înscriși și 4.618 elevi câți au fost în 1906/907.

Ca și în Covurluiu, *activitatea extrașcolară* a luat avânt și este într'o continuă propășire și în jud. Tulcea.

Astfel la finele anului 1909/910, găsim: 65 școli de adulți frecventate de 1.871 elevi; 12 șezători cu 204 adulte și 250 cititori la biblioteci.

Pentru trecut nu se găsesc date spre a se putea face comparațiune.

Rezultatul este și aici promițător. Numai cine cunoaște împrejurările speciale ale județului dobrogean, greutățile multe și mizeriile grave de acolo, numai cine știe populația aceea eteroglotă, poate aprețiă la justa valoare foloasele naționale menite a decurge din în-

drumarea pe care a căpătat-o cultura românească în acea parte a țerii, grație concursului d-lui Haret.

* * *

Acestea sunt faptele mai elocvente decât oricâte și orice fel de cuvinte.

Și ele nu sunt complete, căci n'am pomenit nimic despre băncile populare, asociații și cooperative sătești, de grădinile școlare, de înmulțirea posturilor, de cercurile culturale, de societățile didactice, etc., ce-au luat ființă în cele două județe.

Ar trebui prea mult spațiu să vorbesc amănunțit de răsunetul ce l-a avut — numai în Covurlui și Tulcea — mișcarea pornită și sprijinită cu fapte de d-l Spiru Haret.

Ea a dat doar naștere unei opere mari, folositoare, frumoase.

Și dacă marile lucrări se execută cu perseverență, nu este mai puțin adevărat că numai cine este adânc pătruns de un ideal, numai acela care este încredințat de necesitatea unui lucru — poate învinge piedici și greutăți, poate primi atacuri nedrepte fără a descuraja.

Aceia cari vor face relatarea generală a străduinței în fruntea căreia stă d-l Haret, nu vor putea trece cu vederea obstacolele și loviturile ce au suferit și peste cari au trecut mișcarea și omul.

Următorul pasaj din Expunerea situațiunii județului Covurlui pe anul 1905, ne arată, în mic, deajuns vederile celor ce au încercat să dea îndărăt, ba chiar să stingă cu desăvârșire acțiunea pornită de d-l Haret:

«Pe tema acestei ocupațiuni extrașcolare, s'a făcut «în țara noastră mult sgomot crezându-se, că prin școlile

«de adulți și prin șezători vom ajunge să învățăm carte
«majoritatea analfabeților noștri.

*«Focul entuziasmului s'a stins însă repede și cei
«mai îndrăzneți apărători ai lor au revenit la sentimentele
«reale»...*

La sentimente reale s'a revenit de atunci. Dar au
făcut-o acei cari neputând — cu toate că nu s'au ales
mijloacele — înăbuși mișcarea, sunt siliți acum să-i recu-
noască necesitatea și să conteze cu cele ce au rezultat
de pe urma omului școalei.

I. C. ATANASIU

Fost prefect de Covurlui și Tulcea.

D-L SPIRU C. HARET

„*Non omnis moriar*“

Horatius. L. III. 30.

Câți bărbați politici în țara noastră ar putea, până azi, să se laude pe dreptul sau să-și consoleze bătrânețele cu mândrele cuvinte, cu cari bătrânul Horațiu își încheiă o operă de o valoare necontestată?.

De sigur, unul și aproape singurul din aceștia „*rari nantes in gurgite vasto*“ este d-l *Spiru C. Haret*, podoaba strălucită a învățământului nostru și bărbatul de stat fericit, care a putut și poate vedeă cu ochii o mare parte din roadele seminței ce a aruncat și cultivat cu îngrijire în curs de aproape un sfert de veac.

Din nenumăratele succese — tot atâtea pagini strălucite în istoria culturii noastre — obținute de d-sa, cunosc personal și eu două: de unul am beneficiat în calitate de profesor de liceu, iar la celălalt am fost mentorul și prea neînsemnat colaborator în calitate de revizor școlar și mai apoi în timpul din urmă ca prefect al județului Argeș, și deci mai în cunoștință de cauză îmi permit a le releva.

După ce nici d-l *Titu Maiorescu* și nici d-l *P. Poni* nu izbutiră să alcătuească o lege potrivită cu nevoile moderne ale învățământului secundar, d-l *Spiru C. Haret*

avû şi priceperea şi fericirea a ne înzestră şcoalele cu o lege, care în părţile sale esenţiale va rămâne pentru generaţii întregi isvor de lumină şi inspiraţie pentru legiurile viitoare. În deosebi prin această lege s'a pus capăt situaţiei precare, nesigure şi umilitoare a unei mari părţi din membrii corpului didactic secundar — a tuturor profesorilor suplinitori, cari dela 1893 şi până la 1902 umpluseră cadrele învăţământului secundar, devenind prin situaţia lor nelămurită, obiectul de prigonire şi umilire a tuturor politicianilor din provincie, în detrimentul instrucţiunii şi spre marea scoborîre a demnităţii noastre.

Aplicarea legii d-lui Haret şi ţinerea examenelor de capacitate a închis o epocă de tranziţie penibilă şi din cale afară de înjositoare. Ziua de 1 Septemvrie 1902, când am intrat în învăţământ cu titlul provizor peste 400 de profesori, a fost ziua cea mai frumoasă, pe care toţi am serbat-o cu recunoştiinţă, binecuvântând pe autorul legii, care ni-a dat siguraţa, prestigiul şi autoritatea, condiţii indispensabile profesiei noastre.

Un alt motiv pentru care cred, că în istoria deşteptării şi emancipării clasei ţărăneşti *va ocupa primul loc* recunoscut *azi* de toţi oamenii de bine, şi glorificat *mâne* şi de cei mai aprigi adversari, este: mulţimea imensă de *clădiri şcolare* şi numărul covârşitor de mare *al posturilor de învăţători*, înfiinţate în timpul celor trei ministereate. Acestea vor constitui dovada cea mai strălucită că autorul unei aşă importante opere *nu va muri* . . . ci va fi cinstit alături de întemeietorii României moderne.

Tot asemenea *băncile populare, cooperativele* şi *obştiile ţărăneşti* vor fi pavăza cea mai puternică a ţerii

noastre și prevăd de acum monumentul măreț, pe care satele noastre, emancipate economicește, îl vor ridica într-o zi—lui Spiru C. Haret — ca unuia, care le-a încurajat și sprijinit, a muncit și suferit pentru ridicarea lor.

Pentru a ilustra calea de mai sus cu exemple și date mai precise voi releva rodul muncii d-lui Haret în județul Argeș.

În acest județ dela 1864 și până azi (1911) s'au înființat *246 posturi de învățători* repartizate în 127 comune rurale. Din acestea s'au înființat sub d-l Spiru C. Haret 132 cu mențiunea că în cei din urmă ani de guvenământ s'a înființat 42 de posturi noi de învățători.

Clădiri școlare în ultimii 15 ani s'au ridicat în Argeș 128, din cari sub d-l *Spiru C. Haret* s'au ridicat 115, între cari în cei din urmă trei ani 82 de școale cu 134 de sale de clase.

Nu e deci nici exagerație, nici lingușire, când Argeșul a văzut în d-l *Spiru C. Haret* cel mai mare binefăcător al său, și drept recunoștință, câțiva învățători inimoși de pe râul Argeș și Vâlsan l-au rugat în 1907 să primească a le fi reprezentant în Camera Deputaților, unde a și fost ales cu unanimitatea glasurilor țărănești. Când în toată țara în primăvara anului 1907 d-l Spiru Haret nu a putut găsi loc la Colegiul I de Cameră sau Senat, l-a găsit la Col. III-lea de Argeș.

Ce indicație pentru viitor și ce semn al vremii!

NIC. BRÂNZEU
Profesor secundar în Pitești.

DIN ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI IN DOBROGEA

Cine-și dă seama de cele ce se petrec în Dobrogea de vre-o câțiva ani încoace, nu poate să nu recunoască, că o mare prefacere se îndeplinește pe toate terenurile, mulțumită unui curent nou, care a început să stăpânească întreaga viață dobrogeană și să pătrundă tot mai adânc în masele populației de acolo. Acest curent are un caracter hotărît românesc și urmărește stabilirea în mod definitiv a culturii românești în această parte a țării, atâta vreme înstrăinată. A cerceta cum s'a produs el și cui revine în primul rând îndrumarea vieții dobrogene pe noua cale, este scopul rândurilor ce urmează.

I.

În momentul reanexării, Dobrogea prezintă un aspect cu totul particular. Un număr de naționalități deosebite și ca rasă, și ca religie, și ca aspirațiuni și dintre cari nici una nu avea preponderanță numerică sau culturală, se certau pentru întâietate. Unele câștigaseră sub regimul turcesc o situație privilegiată, pe care sperau să și-o poată menține și sub stăpânirea românească, sprijinindu-se mai ales pe statele vecine de aceeaș naționa-

litate; altele mai puțin favorizate sub regimul trecut, dar deșteptate de evenimentele petrecute de curând, voiau să profite de schimbarea ce se operase, pentru a câștiga timpul pierdut.

Un haos de ambițiuni și de rivalități, de conflicte și de lupte pe terenul politic, economic și cultural, la care se mai adăugau nesfârșite ațâțări și ingerințe din afară, iată ce eră Dobrogea în primii ani după reanexare. Și dacă astăzi situația nu mai pare așa, dacă în general se observă și mai multă unitate și mai mult calm, nu însemnează că luptele și rivalitățile dintre naționalități au încetat, ci este numai o dovadă că pe terenul politic, unde armele de luptă sunt totdeauna mai înverșunate, elementul românesc a câștigat o superioritate necontestată și că luptele se dau acum pe alte terenuri, unde se pot întrebuința mijloace mai blânde.

Românii dobrogeni, urmași ai vechilor locuitori de baștină, întăriți în cursul veacurilor prin continue emigrări din stânga Dunării, se găseau în momentul reanexării la începutul unei perioade de redeşptare națională. Influențați de marea mișcare națională de dincoace de Dunăre, bazați pe speranțele ce le dădea constituirea unui stat unitar românesc, care reușise să încorporeze din nou Basarabia, vecină cu Dobrogea, entuziasmați de interesul ce Domnitorul Carol, încă din primul an al domniei sale, îl manifestase față de dânșii și oțeliți în luptele ce le purtasera până atunci cu celelalte naționalități, ei reușiseră să întemeieze un început de viață culturală mai înaltă. Bisericele și școlile se înmulțesc și o sumă de învățători harnici, veniți din țară sau din Ardeal, iau conducerea învățământului din satele mai mari și dela orașe; copii de săteni nu sunt lăsați numai

la agricultură, ci sunt trimiși în număr tot mai mare la orașe să învețe meșteșugurile ori negustoria. Când s'a stabilit regimul românesc, în Dobrogea eră un număr relativ mare de meșteșugari și negustori români, dintre cari unii dispuneau de capitaluri însemnate.

Ar fi fost deci natural ca noua stăpânire, care s'a substituit învechitului regim turcesc, să se întemeieze pe Românii dobrogeni, cari de mult o așteptau și o doriau și cari singuri dintre toate naționalitățile de aci erau dispuși să o susțină cu toată credința și dragostea. În acelaș timp ea ar fi trebuit să caute a sprijini din toate puterile acest element, pentru a-l face superior din toate punctele de vedere celorlalte elemente. Așă ar fi fost firesc, așă ar fi fost logic, dar s'a întâmplat altfel.

Sub impresia durerosului sacrificiu—pierderea Basarabiei—în schimbul căruia s'a obținut Dobrogea, precum și din cauza nesiguranței ce prezintă la început stăpânirea nouăi provincii, guvernele noastre multă vreme s'au mulțumit să facă aci numai administrație, fără să se gândească la interesele mai înalte ale statului și ale popoului românesc.

Din această cauză nu s'au luat măsuri dela început să se studieze împrejurările deosebite din Dobrogea, să se cunoască aprofundat țara, raporturile dintre locuitori, situația economică, gradul de cultură ș. a. a fiecărei naționalități, nici să se stabilească, care ar putea fi cel mai sigur și mai tare sprijin al stăpânirii românești.

S'a format dimpotrivă părerea greșită, care a fost pe urmă tot mai mult acreditată, că Dobrogea este o țară străină, în care elementul românesc nu contează decât foarte puțin atât ca număr, cât și din punctul de vedere cultural. Și cum străinii — înțeleg prin aceasta pe locui-

torii de altă limbă decât cea românească — nu s'au arătat prea bucuroși de stabilirea dominațiunii românești și înclinau spre statele vecine, s'a format convingerea, că unicul remediu de a întări această stăpânire și de a o face durabilă, constă în a câștiga în orice chip simpatia străinilor. Toate sacrificiile trebuiau făcute pentru a mulțumi pe străini, pentru a-i atrage către noul regim, pentru a-i convinge să iubească această stăpânire și dacă s'ar putea chiar să se facă Români.

Astfel dela început cea mai mare atenție și cea mai mare grijă s'a dat acestor locuitori de altă limbă, iar ei au știut să profite admirabil de acest regim binevoitor, de sigur nu pentru a se apropia de țara care îi menajă atât de mult, ci pentru a se întări din toate punctele de vedere. Douăzeci de ani cât a durat această stare de lucruri extrem de favorabilă lor, cele mai multe din naționalitățile străine au făcut pe față politică iredentistă, au reușit să câștige influență mare în treburile interne ale provinciei, și în acelaș timp să acapareze întreagă situația ei economică.

La rândul lor Românii dobrogeni, cari credeau că au dreptul de a fi nu numai bine tratați, dar chiar privilegiați de stăpânirea românească, s'au văzut înșelați în speranțele lor. Ei cari în momentul reanexării Dobrogei s'au pus cu trup și suflet la dispoziția fraților lor cuceritori și așteptau cu drept cuvânt să fie preferați celorlalte naționalități conlocuitoare și ajutați să le întreacă din toate punctele de vedere, au trebuit să privească cu durere cum altora se dă întâietatea. Totuș nu s'au descurajat și de o parte susținuți de emigranți tot mai numeroși din țară și din celelalte provincii românești de peste hotare, iar de altă parte mânăți de curentul ce

se formase înainte de reanexare, au continuat să înainteze și fără sprijinul statului. Se înțelege că în astfel de condițiuni progresele lor nu s'au putut face decât foarte încet și cu pierderi mari în anumite direcțiuni. Astfel dacă ei numeric au crescut mereu până ce au ajuns naționalitatea cea mai numeroasă a provinciei, economicește au pierdut foarte mult. Schimbarea de regim a fost fatală mișcării comerciale și industriale românești ce începuse înainte de reanexare și pe acest teren ei au trebuit să cedeze pasul străinilor. De asemenea din punct de vedere cultural ei n'au putut să progreseze în măsura trebuincoasă pentru un popor stăpânitor.

De sigur că această situație eră cu totul anormală. Contrastul dintre străini și Români eră prea mare pentru a nu produce în rândurile acestor din urmă o mișcare de reacțiune. Încă din primii ani ai noului regim s'au manifestat în rândurile Românilor conștienți nemulțumiri împotriva tratamentului prea favorabil acordat străinilor, dar ele n'au fost nici odată luate în seamă și li s'a pus totdeauna înainte «rațiunea de stat». În fața acestei «rațiuni de stat», care a amăgit buna credință a conducătorilor Românilor dobrogeni, toți trebuiau să facă sacrificii, oricât ar fi fost ele de dureroase. Cu cât însă contrastul devenia mai mare și străinii abuzând de superioritatea ce câștigaseră în multe privințe deveniau mai amenințători, cu atâta și reacțiunea Românilor, cari reușiseră cel puțin să prepondereze ca număr, devenia mai puternică.

Ca o izbucnire a acestei reacțiuni poate fi considerată politica românească a lui Ion Nenițescu.

Deși numai prefect de Tulcea, Ion Nenițescu a știut

să se facă la un moment dat reprezentantul tuturor Românilor dobrogeni și acțiunea sa hotărâtă împotriva străinilor reflectă toată nedreptatea ce se făcuse până atunci elementului românesc. Iar mijloacele violente ce a întrebuițat pentru a face să dispară contrastul dintre Români până atunci neglijăți și naționalitățile străine favorizate, se explică ușor prin dorința de a cucerii pentru Români cât mai curând locul ce li se cuvenia între celelalte popoare dobrogene. De regretat este numai că el n'a știut să se înconjure de cei mai buni dintre Români, nici nu și-a dat îndeajuns seama pe ce teren e mai necesar să fie întărit elementul românesc. De altfel nu se poate tăgădui că tocmai intențiile lui cele mai bune, cum a fost de pildă colonizarea Deltei cu Români, au fost mai puțin susținute dela centru. Cu toate acestea el are marele merit de a fi lovit pentru întâia oară în curentul tradițional favorabil străinilor și de a fi indicat locul ce trebuie să se dea elementului românesc în această provincie. Și dacă măsurile lui violente au produs în rândurile celorlalte naționalități o reacțiune, care a contribuit să le deștepte și mai mult conștiința națională, în schimb Românilor le-au dat speranța, că în curând situația lor se va îndrepta.

În timpul acesta dincoace de Dunăre tocmai se producea o mare mișcare naționalistă, care tindea la întemeierea unei vieți culturale și economice curat românești. Ea s'a manifestat la început în două direcțiuni: organizarea învățământului în sens național și întemeierea de capitaluri românești.

Nu se putea ca această mișcare să nu se repercuteze și asupra Dobrogei. Nu se putea ca bărbatul de stat

luminat, care căută să facă din învățământ un izvor de forțe naționale, să nu insufle și școalei dobrogene acelaș spirit. Iar când prin îndemnurile și munca aceluiaș mare patriot au început să răsără ca din pământ miile de bănci populare și de cooperative sătești, stâlpi de granit ai economiei naționale românești, eră năatural ca în Dobrogea mai ales Românii, lipsiți și de capitaluri și de credit, să simtă utilitatea acestor binefăcătoare instituțiuni.

A fost un mare noroc pentru Dobrogea, că marele organizator al acestei mișcări naționaliste din țară, a ținut să studieze cu aceeaș amănunțime împrejurările locale dobrogene, cum le studiasse și pe cele din restul țerii și că s'a decis să îndrumeze în acelaș spirit naționalist învățământul și economia națională din această provincie.

II.

Am arătat altă dată, care eră situațiunea învățământului dobrogean înainte de această mișcare (1). Sub influența curentului favorabil naționalităților străine li s'au făcut acestora cele mai mari concesiuni pe terenul școlar. În primul rând li s'au lăsat școlile naționale, cari sub formă de școli particulare, nu numai au fost foarte puțin supra-veghiate, dar și scutite sistematic de taxele ce trebuiau să plătească statului potrivit legilor și regulamentelor. Toleranța aceasta a avut de urmare că străinii au putut să se cultive în spirit propriu național și, abuzând de ea, să imprime acestei educațiuni chiar un caracter dușmănos statului românesc.

De altă parte statul s'a grăbit să înfiinzeze dela in-

(1) Revista generală a învățământului, 1906 No. 8.

ceput în localitățile cu populațiune străină școli primare, cari aveau de scop să învețe pe copii limba românească și să le infiltreze principiile culturii românești. Mult timp aceste școli n'au fost decât puțin populate, căci locuitorii de altă limbă manifestau o mare aversiune față de învățământul românesc. Tot odată ele nu reușiau să dea copiilor decât prea puține cunoștințe de limba românească. Cu toate acestea dat fiind că astfel de școli primare s'au înființat aproape în toate localitățile cu populațiune străină și că numărul elevilor s'a înmulțit încetul cu încetul prin aplicarea în chip mai riguros a obligativității, un număr din ce în ce mai mare de străini au beneficiat de instrucția primară, fără ca în schimb să învețe în deajuns românește și fără să se pătrundă de cultura noastră. Astfel această categorie de locuitori au reușit să se cultive în număr tot mai mare, fără ca în acelaș timp să peardă din vigoarea lor națională, dimpotrivă se poate afirma că școala românească a contribuit în primii 20 de ani în mod indirect la întărirea culturii proprii naționale a străinilor.

În schimb Românii dacă n'au fost cu totul neglijați, dar nu s'a făcut nimic pentru ca să se grăbească propășirea lor culturală. Nu toate localitățile românești au fost înzestrate cu școli primare, nici nu s'a încredințat totdeauna conducerea acestor școli unui corp didactic de prima mână, așa cum ar fi meritat în calitate de instituții menite pentru propășirea populațiunii stăpânitoare. De altă parte în localitățile cu populațiune amestecată, Români și străini, școala dădea cea mai mare atenție tot străinilor — potrivit curentului general — ceeace de sigur nu eră un mijloc de a face să progreseze Românii. Chiar și în acordarea de ajutoare și burse

elevii români n'au fost preferați celorlalți, din potrivă școlilor speciale din țară, cari rezervaseră burse pentru elevii dobrogeni, li se recomandau de regulă elevi de altă naționalitate, de sigur cu nobilul scop ca să se pătrundă cât mai mult de spiritul românesc, pentru ca la întoarcere în mijlocul conaționalilor, să propage cu mai mult succes acest spirit.

Astfel pe terenul învățământului Românii dobrogeni nu numai n'au fost privilegiați, cum ar fi fost natural, dar nici n'au beneficiat măcar de aceeaș atențiune care s'a dat stăinilor. Starea anormală pe care am constatat-o mai sus, se manifestează prin urmare și pe acest teren.

Aceasta eră situația învățământului dobrogean când d-l Haret veni în 1901 pentru a doua oară în fruntea departamentului instrucțiunii. Epocala d-sale reformă a învățământului secundar eră n curs de aplicare de vreo câțiva ani și promitea să dea roadele cele mai bune. O îndrumare în acelaș sens naționalist a învățământului primar se pusese în lucrare și prin urmare nici cel dobrogean nu putea fi neglijat.

Față de situațiunea anormală a acestui învățământ d-sale îi revenia sarcina de a lua o hotărîre decizivă și de a stabili principiul pe baza căruia școala dobrogeană să fie organizată definitiv. Cu competența-i recunoscută și înarmat cu informațiuni exacte și amănunțite cu privire la starea excepțională de lucruri din Dobrogea, d-l Haret a procedat mai întâiu la înlăturarea piedicilor și a desființat fără cruțare toate școlile, cari propovăduiau învățături dășmănoase țerii și nu voiau să se supună legilor și regulamentelor. Apoi a început activitatea de îndrumare a întregului învățământ dobrogean

în spirit românesc, activitate care s'a desfășurat în timpul celor două din urmă ministere ale d-sale.

Nu vreau să intru în amănuntele acestei organizări, care a avut în vedere atât școlile cu populațiune străină, cât și pe cele cu populațiune românească sau mixtă: românească și străină. Țin numai să arăt principiul ce a prezidat-o și care rezultă din toate măsurile ce s'au luat în vederea ei. El se poate formula astfel:

În Dobrogea — ca și în restul țerii — învățământul trebuie să fie național românesc; scopul lui este să asigure fiecărui cetățean pe lângă o anumită cantitate de cunoștințe, cunoașterea limbii românești și să-i infiltreze principiile culturii românești. El nu poate urmări des-naționalizarea locuitorilor de altă limbă, din potrivă aceștia au libertatea de a-și cultiva limba proprie, credința și obiceiurile naționale.

Înțelepciunea și dreptatea ce caracterizează acest principiu nu pot scăpa nimănui. Impunerea limbii și culturii românești tuturor locuitorilor din Țara Românească este o necesitate de stat imperioasă și nu poate jigni pe nici una dintre naționalitățile cari trăesc și se hrănesc pe pământul ei. Recunoașterea dreptului ce au acestea de a-și cultiva limba, credințele și obiceiurile naționale este de altă parte un act de înaltă dreptate și umanitate, care iarăși nu poate atinge orgoliul național al poporului dominant. Tuturor naționalităților dobrogene dându-li-se puțința de a se desvolta sub egida culturii românești, luptele și rivalitățile de până acum nu mai au sens, iar egemonia elementului românesc este asigurată. Acest element, superior ca număr tuturor celorlalte luate împreună, are calea deschisă pentru a le întrece și din punct de vedere cultural.

Potrivit principiului enunțat mai sus s'au luat măsuri de o parte pentru asigurarea învățământului limbii românești în școlile cu populațiune străină, de altă parte pentru obținerea unor rezultate mai bune în școlile cu populațiune curat românească sau amestecată.

Cu privire la școlile cu elevi străini s'au luat până acum următoarele măsuri mai însemnate:

În primul rând s'au înființat școli froebeliane în toate localitățile cu populațiune străină.

De altă parte s'au creat premii pentru învățătorii cari dovedesc progrese mai mari în predarea limbii românești elevilor străini. Prin aceasta de o parte s'a definit, care este scopul principal al instrucțiunii străinilor, de altă parte s'a asigurat un progres mai serios în această direcțiune.

În sfârșit s'au luat unele măsuri — deși încă insuficiente — pentru ca și după terminarea școlii tinerii de altă naționalitate să aibă ocazie a-și îmbogăți cunoștințele de limbă românească.

Tot deodată pentru a se dovedi, că libertatea de cultură acordată străinilor nu este o ficțiune, s'a înființat pe lângă toate școlile cu astfel de elevi posturi de învățători, cari să le predea limba maternă, iar acolo unde și religiunea este deosebită, să le predea și acest obiect.

Eficacitatea acestor măsuri s'a putut constata scurt timp după punerea lor în aplicare și cu cât va trece vremea rezultatele lor vor fi mai îmbucurătoare. Reușita completă însă va fi asigurată numai când se vor găsi și mijloace îndestulătoare pentru a face pe tinerii străini — în special pe cei cari nu primesc o instrucțiune superioară celei primare — ca după ce vor ieși din școală să nu se poată sustrage de sub influența limbii și culturii românești.

Cât privește învățământul din școlile cu populațiune curat românească, în primul rând s'au înființat școli primare în toate satele românești; apoi s'a căutat ca personalul didactic al acestor școli să fie compus din elementele cele mai bune și să fie în număr suficient față cu nevoile populațiunii școlare. De altfel pentru a asigura progresul elevilor români, ar fi poate de ajuns, ca întreg corpul didactic, primar și secundar, din Dobrogea, să se pătrundă de credința, că datoria lui cea mai sfântă este, să ajute pe Români să devină din punct de vedere cultural superiori străinilor. Pentru aceasta pe lângă măsurile luate ar mai fi necesar, ca de o parte să se înființeze școli froebeliane în satele românești mai izolate și rămase în urmă, de altă parte să se găsească și pentru Români mijloacele cele mai eficace pentru a se cultivă după terminarea școlii primare.

Nu încape îndoială că întregirea măsurilor necesare atât pentru propășirea culturală a Românilor, cât și pentru ținerea celorlalte naționalități cât mai strâns sub influența culturii românești, se va face în curând, indiferent cine va fi de acum înainte în capul învățământului. Principiul a fost să se găsească principiul de organizare a școlii dobrogene și aci meritul întreg revine d-lui Haret. Fundamentul lucrării s'a pus; mai mult, ea a fost și executată în liniile generale, urmează numai ca ici-colo să i se facă întregirile necesare, ca să corespundă în întregime scopului.

III.

Înainte de a se înființa cele dintâi bănci populare se poate zice, că nu există capital românesc în Dobrogea.

Prima instituție de credit din Tulcea, întemeiată de funcționarii români de acolo, a căzut în curând în mâna străinilor, iar banca românească ce se constituise în acest oraș din inițiativa lui Nenițescu, a trebuit să lichideze după câțiva ani în condițiuni foarte rele. Numai în Constanța au reușit Mocanii să pună bazele unei bănci mai puternice cu capital românesc.

Dar nici în privința capitalului imobiliar Românii nu stăteau strălucit. Afară de un număr oarecare de Mocani, cari reușiseră să-și creeze proprietăți mai întinse, marea masă a populațiunii românești abia dispunea de pământul trebuincios pentru a duce un traiu extrem de simplu. Proprietățile moștenite erau de întinderi mici, iar cu ocazia parcelărilor ce s'au făcut din domeniile Statului, s'a procedat în așa fel, încât în toate regiunile Dobrogei locuitorii de alt neam au obținut proprietăți mai întinse decât Românii. Și când lucrările de parcelare s'au terminat, s'a constatat nu fără oarecare surpriză, că s'a creat o proprietate mijlocie aproape exclusiv străină, că de altă parte proprietatea mare eră și ea în mare parte în mâini străine și că Românii au rămas cu toții, afară de câteva excepțiuni, sau proprietari mici, cu numărul cel mai redus de hectare, sau cu totul lipsiți de pământ.

Diferite alte împrejurări au contribuit apoi ca să aducă și aceste mici proprietăți românești într'o stare foarte precară. De o parte ele s'au fărâmițat în scurt timp din cauza înmulțirii populațiunii; de altă parte multe au căzut în ghiarele cămătarilor. Ajunsese o vreme când însurățeii din cele mai multe sate românești ale Dobrogei nu mai aveau pământul necesar pentru a-și câștiga hrana, deși în acelaș timp majoritatea satelor bulgărești, de

pildă, erau compuse din locuitori cu întinderi de pământ mai mult decât suficiente, iar cete de Ruși și Lipoveni erau colonizați pe domeniile statului din Deltă. S'a mai întâmplat ca sate întregi românești să cadă pradă unor cămătari fără suflet și sute de familii să fie sărăcite din cauza dobânzilor exorbitante, de vreme ce străinii de orice neam găseau împrumuturi în condițiuni cu mult mai ușoare la negustorii sau băncile lor din orașe.

Când însă trâmbița redeșteptării economice a răsunat dincoace de Dunăre, glasul ei a străbătut ca o înfiorare inimile Românilor Dobrogeni. Deși nici cu această ocazie n'au fost privilegiați — căci bănci populare s'au înființat fără deosebire și în satele cu locuitori de alt neam — totuși după câteva încercări cu rezultate bune, ei au izbutit să întemeieze în toate localitățile mai de seamă, astfel de instituțiuni economice.

De sigur că cel ce prin continue sfaturi și îndemnuri a făcut să se propage aceste instituțiuni mântuitoare în toată țara, își are partea sa și în dezvoltarea ce au luat-o ele în Dobrogea. Și dacă astăzi cele mai multe sate românești de aci sunt înzestrate cu bănci populare, multe din acestea își datoresc existența sprijinului direct și personal al d-lui Haret.

Își poate oricine închipui ce transformare fericită au produs aceste instituțiuni în starea economică a populațiunii românești. De o parte bogăția a crescut, căci având la dispoziție creditul în condițiuni avantajoase sătenii și-au putut înmulți vitele și mări proprietățile. Criza de pământ a început să se micșoreze, căci pământul nu a mai trecut în mâinile cămătarilor, ci din potrivă mulți dintre cei lipsiți de proprietăți au putut să devină proprietari.

De altă parte starea morală a populației românești dela sate și din mahalalele orașelor s'a resimțit în bine, căci încrederea în puterile proprii a crescut tot mai mult și un traiu din ce în ce mai bun a luat locul vieții grele de altă dată.

De sigur că roadele ar fi și mai mari și mai generale, dacă pe viitor această mișcare economică ar fi încurajată mai mult. Ar trebui să se convingă conducătorii economiei noastre naționale, că de situația economică a elementului românesc din Dobrogea depinde nu numai preponderanța politică, dar însuș viitorul stăpânirii statului nostru asupra acestei provincii.

De aceea ar trebui prin toate mijloacele și cât mai curând să se caute, ca și din acest punct de vedere Românii să devie superiori celorlalte naționalități. În acest scop e nevoie să se ia măsuri ca Românii să poată obține cu cea mai mare ușurință credite pentru cumpărarea de proprietăți, ca astfel cât mai mult pământ dobrogean să intre în stăpânirea lor. De altă parte negustorii și industriașii români să fie și ei ajutați, ca cu cea mai mare ușurință și în condițiunile cele mai lesnicioase, să poată găsi capitalurile de care au trebuință.

Toate acestea le-ar putea face Statul prin intermediul unui mare institut de credit special pentru Dobrogea sau Cassa Centrală a băncilor populare prin acordarea de împrumuturi avantajoase băncilor populare din satele românești. De sigur că pentru realizarea unui scop atât de mareț n'ar trebui să se țină seamă de pierderile materiale ce neapărat vor surveni la început, căci nici un sacrificiu nu este prea mare când e vorba de întărirea poporului nostru.

CONST. MOISIL

Profesor secundar în București.

MECANICA SOCIALĂ ȘI PEDAGOGIA

(O impresie)

1. „*Mecanica socială*“ nu-i o sociologie; ca să fie, ar trebui să discute o mulțime de chestiuni pe care le înlătură cu conștiință. Este însă o însemnătoare cercetare de *metodică* sociologică, sporită cu o serie de mărturisiri rezultate din acel fel de a privi pe care metodică îl explică.

Și metodică, și mărturisirile despre forțele sociale se caracterizează anume printr'o tendință stăruitoare de a concretiza, de a duce și lămurii analiza până la elementul cel mai puțin dubitabil, la elementul matematic, de a căuta așadar siguranță pentru orientarea socială și o fundamentare realistă a idealelor sociale.

Ca dascăli simțim de mult efectele acestei sociologii practicate de autor ca ministru al instrucției și, întru cât suntem oameni conștienți și deci teoreticește datori a ne explica tot ce înrăurește școala, vom ceti și «*Mecanica socială*» cu acest interes special: Cum explică această carte, această profesiune de credință, faptele omului care a scris-o?

2. Societățile sunt într'o continuă transformare: se schimbă elementele lor, dar le schimbă și cauzele externe. Cât le schimbă, cât poate să le schimbe educația, învățământul? Chestiunea este pusă la pagina 43,

unde gradul instrucției, numărul și valoarea instituțiilor culturale, dezvoltarea științelor și artelor sunt așezate în tovărășia aptitudinilor intelectuale ale populației și a numărului oamenilor de geniu și talent, pentru a completa tabloul acelor fenomene intelectuale care modifică societățile, colaborând cu cele morale și cu cele economice. «Mecanica socială» propovăduiește astfel trebuința ca omul educativ, al școlii, să-și dea seamă și de efectele proxime, dar și de cele mai depărtate ale faptelor sale, ca el să fie practic în vederea celor dintrău, celor mai de aproape și plin de idealism, utopic chiar, în vederea acelei serii de urmări ce ar putea să se întindă în viitor, izvorând toate din fapta de astăzi. «Mecanica, socială» ne obligă să fim pedagogi sociali și filosofici, nu meșteșugari efemeri.

Punctul acesta de vedere nu-i numai modern, ci și cel mai puțin contestabil din tot ce pedagogia modernă a motivat în timpurile din urmă.

3. Cărui suflet ales nu-i este însă drag neastâmpărul idealismului, utopiei, care trezește creierul din zori și abia îl lasă să adoarmă noaptea târziu, în clipele fericite în care își dă seamă că a dat un scop zilei trecute, în marile, în rarile zile în care simte că a dat un scop chiar vieții sale întregi? Pedagogul social să nu se îndoiască: fericirea acelei clipite îl așteaptă fără să o caute, reeșind din conștiință, ca o lumină ce fulgeră în naștere și nu mai piere din locul ce și l-a cucerit, ca o stea blândă în conștiința acum luminată deapururi. Și atunci el va iubi și sgo-motul orașului și liniștea țerii, va iubi și pe cei tari și pe cei slabi, va fi liniștit ca Iisus, răbdător ca malul mării, iubitor ca cea mai bună mamă și în fața tuturor va fi totdeauna propovăduitor al gândului bun ce bate

departe, ce supune cauzalitățile firești și învață pe om să fie domn pe sine, ca să poată fi domn în lume.

4. Și totuș — ne spune Sp. Haret — nu trebuie să uităm cât de încet se schimbă fenomenele sociale. De când scade sclavia și totuș ea încă nu a dispărut din lume! Realismul sociologului ne întoarce iarăș spre pământ.

Sp. Haret regretă încetinimea dezvoltării, dar crede în perfectibilitate, notă care deosebește pe om de animal. Ea constă, în fond, în transmiterea observației prin graiu și a experienței prin tehnică. Și în cursul veacurilor prin ereditare, societățile omenești vor fi altele, pentru că vor avea alt suflet.

Odată, observă un pedagog, într'un viitor depărtat, lumea se va mira mult că omul putea să moară atât de ușor în anul 1911; odată lumea va deschide pe Kant și va zice că *ea* este acel rod fericit al «secre-
tului celui mare al perfecțiunii umane», care este ascuns în fondul oricărei educații. Să constatăm cu satisfacție că și «Mecanica socială» propoveduește credința în ajungerea perfecției prin educație.

5. Sp. Haret are înclinări de intelectualism filosofic. Inteligența este forța prin excelență perfectibilă; perfectibilă mai ales prin «putința de a se *exercita*»! Ce urmări poate avea pentru învățământ această convingere nu se mai discută, se simte sau ar trebui să se simtă fără excepție. Învățământul supus acestei maxime dă elevului conștiința faptelor sale de mic gânditor. Și dându-i-o azi, dându-i-o mâine, dându-i-o mereu, i-o dă pentru toată viața. Înțelegând rostul social al perfectibilității inteligenței înțelegem desăvârșit tendința de a reformă metodele de propunere depărtând din ele me-

canismul, de a reface tipul lecției, de a picură acel rost până și în cele mai mici amănunte ale complexului educației.

Voluntarismul nu-i, totuși, desconsiderat în «Mecanica socială». Voința este «elementul principal al factorului personal.» Inteligența nu duce la acțiuni; luptele în mediu, în unire ori în împotrivire cu el, cu alte personalități, le produce voința. Dar, pentru ca ea să poată deveni factor considerabil, are nevoie de o inteligență superioară. Așa se naște d. e. Napoleon. Inteligența determină voința și o mărginește.

A stăruii cu amănunte asupra efectelor ce această concepție le poate avea în pedagogie nu-i de nevoie. Este suficient să amintesc numai o vorbă a lui Herbart care spune că descurajarea este o ftizie a caracterului, că descurajarea se ivește numai atunci când inteligența nu a măsurat greutatea, pentru ca să conchid că nu voința face caracterul, ci voința pusă pe drumul inteligenței radioase.

6. Sufletele înflăcărate au obiceiul să pornească fără oprire în direcțiile simpatiilor lor. În «Mecanica socială» Sp. Haret este un potolit, care pune însuș limită idealelor. El ar face tot pentru educație, dar își aduce aminte că stările morale și economice nu se pot înfrânge ușor. Sufletele înflăcărate cer tot; el cere numai un minim pentru oricine și spune sincer că «egalitățile absolute» nu sunt cu putință, deci nici de râvnit. Însă adaugă că unde minimul de bine nu există, societățile sunt rău așezate și datoria celor tari este să le refacă în sensul unei împărțiri armonice a fericirii, a bunei stări. Și aci se pune ultima întrebare: În ce raport se așează bunăstarea, scopul luptelor politice, cu educația care nu vrea și nu

poate și nu trebuie să fie stăpânită de tendințe politice. Aceasta se spune la pagina 243: «Civilizația modifică natura intelectuală și morală a omului, pentru ca ea să fie în stare să-i asigure acestuia maximul de bunăstare economică, intelectuală și morală». Cu alte vorbe: civilizația înzestrează pe om cu arme destoinice să înfrângă nevoile, durerea din lume și să curețe cât mai mult rămășițele barbariei.

Dascălul este dușmanul barbariei și ocrotitorul binelui, iată cel din urmă răspuns la cea din urmă întrebare pusă «Mecanicei Sociale» de un dascăl.

7. Scriind «Mecanica socială» Sp. Haret a scris și o carte de judecată, și pentru sine, dar și pentru toți câți au vreo parte în lucrări culturale cu intenții sociale vaste, remarcabile sau și mai mici, dar vrednice de oarecare considerație. Judecata finală o va da posteritatea. Pe temeiul «Mecanicei sociale» se și poate întemeia în mod durabil singura judecată vrednică de autorul ei: judecata *dreaptă*.

G. BOGDAN-DUICĂ

Profesor secundar în București.

NOTIȚĂ ASUPRA VECHEI NOASTRE TERMINOLOGII ȘTIINȚIFICE

Cu prilejul volumului de față, în care se sărbătorește activitatea unuia dintre cei mai bine înzestrați și muncitori fii ai țării, mi-a venit în minte că nu ar fi fără interes a pomeni despre încercările făcute, încă din 1795, de învățatul episcop al Hotinului Amfilochie pentru a stabili a terminologie științifică.

D-l Sp. C. Haret, care și-a câștigat atâtea titluri de vrednicie pentru întreaga suflare românească prin opera sa monumentală de organizare a școalei și prin întemeierea atâtor așezăminte, cari asigură munca și agoniseala celor numeroși, dar nevoiași, — d-l Haret, care prin pregătirea și aleasa activitate științifică este o po-doabă a Academiei Române, unde a prezentat numeroase lucrări, rezultate ale profundelor sale cercetări și meditații, ca memoriile și comunicările despre: *Accele-rațiunea seculară a lunii*; *Considerațiuni relative la studiul experimental al mișcării apei în canale descoperite și la constituția intimă a fluidelor* (pentru care a construit un aparat special); *teoria arilor în mișcarea sistemelor materiale*; *Teleautograful de Elisha Gray*; *Observațiuni științifice asupra cutremurelor de pământ și asupra formării grindinei*,

etc., (1) va ceti, cred, cu plăcere rândurile acestea în cari se vorbește despre modestele încercări ale lui Amfilochie Hotiniul de a găsi echivalente în românește pentru terminologia științifică, și-și va aminti poate de greutățile pe cari le întâmpină și d-sa, în căutarea termenilor științifici în limba română, exact cu 78 ani în urmă, în 1873, când a publicat primul *Curs de Trigonometrie*.

Informații mai pe larg despre viața și activitatea episcopului Amfilochie Hotiniul găsim în articolul răposatului A. Papadopol-Calimach (2).

Dela Amfilochie ne-au rămas următoarele 3 scrieri, tipărite la Iași în 1795 (la 6 Iunie, 22 August și 15 Decembrie): 1. *Gramatica theologicească scoasă în limba moldovenească de pe Bogosloviea lui Platon*; 2. *De obște Gheografie pe limba moldovenească scoasă de pe Gheografia lui Bufier* (tradusă din italienește) și 3. *Elementi aritmetice arătate firești*, o prelucrare, de sigur, în care dovedește și oarecare originalitate (3).

În rândurile de față ne vom ocupa numai de această din urmă scriere, care este un manual elementar de aritmetică și geometrie, în formă de dialog între dascăl și elev, în 4°, de 7+168 pagine.

Pentru a se vedea spiritul de care eră stăpânit au-

(1) Mai notăm încă și *Sur l'invariabilité des grandes axes des orbites planétaires*, ca teză de doctorat, și recenta sa scriere: *Mécanique sociale*, atât de favorabil apreciată de d-l A. Barriol în *Revue générale des sciences pures et appliquées* dela 30 Martie.

(2) În *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, III, vol. V, pag. 319 sq., unde se reproduc prefețele scrierilor lui Amfilochie și mai multe definiții din Aritmetică.

(3) Cfr. și I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, unde se află, pe lângă partea bibliografică, reproducă întreaga prefață.

torul, cred nimerit a reproduce câteva cuvinte din prefață, privitoare la fundamentul științei numerelor.

„... cât de vechiu și mai dintâi decât toate învățăturile voește ca să fie acest mărit și laudat meșteșug și învățătură a numărării... se poate vedeă și a se înțelege din sfintele scripturi, cum că aceasta se arată a fi din începutul lumii, apoi însuș Dumnezeu fiind unul, iată numărul unul, și cu a sa bună voire născând pre al său fiu, se numi fața a doua, iată că se făcù și al doilea număr, și suflând Dumnezeu dintru a sa știință și înțelegere suflarea cea sfântă a sa, se făcù și al treilea număr... și după aceasta se mai zice și în sfintele Biblii, cum că Dumnezeu a făcut lumea în 6 zile... ajungându-se încă și al 7-lea număr... că se închipuește o zi de odihnă. Vine încă acest număr pomenit și în sfânta scriptură această notă, unde zice Domnul nostru... : Nu-ți zic ție de 7 ori, ci de 7 zeci de ori câte 7. Iată și numărul înmulțit...»

Autorul zice că: Aritmetica e de 2 feluri, una care se face cu socotința gândirii (*calculul mental*) și alta cu lucrare (*operațiunile*).

Și lămurește că cu socotința gândirii înseamnă «aceea care îi zic Latinii speculativă, că în limba noastră ar zice luare de seamă cu amăruntul la apropiările, felurile și tocmirile numerelor».

Numerele dela 1—9 și 0 le numește figuri aritmetice: nouă cu nume (1—9) și una fără de nume... «iară pe cea fără de nume o numim țifără ori nimică...»

Urnează apoi un tablou cu transcrierea numerelor slavone în cifre arabice... «Această tablă... cu numărul slovilor noastre, că după cum se numesc slovele cu număr, așa se numesc și figurile (*cifrele*) cu număr, dar nu cu alt nume... Țifra puindu-se adaoge zecini (*zecimi*)...»

Numărul este de trei feluri, după autor: curat (1—9), încheiat (10) și însoțit (dela 11 înainte).

Părțile aritmetice sunt 5: Numărare, somare (*adunare*), tragere (*scădere*), înmulțire și împărțire.

«Aceste trei figuri (curate, zecini, sute) se cheamă un membro dela period».

Iată acum și un exemplu de numerațiune vorbită:
832453876923702

care se cetește: 8 sute 3 zeci și 2 de dilioane, 4 sute 5 zeci și 3 de mii, 8 sute 7 zeci și 6 de milioane, 9 sute 2 zeci și 3 de mii, 7 sute și 2.

La înmulțire, deînmulțitul se numește «numărul ca să se înmulțească» sau «ce se înmulțește»; produsul ce cheamă «numărul ieșit»; produsul parțial se zice «numărul înmulțit pe acel număr», de e.: $23456 \times 12345 = 117.280 =$ «număr înmulțit pe 5».

La împărțire, împărțitorul se numește «număr ca să se împărțească»; iar câtul se zice «număr petrecător» ori cuprinzător» sau «petrecerea».

Fracțiunile se cheamă «rămășițe».

Iată ce ni se spune despre scrierea fracțiunilor ordinare, subunitare, căci numai felul acesta îl întâlnim: «Numărul rămășițelor se închipuește cu 2 numere neatoamate și cu o linie prin mijloc; cel mai mic se cheamă numărătoriu... cel mai mare... numinătoriu»; iar despre cetirea fracțiunilor găsim: Când numinătoriu este 2, se zice jumătate, de este trei se zice a treia parte ș. a.;
12
23 se cetește: «de 12 ori al 23 parte».

Mai departe aflăm că: Lucrările rămășițelor sunt 3:

1. Schimbarea (*simplificarea*), iar numărul schimbător e *numărul care simplifică*;
2. Intoarcerea (*aducerea la acelaș numitor*);
3. Prețuirea—*transformarea fracțiilor în întregi* —

după cum rezultă din definiție: «Prețuire va să zică a se găsi prețul sau măsura care se află într-o rămașițe». Interesante sunt la acest capitol subdiviziunile leului în parale, bani, șalâi (o monedă fictivă), ale măsurilor de greutate în: cântare, oci, litre, dramuri, ș. a..

Urmează apoi cele 4 operațiuni fundamentale cu fracțiunile ordinare.

Celelalte capitole cu cari se încheie aritmetica sunt: Rândueala de trei (*regula de trei simplă*), rândueala de 5, 7, 9, 11 (*regula de trei compusă*), care e ca și cea dintâi, este dreaptă și întoarsă (după cum termenul necunoscut e la sfârșit sau la început), și în fine rândueala tovarășiei negustorești (*regula de asociație*).

Noțiunile de geometrie încep la pagina 131.

Vorbind despre măsurile «cari se obișnuiesc în gheometria practică izvodite de «cozmometri, adecă de măsurătorii lumii», ne dă următoarele deslușiri: «Inceputul de toate măsurile este un grăunț de orz, numindu-l linie plină», 4 grăunțe = 1 deget, 4 degete = 1 lat de mână, 3 laturi de mână = 1 picior («palmă domnească»), 6 picioare = 1 pas geometric, 3 pași = 1 prăjină «de a Parijului»; urmează apoi măsurile itinerare: stadie, milă, legă (*leghe*), grad.

Interesante sunt mărimile în natură ale unui deget dela împăratul Vespasian, măsura unui deget din piciorul Parijilor (*Parisului*) și a unui deget din palma domnească a Moldovei (însemnată pe fier «în vistieria Curții Domnești în Eși»), pe care o găsește, cu o vădită plăcere, egală cu a Romei: «Cu a Romei vine tocma, că este o minune cum s'a păzit întru această țară o măsură atâta de veche, potrivindu-se cu măsurile lui Vespasian împărat».

Trece apoi la elementele geometriei: pontu (*punct*), linia: dreaptă, strâmbată sau călcată (*frântă*), îndreptariu (*verticală*), boltită (ca jumătatea de deasupra a cercului), scăfată (ca jumătatea de desubt a cercului) și linia cercului.

Dintre terminologiile mai ciudate notăm: agiunge (*adaoge*), strună (*coadă*), chendru (*centru*), seconde (*secunde*), linie perpendiculară (*perpendiculară*), linie oblică (*oblică*), angol (*unghiu*), triiangol (*triunghiu*), angol tâmpit ori otuzo (*unghiu obtuz*), isocile (*isoscel*), scaleno (*scalen*), ecfilater (*triunghiu echilateral*).

Despre patrulater găsim: Scfadrile, adică cfădrate de multe feliuri, cumu-i cfădratul întocma (*pătratul*), cfădratu lung (*dreptunghiul*), romb, romboide.

Figurile sunt desemnate prin mici cercuri (o).

Pe pagina 147 și următoarele se tratează despre pătrat și cub, despre suprafață și despre extragerea rădăcinilor pătrate și cubice.

Dela pagina 162 începe partea practică, triangulația.

La pagina 162 se dau noțiuni despre cotitul vaselor.

Cartea se sfârșește cu câteva dăslușiri asupra numerației scrise.

Iată cum se încheie acest capitol final: «Asemenea se sluișe și Romanii cei vechi cu însemnare de puțin lucru, în osebite de a Elinilor, cu niște creștături au însemnări pe niște bețișoare, că încă și la noi tot se ține pomenire, și mai multă între păcurari, de-și fac a lor semi pe niște bețișoare...».

Pentru a termina, dăm acî definițiile aritmeticei și geometriei:

«Arithmetica este un meșteșug de a pune numerele

în orândueală, pentru ca să se poată cunoaște socoteala lor».

«Gheometrie este cuvânt grecesc, că în limba noastră nu zice altă, fără decât măsurarea pământului, și este de două feliuri, una se cheamă latinește speculativa și alta practică, că iarăș în limba noastră și aceste cuvinte se tâlcuesc cu luarea aminte deamăruntul, că după cuvântul lor, se poate zice și oglinditoare, și alta cu lucrare, că cu bună nădăjduire și cu îndrăznire măsoară fieștecare trup».

O. LUGOȘIANU

Profesor secundar în București.

CE INSEAMNĂ A FI BUN TRADUCĂTOR

Când întreaga 'suflare dăscălească se pregătește a sărbători pe marele om de stat, care a muncit o viață întreagă pentru ridicarea școlii românești, să mi se îngăduie și mie ca vechiu profesor secundar de limba germană, a aduce prinosul meu în acest volum omagial, hărăzit iubitului nostru fost ministru, d-lui Spiru Haret.

Ca profesor care mi-am făcut educația în școli austriace și studiile superioare la universitatea din capitala Germaniei, m'am făcut involuntar părtaș al acelui cerc de interese, pe care-l are patria noastră față de cultura și instrucția germană și ca atare am urmărit viu reformele școlare dela noi, ce au purces din acest cerc de idei. D-l Haret, pururea preocupat de a găsi nouă izvoare de îmbunătățire pentru învățământul și progresul cultural al țerii, a ținut în deosebi seamă de luminile ce putea să ne aducă școala germană și a întocmit, pe cât știu, un plan întreg de explorări prețioase, cari aveau să realizeze prin traducerea unei serii de opere selecte germane, îndrumarea noastră spre acea cale rodnică de dezvoltare, care a făcut Germania să ajungă, unde se găsește în minutul de față.

În dorința mea de a releva meritul mare ce și l-a creat sărbătoritul nostru, d-l ministru Haret, pe tere-

nul amintit și ca unul, care mi-am inaugurat așa zicând mica mea carieră de profesor și scriitor în țara românească, traducând neconținut din și în nemțește, tot ce părea menit a strânge mai mult legăturile între noi și cultura germană(1), voiu cercă a-mi exprima pe scurt ideile mele în chestia artei de a traduce.

Nici într'o limbă nu s'a tradus atât de mult ca în cea germană. Ce-i drept că și limba germană se pretează cu bogăția ei de vorbe și fraze de minune la această treabă. Este doar cunoscut că epoca romanticismului german își are punctul ei de pornire tocmai în puternica năzuință de a asimila materialuri și curente literare străine, lucru care a dat d. ex. ca rod extraordinar, de sine vorbitor, acea traducere faimoasă a operilor lui Shakespeare, prin care ele au devenit așa zicând proprietatea națiunii germane. Prin multele traduceri Germanii au și izbutit a-și creea un domeniu instructiv, pe care Goethe l-a numit cu foarte mult rost, *literatura universală*. Secretul succesului acestor traduceri însă zace în mare parte în îngrijirea cu care au fost executate, având ca punct capital de vedere: pe de o parte redarea fidelă și clară a originalului, pe de altă parte unitatea stilului, menținerea puterii de impresionare și a eficacității poetice.

În aceasta se rezumă însă și tot ce trebuie să întrunească ca condiție prealabilă traducătorul de seamă, lucru, pe care din nefericire nu-l întrunesc decât traducători prea puțini. Căci dacă se și întâmplă ca unul sau altul să dispună de aceste mari calități, mai ră-

(1) Autorul, d-l Em. Grigorovitz, e acela care, acum 22 de ani, a tradus întâiu poeziile lui Eminescu în limba germană (ediție ministerială).

mâne încă acea parte esențială, care desăvârșește reușita, și anume *chestia talentului*.

Cu toate acestea nu se poate tăgădui că sunt în arta de a traduce și lucruri accesibile analizei din cari se poate preciza o serie de condițiuni prealabile, ce nu trebuie să scape unui traducător cu pretențiuni. Una din acestea, și poate, chiar cea mai principală, traducătorii o desconsideră, crezând că e destul a cunoaște perfect limba străină din care traduc, pentru a-și permite luxul de a nu fi tocmai la înălțimea cunoștinței limbii proprii. Și tocmai aci e pericolul pentru traducător. Căci condus de priceperea materialului ce-l are înaintea ochilor, și poate și de entuziasmul ce-l inspiră originalul, el nu bagă de seamă insuficiența mijloacelor sale lingvistice, cu cari apucă a birui opera străină și scoate, oricât de savant se crede, o traducere stearpă și despuiată de acele calități fine și inponderabile, pe cari numai singură armonizarea perfectă a înțelesului reciproc le putea salva și redă în întregimea lor.

Ceeace face limba germană atât de aptă pentru a reproduce în traducere perfectă până și limbile cele mai grele, este pe lângă bogăția de expresiuni în deosebi varietatea construcțiilor sintactice, cari degenerază la Germani aproape în adevărată regulă. Odată stăpân pe frazeologia vastă germană și deprins a mânul perioadele, traducătorul german profită cu folos de întorsăturile multiple ce i le permite evoluția lingvistică și recurge la deplasări sintactice, cari înlesnesc a spune acelaș lucru sub diferite forme, fără ca expunerea să pară obositoare. În limba franceză, engleză și italiană poziția sintactică fiind una și aceeaș, o astfel de echilibristică este imposibilă, lucru într-o câtva salutar, dată

fiind că expansiunea prea mare a elasticității sintaxei germane face, ca nu toți cei ce cunosc această limbă să o și poseadă în grad desăvârșit, ceea ce se vede mai ales la Germanii din Austria.

Chestia este acum, să vedem în ce raport se găsește limba noastră românească față de constatările relative la limba germană. Mai mult încă decât *la această din urmă* traducătorul trebuie să stăpânească perfect idiomul său. Limba românească deși cu mult mai inferioară ca bogăție de expresii și vorbe celei germane, are totuși o calitate extraordinară, că dispune de un fond de arhaisme, cu ajutorul cărora se poate spune mult și frumos. Precum însă arhaismele românești constituiesc rezultatul amalgamării limbii noastre populare, purcese din concretizarea gândirii pe temă parabolică și închegate sub forme definitive utilizate de cronicarii noștri, numai acela le va putea mânui cu folos și pricepere, care cunoaște perfect limba românească vorbită de popor. Poporul nostru însă posedă, dacă luăm nuanțele regionale limbistice, un tezaur de vorbe și termeni pentru toate lucrurile și stările de cugetare, tezaur care devine și mai îmbelșugat, dacă traducătorul știe să recurgă la moment dat la neologisme, inevitabile mai ales atunci, când e vorba de termini tehnici. Trecerea la neologisme și împrumuturi din limbile romanice înrudite este deci stânca primejdioasă de care se lovesc acei ce nu cunosc îndestul sau de loc limba poporului și, crezându-se cu toate acestea că sunt savanți, caută să înlocuească termenii poporali prin cuvinte ce nu pot decât impestrița graiul nostru, făcându-l să nu mai sune românește de loc.

Traducătorului bun i se impune așadar ca primă

condiție cunoștința perfectă a limbii sale proprii și nu e suficient ca dânsul să dispună numai de un așa zis stil al său particular. El trebuie, din contră, să fie în stare a acomoda acest stil originalului, fără însă a-l forța cu nva. El trebuie să găsească, cum s'ar zice, acea cale mijlocie, care să-l facă să învingă sigur și fără nevoie vizibilă până și subtilitățile cele mai fine ale gândirii și limbii autorului. În acest caz se impune adâncirea cea mai intimă în spiritul acestuia, în cât reciprocitatea intimă a raportului între autor și traducător să întrunească acea încheiere desăvârșită, ce singură e în stare a produce homogenitatea completă între original și traducere. Negreșit că și aci decide în cele din urmă talentul personal al celui ce traduce, și mai esențială încă este chestia, că traducătorul aflător în fața unei opere de artă, oricât de talentat ar fi el, trebuie să fie până într'un grad cel puțin la înălțimea aceluia care a scris originalul.

Mai complicat se prezintă lucrul, când e vorba de traduceri poetice. Traducătorul unei poeme trebuie să fie și el, după fire cel puțin poet, și să aibă calitățile menționate mai sus. Căci cum să prindă el înțelesul fin al unui pasaj oarecare din original, când acesta e plăsmuit cu ajutorul unei sume de sinonime, din cari traducătorul nu posedă în limba sa decât câteva. În cazul acesta o limbă mai săracă în vorbe, nu poate birui decât prin analogie de idei aplicate iscusit, și asta, — cine o va tăgădui, — nu e dat oricui. Dacă la traduceri în proză redarea stilului e chestie atât de importantă, cu cât mai vărtos în poezie, când știm că stilul nu e de fapt altceva decât ritm. Și acest ritm, adică felul particular de a se exprima, este ceva indi-

vidual și înainte de toate involuntar. Mai mult încă în poezie, cu deosebire când ne gândim că poetul de seamă nu stă să-și croască întâiu cugetarea și în urmă abia se apucă a-și aranja versul. Gândirea se naște odată cu structura metrică. Aceasta însă este departe de a se epuiza în versificare, fiindcă metrul rămâne în toate pozițiile lucrului poetizat același, fie el de natură veselă sau tristă, patetică sau domoală. Principalul zace în melodie, în ritmul interm, în cadența versului, care singură constituie elementul hotărîtor.

Și în fine mai este și un alt lucru, de care țin foarte puțini traducători seamă și despre care vreau asemenea să pomenesc. În operele poetice cele mai desăvârșite se găsesc părți de diferită tărie, deci și unele mai slabe. Nu se poate opera poetică fără pasaje, în cari versurile curg numai cât așa, ca un fel de continuitate necesară de a umplea intervalul între o parte mai entuziastă și evocantă a operei și între cealaltă. Astfel de pasagii traducătorul trebuie să le observe îndată și să le reducă în textul său la valoarea lor adevărată, pentru a-și rezerva din vreme toată tăria pentru acele locuri, în cari culminează esența subiectului poetizat. Numai în chipul acesta va izbuti să armonizeze traducerea părților esențiale ale operei cu cele secundare, făcând ca întregimea să fie ferită de pericolul slăbirii succesive a impresiei totale.

Pentru operele folositoare învățământului pedagogic în deosebi, d-l Sp. Haret, a dispus prin Casa Școalelor traducerea celor mai de valoare lucrări din limba germană, cari în mod gratuit, prin biblioteca Casei Școalelor și prin bibliotecile rurale, sau cu un preț mult redus, au fost puse la dispozițiunea membrilor corpului didactic.

Foloasele ce aduc școalei traduceri de asemenea opere sunt evidente. Totul depinde, după cum am arătat mai sus, ca traducerea să fie la înălțime și să re-dea exact și într-o formă corectă ideile preconizate de autor.

Un om priceput în ale școalei și cu dor de instruirea neamului, ca fostul ministru al instrucțiunii, nu se putea să nu cugete și la acest mijloc de a se pune la îndemâna tuturor dascălilor știința pedagogică și literară din țările mai înaintate în cultură ca noi.

Dr. EM. GRIGOROVITZA

Profesor secundar în București.

GRANIȚ E.....

Adevărata graniță este propria noastră putere de viață, așa că problema granițelor stă nu numai în organizarea forțelor militare, ci și în cultivarea forțelor muncitoare.

O simplă linie, o înșirare de câteva puncte sau liniuțe încearcă să despartă anumite unități etnice ori anumite ținuturi naturale. Așa de pildă pretindem ca linia de graniță între Rusia și Germania să despartă unitățile etnice corespunzătoare, când mai pretutindeni aceeaș massă de Poloni și totodată aceeaș câmpie, cu acelaș trecut geologic mai recent, se întinde spre estul ca și spre vestul acestei linii. Granița între Moldova și Bucovina este o simplă linie care nu spune nimic; iar pentru așezarea stâlpului 1 de graniță, la triconfiniul moldovenesc, au fost necesare întregi discuții științifice. Chiar în occidentul Europei granița plutește uneori mai mult în aer, ea fiind mutată pe pământ când într'o parte, când în alta, după iscusința funcționarilor respectivi. Rigiditatea liniilor drepte de granițare a statelor din continentul nou, față de frântura de linii în granițarea statelor europene, arată și mai lămurit greutatea de granițare, când este vorba de a mărgini elemente pline

de viață. Tunelurile sunt tot atâtea porți, prin care puterea de viață a popoarelor străbate chiar coama munților, până când dă de o altă putere de viață. Cât despre granițarea unui ținut cu un râu, aceasta este numai o iluzie; căci cu cât este râul mai mare, mai lat, cu atât el este mai propriu pentru navigație, așa că popoarele mai mult se adună către el decât să fie despărțite prin el. Însăș granițarea prin pustiul valurilor de apă este amenințată de puterea cu care viața omească ține să se răspândească. Aceasta a făcut ca depărtarea să fie sorbită, dacă nu înlăturată, așa că granița rămâne acum mărginită la cele câteva zile de străbătut oceanul. Această grabă de soarbere a distanțelor face ca marile centre de populație să aibă înfățișarea unor polipi, ce și-au împrăștiat ramificările peste mări și țeri. Londra, Hamburg, Liverpool, Paris, Berlin etc., apar pe orice hartă a căilor de comunicație ca puternici polipi în mijlocul unor întregi ținuturi, din cari absorb și împrăștie putere de viață. Ele rămân astfel ca un nucleu de centralizare a vitalității poporului respectiv; iar granița acestei vitalități nu rămâne în granițarea ideală a simbolului politic, ci se avântă ori se retrage oprindu-se acolo, unde vitalitatea respectivă nu mai poate răsbi. Cum să mărginești deci cu o linie ceea ce trece din una în alta până la sleirea forțelor de viață?

«Fiecare popor este un corp în viață fixat pe elementul statornic al propriului său pământ pe care locește, din care își scoate toată întreținerea și de care mai ales este legat prin sufleteștele raporturi ale trecutului» susține Ratzel. Prin munca depusă pe propriul său pământ, ținutul capătă o valoare reală tot mai

pronunțată — deci tot mai scumpă — și așa răsare pe încetul organismul politic al vieții de stat. Acest organism susținut de însăși puterea de viață a propriului său popor, cearcă a se întinde în toate direcțiunile ca oricare protoplasmă vie; iar granițarea este jocul de înaintare și retragere ilustrat prin întreaga istorie a popoarelor. Tot schimbul de granițe izvorite din acel joc dovedește cum poporul se mișcă mereu înainte ori îndărăt și ca o masă plină varsă insule până departe de linia granițelor, sau lasă în urmă insule a unei retrageri silite. Așa de pildă Germanii spre granița de est și sud au numai insule de revărsare, ce se continuă pe tot frontul sud-sudestic până în țerile noastre. Insulele românești dinspre câmpia Tisei par a fi insule de înaintare înceată dinspre țara Moților, în timp ce spre nord și nord-vestul Bucovinei României sunt în câteva insule de retragere față de valul de înaintare al Slavilor (Rutenii). Bulgarii și Sârbii sunt insule de înaintare — cu munca grădiniștilor lor — până la poalele munților noștri; iar dealungul Dunării este o întreagă plajă ca front de luptă între două elemente ce se pătrund unul pe altul prin insule de înaintare și de retragere: sate de Sârbi ori Bulgari pe malul românesc cu portul bulgăresc pătruns până departe în câmpia română, în timp ce dealungul malului dunărean al podișului balcanic răsar sate românești. Peste Prut, Moldovenii se mențin în puternice insule de retragere mai ales spre nordul Basarabiei până în spre sud de Chișinău. Dinspre nordul Moldovii elementul evreesc înaintează puternic spre sud, ultimele lor insule de înaintare fiind acum prin câmpia Buzăului, Brăilei și activitatea comercială a orașului București.

Din toate acestea cred că reese destul de clar că adevărata graniță este propria noastră putere de viață. Acum când ridicarea nivelului cultural pătrunde și în sud-estul Europei, ceea ce negreșit aduce cu sine scoaterea din strâmtoarea unor granițări politice; acum când puterea de viață proprie a fiecărui popor rătăcit prin ungherele balcano-carpătice începe să se întindă pentru a ocupa tot locul găsit gol în cale; — acum oricât de mică forță rătăcită este destul de păgubitoare. Problema granițelor stă deci nu numai în organizarea forțelor militare, ci și în cultivarea forțelor muncitoare. Această cultivare devine cu atât mai necesară, cu cât orice atmosferă culturală lipsește; iar organizările oficiale școlare nu pot deocamdată să dea decât pregătirea pentru nevoile reale ale vieții, înarmarea deci în lupta dintre individ și individ. O astfel de pregătire însă înăsprește relațiunile, și forța neamului este redusă la o sumă de puteri mărunte, ce se ciocnesc între ele înainte de a încerca o eșire pe terenul de luptă al întinderii granițelor de vitalitate ca neam. Aci pot interveni academii populare cu cursuri de educație cetățenească, de drepturi și datorii, de cunoaștere a vecinilor noștri, de scoatere a tinerimii din egoismul strâmt al luptelor de toată ziua, de înțelegere a rostului acestei tinerimi în complexul intereselor unei vieți totale ca neam.

Iar când în fruntea organizării acestor academii stă unul din aceia care a stăruit în modelări școlare după propriile noastre nevoi, să credem că rostul acestor academii este ceva mai mare decât al unor simple cursuri ocazionale: ele pot feri de rătăcirii o tinerime care zace în desfrâul aprigelor lupte de azi pe mâine.

AL. DEMETRESCU-(ALDEM)

Profesor secundar în București.

ȘTIINȚA ARHEOLOGICĂ ȘI D-L SP. HARET

E semn vădit de multilateralitate și competență de fruntaș în ale învățământului faptul că un bărbat care, după specialitatea sa, s'ar fi așteptat să fie mai utilitarist decât oricare altul în țară, s'a arătat hotărît apărător al unei ramuri de activitate științifică, în care nu oricine poate vedea interesul imediat practic sau legătura cu preocupările noastre actuale: e vorba de arheologie și în deosebi de arheologia greco-romană.

Se știe că fără stăruințele d-sale, terenul acesta ar fi fost ca și oropsit, cel puțin în învățământul nostru universitar. Aceste stăruințe, și în genere ținuta sa întreagă în această direcție nu au fost câtuș de puțin dictate de împrejurări momentane, ci .cu necesitate impuse de puterea unei convingeri întemeiate pe îndelungate cunoștințe și experiențe personale.

Cei ce cunosc că d-l Haret a lucrat, încă tânăr fiind, în serviciul Muzeului Național de Antichități și a avut pururea o deosebită atenție pentru acest așezământ ca și îndeobște pentru produsele artei greco-romane din țară (dovezi ne dau Analele Academiei Române), nu se vor îndoii un moment de izvorul curat și de consecința preocupărilor și interesului d-sale în această privință. Ca să se încredințeze oricine despre aceasta, voiui cită, ca

un adaos și eu din parte-mi, câteva fapte cunoscute de mine și prin mine însumi; cred că aceasta mi se va iertă cu atât mai mult cu cât nu o cere numai împrejurarea de față, ci și însăși realitatea și exactitatea obiectivă mai presus de îndoială a acestor fapte.

În anul 1903 izbutind a face ca direcția Institutului imperial german din Atena și din Roma să admită câte un elev român (succesul nu a fost ușor, căci afară de cel francez, aceste institute nu primesc Români), d-sa ca ministru s'a adresat Facultății de Litere din București cerând să-i recomande doi tineri spre a-i trimite la aceste institute să studieze arheologia greco-romană. E știut că, în lipsă de doi candidați, Facultatea a recomandat pe unul și că astfel dorința d-sale în parte s'a împlinit: un tânăr, necunoscut personal de d-sa decât numai din auzite, a fost trimis în acest scop. Faptul e cât se poate de semnificativ, căci pasul acesta s'a făcut fără intervenția vreunui interesat, fără nici o considerație personală.

Un alt fapt. Eră în sesiunea parlamentară de acum doi ani, când d-sa, având în vedere, că «antichitățile greco-romane prevăzute oficial în programul Facultății de Litere din București, după moartea răposatului profesor Gr. Tocilescu, nu făceau parte din cursul vreunui profesor, a găsit de cuviință să vie cu un proiect de lege prin care, în chip firesc, le puneă în sarcina profesorului de arheologie. Unii, parte necunoscători de lucruri, parte induși în eroare, au văzut în aceasta urmărirea unui interes lăaturalnic sau chiar un obiect de haz (în legătură cu «magazinurile de antichități») și nu ceeace eră în realitate: dorința de-a umplea un gol în seria cursurilor noastre universitare, lucru de sine înțeles

ori unde, și aceasta fără nici un sacrificiu în buget, deși profesorul respectiv ar fi primit o sarcină mai mult. Cu acest prilej d-l Haret n'a fost numai consecinte apărând un obiect de studiu, de a cărui însemnătate și-a dat totdeauna seama, ci a și dat răspunsul cuvenit, cel mai competent în materie.

Aminti-voiu faptul cel mare, lupta îndârjită, dar atât de dezinteresată ce a dus, din fericire ajutat de cei mai mulți eminenți colegi ai d-sale, pentru menținerea intactă a catedrei de Arheologie? Faptul e prea recent și cunoscut pentru a fi nevoie să-l povestim în toate amănuntele lui. Cei ce știu bine motivele și fazele acestei lupte în care, cum se constată nu arareori, nu nai în aparență eră vorba de persoane, vor vedea într'însa dovada cea mai strălucită nu numai a unei judecăți cu totul obiective și drepte, ci și mai ales a hotărârii neclintite ce dă unei minți luminate convingerea că apără interese mai mari și mai trainice decât cele personale trecătoare. Întâmplarea a vrut ca în vârtejul acestei lupte să fie în joc persoana mea; dar pot declara cu cugetul deplin împăcat și spre cinstea marelui bărbat, că ceea ce d-sa a făcut cu acest prilej în favorul meu, ca și în genere în toate actele sale oficiale, n'a pornit dela vreo înțelegere personală, cu atât mai puțin dela vreo tranzacție prealabilă umilitoare pentru mine, așa cum, din nenorocire, se întâmplă adeseori în viața noastră publică, atât de bântuită de spiritul de partid.

Această scrupulozitate, această nepărtenire și intransigență a omului menit să împartă dreptatea îmi inspiră față de d-sa simțământul cel mai nestrămutat de venerație și recunoștință.

Dragostea și interesul cald ce poartă pentru spe-

litatea de care-i vorba, d-sa a mai dovedit-o prin fapte în atâtea rânduri după aceea, când ca director al Muzeului Național de Antichități, după moartea lui Gr. Tocilescu, am întreprins reorganizarea și o nouă orânduire a acestui muzeu, și apoi lucrările practice pe teren. Dându-mi mână liberă în această privință, și ajutat fiind de un personal harnic și leal, în scurtă vreme am putut schimba o parte din fața acestui muzeu, pe de o parte curățind și aranjând din nou vreo două săli, care până atunci aveau aspect de magazine, pe de alta creând o secție deosebită pentru monumentele sculpturale, parte împrăștiate prin alte săli sau prin coridoare, parte pierdute și închise în magazine. În acelaș timp s'a început anevoioasa catalogare și descriere nu numai a antichităților greco-romane, operă întreprinsă de mine, ci și a celor naționale bisericești; mulțumită mijloacelor ce am avut la îndemână pentru angajarea unor forțe speciale. Din această colaborare au apărut până acum două fascicule, cari nu vor servi numai ca bază pentru un catalog prescurtat destinat pentru vizitatorii muzeului, ci totodată ca pildă de desăvârșire a mijloacelor tehnice din țară.

În acelaș an s'au putut continua explorațiile arheologice la cetatea Tropaeum din Adamclisi, cu care ocazie, grație aceluiaș interes și sprijin, am putut să contribuim la sporirea descoperirilor, se adâncesc unele cercetări anterioare și să repară și să întăresc ruinele cari pe alocuri, din cauza vremuirii, amenințau să cadă. Dându-mi seama de comoara antichităților descoperite sau tănuite sub solul cetății din Adamclisi și din împrejurimi și deci de marea importanță arheologică a acestei localități, și văzând în curtea casei muzeului de acolo risipite

și expuse obiectele antice găsite în fața locului și depuse acolo de mai mulți ani, am crezut că e de datoria mea să stăruiu pentru ridicarea unei clădiri care să servească de muzeu local, adăpostind pe lângă obiectele disponibile și altele cari se vor mai descoperi în viitor. A fost o bucurie nespusă pentru mine când am aflat că d-l Haret, în urma mijlocirii d-lui P. Gârboviceanu, a hotărît să-mi puie la dispoziție prin Cassa Bisericei mijloacele pentru înfăptuirea acestei idei, care în ochii mei se impunea nu numai ca o nevoie practică, ci și ca una *morală*, ținând seama că numita localitate și ruinele ei sunt vizitate adeseori de străini cu vază, a căror părere despre noi și țară nu trebuie să fie indiferentă. Și iată comuna Adamclisi înzestrată cu un muzeu solid și încăpător . . .

Acestea sunt cele ce știu eu; dar câți alți pământeni și străini, cari s'au interesat ori s'au îndeletnicit cu antichitățile țerii sau cu specialitatea noastră, n'au găsit un cuvânt de încurajare, n'au fost ajutați din partea bărbatului sărbătorit? Intenția mea nu e însă să dau aici un capitol complet despre activitatea și 'solicitudinea multiplă a d-lui Haret în direcția ce ne preocupă. Am vrut numai să scot la iveală câteva fapte bine stabilite dar foarte caracteristice, fapte a căror valoare documentară nu poate fi tăgăduită, spre a vedea și în această lumină figura nobilă și scumpă a aceluia care, cât timp a stat în capul școalei românești, a fost unul dintre cei mai mari și neobosiți promotori ai culturii naționale.

G. MURNU
 Profesor Universitar.

MERSUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR ÎN JUDEȚUL MEHEDINȚI DELA 1896 — 1910

Dela punerea în aplicare a legii instrucțiunii publice și până la 1896, s'a făcut prea puțin pentru luminarea masei poporului rural, din acest județ.

Cu începerea acestui an și până la 1910, s'a făcut în această direcțiune, de d-l Sp. C. Haret, cât nu s'a putut realiza, în timp de 32 de ani.

„*Munca înalță și luminează pe orice individ*“, a fost deviza d-sale. Din ea răsare bogăția morală și materială a oricărui popor.

Până la 1896, mare parte din școlile rurale din județul nostru erau ruinate și mai toate lipsite de mobilier igienic.

În asemenea școli învățau carte numai copiii chiaburilor. De-ai muncitorilor scăpătați nici pomeneală nu eră, căci legea obligativității nu se aplicase și nici localuri suficiente nu existau.

Reușita învățământului în predarea materiilor de învățământ atârna dela bunul simț al învățătorului și de dibăcia lui, neavând la îndemână nici un fel de material didactic.

Tablouri istorice, hărți geografice nu se pomeniau prin școli, până la 1901, fiindcă nimeni nu constatasese de aproape nevoile școalei.

Trecuseră pe la ministerul instrucțiunii și cultelor mulți bărbați luminați, dar nici unul nu și-a sdruncinat sănătatea, lucrând pentru luminarea poporului, ca d-l Sp. C. Haret.

Să numărăm pe degete școlile rurale, din acest județ, până la 1896, fiindcă nimeni nu se gândise la sporișirea lor.

Prima grijă însă, a omului școalei, a fost să dea treptat, în timp de peste 15 ani școli unde se simția nevoie, așa încât la 1910 numărul lor a ajuns la 298, iar nu 127 cum era la 1896.

Bătrâni albiți de vreme, de prin văile munților Cloșani, bărbați în floarea tinereții de prin câmpiile Dunării, când au văzut că în vetrele satelor lor, se deschid școli, *priviau aceasta ca o minune, și mulțumiau lui Dumnezeu că s'a găsit un om de bine, care să aibă milă de copilașii lor, să nu-i lase să crească orbi, în timpul de față.*

Prima școală ce s'a deschis în 1897, a fost cea din comuna *Godeanu*, situată pe cel mai înalt pisc al munților Godeanu. Aci, când m'am dus cu ordinul d-lui ministru Haret de am deschis-o, locuitorii în marea lor bucurie au pus pe preot de a scris în pomelnicul bisericii numele d-lui *Sp. C. Haret*, ca preotul să-l pome-nească, când va sluji, fiindcă le-a dat școală.

La comuna *Cerna Vârful*, situată sub poalele muntelui *Gârdomanul*, asemenea deschizând și acolo școală în 1898, obștea locuitorilor a dat numele acelei școli de: „Școala rurală **Sp. C. Haret**“, drept recunoștință pentru că nu i-a lăsat să șeadă în întunec.

Tot astfel și în cătunul *Moinești-Vârciorova*, așezat pe cracul muntelui *Matovățul*, aproape de râul Cerna. Când s'a înființat școala în 1903, locuitorii acestui cătun

au pus pezugravul Mateiu de-a scris pe pragul deasupra uşii dela şcoală, numele d-lui *Haret* şi data înfiinţării, ca să vadă toţi copiii cine le-a dat lumină.

În chipul acesta, a luat avânt învăţământul rural în acest judeţ, cu începutul anului 1897, sub bunul ministru d-l *Sp. C. Haret*.

La 1900, împrejurările făcuse să nu mai fie la departamentul şcoalelor d-sa, din care cauză, opera de a se înfiinţa şcoli rămăsese numai începută.

În timpul acesta autoritatea administrativă a acestui judeţ, a scos în licitaţie toată cărămida rămasă din dărămurile chiliilor dela mănăstirea *Gura-Motrului*, pe care voia s'o vândă unor străini.

Până însă să se facă licitaţie, revine din nou în 1901, în fruntea şcoalelor d-l *Haret*, căruia cerându-se telegrafic acea cărămidă, d-sa a aprobat-o, şi astăzi pe ruinele acelor chilii e ridicat un frumos local de şcoală.

Aceasta se datoreşte în parte şi d-lui *P. Gârboviceanu*, care se găsea în acel timp Administrator la Cassa Bisericii şi pusese să se repare mănăstirea *Gura-Motrului*, aşă că, tot materialul ce a prisosit, l-a dat pentru acea şcoală, ba chiar a pus pe arhitectul Cassei Bisericii de a făcut planul şcoalei şi a supravegheat acea lucrare.

Treptat cu înfiinţări de şcoli, începură în acest judeţ şi clădirile şcolare.

Apelul făcut de d-l *Haret*, în această privinţă, ca proprietarii să dea pământ în comunele unde nu sunt şcoli, în acest judeţ, a avut mare ecou; căci, un număr de peste 32 proprietari mari şi mici, au răspuns cu bucurie, făcând asemenea donaţiuni, şi înscriindu-se numele lor în cartea de aur dela Cassa Şcoalelor.

Astfel de răsunet a avut apelul d-sale, încât proprietarii și chiar sătenii mișcați de patrioticele cuvinte ale fostului ministru, nu s'au dat înapoi, ci fiecare a rupt din moșioara lui pământul pe care astăzi sunt clădite cele mai frumoase localuri de școli din acest județ, de care e legat, ca cea mai scumpă amintire, numele d-lui *Haret*.

Cincizeci și trei din aceste clădiri sunt făcute din lemn; altele din cărămidă și unele din paientă, după cum a putut fiecare la început. Școlile celelalte în număr de 68 sunt făcute între anii 1904—911, după planul tip al Cassei Școalelor.

Dela 1897—1910 a fost dar o mișcare atât de puternică, în privința învățământului primar în județul nostru, în care timp s'au clădit frumoase localuri de școli, înzestrându-se cu material didactic, s'au început cursuri de adulți, s'au plătit de comune multe maestre de lucrul manual pentru fete, încât putem numi acest interval „*Epoca de lumină din acest județ*”.

Cu înmulțirea școlilor urmă ca și frecventarea lor să fie mai mare, ca astfel tot fiul de sătean să se poată bucura de roadele școalei.

În scopul acesta, sub d-l Haret, s'au înființat în 1897 în Mehedinți 8 cantine școlare, cu ajutorul dat dela Cassa Școalelor.

Foloasele ce au adus și pot aduce cantinele sunt foarte mari, pentru că înlesnesc puțința ca și copiii săraci să poată învăța carte. Dacă s'ar continua și în viitor, un procent de știutori de carte, foarte însemnat, s'ar adăoga la cei ce urmează azi în școli.

Tot în timpul acestei mișcări între anii 1901—1905, s'au înființat cele 22 școli practice de lucru manual

pentru fete, care au durat până la 1906, când atunci s'au desființat de autoritatea școlară ca nefolositoare, lăsând numai trei la *Strehaia*, *Pătule* și *Devesel*.

Dar în acest județ instrucțiunea și-a croit drum și în alte direcțiuni. D-l *Haret* a înființat și școlile elementare de agricultură din comunele *Strehaia* și *Gemeni* și pe cea de meserii din *Baia de Aramă*, în care, o mulțime de absolvenți ai cursului rural își completează cunoștințele practice, ca să poată trăi.

Până la 1901 învățătorii nu se întâlneau decât odată pe an, la conferințele generale, așa că, nu puteau comunica între ei nici dorințe, nici noi mijloace de predare; erau izolați cu desăvârșire.

Acum mulțumită organizării, cercurile culturale, în acest județ, sunt în număr de 25.

Asemenea bănci populare, obști sătești, cooperative, până la 1901, nu erau de cât vreo 5, între care cea din comuna *Broscari*, înființată la 1898, cu numele de „*Speranța*” cuvânt, împrumutat de diriginte din circulara d-lui *Haret*, care spune că *are mare speranță că învățătorii vor înființa bănci populare, singurele cari pot mântui pe săteni din ghiarele cămătarilor*”.

Mai avem înființate și 12 obștii și 7 cooperative, tot în timpul d-sale, așa că la 1898, unde aveam numai 5 bănci, la 1910 avem 196, înființate toate pe acțiuni și cu capitaluri sporite, fiind conduse de cei mai des- toinici învățători.

Immulțindu-se școlile și crescând și numărul învățătorilor, eră lucru firesc ca aceștia să lucreze în toate direcțiunile. Cu modul acesta, s'au înființat în județul nostru, dela 1896 — 1910, 96 școli de adulți, plătite

până la 1905 de către primărie, cu 40—80 lei pe timpul de iarnă, iar dela această dată d-l *Haret* a aprobat să se plătească de Cassa Școalelor, acei învățători cari dovedeau că au avut dela Noemvrie până la Martie, cel puțin un număr de 10 adulți.

Cea dintâiu școală de adulți s'a deschis în 1898, în comuna *Strehaia*, cu un număr de 87 auditori. În ziua deschiderii, un bătrân ca, de vr'o 40—50 de ani, a cerut să fie și el primit să învețe carte «spunând că nu mai poate trăi astăzi fără să știe să citească și să scrie», că s'a făcut lumea înșelătoare». D-nul *Haret*, a aprobat deschiderea acestor cursuri, mulțumind persoanelor, cari s'au oferit să predea în mod gratuit, lecțiuni.

Învățătorului din comuna *Breznița-Motru*, care a început tot atunci asemenea cursuri, cu 127 auditori, d-l *Haret* i-a mulțumit și l-a decorat cu răsplata muncii cl. II.

Învățătorii muncitori n'au fost trecuți cu vederea, ci unii din ei prin munca depusă și cunoștințele lor au reușit să fie înaintați pe loc, iar alțiidecorați.

Pentru îmbunătățirea culturii intelectuale și înmulțirea cunoștințelor necesare oricărui membru al corpului didactic, precum și oricărui cetățean, s'au înființat tot sub d-l *Haret* 75 biblioteci populare, înzestrându-se de Cassa Școalelor cu tot felul de cărți trebuincioase pentru luminarea minții.

Văzut sub acest raport mersul învățământului nostru primar, dela 1896—1910, avem din timpul d-lui *Șp. C. Haret*, fost ministru al instrucțiunii și Cultelor, cu mici întreruperi în acest interval:

- 120 clădiri de școli rurale,
- 107 înființări de posturi,
- 25 cercuri culturale,

- 96 școli de adulți,
- 22 școli practice de lucru manual pentru fete,
- 2 școli elementare de agricultură,
- 1 școală de meserii,
- 75 biblioteci rurale,
- 7 cantine, cari au funcționat dela 1897—1900.
- 1 divizionară în T. Severin.

Privind dar cu ochiul imparțialității la mișcarea intelectuală, care a desțelenit dela 1896—1910 massa populațiunii rurale dintre munții Cloșani și până în Dunăre și din culmea Godeșanului până la vărsarea Motrului în Jiu, rămânem uimiți, de ceea ce într'un timp atât de scurt, s'a putut realiza sub înțeleptul și patriotul fost ministru d-l *Sp. C. Haret*.

Lumină s'a făcut; dar scânteia care luminează calea tinerelor generații, prin deschiderea atâtor școli, în acest județ, e un puternic semn că ne-am mișcat, spre cultura de care eră lipsită populația noastră rurală.

Catre școala trebuie să-și îndrepte pașii tot Românul, ca să nu mai simtă greutatea întunerecului minții.

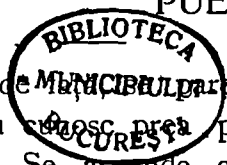
Sub acest orizont de lumină se află instrucțiunea primara din județul nostru, în 1910, când d-l Sp. C. Haret nemai fiind ministru al instrucțiunii și cultelor, lasă această frumoasă moștenire în păstrarea iubitorilor de neam și lumină.

Cu suflet pios și cu recunoștință adâncă toți fiii Mehedințului, fie ei învățători ori plugari, toți să-și înalțe gândul către cel ce a tras brazda, în care a asemănt sămânța luminării minții, d-l Sp. C. Haret.

Lui se cuvine deapururi, respect, devotament și recunoștință.

DEM. C. BUNGEȚIANU.
Institutur T.-Severin.

ȘCOALA ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTUL PUERICULTURII

Acum, în timpul de ~~memorizare~~ că femeile nu-și cunosc îndeajuns sau ~~nu cunosc~~ prea puțin rolul lor de mame și educatoare. Se ascunde, cu multă dibăcie, fetelor că vor fi mame și mai ales nu li se dă nici cele mai elementare noțiuni, arătându-le că aceasta ar fi să fie singura sau cea mai folositoare meserie: *aceea de a clădi solid un cămin, o gospodărie.*

E un curent nou, care urmărește tendința unei lupte spre a se mai reduce câteva ore de scris și studii de memorie iar cursurile de Puericultură să le ia locul și să li se consacre cât mai multe ore, începând din clasele primare chiar.

Învățământul menajer, în accepciunea sa largă și completă, ar trebui să dea loc preparării acestei meserii feminine și eminamente sociale.

În întreg învățământul, științele adevărat gospodărești și de Puericultură ar trebui să fie mai bine și mai simpatice privite de autoritățile școlare, de cele comunale, mai cu tragere de inimă de corpul didactic și mai cu drag și interes de către publicul mare.

Când la un moment dat și mai ales începând de acum 30 ani, Igienistul a apărut ca factor social și

a ieșit din făgașul îngust și inclusiv medical, atunci când grupul boalelor sociale s'a mărit și acela al celor evitabile are tendința—și trebuie să sperăm și să dorim aceasta—se mărește mereu, în asociația elementelor și factorilor de educație, n'ar trebui să se neglijeze capitolul mare al evitării boalelor și al măririi rezistenței organismului.

Acum, când igienistul își face apariția sa în societate, când își spune cuvântul sincer și de interes general, educația rea și falsă și-a dat roadele sale rele și preceptele sale nu sunt ținute în seamă.

Din 1.000 copii noi născuți, urmărindu-i, 250 mor în prima copilărie din îngrijire rea și mai ales hrană proastă, alți 150—200 rămân slăbiți sau în iminență de a pieri, din cauza relelor îngrijiri în primii ani ai vieții lor; câți orbi, pitici, surzi, muți, diformi, degenerați de corp și de spirit, nu sunt efectele educației rele și false a acelora ce le-au dat naștere și primele îngrijiri?

Calea nouă de urmat ar fi aceea ce ar urmări să umple abizul, prăpastia ce există între educație și igienă; ele să se apropie, să se ajute, să-și dea mâna, să se continue și să se completeze una pe alta.

La al treilea congres de igienă școlară ținut în anul 1910 la Paris, d-l *Broatbent* din Huddersfield și a-desvoltat această temă, având ca titlu „*Puericultura în învățământ*”.

Dacă e greu să se vorbească fetelor între vârstele critice dela 14 până la 18 ani de chestiunea mamelor, când ele sunt mai mici, chiar din grădinile de copii și mai ales în cursurile primare și secundare e mult mai ușor și s'ar putea face mult. Neapărat că și această

delicată chestiune pedagogică cere preparare, pricepere, dibăcie și inteligență din partea educatorilor.

Cât de util și cât de bine ar fi dacă s'ar face lecțiuni practice asupra sănătății copilului, hranei lui, îmbrăcăminte și tuturilor îngrijirilor ce ar trebui să i se dea.

În acest fel, pe nesimțite, dar trainic și durabil, se vor creea instincte și cum „*cel dintâiu principiu al educației este de a clădi o inteligență pe un instinct*” lesne se înțelege ce fel de operă am creea.

În această privință, la băieți tot se mai face sau se încearcă să se facă ceva, dar la fete nici vorbă nu e să se înceapă, sau dacă s'au făcut unele încercări ele au rămas. E curios, spune *Brousbent*, cum nu se profită de înclinațiunea naturală ce au fetițele de a se juca cu păpușa, copilașul lor iubit, pe care îl sărută, îl desmeardă, îl îmbracă, îl spală și îl culcă. „*Inconștiența și naivitatea iubirii la copil ar trebui să fie și este din punctul de vedere educativ o mină de aur neexploatare și ar trebui să se profite de ea*”. E, un fond de exploatat în acest instinct natural de care au datoria să profite educatorii de astăzi.—În acest fel rolul mamei va fi schimbat și ea va fi un adevărat factor de educație socială.—Acest procedeu s'a experimentat cu succes la școala din Leeds.

În ordinea acelorași idei, împrumut din impresiunile ce i-au făcut profesorului *Dr. Courmont* dela Lyon o vizită de cercetare în Suedia și Norvegia asupra Igienii publice, impresiune așternută într'un raport pe care l-a înaintat Academiei de medicină din Paris în 1909. Aceste două țeri s'au ilustrat în ultimul timp prin rezultatele splendide ce au obținut scăzând mortalitatea în general și aceea a copiilor mici în special, prin creșterea exce-

dentului de nașteri și deci a populației, prin lupta inteligentă ce se dă în contra boalelor evitabile, — luptă care merită să fie admirată —. Acolo un caz de boală contagioasă aparține mulțimii, interesului general și ori ce măsură de declarație, de izolare și de desinfecție se execută fără șovăire, fiecare individ având conștiința că *procedând astfel își asumă o răspundere mare față de semenii săi*. Alăptarea maternă e o regulă; febra tifoidă e aproape necunoscută; variola nu se cunoaște, etc.. *Și tot progresul se datorește numai educației integrale cetățenești ce se face indivizilor*. Din școalele primare, din grădinile de copii chiar, se infiltrează noțiunile sănătoase de igienă și gimnastica fizică e proporționată cu acea intelectuală; mișcarea în aer liber, curățenia corpului prin băi, învățământul antialcoolic, igiena îmbrăcăminte și a hranei, se infiltrează, transformând principiile în instincte din cea mai fragedă copilărie. *Se obișnuiește ca medicul să fie abonat de către familii cu anul, și în ei se naște un stimulent, o întrecere, sa mențină sănătatea clienților lor*.

Ce frumoase, ce mândre și ce înălțătoare povești adevărate, care se desfășoară în țerile reci ale Nordului, ale căror ființe au inimi calde și iubire de neam. Și amândouă aceste țeri au o populație de aproape 7.000.000 și aproape toată cu știință de carte, carte reală și dă-tătoare de foloase practice.

Cât de greu propovăduim noi igieniștii, cât de îndesert ducem lupta care nu urmărește alt scop decât păstrarea sănătății, tezaur scump pe care îl valorăm numai atunci când îl pierdem; și toate greutățile acestea provin numai din cauza unei lipse de educație individuală din primele începuturi ale copilăriei.

Mă voi încerca să arăt pe scurt cum concep și ce ar fi de făcut în privința unor opere de educație socială, despre care a început să se vorbească și la noi în țară.

Baia, cantina și colonia școlară sunt opere de educație, sunt opere sociale care nu trebuiesc prezentate ca utile, atunci când sunt aplicate pentru a satisface unele nevoi sau lipsuri fizice: Curățenia corpului, satisfacerea foamei și mărirea rezistenței corpului.

Nu e vorba să le intronăm în școală spre a executa influența binefăcătoare numai asupra unor organe sau aparate, dar trebuiesc prezentate ca opere ale căror efecte să se infiltreze spre a deveni adevărate necesități, instincte, cărora să se supună nu numai copilul de astăzi, dar adolescentul de mâine și cetățeanul de mai târziu, părintele adevărat al generațiilor ce vor veni să ia locul celor de acum.

Importanța mare care se dă și trebuie să se dea azi școalei, în accepțiunea largă și completă, urmărește tendința a formă deplin pe omul de mâine, întreg și complet. Toate operele zise extra, perî și post-școlare sau colaterale, se vor îngloba, se vor prezenta laolaltă ca opere de educație și cu cât momentul acesta va fi mai apropiat, cu atât rezultatele vor fi mai satisfăcătoare.

Privesc *baia școlară*, nu ca o operă sanitară destinată a curăți corpul și a-l feri de unele boale ce sunt legate de neglijența luării de măsuri în consecință, nici ca o operă preventivă a tuberculezei sau a altor boale fizice, dar ca operă de educație a viitorului cetățean, ca operă de curățire și moralizare a sufletului lui. Se ridică nu numai murdăria de pe corp, dar se redă copilului o stare de bună dispoziție, poftă de lucru, de pricepere

mai ușor a celor ce se spun și se petrec în jurul său. Dacă arhitectul *Kraft* face o observație foarte interesantă de schimbarea ce se efectuează în copii, când ieau băi regulat: „*ca părinții le schimbă mai des cămașile*“, pot da eu câteva exemple mai clasice, în care se oglindesc stări reale de lucruri. În 1907, asistând la primele băi școlare ce se administrau copiilor la băile Eforiei, *ei erau speriați și surprinși la vederea săpunului sau la impresia dușurilor calde ce cădeau pentru prima oară pe corpurile lor*; La scurt timp după aceasta, la școala comunală din Teiu (str. Mașina de Pâine) au fost copii ai mahalalelor care nu numai că au venit mai curăți la școală, *dar și-au adus părinții ca să se spele, fiindcă li se părea lor că le-ar face acelaș bine cum le-a făcut lor*. Cred că nu e nevoie de o probă mai convingătoare asupra influenței de educație ce-ar fi să dea asemenea opere când sunt transformate în obiceiuri.

E o întreagă civilizație, o întreagă schimbare ce se vede și se simte prin intronarea în instincte a unor obiceiuri și atunci ele dau roade excelente. Curățenia nu numai că e utilă corpului, dar ea are o repercuzie morală, căci duce la iubirea de ordine, la respectul de sine și de alții, la o decență și regularitate de ținută, influențând mult și direct intelectual după cum se exprimă *La Rochefoucauld* „*este față de corp, aceea ce este amabilitatea față de suflet*“.

Nu e numai mirosul particular greoiu și asfixiant care se înlătură dintr'o clasă ai cărei elevi sunt spălați și curăți, dar alte calități ascunse și latente a căror eliberare și dezvoltare prin educație se desăvârșește sau ar fi să se desăvârșască.

„Curățenia nu numai că dă sănătatea fizică, dar obicinuința cu ea și în special cu baile, trebuie să fie considerată ca un progres de civilizație“ după cum se exprimă *Lassar*.

Pornite din școale, anume opere de educație, au o influență și mai mare, având în vedere pe de o parte vârsta tânără dela care se începe transformarea, precum și asociația variatelor mijloace întrebuințate pentru a formă această educație integrală; «*orice operă școlară are o față socială, pentru că binele care se face copiilor poporului, se resfrânge asupra poporului însuș, și ideile pătrunse în tânăr vor servi apoi omul format; opera școlară este o operă morală*» (din discursul rectorului *Couat* din Bordeaux prezidând «Societatea operei bordoleze a băilor dușuri eftine» în 1898).

Nu mai vorbesc de opera salutară, dar numai sanitară, ce se desăvârșește prin băi, relativ la boale de piele sau boalele infecto-contagioase; «*dacă Franța ar fi amenințată de vreo epidemie, și aș fi întrebat ce e de făcut? aș răspunde fără să evit, spălați-o*»; acestea sunt cuvinte profunde rostite de fostul Ministru al școalelor din Franța *Jules Simon*. De aceeaș părere sunt — ei o dovedesc și prin vorbe și prin fapte — oameni de talia unui *Leon Bourgeois*, *Loubet*, etc., cari dau tot sprijinul lor puternic operei băilor dușuri-școlare și dușurilor populare eftine.

Instituția băilor școlare a intrat de câțva timp nu numai într'o fază de progres dar — și aceasta e mai îmbucurător — în faza interpretării așa cum merită. În țeri civilizate nu se mai construște astăzi un local de școală primară (în multe nici din cele secundare) fără ca să i se destine în special anume părți pentru băi,

cu anexele lor, Elveția, Suedia, Norvegia, Anglia, Germania, Danemarca, Japonia, Statele Americi, Austria, etc. simt și se manifestă în ăst fel.

Să se răsfoească tratatul lui *Baudin* din 1907 asupra «Construcțiunii localurilor școlare în Elveția» și se vor convinge cei necreduli cum se judecă și cum se privește astăzi baia școlară în micuța dar civilizată și morala Elveției. Să se cerceteze lucrările congresului ultim de igienă școlară din Paris din 1910, în special rapoartele lui *Charles Cazalet* (Franța) *Jennes Otto Louis* (Christiania), alături de dările de seamă oficiale: «Asupra școlilor poloneze și condițiunile lor igienice»; asupra «Operelor de igienă afară din școală din Danemarca»; asupra «Operelor de igienă școlară în Suedia»; o lucrare extrem de interesantă «Asupra localului nou de școală primară și primară superioară de fete din cartierul Sft. Adalbert din Praga» etc. Nu pot însă să nu mă opresc și a nu cită lucrarea admirabilă având ca titlu: «Nouă construcțiuni școlare și serviciul medical școlar al orașului Brendorf (Austria de Sud)»; acest mic orașel cu o populație de 7000 locuitori, cea mai mare parte uvrieri, și-a inaugurat acum doi ani *cel mai modern local de școală, ideal de construcție, confort și mai ales spirit de educație integrală*. Mobilierul e făcut după ultimele date ale științei aplicate, căldură centrală, ventilații, *sisteme de aerisire centrală pentru distribuțiunea aerului curat în săli*, sisteme de absorbire a prafului, lumină naturală multă, lumina artificială electrică, sală de băi specială cu 24 de dușuri, avându-și vestiar și camera de ru-fării anexă în subsol, săli de desemn, săli de muzee și material didactic, săli de gimnastică, săli de lucru

manual, *săli de clinică: dentara, de examene medicale, sală de operație*, vestiare pe coridoare, scuiători igienice, apă de băut, lavabouri de spălat pe mâini, closete sistematice și urinoare. Intreaga școală ocupă o suprafață de 4000 m. p. dintre care 2550 clădirea, iar restul destinat grădinii și curtea școalelor. Cubajul de fiecare elev 5,2 m. c. aer.

S'a lucrat aci într'un mod special și unic până acum prin decorarea artistică a localurilor de clasă, impresionându-se în mod special creerul lesne impresionabil al copiilor; de la arta, coloritul, modul cum se prezintă lucrurile, se obișnuiesc și se educă elevii; distrați poate la început, ei se obișnuiesc și își învață ochiul și spiritul cu *aceea ce e ordine și frumos*. Știucaturile, pot fi criticabile până la un punct de vedere igienic, dar ele se curăță și întreg materialul de construcție este lesne desinfectabil și se poate curăți. Sunt în această școală reprezentate douăsprezece stiluri din cele mai expresive, și copilul stă în fiecare an în mijlocul acestui mediu sever artistic și cu perețiidecorați cu copii ale diferitelor tablouri mari artistice. Sunt reprezentate aci în săli de studii, stilul egiptean, doric, pompeian, roman, gotic, mauresc, renaștere romană, bizantin, rococo, Ludovic XIV, baroc și «empire».

Se vede cum s'a urmărit asociația fericită între operele medicale, artistice și pedagogice.

Intențiunea generoasă și inițiativa fericită a donatorului *Arthur Krupp*, Consilier comunal și mare industriaș, a deschis astfel orizonturi nouă culturii intelectuale și formării copiilor de lucrători ai săi și a dat un exemplu de muncă și civilizație demnă de imitat. În acel orașel mic s'a pus în evidență într'un mod sublim utilitatea

practică a colaborării inițiativei private, a acelor care iubesc tinerimea și a oamenilor patrioți care luptă pentru viitorul patriei lor.

Ca unul pe care m'a preocupat mult și mă preocupă încă chestiunea igienei în general și a igienei școlare în special, în raport cu ideile nouă de pedagogie fiziologică și psiho-fiziologie, așternând aceste rânduri, sunt mulțumit că le pot găsi locul într-o lucrare închinată „*Omului școlii*” în accepțiunea largă și adevărată a cuvântului; nu pot să aduc un prinos de recunoștință mai mare personalității sale decât în astfel, venind cu câteva argumente în favoarea înfăptuirii complete și realizării largi a programului său de activitate școlară așa cum o concepe.

Câteva opere școlare: baia, cantina, colonia, școala de adulți, cercurile culturale, grădinile școlare, bibliotecile populare, etc., *sunt opere de educație cetățenească, de înflorire și progres național al căror centru nu poate fi decât școala.*

Un început mic, dar totuși e un început, s'a făcut; în București s'a creat, prin inițiativă privată, cu bunăvoința Ministerului, cu concursul și ajutorul corpului didactic și cu acel al Primăriei, s'a făptuit idea colaborării elementelor de educație, care toate laolaltă și fiecare în parte ar fi să exercite și să-și dea obolul lor pentru a determina o schimbare covârșitoare pe cât de decisivă a mediului; aceasta cu câteva momente mai înainte.

În mai puțin de doi ani s'au înfăptuit în București mai multe localuri de băi școlare decât în civilizația Norvegie; în Cristiana, dela 1890—1900 s'au creat 24 băi iar dela 1900—1910 alte 14; la noi cu un mediu

neprielnic, într'o atmosferă relativ nefavorabilă, cu obstacole multe și de tot felul, *au luat ființă reală 12 băi școlare*. Cât de mult s'ar face dacă prin inițiative private, prin ajutorul a nobile doamne, societăți particulare, oameni de bine, patroni de fabrici și ateliere mari (imitatori ai lui *Arthur Krupp* din Berndorf), patronii de băi particulare, cu binevoitoarea atențiune și încurajare a autorităților școlare, cu inimi și sentimente curat românești, fără spirit politic sau de egoism personal, *s'ar putea face mult, ceva trainic, și de un folos general real pentru întreaga țară*.

Când am văzut localuri de școală rurală cu două clase care își aveau totuș sala lor de băi-dușuri, conduct de apă și canal de scurgere, mi s'a strâns inima de durere, gândindu-mă la localurile școalelor primare din capitala noastră, *unde am întâlnit cubajuri asfixiante de 0,250 m. c. pentru elev!*

Tot corpul didactic ar fi să ia inițiativa, fără să-și încarce programul, înlesnind numai prin experiența și cuvântul său, croirea unui drum nou și serios, conform cu nevoile și cu bugetele care orice s'ar zice, tot cresc, dar își dau prea puțin din ele școalei.

În Anglia în 6 ani s'au cheltuit 27 milioane fr. pentru băi-dușuri populare, economice școlare și lavabouri publice.

Băile școlare ale capitalei, parte în localuri proprii, parte în localuri amenajate, iar altele deși în localuri cu chirie și strâmte, cu cheltueală puțină, dar entusiasm, bunăvoință și pricepere, a desăvârșit această operă morală, completând chiar în parte lipsurile locale (dovadă vie școala de fete Carmen Sylva din str. Labirint a Capitalei). S'ar putea utiliza pentru moment băile exi-

stente din orașe, și avem câteva exemple; s'au utilizat în București cu folos Băile populare ale comunei sau acele ale Azilului de noapte. Și la urma urmei ar trebui să se creeze dușuri populare cât de multe în orașul nostru destul de murdar și cu destule lipsuri ale igienei; să fie dușuri, băi, basinuri, băi de vapor, băi de aer cald, dușuri comune sau separate, „*oricum ar fi numar să ne curățim și e bine*“ (Dr. *Felix Bremont* congresul de igienă dela Boulogne, 1899).

Aș propune chiar aceea ce s'a făcut cu succes în alte părți să se înceapă întâiu cu spălătoare de mâini, lavabouri școlare, servindu-se în loc de șervete sau cârpe, de vată care s'ar arde pe urmă, și tot ar fi un progres.

Aș îndrăzni să propun chiar punerea în program a acestei materii: *cursul aplicat al spălării pe mâini*, sau *de băi*, etc., și să se înceapă chiar dela grădinile de copii, unde cu perseverență s'ar putea începe depunerea primelor semințe.

Convingerea trebuie să și-o facă oricine, că orice s'ar zice, o atare operă tot școlară e, fie că fi mai zice, extra, peri, post sau colaterală.

Dar la școalele secundare?, dar la institutele particulare (cu plată)? și chiar la universități, de ce nu s'ar continuă opera de educație și de înlesnire a făpturii sale mai ales acum, când baia prin prețul său ridicat a devenit aproape un lux?

Cantina școlară, operă cu care ne putem fâli astăzi ca stat și mai ales Bucureștiul ca oraș, creată și ajutată de *d-l Haret*, corespunzând nevoilor simțite mai ales după obligativitatea învățământului primar, este îmbărbătită de întreg corpul didactic și de marea masă a publicului.

O privesc opera din punctul de vedere al medicinei sociale, iar nu prin prisma strâmtă a satisfacerii senzației de foame și nici chiar al hrănirii sau nutrițiunii copilășului flămând și plâpând; ar trebui privită prin prisma largă a unei complete educații, prin întronarea unor obiceiuri nouă și sănătoase ce ar fi să se infiltreze copiilor, cetățenilor de mâine.

Masa în sine ca obiect, și cu anexele sale, farfuria și tacâmurile, curate; ținuta celui ce mănâncă; felul mâncărilor; spălarea pe mâini înainte și după, spălarea în gură, etc., sunt atâtea obiceiuri *care trebuiesc ținute în seamă și care dacă s'ar aplica, ar rămâne și s'ar transforma în instincte pe care le va păstra omul de mâine.*

Intregul rezultat satisfăcător al campaniei antialcoolice din Norvegia se obține prin școală, ajutat complementar prin societăți de temperanță, *adevărate școli de educație*; nici scăderea cârciumilor, nici monopoluri, nici procese de contravenție nu vor da rezultate durabile *fără o educație intensivă și luminătoare a indivizilor.*

Cantina școlară, operă de inițiativă privată, îmbrățișată de autoritățile școlare, municipale și de marele public, are nevoie de a fi revăzută și pusă la punctul actualității și mai ales a concepțiilor nouă asupra școalei; momentul e venit avându-și capitalul său material, care apropie suta de mii de lei, și când ea reușește a da peste 100.000 mese anual copilășilor flămânzi ai școalelor primare.

Colonia, cu atât mai mult trebuie privită ca operă de educație; nici din spirit de imitație, nici ca sport sau plimbare, nici chiar ca operă de pre-

venire a boalelor sau pretuberculoasă, nici dătătoare de energii fizice. Toate aceste considerente laolaltă, cu alte cuvinte o educație completă, ar fi să se dea prin această operă școlară.

Prin cercetarea amănunțită, psihică de cele mai multe ori, poate mai mult decât fizică, pe care o face profesorul zilnic asupra elevului, prin observațiunile sale asupra lipsurilor de tot felul ce le constată, el și numai el are putința a prescrie remediile completând și îndreptând o stare de înapoiere sau de înclinațiuni greșite.

Trecerea unui timp relativ scurt într'un alt mediu decât acela obicinuit, cu un pat curat și îngrijit, cu o masă la timp și cu rost servită, cu obiceiuri nouă de a-și curăți corpul și hainele ce îmbracă, cu îndeletniciri nouă în întrebuințarea timpului unei zile trecute la un aer curat de munte sau de mare, sunt atâtea instincte care se pot infiltra, constituiesc o întreagă asociație de multe și variate obiceiuri bune, care măresc și rezistența fizică și pe aceea psihică intelectuală a omului ce este predat societății complet și folositor.

Copilul mahalalei, pe care nu l-a învățat nimeni, căci părinții n'au putință, nu știu, n'au vreme, sunt săraci și muncesc din greu, copilul trăit în mediul infect al colibei murdare și cu aer consumat, fără cele mai elementare noțiuni de școala vieții, copilul acesta dacă în școala primară cu anexele sale — numai cele despre care am vorbit și sunt destule — baia, colonia și cantina, i s'ar da obiceiuri nouă practice și aplicate, *cât de mult ar câștiga și desigur ar rămâne cu ele.*

Ar fi o operă școlară mare și poate mai mare decât noțiunile și aplicările științelor de gimnastică intelectuală,

dacă ar învăța mai mult meșteșugul sau meseria de a cunoaște viața.

Elementele de educație ne lipsesc, e opera prezentului să le creeze, spre a prepara viitorul; mult hulita activitate extrașcolară din punctul pe vedere al igienei sociale e un factor determinant de prevenire a multor rele tot sociale. Bucureștiul, cu localurile sale de școli mai mult decât mizerabile, poate servi ca exemplu de cât de rău se influențează vârstarele tinere ale mahalalelor viitoare, care vor rămâne în aceeași stare dacă școala nu se va schimba complect.

S'a început ceva, s'a făcut foarte puțin, mai e încă mult de desăvârșit și nu putem dori decât ca Dumnezeu să ne dăruească pentru mai mult timp și cât mai mulți oameni ai școalei, spre a-și desăvârși operele începute și concepute; și întrezărind asociația fericită a unei colaborări dictate din convingeri și cunoștințe reale ale relelor evitabile între autoritățile școlare, cu autoritățile gospodărești municipale, interesându-se marele public, inițiativa privată, se va da școalei valoarea ce trebuie s'o aibă de transformatoare și schimbătoare a relelor existente; fabricile de oameni adevărați oricât ar costa, sunt cu folos cheltuiți banii — căci marfa aceasta ne lipsește.

Dr. BOTESCU

SPIRU HARET

Titan al muncii.

Spirit inovator, spirit de muncă și de iubire de adevăr.

Pildă tuturor și fiecăruia în parte, de a cinști cinstea, de a răsplăti munca, de a respecta libertatea și cultura.

Convins că nu poate exista libertate fără muncă, el cel dintâiu stă la locul de trudă — străjer credincios în capul oștilor, veghe neadormită la împlinirea datoriei.

Convins că nimic pe lume nu-i veșnic afară numai de veșnicia, că nici o stare de lucruri sau adevăr social nu-i permanent; el, muncitorul prodigios al cugetării, scoate din noianul atâtor nobile gândiri ce-l frământă, numai pe acele folositoare obștei, pe acele hotărâte binelui general. Și atunci, în dorul neînfrânat de propășire a țerii, se înfăptuește acea *activitate extrascolară*, băncile populare, obștiile și *cooperativele sătești*, etc., — gândul cel mai nobil ce a putut încolți vreodată în mintea unui om de stat.

Convins că ideile ca și soarta omului sunt în veșnică prefacere, că o clădire veche ori cât ai cârpi-o, tot șubredă rămâne, cu o lovitură numai, el dărâmă forma veche devenită nefolositoare, iar pe ruinele ei clădește templu nou, — strălucit prinos adus cugetării omenești.

Și atunci, se înfăptuește minunata organizare a liceului în forma ei actuală, organizare ce a dat puțință de dezvoltare rațională și eficace facultăților intelectuale ale elevului.

Temeiul unui stat și bogăția lui de muncă, numai pe muncă se reazimă.

Convins de aceasta, d-l Spiru Haret, el însuși pildu-este prin munca cea mai încordată pe care a putut-o desfășura vreodată un Ministru în Țara Românească.

De aceea toți, absolut toți colaboratorii d-sale de aproape, sunt neobosiți muncitori în toate ramurile de activitate și, nici n'ar fi putut fi altfel, în apropierea celui mai însemnat reprezentant al muncii.

În largul bogat și frumos al țerii, pe plaiurile ei mănoase și pline de soare, dormită o populațiune înze-strată cu o admirabilă putere de muncă și cu o nesfârșită sete de adevăr.

D-l Spiru Haret, cu o stăruință pe care nici un moment de abatere, n'a putut-o înfrânge, cu o persistență din ce în ce mai încordată și binefăcătoare pe care nici o piedică nu a putut-o stânjeni, cu o însuflețire pe care nimeni și nimic n'a putut-o opri, aprinde flacăra culturii în patru părți de țară și duce lumina școalei, prin nenumeratele localuri ce construște până în colțurile cele mai întunecate ale cătunelor lăsate în părăsire și durere.

Și atunci, nu după multă vreme, răsare și acolo, în besna întunericului și a ignoranței, «generație sănătoasă la minte, chibzuind cu temei și gândind limpede», generație pe care *Cassa Școalelor* și a *Biseriilor* a scos-o la iveală și ne-a dat-o rod bogat în rostul treburilor țerii.

D-l Spiru Haret a săvârșit în rânduiala statului, atâta bine țerii și truditului țăran, cât nu poate cuprinde min-tea omenească. D-l Spiru Haret a înfăptuit cel mai pre-țios tezaur, cel mai scump patrimoniu al Țerii: idea și simțirea românească.

LAZAR BADESCU

REVISTA POPULARĂ «ALBINA ȘI SOCIETATEA «STEUA»

Munca întărește corpul, ține mintea trează și înalță sufletul omului! Cât de înviorătoare și cât de înălțătoare este însă munca, când ea e pusă în serviciul celor mulți, când aceștia sunt frații tăi și mai cu seamă, când ai și norocul, ca să-i poți vedeă roadele! Este ca balsamul răcoritor, sufletul este ca atmosfera liniștită după încetarea furtunii, când aerul limpede și curat te dispune la o nouă viață!

Cam aceasta este acum starea sufletească a d-lui Sp. Haret, care și-a depănat firul vieții muncind din greu — și totdeauna în fruntea lucrătorilor, — la desțelenirea minții și la întocmirea bunei stări a țărânimii, ce se resfiră, ca un covor des, pe văile mănoase ale țerii, pe dealurile împodobite cu bogății și chiar pe coastele munților pierduți în zare. Prin sufletul țărânimii trăește neamul și prin ea se ridică seva, care-l hrănește. De aceea a iubit acest mare om țărâניה, de aceea i-a închinat el toată munca, toată priceperea și toată viçoare sa, făcându-se „*Albină*“ spre a-i hrăni cu miere sufletul amărît și tot el a fost și „*Steaua*“, care i s'a arătat, spre a o conduce din întuneric la lumină.

I. *Albina*.

Cine n'a văzut și n'a cetit revista enciclopedică, care apare Dumineca, sub titlul de Albina și care a ajuns *și în mâinile unsuroase ale ciobanilor, care își petrec vieța pe culmile munților, în tovărășia blânderor oițe?* Sunt 14 ani de când apare această revistă modestă. Pe atunci, cu toate că d-l Sp. Haret eră ministru, totuș a avut și vremea de a se gândi și puterea de a afla, că în casele sătenilor și ale oamenilor cu puțină carte nu se găsește nici o carte, sau dacă se găsesc, ele conțin o adevărată otravă sufletească. S'a sfătuit deci cu mai mulți fruntași ai neamului ca: Gr. Tocilescu, D. Laurian, Ionnescu-Gion, Ion Nenitescu etc. și cu toate greutățile prin care a trecut din pricina lipsei de mijloace financiare, totuș a răușit la 15 August 1897 să constituie comitetul de redacție al revistei, compus din următoarele persoane: P. Gârboviceanu, Gh. Adamescu, C. Rădulescu-Motru, I. Otescu, N. Nicolaescu, Const. Popovici-Tașcă și V. Stoicănescu, alegându-se d-l P. Gârboviceanu președinte, d-l Gh. Adamescu secretar de redacție și d-l Popovici-Tașcă, administrator. Mai târziu comitetul s'a întregit cu d-nii G. Coșbuc, P. Dulfu, V. S. Moga, General Năsturel și Gr. Teodosiu. Munca, ce comitetul a desfășurat la început, n'a fost tocmai ușoară, *dar grație priceperii și patimei, când e vorba de dus la bun sfârșit o operă folositoare*, a asigurat Albinei trăinicia și i-a dat și puțința să meargă mereu înainte. La 20 Februarie 1900, în anul III al revistei, a intrat în comitet și d-l I. Kalinderu, căruia i s'a propus și prezența. Cu intrarea acestui bărbat de seamă al neamului, s'a ridicat și mai mult prestigiul

acestei reviste și i s'a asigurat și mai bine existența, pentru că d-l I. Kalinderu este cunoscut și apreciat până în cele mai de jos straturi ale poporului și numele său este legat de toate faptele mari, cari au contribuit la înaintarea și la bunul renume al țării.

În timp de 14 ani de când apare revista s'au scris articole de religie, patrie, educațiune, instrucțiune, istorie națională și generală, școală, biserică, geografie, etnografie, știință vulgarizată, folkloristică, medicină, igienă, industrie, comerț, alcoolism, precum și predici, cuvântări, poezii, muzică, narațiuni, dar mai ales s'a dat o mare desvoltare articolelor de agricultură, creșterea și îngrijirea vitelor, cultura zarzavaturilor etc.

S'a dat peste 10.000 ilustrațiuni de religie, armată, industrie, gospodărie, științe naturale, monumente, costume, vederi din țară și din țerile locuite de Români și din lumea întreagă. Abonaților li s'au dat gratuit în fiecare an câte 4 tablouri în culori, unele făcute anume pentru revistă de pictori de seamă, altele reproduse după pictori celebri străini. Afară de aceasta li s'a oferit și chipurile marilor domnitori Mihaiu Viteazul și Mircea cel Mare.

La expozițiunea «Asociațiunei române pentru înaintarea științelor» din 1903, revista a primit medalia de argint, iar la expoziția societății agrare din 1904 și cea jubilară din 1906 medalie de aur cu diploma de onoare.

II. *Steaua.*

Ca ministru d-l Sp. Haret n'a încetat o clipă de a urmări de aproape și a stimula activitatea revistei «Albina» și cu toate că această revistă își luase avântul dorit de d-sa, totuș în dorința nestrămutată, ce o avea de a face și mai mult pentru pătura țărănească, a pus

la cale înființarea altei societăți numită «Steaua», care s'a și constituit la 3 ani după apariția revistei Albina, adică în anul 1900 Noemvrie 25 și tot în urma consfătuirii cu bărbați de seamă ai țerii. Ceeace l-a îndemnat la înființarea acestei societăți a fost faptul, că se observă prin casele țărănești mai mult portretul Țărului, la care săteanul se închină, ca la icoană, din pricină, că aceste tablouri au semnul crucii, și d-sa doriă, ca propagandei străine să i se opună una națională și pentru aceasta e bine să luptăm și noi cu armele cu care luptă și străinii, și ca un început a propus chiar în prima ședință, ca întâia lucrare a societății să fie tipărirea portretului M. S. Regelui.

Primul comitet al societății Steaua a fost compus din d-nii: I. Kalinderu președinte, Sava Șomănescu, vicepreședinte, Sp. Haret, administrator-cassier, C. Banu secretar și d-nii M. Vlădescu, Cristu Negoescu, Petre Gârboviceanu și D. Cecropid membri în comitet, iar C. Alimăniștianu, Pr. Const. Ionescu și Const. Alexandrescu, cenzori.

D-l I. Kalinderu a fost propus președinte chiar de d-l Sp. Haret și primirea acestei demnități de către d-l Kalinderu a fost o chezășie pentru toti, că societatea Steaua va urmări pas cu pas scopul pentru care a fost creată și anume de a lucra pentru propagarea și întărirea învățaturii în massa poporului, prin tipărirea și răspândirea de scrieri și publicațiuni de tot felul, cu caracter moral, patriotic și utilitar și pentru împiedicarea prin toate mijloacele legale a răspândirii de scrieri și publicațiuni imorale, sau cu tendințe contrarii statului și ideei naționale române, prin următoarele mijloace:

a) Tipărirea de scrieri și publicațiuni, b) Incurajarea

prin premii a scrierilor, care vor corespunde scopului societății, *c)* Răspândirea acestora pe un preț cât mai redus, *d)* Incurajarea și susținerea instituțiilor culturale și școalelor de adulți și *e)* Crearea unei biblioteci populare.

Comitetul societății, care a rămas aproape neschimbat dela început și până azi, are meritul de a fi făcut din această societate o stea luminoasă, pentru cei ce zac în întuneric. Deși la Steaua sunt cotizațiile cele mai reduse, căci ele încep dela 1 leu anual, totuși această societate are astăzi un capital de peste 100.000 lei cu peste 2.000 membri, întrebuințând peste 30.000 lei numai cu tipăritul broșurilor și tablourilor și cu acordare de ajutoare scriitorilor. S'au tipărit 27 de broșuri în aproape 1.000.000 de exemplare, din care s'au vândut cam la 700.000. Fiecare broșură costă la început 15, mai târziu 20 bani și coprinde cam 100 pagini fiecare. Subiectele au fost alese cu multă îngrijire și sunt variate și ca pildă cităm: Din țara Basarabilor, Folioasele învățăturii, Grădina de legume, Medicul poporului, Românii de peste Carpați, Superstițiile păgubitoare ale neamului nostru, Din Bucovina de altă dată etc. și au fost scrise cu multă pricepere, și ca dovadă despre aceasta sunt numele d-lor: G. Coșbuc, P. Dulfu, M. Sadoveanu, I. Slavici, N. Iorga, Șt. O. Iosif, Th. Speranță etc.. Afară de aceasta, societatea a mai tipărit portretele familiei regale și portretul Domnitorului Ștefan cel Mare și în curând va apare și al lui Mihaiu Viteazul. Din tablourile apărute, și care costă 40 bani bucata, s'au vândut peste 40.000.

Că societatea va merge mereu înainte nu mai încapă nici o îndoială. Numele d-lui I. Kalinderu și al d-lui Sp.

Haret, frumosul capital, ce societatea posedă și asigurarea, că în fiecare an capitalul va crește cu peste 20.000 lei sunt garanții destul de puternice pentru aceasta. Și cred că dorința fiecărui bun Român este, ca Steaua ce a răsărit, să nu mai apună niciodată.

* * *

Înainte de a încheia cele ce aveam de spus despre revista Albina și societatea Steaua e bine să facem o constatare, care arată în adevărata sa lumină pe omul preocupat de binele și de propășirea neamului său.

Poate unii vor fi crezut, sau poate cred și acum în necunoștință de cauză, că ceea ce l-a îndemnat pe d-l Sp. Haret să pornească această sinceră și frumoasă mișcare culturală, vor fi fost scopurile politice. Numele președintelui Albinei și Stelei, numele d-lui I. Kalinderu înlătură dela început această bănuială, iar numele d-lor G. Coșbuc, General Năsturel și I. Otescu dela Albina și al d-lor M. Vlădescu, Sava Șomănescu și Cristu Ne-goescu din comitetul societății Steaua, precum și faptul că toți miniștrii, cari s'au perindat la cârma statului, ori de ce coloare politică au fost, au ajutat și susținut aceste publicațiuni, ne arată în lumină vie gândurile și sentimentele ce l-au determinat pe d-l Sp. Haret să muncească cu atâta râvnă în ogorul sterp al luminării satelor.

GH. CHERCIU
Institutor în București.

DELA ROMÂNII MACEDONENI

« Este un lucru contrar ori
cărei morale, de a trăi cineva în
contul unei idei nobile, fără a
face nimic pentru a o servi ».

Spiru C. Haret

(Raport către M. S. Regele asu-
pra chestiei școalelor și bisericilor
rom. din străinătate).

De sigur, locul ce am avut distinsa onoare să mi se
pue la dispoziție în lucrarea de față, destinată a sărbă-
tori pe unul dintre cei mai de seamă fii ai țerii, este
prea mic, pentru a înfățișa în mod complet, acțiunea
Românilor Macedoneni, în decursul celor 47 de ani, de
când, ea a luat ființă.

Mă voiu încercă totuș a face o expunere generală
a întregului mers al acestei acțiuni, cunoscută bine de
prea puțini, de alții, destul de mulți, în mod nelămurit
și de un număr foarte mare, în mod cu totul greșit.

* * *

„Și eu hiu *Aromân*“, a strigat plin de entusiasm
călugărul *Averchie*, Român macedonean, în mijlocul mul-
țimii adunate pe platoul dela Cotroceni, în anul 1862,
cu ocazia defilării oștirii românești înaintea domnitorului
Alex. I. Cuza. Și lumea mirată de graiul acestui Român

plin de asemănare cu al nostru, se apropie de dânsul și înțelese, că vorbirea lui e la fel cu a noastră și că în sufletul lui bate o inimă românească, dorită de înălțarea și întărirea neamului.

Poporul începù de atunci să cunoască ceea ce cărturarii știau de mult, că în frumoasele și roditoarele văi ale Pindului trăește un neam de acelaș sânge și de aceeaș origină cu cel din România liberă, înăbușit de secole, de alte seminții străine, fără a fi putut însă, să-i răpească limba, credința și datinele strămoșești.

Acesta este poporul *Macedo-Român* sau *Aromânii*, a cărui obârșie este cea romană și care de 1300 de ani stă neclintit, ținând în stăpânire până astăzi, sate, târguri și orașe, în coastele și vârfurile munților.

Ei sunt *regii* Pindului, după cum *Moșii* sunt ai Carpaților și de vitejia lor s'a frânt în numeroase rânduriurgia dușmanilor, cari s'au încumetat să-i scoată din acele locuri.

Datinele, credințele și superstițiile lor sunt tot cele moștenite dela Romani și nu se deosibesc aproape de loc de ale noastre.

La botezuri, nunți și înmormântări au aceleași obiceiuri, cu toate că depărtarea și greutatea mijloacelor de comunicație n'au putut înlesni împrumutarea lor dela noi.

Le au, pentrucă sunt ale lor, ca și ale noastre, dela origină, comoară neprețuită a poporului românesc ori unde s'ar afla, unică în frumusețe și bogăție.

* * *

Școala nu a lipsit Aromânilor și au fost întotdeauna setoși de învățătură, căci după cum zic ei: < omul fără

carte e fără ocli» și apoi e rușine mare să te duci la altul să-ți «ghivisească cartea» (citească scrisoarea) primită dela ai tăi.

Școala însă la care s'au adăpat Aromânii până la 1864, a fost numai *cea grecească*, căci interesele de tot felul ale lor, și mai ales cele religioase, i-au silit să se ție strâns uniți cu Grecii în toate împrejurările.

Această soartă au avut-o și Bulgarii și Sârbii, constituind astfel un bloc al elementului creștin din Turcia.

Patriarhia a izbutit să-și iea asuprași în acele vremuri, sarcina de a ocroti interesele creștinilor, față de autoritățile otomane, și astfel se explică legăturile strânse ce au existat și în parte continuă să existe între creștinii de diferite naționalități și această înaltă instituție religioasă.

Unirea, dragostea și liniștea au domnit între creștini până în ziua, când fiecare dintre aceste neamuri își spuseră dorul, de a auzi citindu-se S-ta evanghelie pe înțelesul lor, în limba fiecăruia și de a învăța să scrie și să citească graiul, cu care s'au pomenit din moși strămoși.

Atunci s'a pornit urgia preoților greci asupra creștinilor și atunci s'a văzut, că S-ta Patriarhie nu avusese față de credincioșii săi *iubirea creștinească* fără interes și gânduri ascunse, ci toată acțiunea lor religioasă urmărea numai îndeplinirea „*marei idei*” grecești, idee de cucerire în țara turcească.

Românii Macedoneni aflați în România, înființară un comitet de *propagandă națională* la 1860, sub conducerea fraților Goga din Clisura, Zisu Sideri (Seres) M. Niculescu (Târnova) și Toma Tricopol din Crușova și răspândiră un manifest, prin care îndemneau pe Aromâni

să părăsească școala grecească și să înființeze pe cea română.

La 1863, D. Bolintineanu, ajungând ministru al Instrucțiunii, a înființat un fond cultural pentru deschidere de școli românești în Macedonia.

La anul 1864 se deschise prima școală românească în *Târnova*, depărtare de o oră de Bitolia, centrul propagandelor culturale de astăzi, sub conducerea patriotului însuflețit Dimitrie Atanasescu.

Glasul lui Atanasescu n'a răsunat în pustiu, căci toate *hoarele* (comunele) aromânești, în care nu se înrădăcinase bine cultura grecească, s'au deșteptat din amorțeala în care trăiseră și s'au pus pe lucru, înființând școli românești.

La 1867 se înființă școala românească din Avdela, de Apostol Mărgărit, primul inspector al școalelor din Macedonia, care încă dela 1862 începuse a învăța pe copiii Clisurenilor românește, în școala grecească din satul lor, unde el funcționa ca învățător grec.

De aci în colo numărul școalelor crește în fiecare an, dar și Aromânii se despărțiră în două tabere: greco-mani și Aromâni curați, după sentimentele ce nutriau.

Limba română literară începù să se introducă în școlile «aromâne» încetul cu încetul, din cauza nevoiei ce se simția, de a se înlesni legăturile cu Românii din Regat și a da copiilor pregătirea necesară să-și poată completa studiile în școalele din Țara mamă.

Pregătirea unui corp didactic pentru Macedonia a fost o nevoie simțită încă dela început și în anul 1865 se înființă la S-ții Apostoli o asemenea școală sub direcția lui Massim, cu tineri aduși de călugărul naționalist Averchie din Macedonia.

Peste doi ani numărul elevilor se ridică la 40, dar școala nu funcționează decât până la anul 1871, când fu desființată și elevii ei fură repartizați la liceele Mateiu Basarab și S-tul Sava.

După războiul ruso-româno-turc, acțiunea culturală a Aromânilor luă un mare avânt și merse progresând până la 1899, când numărul școalelor românești din Turcia s'a ridicat la 93.

În anul 1879 se înființează în București, de bărbați patrioți și cu iubire de neam, „*Societatea de cultura macedo-română*”.

La 1880 s'a înființat Liceul de băieți din Bitolia, cu internat, care funcționează și astăzi cu 7 clase. Dintre absolvenții acestui liceu se recrutează tinerii, cari se desvotază misiunii învățătoarești în Macedonia.

Școala Normală de fete, tot în acest oraș, s'a înființat la 1893 și la 1902 i s'a adăugat și o secție profesională.

La Ianina s'a deschis în anul școlar 1887/88 un gimnaziu de băieți, care s'a transformat în școală comercială cu 4 clase în anul 1901/902, după cum este și astăzi.

Iar la Salonic funcționează o școală comercială superioară cu 7 clase, înființată în anul școlar 1899/900.

Pentru completarea studiilor universitare în imperiul turcesc, s'a înființat la Constantinopol, în anul 1905 un *Internat Universitar*, în care se primiau 15—20 studenți macedoneni.

Dela Aprilie 1911 se dă la 21 studenți înscriși la Facultățile de acolo, burse lunare în bani, pentru întreținerea lor, ne mai fiind obligați să stea într'un in-

ternat, conform dorinței exprimate de ei, pentru a locui mai aproape de Facultățile la care urmează.

La Salonic se dau burse la șease studenți, pentru a urmă la cursurile Facultății Juridice de acolo.

Dela 1900—1902 au funcționat în Macedonia un număr de 75—80 de școli primare.

Anul 1902/903 se prezintă ca un an de progres însemnat în toate direcțiile pentru cultura națională a Românilor Macedoneni, prin rândueala pusă de Ministerul Instrucțiunii în administrația școalelor și bisericilor române.

În acest an au funcționat în mod regulat un număr de 82 școli primare în 64 comune, având 153 institutori și institutoare cu 3.991 elevi și eleve, iar în cel următor, 1903/904, numărul școalelor se ridică la 93 în 67 comune, cu 174 institutori și institutoare și 5.170 elevi și eleve.

În anul 1904/905 numărul ajunge la 96 și apoi începe să scadă până la 1910/911, în timpul acțiunii nenorocite a bandelor de antarți greci.

Astăzi avem un număr de 106 școli primare în 81 sate, cu un număr de 202 institutori și institutoare, din care au funcționat în mod regulat 101 școli cu 4300 elevi, după statisticele primite în anul școlar 1910/911.

* * *

Dacă pe terenul școlar s'a putut ajunge la rezultate în parte, destul de mulțumitoare, în chestiunea bisericească lucrul a mers mult mai greu. Până acum Aromânii au rămas tot la bunul plac al Patriarhiei și Mitropolităților greci. Cu toate că sunt buni creștini supuși și ascultători Patriarhiei, nu se pot bucura de blândețea

și bunăvoința acesteia, întru cât le este oprit cu desăvârșire să asculte serviciul religios în limba română. S'au găsit însă și în rândul preoților, oameni patrioți cari să îndure blestemele și pedepsele mitropolitelor, fără nici o teamă de păcat, și au părăsit bisericile grecești, trecând în mijlocul fraților lor, pentru a le oficia cele religioase în limba maternă.

Încetul cu încetul, exemplul preoților curagioși a fost imitat de alții, așa încât numărul acestor servitori credincioși ai bisericii s'a ridicat în anul 1902/903 la 42 în 31 comune;— în 1903/904 au fost 55 în 38 comune și în anul 1904/1905 au fost 58 de preoți.

Astăzi, sunt în Turcia 58 preoți în 42 comune cari oficiază serviciul religios în limba română. Bine înțeles, că nu în toate comunele există biserici; în unele sunt numai capele sau paraclise, iar în altele serviciul religios se face cu rândul, o săptămână în limba română și cealaltă în grecește, prin buna învoeală dintre poporeni. Speranța tuturor e pusă în *deslegarea chestiunii bisericești*, de care atârnă aproape în întregime avântul, ce trebuie să-l iea întreagă acțiunea culturală a Aromânilor.

* * *

Sprijinul, pe care Aromâni, l-au găsit în autoritățile otomane, datorită conduitei lor corecte și devotate față de imperiu, a fost în multe împrejurări de un folos real.

Ei aveau absolută nevoie de acel sprijin, căci lăsați numai la propriile lor forțe, ar fi fost striviți de privilegiile acordate Patriarhiei, pe tema creștinismului, în decursul vremii, de diferiți sultani.

În chestiunea bisericească Turcii nu s'au amestecat,

lăsând creștinilor deplină libertate de războire între ei și grija de a-și rândui biserica, cum vor găsi cu cale. Amestecul autorităților a apărut numai atunci, când s'au ivit scandaluri și bătăi în biserici, pentru a restabili ordinea și a pedepsi pe vinovați.

La 1878 autoritățile imperiale deteră două ordine viziriale Valiilor din Salonic și Ianina, prin care se recunoaște Aromânilor dreptul de a înființa școli și de a se bucura ca națiune aparte de protecțiunea stăpânirii otomane.

Consfințirea drepturilor Aromânilor, în mod egal cu ale celorlalte naționalități din Turcia nu se făcù decât în anul 1905, în ziua de 10 Maiu, printr'o *iradea imperială*, dată de fostul sultan Abdul Hamid Han II-lea.

Acordarea acestei *iradele* aduse Aromânilor nu numai zile de sărbătoare, dar și zile de doliu, căci avù darul să deslănțue asupra lor toată furia comitelor grecești, care înarmară *bande de andarți* și le năpustiră asupra fraților noștri.

Furia lor nu cunoscù nici o margine în săvârșirea crimelor asupra bătrânilor, tinerilor, femeilor și chiar copiilor, cari nu voiau să părăsească școala și biserica românească.

Aromânii nu s'au înfricoșat însă și au stat neclintiti în credința lor, mulți dintre ei preferând moartea, în locul evangheliei și școlii grecești. Au făcut sacrificiu de viața lor, înălțându-se până la martirii din vremea goanelor păgâne în contra creștinismului.

Poporul curat și cu sufletul cinstit și-a făcut datoria, arătând cărturarilor ieșiți din mijlocul lor, cu câtă lepădare de sine și cu cât devotament trebuie să lucreze pentru cauza națională.

Viforul acesta a trecut și să dea Domnul ca el să nu se mai întoarcă, pentru binele Aromânilor și pentru cinstea Sfintei cruci la umbra căreia s'au săvârșit toate crimele.

* * *

Cauza Aromânilor fiind dreaptă și curată, fără vreun gând ascuns de resvrătire și sdruncinare a rostului în trebile Imperiului în care trăesc, a fost dela început îmbrățișată cu dragoste de Țara Românească.

M. S. Regele Carol I în înalta Sa bunăvoință a acordat toată sollicitudinea acțiunii culturale a Aromânilor și cu cel mai viu interes a ținut, ca în zilele glorioasei Sale Domnii, neamul românesc de pretutindenii să crească și să propășească spre cinstea și gloria patriei.

România a pus la dispoziția fraților Aromâni mijloacele materiale și morale cu toată dragostea, atât pe cât puterile i-au permis, în timpuri bune, ca și în cele grele.

Începând dela 1864, când s'a acordat pentru școalelor aromânești suma de 14.000 lei, această subvenție a crescut treptat, după dezvoltarea și nevoile cele-au avut.

În anul 1892/93 s'a ridicat la 450.000 lei și în anul 1902/903 s'a redus la 300.000 lei anual.

În anii următori începe să crească treptat, până ce ajunge la 600.000 lei în 1905/906 și la 870.000 lei în 1910 911.

Astăzi, subvențiunea acordată școalelor și bisericilor române din Turcia este de 760.000 lei.

Lipsa unei bune rândueli și a continuității în acțiunea culturală a Aromânilor a fost pricina slăbiciunilor ieșite

la iveală din diferitele părți, cari constituiesc organismul cauzei de care e vorba.

Până la 1 Aprilie 1906 chestiunile privitoare la afacerile școlare și bisericești ale Aromânilor, se deslegau la Ministerul Instrucțiunii și Cultelor.

Dela această dată ele au fost trecute la Ministerul Afacerilor Străine, formând un serviciu special.

Din lucrările ce le avem la îndemână rezultă, că încercări de a se pune bazele unei organizări în acțiunea macedo-română, nu s'au făcut decât foarte târziu, de abia la începutul anului școlar 1898/99.

Mai înainte, administrația și conducerea întregii acțiuni eră lăsată în grija răposatului Apostol Mărgărit, care preocupat de alte trebuințe, nu se gândise și nici nu putea să dea organizația necesară bunului mers al unei chestiuni atât de complexe.

La 1894 se constituie o eforie școlară la Bitolia, recunoscută de autoritățile otomane, din îndemnul populațiunii locale.

Idea însă nu s'a generalizat în toată Turcia și nici organizarea ei nu se făcù temeinic.

În anul 1898 pentru prima oară, *D-l Spiru C. Haret Ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor de atunci* a dat în ziua de 21 Septembrie o decizie „*pentru regularea câtorva chestiuni de organizare a școlilor din Macedonia*“.

Decizia e motivată în modul următor:

„*Vazând proiectul de buget al școalelor și bisericilor române din Imperiul Otoman pe anul școlar 1898/99 (dela 1 Sept. 1898—31 Aug. 1899) prezentat cu raportul d-lui inspector Ap. Mărgărit, No. 62 din 25 Iulie a. c.*

„Determinat de trebuința ce este de a se pune odată un început de organizare a școalelor și bisericilor române.

„Decidem“ :

Urmează apoi diferite dispozițiuni privitoare la personalul șc. secundare, la învățăm. primar, revizori, etc.

Cu privire la fixarea salariilor personalului didactic primar s'au luat următoarele dispozițiuni:

a) În satele și orașele care au mai puțin de 1.000 familii, salariile se stabilesc la 40, 50, 60 și 70 lei pe lună.

b) În satele care au mai mult de 1.000 familii, salariile vor fi de 70, 80, 90, și 100 lei pe lună.

Un institutor nou numit se va plăti în cazul *a* cu salarul cel mai mic de 40 lei pe lună și în cazul *b* cu 70 lei lunar.

«După fiecare 5 ani de funcționare, leafa se va crește cu câte 10 lei pe lună până la maximum de 70 lei în cazul *a* și de 100 lei, în cazul *b*.

«Afară de aceasta, oricari ar fi gradul și vechimea unui institutor, el va primi un adaos de 10 lei pe lună peste ce i se cuvine după vechimea lui și localitatea unde servește, dacă va justifica cu siguranță, că are în clasă sa și numai pe seama sa, cel puțin 40 de școlari regulați, și să se fi prezentat cel puțin 30 școlari la examenul din Iunie al anului școlar precedent. Adaosul va fi de 20 lei pe lună, dacă numărul școlarilor regulați va fi de 60, iar al celor prezentați la examenul din Iunie precedent, de 50».

«Dovada ce se cere aci, se va face prin înaintarea la Minister, de copii de pe cataloagele anuale și de examen, vizate de d-sa sau de revizorul respectiv, de caete de

lucrări scrise, de dovezi din partea consulatelor române».

« . . . Directorii vor fi invitați de urgență, până la 1 Noemvrie 1898 cel mult, să trimeată Ministerului relații detaliate asupra școalelor lor, împreună cu lista școlărilor cari au urinat în fiecare clasă în ultimii doi ani școlari, cu însemnarea celor cari la finele anului au trecut examenul și s'au promovat. Aceste relații vor trebui vizate de revizorii provinciilor, cărora li se vor da ordine în acest sens și cari vor face pe ele observațiile lor».

«Crescerile de salariu ale institutorilor, pentru împlinirea unui termen de vechime de 5 ani, se vor face dela 1 Septemvrie, care urmează după momentul împlinirii termenului de vechime».

«S'a înființat un nou post de revizor pentru Albania și Epir, cu leafa de 200 lei lunar».

«Fiecare din acești doi revizori vor avea să inspecteze școalele primare din circ. lor, nu însă pe cele secundare».

«Fiecare școală va trebui vizitată cel puțin de două ori pe an. Ei vor trebui să adreseze direct Ministerului, prin d-l director al învățământului secundar și superior câte un raport pe fiecare perioadă bugetară de 3 luni».

«In aceste rapoarte, se va cuprinde rezultatul inspecțiilor în cursul perioadei, date statistice, observații și informații de tot felul, asupra școalelor din circumscripția lor. *Netrimeterea acestui raport, va fi cauză de a li se suspenda lefile pe acea perioadă și în caz de repetiție, cauză de destituire*».

.
 Aceasta este prima măsură de îndrumare în organizarea chestiei culturale aromâne și din ea se vede limpede, cum gândia Ministrul Instrucțiunii de atunci și care eră grija ce purtă unei cauze, demne de interesul tuturor.

Tot la 1898 d-l Spiru C. Haret a dat o altă decizie prin care numiă pe d-l d-r Pucerea director al liceului din Bitolia pe ziua de 1 Septemvrie acel an, motivată în chipul următor:

«În vederea studiilor ce ați făcut și în dorința ce *am, de a organiza școalele române* din Macedonia, am onoare a vă face cunoscut, că Ministerul vă numește, pe ziua de 1 Sept. 1898, în postul de director al liceului românesc din Bitolia, unde veți ocupa și catedra de șt. fizico-chimice și igienă».

.
 «Ducându-vă la post, vă rog să ne prezentați un studiu amănunțit asupra școalelor noastre primare și secundare din Bitolia, pe care-l veți redija, după ce veți cunoaște bine starea lucrurilor și veți fi avut destule consultări cu directoara șc. normale, cu corpul didactic al liceului și al șc. normale și cu instutitorii noștri din Bitolia».

«Ne veți propune un plan sistematic de organizare a acestor școli, după mijloacele bănești și de personal, de care dispunem, după trebuințele populațiunii și după exegințele legislațiunii locale. Ar fi de dorit ca programa să se apropie cât se poate de a școalelor din țară, pentru ca absolvenții de acolo, să-și poată continua studiile aci, dacă ar dori».

«Veți studia până la ce punct și în ce anume părți, regulamentele noastre de promoțiune, de ordine și dis-

ciplină, de administrație interioară, se pot aplica acolo și în ce părți trebuiesc modificate pentru a se potrivi. Vă punem întrebarea, dacă pentru trebuințele locale nu ar fi mai nimerit a se transforma liceul din Bitolia, ori gimnaziul din Berat, ori cel din Ianina, într'o școală comercială, ori a se adăugi o secție comercială pe lângă vreunul din ele».

«Am dori ca acest studiu să ni se prezinte până pe la 1 Ianuarie 1899».

«Înainte acestui studiu dorim să ne prezentați o statistică a stării actuale a școalelor din Bitolia, orariile de pe cari se fac cursurile, programele etc.»

.
.

După cum se vede și din această decizie, preocuparea d-lui Spiru C. Haret, era de a stabili odată pentru totdeauna bazele de organizare a acțiunii culturale a Aromânilor, pentru ca sacrificiile făcute să dea roadele la care toată lumea să așteaptă cu drept cuvânt.

În raportul adresat M. S. Regelui la 15 Noemvrie 1901, asupra chestiei școalelor și bisericilor române din străinătate, d-l Spiru C. Haret se exprimă în modul următor, la pag: 74 și 75:

«Este adevărat, din nenorocire, că după atâția ani de luptă, rezulatele dodândite sunt departe de a fi în proporție cu sacrificiile făcute. *Dar constatarea aceasta nu trebuie să ne descurajeze.* «Va trebui din contra, ca o mai bună cunoaștere a lucrurilor și o mai bună utilizare a forțelor, să ne permită a evita pe viitor unele greșeli din trecut, și să ordonăm acțiunea noastră în mod mai rațional decât până acum.

Cel dintâiu și cel mai însemnat lucru ce trebuie să

se facă, este de a se defini bine scopul ce se urmărește și de a se trage pe urmă un plan de acțiune potrivit cu acest scop și care să se aplice cu stăruință».

„Este stabilit de demult, ca se urmărește dezvoltarea și întreținerea limbii și sentimentului național românesc, prin o propagandă de natură pur culturală și cu toate acestea până mai deunăzi limba română nu se predă la liceul din Bitolia, principalul nostru stabiliment cultural, acela care trebuie să fie focarul de lumină românească în părțile acelea».

Stăruința depusă de domnul Spiru C. Haret, în această direcțiune nu s'a oprit aci, și următor cuvântului său, că pe temeiul unei *„mai bune cunoaștere a lucrurilor să se îndrepteze greșelele făcute în trecut“*, a hotărât înființarea unei *Administrații a Școalelor și Biseriilor române din Turcia* cu sediul în Bitolia, prin deciziunea cu No. 40.921 din 28 Iulie 1902.

În această decizie se spune:

„Având în vedere trebuința ce este ca, școalele și bisericile române din Imperiul Otoman să fie supuse unui control mai imediat și să poată avea un reprezentat al Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, care să fie la îndemână și care să poată regulă, în numele Ministrului chestiunile curente . . .

Decidem:

«Domnul . . . este însărcinat, cu supravegherea și conducerea afacerilor privitoare la școalele și bisericile române din Imperiul Otoman, în limita deciziei de față și cu respectarea suveranității M. S. Sultanului» . . .

Administrația instituită prin această deciziune a început să funcționeze pe ziua de 1 Septemvrie 1902, la Bitolia și toate lucrările privitoare la mersul școale-

lor și bisericilor erau concentrate acolo, rămânând la Ministerul Instrucțiunii numai directiva generală a acțiunii macedonene.

Administrația a funcționat până la anul 1906, când pe ziua de 1 Aprilie a fost desființată.

În decurs de 3½ ani, timpul funcționării ei, s'au luat următoarele măsuri, cu privire la organizația școalelor:

1. S'a alcătuit bugetul general al școalelor și bisericilor conform dispozițiilor ministeriale, ținându-se seamă de vechimea institutorilor, studiile lor, etc.,— și s'au introdus statele de prezență în serviciu a personalului.

2. S'a alcătuit și tipărit un regulament pentru administrația interioară a școalelor primare.

3. S'a fixat la cinci ani durata cursului primar, alcătuindu-se în consecință orariile necesare școalelor, după numărul de institutori dela fiecare.

4. S'au lucrat și tipărit cărți de citire de cursul primar după programa celor din Țară, aranjându-se partea de Istorie în așa fel, ca să poată fi admise de cenzura Statului Otoman.

5. Școala Normală de fete a fost organizată pe cât s'a putut după modelul celor din Țară, având cinci ani de studiu și o școală de aplicație pentru practica pedagogică.

Pe lângă acestea școale s'a înființat și un atelier profesional cu 4 maestre.

6. Școala comercială din Salonic, care avea numai 3 ani de studiu, a fost ridicată la gr. II-lea, ca școală comercială superioară cu 6 ani de studiu. Anul acesta, 1911/912, s'a înființat și clasa VII-a pentru practica comercială.

7. Toate școalele au fost înzestrate pentru prima oară cu mobilier didactic.

8. S'au înființat asistențe medicale gratuite pentru examinarea și căutarea bolnavilor săraci ai comunităților aromâne, dându-se și medicamente fără plată.

9. Școalele primare erau lipsite de registrele școlare necesare, matricule, cataloage, condici de prezență, etc. Toate acestea s'au tipărit anume pentru Macedonia și s'au distribuit în toate regiunile.

10. Corpul didactic primar, secundar și preotesc a fost constituit într-o societate intitulată „*Asociația corpului didactic și bisericesc român din Turcia*” cu un organ de publicitate anume „*Revista Lumina*”.

Societatea continuă a funcționa și astăzi și are un capital de aproape 30.000 lei.

11. S'a înființat *biblioteca de popularizare „Lumina”* pentru răspândirea literaturii în dialectul macedo-român.

12. S'au deschis un număr însemnat de școli în diferite localități ale Turciei, obținându-se autorizațiile oficiale în regulă, iar controlul tuturor școalelor de către revizori s'a făcut în mod regulat, de câte două ori în cursul anului, conform deciziei ministeriale.

Efectele înființării acestei administrații și a măsurilor luate cu privire la organizarea școalelor și bisericilor s'au cunoscut chiar spre sfârșitul primului an, 1902/903 și în anul 1903/904 când, după datele statistice cele mai riguros cercetate, au funcționat un număr de 93 școli primare, fiind frecventate de 5.170 *elevi și eleve*. Lipsa localurilor de școală a bisericilor și paracliselor eră un mare neajuns și toate bunele dispoziții luate cu privire la organizarea învățământului, n'ar fi putut

aduce foloase reale, dacă nu se țineă seama de împlinirea acestei nevoi atât de mari.

În anul 1903, în urma propunerii și stăruinței d-lui Spiru C. Haret, guvernul obținù dela Corpurile legiuitoare *votarea sumei de 600.000 lei pentru construirea de localuri de școli în Macedonia și înzestrarea lor cu mobilierul necesar.*

Din această sumă s'au construit capele și biserici în diferite localități, între care și biserica din Sofia (Bulgaria), precum și mai multe localuri de școli.

* * *

Din cele expuse până aci se poate vedeà lămurit organizația, pe care d-l Spiru C. Haret a ținut să o dea acțiunii culturale române în Turcia și felul cum d-sa a înțeles să îndrumeze la muncă naționalistă pe acei cari au intrat în ogrorul ei.

Unitatea de acțiune și continuitatea programului de lucru au fost deviza d-sale, căci numai prin aplicarea lor se pot obține rezultate bune în orice direcție ar fi îndreptată activitatea omenească.

De mult interes și de mare utilitate sunt cuvintele de mai jos, scrise de d-l Haret în raportul înaintat M. S. Regelui și pe care le reproduc pentru binele chestiunii macedo-române.

«Este vorba să renunțăm la erorile trecutului, să încetăm de a ne mai amăgi înșine, să nu ne mai plătim numai cu vorbe și să nu mai credem, că chestia macedoneană este numai o chestie de declamație și subiect de discursuri lipsite de sens».

«Trebuie să ne convingem, că ea cere o energie de fer, o muncă încordată, o cunoștință exactă a lucru-

rilor și destul simț practic pentru a nu întreprinde lucruri nerealizabile».

«Se va vedeà atunci, că pentru a reuși, nu se cere numai decăt să risipim banii țerii fără nici o socoteală și că, cu o cheltueală mult mai mică, făcută cu chibzueală, se pot realiza lucruri, cari altfel nu se pot face nici cu cheltueli împătrite».

«Atunci se va găsi un tărâm de înțelegere, pe care toți cei de aici să lucrăm în deplină concordie pentru atingerea scopului comun, oricari ar fi deosebirile cari ne-ar despărți în alte chestii, căci pe tărâmul cheltuelilor necumpătate, este sigur, că o înțelegere nu se va putea niciodată stabili».

«Cât pentru Macedoneni, trebuie și ei să contribuie la această lucrare de reparație, dacă vor ca propășirea lor culturală să devie o realitate, ca munca lor să ducă la rezultat bun și ca naționalitatea din Pind să capete consistență și tărie.

.

* * *

Această continuitate în acțiune, atât de necesară, a fost din nenorocire întreruptă timp de 4 ani dela 1906—1910 din diferite împrejurări, când s'a reluat programul de acțiune înjghebat la 1902.

Astăzi, mulțumită marei bunevoințe și interesului deosebit ce poartă cauzei naționale a Aromânilor actualul Ministru al departamentului Afacerilor Streine, ca și predecesoral său, se pun stăruințe mari și se dezvoltă toată activitatea necesară pentru rândueala ce trebuie să domnească în chestiunea macedoneană.

Interesele personale, cari au cauzat în totdeauna

răul cel mare, dărâmand orice se putea clădi pentru binele general, și-au pierdut rostul și nu se mai țin seamă de ele.

Încetul, cu încetul se stabilesc norme în conducerea afacerilor, bine chibzuite, luând ca bază cunoașterea lucrurilor și experiența trecutului.

Dorința Ministerului fiind, ca reprezentanți de ai poporului aromân să ia parte efectivă la conducerea acțiunii lor culturale, a aprobat constituirea a *trei eforii centrale* în cele trei centre importante pentru acțiunea aromână din Turcia: Bitolia, Ianina și Salonic.

Fiecare comună, păstrându-și organizația ei naturală de mai înainte, își are câte o *eforie școlară comunală* care se ocupă de aproape de interesele ei.

Toată Turcia este împărțită în șapte circumscripții școlare, din cauza distanțelor prea mari de străbătut, și cei 7 revizori în funcțiune, sunt obligați a face inspecții lunare, în mod regulat și a înainta cupoane de control din registrele de inspecție aflate la fiecare școală.

Bugetul cheltuelilor s'a rânduit cu toată grija cuvenită și s'au stabilit norme pentru plata personalului didactic primar și secundar, fixându-se ca subvenție inițială 60 lei pe lună pentru institutori și 50 lei pentru institutoare, iar la fiecare 5 ani câte o gradație de 10 lei, până la împlinirea a 20 ani de serviciu.

Personalul, care funcționează în capitalele vilayetelor și în alte șapte orașe de categoria II-a, primește și o indemnizație de locuință.

Profesorii școalelor secundare, cu titlul de licențiați încep cu o leasă de 200 lei lunar, la care se adaugă treptat cinci gradații de câte 20 lei, din cinci în cinci ani.

Pentru alcătuirea programelor analitice, lucrarea și

cercetarea manualelor didactice, examinarea diferitelor nereguli săvârșite de membrii corpului didactic, numiri în învățământ, etc., etc., s'a înființat o „*comisiune a învățământului*„ pe lângă Ministerul Afacerilor Străine compusă din doi profesori Universitari.

Această comisiune se ocupă și de publicarea „*bibliotecii de popularizare*“ *macedo-română* a cărei aparițiune s'a reluat anul acesta.

Chestiunea acordării burselor studenților «aromâni» afară de Turcia s'a regulat definitiv, căci nu se mai acordă ajutoare decât acelor cari studiază la Facultățile din Turcia.

Se mențin încă, până la terminarea studiilor, bursele acordate în trecut în București și străinătate.

Aceasta este o chestiune de principiu pentru pregătirea tineretului macedonean, care trebuie să se stabilească în Turcia, în mijlocul fraților lor.

Ajutoare pentru construire de localuri de școli și biserici se dau în fiecare an comunităților, acolo, unde trebuința o cere.

Expusei cele câteva puncte de până aci referitoare la organizarea actuală a acțiunii culturale a Aromânilor pentru a se vedea cum se cugetă și se lucrează și astăzi și a se putea judeca dacă continuitate în bine există, spre mulțumirea aceloră, cari au muncit și muncesc cu devotament la înaintarea unei cauze drepte.

G. C. IONESCU.

COMISIUNEA ISTORICĂ A ROMÂNIEI

Între instituțiunile create de d-l Sp. Haret, una din cele mai însemnate e aceea a Comisiunii istorice a României.

De un timp, de când istoriografia a luat o mare dezvoltare în țara noastră, s'au făcut lucrări speciale, tot mai serioase pentru luminarea părților obscure și pentru fixarea părților nesigure din istoria națională.

Însă, în toate aceste cercetări, cari aveau de scop reconstituirea istoriei neamului nostru pe baze sigure, istoriografii întâmpinau o mare greutate.

Trebuiau să se întemeeze în afirmările lor pe dovezi neîndoelnice, pe izvoare nediscutabile, sigure, asupra veracității și interpretării cărora critica să se fi pronunțat definitiv.

Și tocmai 'acestea, asupra multor chestiuni, lipsiau.

Existau, ce e drept, ediții de cronici, publicate încă de pe la 1845—1852, dar aceste ediții, pe de o parte, după constatările făcute prin studii critice asupra lor, nu erau publicate după toate formele și cu toate precauțiunile necesare, pe de alta nu constituiau decât o parte din cronicile ce ne-au rămas, căci multe cronici, compilațiuni și variante, zăceau încă, în manuscrise, prin diferite biblioteci.

Eră dar o necesitate simțită de toți, ca să se publice noi ediții ale cronicilor, ediții complete și întocmite pe baze științifice.

Dar izvoarele istoriei naționale nu se mărginesc numai la cronici.

În cursul vremii, s'au adunat, în colecțiunile publice și în special în cea a Academiei, un foarte mare număr de documente, a căror cunoaștere eră absolut necesară pentru lucrările istorice. Utilizarea lor însă eră foarte anevoioasă pentru cei mai mulți, numai puțini investigatori le puteau întrebuința în original.

Trebuiau puse și acestea la îndemâna tuturor pentru ca studiile istorice să se poată face de cât mai mulți și cât mai sigur.

Afară de acestea se mai găsesc, adunate în bibliotecile noastre, multe monumente literare, importante pentru studiul istoriei limbii, cari până acum n'au fost publicate încă în ediții bune și complete.

Lipsa de publicații critice a tuturor acestor cronici, documente istorice și monumente literare, făcea ca studiul trecutului nostru istoric și trecutului nostru literar să se facă cu foarte mare greutate.

Acest bogat material istoric, literar și de valoare filologică nu mai putea dar fi lăsat să stea ascuns în manuscrise, trebuia dat la lumină, căci un interes general reclamă cunoașterea lui.

Numai cunoașterea sigură a adevărului cuprins în cronici, din cari toate erorile să fi fost înlăturate, numai pătrunderea dreaptă în tainele documentelor putea ajuta la o exactă reconstituire a istoriei neamului nostru, care trebuie să aibă, ca temelie neclintită, adevărul și numai adevărul. Căci numai această cunoaștere a ade-

vărului asupra trecutului poporului nostru face să se nască adevărata, și deci puternica, iubire de țară și de neam.

Eră de cel mai mare interes ca să se întreprindă reeditarea cronicilor și publicarea documentelor.

Însă cine putea să facă această lucrare vastă și serioasă.

Academia, în sarcina căreia ar cădea asemenea publicațiuni, eră ocupată în acest timp cu publicarea documentelor externe, lucrare de mare însemnătate, pe care trebuie să o continue încă mulți ani până o va termina.

În aceste împrejurări intervine d-l Sp. Haret, ministru, pe atunci, al Instrucțiunii Publice. Când d-sa a putut să cunoască lipsurile acestea de care suferia istoriografia în dezvoltarea ei, după ce s'a convins din discuțiile dintre istorici, că bazele, pe cari sunt făcute multe din lucrările istorice sunt nesigure și deci, tot așa de nesigure sunt și judecățile precum și încheerile istoricilor în multe chestiuni, a zis: această stare de lucruri nu mai poate dăinui, trebuie de făcut ceva.

Și, omul faptelor n'a stat mult pe loc.

Și aci ca și în alte chestiuni cari interesează întărirea neamului, a pus o temelie solidă, creând o nouă instituție.

În adevăr, prin legea din 20 Februarie 1910, se înființează după propunerea d-lui Sp. Haret dela 1 Aprilie 1910, o comisiune, care poartă numele de «Comisiunea istorică a României».

Această comisiune se compune din cinci membri, numiți prin decret regal, pe timp de șapte ani, după propunerea Ministrului Instrucțiunii publice, dintre istoricii și filologii reputați prin lucrările lor științifice.

Unul dintre membri este numit Președinte al comisiunii; el conduce lucrările comisiunii, fiind ajutat de un secretar, numit prin deciziune ministerială.

Însărcinarea dată membrilor și prezidentului, poate fi reînnoită după expirarea termenului de șapte ani.

Comisiunea istorică are însărcinarea să publice:

1. Ediții critice de cronici românești scrise de Români în limba română, slavă și orice altă limbă.

2. Documente interne și inscripții din secolul al XIV-lea până la al XVIII-lea inclusiv.

3. Cronici străine, cari se ocupă cu țerile române.

4. Monumentele vechi literare, cari au o deosebită importanță pentru studiul limbii și literaturii române. Edițiile pe cari trebuie să le facă comisiunea istorică vor consista în publicarea critică a textelor după originalele sau după copiile cunoscute, cu variante, cu note, cu indice, cu introducerea asupra autorilor și operelor editate și cu facsimile.

Pe lângă acestea comisiunea va publica un buletin anual sau trimestrial, redactat de președintele comisiunii, care va cuprinde:

a) Dări de seamă de lucrările comisiunii.

b) Informații bibliografice privitoare la istoriografia română.

Comisia istorică are îndatorirea de a publica 30—50 coale de tipar pe an, în 8° mare.

Răspunderea, pentru publicațiile și pentru toate lucrările Comisiei, o are președintele, care supraveghează publicarea edițiilor și care e obligat a face un raport anual Ministerului instrucțiunii asupra lucrărilor Comisiunii.

Comisiunea istorică fiind înființată de Ministerul in-

strucțiunii și funcționând pe lângă acest Minister, d-l Sp. Haret a avut în vedere să-i asigure funcționarea regulată prin înscrierea în bugetul acestui Minister a sumei necesare pentru întâmpinarea cheltuelilor Comisiei.

Această sumă — 25.000 lei anual — este destinată a servi la plata diurnelor: președintelui (400 lei lunar), a secretarului (200 lei lunar), ale membrilor (20 lei pe ședință); precum și pentru cheltuelile imprimatelor, pentru misiuni științifice, corespondențe etc.

Prin aceste dispozițiuni, d-l Sp. Haret, a întocmit o organizare permanentă pentru editarea izvoarelor istorice și a asigurat astfel înlesnirea și progresul temeinic al cercetărilor istorice, punând la dispoziția investigativilor, istoriografilor, ediții critice, publicate în mod sistematic și pe baze științifice, ale monumentelor istoriei patriei noastre.

Legea aceasta, numită legea pentru instituirea unei comisii istorice a României, a fost prezentată Adunării Deputaților la 2 Martie 1909, pentru întâia oară.

În urma criticilor aduse de d-l N. Iorga și d-l Take Ionescu, și a răspunsurilor pline de argumente convingătoare ale d-lor I. Bianu și Sp. Haret, Adunarea Deputaților adoptă proiectul de lege.

Citez aci cuvintele cu cari a încheiat d-l Sp. Haret, discursul său, căci din ele se vede lămurit scopul ce-l urmărește și interesul viu ce-l pune pentru instituirea acestei Comisiuni.

«E vorba, zicea d-l Haret, să se facă o lucrare de știință, care costă mai nimic, pe lângă însemnătatea ei, e vorba de a se face ceva, la care până acum nu s'a gândit nimeni, dar care trebuie să se facă numaidecât, pentru ca istoria țerii noastre să nu se mai clădească

pe lucrări de fantazie, ci pe documente sigure și neîndoioase».

Prin o întâmplare curioasă, proiectul a fost respins de Senat, fără să fi luat cineva cuvântul, la 23 Martie 1909.

Atunci d-l Sp. Haret, folosindu-se de suma de 25.000 lei, prevăzută în bugetul Ministerului instrucțiunii pentru plata Comisiunii istorice, înființează comisiunea prin deciziunea ministerială din 23 Maiu 1909.

Numește apoi ca membri ai Comisiunii pe d-nii: I. Bogdan, D. Onciul, I. Bianu, C. Giurescu, D. Russo.

D-l I. Bogdan fu numit președinte, iar d-l A. Lăpădatu secretar.

Imediat după aceasta, membrii se întrunesc și încep lucrările.

Dar, având nevoie să garanteze existența Comisiunii pe un timp mai îndelungat, căci lucrările ei necesitează timp mult, d-l Sp. Haret revine cu proiectul de lege înaintea Parlamentului.

De astădată e votat de Senat la 13 Ianuarie 1910, iar de Adunarea Deputaților la 6 Februarie 1910.

Această lege e promulgată la 19 Februarie 1910 și publicată în «Monitorul Oficial» la 20 Februarie 1910. Prin ea se înființează Comisiunea istorică cu începere dela 1 Aprilie 1910.

Așadar dela această dată începe a exista, pe baza unei legi, Comisiunea istorică.

În Comisiunea istorică fură numiți acum prin decret regal, pe șapte ani, aceiași membri, cari fuseseră numiți în urma deciziunii ministeriale din 23 Maiu 1909.

Comisiunea a continuat dar lucrările pe care le începuse, de cum fusese numită.

Iată, după cât am putut afla, lucrările pe care le are Comisiunea în preparație pentru publicare:

D-1 I. BOGDAN : *Documentele domniei lui Ștefan cel Mare*, tipărite în două volume. Se prepară indicele pentru a termina ediția.

D-1 I. BOGDAN : *Albumul Paleografic* format din facsimilele documentelor celor mai însemnate din Moldova din secolul al XIV-lea până la începutul secolului al XVI-lea.

În preparație:

3. D-1 D. ONCIUL : O colecțiune de vechi documente în limba română începând din secolul XVI-lea.

4. D-1 N. IORGA : *Cronica cuceririi Moreei*.

5. D-1 C. GIURESCU : *Cronica Moldovei*, atribuită lui Ureche. Text critic, făcut după toate manuscriptele existente.

6. D-1 MARINESCU : *Cronica lui Neculcea*, ediție critică în preparație.

7. D-1 BARWINSKI (învățat polon) : *Cronica Moldovei de Miron Costin 1594—1662* în traducere latină făcută probabil chiar de autor.

8. D-1 SEXTIL PUȘCARIU tipărește în ediție critică *Cazania*, publicată de diaconul Coresi la Brașov 1581; lucrarea va fi însoțită de studii folologice asupra limbii române din secolul al XVI-lea.

9. D-1 Russo prepară o ediție critică a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*.

După lucrările cari se prepară, din cari unele sunt aproape gata, se poate vedea de ce mare însemnătate eră existența acestei instituțiuni și cât de necesară eră înființarea ei cât mai curând.

România are dar astăzi, cum, de altfel, mai au și alte țeri, o comisiune istorică, datorită inițiativei și stăruinței d-lui Sp. Haret.

Când istoria patriei, prin lucrările acestei comisii, se va reconstitui în întregime pe baze neclintite, nu se va uita de sigur sprijinul însemnat pe care l-a dat d-l Sp. Haret pentru îndeplinirea acestei opere.

I. PANAITESCU

Profesor secundar în București.

PURTĂTORUL UNEI SOLII

Sunt oameni cari în trecerea lor prin lumea aceasta, își închină tot talentul și toată energia lor, numai frumosului divin al artelor.

Podoaba aceeă momitoare, fi robește pentru totdeauna și ei, purtători ai razei dumnezeiești, trec triumfători prin marea de suflete a noroadelor împrăștiind zorile acelei aurori dătătoare de nădejdea luminii.

Și pe acest făgaș nu-i poartă doar ispita gloriei. Ei știu că aceasta e un dar și o râvnă omenească; și cum toate cele omenești peritoare sunt, ei nu cată spre ele, ci trec înainte numai pentru ca să lumineze, aceasta fiind singura solie a celor înzestrați cu dumnezeieștile daruri.

Un purtător al soliei redeșteptării neamului românesc a fost și este d-l Spiru Haret.

Artist desăvârșit, și-a închinat viața științei și din ea a făurit opere de artă. Ba ce e mai mult, chiar și politica, acea armă socială atât de primejdioasă, domnia sa a reușit s'o transforme într'un delicat și magic instrument de artă, cu care în stâncă de granit a săpat neperitoare opere culturale și economico-sociale, opere ce vor rămâne și vor trăi cât și poporul românesc.

Iată de ce dar noi cești luminați și încălziți de știința

propovăduită de el, îi aducem cuvinte de sărbătorești omagii, în vreme ce răzleți, pe colo, alții vor căuta să scape cuvinte de ocară.

De sus, din calea luminilor sale va șopti însă tuturor:

«Slăvitori mulți se închină în pragul răsăritului, dar pe azurul cerului nu pentru asta se înalță soarele; alții din potrivă cârtesc și în orbitoarea lui strălucire bănuiesc pete, dar iarăș, nu pentru aceasta se sco-boară spre crepuscul».

Nepăsător și mândru, întreg acest drum și-l tae, pentrucă în zorii altor zile, să reapară tot mai mândru, mai strălucitor ca ori când.

ION CIOCÂRLAN

Institutor Com. Păunești, Jud. Putna.

OFICIALITATEA» ȘI D-^L SP. HARET

Iată un *Omagiu*, care, altundeva decât la noi, ar purta desigur stampila *unanimității* corpului didactic din mijlocul căruia se îndreaptă.

Cine poate, în adevăr, tăgădui serios meritele d-lui Sp. Haret pentru învățământul acestei țări? Mai presus de preocupările înguste ale celor obișnuiți a îngrijii, înainte de toate, pe o clientelă pe care se sprijină, d-l Haret a știut să pună în totdeauna pe planul întâiu nevoile școalei, și aceasta îi datorește, în toate privințele, mai mult decât oricărui alt bărbat de Stat din generația sa.

Noi, ceștia cari socotim o mândrie a fi mai cu seamă servitori ai școalei și cari ne-am hârșit atâta vreme cu nevoile ei, ne facem o datorie a aduce astăzi acestui bărbat prinosul recunoștinței noastre. Și el va fi pentru dânsul cu atât mai prețios, cu cât vine dela aceia cari, *înălăuntrul* școalei, au avut prilej a cunoaște de aproape meritele Ministrului lor.

Câte nu se vor spune în această privință despre o muncă închinată binelui public, în cursul unei vieți? Noi ne mărginim — și credem a fi ecoul multora — a releva o însușire, ce poate părea mai modestă, fiind mai nevădită în seamă și care, față de atmosfera ce

stăpânește viața noastră publică, nu poate fi prețuită în deajuns: acel înalt spirit de *dreptate*, care, la d-l Haret, a știut să iasă din legăturile protocolare, obișnuite la Ministerii, pentru a da o deslegare ce ar fi zăbovit, de multe ori, prin biurouri.

Învățătorul de sat, institutorul, profesorul care, în uitate colțuri de provincie, unde dictează mai aspru tirania politicianului, a înțeles a fi numai Țorul *datoriei* sale, a putut afla ascultare la «locul înalt», într'o formă simplă și netedă, desbrăcată de oficialitatea care, dacă impune, are însă de cele mai multe ori darul de a nu răspunde nevoilor ce reclamă o soluție repede. O scrisoare particulară înlocuiește la d-l Haret ceea ce limba soemnă a oficialității numește o «audiență». Aceasta se acordă într'o anume zi și, dacă nu-ți vine rândul, rămâne zadarnică. Multora nu le dă apoi mîna să facă, fără voia ori fără vina lor, o călătorie de plăcere până la locul unde se acordă cele câteva minute de ascultare. Sistemul d-lui Haret, oricât l-ar condamna «adversarii» e prin urmare o adevărată binefacere, față de moravurile tiranice ale timpului nostru. El izvorește, la dînsul, din aceeași imperioasă nevoie de a afla, de a controla, de a îndruma, înlăturînd acî o nedreptate, încurajînd dincolo o curată pornire, în luptă cu piedicî ce ar putea-o birui.

Aceasta e încă unul din secretele simpatiei cu care majoritatea membrilor învățămîntului nostru înconjoară pe d-l Spiru Haret.

N. BANESCU

Profesor secundar în București.

D-^L SPIRU HARET ȘI SOCIETATEA «INSTITUTOARELOR ȘI INSTITUTORILOR DIN ROMÂNIA»

Colegii noștri mai mari, profesorii universitari, au sărbătorit retragerea din învățământul superior a d-lui Spiru C. Haret. Cuvinte înălțătoare au fost spuse cu acea ocazie. S'a atătat valoarea și personalitatea acestui ilustru profesor și patriot ministru, astfel că cu drept cuvânt s'a zis:

«Activitatea sa prezintă o linie de continuitate așa de dreaptă, încât atunci când cineva încearcă printr'o operație de sinteză mai originală a scoate în relief meritele sale, se găsește dela început în neputință de a schimba cea mai mică linie, cel mai neînsemnat contur, de teamă de a nu se știrbi frumusețea și perspectiva bronzului sculptat până acum».

Dar dacă frunzașii luminători ai națiunii au ținut să sărbătorească pe omul de știință, pe Românul de inimă, care a luptat și luptă pentru ridicarea neamului pe terenul cultural și economic, fie-ne permis și nouă, dascălii mici dela baza piramidei, care ne-am resimțit de luminile și sfaturile sale, atât ca membru de onoare al societății noastre, cât și ca ministru, a spune în cuvinte nemeșteșugite, dar pline de cel mai pur adevăr și sinceritate, partea

privitoare la societatea noastră, din vasta sa activitate:

I. D-sa a fost cel dintâiu, care a venit în mijlocul institutorilor și prin sfaturile, conferințele precum și prin importanțele sale scrieri a dat un avânt atât de puternic Corpului nostru, încât de atunci putem spune cu toată modestia, că s'a ridicat la înălțimi apreciate de toți oamenii luminați ai țerii, ca și de societatea românească în mijlocul căruia trăim.

Pilda, ce a dat prin munca sa neobosită, a stârnit printre noi dorința de a ieși din zăgazul strâmt al profesiei și de a îmbrățișa toate problemele, care au contribuit la prosperitatea școalei și la înălțarea națiunii.

II. Revistele: «Convorbiri Didactice», «Învățământul Primar», «Noua Revistă Pedagogică», «Școala Română», cari au îmbogățit literatura noastră didactică, cari au pregătit în parte corpul primar didactic de astăzi, cari au dat curente sănătoase de ordin pedagogic, economic și social, au putut să-și împlinească rolul lor binefăcător, datorită susținerii sale, atât ca scriitor cât și ca ministru.

III. Interesul, ce d-l Spiru C. Haret a pus de a cunoaște rezultatele primei școale de adulți, ce a funcționat pe lângă școala de băeți No. 1 «General Adrian din Capitală, sub conducerea membrilor societății, l-a pus în măsură să dovedească folosul ce atari școale pot aduce analfabeților, cari din diferite împrejurări n'au putut la timp să se folosească de roadele binefăcătoare ale instrucțiunii, precum și completarea cunoștințelor tinerilor cu oarecare instrucțiune pentru a deveni buni lucrători, meșteșugari, comercianți și cetățeni.

Datorită d-sale școlile de adulți sunt azi răspândite pe tot întinsul țerii, dându-li-se tot de odată și ființă legală (Decretul Regal No. 1.932 din 1904).

IV. Una dintre cele mai generease instituții, cantinele școlare, au luat naștere prin îndemnul său, iar societatea noastră a îmbrățișat-o cu cea mai mare căldură prevăzând-o în programul său de activitate și înscriind-o în statutele sale din 1899. Astăzi cantinele școlare în special cele din București (cu un fond de peste 100.000 lei) asigură copiilor lipsiți de mijloace o hrană substanțială, aducând în același timp un real serviciu și învățământului prin o frecvență regulată a școlii și prin o deosebită putere de muncă din partea acestor copii.

Numele d-sale va fi veșnic legat de această instituție și pronunțat cu venerație de mii de copii în rugile lor inocente către Atotputernicul.

V. Un act de cea mai mare importanță pentru societatea noastră este donația însemnată, ce ni s'a făcut de d-l Spiru C. Haret, în calitate de Ministru al Instrucțiunii pentru clădirea unui local propriu al societății noastre.

Suma de 53.863,80 lei ce ni s'a oferit cu adresa Cassei Școalelor 44.652 din 23 Decembrie 1910, care constituie o parte însemnată din fondul clădirii, precum și intervenirea stăruitoare a d-sale pe lângă Primăria Capitalei de a ne donă un teren, pe care l-am și luat în posesie, ne dă putință să realizăm idealul întemeietorilor societății noastre, de a avea o casă proprie.

Nădăjduim, că nu ne va lipsi și bunavoința succesorilor săi, pentru ca să dășăvârșim această însemnată operă, care ne va pune în măsură de a ne aduna la o altă, contribuind mai cu temei la cultivarea membrilor corpului didactic și la răspândirea luminii în masa poporului prin conferințe, biblioteci, școli de adulți și altele ce timpul ne va indica.

Iată de ce mi-am luat plăcuta sarcină ca delegat al comitetului societății de a scrie aceste rânduri ca omagiu de admirație și recunoștință d-lui Spiru C. Haret.

Vor rămâne deapururi în inimele noastre cuvintele sale de îmbărbătare la muncă pentru ridicarea neamului și avem deplină convingere că încă mult timp nu vom fi lipsiți de sfaturile sale înțelepte și de puternicul îndemn la o muncă și mai rodnică pentru a contribui într-o masă cât mai mare la opera de regenerare culturală a poporului românesc.

D. I. POMPONIU
Institutor în București.

CONSILIUL PERMANENT AL INSTRUCȚIUNII

Se știe că dela 1864 și până acum Consiliul permanent al instrucțiunii a avut și are în Ministerul Instrucțiunii un însemnat rol de încredere dat prin lege. Ministrul e ținut să ceară în multe chestiuni avizul acestui consiliu, însă nu să-l și urmeze: să-l „*audă*“, nu să-l și asculte. De aceea e tipică formula cunoscută a deciziunilor luate de Ministru pe baza avizului dat de Consiliul permanent: „*auzind pe Consiliul permanent etc.*“.

Decât, în decursul timpurilor, încrederea miniștrilor de instrucțiune în avizele Consiliului permanent a suferit oarecare schimbări, unele formale înscrise în lege, altele de fapt.

Legea dela 1864 dedea Consiliului permanent cele mai mari puteri. Art. 10 din acea lege spunea că „*Ministrul își exercită autoritatea sa prin mijlocirea Consiliului permanent*“. El avea astfel atribuție de putere executivă.

Mai mult decât atât, legiuitorul de atunci doriă să facă din acest consiliu un fel de organ de continuitate, așa ca administrația școlară să nu sufere prea multe și prea mari schimbări din cauza fluctuațiilor politice. De aceea, la art. 12 din aceeași lege se spune că Consiliul se compune din 5 membri, dintre cari numai 2 vor fi schimbați după o perioadă de cinci ani.

Acceaș lege dedea Consiliului și atribuțiunile judiciare pe care le are și acum (art. 15).

După 28 ani, prin legea dela 1892 atribuțiunile Consiliului permanent se restrâng și se arată lămurit — art. 40 — asupra căror chestiuni are el să-și dea avizul.

Acest rol curat consultativ s'a păstrat formal și până astăzi. S'a adăugat însă de către d-l *Haret* membrilor Consiliului și delegația permanentă de a inspecta orice școale, publice sau particulare din țară, cu facultatea de a prezintă ministrului rapoarte, note, sau memorii, sau de a pune în desbaterea consiliului chestii care au interes pentru învățământ -și asupra cărora Consiliul poate da avize.

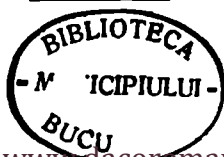
Acest adaos, mic în aparență, la atribuțiunile consiliului, îi acordă acestuia puțința să-și dea, fără să i se mai ceară, avizul asupra multor chestiuni privitoare la învățământ. Consiliul permanent recapătă astfel ceva din rolul mai activ de altădată.

* * *

Dar, mai presus de toate atribuțiunile formale cuprinse în lege, d-l *Haret* a dat membrilor Consiliului deplina sa încredere. Avizele Consiliului permanent erau nu numai cerute, dar și urmate; nu numai auzite, dar și ascultate. Chiar atunci, când avizul Consiliului nu se potrivea cu părerile sale intime, și-l însușia; chiar atunci, când avizul dat de Consiliu era în contradicere formală cu părerea ce și-o exprimase, în vorbă sau în scris, îl primiă.

Țineam să înscriu aici, cu ocaziunea omagiului care se aduce d-lui *Haret*, această înaltă delicateță de caracter, asupra căreia, natural, nu pot să insist prea mult.

G. ȚIȚEICA
Profesor Universitar.

TABLĂ DE MATERIE

	Pag.
1. TOMA A. SĂVESCU, «Recunoștința pentru recunoștință! . .	1
2. C. BANU, Cum l-am cunoscut pe D-l Haret	5
3. TRAIAN LALESCU, D-l Spiru Haret ca om de știință	12
4. I. BIANU, D-l Sp. Haret la Academie	19
5. PETRU MARINESCU, D-l Spiru C. Haret ca profesor (Amintiri).	23
6. C. S. POPESCU, Omul școlii românești	29
7. C. I. COCULESCU, Profesorul meu	39
8. VASILE I. BOTEZ, Ce cred eu despre D-l Haret	42
9. C. ARMAȘU, Domnul Spiru Haret și clasele populare.	44
10. SP. POPESCU, Partidul Domnului Haret?.	47
11. GHENADIE, Cuvinte adevărate.	57
12. N. N. SĂVEANU, D-l Haret și prietenii săi politici.	59
13. PREOTUL TEODOR BĂLĂȘEL, E sectar D-l Haret?.	61
14. C. STAN, Prinos	65
15. DR. N. LUPU, Un transformator de suflete	69
16. C. STERE, Spiru Haret, «Revoluționarul»	76
17. GHEORGHE ADAMESCU, Ce a făcut D-l Haret pentru școala primară	80
18. T. G. GHEORGHIU, Școlile de copii mici (Grădinile de copii).	97
19. N. NICOLAESCU, Numărul școlilor, al învățătorilor și al șco- larilor	104
20. FL. CRISTESCU, Cum a perfecționat D-l Spiru Haret pe în- vățători	117
21. LEON MREJERIU, Domnul Spiru Haret, învățătorii, școala și țărâניה	122

	Pag.
22. ION CIORANESCU, Oficializarea cărților didactice	134
23. GH. N. COSTESCU, Problema națională și școala. Rolul istoriei naționale	143
24. G. P. SALVIU, Prestigiul și starea de azi a învățătorilor față cu trecutul	157
25. TOMA C. TĂBUȘ, Răspândirea învățământului primar în România	163
26. G. DIANU, Învățământul pe jumătate zi în școala rurală . . .	173
27. ANA MANOIL, Orariul de vară în școala primară urbană . .	182
28. G. STOINESCU, Orariile școalelor primare	186
29. PR. N. GR. ARAMĂ, Congresele didactice primare	192
30. CONSTANTIN DIACONESCU, Conferințele generale pe județe .	196
31. ION PRALEA, Ajutorii-învățători și cursurile preparatoare pentru ei	205
32. RADU DOBRESCU, Domnul Haret și îmbunătățirea stării materiale a învățătorilor	211
33. V. PĂUNESCU, Improprietărirea învățătorilor și preoților . .	217
34. I. N. CIOCAN, Corpul învățătoresc în trecut și în prezent . .	221
35. B. C. PASCU, Înaintarea pe loc a învățătorilor.	226
36. ȘT. POPESCU, Revizorii școlari de clasa II-a	235
37. C. V. FICȘINESCU, Controlul în învățământul primar	248
38. PETRE I. RĂDULESCU, Procentul analfabeților din România .	258
39. VASILE NICULESCU, Examenale de absolvirea cursului primar	265
40. C. C. VĂLEANU, Suprimarea examenelor la școalele primare.	271
41. G. SIMIONESCU, Învățământul primar particular.	275
42. GHEORGHE I. POPOVICI, Muzica și desemnul.	288
43. G. ARGHIRESCU, Valoarea documentară a recensământului știutorilor de carte din 1909.	295
44. I. MITRU, Direcția generală a școlilor normale. Programe. Examenale de capacitate. Concluzii	309
45. C. NAZARIE, Practica agricolă în școalele normale	324
46. AUREL MIRCEA, Instrucția militară în școalele normale . .	338
47. ILARIAN VELCULESCU, Ce a făcut D-l Spiru C. Haret pentru școala normală «Carol I» din Câmpulung	345
48. G. CONSTANTINESCU-RĂMNICEANU, Învățământul nostru secundar 1828—1898	351
49. G. OPRESCU, Două epoce.	365
50. MARIN DIMITRESCU, Temeiul trifurcației în liceu	375
51. G. V. STĂNESCU, Stabilitatea profesorilor	385
52. GEORGE D. NEȘȚIAN, Metode vechi și metode nouă în învățământul secundar	396
53. C. I. ȘONȚU, O pagină din istoria dezvoltării învățământului științific în România	403

54. G. POPA-LISSEANU, Limbile clasice în urma reformei dela 1898	415
55. ȘT. POP, Limba Română în școala secundară	425
56. CONST. KIRIȚESCU, Învățământul științific în școalele secundare	431
57. EUGEN LUDWIG, Științele experimentale în învățământul secundar	443
58. PETRU BOGDAN, Lucrările practice executate de elevi în învățământul secundar	449
59. DR. V. SION, Învățământul clasico-filologic și învățământul realist-științific	455
60. IOAN I. ROMAN, O recapitulare	474
61. MIHAIL TÂNĂSESCU, Muzica în școala secundară	478
62. D. IONESCU, Domnul Sp. C. Haret ca inițiator și propagator al educațiunii fizice la noi în țară	484
63. DUMITRU BACIU, Limbile moderne în învățământul secundar.	497
64. G. GORCIU, Excursiunile școlare	502
65. G. I. CHELARU, Comisia pedagogică	522
66. ELIODOR CONSTANTINESCU, Trimiterea în străinătate pentru perfecționare	527
67. I. BANCUI, Recrutarea corpului didactic secundar	531
68. G. C. IUGA, Ce a făcut D-l Haret pentru învățământul particular	536
69. ION S. FLORU, Învățământul particular secundar	544
70. GR. TAUȘAN, Examenele de absolvire în învățământul secundar	552
71. I. VALAORI, Suprimarea examenelor anuale din învățământul secundar	556
72. ȘTEFAN C. IOAN, Salariile și stabilitatea în învățământul secundar	565
73. SCARLAT S. DEMETRESCU, Conferințele profesorilor de curs secundar	565
74. CONST. AL. HOLBAN, Societățile școlare secundare de lectură.	576
75. CONSTANTIN DAMIANOVICI, Din cele văzute la noi și aiurea.	581
76. CONSTANTIN G. IONESCU, Directivele generale în organizarea și funcționarea învățământului secundar	591
77. ADELA DR. PROCA, Desvoltarea învățământului secundar al fetelor	621
78. M. BRĂȚILĂ, Învățământul comercial	628
79. G. IIAZU, Învățământul meseriilor	636
80. DR. N. O. POPOVICI-LUPA, Învățământul agricol	647
81. V. S. MOGA, Învățământul agricol la țară	657
82. ST. SIHLEANU, Conservatoriile de muzică și artă dramatică .	663
83. IP. STRĂMBULESCU, Ce s'a făcut pentru învățământul desemnului sub ministerul d-lui Haret	667

	<u>Pag.</u>
84. IZABELA SADOVEANU, Educația estetică și artistică din ultimele două decenii.	672
85. I. BOGDAN, Câteva reflexiuni asupra legii învățământului superior dela 1898	680
86. A. MYLLER, Seminariile matematice universitare	688
87. I. SIMIONESCU, Seminariile pedagogice universitare	691
88. VICTOR ANASTASIU, Ceva din trecutul bursierilor români în străinătate	702
89. A. LUPU ANTONESCU, Administrarea învățământului	717
90. PETRU GARBOVICEANU, 'Ce a făcut d-l Haret pentru biserica noastră națională	736
91. NIFON EPISCOPUL DUNĂREI DE JOS, D-l Spiru C. Haret și biserica	752
92. N. DOBRESCU, Modificarea legii sinodale, făcută de d-l Spiru C. Harët	758
93. PR. I. CONSTANTINESCU-LUCACI, Consistoriul superior bisericesc	761
94. ECONOMUL IOAN ANTONOVICI, Consistoriul superior bisericesc.	764
95. I. MIHĂLCESCU, Domnul Haret și școalele călugărițelor catolice.	767
96. G. VÂNTU, Rolul defensorilor eclesiastici în timpul când d-l Spiru C. Haret a fost ministru	773
97. ALEX. LĂPĂDATU, Scurtă privire asupra cestiunii conservării și restaurării monumentelor istorice în România	780
98. VIRG. DRAGHICEANU, Colecțiunile Comisiunii monumentelor istorice	802
99. I. POPESCU-PASĂREA, Corurile bisericești la sate	810
100. MIHAIL POPESCU, Cassa școalelor și Domnul Sp. Haret ca ministru	813
101. I. BOTEZ, Un înțeles al activității extrașcolare a învățătorilor	835
102. IOAN I. TEODORU, Asociațiunea comunelor pentru clădiri de școli la sate	842
103. GRIG. TEODOSSIU, Asociațiunile între școlarii de curs primar	851
104. D. BUJILĂ-DĂENI, Școalele de adulți	866
105. A. B. SINIȘTEANU, Cantinele școlare urbane	871
106. ION GHIAȚĂ, Cantinele școlare rurale	889
107. P. DULFU, Bibliotecile populare	899
108. IOAN BABOIU, Abecedare. Cărți de cetire. Monopolizarea lor	903
109. D. SACHELARESCU, Coloniile școlare	913
110. CONST. C. POPOVICI-TAȘCA, Cassele de Economic școlare	921
111. ILIE LUPU, Serbările școlare	925
112. V. COSTACHESCU, Serbările naționale: 10 Maiu și 24 Ianuarie	932

	Pag.
113. GHEORGHE NICOLAESCU, Răsboenii și Călugărenii	936
114. R. GRIGORCEA, Călugărenii	938
115. GH. N. PĂRCĂLABU, Borzeștii	941
116. GEORGE T. IONESCU, Serbarea dela Probota	944
117. N. STĂNESCU, Comemorarea vitejilor morți în răsboiul pen- tru neatârnamare	949
118. ION C. LUNCANU, Imnul Regal și drapelul național	955
119. G. TOMESCU, Cântecul populare și cusăturile naționale	959
120. ALEXANDRU GHEORGHIU, Cercurile culturale	973
121. MIHAIL SADOVEANU, Cercurile culturale	985
122. D. CONSTANTINESCU, Conferințele populare	991
123. PREOTUL ICONOM C. IONESCU, Albina neamului	1004
124. POMPILIU ELIADE, Haret și Teatrul național	1010
125. ION FLORESCU, Teatrul școlar	1029
126. V. ALEXA, Teatrul sătesc	1032
127. G. C. DRAGU, Cooperatismul	1035
128. T. C. IONESCU-PAȘCANI, Cooperația română	1044
129. GH. BEIU PALADI, Domnul Haret și dezvoltarea economică a satelor	1049
130. ST. MORARESCU, Obștile sătești	1062
131. DUM. BREZULESCU, Inchinare din partea băncii din Novaci (Gorj)	1077
132. C. ALESSANDRESCU, Răscoalele țărănești, învățătorii, preoții și d-l Spiru Haret	1078
133. FLOREA DUMITRESCU, Cîssa de Economie, credit și ajutor a corpului didactic	1085
134. I. C. ATANASIU, Spiru C. Haret	1101
135. NIC. BRÂNZEU, D-l Spiru C. Haret	1106
136. CONST. MOISIL, Din istoria culturii românești în Dobrogea	1109
137. G. BOGDAN-DUICĂ, Mecanica socială și pedagogia	1124
138. O. LUGOȘIANU, Notiță asupra vechei noastre terminologii știin- țifice	1129
139. DR. EM. GRIGOROVITZA, Ce înseamnă a fi bun traducător	1136
140. AL. DEMETRESCU-(ALDEM), Granițe	1143
141. G. MURNU, Știința arheologică și d-l Sp. Haret	1147
142. DEM. C. BUNGEȚIANU, Mersul învățământului primar în ju- dețul Mehedinți dela 1896—1910	1152
143. DR. BOTESCU, Școala și învățământul puericulturii	1159
144. LAZĂR BĂDESCU, Spiru Haret	1174
145. GH. CHERCIU, Revista populară «Albina» și societatea «Steaua»	1177
146. G. C. IONESCU, Dela Românii Macedoneni	1183

	Pag.
147. I. PANAITESCU, Comisiunea istorică a României	1204
148. ION CIOCĂRLAN, Purtătorul unei solii	1212
149. N. BĂNESCU, «Oficialitatea» și d-l Sp. Haret	1214
150. D. L. POMPONIU, D-l Spiru Haret și Societatea institutoarelor și institutorilor din România	1216
151. G. ȚIȚEICA, Consiliul permanent al instrucțiunii	1220

